

АСОЦІАЦІЯ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ УКРАЇНИ

ЗДОБУТТЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ 1991

Історія проголошення, документи, свідчення

У ДВОХ ТОМАХ

Том 1

ЖИТОМИР «РУТА» 2011

УДК 323.22/.28
ББК 66.043
3-46

Редакційна рада Асоціації народних депутатів України:

Олександр БАРАБАШ (голова), Яків ЗАЙКО (відповідальний редактор),
Іван БОЙКО, Олександр КОСТЮК, Олена КРАНДАКОВА,
Володимир КРИЖАНІВСЬКИЙ, Микола БАЛАНДЮК,
Микола ІСТРАТЕНКО, Олександр КОЦЮБА,
Віталій МЕЛЬНИЧУК, Володимир СЕВАСТЬЯНОВ,
Олексій ХИЛЮК, Володимир ПИЛИПЧУК.

Фото:

Олексій ХИЛЮК, Олександр КЛИМЕНКО, Сергій КОВАЛЬЧУК,
Микола БІЛОКОПИТОВ, Олексій ВАЩЕНКО,
Володимир БОНДАРЕНКО, з фондів УКРІНФОРМ,
ЦДКФФА України ім. Пшеничного, з приватних колекцій авторів.

ЗДОБУТТЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ 1991. Історія про-
3-46 голошення, документи, свідчення. У 2 т. Т. 1. – Житомир : Рута,
2011. – 752 с.

ISBN 978-617-581-091-0

ISBN 978-617-581-092-7 (т. 1)

Це видання, підготовлене Редакційною радою Асоціації народних депутатів України, є документально-публіцистичною розповіддю про проголошення незалежності України у серпні 1991 року.

До книги включені документальні матеріали, що стосуються процесів 1990–1992 рр. у Верховній Раді України з підготовки, поступу до власної державності, безпосередньо проголошення незалежності України та перших кроків нової держави, – правові акти, стенограми обговорення найважливіших питань і результати голосування та інші, – а також статті вчених-істориків та спогади і роздуми народних депутатів України і скликання Верховної Ради та деяких інших політиків – безпосередніх учасників і творців тих історичних подій. Розповідь про здобуття незалежності України ілюструється фотографіями того часу.

Книга призначена для широкого кола читачів: політиків, істориків, дослідників, журналістів, студентської та учнівської молоді, допитливих, патріотичних читачів – усіх, хто цікавиться сучасною історією України, історією її боротьби за незалежність, свободу, демократію.

Випуск книги «ЗДОБУТТЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ 1991. Історія проголошення, документи, свідчення» присвячується 20-ій річниці прийняття Акта проголошення незалежності України (24 серпня 1991 року).

УДК 323.22/.28
ББК 66.043

ISBN 978-617-581-091-0
ISBN 978-617-581-092-7 (т. 1)

© Асоціація народних депутатів України, 2011
© Олександр Барабаш, 2011
© Яків Зайко, 2011
© ПП «Рута», 2011

ЛІТОПИС ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ ПРОДОВЖУЄТЬСЯ

Редакційна передмова

Асоціація народних депутатів України продовжує підготовку і випуск документально-публіцистичних видань щодо ключових подій сучасної історії України у серії, яку можна назвати «Літопис державотворення». У 2010 році, до 20-ї річниці прийняття Декларації була видана книга «ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО ДЕРЖАВНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ. Історія прийняття, документи, свідчення». Сьогодні, до 20-ї річниці прийняття Акта проголошення незалежності України, виходить у світ книга «ЗДОБУТТЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ 1991. Історія проголошення, документи, свідчення», присвячена погляду на події в Україні у 1990–1992 роках.

Проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року – видатна, вікопомна подія в тисячолітній історії України. Проте й сьогодні, 20 років потому, в українському суспільстві існує безліч версій, пояснень, навіть міфів щодо глибинних причин, цілей, історичної й суспільної природи і механізмів політико-правових процесів, що відбувалися в Україні у той час.

Тому Асоціація народних депутатів України – єдина всеукраїнська громадська організація, що об'єднує в своєму складі народних депутатів України усіх скликань Верховної Ради України, в тому числі абсолютну більшість безпосередніх учасників і творців тих історичних подій – завжди вважала своїм головним громадянським обов'язком надати суспільству свій колективний погляд на відповідні події – погляд максимально об'єктивний, заснований перш за все на документах, реальних фактах в реальному історичному контексті, а також на сукупності суб'єктивних свідчень безпосередніх дійових осіб.

Ювілей 20-річчя Незалежності України – більш ніж достатній привід для реалізації цієї мрії.

На жаль, до нашого прагнення залишилися абсолютно байдужими практично усі державні органи і інституції. Тому цей проект здійснений виключно зусиллями Асоціації, на пожертви членів Асоціації.

Редакційній раді, на жаль, не вдалося (з безлічі об'єктивних і ще більше – суб'єктивних причин) одержати спогади, аналітичні статті від усіх

потенційних авторів. Робота над рукописом проходила в умовах екстремально стислих строків і дефіциту ресурсів. Крім того, виходячи з неосяжності усієї повноти і глибини теми здобуття незалежності України, Редакційна рада обмежилася ключовими 1990–1992 роками того історичного періоду і роллю Верховної Ради (членами якої ми у той час були) в тих історичних процесах.

Проте, на переконання Редакційної ради, наявних у книзі матеріалів – документів, свідчень – достатньо для збалансованого представлення діяльності, перш за все, Верховної Ради Української РСР/України – ключового політичного інституту у цей період – з підготовки і поступу до здобуття державної незалежності, проголошення незалежності України 24 серпня 1991 р., перших кроків України з реального наповнення української державності.

Ми завершили цю роботу з почуттям виконаного обов'язку і з намірами продовжувати літопис державотворення з позицій його безпосередніх учасників.

Редакційна рада Асоціації народних депутатів України

Вступ

НА ВІСТРІ ЧОТИРЬОХ РЕВОЛЮЦІЙ

Волею самої Історії, ходом фундаментальних історичних процесів у світі, Європі, у так званому «таборі соціалізму», і, найголовніше – у супердержаві Союзі РСР Україна, як і інші радянські республіки, на початку 90-х років ХХ століття опинилася в епіцентрі суспільно-політичних катаклізмів, які потрясли і змінили не тільки Україну, СРСР, а й увесь світ. Серйозна дама Кліо* тоді поставила, зокрема, еліти України та інших республік перед надзвичайними історичними викликами – широкомасштабними і всеохоплюючими кризами усіх систем суспільного організму – політичної, економічної, духовної. Загальні суспільні настрої в СРСР того часу найбільш точно відбивала назва культової кінострічки 90-го року найвідомішого киномитця – «Так жити нельзя!».

Верховні Ради союзних республік, обрані весною 1990-го року на хвилі цих суспільних настроїв і надій, були налаштовані на серйозні, радикальні реформи. Правда, реформи різного ступеня радикальності та без чіткого й ясного плану дій, кінцевих цілей і моделей.

Верховна Рада Української РСР XII скликання, вперше обрана на демократичних виборах на основі обов'язкової альтернативності висування кандидатів, уже через два місяці своєї роботи у складних і запеклих дебатах майже одностайно у кінцевому підсумку сформулювала своє бачення стратегічного шляху республіки, прийнявши 16 липня 1990 року Декларацію про державний суверенітет України. Повнота політичного суверенітету, повновладдя народу республіки як основа для процвітання республіки – такою була генеральна лінія Верховної Ради, підтримана на всеукраїнському опитуванні 17 березня 1991 року 80 %-ми населення України. Водночас, Законом «Про економічну самостійність Української РСР» та Програмою переходу до ринкової економіки було визначено напрям трансформації економічної системи України. Схожі процеси відбувалися й в інших республіках СРСР.

Почався процес виростання нових економічних, політичних, державних моделей. Процес надзвичайно складний і важкий, перш за все через свою іс-

* Кліо – муза історії у давньогрецькій міфології.

торичну новизну в усіх аспектах, неймовірно ускладнений до того ж безліччю проблем ідеологічного, історичного, ментального, етнічного, культурного і просто особистісно-амбіційного характеру тощо. Цей непростий і небезконфліктний процес міг тривати довго і достатньо болісно для народів, але, найголовніше, він був еволюційним і відносно мирним.

Проте, у цей процес глобальної трансформації, який охопив не тільки СРСР, а й країни Центральної Європи (падіння «Берлінського муру» й об'єднання Німеччини, «оксамитові» революції та падіння комуністичних режимів у країнах Варшавського договору і розпад цієї організації тощо), було здійснено грубе насильницьке втручання з метою зупинити хід історії. Антиконституційний путч ГКЧП у Москві 19–21 серпня 1991 року не міг зупинити і не зупинив лавину невблаганних і нестримних історичних процесів. Але ця агресивна демонстрація консервативного керівництва СРСР, що поставила народи СРСР перед реальною смертельною небезпекою, безповоротно завершила еволюційний етап. Глобальні зміни в усіх сферах життя набули лавиноподібного, обвального характеру.

Фактично у цей час відбулося як мінімум чотири істинні революції:

- державного устрою: «супердержава» СРСР розпалася на 15 незалежних держав;
- політичного устрою: від всевладдя КПРС, яка в одну мить припинила своє існування, здійснено перехід до багатопартійного демократичного управління державою і суспільством;
- економічного устрою: від адміністративно-командної соціалістичної економіки – до багатоукладної ринкової;
- ідеологічна: від «соціалістичного вибору» (який ще у травні 1991 року був зазначений Верховною Радою УРСР у Концепції нової Конституції України) до заборони Компартії України.

Причому, саме в Україні усі ці революції мали найбільш глибокий і обвальний характер. Важко оцінити «внесок» кожної з цих революцій у подальший перебіг історії, зокрема – в Україні. Але видається, що найбільший вплив мала саме сукупність, кумулятивність революційних перетворень, збіг багатьох найважливіших різнопланових подій у часі «день у день». Важко знайти історичний аналог такого збігу масштабних і глибоких трансформацій. Хіба що події у Російській імперії 1917 року та громадянської війни 1918–1921 рр. Тільки тоді усі ці революції мали зворотний напрямок і завершилися океанами людської крові і трагедій планетарного масштабу.

Тобто насправді виклик Історії постав перед Верховною Радою України небаченої складності і відповідальності. У серпні 1991 року різко завершився процес «вільної творчості» у побудові законодавчих моделей економічного,

політичного та іншого устрою майбутньої суверенної України. Розпочався етап будівництва в екстремальних умовах реальних механізмів реальної держави і суспільства. Одночасно необхідно було приймати невідкладні рішення в усіх сферах суспільного життя – міжнародних справах і конфліктах, державного управління, розбудови збройних сил і ядерного роззброєння, правоохоронної діяльності, управління економікою і ринкові реформи, соціального захисту, гуманітарній сфері тощо і тощо.

Сьогодні, через 20 років після проголошення незалежності України, існує безліч теорій і гіпотез про природу і суть процесів, що відбулися в Україні у 1990–1991 роках, – від маси конспірологічних до екзотичних. Говорять про злі змови («Заходу»; «імперіалізму»; «націоналістів»; окремих угруповань, наприклад – частини української партократії; окремих осіб – зокрема, Горбачова, Єльцина, Кравчука тощо), про так званий «переляк» частини комуністів у Верховній Раді 24 серпня 1991 року або їх обман демократами, про «подарунок неба» від ГКЧП чи то від російських «демократів» тощо.

Усі ці версії мають, напевно, право на існування як версії. Не вступаючи з ними в дискусію, зазначимо тільки, що вони є відверто антиісторичними і образливими для Верховної Ради України І скликання, для усього українського керівництва того часу, зрештою – для українського народу, який двічі у 1991 році (17 березня і 1 грудня) шляхом всенародного голосування абсолютною більшістю голосів підтримав рішення і дії Верховної Ради із здобуття незалежності. Жодне інше рішення Верховної Ради будь-якого скликання не мало такої підтримки народу і навряд чи матиме у найближчому майбутньому!

Ми – народні депутати України І скликання, безпосередні учасники подій державотворення у 1990–1994 роках (яких в інших країнах називають «батьками-засновниками») не наполягаємо на єдиному можливому («єдиному вірному») погляді на події здобуття Україною незалежності в 1991 році. Ми прагнемо лише об'єктивного і чесного підходу і, відповідно, оцінок. Підходу, що ґрунтується на фактах, документах, реальних подіях і діях політиків того часу. Лише такий погляд на недалеке минуле нашої держави, на важливий і відповідальний процес її народження, на природу, цілі, цінності, що лежали в основі цих історичних трансформацій, залишає шанс на формулювання гідного бачення майбутнього України.

Саме тому ми вважали за потрібне, перш за все, зібрати в одному виданні усі найважливіші документи щодо діяльності Верховної Ради за весь цей фантастичний період 1990–1992 років: рішення, голосування, стенограми тощо. Краще будь-яких агітаційних статей ці документи засвідчують справжні наміри, справжню діяльність Верховної Ради – спочатку на шляху реалізації Декларації про державний суверенітет України, а потім – на шляху невідкладних

рішень з розбудови нової держави. Суха мова документів доповнена людським виміром – спогадами і аналітичними статтями учасників подій та аналітиків-сучасників.

Добірка документів і матеріалів здійснена нами, виходячи з наших відчуттів динаміки, духу, пульсу того часу. Саме сукупність цих документів найкраще і об'єктивно свідчить, що Верховна Рада України I скликання була, перш за все, будівничим. В усіх революціях (державній, економічній, політичній, ідеологічній) на долю Верховної Ради України припав найскладніший і найневдячніший етап – так би мовити «інженерний» етап конструювання і створення нових структур і механізмів в усіх сферах суспільного життя.

Стрес, який перенесло населення України від усіх революцій і потрясінь 1990–1994 років, відбився на результатах виборів 1994-го року до Верховної Ради України, коли переобрані до нового парламенту України були всього 50 народних депутатів України з 450.

Ми прийняли на себе шторм людських переживань від зламу усіх укладів і устоїв, хоча наша історична місія була якраз в іншому – у створенні нової держави, нових політичної, економічної, управлінської та інших систем на історичних руїнах обвалу попередніх. І ми можемо пишатися, що безпрецедентний, неймовірно складний процес глобальних трансформацій в Україні нами був проведений успішно, без суспільних катаклізмів і трагедій. У 1994 році ми передавали іншому поколінню політиків абсолютно іншу державу – незалежну, демократичну Україну з усіма державним інститутами, з основами ринкової економіки і усіма свободами людини і громадянина. Суспільство з новими проблемами, але й з новим обр'яма і можливостями.

Як цими можливостями розпорядилися інші покоління політиків – це предмет інших досліджень. Ми свою місію виконали чесно.

Частина I

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ: ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ

Погляд вчених-істориків

*Володимир ЛИТВИН,
Голова Верховної Ради України,
Академік НАН України*

ВІД ДЕКЛАРАЦІЇ ПРО ДЕРЖАВНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ – ДО НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

Короткий, всього в декілька років відрізок вітчизняного літопису, увібравши в себе значущі й знакові для долі країни події, навічно вкарбувався в пам'яті народу доленосним, поворотним моментом його історії.

Йдеться про період, коли відбулося закладення правових підвалин для легітимізації процесу державотворення на його початковому етапі. Він обмежується двома актами засадничого політико-правового значення, які, серед іншого, спрямовувалися на конституалізацію процесів становлення самостійної держави. Цей період від 16 липня 1990 р. – дати прийняття Верховною Радою України Декларації про державний суверенітет України – до схвалення нею 24 серпня 1991 р. Акта проголошення незалежності України, позначений іншими рішеннями українських парламентаріїв, спрямованих на реалізацію положень Декларації. Таким чином, вибудовування правового ланцюжка актів на підтвердження цих положень логічно завершується фінальним акордом – Актом проголошення незалежності України.

За цих обставин варто акцентувати увагу на правовій стороні Декларації про державний суверенітет, що за загальним визначенням є політико-правовим документом.

Для утвердження ж реального суверенітету Україні потрібно було зробити інші, насамперед законодавчого спрямування, кроки для правового наповнення цього поняття.

Варто зазначити, що і заснування СРСР відбувалось не зовсім бездоганно з точки зору міжнародного права. Адже ідею укладення повноцінного міжнародного договору було відкинуто. Натомість Радянський Союз було проголошено через «Звернення до народів і урядів світу» в липні 1923 р. Після чого республіки ратифікували Конституцію, тобто внутрішньодержавний закон.

У цьому сенсі показовим є випадок, що стався після набуття Україною незалежності в серпні 1991 р. Коли українські дипломати в 1991 р. звернулися до Генерального секретаря ООН Б. Бутрос-Галі із заявою про те, що Україна стала незалежною, він здивовано відповів, що, як член-засновник ООН, Україна є незалежною з 1945 р.

Яким же реально був цей короткий відтинок часу в правовому та політико-історичному контексті.

Восени 1989 р. Верховна Рада УРСР внесла важливі поправки в закон про вибори. Тепер виборчий закон не допускав обрання однієї третини депутатів поза виборчими округами. Не допускалося й обрання за загальносоюзним прикладом такої представницької влади, як З'їзд народних депутатів. Передбачалися прямі й рівні вибори до Верховної Ради УРСР з висуванням будь-якої кількості кандидатів на одне депутатське місце, з цілковитою свободою обговорення виборчих програм, що пропонувалися кандидатами, з можливістю реального контролю з боку громадськості за підрахунком голосів.

Вибори відбулися 4 березня 1990 р. Вони відзначалися значною активністю виборців: на виборчі дільниці з'явилися 85 відсотків тих, хто був занесений до виборчих списків. Лише у чотирьох округах з 450 бюлетені містили тільки одну кандидатуру.

Верховна Рада УРСР 12-го скликання оновилася на 90 відсотків. Це формально засвідчило входження в політику нової генерації людей. Чимало депутатів прийшло до влади на хвилі щирого обурення виборців з приводу «незаконних привілеїв партноменклатури». В ситуації гласності ці привілеї вперше вийшли на поверхню і вразили багатьох. Опозиція будувала на них значною мірою свою критику влади.

30 березня ЦК КПУ проаналізував результати виборів (за станом на 19 березня, коли було обрано 443 народні депутати УРСР з 450 і 284 647 депутатів місцевих рад з 307 267). У документі «Про підсумки виборів народних депутатів Української РСР та місцевих рад республіки» вказувалося, що Верховна Рада на 85 відсотків складалася з членів КПРС, тобто на 16,5 пункта більше, ніж було комуністів у парламенті 11-го скликання. Відсоток членів КПРС у місцевих радах дорівнював 51,8, тобто на 8 пунктів більше, ніж раніше. Комуністи, здавалося б, одержали цілковиту перемогу.

Насправді партійний склад українського парламенту не давав жодних підстав для тверджень про перемогу цієї політичної сили. В революційній ситуації, що склалася, членство в КПРС не було таким показником. Перш за все, політику перебудови починала сама партія. Опозиційний їй рух виникав на протигагу консервативній частині КПРС і, водночас, як союзник її реформаторського крила. Під час виборів навесні 1990 р. він ще зберігав свою первинну назву – Народний рух України за перебудову. Щоб скласти уявлення про переможців і переможених, треба аналізувати успіхи і провали представників «внутрішньої партії».

Серед народних депутатів УРСР збільшилося представництво інженерно-технічної інтелігенції, працівників науки, освіти, охорони здоров'я.

Компартійна номенклатура зберегла позиції у Верховній Раді нового складу, де налічувалося 93 партійні працівники. Але вона програла вибори у багатьох місцевих радах. До складу обласних рад не потрапили навіть окремі секретарі обкомів. Загалом в Україні було забалотовано майже 90 попередніх голів виконкомів міських і районних рад.

Вибори показали, що поляризація та розмежування політичних сил набрали чітких обрисів, лінії та кінцеві цілі визначилися. Розпочалася боротьба за принципом «хто – кого?». 13 березня виконком Стрийської міської ради за участю 22 новообра-

них депутатів ухвалив рішення підняти над будинком міськради синьо-жовтий прапор. Підняття національного прапора відбулося наступного дня у присутності 5 тис. жителів, що зібралися з цієї нагоди.

Ця подія викликала колосальний резонанс не стільки у західних областях, скільки в столиці республіки. ЦК КПУ запропонував Львівському обкому дати політичну оцінку таких дій і зорієнтував обкоми партії «на забезпечення протидії організаціям екстремістського та національного характеру». Характерно, що у цьому документі екстремістські організації ставилися на одну дошку з націоналістичними.

Зрозуміло, що така позиція була характерна лише для керівників Компартії України, та й то не для всіх: у Політбюро ЦК КПУ почали міцніти «суверен-комуністи». Комуністи партійного апарату, які вперше відчували залежність від виборців, а не від керівників вищої ланки, стали поступово змінювати свою позицію. Про це свідчила епопея з підняттям синьо-жовтого прапора біля будинку Київської міської ради.

Опозиція, яка була у меншості в Київській раді, поставила на обговорення питання про національну символіку і використання її у столиці. В день, коли це питання обговорювалося, активісти Руху мобілізували киян на підтримку депутатів опозиції в Київській раді. При черговому турі голосування голос комуніста Нестеренка став вирішальним. О сьомій годині вечора 24 липня 1990 р. у центрі столиці України на високій щоглі замайорів синьо-жовтий прапор.

Рада Міністрів УРСР зробила свій «внесок» у передвиборну боротьбу – зволіканням реєстрації НРУ. Хоч установчий з'їзд Руху відбувся у вересні 1989 р., організацію офіційно зареєстрували тільки в лютому наступного року, коли кампанія висунення кандидатів у депутати була вже закінчена. Активісти Руху були висунуті різними трудовими колективами, але добитися концентрації зусиль при відсутності загальнореспубліканської організації виявилось досить складно. І все-таки за тиждень до виборів кандидатами в народні депутати Верховної Ради УРСР були зареєстровані 130 членів і 70 співчуваючих НРУ при загальній кількості зареєстрованих – 3091. Таким чином, на 450 депутатських міст претендувало тільки 200 кандидатів від Руху.

Демократичний блок здобув 111 депутатських місць: у першому голосуванні – 38, у повторному – 73. Зважаючи на невелику кількість висунутих кандидатів, це був безперечний успіх.

У Львівській області під час перших виборів 4 березня було обрано 18 депутатів Демблоку по 24 виборчих округах. У Києві Демократичний блок переміг в 10 з 22 округів. У Донецьку опозиція перемогла в 6 з 9 виборчих округів. У Волинській області вона виявилася переможницею в 6 округах з 9 наявних. У Харківській області кандидати Демблоку виграли вибори в 9 з 28 округів, в Чернігівській – у 3 з 13 округів, в Одеській – у 3 з 23 виборчих округів.

Сільська місцевість залишалася ще опорою компартійно-радянської номенклатури. 13 з 14 працівників ЦК КПУ були обрані в сільських округах.

15 травня Верховна Рада УРСР 12-го скликання вперше почала працювати як парламент – на постійній основі. Перша сесія тривала понад два місяці, а не два-три

дні, як раніше. Сформувалися два блоки депутатів: парламентська більшість («За Радянську суверенну Україну») і опозиційна «Народна рада». Робота Верховної Ради постійно транслювалася у прямому ефірі по радіо і телебаченню. Полеміка між депутатами негайно ставала відомою в суспільстві і сприяла його подальшій політизації. І навпаки, процеси, що відбувалися в суспільстві, негайно переносилися в стіни Верховної Ради. Учасниками цих дискусій завдяки засобам масової інформації відчували себе мільйони людей.

31 травня голосами більшості Головою Верховної Ради України було обрано В. Івашка.

До складу Народної ради увійшло 128 депутатів, тобто більше, ніж обиралося за неофіційним списком Народного руху. Головою Народної ради став І. Юхновський.

З 446 народних депутатів, які стали до роботи на першій сесії Верховної Ради, близько 380 місць належало комуністам, які йшли за В. Івашком. Треба віддати належне більшості: маючи можливість виключити опозицію з законотворчого процесу, вона спробувала налагодити діалог.

В. Івашко погодився, аби опозиція була представлена пропорційно своєму кількісному складу в парламентських і урядових структурах, але категорично не бажав віддати посаду першого заступника Голови Верховної Ради академіку І. Юхновському. 7 з 23 постійних комісій, за пропозицією Івашка, очолили представники Народної ради.

Події в Україні мали властиву для національної республіки специфіку, але зливалися в єдиний революційний потік, що охопив СРСР.

15 травня 1990 р. на позачерговому З'їзді народних депутатів М. Горбачов був обраний Президентом СРСР. Державна влада, що небезпечно хиталася між Політбюро ЦК КПРС, яке було позбавлене своїх колишніх повноважень конституційною реформою, і Верховною Радою СРСР, нібито консолідувалася в руках однієї людини.

Однак обидві посади М. Горбачова були дещо «ущербні». З'їзд народних депутатів СРСР скасував 6-ту статтю Конституції, чим поставив КПРС у юридично однакове становище з усіма іншими політичними партіями. М. Горбачов не наважився витримати всенародне голосування і обрався Президентом СРСР голосами народних депутатів.

Обидві посади М. Горбачова базувалися на загальносоюзному центрі. Але з суверенізацією Росії, України, інших союзних республік саме поняття загальносоюзного центру ставало умовним.

Коли КПРС–КПУ позбавилася владних повноважень, вона одразу втратила всю свою принадність для багатьох. У 1988 р. приріст Компартії України відбувся за рахунок комуністів, які прибули з інших республік (збільшення на 25 126 осіб, або на 0,8 відсотка).

На тлі зменшення кількості бажаючих вступити до партії, починаючи з 1987 р., керівництво КПУ зіткнулося й з таким явищем, як добровільний вихід з її лав. На першому етапі ХХVIII з'їзду Компартії України (червень 1990 р.) відзначалося, що за п'ять місяців поточного року її залишили понад 28 тис. осіб. А за весь цей рік про своє не-

бажання перебувати в Компартії заявили 250 951, тоді як вступили в партію тільки 11 446 чоловік (відповідні цифри за шість місяців 1991 р. – 142 940 і 12 421). На середину 1991 р. чисельність КПУ налічувала 2 732 408 осіб, скоротившись до рівня 1981 р. Кількість партгруп зменшилася вдвічі, а цехових парторганізацій – на третину.

Намагаючись вийти з кризи, керівництво Компартії України провело кампанію заміни кадрів. З січня по квітень 1990 р. у республіці залишили посади 11 перших секретарів обкомів партії з 25. Впродовж року змінилася третина секретарів первинних організацій, кожний четвертий секретар міському або райкому.

Майже одночасно з відкриттям Верховної Ради УРСР 12-го скликання, із запізненням на один день, у Москві почав працювати Перший з'їзд народних депутатів Російської Федерації. З приходом Б. Єльцина та сил, які його підтримували, до влади в Росії докорінно змінилася політична ситуація в усій країні.

Вибори до Верховних Рад союзних республік у березні 1990 р. породили 15 нових центрів радянської влади. Новий владний центр виник і в Москві. Після того, як Верховну Раду РРФСР очолив непримиренний противник загальносоюзного центру, в Москві склалося двовладдя. В країні імперського типу двовладдя в центрі не могло не призводити до різкого послаблення влади. В Компартії України стали стрімко множитися лави «суверен-комуністів».

В. Івашко зрозумів, що не зможе одночасно керувати парламентом і партією. Під час виборів керівних органів ЦК він відмовився від своєї партійної посади на користь С. Гуренка.

У передз'їздівських і з'їздівських документах КПУ з'явилося немало положень з програми Народного руху України, які раніше називалися лідерами комуністів анти-радянськими і націоналістичними. Для такої переорієнтації існували справді вагомі причини. І все-таки партія залишалася вірною собі – законсервованою в догматизмі, неспроможною на реформи.

Народні депутати союзних республік, які вперше після березневих виборів 1990 року збиралися на сесії, відчували себе справді господарями становища. Над радянськими органами влади більше не тяжів компартійний тиск, вони були вільні в своїх діях і могли реально ухвалювати закони. Щоправда, над республіканськими парламентами стояла Верховна Рада СРСР. Але хто достеменно знав, у чому ж полягали її права і обов'язки щодо парламентів союзних республік? У Конституції СРСР, у конституціях союзних республік була норма про право на вихід кожної республіки з Союзу. Тепер ця норма набувала реального значення.

Парламенти союзних республік почали один за одним декларувати свій суверенітет. Заявка на словах ні до чого не зобов'язувала, але давала відчуття незалежності. Першою, уже 9 березня 1990 р., з такою заявкою виступила Грузія. 11 березня 1990 р. литовський парламент ухвалив не декларацію про державний суверенітет, як заявку на майбутнє, а документ сьогодення: «Про відновлення незалежності Литовської держави». Більш обережні за формулюваннями акти 30 березня ухвалила Естонія, а 4 травня – Латвія.

12 червня 1990 р. Перший з'їзд народних депутатів РРФСР прийняв історичний документ – Декларацію про державний суверенітет РРФСР. У сьомому пункті Декларації повторювалася норма радянських конституцій: «РРФСР зберігає за собою право вільного виходу з СРСР в порядку, встановлюваному Союзним договором і заснованому на ньому законодавстві».

Декларація була спрямована не проти Радянського Союзу, а лише проти загально-союзного компартійно-радянського центру. Вона, як і декларації інших республік, послужила прикладом для найбільшої національної республіки – України.

У Верховній Раді УРСР, яка, завдяки конституційній реформі, перетворилася на центр влади в Україні, переважала номенклатура. Вибори засвідчили втрату Компартією України монополії на владу, однак опозиція їх все-таки програла.

Проте в складній ситуації революційного безладдя і економічної кризи вона не знала, які закони і постанови слід ухвалювати. Ініціативу в парламентському житті виявляли чисельно менші депутати, обрані від «Демократичного блоку». Саме вони пропагували свої цілі та нав'язували їх більшості. Опозиція взяла в свої руки керівництво деякими парламентськими комісіями. Зокрема, «Народна рада» контролювала комісії з прав людини, культури і духовного відродження, науки та освіти, зовнішніх справ, економічних реформ, чорнобильської катастрофи.

28 червня 1990 р. український парламент розпочав розглядати питання про державний суверенітет.

Розгляд цього питання тісно переплітався з іншою політичною подією – XXVIII з'їздом КПРС.

XXVIII з'їзд КПРС відкрився у Москві 2 липня 1990 р. Увечері 1 липня велика група народних депутатів відбула в Москву. Посилаючись на те, що парламент обговорює доленосне в історії України питання, 5 липня В. Чорновіл виголосив заяву Народної ради з вимогою негайно відкликати всіх депутатів-делегатів з'їзду КПРС. У разі ігнорування цієї вимоги порушувалося питання про зміну керівництва парламентом.

В. Івашко розумів, що, коли обговорюватиметься Декларація про державний суверенітет, він повинен працювати в Києві, однак не міг покинути з'їзд, тому що був обраний головою редакційної комісії.

Із заявою Народної ради солідаризувалося понад 300 депутатів, у тому числі 200 представників фракції більшості. Саме через це майже всі делегати XXVIII з'їзду КПРС повернулися з Москви. Не повернувся лише В. Івашко. 11 липня І. Плющ зачитав заяву, в якій голова Верховної Ради оголошував про свою відставку. Коли І. Плющ зачитував цю заяву, В. Івашко балотувався на посаду заступника генерального секретаря ЦК КПРС.

М. Горбачов, очевидно, вважав, що забезпечив своє політичне майбутнє, коли став президентом СРСР. Але він бажав зберегти за собою й крісло Генерального секретаря ЦК КПРС. Щоб зробити можливим суміщення цих посад, виявилася потрібною нова посада заступника Генерального секретаря ЦК, якої раніше в правлячій партії не існувало. На неї претендував С. Лігачов, який у горбачовській команді реформа-

торів здобув стійку репутацію консервативного діяча. Але Горбачов рекомендував з'їзду обрати В. Івашка.

Згода В. Івашка обійняти цю посаду не знайшла розуміння у членів фракції «За Радянську суверенну Україну» та керівництва Компартії України. В умовах, що склалися, перший секретар ЦК КПУ С. Гуренко не міг і не хотів претендувати на те, аби зайняти крісло спікера. Верховна Рада офіційно не відреагувала на заяву В. Івашка. Вона продовжила обговорення питання про суверенітет України. Лише після триумфального прийняття відповідної Декларації парламент повернувся до організаційного питання і 18 липня обрав головою Верховної Ради України Л. Кравчука. За нього було подано 239 голосів представників парламентської більшості.

За тим, як приймалася Декларація про державний суверенітет України, стежила вся республіка: парламент працював у прямому ефірі. Добре усвідомлюючи значення документа, депутати багаторазово зважували кожне слово. Остаточний текст було ухвалено 16 липня поіменним голосуванням. Він здобув схвалення майже всіх депутатів Верховної Ради, які брали участь в обговоренні. «Проти» висловилося чотири депутати, один утримався.

Верховна Рада проголошувала, що від імені народу України може виступати тільки вона сама. Державний суверенітет визначався як верховенство, самостійність, повнота й неподільність влади республіки в межах її території, незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах. Територія УРСР в існуючих кордонах оголошувалася недоторканою.

Щоб наповнити поняття економічної самостійності конкретним змістом, Верховна Рада проголошувала намір створити власні банки включно із зовнішньоекономічним, а також цінову, фінансову, митну й податкову системи. Україна повинна була самостійно формувати державний бюджет, а за необхідності – впровадити власну грошову одиницю.

У Декларації проголошувалося бажання держави забезпечувати національно-культурне відродження українського народу, його історичної свідомості, традицій, функціонування української мови у всіх сферах суспільного життя: політичній, соціально-економічній, культурній. Усім національностям, що проживали на території республіки, гарантувалося право на вільний національно-культурний розвиток.

Декларація проголошувала право України на власні збройні сили, внутрішні війська та органи державної безпеки. Вказувалося на те, що українська держава самостійно визначає порядок проходження військової служби громадянами республіки. Проголошувався намір України стати у майбутньому нейтральною державою, яка не братиме участі у військових блоках і дотримуватиметься трьох неядерних принципів: не приймати, не виробляти й не набувати ядерну зброю.

Діяльність Народного руху України сприяла створенню багатопартійності. На початок 1991 р. було зареєстровано 13 політичних партій. Однак сукупна їх чисельність (за винятком комуністичної) не перевищувала 30 тис. осіб.

Політичні партії поділялися на три течії: національно-демократичну, ліберально-демократичну і комуністичну. Переважна більшість партій національно-демократичного спрямування входила в Народний рух України.

XXVIII з'їзд Компартії України, як і XXVIII з'їзд КПРС, проходив у два етапи, з піврічною перервою. Другий етап з'їзду відбувся в грудні 1990 р., коли було прийнято статут, який визначав ідейну і організаційну єдність Компартії України в рамках КПРС.

Під час підготовки XXVIII з'їзду КПРС комуністи з демократичними поглядами запропонували альтернативний варіант платформи партії. Представники Демократичної платформи в КПРС проголошували пріоритет загальнолюдських цінностей над класовими, відкидали принцип «демократичного централізму» як такий, що веде до створення тоталітарної партії, відстоювали свободу фракцій і обґрунтовували територіальний принцип побудови партії з широкими горизонтальними структурами замість виробничо-територіальних.

Другі Всеукраїнські збори (з'їзд) Народного руху України відбулися наприкінці жовтня 1990 р. Делегати представляли 632 тис. членів НРУ. Основна їх кількість (майже 57 відсотків) представляла три області Галичини (Львівську, Тернопільську, Івано-Франківську) і Київ. Переважну більшість делегатів (95 відсотків) склали українці. Понад дві третини делегатів були інженерно-технічними працівниками, службовцями, науковою і творчою інтелігенцією.

На з'їзді були розглянуті і затверджені доповнення до програми і статуту, скорочено назву організації (знято слова «за перебудову»). Головною метою діяльності НРУ визнавалося відновлення незалежності України. Ідея співробітництва з КПРС тепер відкидалася. Була заснована нова ланка керівництва – політична рада, а президія НРУ перейменована на центральний провід.

Економічна криза в країні, яка призвела до втрати управління народним господарством внаслідок безперервних спроб вдосконалити його, виявлялася передусім у зникненні з магазинів товарів народного споживання. В Україні продовольча криза ставала все більш гострою, але у багатьох регіонах Російської Федерації становище було набагато гіршим.

У такій ситуації більшість депутатів Верховної Ради УРСР поводи́ла себе дуже обережно і не збиралася негайно втілювати в життя революційні норми Декларації про державний суверенітет. Тим більше не бажала змінювати суспільно-політичний устрій республіки. Під час парламентських дебатів голова Верховної Ради Л. Кравчук чітко заявив про те, що суспільно-політичний устрій базуватиметься на «великих принципах радянської влади й соціалістичного вибору». Тільки під сильним тиском громадськості Верховна Рада здійснювала обмежене наповнення Декларації справжнім змістом. Зокрема, 30 липня 1990 р. вона ухвалила рішення про повернення в Україну для продовження служби всіх солдатів Радянської армії, призваних з території республіки.

На початку жовтня 1990 р. Верховна Рада зібралася на свою другу сесію. Відразу їй довелося розглядати вимоги голодуючих студентів, які мали суто політичний

характер. Студенти вимагали розпуску Верховної Ради й проведення нових виборів, проходження військової служби громадянами України тільки на своїй території, націоналізації майна Комуністичної партії і комсомолу, визначення ставлення до Союзного договору, відставки голови Ради міністрів В. Масола.

У середині листопада головою Ради Міністрів УРСР було обрано В. Фокіна: з 1971 р. він працював у Держплані УРСР, у 1987 р. – заступник голови Ради Міністрів, голова Держплану.

Вплив політбюро ЦК Компартії України на роботу Верховної Ради неухильно слабшав. Про це свідчив аналіз поточного стану справ, проведений в апараті ЦК КПУ. Виявилося, що з 380 комуністів, які стали народними депутатами, на початок серпня 1990 р. 44 були виключені або заявили про свій вихід з партії, з них 40 увійшли до опозиції. Аналіз роботи депутатів-комуністів, проведений у відділах ЦК КПУ, показав, що лише третина з них істотно впливала на діяльність Верховної Ради, вносила пропозиції та доповнення до законопроектів, активно використовувала в політичних цілях депутатську трибуну, засоби масової інформації.

Майже половина народних депутатів від КПУ мала слабку професійну підготовку: відчувалися брак правових знань, нездатність швидко і точно формулювати свої думки, небажання розібратися в аргументації опонента. Кожний десятий з них жодного разу не виступив на пленарних засіданнях і не виявив активності в постійних комісіях. Пасивно поводити себе не тільки рядові працівники, а й деякі секретарі партійних комітетів усіх рівнів, господарські керівники, відповідальні працівники ЦК КПУ.

Компартія України дедалі більше втрачала свою монопольну позицію в засобах масової інформації, особливо в регіонах та містах, де на виборах перемогла опозиція. У зв'язку зі створенням власних видань Верховної Ради («Голос України») і Ради Міністрів («Урядовий кур'єр») Політбюро ЦК КПУ вирішило припинити випуск газет «Радянська Україна» і «Правда України» як спільних органів КПУ і Верховної Ради, а на їх основі створити нові органи ЦК КПУ під тими ж назвами. Було вирішено залишити без змін статус газет ЦК КПУ «Сільські вісті», «Робітнича газета», журналів «Комуніст України», «Україна», «Радянська жінка», «Перець», а журнал «Під прапором лєнінізму» перейменувати на «Політика і час». В областях, де випускалися дві газети, було дозволено одну з них передати у підпорядкування обласним радам.

Однак інтерес і довіра до офіційних видань швидко падали. На кінець 1990 р. опозиція мала вже близько 200 видань. Її лідери вміло використовували компартійні і радянські засоби масової інформації для пропаганди своїх поглядів.

Вкотре розглянувши ситуацію у Верховній Раді в листопаді 1990 р., Політбюро ЦК КПУ змушене було констатувати, що непорозуміння й розгубленість серед більшості дають можливість опозиції блокувати вирішення важливих питань. Зазначалося, що на «послідовних партійних позиціях» залишалось на той час близько 200 народних депутатів. Із 190 депутатів, котрі працювали на постійній основі в комісіях Верховної Ради, майже 80 представляли опозицію і були активістами партій і політичних угруповань «антисоціалістичної спрямованості».

Тим часом Верховна Рада остаточно посіла центральне місце в суспільно-політичному житті республіки. Сесійна зала парламенту стала своєрідним генератором суспільних процесів. У опозиції не було кращого місця для експериментальної перевірки форм боротьби за владу. Якщо на першій сесії і на початку другої сесії тиск на парламент заради зміцнення позицій Народної ради здійснювався ззовні, то з кінця 1990 р. боротьба точилася уже всередині Верховної Ради. Опозиція здійснювала активні спроби примусити владу втілювати в життя політику Демократичного блоку.

Після того, як М. Горбачов став президентом СРСР, він створив консультативний орган, названий Президентською радою. В ній були представлені люди різних політичних позицій.

Формально маючи всі владні повноваження, М. Горбачов бачив, що інститути влади стали неефективними, оскільки республіки більше не бажали підпорядковуватися центру. М. Рижков, голова союзного уряду, публічно заявляв, що перебудова провалилася, на засіданнях Президентської ради ремствував, що він нікого не може викликати, ніхто не поспішає виконати його вказівки. У Верховній Раді СРСР оформилися депутатська група «Союз», яка закликала президента і голову уряду вжити силові заходи для оздоровлення становища. 16 листопада 1990 р. «союзники» на черговій сесії Верховної Ради порушили питання про відставку уряду М. Рижкова.

Того ж дня в Кремлі зібралася спільне засідання Політбюро ЦК КПРС і Президентської ради. На засіданні прозвучали пропозиції домогтися постанови Верховної Ради СРСР про припинення на півроку мітингів і демонстрацій, перехід до президентського правління. Секретар ЦК КПРС П. Лучинський бачив головну проблему у врегулюванні відносин між центром та республіками і з цією метою запропонував провести референдум про збереження СРСР.

Вислухавши пропозиції, 17 листопада М. Горбачов на засіданні Верховної Ради оголосив про реорганізацію влади. Рада Міністрів повинна була перетворитися на Кабінет Міністрів під безпосереднім керівництвом Президента. Президентська рада ліквідувалася, замість неї створювалася Рада безпеки як конституційний орган. Запроваджувалася посада віце-президента.

Усі ці заходи зі зміцнення влади були реалізовані на черговому, четвертому, З'їзді народних депутатів СРСР, який відкрився 17 грудня 1990 р.

Четвертий з'їзд народних депутатів СРСР поіменним голосуванням ухвалив рішення про збереження Союзу РСР як оновленої федерації рівноправних суверенних республік, а також про збереження історичного найменування федерації – Союз Радянських Соціалістичних Республік. Було оголошено про проведення всесоюзного референдуму з питань збереження єдності «оновленої радянської федерації».

В Україні з тривогою спостерігали за спробами президента СРСР і Верховної Ради СРСР «притиснути» союзні республіки. У пошуках союзників українська компартійно-радянська еліта готова була зблизитися з Б. Єльциним. Б. Єльцин прилетів в Київ 19 листопада 1990 р. і підписав договір між Україною і Росією. Цей акт істотно посилив політичний вплив «суверен-комуністів». Цю назву з негативним під-

текстом надала союзна преса тим, хто відстоював державний суверенітет союзних республік.

На своїй першій прес-конференції після обрання головою Верховної Ради УРСР Л. Кравчук заявив: «Жити сьогодні поза Радянським Союзом означає втратити для себе і для своїх перспектив дуже багато, якщо не сказати більше – усе». Однак Е. Шеварднадзе в інтерв'ю газеті «Голос України» повідомив: «Я спілкувався з Леонідом Макаровичем в основному в останній період моєї роботи в Міністерстві закордонних справ, коли доводилося брати участь у різноманітних засіданнях вищого політичного ешелону. Мені запам'ятались виступи Леоніда Макаровича, його висловлювання – вони відзначались принциповістю позицій. Уже тоді я зробив для себе висновок: передбачаючи хід подій, український лідер узяв курс на незалежність України».

У листопаді 1990 р. М. Горбачов розіслав у союзні республіки проект нового Союзного договору. Документ проголошував кожную республіку суверенною державою, яка мала всю повноту влади на своїй території. Однак він був складений у кращих традиціях радянського державного права, яке обмежувалося демагогічними деклараціями. В ньому проголошувалося повновладдя центру щодо захисту суверенітету й територіальної цілісності Союзу РСР. Майже всі положення проекту суперечили Декларації про державний суверенітет України. Зокрема, це стосувалося положень про підписання міжнародних договорів, розроблення та здійснення зовнішньої політики, представництва в міжнародних організаціях. Проект Союзного договору повністю суперечив ухваленому Верховною Радою УРСР 3 липня 1990 р. Закону «Про економічну самостійність Української РСР». Усі суперечності з документами, що були прийняті в республіках, проект Союзного договору розв'язував за допомогою положення про верховенство законів Союзу над республіканськими.

У грудні 1990 р. у Верховній Раді УРСР розгорнулася дискусія навколо положень Союзного договору. Члени постійної комісії з питань державного суверенітету, міжреспубліканських і міжнаціональних відносин висловилися в цілому за проект, хоча й визнали, що він суперечить уже схваленим законам. В. Гриньов, І. Юхновський, інші депутати закликали не поспішати, а ретельно вивчити проект Союзного договору в комісіях Верховної Ради. Вони знайшли підтримку у Л. Кравчука, який заявив, що Україна має намір брати участь у переговорах щодо підготовки проекту лише на основі Декларації про державний суверенітет.

Згідно з рішенням четвертого З'їзду народних депутатів СРСР, М. Горбачов звернувся за підтримкою свого проекту Союзного договору до населення країни. Питання про майбутню долю СРСР він виніс на всесоюзний референдум у такому формулюванні: «Чи вважаєте ви необхідним збереження Союзу Радянських Соціалістичних Республік як оновленої федерації рівноправних суверенних республік, у якій повною мірою гарантуватимуться права і свободи людини будь-якої національності?».

Зробивши наголос на «рівноправності суверенних республік», «правах і свободах людини», проти яких не могли голосувати учасники референдуму, він у завуальова-

ній формі протягував головну свою ідею – «збереження СРСР». Що, слід визнати, за результатами референдуму йому і вдалося зробити.

Виняткової складності форма запитання, перевантаженість його позбавленими юридичного змісту публіцистичними виразами («оновлена федерація», «повною мірою») свідчили про намагання центру добитися схвалення своєї політики, бажання утримати союзні республіки все в тому ж стані.

Підготовка до референдуму відбувалася в умовах постійного загострення відносин центру з союзними республіками. Якщо до лідерів Російської Федерації М. Горбачов і його нове оточення, яке складалося виключно з «ортодоксів», ставилися більш-менш обережно, то з іншими республіками вирішили не церемонитися. В. Крючков у своїх мемуарах записав, що в кінці грудня 1990 р. на нараді у М. Горбачова було вирішено «застосувати силу проти дій екстремістів в Латвії і Литві».

7 січня 1991 р. ЦК Компартії Литви (на платформі КПРС) звернувся до М. Горбачова з вимогою запровадити в республіці пряме президентське правління. 10 січня М. Горбачов відгукнувся на це ультиматумом Верховній Раді Литви з вимогою відновити на території республіки повною мірою дію Конституції СРСР. Одночасно була дана вказівка силовим міністрам застосувати у Вільнюсі силу.

Кривава військово-поліцейська акція викликала обурення в усіх республіках. Вільнюська трагедія, від причетності до якої М. Горбачов зробив невдалу спробу відхреститися, стривожила і консолідувала республіканських лідерів. Російсько-український договір започаткував консолідацію республік, з якої виключався союзний центр. 14 січня Б. Єльцин зробив публічну заяву про бажання керівників Росії, України, Казахстану і Білорусії укласти чотиристоронню угоду, не чекаючи Союзного договору. Одночасно голова Верховної Ради РРФСР зробив заяву про необхідність створення Російської армії.

У ситуації, що склалася, Л. Кравчук запропонував провести одночасно із загальносоюзним референдумом опитування громадян України щодо суті майбутнього державного утворення. Запитання для опитування було запропоноване у такій формі: «Чи згодні ви з тим, що Україна має бути у складі Союзу радянських суверенних держав на засадах Декларації про державний суверенітет України?»

Позитивна відповідь на таке питання перекреслювала ідентичну відповідь на питання референдуму. Усвідомлюючи катастрофічні наслідки такого протиставлення для «союзників», С. Гуренко доклав зусиль, щоб за допомогою комуністичної більшості у Верховній Раді зняти з обговорення питання про опитування. Однак йому це не вдалося. Виявилось, що за Л. Кравчуком вже йшла більшість комуністів.

У чому полягало протиставлення двох запитань, запропоноване Л. Кравчуком? Важко було сумніватися в тому, що громадяни України підтримають Декларацію про державний суверенітет, прийняту парламентом майже одногосно. Важко було сумніватися і в тому, що відповідь на запитання референдуму буде позитивною. Це запитання було поставлене в такій формі, що кожний опитуваний думав про країну, в якій народився і жив. Фактично ж задавалося запитання не про країну, а про

компартійно-радянські союзні структури, які протиставлялися союзним республікам. Спираючись на волю народів, союзний центр бажав зберегти своє панівне становище над периферією. Додаткове запитання Верховної Ради УРСР вщент руйнувало задум М. Горбачова і його оточення, забезпечуючи підтримку громадян України суверенізації республіки.

17 березня 1991 р. населення України висловило свою волю, відповідаючи на обидва запитання. У голосуванні з першого, загальносоюзного запитання взяли участь 31 514 тис. осіб, або 83,5 відсотка загальної кількості тих, хто одержав бюлетені. Ствердну відповідь «Так» дали 22,1 млн осіб, або 70,2 відсотка. Відповіли «Ні» 8,8 млн осіб, або 28 відсотків. Незначну частину бюлетенів дільничні комісії визнали недійсними.

У голосуванні із запитання, поставленого Верховною Радою України, взяли участь 31 465 тис. осіб, тобто майже стільки же. Відповіли «Так» 25,2 млн осіб, або 80,2 відсотка. Отже, голосування з другого запитання було більш згуртованим. «Ні» сказали 5,6 млн осіб, або 18 відсотків.

Прибічники і противники суверенізації республіки однаково розцінювали результати референдуму як свою перемогу. Але всім було зрозуміло, що Декларація про державний суверенітет України здобула переважаючу підтримку громадян республіки. Політичні наслідки опитування були більш ніж вагомими. Суверен-комуністи у Верховній Раді УРСР на чолі з Л. Кравчуком заручилися підтримкою народу. Разом з демократичною опозицією вони тепер утворювали більшість у парламенті. Зрозуміло, що суверен-комуністи бачили оновлену, позбавлену залежності Україну зовсім не такою, якою її бачили націонал-демократи або ліберал-демократи. Проте майже вся політична еліта України психологічно відділилася від компартійно-радянського центру і поставила тим самим під сумнів необхідність існування Радянського Союзу в nereформованому вигляді.

Додаткове запитання до всесоюзного референдуму 17 березня 1991 р. поставила й Верховна Рада РРФСР: чи вводити пост президента Росії? 70,9 відсотка учасників референдуму погодилися з такою постановкою питання. Б. Єльцин розпочав свою президентську кампанію.

28 березня відкрився третій З'їзд народних депутатів РРФСР, який одразу перетворився на жорстоку конфронтацію прибічників КПРС і «Демократичної Росії». За день до відкриття відбулося засідання Ради безпеки СРСР, і з її санкції в Москву були введені війська. Сотні військових вантажних автомашин з солдатами опинилися на центральних московських вулицях. Прем'єр-міністр В. Павлов звернувся по телебаченню до населення країни і повідомив, що з 26 березня по 15 квітня в Москві заборонені мітинги, пікети і демонстрації. Запровадження в столиці надзвичайного стану мотивувалося наміром влади захистити комуністів від нападок з боку прибічників «Демократичної Росії».

Проте події повернулися не так, як планувалося в ЦК КПРС. У перший день роботи з'їзду був намір руками комуністичної фракції усунути Б. Єльцина з посади

голови Верховної Ради РРФСР. Замість цього з'їзд перервав свою роботу і присвятив зусилля виведенню військ. Ввечері, незважаючи на заборону, відбулася демонстрація десятків тисяч москвичів – прибічників «Демократичної Росії», і ніхто не наважився її розігнати. Держдепартамент США закликав керівництво СРСР «не перешкоджати свободі слова і волевиявленню народу».

29 березня на нараді у М. Горбачова, за участю Г. Янаєва, В. Крючкова і Б. Пуго, було вирішено вивести з Москви танки і механізовані військові частини. Президент СРСР не наважився застосувати силу, на що розраховувало його найближче оточення. «Ортодокси» в компартійно-радянському керівництві зрозуміли, що не зможуть на нього розраховувати у своїх спробах зупинити революцію.

Б. Єльцин не тільки зберіг посаду голови Верховної Ради РРФСР, але й здобув від З'їзду додаткові повноваження у здійсненні реформ. 12 червня 1991 р. відбулися прямі і загальні вибори президента Росії, на яких він здобув голоси 57,3 відсотка виборців.

Відмовившись у березні 1991 р. від силового розв'язання російської проблеми, М. Горбачов зрозумів, що з Б. Єльциним треба домовлятися. 23 квітня в урядовій резиденції Ново-Огарьово за 35 км від Москви М. Горбачов зустрівся з лідерами дев'яти союзних республік і запропонував підписати спільну заяву про невідкладні заходи щодо стабілізації обстановки в країні та подолання кризи. Не були присутні лідери республік Балтії, Молдови, Вірменії і Грузії, які не вважали за необхідне турбуватися про подальшу долю СРСР. Отже, референдум 17 березня 1991 р. не зупинив процес дезінтеграції країни.

У спільній заяві лідерів дев'яти республік і М. Горбачова було визнано за необхідне відновити конституційний порядок і неухильне дотримання союзних законів. Як першочергове розглядалося завдання укладення нового Союзного договору з урахуванням результатів референдуму. Було вирішено не пізніше, ніж через шість місяців після підписання договору затвердити на З'їзді народних депутатів СРСР нову Конституцію Союзу Суверенних держав. Так розпочався «новоогарьовський процес».

Позиції учасників переговорів багато в чому різнилися. Представники України відстоювали ідею утворення «Співдружності» на кшталт Європейського співтовариства. Верховна Рада України у червні 1991 р. відклала розгляд проекту Союзного договору на осінь. Мотивом для відстрочки висувалася необхідність перевірки змісту договору на відповідність Декларації про державний суверенітет України. Одночасно Верховна Рада зробила ще один крок назустріч утвердженню незалежності республіки. 5 липня 1991 р. вона прийняла закон про заснування поста Президента УРСР. Прямі і загальні вибори президента призначалися на 1 грудня 1991 р.

Тим часом президент СРСР маневрував: то апелював до рішень Четвертого З'їзду народних депутатів СРСР і підсумків референдуму, то йшов назустріч республікам. Останній варіант Союзного договору був розглянутий в Ново-Огарьово 23 липня. На цьому засіданні представник України виступив із заявою, що республіка буде вирішувати питання про своє ставлення до договору не раніше середини вересня.

Підписання Союзного договору планувалося на вересень–жовтень 1991 р. на З'їзді народних депутатів СРСР за участі всіх повноважних делегацій. Проте вже 29–30 липня в Ново-Огарьово відбулися зустрічі М. Горбачова з Б. Єльциним і Н. Назарбаєвим. Усвідомлюючи, що проект договору в його останній редакції може не дістати підтримку у Верховній Раді СРСР та на з'їзді, М. Горбачов запропонував президентам Росії і Казахстану розпочати його підписання не в узгоджені строки, а раніше – 20 серпня 1991 р. В обмін на їхню згоду Президент СРСР прийняв вимогу Б. Єльцина про включення в Договір формулювання про одноканальну систему податків, що дозволяло Росії залишати їх вагому частку у себе. Він також погодився окремим указом союзного президента перевести під юрисдикцію Росії всі підприємства союзного підпорядкування, що були розташовані на її території. Н. Назарбаєву була обіцяна посада прем'єр-міністра СРСР. У своїй заяві по телебаченню 2 серпня М. Горбачов повідомив, що першими Союзний договір підпишуть делегації Російської Федерації, Казахстану та Узбекистану, а потім, через певні проміжки часу, – представники інших республік – учасниць «новоогарьовського процесу».

Тривалий час, починаючи з останньої декади серпня 1991, у багатьох людей, не виключаючи професійних політиків, закралася думка: чи не М. Горбачов був режисером путчу? Публікація його мемуарів не переконала у зворотному. Тільки співставлення свідчень усіх діючих осіб та виконавців, яких набралася достатньо (про архівні матеріали у дослідженні цього сюжету говорити не доводиться), переконує в тому, що режисерів путчу слід шукати серед його явних і прихованих учасників.

Між путчем найближчих соратників М. Горбачова та розпадом Радянського Союзу на 15 незалежних держав існує прямий і безпосередній зв'язок. Розпад впливав з путчу. Та це не означає, що його не сталося б, якби не відбулося путчу.

Розпад імперії був неминучим, як природний катаклізм. Путч (до речі, цілком не-підготовлений, хоч морально до нього готувалися дуже довго) був актом відчаю людей, які бачили, що на їхніх очах відбувається розпад наддержави. Ці люди були в розпачі від того, що з-під ніг вислизав такий, здавалося б, непохитний ґрунт.

Засоби масової інформації передали повідомлення про створення Державного комітету з надзвичайного стану (російська аббревіатура – ГКЧП, звідси з'явився термін «гекачепісти»).

За день до цього, 18 серпня, голова Верховної Ради СРСР А. Лук'янов виступив із заявою. В ній йшлося про те, що остаточний текст проекту Договору про створення Союзу Суверенних Держав не врахував позиції союзної делегації. Делегація брала участь у «новоогарьовському процесі» від імені Верховної Ради СРСР і на-полягала на відображенні в тексті Союзного договору підсумків всесоюзного референдуму. А. Лук'янов заявляв, що без збереження єдиного економічного і правового простору Союзний договір «не зможе в повній мірі виражати волю радянського народу щодо збереження Союзу РСР – великої країни, покликаної слугувати інтересам громадян усіх національностей і яка справляє серйозний вплив на міжнародну ситуацію в усьому світі».

Голова Верховної Ради СРСР не числився у складі ГКЧП. Його заяву, однак, треба було розглядати як юридичне обґрунтування необхідності цього надзвичайного органу влади.

Змовники наважилися на спробу перевороту у країні, яка перебувала в стані революційного піднесення. Опір путчистам учинили сили, очолювані Б. Єльциним – легітимним лідером росіян, Президентом Російської Федерації. Основні події триденного путчу розгорталися в Москві.

Вранці 19 серпня до Києва прибув командувач сухопутних військ СРСР генерал В. Варенников. У супроводі місцевого генералітету він з'явився до голови Верховної Ради УРСР із повідомленням про події, що сталися у Москві. Він попередив, що спроби невиконання наказів ГКЧП призведуть до негайного запровадження в республіці надзвичайного стану.

Л. Кравчук не контролював силові структури на території республіки, не мав підтримки з боку армії і міг розраховувати лише на моральну підтримку громадськості. В ці напружені години першого дня путчу управлінська еліта України, як, зрештою, й інших союзних республік, з особливою силою відчула свою цілковиту безпорадність перед загальносоюзним центром, що уособлювався тепер ГКЧП. Усі запевнення про суверенітет, усі демагогічно-декларативні положення Союзного договору в цю історичну мить наочно показали свою пустопорожність.

За такої ситуації Л. Кравчук обрав позицію ухильного вичікування. Кількагодинне засідання президії Верховної Ради закінчилося безрезультатно, без прийняття будь-якого документа. Представники Народної ради в президії наполягали на заяві про невизнання ГКЧП, інші пропонували не робити різких рухів. Народні депутати, що з'їжджалися до Києва, ставили питання про скликання позачергової сесії. Однак голова парламенту вимагав зібрати 150 підписів народних депутатів, як передбачав регламент при скликанні позачергової сесії.

Аналогічна реакція інших керівників союзних республік у перший день путчу пояснювалася тією самою причиною – страхом перед загальносоюзним центром. Через дві доби, коли визначилася загальна ситуація й поразка путчистів уже ні в кого не викликала жодних сумнівів, цей страх миттєво зруйнував радянську наддержаву.

Б. Єльцин тимчасово взяв на себе обов'язки президента СРСР. Утворення ГКЧП було кваліфіковане як державний переворот.

Серед путчистів не виявилось людей, здатних діяти рішуче. Власне, рішучі дії з їх боку були неможливі через об'єктивні причини: одразу виявилось, що армія, війська КДБ і МВС не бажають виконувати накази своїх безпосередніх начальників.

20 серпня ввечері, після дводобового, майже безперервного, засідання президія Верховної Ради УРСР ухвалила нарешті заяву, в якій дія постанов ГКЧП на території України не визнавалася. За ці дві доби навіть найбільш обережним стало зрозуміло, що ГКЧП не спромігся поставити під свій контроль силові структури й опанувати ситуацію. Тим часом облівкомками багатьох областей України визнали ГКЧП. Вони контролювалися Компартією України, яка в ці дні показала всьому

українському суспільству, що залишається структурою, керованою, як і всі силові відомства, з Москви.

Тільки 23 серпня, коли путч було придушено, Політбюро ЦК КПУ опублікувало заяву, в якій засуджувалася «авантюрна спроба антидержавного перевороту». Наступного дня, коли була скликана позачергова сесія Верховної Ради, С. Гуренко заявив, що 23 серпня в Москві написав заяву, адресовану ЦК КПРС, у якій говорилося: «Я не можу виконувати обов'язки члена ЦК КПРС, оскільки злочинна група секретарів ЦК КПРС діяла від імені всієї партії». Проте вранці 23 серпня в опломбованому приміщенні Львівського обкому КПУ були вилучені документи, які засвідчували обізнаність компартійного апарату в Україні з планами перевороту та його схвальне ставлення до дій путчистів.

24 серпня на позачерговій сесії Верховної Ради України з доповіддю про політичну ситуацію виступив Л. Кравчук. Співповіді зробили народні депутати О. Мороз – від більшості, І. Юхновський – від опозиції.

У доповіді і співповідях висловлювалася одна думка: про необхідність вжиття рішучих заходів щодо захисту суверенітету України. Мова йшла про структури суверенітету та механізм його практичної реалізації. Голова Верховної Ради запропонував створити Раду оборони України і Національну гвардію. Пропонувалося ухвалити закон про статус військ, розташованих на території України, вирішити питання про департизацію правоохоронних органів республіки, вжити заходів щодо забезпечення економічного суверенітету. Зокрема, уряд мав організувати перехід у власність України підприємств та організацій союзного підпорядкування.

Ці заходи означали утвердження незалежного статусу України. Народжувалася самостійна Україна. Щоб надати цілковитої легітимності цим доленосним рішенням, І. Юхновський від імені Народної ради запропонував проголосити акт, у якому мав бути зафіксований новий державний статус України, а потім підтвердити цей акт на всенародному референдумі. Одночасно Народна рада виступила з вимогою заборонити діяльність Комуністичної партії України.

Л. Кравчук виніс на голосування проект Акта проголошення незалежності України. Конституційною більшістю голосів – 346 народних депутатів «за», 4 – «проти», при незначній групі тих, хто утримався, Акт проголошення незалежності України було схвалено. Референдум на підтвердження Акта проголошення незалежності України призначався на 1 грудня 1991 р., одночасно з виборами президента України.

26 серпня 1991 р. Президія Верховної Ради України ухвалила указ про тимчасове припинення діяльності Компартії України. В цей день відбувся останній пленум ЦК КПУ, на якому було схвалено рішення «про повну самостійність Компартії України». На період тимчасового припинення діяльності партійних структур пленум ЦК доручив репрезентувати інтереси партії десятьом народним депутатам України.

30 серпня президія Верховної Ради України ухвалила указ про заборону діяльності КПУ, унаслідок чого значна група людей була виведена за межі політичної і соціальної гри, а це призвело до зміни розстановки політичних сил у суспільстві.

Розслідування, проведене правоохоронними органами, не встановило складу злочину в діях КПУ та її керівників всіх рангів. Це засвідчує постанова про відмову в порушенні кримінальної справи щодо посадових осіб ЦК Компартії України, обкомів, міськкомів та райкомів партії за фактами відомостей про їхню причетність до підтримки антиконституційного ГКЧП через брак у їхніх діях складу злочину. Повторна перевірка підтвердила цю постанову.

Заборона Компартії України, як і заява компартійної групи депутатів Верховної Ради про саморозпуск, не означали, що комуністи зникли з політичного життя. 26 жовтня 1991 р. ряд колишніх членів Компартії України організували в Києві установчий з'їзд нової партії. Вона залишалася на комуністичній платформі, хоч була названа Соціалістичною партією України. Лідером СПУ став О. Мороз.

У березні 1993 р. в Макіївці відбулася Всеукраїнська конференція комуністів, делегати якої відкинули думку про створення нової партії, а ухвалили рішення про підготовку чергового з'їзду Компартії України. 19 червня 1993 р. комуністи провели такий з'їзд в Донецьку і обрали лідером нової КПУ колишнього другого секретаря Донецького обкому КПУ П. Симоненка.

Коли святкувати День незалежності України? Двох думок тут бути не може, червона дата в календарі – 24 серпня 1991 р. Однак є такий об'єктивний критерій, як міжнародне визнання. Він свідчить, що реально День незалежності України пов'язаний з 1 грудня 1991 р. Власне, другу дату й передбачала Верховна Рада, приймаючи Акт проголошення незалежності України 24 серпня. Своєю постановою вона передбачила необхідність референдуму з цього життєво важливого для українського народу питання. Референдум був потрібний, щоб зміцнити вагу доленосного рішення і попередити можливі спекуляції щодо результатів попереднього референдуму. Майбутнє показало, що таке «страхування» Акта проголошення незалежності України було передбачливим кроком з боку Верховної Ради.

Суверен-комуністи, на яких перетворилися в буремні серпневі дні мало не всі депутати українського парламенту від КПРС–КПУ, проголосили незалежну Україну, навіть не задумуючись про характер декларованої ними держави. Характер держави підказала опозиція. Коли 24 серпня депутати зібралися на надзвичайну сесію, представники від громадськості внесли у приміщення парламенту величезний синьо-жовтий стяг як символ розриву з тоталітарним центром. А через кілька днів, 4 вересня, було ухвалено постанову Верховної Ради про підняття над її будинком синьо-жовтого національного прапора. Цим започатковувалася відмова держави від радянської символіки.

9 вересня 1991 р. на території республіки було запроваджено обіг купонів багаторазового використання. Цим започатковувався вихід України з рубльової зони. 8 жовтня з'явився закон «Про громадянство України», який регулював набуття українського громадянства радянськими людьми. Принциповим моментом у цьому законі була неможливість подвійного громадянства, яка сприяла реальному виходу України з Радянського Союзу. 7 листопада було прийнято закон «Про державний кордон», у

якому проголошувалося, що ділянки державного кордону СРСР на території України стають державним кордоном України. Адміністративні кордони УРСР з іншими союзними республіками теж ставали державним кордоном України.

Після ухвалення Акта все суспільно-політичне життя в республіці було підпорядковане загальноукраїнському референдуму 1 грудня 1991 р. Для політиків, котрі стояли на позиціях завоювання повної незалежності України, це було необхідно, щоб перекреслити результати референдуму 17 березня.

1 грудня на підтвердження Акта проголошення незалежності України проголосували 90 відсотків громадян, які брали участь у референдумі. А взяли в ньому участь 84 відсотки тих, хто мав таке право. Отже, за незалежність України висловилися 76 відсотків усіх дієздатних її громадян.

Позитивним наслідком референдуму сприяла передвиборча президентська кампанія, учасники якої одностайно виступали за незалежність України. В її результаті першим Президентом незалежної України став Леонід Кравчук.

5 грудня 1991 р. на урочистому засіданні Верховної Ради Л. Кравчук склав присягу Президента України і виголосив програмні орієнтири своєї політики.

Вихід України на історичну авансцену як незалежної держави поставив її керівництво перед необхідністю розв'язання складних проблем із багатьма невідомими. Перша й чи не найголовніша з них – ставлення до Союзу. Попри наполягання М. Горбачова, 25 листопада 1991 р. парафування Союзного договору не відбулося. Лідери республік відмовилися це зробити, дійшли лише згоди відправити документ у парламенти для обговорення. Української делегації при цьому не було, республіка готувалася до референдуму. Після нього Л. Кравчук отримав законні підстави, щоб заявити: Україна не піде в Союз, тому що грудневий референдум перекреслив березневий.

Унікальний збіг обставин: союзником України в діях, спрямованих на звільнення від загальносоюзного центру, виступила Росія. До цих протиприродних, з погляду традиційних національних інтересів Росії, дій вдався Б. Єльцин.

О 10-ій годині ранку 8 грудня 1991 р. президенти та прем'єр-міністри трьох країн (Росії, України, Білорусі) сіли за стіл переговорів і самі склали остаточний текст угоди про створення Співдружності Незалежних Держав. Сторони заявили, що Радянського Союзу, як геополітичної реальності, більше не існує, внаслідок чого діяльність його органів на території трьох держав припиняється. Сфери спільної діяльності в рамках СНД мали реалізуватися на рівноправній основі через відповідні координуючі інститути. До сфер спільної діяльності були зараховані такі:

- координація зовнішньополітичної діяльності;
- співпраця у формуванні й розвитку спільного економічного простору, загальноєвропейського та євразійського ринків, у галузі митної політики;
- співпраця в розвитку систем транспорту й зв'язку;
- співпраця в галузі охорони навколишнього середовища, участь у створенні всеохоплюючої міжнародної системи екологічної безпеки, боротьба з організованою злочинністю.

Кожна зі сторін залишала за собою право припиняти дію угоди або окремих її статей, не пізніше ніж за рік повідомивши про це інших учасників. Сторони заявляли, що гарантують виконання міжнародних зобов'язань, які впливали для них з договорів і угод колишнього СРСР. Угода про утворення СНД оголошувалася відкритою для приєднання всіх держав – членів колишнього СРСР, а також інших держав, які поділяють її цілі і принципи.

Після того, як угода була підписана, Б. Єльцин зателефонував у Вашингтон президенту Дж. Бушу, а С. Шушкевич – президенту М. Горбачову. Обом повідомили, що Союзу Радянських Соціалістичних Республік більше не існує.

21 грудня 1991 р. керівники 11 з 15 колишніх союзних республік підписали в Алма-Аті протокол до угоди, в якому фіксувалося утворення на рівноправних засадах Співдружності Незалежних Держав. Вони також ухвалили Декларацію, яка не лише підтверджувала головні цілі та принципи СНД, а й внесла низку істотних уточнень. По суті, на зустрічі 21 грудня відбулося колективне утвердження Співдружності.

20 червня 2011 року.

*Володимир ВАСИЛЕНКО,
Надзвичайний і повноважний Посол України,
професор, доктор юридичних наук*

УКРАЇНСЬКА НЕЗАЛЕЖНА ДЕРЖАВНІСТЬ ЯК ІСТОРИЧНА ЗАКОНОМІРНІСТЬ

Дата 24 серпня назавжди залишиться в історії не лише як дата формального проголошення незалежності України, а й як символ остаточного краху комунізму, вирішальний фактор розпаду радянської тоталітарної імперії, відправний момент геополітичних змін, які суттєвим чином вплинули на подальший розвиток подій у Європі і світі.

Ухвалений у цей день Верховною Радою Акт проголошення незалежності України насправді був Актом відновлення української державної незалежності і знаменував собою підсумок реалізації одвічних і природних прагнень української нації жити у незалежній соборній державі. Одночасно цей акт знаменував відновлення справедливості. Адже до європейської сім'ї повернулася одна із найстаріших і найбільших націй, на землі якої розташований географічний центр Європи, але яка тривалий час залишалася поділеною і була позбавлена свободи і національної державності, а отже, і можливості повноцінного розвитку. Нарешті, проголошенням Акта незалежності створювалися передумови для вирішення споконвічного українського питання в європейському цивілізаційному і безпековому контексті.

Попри очевидну історичну значимість, закономірність і легітимність відновлення незалежності України не вщухають спроби переконати українців у тому, що незалежність на Україну «впала з неба», відбулася випадково і виключно внаслідок невдалого державного перевороту в Москві, що стався у серпні 1991 року. Така інтерпретація історії має слугувати аргументом на користь поширеного серед російського політикуму і суспільства переконання, що поява на карті світу України – як незалежної держави – є історичним парадоксом і аномалією, що зникне після повернення цієї тимчасово втраченої частини «русского мира» до Росії.

Отже, теза про українську незалежність, що просто «впала з неба», є не обивательським просторікуванням невігласів від історії, а ідеологемою, яка свідомо використовується як інструмент культивування в українському середовищі комплексу меншовартості, нав'язування українцям російських імперських стереотипів думання, спотворення їхньої національної свідомості. Той факт, що цю ідеологему повторюють і деякі українські політологи і політики, не надає їй більшої переконливості і не робить честі її озвучувачам.

Неупереджений аналіз свідчить, що ухвалений 24 серпня 1991 року Акт проголошення незалежності України був не одномоментною випадковою подією, а результатом і етапом напруженої боротьби українців за відновлення національної державності у новітній період сучасної історії.

В історії боротьби української нації за свою незалежну державність в одному ряду з Актом проголошення незалежності України стоїть Декларація про державний суверенітет України, ухвалена 16 липня 1991 року, та Всеукраїнський референдум, проведений 1 грудня 1991 року на підтримку державної незалежності України.

Зазначені три події стали знаковими, визначними і визначальними етапами цієї боротьби. Перед, між і після 16 липня 1990 року, 24 серпня і 1 грудня 1991 року відбувався складний процес розбудови, утвердження і широкого міжнародного визнання української незалежної держави.

ГЕНЕЗА, ОСОБЛИВОСТІ І РУШІЙНІ СИЛИ ПРОЦЕСУ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Характерна ознака процесу сучасного українського державотворення полягала в тому, що він відбувався в умовах миру, мав еволюційний характер і розпочався наприкінці минулого століття в період загальної кризи світової комуністичної системи. Найбільш промовисто вона проявилася на європейській периферії системи.

Її основна ланка – Союз РСР – здавався тоді міцним монолітом. Міф про монолітність СРСР культивувався в радянських освітніх закладах усіх рівнів і підтримувався цілеспрямованою і потужною комуністичною пропагандою, постійним об'єктом якої було все суспільство. Проте насправді система, збудована більшовиками на початку минулого століття та уособлювана СРСР, вичерпала свій ресурс, оскільки за своєю природою була саморуйнівною. Конструкція СРСР, як тоталітарної комуністичної імперії, в якій монополія на владу належала КПРС, суперечила основній об'єктивній закономірності світобудови і організації суспільства – принципу багатоманітності. Стратегічні цілі комуністичної влади в СРСР були утопічними і протиприродними, а засоби їхнього досягнення – протиправними і антигуманними.

Функціонування існуючої в СРСР комуністичної системи забезпечувалось високим мобілізаційним потенціалом тоталітарної влади, яка своїми рішеннями, підтримуваними перманентним застосуванням широкомасштабних репресій, могла безконтрольно використовувати колосальні людські і природні багатства країни для досягнення визначених цілей.

Застосовувані в СРСР методи управління були надто витратними і неефективними, ігнорували реальні потреби громадян і супроводжувались масовими порушеннями прав і основоположних свобод людини.

З плином часу виявилось, що радянська економіка є неконкурентоспроможною у змаганні із «загниваючим» капіталізмом і замість обіцяного тоталітарною владою комунізму і загального добробуту в СРСР панує хронічний дефіцит товарів широкого вжитку, до

якого додаються продовольчі труднощі. В різних регіонах країни стали виникати конфлікти на етнічному ґрунті з огляду на невирішеність національного питання.

Водночас поступово почав зникати генетичний страх громадян, у якому комуністична влада тримала їх протягом десятиліть. З'являлось усвідомлення того, що запобігти повторенню злочинів тоталітаризму, забезпечити добробут громадян, додержання їхніх прав і основоположних свобод та задовольнити національні потреби народів СРСР можуть лише радикальні зміни або злам панівної системи, перетворення СРСР з тоталітарної наддержави у спілку суверенних держав. Інакше кажучи, наприкінці 80-х–на початку 90-х років минулого століття розпочалась криза тоталітарної комуністичної системи СРСР, яка завершилась її занепадом і зникненням з історичної арени.

Спроби компартійної верхівки, яку з 1985 р. очолив М. Горбачов, зарадити кризі системи шляхом її перебудови були приречені на невдачу, оскільки він та його прибічники прагнули зберегти систему, яка виявила свою практичну нежиттєздатність, неспроможність та історичну приреченість.

Проте офіційно проголошений ЦК КПРС курс на перебудову був у принципі позитивним явищем, оскільки супроводжувався офіційним відмежуванням тодішнього керівництва КПРС від злочинів ленінсько-сталінського комуністичного режиму, припиненням політичних репресій, визнанням недоліків системи і запровадженням політики гласності. Її реалізація була пов'язана з утвердженням свободи слова і відносно вільною критикою комуністичної системи у засобах масової інформації.

Це сприяло оздоровленню суспільства, появи в союзних республіках національно-демократичних сил. В окремих союзних республіках, хоча і в різних формах, і з різною інтенсивністю стали відроджуватися, міцніти і розгортатися організовані громадські національно-визвольні рухи.

Передусім, це сталося в прибалтійських республіках, де ще у 1988 році були створені Литовський рух за перебудову «Саюдіс» і Народні фронти Латвії та Естонії, а республіканські комуністичні партії вийшли зі складу КПРС.

Важливою подією у житті суспільства стали вибори депутатів СРСР у 1989 році, проведення яких уперше вийшло з-під контролю КПРС і внаслідок яких до найвищого органу державної влади СРСР було обрано також представників національно-патріотичних сил з різних союзних республік. Трансляція засідань першого З'їзду народних депутатів СРСР демонструвала консерватизм депутатів від КПРС, сприяла небаченій політизації суспільства і поступово руйнувала стіну страху громадян перед комуністичною владою.

Злива критичної, а часто і відверто антикомуністичної інформації і аналітики у ЗМІ підривала повагу і довіру до комуністичної системи як такої і КПРС та її тодішнього керівництва зокрема. Спроби реформування КПРС зсередини призвели до формування в ній так званої «Демократичної платформи» і втрати нею монолітності. Позиції КПРС були суттєвим чином підірвані, коли 14 березня 1990 року З'їзд народних депутатів СРСР скасував ст. 6 Конституції СРСР, яка визначала компартію як

керівну силу суспільства, і коли протягом березня цього ж року в союзних республіках відбулися перші вільні парламентські вибори.

Внаслідок цього в окремих союзних республіках утворилися нові легітимні центри влади, в яких були представлені і відігравали активну роль представники національно-демократичних сил та організованих національно-визвольних рухів. Саме під впливом їхніх вимог республіканські законодавчі органи без будь-якого узгодження з Москвою почали ухвалювати нормативні акти, спрямовані на утвердження суверенітету союзних республік, значне обмеження або повну ліквідацію влади союзного центру. Назви, юридичні форми і зміст цих актів зумовлювалися особливостями окремих республік, історичними традиціями, співвідношенням парламентських політичних сил, рівнем їхньої підтримки громадськістю. Парламенти республік ухвалювали закони, акти, постанови і декларації про державний суверенітет. Найпоширенішою була назва «декларація».

Ухвалення республіками актів про державний суверенітет, яке тривало з листопада 1988 року по грудень 1990 року, назвали «парадом суверенітетів». Цей процес охопив усі союзні республіки і був скоріше не «парадом суверенітетів», а «війною суверенітетів» союзних республік з суверенітетом СРСР, оскільки в республіканських актах проголошувався пріоритет республіканських законів над союзними. Першим пострілом у цій війні була ухвалена 16 листопада 1988 року Верховною Радою Естонської РСР Декларація про суверенітет Естонської РСР, яка встановлювала верховенство естонських законів на території Естонії. 18 квітня та 28 липня 1989 року подібні декларації ухвалили законодавчі органи Литовської РСР і Латвійської РСР відповідно. У згаданих актах у тій чи іншій формі зазначалося, що майбутній статус республік у складі СРСР має визначатися на договірній основі.

23 вересня 1989 року Верховна Рада Азербайджанської РСР ухвалила Конституційний Закон «Про суверенітет Азербайджанської РСР». У ньому встановлювалося, що Азербайджанська РСР «суверенна соціалістична держава у складі СРСР», на всій території якої діють її закони і закони СРСР, які не порушують суверенні права Азербайджанської РСР.

На початку 1990 року прибалтійські республіки декларують вихід зі складу СРСР. 2 лютого народні депутати Естонської РСР усіх рівнів ухвалили «Декларацію з питання державної незалежності Естонії», а 23 лютого Верховна Рада Естонської РСР приймає постанову «Про підготовку до державної незалежності Естонії», в якій пропонувалося «почати офіційні переговори між СРСР та Естонською РСР про відновлення незалежності Естонської Республіки на основі визнання дійсності Тартуського мирного договору, укладеного між Естонією та РСФРР 2 лютого 1920 року».

15 лютого 1990 року Верховна Рада Латвійської РСР ухвалює Декларацію з питання державної незалежності Латвії, в якій йшлося про «необхідність здійснення заходів, спрямованих на перетворення Латвійської РСР у вільну і незалежну Латвійську державу», а 4 травня Декларацію про відновлення незалежності Латвійської Республіки. Вищий законодавчий орган постановив:

– проголосити декларацію Сейма Литви від 21 липня 1940 року «Про вступ Латвії до Союзу РСР» такою, що не має законної сили з моменту її ухвалення;

– відновити дію ухваленої Установчими зборами 15 лютого 1922 року Конституції Латвійської Республіки на всій території Латвії.

11 березня 1990 року Верховна Рада Литви ухвалює Акт про відновлення незалежності Литовської держави і скасовує дію Конституції СРСР на території Литви.

До прибалтійських республік приєднується Грузія. 9 березня 1990 року Верховна Рада Грузинської РСР ухвалила постанову «Про гарантії захисту державного суверенітету Грузії». У постанові, зокрема, зазначалося: Верховна Рада Грузинської РСР прагне до анулювання наслідків порушень договору між Грузією і Радянською Росією від 7 травня 1920 року для Грузії і до відновлення прав Грузії. Пропонувалося почати переговори про відновлення незалежної грузинської держави.

Акти, ухвалені вищими законодавчими органами трьох прибалтійських республік та Грузії, загрожували викликати ланцюгову реакцію і призвести до дезінтеграції Союзу РСР. У них матеріалізувалася потужна антиімперська та антикомуністична тенденція, яку очолюване М. Горбачовим керівництво Союзу РСР намагалося нейтралізувати.

Ухвалений 14 березня 1990 року Верховною Радою СРСР закон, яким КПРС позбавлялася монополії на владу і запроваджувалася багатопартійність, засновував пост Президента СРСР. Відповідно до цього закону Президент мав статус глави радянської держави з надзвичайно широкими повноваженнями.

З 15 березня 1990 року функції Президента СРСР став виконувати М. Горбачов, залишаючись Генеральним Секретарем КПРС. Таким чином, у руках однієї людини були сконцентровані потужні владні і політичні важелі.

Протягом квітня–травня 1990 року М. Горбачов як Президент СРСР підписав низку схвалених Верховною Радою СРСР законів, покликаних забезпечити збереження Радянського Союзу, а саме «Про порядок вирішення питань, пов'язаних з виходом союзної республіки з СРСР» (3 квітня 1990 року), «Про основи економічних відносин Союзу РСР, союзних та автономних республік» (10 квітня 1990 року), «Про розмежування повноважень між Союзом РСР і суб'єктами федерації» (26 квітня 1990 року), «Про вільний національний розвиток громадян СРСР, які мешкають поза межами своїх національно-державних утворень або не мають їх на території СРСР» (26 квітня 1990 року), «Про громадянство СРСР» (23 травня 1990 року).

Водночас М. Горбачов активно підтримував ідею розробки проекту нового Союзного договору, який мав стати інструментом реформування СРСР, а отже, альтернативою його дезінтеграції.

На тлі цих подій ситуація в Україні розвивалася повільніше, насамперед через те, що, з огляду на її важливість для існування радянської імперії, в республіці протягом десятиліть відбувалося систематичне винищення національно-свідомої еліти, а республіканський сегмент комуністичної системи вибудовувався із великим запасом міцності. Пам'ять мільйонів людей, надто в Західній Україні, зберігала жахи то-

тальних довоєнних та повоєнних широкомасштабних репресій, пов'язаних з іменем Сталіна і спрямованих насамперед проти учасників національно-визвольних рухів та української провідної верстви. Після смерті Сталіна у 1953 році радянські каральні органи продовжували вибірково застосовувати жорсткі і жорстокі каральні заходи щодо дисидентів, зокрема членів Української Гельсінської Спілки. Попри заяви М. Горбачова, що в СРСР немає політичних в'язнів, вже в перебудовні часи в пермському концтаборі було замордовано видатного українського поета Василя Стуса (вересень 1985 року). Звільнення великої групи українських політичних в'язнів відбулося навесні 1987 року, а Л. Лук'яненко, Ю. Бадзьо, М. Горбаль, Б. Климчак та інші побачили волю лише наприкінці 1988 року.

Керівництво КПУ, очолюване В. Щербицьким, декларуючи підтримку курсу КПРС на перебудову, намагалося протидіяти політичній активності громадян, не допустити утворення вільних, невідконтрольних компартії, громадських об'єднань, чинило спротив демократизації суспільного життя і виступало за збереження СРСР.

Попри це в Україні пробуджувалися національно-демократичні сили, найактивніші представники яких гуртувалися в різних культурологічних об'єднаннях. Першими такими об'єднаннями, що виникли в столиці, були Український культурологічний клуб (1987 рік), українознавчий клуб «Спадщина» (1987 рік), Товариство української мови (1988 рік), Народний союз сприяння перебудові (1988 рік) та ін. У Львові діяло товариство «Лева». Створення подібних товариств, громад, об'єднань набувало масового характеру і охопило всі великі міста України. Їхні вимоги на початковому етапі були спрямовані переважно проти здійснюваної комуністичним режимом політики русифікації, яка у 70–80-х роках минулого століття набула таких небезпечних масштабів, що виникла реальна загроза самому існуванню української нації.

Стала публічною діяльність переслідуваної і загнаної свого часу у підпілля Української Гельсінської Спілки, яка позиціонувала себе як «федеративне об'єднання самоврядовчих правозахисних груп і організацій в областях, районах, містах України та за її межами». 7 липня 1988 року на мітингу у Львові був ухвалений її програмний документ – Декларація принципів УГС. Декларація була політичним маніфестом, у якому чітко проголошувалося, що «відновлення української державності, яка сьогодні існує тільки на папері, було б основною сталою гарантією забезпечення економічних, соціальних, культурних, громадянських та політичних прав як українського народу, так і національних меншостей, що живуть на території України».

У Декларації втім зазначалося, що УГС пропагуватиме «вироблення Конституції СРСР та конституцій республік на новій основі» і пропонуватиме «створення на союзному рівні тільки консультативно-координаційних органів, передавши безпосередньо суверенним республікам усю повноту керівництва економічним, політичним та культурним життям». Такий обережний підхід УГС до відновлення української державності було зумовлено тим, що в той час позиції керівництва КПУ залишалися досить міцними, каральна система не була демонтована, у суспільстві все ще панував синдром страху, суспільна свідомість більшості громадян була травмована багато-

річною дією комуністичної пропаганди і вони не були готові до підтримки надто радикальних ідей. У цих умовах було необхідно не давати формальних підстав для звинувачень в антисоветизмі і антикомунізмі, дискредитації УГС, здійсненні проти неї та її членів нових репресій під приводом боротьби з буржуазним націоналізмом та сепаратизмом, а також для дезінформування та залякування суспільства.

Зростаюча кількість і активність громадських об'єднань, метою яких було національно-державне відродження України, ставило на порядок денний питання координації їхньої діяльності і створення єдиної масової громадської організації на загальнонаціональному рівні. Нею став «Народний Рух України за перебудову», організаційне оформлення якого відбулося у вересні 1989 року на Установчому з'їзді, скликаному у Києві.

Головна триєдина мета НРУ полягала у 1) припиненні процесу руйнації української України, 2) створенні передумов для виходу України із Союзу РСР та 3) відновленні її незалежності мирним парламентським шляхом.

Перша програма Руху, подібно до Декларації УГС і з тих же причин, не ставила прямої і беззастережної вимоги виходу України зі складу СРСР. У ній наголошувалося, що «національно-державне будівництво в республіці має здійснюватися з метою утвердження державного суверенітету Української РСР» і що, внаслідок конституційної реформи, «Союз РСР має стати Федеративним союзом справді суверенних держав на засадах повної рівноправності всіх його суб'єктів».

Створення Руху і вся його діяльність супроводжувалася організацією масових народних акцій, які сприяли підвищенню політичної активності суспільства, пробудженню національної свідомості громадян і сприйняття ними ідеї національної незалежності України. Серед таких акцій можна назвати мітинг біля республіканського стадіону у Києві, який відбувся 13 листопада 1988 року і у якому взяло участь кілька десятків тисяч людей з усієї України; перепоховання на Байковому цвинтарі 19 листопада 1989 року замордованих у концтаборах українських патріотів Ю. Литвина (помер у вересні 1984 року), О. Тихого (помер у травні 1984 року) та В. Стуса (помер у вересні 1985 року), яке вилилося у багатотисячну траурну процесію вулицями Києва; живий ланцюг Київ–Львів 21 січня 1990 року, учасниками якого було майже один мільйон громадян; грандіозне святкування 500 річчя українського козацтва у серпні 1990 року, яке відбулося у Запоріжжі за участі близько трьохсот тисяч людей; студентську «революцію на граніті» восени 1990 року, яка призвела до відставки уряду Масола, та ін.

Згадані та інші заходи були демонстрацією широкої громадської підтримки Руху, яка стала вирішальним фактором успіху національно-демократичних сил на виборах до Верховної Ради 4 березня 1990 року. Напередодні виборів Рух та ідейно близькі до нього організації утворили Демократичний блок. За його списками до Верховної Ради Української РСР 12 скликання було обрано 111 із 442 обраних депутатів. Це був значний успіх національно-демократичних сил з огляду на те, що вибори, хоч і були альтернативними, відбувалися в умовах однопартійної системи (положення Консти-

туції СРСР про керівну роль КПРС було скасоване вже після виборів) і монополії КПУ на засоби масової інформації.

Внаслідок березневих виборів 1990 року в Україні вперше було сформовано демократично обраний парламент, який невдовзі і ухвалив Декларацію про державний суверенітет України. Ініціаторами розробки Декларації про державний суверенітет України стали депутати, яких було обрано за списками Демократичного блоку. Переважну їх більшість складали керівники та активісти НРУ, а частину з них, зокрема Г. Алтунян, Б. Горинь, М. Горинь, І. Калинець, М. Косів, Л. Лук'яненко, Б. Ребрик, С. Хмара, В. Чорновіл, О. Шевченко, становили колишні політв'язні.

ПЕРШІ ДЕРЖАВОТВОРЧІ КРОКИ

Вперше питання про необхідність ухвалення Верховною Радою такого документа у практичному плані порушив Іван Заєць у квітні 1990 року, звернувшись до мене із пропозицією терміново підготувати проект Закону про державний суверенітет України.

Виходячи з міркувань правової доцільності, беручи до уваги тогочасні політичні реалії і враховуючи співвідношення сил у Верховній Раді, я підготував проект Декларації про державний суверенітет Української РСР. Це був досить стислий документ, який концептуально відрізнявся від Декларацій і Актів, ухвалених прибалтійськими республіками, оскільки орієнтував не на революційний, а на еволюційний шлях відновлення державної незалежності України. Одночасно, за наполяганням Івана Зайця, доцентом Київського університету Петром Мартиненком було розроблено і проект Закону про державний суверенітет України. Обидва проекти стали предметом обговорення на нараді, яка відбулася у травні 1990 року за участі завідуючого юридичним відділом Секретаріату Верховної Ради Ф. Бурчака, старшого консультанта відділу В. Анджиєвського, новообраних народних депутатів, зокрема С. Головатого, І. Зайця, С. Хмари, Л. Скорик, науковців, зокрема, доктора юридичних наук В. Василенка, доктора юридичних наук М. Козюбри, кандидата юридичних наук П. Мартиненка, кандидата юридичних наук І. Тимченка, доктора юридичних наук Л. Юзькова та деяких інших. Більшість учасників наради висловилися за доцільність розробки та схвалення Верховною Радою документа у формі Декларації.

Для опрацювання проекту Декларації було створено робочу групу, яку очолив Сергій Іванович Дорогунцов, народний депутат України, доктор економічних наук, голова ради з вивчення продуктивних сил Української РСР АН УРСР. Група складалася з Народних депутатів України, працівників юридичного відділу Секретаріату Верховної Ради та науковців. На її розгляд було винесено згаданий первинний текст проекту Декларації (проект В. Василенка), доповнений низкою положень із первинного проекту Договору про державний суверенітет України (проект П. Мартиненка).

Група працювала над виробленням тексту проекту Декларації протягом травня 1990 року. В її роботі брали участь не лише визначені члени, але і всі народні депутати, які виявляли бажання. Розроблений групою проект мав назву Декларація про

державний суверенітет Української РСР і складався з 11 розділів. Декларацію завершували два великі за обсягом розділи під назвами «Невід’ємні суверенні права Української СРС» та «Новий Союзний Договір».

Крім проекту Декларації, робоча група підготувала проект Звернення Верховної Ради УРСР до найвищих органів влади союзних республік. У цьому Зверненні було викладено бачення процесуальних принципів, на яких має базуватися робота конференції вироблення нового Союзного договору, а саме: одна республіка – один голос, почергове голосування на конференції глав делегацій республік і ухвалення рішень конференції лише консенсусом.

Ще одним документом, підготовленим робочою групою, був проект Постанови Верховної Ради «Про порядок здійснення Декларації про державний суверенітет Української РСР».

Проекти згаданих документів були схвалені Президією Верховної Ради і на початку червня 1990 року були роздані всім народним депутатам. Після цього до Комісії з питань державного суверенітету міжреспубліканських та міжнаціональних відносин надійшло ще шість проектів Декларації, які запропонували депутати Ю. Гнаткевич, С. Головатий (у співавторстві з кандидатом наук І. Тимченком), М. Косів, С. Семенець та Т. Яхеєва, С. Хмара, В. Шлемко. У подальшому на розгляд пленарних сесій Верховної Ради і комісії було подано ще кілька проектів Декларації, які розробили інші депутати, зокрема І. Валеня, І. Заєць та Л. Скорик, О. Коцюба, Л. Лук’яненко, депутатська група «Незалежність», депутатська група «За Радянську суверенну Україну» (група 239). Народний депутат Л. Сватков запропонував ухвалити Постанову про державну незалежність України, яка складалася з одного речення: «Верховна Рада України проголошує державну незалежність України».

Обговорення Декларації про державний суверенітет розпочалося о 16 годині 28 червня 1990 року на п’ятдесят третьому пленарному засіданні Верховної Ради. Було погоджено, що обговорення розпочнеться з проектів документів, внесених Президією Верховної Ради України. Їх представив Голова робочої групи з вироблення Декларації про державний суверенітет Української РСР С. Дорогунцов. Загальна дискусія з приводу цих документів тривала наступного дня протягом 54 і 55 пленарних засідань Верховної Ради. Її було припинено рішенням головуючого І. Плюща, першого заступника голови Верховної Ради. Натомість Комісії з питань державного суверенітету доручалося узагальнити результати обговорення, проаналізувати всі інші проекти, всі висловлені пропозиції і внести на розгляд сесії консолідований проект Декларації, який розглядатиметься постатейно.

На передодні 56 пленарного засідання, яке відбулося 5 липня 1990 року, Комісія з державного суверенітету, очолювана М. Шульгою, підготувала і роздала народним депутатам узагальнений проект Декларації. Цей проект став предметом постатейного обговорення на 56, 57, 58, 59 і 60 пленарних засіданнях Верховної Ради. Обговорення проекту було завершено 9 липня 1990 року і прийнято за основу 270 голосами «за» при 49 «проти». Ухвалений за основу проект обговорювався в усіх постійних ко-

місіях Верховної Ради. На основі пропозиції постійних комісій Комісія з державного суверенітету доопрацювала цей проект і 11 липня роздала депутатам «Пропозиції до проекту Декларації» у вигляді порівняльної таблиці, яка складалася з 1) тексту проекту Декларації, прийнятого Верховною Радою за основу, 2) пропозицій постійних комісій і 3) варіанту проекту Декларації, доопрацьованого Комісією з державного суверенітету.

Доопрацьований Комісією варіант проекту Декларації знов став предметом постановного обговорення, яке відбувалося 11, 12 і 13 липня 1990 року на 61, 62, 63, 64, 65 і 66 пленарних засіданнях Верховної Ради і в результаті якого було узгоджено остаточний текст документа під назвою «Декларація про державний суверенітет України».

Ухвалення Декларації про державний суверенітет України відбулося о 10 годині 8 хвилин 16 липня 1990 року на 67 пленарному засіданні сесії Верховної Ради. Відповідно до стенограми засідання «за» проголосувало 355 депутатів, «проти» – 4, утримався 1. За уточненими даними, «за» проголосувало 357 депутатів, «проти» – 3, утрималося 0, не голосувало 26. Пізніше 17 народних депутатів, посилаючись на поважні причини, звернулися до Секретаріату Верховної Ради з офіційними заявами про зарахування їхнього голосу «за».

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО ДЕРЖАВНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ УКРАЇНИ ЯК ДЕРЖАВОТВОРЧИЙ АКТ

Декларація була ухвалена за великої моральної підтримки активної частини українського суспільства і стала своєрідним віддзеркаленням волі українського народу до свободи, справедливості, демократії і незалежності. Вона була сприйнята українською громадськістю як акт проголошення незалежної державності України. Такій оцінці сприяла одногосно ухвалена Верховною Радою 16 липня 1990 року постановна, в якій було встановлено «вважати день 16 липня Днем проголошення незалежності України і щорічно відзначати його як державне загальнонародне свято».

Декларація являла собою маніфест відновлення української державності і являла собою системний державний політико-правовий акт, який закладав підвалини Конституції майбутньої суверенної української держави та модель її взаємин із зовнішнім світом. Розділи Декларації були логічно структуровані, мали глибоке змістовне наповнення і охоплювали всі основні сфери суспільної і державної життєдіяльності.

Декларація стала інструментом відновлення державної незалежності України і поступового демонтажу комуністичної системи мирним цивілізованим шляхом за допомогою політико-правових засобів. Декларація створила нормативні підстави для трансформації існуючих в Україні органів радянської державності в інститути справжньої суверенної демократичної правової національної держави європейського типу.

На намір створення відмінної від УРСР повноцінної і повноправної суверенної держави вказувала як назва Декларації, так і її преамбула. Декларація накреслила шлях до демократизації державних інститутів, розвитку економіки країни на ринко-

вих засадах, забезпечення екологічної безпеки, національно-культурного будівництва, повноправної участі України у міжнародному спілкуванні.

Декларація *de facto* мала статус конституційного закону: подібно статтям законодавчих актів, положення всіх її розділів були сформульовані чітко, точно і однозначно; вона була ухвалена більшістю, яка набагато перевищила конституційну більшість, практично одногосно; існувало загальне розуміння обов'язковості виконання її положень, яке спиралося на високий рівень суспільної підтримки.

Формально Декларація не змінювала і не замінювала Конституцію УРСР, однак діяла нарівні з нею і виконувала роль дороговказу, який спрямовував діяльність Верховної Ради і уряду на поступову розбудову правової та інституційної інфраструктури, притаманної незалежній державі.

Ухвалення Верховною Радою Декларації про державний суверенітет України та неспроможність і небажання керівництва СРСР здійснити реформування тоталітарної державно-партійної системи на демократичних засадах спричинило радикалізацію позиції Руху у питанні державної незалежності України. Другі Всеукраїнські збори Руху, скликані 25–28 жовтня 1990 р., проголосили про переростання руху за перебудову в рух за державну незалежність України. Відповідні зміни були внесені до Програми Руху, яка визначила головною метою і орієнтиром його діяльності досягнення державної незалежності і суверенітету України відповідно до положень Декларації про державний суверенітет України (підпункти 1, 3 розділу «Цілі та напрямки діяльності Руху»). Після ухвалення Декларації активність центрального проводу Руху і його структур на місцях була спрямована на посилення громадської підтримки процесу відновлення державної незалежності України.

ВНУТРІШНІЙ ВИМІР ЗДІЙСНЕННЯ ДЕКЛАРАЦІЇ

Здійснення Декларації відбувалося у двох напрямках: 1) шляхом вироблення проекту нової Конституції України; 2) шляхом ухвалення Верховною Радою окремих законів і постанов, у тому числі і таких, якими вносилися зміни в діючу тоді Конституцію УРСР 1978 року.

На першому шляху через низку об'єктивних і суб'єктивних причин виникало чимало перешкод, і пройти його прискореним темпом не випадало. Досить сказати, що Верховна Рада ухвалила постанову про створення Комісії з розробки Конституції Української РСР лише 24 жовтня 1990 року. Відповідно до Постанови Верховна Рада мала розглянути концепцію нової Конституції у грудні 1990 року. Схвалений невдовзі план роботи Конституційної комісії передбачав подання проекту нової Конституції на розгляд Верховної Ради з наступним винесення його на всенародне обговорення до 1 травня 1990 року. Проте 19 червня 1991 року Верховна Рада спромоглася схвалити лише концепцію нової Конституції України. За таких умов інструментом реалізації Декларації стала законотворчість поза межами процесу створення нової Конституції України.

Першорядне значення для розбудови незалежної державності України мало формування політичних, правових і економічних підвалин її суверенітету. Одночасно зі створенням Конституційної комісії Верховна Рада України ухвалила Закон «Про зміни і доповнення Конституції (Основного Закону) Української РСР», який з посиланням на Декларацію вніс у тіло діючої Конституції низку радикальних корективів.

Насамперед із розділу 1 «Політична система» було вилучено ст. 6 про керівну і спрямовуючу роль КППС у державному і суспільному житті, а в ст.ст. 3 і 7 замість принципу демократичного централізму запроваджено принцип розподілу повноважень державних органів, які формуються на засадах виборності за участю всіх політичних партій і громадських організації відповідно до Конституції і законів Української РСР.

Неабияке практичне значення мали конституційні зміни, спрямовані на відновлення суверенних повноважень України, і утвердження пріоритету республіканської юрисдикції над союзною. Згаданий закон вилучав із глави 7 «Українська РСР – союзна республіка у складі Союзу РСР» частини другу і третю ст. 68, які вказували на обмеження державної влади УРСР повноваження СРСР, а замість формули ст. 71 про обов'язковість дії законів СРСР на території УРСР запроваджував наступну норму: «На території Української РСР забезпечуються верховенство законів республіки».

Відповідно до Закону «Про внесення змін і доповнень до Конституції (Основного Закону) Української РСР» від 19 червня 1991 року до відання Верховної Ради Української РСР було віднесено: «зупинення дії актів Кабінету Міністрів СРСР, міністерств СРСР, інших підвідомчих Кабінету Міністрів СРСР органів на території Української РСР у разі їх невідповідності Конституції Української РСР і Законам Української РСР з одночасним порушенням перед Верховною Радою СРСР або Кабінетом Міністрів СРСР питання про скасування цих актів».

Важливою сферою стало формування національної економіки України. Керуючись розділом VI Декларації, Верховна Рада ще 3 серпня 1990 року ухвалила Закон «Про економічну самостійність Української РСР». Тим самим було започатковано розбудову економічної системи України як незалежної держави, а не як складової частини СРСР. Натомість Законом Верховної Ради від 24 жовтня 1990 року припинялася дія наступних ключових для функціонування старої державної та економічної системи принципів: «Економіка України є складовою частиною єдиного народногосподарського комплексу, що охоплює всі ланки суспільного виробництва, розподілу і обміну на території СРСР» (ст. 16, глава 2); «Державний план економічного і соціального розвитку України є складовою частиною державного плану економічного і соціального розвитку СРСР» (ст. 139, глава 16); «Державний бюджет України є складовою частиною єдиного бюджету СРСР» (ст. 145, глава 17).

До кінця 1990 року Верховна Рада України ухвалила такі важливі закони, як «Про ціни і ціноутворення» (3 грудня), «Про державну податкову службу в Українській РСР» (4 грудня), «Про бюджетну систему Української РСР» (5 грудня), а протягом лютого–червня 1991 року – «Про власність», «Про підприємництво» (7 лютого),

«Про банки та банківську діяльність» (20 березня), «Про цінні папери та фондову біржу» (18 червня), «Про систему оподаткування» (25 червня).

Відповідно до цих законів, в Україні було запроваджено власний державний бюджет та визначені джерела бюджетних надходжень, створено Національний банк і республіканські акціонерні комерційні банки, почав формуватися ринок цінних паперів. На черзі було запровадження власної грошової одиниці. В інтерв'ю всесоюзній газеті «Труд» 26 червня 1991 року у відповідь на запитання, чи буде українська «гривня» чи «карбованець», Л. Кравчук заявив: «застосування фінансово-захисних засобів наше суверенне право. І тут жодні талони і купони не змінять на краще. Це лише напівзаходи і до того ж тимчасові. Докорінно ситуацію може змінити лише власна валюта при відповідному курсі».

Надзвичайно важливе значення для формування національної економіки України мав ухвалений Верховною Радою 1 лютого 1991 року Закон «Про передачу підприємств і організацій металургійної та вугільної промисловості СРСР, що розташовані на території УРСР, у власність республіки». Згодом у власність України перейшла й решта розташованих на її території підприємств і організацій союзного підпорядкування.

Процес створення національної економіки України супроводжувався практичним утвердження верховенства юрисдикції України щодо юрисдикції Союзу РСР. Так, 16 квітня 1991 року Верховна Рада ухвалила Постанову «Про дію указу Президента СРСР від 12 квітня 1991 року “Про надзвичайні заходи по забезпечення матеріальними ресурсами підприємств, об'єднань та організацій” на території Української РСР». Відповідно до її п. 1 зупинялася дія статей 1 та 3 указу Президента СРСР, а п. 2 покладал на керівників усіх підприємств, об'єднань та організацій, незалежно від відомчої підпорядкованості та форм власності, обов'язок дотримуватися Постанови Верховної Ради від 15 жовтня 1990 року, а не указу Президента СРСР.

Наприкінці червня–на початку липня 1990 року Верховна Рада ухвалила три постанови: «Про часткове припинення дії на території Української РСР статті 8 Закону Союзу РСР “Про союзний бюджет на 1991 рік”» (21 червня), «Про часткове припинення на період реалізації “програми надзвичайних заходів щодо стабілізації економіки України та виходу її з кризового стану”, дії на території Української РСР деяких законодавчих актів Союзу РСР і Української РСР, постанов уряду СРСР» (4 липня), «Про заходи щодо скорочення бюджетного дефіциту в 1991 році» (5 липня). Цими постановами передбачалося, що основні бюджетоутворюючі податки – податок з обігу та податок на прибуток – мають зараховуватися виключно до бюджету України.

Ухвалені Верховною Радою Закони «Про зовнішньоекономічну діяльність» (16 квітня 1991 року) та «Про митну справу в Українській РСР» (25 червня 1991 року) передбачали самостійну участь українських суб'єктів підприємницької діяльності у міжнародному економічному обміні та запровадження національної системи захисту національної економіки.

Цими законодавчими актами та постановами про введення їх у дію створювався національний механізм організації і контролю зовнішньоекономічної діяльності, а митні

органи Союзу РСР, розташовані на території Української РСР, переходили під юрисдикцію Української РСР, їхнє майно і фінансові ресурси – у власність Української РСР.

Таким чином, на основі Декларації про державний суверенітет України і за допомогою законів і постанов Верховної Ради України відбувалося реальне виокремлення української економіки у самостійний економічний організм, створювалося нормативна, організаційна і матеріальна база забезпечення політичної незалежності держави. Водночас обмежувалося або зовсім припинялося надходження коштів з України до союзного бюджету, що зменшувало спроможність Союзу РСР зберігати централізовану систему управління і прискорювало процес його дезінтеграції.

Величезне значення для розбудови української держави та утвердження ідеї її незалежності мала Постанова Верховної Ради України від 30 липня 1990 року «Про проходження строкової військової служби громадянами Української РСР та використання працівників правоохоронних органів республіки за її межами». У постанові передбачалося: «Вирішити питання про переведення до 1 грудня 1990 року громадян Української РСР, які проходять строкову військову службу, на Україну (...), і, починаючи з осені 1990 року, здійснювати призов на строкову військову службу, як правило, до військових частин, які дислокуються на території України». В практичному плані це означало, що Україна перебрала на себе юрисдикцію у комплектування збройних сил на своїй території що до військових частин, дислокованих в Україні, мають привертатися переважно громадяни України.

Згодом відповідно до Закону від 24 жовтня 1990 «Про зміни та доповнення Конституції (Основного Закону) Української РСР», а з її статей 29 і 30 було вилучено будь-які згадки про збройні сили СРСР та регламентацію питань безпеки та охорони Конституцією та законами СРСР. Нова редакція цих статей передбачала, що як «порядок проходження військової служби громадянами Української РСР», так і «обов'язки державних органів, громадських організацій, службових осіб і громадян щодо забезпечення безпеки країни та зміцнення її обороноздатності визначається законодавством Української РСР». Тим самим в Україні було створено конституційне підґрунтя для формування власних збройних сил.

Зазначеним Законом у Конституцію УРСР були внесені кардинальні зміни, що стосувалися прокурорського нагляду. Відповідно до Конституції СРСР і ст.ст. 162–165 Конституції УРСР, такий нагляд здійснювався Генеральним прокурором СРСР, який призначав Прокурора УРСР і прокурорів областей. Вони здійснювали свої повноваження незалежно від будь-яких місцевих органів, підпорядковуючись тільки Генеральному прокурору СРСР.

У новій редакції ст. 162 Конституції УРСР встановлювала, що найвищий нагляд за точним і однаковим виконанням законів на території України здійснюється Генеральним прокурором Української РСР і підлеглими йому прокурорами. У статтях 163–165 було визначено, що Генеральний прокурор УРСР призначається Верховною Радою УРСР, відповідальний перед нею і тільки їй підзвітний, і що органи прокуратури у здійсненні своїх повноважень є незалежними і керуються Конституцією Української

РСР та чинними законами. Отже, в Україні був створений власний інститут прокуратури, не підлеглий прокуратурі СРСР.

Відповідно до Закону від 24 жовтня 1990 року, на конституційному рівні відбулися суттєві зміни у статусі Ради Міністрів УРСР. Із статей 118, 120 та 122 Конституції були вилучені положення про те, що у своїй діяльності Уряд України керується Конституцією, законами і рішенням органів СРСР. У квітні–червні 1991 року Верховна Рада ухвалила низку законів, спрямованих на удосконалення структури державного управління Української РСР. Відповідно до законів від 18 квітня та 13 травня 1991 року замість Ради Міністрів було утворено Кабінет Міністрів Української РСР у складі Прем'єр-міністра, Першого віце-прем'єр міністра, віце-прем'єра, державного секретаря Кабінету Міністрів, державних міністрів та міністрів та визначено перелік міністерств. Законом від 21 травня 1991 року відповідні зміни були внесені до Конституції Української РСР, стаття 115 якої встановила: «Кабінет Міністрів Української РСР – є найвищим органом державного управління Української РСР».

Законом від 19 червня 1991 року «Про внесення змін і доповнень до Конституції (Основного Закону) Української РСР» було уточнено компетенцію Верховної Ради, як найвищого органу державної влади, і компетенцію Кабінету Міністрів, як найвищого органу державного управління. Тим самим було зроблено важливий крок у напрямку реалізації передбаченого Декларацією принципу розподілу державної влади на законодавчу, виконавчу і судову.

Знаковим у процесі українського законотворення було ухвалення Верховною Радою 5 липня 1991 року трьох законів: «Про заснування поста Президента Української РСР і внесення змін та доповнень до Конституції (Основного Закону) Української РСР», «Про Президента Української РСР» та «Про вибори Президента Української РСР».

Запровадження в систему органів державної влади України посади Президента, як найвищої посадової особи Української держави і глави виконавчої влади, було покликане посилити владну вертикаль, зробити її більш ефективною і незалежною від союзного центру. Закон наділяв Президента широкими повноваженнями, відносив до його компетенції видання указів, обов'язкових для виконання на території Української РСР, визнавав за ним право «зупиняти дію рішень органів виконавчої влади Союзу РСР на території Української РСР, якщо вони суперечать Конституції Української РСР».

Президент України мав обиратися за принципом загального, рівного і прямого виборчого права при таємному голосуванні і ставав потужною фігурою в обороні суверенітету України, оскільки при виконанні своїх владних прерогатив міг спиратися на волевиявлення народу.

Отже, в Україні поступово, але послідовно і самостійно формувалася як власна правова система, так і система органів державної влади і управління суверенної держави.

ЗОВНІШНІЙ ВИМІР ЗДІЙСНЕННЯ ДЕКЛАРАЦІЇ

Після ухвалення Декларації про державний суверенітет процесу перебудови української державності стало притаманним самостійне і незалежне від союзних органів визначення Україною своєї позиції щодо тих чи інших подій міжнародного життя, формування національних пріоритетів у зовнішньополітичній сфері, прийняття власних зовнішньополітичних рішень.

Першою самостійною публічною зовнішньополітичною акцією України була Заява Верховної Ради Української РСР від 2 серпня 1990 року з приводу Ірако-Кувейтського збройного конфлікту. Знаковою подією була участь України у 45-й сесії Генеральної Асамблеї ООН, делегація якої вперше керувалася у своїй роботі Директивами, затвердженими не в Москві, а Радою Міністрів Української РСР.

В Україні здійснювалися концептуальні розробки і втілювалися в життя конкретні практичні заходи, покликані сприяти її утвердженню на міжнародній арені повноправним суверенним суб'єктом міжнародного права. В умовах прагнення республіки СРСР вийти з-під жорсткої опіки центру і вільно вирішувати свою політичну долю, серед зовнішньополітичних пріоритетів України було виокремлено встановлення безпосередніх міждержавних відносин з окремими союзними республіками.

За ініціативою МЗС України Верховна Рада 31 жовтня 1990 року ухвалила Постанову «Про реалізацію Декларації про державний суверенітет України у сфері відносин з радянськими республіками». Постанова доручала Комісії з питань державного суверенітету, міжреспубліканських і міжнаціональних відносин доопрацювати Концепцію про принципи та основні напрями співробітництва Української РСР з радянськими республіками і визначала загальний порядок укладання міждержавних угод з ними. До проголошення незалежності Україна підписала повномасштабні міждержавні договори з Російською Федерацією (19 листопада 1990 року), Білорусією (29 грудня 1990 року), Казахстаном (20 лютого 1991 року), Киргизстаном (2 квітня 1991 року). Ініційовані Україною договори, укладені у повній відповідності з вимогами міжнародного права, були підписані не в Москві, а в столицях договірних сторін – Києві, Мінську, Алма-Аті, Бішкеку – і стали переконливою демонстрацією волі і спроможності ключових республік Союзу регулювати свої відносини самостійно і незалежно від централізованих структур СРСР.

Сторони цих договорів – Україна, Росія, Білорусія, Казахстан і Киргизстан, – діючи як самостійні суб'єкти міжнародного права, офіційно визнавали державну незалежність одна одної *de jure*. Визначили принципи і моделі співпраці у наважливіших сферах і передбачали її розширення шляхом укладення у майбутньому додаткових міжнародних угод. В усіх договорах визнавалося за доцільне укладання між республіками спеціальних угод про обмін повноваженими представництвами. Їхній зміст свідчив, що остаточна дезінтеграція СРСР є лише питанням часу.

У другій половині 1990 року – першій половині 1991 року розпочався процес встановлення і розвитку двосторонніх міжнародних відносин, який поступово охоплю-

вав усе ширше коло держав. У цей період на різних рівнях і з різною інтенсивністю як в Україні, так і поза її межами відбуваються контакти, переговори і консультації з Австрією, Болгарією, Ватиканом, Великобританією, Естонією, Канадою, Литвою, Німеччиною, Польщею, Румунією, США, Туреччиною, Угорщиною, Францією, Чехословаччиною, Югославією. Причому з Естонією, Литвою, Польщею, Румунією, Туреччиною, Угорщиною і Чехословаччиною Україна досягла формальних домовленостей про загальні принципи і основи співробітництва або уклала угоди про співпрацю в окремих сферах.

З точки зору міжнародного права ці угоди і домовленості означали юридичне визнання України *de facto* з боку семи європейських держав. Найбільш промовисто про це свідчили Декларація про принципи та основні напрямки розвитку українсько-польських відносин від 13 жовтня 1990 року та Декларація про основи відносин між УРСР та Угорською Республікою від 31 травня 1990 року. В обох документах сторони висловили намір встановити дипломатичні, консульські та торговельні відносини у повному обсязі та обмінятися відповідними офіційними представництвами.

Так закладалися умови майбутнього широкого міжнародного визнання України. З позицій сьогодення результат здається досить скромним, але насправді це був неабиякий успіх української дипломатії з огляду на системну протидію Міністерства закордонних справ СРСР та сильний і жорсткий тиск, який Радянський уряд чинив на інші держави, переконуючи їх не започатковувати двосторонні відносини з Україною.

Виходячи з перспективи розширення самостійної і повномасштабної участі України у міжнародному спілкуванні, Верховна Рада 25 грудня 1990 року ухвалила Постанову «Про реалізацію Декларації про державний суверенітет України у сфері зовнішніх зносин». У ній зазначалося, що встановлення дипломатичних, консульських та торговельних відносин з іншими державами має слугувати найефективнішому забезпеченню національних інтересів у найпріоритетніших сферах. Постанова доручала Раді Міністрів Української РСР передбачити у бюджеті республіки статтю видатків на зовнішньополітичну та зовнішньоекономічну діяльність, необхідних для забезпечення безпосередніх відносин Української РСР з іноземними державами та її участі у загальноєвропейському процесі, європейських структурах та міжнародних організаціях. Постанова орієнтувала на створення власних бюджетних ресурсів для майбутньої самостійної участі України у міжнародному спілкуванні.

Слід зазначити у цьому зв'язку, що в той період переважала більшість членів міжнародного співтовариства, зокрема найвпливовіші європейські держави та США не демонстрували позитивної налаштованості до розширення участі України у міжнародних відносинах як самостійного суб'єкта міжнародного права. Промовистим проявом цього стала відмова держав-учасниць Наради з питань безпеки і співробітництва в Європі запросити делегацію України до участі у Зустрічі глав держав і урядів, яка відбулася у Парижі 19–20 листопада 1990 року.

Питання про самостійну участь України у НБСЄ та засіданнях і зустрічах цього європейського форуму було вперше порушене у заяві парламентської фракції «На-

родна Рада», яку 22 червня 1990 року оголосив у Верховній Раді І. Юхновський і яку було адресовано главам делегацій 34 країн-учасниць Копенгагенської наради з людського виміру.

Напередодні Паризької Наради НБСЄ на найвищому рівні делегація України у складі Д. Павличка, Б. Гориня і В. Василенка 2 листопада 1990 року зустрілися з міністром закордонних справ СРСР Е. Шеварднадзе і передали йому Пам'ятну записку, в якій зазначалося, що безпосередня участь України у загальноєвропейському процесі визначена Декларацією пріоритетним напрямком її зовнішньої політики, і містилося прохання «сприяти самостійній участі Української РСР у засіданні НБСЄ, яке має відбутися у листопаді цього року у Парижі, та на всіх наступних етапах та заходах загальноєвропейського процесу». Причому, усно Е. Шеварднадзе було повідомлено, що Україна не візьме участі в Паризькій зустрічі у складі делегації СРСР.

6 листопада 1990 року міністр закордонних справ УРСР А. Зленко адресував міністру закордонних справ Франції р. Дюма листа, в якому з посиланням на Декларацію порушувалося питання про повноправну участь України у НБСЄ і містилося компромісне звернення про надання делегації України статусу спостерігача на Паризькій зустрічі та інших загальноєвропейських форумах. З огляду на відсутність у той час посольства України у Франції, цей лист було вручено Постійному представнику Франції при ООН. Одночасно до постійних представництв усіх держав-учасниць НБСЄ у Нью-Йорку було надіслано ноту з проханням повідомити їхні уряди про звернення України. До ноти додавалася копія листа міністра закордонних справ України до міністра закордонних справ Франції.

Делегація Верховної Ради України, яка виїхала до Франції 16 листопада 1990 року, через акредитовані у Парижі посольства країн-учасниць НБСЄ поширила адресоване делегаціям Паризької зустрічі послання голови Верховної Ради Л. Кравчука, в якому з посиланням на Декларацію про державний суверенітет України було звернення про підтримку прагнення України брати самостійну участь у загальноєвропейських форумах і загальноєвропейських структурах.

Незважаючи на всі зусилля України, її делегацію не запросили до участі у Паризькій зустрічі. Головною причиною цього було прагнення провідних західних держав будь-що підтримати зусилля М. Горбачова, спрямовані на збереження Союзу РСР. Позиція західних лідерів ґрунтувалася на вірі у суб'єктивні запевнення М. Горбачова про можливість перетворення тоталітарного режиму із плановою економічною системою у демократію з ринковою економікою при збереженні СРСР як централізованої держави, небажанні чи неспроможності зрозуміти об'єктивну неминучість дезінтеграції цього побудованого на грубому насильстві державного утворення при послідовному запровадженні демократії. Керуючись своїми власними уподобаннями та хибними інтересами, вони видавали бажане за дійсне.

Негативна позиція Заходу щодо прагнення України до незалежності не могла суттєвим чином вплинути на розбудову її державності за моделлю, визначеною Декларацією про державний суверенітет. Найкращим свідченням цього стало ухвалення

19 червня 1991 року Верховною Радою України Концепції нової Конституції України, яка орієнтувала на створення незалежної демократичної президентської республіки. Концепція нової Конституції, відповідно до розділу IX Декларації, передбачала конституційне закріплення статусу України як позаблокової, постійно нейтральної і без'ядерної держави, що виключало її участь у оновленому Союзі як федеративному утворенні і зумовлювало модальність самостійного вирішення нею питання про участь у формуванні Союзу Суверенних Держав.

Отже, в процесі здійснення Декларації про державний суверенітет України за допомогою ухвалення Верховною Радою нормативних актів створювалася відокремлена від правового поля СРСР самостійна національно-правова система, формувалася механізм державних органів, визначався розподіл компетенції між ними, накреслювалися реальні обриси нової конституції суверенної держави, а її зовнішньополітична активність набувала рис, притаманних діяльності незалежного суб'єкта міжнародного права.

ДЕКЛАРАЦІЯ І ВІДМОВА УКРАЇНИ ВІД РЕАНІМАЦІЇ СРСР

Реалізація Декларації про державний суверенітет України відбувалася одночасно з процесом вироблення нового союзного договору, який було ініційовано керівництвом СРСР для врегулювання кризи радянського національно-державного устрою і запобігання розпаду радянської федерації. У свій час питання про договірну кризу СРСР обговорювалося в правовій доктрині після XX з'їзду КПРС у зв'язку із критикою політики і практики суттєвого обмеження Сталінським режимом суверенітету союзних республік внаслідок порушень принципів побудови радянської федерації, первинною формально-юридичною основою створення якої був Союзний Договір 1922 року. Наприкінці 50-х–на початку 60-х років минулого століття права союзних республік були дещо розширені, однак адміністративним шляхом, рішеннями партійного керівництва СРСР, а не шляхом укладення нового союзного договору між республіками. СРСР залишався надцентралізованою партійною державою, у конституції якої не було навіть побічної згадки про союзний договір.

У практичному плані питання про Союзний Договір, як інструмент врегулювання статусу республіки, було вперше порушене у Декларації про державний суверенітет Естонії (листопад 1988 року). Про договірне визначення статусу республік у складі СРСР йшлося також у Деклараціях про державний суверенітет Литви (квітень 1989 року) та Латвії (листопад 1989 року). Зазначимо однак, що у згаданих актах договірне визначення статусу окремих республік у складі СРСР пропонувалося як спосіб тимчасового врегулювання для їхнього цивілізованого і мирного виходу із СРСР, а не як модель побудови оновленого Союзу.

Постанова «Про гарантії державного суверенітету Грузії» (від 9 березня з доповненнями 20 червня 1990 року) передбачала переговори між Грузинською РСР та Російською РФСР про відновлення державної незалежності Грузії на основі норм міжнародного права. Отже, і в цьому випадку йшлося не про договірне оформлення

статусу Грузії у складі оновленого СРСР, а про її майбутню державну незалежність поза СРСР.

Концептуально іншу модель було застосовано у Декларації про державний суверенітет Російської РФСР, яка проголосила «про рішучість створити правову державу у складі оновленого Союзу РСР» і про об'єднання Росії з іншими республіками «на основі Договору».

Саме цю концептуальну модель, як інструмент вирішення проблеми національно-державного устрою СРСР, взяло на озброєння його керівництво. 12 червня 1990 року у Кремлі під головуванням М. Горбачова відбувалося засідання Ради Федерації СРСР за участю голів парламентів усіх союзних республік. На ньому обговорювалося питання розробки і укладення нового Союзного договору і було вирішено створити для цього робочу групу у складі повноважних представників усіх республік. Від України в засіданні брав участь Голова Верховної Ради УРСР В. Івашко, який на наступний день повідомив народним депутатам України, що за 35 хвилин до його початку Росія ухвалила Декларацію про державний суверенітет. Не виключено, що цей крок було погоджено з М. Горбачовим з тим, щоб вплинути на позиції інших республік, зокрема на країни, які не ухвалили своїх Декларацій. Але у будь-якому разі мало місце співпадіння принципового підходу у цьому питанні керівництва Росії і керівництва Союзу, що було зумовлено їхнім імперським менталітетом.

За інформацією В. Івашка, Б. Єльцин наголошував, що починати треба не з нового Союзного договору, а з міжреспубліканських договорів «без будь-яких попередніх економічних чи політичних умов». Проте в офіційному повідомленні ТАРС про засідання Ради Федерації СРСР наголошувалося, що його учасники говорили про «необхідність невідкладної розробки і укладення Союзного договору». Це вказувало не на принципову розбіжність у баченні функції Союзного договору як знаряддя збереження Союзу СРСР, а лише свідчило про різні тактичні підходи у реалізації цієї функції.

Інформуючи Верховну Раду про засідання, В. Івашко висловився за якнайшвидше ухвалення Декларації про державний суверенітет Української РСР, яка мала стати мандатом для представників України на переговорах з вироблення нового Союзного договору і створення нової федерації. Питання про підготовку Союзного договору стало предметом обговорення на спільному засіданні Президентської Ради і Ради Федерації СРСР, яке також відбулося у Кремлі рівно через місяць 20 липня 1990 року і також під головуванням М. Горбачова.

На засіданні було заслухано і обговорено співдоповіді р. Нішанова, голови Ради національностей Верховної Ради СРСР, і Г. Ревенка, керівника апарату Президента СРСР, присвячені проблемі Союзного договору. За результатами обговорення підсумки підбив М. Горбачов: а) прискорити укладення Союзного договору (1–1,5 місяця кожній республіці на розробку своєї концепції Союзного договору); б) останній етап роботи з вироблення Союзного договору має координувати Президент СРСР; в) остаточне затвердження і ухвалення Союзного договору у грудні 1990 року 3'їздом народних депутатів СРСР.

З метою підготовки пропозицій для розробки Союзного договору було створено робочі групи окремих республік і Верховної Ради СРСР. До робочої групи Української РСР були призначені В. Гриньов, заступник голови Верховної Ради, В. Фокін, заступник голови Ради Міністрів, голова держплану, та експерти В. Василенко, головний науковий консультант групи консультантів юридичного відділу Секретаріату Верховної Ради, професор Київського університету, С. Дорогунцов, голова Ради з вивчення виробничих сил Української РСР Академії наук, народний депутат, та М. Шульга, голова Комісії Верховної Ради з питань державного суверенітету, між-регіональних і міжнаціональних відносин.

У ході першої спільної зустрічі цих груп 20 червня 1990 року було досягнуто домовленості щодо консультативних зустрічей робочої групи Верховної Ради СРСР з представниками кожної республіки окремо. В липні–вересні 1990 року такі двосторонні консультації було проведено з представниками дванадцяти союзних республік. Окремі консультації проводилися з Латвією, Литвою і Естонією, однак їхнім предметом було відокремлення від СРСР, а не його реформування. Консультації виявили величезну різницю як у загальноконцептуальних підходах, так і у ставленні до конкретних питань змісту, форми і навіть назви майбутнього Союзного договору.

Наприкінці вересня 1990 року їхні результати було обговорено на сесії Верховної Ради СРСР. 1 жовтня 1990 року Верховна Рада СРСР ухвалила постанову, яка, зокрема, передбачала «утворення Підготовчого комітету з розробки концепції та первинного проекту нового Союзного договору у складі повноважних представників Союзних республік, Президента СРСР, Голови Верховної Ради СРС та Голови Ради Міністрів СРСР».

Намагання прискорити укладення Союзного договору, концепція якого передбачала лише оновлення радянської федерації і збереження ключових владних повноважень у руках центрального уряду, викликало несприйняття в Україні і породжувало широкі громадські протести. Апогеєм хвилі маніфестацій і мітингів стала акція протестного голодування українських студентів, відома як «революція на граніті», яка розпочалася 2 жовтня 1990 року у наметовому містечку на Майдані Незалежності. Одну з її основних вимог становила вимога відмови Верховної Ради УРСР від підписання Союзного договору.

Враховуючи настрої громадськості і розглянувши вимоги студентів, Верховна Рада 17 жовтня 1990 року ухвалила Постанову, яка чітко визначила позицію України щодо укладання Союзного договору. «Згідно зі Зверненням Президії Верховної Ради УРСР, схваленим Верховною Радою УРСР 15 жовтня 1990 року, – говорилося у п. 4 Постанови, – спрямувати всі зусилля Верховної Ради УРСР на стабілізацію політичної і економічної ситуації в республіці на побудову правової суверенної держави, прийняття нової Конституції республіки, і поки цього не досягнуто, укладення Союзного договору вважати передчасним». Інакше кажучи, найвищий державний орган України обумовлював її участь у Союзному договорі виконанням передбаченої Декларацією стратегічної мети, а саме створення незалежної української держави і завершення її правового оформлення шляхом ухвалення нової Конституції.

Після ухвалення згаданої Постанови офіційний Київ виходив з презумпції неактуальності участі України у форсованій розробці проекту Союзного договору, не заявляючи, однак, про свій формальний вихід з процесу його підготовки. Це було зумовлено необхідністю підтримувати елементарну злагоду у Верховній Раді та уникати загострення у відносинах з керівництвом СРСР.

Постанова Верховної Ради була підтримана Народним Рухом України, Другі всеукраїнські збори якого 28 жовтня 1990 р. в окремій ухвалі «Про союзний договір» закликали до відмови від укладення союзного договору як спрямованого на збереження імперського центру під машкарою «оновленого Союзу».

Президент СРСР М. Горбачов розіслав перший проект Союзного договору до союзних республік у листопаді 1990 року. Його текст, опублікований 24 листопада, являв собою остаточний варіант, розробка якого відбулася в органах Союзу, келійно і без залучення представників республік. Давався взнаки міцно вкорінений у менталітет владної еліти Союзу стереотип нав'язування республікам рішень зверху.

Запропонована модель побудови Союзу кардинальним чином суперечила Декларції про державний суверенітет України. В проекті Союз РСР однозначно визначався як «суверенна федеративна держава» та наділявся надзвичайно широкими повноваженнями, що в практичному плані робило суверенітет республік правовою фікцією.

Верховна Рада України, яка незадовго перед цим ухвалила постанову про передчасність участі республіки у Союзному договорі, офіційно не реагувала на горбачовський проект, хоч і українське суспільство, і більшість українських парламентарів, у тому числі і значна кількість депутатів-комуністів, були налаштовані щодо проекту вельми критично. Не сприйняло запропонований М. Горбачовим проект Союзного договору і українське експертне середовище. Він був підтриманий лише ЦК КПУ, який керувався вказівками ЦК КПРС. Усі інші політичні сили в Україні і найрізноманітніші верстви суспільства при їх різному ставленні як до самої концепції Союзного договору, так і до його змісту, були єдині в тому, що головним критерієм для його оцінки та визначення умов і часу приєднання до нього України є його відповідність принципам Декларції про державний суверенітет.

Проблема Союзного договору широко висвітлювалася в українських ЗМІ, переважна кількість матеріалів яких давали негативну оцінку горбачовському проекту.

Неоднозначним було і ставлення до президентського проекту Союзного договору в Росії, Білорусії, Молдові, Вірменії і Азербайджані. Більш-менш позитивно висловлювалися середньо азійські республіки. Латвія, Литва, Естонія і Грузія відмовлялися від підписання Союзного договору в принципі.

На початку грудня 1990 року запропонований М. Горбачовим проект Союзного договору було винесено на обговорення сесії Верховної Ради СРСР. Спільне засідання обох її палат висловилося, в основному, на підтримку лише концепції проекту і за його передачу на подальше обговорення 3'їзду народних депутатів СРСР. Наприкінці грудня 1990 року IV 3'їзд народних депутатів СРСР протягом кількох днів обговорював питання про загальну концепцію нового Союзного договору та порядок його

укладання. Як під час сесії Верховної Ради, так і на З'їзді, депутатами міжрегіональної групи, що об'єднувала представників демократичних сил від усіх союзних республік у найвищих законодавчих союзних органах, були висловлені численні критичні зауваження принципового характеру, що стосувалися як самої концепції Союзного договору, так і його змісту. Ігноруючи думку демократичної меншості, агресивно-слухняна консервативна більшість З'їзду ухвалила низку постанов, спрямованих на ужорсточення позиції союзного керівництва у питаннях нового Союзного договору. В цих постановах З'їзд висловився за необхідність:

- а) збереження Союзу РСР як оновленої федерації рівноправних суверенних союзних республік і використання його старої назви (постанова від 24 грудня 1990 року);
- б) проведення в СРСР референдуму у питанні збереження Союзу як оновленої федерації (постанова від 24 грудня 1990 року);
- в) створення Підготовчого комітету для організації подальшої роботи над проектом нового Союзного договору та визначення порядку його укладення (постанова від 25 грудня 1990 року).

У прагненні подолати тенденцію невпинного руху союзних республік, зокрема України, до фактичної державної незалежності керівництво Союзу РСР вирішило провести всенародний референдум, сподіваючись одержати підтримку населення країни. Референдум було призначено на 17 березня 1991 року. Питання про майбутню долю СРСР було сформульоване таким чином: «Чи вважаєте Ви за необхідне збереження Союзу РСР як оновленої федерації рівноправних суверенних республік, у якій повною мірою гарантуватимуться права і свободи людини будь-якої національності?».

Явна некоректність питання з погляду соціології (публіцистичність формулювання, наявність в ньому принаймні трьох різних питань) і права (невідповідність предмету референдуму діючому на той час законодавству, зокрема вимогам ст. 4 Закону СРСР від 27 грудня 1990 року про всенародне голосування (референдум)) свідчила про рішучість центру домогтися схвалення своєї політики збереження СРСР із застосуванням навіть сумнівних методів.

За кілька днів до референдуму 12 і 13 березня 1991 року всі союзні і республіканські газети надрукували другий варіант проекту Союзного договору. Його опублікований текст також було підготовлено в Кремлі без участі представників республік. Керівництво СРСР розраховувало, що позитивна відповідь більшості учасників референдуму на поставлене питання дасть підстави вважати їхнє голосування голосуванням народу на підтримку опублікованого проекту.

На відміну від назви першого варіанту, назва другого була інша – Договір про Союз суверенних республік, – але новий проект, по суті, відтворював концептуальну модель попереднього, відповідно до якої Союз РСР визначався як «суверенна федеративна демократична держава», а її члени – республіки – позбавлялися найістотніших суверенних повноважень.

Союзне керівництво надавало референдуму роль ключового знаряддя у збереженні СРСР і подоланні прагнення республік до незалежності. Протягом січня, лютого і

березня 1991 року всі компартійні структури і вся потужність контрольованої КПРС пропагандистської машини була задіяна для популяризації горбачовського проекту Союзного договору, паплюження націоналістів-сепаратистів і залякування громадян уявним катастрофічними наслідками розпаду СРСР. У січні підпорядковані МВС СРСР спецпідрозділи було використано проти учасників національно-визвольного руху в Литві. Це викликало хвилю протестів і поза межами СРСР. М. Горбачов виступив із засудженням акції. Однак можливість застосування сили проти цивільного населення була продемонстрована.

У ситуації, що склалася, Верховна Рада України, долаючи спротив імпер-комуністів, 27 лютого 1991 року ухвалила Постанову «Про проведення референдуму в Українській РСР 17 березня 1991 року». Постанова передбачала проведення одночасно з загальносоюзним референдумом опитування населення Української РСР для виявлення думки громадян щодо змісту майбутнього Союзу. З цією метою до бюлетеню включалося додаткове питання: «Чи згодні Ви з тим, що Україна має бути у складі Союзу Радянських суверенних держав на засадах Декларації про державний суверенітет України?».

Громадяни України, що взяли участь у голосуванні, позитивно відповіли на обидва питання. Однак значно більша їх частина висловилася позитивно, відповідаючи на додаткове питання.

До списків голосування було включено 37 732 178 громадян Української РСР. У голосуванні з першого питання взяло участь 31 514 244 особи, або 83,52 % від загальної кількості виборців. На питання союзного бюлетеня ствердно відповідь дало 22 110 889 осіб, або 70,16 %, негативно – 8 820 089 осіб, або 27,99 %.

У голосуванні з додаткового питання взяла участь 31 465 091 особа, або 83,48 % від загальної кількості виборців. На питання республіканського бюлетеня ствердно відповіло 25 224 687 осіб, або 80,17 %, негативно – 5 655 701 особа, або 17,97 %.

Як і очікувалося, результати голосування в Україні, з огляду на характер питань, на які відповідали громадяни, мали суперечливий характер. Разом з тим, не викликало жодного сумніву щодо підтримки більшістю громадян республіки Декларації про державний суверенітет як визначальної основи для створення нового Союзу суверенних держав. Це позбавляло легітимності будь-які спроби нав'язати країні Союзний договір, який передбачав збереження СРСР «як оновленої федерації».

Ігноруючи результати опитування в Україні, Верховна Рада СРСР 21 березня 1991 року ухвалила Постанову «Про підсумки референдуму СРСР 17 березня 1991 року», в якій рекомендувала Президенту СРСР, виходячи з результатів референдуму, енергійніше вести справу до завершення роботи над новим Союзним договором. Разом з тим, у Постанові визнавалося, що, всупереч рішенням союзних органів, Вірменія, Грузія, Латвія, Литва, Молдова та Естонія відмовилися проводити референдум.

З огляду на неучасть шести республік у референдумі союзне керівництво було змушене продовжити спроби розробки проекту Союзного договору із залученням

9 республік. Результати як референдуму, так і всеукраїнського опитування юридично не зобов'язували Україну підключатися до процесу розробки Союзного договору. Лишалася чинною Постанова Верховної Ради від 17 жовтня 1990 року, відповідно до якої до ухвалення нової Конституції України укладення Союзного договору є передчасним. Однак у практичному плані категорична відмова від участі у цьому процесі загрожувала неминучим зруйнуванням співпраці демократичного крила парламенту з суверен-комуністами і виникнення жорсткого протистояння з центром.

У цій ситуації Україна згодилася на участь у підготовці проекту нового Союзного договору. Процес його розробки формально розпочався 23 квітня 1991 року у Ново-Огарьово – підмосковній резиденції Президента СРСР М. Горбачова, де на його запрошення зустрілися вищі керівники Азербайджанської РСР, Білоруської РСР, Казахської РСР, Киргизької РСР, РСФСР, Таджикицької РСР, Туркменської РСР, Узбекицької РСР та Української РСР.

Переговори у Ново-Огарьово одержали назву Ново-огарьовський процес, який фактично тривав протягом травня–липня 1991 року, хоч остання формальна зустріч у форматі 9+1 на найвищому рівні відбувалася там 17 червня 1991 року.

Основою переговорів слугував другий проект Союзного договору, який було опубліковано напередодні референдуму і концепція якого суперечила принципам Декларації про державний суверенітет України. Це означало, що ще до свого початку Ново-огарьовський процес був приречений на фіаско.

В рамках Ново-огарьовського процесу найважливіші принципові питання обговорювалися у Підготовчому Комітеті під час одноденних зустрічей вищих керівників республік і Президента СРСР. Між зустрічами високого рівня працювала робоча група, до участі у якій залучалися представники республік і завдання якої полягало у формалізації домовленостей, досягнутих керівниками делегацій, і опрацюванні тексту проекту Союзного договору. Погоджені в ході Ново-огарьовського процесу проміжні домовленості не публікувалися і в парламентах республік не обговорювалися.

За визнанням Л. Кравчука, формальної процедури консенсусного погодження остаточних рішень у Підготовчому комітеті не існувало. Звідси випливало, що вирішальну роль у виробленні остаточних текстів проекту відігравав апарат Президента СРСР.

Верховна Рада не затверджувала ні складу делегації України, ні формальних повноважень для представників України, які брали участь у Ново-огарьовському процесі. Як голова Верховної Ради, відповідальність за ведення переговорів у Підготовчому комітеті перебрав на себе Л. Кравчук. За його розпорядженням в робочій групі Україну представляв М. Шульга, голова комісії з питань суверенітету, міжреспубліканських і міжнаціональних відносин.

З огляду на стратегічну мету, визначену у Декларації про державний суверенітет України, участь української делегації у Ново-огарьовському процесі переслідувала тактичне завдання – уникнути жорсткої конфронтації з центром, сприяти консолідації державницьких сил у Верховній Раді, виграти час для продовження розбудови незалежної української державності, забезпечити незворотність процесу цієї розбудови.

У складній ситуації, яка на той час існувала в Україні і навколо України, Л. Кравчук це завдання виконував майстерно. Керуючись принципами Декларації про державний суверенітет України і не будучи пов'язаний формально виписаними повноваженнями, він мав свободу у визначенні своїх тактичних дій і широкий простір для маневрування при обговоренні конкретних питань.

Практично всі, крім України, учасники Ново-огарьовського процесу були принципово згодні із концептуальною моделлю побудови Союзу як оновленої федерації, яка була повним запереченням Декларації про державний суверенітет України. Усвідомлюючи небезпеку залишитися наодинці супроти решти учасників переговорів, Л. Кравчук прямо не заявляв про принципову неприйнятність цієї моделі для України і не вимагав застосування кардинально іншого підходу.

Натомість він пропонував вилучити або внести змістовні зміни до тих положень проекту, без яких практична реалізація концепції «оновленої федерації» і збереження Союзу РСР була неможливою. Такий підхід дозволяв Л. Кравчуку мати підтримку своїх пропозицій з боку окремих, а часом і всіх делегацій і, в свою чергу, підтримувати пропозиції інших делегацій і завойовувати їхнє, якщо не прихильне, то позитивне ставлення. Це підвищувало статус делегації України, унеможливлювало її ізоляцію, зменшувало тиск на неї, сприяло ефективності обраної нею тактики.

Після року консультацій і дискусій, вінцем яких були інтенсивні майже двомісячні переговори в рамках Ново-огарьовського процесу, остаточно погоджений текст третього проекту Союзного договору не був готовим. Це впливало із опублікованого засобами масової інформації офіційного повідомлення про завершення 17 червня 1991 року засідань Підготовчого комітету. В ньому йшлося про направлення до вищих законодавчих органів республік проекту Союзного договору на розгляд і схвалення. Разом з тим, у повідомленні зазначалося, що деякі статті проекту вимагають подальшого узгодження. Коментуючи це, Г. Ревенко, який у той час мав статус радника Президента СРСР, говорив, що йдеться, в основному, про редакційні поправки і що деякі республіки вже висловили своє ставлення до проекту і схвалили його.

Деяка інша картина була намальована Л. Кравчуком. У своєму виступі на ранковому засіданні сесії Верховної Ради України 18 червня 1991 року він повідомив, що не має на руках остаточного документа, що з багатьох важливих позицій і формулювань проекту не було досягнуто згоди. Того ж дня в інтерв'ю Всесоюзній телерадіокомпанії він заявив, що із 23 статей проекту представники республік дійшли згоди по 19, але неузгоджені положення є принциповими.

Однак якимось дивом у тексті Ново-огарьовського проекту Союзного договору під назвою «Договір про Союз Суверенних Держав», який згодом було роздано народним депутатам України із супровідним листом М. Горбачова (датована 18 червня) і опубліковано у союзній (28 червня) і республіканській (29 червня) пресі, не було жодного неузгодженого положення. До того ж опублікований проект складався не із 23, як зазначив Л. Кравчук, а з 26 статей.

Як би там не було, підготовлений (сфабрикований?) в Ново-Огарьово проект Договору про Союз Суверенних Держав 27 червня 1991 року було винесено на розгляд пленарного засідання третьої сесії Верховної Ради дванадцятого скликання. Перед цим проект обговорювався у її постійних комісіях.

У ході вельми напруженої дискусії, яка тривала протягом ранкового та вечірнього засідань сесії, з апологетикою проекту виступали лише окремі депутати – комуністи, але й вони визнавали наявність у ньому серйозних вад. Переважна більшість тих, хто взяв участь в обговоренні, висловилися щодо проекту негативно. В узагальненому плані їхні оцінки можна звести до наступного: невідповідність назви змісту проекту, неправомірність застосування підміни термінів і понять, несумісність як концепції проекту в цілому, так і його основних положень з принципами Декларації про державний суверенітет України.

Особливо наголошувалося на необхідності ретельної проробки проекту і неприйнятності поспіху в обговоренні у вельми стислі терміни доленосного для України документу, зі змістом якого вони не мали можливості ознайомитися завчасно. Підсумовуючи результат обговорення, Л. Кравчук зазначив, що за його спостереженнями можна виокремити понад 20 принципових позицій, які потребують додаткового аналізу, обговорення і наступного схвалення Верховною Радою.

Ухвалена Верховною Радою 27 червня 1991 року Постанова «Про проект Договору про Союз Суверенних Держав, представлений Президентом СРСР», наголошуючи на історичній відповідальності за прийняття доленосних для народу України рішень, доручала

– постійним комісіям Верховної Ради розглянути представлений Президентом СРСР проект Договору про Союз Суверенних Держав щодо його відповідності положенням і принципам Декларації про державний суверенітет Української РСР та Закону про економічний суверенітет Української РСР (до 1 вересня 1991 року);

– Кабінету Міністрів і Академії наук підготувати економічні розрахунки та правові висновки щодо входження України до Союзу на умовах, визначених проектом Договору, особливо його статтями 5, 6, 8, 9 і подати їх Верховній Раді (до 1 вересня 1991 року);

– робочій групі, утвореній Президією Верховної Ради, узагальнити підготовлені комісіями Верховної Ради, Кабінетом Міністрів, Академією наук та висловлені народними депутатами пропозиції і зауваження до проекту Договору (до 15 вересня 1991 року).

Постанова залишала відкритим питання про терміни подальшого обговорення проекту Союзного договору. Втім, через явну невідповідність його положень Декларації про державний суверенітет України результат такого обговорення, коли б воно не відбулося, був передбачуваним. За ухвалення Постанови проголосувало 345 народних депутатів, проти – 18, при 12, що утрималося.

Результат голосування щодо документу, який суперечив Декларації про державний суверенітет України, був співмірним з річної давнини результатом голосування за Декла-

рацію (355 голосів «за»). Можна вважати, що Верховна Рада двічі протягом року підтримала курс України на розбудову незалежної державності конституційною більшістю.

Позиція Верховної Ради спиралася на консенсус переважної кількості представників владних еліт, постійну широку суспільну підтримку і волевиявлення більшості громадян України під час республіканського опитування.

Варто зазначити, що приблизно за тиждень до обговорення зазначеної Постанови Верховна Рада 19 червня 1991 року ухвалила Концепцію нової Конституції України, в якій йшлося не про її участь в «оновленій федерації», а лише про самостійне вирішення Республікою питання про утворення з іншими державами Союзу Суверенних Держав на основі Декларації про державний суверенітет. Приблизно через два тижні 16 липня 1991 року в Україні на державному рівні широко відзначили річницю ухвалення Декларації про державний суверенітет. Святкування дня ухвалення Декларації відбувалося – як святкування дня незалежності України, мало потужний мобілізуючий ефект і виявило психологічну готовність суспільства підтримувати рух до незалежної української державності. Водночас це святкування вказало, що владна еліта України, керуючись Декларацією про державний суверенітет, має на меті розбудову незалежної держави, а не участь у Союзному договорі, концепція якого є запереченням державної незалежності України.

На тому історичному відтинку СРСР, як єдине політичне, правове, економічне і мілітарне державне утворення, припиняв своє існування. Внаслідок процесу його дезінтеграції, який був прямо пропорційним поступу України у розбудові власної незалежної державності, відживали і ставали непотрібними номенклатурно-командні структури тоталітарної держави. Її вище керівництво втрачало свою владу й привілеї в разі розпаду СРСР. Більш-менш функціональним залишався його жорстко централізований силовий блок, керівництво якого пов'язувала специфічна корпоративна ментальність.

Позиція Верховної Ради України руйнувала запланований М. Горбачовим сценарій порятунку СРСР, відповідно до якого підписання Союзного Договору мало відбутися 20 серпня 1991 року. Слід зазначити, що 23 липня 1991 року у Ново-Огарьово відбулася додаткова, ініційована М. Горбачовим, зустріч на вищому рівні, на якій Україну представляв І. Плющ і взяв участь голова парламенту 10-ї республіки – Вірменії. Зустріч тривала понад 12 годин, однак попри оптимістичні повідомлення союзної преси текст Союзного договору залишився неузгодженим. Було очевидно, що Україна не зійде зі шляху розбудови своєї незалежної державності, на кресленого Декларацією, і взагалі не підпише Ново-огарьовський договір. А без її участі реанімація Союзу РСР була неможливою.

ПРОГОЛОШЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

У прагненні врятувати Союз РСР від неминучого розпаду і зберегти свій статус група найконсервативніших представників союзних спецслужб, компартійної, радян-

ської і військової бюрократії 19 серпня 1991 року здійснила державний переворот, оголосила запровадження надзвичайного стану і ввела в Москву війська.

Спроба силової узурпації влади з метою збереження СРСР нелегітимно створеним Державним комітетом з надзвичайного стану (ДКНС), який очолив віце-президент СРСР Г. Янаєв, зазнала поразки. Президент РСФСР Б. Єльцин публічно засудив за-колотників і закликав громадян до опору. Численні прихильники Б. Єльцина швидко збудували навколо будинку Верховної Ради Росії барикади. Путчисти не наважилися застосувати війська проти мирного населення. Невдовзі військові частини почали переходити на бік законного уряду РСФСР. 21 серпня, в день відкриття надзвичайної сесії Верховної Ради Росії, керівників путчу було заарештовано.

В Україні ставлення різних політичних сил до запровадження оголошеного ДКНС надзвичайного стану не було однозначним. Очолюване С. Гуменком керівництво КПУ, використовуючи засоби спецв'язку, вимагало від партійних організацій підтримати ДКНС, керуватися його документами і сприяти їх застосуванню на місцях. 19 серпня 1991 року С. Гуменко ініціював зустріч з Л. Кравчуком генерала армії В. Варенникова, який за дорученням путчистів прибув до Києва і в ультимативній формі вимагав нейтралізації опозиційних сил, лояльності Верховної Ради і Кабінету Міністрів України, погрожував застосуванням репресій за непокору.

Позиція Л. Кравчука була досить обтічною і обережною. У своєму виступі 19 серпня на українському телебаченні він закликав до витримки, уникнення конфронтації, підтримання громадського порядку, наголосивши, що у правовій державі все має відбуватися на основі закону, в тому числі й проголошення надзвичайного стану. Це був непрямий натяк на неправомірність будь-яких спроб запровадження надзвичайного стану в Україні без її згоди. Проте у загрозливій ситуації, в якій опинилася Україна, явно недоречними були заклики «завершити збирання врожаю» і «добре підготуватися до зими». Демагогічною і непослідовною була заява Президії Верховної Ради, ухвалена ввечері 20 серпня і опублікована лише 22 серпня 1991 року. Заклики уникати загострення соціально-політичної ситуації, забезпечити успішне виконання всього комплексу сільськогосподарських робіт і своєчасної підготовки до зими супроводжувалися фактичним реверансом у бік вимог ДКНС (положення щодо утримання від страйків, мітингів і маніфестацій) та невизнанням правомірності його актів (положення, що постанови ДКНС «не мають юридичної сили на території України»).

Активну позицію несприйняття ДКНС і спротиву путчу демонстрували Народна Рада і Народний Рух.

Представники Народної Ради 19 серпня 1991 року висловили публічний протест проти державного перевороту, а наступного дня на засіданні Народної Ради була утворена коаліція «Незалежна демократична Україна» у складі 27 партій і рухів. Коаліція визнала переворот антиконституційним і закликала народ до страйків і громадянської непокори.

НРУ вже 19 серпня 1991 року підготував заяву, яка кваліфікувала ДКНС як неконституційний і нелегітимний орган і закликала громадян України «створювати

організаційні структури активного опору, які будуть координувати всеукраїнський страйк».

На момент придушення путчу в Москві керівництво КПУ повністю дискредитувало себе як антидемократична і антиукраїнська сила. Натомість суспільна підтримка Народної Ради і Народного Руху набагато зростає. В цій ситуації позачергова сесія Верховної Ради України 24 серпня 1991 року ухвалила Акт проголошення незалежності України, на підтримку якого було подано 346 голосів.

Проголошення незалежності України не було «примхою історії», а тим більше випадковим явищем, викликаним московським путчем. Насправді путч був викликаний відмовою України погодитися на участь у реанімації СРСР і зректися курсу на розбудову української держави. Проголошення незалежності України було справою часу. Швидка і нищівна поразка путчистів лише прискорила момент нормального проголошення (а з погляду історичної спадкоємності – відновлення) незалежної державності України.

На відміну від попередніх періодів історії, відновлення незалежної державності України відбувалося в мирних умовах. Але це аніскільки не применшує ваги, законності і легітимності цієї історичної події. Торуючи шлях до державної незалежності, Україна відіграла вирішальну роль у дезінтеграції СРСР і остаточній ліквідації комуністичної тоталітарної системи.

У мирних умовах було продовжено традиції визвольних змагань, у яких покоління українців проливали кров і віддавали життя за волю і незалежність нації.

Як би ми не ставилися до явища української радянської державності (зокрема таких його формальних атрибутів, як органи влади і управління, право на безпосередню участь у міжнародному спілкуванні, зокрема в ООН, право вільного виходу з СРСР), необхідно завжди пам'ятати, що це явище було наслідком вимушених поступок з боку тоталітарної комуністичної системи українському визвольному руху, найяскравішими проявами якого у свій час була збройна боротьба з поневолювачами України армії УНР та формувань ОУН–УПА.

Елементи радянського державного механізму, сконструйовані у свій час для нейтралізації визвольного потенціалу української нації, спрацювали на новому етапі і в нових обставинах боротьби за державну незалежність України. В умовах занепаду тоталітарної комуністичної системи інститути радянської державності були використані як інструменти відновлення української держави та її утвердження на міжнародній арені як повноправного суб'єкта міжнародного права.

Отже, незалежність України – це віддзеркалення віковичного прагнення української нації до волі і справедливості, боротьба за реалізацію якого окроплена кров'ю мільйонів кращих синів і дочок нашої Батьківщини. Відновлення незалежності України в умовах миру не означає відсутності боротьби. Наприкінці ХХ століття державна незалежність України виборювалася у запеклій ідеологічній, жорсткій політичній і напруженій інтелектуальній боротьбі з потужними силами центру і керівництвом КПУ, яке було зняттям цих сил.

Ця боротьба, організована і очолювана Народним Рухом України, була підтримана широкими верствами українського суспільства, в тому числі і значною кількістю рядових членів компартії. Історична заслуга Руху полягає в тому, що він спромігся мобілізувати і включити у боротьбу за державну незалежність України суспільство, яке було фізично скалічене, структурно понівечене і психологічно травмоване штучними голодоморами, систематичними репресіями, брехливою комуністичною пропагандою і синдромом страху. Але це було українське суспільство, ядро якого становила українська нація. На нього спиралися і його закликали до дій ті представники української провідної верстви, які і в умовах комуністичного терору – фізичного, політичного, морального – зберігали вірність українській ідеї. Вони становили меншість, оскільки її ідейна українська більшість була винищена. Але супроти численної комуністичної номенклатури ця меншість мала якісну перевагу, підґрунття якої складала не насильно нав'язані штучні ідеологеми, а вкорінена у генетичній пам'яті багатьох поколінь українська ідея – ідея звільнення українців з чужоземного ярма і побудови Української Соборної Самостійної Держави. В минулому за реалізацію цієї ідеї українці вели збройну боротьбу, продовженням якої у нинішніх умовах стала боротьба мирна.

У сучасній боротьбі за відновлення незалежної державності України перемогу було одержано не силою зброї, а силою ідеї. І ця перемога є не менш почесною, ніж перемога збройна.

В кінці 80-х–на початку 90-х років минулого століття відновлення руху за державну незалежність України було викликане усвідомленням представниками української провідної верстви, яким пощастило (або було дозволено) вижити, і незбайдужілою частиною українського суспільства загрози знищення української нації шляхом цілеспрямованої антиукраїнської національної і гуманітарної політики КПРС. Поставлена комуністичними ідеологами, політиками і практиками мета створення «єдиного радянського народу», як нової історичної спільності, шляхом злиття націй досягалася здійсненням активної політики денаціоналізації і активної русифікації. Україна була головним об'єктом цієї політики.

Власне кажучи, керований КПРС радянський уряд продовжував практиковану раніше царським урядом політику створення «большой русской нации», але вже іншими, набагато системнішими і жорстокішими, злочинними методами. Внаслідок цього українська нація опинилася перед реальною загрозою втрати своєї ідентичності, а отже, винищення. Протистояти загрозі можна було тільки шляхом створення незалежної національної держави.

Відновлення незалежності України створило базові ідеологічні, політичні і правові умови для українського національного відродження, але, на жаль, не супроводжувалось радикальними змінами ситуації через відсутність послідовної державної мовно-культурної політики.

Принципових глибинних змін не зазнала і позиція Росії щодо України. Владна російська еліта, незважаючи на міжнародне право і мораль, наявність великого політичного українсько-російського договору та безлічі інших угод, продовжує вважати

Україну частиною Росії і не змиралася з українською державною незалежністю, мріє про імперський реванш і відновлення «єдиної Великої Росії» шляхом і за рахунок поглинання України. Проте в нових умовах російська позиція була відкоригована відповідно до досвіду минулого і сучасних реалій.

Визвольні змагання 1917–1920 років, селянський повстанський рух і опір 20-х–кінця 30-х років, збройна боротьба ОУН–УПА протягом 40-х–50-х років, відновлення державної незалежності на початку 90-х років, європейська та євроатлантична цивілізаційна орієнтованість руху України при всіх президентах, вибух українського національного духу під час помаранчевої революції переконали російський владний політикум, політологів і аналітиків у нездійсненності імперського реваншистської мрії, поки існуватиме українська Україна, українська нація і українська ідея. Виходячи з цього, російський істеблішмент формулює сучасну стратегію Росії щодо України наступним чином: «Нам потрібна не проросійська Україна, а російська Україна». По суті, кинутому на початку ХХ століття М. Міхновським визвольному кличу «Україна – для українців» на початку ХХІ століття протиставлено неоімперський виклик «Україна – без українців».

У виголошеній М. Міхновським навесні 1900 року промові «Самостійна Україна» вперше пролунав заклик до українців розпочати рішучу і безкомпромісну боротьбу за звільнення від панування ворогів-чужинців історичної етнічної української території, поділеної в той час між Австро-Угорською і Російською імперіями, та створити українську самостійну державу. Відлунням цього заклику є сучасна незалежна Україна, Конституція якої ґрунтується на принципах верховенства права та поваги до прав і основоположних свобод людини для всіх, незалежно від етнічного чи національного походження.

Мріючи про імперський реванш, російські імпершовіністи вважають головним не час повернення України в лоно Росії, а її повернення назавжди. Реально це можливо лише шляхом знищення української ідентичності як на рівні окремої особистості, так і на рівні української нації, що в практичному означатиме перетворення «української України» в «Україну без українців».

У сучасних умовах головним зняряддям реалізації цієї стратегії є не війна і геноцидне винищення української нації, а гуманітарна агресія.

В останні роки Росія приділяє величезне значення гуманітарному виміру своєї внутрішньої і зовнішньої політики. Це є законним і закономірним. Протиправним і протиприродним є те, що під прикриттям гуманітарної політики Росія здійснює проти України масштабну гуманітарну агресію по трьох напрямках, інспіруючи і підтримуючи ведення інформаційно-пропагандистської війни, мовно-культурної війни та історіософської війни. Її стратегічна мета полягає у знищенні ідентичності української нації – системоутворюючого складника Української національної держави. Отже, йдеться про безповоротну ліквідацію життєдайного джерела української незалежної державності з тим, щоб забезпечити «остаточне вирішення українського питання» в контексті російських імперських прагнень.

Російська гуманітарна агресія криє в собі загрозу для всіх громадян України, незалежно від їхньої етнічної чи національної приналежності, соціального статусу чи матеріального статку. Адже в разі реалізації злочину проти української нації і ліквідації незалежної державності України вони стануть громадянами іншої держави і їм доведеться забути про демократію, гідність, права людини і основоположні свободи взагалі, свободу слова і вільного розпорядженням своїм майном зокрема. Досить згадати мізерний рівень і умови життя мільйонів пересічних російських громадян поза межами столичного мегаполісу, протиправні переслідування і цинічні вбивства правозахисників і журналістів, і, між іншим, про долю неугодних олігархів, яких нинішня російська влада прирікає на життя у вигнанні, ув'язнює та позбавляє власності.

Ми є свідками парадоксально-ганебної ситуації, коли керівництво Росії здійснює свою гуманітарну політику не в колонії Україна, а щодо суверенної держави Україна із використанням офіційних чинників цієї держави. Про це, зокрема, промовисто говорять акції міністра освіти і науки України Д. Табачника та народного депутата В. Колесніченка, які діють як виконавці антиукраїнської політики Кремля. Українським державним чиновникам і політикам слід пам'ятати, що українські гетьмани, як і українські комуністи, які у свій час були запопадливими виконавцями волі московських царів і генеральних секретарів, врешті-решт, опинялися у сибірських засланнях і сталінських концтаборах.

У цій ситуації особлива відповідальність лягає на президента України В. Януковича, як гаранта державного суверенітету та територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина. Пост Президента зобов'язує. Якщо Президент не розуміє небезпеки антиукраїнської гуманітарної політики для самого існування державності України, то він не спроможний виконувати свої функції. Якщо ж Президент свідомий цієї небезпеки і не вживає заходів для її усунення, то він чинить злочин проти Української держави, який кваліфікується як державна зрада.

Масштабність і характер кинутого Україні гуманітарного виклику потребують його адекватної оцінки опозицією і суспільством для організації системної протидії стратегічній загрозі українській суверенній державності.

15 червня 2011 року.

*Станіслав КУЛЬЧИЦЬКИЙ,
Інститут історії України НАН України,
професор, доктор історичних наук*

УТВЕРДЖЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ

Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р., Акт проголошення незалежності України, прийнятий позачерговою сесією Верховної Ради України 24 серпня 1991 р. і, нарешті, Всеукраїнський референдум 1 грудня 1991 р. на підтвердження Акта проголошення незалежності України – такими були етапи суверенізації України. Щоб зрозуміти ці події національної історії, треба осмислити соціально-політичні процеси в тій державі, яка міцно тримала в своїх обіймах Україну впродовж багатьох десятиліть.

Перелічені тут три історичні події в житті України відбувалися в рамках антикомуністичної революції 1989–1991 рр., започаткованої в Радянському Союзі конституційною реформою М. Горбачова. Щоб визначити природу цієї незвичайної революції і зрозуміти, чому оголошена в квітні 1985 р. бюрократична «перебудова» переросла в неконтрольований потік подій, що зруйнував ленінсько-сталінську «державу-комуну», слід розібратися в природі такого звичного для старшого і середнього поколінь українських громадян феномена, як радянська влада.

Винайдений генієм В. Леніна механізм влади мав двошарову структуру. Це не була влада окремо взятих рад та їх виконкомів або окремо взятих партійних комітетів. Це був двоєдиний організм, дволикий Янус. Одним своїм обличчям (радами) він повертався до суспільства, а другим (парткомами) – до вождів державної партії. Ради укорінювалися в народних низах і мали повноцінні управлінські функції, забезпечуючи на всіх рівнях – від сільради до уряду – життєздатність країни. Парткоми не займалися безпосереднім управлінням, обмежуючись розв’язанням кадрових питань, контролем за радянськими, профспілковими та громадськими органами та організаціями, а також пропагандою й агітацією.

Персональний склад цих органів диктатури формально визначався членами КПРС, тому що вони обирали партійні комітети за нормами статуту. Насправді склад кожного комітету регулювався вищим за ієрархією комітетом. Склад Центрального комітету КПРС формувався політичним бюро ЦК на чолі з генеральним секретарем. Партія, як і всі інші створені нею громадсько-політичні структури, будувалася на засадах так званого «демократичного централізму», які вимагали абсолютного підпорядкування нижчих інстанцій вищим.

Трансформація цієї моделі влади здійснювалася з ініціативи останнього генсека ЦК КПРС. Суть задуманої М. Горбачовим перебудови політичного устрою полягала в тому, що радянські органи влади ставали незалежними від компартійних комітетів. «Керівна і спрямовуюча» роль КПРС (за ст. 6 Конституції СРСР) повинна була реалізуватися шляхом виборів партійних функціонерів у ради та їхньої роботи на чолі рад або виконавчих комітетів рад. Парадоксально, але в реформі, яку в оточенні М. Горбачова назвали «повновладдям Рад», компартійно-радянська номенклатура не відчула небезпеки. Улітку 1988 р. XIX конференція КПРС одноставно схвалила перехід до повновладдя рад, а наприкінці цього року Верховна Рада СРСР проштатпувала прийняте партконференцією рішення. Керівний склад КПРС звик до того, що депутатство в радах було доповненням до високого партійного чину.

Встановлення повновладдя рад докорінно змінювало встановлений після жовтневого перевороту 1917 р. державний устрій. Сам того не розуміючи, М. Горбачов порушив дві фундаментальні засади функціонування тоталітарної влади – її неподільність і незалежність від суспільства. Якщо тоталітаризм розуміти, як панування держави над суспільством, а демократію – як панування суспільства над державою, то Радянський Союз після конституційної реформи 1988 р. перестав бути тоталітарною країною.

Члени КПРС, за винятком вузької групи членів політбюро ЦК КПРС, були лише опосередковано причетні до комуністичної диктатури. Своєю багатомільйонною присутністю рядові партійці надавали державній структурі, якою була КПРС, оманливий вигляд політичної партії. Партія більшовиків після приходу до влади розпалася на дві частини – внутрішню і зовнішню. Зовнішня партія складалася з членської маси, тоді як внутрішня була своєрідним орденом керівників, у якому панувала залізна дисципліна. Влада в партії і державі зосередилася в руках олігархів – членів політбюро ЦК. Незважаючи на безмежні повноваження, орден керівників, тобто компартійно-радянська номенклатура, був не носієм, а лише транслятором диктаторської влади. Державою він керував тільки тому, що діставав від олігархів мандати на посади.

Ліквідація компартійної диктатури внаслідок відриву парткомів від рад викликала з часом неочікуваний колапс влади. Виявилося, що КПРС після втрати статусу державної партії перестала цікавити навіть компартійно-радянську номенклатуру. Щоб утриматися на гребені революційної хвилі, виплекані Кремлем представники київської номенклатури, яких стали називати суверен-комуністами, підтримали ідею суверенізації України.

Чому став можливим такий парадокс: суверен-комуністи на чолі і в ролі рушійної сили антикомуністичної революції? Адже велика група діячів КПУ, яка займала керівні посади у вищих ешелонах республіканської партійної організації і мала більшість у складі Президії Верховної Ради України, 30 серпня 1991 р. заборонила діяльність КПУ.

Відповідь цілком проста, хоч може бути неочікуваною для багатьох. Суверен-комуністи на чолі з Л. Кравчуком не були рушійною силою такої революції, яка

спрямовувалася на знищення ще життєздатного ладу. Специфіка антикомуністичної революції 1989–1991 рр. полягала в тому, що вона являла собою саморозпад суспільно-економічного ладу, який вичерпав свій життєвий ресурс. Лад був тоталітарним, тобто в ньому могла існувати лише одна організована сила системного характеру – номенклатура. У такій специфічній революції вона керувалася одним бажанням – зберегти владу. «Цілком природно, – писав у 1994 р. відомий дисидент Юрій Бадзьо, – що влада мала потрапити в руки номенклатури. У нас просто не було і досі немає іншої суспільно-політичної групи, достатньо розвиненої кількісно і якісно, а отже, здатної збудувати державу»*.

Революція винесла на поверхню політичного життя письменників, науковців і університетських викладачів, яких стали називати націонал-демократами. Вони не посідали керівних посад у структурах влади й були нечисленні, тому що почали організаційно згуртовуватися тільки на останньому етапі горбачовської «перебудови». Значна частина «неформальних», тобто не залежних від компартійно-чекістського контролю структур об'єдналася в Народний рух України. Незважаючи на нечисленність й слабку організацію, інтелектуальний внесок націонал-демократів в антикомуністичну революцію був колосальним. Вони проклали місток між винищеним у сталінську добу поколінням будівників УНР і поколінням останніх десятиріч ХХ ст., яке не знало своєї історії.

Щоб насправді відділитися від Росії, треба було ідентифікувати незалежну Україну з антикомуністичною УНР. Тому суверен-комуністи в оточенні Л. Кравчука перехопили у націонал-демократів їхні гасла разом із політичними діями, яких спокуюсила влада, і поставили на службу незалежній Україні державну символіку УНР.

Уже через тиждень після прийняття Декларації про державний суверенітет України, 24 липня 1990 р. Президія Київської міської ради прийняла рішення перед своїм будинком на Хрещатику підняти поряд з прапором УРСР національний синьо-жовтий стяг. Незвичне сусідство прапорів, під якими воювали один проти одного червоноармійці і петлюрівці, свідчило про перехідний характер історичного моменту. Тривалий час до щогли з національним прапором кияни носили квіти.

А незабаром після проголошення незалежної України, 4 вересня 1991 р. під могутнім тиском громадськості Верховна Рада прийняла рішення підняти над куполом своєї резиденції синьо-жовтий прапор замість радянського червоно-блакитного. Так почалася відмова держави, що народжувалася, від радянської символіки.

Антикомуністична революція 1989–1991 рр. по-різному вплинула на «внутрішню партію». Порівняно невелика частина номенклатури, в основному старшого покоління, залишалася на старих ідеологічних позиціях. Не маючи змоги поступитися принципами, ортодокси поступилися керівними посадами. Ці люди звикли до призначень на відповідальні посади за анкетними даними і не змогли витримати конкурентної

* Бадзьо Ю. Влада–опозиція–держави в Україні сьогодні. Думки проти течії. – К., 1994. – С. 12.

боротьби на вільних виборах. Деякі з них пішли на відпочинок, інші закріпилися у керівництві ветеранських організацій і лівих партій.

Частина компартійно-радянської номенклатури, користуючись прихованим «золотом партії» або високим становищем у господарських структурах, започаткувала невеликий, але впливовий прошарок банкірів, президентів фінансових компаній, біржовиків, власників підприємств і торговельних фірм.

Представники номенклатури, які перебували між крайніми групами, стали «партією влади» – безпартійної після заборони Компартії України. Склад владної корпорації став більш різноманітним, ніж у радянські часи, оскільки визначався вже не за анкетними даними, а за реальними здібностями людини. Основу цієї корпорації заклали професійні керівники. Серед них переважали фахівці з різних галузей економіки й культури, ретельно відібрані свого часу компартійними комітетами для керівної діяльності. Без таких фахівців з досвідом організаційної роботи суспільство не могло б нормально функціонувати. Разом з тим управлінці радянської доби внесли у владну корпорацію такі риси, як клановість, кругову поруку, консерватизм, прагматизм і безпринципність. До цього «букету» після 1991 р. додалася корумпованість, викликана, з одного боку, нездатністю держави забезпечити гідний рівень життя для своїх управлінців, а з другого – прагненням багатьох з них якомога швидше перетворити ефемерну владу на матеріальні цінності.

Прагматики в «партії влади» виявляли готовність пропагувати загальнолюдські цінності. В одному з інтерв'ю перший Президент України Л. Кравчук тоді закликав своїх колишніх опонентів із середовища Народного руху забезпечити «ідеологічну базу для нової України»*. Проте психологічно суверен-комуністи не були готові відмовитися від комуністичних стереотипів. Це засвідчив надто тривалий процес «одержавлення» національної символіки.

Периферійна «партія влади» поділилася у ставленні до минулого на дві частини. У західних областях ще залишалося при житті покоління, яке зазнало в повоєнний час тяжких репресій, і воно передало дітям та онукам свій біль і відразу до комунізму. Тут, як і в республіках Балтії, компартійно-радянська номенклатура втратила владу ще в ході революційних подій 1989–1990 рр. На більшій частині України, де у повоєнний період терор втратив масовість, компартійно-радянська номенклатура зберегла свої позиції. Вона змушена була визнати ідейні цінності незалежної України, але постаралася залишити максимум реалій радянської доби. У південних та східних областях вулиці та площі, а то й міста, досі носять імена діячів радянської епохи.

Після проголошення Декларації про державний суверенітет розгорнулося політичне структурування суспільства. Однією з перших заявила про себе Українська республіканська партія. Її установчий з'їзд відбувся у Києві ще в квітні 1990 р., тобто одразу після виборів до Верховної Ради. Загальна чисельність цієї партії не пере-

* Кравчук Л. Є така держава – Україна. – К., 1992. – С. 174.

вишувала кількох тисяч членів, але її лідеру Л. Лук'яненку вдалося згуртувати під партійними прапорами 12 народних депутатів. Це забезпечило їй досить високий політичний статус в парламенті і поза ним. Наприкінці 199 р. партія була офіційно зареєстрована – першою серед партій.

В грудні 1990 р. відбувся також установчий з'їзд Партії демократичного відродження України (ПДВУ). Вона виникла на основі Демократичної платформи в КПРС, що організувалася напередодні XXVIII з'їзду Компартії України і мала намір внести в партійне життя демократичні новації (серед інших – відмову від однієї ідеології в КПРС і від комунізму як мети КПРС). На з'їзді представників Демплатформи політично ізолювали і, зокрема, не включили в список для голосування при виборах Центрального комітету. Тому вони вийшли з КПРС і зосередилися на формуванні власної партії. Розбудова первинних осередків партії тільки почалася, але у Верховній Раді вона мала 18 депутатів.

Установчий з'їзд Демократичної партії України (ДемПУ) відбувся в грудні 1990 р. У Верховній Раді з нею солідаризувалося 25 народних депутатів. В ідеології ДемПУ мало відрізнялася від ПДВУ, але їх об'єднанню заважали амбіції керівників: кожний з них не бажав поступитися становищем лідера.

Виникли також інші карликові партії – Ліберально-демократична, соціал-демократична, партія зелених тощо. На початок 1991 р. було зареєстровано 13 політичних партій, однак їхня сукупна чисельність (за винятком комуністичної) становила лише три десятки тисяч осіб. Народний рух України на період своїх II Всеукраїнських зборів (жовтень 1990 р.) налічував 632 тис. членів. З назви Народного руху були виключені слова «за перебудову», а до програми включено положення про головну мету – досягнення незалежності України. Головою Руху залишився І. Драч*.

Друга половина 1990 р. характеризувалася зростаючою економічною кризою, на тлі якої в Москві і в союзних республіках розгорталася гостра політична боротьба. Директивна економіка розвалювалася прямо на очах. Панувала інфляція, але М. Горбачов не наважувався здійснювати економічні перетворення, які наблизили б країну до світової економіки. На початку вересня була опублікована програма ринкових економічних реформ «500 днів», яку підготували С. Шаталін і Г. Явлинський. Однак прем'єр-міністр СРСР М. Рижков і президент М. Горбачов відмовилися від її реалізації. Глава уряду РРФСР І. Силаєв зацікавився програмою і запросив молодого економіста Г. Явлинського в свій уряд на посаду віце-прем'єр-міністра.

В союзних республіках спостерігали за боротьбою в Москві і вичікували, не наважуючись розробляти власну лінію в непевній політичній і в гострій економічній ситуації. В Україні відбувалася боротьба між суверен-комуністами і ортодоксами. Верховна Рада і її голова В. Кравчук поводити себе обережно і не наважувався втілювати в життя революційні норми Декларації про державний суверенітет.

* Провісники свободи, державності і демократії. Документи і матеріали. – К., 2009. – С. 10.

Компартійно-радянська номенклатура не збиралася вирішувати одночасно два завдання: перехід республіки на ринкові засади в господарюванні та її суверенізацію. В парламентських дебатах Л. Кравчук висловився цілком визначено: суспільно-політичний устрій базуватиметься на «великих принципах радянської влади й соціалістичного вибору»^{*}.

Поведінка суверен-комуністів була цілком прогнозованою. Вони не могли виробити лінію поведінки, зважуючи – хто сильніший: чи імперський центр, в якому визначилися ознаки консолідації, чи народний рух, який вимагав рішучих дій, задекларованих 16 липня 1990 р.

Головний «прораб перебудови» О. Яковлев писав у спогадах: «Час з осені 1990 року аж до введення танків у Москву в серпні 1991 року відзначений крайньою агресивністю реваншистсько-більшовицьких сил. Проявилось це в несамовитому наступі на демократію, в організованому спецслужбами цькуванні всіх тих, хто виступав проти небезпеки воєнно-бюрократичної диктатури в країні»^{**}.

З іншого боку, Верховній Раді України довелось діяти в умовах «революції на граніті». Студентські організації українських вишів звернулися до Л. Кравчука з вимогами розпуску парламенту і проведення нових виборів, прийняття законодавства про проходження військової служби громадянами України тільки на своїй території, націоналізації будівель і всього майна, що належало КПУ і комсомолу, визначення ставлення до Союзного договору, який прискорено розроблявся в оточенні М. Горбачова, щоб позірно узгодити норми декларацій про державний суверенітет союзних республік з функціями і правами загальносоюзного центру. Свої вимоги студенти підкріпили масовим голодуванням.

Л. Кравчуку вдалося припинити «революцію на граніті» шляхом задоволення лише однієї вимоги голодуючих студентів – про відставку голови Ради міністрів В. Масола. На чолі українського уряду став В. Фокін, який з 1987 р. працював заступником прем'єр-міністра.

Між двома таборами метушився й ініціатор «перебудови» – М. Горбачов. Позачерговий з'їзд народних депутатів у березні 1990 р. скасував 6-ту статтю Конституції СРСР, що відкрило шляхи до запровадження в країні багатопартійної системи, ухвалив закон про заснування посади Президента СРСР і обрав на цю посаду генерального секретаря ЦК КПРС. Запровадженням «під себе» посади Президента СРСР Горбачов послабив небезпечне хитання політичної влади між традиційним (компартійним) і новим (радянським) центром. Однак вибори до Верховних Рад союзних республік та місцевих рад, що відбулися теж у березні 1990 р., створили в країні одразу 15 нових центрів влади, і один з них – безпосередньо в Москві. Верховну Раду РРФСР очолив безкомпромисний суперник М. Горбачова – Б. Єльцин. Отже, союзному центру

^{*} Литвин Володимир. Україна: від бюрократичної «перебудови» до народної революції (1985–1991). – К., 2005. – С. 230–231.

^{**} Яковлев Александр. Сумерки. – М., 2003. – С. 427.

тепер протистояли не тільки національні республіки, парламенти яких претендували на всю повноту влади, а й Російська Федерація – державоутворююча республіка Радянського Союзу. КППС після конституційної реформи не могла забезпечувати унітарний характер радянської наддержави, тому що втратила статус державної партії. За своїми конституційними основами СРСР був не унітарною наддержавою, а союзом суверенних республік, кожна з яких мала право на відокремлення. Після виборів у березні 1990 р. союзні республіки почали пред'являти рахунок загальносоюзному центру у вигляді декларацій про державний суверенітет.

Реакція ортодоксів мусила проявитися. У Верховній Раді СРСР утворилася депутатська група «Союз», яка поставила вимогу перед президентом і урядом вжити силових заходів для збереження цілісності країни. На спільному засіданні політбюро ЦК КППС і Президентської ради 16 листопада 1990 р. прозвучали пропозиції добитися прийняття постанови Верховної Ради про припинення на півроку мітингів і демонстрацій і про перехід до президентського правління.

Результатом цього засідання стала корекція системи влади в СРСР. Наступного дня М. Горбачов вийшов на трибуну Верховної Ради і оголосив: Рада міністрів перетворюється на Кабінет міністрів, який працює під безпосереднім керівництвом президента СРСР. Президентська рада ліквідується, і замість неї створюється Рада безпеки в якості конституційного органу. Запроваджувалася посада віце-президента, яким став безликий профспілковий діяч Г. Янаєв.

Будучи майстром політичного маневру, М. Горбачов старався не спиратися на силові засоби збереження СРСР. Тому в березні 1991 р. він поставив на Всесоюзний референдум запитання про долю країни в такій формі: «Чи вважаєте Ви необхідним збереження Союзу Радянських Соціалістичних Республік як оновленої федерації рівноправних суверенних республік, в якій повною мірою гарантуватимуться права і свободи людини будь-якої національності?» Ніхто не сумнівався у позитивній відповіді громадян на це запитання. Але після того, як позитивна відповідь прозвучала б, прийняті республіками декларації про державний суверенітет перетворилися б на клаптики паперу.

Питання, винесене на референдум, було позбавлене правового змісту. Ніхто не міг би сказати, що означає вираз «повною мірою». Був позбавлений реального змісту й вираз «оновлена федерація». Радянський Союз з 1922 р. вважався федерацією, але не випадково в усіх його конституціях це слово вживалося тільки в назвах республік – Російська РФСР, Закавказька РФСР. Союзні республіки не мали прав, яких не міг би оспорити всевладний загальносоюзний центр.

У цій ситуації голова Верховної Ради УРСР Л. Кравчук запропонував одночасно з референдумом провести в республіці опитування населення щодо суті так званої оновленої федерації. Верховна Рада прийняла до обговорення додаткове запитання у такій формі: «Чи згодні Ви з тим, що Україна має бути у складі Союзу радянських суверенних держав на засадах Декларації про державний суверенітет України?»

Позитивна відповідь на таке запитання перекреслювала б прогнозовані підсумки Всесоюзного референдуму. Розуміючи це, перший секретар ЦК Компартії України

С. Гуренко зробив спробу за допомогою комуністичної більшості у парламенті зняти з обговорення питання про паралельне референдуму опитування. Виявилося, однак, що на позиції суверен-комуністів перейшла вже більшість народних депутатів. Проти запитання, поставленого в такій формі, проголосувало тільки 47 депутатів, у тому числі С. Гуренко, В. Дурдинець, Ю. Єльченко, В. Масол, О. Мороз*.

17 березня 1991 р. позитивну відповідь на запитання референдуму дали 70,2 % українських виборців, а на запитання республіканського опитування – 80,62 % тих, хто одержав бюлетені. Негативною була відповідь на запитання референдуму з боку 28 %, а на запитання республіканського опитування – 18 % громадян. Не вступаючи в пряму конфронтацію з союзним центром, парламент України здобув переконливу підтримку громадянами Декларації про державний суверенітет.

Тим часом в Москві загострювалася конфронтація між М. Горбачовим і Б. Єльциним. Додаткове запитання до Всесоюзного референдуму поставила також Верховна Рада РРФСР: чи вводити пост президента Росії? 70,9 % громадян висловились за те, щоб Росією керував президент. Б. Єльцин розпочав свою президентську кампанію.

28 березня 1991 р. в Москві відкрився третій З'їзд народних депутатів РРФСР. Прем'єр-міністр СРСР В. Павлов повідомив по телебаченню, що до 15 квітня в Москві забороняються мітинги і демонстрації. На вулицях Москви з'явилися сотні вантажних автомашин з солдатами, які заблокували проїзди і взяли під контроль Кремлівський палац, де відбувався з'їзд.

За планом, розробленим в ЦК КПРС, з'їзд мав розпочатися з усунення Б. Єльцина з посади голови Верховної Ради Росії. Однак делегати з'їзду почали розглядати інше питання – про виведення з Москви військ і створення умов для своєї нормальної роботи. Відбулася демонстрація десятків тисяч москвичів на підтримку цієї вимоги, і її ніхто не наважився розігнати. Навпаки, М. Горбачов розпорядився вивести війська з Москви, щоб не загострювати ситуацію.

12 червня 1991 р. відбулися прямі і загальні вибори Президента Росії. Б. Єльцин здобув 57,3 % голосів і уже за результатами першого туру став президентом Росії.

Події в сусідній Росії серйозно вплинули на політичну лінію Верховної Ради України. 5 липня 1991 р. вона прийняла закон про заснування поста Президента УРСР. Прямі і загальні вибори президента призначалися на 1 грудня 1991 р.

Обрання Б. Єльцина Президентом РРФСР змусило М. Горбачова домовлятися з ним. В обмін на підтримку Росією нового союзного договору він змушений був поступитися економічними повноваженнями, які належали загальносоюзному центру від 1922 р.

На відміну від лідерів республік Балтії, Вірменії, Грузії і Молдови, Л. Кравчук взяв участь в розробці положень нового союзного договору на засіданнях, які відбувалися в позаміській резиденції М. Горбачова в Ново-Огарьово, починаючи з квітня 1991 р. Так званий «новоогарьовський процес», в якому брали участь представни-

* Литвин Володимир. Україна: від бюрократичної «перебудови» до народної революції (1985–1991). – С. 248.

ки дев'яти союзних республік, тривав кілька місяців. Останній варіант договору був розглянутий в Ново-Огарьово 23 липня.

В Україні до проекту Союзного договору поставилися негативно. Верховна Рада ухвалила докладно проаналізувати його на предмет відповідності Декларації про державний суверенітет України. Кабінет міністрів УРСР і Академія наук дістали доручення підготувати до осінньої сесії парламенту економічні підрахунки і правові висновки щодо можливості входження України до Союзу суверенних держав.

Розуміючи, що з Україною можуть виникнути ускладнення, М. Горбачов вирішив діяти на випередження і призначив підписання договору главами Росії і Казахстану на 20 серпня, тобто до загального підписання на З'їзді народних депутатів СРСР, який планувався на вересень або жовтень року.

У ніч на 19 серпня 1991 р. найближчі співпрацівники Президента СРСР, які обіймали ключові посади в союзних структурах влади, ізолювали М. Горбачова на його кримській дачі й зробили спробу взяти владу в свої руки. Спроба зазнала невдачі. 24 серпня 1991 р. Верховна Рада УРСР зібралася на позачергову сесію і прийняла Акт проголошення незалежності України. Цей доленосний документ підлягав затвердженню на референдумі. Референдум призначався на 1 грудня 1991 р., одночасно з виборами Президента України.

Доля молодої держави залежала в цей час від здобуття контролю над силовими структурами на її території. Тут номенклатура виявилася на висоті. Тихо й непомітно вона встановлювала контроль над суворо централізованими силовими структурами, змушуючи їх служити новій державі. Особовий склад Радянської армії, Комітету державної безпеки і Міністерства внутрішніх справ був дисциплінованим, але на нього не могло не впливати волевиявлення українського народу.

У вересні 1991 р. Верховна Рада прийняла постанову про запровадження в обіг з нового року купонів багаторазового використання. Цим започатковувався вихід України з рубльової зони, що стало гарантією її внутрішньої економічної безпеки. У жовтні було прийнято закон про громадянство і концепцію розбудови Збройних Сил, в основу якої покладалася принцип розумної достатності військ за структурою, чисельністю та озброєнням. Виходячи з Декларації про державний суверенітет, концепція розбудови Збройним сил проголосувала прагнення України стати нейтральною, без'ядерною і позаблоковою державою.

Черговий державотворчий закон Верховна Рада прийняла у листопаді 1991 р. – «Про державний кордон». Зберігалася конфігурація державного кордону СРСР на території УРСР (з Польщею, Словаччиною, Угорщиною та Румунією). Адміністративний кордон з Молдовою, Білоруссю та Росією перетворювався на державний.

Пізньої осені 1991 р. Україна на короткий час опинилася в центрі уваги зарубіжних дипломатів і журналістів. Референдум 1 грудня 1991 р. викликав загальну заінтересованість, оскільки всі розуміли: на ньому фактично вирішується доля могутньої наддержави. У репортажах з Києва політичні оглядачі підкреслювали колосальне значення цієї події для Європи і всього світу.

Поряд з референдумом проводилися вибори Президента України. До виборчого бюлетеня було включено шість кандидатів, у тому числі голова Верховної Ради, а перед тим другий секретар ЦК Компартії України Л. Кравчук і два колишні дисиденти з яскравою політичною біографією – Л. Лук'яненко і В. Чорновіл.

Право брати участь у референдумі і виборах мали 37,9 млн громадян, прізвища яких виборчі комісії внесли до списків для таємного голосування. У бюлетень з референдуму було включено текст Акта, прийнятого Верховною Радою 24 серпня, і запитання: «Чи підтверджуєте Ви Акт проголошення незалежності України?»

У голосуванні взяли участь 31,9 млн громадян, тобто 84 % від загальної кількості внесених до списків. Позитивну відповідь на запитання дали понад 90 % тих, хто брав участь у голосуванні. За незалежність України висловлювалося населення всіх областей України незалежно від їхнього національного складу. Президентом України став Л. Кравчук, який набрав у першому турі голосування 62 % голосів.

Підтвердження Акта проголошення незалежності України величезною більшістю населення республіки створило якісно нову ситуацію в Радянському Союзі. Через тиждень після Всеукраїнського референдуму Президент Російської Федерації Б. Єльцин, Президент України Леонід Кравчук і голова Верховної Ради Білорусі Станіслав Шушкевич зібралися під Мінськом і заявили, що СРСР як суб'єкт міжнародного права припиняє існування. 8 грудня 1991 р. вони підписали угоду про створення Співдружності Незалежних Держав (СНД). 21 грудня в Алматі до СНД приєдналися ще вісім республік колишнього СРСР (за винятком країн Балтії).

Реакція світового співтовариства на результати референдуму була дружною: протягом грудня незалежну Україну визнали 68 держав. Уже на другий день про визнання нової держави оголосили Канада та Польща. 3 грудня до них приєдналася Угорщина, 4 грудня – Латвія і Литва. 5 грудня Україну визнали п'ять держав, серед яких – Російська Федерація. 25 грудня Україну визнали Сполучені Штати Америки.

Найвагомішим для України було визнання її незалежності Росією. Уряд Б. Єльцина, однак, прагнув зберегти за Москвою становище керівного центру на всій території колишнього СРСР з допомогою механізму СНД. У рамках Співдружності Росія почала створювати наднаціональні органи, здатні розв'язувати принципові проблеми без узгодження із законодавчими та виконавчими органами влади держав-членів СНД.

Президент України і Верховна Рада підтримували курс на співробітництво в рамках СНД, але слідували за тим, щоб ця співдружність не переросла у військово-політичний блок або навіть у новий варіант єдиної багатонаціональної держави. За 1992–1993 рр. Рада глав держав і Рада глав урядів СНД прийняли близько 400 угод, рішень та інших документів. Україна підписала не більше половини, а саме – ті, які не загрожували її суверенітету.

Визнання України незалежною державою не перешкоджало політичним діям Росії заявляти про територіальні претензії до неї. У травні 1992 р. Верховна Рада РФ заявила, що документи про передання у 1954 р. Кримської області Україні не мають юридичної сили з моменту їх прийняття. Законодавців особливо хвилювала

доля «міста російської слави» – Севастополя. Виконуючи доручення З'їзду народних депутатів Росії, російський парламент у липні 1993 р. прийняв безпрецедентне рішення про надання Севастополю статусу міста Російської Федерації. Рада Безпеки ООН висловила здивування з цього приводу, а Президент РФ Б. Єльцин змушений був заявити про юридичну неспроможність такого рішення.

Українська сторона наполегливо домагалася розв'язати проблему Чорноморського флоту. Навпаки, російська сторона затягувала переговори, щоб мати змогу втручатися у кримські справи на законних підставах. Адже існування флоту тісно пов'язане з його інфраструктурою.

Верховна Рада будувала нову Україну, не знаючи наперед, якою вона хоче її бачити. Компартійно-радянська номенклатура вміло прибирала до рук установи і об'єкти загальносоюзного підпорядкування, але чинила опір спробам пов'язати створювану суверенну державу з ідеологічною спадщиною «петлюрівської» УНР. Опір пояснювався не політичними причинами, а наслідками радянського виховання. Демократична меншість разом з Президією Верховної Ради (яка складалася в основному з тих же представників номенклатури, але менш зашорених інтелектуально) тиснули на парламент, вимагаючи визначитися з державною символікою.

У середині січня 1992 р. Президія Верховної Ради прийняла Указ «Про Державний Гімн України». Приймалася музична редакція національного гімну «Ще не вмерла України...», автором якої був композитор М. Вербицький. 22 січня у Києві відбувся мітинг громадськості за участю новообраного Президента України Л. Кравчука, присвячений Дню соборності українських земель. 28 січня, коли почала роботу п'ята сесія Верховної Ради XII скликання, національний синьо-жовтий прапор був затверджений, нарешті, як Державний Прапор України.

19 лютого 1992 р. після тривалих дебатів парламент затвердив тризуб як малий Герб України. У постанові зазначалося, що тризуб є головним елементом майбутнього великого Державного Герба України. 17 березня 1992 р. відбувся урочистий вечір за участю всіх керівників держави, присвячений 75-річчю Центральної Ради.

24 серпня 1992 р. Л. Кравчук зробив останній крок у переосмисленні історичного минулого: прийняв від президента Державного центру УНР в екзилі (вигнанні) Миколи Плав'юка атрибути державної влади – клейноди гетьмана І. Мазепи, а також Грамоту про припинення повноважень Державного центру УНР. Українська діаспора в країнах Заходу визнала недоцільним збереження символічного уряду УНР у вигнанні після того, як на вільних виборах було обрано першого Президента пострадянської України.

Формування української армії відбувалося в складних умовах. Керівництву України не вдалося вплинути на командування Чорноморського флоту, який майже цілком перебував на українських військово-морських базах, щоб флот служив новій державі. Невизначеність державного статусу флоту, який налічував близько трьох сотень кораблів різного класу і мав величезну берегову інфраструктуру, надовго стала однією з гострих проблем в українсько-російських відносинах.

Верховна Рада за кілька років прийняла близько півсотні документів щодо Збройних Сил: про реформування управлінських та організаційних структур, військово-технічну політику, вдосконалення матеріально-технічного забезпечення армії та системи підготовки військових кадрів, соціальний захист військовослужбовців та членів їхніх сімей тощо. Отже, процес трансформації Збройних Сил мав керований характер. Була розроблена програма скорочення Збройних Сил і за три роки звільнено в запас понад 100 тис. офіцерів, прапорщиків та мічманів.

Депутати парламенту із колишньої номенклатури не заперечували проти запровадження інституту президентства. Та коли Л. Кравчук почав домагатися наповнення президентської влади реальним змістом, вони поставилися до цього здебільшого негативно. Одна з найчисленніших в «партії влади» груп, яка представляла радянські органи влади, зайняла непримиренну позицію щодо передання виконавських функцій від виконкомів рад до посадових осіб, призначуваних Президентом. У березні 1992 р. з подання Л. Кравчука Верховна Рада прийняла закон про представників Президента на місцях. Встановлювалося, що представник Президента є найвищою посадовою особою виконавчої влади – главою місцевої адміністрації в областях, районах і містах центрального підпорядкування – Києві та Севастополі. Однак відносини між представниками Президента і головами обласних та районних рад залишалися невизначеними. Конституційно невизначеними були й відносини найвищих посадових осіб всередині виконавської гілки влади, передусім Президента і прем'єр-міністра. Безсумнівною була лише підпорядкованість останнього Президенту, який за поправкою, внесеною в діючу Конституцію УРСР 1978 р., був главою держави і виконавчої влади.

Після здобуття незалежності економічна криза в Україні не послабилася, а посилилася. Це зумовлювалося низкою об'єктивних причин. Радянська промисловість завжди була націлена на випуск продукції, прямо або посередньо пов'язаної з воєнно-промисловим комплексом. Структурна перебудова такої промисловості потребувала величезних коштів. Так звані базові галузі української промисловості, передусім вуглевидобуток і металургія в останні десятиріччя існування Радянського Союзу не користувалися увагою Держплану СРСР. Галузі з низькою питомою вагою нового будівництва катастрофічно швидко старіли, тому що та половина амортизаційних коштів, яка призначалася на оновлення виробництва, вилучалася в бюджет, а потім використовувалася для фінансування здебільшого інших галузей та інших територій. У Донбасі експлуатувалася навіть довоєнна техніка, постійно відроджувана методом капітальних ремонтів. Ремонтні роботи фінансувалися за рахунок тієї половини амортизаційних відрахувань, яка залишалася на підприємствах і часто була єдиним джерелом для підтримання машин і механізмів у працездатному стані. Застосування застарілої техніки позначалося на якості продукції і призводило до перевитрат сировини, матеріалів та палива, погіршення економічної ситуації.

Будучи включеною в командну економіку Радянського Союзу, українська промисловість виробляла не більше 20 % кінцевого продукту. Більшу частину товарної

продукції становили напівфабрикати і комплектуючі вироби, призначені для продовження виробничого процесу в інших регіонах. Вихід з налагодженої системи господарських зв'язків стався через прагнення керівників України переорієнтувати економіку на Захід. Проте продукція українських підприємств була неконкурентноспроможною. Через припинення традиційних зв'язків сотні українських підприємств залишилися без споживача, а відтак без фінансування.

Українська промисловість завжди мала власний енергетичний ресурс – вугілля Донбасу. З 70-х рр. почала формуватися її залежність від нафти і газу з інших регіонів СРСР. Нафтогазове паливо продавалося за цінами, що були в десятки разів нижчими від світових. Наслідком такої дешевизни стала майже цілковита відсутність енергозберігаючих технологій. Коли незалежна Україна почала платити Росії і Туркменістану реальну ціну за енергоносії, питома вага цих витрат у собівартості продукції стрімко зросла. Маса реально виробленого національного доходу відповідно скоротилася.

Перехід від командної до ринкової економіки в Україні відбувався значно важче, ніж у Росії. Росія менше постраждала від розриву господарських зв'язків, у неї був стартовий капітал для реформ у вигляді «валютних» природних багатств – нафти, газу, золота, алмазів. Не останню роль відіграла наявність в Росії і відсутність в Україні політичної волі для реформування економіки. Росія була просто-таки «підведена» до реформ найгострішою продовольчою кризою в її промислових регіонах.

Реформатори в російських урядах Є. Гайдара і В. Чорномірдіна діяли методом проб і помилок, але вони наполегливо просувалися до ринку. Навпаки, недосвідчена українська політична еліта несміливо приймала рішення, тому що раніше її привчали тільки виконувати вказівки союзного центру. Крім того, навіть вдалі рішення виявилися дуже непросто втілювати в життя. Виконавська вертикаль радянських часів була зруйнована, а створення нової вертикалі влади наштовхувалося на перепони, викликані політичною боротьбою. Надто тісно пов'язане з російською економікою, українське господарство змушене було йти в хвості курсу, який прокладався за межами нової держави. Це був найгірший з усіх можливих варіантів трансформації командної економіки в ринкову.

Ринкові реформи розгорнулися в Росії на початку 1992 р. з лібералізації цін. Унаслідок цього ціни на газ в Україні зросли за 1992 р. в 100 разів, а на нафту – в 300 разів. Зростання цін на енергоносії почало розкручувати спіраль інфляції. За 1992 р. гроші знецінилися в 21 раз.

Щоб перешкодити знеціненню купуно-карбованця, уряд запровадив фіксований курс купонів щодо долара і рубля. Але таке суто бюрократичне рішення призвело лише до зростання «тіньової економіки», колосального посилення корупції в управлінському апараті і відпливу вітчизняних капіталів за кордон.

Прагнучи наповнити бюджет, уряд почав збільшувати податки. В Україні було встановлено найвищу в світі ставку податку з громадян – 90 % від одержаного прибутку. За такої ставки будь-яка комерційна діяльність ставала невігідною. Експерти

Міжнародного валютного фонду встановили, що економічна ситуація в Україні стала гіршою, ніж в будь-якій іншій пострадянській країні, за винятком воюючих.

Економічна криза згубно позначилася на соціальній сфері, яка відчувала зростаючу нестачу бюджетних коштів. Погіршення матеріального становища населення проявлялося у зниженні реальної заробітної плати і неможливості одержати зароблені гроші внаслідок багатомісячних затримок у виплаті зарплати. Населення різко обмежило купівлю товарів тривалого користування і витратило кошти переважно на продовольчі товари. Втрати на харчування в сімейних бюджетах перевищили 70 %. У розвинутих країнах витрати на продовольство не перевищували, як правило, п'ятої частини доходу.

Прогресуюче зубожіння населення при колосальній концентрації коштів та майна в руках нечисленних скоробагатків засвідчувало явну неспроможність державних інститутів регулювати ринкові перетворення. Соціальна поляризація стимулювала економічну стагнацію, гальмувала демократичні перетворення і нагромаджувала в суспільстві небезпечний протестний потенціал. В цій ситуації пішов вгору вплив лівих партій.

Аграрна частина компартійно-радянської номенклатури ще восени 1990 р. організувалася в Селянську спілку України. Ця організація обстоювала державну власність на землю, вилучення землі з товарного обігу, централізоване державне забезпечення аграрного сектору і встановлення державного замовлення на сільськогосподарську продукцію. У 1992–1993 рр. Селянська спілка перетворилася на Селянську партію України (СелПУ). Це була партія без реального членства, але вона мала істотний вплив на селі, зважаючи на залежність колгоспників від місцевого начальства.

Деякі колишні партапаратники і рядові члени Компартії України у складі КПРС провели в жовтні 1991 р. установчий з'їзд Соціалістичної партії України (СПУ), яку очолив О. Мороз. У червні 1993 р. в Донецьку пройшов «відбудовчий» з'їзд Компартії України (КПУ). Вона була фактичним уламком колишньої КПРС. Основу її становили пенсіонери, ветерани війни, робітники.

Платформа соціалістів мало відрізнялася від комуністичної. Спроби О. Мороза виробити платформу соціал-демократичного спрямування завжди наштовхувалися на опір основної членської маси.

На протилежному від лівих партій фланзі залишався Народний рух України. Його перетворення з широкого громадсько-політичного об'єднання на політичну партію завершилося в грудні 1992 р. Лідером НРУ став В. Чорновіл. Помилково перебільшуючи вплив своєї партії на маси, він почав вимагати розпустити Верховну Раду і провести нові вибори на багатопартійній основі. Однак кампанія збирання підписів для проведення референдуму щодо дострокового розпуску парламенту не увінчалася успіхом.

Конституційна невизначеність повноважень Президента України і Верховної Ради зробила перманентною політичну кризу, яка наклалася на постійно зростаючу економічну кризу. Протиборствуючі сторони прийшли до спільного рішення достроко-

во припинити свої повноваження і звернутися до виборців з проханням підтвердити мандати. У березні і квітні 1994 р. відбулися вибори до Верховної Ради. Вони вперше проводилися на багатопартійній основі, але за мажоритарною системою.

Більшість народних депутатів попереднього складу, яка балотувалася на новий строк (138 з 188) не була переобрана. Багато виборців взагалі не брали участі у виборах, демонструючи недовіру до будь-якої влади. Половину місць у парламенті здобули позапартійні кандидати. У червні (перший тур) і липні (другий тур) відбулися вибори Президента України. Президентом став Леонід Кучма.

23 червня 2011 року.

*Володимир СЕРГІЙЧУК,
Київський національний
університет ім. Т. Шевченка,
професор, доктор історичних наук*

АКТИВНА СПІВУЧАСТЬ КОЖНОГО

Загальновідомо, що епохальні історичні події творяться завдяки енергії широких мас, яку їхні провідники, маючи політичну волю, не гаючись, вміло спрямовують у правильне русло, свідомо зв'язуючи цей поступ із законами розвитку людства, особливо ж тоді, коли йдеться про право націй на самовизначення. Наприкінці ХХ століття наш народ вдруге одержав можливість пройти цим шляхом до кінця: могутній здвиг українства в другій половині 1980-х років виливався в такі величні акції, як Установчий з'їзд Народного Руху України за перебудову у вересні 1989 року, Ланцюг Злуки в січні 1990, масова маніфестація на Хортиці з нагоди 500-річчя українського козацтва, шахтарські походи до Києва...

Як і в попередні періоди нашої історії, в авангарді національно-визвольного руху виступило студентство. Саме воно тепер, як і після смерті Тараса Шевченка, першим узялося будити приспане суспільство. Студенти Київського університету, очолювані Володимиром Чемерисом, уже взимку 1988 року створили «Громаду», що несла слово й дух відродження українства в маси. Як наслідок – незбагнений для компартійної номенклатури потужний виступ студентства через голодування на Майдані незалежності в 1990 році, що в свою чергу потрясло громадськість, змусило її переступати через страх і боязнь. Саме студентська молодь тоді першою йшла за вчорашніми політв'язнями, котрі повернулися з ув'язнення в часи перебудови й заходилися продовжувати боротьбу за державне відродження України – вона будила насамперед тих, хто був до неї найближче, змушувала їх швидше прозрівати, а відтак і втягувати-ся до процесу національно-визвольної революції, що вже подавала всі свої ознаки.

Треба визнати, що поряд з вимогами про ширше використання української мови, з якими виступали тоді письменники, ще одним важливим джерелом духовного відродження України в той період було повернення до витоків нашого славного козацтва. Звернення до чину українського козацтва, як і в часи Хмельниччини, коли «все, що живе, піднялося в козацтво», так і тепер засвідчило, що козацька ідея спроможна об'єднати всю націю. І це усвідомлення прийшло не тільки до тих, хто був в Україні, але й до тих наших єдинокровних братів, котрих доля закинула до Московщини, Поволжя, Сибіру неісходимого, Зеленого Клину, на Кубань – скрізь по українських розселеннях вони почали гуртуватися в національні громади.

Ось чому автор цих рядків, котрий 1982 року захистив кандидатську дисертацію про армію Богдана Хмельницького, став особливо затребуваним у середовищі університетського студентства, яке хотіло більше дізнатися про минуле цієї збройної сили нашого народу. На прохання членів уже згаданої «Громади» він виступав перед ними регулярно з доповідями про різні етапи розвитку козацтва, а також про його видатних провідників.

З огляду на те, що автором наприкінці 1988 року на сторінках газети «Культура і життя» була надрукована стаття «З тавром зрадника», в якій уперше за радянських часів гетьман Іван Мазепа оцінювався як видатний син нашого народу, напередодні виборів до Верховної Ради СРСР навесні 1989 року на прохання членів «Громади» його запросили виступити з лекцією на цю тему на агітпункті в студентському гуртожитку.

Якраз під час цього виступу за мою спиною студент-біолог Артур Сіренко розгорнув синьо-жовтий прапор, який я вперше побачив у своєму житті. А вже за тижень – у день виборів депутатів всесоюзного парламенту! – цей прапор був піднятий студентом-істориком Анатолієм Момриком над гуртожитком, що викликало в начальства і переполох, і інтерес до минулого національної символіки. Оскільки я контактував зі студентами, то чомусь вирішили, що саме я і маю написати відповідну довідку про історію синьо-жовтих прапорів.

І хоч автор цих рядків у жодному разі не вважав себе глибоким знавцем української національної символіки (таких тоді, очевидно, не було зовсім, принаймні в Києві), але, пам'ятаючи, що якісь виписки з дореволюційних і закордонних видань, які тоді ще переховувалися в спецхранах, погодився. Наступного дня через декана історичного факультету тодішньому ректорові було передано необхідну довідку обсягом до однієї сторінки. Це було для автора, до речі, своєрідним першим дослідженням про національну символіку, яке називалося «До історії жовто-блакитних прапорів на Україні».

Після того заступник секретаря парткому університету Ігор Бураковський попросив підготувати матеріал на цю тему для газети «Київський університет». Це й змусило взятися за серйозне вивчення історії національної символіки, запланувавши, до речі, поїздку до Ленінграда, куди ще в царські часи були вивезені святині нашого народу. Проте підготовку цієї розвідки довелося несподівано прискорити – коли 22 травня 1989 року біля пам'ятника Тараса Шевченка в Києві піднялося море синьо-жовтих прапорів, то проблема різко актуалізувалася: відповідальний працівник Київського міськкому партії Леонід Новохатько від мене там же зажадав написати необхідну статтю до наступного дня.

Біля пам'ятника Тараса Шевченка тоді міліція затримала молодих хлопців з синьо-жовтими прапорами і намагалася їх вивезти. Але люди кинулися під колеса спеціального підігнутого автобуса, відтак затриманих змушені були відпустити. Їх на руках принесли назад до пам'ятника. Серед них був і наш студент Олександр Ткачук.

На ранок я написав замовлену статтю. Але через два дні мене повідомили, що вона друкуватися не буде, оскільки в ній не показано, що синьо-жовтий прапор за-

плямований кров'ю. Я спробував виставити свій аргумент: мовляв, коли Сталін тримав у руках червоний прапор, то під ним пролили набагато більше крові, тим паче невинної. Відповідь почув таку: «Ми очищаємося, а вони – ні».

Не побачила світу через цензурну заборону моя стаття і в газеті «Київський університет». А тим часом якийсь Є. Кравченко каналами РАТАУ тиражував по всіх газетах України всілякі нісенітничі про нашу національну символіку. За такої ситуації секретар парткому нашого університету Володимир Полохало добився в ЦК КПУ дозволу надрукувати в порядку плюралізму в газеті «Київський університет» дві статті – Є. Кравченка і мою, що й було зроблено 9 червня 1989 року.

Ця публікація викликала тоді широкий розголос, відтак процес, як кажуть, пішов. Його прискорив значною мірою член парткому університету Леонід Білоусов, котрий роздав редакторам районних газет, що перебували на курсах підвищення кваліфікації при ВПШ ЦК Компартії України, кілька сотень примірників. У різних куточках України передрукували мою статтю.

Отже, вшанування пам'яті Тараса Шевченка в Києві 22 травня 1989 року вихлюпнуло на Наддніпрянщину маєво синьо-жовтих прапорів. Відтоді вони вже масово використовувалися на різних заходах національно-демократичних сил, що боролися за відродження української національної ідеї. Зокрема, Установчий з'їзд Народного Руху України за перебудову, наприклад, проходив саме під цими кольорами.

Поширення національної символіки особисто для мене суттєво ущільнило вільний від занять час, оскільки велика кількість трудових колективів не тільки в столиці хотіли детальніше дізнатися про історію прапора, герба і гімну.

Інтерес до національної символіки ще більше поширився з весни 1990 року, коли відбулися перші демократичні вибори до Верховної Ради УРСР і місцевих рад народних депутатів, і синьо-жовті прапори були офіційно визнані в західноукраїнських областях.

На схід від Збруча компартійна влада не дозволяла використовувати їх у державному житті. Однак заряд революційної енергії українства вже був нагромаджений у такому значному обсязі, що необхідно було чекати прориву й на східноукраїнських теренах. Де він станеться – важко було сказати, але всі дивилися тоді на Київ. Та столицю України випередив древній Житомир, де вже 24 травня 1990 року перше демократичне скликання міської Ради не тільки дозволило «державним і громадським органам, підприємствам і організаціям використання одночасно з діючою державною також української національної символіки», а й ухвалило звернення до Верховної Ради УРСР про узаконення її на всій території України.

Цей Житомирський прорив був не випадковим – місто засвідчило свою політичну зрілість уже навесні 1989 року, коли з великим тріумфом перемогло всевладдя компартійної номенклатури, віддавши 90,4 відсотка голосів за місцеву журналістку Аллу Ярошинську, що стало тоді найвищим рівнем підтримки на виборах до Верховної Ради СРСР. А тепер демократична більшість міськради й ухвалила рішення про використання української національної символіки. Це, до речі, не сподобалося Жито-

мирському облвиконкому в особі його голови Антона Малиновського, котрий подав міську раду до суду «за підняття прапора невстановленого зразка».

Мені тоді довелося приїжджати до Житомира і виступати перед депутатами очолюваної економістом Віталієм Мельничуком міськради, підтримуючи науково їхнє рішення. Саме того дня, 21 червня 1990 року, до речі, повертаючись до Києва, я чомусь упевнився, що наступним містом, де узакониться використання національної символіки, буде столиця України.

І ось через місяць до мене підходить декан економічного факультету нашого університету, професор Василь Нестеренко і повідомляє, що сьогодні (це було 20 липня) президія Київської міськради ухвалила за основу рішення про використання української національної символіки в столиці України. Він як голова постійної комісії Київської міськради, ознайомив мене з цим документом, попросивши бути готовим прийти на засідання президії міськради 24 липня, коли згадане рішення мають прийняти в цілому. Моя присутність, пояснив Нестеренко, спричинена тим, що депутатам, можливо, необхідно буде дати роз'яснення з приводу використання національної символіки, зокрема в Києві.

Треба сказати, що мало хто з киян знав про цю подію. Але 24 липня вранці про неї дізналися десятки тисяч людей, прочитавши в «Прапорі комунізму» виклад постанови бюро міськкому Компартії України, яке від імені комуністів Києва виступило проти цього. Тож коли ми з В. Нестеренком близько десятої ранку прибули до міськради, то перед її будинком уже зібрався чималий гурт людей з різними гаслами.

Ми піднялися на четвертий поверх. Зал президії був майже повний. Обговорювалося якраз у цей час питання про страйк водіїв тролейбусів та трамваїв. Була, зокрема, пропозиція першого секретаря Ленінградського райкому Компартії України Бориса Солдатенка про те, аби всі члени президії направилися в колективи страйкуючих, а засідання перенести. Однак демократична частина членів президії виступила проти, заявляючи, що цим самим комусь хочеться зірвати обговорення питання про символіку. Зрештою вирішили: до страйкуючих піде група депутатів Верховної Ради, міськради, а планове засідання президії триватиме.

Після закінчення обговорення цього питання перейшли до запланованого порядку дня. Депутати-демократи внесли пропозицію розглянути, в першу чергу, питання про символіку, посилаючись на те, що воно не було закінчене. Однак більшістю голосів вона була відхилена, і президія почала обговорювати питання про виділення ділянок під майбутню забудову. Дуже довго і досить детально обговорювалася ця проблема. Коли підбили підсумки – вже прийшла обідня пора. Після неї, як я зрозумів з розмов голів комісій, серед яких сидів, перейдуть до розгляду питання про використання національної символіки, бо на пропозицію В. Конфедератенка його колеги вирішили зняти з обговорення всі свої питання.

Та після обіду виникли нові обставини: прийшли представники страйкових комітетів, які виклали свої претензії до керівників міста і трамвайно-тролейбусного управління. Між іншим, їх запитували про ставлення робітничих колективів до

синьо-жовтого прапора. Відповідь була такою: наші колективи вважають цей прапор національною святиною.

Тож тепер можна було переходити і до обговорення питання про символіку. Однак, коли порахували присутніх членів президії міськради, то виявилось, що кворуму, який до обіду був, уже немає. Напруження в залі почало зростати. А тут ще перед будинком міськради збільшується натовп, а у дворі вже появились автобуси із змопівцями.

На запит депутата В. Конфедератенка голова Київради А. Назарчук пояснив: у нього є тверда домовленість з керівниками управління внутрішніх справ, що не буде допущено сутичок з тими, хто зібрався біля міськради.

Оскільки не було кворуму, то вирішили зробити перерву, щоб розшукати зниклих депутатів. Тим часом на Хрещатику вирувало людське море, виник стихійний мітинг, на якому вимагали ухвалювати рішення про використання національної символіки. Вражений від швидкого зростання натовпу біля міськради, я підійшов до заступника голови Київради Олександра Мосіюка й висловив йому своє побоювання: якщо зараз не розпочати обговорення питання, то це може призвести до непередбачених наслідків. Олександр Миколайович зі мною погодився й запевнив, що обговорення відбудеться.

Нарешті закінчилася перерва, яка затягнулася, бо зле стало голові Київради А. Назарчуку. З огляду на це засідання став вести О. Мосіюк. Незважаючи на заперечення першого секретаря Печерського райкому партії Леоніда Косаківського, він відкрив вечірнє засідання й першим надав слово мені.

Показавши присутнім на засіданні президії міськради свою брошуру «Доля української національної символіки», випущену на початку 1990 року товариством «Знання» УРСР, я на основі конкретних історичних фактів розповів про традицію використання національної жовто-блакитної символіки в Києві. Давши огляд історичних фактів використання жовто-блакитного прапора, я від себе додав, що він у Києві зареєстрований самою історією, тож немає потреби ставити питання про його реєстрацію.

Коли я закінчив, хтось з працівників правоохоронних органів, здається, це був прокурор Дарницького району, запитав мене, чи може Академія наук УРСР підтвердити все те, що я тут розповідав. Друге питання було про історію створення гімну «Ще не вмерла Україна».

Коли я зійшов з трибуни, то вже мав змогу роздивитися краще, що діялося в залі. Він був повністю забитий, люди стояли у проходах і коридорі. Крім Павла Кислого і Ігоря Юхновського, реакцію котрих на мій виступ я встиг вловити, побачив тут й багатьох інших депутатів Верховної Ради УРСР, зокрема Сергія Головатого, Володимира Івасюка, Івана Зайця...

Після мене на трибуну піднявся Василь Нестеренко, котрий був головою узгоджувальної комісії. Доповівши депутатам про редакційного змісту доповнення до постанови, прийнятої за основу, він сказав приблизно таке: «Зараз перед вами виступив науковець, його аргументів ніхто з нас не спростував, а тому пропоную прийняти рішення в цілому».

Одразу ж до Нестеренка посипалися запитання: а хто вивчав думку киян, а чому не почекати розгляду цієї проблеми у Верховній Раді УРСР, яка думка райвиконкомів тощо.

Про думку киян дав роз'яснення депутат Олександр Кулик, котрий займався спеціально соціологічним дослідженням з цього приводу, а Василь Нестеренко пояснив, чому, на його погляд, треба ухвалювати це рішення. Він при цьому звернув увагу на прискорену політизацію суспільства, на процеси духовного відродження, що розвиваються особливо посилено після прийняття Україною Декларації про державний суверенітет. На прохання конкретизувати це, запропонував вийти на вулицю й подивитися, що там відбувається. І саме в цей момент до зали ввірвалося багатотисячне скандування: «Синьо-жовтий прапор! Синьо-жовтий прапор!».

– Оце і є думка народу! – крикнув хтось з присутніх депутатів.

Заступник начальника управління внутрішніх справ м. Києва Шапошник підійшов до головуючого й передав тому інформацію, що від Софійського собору рухається до міськради процесія з освяченим українським духовенством синьо-жовтим прапором, вона вступає вже на Хрещатик. Представник міліції радився, що ж далі робити. Олександр Мосіюк розпорядився зупинити на Хрещатику транспорт.

Після цього напруження в залі ще більше зросло. Депутати почали вимагати гарантії, що не буде застосовано сили міліцією. Підполковник Шапошник запевнив усіх, що без його особистого наказу загін спецпризначення буде залишатися на місці. Він, крім того, звернувся до депутатів: «Ви не маєте права залишити міліцію сам на сам з народом».

А з вулиці наростало і наростало скандування на підтримку національного прапора. І ось тоді підвівся депутат Микола Грабар і запропонував: враховуючи, що немає кворуму, але рішення за основу вже було прийняте більшістю членів президії, ухвалити постанову протокольно.

Ця пропозиція викликала емоційну реакцію. Представники партійних органів виступили категорично проти. Настав момент, коли треба було ухвалювати рішення. Воно могло бути таким: або члени президії розходяться, оскільки немає кворуму, або хтось має взяти на себе відповідальність саме в цей момент, коли ситуація досягла апогею як у залі, так і на вулиці.

І тоді О. М. Мосіюк сказав: «Беру на себе відповідальність і закликаю депутатів разом підняти прапор».

Треба сказати, що відразу пролунало кілька погрозливих вигуків із залу: «Що ви зробили? Ви ще пошкодуєте!».

Однак на це вже ніхто не зважав. Усі кинулися до виходу на вулицю.

Видовище там було незабутнє. Незважаючи на те, що почав накрапати дощ, присутні не розходилися. Вони заповнили всю центральну магістраль міста від універмагу до станції метро «Хрещатик». Десятки й десятки юнаків розмахували синьо-жовтими прапорами, забравшись на тролейбуси, на дерева...

Біля входу в міськраду розпочався мітинг, на якому виступили депутати Верховної Ради УРСР Дмитро Павличко, Михайло Горинь, Іван Заєць, Сергій Головатий, депутати міськради. Після того Олександр Мосіюк підняв синьо-жовтий прапор.

Треба визнати, що тоді до цього прапора, який тривалий час охоронявся демократичними силами, приходили тисячі людей, не тільки киян – з усієї України приїжджали, більшість з них уперше бачили цю національну традицію рідного народу й поверталася зі столиці з відчуттям незворотніх перемін у житті українства. Цей прапор на Хрещатику справді наближав національне відродження, вплив його був потужнішим за велелюдні мітинги. Власне, він кликав українців до активних акцій.

Особливо вражаючим виявилось голодування студіюючої молоді в центрі Києва в жовтні 1990 року. Ця студентська революція на граніті пробудила широкі маси нашого громадянства, котре підтримало відчайдушну молодь, що вдалася до такого радикального заходу, кладучи на вівтар свободи рідного народу своє життя. Тисячі людей з підтримкою тоді приходили на нинішній Майдан Незалежності в Києві, де розбили свої намети голодуючі студенти, вимагаючи від Верховної Ради УРСР виконання їхніх політичних вимог щодо майбутнього України відповідно до недавно схваленої нею ж Декларації про державний суверенітет. А вона продовжувала зволікати з розглядом студентських вимог, один з депутатів цинічно заявляв, мовляв, хай голодують, нам більше продуктів дістанеться...

На знак протесту проти такого блюзнірства й неуваги до широкомасштабного голодування української молоді всесвітньовідомий письменник Олесь Гончар заявив про вихід з лав комуністичної партії, його приклад наслідували багато інших членів КПРС. Але Верховна Рада і далі відмовлялася розглядати вимоги голодуючих студентів.

І тоді вони вдалися до незбагненного – захопили головний навчальний корпус Київського університету імені Тараса Шевченка, що справді стало несподіванкою для всього нашого колективу. А що буде далі?

Ця проблема, зрозуміло, хвилювала всіх. Водночас поставало питання: як вийти з цієї ситуації, аби не пролилася кров, адже знаходилися гарячі голови, котрі підштовхували тодішнього ректора Віктора Скопенка до виклику загону спеціального призначення – той швидко справився б з жменькою непідготовлених до силових акцій студентів, що забарикадувалися в червоному корпусі, не допускаючи до занять своїх товаришів і викладачів.

Природно, про таке думав і автор цих рядків, що тоді працював заступником декана історичного факультету, студенти якого брали активну участь як у голодуванні, так і в акціях щодо підтримки своїх товаришів. Найбільш непокоїло те, що може пролитися кров, повториться ситуація 60-х років, коли багатьох наших студентів за участь у вшануванні 22 травня пам'яті Великого Кобзаря заарештовували й виключали з університету. Пригадувалося й масове заслання студентів нашого університету в солдати за царських часів...

Тож у ту безсонну ніч мучила думка: чи й справді наш ректор зважиться на те, аби за допомогою спецназу звільнити головний корпус від страйкуючих студентів. Відтак з самого ранку я пішов до університету з твердим переконанням відмовити ректора від цього кроку – хай, мовляв, Рада нашого навчального закладу бере на себе відповідальність за розв'язання цього питання.

Підтримав мене в такому намірі вже згаданий вище декан економічного факультету Василь Нестеренко. З ним удвох ми й пішли до ректора, якого студенти вже пропустити на його робоче місце. Зустрів він нас спочатку не дуже прихильно, закидаючи, що «розвели демократію» тощо. Але коли я запропонував йому, аби не він персонально, а Рада університету вирішувала цю справу, – аж посвітлів на обличчі: «Правильно! Я скличу Раду».

А тоді вже, коли було вирішено про час екстренного засідання університетського парламенту, ректор доручив мені домовлятися з керівниками голодуючих студентів, аби воно відбулося в захопленому ними червоному корпусі, як і завжди, – в 329-й аудиторії.

Пішов я на Хрещатик до Олеся Донія й Тараса Карпала, що були за старших серед голодуючих, передав їм пропозицію нашого ректора. Вони погодилися на участь у засіданні Ради, але вимагали, щоб проводити її не в головному корпусі, що був у їхніх руках. Скопенку така позиція студентства не була прийнятною – він погоджувався тільки на 329 аудиторію.

Знову я як своєрідний парламентар пішов до голодуючих студентів. Їхні ватажки продовжували стояти на своєму, оскільки мали побоювання, що під виглядом членів Ради університету до приміщення пройдуть переодягнені спецназівці. Тоді я запропонував їм свій варіант розв'язання цього вже туго затягнутого вузла: перед початком засідання я особисто з представником голодуючих на прохідній буду пропускати членів Ради, оскільки всіх їх знаю в обличчя.

Так і відбулося. На засідання Ради прийшли й депутати Київради і Верховної Ради УРСР, зокрема, Степан Хмара і Яків Зайко, котрі голодували разом з студентами. За магнітофонним записом, який вівся – в цьому я не сумніваюся – можна буде колись детально передати ту атмосферу, що панувала на тому історичному засіданні Ради університету. Історичному, бо було підтримано вимоги голодуючих студентів.

І коли я передав підписану Скопенком ухвалу Ради голодуючим студентам, вони з великим піднесенням вручили її депутатам Верховної Ради, які тепер нарешті повернулися до розгляду даного питання.

Наступного дня студентство святкувало свою перемогу на Майдані Незалежності – так уже тоді називали головну площу столиці України. Коли автор цих рядків повернувся зі студентського мітингу й заглянув до свого безпосереднього керівника – декана історичного факультету Анатолія Гнатовича Слюсаренка, то почув:

– Мене викликав ректор і сказав, що нам не треба такого заступника декана, котрий ходить на мітинги.

Я попросив у свого декана чистий аркуш паперу й через кілька хвилин приніс йому заяву про звільнення за власним бажанням...

Коли наступного дня студенти дізналися про моє звільнення з посади заступника декана історичного факультету, то керівники їхньої акції на майдані запропонували мені підтримку в поверненні статусу через пікетування кабінету ректора. Я відмовився, пояснивши: якщо начальство не хоче, аби я був на керівній посаді, то чому я

повинен проситися на неї – я ні в кого ніколи не просився на керівну посаду, якщо пропонували – погоджувався.

Реакційна частина парт номенклатури тоді спробувала перейти в наступ. Це виражалося і в організації інцидента зі Степаном Хмарою, і відкриттям кримінальної справи на керівників студентського голодування з арештом нашого студента Олеса Донія тощо. Однак хід історії зупинити вже не можна було. Не зуміли це зробити й горезвісні гекачепісти...

24 серпня 1991 року не тільки українство, а й увесь світ звернув погляди до Києва, де вирішувалася доля нашого народу. Того дня мільйони українців, затамувавши подих вслухалися в повідомлення з берегів Дніпра, а тисячі й тисячі прийшли до Верховної Ради, аби засвідчити своє прагнення до волі. Як один з тисяч тих, хто тоді був свідком відродження нашої незалежної державності, оскільки прибув з самого ранку у велелюдній маніфестації з велетенським синьо-жовтим прапором з Майдану Незалежності під стіни Верховної Ради, автор цих рядків відчув той настрій, котрим перейнялися українці, котрі чекали цієї урочистої миті під стінами українського парламенту.

Проте коли 24 серпня 1991 року розпочався новий етап українського державницького відродження, ніхто в світі не поспішав визнавати право українського народу на власне незалежне життя. Може нас визнав хтось «з сильних світу сього» у вересні, жовтні чи листопаді 1991 року? Навпаки: весь світ залишався безстороннім свідком, як через кілька днів після проголошення незалежності України до Києва прибули посланці «демократичного» Кремля Руцкой і Собчак з ультиматумом не виходити з Радянського Союзу, погрожуючи при цьому анексією Криму і Донбасу. Тоді, до речі, мене разом з професорами юридичного факультету Леонідом Юзьковим і Аркадієм Ткачем покликали до віце-прем'єра України Сергія Комісаренка, якому ми роз'яснювали, які зустрічні територіальні претензії до наших сусідів могла б пред'явити наша держава з огляду на етнічне розселення українців.

Розтаємничені останнім часом документи засвідчують, що «великі західні демократи», починаючи з Президента США Джорджа Буша-старшого, навперобій поспішали на своєрідний поклін до радянського лідера Михайла Горбачова, аби вияснити в того, чи можна визнавати незалежність України...

Якби ж тільки це! Чимало західних лідерів намагалися виступати глашатаями так званого оновленого Союзу. Так, віце-канцлер Німеччини Геншер 26 жовтня 1991 року «доповідав» Горбачову про те, як він переконував керівників уже проголошеної незалежної України не виходити з СРСР: мовляв, «у нас в Європейському співтоваристві 12 держав. А ми прагнемо до створення єдиної європейської держави; у нас зараз 12 валют, а ми хочемо створити єдину спільну валюту. Бачите, яка різниця: Європа прагне до об'єднання, а ви шукаєте будь-які приводи, щоб роз'єднуватися. Це парадоксально і не може бути нічим виправдано».

Особливо запеклим прихильником СРСР виступав прем'єр-міністр Іспанії Філіпе Гонсалес, котрий не бачив майбутнього самостійного розвитку народів на пострадянському просторі – йому необхідний був тільки Союз.

А Президент США Джордж Буш-старший навіть за день до Всеукраїнського референдуму на підтримку Акта проголошення незалежності України, коли вже був переконаний у тому, що наш народ «переважаючою більшістю проголосує на підтримку незалежності», зателефонував до Горбачова й наголошував на тому, що в США не хочуть у зв'язку з цим «навіть ненароком створити будь-які труднощі для Вас чи для Єльцина». Тому він клявся радянському лідерові, що «після референдуму ми зробимо заяву, в якій буде роз'яснюватися наш підхід і виражатися намір тісно співробітничати з Вами і Єльциним. Зрозуміло, там не буде говоритися про визнання України...»

Тепер стає зрозумілим, з якого доброго дива Президент США Джордж Буш-старший своїми так званими курячими промовами умовляв українців не голосувати на Всеукраїнському референдумі за своє право бути господарями на рідній землі.

Знаходилися противники незалежності України й на нашій землі. Особливо старалися великодержавні шовіністи в Криму, де навіть демонстративно припинили випускати газету «Кримська правда» українською мовою. До речі, зі сторінок цієї газети читачів постійно переконували, що Крим – це не Україна. Один з найбільш знавіснених противників незалежності Михайло Бахарєв 5 жовтня 1991 року заявляв достеменно таке: «Захотят ли крымчане жить под жовто-блакитным флагом?»

У переддень Всеукраїнського референдуму спеціальна передова того ж Бахарєва «Тоска по родине» закінчувалася словами: «Я зачеркну слова “Да, подтверждаю”, проголосовав тем самым против независимости Украины».

Однак населення Криму не прислухалося до таких агітаторів – 54,2 відсотка жителів Криму і 57 – Севастополя висловилися за те, аби півострів належав до України.

Що стосується голосування в Україні в цілому, то понад 92 відсотки населення проголосувало за незалежність. Уперше наш народ запитали чи має він бажання мати власну державу. І він з гордістю відповів: «Так!»

Однак проблеми з утвердженням повноцінної державності виникли одразу ж після проголошення Акта про незалежність. Так, уже 24 серпня 1991 року ті ж комуністи, що проголосували за цей документ, відмовилися підтвердити використання в самостійній державі її споконвічні історичні символи. Не підтримали вони пропозицію про узаконення синьо-жовтого прапора, тризуба і гімну «Ще не вмерла Україна» і 4 вересня того ж року. З огляду на вимогу величезної маси людей, що зібралася біля приміщення Верховної Ради України її Голова Леонід Кравчук узяв на себе відповідальність за підняття над куполом синьо-жовтого прапора.

Але це вольове рішення не розв'язувало проблеми, тим паче, що перша зарубіжна поїздка Голови Верховної Ради Леоніда Кравчука – до США і Канади мала супроводжуватися узаконеними державними символами. Ось чому ухвалення рішення з цього приводу мало надзвичайно важливе значення. І саме такий мотив висував перед автором цих рядків пізно ввечері 17 вересня 1991 року народний депутат Дмитро Павличко, коли просив прийти наступного дня на сесію Верховної Ради й переконати депутатів щодо необхідності узаконити національну символіку державною, аби керівник нашої держави зміг нею представляти Україну в світі.

Щоправда, коли 18 вересня я прийшов до Верховної Ради, то Дмитро Павличко повідомив, що розгляду на сесії цього питання не буде, оскільки комуністична більшість Комісії з питань державного суверенітету, міжреспубліканських і міжнаціональних відносин, очолювана на той час Альбертом Корнеєвим (єдиним, до речі, хто проголосував проти незалежності України) заблокувала обговорення й прийняття цього питання.

Вихід із ситуації полягав у тому, що після закінчення сесійного тижня це питання зможе розглянути увечері Президія Верховної Ради України, що допускалося тодішнім чинним законодавством. І я був запрошений на це історичне засідання, на якому головував перший заступник Голови Іван Плющ.

Протокол цього засідання зафіксував такі слова Івана Степановича: «Перший візит Голови Верховної Ради з додатковими повноваженнями, які ми йому дали, до таких розвинених країн, як Канада і Сполучені Штати Америки, пройти повинен і відкрити ж те перше вікно у Західну Європу і в світ з тим, щоб за ним поїхали цілі місії від Уряду та інші формування для укладення ряду договорів...»

Я скажу вам відверто, що ця символіка у нас сприйнята діаспорою, іншими колами, іншими демократичними силами як серйозні демократичні зміни в Україні по радикальних реформах – і в політичних, і в економічних, що ми стали на шлях незалежності і побудови незалежної ринкової економіки. Сприйнята так... Але якщо ми тут не приймемо символіку, а приїде Голова Верховної Ради завтра до Канади і цієї символіки на автомобілі не буде, я не знаю, в яке ми становище поставимо Голову Верховної Ради і в яке становище нас ті, що будуть пікетувати».

Потім виступали члени Президії Верховної Ради М. В. Гришко, В. Б. Гриньов, Д. В. Павличко, В. І. Євтухов, В. В. Сухий, Л. С. Танюк, А. Г. Корнеєв, М. П. Білоблоцький, І. Р. Юхновський, між якими виникла суперечка. Зрештою, І. С. Плющ надав слово автору цих рядків.

Говорив я більше наданого часу, принаймні в стенограмі засідання мій виступ викладено на чотирьох сторінках. На закінчення сказав таке: «Якщо ми сьогодні говоримо про суверенну Україну, то повинні повторювати її традиції. Вся суверенізація України і той національно-визвольний рух за цю суверенну Україну був наприкінці ХІХ–на початку ХХ століття, і коли відбулося об'єднання і сходу, і заходу, і Криму – всього українського народу, то це відбулося під цим прапором».

Після мене виступили ще І. С. Плющ, секретар Президії М. Г. Хоменко, її члени М. В. Гришко, В. Б. Гриньов, Д. В. Павличко, В. І. Євтухов, В. В. Сухий, Л. С. Танюк, І. Р. Юхновський, А. С. Матвієнко, В. П. Крижанівський, В. П. Рябоконт, М. В. Науменко, а також депутат О. І. Піскун.

Погодилися ухвалити таке рішення: «До прийняття нової Конституції України використовувати синьо-жовтий прапор».

Ставлячи це питання на голосування, І. С. Плющ жартома заявив: «Хто проти – поіменно». Таких виявилось четверо – В. І. Євтухов, В. В. Сухий, М. П. Білоблоцький і В. П. Рябоконт.

Коли я через два місяці, зустрівшись з І. С. Плющем на панахиді пам'яті Михайла Грушевського в Софійському соборі і показавши йому синьо-жовті кольори Оранти, запропонував запросити сюди тих чотирьох депутатів, аби пересвідчилися в історичній традиції нашого народу щодо поєднання цих кольорів, то Іван Степанович знову ж таки з гумором відповів: «На них уже ніяка діва Марія не вплине...».

Однак справа з узаконенням символіки залишалася актуальною. Як мені розповіли тоді народні депутати, комісія А. В. Корнеєва постійно блокувала винесення цього питання в сесійну залу. І якось несподівано я запропонував їм, аби вони зібрали всі комісії, які причетні до духовного відродження. Така пропозиція була прийнята, і через кілька днів розширене депутатське засідання відбулося. Воно ухвалило такий документ:

«ПРОТОКОЛ

спільного засідання комісій ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

з питань державного суверенітету, міжреспубліканських

і міжнаціональних відносин;

з питань культури і духовного відродження;

з питань народної освіти і науки; у питаннях законодавства і законності

12 грудня 1991 р.

ГОЛОВУЄ: голова Комісії з питань народної освіти і науки Юхновський І. Р.

Секретар засідання – Козаренко В. І.

ПРИСУТНІ: народні депутати України – члени Комісії з питань державного суверенітету, міжреспубліканських і міжнаціональних відносин КОРНЄЄВ А. В., ГОРИНЬ М. М., ГОРОХІВСЬКИЙ Л. Т., КОСІВ М. В., КОНДРЯКОВ О. М., ПОЛИЧКО А. В., ПІСКУН О. І., СЕМЕНЕЦЬ С. В., УМАНЕЦЬ Ю. І., ХИЛЮК О. О., ХМАРА С. І., ШЕВЧЕНКО О. Є., ШУЛЬГА М. О., ЯХЕСВА Т. М., члени Комісії з питань культури та духовного відродження, Комісії з питань народної освіти і науки, Комісії у питаннях законодавства і законності, ЄВТУХОВ В. І. (від Комісії з питань розвитку базових галузей народного господарства), ГОЛУБЕЦЬ М. А. (від Комісії у питаннях екології та раціонального природокористування), окремі народні депутати України.

ЗАПРОШЕНІ – СЕРГІЙЧУК, науковець.

П О Р Я Д О К Д Е Н Н И Й:

Про розгляд пропозицій Президії Верховної Ради України щодо герба (малого), прапора та державного гімну України,

1. СЛУХАЛИ: Про пропозицію Президії Верховної Ради України щодо герба України (малого).

В обговоренні питання взяли участь народні депутати України Юхновський І. Р., Козаренко В. І., Воробйов О. К., Сергійчук (науковець), Євтухов В. І., Шеховцов О. Д., Скорик Л. П., Мокін Б. І., Корнєєв А. В., Кондряков О. М.

УХВАЛИЛИ: Винести на сесію Верховної Ради України пропозицію про затвердження малого герба України – золотого тризуба на синьому полі.

Результати голосування – “за” – 41, “проти” – 4, “утр” – 2.

2. СЛУХАЛИ: Про пропозицію Президії Верховної Ради України щодо державного прапора України.

В обговоренні питання взяли участь народні депутати України Юхновський І. Р., Сергійчук (науковець), Романов Ю. С., Євтухов В. І., Піскун О. І., Калинець І. О., Корнєєв А. В., Танюк Л. С., Козаренко В. І., Скорик Л. П., Демідов Г. В., Дорофєєв В. М.

УХВАЛИЛИ: Підтримати пропозицію Президії Верховної Ради України про прийняття державного прапора України синьо-жовтого кольору.

Результати голосування – “за” – 73, “проти” – 4, “утр” – 0.

3. СЛУХАЛИ: Про пропозицію Президії Верховної Ради України щодо гімну України.

З цього питання виступив ГОЛОВУЮЧИЙ – Юхновський І. Р.

УХВАЛИЛИ: Підтримати пропозицію Президії Верховної Ради України про прийняття за основу гімну України музикальний варіант пісні М. М. Вербицького “Ще не вмерла Україна”.

Результати голосування – “за” – 73, “проти” – 2, “утр” – 2.

Секретар засідання

В. КОЗАРЕНКО».

Верховна Рада України дослухалася цих пропозицій і узаконила національні символи в державному житті нашого народу. Маю задоволення з того, що за це проголосувала абсолютна більшість тих депутатів, яким я читав лекції з історії України під час їхнього навчання на юридичному факультеті нашого університету.

Так, визначальний вплив на розвиток революційних подій мають загально визнані провідники народних мас. Але в ті історичні моменти, коли вирішується доля рідного народу, кожний його свідомий громадянин має підставляти і своє плече. Особисто я намагався в цій ситуації виконати свій обов’язок в повну силу своїх можливостей.

1 липня 2011 року.

*Альберт КОРНЄЄВ,
народний депутат України
І скликання ВР,
кандидат філософських наук*

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ПЕРЕДУМОВИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

Підтверджений республіканським референдумом 1 грудня 1991 року Акт проголошення незалежності України, яким Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки 24 серпня 1991 року урочисто проголосила незалежність України та створення самостійної української держави – України, був прийнятий на здійснення Декларації про державний суверенітет України, документа, у якому сформульовані принципи політико-правові ідеї щодо засад майбутнього державного ладу України. Ці ідеї народжувались і усвідомлювались у складних умовах ситуації розростання кризи радянської системи влади і радянського федералізму.

Остання п'ятирічка історії Радянського Союзу (1987–1991 роки), що визначена як період перебудови суспільного життя, залишиться у пам'яті людей явищами значного підвищення політичної активності населення, відцентровими тенденціями у союзних республіках і кризою федеративного устрою СРСР, наполегливими, але не завжди ефективними за результатом, спробами демократизації державних інституцій, перегляду конституційних засад організації й здійснення державної влади, суперечливими пошуками сучасного змісту договірної організації союзної держави. За відсутності ясно визначеної позиції центру щодо ефективних шляхів подальшого розвитку Союзу спостерігалась чітка спрямованість політичних еліт у радянських республіках на суттєве розширення обсягу повноважень суб'єктів федерації, а в прибалтійських республіках – навіть на повну незалежність.

Адекватною офіційною формою оприлюднення подібних намірів і планів (за історичними прикладами Сполучених Штатів Америки, революційної Франції, післяжовтневої 1917 року Росії) виявились декларації про державний суверенітет відповідних суб'єктів радянської федерації і деяких автономних утворень. Тому цілком логічно, що одним з головних серед інших питань, з яких складався порядок денний першої сесії Верховної Ради Української РСР дванадцятого (за сучасним визначенням, першого) скликання, у травні 1990 було передбачене питання про підготовку й прийняття відповідного українського документа.

Під час розробки проекту Декларації, його опрацювання у постійних комісіях, обговорення на пленарних засіданнях Верховної Ради, постатейних голосувань і схвалення в цілому виявилися, з одного боку, схожість позицій різних політичних сил стосовно необхідності розробки і прийняття Декларації, певних її принципів і конкретних положень, а з іншого боку, розбіжності, точніше, неусувна протилежність думок щодо значної частини змісту майбутнього документа.

У Верховну Раду УРСР було представлено сім проектів Декларації про державний суверенітет Української Радянської Соціалістичної Республіки, які з окремих питань містили діаметрально протилежні положення, що викликало бурхливі дискусії, ускладнювало пошук прийнятних рішень і формулювань. Але усвідомлення всіх, що час і суспільство вимагають прийняття Декларації, дозволило сформувавши необхідну більшість народних депутатів для постатейного і остаточного схвалення цього історичного акта.

В процесі обговорення й прийняття документа було узгоджено його назву: «Декларація про державний суверенітет України». Деякі автори помилково стверджують, що Декларація «утверджувала нову назву держави – Україна, ... конституювала нові для нашого суспільства і держави інститути, такі як Президент України, місцеве самоврядування та ряд інших»*. О. М. Мироненко висловив думку, що «Декларація стверджувала сучасну назву держави – Україна»**. Але насправді у Декларації скрізь йдеться про Українську РСР, і саме вона визначається суверенною національною державою. Немає у тексті і жодної згадки про Президента України. Зі змісту відповідних положень прямо випливає, що Декларація передбачає форму державного правління у вигляді парламентської республіки, а за формою політико-територіального устрою держава має бути унітарною з можливістю утворення в рамках адміністративно-територіального устрою національно-адміністративних одиниць.

Подальше життя змусило внести суттєві корективи у такі наміри і плани: вже у лютому 1991 року було поновлено Кримську Автономну Республіку, а у липні того ж року було запроваджено конституційний інститут Президента. Тому в Конституції Україна визначається як унітарна держава, невід'ємною складовою частиною якої є Автономна Республіка Крим. Щодо форми правління текст Основного Закону (в редакції 26 червня 1996 року) дозволяє зробити висновок про президентсько-парламентську республіку.

Формулювання ж схваленої назви «Декларація про державний суверенітет України» означає, що Верховна Рада Української РСР, приймаючи цей документ, виражаючи волю народу, заявила про суверенну державність народу країни під назвою «Україна» і визначила зміст державного суверенітету «як верховенство, самостійність, повнота і неподільність влади Республіки в межах її території та незалежність

* Погорілко В. Ф., Федоренко В. Ф. Конституційне право України. Академ. курс: Підруч.: У 2-х т. – Т. 1/ За ред. В. Ф. Погорілка. – К., 2006. – С. 98.

** Мироненко О. М. Історія Конституції України. – К.: Ін Юре, 1997. – С. 45.

і рівноправність у зовнішніх зносинах». Але не можна не зазначити, що саме з прийняттям Декларації починається широке застосування слова «Україна» як назви держави, що, зокрема, знайшло відображення у Концепції нової Конституції України, схваленої Верховною Радою 19 червня 1991 року, і було закріплено Актом проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р., а потім і прийнятою 28 червня 1996 року Конституцією України.

Іншим, найважливішим, принципом конституційного ладу української держави у Декларації проголошено народовладдя, відповідно до якого народ визнається «єдиним джерелом влади в Республіці», і «повновладдя народу України реалізується на основі Конституції Республіки як безпосередньо, так і через народних депутатів, обраних до Верховної і місцевих Рад Української РСР». Ідея народовладдя реалізована у Конституції, зокрема, положенням частини другої статті 5 про те, що «носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ». На жаль, принципове положення Декларації про здійснення влади народом саме «на основі Конституції» (до речі, подібне передбачено у статті 1 Конституції Італійської Республіки: «у формах і в межах, встановлених Конституцією») не було прямо зафіксоване в Конституції України (в редакції 28 червня 1996 року). І це дало підстави Адміністрації Президента України Л. Д. Кучми у 2000 році стверджувати, що шляхом всеукраїнського референдуму допустимо остаточно змінювати чинну Конституцію, ігноруючи встановлений нею особливий порядок внесення до її тексту відповідних змін і доповнень: оскільки «народ може все!». Але Конституційний суд України не погодився з таким підходом і підтвердив безумовну необхідність додержання конституційної процедури при вирішенні подібних питань.

У Декларації також зазначено, що «державна влада в Республіці здійснюється за принципом її розподілу на законодавчу, виконавчу та судову». У контексті проголошення повновладдя народу принцип поділу влади за своїм змістом означав не просто спеціалізацію органів влади за функціями держави, а, головним чином, вимогу того, що в Республіці не могло бути органу, який би зосереджував у собі всю повноту державної влади, монополізував вищу владу. В Конституції України зазначене положення Декларації відтворюється у частині першій статті 6 і доповнюється категоричним приписом частини другої про те, що «органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України».

Декларація встановила засади економічної самостійності України, визначила наперед виключне право українського народу на володіння, користування і розпорядження національним багатством України, і це положення отримало подальший розвиток у статті 13 Основного Закону держави. На жаль, у наступному розвитку відносин між колишніми радянськими республіками не були використані можливості, які впливали з положення Декларації про те, що «вирішення питань загаль-

носоюзної власності (спільної власності всіх республік) здійснюється на договірній основі між республіками – суб'єктами цієї власності». Було б явним перебільшенням стверджувати, що зазначене положення Декларації приймалося з усвідомленням неминучості близького розпаду Радянського Союзу, але очевидність нагальної необхідності перегляду системи власності, що склалася в СРСР на той час, не викликала сумніву.

Певні політичні міркування завадили відтворити у Конституції урочисто проголошений Декларацією намір Української РСР стати в майбутньому постійно нейтральною державою, яка не бере участі у військових блоках, але ці положення, як і положення про без'ядерний статус Української РСР і про її право на власні Збройні Сили, внутрішні війська та органи державної безпеки, виявились безумовно своєчасними. Пропозиції з цих питань викликали найбільш бурхливі суперечки у парламенті: частина народних депутатів виступала проти без'ядерного статусу, але за власні збройні сили; інші, навпаки, погоджувались з відмовою від ракетно-ядерної зброї, але категорично не сприймали ідею власного війська. Рішення було прийнято шляхом взаємних поступок з урахуванням загальносвітової тенденції непоширення і скорочення ядерної зброї, а з іншого боку, не можна було залишати поза увагою наявність фактів створення в деяких радянських республіках незаконних збройних формувань, їх участь у міжнаціональних конфліктах зі значними втратами для мирного населення. Республіканські влади не мали ніяких реальних можливостей ефективно контролювати в таких випадках ситуацію і виявлялись безвідповідальними за те, що відбувалось на їхній території. Отже, питання власних збройних сил вимагало нагального вирішення.

В Декларації сформульовані засади зовнішньополітичної діяльності Української РСР як суб'єкта міжнародного права, передбачено здійснення нею безпосередніх зносин з іншими державами, укладання з ними договорів, обмін дипломатичними, консульськими, торговельними представництвами, участь у діяльності міжнародних організацій в обсязі, необхідному для ефективного забезпечення національних інтересів Республіки у політичній, економічній, екологічній, інформаційній, науковій, технічній, культурній і спортивній сферах. Відносини Української РСР з іншими радянськими республіками мали будуватися на основі договорів, укладених на принципах рівноправності, взаємоповаги і невтручання у внутрішні справи.

Реалізація цих положень у повному обсягу була обмежена перебуванням Республіки у складі Союзу, але відповідні можливості у відносинах з радянськими республіками були використані дуже ефективно. В жовтні 1990 року Верховна Рада ухвалила Концепцію реалізації Декларації про державний суверенітет України у відносинах з радянськими республіками, і вже в останні місяці 1990 року на переговорах були узгоджені основи міждержавних відносин з Російською Федерацією, Білорусією і укладені договори, згідно з якими сторони визнавали одна одну суверенними державами, зобов'язувались поважати їх територіальну цілісність і кордони, які існуюва-

ли на час підписання договору, розвивати взаємовигідну співпрацю в різних сферах суспільного життя. В 1991 році такі ж договори уклалися з Азербайджаном, Казахстаном, Киргизстаном, Узбекистаном тощо. Це значною мірою дозволило відносно безболісно пройти через процес розпаду Радянського Союзу, уникнувши кровопролиття, війни, як це мало місце, наприклад, після проголошення незалежності республіками колишньої федеративної Югославії.

Іноді можна почути докір, що у Декларації немає особливого фрагменту щодо найважливіших для конституційного права питань прав і свобод людини і громадянина. З цим не можна погодитись. Завдання Декларації – проголосити державний суверенітет України, визначити його зміст і умови забезпечення. Але все це зроблено, як зазначено у Преамбулі, «виходячи з потреб всебічного забезпечення прав і свобод людини». Логічним продовженням такого підходу стало включення в Конституцію України до загальних засад її конституційного ладу положення про те, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» (частина перша статті 3).

Здається, що серйозно помиляються ті, хто акцентує на тому, що нібито розробники проекту Конституції ігнорували приписи Декларації. Критики аргументують свою позицію прикладами того, що текстуально положення цих документів не завжди збігаються, або посиланням на відсутність деяких ідей Декларації у тексті Конституції. Але ж ці документи не тотожні за своїми цілями й характером. Декларація незалежності (про державний суверенітет, прав і свобод людини тощо) – це офіційне проголошення від імені народу, як правило, парламентом, установчими зборами тощо намірів стосовно майбутнього країни, суспільства, держави, як воно проглядається на час її прийняття, документ історичного значення, яким задаються напрями, гранично загальні орієнтири для створення конституцій, законодавства, визначення і здійснення високої політики. Зайва конкретизація в такого роду деклараціях іноді має своїм наслідком не зовсім обґрунтовану (точніше – абсурдну) практику наступного внесення змін до неї, мабуть, для приведення її у відповідність з прийнятою конституцією (?), як це спостерігалось, наприклад, у Латвії. У нашому випадку не можна виходити з формального порівняння текстів: реальні історичні процеси значно випередили всі попередні очікування. Фактично через рік Україна стала незалежною державою. Звідси і випливають зазначені розбіжності. Але ж фундаментальні потреби суспільного життя не можна підлагоджувати до будь-чиїх думок, вони завжди вимагають вносити корективи у наші попередньо сформульовані плани, щоб у кінцевому рахунку було здійснено головне, суттєве.

Отже, є всі підстави для висновку, що у Декларації про державний суверенітет України передбачені практично всі засади конституційного ладу майбутньої незалежної української держави, її положення слугували надійними дороговказами всім, хто наполегливо і цілеспрямовано працював над текстами проектів Конституції України, забезпечував їх проходження через Конституційну комісію, процедуру розгляду і

прийняття Основного Закону Верховною Радою України 28 червня 1996 року. І в цьому аспекті можна стверджувати, що Декларація значною мірою виконала свою функцію бути «основою для нової Конституції». Як зазначив В. М. Шаповал, «Декларація про державний суверенітет України і Акт проголошення незалежності України разом з Конституцією (Основним Законом) України склали своєрідну тріаду... Кожний з названих трьох актів зумовлював прийняття наступного»*. Декларації у цій тріаді належить історично перше місце як документу, який визначив політико-правові ознаки української незалежності.

22 лютого 2011 року.

* Шаповал В. М. Сучасний конституціоналізм: Монографія. – К.: Юридична фірма «Салком»; Юрінком Інтер, 2005. – С. 42.

Частина II

**ВІД ДЕКЛАРАЦІЇ –
ДО НЕЗАЛЕЖНОСТІ**

Липень 1990 – липень 1991

Документи, відомості, факти

ХРОНІКА ОСНОВНИХ ПОДІЙ*

Липень 1990 – липень 1991

Липень 1990 року

2–13 липня 1990 (понеділок–п’ятниця) – Москва. XXVIII з’їзд Комуністичної партії Радянського Союзу – останній з’їзд КПРС. Делегати схвалили програмну заяву з’їзду «До гуманного, демократичного соціалізму», ухвалили новий статут партії. Сформували новий склад Центрального комітету КПРС у складі 412 осіб. Генеральним секретарем ЦК КПРС обрано Михайла Горбачова, заступником – Володимира Івашка. – *Радянська Україна*. – 1990. – 3, 4, 5, 7, 11, 12, 14, 15 липня.

14–15 липня 1990 (субота–неділя) – Мукачеве Закарпатської області. Відбулося урочисте вшанування пам’яті першого президента Карпатської України Августина Волошина (17.03.1874, с. Келечин нині Міжгірського району Закарпатської області – 19.07.1945, Москва) з нагоди 45-річчя його загибелі у московській в’язниці. – *Самостійна Україна (Чикаго)*. – 1990. – *Квітень–червень*. – С. 57.

16 липня 1990 (понеділок) – Верховна Рада УРСР ухвалила «Декларацію про державний суверенітет України», яка прогосила державний суверенітет України як верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади Республіки в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх стосунках. – *Відомості Верховної Ради УРСР*. – К., 1990. – № 31. – С. 595–598.

16 липня 1990 (понеділок) – Постанова Верховної Ради УРСР «Про день проголошення незалежності України». – *Відомості Верховної Ради УРСР*. – К., 1990. – № 31. – С. 598.

18 липня 1990 (середа) – Сесія Верховної Ради УРСР розглянула заяву депутата Володимира Івашка про його відставку з посади Голови Верховної Ради УРСР і задовольнила її. – *Відомості Верховної Ради УРСР*. – 1990. – № 31. – С. 600.

21 липня 1990 (субота) – Тернопіль. Повідомлялось, що на другій сесії міської ради народних депутатів прийнято рішення демонтувати пам’ятники К. Марксу, В. Леніну, Я. Галану, В. Затонському, а також обеліск Слави та всі пам’ятники військової техніки. – *Радянська Україна*. – 1990. – 21 липня.

23 липня 1990 (понеділок) – На сесії Верховної Ради УРСР у зв’язку з відставкою Володимира Івашка на альтернативній основі серед 27 претендентів відбулися вибори Голови Верховної Ради. Головою парламенту обрано Леоніда Кравчука. – *Відомості Верховної Ради УРСР*. – К., 1990. – № 32. – С. 617.

24 липня 1990 (вівторок) – Київ. О 19 годині на будинку міської ради народних депутатів, згідно прийнятого рішення Київради, піднято, поряд з Державним червоним прапором, національний

* Перелік та виклад подій складений Редакційною радою на основі публікації на офіційному сайті Інституту історії України НАН України <http://www.history.org.ua>, сторінка «Хроніка подій XX століття».

жовто-блакитний, освячений у Софійському соборі. Київ став дев'ятим містом України (серед обласних центрів), де узаконено використано національну символіку. – *Культура і життя*. – 1990. – 29 липня; *Вісті з України*. – 1990. – № 32, серпень; *За вільну Україну*. – 1990. – 25 липня; *Літературна Україна*. – 1990. – 2 серпня; *Україна*. – 1990. – № 34, серпень. – С. 2–4.

26 липня 1990 (четвер) – Івано-Франківськ. Відбувся мітинг солдатських матерів, які вимагали проходження військової служби призовників з України на території республіки. – *Галичина*. – 1990. – 28 липня.

28–29 липня 1990 (п'ятниця–субота) – Дніпродзержинськ. Створена нова громадсько-державна організація – Асоціація демократичних рад і демократичних блоків у радах народних депутатів України. – *За вільну Україну*. – 1990. – 29 липня, 1 серпня; *Правда України*. – 1990. – 1 августа.

30 липня 1990 (понеділок) – Постанова Верховної Ради УРСР «Про проходження строкової військової служби громадянами Української РСР та використання працівників правоохоронних органів республіки за її межами», у якій, згідно з Декларацією про державний суверенітет України, Раді міністрів УРСР доручалось протягом місяця забезпечити повернення до постійного місця служби працівників правоохоронних органів республіки, які брали участь в охороні громадського порядку та локалізації міжнародних конфліктів в інших регіонах СРСР. До 1 грудня 1990 р. Рада міністрів УРСР повинна була вирішити питання про переведення громадян УРСР на територію України, які проходять строкову військову службу; і до 1 жовтня 1990 року громадян УРСР, які проходять строкову військову службу, з районів, де відбуваються міжнародні конфлікти. – *Відомості Верховної Ради УРСР*. – К., 1990. – № 33. – С. 626.

Серпень 1990 року

1 серпня 1990 (середа) – Червоноград Львівської області. Демонтовано і передано на зберігання в житлово-комунальне господарювання пам'ятник В. Леніну, який був розміщений на центральній площі міста. Рішення про це прийняла позачергова сесія міської ради народних депутатів. – *Радянська Україна*. – 1990. – 3 серпня; *Правда України*. – 1990. – 3 августа; *Український голос (Вінніпег)*. – 1990. – 27 серпня.

3 1 серпня 1990 (середа) – Вступила в дію постанова Ради міністрів СРСР про вдосконалення роздрібної торгівлі і надання послуг на іноземну валюту на території СРСР. Відповідно до цього документу, в країні планувалось створення мережі торговельних будинків і фірмових магазинів, де радянські підприємства, організації, а також громадяни, які мали валюту, могли купувати імпортні і радянські високоякісні товари. – *Радянська Україна*. – 1990. – 26 липня.

2 серпня 1990 (четвер) – Розпорядження Президента СРСР «Про підготовку концепції союзна програми переходу на ринкову економіку як основи Союзного Договору». Було створено робочу групу, яка повинна була підготувати концепцію не пізніше 2 вересня 1990 року. – *Радянська Україна*. – 1990. – 7 серпня.

3 серпня 1990 (п'ятниця) – Верховна Рада УРСР прийняла Закон «Про економічну самостійність Української РСР». Цей документ проголосив самостійність України у визначенні економічного статусу і стратегії соціально-економічного розвитку, форм і методів господарювання та управління суспільним виробництвом. Принципово важливими стали положення про самостійне здійснення фінансово-бюджетної, грошово-кредитної, цінової, інвестиційної, науково-технічної і зовнішньоекономічної політики. Основними принципами економічної самостійності, які створюють умови для реформування економіки, були визначені такі: власність народу республіки на її національні багатства та національний дохід; різноманітність і рівноправність

форм власності та їх державний захист; децентралізація власності і роздержавлення економіки; повна господарська самостійність і свобода підприємництва усіх юридичних і фізичних осіб у рамках законів УРСР; самостійність регулювання грошового обігу; захист внутрішнього обігу. – *Відомості Верховної Ради УРСР*. – К., 1990. – № 34. – С. 660–665; Алексєєв Ю. М., Кульчицький С. В., Слюсаренко А. Г. *Україна на зламі історичних епох (Державотворчий процес 1985–1999 рр.)* – К., 2000. – С. 27–28.

3 серпня 1990 (п'ятниця) – Верховна Рада УРСР прийняла рішення про мораторій на будівництво на території Української РСР нових атомних станцій та нових надпотужних РЛС. – *Редакційна рада*.

4 серпня 1990 (субота) – Рада міністрів УРСР прийняла постанову про заходи щодо формування загальносоюзного валютного ринку. Це рішення було пов'язане з підготовкою переходу до регульованої ринкової економіки, відкритої для широкомасштабного і різнобічного співробітництва з зарубіжними країнами. – *Радянська Україна*. – 1990. – 9 серпня.

8 серпня 1990 (середа) – Тернопіль. Демонтували пам'ятник В. Леніну, після чого відбувся багатотисячний мітинг. – *Український голос (Вінніпег)*. – 1990. – 27 серпня; *Український голос (Париж)*. – 1990. – 2 вересня; *Правда України*. – 1990. – 9 августа.

10 серпня 1990 (п'ятниця) – Опублікована Заява центрального комітету Компартії України у зв'язку з демонтажем пам'ятника В. Леніну у м. Червонограді Львівської області та м. Тернополі, здійснені за рішеннями сесій Червоноградської і Тернопільської міських рад народних депутатів. Ця акція була розцінена як акт вандалізму. ЦК Компартії України звернувся до Президії Верховної Ради УРСР, уряду республіки з вимогою «вжити термінових і енергійних заходів по відновленню соціалістичної законності». – *Радянська Україна*. – 1990. – 10 серпня.

13 серпня 1990 (понеділок) – Указ Президента СРСР «Про поновлення прав усіх жертв політичних репресій 20–50-х років» визнав незаконними, такими, що суперечать основним громадським і соціально-економічним правам людини репресії, які проводились щодо селян у період колективізації, а також щодо всіх інших громадян з політичних, соціальних, національних, релігійних та інших мотивів у 20–50-х роках ХХ ст., і повністю поновлявав права цих громадян. – *Радянська Україна*. – 1990. – 15 серпня.

14 серпня 1990 (вівторок) – Опубліковано ухвалу президії Львівської обласної ради народних депутатів «Про корпункт газети “Правда”», у якій відзначалось, що у зв'язку з тим, що газета «Правда» веде наклепницьку кампанію проти органів радянської влади на Львівщині; систематично дезінформує союзного читача про події у Західній Україні, ухвалено рішення «запропонувати газеті “Правда” перенести кореспондентський пункт зі Львова в іншу область». – *За вільну Україну (Львів)*. – 1990. – 14 серпня.

15 серпня 1990 (середа) – Рівно. Відбувся несанкціонований мітинг, організований місцевим осередком Спілки незалежної української молоді. Одна з вимог – демонтаж пам'ятника В. Леніну. – *Радянська Україна*. – 1990. – 17 серпня.

16 серпня 1990 (четвер) – Сімферополь. Повідомлялось про проведення виїзного засідання комісії союзного уряду, причиною якого було масове прибуття до Криму кримських татар, що породжувало безліч проблем як для переселенців, так і для місцевого населення. До цього часу вже прибуло 80 тисяч осіб. – *Радянська Україна*. – 1990. – 16 серпня.

17 серпня 1990 (п'ятниця) – Коломия Івано-Франківської області. Міська рада народних депутатів прийняла рішення про демонтування пам'ятника В. Леніну і про перейменування вулиць: Леніна – на проспект Відродження; Горького – на М. Грушевського; Жовтневу – на В. Винниченка. Всього було перейменовано 70 площ, вулиць і провулків. У цей же – день у

Коломиї був демонтований пам'ятник В. Леніну. *Галичина*. – 1990. – 21 серпня; *За вільну Україну*. – 1990. – 23 серпня.

18 серпня 1990 (субота) – Суми. Повідомлялось про проведення багатолюдного мітингу, який пройшов під гаслами «Захистимо Леніна від екстремістів у політиці», «Не руйнувати, а будувати», «Захищаємо не вождів, а історичну особистість Леніна», «Ленін з нами». Учасники мітингу засудили демонтаж пам'ятників В. Леніну, який відбувається в ряді міст України. – *Радянська Україна*. – 1990. – 18 серпня.

18 серпня 1990 (субота) – Опубліковано доопрацьований з урахуванням зауважень і пропозицій проект статуту Комуністичної партії України для його обговорення. – *Радянська Україна*. – 1990. – 18 серпня.

19 серпня 1990 (неділя) – Пленум Коломийського міському Компартії України не погодився з рішенням Коломийської міської ради народних депутатів про демонтування пам'ятника В. Леніну і звернувся з вимогою встановити цей пам'ятник на попередньому місці. – *Галичина*. – 1990. – 21 серпня.

19 серпня 1990 (неділя) – Рада міністрів УРСР прийняла постанову на виконання рішення союзного уряду про вирішення питань, пов'язаних з поверненням кримських татар у Кримську область. Передусім йшла мова про необхідність розселити 8,4 тис. сімей кримських татар, які прибули в Кримську область в неорганізованому порядку до 1 червня. Відповідно до цих заходів необхідно було у визначені терміни забезпечити будівництво і введення в експлуатацію житлових будинків та об'єктів комунального призначення, народної освіти, охорони здоров'я, побутового обслуговування, торгівлі, зв'язку, культури, а також налагодити нормальне енергопостачання у районах розселення кримських татар. Для виконання першочергових заходів Україні необхідно освоїти в 1990–1991 роках капіталовкладення в сумі 255 мільйонів рублів. – *Радянська Україна*. – 1990. – 19 серпня.

23 серпня 1990 (четвер) – Львів. Був проведений мітинг-пікет з вимогами створення української національної армії, виконання рішення Верховної Ради УРСР від 30 липня про проходження служби юнаками України на території своєї республіки, а також ліквідації Яворівського полігону. – *За вільну Україну*. – 1990. – 26 серпня.

24 серпня 1990 (п'ятниця) – Повідомлялось, що на черговому засіданні політбюро ЦК Компартії України було розглянуто питання про зміни в системі засобів масової інформації і розвитку видавничої діяльності Комуністичної партії України. Необхідність таких змін було продиктовано умовами, у яких діяли видання партійних комітетів. Насамперед становлення багатопартійності в суспільстві, введення в дію Закону про пресу, який по-новому регулював взаємовідносини редакцій із засновниками і видавцями, суспільством і громадянами. Крім того, перехід до ринку значно ускладнив економічну ситуацію в сфері видавничої діяльності Компартії України. – *Радянська Україна*. – 1990. – 24 серпня.

24 серпня 1990 (п'ятниця) – Кременчук Полтавської області. Біля будинку міської ради народних депутатів заходами Народного руху України за перебудову без відповідного рішення міської ради був піднятий жовто-блакитний прапор увінчаний тризубом. – *Радянська Україна*. – 1990. – 22 вересня.

31 серпня 1990 (п'ятниця) – Тернопіль. Повідомлялось, про проведення сесії Тернопільської обласної ради народних депутатів, яке було скликане через пікетування будинку Тернопільської обласної ради народних депутатів представниками греко-католицької церкви, місцевих організацій Руху та Української республіканської партії. Протягом двох днів після тривалих дебатів депутати обласної ради народних депутатів прийняли рішення щодо використання церковних споруд і майна, що належали греко-католицьким і автокефальним громадам і були

у них конфісковані. На сесії було також прийнято рішення про політичний нейтралітет школи. – *Радянська Україна*. – 1990. – 31 серпня.

Вересень 1990 року

1 вересня 1990 (субота) – Президія Верховної Ради УРСР прийняла рішення про створення друкованого органу парламенту – часопису «Голос України», перший номер якого вийде 1 січня 1991 р. – *Радянська Україна*. – 1990. – 1 вересня.

2 вересня 1990 (неділя) – Лисичанськ Луганської області. Повідомлялось про встановлення пам'ятного знаку жертвам голодомору 1932–1933 рр. – *Радянська Україна*. – 1990. – 2 вересня.

2 вересня 1990 (неділя) – Київ. Близько 20 тисяч осіб зібрались біля Республіканського стадіону. В прийнятій резолюції засуджено спробу підписати новий союзний договір, ухвалено рішення про акції громадянської непокорності, до яких вдадуться демократичні сили України: загальноукраїнського попереджувального страйку, наміченого на 27 вересня і загальноукраїнського мітингу – на 30 вересня. – *Українське слово (Париж)*. – 1990. – 16 вересня.

2 вересня 1990 (неділя) – В Івано-Франківську, ряді міст і сіл Прикарпаття пройшли багатолюдні мітинги проти підписання союзного договору. – *Галичина*. – 1990. – 4 вересня.

2 вересня 1990 (неділя) – Львів. «Могутня маніфестація» проти підписання союзного договору, у якій взяло участь близько 100 тисяч осіб. – *За вільну Україну*. – 1990. – 4 вересня; *Українське слово (Париж)*. – 1990. – 16 вересня.

2 вересня 1990 (неділя) – Сімферополь. На майдані Леніна, де кримські татари розбили наметове містечко, вимагаючи виділити їм земельні ділянки, члени Демократичної партії Росії провели пікет під гаслом «Спасіння Криму – у возз'єднанні з Росією». – *Українське слово (Париж)*. – 1990. – 16 вересня.

6 вересня 1990 (четвер) – Івано-Франківська обласна рада народних депутатів прийняла рішення про проходження дійсної військової служби громадянами області на території України. – *Галичина*. – 1990. – 7 вересня.

6 вересня 1990 (четвер) – Сімферополь. Відбувся масовий мітинг, на якому лунали вимоги повернути народові Криму право самостійно вирішувати свою долю. Висловлювались різні, часом протилежні думки: «Врятування Криму – у возз'єднанні з Росією», «Крим ніколи не був російським», «Тільки корінний народ – Кримські татари – повинні визначати долю Криму» та ін. – *Кримська правда*. – 1990. – 8 вересня.

8 вересня 1990 (субота) – Сімферополь. Заява третьої сесії Кримської обласної ради народних депутатів «Про необхідність скасування указу Президії Верховної Ради СРСР від 30 червня 1945 року «Про перетворення Кримської АРСР на Кримську область у складі РРФСР» і закону Російської РФСР від 25 червня 1946 року «Про ліквідацію Чечено-Інгуської АРСР і перетворення Кримської АРСР на Кримську область». Відзначалось, що визначення державного статусу Криму має ґрунтуватися на волевиявленні народу Криму. – *Кримська правда*. – 1990. – 9 вересня.

8–9 вересня 1990 (субота–неділя) – Запоріжжя. Установчий з'їзд організації Українських солдатських матерів. – *Літературна Україна*. – 1990. – 13 вересня, 11 жовтня.

9 вересня 1990 (неділя) – Луцьк. Мітинг, присвячений пам'яті воїнів Української повстанської армії, полеглих у бою з німецькими окупантами 9–11 вересня 1943 р. У резолюції, прийня-

тій на мітингу, лунала вимога повної реабілітації Організації українських націоналістів і Української повстанської армії. – *За вільну Україну*. – 1990. – 19 вересня.

11 вересня 1990 (вівторок) – Президія Верховної Ради УРСР «з метою створення належних умов для безперешкодної і ефективної діяльності народних депутатів» постановила, що в радіусі 1000 метрів навколо будинку Верховної Ради УРСР під час її засідань не повинні проводитись збори, мітинги, демонстрації, пікетування, вуличні походи, інші масові заходи. У зв'язку з тим, що ради народних депутатів міст Червонограда, Борислава, Дрогобича, Радехова, Миколаєва прийняли рішення про зняття пам'ятників В. Леніну, чим «грубо порушили Закон “Про охорону і використання пам'яток історії та культури”, яким встановлено, що знесення, переміщення таких пам'ятників заборонено, а в особливих випадках проводиться лише з дозволу Ради міністрів УРСР», Президія Верховної Ради УРСР запропонувала вищеназваним міським радам народних депутатів «переглянути незаконно прийняті рішення». Президія Верховної Ради УРСР відхилила рішення Львівської ради народних депутатів про перенесення корпункту «Правди» зі Львова. – *Відомості Верховної Ради УРСР*. – К., 1990. – № 39 – С. 720–721.

12 вересня 1990 (середа) – Київ. Згідно опублікованого рішення президії міської ради народних депутатів «Про використання української національної символіки у м. Києві», на території міста Києва поряд з державним прапором, гербом та гімном Української РСР вважати за можливе використовувати українську національну символіку: синьо-жовтий прапор, герб «Тризуб» та гімн «Ще не вмерла Україна». – *Вечірній Київ*. – 1990. – 12 вересня.

13 вересня 1990 (четвер) – Київ. Заходами трудових колективів і навчальних закладів, організацій, які носять ім'я Леніна, був проведений мітинг на підтримку пам'ятників радянському вождю. Мітинг був зумовлений тим, що останнім часом у республіці, особливо у західних областях, прокотилася хвиля акцій щодо пам'ятників В. Леніну. Учасники мітингу підтримали рішення Президії Верховної Ради УРСР про незаконність демонтажу пам'ятників Леніну, який мав місце в ряді міст України. – *Радянська Україна*. – 1990. – 15 вересня; *Правда України*. – 1990. – 15 септембрю.

14 вересня 1990 (п'ятниця) – Луцьк. Представники Волинської організації Руху та інші громадсько-політичні формування міста блокували всі входи в будинок Волинського обкому і міському Компартії України. Вони вимагали передати приміщення міській раді. – *Радянська Україна*. – 1990. – 18 вересня.

13 вересня 1990 (четвер) – Сімферополь. Повідомлялось, що на сесії Кримської обласної ради народних депутатів визнано ситуацію в Криму надзвичайною. Вона викликана масовим неорганізованим приїздом кримських татар на постійне проживання. Тільки за останнє півріччя прибуло 20 тисяч осіб. – *Радянська Україна*. – 1990. – 13 вересня.

13 вересня 1990 (четвер) – Повідомлялось, що майже в усіх районах Рівненщини піднято національний жовто-блакитний прапор. – *Літературна Україна*. – 1990. – 13 вересня.

14 вересня 1990 (п'ятниця) – Львів. Демонтовано пам'ятник В. Леніну, який був розташований у центрі міста біля театру опери і балету імені Івана Франка. Львівському міськвиконкому було доручено забезпечити схоронність пам'ятника, а також внести пропозиції щодо нового його місця встановлення і погодження цього питання з Радою міністрів УРСР. – *За вільну Україну*. – 1990. – 15 вересня; *Радянська Україна*. – 1990. – 16 вересня.

15 вересня 1990 (субота) – Київ. Нарада представників страйкових і робітничих комітетів прийняла заяву, яка закликала провести 1 жовтня всеукраїнський попереджувальний страйк. Були висунуті вимоги: відмовитися від союзного договору; не допустити проходження служби юнаків за межами території України; закрити Чорнобильську АЕС; націоналізувати майно Компартії України; деполізувати державні установи, КДБ, МВС та ін. – *За вільну Україну*. – 1990. – 3 жовтня.

18–19 вересня 1990 (вівторок–середа) – Київ. На першому установчому з'їзді були створені профспілки працівників культури України. Відзначалось, що спілка є вільною, самостійною громадською організацією, яка виражає і захищає інтереси працівників підприємств, установ, організацій, студентів та учнів навчальних закладів галузей культури республіки. Її рішення «сприятимуть оновленню в духовній сфері». Профспілки працівників культури нараховують у своїх лавах 576596 осіб у 7868 первинних організаціях. – *Культура і життя*. – 1990. – 16, 23 вересня.

21 вересня 1990 (п'ятниця) – Львів. Студентським братством був проведений мітинг, на якому було заявлено, що група львівських студентів голодуватиме у Києві перед Верховною Радою республіки під гаслом «Воля – або смерть!», протестуючи проти підписання нового союзного договору. – *Національні процеси в Україні. Історія і сучасність. Документи і матеріали. Довідник. Ч. 2 – К., 1997. – С. 541.*

23 вересня 1990 (неділя) – Житомир. Друга конференція Асоціації демократичних рад народних депутатів і демократичних блоків у радах народних депутатів України. Було прийнято рішення про проведення 1 жовтня акції громадянської непокорі. – *Правда України*. – 1990. – 30 вересня; *Вісті з України*. – 1990. – 41, жовтень.

25 вересня 1990 (вівторок) – Опубліковано виступ по Українському телебаченню Голови Ради міністрів УРСР В. Масола, який був викликаний «непростою ситуацією», що склалася в суспільстві: страйкові комітети ряду міст та координаційна рада Асоціації демократичних рад і демократичних блоків у радах закликали провести 27 вересня загальнореспубліканський страйк, а 1 жовтня – загальнонаціональну маніфестацію у Києві. Визначаючи надзвичайно складну ситуацію в країні, В. Масол заявив, що мовою загроз і ультиматумів, мітингами та маніфестаціями, припиненням роботи не можна вирішити проблем. Вирішити їх можна тільки працею і згодою, при добрій волі всіх громадських сил. Голова Ради міністрів УРСР звернувся від уряду до робітників, селян, інтелігенції, молоді «не дати ошукати себе політичним гравцям, зупинити тих, хто вдається до авантюр». – *Радянська Україна*. – 1990. – 25 вересня.

26 вересня 1990 (середа) – Дніпропетровськ. Масовий мітинг на захист пам'ятників В. Леніну. – *Правда України*. – 28 вересня.

27 вересня 1990 (четвер) – Опубліковано звернення Народної ради до громадян України, у якому зазначалось, що рішення Верховної Ради УРСР від 11 вересня 1990 року про заборону в радіусі 1000 метрів навколо будинку Верховної Ради УРСР під час її засідань проводити збори, мітинги, демонстрації, пікетування, вуличні походи, інші масові заходи є грубим порушенням демократичних прав громадян, а також спроба позбавити народних депутатів прямого контакту зі своїми виборцями. У зверненні лунав заклик підтримати акцію 1 жовтня. – *Літературна Україна*. – 1990. – 27 вересня.

28 вересня 1990 (п'ятниця) – В опублікованому Зверненні Президії Верховної Ради УРСР до громадськості республіки «До згоди і єдності дій в ім'я інтересів усього народу України» визнавалось, що становище в Україні «тривожне і небезпечне», поглиблюються кризові явища, на виробництві знижується продуктивність праці, падає трудова і договірна дисципліна, все відчутніше стає нестача багатьох необхідних товарів. – *Радянська Україна*. – 1990. – 28 вересня.

28–30 вересня 1990 (п'ятниця – неділя) – Київ. Установчий з'їзд партії зелених України, на якому делегати представили діючі організації з 20 областей. Метою діяльності партії було проголошено відродження і захист природного довкілля і людини від згубної дії технологічних факторів, заборона ядерної енергетики та перетворення України на без'ядерну зону. Відзначалась необхідність духовного і фізичного відродження українського народу. Наголошувалось на необхідності будувати державу всіх народів України, а не виключно національну українську. Партія

визначала пріоритет екології над економікою, політикою та ідеологією. Проте в її практичній діяльності переважали загальнодемократичні проблеми: боротьба за демонтаж тоталітарної системи, побудова суверенної України на федеративних засадах. Лідером обрано народного депутата СРСР, письменника Ю. Щербака. – *Українське слово (Париж)*. – 1990. – 14 жовтня; *Алексєєв Ю. М., Кульчицький С. В., Слюсаренко А. Г. Україна на зламі історичних епох (Державотворчий процес 1985–1999 рр.)* – К., 2000. – С. 54.

29 вересня 1990 (субота) – Оpubліковано Звернення центрального комітету Компартії України до комуністів, усіх громадян республіки, яке було прийняте у зв'язку з тим, що «готуються масові акції, спрямовані на дискредитацію вищого органу державної влади в республіці – Верховної Ради УРСР, підштовхування до загострення кризової ситуації». Наголошувалось, що під прикриттям новоявленої організації – Асоціації демократичних рад і демократичних блоків у радах народних депутатів України ті ж сили закликають «ознаменувати відкриття сесії “загальнореспубліканським страйком” і “загальнонаціональною маніфестацією”». ЦК КПУ звернувся до всього населення України не піддаватись на провокаційні заклики. – *Радянська Україна*. – 1990. – 29 вересня.

30 вересня 1990 (неділя) – Київ. На заклик Руху на республіканському стадіоні під гаслом «Ні – новоствореному союзному договору!» відбувся політичний мітинг, санкціонований президією Київської міської ради, у якому взяло участь майже 300 тис. осіб. Були висунуті вимоги: вихід України зі складу СРСР; виконання постанови Верховної Ради УРСР «Про проходження строкової військової служби громадянами Української РСР та використання працівників правоохоронних органів республіки за її межами» від 30 липня; розпуск Комуністичної партії України, націоналізація її майна; демонтаж пам'ятника В. Леніну в Києві; відставка Голови Верховної ради УРСР Л. Кравчука; відставка Голови Ради міністрів УРСР В. Масола і уряду та ін. Подібні мітинги пройшли в інших містах, зокрема в Івано-Франківську і Донецьку. – *За вільну Україну (Львів)*. – 1990. – 2, 3 жовтня; *Правда України*. – 1990. – 2 октябрю; *Радянська Україна*. – 1990. – 4 жовтня; *Українське слово (Париж)*. – 1990. – 7 жовтня; *Вісті з України*. – 1990. – № 41, жовтень; *Галичина*. – 1990. – 2 жовтня.

30 вересня 1990 (неділя) – Житомир. Повідомлялось про проведення другої конференції Асоціації демократичних рад народних депутатів і демократичних блоків у радах народних депутатів України. Було прийнято рішення про проведення 1 жовтня акції громадянської непокорі. – *Правда України*. – 1990. – 30 септябрю.

30 вересня 1990 (неділя) – Кіровоград. Повідомлялось про проведення мітингу на захист В. Леніна. – *Правда України*. – 1990. – 30 септябрю.

30 вересня 1990 (неділя) – Київ. Траурний мітинг і молебень у Бабиному Яру. – *Радянська Україна*. – 1990. – 2 жовтня.

Жовтень 1990 року

1 жовтня 1990 (понеділок) – Тернопіль. Згідно рішення міської ради народних депутатів демонтували пам'ятник К. Марксу. – *Правда України*. – 1990. – 3 октябрю.

1 жовтня 1990 (понеділок) – Львів. Мітинг з нагоди річниці «кривавої неділі», коли було жорстоке побито спецзагонами міліції групи людей під час святкування Дня Львова. Мітингуючі вимагали відставки Голови Ради міністрів УРСР В. Масола і його уряду, Голови Верховної Ради УРСР Л. Кравчука, реформувати КДБ та ін. – *За вільну Україну*. – 1990. – 3 жовтня.

1 жовтня 1990 (понеділок) – Івано-Франківськ. Двогодинний політичний попереджувальний страйк, на якому лунали вимоги не підписувати союзний договір; прийняти нову Конституцію

України; створити українську національну армію; націоналізувати майно КПРС і передати його радам народних депутатів; деполітизувати армію, правоохоронні органи та КДБ. – *Галичина*. – 1990. – 2 жовтня.

1 жовтня 1990 (понеділок) – Львів. 2-годинний страйк залізничників. Були висунуті політичні та економічні вимоги. – *За вільну Україну*. – 1990. – 2 жовтня; *Вільна Україна*. – 1990. – 11 жовтня.

1 жовтня 1990 (понеділок) – Київ. За півгодини до початку роботи другої сесії Верховної Ради УРСР до будинку Верховної Ради надійшла багатотисячна демонстрація з синьо-жовтими прапорами. На транспарантах – заклики до розпуску парламенту, відставки уряду, вимоги про вихід України із складу СРСР, розпуск Компартії України та інші. О 12 годині число демонстрантів досягло 100–120 тис. осіб. Ввечері на площі Жовтневої революції (нині майдан Незалежності) відбувся мітинг, у якому взяло участь близько 20 тис. осіб. – *Відомості Верховної Ради УРСР*. – К., 1990. – № 42. – С. 783; *Вечірній Київ*. – 1990. – 2 жовтня; *Українське слово (Париж)*. – 1990. – 14 жовтня.

2–17 жовтня 1990 (вівторок–середа) – Київ. Голодування студентів. Вони висунули вимоги: проходження військової служби на території України; перевибори Верховної Ради УРСР; відмова уряду республіки від підписання союзного договору; передачі місцевим органам влади майна КПРС та ВЛКСМ на території України; відставка Голови Ради міністрів УРСР В. Масола. Студентські маніфестації та акції на підтримку голодуючих відбулися у багатьох населених пунктах України. За цей час у акціях взяли участь близько 30 тисяч студентів Києва (всього у Києві 85 тисяч студентів, які навчалися на денному відділенні), у Львові майже 50 тисяч (із 65 тисяч), у Тернополі та в Івано-Франківському по 10 тисяч – майже всі студенти. У Луцьку студенти педагогічного інституту на будинку свого навчального закладу підняли синьо-жовтий прапор. Загалом із 510 тисяч студентів стаціонару в Україні в голодовках і акціях протесту взяли участь майже 100 тисяч, тобто кожен п'ятий студент. Політичну акцію студентів у Києві підтримали студенти всіх регіонів України. 16 жовтня була створена узгоджувальна комісія Верховної Ради УРСР, яка виробила взаємоприйнятний підхід до задоволення вимог студентів. 17 жовтня Верховна Рада УРСР прийняла постанову «Про розгляд вимог студентів, які проводять голодування в м. Києві з 2 жовтня 1990 року». – *Радянська Україна*. – 1990. – 4, 6, 11, 13, 17, 18, 19, 21, 24 жовтня; *Правда Украины*. – 1990. – 30 жовтня; *Вісті з України*. – 1990. – № 42, жовтень; *Літературна Україна*. – 1990. – 11, 18, 25 жовтня; *За вільну Україну*. – 1990. – 9, 11, 14 жовтня; *Вечірній Київ*. – 1990.

3 жовтня 1990 (середа) – У прийнятій Заяві Верховної Ради УРСР у зв'язку з об'єднанням Німеччини відзначалось, що «завершено складний і сповнений трагізму період в історії німецького народу». Наголошувалось, що об'єднання Німеччини «відкриває нові можливості для ефективного забезпечення міцного та тривалого миру в Європі». Найважливішою передумовою в цьому є те, що Німеччина, як і всі європейські країни, «беззастережно визнає недоторканості післявоєнних кордонів в Європі». – *Відомості Верховної Ради УРСР*. – К., 1990. – № 42. – С. 775.

3 жовтня 1990 (середа) – Запоріжжя. Повідомлялось про проведення багатолюдного мітингу на захист пам'ятників В. Леніну. – *Радянська Україна*. – 1990. – 3 жовтня; *Правда Украины*. – 1990. – 3 жовтня.

3 жовтня 1990 (середа) – Сімферополь. Повідомлялось, що заходами міськкому партії і міськвиконкому відбувся масовий мітинг-протест проти актів вандалізму по відношенню до пам'ятників В. Леніну. – *Кримська правда*. – 1990. – 3 жовтня.

4 жовтня 1990 (четвер) – Указ Президента СРСР «Про першочергові заходи щодо переходу до ринкових відносин» прийнятий з метою розширення економічної самостійності і посилення

зацікавленості підприємств у збільшенні випуску продукції та підвищення ефективності виробництва, створення умов для переходу до ринкових відносин. – *Радянська Україна*. – 1990. – 6 жовтня.

4–7 жовтня 1990 (четвер – неділя) – Київ. XV з'їзд профспілок України, який об'єднав у своїх лавах понад 26 млн осіб. На з'їзді йшла мова про роль, місце і завдання профспілок в умовах суверенної держави. Обговорювались проблеми профспілкового руху, визначили стратегію і тактику дій у зв'язку з переходом до ринкових відносин. Делегати прийняли Звернення XV з'їзду профспілок України до Верховної Ради СРСР і Верховної Ради УРСР, в якому висловили категоричний протест з приводу союзних законодавчих актів, які були прийняті в останні роки і мали відверто антипрофспілковий характер, дискримінували найбільш масову громадську організацію. Що стосувалося Укрпрофради, то вона, відзначалось на з'їзді, не змогла змінити форми і методи роботи у перебудовний період, а тому й вичерпала кредит довір'я. Була заснована Федерація незалежних профспілок України. Головою ради Федерації обрано О. Ковалевського. – *Радянська Україна*. – 1990. – 5, 9 жовтня.

5 жовтня 1990 (п'ятниця) – Відбулася зустріч парламентарії УРСР і РРФСР, яка проходила під головуванням заступників голів Верховної Ради двох республік В. Гриньова і Б. Ісаєва. Особливу увагу було приділено проблемі нового союзного договору і шляхам переходу до ринкової економіки. Висловлювались різні, часом діаметрально протилежні, точки зору. Разом з тим, парламентарії підкреслювали, що порушення традиційних зв'язків між двома республіками, які мають великий економічний, науковий і культурний потенціал, веде до небажаних наслідків. Тому обидві сторони підтримали ідею про створення у найкоротші строки постійно діючої міжпарламентської комісії для координації дій. – *Відомості Верховної Ради УРСР*. – К., 1990. – № 42. – С. 787.

5 жовтня 1990 (п'ятниця) – Нью-Йорк. Повідомлялось про виступ Голови Ради міністрів УРСР В. Масола на 45-ій сесії Генеральної Асамблеї ООН у зв'язку з проведенням всесвітньої зустрічі на вищому рівні в інтересах дітей. У своєму виступі В. Масол висловив щире вдячність міжнародним організаціям, урядам й громадськості багатьох країн світу, що прийшли на допомогу в зв'язку з чорнобильською трагедією й висловив сподівання на подальшу участь у цих зусиллях світового співтовариства. – *Радянська Україна*. – 1990. – 2, 5 жовтня; *Правда України*. – 1990. – 2, 7 жовтня.

6 жовтня 1990 (субота) – Київ. Маніфестація під гаслом «За мир і спокій у нашому домі», у якій взяли участь учасники республіканської зустрічі ветеранів війни і праці, борців антифашистського руху Опору, трудящих і молоді. – *Радянська Україна*. – 1990. – 7 жовтня; *Правда України*. – 1990. – 7 жовтня; *Вісті з України*. – 1990. – № 43, жовтень.

8 жовтня 1990 (понеділок) – Нью-Йорк. У штаб-квартирі міжнародного співтовариства розповсюджено як офіційний документ Генеральної Асамблеї ООН текст Декларації про державний суверенітет України. – *Радянська Україна*. – 1990. – 11 жовтня.

9 жовтня 1990 (вівторок) – Заява Верховної Ради Української РСР з приводу постанови сенату Республіки Польща від 3 серпня 1990 р. щодо акції «Вісла», у якій зазначалось, що народ України з розумінням сприйняв постанову сенату Республіки Польща щодо осуду санкціонованої польським повоєнним урядом і здійсненої 1947 року акції «Вісла». Визнання сенатом протиправності акції «Вісла» Верховна рада УРСР розцінила як серйозний крок до виправлення кривд, заподіяних українцям у Польщі. Одночасно відзначалось, що поляки так само зазнали в ті часи немало горя і страждань з українського боку. У Заяві Верховної Ради Української РСР засуджувались злочини сталінського режиму проти поляків. – *Відомості Верховної Ради УРСР*. – К., 1990. – № 43. – С. 794.

9 жовтня 1990 (вівторок) – Івано-Франківськ. Повідомлялось про проведення першого в Україні збору ветеранів Української повстанської армії. На ньому було створено Братство вояків Української повстанської армії Карпатського краю (Івано-Франківщина, Закарпаття, Буковина). – *Галичина*. – 1990. – 9 жовтня.

9 жовтня 1990 (вівторок) – Закон СРСР «Про громадські об'єднання» визнавав право на об'єднання невід'ємним правом людини і громадянина. У Законі підкреслювалося, що радянська держава гарантує громадянам СРСР свободу створення громадських об'єднань. – *Радянська Україна*. – 1990. – 18 жовтня.

9 жовтня 1990 (вівторок) – Івано-Франківськ. Згідно рішення місцевої ради народних депутатів, демонтували пам'ятник В. Леніну, який знаходився у центрі міста. – *Галичина*. – 1990. – 10 жовтня; *Українське слово (Париж)*. – 1990. – 28 жовтня.

11 жовтня 1990 (четвер) – Повідомлялось, що президія Тернопільської міської ради прийняла рішення «Про націоналізацію майна КПРС (КПУ), ЛКСМК (МДС)», згідно якого передбачалось до 1 грудня 1990 року інвентаризувати все майно обкомів партії і комсомолу, яке знаходиться на території міста, націоналізувати його і передати у муніципальну власність будівлі, приміщення, гаражі. – *Радянська Україна*. – 1990. – 11 жовтня.

12 жовтня 1990 (п'ятниця) – Указ Президента СРСР «Про заходи щодо охорони недоторканності права власності в СРСР» прийнятий у зв'язку з тим, що у ряді регіонів країни почастішали випадки незаконного вилучення майна, яке належить державним і громадським підприємствам, установам, організаціям, широко розповсюджені посягання на власність громадян. – *Радянська Україна*. – 1990. – 14 жовтня.

13 жовтня 1990 (вівторок) – Указ Президента СРСР «Про припинення наруги над пам'ятниками, пов'язаними з історією держави, та її символами» прийнятий у зв'язку з тим, що останнім часом почастішали випадки наруги над пам'ятниками засновникові радянської держави В. Леніну, іншим громадсько-політичним діячам, меморіалами Жовтневої революції, Громадянської і Великої Вітчизняної воєн, іншими пам'ятниками, пов'язаними з історією радянської держави, над могилами воїнів, які загинули при захисті Вітчизни, а також факти глузу і наруги над державними символами – Державним гербом, прапором і гімном СРСР. – *Радянська Україна*. – 1990. – 16 жовтня.

13–14 жовтня 1990 (субота–неділя) – Київ. З офіційним візитом на запрошення уряду УРСР перебував міністр закордонних справ Республіки Польща К. Скубішевський. У ході візиту була підписана Декларація про принципи та основні напрямки розвитку українсько-польських відносин. – *Радянська Україна*. – 1990. – 16 жовтня; *Правда України*. – 1990. – 16, 17 жовтня.

16 жовтня 1990 (вівторок) – Постанова Верховної Ради УРСР «Про утворення тимчасової депутатської комісії Верховної Ради Української РСР для розслідування комплексу подій, пов'язаних з аварією на Чорнобильській АЕС». Комісію очолив В. Яворівський. – *Відомості Верховної Ради УРСР*. – К., 1990. – № 46. – С. 851–853.

15 жовтня 1990 (понеділок) – Постанова Верховної Ради УРСР «Про стабілізацію господарських зв'язків у IV кварталі 1990 року і в 1991 році» прийнята з метою забезпечення стабільної роботи народного господарства республіки, збереження усталених, взаємовигідних та налагоджених нових економічних зв'язків, експорту продукції відповідно до міжурядових угод. – *Радянська Україна*. – 1990. – 19 жовтня.

15 жовтня 1990 (понеділок) – Постанова Верховної Ради УРСР «Про запровадження на території Української РСР єдиного державного замовлення на виробництво продукції, виконання робіт (послуг)» незалежно від відомчої підпорядкованості та форми власності з метою забезпечення

державних потреб республіки, виконання міжреспубліканських угод та поставок на експорт найважливіших матеріально-технічних ресурсів, захисту інтересів народного господарства республіки в період переходу економіки на ринкові відносини. – *Радянська Україна*. – 1990. – 19 жовтня.

16 жовтня 1990 (вівторок) – Повідомлялось, що в Івано-Франківську з ініціативи Спілки незалежної молоді була відзначена 48-а річниця створення Української повстанської армії; на площі Андрія Шептицького в Івано-Франківську освячено встановлений «пам'ятний хрест героям ОУН і УПА». У селі Старий Угрів Калузького району був встановлений перший в Україні пам'ятник Степану Бандері – лідеру українських націоналістів, убитого 15 жовтня 1959 р. в Мюнхені. У селі Задеревці Стрийського району Львівської області відкрито музей-садибу С. Бандери. У Тернополі відбулось освячення символічної могили-кургану членів Організації українських націоналістів і воїнів Української повстанської армії. Галичина. – 1990. – 13, 16 жовтня; За вільну Україну. – 1990. – 16 жовтня; – *Радянська Україна*. – 1990. – 17 жовтня.

17 жовтня 1990 (середа) – Київ. Повідомлялось, що в ЦК Компартії України відбулася зустріч першого секретаря ЦК Компартії України С. Гуренка з комуністами-керівниками підприємств оборонних галузей промисловості, під час якої обговорено проблеми конверсії. Зверталась увага на те, що через відсутність законодавчих і нормативних актів, які б чітко визначали порядок здійснення конверсії в країні, ефективність використання потужного кадрового і виробничого потенціалу оборонних підприємств у ряді випадків знижується. Необґрунтовано згортаються довгострокові комплексні наукові дослідження, порушуються сталі господарські зв'язки. Вказувалось на необхідність посилити активність комуністів оборонних підприємств (яких майже 220 тисяч) у забезпеченні дальшого нарощування виробництва, в тому числі товарів для народу. – *Радянська Україна*. – 1990. – 17 жовтня.

17 жовтня 1990 (середа) – Прийнятий Закон УРСР «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві України» визначав умови, зміст і межі пріоритетності розвитку соціальної сфери села та агропромислового комплексу в структурі народного господарства республіки. – *Радянська Україна*. – 1990. – 25 жовтня.

17 жовтня 1990 (середа) – Нью-Йорк. В Українському народному домі заходами Ліги американських українців був проведений вечір з нагоди 70-річчя часопису «Українські вісті», на якому були присутні члени делегації УРСР на 45-ій сесії Генеральної Асамблеї ООН, працівники постійного представництва УРСР при ООН, секретаріат ООН. – *Радянська Україна*. – 1990. – 21 жовтня; *Вісті з України*, – 1990. – № 6, лютий.

17 жовтня 1990 (середа) – На Львівщині на заклик Руху відбулося пікетування комітетів різних рівнів Компартії України. – *Правда України*. – 1990. – 19 жовтня.

18 жовтня 1990 (четвер) – Москва. Голова Ради міністрів УРСР В. Масол і Голова Ради міністрів РРФСР І. Силаєв підписали Угода про економічне співробітництво на 1991 рік і дальший розвиток культурних зв'язків між Україною і Російською Федерацією. – *Радянська Україна*. – 1990. – 20 жовтня.

18 жовтня 1990 (четвер) – Сімферополь. У зв'язку з проголошенням 69-ої річниці Кримської соціалістичної радянської республіки представники Національного руху кримських татар під керівництвом Юрія Османова поклали квіти до пам'ятника В. Леніну та провели збори у залі міськкому КПУ. Вони закликали вирішувати кримсько-татарську проблему в рамках існуючої влади, а також заявили, що єдиним органом, який здатний вирішити існуючі проблеми є комітет з питань депортованих народів при обладі, створений самими кримськими татарами. Учасники зборів ухвалили резолюція на ім'я Президента СРСР, Президента Узбецької РСР та Голови Верховної Ради України з проханням «застосувати владу проти планового заселення Криму російськомовним населенням». – *Українське слово (Париж)*. – 1990. – 4 листопада.

19 жовтня 1990 (п'ятниця) – Москва. Верховна рада СРСР схвалила «Основні напрями стабілізації народного господарства і переходу до ринкової економіки». – *Радянська Україна*. – 1990. – 30, 31 жовтня.

20 жовтня 1990 (субота) – Повідомлялось, що уряд України прийняв постанову про створення організаційного комітету по підготовці і проведенню заходів у зв'язку з 50-річчям трагедії Бабиного Яру у вересні 1991 року. – *Радянська Україна*. – 1990. – 20 жовтня.

22 жовтня 1990 (понеділок) – Постанова Ради міністрів УРСР «Про захист споживчого ринку в Українській РСР». – *Зібрання постанов уряду УРСР*. – К., 1990. – № 10. – С. 21–22.

22–25 жовтня 1990 (понеділок–четвер) – Донецьк. Другий всесоюзний з'їзд гірників, на якому були присутні 900 делегатів з усіх вугільних басейнів СРСР. Було створено об'єднання незалежних профспілок гірників. – *Правда України*. – 1990. – 23, 25, 28 *октябрю*; *Вечірній Київ*. – 26, 27 жовтня; *Радянська Україна*. – 1990. – 27, 30 жовтня.

23 жовтня 1990 (вівторок) – Верховна Рада УРСР, розглянувши заяву В. Масола про складання ним повноважень Голови Ради міністрів УРСР, задовольнила його прохання. – *Радянська Україна*. – 1990. – 25 жовтня.

23 жовтня 1990 (вівторок) – Київ. Голова Верховної Ради УРСР Л. Кравчук прийняв главу Української автокефальної православної церкви патріарха Київського і всієї України митрополита Мстислава. – *Радянська Україна*. – 1990. – 25 жовтня.

24 жовтня 1990 (середа) – Прийнятий Закон УРСР «Про зміни і доповнення до Конституції (Основного Закону) Української РСР». Ним скасовувалася ст. 6 про керівну роль Комуністичної партії, закріплювалися основи діяльності різних політичних партій в Україні. Велике значення мала заміна ст. 71, що проголосила верховенство законів республіки на території України, а також ст. 120, якою вимагалось обов'язкове виконання постанов і розпоряджень Ради міністрів УРСР на території України. Зміцненню впливу республіканської влади сприяли в ст. 149, згідно з яким найвищий судовий контроль міг здійснювати лише Верховний суд Української РСР. – *Радянська Україна*. – 1990. – 28 жовтня; *Алексєєв Ю. М., Кульчицький С. В., Слюсаренко А. Г. Україна на зламі історичних епох (Державотворчий процес 1985–1999 рр.)*. – К., 2000. – С. 70.

24 жовтня 1990 (середа) – Постанова Верховної Ради УРСР по створенню комісії по розробці нової Конституції Української РСР, яку очолив Голова Верховної Ради УРСР Леонід Кравчук. – *Радянська Україна*. – 1990. – 28 жовтня.

27 жовтня 1990 (субота) – Опубліковано повідомлення прес-центру ЦК Компартії України, у якому відзначалось про загострення суспільно-політичної ситуації в республіці, здійснення тиску на Верховну Раду УРСР і активізація антикомуністичних сил, які прагнуть політичної влади. В окремих областях, особливо у Львівській, з мовчазної згоди або потурання новообраних місцевих рад народних депутатів заохочується порушення існуючих законів, переслідування комуністів. – *Радянська Україна*. – 1990. – 27 жовтня.

29 жовтня 1990 (понеділок) – Київ. Прес-конференція у Раді міністрів УРСР, на якій було повідомлено про введення з 1 листопада 1990 року картки споживача. Зазначалось, що цей непопулярний і вимушений захід викликаний тим, що поліці магазинів пусті попри те, що промислові підприємства не зменшують виробництво своїх товарів. Причина «в розбалансованості споживчого ринку внаслідок випереджуючого зростання грошових доходів певної частини населення у порівнянні з виробництвом товарів народного споживання: сьогодні на кожній карбованець товарної маси припадає 3–4 карбованці грошових доходів». – *Радянська Україна*. – 1990. – 30 жовтня.

29 жовтня 1990 (понеділок) – На сесії Верховної Ради УРСР з доповіддю про програму переходу УРСР до ринкової економіки виступив в.о. Голови Ради міністрів УРСР В. Фокін. Він охарактеризував споживчий ринок України як такий, що повністю дестабілізований і вказав на причини складної ситуації у народному господарстві: реальною альтернативою до поліпшення економічного становища республіки є повна економічна і політична самостійність України і перехід до ринкової економіки з глибокими конституційними змінами, які становлять нову структуру соціально-економічних відносин і виробництва. – *Радянська Україна*. – 1990. – 31 жовтня.

31 жовтня–1 листопада 1990 (середа–четвер) – На Львівщині були проведені заходи, присвячені 72-й річниці проголошення Західноукраїнської Народної Республіки. – *Вільна Україна*. – 1990. – 3 лютого; *За вільну Україну*. – 1990. – 1, 3 листопада; *Вісті з України*. – 1990. – №№ 46, 47, листопад.

Листопад 1990 року

1 листопада 1990 (четвер) – Верховна Рада УРСР прийняла концепцію і програму переходу Української РСР до ринкової економіки, що базувалася на положеннях Декларації про державний суверенітет України та Законі УРСР «Про економічну самостійність Української РСР». – *Радянська Україна*. – 1990. – 15 листопада.

1 листопада 1990 (четвер) – Повідомлялось, що вийшов перший номер нового республіканського часопису «Урядовий кур'єр» – друкований орган Ради міністрів України. – *Радянська Україна*. – 1990. – 1 листопада.

1 листопада 1990 (четвер) – Постанова Ради національностей Верховної Ради СРСР «Про хід здійснення першочергових заходів, пов'язаних з поверненням кримських татар в Кримську область», згідно якої у Кримську область в 1991–1996 роках планувалося повернути 330–350 тис. (80–85 %) кримських татар і створити для цього необхідні економічні і соціальні умови. – *Кримська правда*. – 1990. – 3, 4 листопада; *Кримські татари: шлях до повернення. Кримськотатарський національний рух (друга половина 1940-х–початок 1990-х років). Очіма радянських спецслужб. Збірник матеріалів та документів. Частина друга*. – Київ, 2004.

1 листопада 1990 (четвер) – Івано-Франківськ. Вперше за півстоліття відзначено День державності на західноукраїнських землях. Цей День – створення Західноукраїнської народної республіки – в Івано-Франківській і Львівській областях оголошено вихідним. – *Галичина*. – 1990. – 31 жовтня, 3 листопада; *Правда України*. – 1990. – 24 октябрю; *Українське слово (Париж)*. – 1990. – 18 листопада.

3 1 листопада 1990 (четвер) – В Україні запроваджено картки споживача. – *Радянська Україна*. – 1990. – 7 листопада.

5 листопада 1990 (понеділок) – Міністерство юстиції України зареєструвало Українську республіканську партію. Голова – М. Горинь. – *Верстюк В. Ф., Дзюба О. М., Репринцев В. Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодні. Хронологічний довідник*. – К., 2005. – С. 589.

7 листопада 1990 (середа) – Демонстрації, мітинги, урочисті збори, вечори і концерти з нагоди 73-ої річниці Жовтневої революції відбулися у Києві, областях республіки. – *Радянська Україна*. – 1990. – 8 листопада; *Кримська правда*. – 1990. – 8 листопада.

7 листопада 1990 (середа) – Київ. Розгін міліцією студентів на площі Перемоги та провокація проти народного депутата Степана Хмари. – *Верстюк В. Ф., Дзюба О. М., Репринцев В. Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодні. Хронологічний довідник. Вип. 2*. – К., 2005. – С. 589.

7 листопада 1990 (середа) – Сімферополь. Повідомлялось, що перестало існувати наметове містечко кримських татар, розташоване в центрі міста. Майже чотири місяці його господарі пікетували будинок облвиконкому, намагаючись довести, що мають право самовільно захоплювати землі для індивідуального будівництва там, де вони вважатимуть за потрібне. Кримській владі вдалося переконати пікетників, що вирішити проблему можна лише законними методами. Керівники наметового містечка разом з представниками влади виробили приємлеме для всіх рішення. Комісія рекомендувала виконавчим комітетам Сімферополя, Ялти, Бахчисарайського, Белогорського, Сімферопольського районів до 20 листопада 1990 року розглянути заяви кримських татар, виділити тим, які потребують земельні ділянки для індивідуального будівництва житла у відведених для цього місцях, надати їм допомогу у працевлаштуванні і оформленні прописки. – *Правда України*. – 1990. – 7 ноября.

7–8 листопада 1990 (середа–четвер) – Львівська обласна рада народних депутатів оголосила 7–8 листопада робочими днями. В СРСР і УРСР ці дні – вихідні. – *Правда України*. – 1990. – 24 октября.

11 листопада 1990 (неділя) – Постанова Ради міністрів УРСР «Про порядок державної реєстрації кооперативів (філіалів, відділень) та їх спілок (об'єднань) в Українській РСР» прийнята з метою встановлення в республіці єдиного порядку державної реєстрації кооперативів (філіалів, відділень) та їх спілок. – *Зібрання постанов уряду УРСР*. – К., 1990. – № 11. – С. 7–8.

12 листопада 1990 (понеділок) – Сімферополь. Позачергова сесія Кримської обласної ради народних депутатів обговорила питання щодо статусу Криму і ставлення до союзного договору, у роботі якої взяв участь Голова Президії Верховної Ради УРСР Леонід Кравчук. Проведення позачергової сесії обумовлено терміною необхідністю стабілізувати міжнаціональні процеси на півострові, не допустити дальшого ускладнення. Виникли конфлікти, пов'язані із стихійним поверненням репресованих народів на історичну батьківщину. Учасники сесії прийняли Декларацію «Про держаний і правовий статус Криму», у якій, зокрема, зазначалося, що «Кримська обласна Рада народних депутатів вважає Указ Президії Верховної Ради СРСР від 30 червня 1945 року і Закон РРФСР від 25 червня 1946 року, які ліквідували Кримську АРСР, неконституційними і заявляє про право народів Криму на відтворення державності у формі Кримської автономної радянської соціалістичної республіки як суб'єкта Союзу РСР і учасника союзного договору. Реалізація цього права повинна бути здійснена виключно на основі волевиявлення народу шляхом референдуму». Депутати затвердили тимчасове положення про референдум, порядок і дату його проведення на території Кримської області – 20 січня 1991 року. На референдум виносилося питання «Ви за відновлення Кримської автономної РСР як об'єкта Союзу РСР та учасника союзного договору». На сесії було оголошено заяву керівників національно-культурних товариств Криму і групи народних депутатів про геноцид єврейського і кримчацького народів у роки гітлерівської окупації в Криму. – *Кримська правда*. – 1990. – 16, 24 листопада; *Радянська Україна*. – 1990. – 11, 13, 14 листопада; *Правда України*. – 1990. – 14 ноября.

13 листопада 1990 (вівторок) – Затверджене Верховною Радою УРСР тимчасове положення про комісію Верховної Ради Української РСР мандатну і з питань депутатської етики, створене для перевірки повноважень обраних народних депутатів УРСР та розгляду питань, що стосувалося норм поведінки народного депутата Української РСР у Верховній Раді УРСР, а також у діяльності, пов'язаній з виконанням депутатських обов'язків. – *Радянська Україна*. – 1990. – 16 листопада.

13 листопада 1990 (вівторок) – Повідомлялось, що тільки на Хмельниччині реабілітовано більш як 35 тисяч громадян – жертв сталінських репресій. Робота по перегляду архівних кримінальних справ і реабілітації цих осіб проводилась облуправлінням Комітету державної безпеки спільно з органами прокуратури. – *Радянська Україна*. – 1990. – 13 листопада.

13 листопада 1990 (вівторок) – Москва. Повідомлялось, що на черговому засіданні секретаріату ЦК КПРС, яке відбулося під головування заступника генерального секретаря ЦК КПРС В. Івашка, розглянуто низку питань, що стосувалися позиції партії у справі збереження цілісності оновленого союзу, формування громадського суспільства, зміцнення правової держави. – *Радянська Україна*. – 1990. – 13 листопада.

14 листопада 1990 (середа) – Верховна Рада УРСР призначила Головою Ради міністрів УРСР В. Фокіна. – *Відомості Верховної Ради УРСР*. – К., 1990. – № 48. – С. 904–905; *Радянська Україна*. – 1990. – 15 листопада.

14 листопада 1990 (середа) – Верховна Рада УРСР «після гострої дискусії, яка іноді виходила за рамки парламентської етики, більшістю голосів ухвалила згоду на притягнення до кримінальної відповідальності депутата С. Хмари». – *Відомості Верховної Ради УРСР*. – К., 1990. – № 48. – С. 905.

14 листопада 1990 (середа) – Нью-Йорк. Повідомлялось, що 45-а сесія Генеральної Асамблеї ООН уперше приступила до розгляду питань про міжнародне співробітництво у подоланні наслідків аварії на Чорнобильській АЕС. – *Радянська Україна*. – 1990. – 14 листопада.

3 15 листопада 1990 (четвер) – Відповідно до «Основних напрямів по стабілізації народного господарства і переходу до ринкової економіки» з метою нормалізації споживчого ринку, посилення боротьби з спекуляцією і нетрудовими доходами, розширення випуску дефіцитних товарів народного господарства Рада міністрів СРСР прийняла рішення про перехід на формування договірних (вільних) роздрібних цін на предмети розкошу та низку товарів, які не справляють істотного впливу на життєвий рівень населення. Зокрема, на таких принципах формуватимуться ціни на ювелірні вироби, вироби з натурального хутра для дорослих, килими і килимові вироби, фарфоро-фаянсові вироби з високохудожнього виконання, вироби з кришталю, технічно складні радіоелектронні вироби високого класу, окремі види меблів високої якості, низку товарів імпортного виробництва, запасні частини до легкових автомобілів, делікатесні рибні товари і окремі види м'ясних продуктів. Роздрібні ціни встановлюватимуться підприємствами-виготовлювачами за домовленістю з торговельними організаціями з урахуванням кон'юнктури ринку (на основі попиту і пропозиції, що склалися). Здійснення зазначених заходів, як наголошувалось у прийнятому рішенні, дасть змогу створити додаткові стимули для збільшення виробництва товарів народного споживання і насичення ринку. – *Радянська Україна*. – 1990. – 15 листопада.

19 листопада 1990 (понеділок) – Київ. Договір між Українською РСР та Російською РФСР підписали Голова Верховної Ради РФСР Б. Єльцин і Голова Верховної Ради УРСР Л. Кравчук. Договір передбачав розвиток міждержавних відносин на основі принципів суверенної рівності, невтручання у внутрішні справи, відмови від застосування сили або економічних методів тиску, врегулювання спірних проблем погоджувальними засобами, а також інших загально визначених принципів і норм міжнародного права. – *Радянська Україна*. – 1990. – 21 листопада.

22 листопада 1990 (четвер) – В Україні створена нова громадська науково-економічна організація – Спілка економістів України. Вона постала на базі республіканської організації всесоюзного економічного товариства відповідно до Декларації про державний суверенітет і Закону УРСР «Про економічну самостійність Української РСР». Головою Спілки економістів України обраний Г. Дзісь. – *Радянська Україна*. – 1990. – 22 листопада.

23 листопада 1990 (п'ятниця) – Москва. У прийнятій Верховною Радою СРСР постанові «Про становище в країні» відзначалось, що обстановка в СРСР продовжує погіршуватись і наближається до критичного стану. Становище в політичній, соціально-економічній сферах і на споживчому ринку ускладнюється, порушена товарно-грошова збалансованість. Гостро-

та міжнаціональних відносин набула небезпечного характеру. Відбувається розпад структур виконавчої влади. Посилюється негативний вплив тіньової економіки, падають дисципліна і порядок, зростає злочинність. У країні склалася надзвичайна ситуація. – *Радянська Україна*. – 1990. – 28 листопада.

23–24 листопада 1990 (п'ятниця–субота) – Ашхабад. Візит урядової делегації України на чолі з Головою Ради міністрів УРСР В. Фокіним у Туркменію. Відбулися зустрічі з Президентом Туркменської РСР С. Ніязовим, Прем'єр-міністром республіки Х. Ахмедовим, іншими офіційними особами. В результаті візиту була підписана угода про економічне та культурне співробітництво між Українською РСР і Туркменською РСР. – *Радянська Україна*. – 1990. – 27 листопада.

24 листопада 1990 (субота) – Опубліковано проект нового союзного Договору, підготовлений в результаті консультацій з представниками республік і обговорення на Раді Федерації, з урахуванням пропозицій наукових установ, трудових колективів, громадських організацій і громадян. – *Радянська Україна*. – 1990. – 24 листопада.

24 листопада 1990 (субота) – Сміт Ворзель Київської області. Розпочала роботу всесоюзна конференція масової громадської організації союзу «Чорнобиль», одне з головних завдань якого – захист інтересів учасників ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, їх сімей і громадян, які потерпіли внаслідок цієї катастрофи. На час проведення конференції союз об'єднував понад сто первинних організацій у різних регіонах країни. – *Радянська Україна*. – 1990. – 25 листопада.

26 листопада 1990 (понеділок) – Київ. Угоду між урядами Української РСР і Казахської РСР про розвиток економічного і культурного співробітництва на 1991–1995 роки підписали Прем'єр-міністр Кабінету Міністрів КРСР У. Карамазов і Голова Ради міністрів УРСР В. Фокін. – *Радянська Україна*. – 1990. – 28 листопада.

27 листопада 1990 (вівторок) – На підставі пропозиції Економічної і Соціальної ради та Генеральної Асамблеї ООН Українську РСР обрано членом Комітету по програмі і координації. – *Україна на міжнародній арені. Збірник документів і матеріалів 1986–1990 рр.* – К., 1993. – С. 44, 507.

29 листопада 1990 (четвер) – Київ. Відбулася зустріч Голови Верховної Ради УРСР Л. Кравчука з представниками кримсько-татарського народу від Криму, Узбекистану, Таджикистану і Краснодарського краю. Обговорювались правові, господарські питання організованого повернення кримських татар. Також порушувалися питання майбутнього статусу Криму. – *Відомості Верховної Ради УРСР*. – К., 1990. – № 50. – С. 936.

29 листопада 1990 (четвер) – Постанова Верховної Ради УРСР «Про невідкладні заходи по зміцненню законності і правопорядку в республіці» прийнята у зв'язку з тим, що криміногенна ситуація в республіці набула загрозливого характеру і дедалі погіршувалося. Постанова констатувала зростання протидії силам правопорядку та незаконне втручання в їх діяльність. Серед факторів, що негативно впливали на забезпечення правопорядку та внутрішньої безпеки в державі – «кризовий стан економіки, масові порушення трудової дисципліни, несанкціоновані мітинги і демонстрації, пікетування, наруга і глуз над пам'ятниками і меморіалами учасникам Жовтневої революції, громадянської і Великої Вітчизняної воєн, іншим пам'ятникам історії та культури. Порушення закону допускали також і деякі місцеві ради народних депутатів, їх виконавчі органи, окремі депутати». Прийнята постанова була покликана якнайшвидше забезпечити належний правопорядок і законність у суспільстві, без чого неможливі були стабілізація соціально-політичного та економічного життя, а також здійснення економічних реформ. – *Радянська Україна*. – 1990. – 4 грудня.

29 листопада 1990 (четвер) – Київ. Міжурядова угода між Україною і Латвією про економічне і культурне співробітництво на 1991–1995 роки підписана Головою Ради міністрів УРСР

В. Фокіним і Головою Ради міністрів Латвійської РСР І. Годманісом. – *Радянська Україна*. – 1990. – 1 грудня.

29 листопада 1990 (четвер) – Київ. Між урядами Української РСР і Естонської РСР укладе-на угода про економічне і культурне співробітництво на 1991–1995 роки, яку підписали Голова Ради міністрів УРСР В. Фокін і Голова естонського уряду Е. Савісаар. – *Радянська Україна*. – 1990. – 1 грудня.

29 листопада 1990 (четвер) – Оpubлікована резолюція пленуму ЦК Компартії України «Про ставлення ЦК Компартії України до релігії, церкви, віруючих, до використання міжцерковних конфліктів у політичних цілях», у якій була висловлена стурбованість різким загостренням міжцерковних конфліктів у республіці. У них втягуються широкі верстви віруючих і невіруючих, нові політичні партії, громадські рухи, органи місцевої влади, міжнародні організації. З метою нормалізації релігійної ситуації пленум ЦК Компартії України порушив перед Верховною Радою УРСР питання про необхідність державної програми врегулювання міжцерковних конфліктів у республіці на основі безумовного пріоритету закону над політичною кон'юнктурою, що виключає одержання будь-якою церквою односторонніх переваг, створення віруючим усіх конфесій рівних реальних можливостей для задоволення релігійних потреб. У резолюції наголошувалося, що релігійні організації повинні бути вільні не лише від державного втручання у свої внутрішні справи, а й від спроб різних партій, громадських формувань використовувати релігійні інститути у політичній боротьбі. – *Радянська Україна*. – 1990. – 29 листопада.

30 листопада 1990 (п'ятниця) – Указ Президента СРСР «Про посилення робітничого контролю з метою наведення порядку в зберіганні, транспортуванні і торгівлі продовольством і товарами народного споживання» прийнятий у зв'язку з надзвичайним становищем, яке скла-лося на споживчому ринку, масовими зловживаннями в торгівлі і системі постачання продуктів харчування та інших товарів народного споживання. – *Радянська Україна*. – 1990. – 2 грудня.

30 листопада 1990 (п'ятниця) – Київ. Між урядами УРСР і ГРСР укладена Угода про економічне і культурне співробітництво на 1991–1995 роки, яку підписали Голова Ради міністрів УРСР В. Фокін і Голова Ради міністрів Республіки Грузія Т. Сігуа. – *Радянська Україна*. – 1990. – 2 грудня.

Грудень 1990 року

1 грудня 1990 (субота) – Указ Президента СРСР «Про деякі акти з питань оборони, прийняті в союзних республіках». Відповідно до статті 73 Конституції СРСР захист суверенітету, охорона державних кордонів і території СРСР, організація оборони і керівництво Збройними Силами СРСР підлягають Союзу РСР. Указ прийнятий у зв'язку з тим, що деякі союзні республіки, не чекаючи договірного врегулювання названих питань, приймають законодавчі акти про діяльність Збройних Сил СРСР. Особливу тривогу, наголошувалося в Указі Президента СРСР, викликають акти, що стосуються призову громадян на дійсну військову службу. Рішення, які містять ці акти, про проходження громадянами республік служби тільки на території відповідної республіки, а також заходи, які фактично заохочують відмову від військової служби і дезертирство із Збройних Сил СРСР, прикордонних, внутрішніх військ та інших збройних формувань, передбачених законодавством СРСР, усунення передбаченої загальносоюзним законодавством відповідальності за ухилення від військової служби по суті спрямовані на протидію виконання Закону СРСР «Про загальний військовий обов'язок». – *Радянська Україна*. – 1990. – 4 грудня.

1–2 грудня 1990 (субота–неділя) – Київ. Установчий з'їзд Партії демократичного відродження України, на якому затверджено її статут і програмні тези. У прийнятій на з'їзді декларації зазначалося, що це – парламентська партія демократичного типу без монополітичного

централізму, створена на основі принципів суверенності її членів. Останні можуть вільно створювати свої об'єднання, включаючи фракції. Організаторами нової партії стали в основному колишні члени Комуністичної партії, які стояли свого часу на Демократичній платформі в КПРС. На з'їзді 324 делегати представляли 2340 членів партії з 23 областей (не були представники з Житомирської і Закарпатської областей). Координаційну раду очолили 7 співголів. – *Радянська Україна*. – 1990. – 4 грудня; *Національні процеси в Україні. Історія і сучасність. Документи і матеріали. Довідник. Ч. 2 – К.*, 1997. – С. 595–598.

2 грудня 1990 (неділя) – Київ. Несанкціонований мітинг, організований міжпартійною асамблеєю та Українською республіканською партією, проведений з метою протесту проти підписання союзного договору і вимогами звільнити з-під арешту депутата С. Хмару. Після мітингу кілька тисяч осіб попрямували до Лук'янівської в'язниці, де утримувався депутат С. Хмара. – *Вісті з України*. – 1990. – № 51, грудень.

2 грудня 1990 (неділя) – Львів. Відбувся мітинг-протест проти підписання союзного договору і арешту народного депутата УРСР Степана Хмари, у якому взяли участь десятки тисяч осіб. – *За вільну Україну*. – 1990. – 4 грудня.

3 грудня 1990 (понеділок) – Закон УРСР «Про ціни і ціноутворення», який згідно з Декларацією про державний суверенітет України та Законом УРСР «Про економічну самостійність Української РСР» самостійно здійснював політику цін. Закон визначав основні принципи встановлення і застосування цін і тарифів та організацію контролю за їх дотриманням на території республіки. – *Відомості Верховної Ради УРСР*. – К., 1990. – № 52. – С. 956–959; *Радянська Україна*. – 1990. – 12 грудня.

4 грудня 1990 (вівторок) – Закон УРСР «Про державну податкову службу в Українській РСР». – *Відомості Верховної Ради УРСР*. – К., 1991. – № 6. – С. 139–145.

5 грудня 1990 (середа) – Закон Української РСР «Про бюджетну систему Української РСР» визначав основи організації бюджетної системи УРСР на базі її державного суверенітету та економічної самостійності. – *Радянська Україна*. – 1990. – 21 грудня.

7 грудня 1990 (п'ятниця) – Голова Верховної Ради УРСР Леонід Кравчук на пленарному засіданні Верховної Ради УРСР визнав, «що з областей республіки, з країни щодня надходить інформація про складне становище у народному господарстві. Воно не просто складне, а кричущо». – *Радянська Україна*. – 1990. – 8 грудня.

7 грудня 1990 (п'ятниця) – Прийнятий Закон Української РСР «Про місцеві ради народних депутатів Української РСР та місцеве самоврядування», виходячи з Конституції УРСР, Декларації про державний суверенітет України визначав засади місцевого самоврядування – основи демократичного устрою влади в республіці, правовий статус місцевих рад народних депутатів, органів територіального громадського самоврядування, а також форм безпосередньої демократії. Закон був основою реалізації державної влади і місцевого самоврядування, утвердження повноти народовладдя на відповідних адміністративних територіях. Місцеве самоврядування в Українській РСР – це територіальна самоорганізація громадян для самостійного вирішення безпосередньо або через державні і громадські органи, які вони обирають, усіх питань місцевого життя, виходячи з інтересів населення, на основі законів Української РСР та власної фінансово-економічної бази. – *Радянська Україна*. – 1990. – 20 грудня.

8 грудня 1990 (субота) – Нью-Йорк. Повідомлялось, що другий комітет 45-ої сесії Генеральної Асамблеї ООН (економічні і фінансові питання) розглянув проект резолюції про міжнародне співробітництво у справі пом'якшення і подолання наслідків аварії на Чорнобильській АЕС. Цей документ містив конкретні рекомендації щодо координації міжнародного співробітництва. Проект резолюції 117 держав-учасниць ООН, які виступили співавторами проекту, містив настійний

заклик до всіх країн, неурядових організацій і окремих осіб продовжити допомогу у подоланні чорнобильської трагедії. – *Радянська Україна*. – 1990. – 1, 8 грудня.

8–10 грудня 1990 (субота–понеділок) – Візит Голови Ради міністрів УРСР В. Фокіна до США з метою встановлення і розширення контактів з діловими колами країни, проведення переговорів про співробітництво з Українською РСР, де мав серію зустрічей з представниками ділового світу країни. Відбулася зустріч і з генеральним секретарем ООН Пересом де Куельяром. – *Радянська Україна*. – 1990. – 13, 29 грудня; *Правда України*. – 1990. – 13 декабря.

9 грудня 1990 (неділя) – Львів. У різних районах міста були проведені студентські пікети проти підписання союзного договору, а також з вимогами звільнити з-під арешту депутата С. Хмару. – *За вільну Україну*. – 1990. – 11 грудня.

13 грудня 1990 (четвер) – Повідомлялось, що в Україні проведені установчі з'їзди 13 партій: Української національної партії, Республіканської партії України, об'єднання «Державна самостійність», Української християнсько-демократичної партії, Української республіканської партії, Соціал-демократичної партії України, Об'єднаної соціал-демократичної партії, Ліберально-демократичної партії України, Української селянсько-демократичної партії, Української народно-демократичної партії, Народної партії України, Партії зелених України, Партії демократичного відродження. Зареєстрована ж лише одна – Українська республіканська партія. – *Літературна Україна*. – 1990. – 13 грудня.

13–14 грудня 1990 (четвер–п'ятниця) – Київ. Другий етап XVIII з'їзду Компартії України. З'їзд прийняв резолюцію «Про поточний момент і соціально-економічну політику Комуністичної партії України», затвердив статут Компартії України. Прийняті були також резолюції і постанови «Комуністи України і Ради народних депутатів», «Компартія України і профспілки», «Про засоби масової інформації», «Про спроби політичної реабілітації ОУН–УПА», «Про інформацію комісії XXVIII з'їзду Компартії України по вивченню партійних документів, пов'язаних з чорнобильською трагедією», «Про результати перевірки використання коштів партійного бюджету», «Про результати вивчення питання про привілеї працівників партійних органів Компартії України». Прийнято заяву про ставлення до історичного минулого «Наша сила – в правді і тільки в правді». – *Радянська Україна*. – 1990. – 28 листопада, 14, 15, 16, 18, 19, 23, 25, 26, 29 грудня.

15 грудня 1990 (субота) – Постанова Ради міністрів УРСР «Про затвердження тимчасового положення про Головне управління по охороні державних таємниць у пресі та інших засобах масової інформації при Раді міністрів УРСР». У постанові редакції засобів масової інформації, видавництва й організації, які володіли правом видавничої діяльності, всі поліграфічні підприємства, а також організації, які мали розмножувальні дільниці, зобов'язувались надсилати Головному управлінню по охороні державних таємниць у пресі та інших засобах масової інформації при Раді міністрів УРСР з першої частини тиражу по два безплатні контрольні примірники всіх видань, що випускалися у республіці російською чи українською мовами, а обласним управлінням по охороні державних таємниць у пресі та інших засобах масової інформації – по одному примірнику видань, що виходили на території відповідних областей. – *Зібрання постанов уряду України*. – К., 1991. – № 2. – С. 17–18.

15–16 грудня 1990 (субота–неділя) – Київ. Установчий з'їзд Демократичної партії України (ДемПУ), на якому були присутні 253 делегати з усіх областей України. Новостворена партія проголосила вірність соціал-демократичним ідеалам, про свій намір співпрацювати з іншими партіями і громадськими організаціями та рухами демократичного спрямування та свою опозицію до Комуністичної партії України – КПРС. Головна мета ДемПУ – повна державна незалежність України. – *Правда України*. – 1990. – 19 декабря; *Літературна Україна*. – 1990. – 20 грудня; *Національні процеси в Україні. Історія і сучасність. Документи і матеріали. Довідник*. Ч. 2 – К., 1997. – С. 593–594.

16 грудня 1990 (неділя) – Опубліковано Указ Президента СРСР «Про заходи щодо запобігання дезорганізації виробництва у зв'язку з незадовільним станом укладання господарських договорів на поставку продукції в 1991 році». – *Радянська Україна*. – 1990. – 16 грудня.

17 грудня 1990 (понеділок) – Москва. Розпочав роботу Четвертий з'їзд народних депутатів СРСР. З 2240 народних депутатів СРСР прибули 1909. Були прийняті постанови «Про становище країни і першочергові заходи щодо подолання кризової соціально-економічної і політичної ситуації, яка склалася»; «Про загальну концепцію нового Союзного договору і порядок його укладення»; «Про внесення змін до Конституції (Основного Закону) СРСР»; «Про проект Закону про порядок проведення всенародного голосування (референдуму) в СРСР» та ін. Було прийнято звернення «До народів країни». – *Радянська Україна*. – 1990. – 18, 19, 28, 29 грудня.

18 грудня 1990 (вівторок) – Верховна Рада УРСР приймає новий Земельний кодекс та Постанову «Про земельну реформу». – *Відомості Верховної Ради УРСР*. – К., 1991. – № 10 – С. 274–275.

20 грудня 1990 (четвер) – Закон УРСР «Про міліцію». – *Відомості Верховної Ради УРСР*. – К., 1991. – № 4 – С. 95–110.

21 грудня 1990 (п'ятниця) – Київ. Укладено угоду між урядами України і Таджикистану про економічне і культурне співробітництво на 1991–1995 роки, яку підписали Голова Ради міністрів УРСР В. Фокін і Президент ТРСР К. Махкамов. – *Радянська Україна*. – 1990. – 23 грудня.

25 грудня 1990 (вівторок) – Постанова Верховної Ради УРСР «Про зупинення на території Кримської області дії постанови Ради міністрів СРСР від 24 грудня 1987 року «Про обмеження прописки громадян у деяких населених пунктах Кримської області і Краснодарського краю», вступала в дію з 1 лютого 1991 року. Постанова була прийнята у зв'язку з масовим поверненням на постійне проживання до Криму депортованих громадян та їхніх нащадків, а також беручи до уваги, що встановлені обмеження в прописці перешкождали здійсненню місцевими радами народних депутатів конституційних прав надання їм земельних ділянок. Раді міністрів УРСР доручалось встановити порядок прописки громадян у Кримській області. – *Відомості Верховної Ради УРСР*. – К., 1991. – № 5 – С. 122.

25 грудня 1990 (вівторок) – Київ. Відкрито Південний міст – сьомий міст через Дніпро – довжиною 1270 метрів. – *Радянська Україна*. – 1990. – 26 грудня; *Вечірній Київ*. – 1990. – 26 грудня.

25 грудня 1990 (вівторок) – Київ. Угоду між урядами України і Киргизстану про економічне і культурне співробітництво на 1991–1995 роки підписали Голова Ради міністрів УРСР В. Фокін і Голова Ради міністрів Республіки Киргизстан А. Джумагулов. – *Радянська Україна*. – 1990. – 26 грудня.

25 грудня 1990 (вівторок) – Постанова Верховної Ради УРСР «Про приєднання Української РСР до Факультативного протоколу до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права». – *Відомості Верховної Ради УРСР*. – К., 1991. – № 5 – С. 122.

25 грудня 1990 (вівторок) – Постанова Верховної Ради УРСР «Про реалізацію Декларації про державний суверенітет України в сфері зовнішніх зносин» прийнята з метою забезпечення безпосередніх зовнішньополітичних і зовнішньоекономічних зносин УРСР з іноземними державами. – *Відомості Верховної Ради УРСР*. – К., 1991. – № 5. – С. 121.

27 грудня 1990 (четвер) – Закон СРСР «Про всенародне голосування (референдум СРСР)». – *Радянська Україна*. – 1990. – 30 грудня.

29 грудня 1990 (субота) – Мінськ. Договір між Українською РСР і Білоруською РСР підписали Голова Верховної Ради УРСР Л. Кравчук і Голова Верховної Ради БРСР М. Дементій. – *Україна на міжнародній арені. Збірник документів і матеріалів 1986–1990 рр.* – К., 1993. – С. 503.

Січень 1991 року

1 січня 1991 (вівторок) – Вийшов перший номер газети Верховної Ради УРСР «Голос України». – *Голос України*. – 1991. – 1 січня.

1 січня 1991 (вівторок) – Харків. Відповідно до рішення Харківської міської ради народних депутатів у місті почала діяти талонна система реалізації громадянам тютюнових виробів. Норми відпуску – 5 пачок в одні руки. – *Голос України*. – 1991. – 5 січня.

11 січня 1991 (п'ятниця) – Київ. Відбулась зустріч Голови Верховної Ради Республіки Молдова О. Мошану із заступником Голови Верховної Ради УРСР В. Гриньовим. Підписано спільний документ, що регулював економічні та культурні зв'язки республік впродовж 1991–1993 рр. – *Голос України*. – 1991. – 5 січня; *Відомості Верховної Ради УРСР* – 1991. – № 5. – С. 135.

13 січня 1991 (неділя) – Київ. На площі Жовтневої революції відбувся несанкціонований мітинг, присвячений подіям у Литві 12–13 січня. Учасники мітингу вимагали негайного скликання позачергової сесії Верховної Ради УРСР для надання оцінки подіям у Литві, відкликання військовослужбовців-громадян УРСР, з частин, розташованих у Литві, розгляду питання про вжиття економічних санкцій проти уряду СРСР. Прийнято резолюцію-звернення до Верховної Ради УРСР, громадян України. – *Голос України*. – 1991. – 15 січня.

13 січня 1991 (неділя) – Ухвалено заяву Президії Верховної Ради УРСР стосовно подій у Литві. У заяві зазначалось, що Президія Верховної Ради УРСР виступає за забезпечення конституційного порядку, поваги до закону в будь-якому регіоні, підтримує законно обрані органи державної влади у республіках, вважає неприпустимим використання на території будь-якої республіки військової сили для вирішення внутрішньополітичних і міжнаціональних конфліктів, вважає аморальними та протиправними дії, які призводять до міжнаціональної конфронтації, порушення прав людини, національної дискримінації. Президія Верховної Ради УРСР закликала всіх причетних до конфлікту в Литві не допустити його ескалації. – *Голос України*. – 1991. – 15 січня.

16 січня 1991 (середа) – Харків. На площі ім. Ф. Дзержинського відбувся мітинг на підтримку незалежності і суверенітету Литви. Акцію організували активісти Народного руху України, Української республіканської партії та Демократичної партії України. – *Голос України*. – 1991. – 18 січня.

20 січня 1991 (неділя) – Київ. Відбувся 40-тисячний мітинг на честь річниці об'єднання Західноукраїнської Народної Республіки і Української Народної Республіки 22 січня 1919 р. Колона мітингуючих пройшла вулицею Володимирською до будинку колишньої Центральної Ради і пам'ятника Т. Шевченку. У Палаці культури «Україна» відбувся святковий концерт. – *Голос України*. – 1991. – 22 січня.

20 січня 1991 (неділя) – Крим. Відбувся всекримський референдум, у якому взяло участь 1441 тис. із 1778 тис. кримських виборців. За відновлення державності у формі Кримської АРСР як суб'єкта Союзу і учасника Союзного договору висловилося 93,26 % голосуючих; проти – 5,6 %. – *Голос України*. – 1991. – 22 січня.

23–25 січня 1991 (середа–п'ятниця) – В СРСР відбулася грошова реформа – у вкрай стислий термін були вилучені з обігу купюри 50 і 100 рублів і замінені купюрами нового зразка. Непопулярна (за негуманно жорсткий порядок обміну) реформа отримала в народі назву «Павлівська» – за іменем новопризначеного Прем'єр-міністра СРСР В. Павлова. – *Редакційна рада*.

Лютий 1991 року

1 лютого 1991 (п'ятниця) – Розпочала роботу третя сесія Верховної Ради УРСР 12-го скликання. – *Голос України*. – 1991. – 1 лютого.

1 лютого 1991 (п'ятниця) – Постановою Верховної Ради УРСР підприємства і організації металургійної і вугільної промисловості СРСР, розташовані на території Української РСР, передані у власність республіки. – *Відомості Верховної Ради УРСР* – 1991. – № 9. – С. 207.

2 лютого 1991 (субота) – Голова Верховної Ради УРСР Л. Кравчук виступив на Всесвітньому економічному форумі у Давосі (Швейцарія). – *Голос України*. – 1991. – 5 лютого.

2 лютого 1991 (субота) – Відбувся другий з'їзд Української селянсько-демократичної партії, в роботі якого взяло участь 160 делегатів. Учасники з'їзду засудили намагання керівництва СРСР укласти новий Союзний договір, запропонувавши натомість проект договору конфедеративної спілки держав. Головою партії обрано С. Плачинду. – *Яблонський В., Латко Я. Сучасні політичні партії*. – К., 1999. – С. 193.

5 лютого 1991 (вівторок) – Головою Севастопольської міської ради вперше обрано військовослужбовця – начальника авторемонтного підприємства, полковника І. Єрмакова. – *Голос України*. – 1991. – 8 лютого.

6 лютого 1991 (середа) – Голова Ради міністрів УРСР В. Фокін здійснив поїздку на Чорнобильську АЕС і в місто енергетиків Славутич. – *Голос України*. – 1991. – 8 лютого.

7 лютого 1991 (четвер) – Верховна Рада УРСР ухвалила Закон УРСР «Про власність». – *Відомості Верховної Ради УРСР*. – 1991. – № 20. – С. 523–537.

7 лютого 1991 (четвер) – Верховна Рада УРСР ухвалила Закон УРСР «Про підприємство». – *Відомості Верховної Ради УРСР*. – 1991. – № 14. – С. 354–360.

12 лютого 1991 (вівторок) – Хмельницький. Відбулася сесія Хмельницької обласної ради народних депутатів. Розглянуто організаційне питання: головою обласної ради замість А. Поперняка, який перейшов на роботу у Верховну Раду УРСР, обрано Є. Гусельникова. – *Голос України*. – 1991. – 14 лютого.

12 лютого 1991 (вівторок) – Верховна Рада УРСР ухвалила Закон УРСР «Про відновлення Кримської АРСР» в межах території Кримської області в складі УРСР. – *Голос України*. – 1991. – 15 лютого.

13 лютого 1991 (середа) – Верховна Рада УРСР ратифікувала Договір між УРСР і Білоруською РСР, підписаний у Мінську 29 грудня 1990 р. – *Відомості Верховної Ради УРСР*. – 1991. – № 9. – С. 218.

15 лютого 1991 (п'ятниця) – У Києві пройшов установчий з'їзд за участю фермерів, орендарів, делегатів від селянських і фермерських кооперативів і об'єднань з 21 області республіки, на якому створено Асоціацію фермерів України. Головою ради Асоціації обрано В. Гордієнка. – *Голос України*. – 1991. – 22 лютого.

16 лютого 1991 (субота) – Львів. В приміщенні Львівського театру опери та балету відбулась об'єднана сесія Івано-Франківської, Львівської та Тернопільської обласних рад народних депутатів, яка отримала назву Галицької асамблеї. – *За вільну Україну*. – 1991. – 16 лютого.

20 лютого 1991 (середа) – Між Україною і Казахстаном підписано Договір про рівноправне співробітництво строком на 10 років. – *Голос України*. – 1991. – 21 лютого.

27 лютого 1991 (середа) – Верховна Рада УРСР прийняла рішення про проведення 17 березня в УРСР одночасно із загальносоюзним референдумом опитування населення щодо змісту майбутнього Союзу «Чи згодні Ви з тим, що Україна має бути в складі Союзу радянських суверенних держав на засадах Декларації про державний суверенітет України?». – *Відомості Верховної Ради УРСР – 1991. – № 12. – С. 312, 313.*

27 лютого 1991 (середа) – Верховна Рада УРСР ратифікувала Конвенцію про права дитини, прийняту 44-ю сесією Генеральної Асамблеї ООН 20 листопада 1989 р. і підписану Українською РСР 21 лютого 1990 р. – *Відомості Верховної Ради УРСР – 1991. – № 13. – С. 327.*

27–28 лютого 1991 (середа–четвер) – Верховна Рада УРСР прийняла низку правових актів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи – Концепцію проживання на забруднених територіях, Закон про правовий режим забруднених територій, Закон про статус і соціальний захист громадян які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи. – *Редакційна рада.*

Березень 1991 року

1 березня 1991 (п'ятниця) – Верховна Рада УРСР ухвалила Закон УРСР «Про зайнятість населення». – *Відомості Верховної Ради УРСР – 1991. – № 14. – С. 361–375.*

1 березня 1991 (п'ятниця) – Рада міністрів УРСР ухвалила постанову про запровадження з 2 квітня 1991 р. на території УРСР нових державних фіксованих цін на основні товари народно-господарського споживання і тарифи на послуги, що надавались населенню. Уряд також затвердив перелік товарів вітчизняного та імпортного виробництва, які реалізувались населенню за договірними (вільними) цінами. – *Зібрання постанов уряду УРСР. – 1991. – № 3. – С. 16–22.*

1 березня 1991 (п'ятниця) – У Первомайську, Димитрові, Донецьку розпочали страйк 4 шахти. На десятках інших шахт припинили роботу другі та треті виробничі зміни. – *Русначенко А. М. Пробудження: Робітничий рух на Україні в 1989–1993 роках. – К., 1995. – С. 131.*

6 березня 1991 (середа) – Вперше страйкуючі шахтарі задекларували політичні вимоги: у зверненні робітників шахти ім. О. Стаханова (м. Димитров) вимагалось надати Декларації про державний суверенітет України статусу конституційного закону, провести деполітизацію теле- і радіомовлення, преси, армії, КДБ, прокуратури, МВС, навчальних закладів, забезпечити реальний суверенітет всім республікам. Страйкуючі підтримали вимогу шахтарів Кузбасу щодо відставки уряду СРСР, Президента СРСР М. С. Горбачова і передачі влади Раді Федерації. – *Русначенко А. М. Пробудження: Робітничий рух на Україні в 1989–1993 роках. – К., 1995. – С. 133, 134.*

7 березня 1991 (четвер) – Газета «Голос України» опублікувала відкритий лист Голові Верховної Ради УРСР Л. Кравчуку, підписаний науковцями і народними депутатами, в якому констатувалось, що Україну «охопила демографічна і екологічна катастрофа». Автори звернення вимагали затвердження науково-практичної програми «Захист генофонду населення України». – *Голос України. – 1991. – 7 березня.*

10 березня 1991 (неділя) – Біля монументу дружби на межі Росії, України і Білорусії з ініціативи компартій цих республік відбувся мітинг на підтримку оновленого Союзу. – *Голос України. – 1991. – 12 березня.*

Початок березня 1991 – Тернопіль. Міська рада народних депутатів ухвалила вважати нецільним святкування днів 8 Березня, 1–2 Травня, 7 жовтня, 7 листопада і визнати їх робочими днями. Натомість святковими і неробочими на 1991 р. визначено 7–8 січня – Різдво Христове, 22 січня – День незалежності і соборності України, 8 квітня – Великдень, 12 травня (друга

неділя місяця) – Свято матері, 28 серпня – Успіння Пресвятої Богородиці, 1 листопада – День державності на західноукраїнських землях. – *Голос України*. – 1991. – 7 березня.

13 березня 1991 (середа) – Припинили роботу всі шахти Львівсько-Волинського басейну. Страйкуючі висунули економічні та політичні вимоги: підвищення заробітної плати в два рази, надання Декларації про державний суверенітет України статусу конституційного акту, звільнення з-під варту народного депутата С. Хмари, розпуск Верховної Ради СРСР і з'їзду народних депутатів СРСР «як непотрібної інституції на шляху до незалежної держави». – *Голос України*. – 1991. – 16 березня.

13 березня 1991 (середа) – Донецьк. На засіданні Ради спілки страйкових комітетів Донбасу за участю представників 30-ти шахтарських міст регіону прийнято рішення поновити страйк, перерваний в липні 1989 р. – *Голос України*. – 1991. – 14 березня.

14 березня 1991 (середа, четвер) – Київ відвідав Президент Турецької Республіки Тургут Озал, який перебував в Радянському Союзі з офіційним візитом. Відбулась зустріч з Головою Верховної Ради УРСР Л. Кравчуком. Підписано Декларацію про принципи і цілі відносин між Україною і Туреччиною. – *Факт*. – 1991. – 16 березня.

15 березня 1991 (четвер, п'ятниця) – В Україні з офіційним візитом перебував Голова уряду Словацької Республіки В. Мечіар. Після зустрічі з Головою Ради міністрів УРСР В. Фокінім підписано спільне комюніке. – *Голос України*. – 1991. – 16 березня.

15 березня 1991 (п'ятниця) – У Верховній Раді УРСР вперше відбулася церемонія представлення глав консульських установ іноземних держав в Україні. Консульські установи іноземних держав у Києві репрезентували Генеральний консул Республіки Польща Р. Польковски, Генеральний консул Республіки Болгарія І. Ружев, Генеральний консул ФРН Х. фон Бассевітц, Генеральний консул Республіки Куба Д. Асторга, Генеральний консул Республіки Румунія Л. Постор, Генеральний консул Республіки Франція Ю. Перне, призначений Генеральним консулом США Дж. Гундерсен, виконуючі обов'язки Генеральних консулів Монгольської Народної Республіки і Чехословацької Республіки Б. Басаджавин та З. Гумл. – *Голос України*. – 1991. – 16 березня.

17 березня 1991 (неділя) – В Україні відбувся Всесоюзний референдум з питання збереження СРСР «як оновленої федерації рівноправних суверенних республік» та республіканське опитування з питання – чи «Україна має бути у складі Союзу Радянських суверенних держав на засадах Декларації про державний суверенітет України». На питання референдуму СРСР відповіли «Так» 70,2 % громадян, які взяли участь в опитуванні. При цьому в Києві відповіли «Так» лише 44 % громадян, а у Львівській, Івано-Франківській, Тернопільській областях – всього 16–18 % громадян. На питання всеукраїнського опитування відповіли «Так» 80,2 % громадян. Одночасно на території Львівської, Івано-Франківської та Тернопільської областей були проведені місцеві референдуми з питання підтримки повної державної незалежності України. На питання місцевих референдумів відповіли «Так» 80–90 % громадян, які взяли участь у відповідних місцевих референдумах. – *Редакційна рада*.

20 березня 1991 (середа) – Верховна Рада УРСР ухвалила Закон УРСР «Про банки і банківську діяльність». – *Відомості ВРУ*. – 1991. – № 25. – С. 643–654.

21 березня 1991 (четвер) – Верховна Рада УРСР ухвалила Закон УРСР «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Українській РСР». – *Відомості Верховної Ради УРСР*. – 1991. – № 21. – С. 547–554.

26 березня 1991 (вівторок) – У Києві з робочим візитом побував міністра закордонних справ Румунії А. Нестасе. Обговорено проблеми становища національних меншин в обох країнах. – *Голос України*. – 1991. – 26 березня.

28 березня 1991 (четвер) – Відбулася прес-конференція Голови Верховної Ради УРСР Л. Кравчука, присвячена підсумкам Всесоюзного референдуму і республіканського опитування, питанням подальшої роботи над проектом Союзного договору, практичним крокам Верховної Ради УРСР по утвердженню принципів Декларації про державний суверенітет України. – *Голос України*. – 1991. – 2, 4 квітня.

30 березня 1991 (субота) – На об'єднаному з'їзді студентських організацій України, в якому брало участь понад 200 делегатів, активістів філій Української студентської спілки (УСС) та Студентського братства з 20 областей, прийнято рішення ліквідувати УСС і створити Спілку українських студентів (СУС). Головою СУС обрано студента Київського державного університету ім. Т. Шевченка В. Чемериса. – *Голос України*. – 1991. – 4 квітня.

31 березня 1991 (неділя) – Скасоване положення про «декретну» годину (діяло з 1930 р.). – *Урядовий кур'єр*. – 1991. – березень (№ 5).

Березень 1991 – Суми. Сесія міської ради народних депутатів скасувала герб обласного центру, в якому домінуючим елементом були символи електроніки, хімії та машинобудування. Вирішено відродити геральдичний знак XVIII ст. – *Голос України*. – 1991. – 13 березня. – С. 4.

Квітень 1991 року

2 квітня 1991 (вівторок) – Відповідно до указу Президента СРСР та постанови Уряду СРСР (від 19 березня 1991 р.) в СРСР здійснено несподіване (так само, як і грошова реформа 23–25 січня того ж року) підвищення оптових та роздрібних цін на усі товари і продукцію у середньому у 3 рази. Реформи прем'єра В. Павлова призвели до різкого зубожіння більшості населення СРСР. – *Редакційна рада*.

9 квітня 1991 (вівторок) – Донецьк. Відбувся п'ятитисячний мітинг жителів міста на підтримку страйкуючих шахтарів. – *Голос України*. – 1991. – 11 квітня.

10 квітня 1991 (середа) – Голова Верховної Ради УРСР Л. Кравчук провів прямий телефонний зв'язок з громадянами республіки. Під час прямого ефіру Л. Кравчук поспілкувався з понад тридцятьма громадянами з різних регіонів УРСР. – *Голос України*. – 1991. – 13 квітня.

11 квітня 1991 (четвер) – Відбулось засідання Ради міністрів УРСР. Обговорено питання про структуру державного управління УРСР. – *Голос України*. – 1991. – 12 квітня.

16 квітня 1991 (вівторок) – Верховна Рада УРСР ухвалила Закон УРСР «Про зовнішньо-економічну діяльність». – *Відомості Верховної Ради УРСР*. – 1991. – № 29. – С. 775–810.

16 квітня 1991 (вівторок) – Створено республіканський страйковий комітет. Розпочався страйк транспортників Дарниці, робітників заводу «Ленінська кузня» у Києві. Весняний страйк 1991 р. охопив понад 80 шахт, 12 шахтобудівельних управлінь, допоміжних виробництв вугільної промисловості і близько 40 підприємств інших галузей індустрії. У ньому взяли участь робітники підприємств з 18 міст дев'яти областей України. – *Русначенко А. М. Пробудження: Робітничий рух на Україні в 1989–1993 роках*. – К., 1995. – С. 148, 150.

16 квітня 1991 (вівторок) – У Верховній Раді УРСР за пропозицією кількох депутатів, замість запланованого на цей день графіка роботи, було заслухано інформацію уряду про становище в республіці, викликане підвищенням цін. З інформацією виступив Голова Ради міністрів В. Фокін. – *Голос України*. – 1991. – 17 квітня.

17 квітня 1991 (середа) – Верховна Рада УРСР ухвалила Закон УРСР «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні». – *Відомості Верховної Ради України*. – 1991. – № 22. – С. 571–575.

17–18 квітня 1991 (середа–четвер) – Підписано взаємоузгоджений протокол парламентської комісії Верховної Ради УРСР, уряду республіки і представників Ради страйкуючих колективів шахтарів, в якому значною мірою задоволено вимоги страйкарів. – *Голос України*. – 1991. – 20 квітня.

18 квітня 1991 (четвер) – Верховна Рада УРСР затвердила нову структуру державного управління республіки. Створено Кабінет Міністрів УРСР у складі прем'єр-міністра, першого віце-прем'єра, віце-прем'єра, державного секретаря Кабінету Міністрів, державних міністрів та міністрів УРСР. Ухвалено Закон «Про утворення Кабінету Міністрів УРСР». Внесено відповідні зміни до Конституції УРСР. – *Голос України*. – 1991. – 20, 23 квітня; *Відомості Верховної Ради України*. – 1991. – № 19. – С. 502.

18 квітня 1991 (четвер) – Прем'єр-міністром Української РСР призначено В. Фокіна. – *Відомості Верховної Ради України*. – 1991. – № 4. – С. 505.

18 квітня 1991 (четвер) – Київ. Відбулася 10-тисячна маніфестація на Хрещатику. Основну масу маніфестантів склали працівники заводу «Ленінська кузня», Київського авіаційно-промислового об'єднання та шахтарі. Учасники акції вимагали відставки Президента СРСР, союзного уряду і парламенту, перегляду політики цін, звільнення заарештованих напередодні активістів Руху. – *Голос України*. – 1991. – 20 квітня.

25–26 квітня 1991 (четвер–п'ятниця) – У прямому ефірі відбувся республіканський телемарафон «Дзвони Чорнобиля». Мета заходу – привернути увагу громадськості до чорнобильських проблем, зібрати кошти для розв'язання найбільш важких із них. 26 квітня проведено радіомарафон. – *Голос України*. – 1991. – 27 квітня.

26 квітня 1991 (п'ятниця) – Київ. На площі Б.Хмельницького відбувся мітинг пам'яті жертв аварії на Чорнобильській АЕС. – *Голос України*. – 1991. – 30 квітня.

30 квітня 1991 (вівторок) – Підписано спільну угоду між урядом УРСР і радою Федерації незалежних профспілок України. Документ передбачав вирішення таких питань: затвердження мінімального споживчого бюджету і перегляд відповідно до нього розмірів зарплат, пенсій, стипендій, постійний аналіз індексу цін, регулювання згідно з ним доходів населення, поліпшення умов праці і оздоровлення навколишнього середовища, забезпечення людей житлом, ліквідація наслідків чорнобильської аварії тощо. Підписана угода – перший такого роду документ в історії стосунків уряду з профспілками. – *Голос України*. – 1991. – 1 травня.

Травень 1991 року

1 Травня 1991 (середа) – Вінниця. Студенти Вінницького педагогічного інституту ім. М. Островського провели пікетування одного з навчальних корпусів з гаслами «Слуги народу! Які стипендії ви нам сьогодні, такі пенсії ми вам через 20 років». Студенти вимагали надання Декларації про державний суверенітет України статусу конституційного акту і скасування поста Президента СРСР. – *Голос України*. – 1991. – 2 травня.

6 травня 1991 (понеділок) – Голова Верховної Ради УРСР Л. Кравчук прийняв посла США в СРСР Д. Метлока. У другій половині дня посол США зустрівся зі студентами Київського державного університету ім. Т. Шевченка і провів прес-конференцію для журналістів. – *Голос України*. – 1991. – 7 травня.

12 травня 1991 (неділя) – Верховна Рада УРСР ухвалила Закон УРСР «Про захист прав споживачів». – *Голос України*. – 1991. – 8 червня.

13 травня 1991 (понеділок) – На пленарному засіданні Верховної Ради УРСР затверджено остаточну структуру Кабінету Міністрів України. – *Факт.* – 1991. – 17 травня.

14 травня 1991 (вівторок) – В приміщенні Київського міського суду розпочалось судове засідання у справі народного депутата УРСР С. Хмари. Одночасно на площі Б. Хмельницького відбулась демонстрація з вимогою звільнити С. Хмару. – *Голос України.* – 1991. – 15 травня.

15 травня 1991 (середа) – Рішенням уряду знижено роздрібні ціни на варені, ліверні ковбаси, вироби з субпродуктів і окремі види напівфабрикатів, які виготовляються з державних фондів м'яса (для прикладу, ковбаса «Чайна» подешевшала з 4,8 до 2,4 руб). – *Факт.* – 1991. – 17 травня.

20 травня 1991 (понеділок) – До Києва прибула делегація Республіки Хорватія на чолі з Президентом Ф. Туджманом. Відбулась зустріч з Головою Верховної Ради УРСР Л. Кравчуком. Підписано угоду між урядами двох країн про торгово-економічні зв'язки і науково-технічне співробітництво. – *Голос України.* – 1991. – 21. – 22 травня.

21 травня 1991 (вівторок) – Верховна Рада УРСР призначила першим віце-прем'єр-міністром УРСР К. Масика, віце-прем'єр-міністром УРСР – О. Масельського, міністром у справах економіки УРСР – А. Мінченка, державним міністром з питань оборонного комплексу і конверсії УРСР – В. Антонова, державним міністром з питань аграрної політики і продовольства УРСР – міністром сільського господарства – О. Ткаченка. Державним секретарем Кабінету Міністрів УРСР призначено В. Пехоту. – *Відомості Верховної Ради України.* – 1991. – № 26. – С. 685–687.

23 травня 1991 (вівторок) – Верховна Рада УРСР ухвалила Закон УРСР «Про освіту». – *Відомості Верховної Ради України.* – 1991. – № 34. – С. 451.

27 травня 1991 (понеділок) – У Києві пройшла міжнародна конференція «Конверсія – 91», в роботі якої взяли участь відомі спеціалісти військової промисловості, директори підприємств, вчені, що займаються питаннями конверсії, урядовці України. – *Голос України.* – 1991. – 28 травня.

27 травня 1991 (понеділок) – Київське виробниче об'єднання «Авіалінії України» розпочало чартерні рейси Київ – Монреаль – Торонто – Київ. – *Голос України.* – 1991. – 28 травня.

Кінець травня 1991 – У павільйоні № 6 Республіканського центру виставок і ярмарків (колишня ВДНГ) урочисто відкрито Українську універсальну товарну біржу із статутним капіталом 15 млн руб. – *Голос України.* – 1991. – 31 травня.

Травень 1991 – Візит до Греції Прем'єр-міністра УРСР В. Фокіна. Відбулися зустрічі з Прем'єр-міністром Греції К. Міцотакісом, членами уряду, представниками ділових кіл. – *Факт.* – 1991. – 17 травня.

30 травня–6 червня 1991 (четвер–четвер) – Офіційний візит Голови Верховної Ради УРСР Л. Кравчука до Угорщини. У ході візиту відбулися переговори з Президентом Угорської Республіки А. Гьонцем, головою Державних Зборів Д. Сабадом, Прем'єр-міністром Й. Анталлом, зустрічі з міністром фінансів Угорської Республіки М. Купою, угорськими підприємцями. Підписані консульська конвенція, декларація про принципи співробітництва в гуманітарній сфері, декларація про забезпечення прав національних меншин. – *Голос України.* – 1991. – 30 травня, 1, 4 червня; *Відомості Верховної Ради України.* – 1991. – № 25. – С. 670, 671.

Червень 1991 року

1–2 червня 1991 (суббота–неділя) – Тернопіль. Відбувся другий з'їзд Партії зелених України (215 делегатів з 22 областей України та Криму). З'їзд прийняв ряд резолюцій на захист навколишнього середовища і людини. – *Голос України*. – 1991. – 5 червня.

1–2 червня 1991 (суббота–неділя) – Відбувся другий з'їзд Української республіканської партії, який вніс зміни і доповнення до статуту і програми. Головою партії знову обрано Л. Лук'яненка. Затверджено двох заступників голови партії С. Хмару та О. Павлишина, сформовано раду партії. Для керівництва партією в періоди між засіданнями ради обрано провід УРП у складі 17 осіб. Партія висунула своїм кандидатом на посаду президента України Л. Лук'яненка. – *Яблонський В., Латко Я. Сучасні політичні партії*. – К., 1999. – С. 196.

4 червня 1991 (вівторок) – Верховна Рада УРСР ухвалила Закон УРСР «Про арбітражний суд». – *Відомості Верховної Ради УРСР*. – 1991. – № 36. – С. 1011–1023.

5 червня 1991 (середа) – Державними міністрами УРСР призначено: з питань інвестиційної політики і будівельного комплексу – В. Борисовського; з питань промисловості і транспорту – В. Гладуша; з питань власності і підприємництва – В. Ланового; з питань оборони, національної безпеки і надзвичайних ситуацій УРСР призначено Є. Марчука. Міністром юстиції УРСР призначено В. Бойка, міністром внутрішніх справ – А. Василішина, міністром фінансів – О. Коваленка, міністром торгівлі – О. Слєпичева, міністром охорони здоров'я – Ю. Спіженка. – *Відомості Верховної Ради УРСР*. – 1991. – № 28. – С. 729–732.

6 червня 1991 (четвер) – Міністром у справах молоді і спорту УРСР призначено В. Борзова, міністром лісового господарства УРСР – В. Самоплавського, міністром закордонних справ УРСР – А. Зленка, міністром енергетики і електрифікації УРСР – В. Солярова, міністром статистики УРСР – М. Борисенка, міністром народної освіти УРСР – І. Зязюна, міністром культури УРСР – Л. Хоролець, міністром у справах захисту населення від наслідків аварії на Чорнобильській АЕС УРСР – Г. Готовчиця. Головою Правління Національного банку УРСР призначено В. Матвієнка. – *Відомості Верховної Ради УРСР*. – 1991. – № 28. – С. 732–735.

6 червня 1991 (четвер) – Верховна Рада УРСР прийняла постанову про перехід установ та організацій союзного підпорядкування, розташованих на території республіки, у юрисдикцію Української РСР. – *Відомості Верховної Ради України*. – 1991. – № 27. – С. 711.

11 червня 1991 (вівторок) – Ухвалено постанову Верховної Ради УРСР «Про 50-річчя початку Великої Вітчизняної війни та організації партизанського та підпільного руху на території України». 22 червня у республіці проголошено Днем всенародної пам'яті жертв війни. – *Голос України*. – 1991. – 15 червня.

11 червня 1991 (вівторок) – Постановою Верховної Ради УРСР, відповідно до правил українського правопису, надалі вирішено іменувати місто Ровно – Рівне, а Ровенську область – Рівненською. – *Відомості Верховної Ради УРСР*. – 1991. – № 30. – С. 839.

12 червня 1991 (середа) – Київ. Відбулась зустріч Голови Верховної Ради УРСР Л. Кравчука з Президентом Республіки Молдова М. Снегуром. – *Голос України*. – 1991. – 13 червня.

13 червня 1991 (четвер) – До Києва з нагоди офіційного відкриття генерального консульства Франції прибув державний міністр, міністр закордонних справ Франції Р. Дюма. Відбулась зустріч з Головою Верховної Ради УРСР Л. Кравчуком та Прем'єр-міністром республіки В. Фокіним. Цього ж дня відбулась церемонія відкриття генерального консульства. – *Голос України*. – 1991. – 14 червня.

14 червня 1991 (п'ятниця) – Москва. Відбувся обмін грамотами про ратифікацію Договору між Україною і Росією, підписаного у Києві 19 листопада 1990 р. – *Голос України*. – 1991. – 15 червня.

Червень 1991 – У Болграді Одеської області відбувся перший з'їзд болгар СРСР. – *Голос України*. – 1991. – 15 червня.

16–17 червня 1991 (неділя–понеділок) – До Києва прибула офіційна делегація Республіки Киргизстан на чолі з Президентом А. Акаєвим. Відбувся обмін грамотами про ратифікацію договору між Україною та Республікою Киргизстан. – *Голос України*. – 1991. – 18 червня.

18 червня 1991 (вівторок) – Верховна Рада УРСР ухвалила Закон УРСР «Про цінні папери і фондову біржу». – *Відомості Верховної Ради України*. – 1991. – № 38. – С. 1069–1082.

19 червня 1991 (середа) – Міністром охорони навколишнього природного середовища УРСР призначено Ю. Щербака, міністром зовнішньоекономічних зв'язків УРСР – В. Кравченка. – *Відомості Верховної Ради УРСР*. – 1991. – № 30. – С. 832, 833.

19 червня 1991 (середа) – Верховна Рада УРСР схвалила Концепцію нової Конституції України. – *Голос України*. – 1991. – 3 липня.

20 червня 1991 (четвер) – Голова Верховної Ради УРСР Л. Кравчук прийняв делегацію Сейму Польщі, що перебувала в Україні з офіційним візитом. – *Відомості Верховної Ради України*. – 1991. – № 27. – С. 724.

21 червня 1991 (п'ятниця) – Верховна Рада УРСР прийняла постанову про часткове припинення дії на території Української РСР статті 8 Закону СРСР «Про союзний бюджет на 1991 рік» (в частині регулювання фондів оплати праці). – *Редакційна рада*.

22 червня 1991 (субота) – На території Музею історії Великої Вітчизняної війни у Києві відбувся мітинг з нагоди 50-річчя початку війни. – *Голос України*. – 1991. – 25 червня.

23 червня 1991 (неділя) – Київ. Біля Республіканського стадіону і на площі Жовтневої революції з ініціативи Народного руху України та Української республіканської партії відбулися два мітинги під гаслом «Ні – Союзному договору!». Народні депутати І. Драч, Л. Лук'яненко, В. Яворівський, Л. Табурянський, І. Заєць, О. Ємець, В. Щербина, І. Валеня, лідери Української селянсько-демократичної партії – С. Плачинда, Партії зелених України – В. Іванов, Всеукраїнського об'єднання солідарності трудящих – О. Іваненко характеризували новоогарьовський проект як ярмо на шию Україні. З аналогічною точкою зору виступив і депутат-комуніст М. Шкарбан. Демонстранти пройшли до центру міста, зупинивши рух транспорту. – *Голос України*. – 1991. – 25 червня.

25 червня 1991 (вівторок) – Верховна Рада УРСР ухвалила Закон УРСР «Про систему оподаткування». – *Відомості Верховної Ради України*. – 1991. – № 39. – С. 1087–1093.

25 червня 1991 (вівторок) – Верховна Рада УРСР ухвалила Закон УРСР «Про захист споживчого ринку». – *Відомості Верховної Ради України*. – 1991. – № 40. – С. 1115–1120.

25 червня 1991 (вівторок) – Верховна Рада УРСР ухвалила Закон УРСР «Про митну справу в Українській РСР». – *Відомості Верховної Ради України*. – 1991. – № 44. – С. 1247–1250.

Червень 1991 – Київ. Завершила роботу міжнародна науково-практична конференція, завданням якої було визначити коло питань, що стосувались створення національної валюти України та роздержавлення і приватизації власності. Під час роботи конференції було прочитано і обговорено близько 100 наукових доповідей. Учасники відзначили необхідність створення в Україні власної грошової одиниці і банківської системи. – *Голос України*. – 1991. – 25 червня.

25 червня 1991 (вівторок) – Верховної Ради УРСР ратифікувала договір між УРСР і Казахською РСР, підписаний в Алма-Аті 20 лютого 1991 р. – *Відомості Верховної Ради УРСР*. – 1991. – № 32. – С. 872.

27 червня 1991 (четвер) – Верховна Рада УРСР обговорила проект «Договора о Союзе Суверенных Государств», внесененого Президентом СРСР М. Горбачовим. Після напружених і гострих дебатів, що тривали увесь сесійний день, Верховна Рада прийняла постанову («За» – 345 голосів), якою доручила комісіям ВР, Уряду та Академії наук УРСР розглянути запропонований проект і подати пропозиції і зауваження до 1 вересня. Робочій групі Президії ВР доручено узагальнити внесені пропозиції і подати їх на розгляд Верховної Ради до 15 вересня 1991 р. Враховуючи, що урочисте підписання Договору союзними республіками було призначено на 20 серпня 1991 р., таке підкреслено неквапливе рішення Верховної Ради Української РСР фактично «торпедувало» підписання цього Договору Україною у призначений день і, у такий спосіб, ставило під серйозний сумнів увесь так званий «новоогарьовський процес» підготовки нового Союзного договору. – *Редакційна рада*.

27 червня 1991 (четвер) – «Голос України» опублікував звернення до Верховної Ради УРСР Координаційної ради обласних рад народних депутатів Івано-Франківської, Львівської, Тернопільської областей, підписані головами цих рад (М. Яковина, В. Чорновіл, В. Олійник) від 18 червня, в якому підписання союзного договору в даний час розцінювалось як «неприпустиме». Координаційна рада рішуче виступила проти розгляду питання про союзний договір на поточній сесії Верховної Ради УРСР. – *Голос України*. – 1991. – 27 червня.

28 червня 1991 (п'ятниця) – Голова Верховної Ради УРСР Л. Кравчук зустрівся з міністром зовнішньої торгівлі Республіки Куба Р. Кабріасом. – *Голос України*. – 1991. – 29 червня.

28 червня 1991 (п'ятниця) – Міністерство юстиції України зареєструвало Демократичну партію України (3015 членів партійних осередків в усіх областях України). – *Яблонський В., Латко Я. Сучасні політичні партії*. – К., 1999. – С. 155.

29 червня 1991 (субота) – Львів. Відбулась сесія Української міжпартійної асамблеї (УМА), приурочена до 50-річчя Акту відновлення Української державності. – *Голос України*. – 1991. – 4 липня.

Кінець червня 1991 – Сімферополь. Після більш як 70-річної перерви скликано курултай – збори повноважних представників кримськотатарського народу. – *Голос України*. – 1991. – 27 червня.

Липень 1991 року

1 липня 1991 (понеділок) – Рішенням Кабінету Міністрів УРСР на території республіки скасовано обіг карток споживача (купонів). – *Голос України*. – 1991. – 3 липня.

1 липня 1991 (понеділок) – Розпочався конкурс зі створення проектів Державного герба України. – *Голос України*. – 1991. – 3 липня.

1 липня 1991 (понеділок) – На території УРСР почалась офіційна реєстрація безробітних. – *Голос України*. – 1991. – 5 липня.

3 липня 1991 (середа) – Верховна Рада УРСР ухвалила Закон УРСР «Про індексацію грошових доходів населення». – *Відомості Верховної Ради України*. – 1991. – № 42. – С. 1183–1185.

3 липня 1991 (середа) – Верховна Рада УРСР ухвалила Закон УРСР «Про мінімальний споживчий бюджет». – *Відомості Верховної Ради України*. – 1991. – № 42. – С. 1187, 1188.

3 липня 1991 (середа) – Верховна Рада УРСР ухвалила Закон України «Про всеукраїнський та місцевий референдуми». – *Відомості Верховної Ради УРСР*. – 1991. – № 33. – С. 904–923.

4 липня 1991 (п'ятниця) – Верховна Рада УРСР погодила Програму надзвичайних заходів щодо стабілізації економіки України та виходу її з кризового стану, подану Кабінетом Міністрів УРСР. На період реалізації Програми Верховна Рада зупинила дію на території Української РСР низки положень актів Президента СРСР та Уряду СРСР, Законів СРСР. Фактичне це рішення остаточно закріпило розпад на території України єдиної економічної системи СРСР. – *Редакційна рада*.

5 липня 1991 (п'ятниця) – Верховна Рада УРСР ухвалила Закони УРСР «Про заснування поста Президента УРСР і внесення змін та доповнень до Конституції (Основного Закону) УРСР», «Про Президента УРСР», «Про вибори Президента УРСР». – *Голос України*. – 1991. – 27 липня.

5 липня 1991 (п'ятниця) – Верховна Рада УРСР ухвалила Закон УРСР «Про прибутковий податок з громадян УРСР, іноземних громадян та осіб без громадянства», яким визначила ставки оподаткування доходів у грошовій або натуральній формі, пільги щодо податку та механізми усунення подвійного оподаткування. – *Відомості Верховної Ради України*. – 1991. – № 43. – С. 1211–1228.

5 липня 1991 (п'ятниця) – Верховна Рада УРСР прийняла Закон про порядок дії на території Української РСР в 1991 році Закону СРС «Про податки з підприємств, об'єднань і організацій» – фактично перший український податковий закон. – *Відомості Верховної Ради України*. – 1991. – № 43. – С. 510.

5 липня 1991 (п'ятниця) – Верховна Рада УРСР ухвалила заяву про безпідставність територіальних претензій Румунії до України стосовно Північної Буковини та Подунав'я. – *Відомості Верховної Ради УРСР*. – 1991. – № 36. – С. 1028.

5 липня 1991 (п'ятниця) – До Києва для одноденної робочої зустрічі з федеральним канцлером ФРН Г. Колем прибув Президент СРСР М. С. Горбачов. Зустріч радянського та німецького керівників відбулась у державній резиденції Межигір'я поблизу Києва. Під час перебування федерального канцлера в Межигір'ї з ним зустрілися Голова Верховної Ради УРСР Л. Кравчук, Прем'єр-міністр УРСР В. Фокін і перший секретар ЦК КПУ С. Гуренко. Відбувся обмін думками з актуальних питань загальноєвропейського співробітництва, налагодження двосторонніх зв'язків. – *Голос України*. – 1991. – 6, 9 липня.

9 липня 1991 (вівторок) – Відбулася прес-конференція Голови Верховної Ради УРСР Л. Кравчука, присвячена першій річниці проголошення Декларації про державний суверенітет України. – *Голос України*. – 1991. – 10 липня.

Липень 1991 – У Львові вперше в СРСР відбулося громадське слухання свідків злочинів НКВС. – *Голос України*. – 1991. – 10 липня.

Липень 1991 – У Відні завершила роботу 8-а сесія Ради по промислому розвитку (ЮНІДО). Прийнято резолюцію про участь ЮНІДО у подоланні наслідків аварії на Чорнобильській АЕС. – *Голос України*. – 1991. – 10 липня.

13 липня 1991 (субота) – Київ. Відбулися урочисті збори, присвячені Дню Незалежності України, в яких взяли участь члени Президії Верховної Ради УРСР, народні депутати республіки та СРСР, представники Кримської АРСР, обласних, Київської і Севастопольської міських рад народних депутатів, трудових колективів, політичних партій і рухів, інших громадських організацій та об'єднань, а також генеральні консули іноземних держав у Києві та гості з зарубіжних країн. Учасники зборів прийняли звернення до українського народу, в якому закликали «бути достойними нової суверенної України». – *Голос України*. – 1991. – 14 липня.

22 липня 1991 (понеділок) – Міністерство юстиції видало офіційне свідоцтво про реєстрацію статуту Компартії України. – *Факт.* – 1991. – 24 травня.

22 липня 1991 (понеділок) – Одержала реєстраційне свідоцтво Спілка жінок України, яка стала 108-ю громадською організацією України. – *Голос України.* – 1991. – 26 липня.

25 липня 1991 (четвер) – Київ відвідав Прем'єр-міністр Грецької Республіки К. Міцотакіс, який перебував в СРСР з офіційним візитом. К. Міцотакіс зустрівся з першим заступником Голови Верховної Ради УРСР І. Плющем. – *Голос України.* – 1991. – 26, 27 липня.

25 липня 1991 (четвер) – Кабінет Міністрів УРСР ухвалив постанову «Про порядок вивозу товарів народного споживання за межі Української РСР». – *Голос України.* – 1991. – 30 липня.

27–28 липня 1991 (суббота–неділя) – Київ. Відбувся перший з'їзд офіцерів, які проходять службу на території України і обстоюють ідею Українського війська. На з'їзді створено Комітет офіцерів України, прийнято статут цієї організації. – *Голос України.* – 1991. – 26 липня.

Липень 1991 – Мукачеве. Відкрито перший в Україні бізнес-центр, заснований Мукачівською міською радою народних депутатів спільно з швейцарсько-угорським товариством «Ергонетта». – *Голос України.* – 1991. – 27 липня.

Липень 1991 – Івано-Франківськ. На заводі «Карпатагромаш» випущено перший серійний трактор «Прикарпатець». – *Голос України.* – 1991. – 30 липня.

ПЕРЕЛІК

деяких найважливіших актів

Верховної Ради Української РСР*

Липень 1990 – липень 1991

*У сфері конституційного,
державного будівництва*

Постанова від 16.07.1990 № 56-ХІІ

Про День проголошення незалежності України

Постанова від 23.07.1990 № 63-ХІІ

Про Голову Верховної Ради Української РСР

Закон від 03.08.1990 № 150-ХІІ

Про міністерства і державні комітети Української РСР

Закон від 24.10.1990 № 404-ХІІ

Про зміни і доповнення Конституції (Основного Закону) Української РСР

Закон від 7.12.1990 № 533-ХІІ 0

Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування

* До цього переліку актів Верховної Ради Української РСР вибірку (з числа прийнятих у період після прийняття Декларації про державний суверенітет України і до прийняття Акта проголошення незалежності України) здійснено Редакційною радою Асоціації з точки зору, перш за все, їх важливості для реалізації ідей і принципів Декларації.

Усього за цей період прийнято:

48 законів, в т. ч. – 5 законів з питання внесення змін до Конституції України, 3 закони про внесення змін до чинних законів;

265 постанов, в т. ч. – 25 постанов з питань організації діяльності ВР, 36 постанов з питань законотворючого процесу, 140 постанов з питань формування та організації діяльності органів виконавчої та судової влади, 9 постанов з питань адміністративно-територіального устрою, а також 55 постанов з питань державного будівництва та найважливіших соціально-економічних проблем.

Закон від 12.02.1991 № 712-ХІІ

Про відновлення Кримської Автономної Радянської Соціалістичної Республіки

Постанова від 13.02.1991 № 718-ХІІ

Про проведення на території Української РСР референдуму у питаннях збереження Союзу РСР та визначення засад відносин з суверенними республіками і змісту бюлетеня для таємного голосування

Постанова від 27.02.1991 № 788-ХІІ

Про проведення референдуму в Українській РСР 17 березня 1991 року

Закон від 18.04.1991 № 980-ХІІ

Про утворення Кабінету Міністрів Української РСР

Постанова від 18.04.1991 № 981-ХІІ

Про структуру державного управління Української РСР

Закон від 18.04.1991 № 983-ХІІ

Про внесення змін до пункту 4 статті 108 Конституції (Основного Закону) Української РСР

Закон від 21.05.1991 № 1048-ХІІ

Про зміни і доповнення Конституції (Основного закону) Української РСР у зв'язку з вдосконаленням системи державного управління

Закон від 04.06.1991 № 1142-ХІІ

Про господарські суди [Про арбітражний суд]

Постанова від 06.06.1991 № 1162-ХІІ

Про Голову Правління Національного банку України

Постанова від 19.06.1991 № 1213-ХІІ

Про Концепцію нової Конституції України

Закон від 19.06.1991 № 1213а-ХІІ

Про внесення змін і доповнень до Конституції (Основного Закону) Української РСР

Постанова від 21.06.1991 № 1228-ХІІ

Про вибори Президента Української РСР

Постанова від 27.06.1991 № 1272-ХІІ

Про проект Договору про Союз Суверенних Держав, представлений Президентом СРСР

Закон від 03.07.1991 № 1286-ХІІ

Про всеукраїнський та місцеві референдуми

Закон від 05.07.1991 № 1293-ХІІ

Про заснування поста Президента Української РСР і внесення змін та доповнень до Конституції (Основного Закону) Української РСР

Закон від 05.07.1991 № 1295-ХІІ

Про Президента Української РСР

Постанова від 05.07.1991 № 1299-ХІІ

Про вибори Президента Української РСР

У сфері міжнародних, міжреспубліканських відносин

Заява № 137-ХІІ 02.08.1990

З приводу ірако-кувейтського конфлікту

Постанова від 31.10.1990 № 425-ХІІ

Про реалізацію Декларації про державний суверенітет України у сфері відносин з радянськими республіками

Постанова від 22.11.1990 № 495-ХІІ

Про ратифікацію Договору між Українською Радянською Соціалістичною Республікою і Російською Радянською Федеративною Соціалістичною Республікою

Постанова від 13.02.1991 № 717-ХІІ

Про ратифікацію Договору між Українською Радянською Соціалістичною Республікою і Білоруською Радянською Соціалістичною Республікою

Постанова від 27.02.1991 № 789-ХІІ

Про ратифікацію Конвенції про права дитини

Постанова від 23.04.1991 № 986-ХІІ

Про ратифікацію Договору про дружбу і співробітництво між Українською Радянською Соціалістичною Республікою і Республікою Киргизстан

Постанова від 25.06.1991 № 1254-ХІІ

Про ратифікацію Договору між Українською Радянською Соціалістичною Республікою і Казахською Радянською Соціалістичною Республікою

Заява № 1304-ХІІ 05.07.1991

Щодо заяви румунського парламенту «Про пакт Ріббентропа – Молотова і його наслідки для Румунії»

***У сфері військової служби,
правоохоронної діяльності***

Постанова від 30.07.1990 № 88-ХІІ

Про проходження строкової військової служби громадянами Української РСР та використання працівників правоохоронних органів республіки за її межами

Постанова від 10.10.1990 № 341-ХІІ

Про стан виконання постанови Верховної Ради Української РСР від 30 липня 1990 року в питанні проходження військової служби громадянами республіки

Постанова від 10.10.1990 № 342-ХІІ

Про делегацію Української РСР для ведення переговорів із союзними органами з питань строкової військової служби та використання працівників правоохоронних органів республіки за її межами

Постанова від № 504-ХІІ 29.11.1990

Про невідкладні заходи по зміцненню законності і правопорядку в республіці

Закон від 20.12.1990 № 565-ХІІ

Про міліцію

У сфері економіки

Закон від 03.08.1990 № 142-ХІІ

Про економічну самостійність Української РСР

Постанова від 03.08.1990 № 143-ХІІ

Про реалізацію Закону «Про економічну самостійність Української РСР»

Постанова від 15.10.1990 № 377-ХІІ

Про стабілізацію господарських зв'язків у ІV кварталі 1990 року і в 1991 році

Постанова від 15.10.1990 № 378-ХІІ

Про запровадження на території Української РСР єдиного державного замовлення на виробництво продукції, виконання робіт (послуг)

Постанова від 15.10.1990 № 378а-ХІІ

Про скасування державного приймання продукції

Постанова від 01.11.1990 № 438-ХІІ

Про проекти Концепції та Програми переходу Української РСР до ринкової економіки

Постанова від 20.11.1990 № 485-ХІІ

Про ліквідацію Комітету народного контролю Української РСР

Закон від 03.12.1990 № 507-ХІІ

Про ціни і ціноутворення

Закон від 04.12.1990 № 509-ХІІ

Про державну податкову службу в Україні

Закон від 05.12.1990 № 512-ХІІ

Про бюджетну систему України

Постанова від 29.11.1990 № 506-ХІІ

Про захист суверенних прав власності Української РСР

Постанова від 25.12.1990 № 578-ХІІ

Про Основні напрями економічного і соціального розвитку Української РСР на 1991 рік

Закон від 25.12.1990 № 579-ХІІ

Про Республіканський бюджет Української РСР на 1991 рік

Постанова від 26.12.1990 № 586-ХІІ

Про забезпечення продовольчими товарами населення України в першому півріччі 1991 року

Постанова від 01.02.1991 № 688-ХІІ

Про передачу підприємств і організацій металургійної та вугільної промисловості СРСР, розташованих на території Української РСР, у власність республіки

Закон від 07.02.1991 № 697-ХІІ

Про власність

Закон № 698-ХІІ 07.02.1991

Про підприємництво

Постанова від 08.02.1991 № 706-ХІІ

Про соціально-економічний стан у республіці та соціальний захист населення при переході на ринкові відносини

Закон від 01.03.1991 № 803-ХІІ

Про зайнятість населення

Закон від 20.03.1991 № 872-ХІІ

Про банки і банківську діяльність

Постанова від 27.03.1991 890-ХІІ

Про створення в 1991 році республіканського позабюджетного фонду стабілізації економіки Української РСР

Постанова від 16.04.1991 № 958-ХІІ

Про дію Указу Президента Союзу РСР від 12 квітня 1991 року «Про надзвичайні заходи щодо забезпечення матеріальними ресурсами підприємств, об'єднань і організацій» на території Української РСР

Закон від 16.04.1991 № 959-ХІІ

Про зовнішньоекономічну діяльність

Закон від 12.05.1991 № 1023-ХІІ

Про захист прав споживачів

Постанова від 21.06.1991 № 1229-ХІІ

Про часткове припинення дії на території Української РСР статті 8 Закону Союзу РСР «Про союзний бюджет на 1991 рік»

Закон від 25.06.1991 № 1251-ХІІ

Про систему оподаткування

Закон від 25.06.1991 № 1262-ХІІ

Про митну справу в Україні

Закон № 1255-ХІІ від 25.06.1991

Про захист споживчого ринку в Українській РСР

Постанова від 03.07.1991 № 1291-ХІІ

Про Програму надзвичайних заходів щодо стабілізації економіки України та виходу її з кризового стану

Постанова від 04.07.1991 № 1292-ХІІ

Про часткове припинення на період реалізації Програми надзвичайних заходів щодо стабілізації економіки України та виходу її з кризового стану дії на території Української РСР деяких законодавчих актів Союзу РСР і Української РСР, постанов Уряду СРСР

Постанова від 05.07.1991 № 1305-ХІІ

Про заходи щодо скорочення бюджетного дефіциту в 1991 році

Закон від 05.07.1991 № 1306-ХІІ

Про прибутковий податок з громадян України, іноземних громадян та осіб без громадянства

Закон від 05.07.1991 № 1308-ХІІ

Про порядок дії на території Української РСР в 1991 році Закону СРСР «Про податки з підприємств, об'єднань і організацій»

У сфері соціального захисту та екології

Постанова від 01.08.1990 № 95-ХІІ

Про невідкладні заходи щодо захисту громадян України від наслідків Чорнобильської катастрофи

Постанова від 02.08.1990 № 133-ХІІ

Про мораторій на будівництво нових надпотужних РЕС в межах території Української РСР

Постанова від 02.08.1990 № 134-ХІІ

Про мораторій на будівництво нових атомних електростанцій на території Української РСР

Постанова від 27.02.1991 № 791-ХІІ

Про Концепцію проживання населення на територіях Української РСР з підвищеними рівнями радіонуклідного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи

Закон від 27.02.1991 № 791а-ХІІ

Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи

Закон від 28.02.1991 № 796-ХІІ

Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи

Закон від 21.03.1991 № 875-ХІІ

іПро основи соціальної захищеності інвалідів в Україні

Закон від 25.06.1991 № 1264-ХІІ

аПро охорону навколишнього природного середовища

Закон від 03.07.1991 № 1280-ХІІ

хПро підвищення соціальних гарантій для трудящих

Закон від 03.07.1991 № 1282-ХІІ

яПро індексацію грошових доходів населення

Закон від 03.07.1991 № 1284-ХІІ

тПро мінімальний споживчий бюджет

У сфері аграрних відносин

Закон № 400-ХІІ 17.10.1990

Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві

Постанова від 05.12.1990 № 511-ХІІ

Про вирішення питань, пов'язаних з правом власності на землю

Закон від 18.12.1990 № 561-ХІІ

Земельний кодекс Української РСР

Постанова від 18.12.1990 № 563-ХІІ

Про земельну реформу

Постанова від 27.03.1991 № 889-ХІІ

Про форми державних актів на право володіння або користування землею і Положення про порядок надання і вилучення земельних ділянок

Постанова від 26.06.1991 № 1271-ХІІ

Про здійснення невідкладних заходів щодо поліпшення фінансового і економічного стану колгоспів і радгоспів та прискорення соціального розвитку села

У гуманітарній сфері

Закон від 17.04.1991 № 962-ХІІ

Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні

Закон від 23.04.1991 № 987-ХІІ

Про свободу совісті та релігійні організації

Закон від 23.05.1991 № 1060-ХІІ

Про освіту

З інших питань

Постанова № 380-ХІІ 16.10.1990

Про заснування газети Верховної Ради Української РСР «Голос України»

Постанова від 17.10.1990 № 402-ХІІ

Про розгляд вимог студентів, які проводять голодування в м. Києві з 2 жовтня 1990 року

Постанова від 25.12.1990 № 584-ХІІ

Про зупинення на території Кримської області дії постанови Ради Міністрів СРСР від 24 грудня 1987 року «Про обмеження прописки громадян у деяких населених пунктах Кримської області і Краснодарського краю»

Постанова від 26.12.1990 № 585-ХІІ

Про пропозиції щодо святкових і неробочих днів в Українській РСР

Постанова від 28.02.1991 № 801-ХІІ

Про становище в шахтарських регіонах республіки

ДЕЯКІ НАЙВАЖЛИВІШІ АКТИ Верховної Ради Української РСР*

Липень 1990 – липень 1991

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

Про День проголошення незалежності Української РСР

(Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1990, N 31, ст. 430)

Зважаючи на волю українського народу та його одвічне прагнення до незалежності,

підтверджуючи історичну вагомість прийняття Декларації про державний суверенітет Української РСР (55-12) 16 липня 1990 року,

Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки
п о с т а н о в л я є :

Вважати день 16 липня Днем проголошення незалежності Української РСР і щорічно відзначати його як державне загальнонародне свято України.

Перший заступник
Голови Верховної Ради Української РСР

І.ПЛЮЩ

м. Київ, 16 липня 1990 року
N 56-ХІІ

* Добирку актів Верховної Ради Української РСР (з числа прийнятих у період після прийняття Декларації про державний суверенітет України і до прийняття Акта проголошення незалежності України) здійснено Редакційною радою Асоціації з точки зору, перш за все, їх важливості для реалізації ідей і принципів Декларації.

Тексти актів наводяться за публікацією на офіційному Web-сайті Верховної Ради України <http://www.rada.gov.ua>.

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

**Про проходження строкової військової служби
громадянами Української РСР та використання
працівників правоохоронних органів республіки за її межами**

(Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1990, N 33, ст. 459)

Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки
п о с т а н о в л я є:

1. Схвалити Заяву Верховної Ради Української РСР з зазначеного питання і надіслати її Верховній Раді СРСР, Президенту СРСР, Голові Ради Міністрів СРСР, Верховним Радам союзних республік.

2. Раді Міністрів Української РСР:

Протягом місяця забезпечити повернення до постійного місця служби працівників правоохоронних органів республіки, які беруть участь в охороні громадського порядку та локалізації міжнаціональних конфліктів в інших регіонах країни.

Вирішити питання про переведення до 1 грудня 1990 року громадян Української РСР, які проходять строкову військову службу, на Україну.

Вирішити питання про переведення до 1 жовтня 1990 року громадян Української РСР, які проходять строкову військову службу, з районів, де відбуваються міжнаціональні конфлікти, на територію України.

У відповідності з Декларацією про державний суверенітет Української РСР і шануючи суверенні права інших держав, на території яких проходять службу громадяни України, до 15 вересня 1990 року розробити порядок проходження військової служби громадянами Української РСР і, починаючи з осені 1990 року, здійснювати призов на строкову військову службу, як правило, до військових частин, які дислокуються на території України.

Про хід виконання цієї постанови доповісти на другій сесії Верховної Ради Української РСР.

Голова Верховної Ради Української РСР

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 30 липня 1990 року

N 88-ХІІ

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

*(Дію Постанови припинено згідно з Постановою ВР N 3538-XII (3538-12)
від 21.10.93, ВВР, 1993, N 44, ст. 422)*

**Про мораторій на будівництво
нових атомних електростанцій
на території Української РСР**

(Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1990, N 34, ст. 498)

На підставі повноважень, наданих народом України, враховуючи екологічну кризу в республіці, перенасичення її території атомними реакторами Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки **п о с т а н о в л я є**:

Оголосити мораторій на будівництво нових атомних електростанцій на території Української РСР та на збільшення потужностей діючих АЕС понад ті, які встановлено на 1 серпня 1990 року, терміном на п'ять років.

Постанова набирає чинності з моменту її прийняття.

Голова Верховної Ради Української РСР

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 2 серпня 1990 року
N 134-XII

ЗАКОН
УКРАЇНСЬКОЇ РАДЯНСЬКОЇ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ РЕСПУБЛІКИ

Про економічну самостійність Української РСР

(Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1990, N 34, ст. 499)

(Вводиться в дію Постановою ВР N 143-ХІІ (143-12)
від 03.08.90, ВВР, 1990, N 34, ст. 500)

Цей Закон на основі Декларації про державний суверенітет Української РСР (55-12) визначає зміст, мету і основні принципи економічної самостійності Української РСР як суверенної держави, механізм господарювання, регулювання економіки і соціальної сфери, організації фінансово-бюджетної, кредитної та грошової системи Української РСР.

Розділ перший
ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Зміст економічної самостійності Української РСР

Забезпечення економічної самостійності Української РСР є необхідною умовою державного суверенітету України.

Українська РСР самостійно:

визначає економічний статус і стратегію соціально-економічного розвитку в інтересах народу України;

здійснює управління економічними процесами з метою відродження і всебічного розвитку соціальної та культурної сфери,

задоволення потреб громадян Української РСР у матеріальних, соціальних і духовних благах, охорони навколишнього середовища;

визначає структуру народного господарства, пріоритетні напрями господарської діяльності, форми і методи господарювання та управління суспільним виробництвом;

здійснює фінансово-бюджетну, грошово-кредитну, цінову, інвестиційну, науково-технічну і зовнішньоекономічну політику.

Усі розташовані на території Української РСР підприємства, установи і організації становлять її народногосподарський комплекс.

Стаття 2. Основні цілі економічної самостійності Української РСР

Економічна самостійність Української РСР покликана забезпечити: умови життя народу України, гідні сучасної цивілізації, задоволення його соціальних і культурних запитів;

підпорядкування суспільного виробництва потребам та інтересам людини, створення умов для вільної творчої праці й самоствердження особи;

соціальну захищеність кожного громадянина України;
зростання національного багатства;
розвиток науки, досягнення передового технологічного рівня виробництва;
підвищення престижу підприємливості та сумлінної праці;
рівні можливості вільного культурного, духовного та інтелектуального розвитку усіх громадян, які проживають на території республіки;
досягнення екологічної безпеки, створення здорових і безпечних умов життя і праці.

Стаття 3. Основні принципи економічної самостійності Української РСР

Економічна самостійність Української РСР базується на таких основних принципах:
власності народу республіки на її національне багатство та національний доход;
різноманітності і рівноправності форм власності та їх державному захисті;
децентралізації власності і роздержавленні економіки;
повній господарській самостійності і свободі підприємництва усіх юридичних і фізичних осіб у рамках законів Української РСР;
самостійності регулювання грошового обігу;
захищеності внутрішнього ринку.

Стаття 4. Відносини власності в Українській РСР

Оснoву економічної самостійності Української РСР утворює власність її народу на національне багатство. Власністю народу Української РСР є земля, її надра, повітряний простір, водні та інші природні ресурси, що знаходяться в межах території Української РСР, природні ресурси її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони, весь економічний, науковий і технічний потенціал, розташований на території республіки.

До власності народу Української РСР належать основні засоби виробництва в промисловості, будівництві, сільському господарстві, транспорті, зв'язку, банках, кредитні установи, майно торгових, комунальних та інших підприємств, а також житловий фонд та інше майно на території України.

Порядок створення і функціонування на території Української РСР нових об'єктів власності радянських республік, інших держав, міжнародних організацій, іноземних юридичних осіб і громадян визначається законодавством Української РСР.

Власність в Українській РСР виступає в таких формах:

- державна;
- колективна;
- індивідуальна (особиста і приватна трудова власність) та інші, передбачені Законом форми власності.

Відносини власності встановлюються і регулюються на основі законодавства Української РСР. Українська РСР гарантує рівноправність всіх форм власності. Право власності охороняється законом.

Розділ другий
ФІНАНСОВО-БЮДЖЕТНА, КРЕДИТНА І ГРОШОВА СИСТЕМА
УКРАЇНСЬКОЇ РСР

Стаття 5. Фінансово-бюджетна система Української РСР

Українська РСР має власну фінансову систему.

Фінансові ресурси Української РСР складаються з коштів республіканського бюджету, бюджетів місцевих Рад народних депутатів, коштів інших органів місцевого самоврядування, позабюджетних надходжень та інших фінансових ресурсів.

Формування доходної бази республіканського і місцевих бюджетів ґрунтується на податковій політиці, що визначається законодавством Української РСР і проводиться в республіці самостійно.

Українська РСР на договірних засадах може брати участь у цільовому фінансуванні зі свого бюджету загальносоюзних і міжреспубліканських програм, спільних проектів і програм з іноземними державами і міжнародними організаціями.

Стаття 6. Банківська і грошова система Української РСР

Українська РСР на своїй території самостійно організує банківську справу і грошовий обіг.

Банківська система республіки складається з Національного банку України, Зовнішньоекономічного банку, республіканських акціонерно-комерційних банків, інших кредитних установ різних форм власності. Кожний вид банківських установ є економічно самостійним і керується у своїй діяльності чинним законодавством.

Національний банк Української РСР є вищою кредитною та емісійною установою Української РСР, підзвітний Верховній Раді Української РСР і проводить в республіці єдину державну грошово-кредитну та валютну політику, координує діяльність банківської системи у цілому, організує міжбанківські розрахунки, виконує функції резервного банку.

Кредитними ресурсами республіки є власні кошти банків, залишки коштів на банківських рахунках підприємств, установ, організацій, розташованих на території республіки, і громадян, кошти в міжбанківських розрахунках, грошові заощадження населення, інші грошові ресурси.

За умов запровадження власної грошової одиниці Національний банк Української РСР для її валютного забезпечення та повної зовнішньої конвертованості нагромаджує валютні запаси.

В Українській РСР створюється ринок акцій, облігацій та інших цінних паперів. Порядок створення і діяльності на території республіки акціонерних банків та інших кредитних установ, у тому числі з участю іноземного капіталу, визначається законодавством Української РСР.

Стаття 7. Ціноутворення

Політика ціноутворення на території республіки належить до компетенції Української РСР і визначається її законодавством.

Перелік товарів і послуг, ціни і тарифи на які підлягають державному регулюванню, визначаються законодавством Української РСР.

Розділ третій

УПРАВЛІННЯ НАРОДНИМ ГОСПОДАРСТВОМ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

Стаття 8. Загальні засади державного управління народним господарством

Українська РСР самостійно формує систему, склад і структуру державного управління народним господарством.

Державне управління економікою республіки повинно забезпечити:

поступовий перехід до ринкової економіки;

регулювання економіки шляхом податків, кредитів, квот, ліцензій, санкцій, дотацій на основі нормативних актів Української РСР без безпосереднього втручання в господарську діяльність підприємств та організацій;

розробку, фінансування та реалізацію загальнонаціональних програм;

раціональні пропорції використання національного доходу, що забезпечують ефективний соціальний і економічний розвиток республіки;

захист економічних інтересів Української РСР.

Законодавство Української РСР створює рівні можливості для розвитку всіх форм підприємницької діяльності та свободи у виборі методів господарювання, напрямів використання доходу і здійснення інвестицій, заохочуючи конкуренцію та усуваючи монополізм у виробництві товарів і наданні послуг.

Втручання державних органів у діяльність підприємств та інших господарюючих суб'єктів можливе лише у випадках і в порядку, що визначається законодавством Української РСР.

Фінансування фундаментальних досліджень у галузі суспільних, природничих і технічних наук здійснюється за рахунок бюджетних коштів і кредитів.

Українська РСР самостійно організує інвестиційну діяльність на своїй території, сприяє утворенню інвестиційного ринку і фондових бірж.

Фінансування заходів соціальної та культурної політики здійснюється з республіканського та місцевих бюджетів, за рахунок коштів підприємств, установ і організацій, населення та інших джерел.

Стаття 9. Зайнятість, соціальний захист і регулювання доходів населення

Держава створює умови для зайнятості працездатного населення і забезпечує соціальний захист громадян.

Держава регулює зайнятість, сприяє працевлаштуванню, підготовці та підвищенню кваліфікації кадрів, а при необхідності забезпечує перепідготовку осіб, які вивільняються в результаті реорганізації та вдосконалення виробництва.

Порядок прийняття на роботу і звільнення працівників, режим праці та відпочинку встановлюються підприємствами на основі законодавства Української РСР про працю. Форми і системи оплати праці визначаються підприємствами самостійно.

Регулювання зайнятості жінок, молоді, інвалідів здійснюється шляхом створення додаткових робочих місць, розвитку надомної праці, запровадження гнучкого режиму робочого часу, а також надання пільг при оподаткуванні.

Доходи громадян регулюються диференційованим прогресивним оподаткуванням відповідно до законодавства Української РСР. Українська РСР гарантує своїм громадянам прожитковий мінімум.

Стаття 10. Охорона навколишнього середовища і раціональне природокористування

Українська РСР самостійно регулює відносини природокористування та охорони навколишнього середовища в межах своєї території.

Республіканські та місцеві державні органи відповідно до законодавства Української РСР визначають норми екологічної безпеки, ліміти і нормативи природокористування, податки за природні ресурси та санкції за шкоду, заподіяну навколишньому середовищу, здійснюють, виходячи з екологічних показників, видачу дозволів і накладання заборони на діяльність підприємств, установ і організацій.

Стаття 11. Економічні основи місцевого самоврядування

Розвиток усіх регіонів республіки забезпечується в інтересах і з ініціативи місцевого населення.

Початок господарської діяльності і використання природних ресурсів на території місцевих Рад народних депутатів здійснюється тільки з їх дозволу.

Місцева Рада народних депутатів має самостійний бюджет.

Підприємства, установи, організації та виробничі одиниці, розташовані на території Української РСР, вносять плату за використання землі, інших природних і трудових ресурсів, відрахування від валютних надходжень, а також сплачують податки до місцевих бюджетів.

Рішення, прийняті в межах компетенції місцевої Ради народних депутатів, є обов'язковими для діючих на даній території підприємств, організацій та установ, службових та інших осіб.

Стаття 12. Зовнішньоекономічна діяльність та міжреспубліканські відносини

Українська РСР самостійно здійснює керівництво зовнішньоекономічною діяльністю, бере безпосередню участь у міжнародному поділі праці та розвиває економічне співробітництво з радянськими республіками, іншими державами на основі принципів заінтересованості, рівноправності і взаємної вигоди.

Підприємства і організації мають право вступати у прями господарські зв'язки та співробітничати з підприємствами і організаціями інших радянських республік, створювати з ними спільні підприємства, асоціації, концерни, консорціуми, союзи, інші об'єднання.

Міжнародні угоди Української РСР з питань економічної діяльності укладаються відповідно до законодавства Української РСР.

Українська РСР утворює свій державний валютний фонд у складі зведеного валютного плану (платіжного балансу) республіки, в якому враховуються надходження і платежі в діючих грошових одиницях та іноземній валюті по загальному міжнародному розрахунковому обороту республіки.

Нормативи і порядок розподілу валютної виручки підприємств і організацій від експорту товарів (робіт, послуг) визначаються законодавством Української РСР.

Підприємства і організації, розташовані на території республіки, здійснюють свої зовнішньоекономічні зв'язки відповідно до законодавства Української РСР.

Українська РСР як суверенна держава бере участь у діяльності міжнародних економічних організацій.

Уряд Української РСР установлює перелік товарів, вивезення і ввезення яких регулюється квотами і ліцензіями.

Республіка самостійно створює митну систему.

Розділ четвертий

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ЕКОНОМІЧНУ САМОСТІЙНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

Стаття 13. Принципи юридичної відповідальності

Основними принципами юридичної відповідальності за порушення Закону про економічну самостійність Української РСР є невідворотність застосування економічних санкцій, правова захищеність суб'єктів економічних відносин, взаємовідповідальність між державою та учасниками економічних відносин.

Стаття 14. Види юридичної відповідальності

Незаконні дії або бездіяльність у сфері економіки є порушенням економічної самостійності Української РСР та інтересів юридичних і фізичних осіб і залежно від способу дії винних караються за законом. Основним видом відповідальності є економічні санкції. В разі вчинення злочинних дій застосовується кримінальна відповідальність.

Закон набирає чинності з дня його прийняття.

Голова Верховної Ради Української РСР

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 3 серпня 1990 року
N 142-ХІІ

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

**Про реалізацію Закону “Про економічну
самостійність Української РСР”**

(Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1990, N 34, ст. 500)

З метою належного забезпечення дії Закону “Про економічну самостійність Української РСР” (142-12) Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки **п о с т а н о в л я є**:

1. Привести чинне законодавство Української РСР у відповідність з цим Законом.
Всі дії суб’єктів господарських відносин, які суперечать державному суверенітету та економічним інтересам Української РСР, визнаються недійсними і забороняються.
2. Доручити Раді Міністрів Української РСР у місячний строк розробити концепцію та програму переходу Української РСР до регульованої ринкової економіки.
3. Доручити Раді Міністрів УРСР у двомісячний строк підготувати такі проекти законодавчих актів про:
 - власність;
 - землю;
 - оподаткування;
 - оренду;
 - підприємництво;
 - підприємство;
 - акціонерні товариства;
 - банки;
 - фінансово-кредитну систему;
 - цінні папери і фондовий ринок;
 - податкову інспекцію;
 - захист споживача;
 - ціноутворення;
 - роздержавлення власності;
 - працю;
 - зовнішньоекономічну діяльність;
 - митну службу;
 - охорону природи,а також антимонопольне законодавство.
4. Контроль за виконанням пункту 3 цієї постанови покласти на Президію Верховної Ради Української РСР і відповідні постійні комісії.
5. Раді Міністрів Української РСР, постійним комісіям Верховної Ради Української РСР опрацьовані законопроекти внести на розгляд другої сесії.

Голова Верховної Ради Української РСР

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 3 серпня 1990 року.

N 143-XII

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

**Про стан виконання постанови Верховної Ради Української РСР
від 30 липня 1990 року в питанні проходження військової служби
громадянами республіки**

(Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1990, N 43, ст. 585)

Верховна Рада Української РСР відзначає, що прийнята 30 липня 1990 року постановою Верховної Ради УРСР виконується Урядом республіки незадовільно. Це, насамперед, зумовлено тим, що порядок призову та проходження служби згідно з Конституцією УРСР (888-09) регулюється загальносоюзним законодавством, яким проходження строкової служби громадянами, як правило, на території своєї республіки не передбачено. На стані справ негативно позначилось те, що Рада Міністрів УРСР не вжила заходів до своєчасного створення відповідних урядових структур, проведення необхідних консультацій з Радою Міністрів СРСР, не забезпечила повернення всіх військовослужбовців з числа громадян УРСР та працівників правоохоронних органів республіки, які використовуються для вирішення міжнаціональних конфліктів.

Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки
п о с т а н о в л я є :

1. Раді Міністрів УРСР, виконавчим комітетам обласних, міських і районних Рад народних депутатів:

починаючи з осіннього призову 1990 року забезпечити направлення призовників для проходження строкової військової служби у військові частини, розташовані на території республіки, крім випадків, передбачених цією статтею;

призов громадян УРСР для проходження строкової військової служби за межами республіки здійснювати:

- восени 1990 та навесні 1991 років у межах встановлених Радою Міністрів УРСР квот, необхідних для комплектування видів і родів військ Радянської Армії і Військово-Морського Флоту, що забезпечують стратегічну оборону в інтересах республіки;
- для набуття військових спеціальностей з гарантією повернення в республіку;
- в усіх інших випадках на добровільних засадах;

виключити випадки направлення громадян УРСР, які проходять строкову військову службу, для вирішення міжнаціональних та інших конфліктів за її межами без згоди Верховної Ради Української РСР.

2. Раді Міністрів УРСР:

утворити до 1 січня 1991 р. на республіканському, обласному, міському і районно-му рівнях при органах виконавчої влади структури з покладенням на них обов'язків по організації призову;

заснувати до 1 листопада 1990 р. державно-громадську експертну комісію для розгляду конфліктних ситуацій під час призову і проходження строкової військової служби громадянами УРСР;

внести до 1 травня 1991 р. до Верховної Ради Української РСР пропозиції щодо створення в республіці альтернативної служби;

забезпечити повернення в республіку протягом жовтня-листопада цього року громадян УРСР, які проходять строкову військову службу за межами Української РСР в частинах, що використовуються для вирішення міжнаціональних та інших конфліктів та у військово-будівельних загонах.

3. Встановити, що, крім передбачених законом випадків звільнення від військової служби, не підлягають обов'язковому призову особи, члени родин яких загинули або стали інвалідами, виконуючи військовий обов'язок. Військовослужбовці, які мають дітей віком до 10 років або одружені, проходять строкову військову службу тільки в межах республіки. Призовникам, які мають дітей віком до трьох років надається відстрочка.

Ввести державне страхування здоров'я і життя військовослужбовців строкової служби, передбачити відшкодування збитків у разі допущення фізичного або психічного розладу здоров'я військовослужбовців.

4. Вважати за необхідне створення постійної Комісії Верховної Ради УРСР з питань зовнішньої та внутрішньої безпеки, а також повноважної делегації для проведення консультацій з Верховною Радою СРСР, Урядом СРСР та Міністерством оборони СРСР. Президії Верховної Ради УРСР внести пропозиції з цих питань.

5. Виконавчим комітетам обласних, міських і районних Рад народних депутатів забезпечити організоване проведення осіннього призову 1990 року. Відправку громадян УРСР для проходження строкової військової служби за межі республіки зупинити до прийняття союзними органами рішень, які б створили необхідні умови для виконання цієї постанови, і відновити за рішенням Ради Міністрів УРСР.

6. Заслухати на засіданні Верховної Ради Української РСР звіт повноважної делегації про результати консультацій з Радою Міністрів СРСР, затвердити встановлену Урядом республіки квоту осіннього 1990 року призову на проходження громадянами УРСР строкової військової служби за її межами.

7. До створення постійної Комісії Верховної Ради Української РСР з питань зовнішньої та внутрішньої безпеки контроль за виконанням даної постанови покласти на заступника Голови Верховної Ради Української РСР тов. Гриньова В.Б., комісії Верховної Ради Української РСР у справах молоді, у правах людини, з питань правопорядку та боротьби із злочинністю, у справах жінок, охорони сім'ї, материнства і дитинства.

8. Постанова набирає чинності з моменту її прийняття.

Голова Верховної Ради Української РСР

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 10 жовтня 1990 року.

N 341-XII

П О С Т А Н О В А
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

Про делегацію Української РСР для ведення переговорів із союзними органами з питань строкової військової служби та використання працівників правоохоронних органів республіки за її межами

(Відомості Верховної Ради УРСР (БВР), 1990, N 43, ст. 586)

Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки
п о с т а н о в л я є:

Затвердити делегацію Української РСР для ведення переговорів із союзними органами з питань строкової військової служби та використання працівників правоохоронних органів республіки за її межами у такому складі:

Гриньов Володимир Борисович, заступник Голови Верховної Ради УРСР – голова делегації.

Матвієнко Анатолій Сергійович, Голова Комісії Верховної Ради УРСР у справах молоді.

Ємець Олександр Іванович, Голова Комісії Верховної Ради УРСР у правах людини.

Бандурко Олександр Маркович, член Комісії Верховної Ради УРСР з питань правопорядку та боротьби із злочинністю.

Стаинов Анатолій Сергійович, Перший заступник Голови Ради Міністрів УРСР.

Тимошок Валерій Іванович, Голова Комітету по зв'язках з Міністерством оборони СРСР при Раді Міністрів УРСР.

Трухманова Людмила Дмитрівна, голова республіканського Комітету солдатських матерів.

Голова Верховної Ради Української РСР
м. Київ, 10 жовтня 1990 року
N 342-ХІІ

Л.КРАВЧУК

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

**Про розгляд вимог студентів, які проводять
голодування в м. Києві з 2 жовтня 1990 року**

(Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1990, N 45, ст. 604)

Розглянувши вимоги студентів, які проводять голодування в м. Києві, передані Президії Верховної Ради УРСР 2 жовтня 1990 року, та взявши до уваги результати роботи погоджувальної комісії Верховної Ради УРСР, утвореної 16 жовтня 1990 року, Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки **п о с т а н о в л я є**:

1. Стосовно проведення нових виборів:

Впродовж другої сесії Верховної Ради УРСР прийняти Закон про референдум в Українській РСР, Закон про громадські об'єднання та організації в Українській РСР, Закон про статус народного депутата Української РСР, передбачені порядком денним, та Закон про вибори в Українській РСР на багатопартійній основі.

В 1991 році провести в Українській РСР народне голосування (референдум) з питання довіри Верховній Раді Української РСР дванадцятого скликання і за його результатами вирішити питання про проведення нових виборів до кінця року.

2. Стосовно військової служби громадян України:

Забезпечити проходження строкової військової служби громадянами Української РСР поза межами республіки тільки за добровільною згодою громадянина.

З цією метою до 31 грудня 1990 року прийняти Закон про проходження строкової військової служби громадянами Української РСР на території республіки, Закон про альтернативну військову службу, а також утворити необхідні державні органи.

3. Стосовно націоналізації майна КППС та ВЛКСМ на території України:

Відповідно до постанови Верховної Ради УРСР від 15 жовтня 1990 року (376-12) розглянути на сесійному засіданні висновки Державного арбітражу УРСР, Міністерства юстиції УРСР і Державного комітету УРСР по економіці у питання щодо націоналізації майна КППС та ВЛКСМ на території Української РСР і до 1 грудня 1990 року утворити тимчасову комісію Верховної Ради УРСР з цього питання.

4. Стосовно Союзного договору:

Згідно з Зверненням Президії Верховної Ради УРСР, схваленим Верховною Радою УРСР 15 жовтня 1990 року, спрямувати всі зусилля Верховної Ради УРСР на стабілі-

зацію політичної і економічної ситуації в республіці, на побудову правової суверенної Української держави, прийняття нової Конституції республіки, і поки цього не досягнуто, укладення Союзного договору вважати передчасним.

5. Стосовно відставки Голови Ради Міністрів УРСР:

Взяти до відома повідомлення Голови Верховної Ради УРСР Кравчука Л.М. від 17 жовтня 1990 року стосовно відставки Голови Ради Міністрів УРСР Масола В.А. і вирішити це питання у порядку, передбаченому статтею 97 п. 9, статтею 108 п. 4 Конституції УРСР (888-09).

З метою створення правової основи для виконання цієї постанови до 30 листопада 1990 року привести діючу Конституцію УРСР у відповідність з положеннями Декларації про державний суверенітет України.

Голова Верховної Ради Української РСР

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 17 жовтня 1990 року

№ 402-ХІІ

ЗАКОН
УКРАЇНСЬКОЇ РАДЯНСЬКОЇ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ РЕСПУБЛІКИ

**Про зміни і доповнення
Конституції (Основного Закону)
Української РСР***

(Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1990, N 45, ст. 606)

У зв'язку з прийняттям Декларації про державний суверенітет України (55-12) Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки **п о с т а н о в л я є**:

Внести до Конституції (Основного Закону) Української РСР (888-09) деякі зміни і доповнення:

1. У главі 1 “Політична система”:

Статтю 3 викласти в такій редакції:

“**Стаття 3.** Організація і діяльність держави будуються на засадах виборності всіх органів державної влади, підзвітності їх народові, відповідальності кожного державного органу і службової особи за доручену справу, обов'язковості рішень вищестоящих органів для нижчестоящих згідно з розподілом їх повноважень”;

Статтю 6 виключити;

Статтю 7 викласти в такій редакції:

“**Стаття 7.** Політичні партії, громадські організації і рухи через своїх представників, обраних до Рад народних депутатів, та в інших формах беруть участь у розробці і здійсненні політики республіки, в управлінні державними і громадськими справами на основі їх програм і статутів відповідно до Конституції Української РСР (888-09) і чинних законів.

Не допускається створення і діяльність партій, інших громадських організацій і рухів, що ставлять за мету зміну шляхом насильства конституційного ладу і в будь-якій протизаконній формі територіальної цілісності держави, а також підрив її безпеки, розпалювання національної і релігійної ворожнечі”.

2. У главі 4 “Зовнішньополітична діяльність і захист соціалістичної Вітчизни”:

частину першу статті 28 викласти в такій редакції:

* Текст закону наводиться у первинній редакції, прийнятій 24 жовтня 1990 року, без наступних змін.

“Українська РСР у зовнішньополітичній діяльності керується цілями, завданнями та принципами зовнішньої політики, визначеними Конституцією Української РСР”;

Статтю 29 викласти в такій редакції:

“**Стаття 29.** Відповідно до Конституції Української РСР захист соціалістичної Вітчизни належить до найважливіших функцій держави і є справою всього народу.

Порядок проходження військової служби громадянами Української РСР визначається законодавством Української РСР”;

частину другу статті 30 викласти в такій редакції:

“Обов’язки державних органів, громадських організацій, службових осіб і громадян щодо забезпечення безпеки країни та зміцнення її обороноздатності визначаються законодавством Української РСР”.

3. У главі 6 “Основні права, свободи і обов’язки громадян Української РСР” статтю 49 викласти в такій редакції:

“**Стаття 49.** Громадяни Української РСР мають право об’єднуватись у політичні партії, інші громадські організації, брати участь у рухах, що сприяють задоволенню їх законних інтересів.

Здійснення цього права не підлягає жодним обмеженням, крім тих, які передбачаються законом і є необхідними для інтересів державної чи суспільної безпеки, громадського порядку або захисту прав та свобод громадян.

Політичним партіям і громадським організаціям гарантуються умови для виконання своїх статутних завдань”.

4. У главі 7 “Українська РСР – союзна республіка в складі СРСР”:

частини другу і третю статті 68 виключити;

статтю 71 викласти в такій редакції:

“**Стаття 71.** На території Української РСР забезпечується верховенство законів республіки”.

5. У главі 12 “Верховна Рада Української РСР”:

пункти 10, 11 і 21 статті 97 викласти в такій редакції:

“10) обрання Верховного Суду Української РСР, суддів обласних і Київського міського судів, призначення Генерального прокурора Української РСР, Головного державного арбітра Української РСР, Голови Комітету державної безпеки Української РСР, Голови правління Національного банку Української РСР, головного редактора газети Верховної Ради Української РСР, затвердження колегій Прокуратури

Української РСР, Державного арбітражу Української РСР, Комітету державної безпеки Української РСР;

11) обрання Конституційного Суду Української РСР”;

“21) визначення порядку організації і діяльності республіканських і місцевих органів державної влади і управління, суду, прокуратури та арбітражу; визначення загальних правових засад утворення і діяльності громадських організацій в Українській РСР”;

частину п'яту цієї статті виключити;

частину першу статті 103 викласти в такій редакції:

“Право законодавчої ініціативи у Верховній Раді Української РСР належить народним депутатам Української РСР, Президії Верховної Ради Української РСР, Голові Верховної Ради Української РСР, постійним комісіям Верховної Ради Української РСР, Конституційному Суду Української РСР, Раді Міністрів Української РСР, Верховному Суду Української РСР, Генеральному прокурору Української РСР, Головному державному арбітру Української РСР”;

Пункти 3 і 4 статті 108 викласти в такій редакції:

“3) представляє Верховній Раді Української РСР кандидатури для обрання на посади Першого заступника і заступника Голови Верховної Ради Української РСР, а також пропозиції про персональний склад Конституційного Суду Української РСР;

4) представляє Верховній Раді Української РСР кандидатури для обрання або призначення на посади Голови Конституційного Суду Української РСР, Голови Ради Міністрів Української РСР, Голови Верховного Суду Української РСР, Генерального прокурора Української РСР, Головного державного арбітра Української РСР, Голови Комітету державної безпеки Української РСР, Голови правління Національного банку Української РСР, головного редактора газети Верховної Ради Української РСР”;

частину другу статті 110 викласти в такій редакції:

“Обрання і призначення посадових осіб до складу Конституційного Суду Української РСР, Ради Міністрів Української РСР, Верховного Суду Української РСР, суддів обласних і Київського міського судів, а також колегій Прокуратури Української РСР, Державного арбітражу Української РСР, Комітету державної безпеки Української РСР проводяться при наявності висновку відповідних постійних комісій Верховної Ради Української РСР”;

Статтю 112 викласти в такій редакції:

“**Стаття 112.** Конституційний Суд Української РСР обирається Верховною Радою Української РСР на десять років з числа спеціалістів у галузі права у складі Голови, заступника Голови і 23 членів Суду.

Особи, обрані до Конституційного Суду Української РСР, не можуть одночасно входити до складу інших державних органів, діяльність і акти яких є піднаглядними

Конституційному Суду, а також бути народними депутатами Української РСР чи належати до будь-яких політичних партій і рухів.

Особи, обрані до Конституційного Суду Української РСР, при виконанні своїх обов'язків є незалежними і підкоряються тільки Конституції Української РСР.

Організація і порядок діяльності Конституційного Суду Української РСР визначаються Законом про Конституційний Суд Української РСР” (2400-12).

6. У главі 13 “Рада Міністрів Української РСР”:

пункти 5 і 8 статті 118 викласти в такій редакції:

“5) вживає заходів у межах, встановлених Конституцією Української РСР, щодо забезпечення державної безпеки і обороноздатності країни”;

“8) здійснює керівництво в галузі відносин Української РСР з іноземними державами та її участі в діяльності міжнародних організацій”;

Статтю 120 викласти в такій редакції:

“**Стаття 120.** Рада Міністрів Української РСР на основі і на виконання законів Української РСР та інших рішень Верховної Ради Української РСР, указів Президії Верховної Ради Української РСР видає постанови і розпорядження, організує і перевіряє їх виконання. Постанови і розпорядження Ради Міністрів Української РСР є обов'язковими до виконання на всій території Української РСР”;

статтю 122 викласти в такій редакції:

“**Стаття 122.** Рада Міністрів Української РСР об'єднує і спрямовує роботу союзно-республіканських і республіканських міністерств і державних комітетів Української РСР, інших підвідомчих їй органів.

Міністерства і державні комітети Української РСР керують дорученими їм галузями управління або здійснюють міжгалузеве управління, підлягаючи Раді Міністрів Української РСР.

Міністерства і державні комітети Української РСР несуть відповідальність за стан і розвиток доручених їм сфер управління; в межах своєї компетенції видають акти на основі і на виконання законів Української РСР та інших рішень Верховної Ради Української РСР і її Президії, постанов і розпоряджень Ради Міністрів Української РСР; організують і перевіряють їх виконання”.

7. У главі 18 “Суд і арбітраж”:

частину третю статті 149 замінити двома новими частинами такого змісту:

“Найвищий судовий контроль і нагляд за судовою діяльністю судів республіки здійснюються лише Верховним Судом Української РСР.

Організація і порядок діяльності судів Української РСР визначаються законами Української РСР”;

статтю 150 доповнити частиною сьомою такого змісту:

“Судді не можуть бути народними депутатами і на час виконання своїх обов’язків припиняють членство у будь-яких політичних партіях і рухах”.

8. Главу 19 “Прокуратура” викласти в такій редакції:

“Глава 19. Прокуратура

Стаття 162. Найвищий нагляд за точним і однаковим виконанням законів усіма міністерствами, державними комітетами й відомствами, підприємствами, установами та організаціями, виконавчими і розпорядчими органами місцевих Рад народних депутатів, колгоспами, кооперативними та іншими громадськими організаціями, службовими особами, а також громадянами на території Української РСР здійснюється Генеральним прокурором Української РСР і підлеглими йому прокурорами.

Стаття 163. Генеральний прокурор Української РСР призначається Верховною Радою Української РСР, відповідальний перед нею і тільки їй підзвітний. Прокурорів областей, районних та міських прокурорів призначає Генеральний прокурор Української РСР.

Стаття 164. Строк повноважень Генерального прокурора Української РСР і всіх нижчестоящих прокурорів – п’ять років.

Стаття 165. Органи прокуратури у здійсненні своїх повноважень є незалежними і керуються Конституцією Української РСР та чинними законами.

Організація і порядок діяльності органів прокуратури Української РСР визначаються Законом про прокуратуру Української РСР” (1789-12).

9. Припинити дію глави 2 “Економічна система”, глави 16 “Державний план економічного і соціального розвитку Української РСР” і глави 17 “Державний бюджет Української РСР” до прийняття нової Конституції Української РСР.

Голова Верховної Ради Української РСР

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 24 жовтня 1990 року

N 404-XII

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

**Про реалізацію Декларації про
державний суверенітет Української РСР у
сфері відносин з радянськими республіками**

(Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1990, N 46, ст. 611)

З метою правового забезпечення безпосередніх відносин Української РСР з радянськими республіками відповідно до Декларації про державний суверенітет Української РСР (55-12) Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки **п о с т а н о в л я є**:

1. Доручити Комісії з питань державного суверенітету, міжреспубліканських і міжнаціональних відносин доопрацювати Концепцію про принципи та основні напрями співробітництва Української РСР з радянськими республіками і розробити типові проекти документів (Декларації та Договору).

До 15 листопада ц.р.

2. Вважати необхідним додержуватись такої процедури при укладанні міждержавних договорів з радянськими республіками:

для ведення переговорів з конкретною республікою Президія Верховної Ради УРСР затверджує за поданням Комісії з питань державного суверенітету, міжреспубліканських і міжнаціональних відносин делегацію повноважних представників на чолі з Головою Верховної Ради УРСР або його заступником та визначає її повноваження;

вироблені договори підписуються Головою Верховної Ради Української РСР або його заступниками;

підписані договори підлягають ратифікації Верховною Радою Української РСР;

контроль за виконанням договорів, які набрали чинності, покладається на Комісію з питань державного суверенітету, міжреспубліканських і міжнаціональних відносин, Комісію у закордонних справах та на Секретаріат Верховної Ради УРСР.

3. Доручити Раді Міністрів УРСР подати на затвердження Верховній Раді УРСР проекти типового положення про угоди з радянськими республіками.

До 25 листопада ц.р.

Голова Верховної Ради Української РСР

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 31 жовтня 1990 року

N 425-XII

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

**Про проекти Концепції та Програми переходу
Української РСР до ринкової економіки**

(Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1990, N 48, ст. 631)

Обговоривши доповідь Ради Міністрів УРСР та співдоповідь Комісії Верховної Ради УРСР з питань економічної реформи і управління народним господарством про проекти Концепції та Програми переходу Української РСР до ринкової економіки, Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки **п о с т а н о в л я є**:

1. Схвалити в основному положення Концепції переходу Української РСР до ринкової економіки, поданої Радою Міністрів Української РСР, і опублікувати її у пресі.

2. Раді Міністрів УРСР, комісіям Верховної Ради Української РСР при розробці проектів законів та законодавчих актів Української РСР, що стосуються питань соціально-економічного розвитку та управління народним господарством республіки, дотримуватися Концепції та Програми переходу Української РСР до ринкової економіки з урахуванням зауважень і пропозицій, висловлених комісіями і народними депутатами при їх обговоренні.

Голова Верховної Ради Української РСР

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 1 листопада 1990 року

N 438-XII

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

**Про ліквідацію Комітету народного
контролю Української РСР**

(Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1990, N 49, ст. 639)

Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки
п о с т а н о в л я є:

1. Ліквідувати Комітет народного контролю Української РСР.
2. Доручити Раді Міністрів Української РСР протягом двох місяців вирішити згідно з діючим законодавством питання про працевлаштування працівників Комітету народного контролю Української РСР.
3. Комісії Верховної Ради Української РСР у питаннях законодавства і законності внести пропозиції щодо контрольного органу Верховної Ради Української РСР.

Голова Верховної Ради Української РСР

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 20 листопада 1990 року
N 485-ХІІ

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

*(Постанова втратила чинність з дня затвердження Верховною Радою
Української РСР Державної програми приватизації на підставі
Постанови ВР N 2164-ХІІ (2164-12) від 04.03.92, ВВР, 1992, N 24, ст. 349)*

Про захист суверенних прав власності Української РСР

(Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1990, N 52, ст. 649)

Виходячи з Декларації про державний суверенітет Української РСР (55-12), статті 71 Конституції Української РСР (888-09) і Закону про економічну самостійність Української РСР (142-12), та в інтересах захисту власності громадян, народу республіки Верховна Рада Української РСР **п о с т а н о в л я є**:

До введення в дію Закону Української РСР про роздержавлення майна:

встановити мораторій на території республіки на будь-які зміни форм власності і власника державного майна, ініціаторами та учасниками яких є органи державної влади і управління;

заборонити випуск і реалізацію акцій усіх державних підприємств, організацій та установ, незалежно від їх відомчої підпорядкованості, розташованих на території України, фізичним та юридичним особам з-поза меж Української РСР.

Голова Верховної Ради Української РСР

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 2 листопада 1990 року

N 506-ХІІ

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

**Про вирішення питань, пов'язаних
з правом власності на землю**

(Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, N 2, ст. 4)

Враховуючи виняткове значення регулювання питань, пов'язаних з правом власності на землю, Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки **п о с т а н о в л я є**:

При розробці законопроектів, які регулюватимуть економічні відносини, державним органам виходити з того, що для ведення селянського й особистого підсобного господарства, садівництва, будівництва та обслуговування жилих будинків і задоволення інших потреб, передбачених законом, громадянам надається земля в довічне успадковане володіння.

Порядок і умови надання землі в довічне успадковане володіння, а також розміри земельних ділянок визначаються Земельним кодексом Української РСР (561-12).

Голова Верховної Ради Української РСР

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 5 грудня 1990 року

N 511-XII

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

**Про порядок введення в дію Закону Української РСР
“Про місцеві Ради народних депутатів Української РСР
та місцеве самоврядування”**

(Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, N 2, ст. 6)

Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки
п о с т а н о в л я є:

1. Ввести в дію Закон Української РСР “Про місцеві Ради народних депутатів Української РСР та місцеве самоврядування” (533-12) з дня його опублікування.

2. Визнати такими, що втратили чинність з моменту введення в дію Закону Української РСР “Про місцеві Ради народних депутатів Української РСР та місцеве самоврядування”:

Закон УРСР “Про обласну Раду народних депутатів Української РСР” (Відомості Верховної Ради УРСР, 1980 р., додаток до N 46, ст.896; 1982 р., N 25, ст.384; 1986 р., N 28, ст.564; 1987 р., N 35, ст.675);

Закон УРСР “Про районну Раду народних депутатів Української РСР” (Відомості Верховної Ради УРСР, 1979 р., додаток до N 52; 1982 р., N 25, ст.384; 1986 р., N 28, ст.564);

Закон УРСР “Про міську, районну в місті Раду народних депутатів Української РСР” (Відомості Верховної Ради УРСР, 1979 р., додаток до N 52);

Закон УРСР “Про селищну Раду народних депутатів Української РСР” (Відомості Верховної Ради УРСР, 1979 р., додаток до N 52);

Закон УРСР “Про сільську Раду народних депутатів Української РСР” (Відомості Верховної Ради УРСР, 1979 р., додаток до N 52);

постанову Президії Верховної Ради Української РСР від 5 березня 1990 року “Про Примірне положення про голів і президії місцевих Рад народних депутатів Української РСР” (Відомості Верховної Ради УРСР, 1990 р., N 12, ст.193).

3. Місцевим Радам народних депутатів Української РСР відповідно до цього Закону вирішити на своїх сесіях до 1 квітня 1991 року організаційні питання.

4. Доручити Раді Міністрів Української РСР:

до 1 квітня 1991 року визначити порядок передачі і перелік майна, яке за плату або безоплатно передається до складу комунальної власності різних територіальних

рівнів. Розробити нормативи бюджетної забезпеченості на одного жителя республіки та внести їх на розгляд Верховної Ради Української РСР;

внести до 1 квітня 1991 року на розгляд Верховної Ради Української РСР пропозиції щодо приведення республіканських законодавчих актів у відповідність із Законом Української РСР “Про місцеві Ради народних депутатів Української РСР та місцеве самоврядування” та привести рішення Уряду Української РСР у відповідність з цим Законом.

5. Комісіям Верховної Ради Української РСР у питаннях законодавства і законності, у питаннях діяльності Рад народних депутатів, розвитку місцевого самоврядування внести на розгляд Верховної Ради Української РСР пропозиції щодо змін і доповнень до Конституції Української РСР, які впливають з цього Закону.

6. Постійним комісіям Верховної Ради Української РСР та її Президії забезпечити контроль за виконанням Закону Української РСР “Про місцеві Ради народних депутатів Української РСР та місцеве самоврядування”.

Голова Верховної Ради Української РСР

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 8 грудня 1990 року
N 534-ХІІ

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

**Про порядок введення в дію
Земельного кодексу Української РСР***

(Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, N 10, ст. 99)

Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки
п о с т а н о в л я є :

1. Земельний кодекс Української РСР (561-12), крім глави 5, ввести в дію з 15 березня 1991 року, а главу 5 – з 1 січня 1992 року.

2. Надалі до приведення земельного законодавства Української РСР у відповідність із Земельним кодексом Української РСР застосовуються чинні акти законодавства Української РСР, оскільки вони не суперечать Кодексу.

3. Земельний кодекс Української РСР застосовується до правовідносин, що виникнуть після введення Кодексу в дію, тобто з 15 березня 1991 року, крім правовідносин, передбачених главою 5 Кодексу, до яких ця глава застосовується з 1 січня 1992 року.

До земельних правовідносин, що виникнуть до 15 березня 1991 року (а до правовідносин щодо земельного податку і орендної плати – до 1 січня 1992 року), Земельний кодекс Української РСР застосовується до тих прав і обов'язків, які виникнуть після введення Кодексу в дію.

4. Право на проведення геологознімальних, пошукових та інших розвідувальних робіт, дозвіл на які видано до 15 березня 1991 року, зберігається до закінчення строку, обумовленого при видачі дозволу.

5. Встановити, що:

рішення про надання і вилучення земельних ділянок, прийняті до 15 березня 1991 року відповідними органами в межах їх компетенції, але не виконані на час введення Земельного Кодексу Української РСР в дію, підлягають виконанню відповідно до вимог Кодексу;

громадяни, підприємства, установи, організації, які мають у користуванні земельні ділянки, надані їм до введення в дію Кодексу, зберігають свої права на користування до оформлення ними у встановленому порядку прав землеволодіння або землекористування;

* Текст постанови наводиться у первинній редакції, прийнятій 18 грудня 1990 року, без наступних змін.

обчислення строку, передбаченого пунктом 8 частини першої статті 27 Кодексу, починається з часу введення його в дію.

6. Раді Міністрів Української РСР підготувати і подати на розгляд Верховній Раді Української РСР такі проекти законодавчих актів:

до 15 січня 1991 року – про порядок вирішення питань про надання і вилучення земельних ділянок та форми державних актів на право володіння і право постійного користування землею;

до 1 лютого 1991 року – про зміни і доповнення чинних законодавчих актів Української РСР, що впливають із Земельного Кодексу Української РСР;

до 1 липня 1991 року – про порядок і ставки оподаткування та граничні розміри орендної плати за землею;

протягом 1991 року – проекти інших законодавчих актів з питань регулювання земельних відносин, що впливають із Земельного кодексу Української РСР.

До 1 лютого 1991 року встановити форму договору на право тимчасового користування землею і порядок його реєстрації.

До 1 липня 1991 року привести рішення Уряду Української РСР у відповідність із Земельним Кодексом Української РСР.

До 1 липня 1991 року прийняти рішення Уряду з інших питань, віднесених Кодексом до компетенції Ради Міністрів Української РСР.

Протягом 1991 року забезпечити перегляд і скасування міністерствами, державними комітетами і відомствами Української РСР їх нормативних актів, що суперечать Земельному кодексу Української РСР.

7. Визнати таким, що втратив чинність з 15 березня 1991 р., Земельний кодекс Української РСР (2874а-07), затверджений Законом Української РСР від 8 липня 1970 р. (2874-07) (Відомості Верховної Ради УРСР, 1970 р., додаток до N 29, ст.205; 1977 р., N 43, ст. 508; 1981 р., N 12, ст.178; 1983 р., N 8, ст.125; 1985 р., N 11, ст.205, N 17, ст.415; 1988 р., N 1, ст.5, N 45, ст.1070), крім статті 14 (в редакції Указу Президії Верховної Ради УРСР від 24 грудня 1987 р. (Відомості Верховної Ради УРСР, 1988 р., N 1, ст.5), яка визнається такою, що втратила чинність з 1 січня 1992 року.

Голова Верховної Ради Української РСР

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 18 грудня 1990 року

N 562-XII

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

Про земельну реформу*

(Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, N 10, ст. 100)

Земельна реформа є складовою частиною економічної реформи, здійснюваної в Українській РСР у зв'язку з переходом економіки республіки до ринкових відносин. Завданням цієї реформи є перерозподіл земель з одночасним наданням їх у довічне успадковане володіння громадянам, постійне володіння колгоспам, радгоспам, іншим підприємствам, установам і організаціям, а також у користування з метою створення умов для рівноправного розвитку різних форм господарювання на землі, формування багатокладної економіки, раціонального використання й охорони земель.

Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки
п о с т а н о в л я є:

1. Оголосити з 15 березня 1991 року всі землі Української РСР об'єктом земельної реформи.

2. Здійснення земельної реформи покласти на обласні, районні, міські, селищні і сільські Ради народних депутатів і Раду Міністрів Української РСР.

Доручити Раді Міністрів Української РСР в межах існуючих штатів вирішити питання про створення відповідного органу для здійснення земельної реформи.

3. Місцевим Радам народних депутатів, Раді Міністрів Української РСР до 15 березня 1991 року:

провести інвентаризацію земель усіх категорій, визначивши ділянки, що використовуються не за цільовим призначенням, нераціонально або способами, які призводять до зниження родючості ґрунтів, їх хімічного і радіоактивного забруднення, погіршення екологічної обстановки;

здійснити реєстрацію громадян, які бажають організувати селянське (фермерське) господарство, розширити особисте підсобне господарство, займатися індивідуальним садівництвом, одержати в користування земельні ділянки для городництва, сінокошіння і випасання худоби;

провести облік і аналіз клопотань підприємств, установ, організацій про надання їм земель для ведення підсобного сільського господарства, колективного садівництва і городництва;

* Текст постанови наводиться у первинній редакції, прийнятій 18 грудня 1990 року, без наступних змін.

розглянути обґрунтування потреб у земельних ділянках підприємств, установ і організацій, які за станом на 1 листопада 1990 року мали у користуванні ділянки для сільськогосподарських і несільськогосподарських цілей.

4. Зобов'язати місцеві Ради народних депутатів:

на підставі матеріалів інвентаризації земель та відповідно до статті 27 Земельного кодексу Української РСР (561-12) вирішити питання про припинення права користування ділянками, що використовуються не за цільовим призначенням, з порушенням встановлених вимог, а також нераціонально, і передачу їх до складу земель запасу для наступного надання у першочерговому порядку громадянам для організації селянських (фермерських) господарств, ведення особистого підсобного господарства, садівництва, городництва;

з урахуванням потреб у земельних ділянках громадян, підприємств, установ і організацій розробити пропозиції про перерозподіл земель у встановленому законом порядку та розглянути їх на засіданнях постійних депутатських комісій та сесіях Рад народних депутатів.

5. Надання земель громадянам, підприємствам, установам і організаціям у ході земельної реформи та закріплення їх прав на володіння або користування землею здійснити в порядку, встановленому Земельним кодексом Української РСР (561-12).

6. Встановити, що громадяни, підприємства, установи й організації, які мають у користуванні земельні ділянки, надані їм до введення у дію Земельного кодексу Української РСР, повинні до 15 березня 1994 року оформити право на володіння або користування землею. Після закінчення вказаного строку раніше надане їм право користування земельною ділянкою втрачається.

7. Раді Міністрів Української РСР:

виділити відповідні кошти і матеріально-технічні ресурси, необхідні для проведення земельної реформи;

забезпечити підготовку у вищих учбових закладах і технікумах республіки необхідної кількості спеціалістів-землевпорядників з метою задоволення потреби у них місцевих Рад народних депутатів, землевпорядних та природоохоронних органів.

8. Доручити комісіям Верховної Ради Української РСР з питань агропромислового комплексу, з питань відродження і соціального розвитку села та з питань економічної реформи і управління народним господарством забезпечити контроль за здійсненням земельної реформи.

Голова Верховної Ради Української РСР

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 18 грудня 1990 року
N 563-ХІІ

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

**Про реалізацію Декларації про державний суверенітет
Української РСР в сфері зовнішніх зносин**

(Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, N 5, ст. 25)

З метою забезпечення безпосередніх зовнішньополітичних і зовнішньоекономічних зносин Української РСР з іноземними державами відповідно до Декларації про державний суверенітет Української РСР (55-12) Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки **п о с т а н о в л я є**:

Доручити Раді Міністрів Української РСР:

1. При встановленні дипломатичних, консульських, торговельних зносин з іноземними державами виходити з необхідності найбільш ефективного забезпечення інтересів Української РСР та їх пріоритетності.

Вирішити питання про акредитацію консульських установ іноземних держав на території Української РСР при Міністерстві закордонних справ УРСР.

2. Спрямувати зусилля на забезпечення безпосередньої участі Української РСР у загальноєвропейському процесі та європейських структурах.

3. Передбачити у бюджеті республіки статтю видатків на зовнішньополітичну та зовнішньоекономічну діяльність, що випливає з наслідків встановлення Українською РСР безпосередніх відносин з іноземними державами, її участі у загальноєвропейському процесі, європейських структурах та міжнародних організаціях.

4. Забезпечити перерахування до бюджету республіки всіх консульських зборів, одержаних Міністерством закордонних справ УРСР, з відрахуванням 50 процентів їх міністерству для покриття витрат, пов'язаних з його діяльністю.

5. Розробити та подати протягом першого кварталу 1991 року на розгляд Верховної Ради Української РСР проекти законів, що мають регулювати зовнішньополітичні та зовнішньоекономічні зносини України.

6. Створити систему підготовки кадрів для органів зовнішніх зносин республіки.

Голова Верховної Ради Української РСР Л.КРАВЧУК

м. Київ, 25 грудня 1990 року

N 581-XII

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

**Про Основні напрями економічного і соціального
розвитку Української РСР на 1991 рік**

(Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, N 5, ст. 22)

Розглянувши Основні напрями економічного і соціального розвитку Української РСР на 1991 рік, подані Радою Міністрів УРСР, та враховуючи особливе значення 1991 року як початкового етапу реалізації програми стабілізації народного господарства і переходу до ринкових відносин і керуючись Декларацією про державний суверенітет Української РСР (55-12) та Законом Української РСР “Про економічну самостійність Української РСР” (142-12), Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки **п о с т а н о в л я є**:

1. Погодитися з поданими Радою Міністрів Української РСР Основними напрямками економічного і соціального розвитку Української РСР на 1991 рік з урахуванням зауважень, пропозицій та висновків постійних комісій Верховної Ради Української РСР.

2. Визначити на 1991 рік такі найважливіші завдання розвитку економіки республіки:

стабілізація соціально-економічної ситуації за рахунок оздоровлення фінансів, кредитного і грошового обігу, збалансування доходів і витрат населення, нормалізації споживчого ринку на основі розширення виробництва товарів народного споживання і надання платних послуг, збереження існуючих господарських зв'язків між підприємствами, зміцнення договірної, фінансової та трудової дисципліни;

поступовий перехід до ринкової економіки на базі роздержавлення та приватизації власності, проведення активної антимонопольної політики, створення рівних економічних і правових умов для функціонування різних форм власності і господарювання, розвитку конкуренції та підприємництва;

розширення сфери застосування регульованих цін, зменшення дотації з бюджету на відшкодування різниці в цінах з одночасним введенням надійної системи соціального захисту населення та реалізація цільових програм ефективної зайнятості населення;

прискорення реалізації Державної союзно-республіканської програми невідкладних заходів щодо ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС на 1990-1992 роки та поліпшення в цілому екологічної ситуації на Україні;

здійснення організаційно-економічних і правових заходів для забезпечення пріоритетності соціального розвитку села та агропромислового комплексу республіки.

3. Міністерствам, відомствам, місцевим Радам народних депутатів забезпечити зростання фізичних обсягів виробництва всіх видів продукції як основи зростання матеріального добробуту населення республіки.

4. Вважати обов'язковим для підприємств і організацій, розташованих на території республіки, незалежно від їх відомчого підпорядкування та форм власності, виконання встановленого Радою Міністрів Української РСР єдиного державного замовлення.

Органам Держарбітражу УРСР забезпечити захист прав підприємств по виконанню ними єдиного держзамовлення Української РСР.

5. Забезпечити в 1991 році досягнення народним господарством республіки таких основних показників економічного і соціального розвитку Української РСР:

зростання національного доходу виробленого, у процентах до 1990 року	101,7
використання національного доходу, в процентах:	
для поточного споживання і невикористаного будівництва	90,1
для розширеного відтворення та інших цілей	9,9
зростання продуктивності суспільної праці, у процентах до 1990 року	102,2
зростання виробництва предметів споживання у промисловості (група "Б"), у процентах до 1990 року	104

6. Раді Міністрів Української РСР на базі Основних напрямів економічного і соціального розвитку Української РСР затвердити на 1991 рік показники економічного і соціального розвитку і до 15 січня 1991 року довести їх до виконкомів обласних, Київської і Севастопольської міських Рад народних депутатів, міністерств і відомств, міжгалузевих державних об'єднань, асоціацій, концернів.

7. Раді Міністрів Української РСР, виконавчим комітетам обласних, Київської і Севастопольської міських Рад народних депутатів забезпечити практичне здійснення наміченої програми переходу Української РСР до ринкової економіки.

8. Раді Міністрів Української РСР в 1991 році внести на розгляд Верховної Ради Української РСР пропозиції про підвищення заробітної плати працівникам житлово-комунального господарства та про нові тарифи на водоспоживання, водовідведення і тепlopостачання.

9. Заслухати в січні 1991 року на засіданні Верховної Ради Української РСР доповідь Ради Міністрів УРСР про механізм соціального захисту населення та по підсумках роботи за I квартал – доповіді Державного комітету УРСР по економіці і Міністерства фінансів УРСР про хід виконання планів економічного і соціального розвитку та бюджету республіки.

Голова Верховної Ради Української РСР

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 25 грудня 1990 року

N 578-XII

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

**Про пропозиції щодо святкових
і неробочих днів в Українській РСР**

(Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, N 3, ст. 7)

Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки
п о с т а н о в л я є:

1. Доручити Раді Міністрів Української РСР, Комісіям Верховної Ради Української РСР у питаннях законодавства і законності, з питань державного суверенітету, міжреспубліканських і міжнаціональних відносин, з питань культури та духовного відродження, з питань планування, бюджету, фінансів і цін підготувати проект постанови Верховної Ради Української РСР про святкові дні в Українській РСР.

2. З метою задоволення потреб віруючих громадян Української РСР визнати неробочими дні релігійних свят – Різдва Христового (7 січня), Великодня і Трійці (по одному дню).

Постанова набирає чинності з дня її прийняття.

Голова Верховної Ради Української РСР

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 26 грудня 1990 року

N 585-XII

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

**Про передачу підприємств і організацій
металургійної та вугільної промисловості СРСР,
розташованих на території Української РСР,
у власність республіки**

(Відомості Верховної Ради Української РСР, 1991, N 9, ст. 72)

На виконання положень Декларації про державний суверенітет Української РСР (55-12) та відповідно до Закону Української РСР “Про економічну самостійність Української РСР” (142-12) і Закону “Про розмежування повноважень між Союзом РСР і суб’єктами федерації” (v1457400-90) Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки **п о с т а н о в л я є**:

1. Погодитися з пропозицією Голови Ради Міністрів Української РСР тов. Фокіна В.П. про передачу у власність республіки підприємств і організацій металургійної та вугільної промисловості СРСР, розташованих на території Української РСР.

2. Доручити Раді Міністрів УРСР:

разом з союзними органами вирішити питання про передачу підприємств і організацій зазначених галузей у власність республіки;

розглянути пропозиції народних депутатів Української РСР про передачу об’єднань, підприємств і організацій інших галузей союзного підпорядкування, розташованих на території Української РСР, у власність республіки і внести відповідні матеріали на розгляд третьої сесії Верховної Ради Української РСР.

Голова Верховної Ради Української РСР

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 1 лютого 1991 року
N 688-XII

ЗАКОН
УКРАЇНСЬКОЇ РАДЯНСЬКОЇ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ РЕСПУБЛІКИ

**Про відновлення Кримської Автономної
Радянської Соціалістичної Республіки**

(Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, N 9, ст. 84)

*(Вводиться в дію Постановою ВР
N 713-ХІІ (713-12) від 12.02.91, ВВР, 1991, N 9, ст. 85)*

Стаття 1. Відновити Кримську Автономну Радянську Соціалістичну Республіку в межах території Кримської області в складі Української РСР.

Стаття 2. Кримську обласну Раду народних депутатів тимчасово, до прийняття Конституції Кримської АРСР і створення на її основі конституційних органів державної влади, визнати найвищим органом державної влади на території Кримської АРСР і надати їй статус Верховної Ради Кримської Автономної Радянської Соціалістичної Республіки.

Голова Верховної Ради Української РСР

Л. КРАВЧУК

м. Київ, 12 лютого 1991 року

N 712-ХІІ

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

**Про введення в дію Закону Української РСР
“Про відновлення Кримської Автономної
Радянської Соціалістичної Республіки” та про
поповнення складу Верховної Ради Кримської АРСР**

(Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, N 9, ст. 85)

Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки
п о с т а н о в л я є:

1. Закон про відновлення Кримської Автономної Радянської Соціалістичної Республіки в складі Української РСР (712-12) ввести в дію з дня його опублікування.

2. Як виняток, додатково обрати таємним голосуванням у місячний строк відповідну кількість народних депутатів Кримської АРСР до Верховної Ради Кримської АРСР від організацій національно-культурних товариств та інших громадських об'єднань депортованих народів Криму на обласних зібраннях цих організацій і відповідну кількість народних депутатів Кримської АРСР до Верховної Ради Кримської АРСР на сесії Севастопольської міської Ради народних депутатів з числа народних депутатів Севастопольської міської Ради.

3. Верховній Раді Кримської АРСР здійснити необхідні заходи по підготовці проекту Конституції Кримської АРСР.

4. Доручити Комісії Верховної Ради Української РСР у питаннях законодавства і законності підготувати відповідні пропозиції щодо змін і доповнень Конституції Української РСР.

Голова Верховної Ради Української РСР

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 12 лютого 1991 року

N 713-XII

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

**Про проведення на території Української РСР референдуму
у питаннях збереження Союзу РСР та визначення
засад відносин з суверенними республіками і
змісту бюлетеня для таємного голосування**

Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки
п о с т а н о в л я є:

1. Підтримати проведення 17 березня 1991 року на території Української РСР референдуму СРСР за бюлетенем для голосування, текст якого визначено постановою Верховної Ради СРСР від 16 січня 1991 року.

2. Доручити Президії Верховної Ради Української РСР і Комісії Верховної Ради Української РСР у питаннях законодавства і законності внести на розгляд Верховної Ради Української РСР пропозиції щодо тексту республіканського бюлетеня про ставлення до Союзу РСР.

Голова Верховної Ради Української РСР

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 13 лютого 1991 року
N 718-ХІІ

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

**Про порядок введення в дію Закону Української РСР
“Про підприємництво”**

(Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, N 14, ст. 169)

Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки
п о с т а н о в л я є :

1. Ввести в дію Закон Української РСР “Про підприємництво” (698-12) з 1 березня 1991 року.

2. Встановити, що положення Законів СРСР “Про підприємства в СРСР”, “Про індивідуальну трудову діяльність”, “Про кооперацію в СРСР” діють на території республіки в частині, що не суперечить Закону Української РСР “Про підприємництво” (698-12).

3. Раді Міністрів Української РСР:

до 1 липня 1991 року подати Верховній Раді Української РСР пропозиції про приведення законодавчих актів Української РСР у відповідність із Законом Української РСР “Про підприємництво” (698-12), привести рішення Уряду республіки у відповідність з цим Законом, а також забезпечити перегляд і скасування міністерствами і відомствами Української РСР їх нормативних актів, що суперечать вказаному Закону;

до 15 квітня 1991 року визначити порядок ліцензування окремих видів підприємницької діяльності підприємств, організацій та громадян.

Голова Верховної Ради Української РСР

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 26 лютого 1991 року

N 785-XII

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

**Про проведення референдуму в Українській РСР
17 березня 1991 року**

(Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, N 12, ст. 129)

У зв'язку з проведенням 17 березня 1991 року загальносоюзного референдуму з питань збереження Союзу РСР та з метою з'ясування громадської думки населення України щодо змісту майбутнього Союзу Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки **п о с т а н о в л я є**:

1. Провести 17 березня 1991 року одночасно з загальносоюзним референдумом опитування населення Української РСР для виявлення думки громадян щодо змісту майбутнього Союзу.

Включити до бюлетеня таке формулювання питання і варіанти відповіді на нього:

“Чи згодні Ви з тим, що Україна має бути в складі Союзу Радянських суверенних держав на засадах Декларації про державний суверенітет України”.

“Так” або “Ні”

2. Підготовку опитування населення Української РСР із зазначеного питання, підрахунок поданих голосів та підведення результатів голосування покласти на дільничні, окружні та Центральну республіканську комісію референдуму СРСР.

Голова Верховної Ради Української РСР

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 27 лютого 1991 року

N 788-XII

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

**Про Концепцію проживання населення на територіях
Української РСР з підвищеними рівнями радіоактивного
забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи**

(Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, N 16, ст. 197)

Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки
п о с т а н о в л я є:

1. Затвердити у другому читанні Концепцію проживання населення на територіях Української РСР з підвищеними рівнями радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи.

2. Доручити Президії Верховної Ради Української РСР до 1 березня 1991 року розглянути питання про створення Національної комісії радіаційного захисту населення України (НКРЗУ), положення про цей орган та його голову і внести відповідні рішення на затвердження Верховної Ради Української РСР до 10 березня 1991 року.

3. Доручити Раді Міністрів Української РСР розглянути питання та підготувати пропозиції щодо:

– запровадження науково обгрунтованої системи реконструкції дозового навантаження радіоактивним опроміненням населення внаслідок Чорнобильської катастрофи та розрахунку індивідуальної ефективної еквівалентної дози опромінення (з 26 квітня 1986 року);

– визначення об'єктивного стану радіоактивного забруднення території України (в тому числі м. Києва) внаслідок Чорнобильської катастрофи та створення республіканської незалежної системи радіоекологічного моніторингу;

– створення республіканського центру радіаційної медицини та радіобіології в м. Києві.

Про хід виконання даної Постанови Раді Міністрів Української РСР доповісти Верховній Раді Української РСР у травні 1991 року.

Голова Верховної Ради Української РСР

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 27 лютого 1991 року

N 791-XII

КОНЦЕПЦІЯ

проживання населення на територіях Української РСР
з підвищеними рівнями радіоактивного забруднення
внаслідок Чорнобильської катастрофи

Критичний стан справ, що склався внаслідок Чорнобильської катастрофи, відсутність системного підходу до ліквідації її наслідків, неможливість наукового обґрунтування безпечного проживання населення на територіях, що зазнали радіоактивного забруднення, зволікання з вирішенням питань реконструкції дозового навантаження та розробки норм радіаційної безпеки зумовлює необхідність прийняття цієї Концепції.

Мета Концепції – зменшення негативного впливу Чорнобильської катастрофи на здоров'я населення.

Базовий принцип Концепції полягає в тому, що для критичної групи населення (діти 1986 року народження) величина ефективної еквівалентної дози додаткового опромінення, пов'язаного з Чорнобильською катастрофою, не повинна перевищувати 1,0 мЗв (0,1 бер) за рік і 70,0 мЗв (7,0 бер) за життя понад дозу, яку одержувало населення у до-аварійний період в конкретних природних умовах.

Ситуація, що склалася на радіоактивно забруднених територіях, свідчить про низьку ефективність системи контрзаходів, спрямованих на усунення шкідливого впливу радіоактивного опромінення на здоров'я людей. За цих обставин відселення людей із зазначеної місцевості набуває особливого значення.

Для прийняття рішення про відселення, до того часу, поки не буде встановлена індивідуальна ефективна еквівалентна доза опромінення населення, за тимчасовий критерій приймається щільність забруднення ґрунту радіонуклідами.

Враховуючи існуючу небезпеку для здоров'я населення, яке проживає на територіях з різними рівнями забрудненості радіоактивними речовинами, а також відсутність можливості одночасного переселення великої кількості людей у радіоекологічно чисті місцевості, встановлюється принцип поетапного відселення:

I етап – безумовне (обов'язкове) відселення

З територій із щільністю забруднення ізотопами цезію від 15,0 Кі/км кв. та вище, або стронцію від 3,0 Кі/км кв. та вище, або плутонію від 0,1 Кі/км кв. та вище, де проживання населення в існуючих умовах може призвести до перевищення додаткової за рахунок Чорнобильської катастрофи ефективної еквівалентної дози опромінення 5,0 мЗв (0,5 бер) за рік, що з точки зору шкоди здоров'ю є небезпечним.

II етап – гарантоване добровільне відселення

З територій із щільністю забруднення цезієм від 5,0 до 15,0 Кі/км кв. або стронцієм від 0,15 до 3,0 Кі/км кв., або плутонієм від 0,01 до 0,1 Кі/км кв., де проживання населення в існуючих умовах може призвести до перевищення додаткової за рахунок Чорнобильської катастрофи ефективної еквівалентної дози опромінення 1,0 мЗв (0,1 бер) за рік, що з точки зору шкоди здоров'ю є небезпечним.

На цих територіях необхідне запровадження системи контрзаходів по радіаційному захисту населення.

Для прийняття рішення про відселення застосовуються також додаткові критерії, зокрема:

- якщо у сільській місцевості немає можливості для виробництва чистої продукції;
- якщо державна і кооперативна сільськогосподарська діяльність не може гарантувати виробництво, переробку та збут радіоактивно чистої продукції.

Внаслідок Чорнобильської катастрофи з'явилися умови для комбінованої дії радіоактивного опромінення та чинників нерадіоактивного походження (синергізм), що значно підвищує негативний вплив малих доз радіоактивного опромінення на стан здоров'я населення, особливо дітей.

За цих обставин ступінь наявності синергізму є додатковим критерієм для прийняття рішень про реалізацію будь-яких протирадіаційних заходів.

Проживання громадян у місцевостях із щільністю забруднення ізотопами цезію від доаварійного рівня до 5,0 Кі/км кв., або стронцію від доаварійного рівня до 0,15 Кі/км кв. або плутонію від доаварійного рівня до 0,01 Кі/км кв. допускається за умови посиленого радіоекологічного контролю з урахуванням природно-кліматичної, комплексної екологічної характеристики конкретної території та неперевищення додаткової за рахунок Чорнобильської катастрофи ефективної еквівалентної дози опромінення 1,0 мЗв (0,1 бер) за рік.

При невиконанні цієї умови населенню надається можливість відселення в радіоекологічно чисті райони.

Юридичне та виконавче забезпечення положень Концепції здійснюється на підставі та відповідно до Законів Української РСР “Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи” (791а-12), “Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи” (796-12), положення про Національну комісію радіаційного захисту населення України (НКРЗУ) та інших відповідних законодавчих актів Української РСР. У разі виявлення додаткових даних про негативний вплив радіоактивного опромінення на стан здоров'я населення вносяться відповідні зміни до чинного законодавства Української РСР.

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

**Про порядок введення в дію Закону Української РСР
“Про статус і соціальний захист громадян, які
постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи”**

(Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, N 16, ст. 201)

Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки
п о с т а н о в л я є:

1. Ввести в дію Закон Української РСР “Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи” (796-12) з 1 квітня 1991 року.

2. Доручити Раді Міністрів Української РСР:

– розробити механізм впровадження Закону і вжити невідкладних заходів щодо його виконання;

– підготувати необхідні зміни і доповнення до чинних законодавчих актів та нормативних документів.

Передбачити при цьому механізм реалізації компенсацій громадянам, які евакуйовані та відселені з території радіоактивного забруднення до прийняття Закону і не могли скористатися визначеними ним положеннями;

– увійти з пропозицією до Кабінету Міністрів СРСР про повне фінансування з союзного бюджету комплексу робіт і заходів по ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи.

У разі відмови в реалізації даної пропозиції зменшити з 1 квітня 1991 року відрахування до союзного бюджету коштів, необхідних для фінансування комплексу робіт і заходів по ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи;

– про хід виконання цієї Постанови доповісти Верховній Раді Української РСР у червні і листопаді 1991 року.

3. Контроль за виконанням цієї Постанови покласти на Комісію Верховної Ради Української РСР з питань Чорнобильської катастрофи.

Голова Верховної Ради Української РСР

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 28 лютого 1991 року

N 797-ХІІ

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

Про становище в шахтарських регіонах республіки

(Відомості Верховної Ради Української РСР, 1991, N 13, ст. 148)

Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки
п о с т а н о в л я є :

1. Відзначити що за останній час Урядом республіки здійснено заходи, спрямовані на поліпшення умов праці і побуту шахтарів і їх сімей. У поточному році прийнято рішення про перехід вугільної промисловості у підпорядкування республіки, у 2,4 раза підвищені ціни на видобувне паливо, збільшуються ресурси на задоволення соціальних потреб працівників вугільної промисловості. З державного бюджету республіки виділено 12,9 млрд. карбованців, в тому числі близько 1 млрд. карбованців – на розвиток шахтарських міст і селищ.

Однак умови праці і побуту трудових колективів шахтарських регіонів ще залишаються нелегкими. Незадовільно вирішуються інші гострі проблеми, що хвилюють трудящих.

Верховна Рада Української РСР з розумінням ставиться до цього, проте за даних умов в республіці немає можливостей докорінно поліпшити стан справ. Для цього потрібен час. І тому викликає глибоке занепокоєння вимога регіональної ради страйкових комітетів Донбасу негайно підвищити заробітну плату у 2-2,5 раза, в той час як видобуток вугілля знижується.

Проведення страйку ще більше погіршить становище, може паралізувати роботу багатьох галузей народного господарства, негативно відіб'ється на умовах життя трудящих, у тому числі і шахтарських сімей. Дестабілізуючий розвиток подій неминуче призведе до загострення соціально-економічної кризи, істотно загальмує процес утвердження суверенітету України, ускладнить виконання економічних угод, підписаних з іншими радянськими республіками.

2. Підтримуючи практичні дії Уряду республіки по стабілізації соціально-економічного стану у вугільній промисловості, доручити Раді Міністрів УРСР забезпечити контроль і неухильне виконання прийнятих постанов союзного Уряду з цих питань, а також зобов'язань, взятих на себе Урядом республіки.

Міністерствам і відомствам республіки, місцевим Радам народних депутатів посилити роботу, спрямовану на поліпшення умов життя і праці та соціальний захист населення при переході до ринкової економіки.

3. Верховна Рада Української РСР закликає шахтарів виявити розуміння складних обставин, в яких знаходиться економіка республіки, проявити громадянську зрілість

і утриматись в цей складний час від страйків та інших дій, які можуть призвести до подальшого загострення соціальної напруги в суспільстві, негативно позначитись на долі народу України.

Голова Верховної Ради Української РСР

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 28 лютого 1991 року

№ 801-ХІІ

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

**Про порядок введення в дію Закону Української РСР
“Про банки і банківську діяльність”**

(Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, N 25, ст. 282)

Верховна Рада Української РСР **п о с т а н о в л я є**:

1. Ввести в дію Закон Української РСР “Про банки і банківську діяльність” (872-12) з 1 травня 1991 року.

Встановити, що дія цього Закону поширюється на всі розташовані в Україні банки.

2. Оголосити власністю Української РСР Український республіканський банк Держбанку СРСР, Український республіканський банк державного комерційного промислово-будівельного банку “Укрпромбудбанк”, Український республіканський банк Ощадного банку СРСР, Український республіканський банк Зовнішекономбанку СРСР з їх мережею, обчислювальними центрами, усіма активами, пасивами, а також Українське республіканське управління інкасації Держбанку СРСР з підпорядкованою йому мережею установ та організацій.

3. Створити на базі Українського республіканського банку Держбанку СРСР Національний банк Української РСР.

4. Встановити, що до введення в Українській РСР власної національної грошової одиниці в республіці функціонує загальносоюзна грошова система, а всі взаємовідносини з Держбанком СРСР, центральними банками союзних республік Національний банк Української РСР здійснює на основі відповідних міжбанківських угод.

5. Національному банку Української РСР до 1 травня 1991 року розробити проект Статуту Національного банку, визначити структуру і чисельність центрального апарату, підпорядкованої мережі установ і подати на затвердження Президії Верховної Ради України.

6. Доручити Раді Міністрів Української РСР і Національному банку Української РСР до 15 квітня 1991 року внести у Верховну Раду Української РСР пропозиції щодо розміру та джерел формування статутного фонду Національного банку Української РСР.

7. Національному банку Української РСР до 1 листопада 1991 року:

встановити порядок видачі ліцензій на здійснення операцій в іноземній валюті в Україні та за кордоном і переглянути всі видані ліцензії на здійснення цих операцій; провести перереєстрацію усіх розташованих на території республіки банків, їх філіалів та інших кредитних установ.

Банки, їх філіали та інші кредитні установи, які не пройшли до 1 листопада 1991 року перереєстрації у Національному банку України, вважаються не діючими.

8. Встановити плату за реєстрацію комерційних банків, змін (доповнень) до установчих документів комерційних банків у розмірі ста неоподатковуваних мінімумів заробітної плати, а за видачу ліцензій на здійснення операцій в іноземній валюті – п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів заробітної плати.

(Пункт 8 в редакції Постанови ВР N 317/94-ВР від 21.12.94)

Голова Верховної Ради Української РСР

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 20 березня 1991 року

N 873-ХІІ

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

**Про введення в дію Закону Української РСР
“Про власність”**

(Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, N 20, ст. 250)

Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки
п о с т а н о в л я є :

1. Ввести в дію Закон Української РСР “Про власність” (697-12) з 15 квітня 1991 року.

2. Надалі до приведення законодавства Української РСР у відповідність із Законом Української РСР “Про власність” (697-12) чинні акти законодавства Української РСР застосовуються, оскільки вони не суперечать цьому Законові. При цьому видані до введення в дію цього Закону рішення Уряду Української РСР у питаннях, які згідно з Законом можуть регулюватися тільки законодавчими актами, діють до прийняття відповідних законодавчих актів.

3. Закон Української РСР “Про власність” (697-12) застосовується до правовідносин, які виникли після введення в дію Закону, тобто з 15 квітня 1991 року.

Щодо правовідносин, які виникли до 15 квітня 1991 року, Закон Української РСР “Про власність” (697-12) застосовується до тих прав і обов’язків, що виникнуть після введення в дію Закону.

Положення статті 15 зазначеного Закону застосовуються до правовідносин, що виникли як до, так і після 15 квітня 1991 року.

4. Правила, що містяться в Законі Української РСР “Про власність” (697-12) і були передбачені Законом СРСР “Про власність в СРСР”, застосовуються з дня введення в дію Закону СРСР, тобто з 1 липня 1990 року.

6. Справи, віднесені Законом Української РСР “Про власність” (697-12) до підвідомчості суду та державного арбітражу і не закінчені провадженням в адміністративних та інших органах до 15 квітня 1991 року, підлягають розгляду судами й органами державного арбітражу відповідно до встановленої підвідомчості.

7. Доручити Раді Міністрів Української РСР:

1) внести в 1991 році на розгляд Верховної Ради Української РСР проекти:

законодавчих актів Української РСР про інтелектуальну власність;

законодавчого акта, який визначав би види майна, що не може бути у власності громадян, громадських об'єднань, міжнародних організацій та юридичних осіб інших держав, а також спеціальний порядок набуття права власності громадян на окремі види майна;

2) до 15 червня 1991 року подати у Верховну Раду Української РСР пропозиції про приведення законодавчих актів Української РСР у відповідність із Законом Української РСР “Про власність” (697-12);

3) привести до 1 липня 1991 року рішення Уряду Української РСР у відповідність із Законом Української РСР “Про власність” (697-12);

4) забезпечити до 15 липня 1991 року перегляд і скасування міністерствами, державними комітетами і відомствами Української РСР їх нормативних актів, у тому числі інструкцій, які суперечать зазначеному Закону.

Голова Верховної Ради Української РСР

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 26 березня 1991 року

№ 885-ХІІ

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

**Про порядок введення в дію Закону Української РСР
“Про підприємства в Українській РСР”**

(Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, N 24, ст. 273)

Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки
п о с т а н о в л я є :

1. Ввести в дію Закон Української РСР “Про підприємства в Українській РСР” (887-12) з 1 квітня 1991 року; пункт 2 статті 20, абзац другий пункту 1 статті 21 – з 1 січня 1992 року.

2. Встановити, що дія цього Закону поширюється на всі підприємства, розташовані на території Української РСР.

3. Положення абзацу другого пункту 5 статті 3 Закону Української РСР “Про підприємства в Українській РСР” (887-12) застосовуються до самостійних підприємств, які входять в об’єднання, створені до введення в дію цього Закону.

4. Надалі до приведення законодавства республіки у відповідність із Законом Української РСР “Про підприємства в Українській РСР” (887-12) чинні акти законодавства Союзу РСР і Української РСР застосовуються, якщо вони не суперечать зазначеному Закону. Видані до введення в дію цього Закону рішення Уряду Союзу РСР та Уряду Української РСР у питаннях, які згідно з Законом можуть регулюватись тільки законодавчими актами, діють до прийняття відповідних законодавчих актів.

5. Здійснити до 1 січня 1992 року відповідно до цього Закону реєстрацію і переєстрацію підприємств та об’єднань.

Об’єднання, створені до введення в дію даного Закону, які мають у своєму складі юридичних осіб, до реєстрації і переєстрації діють як об’єднання відповідно до Закону Української РСР “Про підприємства в Українській РСР” (887-12).

Об’єднання, створені до введення в дію Закону, які не мають у своєму складі юридичних осіб, до реєстрації і переєстрації діють як підприємства відповідно до Закону Української РСР “Про підприємства в Українській РСР” (887-12).

6. Раді Міністрів Української РСР до 1 вересня 1991 року:

розробити і подати Верховній Раді Української РСР пропозиції про порядок делегування прав власника майна державних підприємств радам цих підприємств або

іншому органу, який передбачений статутом підприємства і представляє інтереси власника та трудового колективу;

подати Верховній Раді Української РСР пропозиції про приведення законодавчих актів Української РСР у відповідність із Законом Української РСР “Про підприємства в Українській РСР” (887-12);

привести рішення Уряду республіки у відповідність з цим Законом, а також забезпечити перегляд і скасування міністерствами і відомствами Української РСР їх нормативних актів, що суперечать зазначеному Закону.

Голова Верховної Ради Української РСР

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 27 березня 1991 року

№ 888-ХІІ

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

**Про дію Указу Президента Союзу РСР від 12 квітня 1991 року
“Про надзвичайні заходи щодо забезпечення матеріальними
ресурсами підприємств, об’єднань і організацій”
на території Української РСР**

(Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, N 19, ст. 228)

Виданий Президентом Союзу РСР Указ від 12 квітня 1991 року “Про надзвичайні заходи по забезпеченню матеріальними ресурсами підприємств, об’єднань і організацій” вступає у протиріччя із статтею 71 Конституції Української РСР (888-09), Законом УРСР “Про економічну самостійність Української РСР” (142-12), Законом УРСР “Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві України” (3927-12), Постановою Верховної Ради Української РСР від 15 жовтня 1990 року “Про запровадження на території Української РСР єдиного державного замовлення на виробництво продукції, виконання робіт (послуг)” (378-12). Зазначений Указ не погоджений з Верховною Радою і Радою Міністрів Української РСР.

Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки
п о с т а н о в л я є :

1. Зупинити дію статей 1 та 3 Указу Президента Союзу РСР від 12 квітня 1991 року “Про надзвичайні заходи щодо забезпечення матеріальними ресурсами підприємств, об’єднань і організацій” на території Української РСР.

2. Керівникам підприємств, об’єднань і організацій, незалежно від відомчої підпорядкованості та форми власності, що знаходяться на території Української РСР, вжити додаткових заходів до безумовного виконання вимог постанови Верховної Ради Української РСР від 15 жовтня 1990 року “Про запровадження на території Української РСР єдиного державного замовлення на виробництво продукції, виконання робіт (послуг)”.

3. Вищому арбітражному Суду, Прокуратурі, банкам, Міністерству фінансів Української РСР, їх обласним підрозділам забезпечити захист господарських інтересів підприємств, об’єднань і організацій по виконанню цієї Постанови Верховної Ради Української РСР.

Голова Верховної Ради Української РСР

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 16 квітня 1991 року
N 958-XII

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

**Про порядок введення в дію Закону Української РСР
“Про зовнішньоекономічну діяльність”**

(Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, N 29, ст. 378)

Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки
п о с т а н о в л я є :

1. Ввести в дію Закон Української РСР “Про зовнішньоекономічну діяльність” (959-12) з 1 липня 1991 року, за винятком положень, зазначених в пункті 2 цієї Постанови.

Ввести в дію статті 11 та 12 Закону з 1 січня 1992 року.

Ввести в дію частину другу статті 21 для підприємств і організацій, що є у державній власності, з 1 січня 1993 року. На період до 1 січня 1993 року державні замовлення на поставку товарів для експорту є обов’язковими для зазначених підприємств і організацій з додержанням граничних обсягів держзамовлень, які встановлюються відповідно до Постанови Верховної Ради Української РСР від 15 жовтня 1990 року “Про запровадження на території Української РСР єдиного державного замовлення на виробництво продукції, виконання робіт (послуг)” (378-12).

2. До 1 липня 1991 року і надалі до приведення законодавства Української РСР у відповідність із Законом Української РСР “Про зовнішньоекономічну діяльність” (959-12) чинні законодавчі акти Української РСР, а також рішення Уряду Української РСР та інші підзаконні нормативні акти застосовуються, оскільки вони не суперечать цьому Закону.

Комісіям Верховної Ради Української РСР та Раді Міністрів УРСР до 1 червня 1991 року внести на розгляд Верховної Ради Української РСР пропозиції про приведення законодавчих актів Української РСР у відповідність з Законом Української РСР “Про зовнішньоекономічну діяльність” (959-12).

3. Раді Міністрів УРСР провести переговори з Кабінетом Міністрів СРСР та Міністерством зовнішньоекономічних зв’язків СРСР про розподіл функцій союзного і республіканського зовнішньоекономічних відомств і до 1 липня 1991 року створити державний орган регулювання зовнішньоекономічних зв’язків Української РСР.

4. Раді Міністрів УРСР і Національному банку України:

– до 1 червня 1991 року розпочати переговори з Кабінетом Міністрів СРСР та Державним банком СРСР щодо передачі у відповідні фонди Української РСР частки у золотому запасі, алмазному та валютному фондах СРСР;

– до 1 червня 1991 року розпочати переговори щодо визначення частки Української РСР у загальносоюзному зовнішньому боргу та боргу іноземних держав перед Союзом РСР;

– регулярно інформувати Верховну Раду Української РСР про хід зазначених переговорів;

– до 1 серпня 1991 року вжити заходів до створення спеціалізованого акціонерного страхового товариства Української РСР для виконання функцій, передбачених у статті 15 Закону.

5. Президії Верховної Ради Української РСР та Раді Міністрів Української РСР:

– до 1 вересня 1991 року звернутися до відповідних органів республік Союзу РСР з пропозицією щодо створення валютного і митного союзів, а також щодо координації зовнішньоекономічної політики;

– при вирішенні питань частки Української РСР у одержанні кредитів, які набуває Союз РСР, та у погашенні валютного боргу Союзу РСР у Союзно-республіканському валютному комітеті представникам Української РСР приймати рішення від імені Української РСР тільки після узгодження їх з Верховною Радою Української РСР.

6. Міністерству закордонних справ Української РСР:

– провести з відповідними органами іноземних держав консультації щодо можливості створення представництв Української РСР на території цих держав та відповідних іноземних представництв на території Української РСР для забезпечення зовнішньоекономічних інтересів;

– проінформувати іноземні держави та провідні міжнародні економічні організації про основні засади зовнішньоекономічної політики Української РСР у зв'язку з прийняттям цього Закону.

7. Рекомендувати Торгово-промисловій палаті Української РСР створити зовнішньоекономічний третейський суд.

8. Комісії Верховної Ради Української РСР у закордонних справах:

– до 1 червня 1991 року внести на розгляд Верховної Ради Української РСР пропозиції щодо змін і доповнень Конституції (Основного Закону) Української РСР, які впливають з цього Закону;

– розробити проект Постанови Верховної Ради Української РСР про порядок участі Української РСР у діяльності Союзно-республіканського валютного комітету подати на розгляд Президії Верховної Ради Української РСР до 1 червня 1991 року;

– до 1 жовтня 1991 року внести до Верховної Ради Української РСР законопроекти з питань валютного регулювання, регулювання платіжного балансу, митного регулю-

вання, іноземних інвестицій, порядку здійснення іноземними особами господарської діяльності на території Української РСР, створення спеціальних економічних зон на території Української РСР.

9. Комісії Верховної Ради Української РСР у закордонних справах забезпечити контроль за виконанням Закону Української РСР “Про зовнішньоекономічну діяльність” (959-12) і періодично доповідати Президії Верховної Ради Української РСР.

Зобов’язати державні органи та установи Української РСР подавати до Комісії Верховної Ради Української РСР у закордонних справах всі підзаконні акти, що регулюють питання зовнішньоекономічної діяльності, і звіти про виконання доручень згідно з цією Постановою.

Голова Верховної Ради Української РСР

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 16 квітня 1991 року

№ 960-ХІІ

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

**Про порядок введення в дію Закону Української РСР
“Про реабілітацію жертв політичних репресій
на Україні”**

(Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, N 22, ст. 263)

Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки
п о с т а н о в л я є :

1. Ввести в дію Закон Української РСР “Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні” (962-12) з моменту опублікування його в пресі, за винятком положень, передбачених статтями 5, 6 і 9 цього Закону.

2. Положення, передбачені статтями 5, 6 і 9 Закону Української РСР “Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні” (962-12), вводяться в дію з 1 липня 1991 року.

3. Раді Міністрів Української РСР до 1 червня 1991 року:

підготувати і подати на розгляд Верховної Ради Української РСР пропозиції про внесення змін і доповнень до чинних законодавчих актів Української РСР, що впливають з положень Закону Української РСР “Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні” (962-12);

привести рішення Уряду Української РСР у відповідність з цим Законом;

відповідно до положень даного Закону розробити і затвердити:

– положення про порядок виплати компенсацій, повернення майна або відшкодування його вартості реабілітованим;

– зразок посвідчення про пільги та порядок надання цих пільг;

– положення про комісії обласних, міських і районних Рад народних депутатів, утворення яких передбачено статтею 9 даного Закону.

4. Дія статей 3, 4 та 9 Закону Української РСР “Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні” (962-12) не поширюється на репресовані народи, насильно переселені (кримські татари, німці, греки, болгары, поляки, вірмени та інші), оскільки питання про реабілітацію цієї категорії громадян вирішено Постановою Верховної Ради СРСР від 7 березня 1991 року “Про скасування законодавчих актів у зв’язку з Декларацією Верховної Ради СРСР від 14 листопада 1989 року “Про визнання незаконними і злочинними репресивних актів проти народів, яких було піддано насильственному переселенню, і забезпечення їх прав”.

5. Державному комітету Української РСР по телебаченню і радіомовленню, редакціям республіканських і місцевих газет та журналів систематично висвітлювати стан роботи по відновленню справедливості щодо репресованих в республіці.

Голова Верховної Ради Української РСР
м. Київ, 17 квітня 1991 року
N 963-ХІІ

Л.КРАВЧУК

ЗАКОН
УКРАЇНСЬКОЇ РАДЯНСЬКОЇ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ РЕСПУБЛІКИ

Про утворення Кабінету Міністрів Української РСР

(Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, N 19, ст. 230)

З метою вдосконалення структури державного управління Української РСР Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки **п о с т а н о в л я є**:

Стаття 1. Утворити Кабінет Міністрів Української РСР у складі Прем'єр-міністра, Першого віце-прем'єра, віце-прем'єра, державного секретаря Кабінету Міністрів, державних міністрів та міністрів Української РСР.

Стаття 2. Рада Міністрів Української РСР зберігає свої повноваження до затвердження персонального складу Кабінету Міністрів Української РСР.

Голова Верховної Ради Української РСР

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 18 квітня 1991 року

N 980-XII

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

**Про порядок введення в дію Закону України
“Про свободу совісті та релігійні організації”**

(Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, N 25, ст. 284)

Верховна Рада Української РСР **п о с т а н о в л я є**:

1. Ввести в дію Закон Української РСР “Про свободу совісті та релігійні організації” (987-12) з дня його опублікування.

2. До приведення законодавства Української РСР у відповідність із Законом Української РСР “Про свободу совісті та релігійні організації” застосовуються чинні акти законодавства Української РСР, якщо не суперечать цьому Закону.

3. Закон Української РСР “Про свободу совісті та релігійні організації” застосовується до правовідносин, які виникли після введення його в дію.

Щодо правовідносин, які виникли до введення в дію цього Закону, він застосовується до тих прав і обов’язків, що виникнуть після введення його в дію.

4. Встановити, що релігійні організації, зареєстровані до введення в дію цього Закону, у разі збереження віросповідної приналежності, для одержання правоздатності юридичної особи подають до 1 січня 1992 року органам, що здійснюють реєстрацію, лише статuti (положення), які відповідають вимогам цього Закону.

5. Кабінету Міністрів Української РСР:

підготувати і подати на розгляд Верховної Ради Української РСР пропозиції про змінської РСР і доповнення чинних законодавчих актів України, що впливають із Закону Української РСР “Про свободу совісті та релігійні організації” та про відповідальність за порушення цього Закону;

привести рішення Уряду Української РСР у відповідність із Законом Української РСР “Про свободу совісті та релігійні організації”;

забезпечити перегляд і скасування міністерствами і відомствами Української РСР їх нормативних актів, що суперечать вказаному Закону;

визначити порядок передачі релігійним організаціям культового майна, яке має историко-культурну цінність і зберігається в державних музеях України;

затвердити Положення про державний орган Української РСР у справах релігій.

6. Кабінету Міністрів України, Уряду Республіки Крим, обласним, Київській та Севастопольській міським державним адміністраціям забезпечити відповідно до Закону Української РСР “Про свободу совісті та релігійні організації” повернення у власність чи передачу у безоплатне користування релігійним громадам культових будівель і майна з урахуванням:

– прав релігійних громад, яким належали ці будівлі і майно на момент їх переходу у власність держави;

– прав релігійних громад, які користуються цими будівлями і майном у встановленому законом порядку;

– вкладення коштів релігійними громадами у спорудження, переобладнання культової будівлі і тривалості користування нею;

– наявності у даному населеному пункті (місцевості) інших культових будівель та їх використання релігійними громадами відповідних віровизнань;

– інших суттєвих обставин у їх сукупності.

Рішення відповідного державного органу має бути мотивованим.

(Пункт 6 в редакції Постанови ВР N 3796-12 від 23.12.93)

7. Рекомендувати громадським об'єднанням привести свої статuti (положення) і програмні документи у відповідність з Законом Української РСР “Про свободу совісті та релігійні організації”.

8. Визнати такими, що втратили чинність з дня введення в дію Закону Української РСР “Про свободу совісті та релігійні організації”:

Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 1 листопада 1976 року “Про затвердження Положення про релігійні об'єднання в Українській РСР” (Відомості Верховної Ради УРСР, 1976 р., N 46, ст.420, N 48, ст.450; 1981 р., N 38, ст.629; 1990 р., N 42, ст.582);

Закон Української РСР від 27 листопада 1981 року “Про затвердження указів Президії Верховної Ради Української РСР про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів Української РСР” (Відомості Верховної Ради УРСР, 1981 р., N 49, ст.840) у частині затвердження Указу Президії Верховної Ради Української РСР від 9 вересня 1981 року “Про внесення змін і доповнень до Положення про релігійні об'єднання в Україні”.

Голова Верховної Ради Української РСР

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 23 квітня 1991 року

N 988-XII

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

**Про утворення тимчасової комісії Верховної Ради Української РСР у питанні
щодо націоналізації майна КІРС та ВЛКСМ на території Української РСР**

(Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, N 22, ст. 265)

Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки
п о с т а н о в л я є:

1. Утворити тимчасову комісію Верховної Ради Української РСР у складі:
Дума Зіновій Євгенович, народний депутат Української РСР.
Локтев Сергій Володимирович, народний депутат Української РСР.
Савченко Анатолій Петрович, народний депутат Української РСР.
Семенець Сергій Володимирович, народний депутат Української РСР.
Степенко Василь Іванович, народний депутат Української РСР.
Стецьків Тарас Степанович, народний депутат Української РСР.
Федоров Володимир Григорович, народний депутат Української РСР.
Чобіт Дмитро Васильович, народний депутат Української РСР.
Шаповал Володимир Никифорович, народний депутат Української РСР.
Антоненко Анатолій Іванович, начальник підвідділу відділу капітальних вкладень
Державного комітету Української РСР по економіці.
Демченко Сергій Федорович, заступник Голови Вищого арбітражного суду Української РСР.
Фролова Елеонора Миколаївна, головний консультант Міністерства юстиції Української РСР.
2. Доручити тимчасовій комісії Верховної Ради Української РСР вивчити та узагальнити документи щодо націоналізації майна КІРС та ВЛКСМ на території України, підготувати висновки і внести на розгляд Верховної Ради Української РСР.

Голова Верховної Ради Української РСР

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 25 квітня 1991 року
N 999-ХІІ

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

Про Концепцію нової Конституції Української РСР

(Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, N 26, ст. 302)

Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки
п о с т а н о в л я є:

1. Доручити Комісії по розробці нової Конституції Української РСР доопрацювати Концепцію нової Конституції Української РСР з урахуванням обговорення та голосування на засіданні Верховної Ради Української РСР і винести її на схвалення Верховною Радою Української РСР до 1 червня 1991 року.

2. Опублікувати проект Концепції нової Конституції Української РСР в пресі.

Голова Верховної Ради Української РСР

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 22 травня 1991 року

N 1056-XII

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

**Про порядок введення в дію Закону Української РСР
“Про арбітражний суд”**

(Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, N 36, ст. 470)

Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки
п о с т а н о в л я є:

1. Ввести в дію Закон Української РСР “Про арбітражний суд” (1142-12) з дня його прийняття.

2. Відповідно до Закону Української РСР “Про арбітражний суд” (1142-12) реорганізувати органи державного арбітражу в Українській РСР в систему арбітражних судів і затвердити їх штатну чисельність у кількості 1052 одиниць згідно з додатком.

3. До призначення голови арбітражного суду Кримської АРСР, голів арбітражних судів областей та м. Києва виконання їх обов’язків покласти на головного державного арбітра Кримської АРСР, головних державних арбітрів областей і м. Києва.

4. Доручити Комісії Верховної Ради Української РСР у питаннях законодавства і законності до 20 червня 1991 року внести на розгляд Верховної Ради Української РСР проект Арбітражного процесуального кодексу Української РСР.

5. До прийняття Арбітражного процесуального кодексу Української РСР зберегти діючу підвідомчість господарських спорів.

6. При вирішенні господарських спорів арбітражні суди Української РСР керуються законодавчими актами Української РСР, які не суперечать Закону Української РСР “Про арбітражний суд” (1142-12).

В разі відсутності республіканських законодавчих актів з тих чи інших питань арбітражний суд в своїй діяльності застосовує законодавчі акти СРСР, якщо вони не суперечать Конституції Української РСР (888-09), Декларації про державний суверенітет України (55-12) та законам Української РСР.

У встановлених Законом випадках арбітражні суди Української РСР застосовують також законодавство інших держав.

7. Кабінету Міністрів Української РСР:

до 1 серпня 1991 року розробити, затвердити і ввести в дію схему посадових окладів працівників арбітражних судів. Тимчасово, до розробки схеми посадових окладів, зберегти діючі порядок, розміри і умови оплати праці арбітрів, спеціалістів та інших працівників арбітражних судів;

до 1 грудня 1991 року подати на розгляд Верховної Ради Української РСР пропозиції про приведення республіканських законодавчих актів у відповідність із Законом Української РСР “Про арбітражний суд” (1142-12);

привести рішення Уряду республіки у відповідність з цим Законом, а також забезпечити перегляд і скасування міністерствами і відомствами Української РСР їх нормативних актів, що суперечать названому Закону;

передбачити на 1992 та наступні роки виділення необхідної кількості транспорту, комп’ютерної та обчислювальної техніки, інших матеріально-технічних ресурсів для забезпечення діяльності арбітражних судів Української РСР;

разом з Урядом Кримської АРСР, виконавчими комітетами місцевих Рад народних депутатів виділити у II півріччі 1991 року арбітражним судам Української РСР службові приміщення, необхідні для їх розміщення та функціонування.

8. Доручити Президії Верховної Ради Української РСР за поданням Вищого арбітражного суду Української РСР до 1 вересня 1991 року затвердити Положення про кваліфікаційну атестацію та кваліфікаційні категорії арбітрів і спеціалістів арбітражних судів Української РСР.

Голова Верховної Ради Української РСР

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 4 червня 1991 року

N 1143-XII

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

**Про порядок введення в дію Закону Української РСР
“Про освіту”**

(Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, N 34, ст. 452)

Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки
п о с т а н о в л я є:

1. Ввести в дію Закон Української РСР “Про освіту” (1060-12) з дня його опублікування, а частину третю статті 11 і статтю 39 – з 1 серпня 1991 року; статті 18 і 19 – з 1 вересня 1991 року; статтю 12, частину п’яту статті 48 у питанні нових умов оплати праці учнів професійно-технічних училищ, частину першу статті 57 у питанні обсягів фінансування наукових досліджень – з 1 січня 1992 року; частину третю статті 27 – з 1 липня 1992 року, статті 24, 36, 37 в частині, що стосується нових документів про освіту та нових кваліфікацій і наукових ступенів, – з 1 вересня 1992 року; останній абзац частини першої статті 52 – з 1 січня 1992 року.

(Пункт 1 із змінами, внесеними згідно з Постановою ВР N 1992-ХІІ (1992-12) від 18.12.91)

2. До приведення законодавства Української РСР у відповідність із Законом Української РСР “Про освіту” чинні законодавчі та інші нормативні акти Української РСР застосовуються, якщо вони не суперечать цьому Закону.

3. Закон Української РСР “Про освіту” застосовується до правовідносин в галузі освіти, що виникли після введення в дію Закону.

У правовідносинах в галузі освіти, що виникли до введення в дію цього Закону, права й обов’язки, які виникнуть після введення його в дію, визначаються відповідно до цього Закону.

4. Доручити Кабінету Міністрів Української РСР:

внести на розгляд Верховної Ради Української РСР пропозиції про приведення законодавчих актів Української РСР у відповідність з прийнятим Законом;

привести рішення Уряду Української РСР у відповідність із Законом Української РСР “Про освіту”, забезпечити перегляд і скасування міністерствами та відомствами Української РСР їх нормативних актів, що суперечать цьому Закону;

протягом року розробити порядок введення нових кваліфікацій і наукових ступенів та встановити відповідність нині діючих кваліфікацій і наукових ступенів до тих, що вводяться згідно із статтями 36, 37 Закону;

у шестимісячний строк затвердити порядок створення навчально-виховних закладів;
у тримісячний строк затвердити Положення про атестацію та акредитацію навчально-виховних закладів;

протягом трьох років провести атестацію навчальних закладів підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів і привести їх структуру у відповідність із Законом;

розробити і прийняти програму розвитку загальної середньої, професійної та вищої освіти в Українській РСР на період до 2005 року, в якій визначити шляхи реалізації положень Закону Української РСР “Про освіту”.

5. Визнати такими, що втратили чинність: Закон Української РСР “Про народну освіту” (Відомості Верховної Ради УРСР, 1974 р., N 28, ст.233) та постанову Верховної Ради Української РСР “Про введення в дію Закону Української РСР про народну освіту” (Відомості Верховної Ради УРСР, 1974 р., N 28, ст.234); Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 27 вересня 1974 р. “Про порядок введення в дію Закону Української РСР про народну освіту” (Відомості Верховної Ради УРСР, 1974 р., N 41, ст.412); Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 15 травня 1980 р. “Про внесення змін і доповнень до Закону Української РСР про народну освіту” (Відомості Верховної Ради УРСР, 1980 р., N 22, ст.405) і Закон Української РСР від 31 жовтня 1980 р. “Про затвердження указів Президії Верховної Ради Української РСР, якими внесено зміни до деяких законодавчих актів Української РСР” в частині затвердження названого Указу (Відомості Верховної Ради УРСР, 1980 р., N 46, ст.900).

Голова Верховної Ради Української РСР

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 4 червня 1991 року

N 1144-XII

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

**Про перехід у юрисдикцію Української РСР
державних підприємств і організацій союзного підпорядкування,
розташованих на території республіки**

(Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, N 27, ст. 318)

Відповідно до Декларації про державний суверенітет Української РСР (55-12), Закону про економічну самостійність Української РСР (142-12) та з метою захисту майнових прав і економічних інтересів республіки, ефективного використання й збереження майна в умовах переходу до ринкових відносин Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки **п о с т а н о в л я є**:

1. Установити, що державні підприємства і організації союзного підпорядкування, розташовані на території республіки, переходять у юрисдикцію Української РСР.

Кабінету Міністрів Української РСР затвердити Положення про порядок переходу в юрисдикцію Української РСР підприємств і організацій союзного підпорядкування, розташованих на території республіки.

2. Не мають юридичної сили і не підлягають виконанню законодавчі акти та рішення союзних органів, що стосуються власності об'єктів, зазначених у пункті 1 цієї постанови, які прийняті без узгодження з найвищими органами державної влади і управління Української РСР.

3. Довести цю постанову до відома Верховної Ради Союзу РСР, Президента СРСР і Кабінету Міністрів СРСР.

4. Постанова набуває чинності з моменту її прийняття.

Голова Верховної Ради Української РСР

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 6 червня 1991 року

N 1165-XII

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

Про Концепцію нової Конституції Української РСР

(Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, N 35, ст. 466)

Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки
п о с т а н о в л я є:

1. Схвалити Концепцію нової Конституції України.
2. Опублікувати Концепцію нової Конституції Української РСР в пресі.
3. Доручити Комісії по розробці нової Конституції Української РСР на основі Концепції підготувати проект нової Конституції Української РСР і подати його на розгляд четвертої сесії Верховної Ради Української РСР.

Голова Верховної Ради Української РСР

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 19 червня 1991 року
N 1213-ХІІ

**КОНЦЕПЦІЯ
НОВОЇ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ**

(Схвалена Верховною Радою Української РСР 19 червня 1991 року)

ЗАГАЛЬНОМЕТОДОЛОГІЧНІ ПРИНЦИПИ КОНЦЕПЦІЇ

1. Нова Конституція Республіки має ґрунтуватися на Декларації про державний суверенітет Української РСР, закріпити, розвивати і конкретизувати її положення. Через всю Конституцію мають бути проведені ідеали правової держави.

2. В центрі уваги нової Конституції має бути людина як найвища соціальна цінність, її права і свободи та їх гарантії.

Основним об'єктом конституційного регулювання є відносини між громадянином, державою і суспільством. Регулювання Конституцією цих, а також інших відносин спрямоване на забезпечення умов життя, гідних людини, формування громадянського суспільства.

3. Конституція має визначити пріоритет загальнолюдських цінностей, закріпити принципи соціальної справедливості, утвердити демократичний і гуманістичний вибір народу України, чітко показати прихильність Української РСР загальновизнаним нормам міжнародного права.

4. Норми нової Конституції – норми прямої дії. Неприпустимою є відмова від їх застосування внаслідок відсутності конкретизуючих законів або інших нормативних актів.

5. Нова Конституція має бути стабільною. Для цього передбачається жорсткий механізм її змін і доповнень.

6. Для забезпечення стабільності та ефективності Конституції має бути запроваджений інститут конституційних законів, посилення на які містимуться в тексті самої Конституції.

СТРУКТУРА КОНСТИТУЦІЇ:

ПРЕАМБУЛА

РОЗДІЛ I. Засади конституційного ладу

Україна – суверенна держава.

Людина, її права, свободи і обов'язки.

Верховенство права, Конституції і конституційних законів.

Народовладдя, форми його здійснення.

Громадянство.

Розподіл влад.

Президентська республіка.

Політичний, ідеологічний та економічний плюралізм.

Багатопартійність.

Влада і самоврядування.

Територія, територіальне верховенство, єдність держави.

Принципи зовнішньої політики.

Пріоритетність загально визнаних норм міжнародного права.

Державна мова.

Державна символіка. Столиця.

Україна в Союзі Суверенних Держав.

РОЗДІЛ II. Права людини і громадянина

Глава 1. Загальні положення.

Глава 2. Право на громадянство.

Глава 3. Громадянські і політичні права.

Глава 4. Економічні, екологічні, соціальні і культурні права.

Глава 5. Гарантії прав. Єдність прав і обов'язків.

РОЗДІЛ III. Громадянське суспільство і держава

Глава 6. Загальні положення.

Глава 7. Власність. Принципи господарювання.

Глава 8. Соціальний захист.

Глава 9. Екологічна безпека.

Глава 10. Сім'я.

Глава 11. Охорона здоров'я.

Глава 12. Виховання, освіта, культура і наука.

Глава 13. Громадські об'єднання.

Глава 14. Засоби масової інформації.

РОЗДІЛ IV. Територіальний устрій

Глава 15. Принципи територіального устрою.

Глава 16. Система адміністративно-територіального поділу.

РОЗДІЛ V. Державний лад

Глава 17. Верховна Рада.

Глава 18. Президент. Віце-президент.

Глава 19. Кабінет Міністрів.

Глава 20. Державна адміністрація.

Глава 21. Суд і правосуддя.

Глава 22. Організація державної влади і самоврядування на місцях.

РОЗДІЛ VI. Кримська Автономна Радянська Соціалістична Республіка

РОЗДІЛ VII. Національна безпека

Глава 23. Збройні сили України.

Глава 24. Неучасть у військових блоках. Постійно нейтральний і без'ядерний статус.

РОЗДІЛ VIII. Охорона Конституції

Глава 25. Засади конституційного контролю.

Глава 26. Конституційний суд.

РОЗДІЛ IX. Порядок змін і доповнень Конституції і конституційних законів

Робоча назва Конституції: КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

Ця назва дає необхідне уявлення про природу і форму української держави. Використання нейтральної, позбавленої зайвої ідеологізації назви відповідає світовій практиці конституційного будівництва, практиці більшості Республік Союзу, назві і меті Декларації про державний суверенітет Української РСР (55-12).

Така назва буде зручною в користуванні, оскільки дозволяє вживати рівнозначні терміни як у внутрішньому житті, так і в сфері міжнародного спілкування.

ПРЕАМБУЛА

В преамбулі буде проголошено, що нова Конституція Української РСР є Основним Законом суспільства і держави, на якому ґрунтуватиметься вся її правова система.

Преамбула має підтвердити волю і рішучість народу Української РСР забезпечити умови життя, гідні людини, утвердити соціальну справедливість, побудувати суверенну, миролюбну демократичну правову державу, відкриту для міжнародного співробітництва.

У преамбулі закріплюється соціалістичний вибір як намір побудувати засноване на праці суспільство соціальної справедливості.

Розділ I

ЗАСАДИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ

Мета цього розділу – закріпити найголовніші принципи організації суспільного і державного ладу України. Передбачається включити до розділу положення таких частин Декларації про державний суверенітет Української РСР (55-12), які безпосередньо стосуються самовизначення української нації, народовладдя, державної влади, громадянства України, територіального верховенства, економічної самостійності, екологічної безпеки, культурного розвитку, зовнішньої і внутрішньої безпеки, міжнародних відносин.

Відповідно до Декларації про державний суверенітет Україна, зокрема, визначається як суверенна національна держава, суть якої становить влада народу України, спрямована на забезпечення і захист прав людини і громадянина. Повновладдя народу здійснюється на основі Конституції Республіки як безпосередньо, так і через депутатів, обраних до Верховної Ради Української РСР і місцевих Рад народних депутатів.

Від імені всього народу Української РСР може виступати виключно Верховна Рада України.

У розділі має бути також закріплене положення, згідно з яким народ Української РСР становлять громадяни України, які є рівними перед законом незалежно від походження, соціального і майнового стану, расової і національної належності, статі, освіти, мови, ставлення до політичних партій і рухів, релігії, роду і характеру занять, місця і часу проживання в межах республіки та інших обставин.

Україна є демократичною державою, механізм якої функціонує відповідно до принципу розподілу влад на законодавчу, виконавчу і судову.

Форма державного правління – президентська Республіка.

Президент виступає виключно від імені держави.

Форма державного устрою – унітарна держава, до складу якої входить Кримська Автономна Радянська Соціалістична Республіка.

Основою суспільного і державного ладу Української РСР є економічний, політичний та ідеологічний плюралізм, багатопартійність, розвиток самоврядування.

У розділі утверджується верховенство права, Конституції і законів Республіки.

Україна забезпечує верховенство влади на всій своїй території, її єдність і цілісність.

Територія Республіки є недоторканою і неподільною. Вона не може бути змінена або використана без її згоди. Питання територіальної цілісності Української РСР є виключним правом народу України.

Як суб'єкт міжнародного права Україна відповідно до своїх національних інтересів бере безпосередню участь у міжнародному спілкуванні, керуючись принципами міжнародного права та визнаючи пріоритетність його загальновизнаних міжнародно-правових норм.

У розділі міститимуться положення про державну мову, символіку, столицю Республіки.

Завершуватиметься розділ визначенням позиції Республіки щодо Союзу Суверенних Держав. Тут, зокрема, буде зафіксовано те, що відповідно до волі народу Україна самостійно вирішує питання про утворення разом з іншими державами Союзу Суверенних Держав на основі Декларації про державний суверенітет Української РСР (55-12) і найсамперед таких принципів:

добровільність входу і виходу;

суверенна рівність і взаємовигідність;
відмова від застосування сили або загрози застосування сили чи будь-яких інших засобів тиску;
територіальна цілісність;
непорушність існуючих кордонів;
мирне врегулювання спорів і конфліктних ситуацій;
невтручання у внутрішні справи;
повага прав людини; національних меншин і народів;
рівноправність і право народу вирішувати свою долю;
співробітництво і взаємоповага;
сумлінне виконання договірних зобов'язань;
здійснення спільної діяльності за взаємною згодою і в прийнятному для кожної держави обсязі; ненанесення шкоди інтересам одне одному і союзу в цілому.

Україна як суверенна держава укладає міжнародні договори, вступає в політичні та економічні союзи, вільно з них виходить.

Розділ II

ПРАВА ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Мета цього розділу створити надійну правову основу для всебічного забезпечення прав людини і громадянина. Громадяни Республіки всіх національностей становлять народ України.

Найвищою соціальною цінністю є людина, її життя, честь, гідність, особиста недоторканність та інші права і свободи, закріплені у Загальній декларації, Міжнародних пактах та інших документах про права людини. Ці права розглядаються не як даровані державою, а як природні, невідчужувані і недоторканні. Порядок їхнього здійснення і захисту встановлюється Законом. Права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмеженими, окрім випадків, передбачених Конституцією у відповідності з загальновизнаними нормами міжнародного права. Всі права і свободи людини і громадянина, закріплені Конституцією і законами, підлягають захисту у судовому порядку. Держава несе відповідальність за забезпечення прав людини і громадянина.

Всі державні органи і посадові особи зобов'язані поважати права людини і громадянина, сприяти їх реалізації. Громадяни рівні перед Законом і мають рівне право на захист. Ніякі соціальні верстви і групи населення не можуть бути обмежені в своїх правах, так само, як і неприпустимим є користування перевагами і привілеями, що не встановлені Законом і суперечать принципам соціальної справедливості.

У цьому розділі встановлюються засади та загальний порядок набуття і втрати громадянства України, які визначаються в Законі про громадянство Республіки.

У новій Конституції Української РСР будуть закріплені права людини, які вже проголошені діючою Конституцією (888-09) (право на працю, право на матеріальне забезпечення в старості, у зв'язку з хворобою, повною або частковою втратою працездатності, право на освіту, право на охорону здоров'я, право на житло та ін.), а також ті, які раніше не проголошувалися Конституцією, зокрема:

право на життя;

право на належний життєвий рівень для кожної окремої особи та для її сім'ї;

право на свободу та особисту (фізичну і моральну) недоторканність;
право захисту від катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність видів примусу і покарання;
право на свободу думки та переконань;
право на інформацію і її вільне поширення без будь-яких форм цензури;
право пересування,
вибір місця проживання,
право залишати будь-яку країну і право повертатися до своєї країни;
право володіти майном одноособово або спільно з іншими та займатися підприємництвом;
право на відшкодування державою шкоди, заподіяної громадянину;
право знати свої права і поводитися відповідно до них.

Разом з цим у Конституції слід передбачити таку категорію прав, як право громадян на приватну власність, екологічні права людини, зокрема, право на екологічно чисте навколишнє середовище, продукти харчування, безпечні предмети повсякденного вжитку; право на екологічно нешкідливі умови праці; право на одержання та поширення об'єктивної інформації про стан навколишнього середовища; право на участь в ухваленні рішень щодо розміщення промислових підприємств та використання технологій, які можуть створити загрозу життю та здоров'ю людини тощо.

Завершувати цей розділ мають норми про гарантії прав людини. Серед них чільне місце повинні зайняти положення про обов'язок кожної особи діяти так, щоб не порушувати прав та законних інтересів інших осіб, а також про обов'язок держави здійснювати захист прав і свобод її громадян як на території України, так і поза її межами. Передбачається, крім того, закріпити такі гарантії, як право кожного громадянина відмовитися виконувати будь-який наказ, який порушує Закон і завдає шкоди правам і свободам людини; право на судовий захист своїх прав і свобод; право народу на ініціативу референдуму і законодавчу ініціативу; право на матеріальну компенсацію моральної шкоди, завданої громадянину незаконними діями держави, державних органів і посадових осіб, право на матеріальну і моральну компенсацію у випадку незаконного затримання, арешту, за судження, безпідставного поміщення у психіатричну установу.

З урахуванням особливої важливості проблеми забезпечення прав і свобод громадян встановлюється посада Уповноваженого з питань захисту прав людини, якого призначає Верховна Рада.

Розділ III

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО І ДЕРЖАВА

Конституція Республіки має закріпити основи формування, розвитку і захисту громадянського суспільства, визначити засади його взаємозв'язків з державою. Вона, зокрема, повинна проголосити пріоритет громадянського суспільства над державою, яка забезпечує умови нормального його функціонування.

Економічна організація суспільства базується на тому, що народ Української РСР має виключне право власності на все національне багатство республіки. Земля, її надра, повітряний простір, водні та інші природні ресурси в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу і виключної (морської) економічної зони, весь еко-

номічний і науково-технічний потенціал, створений на території Української РСР і який є власністю її народу, становлять матеріальну основу суверенітету республіки і використовуються для забезпечення матеріальних і духовних потреб її громадян.

Конституція гарантує економічну свободу, багатоманітність, рівноправність і недоторканність форм власності, рівний їх захист з боку держави. Кожний власник на свій розсуд володіє, користується і розпоряджається об'єктами своєї власності для задоволення своїх власних потреб і всього суспільства.

Плюралізм та рівноправність форм власності обумовлюють зміст основних принципів господарювання:

господарська самостійність промислових і сільськогосподарських підприємств;

неприпустимість монополізації економіки;

захист державою діяльності власників від адміністративно-командних методів керівництва;

свобода підприємництва і сумлінної конкуренції на основі ринкових відносин; захист прав та інтересів споживача.

У розділі будуть зафіксовані основні положення фінансової, цінової, бюджетної, банківської, грошової і податкової, інвестиційної і митної систем України. Вищою кредитною установою є Національний банк України, підзвітний Верховній Раді Республіки. Він забезпечує єдність правового регулювання діяльності комерційних банків.

У розділі будуть закріплені положення, які спрямовані на безпосередню реалізацію принципів гуманізму і соціальної справедливості, виключають зрівнялівку, нейтралізують утриманські настрої. Передбачаються положення щодо соціального забезпечення багатодітних сімей, інвалідів, громадян старшого віку, одиноких матерів, дітей-сиріт.

Конституція проголосить свободу і добровільність праці, закріпить принцип вільного вибору виду трудової діяльності. Основний Закон Української РСР буде виходити з того, що Україна створює умови для зайнятості працездатного населення і здійснює соціальний захист громадян шляхом проведення ефективної соціально-економічної політики, забезпечує охорону праці, достатній рівень гідного людини життя різних верств населення на основі індексації заробітної плати, пенсій та інших соціальних виплат, допомог.

Виходячи з того, що сім'я є головним осередком громадянського суспільства, Конституція покладає на державу обов'язок піклуватися про сім'ю, проводити таку молодіжну, демографічну політику, яка сприяє стабільності шлюбів, забезпечує охорону материнства і дитинства.

У Конституції мають бути закріплені принципи та державні гарантії екологічної безпеки і раціонального природокористування.

У цьому розділі Конституції будуть визначені система охорони здоров'я, форми і принципи медичного обслуговування населення, зокрема, принципи вискоєфективного, своєчасного, повного, рівноправного і доступного медичного обслуговування населення, поєднання різних видів медичної допомоги, професійної і народної медицини.

У Конституції закріплюються також основні положення про організацію науки, освіти, культури і духовного розвитку народу України. Держава забезпечує національно-культурне відродження і розвиток українського народу, його історичної свідомості і традицій, національно-етнічних особливостей, функціонування української мови в усіх

сферах суспільного життя, виявляє піклування про задоволення національно-культурних, духовних і мовних потреб українців, що проживають за межами республіки. Держава гарантує всім національностям, що проживають на території України, право їх вільного національно-культурного розвитку.

Передбачається необхідне конституційне закріплення визначальних засад створення і діяльності громадських об'єднань (політичних партій, громадських організацій, рухів тощо). Держава створює рівні умови для їх діяльності. Буде проголошено принцип багатопартійності і різноманітності форм реалізації громадських інтересів. Разом з тим Основний Закон буде містити положення про заборону створення і діяльності партій, інших громадських об'єднань і рухів, що ставлять за мету зміну шляхом насильства конституційного ладу і територіальної цілісності Республіки, а також підрив її безпеки, розпалювання національної, расової, релігійної ворожнечі, зазіхання на права людини, національних меншин та української нації, порушують права людини.

Має діяти принцип – політична влада досягається тільки через вільні демократичні вибори.

Буде також проголошено, що держава забезпечує гласність в усіх сферах життєдіяльності суспільства, свободу слова і друку, вільне функціонування засобів інформації виходячи з принципів політичного та ідеологічного плюралізму. Державні засоби інформації є незалежними від політичних партій, громадських організацій і масових рухів.

Розділ IV ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ УСТРІЙ

Цей розділ має закріпити принципи територіального устрою Української РСР з врахуванням економічної цілісності, національно-культурних й історичних традицій, природничо-географічних умов, розвитку самоврядування певної території.

У розділі має бути закріплений адміністративно-територіальний поділ України, який охоплює області, райони, міста, райони у містах, селища, сільради.

У ньому буде закріплене також положення про те, що у складі Української РСР знаходиться Кримська Автономна Радянська Соціалістична Республіка.

Розділ V ДЕРЖАВНИЙ ЛАД

В основі побудови розділу про державний лад є фундаментальний принцип народо-владдя та ідея громадянської злагоди. Народ Української РСР є єдиним джерелом державної влади в Республіці.

Виходячи з цього організація державного ладу має бути здійснена відповідно до таких засад:

– розподіл державної влади на законодавчу, виконавчу і судову, чітке визначення функцій цих влад та компетенції відповідних органів; створення юридичних механізмів їх взаємоконтролю і взаємодії;

– розмежування компетенції між центральною владою і місцевими Радами та іншими органами самоврядування на основі верховенства Конституції та законів Республіки.

В конкретно-історичних умовах розвитку Української РСР прийнятною формою організації її державної влади є президентська республіка.

За тривалий час свого існування президентська республіка як форма організації державної влади виробила чіткі механізми розподілу влади, розмежування компетенції відповідних органів і здійснення ними взаємоконтролю, запобігання узурпації влади будь-якими окремими партіями, угрупованнями чи особами.

Впровадження цієї форми дає можливість позбутися тих механізмів влади, які не витримали випробування часом: поєднання законодавчої і виконавчої функцій, відсутності незалежного суду і самостійності місцевих Рад та інших органів самоврядування, недостатності контролю за дотриманням ними законів, неефективності виконавчої влади в Республіці тощо.

У розділі визначаються демократичні засади виборчої системи, зокрема – загальний, рівний, прямий характер виборів за умови таємного голосування. Передбачається також, що порядок підготовки і проведення виборів в Республіці регулюється Конституційним законом.

Цим же законом будуть визначені форми реалізації принципу багатопартійності при обранні народних депутатів різних рівнів.

У розділі фіксуються також основні положення, які розкривають статус, форми, методи та гарантії діяльності народних депутатів. Зокрема встановлюється, що народні депутати Української РСР є відповідальними представниками свого виборчого округу і всього народу, повноважними членами колегіального представницького органу законодавчої влади Української РСР – Верховної Ради.

Депутат місцевої Ради є відповідальним представником виборців свого виборчого округу, повноважним членом колегіального представницького органу місцевого самоврядування.

Народні депутати всіх рівнів діють на основі імперативного мандата.

ОРГАНИ ЗАКОНОДАВЧОЇ ВЛАДИ

Законодавча влада здійснюється народом Української РСР шляхом референдуму і Верховною Радою України.

Її функції визначає Конституція (прийняття законів, вирішення питань бюджету і фінансів, державного і територіального устрою, ратифікація міжнародних договорів, контроль за конституційністю дій Президента і використанням республіканського бюджету, формування Уряду та інших державних органів, участь у призначенні суддів, інших посадових осіб Республіки та ін.). Разом з тим передбачаються відповідно до моделі президентської республіки конституційні обмеження законодавчої влади. Цій владі забороняється: приймати закони, що суперечать Конституції, делегувати будь-яку із своїх функцій іншим владам чи брати на себе функції інших влад, вирішувати питання, які є предметом обов'язкового народного референдуму тощо.

Верховна Рада Української РСР (Парламент) є однопалатним постійно діючим на професійних засадах органом законодавчої влади. Вона формує із числа народних депутатів постійні комісії і комітети для попереднього розгляду і підготовки всіх питань, віднесених Конституцією до відання Верховної Ради.

На час виконання депутатських обов'язків усі народні депутати переходять на постійну роботу до Верховної Ради.

ОРГАНИ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ

Передбачається створення принципово нової системи виконавчої влади, яка має здійснюватися Президентом, Віце-президентом Республіки, Кабінетом Міністрів і державною адміністрацією.

Президент і Віце-президент обираються безпосередньо населенням (шляхом прямих виборів), але не більше ніж на два терміни підряд.

Президент є найвищою посадовою особою в державі, главою виконавчої влади в республіці. Президент як вища посадова особа в державі виступає від імені держави.

Президент видає укази і постанови у межах повноважень, встановлених Конституцією, підписує Закони Республіки, користується щодо них правом відкладального вето. Верховна Рада вправі накладати вето на нормативні укази Президента.

Президент здійснює функції по виконанню законів, веденню переговорів та укладенню міжнародних договорів, керує діяльністю Кабінету Міністрів і державної адміністрації.

Президент виконує свої функції і повноваження за допомогою Кабінету Міністрів, відповідного апарату і консультативних органів та державної адміністрації на місцях.

Повноваження Президента обмежуються виключно функціями виконавчої влади. Конституція забороняє будь-які форми його тиску на Верховну Раду (право на її розпуск, на делегування йому надзвичайних повноважень, самостійне вирішення бюджетних питань).

За порушення Конституції і Законів Президент несе відповідальність (в порядку імпічменту) перед Верховною Радою, а також відповідальність безпосередньо перед народом (вияв недовіри і дострокове припинення повноважень шляхом ініціативного референдуму народу).

Як кінцевий спосіб розв'язання кризи у взаємодії законодавчої і виконавчої влади закріплюється право Верховної Ради оголосити референдум з питання дострокового припинення повноважень Президента; при цьому у разі, коли за наслідками референдуму народ висловить довіру Президенту, Верховна Рада підлягає розпуску.

Президент систематично підтримує зв'язки з Верховною Радою. У випадках прийняття найбільш важливих рішень він обов'язково радиться з Головою Верховної Ради, головами відповідних комісій. Зустрічі й консультації Президента з Верховною Радою за Конституцією мають бути постійними, що урівноважуватиме законодавчу і виконавчу влади. Президент щорічно виступає на Верховній Раді з доповіддю про політичний і соціально-економічний стан у республіці.

Кабінет Міністрів керує міністерствами, державними комітетами та іншими органами державного управління.

Склад Кабінету Міністрів та його Прем'єр-міністра пропонує Президент з наступним затвердженням Верховною Радою. Діяльність Кабінету Міністрів регулюється окремим Законом.

Державна адміністрація як складова частина виконавчої влади здійснює функціональне і галузеве управління.

Державну адміністрацію складають:

- а) центральна адміністрація (міністерства, комітети та інші відомства);
- б) місцева адміністрація.

До державної адміністрації належать, зокрема, органи освіти, охорони здоров'я, фінансів, соціального забезпечення, державної безпеки, внутрішніх справ, юстиції, попереднього розслідування, оборони, закордонних справ та ін.

Система, порядок формування, функції і повноваження органів і посадових осіб державної адміністрації визначаються окремими законами.

ОРГАНИ СУДОВОЇ ВЛАДИ

Судова влада здійснюється від імені Республіки. Судді є незалежними і підкоряються тільки Закону.

Незалежність судової влади забезпечується незмінністю суддів, які обираються на строк 10 років, високим рівнем їхніх соціальних і матеріальних гарантій.

Судами Української РСР є Верховний Суд, обласні, районні (міські) суди.

Верховний Суд Української РСР є вищою інстанцією судового контролю та нагляду.

Для вирішення господарських спорів у Республіці діють Вищий арбітражний суд Української РСР та обласні арбітражні суди, статус яких визначається Конституційним законом. Окремі категорії кримінальних справ розглядаються судами присяжних.

Судоустрій України, статус суддів визначаються Конституційним законом.

Держава забезпечує громадянину право на захист. Громадяни вільні у виборі захисника або представника їх інтересів.

ОРГАНИ ПРОКУРАТУРИ

Відповідно до Декларації про державний суверенітет Української РСР (55-12) нагляд за точним і однаковим виконанням законів міністерствами, державними комітетами, відомствами, іншими органами державного управління, підприємствами, установами, організаціями, об'єднаннями, місцевими Радами народних депутатів, їх виконавчими і розпорядчими органами, політичними партіями, громадськими організаціями, масовими рухами, службовими особами та громадянами здійснюється Генеральним прокурором Української РСР і підлеглими йому прокурорами.

На органи прокуратури покладаються функції державного звинувачення в суді, нагляду за попереднім слідством і дізнанням, звернення до суду про скасування судових вироків, рішень, ухвал, постанов, які суперечать Закону, нагляду за виконанням судових вироків, місцями позбавлення волі, а також за додержанням прав, свобод і інтересів громадян в усіх сферах суспільного життя.

Організація і порядок діяльності органів прокуратури регулюються Конституційним законом.

ОРГАНІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ І САМОВРЯДУВАННЯ НА МІСЦЯХ

На всіх рівнях адміністративно-територіального поділу республіки діє система місцевої державної влади і самоврядування, яка здійснюється через відповідні Ради народних депутатів, органи територіального громадського самоврядування, збори і сходи, місцеві референдуми та інші форми безпосередньої демократії.

Найвищою посадовою особою на території області, району, міста, селища, сільради виступає голова відповідної Ради народних депутатів, який є одночасно головою виконавчого комітету і повноважним представником Президента Республіки.

Президент затверджує або визнає повноваження голови Ради, надаючи йому цим актом статусу свого уповноваженого.

Голови місцевих Рад обираються безпосередньо населенням.

Розділ VI

КРИМСЬКА АВТОНОМНА РАДЯНСЬКА СОЦІАЛІСТИЧНА РЕСПУБЛІКА

В цьому розділі будуть закріплені основні положення про правовий статус Кримської Автономної Радянської Соціалістичної Республіки. Кримська АРСР має свою Конституцію, яка відповідає Конституції Української РСР.

Розділ VII

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА

Глави цього розділу: “Збройні сили України” та “Неучасть у військових блоках. Постійно нейтральний і без’ядерний статус” конкретизують відповідні положення частини IX Декларації про державний суверенітет Української РСР (55-12) “Зовнішня та внутрішня безпека”.

Розділ VIII

ОХОРОНА КОНСТИТУЦІЇ

З метою неухильного дотримання Конституції, посилення контролю за конституційністю законів, а також конституційністю підзаконних актів необхідно:

- визначити основоположні принципи конституційного контролю, встановити межі, форми, юридичні наслідки його здійснення;
- створити Конституційний Суд Республіки;
- наділити Конституційний Суд широкими повноваженнями, зокрема, надати йому право припиняти дію законів, актів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, оголошувати їх юридично недійсними, ухвалювати рішення про незаконність дій, розпоряджень несудових державних влад за скаргами окремих громадян про порушення їх конституційних прав і свобод.

Розділ IX

ПОРЯДОК ЗМІН І ДОПОВНЕНЬ КОНСТИТУЦІЇ І КОНСТИТУЦІЙНИХ ЗАКОНІВ

У цьому розділі доцільно передбачити такий порядок змін і доповнень Конституції:

- ініціатива внесення змін і доповнень до Конституції вноситься за рішенням не менш як 1/3 всього складу депутатів або у порядку народної ініціативи – петицією, підтриманою не менш як двома мільйонами громадян;

- рішення про внесення змін і доповнень до Конституції приймаються кваліфікованою більшістю всього складу депутатів або простою більшістю в ході всенародного голосування (референдуму).

Прийняття конституційних законів, внесення змін і доповнень до конституційних законів ставляться з ініціативи 1/3 депутатського корпусу, а вирішуються кваліфікованою більшістю всього складу депутатів.

Обговорення і прийняття нової Конституції Української РСР передбачає:

- обговорення і прийняття за основу проекту нової Конституції Верховною Радою України;
- винесення на всенародне обговорення схваленого Верховною Радою проекту нової Конституції;
- підбиття підсумків всенародного обговорення і прийняття Верховною Радою остаточного варіанту проекту нової Конституції, який виноситься на референдум;
- проведення референдуму по ухваленню нової Конституції;
- прийняття Верховною Радою Української РСР Конституційного закону про введення в дію Конституції України.

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

**Про часткове припинення дії
на території Української РСР
статті 8 Закону Союзу РСР
“Про союзний бюджет на 1991 рік”**

(Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, N 30, ст. 386)

В зв'язку з підвищенням роздрібних цін, виплатами компенсацій та невідповідністю діючих нормативних документів реальним умовам, які склалися в економіці, що призводить до необгрунтованого стримування виплати заробітної плати та зниження мотивації до праці у виробничій сфері, Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки **п о с т а н о в л я є**:

Відповідно до статті 71 Конституції Української РСР (888-09) припинити з 1 квітня 1991 року на території Української РСР дію статті 8 Закону Союзу РСР “Про союзний бюджет на 1991 рік” в частині, що стосується обмеження зростання фонду оплати праці підприємств. Формування фонду оплати праці підприємств проводити згідно з статтею 19 Закону Української РСР “Про підприємства в Українській РСР” (887-12).

Голова Верховної Ради Української РСР

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 21 червня 1991 року

N 1229-ХІІ

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

Про вибори Президента Української РСР

(Відомості Верховної Ради (ВВР), 1991, N 31, ст. 402)

Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки
п о с т а н о в л я є:

1. Вважати за доцільне заснувати пост Президента Української РСР до прийняття нової Конституції Української РСР.

2. Вважати за доцільне провести вибори Президента Української РСР у 1991 році.

3. Доручити Комісіям Верховної Ради Української РСР з питань законодавства і законності, у питаннях діяльності Рад народних депутатів, розвитку місцевого моврядування підготувати проекти Закону про внесення змін і доповнень до Конституції (Основного Закону) Української РСР (888-09), яким передбачити заснування поста Президента Української РСР, Закону про Президента Української РСР, Закону про вибори Президента Української РСР, Закону про громадянство Української РСР, постанови про призначення дня виборів Президента Української РСР і прийняти їх на третій сесії Верховної Ради Української РСР.

Голова Верховної Ради Української РСР

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 21 червня 1991 року

N 1228-XII

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

*{ Постанова втратила чинність на підставі Кодексу N 2755-VI (2755-17)
від 02.12.2010, ВВР, 2011, N 13-14, N 15-16, N 17, ст. 112 }*

**Про порядок введення в дію Закону Української РСР
“Про систему оподаткування”**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, N 39, ст. 511)

Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки
п о с т а н о в л я є :

1. Ввести в дію Закон Української РСР “Про систему оподаткування” (1251-12) з 1 жовтня 1991 року.

2. Кабінету Міністрів Української РСР до 1 жовтня 1991 року подати до Верховної Ради Української РСР проекти законодавчих актів про податки, збори і обов’язкові платежі, встановлені Законом Української РСР “Про систему оподаткування”, та пропозиції щодо приведення законодавчих актів Української РСР у відповідність з цим Законом.

3. Встановити, що до прийняття законодавчих актів Української РСР з питань оподаткування на території Української РСР застосовуються чинні акти законодавства про податки, збори і обов’язкові платежі, якщо вони не суперечать названому Закону.

Голова Верховної Ради Української РСР

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 25 червня 1991 року

N 1252-XII

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

**Про введення в дію Закону Української РСР
“Про митну справу в Українській РСР”**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, N 44, ст. 576)

Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки
п о с т а н о в л я є :

1. Ввести в дію Закон Української РСР “Про митну справу в Українській РСР” (1262-12) з дня його опублікування.

2. Установити, що митні органи Союзу РСР, розташовані на території Української РСР, переходять у юрисдикцію Української РСР, їх майно та фінансові ресурси – у власність Української РСР.

3. Кабінету Міністрів Української РСР:

до 1 липня 1991 року забезпечити виконання пункту 2 цієї Постанови;

утворити необхідну кількість митниць та вжити інших заходів щодо організації митної системи Української РСР;

до 1 вересня 1991 року внести на затвердження Верховної Ради Української РСР Положення про Державний комітет митного контролю Української РСР;

до 1 вересня 1991 року подати до Верховної Ради Української РСР пропозиції щодо приведення законодавчих актів Української РСР у відповідність із Законом Української РСР “Про митну справу в Українській РСР” (1262-12), привести рішення Уряду Української РСР у відповідність із Законом Української РСР “Про митну справу в Українській РСР” (1262-12) та забезпечити перегляд і скасування міністерствами, державними комітетами та відомствами Української РСР їх нормативних актів, що суперечать цьому Закону.

Голова Верховної Ради Української РСР

Л.Кравчук

м. Київ, 25 червня 1991 року

N 1263-XII

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

(Постанову скасовано на підставі Постанови ВР N 1938-XII (1938-12)
від 06.12.91, ВВР, 1992, N 9, ст. 110)

**Про проект Договору про
Союз Суверенних Держав,
представлений Президентом СРСР**

(Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, N 32, ст. 429)

Усвідомлюючи історичну відповідальність за прийняття доленосних для народу України рішень, надаючи вирішального значення змісту Договору про Союз Суверенних Держав, керуючись результатами референдуму СРСР по Українській РСР та підсумками опитування населення Української РСР і підтверджуючи свою рішучість відстоювати волевиявлення народу України, Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки **п о с т а н о в л я є**:

1. Доручити постійним комісіям Верховної Ради Української РСР до 1 вересня 1991 року розглянути представлений Президентом СРСР проект Договору про Союз Суверенних Держав щодо його відповідності положенням і принципам Декларації про державний суверенітет України (55-12) та Закону Української РСР “Про економічну самостійність Української РСР” (142-12).

2. Кабінету Міністрів Української РСР, Академії наук УРСР підготувати економічні розрахунки та правові висновки щодо входження України до Союзу на умовах, визначених проектом Договору, особливо його статтями 5, 6, 8, 9, і подати їх Верховній Раді Української РСР до 1 вересня 1991 року.

3. Робочій групі, утвореній Президією Верховної Ради Української РСР, до 15 вересня 1991 року узагальнити підготовлені постійними комісіями Верховної Ради Української РСР, Кабінетом Міністрів Української РСР, Академією наук УРСР та висловлені народними депутатами Української РСР пропозиції і зауваження до проекту Договору.

Голова Верховної Ради Української РСР

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 27 червня 1991 року
N 1272-XII

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

**Про Програму надзвичайних заходів щодо стабілізації
економіки Української РСР та виходу її з кризового стану**

(Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, N 36, ст. 473)

Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки
п о с т а н о в л я є :

1. Погодитись з Програмою надзвичайних заходів щодо стабілізації економіки Української РСР та виходу її з кризового стану, поданою Кабінетом Міністрів Української РСР.

2. З метою створення умов для реалізації Програми надзвичайних заходів щодо стабілізації економіки Української РСР та виходу її з кризового стану доручити Кабінету Міністрів Української РСР разом з Комісіями Верховної Ради Української РСР у питаннях законодавства і законності, з питань економічної реформи і управління народним господарством, з питань планування, бюджету, фінансів і цін подати на розгляд Верховної Ради Української РСР пропозиції про тимчасове припинення дії чи зміну окремих положень чинного законодавства.

3. Кабінету Міністрів Української РСР інформувати Верховну Раду Української РСР про хід виконання Програми надзвичайних заходів щодо стабілізації економіки Української РСР та виходу її з кризового стану за наслідками роботи за 1991 рік, перше півріччя 1992 року і 1992 рік.

Голова Верховної Ради Української РСР

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 3 липня 1991 року

N 1291-ХІІ

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

**Про часткове припинення на період реалізації
Програми надзвичайних заходів щодо стабілізації
економіки України та виходу її з кризового стану
дії на території Української РСР деяких законодавчих актів
Союзу РСР і Української РСР, постанов Уряду СРСР**

(Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, N 36, ст. 474)

Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки
п о с т а н о в л я є :

1. Припинити на період реалізації Програми надзвичайних заходів щодо стабілізації економіки Української РСР та виходу її з кризового стану (1291-12) (1991 рік – перше півріччя 1993 року) дію на території Української РСР законів СРСР та Української РСР, указів Президента СРСР та постанов Уряду СРСР згідно з переліком, що додається.

Кабінету Міністрів Української РСР в ході здійснення зазначеної Програми, в разі необхідності, вносити пропозиції про припинення Верховною Радою Української РСР дії інших союзних актів.

2. Встановити, що положення Програми надзвичайних заходів щодо стабілізації економіки Української РСР та виходу її з кризового стану, які мають нормативний характер, застосовуються безпосередньо без прийняття додаткових актів державними органами і є обов'язковими для всіх підприємств, установ і організацій, розташованих на території Української РСР. Це не стосується постанов і нормативних актів, які прийняті раніше Верховною Радою Української РСР.

3. Цю постанову ввести в дію з моменту прийняття.

Голова Верховної Ради Української РСР

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 4 липня 1991 року

N 1292-XII

Д О Д А Т О К
до Постанови Верховної Ради
Української РСР
від 4 липня 1991 року N 1292-XII

П Е Р Е Л І К
законів СРСР і Української РСР, указів Президента СРСР
та постанов Уряду СРСР, дія яких припиняється на період
реалізації Програми надзвичайних заходів щодо стабілізації
економіки Української РСР та виходу її з кризового стану
(1991 рік–перше півріччя 1993 року)

1. Пункти 2 і 3 статті 2, розділ IV “Податок на експорт та імпорт” Закону СРСР від 14 червня 1990 р. “Про податки з підприємств, об’єднань та організацій”.
2. Пункт 7 постанови Верховної Ради СРСР від 14 червня 1990 р. “Про порядок введення в дію Закону СРСР “Про податки з підприємств, об’єднань та організацій”.
3. Пункт 6 Указу Президента СРСР від 2 листопада 1990 р. “Про особливий порядок використання валютних ресурсів у 1991 році”.
4. Пункт 2 Указу Президента СРСР від 22 березня 1991 р. “Про введення тимчасового порядку стягування податків з підприємств, об’єднань, організацій та громадян”.
5. Пункти 6, 8 постанови Ради Міністрів СРСР від 8 грудня 1990 р. N 1253 “Про формування валютних фондів у 1991 році”.
6. Постанова Ради Міністрів СРСР від 10 січня 1991 р. N 27 “Про встановлення на 1991 рік ставок податку на експорт та імпорт по зовнішньоторговельних операціях” стосовно податків на експорт сировинних матеріалів.
7. Постанова Кабінету Міністрів СРСР від 15 червня 1991 р. N 360 “Про організаційні заходи щодо розробки виробничих програм і прогнозів соціально-економічного розвитку підприємств, регіонів, республік і Союзу РСР на 1992 рік в умовах формування ринкових відносин”.
8. Статті 62 і 65 Кодексу законів про працю Української РСР (322-08).
9. Пункт 5 статті 22 Закону УРСР від 7 грудня 1990 р. “Про місцеві Ради народних депутатів Української РСР та місцеве самоврядування” (533-12), а також пункт 10 статті 25 цього Закону щодо права зупиняти роботу підприємств, які виконують державне замовлення (строком на один рік).
11. Скасувати на території Української РСР строком на один рік дію нових ставок мита, введених наказом Головного управління державного митного контролю при Раді Міністрів СРСР від 30 травня 1991 р. N 189 “Про затвердження ставок мита на речі, що пересилаються у міжнародних поштових відправленнях або ввозяться громадянами, які проїжджають через державний кордон СРСР”.

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

**Про заходи щодо скорочення
бюджетного дефіциту в 1991 році**

(Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, N 36, ст. 476)

Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки
п о с т а н о в л я є:

1. Кабінету Міністрів Української РСР до 20 серпня 1991 року розглянути стан виконання республіканського та місцевих бюджетів за I півріччя 1991 року та подати Верховній Раді Української РСР пропозиції про проведення взаємних розрахунків республіканського бюджету з бюджетами Кримської АРСР, областей, міст Києва і Севастополя, що впливають з реформи роздрібних цін та здійснюваних заходів щодо соціального захисту населення, а також про скорочення видатків та збільшення доходів республіканського бюджету.

Рекомендувати Радам народних депутатів вжити заходів до скорочення дефіциту своїх бюджетів.

2. Установити, що строки введення в дію нових Законів Української РСР і цільових програм, які спричиняють збільшення асигнувань з бюджету, надалі повинні визначатися з урахуванням наявних фінансових ресурсів.

3. Національному банку Української РСР припинити відрахування до союзного бюджету податку на прибуток підприємств і організацій союзного і республіканського підпорядкування, зараховуючи цю частину до республіканського бюджету Української РСР.

4. Ця постанова вводиться в дію з моменту прийняття.

Голова Верховної Ради Української РСР

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 5 липня 1991 року
N 1305-ХІІ

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

**Про порядок введення в дію Закону Української РСР
“Про порядок дії на території Української РСР в 1991 році
Закону СРСР “Про податки з підприємств,
об’єднань і організацій”**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, N 43, ст. 571)

Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки
п о с т а н о в л я є :

1. Ввести в дію Закон Української РСР “Про порядок дії на території Української РСР в 1991 році Закону СРСР “Про податки з підприємств, об’єднань і організацій” (1308-12) з 1 липня 1991 року.

2. Рекомендувати місцевим Радам народних депутатів затвердити ставки податку на прибуток підприємств побутового обслуговування населення і комунального господарства, підприємств, що входять до складу місцевого господарства і належать до комунальної власності, а також нормативи затрат на утримання об’єктів охорони здоров’я, народної освіти та інших об’єктів соціально-культурного призначення і житлового фонду, що перебувають на балансі цих підприємств, передбачених у підпункті “г” пункту 1 статті 6 Закону СРСР “Про податки з підприємств, об’єднань і організацій”.

3. Встановити, що ставки оподаткування прибутку кооперативів, їх спілок, об’єднань та філіалів застосовуються при розрахунках з бюджетом, починаючи з прибутку, одержаного за перший квартал 1991 року.

4. Встановити, що з прийняттям Закону Української РСР “Про порядок дії на території Української РСР в 1991 році Закону СРСР “Про податки з підприємств, об’єднань і організацій” (1308-12) застосовуються чинні акти законодавства Союзу РСР та Української РСР з питань оподаткування, оскільки вони не суперечать названому Закону.

5. Встановити, що підприємства, які звільняються від сплати податку або мають пільгові ставки в оподаткуванні (за винятком колгоспів, радгоспів та інших сільськогосподарських підприємств), сплачують податок на прибуток, який перевищує граничний рівень рентабельності, за ставками, передбаченими Законом СРСР.

Голова Верховної Ради Української РСР

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 5 липня 1991 року

N 1309-XII

РЕЗУЛЬТАТИ волевиявлення населення Української РСР 17 березня 1991 року

ВСЕНАРОДНЕ ГОЛОСУВАННЯ (РЕФЕРЕНДУМ СРСР)

ПІДСТАВА ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ РЕФЕРЕНДУМУ:

Постанова Верховної Ради СРСР від 16 січня 1991 року.

Постанова Верховної Ради Української РСР від 13 лютого 1991 року.

ПИТАННЯ, ВИНЕСЕНЕ НА РЕФЕРЕНДУМ:

«Считаете ли Вы необходимым сохранение Союза Советских Социалистических Республик как обновленной федерации равноправных суверенных республик, в которой будут в полной мере гарантироваться права и свободы человека любой национальности»

РЕЗУЛЬТАТИ ГОЛОСУВАННЯ:*

Найменування округу	Загальна кількість громадян, включених у списки для голосування	Кількість громадян, які взяли участь у голосуванні, %	Кількість громадян, які відповіли «ТАК», %	Кількість громадян, які відповіли «НІ», %	Кількість бюлетенів, визнаних недійсними, %
Киевский городской № 1	1 903 152	71,5	44,6	52,9	2,5
Киевский сельский № 2	1 416 600	83,7	66,9	31,2	1,9
Винницкий № 3	1 417 087	90,7	81,2	17,7	1,1
Волынский № 4	751 268	87,6	53,7	43,2	3,1
Днепропетровский № 5	2 861 060	78,7	77,5	21,1	1,4
Донецкий №6	3 847 204	80,0	84,5	14,1	1,4

* Зведена таблиця результатів голосування складена Редакційною радою на підставі відомостей протоколів Окружних комісій референдуму СРСР (ЦДАВО України – ф. 1, оп. 28, спр. 118).

Закінчення результатів голосування

Найменування округу	Загальна кількість громадян, включених у списки для голосування	Кількість громадян, які взяли участь у голосуванні, %	Кількість громадян, які відповіли «ТАК», %	Кількість громадян, які відповіли «НІ», %	Кількість бюлетенів, визнаних недійсними, %
Житомирський № 7	1 105 938	88,3	81,6	17,0	1,4
Закарпатський №8	842 159	82,2	60,2	36,3	3,5
Запорозький № 9	1 542 498	80,2	79,8	18,8	1,4
Івано-Франківський № 10	1 004 728	88,6	18,2	78,3	3,5
Кіровоградський № 11	919 084	86,6	82,4	16,3	1,3
Кримський № 12	1 561 785	79,3	87,6	11,1	2,3
Севастопольський № 13	316 421	74,7	83,1	15,2	1,7
Луганський № 14	2 084 235	85,4	86,3	12,6	1,1
Львівський № 15	1 997 543	89,4	16,4	80,1	3,5
Николаєвський № 16	966 419	85,0	84,2	14,4	3,4
Одеський № 17	1 891 822	78,4	82,1	16,2	1,7
Полтавський № 18	1 301 432	90,2	78,8	19,9	1,3
Рівенський № 19	804 447	87,5	54,3	42,9	2,8
Сумської № 20	1 070 124	87,3	78,8	19,6	1,6
Тернопільський № 21	854 671	91,2	19,3	76,5	4,2
Харківський № 22	2 382 196	78,4	75,7	22,4	1,9
Херсонський № 23	896 364	84,9	81,0	17,8	1,2
Хмельницький № 24	1 124 588	91,3	77,7	20,9	1,4
Черкаський № 25	1 140 506	87,9	77,3	21,4	1,3
Черновицький № 26	663 781	88,3	60,8	36,0	3,2
Чернігівський № 27	1 064 982	90,5	83,3	15,2	1,5
Українська РСР, в цілому	37 732 178	83,5	70,2	28,0	1,8

ОПИТУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

ПІДСТАВА ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ОПИТУВАННЯ:

Постанова Верховної Ради Української РСР від 27.02.1991 № 788-ХІІ
«Про проведення референдуму в Українській РСР 17 березня 1991 року»

ПИТАННЯ, ЩОДО ЯКОГО ПРОВІДИЛОСЯ ОПИТУВАННЯ:

«Чи згодні Ви з тим, що Україна має бути в складі Союзу Радянських суверенних держав на засадах Декларації про державний суверенітет України»

НАСЛІДКИ ОПИТУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ:*

Найменування округу	Загальна кількість громадян, включених у списки для голосування	Кількість громадян, які взяли участь у голосуванні, %	Кількість громадян, які відповіли «ТАК», %	Кількість громадян, які відповіли «НІ», %	Кількість бюлетенів, визнаних недійсними, %
Київський міський № 1	1 902 073	71,5	78,2	19,8	2,0
Київський сільський № 2	1 416 600	83,4	84,6	13,7	1,7
Вінницький № 3	1 416 676	90,7	89,2	9,6	1,2
Волинський № 4	751 261	87,7	78,0	19,5	2,5
Дніпропетровський № 5	2 860 984	78,7	85,1	13,4	1,5
Донецький № 6	3 846 885	78,9	86,2	12,0	1,8
Житомирський № 7	1 105 869	88,2	88,5	10,1	1,4
Закарпатський № 8	842 159	82,1	69,5	27,1	3,4
Запорізький № 9	1 541 178	80,1	86,6	11,9	1,5
Івано-Франківський № 10	1 004 728	88,6	52,1	45,2	2,7
Кіровоградський № 11	919 084	86,6	89,4	9,3	1,3
Кримський № 12	1 542 180	78,9	84,7	13,2	2,3
Севастопольський № 13	312 885	74,5	84,2	13,9	1,9
Луганський № 14	2 082 841	85,4	88,8	9,7	1,1
Львівський № 15	1 992 027	89,4	30,1	67,3	2,6
Миколаївський № 16	966 209	85,0	87,7	10,7	1,6
Одеський № 17	1 887 131	78,2	84,5	13,1	2,6
Полтавський № 18	1 298 816	90,3	88,7	10,2	1,1

* Зведена таблиця результатів голосування складена Редакційною радою на підставі відомостей протоколів Округних комісій референдуму СРСР (ЦДАВО України – ф. 1, оп. 28, спр. 119).

Закінчення наслідків опитування

Найменування округу	Загальна кількість громадян, включених у списки для голосування	Кількість громадян, які взяли участь у голосуванні, %	Кількість громадян, які відповіли «ТАК», %	Кількість громадян, які відповіли «НІ», %	Кількість бюлетенів, визнаних недійсними, %
Ровенський № 19	804 389	87,6	79,6	17,9	2,5
Сумський № 20	1 070 106	87,4	87,1	11,3	1,6
Тернопільський № 21	854 671	91,1	35,2	61,4	3,8
Харківський № 22	2 380 693	78,4	84,1	14,1	1,8
Херсонський № 23	896 364	84,9	87,4	11,0	1,6
Хмельницький № 24	1 124 600	91,3	87,9	10,9	1,2
Черкаський № 25	1 140 596	87,9	88,9	10,1	1,0
Чернівецький № 26	663 770	88,3	83,2	14,0	2,8
Чернігівський № 27	1 064 986	90,5	90,3	8,2	1,5
Українська РСР, в цілому	37 689 761	83,5	80,2	18,0	1,8

СТЕНОГРАМИ

пленарних засідань Верховної Ради Української РСР*

Обговорення проекту Договору про Союз Суверенних Держав, представленого Президентом СРСР

ЗАСІДАННЯ СІМДЕСЯТ ДЕВ'ЯТЕ

Сесійний зал Верховної Ради Української РСР.
27 червня 1991 року. 9 година.

Головує Голова Верховної Ради Української РСР КРАВЧУК Л.М.

ГОЛОВА. Доброго ранку, шановні народні депутати! Прошу займати місця, будемо реєструватися.

Прошу підготувати нашу систему “Рада” до реєстрації.

У залі 388 народних депутатів. Можемо розпочинати роботу. Будемо виконувати орієнтовний графік чи у вас є якісь запитання?

Перший мікрофон.

БАНДУРКА О.М., начальник управління внутрішніх справ виконавчого комітету Харківської обласної Ради народних депутатів /Дергачівський виборчий округ, Харківська область/. Шановні депутати! Я маю оголосити звернення депутатської більшості у Верховній Раді УРСР. До Києва прибувають посланці з окремих областей республіки, насамперед західних, для участі в маніфестації проти укладання Союзного договору, який ми маємо сьогодні розглядати. Організаторами цієї акції виступають відомі вам народні депутати від Народної ради. Прикриваючись гучними фразами про відстоювання суверенітету республіки, вони намагаються за допомогою певної частини населення блокувати Верховну Раду і зірвати обговорення проекту нового Союзного договору. Загострення ситуації навколо роботи Верховної Ради УРСР і проблеми Союзного договору не виправдано ні політично, ні морально, ні в

* Тексти стенограм наводяться за публікацією на офіційному Web-сайті Верховної Ради України <http://www.rada.gov.ua>.

правовому відношенні. На те є воля народу, висловлена 17 березня цього року. Ясно, що опозиція прагне до задоволення своїх політичних амбіцій, не гребуючи тиском на Верховну Раду, ідеологічним насильством над громадськістю, погрозами організації громадянської непокори. Прикро, що народні обранці, спекуюючи на довірі виборців, обрали саме такий шлях, що веде до зростання напруги в суспільстві, поглиблення економічної кризи, зниження життєвого рівня народу України.

Ми неодноразово звертали увагу Верховної Ради на деструктивну діяльність певної групи депутатів УРСР. Однак дійових заходів щодо припинення їх антизаконних дій не вжито.

Вимагаємо, щоб Верховна Рада нарешті дала принципову оцінку діяльності народних депутатів, пов'язаної з порушенням Конституції УРСР і чинного законодавства. Ми звертаємося також до вас, шановні виборці, з проханням дати належну оцінку роботі своїх обранців по виконанню депутатських обов'язків. Закликаємо киян і гостей столиці республіки не піддаватись на провокаційні акції, проявити мудрість, зваженість і не брати участі в протизаконних діях.

Дякую.

ГОЛОВА. Другий мікрофон.

ПАВЛИЧКО Д.В., голова Комісії Верховної Ради Української РСР у закордонних справах /Збараський виборчий округ, Тернопільська область/. Я вважаю, що заява, яку щойно ми почули, не відповідає дійсності. /Шум у залі/. Дайте мені договорити. Багатотисячні мітинги, які відбулися у всіх містах і селищах України 23 числа цього місяця /а не заклики депутатів/ є причиною того, що сьогодні у Києві на центральній площі зібралися тисячі людей... /Шум у залі/. В мене таке враження, що я не в парламенті... Я все одно закінчу свою думку. Я ставлю питання про те, щоб Верховна Рада дала дозвіл пройти цим людям до Верховної Ради. Народ вимагає зустрічі з Головою Верховної Ради, народ вимагає зустрічі з вами. І давайте ми вийдемо. Ми боїмося свого народу. Давайте скажемо йому, що ми сьогодні тут будемо робити. Це нормально, це зніме напруження, це покаже нас як народних обранців, а не людей, які замкнулися від свого народу у парламенті.

ГОЛОВА. Шановні народні депутати! Нам належить обговорювати надзвичайно принциповий документ, а ви вже з самого початку загострюєте ситуацію, щоб це обговорення ускладнити. Для чого це робити? Ви зрозумійте, що вже записано на виступ десятки депутатів, там ще записуються. Ми ж, не розпочавши обговорення, зразу ж загострюємо ситуацію, щоб не дати можливості обговорювати. Яка мета ставиться?

Давайте діяти згідно порядку денного. Заяву зробила більшість, тепер просить зробити заяву меншість. Будь ласка.

ЛУК'ЯНЕНКО Л.Г., член Комісії Верховної Ради Української РСР у питаннях законодавства і законності /Залізничний виборчий округ, Івано-Франківська область/. "Ухвала всеукраїнського мітингу в столиці України місті Києві 23 червня 1991 року.

Ми, учасники мітингу в столиці України – місті Києві, обурені подіями, які розгорнули консервативні, реакційні сили довкола питань, пов'язаних з оновленням ан-

тинародної тоталітарної великодержавної системи під назвою Союз РСР, і безпардонним, зверхнім нав'язуванням так званого Договору про Союз Суверенних Держав.

336 років Україна була колонією Російської і Радянської імперій. За цей час вона доведена до економічної, екологічної і духовної руїни. Отруєні ґрунти, вода і повітря, тотальна русифікація, занепад української культури і культур інших національних груп. Чорнобиль, знівечені Криворіжжя і Донбас, Подніпров'я і Прикарпаття, підірваний генофонд народу. Це наслідки нашого спільного існування в Союзі РСР в умовах безглузлого марксистсько-ленінського експерименту.

Одна з найбагатших на природні ресурси країна світу є однією з найубогіших, голодних і безправних. Важку кризу переживають усі країни, які належали до так званого “табору соціалізму”.

Найновіший ново-огарьовський проект договору за своїм змістом не є Договором про Союз Суверенних Держав. Він переслідує єдину мету – збереження неподільної радянської імперії, є лицемірно, недбало закамфльованою обіцянкою суверенітету республікам, запозиченої зі сталінсько-брежнєвської Конституції. Цей Договір складений на фальшивій концепції: існування держави в державі, суверенітету в суверенітеті, конституції в конституції. Він не лише передбачає збереження Союзу РСР як тоталітарної наддержави, захищеної успадкованими від попередньої авторитарної системи армією, КДБ, МВС і КППС, гіпертрофованим військово-промисловим комплексом, а також Конституцією, президентською владою, Кабінетом Міністрів, судами та прокуратурою Союзу РСР. На утримання цієї величезної тоталітарної машини будуть і надалі витрачатися колосальні кошти, що прирікає народи “оновленого” Союзу на подальше злиденне животіння.

Цей Договір передбачає повний параліч суверенітету республік, а саме: позбавлення їх права на власну транспортну систему, зв'язок, зовнішньополітичну і зовнішньоекономічну діяльність, на свою незалежну фінансово-кредитну систему, власні гроші, власну податкову, страхову і цінову політики. Всі види діяльності, що визначають суверенітет держави, сковані міцними “кремлівськими кліщами”. Навіть права президента суверенної республіки є меншими від прав союзного міністра. Ново-огарьовський проект договору – це згусток цинізму, лицемірства і політичного безглуздя. Він однозначно гарантує Україні права колонії, сировинного придатка до імперського центру, малоросійської губернії із запланованою нашим землячком офіційною російською мовою спілкування. Подібного цинізму не знала історія. Народ на мітингах однозначно заявляє, що наша мета – незалежна демократична Україна з повною і виключно народною власністю на весь економічний і науково-технічний потенціал, який створений на її території, зі своєю національною грошовою та фінансово-кредитною системою, українською митною службою, національними збройними силами і власними повнокровними політичними, економічними і культурними зв'язками з іншими державами світу. Люди вимагають від Верховної Ради України категорично відхилити ново-огарьовський проект Союзного договору, запропонований центром як кабальний, цинічний і безперспективний. Це – перше.

Друге. Прийняти Конституцію України як незалежної держави. Лише після цього ми зможемо реалізувати своє право на укладення вигідних для нас союзів. Ми звертаємося до народу України, до всіх демократичних, політичних партій, громадських організацій створити єдиний демократичний блок і виступити єдиним фронтом проти чергового великодержавного окомиллювання, за мирний незворотній процес відродження незалежної демократичної Української держави. Закликаємо всі трудові колективи, керівників підприємств, інженерну, наукову, трудову інтелігенцію бути готовими до загального політичного страйку як єдиного доступного мирного засобу протидії наступу реакції на випадок застосування проти України будь-яких форм політичного, економічного та військового тиску.

Ми звертаємося до свідомих членів КПУ із закликом відмежуватися від великодержавної, заплямованої невинною кров'ю українського народу політики КПРС і сприяти відродженню суверенної Української держави. Не відступимо від вимог студентів, що голодували, шахтарів і страйкових комітетів і надалі вимагатимемо ефективних заходів соціального захисту народу від павловської економічної сваволі, безглузлого зростання цін і безправного зазіхання на мізерний бюджет ваших сімей.

Наполягаємо на департизації підприємств, правоохоронних і “зуботичних” органів, на вільному доступі до засобів масової інформації, на створенні демократичних каналів на радіо і телебаченні. Готуймося до прямих виборів Президента, голів місцевих Рад народних депутатів, до дострокових виборів Верховної Ради України!

Ново-огарьовський проект Союзного договору – це спроба сповити старе імперське ярмо на шиї багатостраждального народу України. Не допустимо чергової наруги над нашими найсвятішими домаганнями! Ново-огарьовський проект – це смерть Декларації про державний суверенітет України і сподівань народу на гідний людини добробут.

Народе України, настав вирішальний час! Прояви найвищу пильність до роботи Верховної Ради України та її Уряду, контролюй їхню діяльність, не допусти, щоб вони схибили в цей відповідальний час!

Українці, росіяни, євреї, білоруси, поляки, татари, молдавани, греки, словаки, гагаузи, болгары, угорці, люди інших національностей, станьте єдиною лавою на захист своєї незалежності, демократичної Української держави! І хай допоможе вам у цьому Господь!”

Дякую за увагу. /Оплески/.

ГОЛОВА. Я ще не оголосив порядок денний. Що ви пропонуєте? Ви ж не дали мені змоги нічого сказати. Я не промовив жодного слова, а тільки відкрив сесію. Слова не мовив про те, як пропонує обговорити Президія, а ви вже одразу приступили до обговорення порядку денного. Хіба я його оголосив? Я ще раз закликаю вас до спокійного обговорення документа. Чи є у вас проект Договору про Союз Суверенних Держав, рішення Президії та рішення, яке подала група депутатів? То давайте будемо обговорювати ці три документи. Хочу сказати, що Президія три з половиною години обговорювала цей проект і дійшла такого висновку: ми маємо його обговори-

ти на сесії, щоб весь народ нас бачив. Ми повинні дати можливість виступити всім, хто виявить таке бажання: членам Президії, від груп і партій, а також депутатам, які будуть наполягати на цьому. Люди повинні виступити і обговорити цей документ, і тільки після цього ми можемо приймати рішення і давати оцінки, а не робити цього вже зараз.

Ось такий порядок пропонує Президія Верховної Ради і закликає всіх проявити розум, здоровий глузд, щоб ми спокійно, аргументовано аналізували проекти документів, які вам роздані.

Ви мали змогу висловити свої оцінки, коли працювали в комісіях. А зараз давайте будемо працювати і не загострювати одразу ситуацію, кому це вигідно. Інакше ніякого обговорення не вийде, а будуть лише взаємні звинувачення.

Тому я просив би вас у виступах враховувати гостроту цього питання, дискусії, які точаться у засобах масової інформації, у колективах. Не забувайте про це.

Ми маємо уважно проаналізувати всі документи. Це головне. Давайте почнемо роботу.

Третій мікрофон, будь ласка.

СКОРИК Л.П., доцент кафедри архітектури Київського державного художнього інституту /Артемівський виборчий округ, м. Київ/. Шановний Леоніде Макаровичу! Оскільки зараз почалися різні інсинуації, то я думаю, якщо вже внесли питання про Союзний договір, хоч моє глибоке переконання – не треба було цього робити, доки Україна не стане суверенною державою, – але оскільки питання внесли на обговорення, то треба дати можливість висловитися кожному, хто цього забажає.

Це вже зайшло занадто далеко, як кажуть. І якщо депутати від більшості дуже часто зараз покладаються на практику іноземних парламентів, то і мені дозвольте звернутися до тієї самої практики. Коли вирішується питання набагато меншої ваги для держави – немає ніяких обмежень в обговоренні, навіть у часі, для жодного виступаючого. І тому у мене така ж пропозиція.

І ще хочу висловити свою думку як депутат щодо виступу генерала Бандурки. У найкращих традиціях генералітету він зневажливо висловився і стосовно депутатів, і стосовно народу. Треба пам'ятати, що народ представляють різні групи депутатів, а не тільки більшість у комуністичному парламенті. До речі, її всього 3 мільйони на Україні.

ГОЛОВА. Я ще раз прошу депутатів вносити якісь пропозиції.

Перший мікрофон.

МАРЧЕНКО В.Р., член Комісії Верховної Ради Української РСР у закордонних справах /Роменський виборчий округ, Сумська область/. Леонід Макарович! Я підтримую ваше предложение и отчасти предложение Ларисы Павловны о том, чтобы побольше выступило депутатов, и поэтому предлагаю 5 минут для выступающих, а от комиссии – по 10 минут, как у вас записано в Регламенте.

И в проекте, и в предложении Президиума записано, что будут выступать председатели комиссий. Поэтому у меня предложение по процедуре и мы должны его

выполнить. Дмитрий Васильевич Павлычко пусть записывается и выступает как обыкновенный депутат, а представители комиссий пользуются преимущественным правом – 10 минут. Но только в том случае, если это поручение комиссии.

ГОЛОВА. Шановні депутати! Нагадую, що за Регламентом для виступу надається 10 хвилин для всіх. Ми голосувати не можемо, бо є Регламент, який дає 10 хвилин, ми за нього проголосували.

Питання, дійсно, важливе, я не хочу, щоб це стало предметом якихось суперечок: мовляв, одному дали 5 хвилин, іншому – 7. Але я дуже прошу вас давати конкретні, короткі пропозиції, без загальних ідей, формул, які вже виголошені сто разів.

Другий мікрофон.

ПАНАСЮК Ф.Т., голова Чуднівської районної Ради народних депутатів, перший секретар Чуднівського райкому Компартії України /Любарський виборчий округ, Житомирська область/. Шановний Леоніде Макаровичу! Я звертався до вас і до всіх депутатів, присутніх у залі, з таким проханням. Судячи з заяви депутата Левка Лук'яненка, серед народних депутатів є такі, хто надто не зацікавлений у підписанні Союзного договору.

Це – реальність. І тут будь-яке компромісне рішення з приводу чи якоїсь позиції, чи окремого питання щодо Договору для них неприйнятне. Вони все блокуватимуть.

Я просив би всіх депутатів просто узагальнити свої думки щодо документа, з приводу якого виступив Левко Лук'яненко, і не брати участі в постатейному обговоренні проекту Союзного договору, заздалегідь знаючи, що будете проти нього.

І наступне. Для нас всіх відомо, що Договір – це воля 70 процентів населення України. Договір передбачено в Декларації. Там записано, що принципи Декларації про державний суверенітет України використовуються для укладення Союзного договору. Я пропоную працювати за такою схемою. Щодо кожної конкретної глави Договору, позиції, статті висловлювати конкретні пропозиції. Якщо я з чимось не погоджусь, то маю внести свою пропозицію. Після цього варто дати можливість групі, яка опрацьовуватиме матеріал, узагальнити всі розходження у виступах депутатів і внести на повторне читання. А з приводу того – підписувати Договір чи не підписувати – нам не дано право судити сьогодні з урахуванням і Декларації, і думки, висловленої народом під час його опитування.

Дякую.

ГОЛОВА. Почнемо працювати? Тоді третій мікрофон.

ВОЛКОВЕЦЬКИЙ С.В., член Комісії Верховної Ради Української РСР мандатної і з питань депутатської етики /Долинський виборчий округ, Івано-Франківська область/. Шановні депутати, шановний Леоніде Макаровичу! Очевидно, сьогодні буде дуже напружений день, і від того, як ми його сплануємо, залежатиме результат. Тому давайте його сплануємо таким чином, щоб слово отримали спочатку представники комісій, представники від усіх депутатських груп /маються на увазі групи територіальні і групи, які складені за іншими ознаками/, а вже потім всі бажаючі. Я думаю, що це буде абсолютно правильно. Це – перше.

Друге. Абсолютно не згоден з тим, що пропонував мій колега, попередній виступаючий. Якщо не давати можливості брати участь в обговоренні меншості, бо у них є своя точка зору, то так само можна поставити питання, щоб більшість, у всякому разі її частина, не обговорювала, оскільки у них теж сформована думка. Але це ж абсурд. Тому гадаю, що не можна ні так, ні так ставити питання.

І, нарешті, я підтримую пропозицію мого колеги Дмитра Павличка відносно того, що ми не можемо ігнорувати те, що є мітинг і що той мітинг має свої вимоги. Люди вимагають дозволу пройти до стін Верховної Ради, і ту вимогу ми можемо задовольнити і працювати.

Дякую.

ГОЛОВА. Я хочу зараз нагадати вам, шановні народні депутати, що в минулому році, коли у нас виникла така ситуація, ми домовилися тут, на сесії Верховної Ради, після узгоджувальних рішень, і Президія прийняла таку угоду, що тут, біля фонтана, виділяється місце, де люди можуть зібратись.

Ось і все. Отже, є така домовленість. Людей проводять до цього фонтана, і якщо депутати матимуть бажання вийти до людей, будь ласка. Ніхто не заперечує проти цього. Так що це питання ми вирішили, Дмитре Васильовичу, минулого разу.

Перший мікрофон.

СТЕПЕНКО В.І., перший секретар Полтавського райкому Компартії України /Полтавський виборчий округ, Полтавська область/. Леоніде Макаровичу! Якщо в когось є пропозиції, хай вносять їх у письмовій формі до Президії, і потім Президія розгляне і внесе на обговорення. А оця інтелектуальна розминка /як ви помітили, розминаються в основному одні й ті ж “спортсмени”/ забирає в нас дуже багато часу.

Я прошу вас поставити це питання на голосування. Ви по відношенню до мене поставилися, як ви говорите, не зовсім толерантно.

І ще одне прохання до вас. Я категорично проти того, щоб виступали голови комісій і представники від груп. Є Регламент, записались люди. Якщо комісія готувала це питання, хай її представник виступить, але згідно з нашим Регламентом. І прошу вас оголосити список виступаючих.

ГОЛОВА. Давайте по порядку. Я пропоную проголосувати за дану пропозицію – припинити ці “розминочні” процеси і розпочинати роботу. Хто за це, прошу проголосувати. “За” – 322.

Прощу всіх зайняти свої місця. Вже затвердили порядок ведення. Люди ще продовжують записуватися. Президія не приймала рішення, а ухвалила такий порядок, щоб виступили, враховуючи важливість теми, члени Президії. Більшість, мабуть, обговорила все в своїх комісіях. Голови комісій мали б виступити і висловити думку комісії, щоб було зразу ясно.

Проте це не виключає виступів і депутатів, і представників від груп тощо. У мене ще немає повного списку.

Я надаю слово товаришу Білоблоцькому. Прощу. Після нього виступатиме депутат Віцяк.

БІЛОБЛОЦЬКИЙ М.П., голова Комісії Верховної Ради Української РСР у питаннях соціальної політики та праці /Жашківський виборчий округ, Черкаська область/. Шановні народні депутати! Після обміну думками більшість членів Комісії у питаннях соціальної політики та праці висловилися за те, що запропонований проект Договору про Союз Суверенних Держав в основному можна схвалити. Були, правда, окремі, повторюю, окремі висловлювання негативного ставлення до нього і пропозиції, щоб обговорення цього документа перенести на осінню сесію. Маю доповісти, що абсолютна більшість народних депутатів у комісії, як і в попередніх дебатах, так і зараз, виступає за Союзний договір, за те, що Союз сьогодні необхідний і з політичної, і з економічної точок зору.

Водночас наголошувалося на тому, що підписання такого документа повинно бути не заради самого Договору як такого, а заради союзу народів, заради стійкої та стабільної федерації, заради ліквідації тих порядків, які тривалий час визначали наше життя і буття.

Ми повністю поділяємо ту точку зору, що сама постановка питання – бути чи не бути Союзному договору – не викликає сумніву. Не “ні”, а саме “так” сказав народ України під час проведення всесоюзного референдуму і республіканського опитування. Вся суть у тому, яким бути Союзу...

Якщо виходити з історичної точки зору, то ситуація невпинно вела народи до об'єднання, нерідко, щоправда, не вибираючи способи цього об'єднання. В результаті на даному етапі не до кінця вдалося розумно поєднати особисте і загальне, національне й інтернаціональне, місцеве і центральне. І все це отримало справедливую критичну оцінку. Тому новий Договір і покликаний зняти існуючі протиріччя.

Тепер відносно економічних засад об'єднання. У цьому зв'язку задається питанням: заради чого ламати списи, обривати встановлені зв'язки, демонтувати багаторічні економічні стосунки? Якщо заради політичних амбіцій, то це не тільки жорстко по відношенню до власного народу, але й не раціонально з економічної точки зору. Ціна може видатися надто високою, і ніхто її не може сьогодні передбачити і підрахувати. Життя з усією очевидністю доводить, що без збереження союзного ринку неможливо забезпечити навіть більш-менш нормальну роботу народного господарства і розвиток соціальної сфери. Свідченням тому є кризове становище і параліч, в якому опинилася вся наша економіка.

На превеликий жаль, до голосу розуму поки що прислуховуються не всі. І замість того, щоб злагоджено, конструктивно працювати над удосконаленням кожної тези, ми вимушені вести мітингові баталії. Питається: чого ми хочемо? Якщо незалежної соборної України, то це одне, якщо суверенної України, то це зовсім інше.

Країни Західної Європи, на досвід яких так любляють посилалися наші радикали, швидким кроком поспішають до подальшої інтеграції. За даними преси, вже у наступному році вони перейдуть до формування єдиного ринку, створення економічного і валютного союзу. Сам реалізм життя підвів їх до необхідності утворення європейського співтовариства. Ряд опонентів на обгрунтування того, що наш Союз

не повинен бути державою, стверджує, що, мовляв, не може бути двох суверенних держав, з яких одна входить до складу іншої.

Однак у світовій практиці достатньо прикладів, коли федеративною конституцією суверенної союзної держави суб'єктам федерації юридично гарантується їх територіальний суверенітет.

Ні в одній, наскільки мені відомо, буржуазній конституції за суб'єктами федерації не визнається право виходу з неї, право дипломатичних відносин. У проекті ж нашого Договору усі ці норми є.

Повинен відзначити, що в запропонованому варіанті права республік стали значно ширшими, ніж це було раніше. Зокрема, внесені чіткі положення про те, що Рада Національностей перетворюється у Раду Республік, яка буде складатися виключно з представників усіх суверенних держав, і союзні закони вступатимуть в силу лише після затвердження Радою Республік.

Зафіксовано, що жодні союзні органи, не передбачені Договором, не створюються. Ліквідується Рада федерації, учасники Договору відмовляються від створення союзних формувань внутрішніх військ. Розширено право союзних республік у розділі “Сфера спільного ведення Союзу і республік”.

Разом з тим, проект Договору, на наш погляд, вимагає доопрацювання, відповідних уточнень і конкретизації. Тому комісія пропонує: по-перше, заявити, що Україна згідно з Декларацією залишає за собою право мати внутрішні війська; по-друге, оскільки Договір передбачає додатки до нього, то необхідно створити робочу групу і розробити, виходячи з Декларації про державний суверенітет України, ряд конкретних пропозицій з питань реалізації механізмів щодо, скажімо, формування, використання золотого запасу, алмазного і валютного фондів, передачі в розпорядження республік союзної власності і таке інше.

Крім того, окремі депутати запропонували конкретні зміни і доповнення до проекту. Зокрема, на засіданні неоднозначною була думка відносно спільних повноважень. Дехто схиляється до того, що питання ведення соціальної політики – умов праці та її охорони, соціального забезпечення, страхування – мають бути сферою ведення республік. На наш погляд, неправомірною є постановка питання про єдиний порядок індексації доходів і гарантованого прожиткового мінімуму. Виходить, законодавство – союзне, а карбованець – наш.

Інше принципове питання стосується статті 9 “Союзні податки і збори”. Депутати сходяться на думці про доцільність запровадження одноканальної системи надходження податків. Вважаємо, що повинні надходити в республіканську казну, а вже потім виділяти фінансову долю Союзу під виконання тих функцій, які йому делеговані.

Є пропозиції також до статті 16. Необхідно запровадити норму, щоб до складу Кабінету Міністрів Союзу РСР входили уповноважені представники союзних республік на постійній основі.

У протиріччя з Законом про зовнішньоекономічну діяльність входить і положення статті 6 проекту Договору стосовно цього питання, де записано про встановлення

основ такої діяльності. Тому депутати пропонують виключити із спільного ведення цю тезу.

Висловлено також міркування щодо збереження права вільного виходу із Союзу на основі референдуму свого народу. У комісії зафіксовано ще ряд умов і побажань народних депутатів до проекту, які ми передамо для узагальнення до відповідної комісії чи робочої групи.

На закінчення хотів би сказати: очевидно, нам доцільно утворити повноважну комісію Верховної Ради, яка б на підставі внесених пропозицій і зауважень зайнялася подальшим узгодженням окремих положень проекту. Сподіваюся, що схвалення і згода підписати Союзний договір буде сприяти створенню умов для нормального розвитку соціально-економічних, культурних, людських відносин.

ГОЛОВА. Замість депутата Віцяка виступає депутат Мотюк.

За ним виступатиме депутат Мармазов від депутатської групи Кіровоградської області.

МОТЮК М.П., секретар Комісії Верховної Ради Української РСР з питань здоров'я людини /Чортківський виборчий округ, Тернопільська область/. Шановні народні депутати! Комісія з питань здоров'я людини доручила мені виступити при обговоренні запропонованого проекту Договору про Союз Суверенних Держав і сказати, що з даним проектом погодитися не можна. Для того, щоб Верховна Рада України доручила Голові Верховної Ради або Президентові України підписати такий Договір, то вона в першу чергу мала б відмінити Декларацію про державний суверенітет України та Закон про економічну самостійність республіки.

На сьогоднішній день це неможливо, як неможливо погодитися не тільки з окремими статтями Договору, а й з концептуальними принципами, на яких він побудований. Основний концептуальний принцип полягає в тому, щоб, прикрившись назвою Договору, документально зафіксувати, що ця величезна держава була, є і повинна бути федерацією, але на цей раз оновленою.

І немає сьогодні на Україні такої трудящої людини, яка б боляче не відчула результати цього оновлення. Вже "Основні принципи" в проекті викладені в некоректній формі. Там в основному продиктовані права республік у союзній державі. Але визначати права суверенних держав – це компетенція самих республік і аж ніяк не є невід'ємною частиною Договору про Союз Суверенних Держав. При такому викладі складається враження, що порушена святая святих – центр складає Договір, делегуючи республікам певні повноваження. А має бути навпаки. Намагання приховати це на протязі усього тексту проекту Договору виглядає примітивно і непрофесійно.

Про те, що в центрі проект Договору складався з повним ігноруванням суверенітету республік і в ньому передбачено зберегти всі структури супердержави, вже неодноразово сказано в цьому залі і не менше ще буде сказано. Я хотів би зупинитися на тих моментах, які в дискусіях, аналізах мають менше відображення і часто стають непомітними.

Деякі вибіркові приклади. – Стаття 13. "Палати Верховної Ради Союзу, – цитую, – затверджують зміни кордонів Союзу". Що це означає? Якщо одна з союзних

республік розриває Союзний договір, виходить із складу Союзу, а значить, змінюються кордони, то рішення про зміни цих кордонів приймає Верховна Рада Союзу і ніхто інший.

В цій же фатальній статті 13 передбачено: якщо Рада Республік не схвалила закон, прийнятий Радою Союзу, то Рада Союзу може двома третинами голосів прийняти цей закон без згоди Ради Республік.

Слід відмітити, що в Раді Республік кожна республіка має один голос, а Раду Союзу складають депутати від виборчих округів з усієї території Союзу. Отже, перевагу має та республіка, яка найбільша за чисельністю населення. У такому випадку так звана суверенна держава, яка входить в державу-Союз, захистити себе не зможе.

Стаття 23. З неї випливає, що республіки, котрі не підписали Союзного договору, аж ніяк не поривають з Союзом-державою. Договір 1922 року про утворення Союзу для них не втрачає сили, а всі відносини підлягають урегулюванню на основі діючого законодавства, тобто на основі Закону Верховної Ради СРСР про порядок виходу із Союзу РСР, який давно вже названо законом про невихід.

Стаття 25. Окремі положення Договору змінюються тільки за згодою всіх учасників. Це означає, що коли союзна республіка захоче повернути у своє відання деякі повноваження, передані нею у відання Союзу, або додати ще якісь повноваження, то для цього необхідна згода всіх суб'єктів Договору. Це також ставить учасників Договору у велику залежність. І таких прикладів можна наводити безліч.

Більшості народу України не дали висловитися під час опитування чи референдуму за можливість жити в незалежній Українській державі, і він голосував за Союз. Але за Союз народів, а не за Союз держав, які відчули на своїх плечах весь тягар цього Союзу.

Ми сьогодні відкріємо всю правду, яка закладена в проекті цього Договору. А чи сказав усю правду Прем'єр-міністр, який підписав заяву "9+1"? Чи сказав усю правду Голова Верховної Ради Леонід Кравчук в Ново-Огарьово? Коли розглядати ті зауваження, які надрукував Леонід Макарович в "Голосі України" і роздав народним депутатам до попереднього проекту Договору про Союз Суверенних Держав /а він концептуально і текстуально майже не змінився/, то переконаєшся, що в них немає чіткої позиції Голови Верховної Ради України, яка б ішла всупереч настирливому нав'язуванню республікам "оновленої" федерації. З приводу цього можна висловити тільки великий жаль.

Запропонований проект договору у сфері відання Союзу і сфері спільного відання зумів охопити все – від збройних сил до охорони здоров'я і освіти. Але ми, медики, повинні людям сказати, що як в медицині, так і в суспільстві найбільш надійною, найбільш живучою, саморегулюючою є автономна система організму. При надмірній взаємозалежності найменша поломка дає збій і непередбачені наслідки, які важко лікувати. Та й, зрештою, ми переконалися в цьому на власному досвіді співіснування в такому Союзі.

Пропоную даний проект відхилити.

ГОЛОВА. Слово надається народному депутату Мармазову. Потім виступатиме депутат Павличко.

МАРМАЗОВ Є.В., перший секретар Кіровоградського обкому Компартії України /Олександрійський виборчий округ, Кіровоградська область/. Уважаемые народные депутаты! Быть Союзу или нет – народ свое мнение по этому вопросу высказал. И сегодня просто некорректно навязывать личное мнение, противоположное результатам всесоюзного референдума и республиканского опроса или просто делать вид, что референдума не было вообще и большинство избирателей, а их свыше 80 процентов, не высказалось за Союз в духе нашей Декларации.

Нужно сказать, сама Декларация четко определяет, что она является основой для подписания Союзного договора. Поэтому не нужно, я считаю, вокруг этого вопроса создавать психоз. Надо спокойно обсудить проект Союзного договора, а не отметать его с порога. Прежде всего внимательно изучить, внести замечания на предмет его совершенствования. Собственно, этого и ждут от нас избиратели.

Если говорить о Союзном договоре в целом, то он значительно лучше первоначального варианта. Многие его разделы, статьи, пункты соответствуют Декларации, в частности положение о гражданстве Союза полностью вытекает из Декларации /чего, кстати, нельзя сказать о проекте закона о гражданстве Украинской ССР, который нам раздали/. На мой взгляд, он носит дискриминационный характер и нарушает права человека. В тех республиках, где такие законы приняты, уже льется кровь.

Полностью соответствуют Декларации положения о верховенстве законов на территории УССР, о государственной власти, культурном развитии и других.

Вместе с тем есть ряд спорных статей, спорных с позиции основных направлений Декларации. Именно на этом должна быть сосредоточена наша практическая работа на сегодняшней сессии.

Что я имею в виду? В проекте Союзного договора появился ряд положений, защищающих интересы слаборазвитых регионов, причем за счет интересов нашей республики. Это необходимо исключить. Такие моменты, в частности, отражены в статьях 8 и 9. Вот хотя бы такой пример. В статье 8 говорится: государственная собственность, находящаяся в ведении Союза, является совместной собственностью образующих его государств и используется в их общих интересах. Здесь я предлагаю поставить точку. А мысль о том, что она используется для ускорения развития отстающих регионов – опустить.

Хочу также обратить ваше внимание на последнее предложение статьи 9: “Объем и назначение последних /имеется в виду – налогов/ регулируются соглашениями между Союзом и республиками...”. Здесь и предлагаю поставить точку, а дальнейший текст исключить.

Один из центральных вопросов – вопрос о собственности. В статье 8 перечислено, что является собственностью республики. Однако в Декларации, помимо этого, отмечается, что собственностью народа является весь экономический, научно-технический потенциал, созданный на территории Украины. Исходя из этого, в Союзном

договоре или, может быть, в приложении к нему необходимо определять правовой статус нынешних объектов общесоюзной собственности.

Противоречит Декларации и должно быть исключено из проекта Союзного договора положение статьи 11 о возможности опротестовывания республикой законов Союза в случае, если они противоречат настоящему Договору, Конституции и законам республики.

Республика вправе приостанавливать такие союзные законы, а Союз, в свою очередь, вправе только опротестовывать, но не приостанавливать законы республики, если они нарушают настоящий Договор, поскольку именно республики являются суверенными государствами, образующими Союз, а не наоборот.

На мой взгляд, в статье 5 /страница 7, первый абзац/ из полномочий Союза следует исключить право на установление основ законодательства по вопросам, согласованным с республиками.

В новом Союзе должна действовать двухуровневая система законов. Первый уровень – союзный закон в пределах его полномочий, обладающий свойством прямого действия на всей территории Союза. Второй уровень – все остальное правовое пространство, законы республики.

В статье 13 проекта Союзного договора /пятый абзац/ нечетко изложены положения о палатах Верховного Совета. Видимо, не палаты Верховного Совета вносят изменения и принимают новых членов, а Верховный Совет на совместном заседании палат.

И далее. Не определяют основы внутренней и внешней политики Союза, а принимают законы, определяющие основы /далее – по тексту/.

В статье 16 говорится, что в работе Кабинета Министров могут участвовать с правом решающего голоса главы правительств республик. Очевидно, более правильным будет следующий вариант: в работе Кабинета министров принимают участие постоянные представители республик. Может участвовать и глава правительства. Решающий голос имеет каждая республика.

В статье 19 следует предусмотреть, что генеральные прокуроры республик подотчетны генеральному прокурору Союза только по вопросам, входящим в компетенцию Союза.

И последнее. Прямо противоречит Декларации содержание статьи 6 в части полномочий республик в реализации своей экономической политики. Следует исключить из совместных полномочий проведение единой финансовой, страховой, ценовой, налоговой политики, поскольку это уже ущемляет интересы республики.

В заключение я предлагаю одобрить в основном проект Союзного договора, поручить комиссиям Верховного Совета вместе с Кабинетом министров, а может быть, и с Академией наук доработать внесенные замечания и предложения с тем, чтобы внести доработанный вариант на очередное заседание, а также утвердить делегацию для подписания Союзного договора во главе с Председателем Верховного Совета.

ГОЛОВА. Тепер у мене є список, і я керуватимуся списком: Яворівський, Павличко, Федоров, Мотюк, Спис, Білоблицький, Головатий, Лук'яненко, Мармазов, Шуль-

га, Бедь, Карпенко, Грабів, Скальський, Ходоровський, Горохівський, Дмитришин, Танюк, Чучук, Волковецький, Валеня, Воробйов О.М., Павлюк, Ємець, Матвієнко, Залудяк, Юхновський, Баландюк, Дурдинець, Печеров, Ковінько, Чобіт, Матвєєв. Поки що всі, далі йде запис. Майте претензії до Секретаріату. Я читаю те, що мені подають. Покажіть на табло, будь ласка, хто записаний. Може, там є вже й інші? Дивіться на табло, будь ласка.

ПАВЛИЧКО Д.В. Шановні народні депутати, шановний Леоніде Макаровичу! Комісія у закордонних справах не встигла ще опрацювати цей документ, і мій виступ буде не від комісії, а від демократичної фракції і від мене особисто.

Надсилаючи на наш розгляд проект Договору, Михайло Горбачов пише, що цей документ укладався, змінювався, уточнювався...

ГОЛОВА. Дмитре Васильовичу, почекайте, нехай розберуться. Ви ж бачите, що робиться.

Шановні депутати! По черзі розбирайтеся з Секретаріатом, вже почалася сесія. Я звертаюся до Секретаріату: наведіть порядок – записався депутат, то ви скажіть його порядковий номер, щоб він знав.

Дмитре Васильовичу, прошу вас, продовжуйте.

ПАВЛИЧКО Д.В. Я прошу слухати всіх, навіть тих, які стоять до мене боком. Так от, Михайло Горбачов пише, що цей документ укладався, змінювався, уточнювався повноважними представниками республік. Одначе, як відомо, Микола Шульга, який брав участь у виробленні проекту Договору, не мав жодних повноважень Української республіки для цього. На фоні огрому неправди, фальшивості, політичного єзуїтства, з яких складається проект Договору, ця маленька брехня майже непомітна. Але вона свідчить про те, що в самому зародку цього документа панує зневага до точності мислення, злочинна довільність і безвідповідальність.

Проект Договору складався не з ініціативи українського парламенту чи якогось форуму іншої республіки. Він складався на вимогу центру та з допомогою людей, котрі виражали волю Центру, а не волю свого народу. І це промовистий факт, за яким стоїть сталінська традиція не рахуватися з думкою республік, з бажаннями і помислами народів.

Проект Договору починається преамбулою, в якій що не слово – то неправда, що не позиція – то лицемірство і брехлива фразеологія. “Держави – учасники цього Договору” – перше його речення і перша брехня. Які держави, де вони, чи має хоч одна із них валюту, армію, контроль над власною територією, “амбасади”, консульства? Хіба ці держави – не паперові кубики в руках кремлівського магістра, який забавляється тим, що то складає, то валяє слухняні побудови з пап’є-маше.

Михайло Горбачов, обіцяючи створили Союз суверенних держав, дурячи наївних націоналів показною пошаною до декларацій про державні суверенітети, як з’ясувалося, плекав зовсім іншу надію, а саме: піднести з руїни сталінську структуру, про яку він сам висловився, живу, реальну федерацію, а не якусь спілку, не якусь асоціацію і не якусь конфедерацію. У проекті Договору говориться, що, з дозволу

сказати, держави визнають право націй на самовизначення. Виходячи з цього, власне, вступають в союз. Хіба це не блюзнірство, не насміх над здоровим глуздом?

Я визнаю право, яке мені не потрібне, від якого відмовляюся. Але саме через те, що я те право визнаю, я відмовляюся від нього. Логіка безумця проступає тут в кожному повороті думки.

Далі. В преамбулі мова йде про те, що держави, які підписують Договір, виконують волю своїх народів, виражену на референдумі 17 березня. Як це виглядає стосовно України? Тут неможливо не згадати про Галичину, яка одностайно висловилася за незалежну Україну; про Київ, який так само, більшістю, підтримав ідею самостійної української держави. Зрештою, ця ж ідея підтримана і більшістю народу України, який чітко висловився за Союз, але не за Союз на федеративній основі, не за унітарну державу, а за Союз незалежних держав. І тут нашому парламенту доведеться зайняти позицію: або ми справді виконаємо волю народу і вступимо на шлях, що веде до створення самостійної держави /тобто в основу своєї діяльності візьмемо договір з Росією, який ми вже підписали 27 листопада минулого року, договори з іншими республіками/, або ми зрадімо народ, відкинемо на сміття згадані угоди і знову станемо колоніальною провінцією імперії, підписавши смертний вирок і собі, і всім націям, у тому числі і російській нації, бо тільки до загибелі веде й вестиме центр – маленька, але владолюбна група бюрократів і авантюристів, сконцентрована в 58 міністерствах і ЦК КПРС.

Тупикова ситуація, в якій ми опинилися, полягає в тому, що центр хитрує, пішовши на термінологічну уступку, змінивши у назві слово “соціалістичний” на слово “суверенний”. А ми, організовуючи опитування громадян України 17 березня, зраділи і виставили поняття Союзу суверенних держав як найближчу нашу мету, за якою бачиться повна незалежність.

Народ України повірив, що суверенні держави, а серед них і наша Українська, – це те, за що варто віддати голос. Та знову назву шукала кремлівська олігархія. Вона, бачите, вважає, що Союз суверенних держав – це і в федеративна система. Союзна держава, що користується єдиною повною міжнародною правосуб’єктністю, має все, що належить мати державі, а республіки за назвою – держави, а за реальністю – губернії.

В преамбулі говориться, що метою цієї держави є: дбати про духовний розвиток та добробут народів. Про духовний розвиток – це ми вміємо турбуватися. Досить пригадати, скільки мов знищила радянська імперія за 73 роки. Якщо одразу після революції весь СРСР нараховував 93 мови, на яких йшлося навчання в школах, то в 1988 році цих мов залишилося 39. Результати духовного розквіту нашого народу ми з особливою виразністю бачимо в обласних центрах України, де майже зовсім немає українських шкіл, а в деяких українських університетах лише тепер деякі викладачі згадують про українську мову.

А про добробут – це треба віртуозного вміння і геніального дару, щоб народ, який живе на найбагатших землях Європи, обернути в жебрака, щоб обдирати його що-

річно принаймні на 50 мільярдів карбованців, щоб забирати у нього мільярди доларів, котрі він заробляв, отруюючи себе димами з хімічних комбінатів, убиваючи себе і свої наступні генерації радіацією, працюючи по-рабськи і живучи по-рабськи. Навіщо нам ця наддержава, ця Лапутія – фантастична країна Джонатана Свіфта, яка заступає сонце і придушує своєю вагою непокірних? Яка мета збереження федерації? Якому з народів це вигідно в добі, коли людство зненавиділо зброю, бо з'явилися інші причини його смерті – екологічні.

У проекті Договору, з типовим для шахраїв лицедійством йдеться про те, що творці Союзу враховують уроки минувшини і політичні зміни в світі. Але хіба передача Союзові усіх найголовніших державних функцій, а також атомної енергетики, оборонної промисловості, зв'язку, транспорту, грошової емісії – це не те саме, чим характеризувалися структурний обрис і образ сталінської держави? А щодо змін у світі, то ми знаємо, що найглибші переміни – у сусідніх з нами країнах. Ось учора Словенія і Хорватія оголосили про свою незалежність, і ми вітаємо їх. Але де ж врахування змін політичного життя Європи в проекті Договору? Висувається аргумент на користь збереження Союзу як унітарної держави та прихильності до неї деяких політиків Заходу. Але, звичайно, політики Заходу не проти того, щоб тримати під дверима європейського співробітництва Президента Горбачова в роді постійного прохача. Та в цьому, власне, і вся їхня прихильність. Вони жадають бачити СРСР таким, яким він є, бо це обіцяє вигоди від інвестицій, від дешевої робочої сили, від сировинної бази, якої промислова потуга Заходу потребує для свого процвітання. Це повинно бути для нас особливою пересторогою перед збереженням союзу держав. Великі західні добродії готові навіть заплатити за це збереження.

Певна річ, ми повинні бути реалістами. Але саме реалістичний погляд показує: спочатку зведення Конституції, вибори Президента, організація своєї валюти, своєї митної служби, розвиток економічних контактів з республіками, побудова держави, а вже потім сама необхідність нашого державного буття скаже, як і з ким запроваджувати союзи. Не може бути суверенітету часткового, не може бути двох суверенітетів, двох Конституцій на одній і тій же території.

Проект Договору побудований не за нормами міжнародного права, а за алогічними, химерними правилами та крутійськими правами унітарної держави. Природа цього Договору фактично не потребує і нашої згоди, нічиєї згоди. Тут згода республік є такою ж ілюзією, як наша суверенність, як суверенність частин федерації. Цей Договір відкривав можливість для Центру свавільно поводитися з республіками, встановлювати свої права на їхніх землях. А ми як держава не зможемо навіть просити захисту своїх інтересів в Міжнародному суді, Організації Об'єднаних Націй і в світовій громадськості. Отже, тільки з незалежними, рівноправними західними чи східними республіками як із суб'єктами міжнародного права може Україна укладати договори, будучи так само суб'єктом такого ж права.

І найголовніше, дорогі мої комуністичні братове! Оскільки ситуація в центрі розвивається в напрямі реставрації великодержавного шовіністичного режиму, уже не

прихованого комуністичними ідеалами, я не втрачаю надії на те, що комуністична більшість парламенту України все ж таки об'єднає свої зусилля з демократами і поведе боротьбу за незалежну Україну. Іде загроза центру, всім політичним силам і партіям незалежно від того, чи вони виступають за державність, чи за федеративну колонію. Хто цього не зрозумів, опиниться в стані відрубаного хвоста. Сигнали з центру згаснуть, а він буде ще сіпатися в конвульсіях.

Понад усе ми повинні цінувати єдність нашого народу, ми повинні зберігати і зміцнювати її, подаючи приклад своєю далекоглядністю і згуртованістю. Договір, який не просто перекреслює нашу Декларацію, а намагається обернути її в мішуру для покори і рабства. Цей документ не для вільних людей і не для вільних народів.

ГОЛОВА. Слово надається народному депутату Федорову. За ним виступатиме депутат Яворівський. Я за списком подаю. Для мене список – закон. Я не хочу, щоб мене потім звинувачували, що я когось кудись переставляю.

ФЕДОРОВ В.Г., голова Житомирської обласної Ради народних депутатів, перший секретар Житомирського обкому Компартії України /Новоград-Волинський виборчий округ, Житомирська область/. Уважаемые депутаты! В жизни нашей многострадальной Родины наступил критический момент. Общественно-политический, экономический кризис достиг опасной черты. Война законов, митинги и забастовки, нарушение хозяйственных связей, падение производства привели страну на край гибели. Всему свету демонстрируется какое-то заседательское упоение, а в то же время практически незащищенным от социальных бед людям живется все хуже. В этих условиях пышным цветом распускается местничество, ведомственная неразбериха, безответственность, нежелание делать дело.

Многие и у нас в Верховном Совете кричат о самостоятельности, а спасения ждут от центра. Но теперь люди уже понимают, что распад Союза лишь усугубит кризис, будет губительным ударом по складывающемуся столетиями экономическому организму страны. Видно, многие из нас, идущие на референдум, задумывались над тем, какую страшную цену неизбежно придется заплатить всем народам страны, сломав общественные социальные устои великого государства. Наконец, распад Союза обернется совершенно непредсказуемыми последствиями не только для страны, но и для всего мира. Неизбежно возникают кровавые пограничные конфликты. И это на шестой части суши, буквально нашпигованной ядерными боеголовками и опасными производствами.

Об этом можно было бы и не говорить, если бы не попытки расчленения экономическо-оборонного потенциала страны, проявления преступного равнодушия к судьбам миллионов людей. Но здравый смысл народа победил. На всесоюзном референдуме 17 марта сторонники левонизации страны получили мощный отпор. Итак, Союзу быть! Но каким?

Вынесенный на обсуждение проект Договора идеализировать не стоит. Ряд пунктов, как видите, вызывает неприятие, резкую критику. Но это все нормальный фон рабочего процесса. Ведь хороший договор для всех сразу просто не возможен.

Но главное в нем есть – он отвечает духу нашей Декларации. Особо хотел бы подчеркнуть важность второй статьи проекта Договора о гражданстве Союза. Я цитирую текст статьи: “Гражданин государства, входящего в Союз, является одновременно гражданином Союза. Граждане Союза ССР имеют равные права, свободы и обязанности, закрепленные Конституцией, законами и международными договорами Союза”. К сожалению, в навязываемом авторами проекте закона о гражданстве нет даже и мысли о едином союзном гражданстве.

Думаю, что из основных проблем, вокруг которых ломаются копыя, нам прежде всего нужно решить две: кому подписывать Договор и таким образом представлять себя в союзных органах власти и кому распоряжаться общенародной собственностью. Сейчас уже не оспаривается политическое равенство всех республик. Однако, чтобы избежать привилегий в новом Союзе, республики должны быть представлены равноправно, независимо от того, есть ли у них автономия или нет. Каждая должна иметь право голоса. То есть те члены Союза, которые не входят в федерацию, могут иметь своих представителей в союзных органах.

Вопрос о собственности также требует более четкого решения в Союзном договоре. Думается, что ее субъектами должны стать трудовой коллектив и личность. А какая она будет – то ли союзная, то ли республиканская – решится само по себе. И мы уже создали для этого неплохой прецедент, взяв под юрисдикцию республики все предприятия, независимо от подчиненности.

Украинский народ референдумом уже сказал свое твердое “да” Союзу Суверенных Государств. Об этом свидетельствует и соглашение “девять плюс один” как основа создания Союза. И теперь нам не следует угождать всем, оттягивая подписание этого важного документа. Давайте подумаем, есть ли в этом смысл. Допустим, мы затаяем еще с подписанием Договора и его подпишут без нас.

Но ведь люди проголосовали за Союз, и нам нужно будет уже подписывать то, что сформировали другие.

Украина была одним из инициаторов создания Союза ССР. Это был единственный в то время путь спасения от империалистической кабалы и национального гнета, для воссоединения всех украинских земель. Сейчас история повторяется. И если мы действительно хотим, чтобы наши люди жили и работали без страха за свое будущее, за своих родных и близких, то не можем и не имеем права допустить развала Союза.

Поддерживаю предложение одобрить в основном текст Договора и утвердить представительскую делегацию. Спасибо за внимание.

ГОЛОВА. Слово надається народному депутату Яворівському. За ним виступатиме депутат Спис.

ЯВОРІВСЬКИЙ В.О., голова Комісії Верховної Ради Української РСР з питань Чорнобильської катастрофи /Світловодський виборчий округ, Кіровоградська область/. Шановний парламент, шановні наші виборці! “Чорнобильська” комісія, мабуть, є прообразом, уособленням розстановки сил нашого парламенту. Крила “чорнобильської” комісії від правого краю до лівого, мабуть, найширші. Від Івана Валені

і Павла Мовчана до Станіслава Гуренка і Анатолія Савченка. Все це є в нашій комісії. То все ж я хотів би сказати, що кілька місяців тому, обговорюючи той перший варіант Союзного договору, ми зійшлися, як це не дивно і не парадоксально /а може, і закономірно?/, на головних принципових позиціях. Хто був тоді на засіданні комісії, підтвердить, що ми, добре обміркувавши, залишили центру: космічні дослідження, ліквідацію екологічних катастроф, прикордонні війська, залізничні війська і координацію паливно-енергетичного комплексу. Наша комісія поставила знак питання, бо ми не зійшлися у цьому, чи потрібний всесоюзний парламент. Може його функції виконуватиме, скажімо, Рада федерації і таке інше.

Скажу кілька слів від комісії. Якби люди, котрі працюють в Комісії з питань Чорнобильської катастрофи, не знали нічого іншого, а лише чорнобильську ситуацію, я переконаний, що більшість із них стояла б до останнього за повний державний суверенітет України.

На превеликий жаль, у нас не вистачає часу заслухати доповідь, яка вже готова, і проміжну доповідь тимчасової комісії по розслідуванню причин і наслідків чорнобильської катастрофи. Як голова комісії я її зроблю відразу десь на початку наступної нашої сесії. Але вже сьогодні можу сказати, що фактичний матеріал створює справді зловісний /і тут немає ніякого перетягування/ образ держави, цього центру, який ми з вами створили.

Я хочу навести приклад. Навіть події останніх днів мій постійний опонент у чорнобильських питаннях – директор Чорнобильської АЕС Уманець, з яким ми вже кілька років дискутуємо, так би мовити, до найгарячіших градусів, – говорить сьогодні про те, що цю атомну станцію потрібно обов'язково віддавати під політичний, економічний, адміністративний протекторат українського Уряду.

І я переконаний, що ми просто забули, скільки доброго зробили за рік на цьому шляху, адже проголосували в чорнобильських законах за те, що зона повинна відійти під юрисдикцію українського Уряду. Але у цьому напрямку майже нічого не зроблено. Я впевнений, що коли так буде далі, може це гірка правда, і знову комусь захочеться сказати: “Яворівський лякає”, але це не так – ви бачили вчора ці знімки, ми як народ просто-напросто загинемо.

Чотири роки тотального мовчання, тільки-но прорвалися на світову арену, тільки-но світова преса заговорила про все це, відразу, нате вам, все зробив центр, підписано це Рижковим, для того, щоб нас відкинути, обізвати, якщо хочете, брехунами, котрі в чотири рази перебільшують наслідки чорнобильської катастрофи! І завтра від нас світ може відвернутися.

Наші і урядова, і парламентська депутації нещодавно були в Японії. Японці прямо кажуть, що готові позичити гроші на ліквідацію наслідків чорнобильської трагедії без процентів. Вони готові надати допомогу, але не хочуть цього робити через центр, через Москву, і показують цифри: скільки було нам переказано на Чорнобиль. А де воно все? Україна не отримала ані жодної копійки. Як ставиться центр до чорнобильської катастрофи? Наведу кілька фактів. 28 квітня надходить перша телеграма

по високочастотному зв'язку до нашого Міністерства охорони здоров'я від заступника міністра охорони здоров'я Союзу Щитіна. Коротенька лаконічна телеграмка: "Обов'язково обслідуйте всіх іноземних громадян і зробіть їм йодну профілактику". Все! Про свій народ немає жодного слова. Через кілька днів знову дуже чітка і дуже точна його телеграма: "Всім, хто не має променевої хвороби, але має опромінення нижче, ніж променева хвороба, записувати серцево-судинну дистонію". Все. Ось звідки почався той діагноз, а ми не можемо сьогодні знайти кінця-краю цим даним.

Всесоюзний КДБ приймає жорстке рішення засекретити все, що стосується Чорнобиля – від доз опромінення до інших фактів. Після цього КДБ України повторює ще в більш жорсткому варіанті, навіть не КДБ, а ті люди – тайняки, як їх називають, що засекречують виключно все. Ми чотири роки знаходимось у цій ямі мовчання. І сьогодні ми питаємо, що з нашим народом відбувається? Це щодо нашої загальної позиції – я дивлюся в очі своїм колегам-депутатам. На мою думку, ніхто тут не заперечить про основні принципи, про які я казав.

Я використав п'ять хвилин, і у мене є ще п'ять хвилин. Тепер скажу від себе особисто, бо цю позицію розділяють не всі члени нашої комісії.

Шановне товариство! Ми йшли з вами цілий рік до цього моменту. Йшли дуже важко, наробивши багато помилок, але зробили багато доброго.

Я міркую собі так: ми не Грузія, не Литва. Грузія все-таки мала нормальних керівників, таких як Шеварднадзе, яким вдалося зберегти і національну свідомість, і національну культуру. Вони вміли якось захистити своїх людей.

Ми ж давно не мали своєї державності. Якщо у прибалтів ще не стерлась із пам'яті їхня суверенна Литва чи Латвія, то ми – народ бездержавний, і це потрібно нам як політикам враховувати.

Отже, нам необхідний інший варіант. Я думаю, потрібний якийсь перехідний момент для України, бо не готове наше суспільство. І я справді за те, щоб ви зараз підписали варіант Союзного договору, але ми з вами маємо ось той варіант, який поступив. Наша комісія передала зауваження в наш парламент. У Договорі мають відбитися вимоги щодо Чорнобиля, який у цьому варіанті Договору залишається під повним протекторатом центру. Тобто ми знову будемо лише глядачами, знову будемо насакувати на наш Уряд, а Уряд – на нас. А народ буде гинути на наших очах. І це абсолютна реальність.

Читаючи договір, у якому нам, власне кажучи, пропонують все те, що ми з вами і мали, давайте скажемо правду: у мене таке відчуття, що цей Договір писав Жириновський, але хтось із інтелігентів надав йому більш делікатну форму, закамфлював сучасною лексикою і таке інше.

Давайте подивимося трохи вперед, як буде складатись ситуація. Михайло Сергієвич поспішає, нервує. Йому хочеться підписати угоду і поїхати на нараду "семірки", в якій він мені здається "шестіркою". Поїхати туди для того, щоб узяти допомогу. А ми вже знаємо про те, що Америка дає півтора мільярда, ще щось "семірка" кине зі свого столу. І, скажімо, рік – півтора ми будемо мати більш-менш нормальне життя.

Але те суспільство, яке є зараз, все проїсть, прожере ці мільярди за два-три місяці і буде ще гірше, ніж було.

Я нікого не хочу ні в чому звинувачувати, але, люди добрі, нам сьогодні доля дає можливість стати суверенною Українською державою, зробити це мирно, красиво і розумно. Доля нам це дає, а ми не хочемо, а ми один одного тягнемо за полу і в чомусь звинувачуємо. Я прекрасно розумію ситуацію, в якій сьогодні перебуває і наш парламент, і Україна. Нас же народ обрав, за кожним депутатом стоїть 80–90 тисяч людей, то давайте хоч від імені цих людей образимося, що нас ніхто не запитав, не врахував нашої думки, позиції у цьому Договорі.

Парламент прийняв рішення щодо створення нашої Конституції, до створення суверенної держави ми не будемо підписувати Договір. Що ж з нами сталося? Чого поміняли своє рішення? Чому ми так боїмося, що Михайло Сергійович вдарить кулаком? Дайте нам можливість подумати, дайте нам можливість створити державу. Не хочемо. Хочемо одягнути вишиті сорочки, взяти коровай і на чолі з шановним нашим Леонідом Макаровичем, ще 15–20 чоловік і – навприсядки до Москви. І стати на коліна, а Михайло Сергійович скаже: “Встаньте!” А ми Кажемо: “Ні, ми принципи. Не встанемо”. /Оплески/.

ГОЛОВА. Слово надається народному депутату Спису. За ним виступатиме депутат Головатий.

СПИС М.М., голова Комісії Верховної Ради Української РСР з питань гласності та засобів масової інформації /Ялтинський виборчий округ, Кримська АРСР/. Уважаемый Председатель! Уважаемые народные депутаты!

Как и в ряде других комиссий, обсуждение проекта Договора о Союзе Суверенных Государств в нашей комиссии проходило весьма активно, выявив довольно широкий спектр мнений, неоднозначность отношения к его содержанию.

Обобщая результаты состоявшейся на заседании комиссии дискуссии, я могу сказать следующее. Члены комиссии отметили тот положительный факт, что предлагаемый Президентом для обсуждения проект представляет собой качественно более высокий уровень Союзного договора по сравнению с предыдущими проектами. В нем значительно полнее учтены интересы республик. И в связи с этим отдельными депутатами высказывалось мнение, что это создает необходимые предпосылки для подписания его в ближайшее время.

Вместе с тем, подчеркивая свою приверженность Союзному договору, большинство считает, что данный проект имеет целый ряд существенных недостатков. А многие депутаты выразили неприятие его в целом. Так, было высказано неудовлетворение четвертым абзацем статьи 8, в которой говорится, что государственная собственность, находящаяся в ведении Союза, является совместной собственностью образующих его государств и используется в их общих интересах, в том числе ускоренного развития отстающих регионов.

Возникает опасение, что использование Союзом по своему усмотрению собственности в интересах ускоренного развития отстающих регионов практически означает

использование ее в ближайшие десятилетия для развития таких регионов, как Сибирь, Дальний Восток, Крайний Север. То есть эта собственность будет использована в большей мере и даже полностью для развития одной-двух республик.

В связи с этим, по-видимому, разумно рассмотреть и такой вопрос. Для развития отстающих регионов надо создавать специальные союзные или межреспубликанские фонды. И союзная государственная собственность должна использоваться через эти фонды для ускоренного развития не только отсталых регионов, но и регионов, которые пострадали от стихийных бедствий, катастроф или переживают чрезвычайные, кризисные экономические, экологические, социальные ситуации.

Также было высказано неудовлетворение содержанием статьи 9, точнее, последним предложением этой статьи, где говорится о том, что долевые отчисления на общесоюзные программы регулируются соглашениями между Союзом и республиками с учетом, я подчеркиваю, с учетом показателей их социально-экономического развития. Вот эти отчисления с учетом показателей социально-экономического развития республик нельзя считать наиболее удачной, наиболее приемлемой формулой, ибо на деле для республик, которые будут быстро развиваться, это станет сдерживающим фактором. Получится так, что чем больше развита экономика, тем больше надо перечислять. Другими словами, мы можем явиться свидетелями эксплуатации сравнительно развитых республик, к которым мы относим к Украину.

Реальность того, что так оно и может быть, достаточно велика, если учесть, что в статье 16 проекта обозначено лишь то, что в работе Кабинета Министров Союза могут участвовать с правом решающего голоса главы правительств республик. То есть могут брать, а могут – и нет. И поскольку это люди чрезмерно перегруженные, то, по всей видимости, так оно и будет. Полномочных же постоянных представителей республик, представителей, которые бы ежедневно участвовали с правом решающего голоса в процедуре принятия решений проектом, не предусмотрено. А они нужны.

Неудовлетворенность вызывает и то, что в проекте Договора четко не определяют и не закрепляются принципы взаимоотношений между Союзом и государствами-республиками, которые его образуют, хотя вопрос взаимоотношений между Центром и республиками является ключевым, поскольку создается федеративное государство. Было бы разумно содержащиеся в проекте принципы горизонтальных отношений между республиками распространить и на вертикальные, то есть на отношения между Союзом и республиками.

Разумеется, у членов комиссии были и иные замечания. В целом же мы пришли к выводу, что надо дать возможность Кабинету Министров республики изучить, как следует, этот проект и высказать свое отношение. Необходимо предоставить такую возможность и ученым, прежде всего Академий наук. Комиссиям Верховного Совета целесообразно внимательно рассмотреть проект на предмет его соответствия положениям и принципам Декларации. И только после этого можно принимать окончательное решение.

Таким образом, комиссия поддержала проект постановления, внесенный на это заседание Президиума. Вместе с тем мы считаем, что проект Договора, его обсуждение

необходимо широко обнародовать. Пусть каждый сам сделает выводы, потому что Договор – неординарный правовой акт, затрагивающий интересы всех. Немаловажно и то, что при этом сформируется более-менее объективное понимание его основных положений, что уменьшит возможность различного рода политических спекуляций. Это то, что касается мнения комиссии.

Теперь, пользуясь возможностью /время еще есть/, я хотел бы высказать свои личные суждения.

Для меня совершенно ясно /желает кто этого или нет/, что все мы теперь должны придерживаться одной линии, которая продиктована волей народа, зафиксирована в результатах референдума и юридически обязательна для нас.

И я бы не хотел, чтобы в случае принятия предлагаемого порядка работы с проектом одна часть депутатов использовала время для конструктивной работы с текстом Договора, следуя установке все-таки реализовать волю народа и как можно лучше, поскольку мы за Договор, но не за любой, а за отвечающий интересам народа; а другая часть использовала это время для компроментации этого процесса.

Я понимаю, что до тех пор, пока народ не высказал свое мнение, этим еще можно было заниматься. Но сейчас, после голосования на референдуме, надо отстаивать интересы республики, не блокируя Договор, а работая над ним.

Убежден, любой неконструктивизм обернется для нас миллиардными потерями. Поэтому я призываю вас отбросить все надуманное, что связано с Союзным договором. На мой взгляд, идея переходного договора, по сути, – лжеидея. Ее надо понимать как инструмент развала Союза. Как и то, что Договор может иметь какой-то срок, что совершенно абсурдно, ибо создается государство. И как можно определять сроки его существования. Это и сетования на отсутствие собственных вооруженных сил, и многое другое, что, в конечном счете, преследует отрицание любого договора, независимо от его содержания.

Нужно все это отбросить и сосредоточить внимание и усилия на пристальном рассмотрении таких существенных вопросов, как принципы взаимоотношений, разделения полномочий, использования совместной собственности и финансовых средств. Взвесить все, провести необходимую работу по уточнению, внесению изменений. Ведь это только проект. И нужно принять решение, позволявшее перевести этот вопрос в практическую плоскость – плоскость подписания. А основа для этого есть.

Спасибо за внимание.

ГОЛОВА. Слово надається народному депутату Головатому. Після нього виступатиме депутат Лук'яненко.

ГОЛОВАТИЙ С.П., член Комісії Верховної Ради Української РСР у закордонних справах /Сирецький виборчий округ, м. Київ/. Шановний Голово, шановні депутати! Я хочу почати свій виступ з однієї притчі.

“Якось одного добродія запитали:

– Скажи, будь ласка, чому гармата не вистрілила?

– На те є десять причин.

– Яка ж перша?

– Перша – не було пороху.

– А друга?

– А навіщо друга і решта дев'ять, коли не було основної?”

Мені здається, що ця притча має безпосереднє відношення до проекту того документа, який надісланий нам Президентом на розгляд нашого парламенту.

Почну з назви. Це є Договір про Союз Суверенних Держав. Загальноприйнято в усьому світі, у юридичній літературі і практиці будь-якої країни поняття “союз держав” – це “конфедерація”. Цитую юридичний словник: “Конфедерація – це форма державного устрою, якою є постійний союз двох або кількох суверенних держав, утворений для здійснення певних цілей, наприклад, взаємної оборони, зовнішніх зносин тощо.

Конфедерація утворюється на основі договору між заінтересованими сторонами. В центральні органи конфедерації входять представники усіх держав-членів. Фінанси конфедерації складаються із внесків держав, що входять до неї. Єдиної податкової, а також правової системи в конфедерації немає”. Кінець цитати.

Отже, за назвою проект Союзного договору від 17 червня 1991 року – це проект Договору про союз держав, про утворення власних конфедерацій. І саме вісімдесят процентів виборців України, які брали участь у республіканському опитуванні, проголосували за участь України у Союзі Суверенних Держав. Отже, проголосували за те, що висловлено у назві проекту, надісланому Горбачовим.

А за змістом? Давайте порівняємо тепер назву проекту із змістом. Зміст цього Договору такий. Читаємо друге речення: Союз Радянських Суверенних Республік – суверенна федеративна демократична держава. Що ж таке федерація? За загальноприйнятим тлумаченням юридичного словника “Федерація – це форма державного устрою, за якої кілька державних утворень /а не суверенних держав/, що володіють певною політичною самостійністю /певною політичною, підкреслюю, а не державним суверенітетом/, утворюють одну союзну державу”. Так от, далі в тексті проекту Договору маємо всі положення, що є характерними ознаками федерації. У статті 3 йдеться про те, що територія федерації складається із територій республік. Стаття 10 – про наявність Конституції єдиної союзної федеративної держави. Стаття 11 – про наявність правової системи Федеративної держави. Статті 18 і 19 – про наявність єдиної судової і прокурорської системи федеративної держави. У статтях 12, 13, 14, 15, 16, 17 – про наявність органів державної влади і управління єдиної федеративної держави. Стаття 5 – про наявність загальнофедерального бюджету, грошової емісії, про виключну компетенцію органів федеративної держави у питаннях збройних сил, державної безпеки.

Маючи повний комплект елементів федеративної держави у проекті Союзного договору, постає питання: що нам, депутатам Верховної Ради українського парламенту, тепер робити з іншим документом, прийнятим нами ж майже рік тому? 13 липня ми підемо в Палац культури “Україна” святкувати День незалежності України згідно з

Декларацією про державний суверенітет України. Адже в Декларації про державний суверенітет мова йде про Україну не як про державне утворення, що має певну політичну самостійність, а як державу, яка здійснює верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади республіки в межах своєї території.

Таким чином, порівнюючи текст проекту Договору Горбачова з його супровідним папером і текст Декларації про державний суверенітет, за який ми проголосували конституційною більшістю /було тільки 4 “проти”/, я хочу сказати, що цей проект Горбачова, проект Підготовчого комітету – це обман не тільки народу України, не тільки парламенту України, парламентів інших союзних республік. Це обман і тієї “семірки”, зустріч якої заплановано в Лондоні, тому що це проект не Союзу держав, а проект федеративної єдиної держави.

Я хотів би ще, крім того, звернути вашу увагу /можете відкрити той проект, який нам передали/ на супровідний папір Президента Горбачова, де він пише, що цей проект “детально и неоднократно рассмотренный, измененный и уточненный полномочными представителями республик, Советом федерации и Подготовительным комитетом, образованным четвертым Съездом народных депутатов СССР”.

Стосовно цього супроводу щодо повноважень представників республік. Згідно з існуючим порядком для того, щоб мати право на ведення переговорів, на підписання міждержавного договору, на участь у конференції /а наради у Морозівці і в Ново-Огарьово – це міжнародні конференції/, необхідно, щоб особа, яка бере участь у цих нарадах і переговорах, мала спеціальний документ, повноваження.

У тексті повноважень, звичайно, вказується, хто надав повноваження цій особі, прізвище і посада уповноваженої особи, назва договору і предмет, мета переговорів. Виходячи з того, що учасник переговорів і нарад в Морозівці, член Комісії з питань державного суверенітету, міжреспубліканських і міжнаціональних відносин Микола Шульга не отримав таких повноважень від Верховної Ради, то участь його в опрацюванні проекту Союзного договору була не більше, ніж участь приватної особи, а не повноважного представника України. Така участь ніяких юридичних наслідків для України не має.

Щодо Підготовчого комітету, утвореного четвертим з’їздом народних депутатів СРСР, то участь у ньому Голови Верховної Ради Леоніда Кравчука теж не має юридичних наслідків для України, оскільки сам Підготовчий комітет був сформований поза волею Верховної Ради України як носія державного суверенітету України. Коли держави мають намір утворити союз, вони самі утворюють свій власний Підготовчий комітет і направляють туди своїх повноважних представників. Отже, і за цим критерієм проект Договору, надісланий нам Президентом Горбачовим, слід визнати таким, що не може мати юридичних наслідків для України.

Я уповноважений виступити від фракції безпартійних і на підставі вищезазначеного хочу сказати, що фракція безпартійних дійшла такого висновку: виходячи з того, що кожна стаття проекту Союзного договору – це пряме заперечення відповідних положень Декларації про державний суверенітет України, також виходячи з того,

що Декларація про державний суверенітет України – це документ, який дозволяє Україні утворити союз з іншими державами тільки на засадах конфедерації, а також враховуючи те, що переважна більшість виборців України під час республіканського опитування висловились за можливість входження України в Союз держав тільки на засадах Декларації про державний суверенітет, фракція безпартійних вважає, що:

1/ парламент України повинен відхилити проект Союзного договору від 17 червня 1991 року;

2/ якщо парламент України визнає за необхідне участь України в переговорах по входженню її в союз держав на засадах Декларації про суверенітет, він повинен двома третинами свого складу прийняти рішення про надання повноважень делегації від України з чітко визначеним змістом таких повноважень;

3/ усі рішення, що стосуються Союзного договору, Верховна Рада повинна приймати тільки двома третинами голосів, оскільки сам зміст проекту Договору суперечить не тільки Декларації про державний суверенітет, а й багатьом положенням нині діючої Конституції України.

Отже, для того, щоб не приймати антиконституційних рішень, усі рішення стосовно цього проекту мають прийматися більшістю в дві третини голосів. Дякую за увагу.

ГОЛОВА. Слово надається народному депутату Лук'яненку. За ним виступатиме депутат Шульга.

ЛУК'ЯНЕНКО Л.Г. Шановні депутати! Шановний пане Голово! Колись, трохи раніше, у Комісії у питаннях законодавства і законності розглядали не цей, а попередній проект. Тоді 8 членів нашої комісії висловилися за те, щоб запропонований проект відхилити як такий, що суперечить Декларації про державний суверенітет і наслідкам референдуму на Україні. Суперечить він Декларації про державний суверенітет тому, що Декларація наша має на меті створити незалежну Українську республіку. Договір же пропонує нам унітарну державу під виглядом федерації. Він суперечить також опитуванню українського народу, бо народ висловився за можливість входження на основі конфедерації, тобто на основі нашої Декларації про державний суверенітет. Таке було рішення нашої комісії.

Справді, не можна говорити, щоб цей проект, який нам запропонували, був витриманий у науковому дусі чи витримував критику загалом. Він припускав на одній і тій же території дві держави – суверенний Союз Радянських Республік і суверенну республіку. Це абсурд, бо суверенітет означає незалежність, а незалежні дві держави на одній і тій же території існувати не можуть. Отже, тут є повна нелогічність, і така нелогічність робить сам проект лицемірним, таким, який має намір тільки замаскувати під цю фразеологію реальне повернення до старої системи, яка існувала у нас ще в часи Сталіна.

Цей самий проект пропонує також, щоб була Конституція Союзу і Конституція республіки. Це знову означає, що на одній і тій же території будуть дві держави. Цього бути не може, тому що суперечить самому поняттю держави. Отже, це знову

призначено для того, щоб словами приспати нашу пильність і нав'язати нам старі порядки.

Справді, погляньмо, які функції проект Договору передає від республік до Союзу, сфера повноважень, куди віднесено захист території і режиму, кордон.

Далі. Керівництво армією, виробництво зброї, керівництво прикордонними, внутрішніми, залізничними військами. Емісія грошей, керівництво економікою і зовнішньою політикою, укладання міжнародних договорів і угод. Керівництво прокуратурою, міністерством внутрішніх справ і судами.

Таким чином, з усіх основних показників незалежності Україна не матиме нічого. Вона не керуватиме своєю економікою, своєю зовнішньоекономічною діяльністю, не матиме своєї внутрішньої політики, своєї фінансової системи, своєї грошової одиниці. Вона не матиме своїх збройних сил і не керуватиме своїми незалежними правоохоронними органами. А це ті ознаки, без яких нація і держава не можуть бути самостійними.

Отже, проект Договору запланував повернути нас до старих порядків, які існували раніше, до перебудови, до 1985 року.

У статті 1 цього проекту зазначається: “Государства, образующие Союз, сохраняют право свободного выхода из него в порядке, установленном участниками Договора и закрепленном в Конституции и законах Союза”.

Без своєї армії, без незалежної економіки, без незалежних правоохоронних органів – у який спосіб, я вас питаю, можна забезпечити свою незалежність і можна забезпечити право виходу?

Це право виходу було колись записано в старій Конституції, яку прийняла Верховна Рада Союзу РСР у 1936 році. При обговоренні статті 17, яка проголошувала, що за кожною союзною республікою зберігається право вільного виходу із складу Союзу РСР, Сталін запитали: а якщо якась республіка тепер захоче скористатися цим правом і вийти із складу Союзу? Сталін на це відповів: для того, щоб вони не захотіли вийти, в кожній республіці у нас є Комуністична партія.

Отже, проголошене право – то одне, а реальна можливість скористатися цим правом – це зовсім інше. Проголошуючи таке право зараз, але позбавляючи Україну і своїх збройних сил, і своєї економіки, і своїх грошей, і своїх правоохоронних органів, і всього свого, нас роблять абсолютно залежними. І ні про яке право виходу говорити не можна. Усе це є лицемірна фраза, яка призначена для того, щоб приспати нашу пильність і знову повернути у старий порядок.

Республіка як була колонією, так і до сьогоднішнього дня залишається колонією. За 6 років перебудови ми дістали нагоду розширити свої права і цю ідею виразили у Декларації про державний суверенітет. Народ почав вірити і надіятися на те, що нарешті Україна вийде із складу Союзу, нарешті вона стане незалежною державою, і ми заживемо так, як живуть інші незалежні держави в Європі. Ми почали порівнювати нашу економіку і наші розміри з такими країнами як Франція, інші держави, сподіваючись, що, може, й ми колись станемо врівень з ними.

А тепер горбачовська команда, той імперський центр знову хоче повернути нас назад.

Я звертаюся до вас, шановні представники українського народу! Та невже ж ми не бажаємо стати самі собою? Невже ж нам не набридло те, щоб нас вели знову на налігачі, як тих покірних телят, за собою?!

Так є ж нагода, історія дає нам шанс. В історії нашій, довгій колоніальній історії, рідко так бувало. І тепер ми маємо можливість стати незалежною державою. Нам не вистачає одного – нашої національної волі.

Ця воля формується тут, у цій Верховній Раді, і ми маємо можливість тепер її сформувати таким способом, щоб, поступово розширюючи свої національні права, перетворитися в незалежну державу.

Був би гріх і злочин перед нашою історією, перед пам'яттю десятків і десятків поколінь, які боролися за самостійність, якби ми не скористалися цією нагодою.

Якщо ми підпишемо той Договір, який запропонував нам центр, то це означає, що ми почнемо знову боротися підпільно, і знову нас Москва буде вивозити в Сибір і в тюрми, куди тільки під час і після Другої світової війни було вивезено два мільйони людей – мирних родичів тих, хто боровся. А скільки загинуло в боротьбі! А скільки згинувало від 1917 року!

Невже пам'ять цих борців за волю України зовсім нічого не каже нашим серцям? Невже ми не захочемо продовжити славну традицію боротьби за національну волю?

Та всюди кожний народ, який потрапив у результаті якогось нещастя в колоніальну залежність, боровся проти тої колоніальної залежності, проти рабства і хотів незалежності.

Невже ми зроблені не з тієї глини, з якої склеєні інші народи?

Чому зараз у Югославії хочуть незалежності? Чому словаки хочуть незалежності? Чому в Індії борються за незалежність? Чому хочуть незалежності курди? Та тому, що тільки в умовах незалежності народ може незалежно розвивати і свою економіку, і культуру, і науку, і освіту, і всі свої традиції продовжувати.

Ми тепер уже знаємо з тих багатьох цифр, котрі опубліковано в газетах, інших джерелах, як багато віддали своїх національних багатств для того центру, який завжди брав, бере і хоче й далі брати і ніколи навіть не подякував Україні. За ті кошти, які брав постійно з України, він розширював величезні військовопромислові комплекси, зазіхав на свободу інших народів.

Якби не підтримка України, не було б за що озброїти величезну армію, душити свободу десь там в Афганістані, не можна було б розгорнути терор в Угорщині в 1956 році, не можна було б роздавити весну Чехословаччини у 1968 році.

Це наша з вами підтримка зміцнювала імперію, це ми, даючи їй свої багатства і свої кошти, зміцнюємо ярмо на власній шиї. І тепер, сини України, до вас звертаюся: пора припинити це рабське існування.

Ми можемо розв'язати це питання, то від нас залежить. Опам'ятаймося!

Я, як і наша комісія, пропоную відхилити цей проект як такий, що суперечить Декларації про державний суверенітет, бо ідея Декларації – то ідея виходу із Союзу і побудови незалежної держави.

Я пропоную відхилити цей проект Союзного договору, тому що він суперечить опитуванню 17 березня, бо тоді наш народ висловився за побудову такого Союзу, який був би збудований на принципах Декларації про державний суверенітет.

Нам потрібна національна незалежність. Прошу, подумаймо і станьмо людьми, станьмо вільною незалежною Українською державою! Дякую вам. /Оплески/.

ГОЛОВА. Слово надається народному депутату Шульзі.

ШУЛЬГА М.О., голова Комісії Верховної Ради Української РСР з питань державного суверенітету, міжреспубліканських і міжнаціональних відносин /Лутугинський виборчий округ, Луганська область/. Шановні народні депутати! Я виступаю від імені Комісії з питань державного суверенітету, міжреспубліканських і міжнаціональних відносин. І я хотів би посягнути на оригінальність комісії Яворівського, який сказав, що розбіг думок у них – від одного полюсу до іншого. Не меншим був він і в нашій комісії.

В обговоренні взяли участь п'ятнадцять чоловік, думки яких розійшлися. Узагальнено їх можна звести до двох позицій і до трьох пропозицій.

Перша позиція. Питання про Союзний договір не розглядати зовсім і зняти його з порядку денного.

Які тут були аргументи. Про Договір говорити передчасно, оскільки Україна не є суверенною. Проведений референдум не дає підстав для підписання Договору. Це – спекуляція, оскільки там були неконкретні питання. Це – спекуляція, оскільки політична культура населення дуже низька і населення не знає, за що голосує. Договір нав'язаний зверху. Він не відповідає Декларації про державний суверенітет, тому підписання його – це злочин. На такій позиції стоять п'ять депутатів.

Друга позиція. Договір розглядати, уважно вивчати. За це стоїть десять членів комісії. Проте вони вважають, що, крім надісланого Президентом країни проекту, треба розглядати і проекти, які запропоновані окремими депутатами, окремими групами, науковими консультантами. Вважається, що треба створити робочу групу Верховної Ради для узагальнення цих проектів – узагальнити і подати на розгляд Верховної Ради узагальнений варіант.

Пропонується в цілому погодитися з проектом постанови Президії Верховної Ради /це друга позиція/ і взяти його за основу. За це висловились 8 депутатів, 6 – висловились проти. Але в цій позиції є розбіжності щодо термінів. Є пропозиція, щоб строки, які визначені у першому і другому пунктах /тобто щоб підготувати пропозиції і від комісій, і від Ради Міністрів/, були перенесені з 1 серпня на 1 вересня. А у третьому пункті є пропозиція, щоб до 15 вересня внести такі пропозиції. Вважають, що цей проект, який розданий від Президії Верховної Ради, треба обов'язково доповнити четвертим пунктом, оскільки немає завершеності, тобто незрозуміло, коли ми повернемося до розгляду цього питання, і пропонують внести це питання на четвер-

ту сесію. Крім того, ті, хто стоїть на цій позиції, ще пропонували, щоб утворювався Союз Суверенних Держав як федеративна держава, а Україна потім на особливих, на специфічних умовах окремо входить до цієї федерації. Також пропонувалося, щоб разом з розробкою Союзного договору розробити зараз специфічні, особливі принципи для відносин з тими республіками, які не входять до Союзу.

І третя пропозиція, яка витікає з другої позиції, щоб розглядати сьогодні цей Договір. Але не тільки розглядати, а й схвалити його в цілому, оскільки не можна ігнорувати результати референдуму. Більшість громадян республіки виявили волю жити в Радянському Союзі. Досягнення суверенітету – це довготривалий процес, а підписання Договору – це практичний крок до реалізації Декларації про державний суверенітет України.

Далі. Свою економічну самостійність Україна не зможе реалізувати без підписання Союзного договору, інакше – розрив економічних зв'язків, погіршення і без того підірваної економіки.

Підписання Союзного договору в гарантом виконання двосторонніх міжреспубліканських договорів, в яких, крім усього іншого, записано про те, що вони, тобто ці республіки, які підписують ці договори, бажають створити Союз Суверенних Держав.

І ще одне. Треба включитися в останню стадію процесу узгодження тексту Договору, щоб можна було активно вплинути на нього, відстоювати свої інтереси.

І тому пропонується:

1. Схвалити основні положення проекту Договору про Союз Суверенних Держав.
2. Утворити Верховною Радою УРСР делегацію повноважних представників для узагальнення пропозицій і доопрацювання Договору з повноважними представниками інших республік.
3. Доручити Голові Верховної Ради УРСР підписати Союзний договір. При цьому вносилися пропозиції уточнити ті повноваження, які ми передаємо, щоб вони були для нас вигідні. Переглянути деякі спільні повноваження, а також інші пропозиції, що стосуються 5, 6, 8, 9 статей Договору. За цей підхід проголосувало 6 депутатів, проти – 8.

Я хотів би ще додати, що мені доручено комісією внести ще одне зауваження. Переді мною виступав народний депутат Головатий, який сказав, що Голова Верховної Ради не мав права брати участь у веденні переговорів у Ново-Огарьово. Це не зовсім так. Ми подивимося, як за протоколом.

У статті 108 Конституції записано, що Голова Верховної Ради Української РСР веде переговори і підписує міжнародні договори Української РСР, а також видає розпорядження. Таке його розпорядження було і щодо моєї участі в переговорах у Морозівці. Правда, мені обіцяв Олександр Ємець ще свою точку зору на це висловити, та, я гадаю, в нього ще буде така можливість. Спасибі за увагу.

ГОЛОВА. Оголошується перерва на 30 хвилин.

/Після перерви/

ГОЛОВА. Слово надається народному депутату Бедю. За ним виступатиме депутат Карпенко.

БЕДЬ В.В., адвокат Тячівської юридичної консультації /Тячівський виборчий округ, Закарпатська область/. Шановні народні депутати, шановний Голово! 16 липня 1990 року Верховна Рада України прийняла і проголосила Декларацію про державний суверенітет України. Весною цього року відбувся ще союзний референдум, згідно з результатами якого народ України висловився за те, що він підтримує ідею створення Союзу, але тільки на засадах входження в даний Союз як Союз Суверенних Держав і на основі Декларації про державний суверенітет України.

І хоч особисто я належу до тієї категорії народних депутатів, яка і до референдуму не визнавала, і зараз не визнає чинність його результатів, однак для всіх нас є базовим рівнем ці два поняття. Це – Декларація про державний суверенітет і результати референдуму, які свідчать про реальну волю і волевиявлення українського народу.

Якщо ми візьмемо і подивимося уважно з юридичної точки зору на проект Договору, який нам запропонований так званою робочою комісією, яку від України ніхто не уповноважував, і посилання навіть шановного депутата Шульги на те, що він мав розпорядження про свою місію, для України, для парламенту України він жодних юридичних наслідків не має, оскільки у відповідності з міжнародними нормами і діючим законодавством Верховна Рада України такими повноваженнями Шульгу не наділяла.

Сам проект уже з перших своїх рядків входить у суперечність з Декларацією про державний суверенітет України і з волевиявленням народу, на яке тут дуже часто хочуть посилатися ті, хто фактично відкидає саму Декларацію.

Нам пропонується, що Україна має стати членом Союзного договору, який буде, по суті, суверенною федеративною державою. Але якщо Україна проголошує себе як держава, то вона не може входити в юрисдикцію або під юрисдикцію ще якоїсь держави, вона може тільки укласти міждержавні договори для виконання тих чи інших спільних функцій.

Тому саме це формулювання – Союз Радянських Суверенних Республік, яке навіть не свідчить про те, що Україна є державою по відношенню до союзу, є неприйнятним з суто юридичної точки зору. Не може існувати одна суверенна держава в рамках іншої суверенної держави, оскільки одне виключає інше.

Дивлячись далі на проект Договору, запропонований нам, ми бачимо, що тут є ряд суто юридично-технічних вивертів, які розраховані на те, щоб будь-якою ціною заманити в рамки союзу всі суб'єкти, які можна визнати. Я маю на увазі те, що коли центральні відомства і шановний Президент Горбачов побачили, що ряд республік не підпише Союзного договору, тоді й була розроблена концепція про те, що автономні республіки можуть стати суб'єктом Союзного договору. Це було розраховано на те, щоб шляхом, може, навіть створення ексцесів, міжнаціональних конфліктів змусити ті союзні республіки, які цього не хочуть, піти на підписання Союзного договору.

І ми буквально в статті 1 даного проекту вже бачимо, що передбачається вступ, в Союз держав, які входять ще до складу якоїсь держави, тобто автономії.

Але якби автономія не захотіла ввійти до складу Союзу, то на цей випадок передбачено, що /хоче вона того чи не хоче/ вона ввійде до Союзу, бо входить до складу республіки. А якщо республіка прийняла своє рішення, то вже чомусь думку автономії питати ніхто не хоче.

Чому у декого викликає настороженість, що тут чітко відображені питання громадянства? На мою думку, якраз вони відображені неправильно. Є і має бути тільки громадянство України як держави. Якщо ж держави між собою уклали договори, то вони повинні прийняти відповідні міжнародні або міждержавні угоди про те, що на їх громадян на території іншої держави поширюються ті чи інші політичні, економічні, соціальні права. Але не нав'язувати мені як громадянину суверенної, незалежної Української держави, наприклад, те ж саме громадянство Узбекистану або іншої республіки, яка входить до Союзу. Так що ця концепція неприйнятна з позиції проголошення державного суверенітету.

В останньому абзаці статті 4 записано, що не допускається використання військ на території держави, крім тих випадків, коли введеться надзвичайний стан. А за цим положенням оголошувати надзвичайний стан надається право союзним відомствам. Тоді виникає запитання: де ж той суверенітет держави, якщо керівний центр, який знаходиться в Москві /чи в Ташкенті, це не має значення/, буде приймати рішення про введення на території суверенної держави України військового стану? Такі позиції повинні бути відведені до виключної компетенції республіки без втручання навіть міждержавних угод або інших спілок.

Не можна погодитись і з тим, що до сфери виключного відання Союзу слід віддати таке питання, як керівництво прикордонними і внутрішніми військами. Прикордонні війська повинна мати будь-яка суверенна держава. Вони створюються не для того, щоб відбивати якісь напади чи наступати, а для того, щоб стояти на сторожі своїх кордонів. Щодо внутрішніх військ. У нашій Декларації вже проголошено, що внутрішні війська повинні підпорядковуватися тільки Верховній Раді України.

Не можемо погодитись і з тим, що до відання Союзу повинно відходити питання врегулювання режиму і охорони державного кордону. Ми можемо укласти гарні міжнародні договори з тією ж самою Чехо-Словаччиною, але для того, щоб знати, як нам пересікати той кордон, треба буде їхати до Москви і вирішувати там питання.

Ми проголошуємо економічну незалежність. Ми проголошуємо, що ми є держава. Україна самостійно вирішує питання своєї зовнішньоекономічної і зовнішньополітичної діяльності. І посилання в Договорі на те, що Союз координує цю діяльність, є юридично неправильними і прийнятими бути не можуть.

Хочу відзначити і те, що не може бути відведено до компетенції Союзу і питання управління атомною енергетикою. Не може бути віднесено до їхньої компетенції вирішення питання, де розмішувати і захоронювати радіоактивні відходи і так далі. Це є суверенна територія. Держава сама повинна знати, хто і що робить на її землі, де

відкладаються радіоактивні, хімічні або отруйні речовини, які можуть вплинути на екологію, а відповідно, і на громадян, на їх здоров'я і життя.

Звертаю увагу, що стаття 6 даного проекту фактично повністю протирічить Декларації про державний суверенітет і прийнята не може бути. Тут фіксуються основні принципи в галузі економічної самостійності: митниця, охорона і використання природних ресурсів, ведення фінансової і грошової системи /емісії грошей, банківських та зовнішньоекономічних кредитів/. Якщо ми це передаємо центру, то повинні чесно сказати народу, що ми відмовилися від Декларації, яку проголосили. Суверенітету і державності України без цього просто-напросто не буде. Вона не зможе впливати на основні важелі як у своїй економіці, так і в зовнішньоекономічній діяльності.

Звертає увагу на себе і те, що Союз хоче знову-таки вводити двоканальну систему податків. Знову з наших громадян будуть брати і до місцевих, і до республіканських, і до союзного бюджетів. Ми ще й будемо фінансувати додатковою квотою загально-союзні заходи.

Якщо ми створюємо Союз Суверенних Держав, то нам потрібен тільки Договір. Нам не потрібна Конституція Союзу, яка діє і давить на Конституцію республіки. Необхідні політичні, економічні, соціальні права і гарантії. Функціонування державних інститутів ми можемо передбачити в нашій державній Конституції України і підкорятися тільки їй. Підтримую промовців, які виступили раніше, що Україна саме без усякої апеляції до Верховного Конституційного Суду СРСР має і повинна мати право призупиняти чинність будь-якого акту, якщо він порушує суверенні права республіки і наше внутрішнє законодавство.

І не витримує, звичайно, критики те питання, що в Договорі навіть практично не обумовлено порядку виходу з Союзу. Говорять, що він такий дуже добровільний, що треба тільки підписати, і Союз буде виконувати волю народу. Але це не відповідає практиці.

Неприйнятна концепція і про введення сфери спільної компетенції. При наявності вищих органів влади СРСР вони будуть тиснути на республіку.

Я особисто буду голосувати проти проекту. Я сподіваюсь на те, що Господь Бог допоможе народу України здобути незалежність і волю. Дякую. /Оплески/.

ГОЛОВА. Слово надається народному депутату Карпенку. За ним виступатиме депутат Багров.

КАРПЕНКО В.О., редактор газети "Вечірній Київ" /Прирічний виборчий округ, м. Київ/. Шановні колеги, шановний Леоніде Макаровичу! Ні в кого не викликає сумніву, що ми сьогодні обговорюємо один з найважливіших документів за всю роботу Ради нинішнього складу. Документ, який може круто повернути долю України на перехрестях світової історії. Тому я хочу, скориставшись своїм регламентом, внести пропозицію надати сьогодні можливість виступити всім народним депутатам, які захочуть висловитися, оскільки питання дуже важливе. Люди ці представляють тисячі своїх виборців. Навіть якщо треба, то за рахунок регламенту до 3–5 хвилин, тим більше, що це багатоаспектне питання досить широко вже висвітлювалося. Це –

перше. І друге. Я підтримую вас, Леоніде Макаровичу, щоб по можливості обійтися без емоцій, бути спокійними і розважливими. Хай переконують не голосові зв'язки, а факти і аргументи.

Розглядаючи проект Союзного договору, який надійшов із центру, мені здається, слід виходити, принаймні, із двох принципових позицій. Перша – із результатів республіканського опитування, друга – із відповідності проекту Союзного договору Декларації про державний суверенітет України. Я взяв для виступу тільки один цей аспект. Використав для цього просту методу – з одного боку поклав нашу Декларацію, а з другого – Союзний договір. Що стосується опитування. Всі знають: і ми в Верховній Раді, і весь народ /що народ України – все населення/ переважно більшістю висловилися за Союз Суверенних Держав. Що ж до відповідності цих двох документів, про які я сказав, дозвольте зупинитися конкретніше.

Безумовно ж, новий проект Договору відрізняється від попередніх, але тільки за фразеологією, а не за суттю. За суттю він повністю відповідає задуму “сохранение и обновление Союза”. “Сохранение” полягає в збереженні Союзу як централізованої, унітарної держави з єдиним центром, єдиною Конституцією, єдиними збройними силами, єдиною фінансово-грошовою системою і так далі. “Обновление” бачиться тільки за формою. Деякі поступки зроблено проголошенням суверенітетам, але тільки на словах. А тому порівняємо основні принципи цих двох документів: Декларації про державний суверенітет України і проекту нового Союзного договору.

Декларація проголошує незалежність і рівноправність республіки у зовнішніх зносинах. Проект передбачає, що “...в качестве суверенного государства, субъекта международного права...” виступає Союз і йому належить “...осуществление внешней политики”.

Декларацією проголошується, що Українська Радянська Соціалістична Республіка забезпечує верховенство Конституції та законів республіки на своїй території. Проект же передбачає: “Законы Союза по вопросам его ведения обладают верховенством и обязательны для исполнения на территории республики”.

Декларація проголошує: “Народ України має виключне право на володіння, користування і розпорядження національним багатством України”. Проект Договору в статті 8 передбачає загальносоюзну державну власність.

У Декларації записано, що Україна самостійно створює банкову, цінову, фінансову системи, а при необхідності – свою грошову одиницю. Проект Договору передбачає віднести у сферу відання Союзу “...хранение золотого запаса, алмазного і валютного фондів...”, а також “...осуществление денежной эмиссии.” До чого призвело все це, ми бачимо по тій гіперінфляції і зубожінню населення, що охопило всю країну і нашу республіку зокрема після павловських реформ.

Декларація стверджує, що Україна має право на власні Збройні Сили. Проект Договору відносить у відання Союзу “обеспечение обороны и руководство Вооруженными Силами, пограничными, внутренними, железнодорожными войсками Союза”. Про те, як забезпечувалася оборона впродовж існування імперії, свідчать цифри, нещодавно

опубліковані в пресі: чисельність армії в 1920 році становила 3,5 мільйона чоловік, у 1924 році – 560 тисяч чоловік, у 1941 році, напередодні війни, – 5,3 мільйона чоловік, у 1945 році, на кінець війни, – 12 мільйонів, у 1989 році – 4,5 мільйона чоловік. Ще деякі цифри, наведені в журналі “Огонек”: всього нині налічується військовослужбовців у Радянському Союзі, працівників КДБ, Міністерства внутрішніх справ – 9 мільйонів 660 тисяч чоловік. З цієї кількості чисельність армії – 4,5 мільйона, отже, на долю КДБ та МВС припадає 4,2 мільйона чоловік. Не дивно, що зарубіжні фахівці розцінюють наші військові витрати у 18–20 відсотків національного доходу. Для порівняння скажу, що військові видатки США становлять 6–7 процентів і ФРН – лише 2 проценти їхнього національного доходу. Коментарі, як кажуть, зайві.

Завершуючи виступ, хочу наголосити на назві проекту “Договор о Союзе Суверенных Государств”. Елементарна логіка вимагає, що такий Договір мають підписувати суверенні держави. Чи стала Україна такою? Як ви всі розумієте, питання не риторичне. З цієї трибуни лунали про це переконливі аргументи.

Отже, я дійшов таких висновків:

Перше. Запропонований проект Союзного договору суперечить основним положенням Декларації про державний суверенітет України, а отже, інтересам нашого народу.

Друге. Вступати в будь-який союз Україна може лише як суверенна держава зі своєю Конституцією, з усіма іншими необхідними ознаками і атрибутами суверенності, на рівноправних і взаємовигідних умовах. Дякую за увагу.

ГОЛОВА. Слово надається народному депутату Багрову. За ним виступатиме депутат Залудяк.

БАГРОВ М.В., Голова Верховної Ради Кримської АРСР /Нижньогірський виборчий округ, Кримська АРСР/. Уважаемые депутаты! В этом зале, с этой трибуны, особенно в экстремальных ситуациях, очень часто звучит тезис, что мы призваны отстаивать, защищать интересы своего народа и, принимая то или иное решение, должны постоянно думать о судьбах нынешнего и грядущих поколений.

Я полностью с этим согласен. Действительно, высшим принципом, которым мы должны руководствоваться в своей депутатской деятельности, является воля народа. Волеизъявление народа Украины по вопросу быть или не быть Союзу и на каких принципах Украина должна входить в состав Союза, высказано на референдуме и в опросе, который мы провели.

Народ Украины высказался за то, чтобы Союз был и Украина входила в состав Союза на правах суверенного государства на принципах Декларации о суверенитете. И мне сегодня, честно говоря, странно было слышать, как кое-кто, пытаясь продемонстрировать свои юридические познания, утверждал о том, что во время проведения референдума народ высказывался не за единый союз, а за союз государств.

Дорогие товарищи! Не надо желаемое выдавать за действительное. На самом деле это не так. Я хочу сказать, что другой вопрос – какой нам нужен Союзный договор? Я не идеализирую этот документ, который мы сегодня с вами обсуждаем. Думаю, что

в нем, действительно, есть целый ряд вопросов, которые требуют уточнений. Хотя не могу согласиться и с тем, что, как уже прозвучало с этой трибуны, он не годится даже в концептуальном отношении.

Мне кажется, что главная цель нашего сегодняшнего обсуждения состоит в том, чтобы мы взвешенно, спокойно посмотрели, как с точки зрения права этот документ гарантирует наш политический, экономический суверенитет; насколько верно там распределены полномочия между республикой и центром; не ущемляются ли наши интересы, все ли делается для того, чтобы Украина и Союз могли полноправно развиваться. В этом плане, конечно, есть целый ряд вопросов, которые требуют доработки. Причем буквально с самого начала. Например, вопрос субъектности федерации, кто может быть участниками и членами этого союза.

Я хочу заявить о том, что во время работы Подготовительного комитета было совершенно четко сказано о том, что членами будущего Союза являются и автономные образования.

Поэтому мы сказали и на Подготовительном комитете, и это же я повторяю в этом зале, что Крым как автономная республика будет подписывать Союзный договор в составе делегации Украины. И мы на этом стоим. Вместе с тем есть вопросы, которые тоже требуют дальнейшей доработки. Например, вопросы формирования союзного бюджета, структуры союзных органов вплоть до структуры будущего Верховного Совета.

Лично мне, и я об этом уже говорил, непонятно предложение о Совете Республик. Считаю это не очень удачной формой, ибо Совет Национальностей значительно лучше отражает сегодняшние реалии.

Нужно сделать все для того, чтобы максимально большее число народов и национальностей было представлено в Верховном Совете. Это будет и демократично, и правильно с точки зрения права.

Я считаю, что документ, который мы сейчас рассматриваем, в целом можно было бы одобрить с учетом предложений, которые будут высказаны депутатами при его обсуждении. После его доработки и образования полномочной делегации от республики можно этот Договор подписывать. Спасибо за внимание.

ГОЛОВА. Слово надається народному депутату Залудяку. За ним виступатиме депутат Пилипчук.

ЗАЛУДЯК М.І., голова Комісії Верховної Ради Української РСР у питаннях екології та раціонального природокористування /Кременчуцький-Крюківський виборчий округ, Полтавська область/. Шановний Голово! Шановні народні депутати! Всі ми розуміємо, що питання, яке зараз обговорюється Верховною Радою, має доленосне значення для народу України. Тому я сподіваюсь, що до його вирішення ми підійдемо виважено, з розумом і вірою в добре майбутнє нашої республіки, пам'ятаючи результати народного референдуму 17 березня 1991 року.

Я хотів би поділитися з вами своїми думками як голова комісії, як народний депутат від Полтавщини – одного з визнаних історико-культурних центрів України, а також висловити думки народних депутатів – членів нашої комісії, а вони різні.

Без сумніву, найбільш принципові позиції проекту Договору – повноваження, які передаються республіками Союзу, порядок їхнього здійснення, механізм участі республік у виконанні функцій Союзу. Частина народних депутатів – членів нашої комісії – вважає, що саме з цих питань проект особливо недосконалий. Виходячи з проголошених у преамбулі принципів, вони вважають, що у Договорі можуть бути лише дві форми повноважень: основна республіканська та союзна, яка формується на добровільних засадах, на основі спільних інтересів держав-учасниць Договору.

Україна має самостійно вирішувати всі питання державного життя, свого розвитку, за винятком лише тих, що передаються, до спільного відання. У запропонованому проекті всі функції державного управління розподілені між союзною та союзно-республіканською компетенцією. З таким підходом погодитися не можна. І це думка частини наших народних депутатів.

З питань, віднесених до союзного вирішення, у Договорі має бути зафіксований чіткий механізм участі республіки в підготовці та прийнятті рішень, забезпеченні їх виконання. Це могло б бути забезпечено за рахунок обов'язкової участі представників республіки у підготовці та прийнятті законодавчих актів з питань, віднесених до компетенції Союзу, у формуванні виконавчих та судових органів, у їх роботі.

При цьому частина народних депутатів зовсім не розуміє, про яку самостійність союзних органів у вирішенні питань може йти мова, коли вони створюються для реалізації спільних інтересів республіки.

Незрозуміле, як буде виконуватися те, про що йдеться у статті 7 /абзац 5, останнє речення/.

Членами нашої комісії вносилися пропозиції про те, щоб замість повноважень Союзу визначити сфери співробітництва держав, що входять до Союзу. До їх числа пропонувалося віднести координацію зовнішньої політики, стратегічну оборону, координацію розвитку спільного економічного простору, охорону навколишнього природного середовища та ряд інших. Розмірковуючи далі над цим питанням, можна підійти зважено як до визначення повноважень, які делегуються Союзу, так і до пріоритетних сфер співробітництва.

Про екологічну частину Союзного договору. В цих питаннях запропонований проект значною мірою непослідовний. З одного боку, визначається право республік на встановлення порядку використання, володіння та розпорядження природними ресурсами. А з другого боку, до спільного відання Союзу та республік відноситься встановлення основ природокористування і охорони навколишнього середовища, загальних принципів та нормативів у галузі екологічної безпеки, встановлення порядку одержання, зберігання та використання радіоактивних матеріалів, вирішення питань охорони та використання природних ресурсів, економічної зони та континентального шельфу. Таким чином, нанівець зводиться право власності республіки на природні ресурси як основи її економічного суверенітету. Тому в проекті Договору має бути чітко визначено збереження функцій влади в галузі охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів за республіками. Враховуючи,

що природні процеси не визнають державних кордонів, охорона природи разом з тим вимагає широкого міждержавного співробітництва, об'єднання чималих зусиль та коштів. У проєкті можна передбачити наділення Союзу певними повноваженнями щодо створення єдиної системи спостереження за станом навколишнього середовища, екологічної та інформаційної системи розвитку наукових досліджень природних ресурсів з космосу, вивчення світового океану та інших, які визначила разом з фахівцями наша комісія. Ми вважаємо, що екологічне співробітництво республік має стати предметом спеціальної угоди між республіками. Проєкт такої угоди підготовлений екологічними комісіями Верховних Рад більшості республік.

Ще декілька зауважень з урахуванням думки народних депутатів – членів нашої комісії.

1. Пропонується додатково вивчити /сьогодні вже про це говорили/ питання щодо форми участі автономних республік, які проголосили свій державний суверенітет і залишилися в складі інших республік-держав і які ставлять питання про участь у підписанні Союзного договору.

2. Деякі депутати наполягають на тому, щоб передбачити громадянство лише держав – учасниць Договору. А в межах Союзу статус громадян та інші правові відносини на території інших учасників Договору регулювати на основі спеціальної угоди. І вони гадають, що це питання потребує ретельного вивчення з урахуванням результатів обговорення малого проєкту Закону про громадянство.

3. Щодо міжнародної правосуб'єктності Союзу. Це питання необхідно вивчити не тільки так, як нам хочеться записати, а й з позиції, як це буде сприйматися міжнародним співтовариством, як це пов'язується з міжнародним правом. Деякими фахівцями висловлюється точка зору, що Союз може виступати як міжнародний правовий суб'єкт з тих питань, які віднесені до його повноважень. Це доцільно ще раз глибоко вивчити і сформулювати в проєкті.

Шановні депутати! Є думка іншої групи народних депутатів – членів нашої комісії – до якої приєднуюсь і я. В чому вона полягає? При всій економічній самостійності України та інших республік Союзу в питаннях фінансової, кредитно-грошової, цінової, соціальної і екологічної політики необхідно мати узгодженість дій. Тож керувати і регулювати ці процеси можливо з одного центру. Цілком закономірно, що це управління не повинно перетворюватися в обмеження права суверенних республік. Саме Союзним договором повинна бути передбачена безпосередня і рівноправна участь кожної із суверенних держав в організації управлінських функцій. А це означає, що повинні бути спільні дії Союзу в єдиному економічному просторі із системою інфраструктури, яка складалася в республіках, тобто: академічна, галузева, вузівська науки; проєктно-конструкторські організації, система загальносоюзних технічних стандартів тощо. Тим більше, що створення єдиного економічного простору Союзу і перехід до ринкових відносин – це і буде один із основних факторів подолання економічної кризи як в республіці, так і в Союзі.

Крім цього, є ще такі моменти, які важко віднести до чисто економічних. Мова йде про те, що в результаті розпалу будуть великі, широкомасштабні міграційні процеси

не тільки з великими збитками, а й зламаними людськими долями і навіть життям. Це треба зрозуміти всім.

Отже, враховуючи сказане, пропоную комісіям ще раз детально опрацювати проєкт Договору, а Комісії, з питань державного суверенітету узагальнити всі зауваження і разом з проєктом рішення Верховної Ради подати на наш розгляд.

Дякую за увагу.

ГОЛОВА. Слово надається народному депутату Пилипчуку. За ним виступатиме депутат Грабін, Сумська область.

ПИЛИПЧУК В.М., голова Комісії Верховної Ради Української РСР з питань економічної реформи і управління народним господарством /Жовтневий виборчий округ, Рівненська область/. Шановні колеги, шановні депутати! У нашого народу вже виробилася тверда думка, що ті, хто зібрався в цьому залі, думають про те, щоб стало ліпше Україні. Тож давайте ми проведемо аналіз цього Договору і відповімо, чи стане ліпше Україні після підписання його в такому вигляді. І в зв'язку з цим ми повинні спитати ось що. Чи стає Україна суб'єктом міжнародного права, підписавши Договір? Чи відповідає проєкт Договору Декларації про суверенітет України? Чи відповідають положення Договору принципам, що закладені вже в його першому розділі? Чи економічно вигідно не мати власної економічної політики? Які будуть наслідки підписання Договору? Які ми висновки повинні зробити щодо проєкту Договору і які пропозиції повинні внести, обговоривши ці питання? Ось із таких семи розділів і складається моя доповідь.

Перший розділ. Чи стає Україна суб'єктом міжнародного права, підписавши Договір? За принципами функціонування федеративної держави в тих питаннях, які віднесені в Договорі до відання Союзу, Україна не може вступати в зносини з іноземними державами, укладати з ними міжнародні договори, ставати членом міжнародних організацій. Це перше.

Друге. Не визначено в Договорі, що відносити в рамках спільної компетенції до повноважень Союзу, а що – до повноважень України.

Практика ж показує, що в сферах спільної компетенції центр не лишає республікам більш-менш реальних прерогатив. Законом обумовлюється єдина політика, а закон – це є обмеження прав. Той має право на обмеження прав, хто приймає закон.

Третє. Україна не зможе стати суб'єктом міжнародного права, так як не зможе забезпечити політичний, економічний і військовий контроль за власною територією власними засобами, і не буде визнане державами. Так говорить міжнародна практика.

Четверте. Навіть якщо іноземні держави погодяться обмінятися з Україною дипломатичними представництвами і визнають її, то це буде символічна акція.

П'яте. Практично за таких умов ніхто не погодиться на встановлення таких зв'язків з Україною.

Шосте. Зміст цього Договору прирікає Україну на міжнародну ізоляцію.

Сьоме. Відомо, що жодна держава не може вільно розвиватися, не інтегруючись у міжнародний розподіл праці.

Восьме. Україна позбавляється можливості брати міжнародні кредити і користуватися міжнародною допомогою та інше. А в борги Україну без її відома, згоди і користі для неї може втягувати Союз.

Тож чи вигідно це? Чи буде ліпше Україні, якщо вона не стане суб'єктом міжнародного права?

Розділ другий. Чи відповідає проект Договору Декларації про державний суверенітет України?

Перше. У статтях 5, 6, 8, 9 Договору йдеться, що в компетенції СРСР лишається те, що було записано також і в статті 73 Конституції Радянського Союзу, яка була прийнята в 1977 році.

Друге. Територія Союзу включає в себе і території союзних республік. Так хто ж із них є господарем території? В нашій Декларації записано, що територія не може бути змінена або використана без згоди України. А в Договорі записано, що зміни території затверджуються союзним центром.

Третє. В Декларації записано, що весь економічний і науково-технічний потенціал на території України є власністю її народу. В Договорі ж – протилежне: більша частина власності лишається за Союзом.

Четверте. В Декларації записано, що Україна сама визначає зовнішню і внутрішню політику. В Договорі зазначено, що це є повноваженнями Союзу.

П'яте. В Декларації і статті 71 нашої Конституції записано про верховенство законів України, а в Договорі – повноваженням центру є те, які діють закони, і в тому числі щодо спільних повноважень. Отже, йдеться про верховенство законів Союзу.

Шосте. В Декларації записано про Збройні Сили України, але в Договорі цього не передбачається.

Сьоме. В Декларації йде мова про власні податкові, фінансові системи, про грошову одиницю. Договір передбачає єдину систему, тобто не нашу.

Чи відповідають положення Договору принципам, що містяться в його ж першому розділі? В основу Договору закладено принцип федерації, а в основних принципах відзначається, що це Союз Суверенних Держав. Це – антиподи.

Кожна республіка – це є держава, а їх Союз – теж держава. Це – юридичний нонсенс. Бо Пилипчук є Пилипчук, і його печінка – це теж Пилипчук.

Записано, що держави мають всю повноту політичної влади, але в тексті це послідовно вимивається. Єдиний принцип, який відповідає в розділі 1 дійсності і розкриває суть Договору, – це принцип сьомий, що Союз Радянських Суверенних Держав – це є суб'єкт міжнародного права і спадкоємець Союзу Радянських Соціалістичних Республік. Оцей принцип абсолютно вірний.

Чи економічно вигідно не мати власної економічної політики? В результаті того, що фінансовий баланс викінчений лише на рівні Союзу, з України мобілізується 40,3 мільярда карбованців.

У зв'язку а тим, що кредитна політика має баланс, викінчений на рівні Союзу, від нас мобілізується 83 мільярди карбованців, внаслідок того, що існує єдина грошова

політика і на емісію ми вплинути не можемо. В цьому році така емісія, я прогноую, становитиме десь близько 400 мільярдів, або півтрильйона, це розрушить нашу економіку.

Податковою політикою союзний Уряд передбачає 10 процентів обсягу реалізації зібрати з України. Там, між іншим, працювали академіки, іноземні фахівці. Павлов погодився, бо зрозумів, що це є потужний компенсатор.

Цінова політика. Тут ми не можемо вплинути. Ця “апрельская шутка” союзного Уряду досі гикається нам.

Валюта, ми заробляємо 6 мільярдів карбованців валюти. Якби ми її самі реалізували, то продавали б по 28 карбованців за іноземний карбованець. Це більше 100 мільярдів.

Єдина статистика. Ніхто не знає, що ми виробляємо, що збираємо.

Які ж наслідки укладення Договору?

Перше. За проектом Договору Україна не забезпечується статутном суб'єкта міжнародного права, що може призвести до втрати нею і членства в Організації Об'єднаних Націй.

Друге. Україна не зможе не тільки проводити, але й мати власну зовнішньоекономічну та зовнішньополітичну лінію. Не здатна буде запровадити власний господарський механізм і формувати внутрішню політику у заробітній платі. Ми не зможемо вирішувати питання пенсій, цін, податків тощо. Україна не зможе розпоряджатися власністю і мати від цього вигоду. Україні лишається обов'язок регулярних поставок продукції і гасіння політичними методами соціальних збурень, вирішення питань екології.

Третє. Більшість положень Договору суперечить і не відповідає Декларації.

Четверте. Після підписання Договору ми не зможемо стати членом Міжнародного валютного фонду світового банку, Міжнародного банку реконструкції і розвитку, бо ми не маємо власної валюти, права контролю за емісією, за валютною виручкою.

Ми не зможемо стати членом Генеральної угоди по торгівлі, тарифах, бо не маємо митниці.

Ми не зможемо стати членом МАГАТЕ, бо не маємо своєї атомної енергетики, права контролю над нею.

Ми не зможемо стати членом Міжнародної організації цивільної авіації.

Я вибачаюсь, дозвольте ще одну хвилину, будь ласка.

ГОЛОВА. Ми працюємо тільки за регламентом.

ПИЛИПЧУК В.М. Внесу тільки пропозицію – треба зробити експертизу: чи стане Україна суб'єктом міжнародного права, підписавши Договір? Ще плюс до тих пропозицій, що були.

ГОЛОВА. Слово надається народному депутату Грабіну. За ним виступатиме депутат Скальський, Хмельницька область.

ГРАБІН В.В., голова підкомісії Комісії Верховної Ради Української РСР з питань розвитку базових галузей народного господарства /Глухівський виборчий округ,

Сумська область/. Шановні депутати! Шановний Леоніде Макаровичу! Я свій виступ хочу розпочати із запитання: чи правомірно сьогодні говорити нам, депутатам, про те, бути чи не бути Союзом? Адже на це запитання відповіли “так” понад 22 мільйони, або більше 77 відсотків громадян України, які взяли участь у референдумі. Тому я не розумію деяких демократів та їх вождів, котрі підбурюють людей сказати Союзному договору “ні”. Якщо це демократія, то це, на мій погляд, жахливо. Думаю, що не можна так нехтувати волевиявленням і бажанням тих, хто нас обрав.

Тому відповідь на запитання може бути тільки одна: Союзом – бути! А коли це так, то повинен бути Договір, що стосується побудови Союзу.

І друге запитання: запропонований проект Договору відповідає цілям і умовам Союзу Суверенних Держав чи ні? На мій погляд, в основному він відповідає. Так, він не ідеальний, над ним треба працювати, і він став би набагато кращим, і він би більшою мірою відповідав потребам нашого українського народу. І коли я порівняв цей проект Договору з основними принципами міжнародного права, то повинен сказати, що він в основному їм відповідає, а також відповідає нашій Декларації про державний суверенітет України, за який ми майже одностайно проголосували.

І тому сьогодні відмовлятися від цього, перекручувати, – на мій погляд, негарно. Тому пропоную, в основному схвалити Договір, обрати повноважних представників нашого парламенту, котрі візьмуть участь у доопрацюванні цього проекту з урахуванням наших пропозицій і зауважень та його підписанні.

Зробити це, на мою думку, треба під час роботи нашої сесії, що залишився, тобто на наступному тижні. Ми не можемо гаяти час.

Вивчаючи цей документ, я дійшов висновку, що ми, Верховна Рада, зробили велику помилку тому, що зайняли позицію спостерігачів, а не активних працівників по доробці цього документа.

Я наведу лише один приклад. У статті 9, де йдеться про податки, їх регулювання і призначення, сказано, що вони розподіляються за згодою між Союзом і республіками з урахуванням їх показників у соціально-економічному розвитку. Гадаю, якби ми працювали над цим документом, то цього б не було записано. Це ж стосується й питань валюти, фонду на валюту, каналу оподаткування, спільного керівництва тощо. Таким чином, на мій погляд, ми повинні не спостерігати, а активно працювати, тому що Договір буде, за це висловився наш народ. Краще його доробити, щоб він, дійсно, працював.

І ще одне. Сказано, що державам-учасникам Договору будуть надані найсприятливіші умови. Тож давайте не гаяти марно часу, а якомога більше і краще думати над тим, яким повинен бути цей Договір.

І останнє, що я хотів би сказати. Товариші, багато сьогодні в залі з цього питання перекручень, дуже багато таких прикладів, коли дехто хоче ввести народ України в оману стосовно питання про самостійне життя українського народу. Давайте будемо поміркованими людьми. Давайте зважимо на дійсність, яка є, в якій ми живемо. Хіба може сьогодні наша Україна /якщо ми будемо самостійні, так, як дехто цього хоче/ вижити самостійно?

Мені здається, товариші /я не знаю, чому це такі бурхливі аплодисменти/, я впевнений, що співставляючи економічні, соціальні, політичні наші можливості, можна дійти висновку, що в наш час цього бути не може. І той, хто це відстоює сьогодні, той відстоює свої політичні амбіції. Я хочу сказати людям України: люди добрі, будьте пильні в цей час!

ГОЛОВА. Заспокойтесь, кожен може говорити, що він хоче. Це право депутата.

Слово надається народному депутату Скальському. За ним виступатиме депутат Ходоровський.

СКАЛЬСЬКИЙ В.В., голова Городоцької районної Ради народних депутатів, голова виконавчого комітету /Городоцький виборчий округ, Хмельницька область/. Шановні депутати, шановні виборці! Сьогодні ми обговорюємо одне з найважливіших питань нашого життя – яким бути оновленому Союзу, за який, як відомо, на референдумі 17 березня 1991 року, я нагадаю, проголосувало 22 мільйони 110 тисяч 899 жителів України, що становить 70,6 відсотка від кількості громадян, що взяли участь у голосуванні.

На мою думку, відповідь треба шукати і в результатах опитування населення України, яке проходило одночасно із загальносоюзним референдумом, де народ України відповів “так” на запитання “Чи згодні ви з тим, що Україна має бути у складі Союзу Радянських Суверенних Держав на засадах Декларації про державний суверенітет України?” Позитивну відповідь переважною кількістю голосів дали жителі всіх областей України, за винятком трьох – Львівської, Тернопільської й Івано-Франківської.

На сьогодні це воля народу, і саме з цього ми повинні виходити, шукаючи відповідь на питання, яким бути Союзу? А не ставити питання про те, що будь-якому Союзу – “Ні”! Бо з таким зверненням до Верховної Ради, наприклад, звернулась координаційна рада обласних Рад народних депутатів Івано-Франківської, Львівської, Тернопільської областей – про те, що вона рішуче виступає проти розгляду питання про Союзний договір на цій сесії. А коли ж тоді розглядати це питання?

На наш розгляд представлений проект Договору про Союз Суверенних Держав, який розроблявся Радою федерації і створеним четвертим з’їздом народних депутатів Союзу Підготовчим комітетом.

Влаштує чи не влаштує нас цей проект? Ось предмет сьогоднішнього обговорення. Зрозуміло, в такому вигляді, як він є зараз – ні. А з відповідними змінами і суттєвими доповненнями, які, до речі, внесли і ще внесуть депутати /такі доповнення сьогодні з цієї трибуни ідуть, і непогані доповнення/, – так. Тому можна було б зробити окрему таблицю, де б проголосувати ту концепцію, на яку ми з вами будемо виходити відносно цього Договору.

Чому я так думаю? А тому, що база в проекті Договору є і нікуди ми від цього не подінемося. У багатьох концептуальних підходах він не суперечить Декларації про державний суверенітет України. Хоча є такі положення, які слід було б змінити і привести у відповідність з Декларацією про державний суверенітет України. Наприклад, стаття 6 /уже про неї говорили/, де йде мова про сфери спільного ведення Союзу і

республік. Тут, на мою думку, варто було б підійти більш виважено, особливо в тій частині, де йде мова про проведення єдиної фінансової, кредитної, грошової, податкової, страхової і цінової політики, створеної на базі загальної валюти.

Думаю, що мене підтримають депутати в тому, що ці стосунки могли б здійснюватися лише на загальних принципах, а не організовуватися з центру.

І в тій статті одночасно можна було б погодитися з тим, що деякі сфери спільної діяльності треба мати обов'язково. А саме: в галузі паливно-енергетичних ресурсів керівництво енергетичною системою країни, залізничним, повітряним і морським транспортом і таке інше.

У Договорі варто було б чітко визначити і систему утворення союзного бюджету і його використання. Більш сприйнятною може бути і національна система. Є питання і до двопалатної системи парламенту – бути федерації чи конфедерації. Одним словом, над Договором ще треба працювати і працювати, а не відхилити його взагалі.

Але при цьому обов'язково нам треба сьогодні доручити комісіям з участю Кабінету Міністрів ґрунтовно проаналізувати політичні, економічні наслідки підписання або непідписання такого Договору.

Що ми втратили від того, що не брали, як слід, участі в його розробці? Що ми втратимо, якщо будемо затягувати цю справу? Думаю, що, маючи протокол доповнень до Союзного договору після сьогоднішнього засідання, нам слід врешті-решт створити повноважну комісію для його доопрацювання разом з іншими республіками. Не зрозуміло, чого вичікувати. Від цього ж ми тільки виграємо. Вважаю, що на сьогодні ми не знаємо думку Уряду стосовно Договору, а це можна було б зробити у доповіді Уряду, і думку Президії. Думку нашого Голови Верховної Ради щодо Договору ми знаємо, але стосовно Договору, який представлено, ще не знаємо. Ці думки варто було б сьогодні почути використати для доповнень.

Вважаю, що аналіз треба зробити. І зробити обов'язково так, щоб у залі не було емоційних висновків і закликів, а були представлені депутатам думки спеціалістів з цього приводу. А спочатку хотілося б почути їхні думки про механізм реалізації цього Договору. Дякую.

ГОЛОВА. Слово надається народному депутату Ходоровському. За ним виступатиме депутат Гуренко.

ХОДОРОВСЬКИЙ Г.І., голова Комісії Верховної Ради Української РСР у справах жінок, охорони сім'ї, материнства і дитинства /Ленінський виборчий округ, Чернівецька область/. Шановний Леоніде Макаровичу, шановні народні депутати! Мені, як, напевно, і всім вам, нелегко стояти на цій трибуні і зараз брати участь в обговоренні такого важливого питання. Хочу сказати тільки те, що жінки, які збиралися минулого тижня тут, у Києві, на республіканську установчу нараду, а також для проведення науково-практичної конференції “Жінка і суспільство”, якоюсь мірою у мене перед очима, і я чую їхні голоси, я чую біль і страждання, які вони висловлювали, бачу їхні очі. Це трошки надає мені спокою і, може, навіть хоробрості, щоб наважитися виступити сьогодні.

Чому я так говорю? Тому, що мені хочеться відверто й чесно і собі, і вам, і всьому народові України сказати: ми протягом цілого року зволікали з цим питанням. Ми протягом цілого року не хотіли чесно, відверто, в деталях, скрупульозно обговорити питання нашого ставлення до Союзу. І коли ми сьогодні відверто обговорюємо його, керуючись не лозунгами, не якимись закличками, а конкретними обрахунками, аналітичними підходами до Союзного договору, то це вже схоже на ту нормальну роботу, якою ми мали займатися протягом року. Ми ж могли мати вже свій варіант і свої науково обгрунтовані підходи до Союзу. Чому ми цього не зробили? Кого ми маємо звинувачувати зараз? І чому ми дивуєшся, що центр прислав нам. А що ж тому центру було робити, коли ми сидимо і мовчимо, не займаємо активної, наступальної позиції – громадянської, української. Не було ж її висловлено. І немає чого дивуватися, що мають місце різні підходи. Я це нормально сприймаю. Більше того, чому було б протягом останніх якщо не місяців, то хоча б тижнів не вступити у взаємні контакти з іншими республіками, з якими в нас уже є договори, і вирішувати питання про союз з ними, досягти якихось узгоджень і зараз виступати спільно з цими республіками. Хіба це було б погано? І тому я кажу, що ми не маємо права когось звинувачувати, ми можемо звинувачувати тільки самі себе.

Комісія в справах жінок, яку я представляю, така ж приблизно за своїм складом, як і вся Верховна Рада. Я маю на увазі, що там в полярні люди за своїми ідеологіями, і є якась середина, котра становить більшість і яка більш виважено і нормально, без крайніх висловлювань ставиться до обговорюваного питання.

Відверто хочу сказати ось що. Горбачов підписав цей важливий документ 18 червня. Всім зрозуміло, що він до нас потрапить не 18, а пізніше. Сьогодні, 27 червня, пройшло менше 10 днів з дня підписання. Хіба можна за 10 днів вивчити документ такою мірою, щоб співставити хоча б з Декларацією – по кожному пункту, по кожному положенню. Не можна було цього зробити. Крім того, чомусь це не прозвучало, але я, по-моєму, правильно вловив учора таку деталь в програмі “Час”: сказали, що цей документ буде опублікований. Як виявилось, він уже надрукований.

Звичайно, було б абсолютно правильно, якби ми, як сказав наш шановний Голова на Президії Верховної Ради, поклали зліва чи справа /як кому подобається/ Договір, з іншого боку – Декларацію, а посередині – розрахунки, котрі дали нам Академія наук і Кабінет Міністрів, і уже на основі аналізу висловили своє ставлення до цього Договору. Та переважна більшість цих виступів просто фразеологічні вправи, я не кажу, що вони погані, у більшості випадків якраз хороші, але це не є виважено науковий підхід до такої серйозної справи.

Зважаючи на це, ми на комісії дійшли такої думки: повернутися до обговорення ще раз, оскільки працюватимемо до 15 числа, і внести усі пропозиції, які з'являться і сьогодні, і завтра, і через тиждень.

Тобто ми повинні провести це суттєве обговорення на більш високому, науковому рівні.

Якщо аналізувати цей документ в цілому, то мене, медика і простого громадянина своєї держави, здивували дві речі, про які я хочу сказати, бо не маю часу, аби обговорити кожну деталь.

Скажімо, в сфері повноважень союзу, є сфера спільних повноважень союзу і держав-учасниць, але немає сфери повноважень держави зокрема. Як це можна розуміти? Тому вважаю, що якби ми обумовили цей момент, відпав би цілий ряд питань, які тут сьогодні обговорювались.

Я не розумію, чому в статтях 8 і 9, де йде мова про власність і податки, знову проходить ідея підтримки відстаючих, слабких в економічному відношенні. Чому не розумію? Тому, що всі повинні бути сильними, всі повинні триматися на ногах міцно, а якщо йдеться про те, щоб допомогти одне одному, то ми маємо цілий ряд інших можливостей і не обов'язково це робити таким перевалочним шляхом, як пропонується в Союзному договорі.

І ще одну пропозицію висловлю. Хотілося раніше це зробити, та не було такої нагоди. Вона стосується тієї повноважної групи депутатів, чи як ми їх поіменуємо, котрих будемо направляти для того, щоб вони взяли участь у підписанні Договору. Я дуже прошу, аби ми знову, як у переважній більшості випадків, не формували цю групу з людей, які висловлюють протилежні точки зору.

Проаналізуймо склад наших робочих органів. Як правило, до них входять люди, які з трибуни виступають з полярними точками зору. Переважна ж більшість у залі не відноситься ні до крайніх лівих, ні до крайніх правих.

Я дуже просив би врахувати мою думку при формуванні групи, бо у нас багато розумних, компетентних людей, які, можливо, менше з'являються на трибуні і висловлюються, але вони депутати – і мають рівні права з своїми більш активними колегами. У цій групі повинні переважати ті сили, які переважають і тут.

Від нашої комісії я вношу пропозицію, яка була проголосована переважною більшістю, підтримати рішення Президії і доручили комісіям доопрацювати цей Союзний договір. Академія наук, Кабінет Міністрів повинні зробити економічне і політичне обґрунтування наслідків вступу чи не вступу до Союзу. Ми зберемося ще раз і висловимо наше ставлення до обговорюваного документа.

Дякую за увагу.

ГОЛОВА. Слово надається народному депутату Гуренку. Потім виступатиме депутат Горохівський.

ГУРЕНКО С.І., перший секретар ЦК Компартії України /Львівський виборчий округ, Київська область/. Шановні народні депутати! Питання про те, бути чи не бути Україні в Союзі Суверенних Держав, сьогодні перед нами не стоїть!

Переконливу і однозначну відповідь на нього дав народ України під час всесоюзного референдуму та республіканського опитування. І кожен, хто зараз на мітингах, в засобах масової інформації та в цьому залі виступав проти участі республіки в Союзі, хто просторікує про колоніальний статус України, про “збереження імперії” і тому інше, той, на мою думку, не просто ігнорує волю народу, а прагне нав'язати йому рішення, яке не має нічого спільного з його життєвими інтересами.

Велику відповідальність беруть на себе ті, хто, керуючись політичними амбіціями, провокує трудящих, передусім молодь, до страйків акцій громадянської непокори та інших заходів, які ні до чого, крім дестабілізації, загострення політичної ситуації в республіці, не призведуть.

Щодо питання, яке ми сьогодні обговорюємо, то воно стоїть так: чи забезпечує доданий проект Союзного договору утвердженню справжньої самостійності республіки і чи відповідає він, врешті-решт, положенням Декларації про державний суверенітет України?

Неупереджений аналіз дає, на нашу думку, підстави в цілому ствердно відповісти на ці запитання. Адже фактом є те, що весь зміст проекту Договору пройнятий основоположною ідеєю: Союз утворюють суверенні держави, які зберігають за собою право на самостійне вирішення всіх питань свого розвитку, які володіють усією повнотою політичної влади, самостійно визначають свій національно-державний і адміністративно-територіальний устрій, систему органів влади і управління.

Водночас вони є повноправними членами світового співтовариства і як такі мають право встановлювати безпосередні дипломатичні, консульські, торговельні та інші зв'язки з іноземними державами, обмінюватись повноважними представниками укладати міжнародні договори і брати участь у діяльності міжнародних організацій.

Учасники Договору об'єднуються в Союзі на добровільній, рівноправній основі і зберігають за собою право вільного виходу з Союзу. Це повністю відповідає тому розумінню суверенності республіки, яка міститься і в Декларації про суверенітет України. До речі, хотів би нагадати, що багато принципів положень до проекту Договору внесено за пропозиціями, які були висловлені Центральним Комітетом Компартії України після опублікування першого, так званого президентського, проекту.

Важливо, що в процесі роботи над проектом Договору в ньому знайшли позитивне, прийнятне вирішення ряд принципів питань, з приводу яких відбувалися гострі дискусії.

Хочу визначити їх. Про територію Союзу, яка складається з територій усіх держав, що утворюють його, і про те, що кордони між суверенними державами – членами Союзу можуть змінюватись лише за угодою між ними; про власність суверенних держав та їх спільну власність, яка закріплюється за Союзом і використовується у спільних інтересах республік /раніше, хто, може, пам'ятає, передбачалася союзна власність – зараз поняття такого в проекті Договору вже немає/; про структуру союзних органів влади і управління, обмеження їх повноважень виключно питаннями, які учасники Договору, підкреслюю, добровільно передають у відання Союзу; про право суверенних держав не лише опротестувувати, а й зупиняти дію союзних законів, які порушують Союзний договір, суперечать Конституції та законам республік, прийнятим у межах їх повноважень.

Підтримуючи в цілому відповідні положення проекту, вважав би за необхідне доповнити їх посиланнями на те, що територія суверенної держави – учасника Союзу може бути використана союзними органами виключно за згодою цієї республіки, а

також про неприпустимість створення будь-яких органів влади і управління Союзом, не передбачених Договором /маю на увазі утворення типу Президентської Ради, Ради федерації і таке інше/.

Чи не найскладнішим питанням союзного державного будівництва у будь-якій союзній державі, як про це свідчить світовий досвід, є питання про розподіл повноважень. Тут немає і не може бути однозначних рішень, придатних, як кажуть, “для всіх часів і народів”. Все визначає конкретними історичними умовами, реальними обставинами в тій чи іншій країні. Приваблива, звичайно, ідея обмежитися визнанням у Договорі лише сфери відання Союзу, зазначивши, що всі інші повноваження належать суверенним державам-членам Союзу. Але скажіть, будь ласка, як бути, наприклад, із створенням умов для формування і функціонування загальносоюзного ринку, як бути з питанням про політику і баланси в галузі паливно-енергетичних ресурсів? Як бути з управлінням енергетичною системою країни, а також магістральним газонафтопроводним, загальносоюзним залізничним, повітряним і морським транспортом?

Врешті-решт, як вирішити, питання координації дій в галузі управління водним господарством, ресурсами міжреспубліканського значення, а також іншими питаннями, яких так багато в нашій союзній країні, чия економіка за багато років склалася і розвивається як єдиний народногосподарський комплекс, де все переплелася і пов’язане тисячами ниток? Чи можна це все розрізати по живому? Хіба можна віднести зазначені повноваження тільки до відання республік або тільки Союзу? Тому обійтися зараз без визначення сфер спільного відання Союзу і республік, на наш погляд, неможливо, бо це, за нашим глибоким переконанням, завдало б величезної шкоди інтересам республік, як і країни в цілому. Інша річ, що деякі питання слід уточнити. Так, було б доцільно в наших пропозиціях до проекту, мабуть, зазначити, що для підтримання порядку в республіці Українська РСР створює республіканські внутрішні війська. Можливі, й інші пропозиції.

Принципового значення ми надаємо тому, що проект Договору однозначно декларує глибоко демократичний характер нашого суспільства – поєднання загальнолюдських і національних цінностей; пріоритет прав людини; збереження і розвиток національних традицій; демократію, засновану на народному представництві і в прямому виявленні волі народу як загальний фундаментальний принцип нашого суспільства; прагнення до створення правової держави як гаранта проти будь-яких тенденцій до тоталітаризму і свавілля. До речі, це повністю відповідає концептуальним засадам нової Конституції нашої республіки, які ми нещодавно погодили у Верховній Раді.

У проекті Договору чітко визначається /і це, на наш погляд, дуже важливо/, що реформований Союз є суверенною федеративною демократичною державою усіма атрибутами держави.

На ваш погляд, тільки за таких умов Союз може бути надійним гарантом суверенітету держав, які входять до нього, ефективно здійснювати в інтересах усіх держав – членів Союзу повноваження, якими добровільно наділяють його суб’єкти федерації.

У проєкті зазначено також, що в міжнародних відносинах Союз Радянських Суверенних Республік виступає як суверенна держава, суб'єкт міжнародного права – наступник Союзу Радянських Соціалістичних Республік.

Це дуже важливо. Але не менш важливо, на наш погляд, сказати і про те, що у внутрішній сфері новий Союз є правонаступником нинішнього Союзу. Інакше буде підірвана вся правова система, створена в країні. А це може призвести до правового хаосу, ще страшнішого, ніж “війна законів”, яка зараз має місце. Нині діючі закони мають зберігати свою правову силу, аж поки в новому Союзі з відповідних питань не будуть прийняті нові закони.

І ще одне. З укладенням Союзного договору реформування Союзу не завершується. Це, якщо хочете, тільки початок. Важливе значення матиме створення відповідної нормативної бази, відпрацювання конкретних механізмів дії тих чи інших статей Договору. До речі, це передбачається статтею 25 проєкту, де йдеться про можливість прийняття, в разі необхідності, додатків до Договору. До роботи над цими документами слід підключитися вже зараз, щоб не зробити тієї помилки, якої ми припустилися під час роботи над проєктом Союзного договору.

За інтереси суверенної України треба боротися, відстоювати їх, особливо на етапі вироблення основоположних документів. Ніхто за нас цього не робитиме.

Шановні народні депутати! Ми розглядаємо сьогодні, справді, доленосне питання. Кожен, кому дорогі інтереси суверенної України, не може не враховувати того, що тільки завдяки братерському Союзу народ України був врятований від знищення в роки Другої світової війни, територія республіки визволена від фашистських загарбників, а в повоєнні роки народне господарство України відроджено в небачено короткі строки. Тільки в Союзі РСР народ України зміг об'єднати свої споконвічні землі.

Ми, комуністи, залишаємося вірними Союзу Радянських народів, розбудовою суверенної України будемо зміцнювати Союз, братню дружбу народів – наше величезне надбання.

ГОЛОВА. Слово надається народному депутату Горохівському. За ним виступатиме депутат Дмитришин.

ГОРОХІВСЬКИЙ Л.Т., член Комісії Верховної Ради Української РСР з питань державного суверенітету, міжреспубліканських і міжнаціональних відносин /Бережанський виборчий округ, Тернопільська область/. Шановні депутати! Бездержавність України завжди була джерелом нестабільності у Східній Європі. Тому для обговорення і підписання Союзного договору одного референдуму недостатньо, оскільки Україна повинна бути незалежною державою, мати статус держави, тобто бути рівноправним партнером. Інакше це буде юридично невмотивовано і вона не буде мати ніякого морального права підписувати і обговорювати цей Договір.

Якщо говорити про сучасну державність, то Україна є колонією, тому що 95 процентів залежить від Москви і нереалізована Декларація про державний суверенітет. Немає власних грошей, немає громадянства, немає армії, немає приватної власності.

Якщо конкретно зупинитися на референдумі, то цей референдум також був проведений тенденційно і односторонньо, тому що у бюлетені повинні бути написані й

інші питання, наприклад, питання про те, чи хоче український народ побудувати незалежну державу. Крім цього, референдум проведений на основі спекуляції, на спекуляції політичної незрілості українського народу. Ми знаємо, що ми виховувалися на бездуховності і на ідеях “єдиної неділимої”, тобто на ідеї злиття націй. І звичайно інших результатів не можна було й очікувати.

Крім цього, якщо зупинитися окремо на варіанті Горбачова Союзного договору, то він суперечить Декларації про державний суверенітет. Він, крім того, науково необґрунтований. Це ініціатива зверху. І коли Комісія з питань державного суверенітету нав'язувала обговорення цього варіанту Союзного договору, то це просто ініціатива зверху, ініціатива нав'язування вірнопідданого виконання волі Москви.

Але найголовніше в цій справі – це не визначена мета. Яку мету переслідує Союзний договір: чи підвищення життєвого рівня українського народу, чи збереження імперії? Якщо врахувати сьогоднішню ситуацію, то економіка знаходиться в катастрофічному стані, і до цього якраз призвела централізація влади у Москві і тоталітаризм.

Єдиний вихід з цієї ситуації – побудова незалежної держави, коли врахувати, що кожного року понад 120 мільярдів карбованців перераховуються на створення союзної власності. А це також аргумент на користь того, що Україна є якраз колонією. Ці гроші допомогли б вирішити, наприклад, соціальні проблеми. Вся економіка України побудована на імперських принципах, а не на принципах доцільності. Хіба вигідно українському народу мати на своїй території більше як 1000 хімічних заводів і лише 7 процентів використовувати для своїх потреб? Ці заводи отруюють і людей, і землю.

Про імперський характер економіки говорить також і те, що транспортні перевезення в цілому по Союзу в кілька разів перевищують усі транспортні перевезення в цілому світі. Екологічну катастрофу на Україні можливо було б вирішити, націоналізуючи всю союзню власність.

Імперія принесла народу бездуховність. Ми виховувалися на засадах марксизму-ленінізму, на ненависті до класового ворога. Нас вчили забувати свою рідну мову, проводячи тотальну русифікацію. Але Союз існує, виникає реальна потреба його демонтажу мирним і безболісним шляхом. Гарантом підписання і реалізації горизонтальних міжреспубліканських угод і був демонтаж Союзу як імперії. Адже такі центральні органи як пост Президента, Верховна Рада ССРСР заважають реалізації цих міжреспубліканських угод.

Відмова від Союзного договору веде до демілітаризації. Якщо ми підпишемо цей Договір, то ніколи не матимемо своєї державності. Може статися соціальний вибух через невирішення багатьох соціально-економічних проблем.

З усього цього можна зробити єдиний висновок, що метою підписання Союзного договору є збереження імперії. І можна, з певністю сказати, що хочуть підписати цей Договір у Верховній Раді члени КПРС, які обіймають відповідальні посади, і великодержавні шовіністи.

Підписання Союзного договору буде злочином проти українського народу. І за це доведеться відповідати перед Україною.

Дякую за увагу.

ГОЛОВА. Слово надається народному депутату Дмитришину. За ним виступатиме депутат Танюк.

ДМИТРИШИН Я.І., член Комісії Верховної Ради Української РСР з питань культури та духовного відродження /Луцький виборчий округ, Волинська область/.

На думку більшості депутатів волинської групи при визначенні підходів до проекту Союзного договору ми неодмінно повинні врахувати наступні важливі обставини.

По-перше, те, що наш народ уже має гіркий досвід укладання подібних договорів. Зокрема з Росією у 1654 році, коли напередодні його підписання Україна мала всі атрибути суверенності, а після підписання втратила їх. А Союзний договір 1922 року /знову те саме/ позбавив Україну суверенності, здобутої у нелегкій борні, і перетворив її на звичайну колонію.

По-друге, маємо усвідомлювати, що підписання нового Договору у запропонованій редакції матиме надзвичайно негативні наслідки для майбутнього розвитку української держави та життя її народу. Підтвердженням цього є повна невідповідність суті цього документа його назві. Мається на увазі Договір про Союз Суверенних Держав. Але в першому абзаці сказано про те, що “кожна республіка – учасник Договору є – знову ж таки – суверенною державою”. Бо суверенітет – це незалежність держави, що полягає в її праві самостійно розв’язувати всі внутрішні і зовнішні проблеми, без втручання іншої держави. Суверенітет виникає одночасно з державою. Він є її необхідною політичною та юридичною ознакою. А що має віддати Україна у відання союзного центру із своїх атрибутів суверенності?

З огляду на те, що проект Союзного договору опублікований із запізненням, я хотів би звернути увагу громадян України, зокрема громадян Волині, на основні моменти. Виявляється, що всі свої найважливіші державні функції Україна має віддати центру.

За союзним центром: питання оборони, оголошення війни, укладення миру, керівництво всіма Збройними Силами, єдиний порядок призову. Але, за даними економістів, нині Україна витрачає на Збройні Сили Союзу близько 15 мільярдів карбованців, а витрати на власні Збройні Сили /хоча б такі, як у Німеччині/ були б у 10 разів меншими. За центром залишається організація керівництва розробкою і виготовленням зброї та військової техніки. Це весь військово-промисловий комплекс, що нині існує і, безсумнівно, буде збільшуватися. Він, до речі, непідконтрольний Україні, але знищує нашу землю, воду, ліси, поглинаючи матеріальні ресурси: нафту, газ, метал. До речі, близько 50–70 процентів саме цих ресурсів іде на військові потреби. За союзним центром – державна безпека і координація діяльності КДБ України. Вважаємо під словом “координація” повний диктат центру.

За союзним центром – уся зовнішня політика, зовнішньоекономічна діяльність та й знову ж таки координація цієї діяльності України – аби валюта надходила до

Москви, а Україна й надалі просила б кошти на проживання. Водночас зазначу, що від зовнішньоекономічної діяльності Україна має /за даними економістів/ близько 3 мільярдів доларів щорічно. Але ці кошти осідають у Москві. У сфері відання Союзу РСР – єдина валюта, єдині фінанси, кредити, золотий, алмазний фонди в Москві. Це повна економічна залежність України від центру.

За союзним центром залишається дослідження космосу /за даними економістів у 1967 році ці витрати становили близько 30 мільярдів доларів – сума більша за всі витрати усіх країн, що займаються космосом/, системи зв'язку, інформації, єдина союзна енергосистема, транспорт усіх видів і газонафтопровідний. На нашу думку, це для того, щоб у будь-який час мати змогу перекрити Україні крани, якщо вона дозволить собі якісь “вольності” щодо союзного центру. Так уже було, зокрема, в Прибалтиці.

Єдина митниця теж залишається за Союзом – щоб не мала Україна захисту свого внутрішнього ринку, економічного простору, а валютні надходження осідали тільки в Москві.

Таким чином, у результаті має бути створена “суверенна наддержава – СРСР” над суверенною державою Україна.

Конституція СРСР повинна була б стати панівною, над Конституцією України, закони СРСР у межах цих перелічених велетенських повноважень будуть чільними над законами України. Верховна Рада СРСР – над Верховною Радою України, Кабінет Міністрів – над Кабінетом Міністрів України, і нарешті Президент СРСР – над Президентом України.

А ще й про власність СРСР. Вона теж повинна бути на території України: в усіх цих велетенських сферах повноважень союзного центру.

Ось такий пропонується нам Союз, який інакше як імперським назвати неможливо, а Україні в ньому гарантована участь суверенної колонії.

Справжня далекоглядна мета запропонованого Горбачовим Союзного договору цілком очевидна – будь-що зберегти від розпаду останню в світі імперію.

Не потрібен ні Україні, ні її народу, на наш погляд, такий кабальний Договір. Натомість Україні: потрібна незалежність повна і ніким не обмежена, як це визначено в її Декларації.

Цілком не обгрунтованими є твердження, що здійснення справжнього суверенітету України призведе до розриву економічних, політичних, культурних чи інших життєво важливих зв'язків.

Україна вже уклала договори з більшістю республік і продовжує укладати, і буде поперед інших держав світу. Але, важливо одне – без диктату і без участі центру. І не варто, на мою думку, марнувати час на обговорення цього Договору.

ГОЛОВА. Слово надається народному депутату Танюку. Після нього виступатиме депутат Чепурний.

ТАНЮК Л.С., голова Комісії Верховної Ради Української РСР з питань культури та духовного відродження /Ватутінський виборчий округ, м. Київ/. Глибокошановні депутати! Проаналізувавши ново-огарьовський проект Союзної угоди, Комісія з пи-

тань культури та духовного відродження одностайно дійшла висновку, що він значно консервативніший за всі попередні варіанти.

Найгірше те, що цей проект демонстративно не враховує різні рівні економіки, ресурсів, ринкові ситуації в республіках: навіть попередні фінансові викладки свідчать про те, що рівень життя в одних республіках піде вгору, в інших – так само різко впаде.

Зокрема. Україна /і тут немає сумнівів/ втратить і на рівні зарплатні, і на ціні товарів, і на пенсіях /як ми бачили вчора відносно села/, і на добробуті, і на культурі. На нас чекають злидні, розруха, фінансовий колапс, залиття нашого ринку і без того здерев'янілим союзним карбованцем: ціни вже до Нового року підскочать на 150-200 процентів.

Виграв чиновник, програв народ. Як і всі нормальна люди, ми, діячі культури і мистецтва, теж прагнемо спільного, тобто ширшого ринкового простору. Але спроби економічного шантажу в бік центру і політичного тиску з боку нашої славної партократії свідчать про неякісність пропонованої нам угоди.

До хорошої справи на налігачі не ведуть. І не треба підмінити поняття /підписувати чи ні/, бо народ, мовляв, висловився за Союз. Важливо, що підписувати – угоду чи кабалу. Парадокс, але в разі підписання наша доля залежатиме не від 53-мільйонного народу, а від позиції, скажімо, Північної Осетії чи іншого новоутворення. Адже суб'єктом нового Союзу можуть стати не лише республіки союзного статусу, а й їхні складові частини. Нонсенс! Для себе Союз взяв за правило не садовити за європейський стіл Україну, оскільки, мовляв, вона складова частина. Щодо тиску на 9 – прошу, посуйтесь! – складова частина республіки має такий же один голос при голосуванні, як і вся республіка. Це крутість нагадує староримську ідею “розділяй і владаруй!” і створює небезпеку навколо Договору.

Проект суперечливий юридично. Початкова теза “про нове начала” суперечить ідеї “сохранения Союза” у невизначеному історичному майбутньому. І вже зовсім неприпустима ідея безстроковості угоди. Навіть Аляску запродали Росія на 99 років, а не назавжди. І що з того вийшло? Чи, ми вже на віки-вічні відмовимось від утворення в центрі Європи Української незалежної держави? Визнання перехідного і неостаточного характеру союзної угоди в найважливіший урок, що його винесли народи СРСР зі свого страшного минулого. Неодмінний процес досягнення народами Союзу повного самовизначення наділяє угоду виключно тимчасовим сенсом. До речі, остаточність угоди обумовлює необхідність врахувати це і в статті 14 про строк обрання Президента Союзу, якщо такий Президент взагалі потрібен.

Відповідно до тексту угоди її учасниками можуть бути лише суверенні держави. Тому існуючий Союз аж ніяк не може бути суб'єктом угоди. Тобто вона мала б реалізуватись за принципом 9 + 0, а не 9 + 1. Я не знаю суверенної республіки в межах Кремля і Садового кільця. Навіть місто Москва має сьогодні свій уряд.

На сторінці 7 відсутній текст про контроль за продажем військової техніки, за виробництвом і збереженням ядерної зброї: це категорично суперечить проголошеному

Україною намірові “стати в майбутньому постійно нейтральною державою, яка... дотримується... неядерних принципів”.

Нічого не сказано про можливість відміни указів Президента СРСР, які порушують їх суверенітет і завдають збитків їхнім народам. Відповідальність центру за це не передбачена.

Ще приклад: “Кабінет Міністрів, – цитую, – несе відповідальність перед Верховною Радою СРСР”. І все. Знову – сумнівна політична гра; діяльність Кабінету розгортається на територіях суверенних держав, отже, він мав би нести відповідальність і перед їхніми Верховними Радами, перед народами цих республік. Оскільки це стало б юридичним нонсенсом, то з цього випливає, що Кабінет Міністрів у своїй тотальній надбудові над суверенними урядами республік – зовсім непотрібний, його функції можуть бути звужені до координаційних.

У сьогоднішньому ж варіанті Угода перетворюється на договір не між суверенними державами, а між провінціями “единой и неделимой” держави. Проект передбачає єдину судову систему, єдиний прокурорський нагляд, єдину кредитно-фінансову систему, – отже, здрастуйте, наші старі українські залатані штани з сімдесятьма соціалістичними дірками! Прощай, відродження, прощай, культуру! Культура знову поділиться на дві частини: “культ” і “ура”. Кому? Новій “єдності” – “советскому народу”? Який же це Союз держав? Це – відновлена суперцентралізована держава, в якій суверенітетові України немає місця.

Передбачено все, навіть єдину офіційну мову /звичайно, російську!/, – що суперечить Законові про мови в Українській РСР. Це – новий виток денаціоналізації, русифікації, занедбання прав національних меншин, культурне самознищення. Але не сподівайтесь, панове опоненти, самовизначення; українська культура, українські культурні діячі не пустять собі кулю в скроню, як це зробили 1933 року Микола Хвильовий, Микола Скрипник та інші націоналкомуністи. Ми не допустимо нового голодомору! Не допустимо повернення до нових “сталінських артеків”! Ми не станемо українською зоною оновленого соціалістичного суверенного ГУЛАГу, де Пуго і Язов ллють кров у Прибалтиці та Вірменії, а “справедливий” Президент досі не може посадити на лаву підсудних антиконституційні комітети національного порядку. І при цьому шеф КПУ добродій Гуренко заявляє: “Розбудовою суверенної України ми будемо зміцнювати Союз!”

Заздрю еквілібристам, які вміють танцювати на дроті, вони в будь-якій ситуації вміють тримати рівновагу, але, повірте мені, я не хотів би стояти в цей час під тим дротом... Адже ще Ленін, на вірність якому ви, шановні апостоли КПРС, день і ніч присягаєте, писав: “Образование национальных государств правило в опыте всемирной истории, и другое толкование демократического принципа в национальном вопросе есть измена и забвение всей истории!” /Ленинский сборник, том XXX, сторінка 65/.

То кого ж ви так нещадно зраджуєте у цій залі, тут, перед оком телекамер, – свого бога, демократію чи український народ?

Абсурдним є впровадження поряд з Договором – Конституції Союзу: навіть дитині зрозуміло, що будь-яке розшифрування і розжовування Договору у Конституції СРСР може стати спробою його “корекції”, а такий гіркий досвід ми вже маємо.

Неприпустимою є двоканальна система податків. Це, безумовно, знизить економічний потенціал республіки і створить можливість економічного шантажу відразу, тільки-но ми спробуємо реалізувати наш Закон про економічну самостійність. Крім того, це суперечить Законові, який ми прийняли позавчора, де чітко сказано, що податкова політика є винятковим правом УРСР на її території.

Нонсенсом в юридичному сенсі є поняття “союзна власність”. Хто буде власником? Адже йдеться не про юрисдикцію в межах Договору, а саме про власність! Отже, на території союзних республік знову плануються невизначені зони не нашої власності? Де гарантія, що вони згодом силоміць не розширяться: не поглинуть так звану “республіканську власність”, а разом і республіку з її суверенітетом?

Теза: кожна республіка – суверенна держава, а Союз – теж суверенна держава – несумісна з юридичною логікою, тут її вже не раз було піддано критиці, я не хочу повторюватися.

Тільки скажу про один аспект. Цитую: “Держави, які утворюють Союз – повноправні члени міжнародної спільності... Мають право укладати міжнародні угоди, не порушуючи міжнародного зобов’язання Союзу”. Але ж це – і є обмеження наших прав у міжнародній політиці! Ми вже напівфікційно були членом ООН, якого не допускали до участі в переговорах. Ганебна позиція, за якою в гостях у нас може перебувати делегація в незалежній Республіці Кабо-Верде /вчора ми вітали цих симпатичних африканців/ з населенням у кількості тисяч чоловік, а ми, 53-мільйонний народ, не маємо права сісти біля Горбачова за “круглий стіл” у Парижі чи Відні, і навіть просто повноважно приїхати до тієї ж Кабо-Верде чи мати там українську амбасаду!

А питання про вихід із Союзу? Перепон для входу – немає жодних. Але тоді не мусить бути і жодних перепон для виходу. Єдина умова – виключна добровільність республік. Проте вивчіть Договір, і ви побачите, якими застереженнями обставлено такий вихід. Отут він, цей Договір, увесь, як на долоні: туди – на налігачі, навіть на інвалідній економічній колясці, навіть із позбавленням прав. Звідти можна повернутися лише мертвим, як із зони...

А стаття 2 угоди? Всупереч Декларації, котра лише гарантує громадянину УРСР право на союзне громадянство, вона зобов’язує всіх в Україні на подвійне громадянство. Примусове громадянство СРСР призведе до масового виходу громадян із Союзного підданства, зокрема – в Галичині, де чітко проголосували за невходження до унітарного Союзу Пуго–Язова–Павлова. Не розумію, навіщо пхати моїм славним галичанам зелену жабу в рота, вони ж не французи, жаб не їдять... Висновок: представлений проект Договору навіть при попередньому аналізові не відповідав Декларації про державний суверенітет і Закону про економічну самостійність України. Годі й сумніватись, що мусимо також прорахувати всі економічні вигоди і невигоди від того, що ми “вступило туди, не знаю, куди”, і “одержимо те, не знаю, що”.

Автори проекту мусять надати республіці економічно-фінансове обґрунтування угоди. Викладки Павлова мають бути доповнені викладками Фокіна, щоб члени парламенту і народ України могли зважити обидві позиції. Нарешті, народ при опитуванні висловив свою думку – він хоче незалежної України на засадах Декларації. І це для нього – єдина умова входження до спілок з іншими державами. А те, що нам пропонують зробити зараз, миттю, на бігу – є політична гра, фікція, спроба примусити нас на угоду чиновному центрові відмовитись від розбудови суверенної України. Тому ми підтримуємо рішення Президії Верховної Ради про те, що слід віддати Договір у комісії, доручити АН УРСР опрацювати його, внести у вересні на обговорення і вважати чинним тільки в тому разі, якщо за нього проголосує конституційна більшість парламенту.

Там же, хто аж надто поспішає, і, як от, приміром, пані Остроущенко наполягає на швидкому, негайному вирішенні, хочу сказати, що мені дуже шкода мудрих кроликів з вашого парламенту, які, закривши вуха й очі, умовляють нас якнайшвидше, “задравши штани”, бігти за Президентом СРСР, бігти, як той Тарелкін, попереду прогресу з лакейським підносом, на якому написано “Чего изволите-с?”.

Повірте, ми – все-таки величезна країна в центрі Європі, і не мусимо цього робити. Не треба обдурювати наш народ, обіцяти йому золоті гори. Гадаєте, “обіцянка – цяцянка, а дурневі – радість”? Ні! Україна ніколи більше не ходитиме ані в дурнях, ані в прохачах милості. Ми для цього надто велика держава. І нехай наші мудрагелі, які поспішають до Москви на поклін, частіше згадують той дитячий віршик про мудрого Кролика, який дуже хотів дружити з Удавом: “Він контакту з Удавом нарешті добився! Та не знає ніхто, де той Кролик подівся”.

ГОЛОВА. Слово надається народному депутату Чепурному. За ним наступатиме депутат Матвієнко.

ЧЕПУРНИЙ А.Г., голова Комісії Верховної Ради Української РСР з питань агропромислового комплексу /Куп'янський виборчий округ, Харківська область/. Уважаемый Леонид Макарович, уважаемые депутаты! Вчера состоялось заседание Комиссии по вопросам агропромышленного комплекса, правда, не в полном составе /половина депутатов была на заседании депутатского клуба/. Но те депутаты, что были на заседании комиссии, обсудили проект постановления, который предложил Президиум Верховного Совета сегодня. Проголосовали единогласно за этот проект постановления и поручили мне сегодня от этого состава комиссии изложить, как мы видим дальнейшую реализацию Договора. Нет никаких сомнений в том, что Комиссия по вопросам агропромышленного комплекса видит дальнейшее развитие нашей истории в подписании Союзного договора, в этом сомнений нет никаких. Но о путях подписания я постараюсь сегодня сказать.

Уважаемые депутаты! Я считаю, что вера людей в счастье в принципе безгранична. Особенно, если это счастье обещанное и вот-вот его можно ухватить за хвост! Я хочу провести маленький исторический экскурс в нашу историю. Как получилось, что мы провели революцию, ради чего? Ради того, чтобы наш народ жил лучше. И люди вери-

ли в это счастье. И гражданская война, которая пролила море крови, только ради этого велась, чтобы мы, рабочие и крестьяне, стали хозяевами своей страны и наш труд был на 100 процентов отдан нам. И мы верили в то, что это счастье придет.

Сталинские обещания счастья провели в величайшей стране мира индустриализацию. Эти обещания замешаны на огромном количестве крови неугодных Сталину людей, замешаны на жесточайшей эксплуатации крестьянина, за счет которого он проводил индустриализацию страны. Вера и обещания товарища Хрущева, которого мы называем “черно-белым человеком”, состояли в том, что нынешнее поколение будет жить при коммунизме, Брежневские обещания заключались в пятилетке качества; после выполнения этой пятилетки страна пойдет семимильными шагами вперед, лучше начнем жить. После этого экономика должна была стать экономной. Следующая пятилетка – тоже обещания, что завершится эта пятилетка. И люди все верили, верили и верили.

И мы с вами, когда сражались или боролись за свое представительство в этом парламенте, тоже в своей программе использовали огромное количество обещаний. И это были обещания счастья народу, что наш народ в результате нашей деятельности в этом парламенте будет жить лучше.

Так вот я анализирую. Почему же все обещали, а сегодня мы обливаем всех грязью? Сталина, Хрущева смешали с дерьмом, Брежнева тоже обливаем. Сегодня провалилась перестройка, мы уже Горбачева обливаем, как хотим, и если бы человек ушел в небытие, мы бы на этом кончили. Кто-то другой повернул бы уже перестройку в другую сторону, в рыночные отношения.

И опять обещаем перестроить жизнь, обеспечить счастье народа. Все время обещаем счастье, и мы обещали. Но все почему-то, извините, облитые грязью. Так вот, мы сегодня должны поступить, мне кажется, так, чтобы нас потом народ не облил грязью.

Мы так должны сегодня сработать. Поэтому я хочу сказать, что этот Договор мы должны подписать с чистой совестью, с уверенностью, что он нашим людям, народу Украины принесет счастье, благополучие, мир. Мы должны так подписать. Имеем ли мы право сегодня голосовать за этот Договор, проект которого нам предложен? Мы уверены в том, что после подписания станет лучше жить украинский народ? Я лично не уверен.

Все это политически... Не надо, не надо, я не настолько политик, чтобы интуитивно проанализировать этот Договор. /Оплески/.

Поэтому я считаю, что проект постановления Президиума Верховного Совета нам нужно сегодня принять. Народ нас избрал как своих политиков. Следует проанализировать политическую сторону этого Договора на соответствие с Декларацией и Законом об экономической самостоятельности, поручить Правительству привлечь грамотнейших экспертов, ученых Академии наук, которые рассмотрят этот Договор постатейно, чтобы он принес украинцам выгоду, то есть, чтобы они стали лучше жить, чем мы сегодня живем, чтобы этот Договор гарантировал украинскому народу использование его труда на его пользу и развитие Украины.

И если мы настолько богато заживем, что сможем кому-то после этого помогать, так пусть украинский народ проявит милосердие в результате своего могущественного труда и пусть за нас это не делает кто-то другой.

Поэтому я, выражая волю своей комиссии, хочу сказать: давайте сегодня меньше обсуждать это дело и перейдем к более важным делам. А проект Договора передадим для тщательного анализа и с политической, и с экономической точек зрения. Спасибо.

ГОЛОВА. Слово надається народному депутатові Матвієнку. За ним виступатиме депутат Чучук.

МАТВИЄНКО А.С., голова Комісії Верховної Ради Української РСР у справах молоді /Бершадський виборчий округ, Вінницька область/. Шановний Голово, шановні депутати, шановні виборці! За дорученням Комісії у справах молоді дозвольте передати думку більшості членів комісії, з якою співпадає і моя власна.

Перш за все, комісія підтримує висловлені міркування, що Верховна Рада не має морального права не підкорятися волевиявленню переважної більшості народу України щодо побудови нового Союзу на засадах Декларації про державний суверенітет. А тому тупцювання, а тим більше задкування на шляху вирішення цього питання нами не підтримуються.

Виходячи з цього, ми вважали б за доцільне вести дискусії на сьогоднішньому засіданні лише з питань змісту Договору і термінів його підписання, а не з питання бути Союзу чи ні.

Що стосується змісту. На думку комісії, це історичне і визначальне для долі народу України рішення з об'єктивних і суб'єктивних причин сьогодні ми не можемо і не маємо права прийняти. Аргументуючи таке рішення, торкнувся того, про що менше йшлося з цієї трибуни.

Фактично рік певні сили, ґрунтуючись на політичних переконаннях, нас водять по колу, і ми не просунулися в жодному напрямку. Політична корида нас занадто захопила і відірвала від необхідності глибокого аналізу і зважених рішень. Все це схиляє до переконання в тому, що ведеться велика і не зовсім чесна політична гра на всіх рівнях, починаючи з самого верхнього, ім'я якому – "+1". В основній масі депутатів разом з народом – нам з вами – відведена роль мобільної так званої декорації. Даруйте, але до сьогоднішнього дня наші зусилля щодо визначення майбутнього України відверто більше базуються на інтуїції, ніж на аргументах.

Про серйозний підхід до цього питання можна було б говорити й сьогодні, якби створені нами комісії з цього питання, парламентські політичні угруповання представили науково обґрунтовані серйозними економічними, політичними, соціальними розрахунками моделі розвитку України в Союзі чи в умовах, скажімо, практичної реалізації самостійності, у вигляді повного державного відокремлення. Ні одного, ні другого ми не маємо. Сьогодні ми агітуємо один одного вигідними політичними позиціями, однобокими фактами, що не личить державі, яка претендує на рівень європейської цивілізації.

Тим самим ми дуже некоректно поводимо себе по відношенню до нашого народу, ім'ям якого так звикли прикриватися, тому що він також не має можливості знати реальні наслідки нашого кроку в той чи інший бік. Його симпатії чи антипатії до Союзу визначаються минулим або сьогоднішнім днем. Визначальними, на наш погляд, повинні бути гарантії перспективи. Такі гарантії сьогодні ніхто не проголошує.

Щодо строків підписання Договору. Кожен день зволікання, на нашу думку, продовжує той стан невизначеності, який посилює економічний занепад і політичну стагнацію. Ми змушені якнайшвидше відважитися на рішучий, але, ще раз підкреслюю, глибоко поміркований крок.

Що пропонує наша комісія? Нам розданий проект постанови і хотілося, щоб сьогодні ми висловили свою точку зору стосовно цього проекту. Ми вважаємо за необхідне підтримати в цілому за змістом, але не за визначеними термінами проект постанови, запропонований Президією.

Крім того, ми вносимо до проекту постанови доповнення – доручити Кабінету Міністрів підготувати принаймні три моделі можливого розвитку України.

Перше. Що нас чекає у випадку фактичного виходу України з економічної, політичної, державної системи Союзу РСР.

Друге. Що нас чекає, якщо і далі в Радянському Союзі відбуватиметься стихійний розпад усіх зв'язків.

Третє. Які можуть бути оптимальні варіанти розвитку України в умовах нового Союзу. Головною критерій оцінки можливих шляхів лише один – вигода, яку отримає народ України.

Зазначені моделі та аналіз повинні бути підготовлені в письмовому вигляді, містити конкретні цифри і факти, обґрунтовані прогнози. І лише після цього проблему Союзного договору можна було б ще раз розглянути в комісіях. Інакше ми і надалі товктимо воду в ступі, що ми практично і робимо на нашому пленарному засіданні.

До речі, крім Уряду такі розрахунки могли б представити парламентські фракції. Для проведення роботи слід було б виділити 15–20 днів, а для вирішення цього надзвичайно актуального питання можна було б іти на те, щоб зібрати спеціальне засідання Ради. Інакше нам буде соромно за рівень прийнятого парламентом історичного рішення.

Доцільним вважали б у постанові звернутися до Президента Союзу з проханням передати в розпорядження Верховної Ради та Кабінету Міністрів республіки економічні й політичні обґрунтування запропонованих нам документів і надати можливість представникам Уряду республіки ознайомитися з повною інформацією, необхідною для нашого вибору.

Якщо такого обґрунтування не існує /але певен, воно є/, або ми отримаємо відмову, у нас буде повне моральне право розглядати проект Союзного договору у терміни, які проситиме республіканський Уряд з урахуванням необхідності підготовки відповідного аналізу власними силами.

І ще одне. Строки підписання залежать не лише від України. Теоретично не виключена можливість, що вісім республік укладуть Договір без нашої участі і ми будемо змушені або приєднуватися до вже укладеної угоди, або йти якимось іншим шляхом, на який ми не отримали згоди громадян України.

А тому вважаємо за доцільне звернутися до інших республік з проханням зважити на наші пропозиції щодо термінів підписання і підготовчої роботи над Союзним договором.

Я просив би підтримати проект постанови з цими доповненнями. Що ж до схвалення тексту, внесеного на розгляд нашої сесії Договору, то вважаю такий крок сьогодні передчасним.

І останнє. Комісія має і готова внести ряд конкретних поправок до запропонованого варіанту Союзного договору. Я не хочу займати час їх перерахуванням, ми подамо пропозиції до комісії. Але якщо ми матимемо інші документи, іншу фактичну базу, можливо, у нас з'являться додаткові пропозиції. Тому сьогодні обговорювати конкретні питання завчасно.

Разом з тим ми не розуміємо, чому відхилено значну частину зауважень комісії, які вносилися попередньо, ще в квітні. Через те просимо робочу групу, яку ми сьогодні повинні, очевидно, обрати, повернутися до тих пропозицій, зробити традиційну порівняльну таблицю і обговорити документи у традиційній для нас формі.

Дякую за увагу.

ГОЛОВА. Слово надається народному депутату Чучуку. Потім виступатиме депутат Дурдинець.

ЧУЧУК М.Є., голова підкомісії Комісії Верховної Ради Української РСР у правах людини /Центральний виборчий округ, Івано-Франківська область/. Шановні народні депутати! На превелике нещастя, привид, який довго бродив по Європі, волею долі поселився у нас на досить тривалий час. Результатом цього стало тільки те, що капіталізм по сьогоднішній день стоїть на краю прірви і з німим подивом дивиться, що ж ми там внизу робимо. Звичайно, є багато інших причин того жалюгідного стану, в якому перебуває Україна.

Але чи не найважливіша з них – відсутність власної держави. Я не кажу суверенної держави, бо поняття “державна” уже містить в собі суверенітет і неподільність влади.

Сьогодні немає сумнівів, що Україна не володіє ні внутрішнім, ні зовнішнім суверенітетом, а отже, не є повноцінною державою. Про це, до речі, нам люб'язно повідомила в цьому ж залі леді Тетчер, пояснивши, що Великобританія не може укласти угоду з Україною, так само, як і з штатом США. Про це свідчить і ганебна історія того, як державна, з дозволу сказати, делегація Української РСР не змогла добитись участі в паризькій нараді... /нерозбірливо/.

Про це не забувають нагадувати і союзні вожді – Горбачов та Павлов. Перший своїм зорепадом доленосних указів, які доводять до істерики навіть загартованих розвинутих соціалізмом господарників, а другий – широкомасштабною вівісекцією

населення в галузі фінансів, цін та митних тарифів. Я вже не кажу про те, наскільки ми всі з вами “запугані”, “закрючковані”, “з’язвлені” і “затрублені”.

Статус Української РСР на міжнародній арені сьогодні можна визначити як похідна та підлегла держава, формація на зразок колишнього Західного Берліна.

Верховна Рада Української РСР, прийнявши Декларацію про державний суверенітет, взяла курс або, у всякому випадку, заявила, що взяла курс на побудову справді незалежної держави.

Давайте ж проаналізуємо, чи буде Україна державою в разі підписання сьогоднішнього варіанту Союзного договору.

Федерація і суверенітет її суб’єктів так само, як і суверенна держава у складі іншої суверенної держави, – речі несумісні. Або федерація, або суверенітет. Для маскування міфу про незалежність республік у складі СРСР спочатку винайшли термін “соціалістична федерація”, тобто якесь небувале в історії людства утворення, яке буцімто забезпечує суверенітет суб’єктів федерації. Надалі це утворення виявилось унітарною державою, “государством Российским”, інтереси якого по сьогоднішній день захищають московські генерали та деякі депутати від України.

У теперішньому проекті Договору хитромудрі вчені уми видумали інший варіант колеса. Суб’єкти федерації незалежні, але частину своїх суверенних прав добровільно і з піснею делегують центру. Тобто мова йде знову ж таки про класичну федерацію, у якій республіки будуть мати стільки ж незалежності, як, скажімо, землі у Німеччині.

Таким чином, як би вони не припудрювали маску оновленого Союзу суверенних республік, з-під неї явно проступає до болю знайома імперська пика.

Виходячи із сказаного, абсолютно абсурдною є також ідея про можливість існування однієї суверенної держави в складі іншої держави. Вождь світового пролетаріату Володимир Ленін свого часу писав, що двох влад у державі бути не може – або існує держава з єдиною суверенною владою, або держави просто не існує. А казки про якесь делегування повноважень давайте залишимо тим, хто вірить, що можна делегувати своє право дихати іншій особі.

Щодо розмежування повноважень між центром і республіками.

Оголосивши себе шістнадцятою республікою, союзні органи влади внесли остаточну ясність в питання, де знаходиться метрополія, яка довгі роки гнітила союзні республіки.

Справді, розглядаючи традиційне поняття неоколоніалізму з цієї точки зору, ми побачимо, що Союз завжди ставився до республік як до колоній. Ось як трактується поняття неоколоніалізму.

Неоколоніалізм спрямований на забезпечення експлуатації людських і природних ресурсів шляхом розвитку переважно добувної і обробної промисловості, розміщенням в республіках трудомістких, матеріаломістких, екологічно шкідливих виробництв.

Неоколоніалізм вдається до використання таких методів, як нееквівалентний обмін, мілітаризація, укладення нерівноправних договорів, розпалювання міжнаціо-

нальної, міжрелігійної, міжреспубліканської ворожнечі, провокування прикордонних конфліктів, дестабілізація прогресивних режимів аж до підтримки внутрішньої контрреволюції або агресії ззовні.

Ідеологічною платформою неоколоніалізму є проповідь взаємозалежності, взаємної вигоди і партнерства. Основа неоколоніалізму – це економічна експансія в поєднанні з методами політичного, ідеологічного та військового тиску. Я ще раз підкреслюю, що все тільки-но сказане, не є антикомуністичними лозунгами, а є викладом енциклопедичних роз'яснень поняття неоколоніалізму. Пригадавши події в Тбілісі, Баку, Прибалтиці, зваживши структуру нашої промисловості, в якій група “А” домінує, ступінь мілітаризації економіки суспільства, занижені закупівельні ціни на сільськогосподарську продукцію, страхітливі масштаби забруднення середовища, Чорнобиль та багато іншого, неможливо не дійти висновку, що наша республіка – одна з колоній СРСР, яка служить для задоволення глобалістичних амбіцій та корпоративного благополуччя порівняно малочисельної касти союзного, державного та комуністичного чиновництва.

Підписавши пропонований варіант Союзного договору, ми ніколи не зможемо створити національну економіку. Де ви бачили державу, яка не контролює фінансово-кредитну політику, на території якої якась інша держава збирає податки? Де ви бачили державу, яка не здійснює грошової емісії, не має золотого та валютного фондів, не керує об'єктами енергетики на своїй території? А, що таке координація зовнішньоекономічної діяльності республік, то ми бачимо з опублікованого вчора Цивільного кодексу, де чорним по білому надруковано, що порядок “заклучения и исполнения внешнеэкономических сделок, обращения валютных ценностей” регулюються Цивільним законодавством Союзу РСР. Ось вам і координація, і справжня самостійність республіки.

На мій погляд, головна хиба нашого підходу до розгляду Договору полягає в намаганні виробити уніфікований, універсальний варіант для всіх республік. Об'єктивна реальність свідчить, що це неможливо. Договір можливий тільки асиметричний. Якщо таджик чи узбек хочуть, щоб по їхніх кишляках ходили союзні збирачі податків і витрушували з кишень халатів останні мідяки, це їхня справа. Ми ж повинні домогтися реального суверенітету України, а стосунки з іншими державами будувати на основі конкретних дво- чи багатосторонніх угод.

Можемо сказати і про те, що теперішній проект не передбачає ніяких реальних гарантій суверенітету республік. Хочу ще раз нагадати шановним депутатам-комуністам слова Леніна: “Право есть ничто без аппарата, способного принуждать к соблюдению норм права”. Саме цей апарат і віднімає у республік проект Союзного договору, перетворюючи права республік у порожню декларацію.

Верховна Рада України перед лицем свого народу не може писати чолобитну до Москви, а повинна урочисто проголосити слова правди і справедливості. Віднині і довіку Україна стає самостійною, ні від кого не залежною, вільною, суверенною державою українського народу.

Так, референдум засвідчив бажання людей жити в Союзі Суверенних Держав. Але проект Договору свідчить про те, що нам пропонують зовсім не Союз, і ні про які держави, крім московської, мова не йде.

Тому пропоную:

По-перше. Проект Союзного договору відхилити.

По-друге. До прийняття Конституції України і досягнення реальної незалежності утримати це втягування республіки в будь-які блоки Союзу.

І по-третє. Визнати Союзний договір 1922 року таким, що втратив силу для Української РСР, таким, що суперечить Декларації про державний суверенітет і законодавству України.

Шановні народні депутати! В мене залишилася хвилинка, і я хочу за цю хвилину зачитати вам резолюцію мітингу-протесту, який відбувся тільки-що на площі, недалеко від нас.

“Ми, учасники мітингу “Ні – Союзному договору!””, що зібралися на майдані біля будинку Верховної Ради, обурені намаганнями імперського центру у силовий спосіб нав’язати Україні новий кабальний договір. Висловлюємо свій протест проти дії міліції, ЗМОПу, котрі вдалися до насильства проти учасників мітингу, застосувавши до них кийки і “черемху”. Серед побитих є народні депутати, зокрема Дарницької райради міста Києва – Чунаєв Олександр Едуардович, Радянської райради – Захарук Ганна Петрівна.

Закликаємо народних депутатів України не забувати про результати опитування українського народу та його волю до незалежності. Вимагаємо відхилити запропонований новоогарьовський варіант Союзного договору, відстоювати волю нашого народу до незалежності і побудови власної держави”.

Дякую.

ГОЛОВА. Слово надається народному депутату Дурдинцю. За ним виступатиме депутат Волковецький.

ДУРДИНЕЦЬ В.В., голова Комісії Верховної Ради Української РСР з питань оборони і державної безпеки /Бобринецький виборчий округ, Кіровоградська область/. Шановні народні депутати! Шановний Леоніде Макаровичу! Настав той історичний момент, коли кожен народний депутат повинен зробити свій вибір, чітко визначити свою позицію так, як це було зроблено виборцями під час всесоюзного референдуму і республіканського опитування 17 березня, щоб було ясно, хто за який Союз, а хто взагалі проти Союзу.

Якщо неупереджено проаналізувати всі виступи на сесії Верховної Ради, засіданнях її Президії, в засобах масової інформації, на мітингах і різного роду публікаціях, то можна прямо сказати, що тема Союзного договору, долі України в складі Союзу РСР була в центрі уваги. І це зрозуміло, адже вирішується доленосне питання для народу України. Логічним продовженням цього є і сьогоднішня гостра дискусія.

Комісія з питань оборони і державної безпеки обговорила проект Союзного договору, внесені депутатами конкретні пропозиції, спрямовані на чітке формулювання

статей, які відносяться, в першу чергу, до розмежування сфери віддання, а правильніше, повноваження Союзу і суверенних держав з оборони і державної безпеки.

Залишаючи за Союзом принципи повноважень у сфері оборони, безпосереднє управління збройними силами, можна було б записати про право суверенних держав на власні військові формування, зокрема внутрішні війська, як це і визначено в нашій Декларації. За цих умов не буде потреби направляти підрозділи внутрішніх військ для виконання завдань за межами республіки, а вони будуть виконувати обов'язки на своїй території по підтриманню громадського порядку, громадянського миру. Але це не означає, що ми проти внутрішніх військ МВС СРСР – єдиних збройних сил Союзу РСР, тому що в сучасних умовах тільки єдині збройні сили, тільки Союз Суверенних Держав, об'єднавши свої зусилля, спроможні протидіяти будь-якій зовнішній воєнній небезпеці відповідно до військової доктрини розумної оборонної достатності.

Аналогічна потреба і в об'єднанні зусиль при вирішенні питань забезпечення державної безпеки, боротьби з організованою злочинністю, міжнародним тероризмом, наркомафією, і саме при цьому союзні органи виступатимуть у цих сферах як координатори. Важливо також підкреслити, що ми за спільну діяльність у визначенні єдиної військової політики Союзу, у здійсненні заходів організації і забезпечення оборони, у вирішенні питань, пов'язаних з діяльністю військ і дислокації військових об'єктів на території республіки, а також виробництва озброєнь.

Щодо визначення єдиного порядку призову і проходження військової служби, як це записано в статті 6, то, керуючись Декларацією і постановою Верховної Ради Української РСР /тобто мова йде про добровільний принцип служби за межами України, це перевірено вже на практиці/, слід записати: “Погоджено з суверенними державами щодо напрямку призову і проходження військової служби”. Тим більше, що це положення можна буде включити у відповідні закони про оборону, загальновійськовий обов'язок та порядок проходження служби. Від нашої республіки такі конкретні пропозиції уже внесено.

Дуже важливо записати в Договорі і гарантування на ділі соціальної та правової захищеності військовослужбовців і членів їх сімей, в якій би республіці вони не проходили військову службу. Ми готуємо спеціальний проект закону з цього питання.

Як і передбачено статтею 7 про порядок здійснення повноважень як органами Союзу, так і спільних, треба підготувати і підписати спеціальні угоди з питань оборони і державної безпеки, оборонного комплексу і митної справи. Ми зацікавлені в тому, щоб у цих особливих державній ваги питаннях мати чітке розмежування компетенції і сфери відповідальності. У нас на Україні вже маємо відповідні державні і урядові структури. У Верховній Раді – постійну Комісію з питань оборони і державної безпеки, в Уряді – Державного міністра з питань оборони і національної безпеки, надзвичайних ситуацій, Державний комітет Української РСР з військових справ, а також готові внести пропозиції про Раду оборони України і Раду національної безпеки, які діятимуть при Президенті Української РСР.

Кабінету Міністрів слід прискорити створення республіканського військового комісаріату, вирішення з союзними органами питання про підпорядкування внутрішніх військ, які дислокуються на території України, Верховній Раді і Кабінету Міністрів Української РСР. Всі державні і урядові структури існують для того, щоб на ділі забезпечувати захист суверенітету і територіальну цілісність, державну безпеку України.

Водночас на засіданні комісії висловлювались окремими депутатами прямо протилежні думки щодо принципових положень проекту Договору, зокрема щодо розподілу сфери компетенції між Союзом і державами – учасниками Договору, союзної Конституції, єдиної столиці та російської мови як офіційної мови Союзу Радянських Суверенних Держав та інше. Всі ті зауваження і пропозиції будуть включені в документ комісії і передані в робочу групу для опрацювання.

Який же висновок зробила комісія відносно обговорюваного проекту Договору? Опрацювати пропозиції і зауваження народних депутатів, постійних комісій, Кабінету Міністрів та Академії наук України і підготувати узгоджений текст, який би відповідав повною мірою Декларації про державний суверенітет України, а також підготувати відповідні додатки до проекту Союзного договору.

При голосуванні за внесені проекти постанов Верховної Ради, за проект Президії Верховної Ради проголосувало 6 членів комісії, за альтернативний проект – 8 членів комісії, тобто за схвалення в основному змісту проекту Договору з урахуванням сьогоднішнього обговорення на засіданні Верховної Ради і внесення змін, доповнень, які витікають з положень Декларації про державний суверенітет, і тих принципових законів, котрі вже прийняті Верховною Радою. Комісія також підтримала пропозицію про створення повноважної делегації Української РСР, яку б очолив Голова Верховної Ради Леонід Макарович Кравчук, для участі в підписанні нового Союзного договору. Дякую за увагу.

ГОЛОВА. Слово надається народному депутату Волковецькому.

ВОЛКОВЕЦЬКИЙ С.В. Шановні депутати, шановний Голово! Декілька слів по процедурі розгляду проекту Союзного договору. Михайло Горбачов направив цей проект на розгляд Верховної Ради України і просив розглянути його в червні, що ми і робимо. Але сьогоднішній розгляд може бути лише попереднім. Щоб кваліфіковано і обгрунтовано прийняти остаточні рішення щодо такого серйозного документа, на мій погляд, треба зробити ось що.

Шановні депутати, я завжди вислуховував всі виступи дуже уважно, в тому числі і ті, з якими був незгодний чи наполовину згодний, тому я маю моральне право просити вас слухати і мене.

Отак, на мій погляд, для прийняття остаточних рішень потрібна насамперед наукова, юридична, історична, економічна експертизи цього проекту на предмет його відповідності Декларації про державний суверенітет України а урахуванням усіх можливих наслідків. Для цієї роботи слід залучити наукові сили України, зокрема Академію наук, відомих вчених. Це – перше.

Друге. Відкрити всенародне обговорення цього проекту, дати можливість висловитися народу, всім його політичним силам. При цьому я повторюю свою пропозицію про доцільність опублікування в пресі паралельно з даним проектом Договір 1922 року. Треба дати можливість зробити порівняльну оцінку в пресі всім основним політичним партіям і організаціям, надати також можливість регулярного виходу на телебачення, в тому числі і опозиції по депутатському каналу телебачення.

Третє. Обговорити проект у комісіях Верховної Ради детально по статтях з участю наукових консультантів. Лише після цього на наступній сесії восени ми могли б приступити до остаточного вирішення питання про схвалення цього проекту або несхвалення. При об'єктивній науковій експертизі до уваги приймється історичний досвід нашого народу, бо ми ж не з неба впали і не сьогодні народилися. Україна мала договір з Московщиною у 1654 році, результатом якого було знищення козацтва і кабала на століття. Мали й договір 1922 року, результати якого – голодомор, моральний і фізичний терор, Чорнобиль, п'ятирічна перебудова, кризовий стан суспільства і тому подібне. При цьому, як слід не розібравшись, іти на підписання такого Договору може лише або політичний дилетант, або свідомий ворог інтересів України.

При підготовці Союзного договору в мене особисто виник ряд питань. Якщо народний депутат Шульга мав відповідні повноваження від Голови Верховної Ради, як він стверджує, то в чому вони полягали, як були вони використані? Чому не було його звіту? Де стенограми засідань Підготовчого комітету і Рада федерації? Але поданий проект Договору є настільки реакційний, що /тому, мабуть/ навіть народний депутат Шульга не став його повністю підтримувати.

Демократична партія України, її фракція у Верховній Раді, від імені якої я виступаю, вважає, що проект Договору передбачає створення не Союзу Суверенних Держав, а союзної держави унітарного типу. Дійсно, Президент Союзу, його Верховна Рада, Уряд Союзу, союзна валюта, союзна митниця, союзні оборонні сили, кордони, верховенство союзних законів над республіканськими – хіба це не є союзна держава? При цьому багатоканальна система оподаткування, яка тепер передбачена проектом Договору, і далі забезпечить визиск і пограбування наших ресурсів, нашої праці, отже, забезпечить вбоге існування народу.

Союзні і республіканські повноваження фактично б повноваженнями союзних органів, бо вони не є розмежованими. Що ж залишається Україні згідно з цим проектом? Очевидно, папери у вигляді Декларації про державний суверенітет, інших законів, які ніколи не будуть втілені в життя.

Поставимо собі таке питання: якби прийшли, не дай Господи, з того світу Сталін чи Брежнєв, як би вони поставилися до цього проекту? Я думаю, що вони могли б спокійно підписати цей Договір. Керівництво КПУ виявилось вірним традиціям Сталіна і Брежнєва. Воно також пропонує схвалити цей сталінсько-брежнєвський проект.

І глибоко помиляється той, хто думає, що проект можна схвалити в основному, підписати Договір, а потім висловлені зауваження будуть враховані. Ні. Не треба обману. Якщо ми його схвалимо в основному, то такий він в основному і залишиться.

Така пропозиція керівного ядра КПУ /не всіх комуністів/ є черговим обманом народу. Даруйте мені, але я в цьому переконаний, я це просто не можу не сказати. В цьому мене переконують не тільки виступ народного депутата Станіслава Гуренка, який признався у співавторстві проекту. Шановний Станіслав Іванович сказав, що це тільки початок.

Я хочу сказати, що у 1922 році також був початок, після якого були 1933, 1937 роки і решта. Де гарантія, що історія не повториться? Переконає мене в цьому також і поданий проект постанови щодо схвалення проекту, де є підписи компартійних керівників: Тарасенка, Грабіна, Федорова, Савченка, Марченка, Новицького, Причкіна й інших. Це ж все факт.

Враховуючи всю штучність постановки питання минулого референдуму, пропоную поставити на майбутній референдум України питання: “Чи хочете ви, щоб Україна була незалежною державою, в якій гарантовані всі права її громадян незалежно від національної і релігійної приналежності?”. Я думаю, що після явного поглиблення кризової ситуації, найперше в економіці, після підвищення цін, що вже відбулося, і того, що чекає на нас, для народу стане абсолютно ясно, що тільки державна незалежність України може забезпечити йому майбутнє на рівні цивілізованих країн.

Якщо б ми погодилися на такий Договір, проект якого розглядаємо, я думаю, що не потрібно ні нашої Верховної Ради, ні наших законів, та й нам з вами тут нема чого робити. Це означало б, що немає ніякої суверенної України, а є провінція, яка для замилювання очей називається республікою та ще й суверенною. А живе в провінції, як відомо, населення, а не народ.

Але ж ні, ми тут маємо говорити іменем народу, який вийшов на дорогу державності, від імені своїх виборців, які, як і 90 відсотків галичан, висловилися за державну незалежність України. Хочу заявити, що такий проект бути схваленим не може. Такий проект може бути схвалений не вільним народом, а лише рабом.

Державна незалежність України – єдиний порятунок і надія нашого народу. І я хотів би всім нагадати слова нашого українського генія Шевченка: “В своїй хаті своя правда, і сила, і воля”.

Дякую вам.

ГОЛОВА. Шановні товариші! Наше засідання триває дві з половиною години, це довге засідання. Оскільки робота почалася о 9 годині, я з вашого дозволу оголошую перерву до 16 години.

ЗАСІДАННЯ ВІСІМДЕСЯТЕ

Сесійний зал Верховної Ради Української РСР.

27 червня 1991 року. 16 година.

Головує Голова Верховної Ради Української РСР КРАВЧУК Л.М.

ГОЛОВА. Я прошу зайняти місця, будемо реєструватися. Прошу включити систему “Рада”. Починається реєстрація.

Присутні 393 народні депутати. Можемо розпочинати роботу.

Я хочу вам повідомити, що мене буквально засипають записками, які містять прохання в основному двох, напрямів. Є такі пропозиції – закінчити обговорення сьогодні. Тобто дати для виступів ще півтори години і за півгодини прийняти постанови, тому що це, з усього видно, буде не так легко. Є ж інші пропозиції – люди починають повторюватися. І тому прохання, щоб виступали не 10 хвилин, а 5 хвилин – на загальну оцінку, 3 хвилини – на пропозиції. Але я не хочу ставити це на голосування, а хочу ще раз вам нагадати: враховуючи важливість цього документа, я відповідаю як спікер, як Голова за Регламент. І я не хочу допустити жодного порушення Регламенту, щоб потім будь-хто не міг скористатися з того, що Регламент порушено при обговоренні такого важливого документа. Я буду дотримуватися Регламенту, незважаючи ні на які ситуації. Але запитаю народних депутатів: у принципі ми погоджуємося, щоб завершити обговорення сьогодні?

ГОЛОСИ ІЗ ЗАЛУ. Так!

ГОЛОВА. Голосуємо за де... Приймається рішення – завершуємо сьогодні. Слово надається народному депутату Валені. За ним виступатиме депутат Воробйов, Сумська область.

ВАЛЕНЯ І.Ю., заступник голови Комісії Верховної Ради Української РСР з питань Чорнобильської катастрофи /Комсомольський виборчий округ, Харківська область/. Шановні депутати! Шановний Голово! Шановні наші виборці, які представляють більше 110 національностей, що проживають на Україні і складають народ нашої майбутньої суверенної держави! Депутати сьогодні отримали текст звернення від групи членів Партії демократичного відродження України, яке склали Володимир Рижов, Арнольд Гугаль, Валерій Салін, Микола Цегельник, Іван Валеня. У своєму виступі я буду дещо використовувати з нашого спільного тексту.

Для підписання будь-якої міждержавної угоди повинні бути відповідні причини, відповідна мотивація. Дія підписання нового Союзного договору необхідна наявність щонайменше причин економічного, політичного і психологічного характеру. Чи мають вони місце в достатньому для підписання Союзного договору обсязі?

Якщо виходити з того, що Україна проведе приватизацію, роздержавлення власності, що знаходиться на її території, забезпечить своїм громадянам відповідні права і свободи, у тому числі і свободу власності, свободу підприємництва, то укладення Україною будь-якої економічної угоди з іншими державами, тим більше заснування

Союзу, повинно забезпечувати найбільш сприятливі умови товарообміну між економічними структурами України та інших держав. При цьому вирішальну роль відіграє напрямок та структура потоку товарообміну.

Економічні угоди на міждержавному рівні повинні бути заохочувальними або розумно заборонними, що захищають інтереси народу України.

Однак сьогодні на Україні відсутній індикатор товарообміну – ринок, а тому відсутні і направлені інтереси товаровиробників, відсутні уявлення про величину, структуру і напрямок потоку товарообміну. Чи може в таких умовах Верховна Рада укласти Договір, що захищає економічні інтереси України? Може, якщо власність залишиться державною, а держава так званою соціалістичною, тобто планово-виробничою, і право примусового розподілу переїде з Москви до Києва. Але в цьому випадку виникає запитання: а де ж тут інтереси нашого народу?

Кілька слів про мотивацію. Хто і що за Союзний договір? Ті, хто “за” стверджують, що тільки з Союзу розквітла Україна. Але ж вибачте, у Союзі Україна розквітла – настільки, що запахла радіацією. Ті, хто за, стверджують, що в Союзі зміцнились дружба та інтернаціоналізм. Але ж вибачте, як бути з тими націями і народами, які майже знищені після жовтневого перевороту 1917 року, про що говорила маленька симпатична жінка-депутат від Далекого Сходу Гайер два роки тому на сесії Верховної Ради СРСР? А як бути з міжнаціональними конфліктами і хто винен, що сьогодні росіяни і українці, поляки і білоруси, євреї чують не дуже приємні слова на свою адресу в республіках Прибалтики? Хто винен у тому, що латиші – корінне населення Латвії є національною меншістю в своїй державі? Я думаю, що відповідь на ці запитання знає кожен школяр.

Так давайте не будемо забувати про це сьогодні. Хто за? Горбачов, Лук’янов, Нішанов. Кажуть, що останнім часом “за” став і Івашко. Чому? Думаю, що тут теж відповідь одна. Тому, що вони хочуть бути там, де вони сьогодні. Це ж елементарно.

З боку нинішнього перебудовчого центру уже сьогодні проглядається великодержавна імперська політика, про що свідчать закони, видані Верховною Радою СРСР, які суперечать ідеї суверенності республік і посилюють командно-адміністративну природу нинішнього Союзу. Відчуваючи свою зайвність, центр виступає проти повного суверенітету республік.

Тези про єдиний економічний простір, економічні зв’язки і так далі – не що інше як фальсифікація дійсності. Економічний простір та господарські зв’язки творять люди, об’єднання та підприємства, а цього якраз і не було. Все це необхідно створити, але громадянам, а не державі.

Якщо виходити з того, що Україна трансформується в державу, що створюється громадянами для їх захисту від примушення з боку інших громадян чи ззовні, для організації загальних правил вільного товарообміну, для забезпечення соціальних гарантій, для утворення правосуддя, то єдиною зовнішньополітичною причиною укладення будь-якого союзу може бути лише необхідність захисту своїх громадян від зовнішнього агресора, від зовнішнього примушення. Чи можуть армія, прикордонні та поліцейські війська, що підпорядковані державі, в заснуванні якої громадяни України

приймають суто відносну участь, захищати їх від примусу іншими громадянами чи зовні? Ні, скоріше навпаки. Буде відбуватися придушення інтересів громадян, якщо їхні інтереси в чомусь розійдуться з інтересами держави, у заснуванні якої вони практично не брали участі. Саме це й має сьогодні місце в республіках Закавказзя і Прибалтики. Аналогічна ситуація склалася б при передачі громадянами України і інших її державних функцій державі, яку лише частково вони засновували.

Виходячи з вищесказаного, ми вважаємо за можливе укладення військовополітичного союзу, який передбачає спільну стратегічну оборону та укладення мирних договорів з сусідами. Будь-який інший підхід прирікає громадян України на колоніальній статус.

За договір виступають і ті представники номенклатури, які вірно їй служили, які вірно служили системі і думають, що вона їх буде захищати і надалі.

Тривале проживання у сусідстві, спільність для слов'янських племен багатьох історичних подій – від спільної відсічі військових набігів до спорідненої релігії загальнозрозумілі мови, взаємне проникнення заклали фундамент надзвичайної доброзичливості народу України. Це вселяє надію на те, що Україна не стане ареною міжнаціональних конфліктів, міжнаціональної ворожнечі. Але здатність народу України співпереживати проблеми інших народів дозволяє деяким силам експлуатувати ці почуття в корисних інтересах.

Сьогодні з одних вуст звучать клятви вірності так званому соціалістичному вибору, дружбі радянських народів. Але якщо хтось говорить про дружбу народів, а власний народ доводить до скотського існування, той, м'яко кажучи, бреше.

Громадянин України завжди допоможе своїм братам з Росії, Білорусії, Молдови, Вірменії, Грузії та іншим. Але він не повинен бути ні покровителем, ні просителем. Народ України має сам чесно заробляти свій хліб. Ті, хто штовхає народи до спільного столу, бажаючи керувати розподілом, – це вороги всім народам.

Так, ми хотіли б одночасно вийти з тоталітарної системи разом з Росією і Білорусією, Молдовою і Грузією, Вірменією і Азербайджаном, з республіками Середньої Азії і Прибалтики. Але Україна не може нікого ні підштовхнути, ні гальмувати. У нас свій шлях, і ми повинні його пройти.

Ми розуміємо, що певні сили можуть розіграти карту національної добропорядності і зі згоди більшості народу України укласти Союзний договір. Народ має право як на істину, так і на помилку. Але погані ті політики, які дозволять, щоб вона сталася. Політики, які підштовхують народ до помилки, – це каїни свого народу.

Виходячи із сказаного, ми вважаємо необхідним підписання договорів про добросусідство, про безперешкодне переміщення громадян, про взаємодію при усуненні наслідків можливих стихійних, екологічних лих, про культурне співробітництво і таке інше. Разом з тим ми вважаємо, що достатнього обсягу причин для укладення Союзного договору тепер немає. Ми виступаємо за зупинку роботи в цьому напрямі, тому що це відвертає сили і засоби, забирає час у народу України, вносить нервозність і розбрат у суспільство.

Чому неможливе сьогодні укладення Союзного договору? Перше.

Тому що відсутнє забезпечення суверенності республік, котрі проголосили свої декларації про державний суверенітет, а їх суверенітет не визнаний державами – членами ООН. І цьому заважав центр – Москва.

Друге. Тому що не прийнято декрет про розпуск нинішнього Союзу – унітарної держави, яка була заснована, на превеликий жаль, на крові і неволі мільйонів людей.

Третє. Тому що не проголошена декларація про право всіх радянських народів на утворення незалежних власних держав.

Четверте. Тому що існує нинішня Верховна Рада СРСР, яка формувалася на основі антизаконних рішень /згадайте сотню депутатів від КПРС та інші списки/, і немає прогнозу, що дасть Союзний договір.

П'яте. Тому що КПРС не відлучена від підготовки Союзного договору. Але ж вона, тобто КПРС, зберігає монополію над армією, КДБ, МВС, правоохоронними органами і несе повну відповідальність за минулі злочиння перед народом СРСР – це і період воєнного комунізму, штучні голодомори і так далі. Апофеозом існування фальшивої системи є чорнобильська катастрофа.

Я хочу вам зачитати кілька рядків поеми харківського інваліда-чорнобильця Валерія Болотова:

Вас не связывают с радиацией, экономия на каждом из вас.

Стали вы как бы полунацией, отщепенцами среди нас.

Шло все у вас – дом и Родина. Были лес у вас и река.

А теперь у вас безысходина, слезы памяти и тоска.

Равнодушие соцсистемы. Детям лучше?! Ерунда.

Нас ушли в беготню и в проблемы, увели от сознания добра.

Конкретні пропозиції.

Проект постанови пропоную... /Шум у залі/.

ГОЛОВА. Шановні народні депутати! Я просив би вже хоч того регламенту, який встановлено, дотримуватися, 10 хвилин депутат говорив, загальні лозунги, а тепер йому на пропозиції ще 10 хвилин треба? Як це можна? Вносьте пропозиції. Комісії мають над чимось працювати.

Слово надається народному депутату Воробйову. За ним виступатиме депутат Ємець.

ВОРОБЙОВ О.М., заступник голови Сумської міської Ради народних депутатів /Ковпаківський виборчий округ, Сумська область/. Я постараюсь висказати точку зрення комісії... Уважаемые коллеги, я прошу минутку внимания. Я понимаю, что депутат Валеня кого-то “завел”, Но в данном случае у меня есть право высказать нашу точку зрения.

Комиссия не смогла за неимением времени обсудить этот очень важный вопрос. Однако я говорил сегодня с членом нашей комиссии депутатом Левком Лукьяненко. Мы считаем, что прежде всего документ нужно отправить на доработку. Должны

быть проведены соответствующие правовые и научные экспертизы. Наша комиссия как раз может провести правовую экспертизу. То есть следует пойти в русле, в котором предлагает идти наш Президиум, комиссия поддерживает проект постановления по этому вопросу, внесенный Президиумом.

Что я могу сказать от себя? Здесь уже говорили о трех важнейших вопросах, которые, так сказать, формируют экономическую систему, о собственности, финансово-кредитной системе и законотворческой деятельности. Фактически у нас не остается никакого пространства для деятельности Верховного Совета.

Прав, наверное, депутат Ткачук: с точки зрения личного интереса как депутата УССР я должен поддерживать проект Союзного договора, который предложен Президентом. Каковы мотивы? Да мне выгодно, не беря на себя ответственности, всех своих избирателей по всем важным вопросам отсылать в центр. Кабинету Министров нашему тоже выгодно, ничего не решая, рассказывать нам и всему украинскому народу, что эти вопросы отнесены либо к компетенции Союза ССР, либо к совместной компетенции.

А меня партия, в которой я состоял и из которой вышел, учила, что нужно брать ответственность на себя. Я хочу взять эту ответственность. Некоторые из нас сегодня говорят, нельзя эту ответственность брать. Уважаемый оппонент депутат Грабин считает, что мы, оказывается, не можем самостоятельно жить. Слишком опасно взваливать на себя груз ответственности перед нашими избирателями, перед народом Украины. Я с этим не согласен.

Что касается конкретных предложений. Если бы большинство депутатов внимательно прочитали альтернативный проект, внесенный фракцией ДВУ, и то, что было в проекте Юхновского! Ведь там очень разумные вещи. И они, я считаю, больше соответствуют принципам, заложенным в нашей Декларации, нежели проект Горбачева, в действительно дают базу для дальнейшей работы над проектом Союзного договора.

Уже отмечалось, что если мы выступаем за создание государства над государствами, то из кризиса политического, экономического и других мы никогда не сможем выйти. Вспомните: буквально 10 лет назад, еще в 1981 году, когда в Польше было чрезвычайное положение, с Украины шли туда вагоны с мясом, картошкой, овощами. И все это шло в качестве братской помощи.

Сегодня украинцы едут в Польшу, чтобы привезти те товары, которые мы не способны произвести. Парадокс? А там поменяли или идет попытка поменять экономическую систему. И, наверное, безуспешно. Почему же мы боимся идти по этому пути?

Следующий момент. Вчера мне очень понравилось выступление депутата Дорогунцова, который, выступая по депутатскому телеканалу, говорил о доверии к союзным органам. Я тоже хочу им доверять, уважаемые коллеги. Я просил, чтобы нам дали стенограммы заседаний в Ново-Огарево, где были наши полномочные представители. Стенограммы нет, и я не знаю, будут ли они для нас, депутатов. Чтобы принимать соответствующее решение, я просил, чтобы размножили и раздали программу дей-

ствий Кабинета Министров Союза ССР. Но нам ее до сих пор не раздали. А что же в данном случае по Союзному договору обозначено? Совместная компетенция Союза ССР? Что будет делать Кабинет Министров Союза и наш Президент Горбачев? Я читаю наиболее актуальные вопросы, касающиеся руководителей предприятий, Советов, колхозов, совхозов.

Первое. Во втором квартале этого года Кабинет Министров СССР хочет разработать законопроекты о порядке предоставления концессий зарубежным странам и кампаниям. Это будет делать Союз, а не мы с вами.

Второе. Об утверждении чрезвычайных бюджетов на III–IV кварталы 1991 года. Мы уже знаем, что Павлов предложил систему налогообложения – об организации работы банков на принципах резервной системы и приостановления действия законодательных актов, препятствующих этому. То есть то, за что мы с вами боролись, будет просто-напросто проигнорировано.

Третье. Об утверждении директив денежно-кредитной политики на второе полугодие 1991 года; о наделении налоговой службы дополнительными полномочиями, об изменении ее статуса. Речь идет о том, что у нас не будут спрашивать разрешения, это будет делаться без нашего ведома.

Дальше. О системе органов исполнительной власти в СССР. То есть наш Закон о выборах Президента, в котором оговаривается, что при избрании Президента нужно реформировать власть сверху донизу, просто не будет действовать. Следующее. О материальной и административной ответственности предприятий, органов власти, управления за невыполнение обязательств, вытекающих из межреспубликанских экономических соглашений.

Уважаемые коллеги! Когда вы заключаете договора на поставку, разве вы не предусматриваете экономические санкции, разве вам нужен еще какой-то отдельный правовой акт? А нам его хотят ввести.

Еще очень интересный документ, который предлагает нам Кабинет Министров Союза – “О повышении ответственности должностных лиц и граждан, уклоняющихся от уплаты налогов”. Выходит, что нашего Премьера или Министерство финансов, если они не будут отчислять то, что потребует от них Союз, нужно будет отстранять, может, судить, сажать? Согласны мы с этим? Нет, наверное.

А приостановление действия законодательных актов по сокращению рабочего дня? Профсоюзы борются за 40-часовую рабочую неделю. Мы с вами пытаемся решить эту проблему, приняли формулировку, а Союзу покажется, что мы мало работаем. О внесении изменений – это не столь важно. Возьмем теперь указы Президента: об особом режиме функционирования транспортной системы; об особом режиме распоряжения ресурсами зерна и основных видов продовольствия из общесоюзного фонда; об утверждении персонального состава Центрального совета банков; о государственном совете экономической реформы и так далее. Уже при наличии этих указов /еще не подписав Союзного договора/ от нашего с вами суверенитета фактически ничего не остается.

Последнее. В статье 7 Договора записано, что к нашей сфере будет отнесено то, что не указано прямо в статьях 5 и 6, то есть неизвестно, чья это будет компетенция – совместная или Союза? А законодательные органы Союза будут работать в соответствии с этим.

Я хочу задать риторический вопрос своим оппонентам! Назовите, пожалуйста, хоть одну правовую нишу, по которой мы будем способны протягивать свои украинские законы? Если вы мне объясните, что именно мы сможем принимать на основании этого Договора, тогда парламент будет функционировать.

Я согласен с предложением по проекту постановления Президиума, но прошу Президиум принять еще одно решение – опубликовать также альтернативный проект – “Договір про Співдружність Суверенних Держав”.

И последнее. Если мы будем проводить референдум по доверию Верховному Совету, то нужно провести хотя бы опрос: какую концепцию поддержит население – нашу или Горбачева?

Спасибо за внимание.

ГОЛОВА. Слово надається народному депутату Ємцю. За ним виступатиме депутат Юхновський.

СМЕЦЬ О.І., голова Комісії Верховної Ради Української РСР у правах людини /Центральний виборчий округ, м. Київ/. Шановний Голово, шановні депутати! Я виступаю від імені депутатської групи “Демократичне відродження України”. Але перш ніж викласти позицію групи відносно запропонованого проекту Договору, я хочу відповісти на репліку про те, що, мовляв, багато критики, а варіанта свого ніхто не запропонував. Щойно депутат Воробйов показав нам, якраз такий варіант Договору. Крім цього, є ще варіант шановного депутата Юхновського, є й інші варіанти. Очевидно, інші політичні сили запропонують свої варіанти. На Президії ми піднімали це питання і домовлялися сьогодні не обговорювати різні варіанти Договору. Тому я не представлятиму наш варіант, це справа майбутнього. Нам теж потрібні і цифри, і та експертиза, висновки якої стануть відомі в результаті постанови, яку ми сьогодні приймемо. Так ми домовлялись на Президії, отже, і це була джентльменська угода. А після того, як ми отримуємо всі необхідні цифри й матеріали, розглянемо різні варіанти договорів, заслухаємо альтернативні доповіді – от тільки тоді ми зможемо приймати рішення по суті.

Я звертаю на це увагу тому, що дехто пропонує зовсім інші варіанти постанови, не враховуючи того, що ми сьогодні ні в якому разі цього зробити не зможемо. Хоча б тому, що ми не розглянули альтернативні та інші варіанти запропонованих договорів. Ось чому сьогодні ми аналізуємо тільки той проект Договору, який попросив нас проаналізувати Президент. Він іде звідти, з Москви, і ми тут не маємо спеціального доповідача, оскільки Президент ще не встиг до нас приїхати.

Перше знайомство із текстом Договору свідчить про величезну неповагу автора цього документа до нас, депутатів Верховної Ради, до громадян України, до всіх громадян нинішнього Союзу Радянських Соціалістичних Республік, які мають нор-

мальний рівень інтелектуального розвитку. Мається на увазі неповага до всіх людей нормального рівня інтелектуального розвитку. Автор проекту Договору ставиться до нас, наче до малолітніх примхливих дітей. Що робимо ми, коли наші діти плачуть? Ми застосовуємо такий педагогічний прийом: хочеш бути пілотом? Будь. І через п'ять хвилин щаслива дитина бігає по кімнаті, розставивши руки, ніби крила, і вважає себе пілотом. Так приблизно із Проектом Договору: хочеш бути суверенним? Будь, вважай, що ти суверенний. Ми тобі зараз напишемо заголовок, що це Договір про Союз Суверенних Держав, а потім в одному з пунктів /читайте на другій сторінці/ про те, що суверенною є і твоя держава, і та, яка над тобою. Примхи врешті вщухають, і всі заспокоюються.

Оце і є та неправда, яка повторюється на другій сторінці, яка не раз дублювалася в Конституції СРСР, а саме – про можливе співіснування двох державних суверенітетів.

І це – найпринциповіше питання. Тому що ми не зможемо виробити цілий ряд підходів до того, що це за договір – про союзню державу чи про Союз Суверенних Держав? Давайте пригадаємо саме визначення суверенітету. Не будемо вдаватись до якихось наукових визначень, а звернемося до юридичних словників. Адже це поняття, яке ми вживаємо і в побуті, і в художньо-літературному розумінні, часто трансформується, з'являються такі вирази, як, наприклад, “суверенітет сім'ї”, “суверенітет особи”. Між іншим, багато наукових термінів ми постійно вживаємо в побуті, і в цьому нема нічого поганого, якщо це не переносити в серйозні юридичні документи. Більше того, у нас навіть вважається, що радикальніше сказати – “незалежна держава”, аніж “суверенна держава”. Скажімо, свого часу ми говорили – “суверенна”, тепер будемо говорити – “незалежна”.

Це не зовсім так, оскільки юридичний енциклопедичний словник визнає три основні види суверенітету: суверенітет держави, суверенітет нації, суверенітет народу. Із них я наведу тільки визначення суверенітету держави.

Це визначення містить у собі два основні елементи. Перший – верховенство державної влади всередині країни. Другий – незалежність державної влади в зовнішньополітичній сфері.

Тому, коли ми говоримо “незалежність держави”, то маємо на увазі тільки один із елементів суверенітету, а саме: незалежність державної влади в зовнішньополітичній сфері.

Ви, мабуть, звернули увагу на те, що в Договорі, який нам пропонується, є стаття 5 “Сфера ведення Союзу ССР”. Давайте порівняємо це із визначенням суверенітету: верховенство державної влади всередині країни як невід'ємна риса суверенітету.

Читаю, що пропонує Договір: “Защита суверенитета и территориальной целостности Союза; объявление войны и заключение мира; обеспечение обороны и руководство Вооруженными Силами” та цілий ряд інших моментів відноситься до сфери Союзу РСР. Таким чином, практично нанівець зводяться вже перший пункт суверенітету, другий пункт суверенітету, незалежність державної влади в зовнішньополітичній сфері.

“Осуществление внешней политики Союза и координация внешнеполитической деятельности республик” теж відноситься до відання Союзу РСР. Я хотів би, щоб Міністерство закордонних справ України послало в будь-яку країну цей проект Договору і попросило там спеціалістів відповісти на одне питання: чи після підписання цього документа вона встановить з Україною дипломатичні відносини? Я розумію, що це буде смішно, неграмотно. Соромно навіть про таке питати. Але цікаво було б отримати хоча б один офіційний висновок, хай навіть з Ліхтенштейну, який має дипломатичні відносини з іншими країнами, чи встановить він з нами дипломатичні відносини?

Між іншим, якщо ви порівняєте статтю 5 із колоніальним актом Салазарським /а саме з його третім і четвертим розділами/, то знайдете дуже багато спільного. Наприклад, колоніям гарантуються адміністративна децентралізація і фінансова автономія, сумісні з політичною конституцією. До виключного відання конгресу /у нас, вважайте, Союзу/ там належало прийняття законів, які дають уряду право вести війну і укладати мир, схвалювати договори і конвенції, угоди з іншими націями тощо.

Якщо порівняти ці два документи, то виявиться, що пункти тут майже аналогічні. Більше того. Виявляється, цей колоніальний акт був навіть дещо демократичніший від нашого Договору. Кожна колонія мала свій актив і свій пасив. Вони вільно розпоряджалися своїми доходами, актами і угодами, а також своїми боргами.

Якщо такий-сякий бюджет ми це маємо, то боргами своїми якраз не розпоряджаємося. Ми досі не можемо в'яснити, яка наша частка в союзному борзі.

Я не буду зупинятися на цьому питанні детальніше, але в принципі хотілося б отримати чіткий юридичний висновок: чи сумісні два суверенітети на одній території? Я думаю, що в нас достатньо юридичних сил, щоб визначитися в цьому плані. На мій погляд, два суверенітети на одній території навряд чи можливі.

Залишилося ще небагато часу, то я хотів би зупинитися на процедурному питанні. Тут мій найближчий сусід по Президії депутат Шульга цитував статтю Конституції про те, що Голова Верховної Ради веде переговори і підписує міжнародні договори. Ось тут нам і потрібно визначитися: маємо ми справу з міжнародним договором чи рішенням внутрідержавним? Це дуже важливо, бо це зовсім різні процедури. Якщо мова йде про продовження існування союзної держави, то це проблема внутрідержавна і її вирішення регулюється національним правом. Якщо мова йде про утворення Союзу Суверенних Держав як міждержавного утворення, то цей процес мав регулюватися нормами міжнародного права. Де ви бачили такі міжнародні стосунки, коли хтось звонить із Москви чи, скажімо, з Нью-Йорка і каже: у понеділок чи вівторок ви всі повинні зібратися, щоб розглянути таке-то і таке-то питання.

Питання, яке ми будемо розглядати, поки що внутрідержавне. Коли ми його переведемо в площину міждержавну, тоді діятимуть зовсім інші правові норми. Якщо ми укладемо договір про союз держав, то ратифікуватимемо його звичайним голосуванням. Коли прийматимемо рішення про збереження чи оновлення союзної держави, тоді будуть використовуватися норми, які стосуються прийняття конституційних рі-

шень. Ми це все повинні визначити чітко і ясно. Інакше у нас будуть великі конфлікти в цьому залі відносно процедури.

У зв'язку з цим я хотів би сказати про результати опитування. У них мова йде про Союз Суверенних Держав. Тут теж хотілось би отримати висновок учених: що розміється під Союзом Суверенних Держав і яка його відмінність від союзної держави?

Група “Демократичне відродження України” вважає, що за той короткий термін, який був відведений, неможливо всебічно проаналізувати питання Договору. Тому ми хоч і вважаємо, що проект постанови, який пропонує Президія, не зовсім досконалий, але підтримуємо його на даному етапі і підтримуємо необхідність більш глибокого вивчення всього комплексу питань, які виникають у зв'язку з пропозицією Президента СРСР. А після його детального вивчення, вивчення інших проектів Договору ми зможемо перейти і до більш конструктивної роботи саме по утворенню або союзу держав, або збереженню союзної держави. Дякую за увагу.

ГОЛОВА. Слово надається депутату Юхновському. За ним виступатиме депутат Баландюк.

ЮХНОВСЬКИЙ І.Р., голова Комісії Верховної Ради Української РСР з питань народної освіти і науки /Червоноармійський виборчий округ, Львівська область/. Шановний Леоніде Макаровичу! Шановні депутати! Як автор концепції Союзного договору, як автор проекту Союзного договору, я мав би одержати право на доповідь по концепції. Проект, представлений партією “Демократичне відродження України”, за Регламентом також має бути обговорений. Так записано в нашому Тимчасовому регламенті. Отже, всі ці проекти потрібно обговорити.

Що стосується сьогоднішнього обговорення, то з поваги до нашого Голови Верховної Ради, до Президента Радянського Союзу Михайла Сергійовича Горбачова запропонований ним проект сьогодні внесений на ознайомлення нашої Верховної Ради. Ми маємо його обговорити. Остаточне ж рішення по союзному проекту Верховна Рада, як я зрозумів, має прийняти восени. Тоді ми розглянемо і цей проект, і всі інші проекти, які за Регламентом внесені на засідання Верховної Ради.

У зв'язку з цим я вважаю, що не до місця є проект постанови, висунутий групою комуністів. Я хотів би запитати мого шановного сусіда Миколу Залудяка, що це за партизанщина з тим проектом, партизанщина членів Президії проти постанови Президії, за яку він сам голосував? Я хотів би запитати, як так сталося, що голосуємо за одне, а подаємо зовсім інше?

Тепер відносно пропозиції Президії про попереднє обговорення проекту, запропонованого Михайлом Сергійовичем Горбачовим. Від імені членів Комісії з питань народної освіти і науки і від свого я хотів би зупинитися на чотирьох таких пунктах. Перший – позитивна сторона проекту. Другий – негативна сторона проекту. Третій – що нам потрібно робити? І нарешті четвертий пункт – різне.

Почну з позитивних сторін. Особливою є назва держави – Союз Суверенних Держав. Відсутні слова “Радянських” і “Соціалістичних”. Хочу нагадати депутатам, що в своїй доповіді під час розгляду проекту Концепції Конституції України, де обговорю-

валася її назва, я агітував вас не писати слова “Радянська”. Ви, шановні представники “групи 239” буди проти цього. Тепер з Москви вам сказали, щоб не було того “Радянського” і нічого його ставити в новій назві держави. Немає і слова “Соціалістична”. Отже, проголосований нами в Концепції соціалістичний шлях розвитку теж не має жодної ваги. Таким чином, у проекті Союзного договору відкидається і питання про соціалістичний вибір у будівництві держави. Я вважаю це позитивним. Бо лад не проявив себе ні науково, ні господарсько витриманим. Він тримався на терорі, а коли його не стало, то соціалістична система розвалилася. Це прекрасно розуміє Михайло Сергійович Горбачов, і це відображено в проекті Договору. Запропонований проект стверджує по відношенню до нас, що Україна теж не може бути соціалістичною.

Тепер я хочу звернутися до негативних сторін Договору. Я розглянув економічну структуру, яка нам пропонується. В пункті 4 “Основних принципів” гарантується вільний вибір форм власності і методів господарювання. У статті в /перший абзац/ вказано: “Союз і держави, які його утворюють, забезпечують вільний розвиток, захист усіх форм власності і створюють умови для функціонування підприємств і господарських організацій у рамках єдиного загальносоюзного ринку”. Що це означає? Це означає, що все, що зараз є в союзній власності /шахти, родовища, металургійні, машинобудівні, приладобудівні підприємства, підприємства легкої промисловості, торгові підприємства/, буде приватизоване шляхом утворення акціонерних товариств. Понад 50 відсотків цих акцій знаходиться у власності центру. Центр утвориться з колишніх міністерств і главків, а не з організацій республік. І далі, в статті 8 третій абзац читаємо: “Держави, які утворюють Союз, закріплюють за ним об’єкти державної власності...” Що це означає з точки зору статті 5 про повноваження Союзу, якому належить організація керівництва розробкою і виробництвом озброєнь і військової техніки? Предмет стає істинною власністю, коли ви контролюєте його. Отже, 70 відсотків усього виробництва республіки не буде контролюватись Урядом республіки.

Отже, союзні концерни плюс оборонна промисловість. Що ж нам залишається? Ви стаєте звичайними пішаками, які нічим не розпоряджаються.

До цього додається союзний канал податків. У статті 9 з цього приводу говориться, що обсяг і призначення податків регулюються угодами між Союзом і республіками з урахуванням показників їх соціально-економічного розвитку. Це означає, що чим ефективніше працює республіка, тим більший податок вона платить.

У статті 8, абзац 4, говориться, що державна власність... використовується, зокрема, в інтересах прискореного розвитку відсталих регіонів. Хто визначає рівень відсталості регіону? Скільки туди давати? Звичайно, нам потрібно буде створити фонд – допомоги республікам, які піднімаються, але ж не весь час викачувати з республіки фонди і гроші.

Таким чином, економічно договір для нас є не вигідним.

Політичний бік договору. Існує верховенство законів Союзу. Союз є суверенною державою вільних республік, а зовсім не суверенних держав “Основні принципи”, пункт 1/. Союз є об’єктом міжнародного права. Союз має свою бюджетну, фінансову

системи, свою митну службу, КДБ, внутрішні війська, армію і так далі. То я хочу вас запитати, чого ми сюди прийшли? Тут же достатньо визначити Україну не як державу, а як географічне місце 25 областей. І це все закладене в цьому проекті Договору.

У новому проекті ми маємо імперіалістичну систему, певно, нову імперіалістичну Росію, але ж вона завелика, аби в ній був установлений порядок. Тому новий проект не є реальним, він надуманий, як і той, що існував до нього.

Я приступаю до третього пункту. Що ж нам робити? Перше. Оголосити незалежність України – Україна стає суб'єктом міжнародного права. Ми повинні мати відповідні банки, відповідний приплив валюти і відповідне, зв'язане з тим господарювання.

Друге. Встановити повний контроль над усім, що знаходиться на території республіки, з боку нашого Уряду. Слово “юриспруденція” – не чітко визначене слово. Власність має належати республіці і управляється Урядом.

Третє. Децентралізація війська. Зокрема, внутрішні війська мають перейти на службу до Уряду республіки. Тут я згоден повністю з товаришами Гуренком і Дурдинцем.

І нарешті четверте. Фінансова самостійність республіки, одноканальна податкова, система і випуск власних грошей.

Я схвалюю виступи моїх товаришів по Президії, у яких пропонувалося провести детальну оцінку цього й інших проектів і восени почати їх обговорення.

Тут основними є такі питання. Перше: чи Союз є державою? І друге: чи Союз є недержавною організацією незалежних держав? Я вважаю, що тільки друга формула є вірною. І мене надзвичайно збентежив виступ Станіслава Івановича Гуценка. Послухайте, які слова він вживав: “Справжня самостійність”. Як би могла бути самостійність несправжня? “У цілому проект задовольняє”. Що значить – у цілому? І таке фарисейство щодо республіки – “можливість зовнішньоекономічних зв'язків”.

У зв'язку з тим я хочу вам зачитати надзвичайно цікаву телеграму, яку Міністерство закордонних справ надіслало в посольство до Угорщини. Послухайте:

“В связи с согласованием между УССР и Венгрией проекта документа об основах отношений можете запросить в МВД Венгерской Республики официальное разъяснение по статье, где говорится о возможности установления непосредственных дипломатических, консульских и других отношений на основе двусторонних соглашений в соответствии со своими международными обязательствами и нормами международного права. Обратите внимание на то, что УССР является частью Советского Союза и поэтому не обладает правосубъективностью. Разумеется, что осуществление этого права не может противоречить также общепринятым принципам и нормам международного права, а они признают полноправными участниками международных отношений только самостоятельные государства. Обратите внимание венгров на то, что... якщо вони заключають такі договори, то ми поспуємо з ними свої відносини”.

То я хочу знати, що означає ця телеграма? Я хочу запитати шановного Леоніда Макаровича, чи він знав зміст цієї телеграми? То я хочу запитати шановного Станіслава Івановича: що означає “можливість зовнішньоекономічних зв'язків” для України?

Шановні депутати, Україна доведена до катастрофічного стану – і екологічного, і індустріального. Ми маємо...

Дякую.

ГОЛОВА. Слово надається народному депутату Баландюку. За ним виступатиме депутат Печеров.

БАЛАНДЮК М.С., начальник цеху виробничого об'єднання “Придніпровський хімічний завод”, м. Дніпродзержинськ /Баглійський виборчий округ, Дніпропетровська область/. Уважаемый Председатель! Уважаемые коллеги! В некоторой степени мне импонирует та политическая разворотливость, которая в последнее время присуща нашему Президенту. Больше месяца назад он изрядно всех нас удивил, во всяком случае многих из нас, заявив о том, что Союзный договор будет подписан уже в июле. В то время, когда в Верховных Советах республик еще не знали не только о содержании очередного проекта Договора, но и о сроках его появления. А если принять во внимание громоздкую технологию его подписания, то становится очевидным, что от этого заявления пахивало авантюрой.

А теперь представим себе, что на совещание “семерки”, где будет решаться вопрос – дать или не дать и сколько дать Советскому Союзу, Михаил Сергеевич Горбачев появится с уже подписанным текстом Союзного договора. Как это будет оценено политиками? Я считаю, здесь уместны два слова: блестяще и великолепно.

Однако если давать этому оценку с гражданской позиции, с позиции интересов республик, их народов, то оценка может быть диаметрально противоположной. Этот спринт, когда речь идет о стратегическом документе, решающем судьбы миллионов людей, неуместен. И в этом плане лошадей, конечно же, гнать нельзя, хотя двигаться по пути, указанному референдумом, по пути создания взаимоприемлемого варианта нужно.

Еще много завалов у нас на пути, но в Договоре уже есть определенные статьи, которые могут многих удовлетворить. Сегодня многие из нас оказались в разных окопах в вопросе – федерация или конфедерация? Вопрос важный, но, на мой взгляд, возводить его в ранг гамлетовского “быть или не быть” – это уводить парламент с фарватера на мелководье.

Нельзя ставить как самоцель задачу построить чистую федерацию или чистую конфедерацию, ибо никто в мире такого не строил пока. Эта структура чрезвычайно сложная, и я почему-то думаю, что там могут быть и элементы федерации, и элементы конфедерации. То есть давайте строить, закладывая лучшие государственные принципы, а уж то, как “прибить табличку”, можно решить и несколько позже.

Далее. Нужно, товарищи, уйти нам от идеи подписания Договора автономиями как субъектами Союза. Сложно нам было строить государство, когда там было 15 республик. А если нас будет больше 40? В таком Союзе невозможно найти консенсус. Это уже не союз, а какая-то “организация объединенных наций”. Я уже не говорю о том, что из 32 автономий в 22 большинство населения составляют русские, и большинство этих автономий находится на территории РСФСР.

Большую озабоченность, с моей точки зрения, вызывают статьи 5 и 6, где изложены полномочия союза и совместные полномочия Союза и республик. Я сожалею, что в Договоре отсутствует статья, где были бы четко изложены исключительные полномочия республики. Можно предположить, что все, не записанное в сферу ведения Союза и совместного ведения Союза и республик, остается республике. Тогда, наверное, нужно так и сказать. Если здесь заложен тонкий смысл...

Когда читаешь эти два раздела, создается впечатление, что для республики ничего не осталось. А выделив эти полномочия в отдельную статью, авторы только ярче бы осветили их. Кроме того, нужно иметь в виду /а история нам дала немало тому примеров/, что общие полномочия раньше или позже начнут дрейф в сторону фактического поглощения полномочий республик полномочиями Союза. У нас же, судя по проекту, нет надежной многоступенчатой защиты. Может случиться, что через некоторое время у нас останется одно наиболее распространенное право – это право вносить предложения, тем более, что спорные вопросы у нас будет решать Верховный Суд Союза, Высший арбитражный суд Союза, Конституционный Суд Союза. Тогда здесь хочется задать вопрос по-грибоедовски: “А судьи кто?” И, наконец, статья 9 – о налогах. Предполагается двухканальная система налогообложения. Что это означает?

Во-первых, то, что половина, а может, и более денежных, материальных, людских ресурсов будет бесконтрольно находиться в ведении союзных министерств, которые будут управлять и не отвечать за это.

Во-вторых, откровенно скажем, что Украина по социально-экономическому положению выше других республик. Но не выше, допустим, республик Средней Азии в силу того, что они больше вкладывали в Украину за эти 70 лет, чем Украина в республики Средней Азии. Уровень социально-экономического развития Украины был всегда выше: и в 1917, и в 1861 году. Так вот, эта статья мне говорит о том, что огромные ресурсы, которые пойдут в центр, уже никогда не возвратятся на Украину, так как для выравнивания уровней социально-экономического развития республик нашей с вами жизни не хватит.

Я за то, чтобы Украина оказывала помощь республикам, которые попали в трудную ситуацию по разным причинам. Народу Украины всегда были присущи и благотворительность, и взаимопомощь, и простое человеческое сочувствие и сострадание. Но я против, категорически против того, чтобы платить кому бы то ни было дань, нести кого бы то ни было на своих руках, если этот “кто-то” не хочет или не может идти сам.

И последнее – уже не утверждение, а вопрос. Почему, когда речь идет о Договоре, мы не говорим, на какой срок его подписываем?

Предлагаю проект Договора отправить на доработку. Полномочий на его подписание не давать никому и согласиться с проектом, предложенным Президиумом Верховного Совета. /Оплески/.

ГОЛОВА. Слово надається народному депутату Печерову. За ним виступатиме депутат Гриньов.

У нас ще два виступи – депутатів Філенка і Касьяненко.

ПЕЧЕРОВ А.В., голова Комісії Верховної Ради Української РСР з питань планування, бюджету, фінансів і цін /Великомихайлівський виборчий округ, Одеська область/. Шановні товариші народні депутати! Я думаю, що всі погодяться з тим, що ми сьогодні підійшли до вузлового питання всієї нашої роботи від початку першого зібрання в цьому залі. Більш як рік ми працювали і майже щоденно відзначали, що закони, які приймаємо, не діють, не відповідають волі нашого народу і тому подібне. Це цілком закономірне явище, тому що до цього часу не вирішене вузлове питання: хто ми є, в якому Союзі ми знаходимося, що ми будемо і як будемо?

Якщо ми й далі займатимемо таку позицію, яка сьогодні проголошувалася з цієї трибуни, ще трошки почекаємо, то ми заведемо наш народ у безвихідь. Тому є необхідність врешті-решт використати сьогоднішній порядок дня і підійти до вирішення цього вузлового питання.

Як же його вирішувати?

З цієї трибуни вносилося дуже багато пропозицій. Я хочу зразу відкинути пропозицію про будь-який альтернативний варіант. Наша політика прикидатися простачками, не приймати рішення про створення повноважної групи представників призвела до того, що без нас або майже без нас підготували варіант проекту Договору, який сьогодні ми обговорюємо. І в нас сьогодні вистачає нахабства відкритим текстом говорити, що комусь хтось не догодив. Ми винні в цьому і повинні відповідати перед нашим народом, що не виконали його волі, що не воювали, не відстоювали його інтересів.

На мій погляд, якщо ми зараз підемо шляхом створення нового варіанта, це буде неповага до тих республік, до інших народів, представники яких плідно працювали і запропонували нам свій проект. Я знаю, що вам це не сподобається, але наберіться мужності.

У зв'язку з цим нам потрібно працювати з тим варіантом, який сьогодні запропонований. Якими шляхами ми можемо піти? Трьома. Перший шлях – він майже всіма відкинутий – це односторонньо схвалити проект, створити комісію і відправити її на підписання. Я думаю, що в цьому залі знайдуться одиниці, хто згоден на такий шлях.

Другий шлях, до якого схиляється значна більшість народних депутатів, – це направити його на надзвичайно глибоке економічне обґрунтування. Але ми повинні вести чесну політику. Це остання спроба штучно, хитро зробити так, щоб нам уникнути участі в доопрацюванні документа. Тому що така глибока експертиза, яка пропонується окремими товаришами, глибоке вивчення наслідків підписання цього Договору не вкладеться в найближчі декілька місяців. Нам доведеться відповідати перед своїм народом, чому ми, його обранці, уникнули участі у формуванні і підписанні нового Союзного договору.

Є, на мою думку, третій і єдиний вихід. Він полягає в тому, щоб у комісіях, у Кабінеті Міністрів, в Академії наук, в інших інститутах, кому це можна доручити, запропонований проект терміново проаналізувати на відповідність двом прийнятим нами документам: Декларації про державний суверенітет і Закону про економічну

самостійність України. Така робота має тривати не більше 3-4 днів. Після цього ми повинні зібратися тут і визначитися, які конкретно положення проекту, що ми зараз розглядаємо, не відповідають цим двом документам, і визначитися, як нам поводитися під час його підписання. Визначити комісію або повноважну делегацію, якій надати право відстоювати згідно з результатами референдуму, нашою Декларацією, Законом про економічну самостійність Української РСР положення цього Договору.

Я розумію, що не всі позиції будуть прийняті. Можуть не піти всі вісім республік на деякі наші пропозиції. Але ми хоч в останній момент зробимо все можливе, щоб відстояти те, про що тут, вибачте, базикаємо вже другий рік, а практично нічого не робимо.

У зв'язку з цим я вношу таку пропозицію. Є два проекти постанови Верховної Ради. В обох відсутні терміни. Вони повинні бути визначені до наступної середи. І наступне: доопрацювання у відповідності з основним положенням, розгляд на Верховній Раді, прийняття рішення і створення повноважної делегації для підписання Договору.

Тепер ще одне. Можна дуже довго вести полеміку навколо будь-яких пунктів проекту цього Договору. Я тільки відкидаю нечесність, непорядність, яка використовується з цієї трибуни. Вона, зокрема, в таких висловах, як “у нас тисяча хімічних заводів”. Такими фразами можна налякати того, хто не знає справжнього стану економіки. Є, звичайно біди, не треба лякати, перекручувати, треба бути трошки терплячішими один до одного, поважати одне одного.

Мені здається, що при бажанні знайти точки спілкування, виконати волю нашого народу ми зможемо вийти з цього скрутного становища.

Наша позиція, наше відстоювання інтересів народу, які виявлені через референдум, – це перший юридичний крок до створення незалежної, суверенної держави. /Оплески/.

Я спробую це обґрунтувати.

Щойно ми знайомились з досвідом роботи парламентаріїв Франції. У них – дві партії, які знаходяться в опозиції. Вони ніколи не були співниками. Отже, у них є також протиріччя: бути Франції у федеративній чи конфедеративній спільності в Європі? Вони вважають, що це питання настільки важливе, щоб об'єднатися їм у боротьбі за владу. Тому вони створили коаліцію. Я поділяю думку депутата Баландюка: у нас є більш важливі питання, є воля нашого народу, обов'язок перед ним і ми повинні його з честю виконати.

Дякую за увагу.

ГОЛОВА. Слово надається народному депутату Гриньову. За ним виступатиме депутат Філенко.

ГРИНЬОВ В.Б., заступник Голови Верховної Ради Української РСР /Індустріальний виборчий округ, Харківська область/. Я очень внимательно выслушал Андрея Васильевича Печерова, он всегда умеет построить очень точные логические цепочки, в чем отдаю ему должное. Но я хочу сказать, что, к сожалению, из его логической цепи я делаю совершенно другой вывод. Действительно, мы уклонились от работы

над Союзным договором. Это я ставлю в вину и себе, поскольку мне поручалась эта работа, в то же время я объявляю парламенту, что я инициировал работу над проектом Союзного договора как мог. Вы, наверное, знаете, что комиссии получали массу бумаг, посвященных этому документу. Последний раз меня даже критиковали – направили комиссии 160 страниц по Союзному договору.

Да, это так, парламент, к сожалению, уклонился от активной работы над Союзным договором по разным причинам. Не будем сейчас их анализировать. Я согласен с Андреем Васильевичем, что парламент сегодня еще не на том уровне, чтобы говорить, что он вошел в курс работы над этим документом.

Второй момент. У нас действительно сегодня нет анализа ситуации, который должен бы быть проведен в течение полугода. Андрей Васильевич не сомневается в том, что мы не сумеем провести его и за три месяца. С этим я не согласен. Поэтому предлагаю за четыре дня провести анализ ситуации и принять решение. Это слишком серьезный вопрос. Но я не уверен, что для его решения нужно три месяца, как не уверен и в том, что мы должны тщательно проанализировать ситуацию в этом “любовном” треугольнике: Декларация, опрос-референдум и Союзный договор. Мы не должны забывать, что у нас особая ситуация, что на Украине был проведен не только референдум, но и опрос. Мы еще недостаточно осознаем разницу между опросом и референдумом, а она есть.

Сегодня нам нужно убедительно доказать народу Украины, что мы его не обманываем /ведь мы – его представители в парламенте/, что мы действуем так, как он проголосовал, как он предлагает нам действовать. Это – аксиома. Если мы ее не будем выполнять, то что будет?

Но я уверен, что мы еще сами не осознали, как вычислить этот треугольник.

Поэтому я активный приверженец проекта постановления, предложенного Президиумом, хотя в нем есть люди, высказавшиеся против Союзного договора. Все мы действуем как заложники той аксиоматики, которая у нас есть. Но принимать вслепую мы не можем.

У меня есть голый отзыв на Союзный договор, я его передам для работы, но хочу сделать одно концептуальное замечание.

Согласно этому Договору мы строим некое государство-матрешку. Тут ничего обидного нет. Суверенитет в суверенитете, образно говоря, это и есть государство-матрешка. А вот будет ли оно устойчивым? Вопрос очень серьезный. Я совсем в этом не уверен. Потому что сегодня мы должны построить что-то стабильное, хотя бы на ближайшие несколько лет. Не решив этой задачи, мы опять придем к кризису. То есть мы должны аккуратно исследовать этот вопрос, быстро, но аккуратно.

Я хочу сделать экскурс в историю. Мы сейчас создаем договор о государстве государств /называю так условно/. Но глядя на Договор 1922 года, я выясняю для себя, что это был Договор государств. И в этой шкале государств /есть жесткая федерация, конфедерация, содружество государств/, – желаем того или нет, – мы идет в своем Договоре по более жесткому пути, чем в Договоре 1922 года.

Я хочу, чтобы депутаты это осознали. Я не знаю, кто аккуратно изучал Договор 1922 года, я высказываю свою позицию, и хочу, чтобы это все знали. То есть мы делаем более жесткую федерацию, чем в Договоре 1922 года. Дуализм в Договоре имеет место. Хочу остановиться на более важных местах.

Сегодня нас убеждают, что если мы создадим свободное содружество, то тем самым нарушим международное положение Союза, что не будет правопреемника Союза. Это очень серьезный довод, он требует исследования, но я уверен, что если у нас будет сильное содружество, сильный Союз, а не сильное государство /а к этому мы в конце концов наверняка придем/, то заявление мирового сообщества о том, что этот Союз государств берет на себя обязательства по международным пактам, соглашениям, будет вполне достаточным для правопреемственности. Никакого здесь кризиса нет. Это надуманные вещи.

Я хочу обратить ваше внимание еще на одну психологическую вещь. Появление сегодня Союза настоящих государств означает крушение центральной номенклатурной структуры. Я ничего не хочу преувеличивать, мы должны осознавать, что центральная номенклатурная структура борется за власть.

Какой вклад этой борьбы за власть в том, что происходит сейчас? Какой вклад интересов центральной номенклатуры и интересов суверенной Украины? Это два полюса, которые сегодня борются. И если мы этого не осознаем, не проанализируем, то доведем дело до провала в будущем, через несколько месяцев.

В политике компромисс – это обычная вещь. Но я хочу сегодня предостеречь парламент, в том числе и себя, от компромиссов, которые сродни предательству.

Компромиссы будут, мы будем отстаивать, выполнять решения референдума и опроса, от этого уйти нельзя.

Несколько слов о структуре проекта Договора.

Я напоминаю, что, заключая прямые договора между республиками, мы старались, чтобы они носили международно-правовой характер. Мы их ратифицировали, и международно-правовой характер наиболее полно отвечал идее Декларации о суверенитете. Это была аксиома этого процесса.

Сравнивая проект нашего Договора с другими документами /например, с Венской конвенцией о правах международных договоров от 23 мая 1969 года/, я думаю о структуре.

Положения, которые должны быть в Договоре, есть: о сфере применения, об употреблении терминов, оговорки о толковании Договора, Договор третьего государства, о прекращении Договора, о выходе его участников и так далее. То есть Договор имеет нормальную структуру международно-правового документа. Поэтому, если мы говорим о Союзе Суверенных Государств, то должны эту логику исповедовать и конкретно об этом говорить.

Я хочу напомнить, что касательно к Договору эти слова Карла Маркса о матрешке приводились уже неоднократно. Но я все-таки хочу напомнить их еще раз. Я отношусь к ним без всяких издевок, как к словам мыслителя, которые надо внимательно

обдумувать и изучать. Карл Маркс: “Две суверенные власти не могут одновременно, бок о бок, функционировать в одном государстве. Это – нелепость вроде квадратуры круга”. /Маркс, Энгельс. Сочинения, второе издание, том 6, стр. 263/.

Я повторяю, сегодня мы должны очень хорошо подумать, что такое государство-матрешка? Каково его будущее? Это, что дань сегодняшней моде или более серьезная вещь?

Выскажу несколько замечаний по структуре Договора, хотя их тут у меня много. Как здесь уже говорилось, в статье 4 Договор внутренне противоречит сам себе. Если Союз признается государством, то не может не быть отношений между государствами, его образующими. Этого нет – отношение Союза и государств-участников, Государственное отношение.

Здесь уже говорилось о том, что если сравнить Декларацию о государственном суверенитете Украины и Договор, то легко наткнуться на противоречия. Это естественные противоречия, поскольку структура Договора такая. Скажем, осуществление денежной эмиссии, хранение золотого запаса, алмазного и валютного фондов Союза могут войти в противоречие с идеей введения своей валюты. Это мы знаем. Но валюта может быть введена у нас, может быть и не введена, но есть проблема золотого запаса. Она решается не так, как надо было бы решать в Союзе Суверенных Государств. Мы объявляем, что золотой запас разделили. А дальше? Формирование дальше золотого запаса – каким оно будет? То есть по всей видимости...

Прошу прощения. Я предлагаю поставить на голосование и проголосовать за проект, предложенный Президиумом.

ГОЛОВА. Слово надається народному депутату Філенку. За ним виступатиме депутат Касьяненко, Херсонська область.

ФІЛЕНКО В.П., секретар Комісії Верховної Ради Української РСР у правах людини /Зміївський виборчий округ, Харківська область/. Шановний Голово! Шановні депутати! Шановні виборці! Час уже пізній, майже вечірній, тому я хотів би розпочати свій виступ з коротенької вечірньої казочки. Зустрілися удав і мавпа. Удав каже мавпі: “Давай гратися”. Та і запитує: “А як же ми будемо гратися?” “Та я буду тебе давити, а ти кричатимеш?” Щось подібне виходить і в нас із цим Договором. Про нього говорилось уже багато, порівнювали відповідність його нашій Декларації. Хочу коротко пробігти по цих питаннях і я. Зробити, так би мовити, і свій внесок і довести на конкретних прикладах певну невідповідність Договору нашій Декларації про державний суверенітет.

Останнє речення Декларації звучить так, нагадую: “Принципи Декларації про суверенітет України використовуються для укладання Союзного договору”. Здавалося б, що потрібно ще? Адже саме така постановка питання була підтримана не 80 відсотками голосів, як тут говорилося, а 90. Тому що до 80 відсотків треба додати майже три мільйони виборців із західного регіону. Кожні дев'ять із десяти виборців республіки висловилися за Союз, який би будувався на принципах Декларації про державний суверенітет, – за Союз Суверенних Держав. Але ж яким чином ці прин-

ципи узгоджуються з новим проектом? Який вітер дме з Ново-Огарьово? І що нового в новому проекті? Може, назва? Читаємо? “Договір про Союз Суверенних Держав”. Але далі саме слово “державна” зникає за цілком загадкових обставин. У результаті маємо Союз Суверенних Республік. Віддамо, правда, належне новоогарьовцям, які перед страшним тиском абсолютно соціалістичної Верховної Ради Союзу все-таки наважилися викинути слою “Соціалістичний” і замінити його на “Суверенний”. Хотілося б думати, що це не кістка, кинута республікам.

Але чому знову-таки вплигло слово “республік”? Хіба республіка – це єдино можлива із форм державного устрою? Якщо котрась із республік захоче стати монархією, як буде тоді? І чому знову “Радянських”? Адже радянська система блискуче довела свою повну неспроможність у нових умовах.

Читаємо далі. Стаття перша: “Членство держав у Союзі є добровільним... Держави, що утворюють Союз, зберігають за собою право вільного виходу з нього...” Кінець цитати. На перший погляд, усе демократично. Але чи можна вийти з Союзу неоновленого і зі вступом до оновленого зачекати? Я думаю, що в цій ситуації ми з вами, панове, багато хочемо. Тому що в статті 23 вже сказано: “Відносини Союзу Радянських Суверенних Республік і республік, які входять до складу Союзу Радянських Соціалістичних Республік, але не підписали цей Договір, підлягають врегулюванню на основі чинного законодавства Союзу РСР, взаємних зобов’язань і угод”.

Цікава ситуація – старого Союзу буцімто вже немає, є оновлений, але діє законодавство старого Союзу з цих моментів. Республіка, що не бажає входити до Союзу, нагадує того арештанта, якого випустили з карцера, але він має надію хіба що на тюремну камеру, з якої йому дадуть подивитись у віконце на бажану волю.

Продовжуємо далі. Підходимо чи не до найцікавішого. В статті 5 подано перелік повноважень Союзу. До них віднесені забезпечення оборони і керівництва Збройними Силами. А до спільних повноважень належить забезпечення державної безпеки республік. Це не узгоджується з положеннями дев’ятого розділу Декларації, де визначається право України на власні Збройні Сили, необхідність мати власні внутрішні війська та органи державної безпеки.

Далі. В проекті Договору передбачається встановлення єдиного порядку призову і проходження військової служби. Згідно ж із Декларацією Україна сама визначає порядок проходження військової служби громадянами республіки.

Зі статті сьомої Договору дізнаємось, що хоча спори з питань здійснення повноважень Союзу і спільних повноважень Союзу і республік розв’язуються шляхом погоджувальних процедур, при недосягненні згоди спори вносяться на розгляд Конституційного Суду Союзу. Останньому, судячи з усього, буде надано право вищого конституційного контролю, який, у свою чергу, є виключною справою повноважень Союзу. То про який суверенітет може тут іти мова?

До речі, просочується інформація, що буцімто на закритому засіданні Верховної Ради СРСР заступник голови Комісії конституційного нагляду категорично висловився проти того, що підписання Союзного договору не конституційне за форму-

лою “9+1”. І мені цікаво, чи відомо про це нашим депутатам, чи відомо про це нашому Голові?

Стаття 9 знову встановлює союзні податки. Про протиріччя такого підходу вже говорилося. А от статті 10 і 11 передбачають необхідність Конституції і законів Союзу. Вже одного абзацу статті 11 достатньо: “Закони Союзу з питань його ведення мають верховенство і обов’язкові для виконання на території республік”. Таке положення прямо суперечить розділу III Декларації, де сказано, що Україна забезпечує верховенство своїх Конституції та законів на території республіки.

Хочу навести вам одну цитату з конституції Англії 1931 року і з Вестмінстерського статуту. Ще в 1931 році у Великій Британії було записано: “Ни один закон, прийнятий парламентом Соединенного Королевства, не распространяется на какой-либо из доминионов в качестве части законодательства этих доминионов иначе как по ходатайству и с согласия доминиона”. Ще в 1931 році об’єднане Королівство давало своїм домініонам більші права, ніж Союз дає зараз республікам. То, може, нам стати одним із домініонів Англії, якщо там це положення діє і досі? Ось така виходить казочка.

Враховуючи викладене мною і багатьма виступаючими до мене /як від Народної ради, так і від більшості/, хочу сказати, що запропонований проект Договору неприйнятний для України. Оскільки ніяких офіційних повноважень для роботи над цим проектом ми не надавали, то його можна розглядати лише як один із багатьох проектів, серед яких уже є проект, внесений фракцією Партії демократичного відродження України, проект концепції академіка Юхновського. Очевидно, з’являться й інші проекти.

Згідно з нашою постановою питання про укладання Договору може розглядатися лише після прийняття нової Конституції. Тому сьогоднішня дискусія не повинна виходити за межі попереднього обговорення. За цих умов можна підтримати проект постанови, внесений Президією.

Зазначу і таке. Істотні відмінності між союзними республіками в політичному, культурному, економічному розвитку роблять неможливою їх реформацію з єдиного центру і за спільною для всього Союзу програмою, навіть якщо цю програму писав такий талановитий економіст як наш земляк Григорій Явлінський. Справа в тому, що в центрі на сьогодні об’єктивно не можна сформувати Уряд народної довіри, який би взявся за виконання цієї програми. Уряди народної довіри на сьогодні можна сформувати тільки в республіках.

Ще один момент. Я хотів би відзначити ту обставину, що останнім часом на Центральному телебаченні з’являється багато сюжетів про Західну Україну і робляться спроби переконати, що це тільки три області хочуть відірвати Україну від Союзу і таке інше. Хочу сказати, що в Народну раду входять представники не лише трьох західних областей, а 23 областей України. Серед них 12 харків’ян, 9 донеччан, багато росіян, такі, як Шишкін, Сметанін, Гриньов, Гусєв, Серебрянников, Шеховцов, Воробйов, Кушнарйов та інші. Підкреслюю, що всі опозиційні сили на Україні стоять на позиціях незалежності і державності України.

У ході обговорення ми переконалися, що цей Договір шитий білими нитками. Як казав Іван Степанович, у цьому залі голосування не завжди співпадає з логікою. Звичайно, 324 члени КПРС, озброєні демократичним централізмом, можуть сьогодні розтоптати і Декларацію, і наслідки опитування населення республіки. Горбачов п'ятого липня приїде і розкаже, як треба голосувати. Все це може бути. Але я закликаю вас до розуму.

Хочу сказати одне: ми повинні враховувати історичні і економічні закони розвитку, які твердять, що Союз об'єктивно розпадається. Якщо ми цього не зробимо, то прийдуть наступні покоління і скажуть нам разом з вами, як там, у Маяковського: кто тут временные – слазь, кончилось ваше время.

Дякую за увагу.

ГОЛОВА. Слово надається народному депутатові Касьяненку.

Я хочу перед тим як депутат почне свій виступ попросити дозволу, – вже у нас вичерпується час, ми домовилися, але так сталося, що від Донецької області ніхто не виступив, – я просив би все ж таки виділити їм для виступу п'ять хвилин. Я тоді надам слово. Від багатьох областей не виступили, але Донецька є Донецька.

Будь ласка.

КАСЬЯНЕНКО А.І., другий секретар Херсонського обкому Компартії України /Дніпровський виборчий округ, Херсонська область/. Уважаемые колеги! Я рассказывать сказки не собираюсь, поэтому убедительная просьба – не шумите, пожалуйста.

Уважаемый Леонид Макарович! Уважаемые депутаты! По мнению депутатов Херсонской области, рассматриваемый проект Союзного договора имеет ряд принципиальных недостатков. Остановлюсь на наиболее существенных.

Первое. В тексте проекта Союзного договора говорится о Союзе Советских Суверенных Республик как о правопреемнике Союза Советских Социалистических Республик только в части международных отношений и высших органов власти. То ли случайно, то ли преднамеренно упущено положение о преемничестве будущего Союза по обязательствам нынешнего государства перед его гражданами и самими суверенными республиками. А это означает, например, что после подписания Договора Украина может потерять декларируемые в статье 8 проекта всякие права на свою часть в нынешнем золотом запасе, алмазном и валютном фондах и так далее. И некому будет выплачивать гражданам Украины долги по займам, облигациям, другим ценным бумагам. Да и обязательства сберегательного банка перед своими вкладчиками, как и многое другое, юридически утрачивают силу. Поэтому в обязательном порядке в самом начале текста Договора необходимо дать четкое определение образуемого суверенными государствами Союза как правопреемника нынешнего СССР.

Второе. В тексте Договора необходимо предусмотреть специальное положение, регулирующее порядок выполнения обязательств /в том числе по международным договорам/ и ответственность за их невыполнение всех членом Союза Советских Социалистических Республик, включая и те республики, которые не подпишут Союзный

договор. В противном случае по обязательствам Латвии, Литвы, Эстонии, Молдовы, Армении и Грузии придется платить всем остальным. То есть на плечи подписавших Договор республик, в том числе Украины, тяжелым бременем ляжет чужая ноша.

Третье. В статье 24 проекта Договора предусматривается взаимная ответственность Союза и государств, его образующих, за выполнение принятых обязательств и возмещение ущерба, причиненного нарушениями настоящего Договора. Однако совершенно не предусматривается ответственность государств – членов Союза друг перед другом за невыполнение принятых обязательств по Союзному договору. А это означает, например, что в случае осуществления какой-либо союзной программы, выгодной всем участникам и соответственно финансируемой всеми, в результате неправомерных действий одного из субъектов Договора любого государства понесенный из-за этого Украиной материальный ущерб будет возмещен не нам, а союзным органам.

Поэтому статью 24 необходимо записать в такой редакции: “Государства, образующие Союз, несут взаимную ответственность друг перед другом, а также перед Союзом за выполнение принятых обязательств и возмещают ущерб, причиненный нарушениями настоящего Договора”.

Союз Советских Суверенных Республик несет ответственность перед государствами, его образующими, за выполнение принятых обязательств и возмещает ущерб, причиненный нарушениями настоящего Договора”.

Четвертое. Совершенно недопустимо в Союзном договоре не предусматривать порядок принятия Конституции Союза. Этим необходимо дополнить статью 10. В предложенном варианте статья 10 “Конституция Союза” носит декларативный характер, и для Украины нет никаких гарантий, что принятый в будущем Основной Закон федеративного государства закрепит наши законные интересы и права.

Пятое. Статьей 9 “Союзные налоги и сборы” предусмотрено, что долевые отчисления республик на осуществление союзных программ должны определяться с учетом показателей их социально-экономического развития. Принятие подобного порядка означает явное перебрасывание проблем ряда республик, – прежде всего среднеазиатских, мы это знаем, поскольку в них на протяжении многих лет проводилась неправильная демографическая политика, – на промышленные, более развитые Россию, Украину, Белоруссию, Казахстан. Убежден, что такие подходы губительны как для экономики этих четырех республик, так и для Союза в целом, и будут совершенно неприемлемы для наших избирателей.

В основу механизма действия единого общесоюзного рынка должен закладываться принцип равноправия как товаропроизводителей, так и субъектов федерации. Недолговечным и непрочным может оказаться будущий Союз, если его участники будут иметь в нем различные условия.

Шестое. Обе палаты будущего Верховного Совета – и Совет Союза, и Совет Республик – должны быть, наделены одинаковым правом в предусматриваемом механизме принятия законов. Это необходимо для создания четкой сбалансированной системы

принятия решений, отражающих мнение как большинства субъектов федерации, так и большинства избирателей федеративного государства. Если же не предусматривать обязательную ратификацию Советом Союза законов, принятых Советом Республик, то в результате мы можем иметь совершенно абсурдные ситуации. Например, если даже представители двух крупнейших суверенных государств – России и Украины будут в Совете Республик против принятия рассматриваемого законопроекта, а все остальные – за, то закон будет принят, несмотря на то, что его не поддержали представители абсолютного большинства избирателей Союза. Для устранения таких возможных парадоксов закон должен считаться принятым только после его одобрения обеими палатами парламента.

Наличие положения о том, что все депутаты палаты Совета Республик от суверенного государства, входящего в состав Союза, имеют при решении вопросов один общий голос, сразу же вызывает риторический вопрос: а что будет, если мнения этих депутатов разделятся поровну? Можно сделать вывод, что и этот раздел Договора до конца не отработан.

Седьмое. Убежден, что в самом тексте Договора нужно не только декларировать право свободного выхода из Союза, но и предусматривать конкретный механизм его осуществления. Без этого нарушается один из основных юридических принципов – наличие порядка расторжения Договора одной из сторон, что в конечном счете ведет к взаимному недоверию и подозрительности всех его участников, а значит уменьшает прочность и эффективность будущего Союза Суверенных Государств.

Я хочу сказать, что за субботу, воскресенье и понедельник мне удалось побывать в четырех коллективах и апробировать этот проект. Что в целом говорят люди? Что выполняя волю украинского народа, выраженную в результатах референдума и опроса 17 марта, мы должны с высокой ответственностью подойти к рассмотрению этого важнейшего для судеб нынешнего и будущего поколений документа. Всякую излишнюю поспешность или медлительность, слепое отрицание или, наоборот, бездумное одобрение предложенного проекта допустить нельзя.

И последнее. Я уполномочен передать мнение 9 из 10 депутатов Херсонской области о том, что предлагаемый проект Договора необходимо взять за основу и поручить комиссиям Верховного Совета, основываясь на сегодняшнем его обсуждении, подготовить соответствующие предложения и дополнения к этому документу. И, кроме того, я поддерживаю то, что уже сегодня говорилось: нам следует создать полномочную делегацию Украины во главе с председателем Верховного Совета Леонидом Макаровичем Кравчуком, наделить его необходимыми полномочиями для подписания Договора.

Спасибо.

ГОЛОВА. Слово надається народному депутату Хотлубею. Прохання: не більше 10 хвилин.

ХОТЛУБЕЇ Ю.Ю., голова Маріупольської міської Ради народних депутатів, голова виконавчого комітету /Маріупольський-Жовтневий виборчий округ, Донецька об-

ласть/. Уважаемый Председатель! Уважаемые депутаты! Как народный депутат я представляю интересы избирателей города Мариуполя и Володарского района Донецкой области. Более 80 процентов из принявших участие в референдуме проголосовали за сохранение Союза и считают, что Украина должна быть в его составе как суверенное государство на принципах Декларации о государственном суверенитете Украины.

Я знакомился еще раз с результатами референдума перед выступлением и должен сказать, что аналогичное положение имеет место в абсолютном большинстве областей республики. И лишь Львовская и Тернопольская области высказались против Союза Суверенных Государств. И не совсем понятно, почему в нашем зале нет адекватного отражения интересов украинского народа и почему так поляризовались наши взгляды и позиции. Я не согласен с упреками, которые сегодня высказывались /я хотел бы сослаться на выступление Владимира Борисовича Гринева/, в том, что парламент уклонился от работы над проектом Договора. Я разделяю мнение депутата, Ходоровского: мы не уклонялись от работы над проектом Договора, а нас всячески отгораживали от этого очень важного дела.

Было удивительно слушать по Центральному телевидению выступление заместителя Председателя Верховного Совета России Исаева, который высказал упрек в адрес Игоря Рафаиловича Юхновского в том, что Игорь Рафаилович стоит на жестких позициях неприятия Союза и Союзного договора. Я думаю над тем, почему я, депутат Верховного Совета, не осведомлен о работе, проводимой в этом направлении, и отгорожен от этого важного дела? Неужели я в этом не заинтересован и почему такую позицию заняло руководство Совета, его Президиум?

Внимательно слушая сегодня выступления депутатов, лишний раз убеждаешься в том, какая широкая, будем говорить так, гамма мыслей прозвучала в этом зале. Я считаю, что если бы этот разговор состоялся ранее, мы бы только выиграли. Ведь не секрет, что независимо от того, примем мы сегодня решение или нет, та группа республик, которая будет обсуждать этот проект Договора, примет его. И в конечном итоге неизвестно, будут ли учтены интересы нашей республики в этом документе или нет.

Недавно я познакомился с отчетным докладом Левка Григорьевича Лукьяненко на втором съезде УРП /была роздана газета/. Надо отдать должное аналитичности, строгой логике изложения мысли, четкому пониманию сегодняшних проблем, связанных с отказом от управления из центра. Дословно цитирую выдержку из доклада: “Якби окупаційну адміністрацію якимось казковим способом підняли над Україною всю разом за комір і жбурнули на дно Чорного моря, то в той же момент в економіці почався б хаос і повний розпад економічних зв’язків”. Из этого далее следует вывод о необходимости для Украины переходного периода, в течение которого невозможно обойтись без специалистов, управленцев прежних исполнительных органов и, следовательно, единого союзного руководства.

В нашем промышленном регионе это ощущается особенно остро. Нарушены годами отработанные связи комбинатов с поставщиками сырья, металлолома, угля с разных концов страны. Пока не отработаны горизонтальные связи между республи-

ками и не запущен рыночный механизм в экономике, кто будет осуществлять координацию работы предприятий промышленности, транспорта и других, выступит гарантом выполнения заключенных договоров? Эти функции должно выполнять союзное руководство, которому мы их делегируем.

Нет необходимости повторять, что в союзном управлении нуждается и ряд других направлений, перечисленных в статье 5 проекта Союзного договора.

Однако есть ряд вопросов, требующих большей ясности и доработки.

Прежде всего необходимо поставить заслон монопольному диктату министерств и ведомств центра, стремящихся по-прежнему держать все в своих руках. Я считаю, что нам необходимо разобраться с валютой. Вот пример, который приводили: Россия пыталась заключить договор по обмену валюты на рубли. Вы помните эту сделку, которая была пресечена: 8 миллиардов долларов за 120 или 140 миллиардов рублей. Вот и выходит, что если нет своей валюты, то нет защищенности от различных афер в крупном масштабе. А тогда получилось бы так: Россия имеет валюту, выпускает эти бумажные рубли, которые возвращаются потом в целом в народное хозяйство всей страны, во все республики. Естественно, должна быть определенная защита, нужна своя валюта.

Я поддерживаю также мнение, что республика должна полностью распоряжаться внутренними войсками.

И последнее. Если мы недовольны союзным правительством или нынешним Президентом, то все равно не должны действовать по принципу руководителя, который, не зная как избавиться от нерадивого работника, сокращает его должность. Если они нам не подходят, мы должны ставить вопрос об избрании нового Президента или утверждении нового состава руководства страны в целом. И это право записано в проекте Союзного договора.

Я предлагаю одобрить содержание проекта Договора и поручить комиссиям Верховного Совета, Кабинету Министров и Академии наук доработать предложения и замечания и подготовить соответствующие дополнения.

ГОЛОВА. Дякую вам.

Шановні народні депутати! Я не виголошуватиму окремої промови, тому що свою позицію я висловлював не один раз, у тому числі і в газетах.

Декілька слів тільки щодо спостережень, роздумів навколо нашої дискусії. Ми тут вели, як могли /може, в чомусь є неточність/, аналіз пропозицій народних депутатів. Висловлено більше 20 принципових зауважень, без голосування за які ніхто і ніяка повноважна делегація не може їхати будь-куди і щось відстоювати. Ми маємо це узаконити і проголосувати.

Я вже їздив без повноважень, як тут говорили, і, не знаючи позиції Верховної Ради, з тим і повертався. А хто винен, я вам зараз скажу. Якщо ви піднімете і подивитесь протоколи, то побачите, що Президія Верховної Ради двічі вносила на голосування Верховної Ради питання про утворення повноправної делегації для роботи над проектом Союзного договору. І жодного разу ця пропозиція не набрала 226 голосів.

Звичайно, керівництво за все відповідає, це правда. Але правда й те, що той, хто так добре пропонує, мав би сидіти на сесії, а не в себе на роботі. Розумієте, для народу все воно дуже цікаво, що, мовляв, у цьому винувате керівництво...

Я повторюю, двічі вносила Президія це питання. І я вимушений був від себе направити туди голову комісії. Вдруге, коли ми спробували створити повноправну комісію /вже не делегацію/, знову не проголосували. Робочу групу утворила Президія з 3 осіб. Це також правда, тож не потрібно переплутувати. Я завжди закликаю: якщо хтось щось забуває, то можна звернутися до протоколів, всі вони надруковані.

Перша позиція. Було висловлено більше 20 принципових зауважень, їх потрібно узагальнити і проголосувати на сесії. Тільки після того, коли утвориться делегація, можна їхати і відстоювати, спираючись на думку Верховної Ради.

Друга позиція. Пропозицій було дуже багато, виступило 35 народних депутатів, але зафіксовано тільки 6 позицій. Це тому, що ми не встигли. Ми можемо потім дати цифру: хто пропонував загалом не обговорювати проект Союзного договору, а хто – ніколи не обговорювати, не тільки сьогодні.

Я хочу сказати, що ця позиція не є реалістичною, тому що народ висловився за намір жити в Союзі Суверенних Держав. Це означає, що ми, відповідаючи на волю народу, маємо підготувати проект документа, який би відповідав назві “Союз Суверенних Держав”.

Отже, ця позиція є неприйнятною, бо вона не узгоджується з референдумом і опитуванням.

Третя позиція. Можна було б зразу утворити делегацію і їхати до Москви, відстоювати і підписувати. Але ця позиція, на мою думку, також не може бути схвалена, тому, крім неї, я назвав більше, 20 принципових позицій. Усі їх потрібно обговорити, проаналізувати і проголосувати. Третя позиція неприйнятна ще й тому, що за нашим Регламентом ми не можемо приймати рішення без обговорення в комісіях та внесення на друге читання. А принципові позиції народним депутатам потрібно з'ясувати і сказати нашому народові.

Ще одна думка з цього приводу: наш Договір повинен відповідати своїй назві, Декларації про державний суверенітет, яка є основою для розробки Союзного договору і відповідає корінним інтересам народу України: економічним, політичним, духовним. Без цього нам важко буде довести людям, що ми вчинили так, як це належить політикам, народним депутатам, обранцям народу.

Виходячи з цього, керуючись саме таким підходом, Президія Верховної Ради одностайно прийняла запропоновану постанову.

Ця постанова, на мою думку, враховує позицію більшості народних депутатів, реально ситуацію, відкриває дорогу до роботи, а не закриває її.

Потрібно лише обумовити терміни проведення експертного аналізу, економічних розрахунків, зіставити текст Договору з Декларацією про державний суверенітет, врахувавши всі пропозиції народних депутатів /їх сьогодні виступило 35/.

Однак усього на виступи записалось 118 народних депутатів. Отже, тому, хто не встиг виступити, потрібно передати пропозиції в комісії для опрацювання.

Ось така ситуація. Щоправда, були доповнення, скажімо, від Комісії у справах молоді. Вони передали навіть письмову пропозицію щодо моделі економічного розвитку України. Як це зробити? Я попросив сьогодні наш Кабінет Міністрів, щоб він дав нам довідку, скільки йому потрібно часу, щоб це зробити. Адже, не маючи точних розрахунків, цього зробити неможливо. Щоб усім було зрозуміло, хочу сказати, що ніхто не уникає відповідальності. Але відповідальність має спиратися на певну правову силу, чіткий документ, а у нас його немає. Є лише пропозиції та неузгалянені зауваження. Перед тим, як перейти до голосування, я хотів би надати слово Костянтину Івановичу Масику /з цього приводу він говорив з Вітольдом Павловичем Фокіним/, щоб він сказав нам, скільки йому потрібно часу.

МАСИК К.І., Перший віце-Прем'єр-міністр Української РСР. Я прошу 3 хвилини. Шановні народні депутати! Передусім, яке ставлення Уряду щодо проекту Союзного договору?

Наша позиція визначена волею народу України, яку він висловив в ході референдуму та опитування 17 березня цього року.

Як відомо, висловившись за необхідність збереження Союзу, народ переконливо наголосив на тому, що Україна повинна об'єднатися не просто в союз, а в Союз Суверенних Держав на засадах Декларації про державний суверенітет. Отже, Уряд не може, не має права йти проти волі народу.

Виступаючи за Союз Суверенних Держав, ми з тією ж упевненістю заявляємо сьогодні, що нам потрібний новий, а не оновлений Союз, а тому проект Договору потребує доопрацювання, передусім, з точки зору Уряду, – гарантій економічного суверенітету суб'єктів Договору.

У цьому зв'язку слід зазначити, що ми підтримуємо пункт 2 проекту постанови Верховної Ради Української РСР, яким дається доручення Кабінету Міністрів підготувати разом з Академією наук республіки економічні розрахунки та правові висновки щодо входження України до Союзу на умовах, визначених проектом Договору, особливо статтями 5, 6, 8 і 9.

Але, товариші, важко погодитися з визначеним терміном цієї роботи – один місяць – в умовах, коли центр залишається монопольним володарем лівової частини необхідної статистичної інформації, коли надзвичайно переплелися фінансово-господарські зв'язки. Нам потрібно значно більше часу. Ми просимо дозволу представити ці розрахунки перед початком чи за тиждень до початку осінньої сесії Верховної Ради України.

Кабінет Міністрів завжди кваплять робити швидше, швидше, швидше. Це природне людське бажання. Але підписання такого Договору – це не той випадок, де треба поспішати. Йдеться про доленосне питання нашої держави. І ми мусимо все зважити, проаналізувати найретельніше. Справа не в тому, щоб зробити швидко, а щоб потім не було соромно перед своїм народом. Дякую. /Оплески/.

ГОЛОВА. Почнемо голосувати? Може, вже не будемо обговорювати? Є проект постанови Президії, є проект групи депутатів. Будемо голосувати так, як вони над-

ходили. Якщо в когось є пропозиція – вносьте від мікрофона. Спокійно... Третій мікрофон.

СТЕПЕНКО В.І., перший секретар Полтавського райкому Компартії України /Полтавський виборчий округ, Полтавська область/. Шановний Леоніде Макаровичу! В мене є конкретна пропозиція, яку я у виступі вже одного разу вносив. Сьогодні мені виступити просто не вдалося. Тому пропоную в другому пункті після слів “особливо його статтями 5, 6, 8, 9” дописати: “а також підготувати розрахунки, які повноваження доцільно з економічної точки зору делегувати Союзу”. Усі ми, зокрема й ви, Леоніде Макаровичу, говорили, що ми повинні передати ті повноваження, які українському народу вигідно передати. Тому нам потрібні конкретні розрахунки, які повноваження українському народу вигідно делегувати Союзу, а не те передавати, що нам пропонується. Такий зміст моєї пропозиції.

ГОЛОВА. Перший мікрофон.

ЧЕРНЕНКО В.Г., головний лікар медсанчастини Микитівського ртутного комбінату /Горлівський-Микитівський виборчий округ, Донецька область/. Уважаемые депутаты! Уважаемый президиум! Уважаемый Леонид Макарович! Перед тем, как внести предложение по голосованию, я скажу, что обсуждение сегодня прошло не на том уровне, на котором должно было пройти. Вот посмотрите. Депутатов от Донецкой области 45 человек, от Луганской – 25, вместе – 70 депутатов. Представляют они 8 миллионов 300 тысяч человек, а выступил всего один депутат. Я не скажу, что у нас было бы единодушное мнение. Оно могло бы быть полярным, но это мнение шестой части населения Украины и шестой части депутатского корпуса.

Теперь второе. Я прошу проголосовать поименно с распечаткой в газетах.

Спасибо.

ГОЛОВА. Спокійно, спокійно. Шановні товариші депутати! Я хочу, щоб ви заспокоїлись. Зараз це найголовніше – заспокоїтись. Тому що якщо ми будемо зараз піддаватися емоціям, то приймемо рішення неправомочне. А воно має бути тільки правомочним. Це треба врахувати.

Значить, вносились пропозиція голосувати поіменно. Хто за це, прошу проголосувати, щоб потім за все голосувати поіменно.

“За” – 247. Голосування буде поіменним.

Спочатку надійшла пропозиція прийняти за основу проект постанови, який запропонувала Президія, а потім вносити конкретні пропозиції і доповнення. Хто за те, щоб розданий вам проект постанови Президії прийняти за основу, прошу проголосувати.

“За” – 307. За основу приймається.

Тепер давайте розглянемо спочатку преамбулу. Є до неї зауваження, доповнення? Немає. Далі йде перший пункт. Читаю, щоб усі чули – телеглядачі також, враховуючи особливість моменту: “Доручити постійним комісіям Верховної Ради Української РСР до 1 серпня 1991 року розглянути представлений Президентом СРСР проект Договору про Союз Суверенних Держав щодо його відповідності положенням і

принципам Декларації про державний суверенітет України та Закону Української РСР про економічну самостійність Української РСР”.

Які є доповнення? Прошу.

ПІСКУН О.І., член Комісії Верховної Ради Української РСР з питань державного суверенітету, міжреспубліканських і міжнаціональних відносин /Зарічний виборчий округ, Сумська область/. Леоніде Макаровичу! Вибачте, я не встиг підійти до мікрофона. В мене є зауваження і до першого пункту, і до преамбули. Якщо можна, то скажу до преамбули.

ГОЛОВА. Я тільки хочу домовитися ще з одного приводу. Якщо йдеться про редакційні доповнення /час, слово/, то де інша справа. А якщо ви хочете вносити концептуальне, то ми з голосу голосувати не будемо. Я хотів би, щоб це всі знали. Якщо концептуальне зауваження, то потрібно передати в комісії, нехай вони працюють. Перший мікрофон.

ПІСКУН О.І. Я зрозумів вас. Пропоную в преамбулі після слова “керуючись” записати: “Декларацією про державний суверенітет України”, а не лише “результатами референдуму”.

ГОЛОВА. Справа в тому, що в першому пункті йдеться про відповідність проекту Договору положенням і принципам Декларації. Якщо вже Декларація на Декларацію, то воно забагато...

ПІСКУН О.І. Я говорю про преамбулу.

ГОЛОВА. А я вам кажу про перший пункт. Там це вже є.

ПІСКУН О.І. Про преамбулу, гляньте. Прочитайте преамбулу.

ГОЛОВА. Ви наполягаєте на голосуванні?

ПІСКУН О.І. Ви прочитайте в преамбулі, і всі зрозуміють, що це потрібно.

ГОЛОВА. Кожен має примірник проекту. Подивіться: “Усвідомлюючи історичну відповідальність за прийняття доленосних для народу України рішень, надаючи вирішального значення змісту Договору про Союз Суверенних Держав, керуючись результатами референдуму СРСР по Українській РСР та підсумками опитування населення Української РСР і підтверджуючи свою рішучість відстоювати волевиявлення народу України, Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки постановляє...”

І в першому пункті ми написали, чи Договір відповідає принципам Декларації. Крім того, коли ми писали “підсумками опитування”, то в цьому опитуванні знову ж таки є Декларація. Хочеться вам Декларації? Я не буду сперечатись, це справа безперспективна. Я поставлю на голосування, щоб включити до преамбули посилання на Декларацію. Але це знову ж з голосу...

Давайте так: усі пропозиції – в комісії. Якщо редакційні доповнення /час чи подібне/, то будемо вносити. Другий мікрофон.

КОСІВ М.В., заступник голови виконкому Львівської обласної Ради народних депутатів /Пустомитівський виборчий округ, Львівська область/. До першого серпня – термін нереальний, тому що ми роз’їдемося...

ГОЛОВА. Це другий пункт, а ми обговорюємо перший. А, до 1 серпня? Ви це маєте на увазі?

КОСІВ В.М. Так, я вважаю, що це термін нереальний, тому що ми роз'їдемося на канікули. Ми щойно заслухали інформацію Уряду, який вважає, що це також велика робота – провести економічну і правову експертизи відповідності Договору Декларації, а також з'ясувати, що дасть нам в економічному відношенні входження до Союзу. Це дуже серйозна робота. Отже, я пропоную цей термін встановити до 1 жовтня.

ГОЛОВА. Уряд просив до 1 вересня, ви пропонуєте вже до 1 жовтня. Уряд просив виділити час на розрахунки до 1 вересня, а ви хочете, щоб комісії це обговорили. Ну, я думаю, що нам потрібен все ж таки один термін. Бо якщо одне буде до 1 серпня, а друге – до 1 вересня, то однак строки не зійдуться.

Шановні товариші! Ми прийняли постанову за основу. Тепер йдеться про зміну терміну. Уряд просить виділити час до 1 вересня, як сказав у своєму виступі Костянтин Іванович Масик. Ні, ваша пропозиція надійшла другою. Я пропоную проголосувати за прохання Уряду, щоб термін змінити з 1 серпня на 1 вересня. Ну почекайте, заспокойтесь. Уряд просить на місяць пізніше. Я думаю, хай вони разом працюють. Ось Козаренко каже, якщо Уряд дасть аналіз до вересня, то комісіям треба з тим аналізом познайомитись. Але я все ж таки думаю, що вони могли б одночасно працювати.

Гаразд, усе. Спочатку проголосуємо пропозицію Уряду – до 1 вересня. Прошу проголосувати.

“За” – 305. Отже, до 1 вересня.

Я просив, щоб вони працювали разом і строк був один. Але оскільки пропозиція – до 1 жовтня, я ставлю її на голосування.

“За” – 138.

Таким чином, давайте вирішувати питання, щоб і другий строк був не до 1 серпня. Якщо ми проголосували за 1 вересня там, то давайте відповідно проголосуємо за 1 вересня тут, щоб строки були одні й ті ж. Прошу проголосувати.

“За” – 327. Питання знімається. Отже, строк – 1 вересня. До пункту 1 більше зауважень немає?

Перший мікрофон.

ДУБЕНКОВ Г.О., секретар Комісії Верховної Ради Української РСР з питань відродження та соціального розвитку села /Козятинський виборчий округ, Вінницька область/. Леоніде Макаровичу! Щодо пункту 1. Чи є логіка взагалі його залишати у постанові? “Доручити постійним комісіям Верховної Ради Української РСР до 1 вересня... розглянути представлений Президентом СРСР проект договору про Союзний...” Ми сьогодні його розглянули, строк до 1 вересня чи 1 серпня залишати нема ніякої необхідності. До 1 вересня ми вже будемо розглядати пропозиції, представлені нашим Урядом. Тому немає необхідності залишати пункт 1. Я тут не бачу такої потреби. Подивіться, прошу вас.

ГОЛОВА. Все, зняли це питання, проголосували. Коли ми проголосували, причому конституційною більшістю, давайте вже не виходити до мікрофона і не ставити Верховну Раду в скрутне становище.

Другий мікрофон.

ТАРАСЕНКО О.Г., перший секретар Знам'янського міськкому Компартії України /Знам'янський виборчий округ, Кіровоградська область/. Щодо пункту 3. Можна?

ГОЛОВА. У вас до пункту 1 є зауваження? Немає, Тоді можемо голосувати пункт 1. Я його читаю ще раз. А, ми вже змінили строки. Все ясно.

Пункт 2. Які є зауваження?

ГОЛОСИ ІЗ ЗАЛУ. Немає.

ГОЛОВА. Щодо пункту 3? Будь ласка, другий мікрофон.

ТАРАСЕНКО О.Г. Уважаемый Леонид Макарович! По пункту 3 в связи с выступлением Владимира Борисовича Гринева. Я считаю, что такое его выступление, что он тормозил наработку Договора... Украина должна знать своих героев в лицо. Считаю, что рабочую группу надо образовать Верховным Советом. Если мы сегодня не готовы, значит, завтра, но Верховным Советом.

ГОЛОВА. Добре.

ГРИНЬОВ В.Б. Как это я мог тормозить?

ГОЛОВА. Одну хвилинку, що ви сказали?

ГРИНЬОВ В.Б. Я сказал, наоборот, я содействовал... Ну, как же так...

ГОЛОВА. Я думаю, тут якась недоречність. Ось Гриньов каже, що він ніколи в житті не говорив, що він гальмував.

Давайте так: гальмував чи не гальмував, він каже, що цього не говорив, ми завтра візьмемо протокол і подивимося.

Щодо пункту 3 є зауваження? Третій мікрофон.

ГЕРЦ І.І., голова правління асоціації організацій орендарів “Закарпатліс”, м. Ужгород /Перечинський виборчий округ, Закарпатська область/. Леоніде Макаровичу! Ми прийняли в першому і в другому пунктах – до 1 вересня. А в пункті 3 для робочої групи, строк – теж до 1 вересня. Коли вона буде підбивати підсумки? Треба – до 1 жовтня. Автоматично перенести термін.

ГОЛОВА. Пропонували вже – до 15 вересня, у мене є такі пропозиції. Ви пропонуєте – до 1 жовтня. Перший мікрофон.

ЗАЄЦЬ І.О., голова підкомісії Комісії Верховної Ради Української РСР з питань економічної реформи і управління народним господарством /Святошинський виборчий округ, м. Київ/. Леоніде Макаровичу! Я думаю, що ця пропозиція шановного депутата Герца має значну підставу. Ми вже допустили велику помилку, об'єднавши строк для роботи в комісіях і для роботи Уряду. І тепер, якщо ми запишемо строк для робочої групи навіть до 15 вересня – цей строк нереальний. Це надзвичайно велика робота, і для того щоб не записати ще однієї невиконаної постанови, я пропоную строк – не раніше ніж 1 жовтня.

ГОЛОВА. Було дві пропозиції: до 1 жовтня і до 15 вересня.

Голосуємо пропозицію – до 1 жовтня. Прошу проголосувати.

Не до 1 вересня, а до 1 жовтня.

“За” – 204. Не приймається.

Друга пропозиція – до 15 вересня. Прошу проголосувати.

“За” – 297. Приймається.

Тепер пропонувалося дописати /у мене є ваше зауваження/ до пункту 2: “а також здійснити розрахунки, які повноваження ми можемо передати”. Я хочу, щоб ви зрозуміли, що ця пропозиція увійде. Це ж перший варіант. Ми ще голосуватимемо у вересні. Ваша пропозиція в письмовій формі є в комісії, і вона обов’язково сюди увійде. Ми голосуватимемо всі принципіві пропозиції.

Голосуємо постанову в цілому, з доповненнями.

“За” – 345. Приймається.

Питання вичерпане. Дякую всім!

РЕЗУЛЬТАТИ поіменного голосування щодо прийняття деяких рішень Верховної Ради Української РСР Жовтень 1990 – липень 1991

До зведених таблиць включені результати поіменного голосування щодо прийняття рішень Верховною Радою Української РСР з деяких питань, розглянутих на II-й та III-й сесіях (жовтень 1990 р. – липень 1991 р.). Вибірка здійснена Редакційною радою з числа наявних електронних протоколів голосувань, які проводилися у поіменному режимі (у 1990–91 рр. поіменні голосування проводилися лише з окремих питань, за спеціальним рішенням Верховної Ради УРСР в кожному окремому випадку).

Таблиці результатів голосування підготовлені і надані Редакційній раді Управлінням комп'ютеризованих систем Апарату Верховної Ради України (керівник – Сидоренко О. О.).

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ГОЛОСУВАННЯ:

- 1 – голосування № 11, 10.10.1990: За прийняття в цілому постанови Верховної Ради УРСР «Про стан виконання постанови Верховної Ради УРСР від 30 липня 1990 року в питанні проходження військової служби громадянами республіки».
- 2 – голосування № 13, 07.12.1990: За пропозицію народного депутата УРСР Мороза О. О. щодо редакції положень про форми власності на землю (*Постанова Верховної Ради УРСР № 511-XII*).
- 3 – голосування № 98, 18.12.1990: За прийняття в цілому Земельного Кодексу.
- 4 – голосування № 73, 20.12.1990: За прийняття в цілому Закону «Про міліцію».
- 5 – голосування № 3, 26.12.1990: За постанову щодо встановлення вихідних днів у свята Різдва Христового, Великодня і Трійці.

- 6 – голосування № 21, 12.02.1991: За закон про відновлення Кримської Автономної Радянської Соціалістичної Республіки.
- 7 – голосування № 9, 27.02.1991: За прийняття в цілому постанови щодо проведення референдуму в цілому.
- 8 – голосування № 50, 06.06.1991: За постанову Верховної Ради УРСР «Про перехід у юрисдикцію УРСР державних підприємств і організацій союзного підпорядкування, розташованих на території республіки» з доповненням народного.
- 9 – голосування № 52, 19.06.1991: За прийняття в цілому постанови Верховної Ради УРСР щодо концепції нової Конституції України.
- 10 – голосування № 10, 21.06.1991: За прийняття в цілому постанови Верховної Ради УРСР щодо запровадження поста Президента Української РСР.
- 11 – голосування № 12, 27.06.1991: За прийняття в цілому постанови Верховної Ради УРСР щодо проекту Договору про Союз Суверенних Держав, внесеного Президентом СРСР.

ЗАГАЛЬНІ РЕЗУЛЬТАТИ ГОЛОСУВАННЯ

Верховної Ради Української РСР:

Питання для голосування	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
За	333	227	254	278	274	253	277	330	300	312	345
Проти	23	93	9	4	4	18	32	1	23	24	18
Утрималися	13	11	4	12	9	50	39	2	18	6	12
Не голосували	22	25	64	26	21	34	44	36	32	18	19
Прийняття рішення	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+

ПОІМЕННІ ГОЛОСУВАННЯ

народних депутатів Української РСР:

Прізвище, ініціали	в/о	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1 Алтунян Г.О.	370	–	Пр	–	–	–	Пр	За	Нг	За	За	За
2 Ананьєв В.І.	354	За	–	Нг	За	Нг	–	Утр	За	За	За	За
3 Андріяка О.О.	212	За	За	За	За	За	За	За	За	–	За	За
4 Аптер Я.М.	246	–	За	За	За	–	За	–	За	Пр	За	За
5 Артеменко М.М.	429	За	За	За	За	За	За	За	–	–	–	–
6 Архіпова Г.Г.	406	За	–	–	За	–	За	За	За	–	Нг	За
7 Асєєв Г.С.	440	За	За	За	–	–	За	За	За	За	За	–

II. ВІД ДЕКЛАРАЦІЇ – ДО НЕЗАЛЕЖНОСТІ. Липень 1990 – липень 1991

Продовження поіменного голосування

	Прізвище, ініціали	в/о	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
8	Бабанський Ю.В.	48	Нг	За	За	За	За	–	–	За	–	За	Утр
9	Бабій Д.В.	434	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
10	Багров М.В.	255	–	За	–	–	–	За	Утр	–	–	–	За
11	Бадов В.Ф.	92	За	За	За	За	–	За	За	За	Утр	За	За
12	Базілянський Л.Л.	61	За	За	–	За	–	За	За	За	За	За	За
13	Байрака М.М.	89	За	Пр	За	За	–	–	За	За	За	За	За
14	Баландюк М.С.	84	За	Утр	Нг	За	За	Нг	За	За	За	Нг	За
15	Бандура А.І.	138	За	–	Нг	Пр	–	–	–	За	–	–	Пр
16	Бандурка О.М.	388	За	За	За	За	За	За	Утр	Нг	За	За	За
17	Барабаш О.Л.	87	За	Пр	Нг	За	За	–	За	За	За	За	За
18	Баталов В.Г.	338	За	Утр	За	За	За	Утр	За	За	За	За	За
19	Батіг М.І.	270	Утр	–	За	Нг	За	Утр	За	За	За	Пр	За
20	Батюшко С.В.	374	За	Пр	За	За	За	–	За	За	–	За	За
21	Башкіров М.В.	292	За	–	За	За	–	За	–	За	За	За	За
22	Бедь В.В.	176	–	–	Нг	За	–	–	Нг	За	За	За	За
23	Бичков В.В.	401	За	За	За	–	–	За	За	За	–	За	За
24	Бідений В.К.	432	За	За	–	–	За	За	Утр	За	За	За	За
25	Білий В.П.	334	За	За	–	За	–	Утр	За	За	За	За	За
26	Білий Л.С.	193	Нг	Пр	Нг	Нг	За	За	За	За	За	За	За
27	Білоблоцький М.П.	421	За	За	–	–	Утр	За	Утр	За	За	За	–
28	Білоусенко О.Ф.	188	–	За	–	За	За	За	Нг	Нг	За	За	За
29	Богатирьова Р.В.	127	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
30	Бойко Б.Ф.	361	–	–	–	–	–	–	–	–	Пр	Пр	–
31	Бойко В.Л.	320	За	Пр	–	–	–	Утр	За	–	За	За	За
32	Бойко І.В.	431	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	Утр
33	Бойко І.Г.	192	Нг	За	За	За	За	За	За	За	Нг	За	За
34	Бойко К.В.	416	За	За	За	За	За	–	За	За	–	Утр	За
35	Бондаренко А.Д.	351	За	За	Нг	За	За	За	Пр	За	Пр	Пр	За
36	Бондаренко В.О.	377	За	За	За	–	–	За	Утр	Нг	За	За	–
37	Бондаренко В.С.	66	–	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
38	Бондарєв В.П.	164	За	–	За	За	Нг	За	Нг	За	Нг	За	За
39	Бондарчук А.І.	44	Пр	Утр	Нг	Утр	За	Нг	За	За	За	За	–
40	Борейко М.С.	161	За	За	За	За	За	За	Нг	За	–	За	За
41	Борзих О.І.	53	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
42	Бортник В.Ф.	411	За	За	–	За	За	За	За	За	За	За	За

Результати поіменного голосування

Продовження поіменного голосування

Прізвище, ініціали	в/о	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
43 Борщенко І.О.	27	Утр	Нг	За	За	За	За	За	–	–	За	Нг
44 Будицько В.С.	163	За	–	–	–	–	За	Утр	За	За	За	За
45 Булянда О.О.	137	За	За	За	За	За	За	За	За	–	–	–
46 Бутенко А.І.	310	За	За	–	–	Нг	За	За	За	За	За	За
47 Валеня І.Ю.	372	За	Утр	Нг	За	За	–	За	За	–	За	За
48 Ванєєв Г.І.	238	За	–	–	–	–	За	Утр	За	Утр	–	–
49 Васильєв В.І.	129	Нг	–	Нг	Нг	За	Утр	За	За	За	За	За
50 Васильєва Г.І.	208	–	За	За	За	За	За	Пр	За	За	За	Пр
51 Васін Є.М.	316	За	За	–	–	–	За	За	За	За	Нг	За
52 Веретенников В.О.	79	За	За	За	За	За	–	За	За	За	За	За
53 Виноградський М.П.	282	За	Нг	–	–	–	За	За	За	За	За	За
54 Віцяк П.І.	45	За	Нг	За	За	За	Утр	За	За	За	За	За
55 Влох О.Г.	258	Пр	Пр	За	Нг	За	Утр	За	За	Нг	За	За
56 Воєвода М.Т.	418	За	За	За	За	За	–	За	За	За	За	За
57 Волковецький С.В.	200	–	Пр	За	Нг	–	Нг	За	За	За	За	За
58 Волощук М.Ю.	175	–	–	–	–	–	–	За	За	–	–	–
59 Воробйов О.К.	194	–	За	За	За	За	За	Пр	За	За	–	За
60 Воробйов О.М.	343	Утр	Пр	За	–	–	–	За	За	За	Утр	За
61 Габор І.М.	174	За	За	Нг	За	–	За	За	–	За	За	За
62 Гавриленко М.М.	63	За	–	–	–	–	–	За	За	Пр	–	За
63 Гаврилов А.В.	256	За	За	За	За	Нг	За	Нг	За	Утр	За	За
64 Гайовий В.М.	166	За	За	Нг	–	За	За	За	За	Пр	За	За
65 Гайсинський Ю.О.	373	За	Пр	Нг	За	За	За	За	За	За	За	За
66 Галас І.І.	171	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
67 Гальцев П.С.	303	За	–	–	–	За	За	За	За	За	За	За
68 Ганжа М.О.	391	За	За	Нг	За	За	За	За	За	За	За	За
69 Герасименко С.Д.	149	За	За	–	–	–	За	Утр	За	За	За	За
70 Герц І.І.	173	За	–	–	–	–	–	За	За	За	За	За
71 Гетьман В.П.	425	За	За	Нг	За	–	–	Утр	–	–	–	За
72 Глуховський А.Я.	410	За	За	–	–	За	За	За	–	За	–	За
73 Гнаткевич Ю.В.	8	Нг	Пр	Утр	Нг	За	–	За	За	За	За	–
74 Голобородько О.М.	378	За	–	–	За	За	Нг	Нг	За	За	За	За
75 Головатий С.П.	18	–	–	–	–	–	Нг	За	За	Пр	Пр	За
76 Головач В.М.	60	За	За	За	За	За	Нг	За	За	За	За	–
77 Головенко М.Я.	296	–	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За

II. ВІД ДЕКЛАРАЦІЇ – ДО НЕЗАЛЕЖНОСТІ. Липень 1990 – липень 1991

Продовження поіменного голосування

	Прізвище, ініціали	в/о	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
78	Головко Ю.П.	96	За	За	За	–	Нг	За	За	За	За	За	За
79	Голубець М.А.	198	За	Пр	За	Нг	За	Утр	–	За	За	За	За
80	Гоменюк І.А.	191	За	–	–	–	–	За	За	За	За	За	–
81	Гопей І.О.	326	За	За	–	За	За	–	Утр	За	За	За	Утр
82	Гордієнко А.Л.	379	За	За	За	За	За	За	Нг	Нг	За	За	За
83	Горинь Б.М.	272	Пр	–	За	–	За	Пр	За	За	–	За	За
84	Горинь М.М.	260	Пр	–	–	Нг	–	Пр	За	–	–	–	–
85	Горін Е.О.	293	За	–	За	За	За	–	За	За	За	–	Пр
86	Горохівський Л.Т.	356	–	–	За	Утр	За	Пр	За	Нг	Пр	За	Пр
87	Грабін В.В.	344	За	За	За	За	За	За	Утр	За	За	За	Пр
88	Гребенченко Л.Г.	118	За	За	За	За	За	За	Пр	За	За	За	За
89	Гринів Є.А.	271	За	–	–	–	–	–	За	–	За	За	За
90	Гринів І.О.	276	За	Пр	–	За	За	Утр	За	Пр	За	За	За
91	Гринчук І.А.	35	За	За	–	За	За	За	За	За	За	–	За
92	Гриньов В.Б.	369	За	Пр	За	За	За	За	–	За	За	За	За
93	Грицай І.Т.	290	За	За	За	За	–	–	–	За	За	За	За
94	Гришко М.В.	442	За	Нг	За	Нг	За	За	За	За	–	За	За
95	Грищенко І.М.	350	За	За	За	За	За	За	Пр	За	Пр	–	За
96	Гудима О.В.	41	Пр	Пр	–	–	–	Нг	За	За	За	За	За
97	Гуменюк М.В.	363	Нг	–	–	За	За	Утр	За	–	Нг	Пр	–
98	Гуренко С.І.	219	За	–	–	–	–	Нг	Пр	За	–	–	Пр
99	Гусєв В.І.	113	Пр	Утр	За	За	За	За	За	За	–	За	За
100	Данчевський В.Я.	168	За	Нг	За	За	За	–	–	За	За	Пр	За
101	Дашивець Г.А.	152	За	За	За	За	За	За	За	–	–	–	За
102	Демидов Г.В.	254	За	Нг	Нг	За	–	За	Утр	Нг	Нг	–	За
103	Дем'янов В.В.	189	За	–	За	За	–	За	За	За	За	За	–
104	Деркач І.С.	266	За	Пр	За	За	За	Утр	За	Нг	За	За	За
105	Дзюба М.Г.	11	За	Пр	За	За	За	Утр	За	За	Нг	За	За
106	Дідик М.А.	31	–	За	–	За	За	За	За	За	За	За	–
107	Дідоренко Е.О.	49	За	За	–	–	За	–	–	За	–	–	За
108	Дмитришин Я.І.	40	–	Пр	Нг	–	За	–	За	За	За	Утр	Нг
109	Дмитрієв Є.І.	435	За	–	–	За	Нг	За	За	За	За	За	За
110	Дмитрук Л.М.	426	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
111	Дорогунцов С.І.	299	За	За	За	За	Пр	За	Утр	За	Пр	Утр	Пр
112	Дорофєєв В.М.	56	За	Пр	За	За	Нг	За	За	За	Пр	Пр	–

Результати поіменного голосування

Продовження поіменного голосування

Прізвище, ініціали	в/о	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
113	Дорошенко І.К.	109	За	За	–	–	За	За	За	За	За	–
114	Драч І.Ф.	259	За	Пр	За	–	За	Пр	За	Нг	За	За
115	Дробінський В.Г.	420	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
116	Дронь А.А.	449	За	За	За	За	–	За	За	Пр	–	–
117	Дубенков Г.О.	33	За	За	За	За	За	За	За	За	–	За
118	Дубовський А.І.	183	За	Нг	Нг	За	За	За	За	За	За	За
119	Дубров Л.В.	85	За	–	–	–	–	–	–	–	–	За
120	Дудченко В.І.	307	За	Нг	За	–	Нг	За	За	За	За	Пр
121	Дума З.Є.	202	Нг	Пр	Нг	Утр	За	Утр	За	За	За	Пр
122	Дунтау О.М.	304	За	Утр	Нг	За	За	За	За	За	За	За
123	Дупляк М.С.	159	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
124	Дурдинець В.В.	230	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
125	Духов Б.І.	7	За	–	–	За	За	За	Утр	–	За	–
126	Ейсмонт В.Ю.	216	За	За	За	За	За	За	Нг	За	За	За
127	Євтухов В.І.	94	–	За	За	Нг	За	За	–	За	За	За
128	Єліашевич І.В.	167	За	–	Нг	За	За	За	За	За	За	За
129	Єльченко Ю.Н.	424	За	За	–	–	–	За	Пр	За	За	За
130	Ємельянов О.С.	417	–	Пр	Нг	За	За	–	–	За	–	–
131	Ємець О.І.	21	За	Пр	За	За	За	За	За	За	За	За
132	Єршов А.В.	341	–	За	За	За	За	За	За	За	За	За
133	Єщенко В.М.	217	За	За	За	За	За	За	–	За	За	За
134	Желіба В.І.	233	За	За	За	За	За	За	За	За	За	Нг
135	Жук В.В.	436	За	За	За	За	–	За	Утр	За	За	За
136	Жуков В.Р.	131	За	За	За	За	–	–	Нг	За	–	–
137	Завадська К.П.	359	Пр	Пр	Пр	Нг	За	–	Нг	За	Нг	Пр
138	Загородній Г.Д.	422	За	За	За	За	За	За	За	Нг	За	За
139	Задорожний Б.В.	139	Утр	Пр	За	За	За	За	За	За	За	За
140	Заєць І.О.	17	–	Пр	За	Утр	За	–	Пр	За	За	За
141	Зайко Я.Я.	153	Нг	–	–	–	–	Нг	За	За	За	–
142	Залудяк М.І.	321	За	За	–	–	За	За	Утр	За	За	За
143	Захарук Д.В.	205	За	–	–	–	За	–	–	За	За	За
144	Збітнев Ю.І.	4	Нг	Пр	Нг	Нг	–	Утр	За	За	Нг	Пр
145	Звягільський Ю.Л.	112	Пр	За	За	За	За	За	За	За	–	За
146	Зінченко А.Л.	24	Утр	Пр	Нг	За	За	Утр	За	За	–	За
147	Іваничук Р.І.	265	За	Пр	–	Нг	–	Утр	За	За	За	За

II. ВІД ДЕКЛАРАЦІЇ – ДО НЕЗАЛЕЖНОСТІ. Липень 1990 – липень 1991

Продовження поіменного голосування

	Прізвище, ініціали	в/о	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
148	Івасюк В.П.	9	Нг	Пр	За	Нг	За	Утр	За	За	Пр	Пр	За
149	Ігнатенко В.В.	231	Пр	За	За	За	–	За	За	За	За	–	За
150	Ізмалков В.М.	185	За	За	Нг	За	За	За	За	За	За	За	За
151	Іоффе Ю.Я.	55	За	Пр	–	–	–	За	Нг	За	Пр	За	За
152	Істратенко М.В.	86	За	Пр	За	За	За	Пр	За	За	За	За	За
153	Казак Л.В.	257	За	–	–	–	Нг	За	Утр	За	За	За	За
154	Казмірук В.Й.	383	За	За	За	За	За	За	Пр	За	За	За	За
155	Калинець І.О.	274	–	Пр	–	–	–	–	–	За	За	–	–
156	Каменчук С.О.	335	За	–	–	–	–	За	За	За	За	За	–
157	Капштик І.М.	210	За	–	За	–	За	–	За	–	За	За	–
158	Карасик В.М.	384	За	Нг	За	За	За	За	За	За	За	За	За
159	Карпенко В.О.	14	За	–	–	–	–	Утр	За	За	За	Пр	За
160	Касьяненко А.І.	393	За	За	За	Пр	За	–	–	За	–	За	За
161	Качура Б.В.	382	За	За	За	За	За	За	Утр	Нг	За	За	За
162	Квасов В.І.	51	За	За	За	За	–	За	Пр	За	За	Нг	За
163	Кельман Д.І.	172	За	За	За	За	За	–	За	За	За	За	За
164	Кендзьор Я.М.	278	За	Пр	За	–	За	Утр	За	За	За	За	За
165	Кисельов А.В.	142	За	За	За	За	–	За	Пр	За	За	За	Пр
166	Кислий П.С.	15	–	Пр	За	–	За	Нг	За	За	–	Нг	За
167	Ківшик П.А.	325	За	За	За	За	За	За	Нг	За	За	За	За
168	Кінах А.К.	284	За	Пр	–	За	За	За	За	За	За	За	За
169	Кіпаріс Ф.С.	317	За	–	Нг	–	За	–	–	За	За	Пр	За
170	Коваленко М.М.	215	За	–	За	За	За	За	Нг	За	Утр	За	За
171	Ковінько А.І.	331	За	За	–	–	–	–	–	За	За	За	Утр
172	Козаренко В.І.	54	За	За	За	За	–	За	За	За	За	За	За
173	Козярьський Б.І.	268	За	Пр	За	Утр	За	Утр	За	За	–	За	–
174	Колеснік С.В.	143	Нг	Пр	За	Утр	За	Утр	За	За	За	За	За
175	Колеснік О.М.	385	За	За	За	–	За	За	За	Нг	Нг	За	За
176	Колінець В.В.	355	–	–	–	–	–	–	–	За	Пр	Пр	За
177	Колісниченко М.П.	252	–	За	За	–	Утр	За	Пр	За	Пр	За	Утр
178	Кондратьєв Я.Ю.	12	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
179	Кондряков О.М.	239	За	За	За	За	Утр	За	Пр	За	Утр	За	За
180	Корж А.В.	76	За	Пр	За	За	За	За	За	За	За	За	За
181	Коржик В.І.	386	За	За	За	За	Нг	За	Нг	За	За	За	За
182	Корнєєв А.В.	110	За	Нг	За	–	Утр	За	Утр	За	За	–	Пр

Результати поіменного голосування

Продовження поіменного голосування

	Прізвище, ініціали	в/о	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
183	Корнієнко Л.Я.	381	За	За	–	За	–	За	–	За	За	За	За
184	Коробко М.І.	93	Нг	–	Нг	–	За	Пр	–	За	Утр	Нг	За
185	Короленко Є.С.	181	–	За	Нг	За	–	–	Нг	За	За	За	За
186	Косів М.В.	277	За	–	–	–	–	Нг	–	За	Нг	За	За
187	Костенко Ю.І.	22	За	Пр	За	Нг	За	Утр	За	За	За	За	За
188	Костюк О.В.	337	Утр	Пр	За	За	За	Пр	За	Нг	За	За	–
189	Котик Б.Д.	262	Пр	–	–	–	–	Утр	За	За	За	За	За
190	Коцюба О.П.	16	Утр	Пр	–	–	Утр	За	За	–	–	–	–
191	Кравчук Л.М.	39	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
192	Криволап В.І.	419	Нг	Пр	Нг	Нг	За	Утр	За	За	За	Пр	За
193	Крижанівський В.П.	10	За	Пр	За	За	За	Утр	За	За	За	За	За
194	Крупа Л.М.	362	За	Пр	За	За	За	Утр	За	Нг	За	Пр	За
195	Крючков В.Д.	232	За	За	За	За	–	За	За	За	–	За	Утр
196	Кузьменко М.І.	253	Пр	За	За	За	–	За	Пр	За	Нг	За	За
197	Куніцин С.В.	247	За	Пр	–	–	–	–	–	За	За	За	За
198	Курашик В.В.	245	За	–	Нг	За	Утр	За	Пр	За	За	–	–
199	Куцай І.Л.	213	За	За	За	За	Нг	За	За	За	За	За	За
200	Кучма Л.Д.	81	За	–	–	–	–	–	За	За	За	За	За
201	Кушнар'юв Є.П.	376	За	Пр	–	–	–	–	–	За	За	–	–
202	Куянов В.В.	445	За	–	За	–	–	За	За	За	За	За	За
203	Лазаренко П.І.	107	За	За	За	За	За	За	За	За	Утр	–	За
204	Лебедик П.В.	396	За	За	За	–	За	За	За	За	–	За	За
205	Левченко Г.П.	371	За	–	За	За	Нг	За	Пр	За	За	За	За
206	Леміш В.П.	46	За	За	За	За	–	Нг	Нг	За	За	За	За
207	Лисенко А.О.	439	–	За	За	–	За	За	За	За	За	За	–
208	Лісовенко В.Т.	448	За	За	–	За	Нг	За	Утр	За	За	За	–
209	Ліщина Б.М.	64	За	–	За	За	За	За	Пр	–	Нг	–	–
210	Лобач В.І.	59	За	За	За	За	За	–	Пр	За	–	–	За
211	Лобенко А.О.	302	За	Пр	За	За	За	За	За	Нг	За	–	За
212	Локтєв С.В.	120	–	За	За	За	За	–	За	За	За	За	За
213	Лубківський Р.М.	281	За	–	–	–	–	Утр	За	За	За	За	За
214	Лук'яненко Л.Г.	196	За	Пр	За	–	–	Утр	За	За	За	Пр	За
215	Любенчук М.І.	414	За	За	–	За	–	Нг	–	За	За	За	За
216	Ляхов І.А.	67	За	За	Нг	За	–	–	–	За	За	Нг	За
217	Ляшко В.І.	125	За	–	–	За	–	–	За	За	–	–	–

II. ВІД ДЕКЛАРАЦІЇ – ДО НЕЗАЛЕЖНОСТІ. Липень 1990 – липень 1991

Продовження поіменного голосування

	Прізвище, ініціали	в/о	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
218	Мазур В.Д.	101	За	За	За	За	За	За	За	За	Утр	–	За
219	Мазур Ю.М.	295	За	Пр	Нг	За	За	–	За	–	За	За	За
220	Макар І.І.	279	Нг	Пр	За	Нг	За	–	За	Нг	Нг	За	За
221	Макаренко С.М.	134	За	За	За	За	–	За	За	За	За	За	За
222	Македонський І.І.	308	За	За	За	За	За	–	За	За	Утр	–	За
223	Макесенко В.В.	209	За	За	–	За	За	За	Нг	За	–	За	Нг
224	Марков Б.І.	395	За	Нг	Нг	Утр	За	Утр	За	За	За	За	За
225	Мармазов Є.В.	235	За	–	За	За	За	За	Утр	За	За	За	Пр
226	Мартиненко В.П.	319	За	–	За	–	–	–	За	За	За	За	За
227	Мартинчук В.Й.	214	За	За	Нг	За	За	За	Нг	За	Нг	За	За
228	Марченко В.Р.	347	За	За	За	За	За	–	За	За	Утр	За	Утр
229	Марченко І.Д.	117	–	За	За	За	За	За	Нг	За	За	За	Пр
230	Маслов М.І.	28	За	За	–	–	За	За	Нг	За	Нг	Нг	За
231	Маслюк Г.Є.	115	Пр	Пр	Пр	За	За	За	За	За	За	За	За
232	Масол В.А.	450	–	За	–	–	–	–	Утр	За	–	–	За
233	Матвєєв В.Й.	285	За	За	За	За	–	–	Пр	За	За	За	За
234	Матвієнко А.С.	30	За	Утр	За	За	За	За	За	За	За	За	За
235	Матійко А.С.	243	За	Пр	–	За	За	За	Утр	За	Нг	За	За
236	Мацялко М.В.	360	–	За	За	За	За	За	Нг	За	За	–	–
237	Маякін В.А.	126	За	За	За	За	За	За	За	За	Утр	За	–
238	Медведєв В.Г.	99	За	–	За	За	За	За	За	За	Утр	За	За
239	Мельник А.М.	97	За	За	За	За	–	За	За	За	Утр	–	Нг
240	Мельник Б.П.	314	За	За	Нг	За	За	–	За	За	Пр	За	За
241	Мельник М.Є.	37	Пр	Нг	Нг	За	За	Нг	За	За	Нг	За	За
242	Мельничук В.Г.	155	За	–	–	–	–	–	За	За	–	–	За
243	Меньшов В.О.	104	За	За	–	–	За	За	За	За	Утр	За	За
244	Мещеряков В.Ф.	366	За	Пр	За	–	За	За	За	За	За	–	За
245	Мисник П.О.	446	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
246	Михайлюк В.П.	211	За	За	–	–	–	За	За	За	За	За	За
247	Мовчан П.М.	2	–	Пр	–	–	–	Утр	За	За	Нг	За	За
248	Мокін Б.І.	23	Пр	–	Утр	За	–	Пр	–	За	За	–	За
249	Мокроусов А.О.	19	За	Нг	–	–	–	–	За	За	–	–	Нг
250	Мороз О.В.	283	За	–	За	За	За	–	За	За	За	За	За
251	Мороз О.О.	224	За	За	Нг	За	За	За	Нг	–	–	–	–
252	Московка В.М.	365	Нг	–	За	За	За	Утр	За	За	–	–	–

Результати поіменного голосування

Продовження поіменного голосування

	Прізвище, ініціали	в/о	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
253	Мостиський А.Б.	42	За	За	За	За	За	Нг	Нг	За	За	За	За
254	Мотюк М.П.	364	Пр	Пр	Утр	За	За	–	Пр	За	За	Пр	За
255	Мусієнко І.М.	234	–	За	За	–	Нг	За	Пр	За	Нг	–	Нг
256	Нагулко Т.Д.	407	За	Пр	Нг	Нг	За	Утр	За	За	За	Пр	За
257	Науменко М.В.	404	За	За	За	За	За	–	За	За	За	За	За
258	Негода В.Ф.	95	За	За	За	За	За	–	–	За	За	За	За
259	Некрасов В.П.	237	–	–	–	–	–	За	–	–	–	–	–
260	Нечипоренко О.Л.	220	За	Пр	За	За	За	Нг	За	За	Пр	За	За
261	Ніколаєнко І.А.	222	За	За	За	–	За	За	Нг	За	Нг	–	За
262	Новицький Є.А.	204	За	Нг	Нг	За	За	За	За	За	За	За	За
263	Новіков В.Я.	141	За	Утр	За	–	–	За	За	–	–	–	За
264	Носов В.В.	318	За	Пр	–	–	За	Нг	За	За	За	За	За
265	Олійник Б.С.	26	За	За	За	За	–	За	За	За	За	Нг	За
266	Омельченко М.Г.	102	За	За	За	За	–	За	Нг	За	Утр	За	Нг
267	Осадчук П.І.	207	За	Пр	За	За	За	Утр	За	–	За	За	За
268	Остапенко О.Ф.	57	За	За	Нг	За	–	–	Пр	За	За	–	За
269	Островський З.В.	146	–	Нг	За	За	–	–	За	За	–	За	За
270	Остроущенко С.В.	298	За	За	Нг	За	За	За	–	За	Пр	За	За
271	Павленко Ф.О.	228	За	Пр	Нг	За	Нг	Пр	За	–	Нг	–	За
272	Павличко Д.В.	358	Нг	Пр	–	За	За	–	За	За	–	За	За
273	Павліченко В.К.	240	За	За	За	–	–	За	Утр	За	–	За	За
274	Павлов В.О.	77	За	За	–	–	За	За	За	За	Нг	За	Нг
275	Павлюк С.П.	280	Пр	–	–	–	–	Нг	За	За	Пр	За	За
276	Панасовський О.Г.	121	–	–	–	–	–	–	–	За	За	–	Нг
277	Панасюк Ф.Т.	162	За	За	За	За	За	За	За	За	Пр	За	За
278	Панченко В.Є.	225	За	Пр	За	За	За	Утр	За	За	За	За	За
279	Парасунько М.В.	47	За	За	За	За	За	За	За	За	–	За	За
280	Пасічник І.Д.	428	За	За	За	За	За	За	–	За	–	–	–
281	Пауль В.Й.	144	За	За	Нг	За	За	–	За	За	За	За	За
282	Передрій Б.І.	328	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
283	Перепадін О.І.	251	За	За	За	За	–	За	Утр	За	Пр	–	–
284	Петін В.М.	400	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
285	Петренко В.О.	195	За	Нг	За	За	За	За	За	За	За	За	За
286	Петренко М.Я.	324	За	За	За	За	Утр	За	Утр	За	За	За	Утр
287	Петров В.М.	322	За	За	За	За	За	Утр	Нг	За	За	За	За

II. ВІД ДЕКЛАРАЦІЇ – ДО НЕЗАЛЕЖНОСТІ. Липень 1990 – липень 1991

Продовження поіменного голосування

	Прізвище, ініціали	в/о	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
288	Печеров А.В.	309	За	За	За	За	Утр	За	–	За	–	–	За
289	Пилипенко В.В.	306	–	За	–	–	За	За	–	–	Утр	–	–
290	Пилипчук В.М.	333	–	Пр	–	За	За	–	За	За	За	За	За
291	Пиріг Л.А.	203	Пр	Пр	За	–	За	–	За	За	За	–	За
292	Півень М.І.	132	За	За	За	За	–	За	За	За	За	За	За
293	Під'яблонський М.І.	136	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	Пр
294	Піскун О.І.	342	–	Пр	Пр	Утр	За	Нг	За	За	За	За	За
295	Плосконос І.М.	353	За	За	За	За	За	За	За	–	За	За	За
296	Плющ І.С.	221	За	–	–	–	За	За	За	За	За	За	–
297	Поджаров І.І.	311	За	За	За	За	За	–	Утр	За	За	За	Нг
298	Подчос Г.С.	32	За	–	–	–	–	За	Нг	За	За	За	За
299	Поличко А.В.	170	За	Пр	За	За	–	–	За	За	За	За	За
300	Поляк В.І.	423	За	За	За	За	–	–	Нг	За	Нг	Нг	За
301	Поперняк А.Н.	412	За	За	За	За	За	–	За	За	За	За	За
302	Попик І.В.	36	За	–	–	–	–	За	За	За	За	–	–
303	Попов М.М.	73	За	За	За	За	За	За	Утр	За	За	За	За
304	Попович І.В.	177	За	За	–	–	–	За	За	За	За	За	За
305	Порада О.М.	182	За	–	За	За	–	За	Нг	За	За	За	За
306	Поровський М.І.	340	За	Нг	За	Нг	–	Пр	За	За	За	За	За
307	Портной В.С.	441	За	За	За	За	За	За	За	–	За	За	За
308	Потебенько М.О.	291	За	–	За	За	–	–	–	За	За	За	За
309	Правденко С.М.	83	За	Пр	За	За	За	За	За	За	–	За	За
310	Приходько В.А.	447	За	За	–	За	Нг	За	Утр	За	За	–	–
311	Причкін О.О.	190	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
312	Продан К.К.	106	–	За	За	За	За	За	–	–	–	–	–
313	Протасов В.І.	74	За	За	За	–	За	За	За	За	Нг	За	За
314	Пулінець П.М.	397	–	–	За	За	За	За	За	За	За	За	За
315	Пустовойтенко В.П.	78	За	За	–	–	–	За	–	За	Утр	За	Утр
316	Пучко О.О.	390	–	Пр	За	За	–	–	–	Нг	За	За	За
317	Пушик С.Г.	199	За	–	–	–	За	Нг	За	За	За	За	За
318	Пшеничников А.Є.	244	–	За	За	За	Пр	За	–	За	За	За	–
319	Рапій Р.К.	346	За	–	Нг	За	За	За	Утр	За	За	За	–
320	Ребрик Б.В.	206	За	Пр	Нг	Утр	За	Утр	За	За	За	За	За
321	Рева В.М.	249	За	За	Нг	За	–	За	За	За	–	–	За
322	Ревенко М.М.	437	За	За	За	За	За	За	Нг	За	За	За	За

Результати поіменного голосування

Продовження поіменного голосування

Прізвище, ініціали	в/о	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
323 Резнік Б.Я.	301	–	За	За	За	За	Нг	За	За	За	–	Нг
324 Рибальченко А.А.	305	За	За	–	–	За	За	За	За	За	За	За
325 Рибін О.М.	151						–	За	За	За	За	За
326 Родигін В.М.	147	За	За	Нг	За	–	За	Пр	За	За	За	Пр
327 Романов Ю.С.	294	За	За	За	За	За	За	Утр	За	За	Утр	Нг
328 Романчук В.М.	178	За	За	За	–	За	За	За	За	За	Нг	За
329 Романюк В.С.	415	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
330 Романюк В.С.	267	За	Пр	Нг	Нг	За	Пр	За	За	За	За	За
331 Руденко В.М.	336	За	За	За	За	За	Утр	За	За	За	За	За
332 Рудик В.Н.	165	За	За	Пр	За	За	За	За	За	Пр	За	За
333 Рябокони В.П.	29	За	За	За	За	–	За	Утр	За	За	За	За
334 Рябокони О.Г.	218	За	За	Нг	За	За	–	Нг	За	Нг	За	За
335 Рябченко М.А.	90	За	За	Нг	За	За	Нг	За	За	За	За	За
336 Саввін О.М.	25	За	За	–	–	За	За	За	За	За	За	–
337 Савельєв О.С.	313	За	За	За	За	–	За	Пр	За	За	За	За
338 Савченко А.П.	286	За	За	За	За	Нг	За	Пр	–	За	За	Нг
339 Савчук А.Я.	38	Пр	Пр	Нг	За	За	Пр	За	Нг	За	Нг	За
340 Салій І.М.	13	За	Пр	–	За	–	Пр	За	–	За	–	За
341 Сальніченко В.М.	62	Пр	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
342 Санін В.Н.	368	За	–	За	–	За	За	–	–	За	За	За
343 Сацький В.А.	180	За	За	За	Нг	–	За	Нг	Нг	За	За	За
344 Сватков Л.Б.	323	За	За	–	За	За	За	За	За	За	За	За
345 Свідерський Ф.Ф.	43	Пр	Утр	За	За	За	Нг	За	За	За	За	За
346 Севастьянов В.І.	241	За	Нг	За	За	За	За	За	За	За	За	За
347 Семенец С.В.	443	Нг	Пр	Нг	За	За	Утр	За	–	–	За	За
348 Сербін Ю.С.	348	–	За	–	За	За	За	Нг	За	–	–	За
349 Серебрянников Ю.П.	111	Пр	Пр	Нг	За	За	Утр	За	За	За	За	За
350 Сидоренко М.Я.	151	За										
351 Симоненко В.К.	297	За	За	За	–	За	Нг	За	Нг	–	–	За
352 Ситник В.П.	329	За	За	–	–	За	За	За	За	За	За	За
353 Сичов В.О.	187	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	–
354 Сівкова Л.М.	123	За	За	За	За	За	За	Нг	–	За	–	За
355 Сівцов М.П.	105	–	За	–	–	–	За	За	За	За	За	За
356 Скальський В.В.	409	За	За	–	–	–	–	За	За	Утр	За	За
357 Скорик Л.П.	1	–	–	–	Нг	За	Нг	За	–	–	–	За

II. ВІД ДЕКЛАРАЦІЇ – ДО НЕЗАЛЕЖНОСТІ. Липень 1990 – липень 1991

Продовження поіменного голосування

	Прізвище, ініціали	в/о	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
358	Следнев В.П.	108	–	–	За	За	За	За	За	За	За	За	За
359	Слесаренко В.М.	179	За	За	За	За	За	За	За	За	За	–	За
360	Слободенюк В.М.	98	–	–	–	–	–	За	За	За	За	За	За
361	Сметанін В.І.	80	За	Пр	За	За	За	За	За	За	За	–	За
362	Смирнов Ю.К.	130	За	За	–	–	–	За	Нг	За	–	–	Утр
363	Снігірьов М.М.	312	За	За	За	–	Нг	–	–	За	За	За	Нг
364	Соболев С.В.	184	За	Пр	Нг	–	За	За	За	За	За	За	За
365	Спаський О.М.	150	–	Пр	За	–	За	–	За	–	За	За	За
366	Спис М.М.	250	За	За	За	За	–	За	Нг	За	За	За	За
367	Стадниченко В.Я.	315	За	За	За	За	Нг	За	Утр	–	За	За	Нг
368	Старіченко О.Г.	124	За	–	За	За	–	За	Утр	За	За	За	Нг
369	Степенко В.І.	330	За	За	За	За	–	За	За	За	Нг	За	За
370	Стецьків Т.С.	275	За	Пр	За	За	За	Утр	–	За	Пр	За	За
371	Стрельников В.К.	392	За	Пр	–	–	–	–	За	За	За	За	За
372	Ступніков Ю.І.	236	За	–	За	–	–	–	–	–	Пр	За	–
373	Стус В.І.	433	За	–	–	–	–	За	За	За	–	За	За
374	Сугоняко О.А.	154	Пр	Пр	–	–	За	Нг	За	За	За	Утр	За
375	Сухий В.В.	103	За	За	За	За	За	За	За	За	Нг	За	За
376	Сухоруков А.О.	367	Утр	–	За	За	За	–	За	За	–	Нг	За
377	Табурянський Л.І.	82	–	Пр	Нг	Пр	–	–	Нг	За	Нг	Пр	За
378	Танюк Л.С.	3	Нг	–	За	За	–	Нг	За	За	За	За	За
379	Тарасенко О.Г.	227	За	За	За	За	За	–	–	За	За	За	Пр
380	Терехов В.П.	242	–	–	–	–	–	За	За	За	–	–	За
381	Теряник В.І.	58	Нг	За	Нг	За	За	За	За	За	–	Нг	–
382	Тимчук С.А.	405	За	За	За	За	–	За	–	За	За	–	Нг
383	Тихонов В.М.	52	За	За	За	За	Пр	За	Нг	За	За	За	Пр
384	Ткачук А.Ф.	403	За	Пр	Пр	Утр	За	Утр	За	За	За	За	За
385	Толстоухов А.В.	148	За	–	За	За	За	За	Нг	–	За	За	Нг
386	Толубко В.Б.	287	–	–	–	–	–	За	–	–	–	–	За
387	Топалов В.А.	122	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
388	Тризна В.С.	114	Утр	За	Нг	За	Пр	–	–	За	За	Нг	Пр
389	Уманець Ю.І.	394	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
390	Усатенко В.І.	389	Утр	Пр	За	За	За	Нг	За	За	–	За	За
391	Федоров В.Г.	158	За	За	За	За	–	За	За	За	За	–	Утр
392	Фесун Н.А.	413	За	За	За	За	За	За	За	За	За	–	За

Результати поіменного голосування

Продовження поіменного голосування

Прізвище, ініціали	в/о	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
393 Філенко В.П.	387	Утр	Нг	За	За	За	Утр	За	За	За	За	За
394 Фокін В.П.	6								Нг	За	-	-
395 Фоменко Г.П.	65	За	-	За	За	За	За	Утр	За	За	-	За
396 Хананов Е.А.	71	-	За	-	За	За	За	Пр	За	За	-	За
397 Хижняк В.М.	34	-	За	За	За	За	За	За	За	За	За	-
398 Хилук О.О.	156	За	За	Нг	За	За	За	За	За	За	За	За
399 Хмара С.І.	261	Пр	-	-	-	-	-	-	-	-	-	За
400 Хмельнюк В.Я.	300	За	За	За	За	-	За	Нг	За	-	-	Нг
401 Ходоровський Г.І.	430	За	Нг	За	За	За	За	Нг	За	За	За	За
402 Хоменко М.Г.	345	За	Нг	-	За	-	За	За	Нг	За	За	За
403 Хомич Д.М.	91	За	-	-	-	-	За	За	За	За	-	За
404 Хотлубей Ю.Ю.	135	Нг	За	-	-	За	За	Пр	За	Нг	-	За
405 Цеков С.П.	248	За	Нг	За	За	За	За	Утр	За	-	-	За
406 Церг М.П.	69	За	За	За	За	За	За	За	За	За	Нг	За
407 Чародєєв О.В.	116	За	Нг	За	Нг	За	Утр	За	За	Нг	За	За
408 Чебан О.О.	288	За	За	-	-	-	За	Пр	За	За	За	За
409 Чепурний А.Г.	380	За	За	За	За	За	За	-	За	За	За	За
410 Червоній В.М.	332	Утр	Нг	За	Утр	За	Пр	За	За	За	За	За
411 Череп В.І.	349	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
412 Черненко В.Г.	119	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
413 Чернявський О.П.	352	За	За	Нг	За	За	За	Утр	За	Нг	За	За
414 Чобіт Д.В.	269	За	Пр	За	-	За	Пр	-	За	-	За	За
415 Чорновіл В.М.	264	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
416 Чорнокур В.Р.	88	За	-	За	За	За	За	За	За	За	Нг	За
417 Чулаков Є.Р.	100	За	За	За	Нг	-	-	За	За	-	За	За
418 Чумак А.С.	399	За	За	За	-	-	За	Пр	За	За	За	За
419 Чураков В.М.	145	За	-	-	-	-	За	За	За	Нг	-	-
420 Чучук М.Є.	197	За	Пр	Пр	Утр	За	Нг	За	За	За	За	За
421 Шаповал В.Н.	427	За	За	За	-	За	За	Утр	За	За	За	За
422 Шариков Б.І.	398	За	-	-	-	-	За	Пр	-	За	За	За
423 Швайка М.А.	273	Нг	Пр	За	За	За	Утр	Нг	За	-	За	За
424 Шведенко М.М.	72	За	За	За	-	За	За	За	За	За	-	За
425 Швець В.Р.	223	За	За	За	За	За	-	-	За	За	За	За
426 Шевченко В.І.	133	За	За	За	За	Нг	-	Пр	За	-	-	За
427 Шевченко В.П.	186	За	Пр	-	За	За	За	За	За	За	За	-

II. ВІД ДЕКЛАРАЦІЇ – ДО НЕЗАЛЕЖНОСТІ. Липень 1990 – липень 1991

Закінчення поіменного голосування

	Прізвище, ініціали	в/о	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
428	Шевченко О.Т.	357	За	За	За	За	За	За	Нг	За	За	За	За
429	Шевченко О.Є.	5	–	–	Нг	Нг	За	–	За	–	За	За	За
430	Шепа В.В.	169	За	–	–	–	–	Нг	За	За	За	За	За
431	Шершун М.Х.	339	За	За	За	За	За	Утр	За	За	За	За	За
432	Шеховцов О.Д.	128	За	Утр	Пр	Пр	За	Пр	За	За	За	Пр	За
433	Шинкарук В.М.	289	–	За	–	–	За	Нг	За	За	За	За	За
434	Шишкін В.І.	226	За	Пр	Нг	Нг	За	Утр	За	За	За	За	За
435	Шкарбан М.І.	327	Утр	–	За	За	За	Утр	За	Пр	За	За	За
436	Шлемко В.Т.	201	Нг	Пр	–	–	За	Нг	Нг	За	–	За	Утр
437	Шовкошитний В.Ф.	20	За	–	Нг	–	–	–	За	За	За	За	За
438	Шульга М.О.	68	За	За	За	За	Утр	–	–	–	–	За	За
439	Щербина В.О.	375	За	–	За	За	За	Утр	За	За	За	За	За
440	Юрченко А.П.	402	За	За	За	За	–	За	Пр	За	–	–	–
441	Юхновський І.Р.	263	За	Нг	За	За	–	Нг	За	–	За	За	За
442	Яворівський В.О.	229	За	Пр	–	–	За	Нг	За	За	За	За	За
443	Ягоферов А.М.	50	За	За	За	За	За	–	–	За	За	Пр	За
444	Яковишин Л.Г.	444	За	Пр	За	За	–	За	За	За	За	За	За
445	Янушевич С.А.	160	За	За	Нг	За	За	–	За	За	За	За	–
446	Яришев М.М.	70	За	За	Пр	За	За	За	За	За	За	Пр	За
447	Ярчук М.М.	408	За	За	За	За	За	За	За	За	За	–	За
448	Ясинський В.В.	140	За	Утр	Пр	За	За	Пр	–	За	За	Пр	–
449	Яхєсва Т.М.	438	За	Пр	Утр	За	За	Утр	За	–	–	За	За
450	Яценко В.М.	157	–	–	За	За	–	За	За	За	За	За	За
451	Яцуба В.Г.	75	–	За	–	–	Нг	–	–	За	–	За	За

Примітки:

народний депутат Сидоренко М.Я., в/о № 151 – припинено повноваження 16.10.1990.

народний депутат Рибін О.М., в/о № 151 – обраний 07.02.1991.

народний депутат Фокін В.П., в/о № 6 – обраний 21.03.1991.

Частина III

ПРОГОЛОШЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

Серпень 1991

Документи, відомості, факти

ХРОНІКА ОСНОВНИХ ПОДІЙ*

Серпень 1991

1 серпня 1991 (четвер) – До Києва з Москви з одноденним офіційним візитом прибув Президент США Дж. Буш. Відбулися переговори з Головою Верховної Ради УРСР Л. Кравчуком. Президент США виступив перед народними депутатами у сесійній залі Верховної Ради УРСР. – *Голос України*. – 1991. – 1, 2 серпня.

5–6 серпня 1991 (понеділок–вівторок) – В Україні з візитом перебував міністр фінансів Великобританії Н. Лемонт. Гість відвідав завод «Алмаз», здійснив поїздку в один з колгоспів, де працює спільне українсько-англійське підприємство. – *Голос України*. – 1991. – 7 серпня.

8 серпня 1991 (четвер) – Відбулося перше засідання Центральної виборчої комісії по виборах Президента УРСР. Постановою ЦВК утворено 27 виборчих округів. – *Голос України*. – 1991. – 9 серпня.

8 серпня 1991 (четвер) – В Україну з офіційним візитом прибув міністр закордонних справ Угорської Республіки Г. Єсенські. Відбулися зустрічі з першим заступником Голови Верховної Ради УРСР І. Плющем, Прем'єр-міністром УРСР В. Фокінім. У ході візиту міністр закордонних справ Угорщини відвідав Львівську та Закарпатську області, де мав зустріч з представниками угорської громади. – *Голос України*. – 1991. – 8, 9, 10 серпня.

10 серпня 1991 (субота) – Харків. Відбулася церемонія перепоховання розстріляних в 1940 р. трьох тисяч польських військовополонених і п'яти тисяч репресованих радянських громадян. На місці поховання встановлено пам'ятну стелу. – *Голос України*. – 1991. – 15 серпня.

19 серпня 1991 (понеділок) – 6:30 год. Командувач військами Київського військового округу генерал В. Чечеватов поінформував Голову Верховної Ради УРСР Л. Кравчука про створення Державного комітету з надзвичайного стану (ДКНС) і запровадження надзвичайного стану в деяких місцевостях СРСР. – *Підкова І. Україна 1991–1996: хроніка подій*. – Львів, 2001. – С. 3, 4.

19 серпня 1991 (понеділок) – 9:00 год. Л. Кравчук і перший секретар КПУ С. Гуренко зустрілися з представником ДКНС генералом В. Варенніковим, який погрозив

* Перелік складений Редакційною радою на основі переліку та викладу подій у публікації на офіційному сайті Інституту історії України НАН України <http://www.history.org.ua>, сторінка «Хроніка подій ХХ століття».

поширити надзвичайний стан на Україну, якщо республіканська влада чинитиме опір перевороту. – *Підкова І. Україна 1991–1996: хроніка подій. – Львів, 2001. – С. 3, 4.*

19 серпня 1991 (понеділок) – 11:00 год. У Голови Верховної Ради УРСР Л. Кравчука відбувається нарада з представниками політичних партій за участю групи народних депутатів УРСР. Л. Кравчук відхилив пропозицію засудити дії заколотників у Москві. – *Підкова І. Україна 1991–1996: хроніка подій. – Львів, 2001. – С. 3, 4.*

19 серпня 1991 (понеділок) – 16:00 год. Л. Кравчук у виступі по українському телебаченні закликав українських громадян зберігати спокій і підкреслив, що надзвичайний стан України не стосується. Народний рух України та інші демократичні партії на засіданні в будинку Спілки письменників утворили коаліцію «Незалежна демократична Україна» і виступили із заявами, що засуджували переворот у Москві, закликали населення України до акцій громадянської непокорі і до всеукраїнського політичного страйку. – *Підкова І. Україна 1991–1996: хроніка подій. – Львів, 2001. – С. 3, 4.*

19 серпня 1991 (понеділок) – Відключене мовлення «Радіо-Київ» на закордон, як повідомив його директор В. Юричко. – *Хроніка опору. Збірка матеріалів. – К., 1991. – С. 285.*

19 серпня 1991 (понеділок) – Чернігів. Пройшов мітинг, організований Координаційною радою демократичних організацій Чернігівщини, на якому було зачитано «Заяву Народного Руху України з приводу державного перевороту в СРСР». – *Хроніка опору. Збірка матеріалів. – К., 1991. – С. 285.*

20 серпня 1991 (вівторок) – Відбулося засідання Верховної Ради УРСР, на якому розглядалося питання про політичну ситуацію, що склалася в зв'язку з утворенням ДКНС і введенням надзвичайного стану в окремих місцевостях СРСР. Президія Верховної Ради УРСР ухвалила заяву, в якій підкреслювалось верховенство української Конституції на території республіки і суверенність української влади. Зазначалось, що постанови ДКНС не мають юридичної сили на території України. – *Підкова І. Україна 1991–1996: хроніка подій. – Львів, 2001. – С. 4.*

20 серпня 1991 (вівторок) – Житомир. У своїй заяві в газеті «Радянська Житомирщина» міська організація КПУ засвідчила лояльність Державному комітетові з надзвичайного стану в СРСР. – *Хроніка опору. Збірка матеріалів. – К., 1991. – С. 260, 261, 278, 279, 281.*

20 серпня 1991 (вівторок) – Івано-Франківськ. Керівництво обкому КПУ підтримало створення Державного комітету з надзвичайного стану в СРСР. – *Хроніка опору. Збірка матеріалів. – К., 1991. – С. 260, 261, 278, 279, 281.*

20 серпня 1991 (вівторок) – Львів. Керівництво обкому КПУ виступило у газетах «Вільна Україна» та «Львівська правда» з підтримкою Державного комітету з надзвичайного стану в СРСР. На Яворівському полігоні відбулася нарада секретаря обкому КПУ з командуванням Прикарпатського військового округу щодо координації дій за розпорядженнями ДКНС. Підтримали дії ДКНС керівники Мостиської, Кам'янецько-Бузької, Нестерівської та Золочівської районних рад народних депутатів. – *Хроніка опору. Збірка матеріалів. – К., 1991. – С. 260, 261, 278, 279, 281.*

20 серпня 1991 (вівторок) – Донецьк. Нарада страйкомів Донецька, Макіївки та Червоноармійська прийняла ухвалу про оголошення передстрайкового стану в зв'язку з державним переворотом. Серед вимог шахтарів – скликання позачергової сесії Верховної Ради України. – *Хроніка опору. Збірка матеріалів.* – К., 1991. – С. 260, 261, 278, 279, 281.

20 серпня 1991 (вівторок) – Союз українських студентів розпочав перманентний мітинг на площі Незалежності у Києві. Впродовж другої половини дня тривала передислокація військ поблизу Києва. – *Хроніка опору. Збірка матеріалів.* – К., 1991. – С. 260, 261, 278, 279, 281.

20 серпня 1991 (вівторок) – Організація ветеранів КПРС направила телеграму на підтримку ДКНС. – *Хроніка опору. Збірка матеріалів.* – К., 1991. – С. 260, 261, 278, 279, 281.

20 серпня 1991 (вівторок) – Криворізький міськом та Криничанський райком КПУ (Дніпропетровська область) схвалили дії ДКНС. – *Хроніка опору. Збірка матеріалів.* – К., 1991. – С. 260, 261, 278, 279, 281.

21 серпня 1991 (середа) – Голова Верховної Ради УРСР Л. Кравчук подзвонив Голові Верховної Ради СРСР А. Лук'янову, засудивши переворот як неконституційний. У Києві відбувся мітинг протесту, організований парламентською опозицією і коаліцією демократичних партій республіки. Учасники мітингу засудили організаторів і прихильників державного перевороту, прийняли резолюцію з вимогами до Верховної Ради УРСР добитися визнання незалежності України зарубіжними державами, налагодити з ними дипломатичні відносини. – *Підкова І. Україна 1991–1996: хроніка подій.* – Львів, 2001. – С. 4.

21 серпня 1991 (середа) – Чернігів. Керівництво обласної ради народних депутатів визнало і підтримало дії Державного комітету з надзвичайного стану в СРСР. – *Хроніка опору. Збірка матеріалів.* – К., 1991. – С. 260, 261, 278, 279, 281.

21 серпня 1991 (середа) – Дніпропетровськ. Місцевий осередок Народного Руху України провів несанкціонований мітинг, закликавши населення до громадянської непокорі. Політрада Дніпропетровської області, до якої ввійшли всі опозиційні партії та рухи, засудила державний переворот. – *Хроніка опору. Збірка матеріалів.* – К., 1991. – С. 260, 261, 278, 279, 281.

21 серпня 1991 (середа) – Одеса. У Вищому об'єднаному військовому училищі пройшли збори офіцерів Одеського військового округу. Збори офіцерів відмовились визнати Державний комітет з надзвичайного стану в СРСР. – *Хроніка опору. Збірка матеріалів.* – К., 1991. – С. 260, 261, 278, 279, 281.

21 серпня 1991 (середа) – Київ. Як повідомляло інформаційне агентство «Схід», відбулась зустріч представника Донецького страйкового комітету Ю. Болдирева з Головою Верховної Ради УРСР Л. Кравчуком. Останній погодився з вимогами страйкомів про визнання незаконним Державного комітету з надзвичайного стану в СРСР, про суд над його членами. Л. Кравчук відзначив, що в разі втручання ДКНС в українську політику буде оголошений всеукраїнський страйк і запропонував страйкомам зберігати

ти передстрайкову готовність. – *Хроніка опору. Збірка матеріалів.* – К., 1991. – С. 283, 286, 287, 289.

22 серпня 1991 (четвер) – Львів. Обласна рада народних депутатів засудила дії обласного комітету КПУ під час державного перевороту в СРСР і прийняла рішення про конфіскацію майна КПУ у Львівській області і передачу його у муніципальну власність. – *Хроніка опору. Збірка матеріалів.* – К., 1991. – С. 260, 261, 278, 279, 281.

22 серпня 1991 (четвер) – Київ. Відбулося засідання Президії Верховної Ради УРСР. Президія ухвалила скликати 24 серпня позачергову сесію Верховної Ради УРСР. Створено групу на чолі з І. Плющем для підготовки документів для сесії. – *Хроніка опору. Збірка матеріалів.* – К., 1991. – С. 281, 289.

22 серпня 1991 (четвер) – У Києві відбулася зустріч Голови Верховної Ради УРСР Л. Кравчука з зарубіжними журналістами, на якій йшлося про політичну ситуацію в республіці. – *Хроніка опору. Збірка матеріалів.* – К., 1991. – С. 260, 261, 278, 279, 281.

22 серпня 1991 (четвер) – Колегія МВС УРСР прийняла рішення про департизацію органів внутрішніх справ України. – *Підкова І. Україна 1991–1996: хроніка подій.* – Львів, 2001. – С. 5.

22 серпня 1991 (четвер) – Київ. Народний рух України оприлюднив заяву з приводу наслідків спроби державного перевороту в СРСР, у якій засудив вичікувальну позицію Верховної Ради України і її Голови Л.Кравчука під час перевороту. – *Хроніка опору. Збірка матеріалів.* – К., 1991. – С. 260, 261, 278, 279, 281.

22 серпня 1991 (четвер) – Київ. Завершився пленум політбюро ЦК КПУ, який розглянув поточну політичну ситуацію в Україні. Пленум ухвалив спеціальну заяву, в якій засуджувалась «авантюрна спроба антидержавного перевороту, порушення Конституції СРСР, нехтування законами радянської держави, створення антиконституційних органів влади». – *Хроніка опору. Збірка матеріалів.* – К., 1991. – С. 260, 261, 278, 279, 281.

22 серпня 1991 (четвер) – Херсон. Мітинг, що відбувся на площі Свободи за ініціативою місцевої організації ПДВУ, ухвалив домагатися негайного скликання Верховної Ради України і покарати тих, хто підтримав путчистів. – *Хроніка опору. Збірка матеріалів.* – К., 1991. – С. 290, 292.

23 серпня 1991 (п'ятниця) – Київ. Секретаріат ЦК КПУ оприлюднив заяву, в якій містився протест проти «антикомуністичної істерії» після провалу антиконституційного заклоту. – *Хроніка опору. Збірка матеріалів.* – К., 1991. – С. 293, 294.

24 серпня 1991 (субота) – Розпочала роботу позачергова сесія Верховної Ради УРСР дванадцятого скликання. Прийнято постанову «Про проголошення незалежності України» та «Акт проголошення незалежності України». Ухвалено постанову «Про політичну обстановку на Україні і негайні дії Верховної Ради України по створенню умов неповторення надалі військового перевороту». – *Відомості Верховної Ради України.* – 1991. – № 37. – С. 502; № 38. – С. 503. *Хроніка опору. Збірка матеріалів.* – К., 1991. – С. 260, 261, 278, 279, 281.

24 серпня 1991 (субота) – Верховна Рада України ухвалила постанову «Про надання додаткових повноважень Голові Верховної Ради України», якою надала йому право видавати в межах законодавства України обов'язкові для виконання на території республіки розпорядження, зупиняти постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України, накази міністрів та інших посадових осіб у разі їх невідповідності Конституції та законам України до розгляду цих актів Верховною Радою України. – *Хроніка опору. Збірка матеріалів.* – К., 1991. – С. 260, 261, 278, 279, 281.

24 серпня 1991 (субота) – Верховна Рада України постановою «Про військові формування на Україні» підпорядкувала всі військові формування, дислоковані на території республіки, Верховній Раді України; утворила Міністерство оборони України. – *Відомості Верховної Ради України.* – 1991. – № 38. – С. 506.

24 серпня 1991 (субота) – Верховна Рада України ухвалила постанову «Про департизацію державних органів, установ та організацій», якою припинялась діяльність організацій політичних партій в усіх органах державної влади та управління, правоохоронних органах, установах радіо і телебачення, інших державних установах, органах і організаціях. – *Відомості Верховної Ради УРСР.* – 1991. – № 37. – С. 1057; № 38. – С. 1064–1068.

24 серпня 1991 (субота) – Верховна Рада України прийняла Звернення до Верховної Ради і Президента РРФСР, в якому повідомила про урочисте прийняття Акта проголошення України незалежною, самостійною, демократичною державою. Верховна Рада України висловила вдячність Верховній Раді і Президенту РРФСР за їх героїчні дії по захисту свободи і демократії під час путчу 19–21 серпня 1991 року, а також висловила впевненість у подальшому зміцненні взаємопідтримки прогресивних сил України і Росії та підтвердила зобов'язання України неухильно дотримуватися положень Договору про основи міждержавних відносин України і РРФСР. – *Відомості Верховної Ради УРСР.* – 1991. – № 38. – С. 507.

24 серпня 1991 (субота) – Голова Верховної Ради України Л.Кравчук прийняв Голову 45-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН, заступника прем'єр-міністра, міністра закордонних справ і юстиції Республіки Мальта Г. де Марко – першого іноземного діяча, який відвідав незалежну Україну. – *Голос України.* – 1991. – 4 вересня.

25 серпня 1991 (неділя) – Президія Верховної Ради України прийняла постанову «Про власність Компартії України та КПРС на території України», згідно з якою майно КПУ і КПРС на території держави переходило на баланс Верховної Ради. – *Відомості Верховної Ради України.* – 1991. – № 40. – С. 1123.

26 серпня 1991 (понеділок) – Президія Верховної Ради України прийняла указ про тимчасове припинення діяльності Компартії України і створила Тимчасову комісію Президії Верховної Ради України для перевірки діяльності посадових осіб, органів влади, управлінь, об'єднань і організацій у зв'язку з державним переворотом 19–21 серпня 1991 р. – *Відомості Верховної Ради України.* – 1991. – № 40. – С. 1124; *Голос України.* – 1991. – 29 серпня.

26 серпня 1991 (понеділок) – Президія Верховної Ради України ухвалила постанову про визнання державної незалежності Прибалтійських республік – Литви, Латвії та Естонії. – *Голос України.* – 1991. – 28 серпня.

26 серпня 1991 (понеділок) – Президія Верховної Ради України прийняла указ про тимчасове припинення діяльності Компартії України і створила Тимчасову комісію Президії Верховної Ради України для перевірки діяльності посадових осіб, органів влади, управлінь, об'єднань і організацій у зв'язку з державним переворотом 19–21 серпня 1991 р. – *Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 40. – С. 1124; Голос України. – 1991. – 29 серпня.*

26 серпня 1991 (понеділок) – Верховна Рада України ухвалила постанови про визнання державної незалежності Прибалтійських республік – Литви, Латвії та Естонії. – *Голос України. – 1991. – 28 серпня.*

26 серпня 1991 (понеділок) – Львівська область. Розпорядженням виконавчого комітету обласної ради народних депутатів на території області анульовано державну символіку та гімн УРСР. В усіх встановлених законом випадках використовуватиметься як державний гімн «Ще не вмерла Україна», як державна символіка: герб – тризуб, прапор – синьо-жовтий. У наказі зазначалось: «Протягом тижня ліквідувати на території області оформлення, наглядну агітацію та символи комуністично-імперіалістичного та мілітаристського характеру. Гарантувати збереження пам'ятників та пам'ятних знаків полеглим у війнах воїнам». Розпорядження обов'язкове для всіх юридичних та фізичних осіб на території Львівської області. – *Факт. – 1991. – 6 вересня. – С. 3.*

27 серпня 1991 (вівторок) – Рішенням Президії Верховної Ради України військові комісаріати на території України підпорядковано міністерству оборони України. – *Підкова І. Україна 1991–1996: хроніка подій. – Львів, 2001. – С. 7.*

28–29 серпня 1991 (середа–четвер) – Київ. Відбулася робоча зустріч делегацій РРФСР і України, за участю делегації Верховної Ради СРСР, у зв'язку із заявою щодо можливого перегляду кордону в разі остаточного затвердження незалежності України. Це суперечило договору між РРФСР та Українською РСР, підписаному 20 листопада 1990 р. Підписано спільне комюніке. – *Урядовий кур'єр. – 1991. – серпень (№ 22).*

29 серпня 1991 (четвер) – Київ. Голова Верховної Ради України Л. Кравчук провів робочу зустріч із командувачами військових округів і Чорноморського флоту, командувачами військових з'єднань центрального підпорядкування, начальниками внутрішніх, прикордонних і залізничних військ, дислокованих на території України. Відбувся обмін думками щодо практичних підходів до військового будівництва в республіці, створення міністерства оборони України, захисту суверенітету держави. – *Підкова І. Україна 1991–1996: хроніка подій. – Львів, 2001. – С. 8.*

30 серпня 1991 (п'ятниця) – Президія Верховної Ради України на підставі висновків Тимчасової комісії з перевірки діяльності посадових осіб, органів влади, управлінь, об'єднань і організацій у зв'язку з державним переворотом 19–21 серпня 1991 р. (голова – Ю. Гайсинський) заборонила діяльність Компартії України.. – *Підкова І. Україна 1991–1996: хроніка подій. – Львів, 2001. – С. 8.*

30 серпня 1991 (п'ятниця) – Указом Президії Верховної Ради України оголошено перехід у власність республіки підприємств, установ та організацій союзного підпорядкування. – *Підкова І. Україна 1991–1996: хроніка подій. – Львів, 2001. – С. 8.*

30 серпня 1991 (п'ятниця) – У підпорядкування України переведені прикордонні та внутрішні війська, що дислокувались на її території. – *Підкова І. Україна 1991–1996: хроніка подій.* – Львів, 2001. – С. 8.

30 серпня 1991 (п'ятниця) – Президією Верховної Ради України прийнято рішення про створення Повноважного Представництва України в РРФСР (м. Москва). Першим Представником призначений народний депутат України В. Крижанівський. – *Підкова І. Україна 1991–1996: хроніка подій.* – Львів, 2001. – С. 8.

30 серпня 1991 (п'ятниця) – Президія Верховної Ради України ухвалила указ «Про захист іноземних інвестицій». – *Відомості Верховної Ради України.* – 1991. – № 44. – С. 1262, 1268–1270; *Урядовий кур'єр.* – 1991. – 28–29 вересня (№ 23–24).

30 серпня 1991 (п'ятниця) – Київ. Відбулась зустріч Голови Верховної Ради України Л. Кравчука з генеральними консулами іноземних держав. Під час бесіди Л. Кравчук поінформував глав дипломатичних місій у Києві про заходи парламенту і уряду, спрямовані на утвердження незалежності України. – *Голос України.* – 1991. – 31 серпня.

31 серпня 1991 (субота) – Київ. У Міністерстві закордонних справ України керівник українського відомства А. Зленко та міністр закордонних справ Білоруської РСР П. Кравченко обмінялись грамотами про ратифікацію договору між УРСР та БРСР, підписаного 29 грудня 1990 р. в Мінську і ратифікованого парламентами республік 13 та 14 лютого поточного року. – *Голос України.* – 1991. – 3 вересня; *Урядовий кур'єр.* – 28–29 вересня (№ 23–24).

ПЕРЕЛІК
найважливіших актів
Верховної Ради України / Української РСР

Серпень 1991

Акти, прийняті на Позачерговій сесії
Верховної Ради України / Української РСР

*24 серпня 1991 року**

Постанова, Акт від 24.08.1991 № 1427-ХІІ

Про проголошення незалежності України

Постанова від 24.08.1991 № 1428-ХІІ

Про політичну обстановку на Україні і негайні дії Верховної Ради України по створенню умов неповторення надалі військового перевороту

Постанова від 24.08.1991 № 1429-ХІІ

Про департизацію державних органів, установ та організацій

Закон від 24.08.1991 № 1430-ХІІ

Про надання додаткових повноважень Голові Верховної Ради України

Постанова від 24.08.1991 № 1431-ХІІ

Про військові формування на Україні

Звернення від 24.08.1991 № 1432-ХІІ

Звернення Верховної Ради України до Верховної Ради і Президента РРФСР

* До цього переліку актів Верховної Ради України / Української РСР включено усі акти, прийняті на Позачерговій сесії Верховної Ради 24 серпня 1991 р.

***Найважливіші акти, прийняті Президією
Верховної Ради України / Української РСР****

Постанова, Заява від 20.08.1991 № 1420-ХІІ

Про Заяву Президії Верховної Ради Української РСР

Указ від 22.08.1991 № 1426-ХІІ

Про скликання позачергової сесії Верховної Ради Української РСР

* * *

Указ від 25.08.1991 № 1433-ХІІ

Про амністію з нагоди прийняття Акту про проголошення незалежності України

Постанова від 25.08.1991 № 1434-ХІІ

Про власність Компартії України та КППС на території України

Указ від 26.08.1991 № 1435-ХІІ

Про тимчасове припинення діяльності Компартії України

Постанова від 26.08.1991 № 1436-ХІІ

Про визнання державної незалежності Литовської Республіки

Постанова від 26.08.1991 № 1437-ХІІ

Про визнання державної незалежності Латвійської Республіки

Постанова від 26.08.1991 № 1438-ХІІ

Про визнання державної незалежності Естонської Республіки

Постанова, Звернення від 26.08.1991 № 1442-ХІІ

Про Звернення Президії Верховної Ради України до громадян України всіх національностей

Постанова від 26.08.1991 № 1439-ХІІ

Про створення Тимчасової комісії Президії Верховної Ради України для перевірки діяльності посадових осіб, органів влади, управління, об'єднань і організацій у зв'язку з державним переворотом 19–21 серпня 1991 року

* Вибірку актів Президії Верховної Ради, прийнятих у серпні 1991 р., здійснено Редакційною радою з точки зору, перш за все, їх важливості як невідкладних заходів політичного, правового, соціально-економічного характеру, що обумовлені надзвичайними подіями у Москві 19–21 серпня 1991 р. (ДКНС) та прийняттям Акта проголошення незалежності України 24 серпня 1991 р.

Указ від 27.08.1991 № 1440-ХІІ

Про підпорядкування військових комісаріатів на території України

Указ від 27.08.1991 № 1441-ХІІ

Про передачу архівів Компартії України у підпорядкування Головному архівному управлінню при Кабінеті Міністрів України

Постанова від 27.08.1991 № 1441а-ХІІ

Про створення Українського незалежного інформаційного агентства новин (УНІАН)

Звернення від 28.08.1991 № 1443-ХІІ

До політичних партій, рухів, організацій республіки

Указ від 28.08.1991 № 1444-ХІІ

Про доповнення Указу Президії Верховної Ради України «Про тимчасове припинення діяльності Компартії України» від 26 серпня 1991 року

Постанова, Положення від 29.08.1991 № 1447-ХІІ

Про Положення про Тимчасову комісію Президії Верховної Ради України по перевірці діяльності на території України посадових осіб органів влади, управління, громадських об'єднань та організацій у зв'язку з державним переворотом

Постанова від 29.08.1991 № 1449-ХІІ

Про кошторис видатків з єдиного централізованого фонду проведення виборів Президента України, порядок фінансування і витрат коштів

Указ від 30.08.1991 № 1452-ХІІ

Про передачу підприємств, установ та організацій союзного підпорядкування, розташованих на території України, у власність держави

Постанова від 30.08.1991 № 1453-ХІІ

Про розподіл фінансових ресурсів та боргів між Україною та Союзом РСР

Указ від 30.08.1991 № 1455-ХІІ

Про захист іноземних інвестицій на Україні

Постанова від 30.08.1991 № 1457-ХІІ

Про проект Договору про Союз Суверенних Держав

Постанова від 30.08.1991 № 1461-ХІІ

Про склад Національної комісії по радіаційному захисту населення України (НКРЗУ)

Постанова від 30.08.1991 № 1462-ХІІ

Про Українське незалежне інформаційне агентство новин (УНІАН)

Указ від 30.08.1991 № 1464-ХІІ

Про підпорядкування Україні прикордонних військ, що дислокуються на її території

Указ від 30.08.1991 № 1465-ХІІ

Про підпорядкування Україні внутрішніх військ, що дислокуються на її території

Постанова від 30.08.1991 № 1466-ХІІ

Про створення Повноваженого Представництва України в Російській Радянській Федеративній Соціалістичній Республіці

Постанова від 30.08.1991 № 1467-ХІІ

Про президента Державної телерадіомовної компанії України тов. Охмакевича М. Ф.

Указ від 30.08.1991 № 1468-ХІІ

Про заборону діяльності Компартії України

Постанова від 30.08.1991 № 1470-ХІІ

Про додаткові заходи щодо посилення соціального захисту населенням у зв'язку з прийняттям Верховною Радою України Акта проголошення незалежності України

Постанова від 02.09.1991 № 1471а-ХІІ

Про передачу функцій Укрбанку Зовнішекономбанку СРСР Національному банку України та ліквідацію інституту Уповноваженого Міністерства зовнішніх економічних зв'язків СРСР при Кабінеті Міністрів України

НАЙВАЖЛИВІШІ АКТИ Верховної Ради України / Української РСР*

Серпень 1991

ПОСТАНОВА
ПРЕЗИДІЇ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

**Про Заяву Президії Верховної Ради
Української РСР**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, N 40, ст. 529)

Заяву Президії Верховної Ради Української РСР схвалити (додається).

Голова Верховної Ради Української РСР

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 20 серпня 1991 року
N 1420-ХІІ

* До цієї збірки актів Верховної Ради України / Української РСР включено усі акти, прийняті на Позачерговій сесії Верховної Ради 24 серпня 1991 р. Вибірку актів Президії Верховної Ради здійснено Редакційною радою з точки зору, перш за все, їх важливості як невідкладних заходів політичного, правового, соціально-економічного характеру, що обумовлені надзвичайними подіями у Москві 19–21 серпня 1991 р. (ДКНС) та прийняттям Акта проголошення незалежності України 24 серпня 1991 р.

Тексти актів наводяться за публікацією на офіційному Web-сайті Верховної Ради України <http://www.rada.gov.ua>.

ЗАЯВА ПРЕЗИДІЇ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

Президія Верховної Ради Української РСР відзначає, що повний аналіз і оцінка ситуації, що склалася після утворення Державного комітету по надзвичайному стану в СРСР, буде зроблено Верховною Радою Української РСР після рішень позачергової сесії Верховної Ради СРСР. До рішення сесії Верховної Ради Української РСР з цього питання положення постанов Державного комітету по надзвичайному стану в СРСР не мають юридичної сили на території України.

Президія констатує, що на території Української РСР надзвичайний стан не запроваджується і підстав для цього не вбачається.

На Україні діють Конституція СРСР, Конституція Української РСР (888-09), закони і постанови, прийняті відповідно до них, здійснюють свої повноваження законно обрані органи державної влади та управління.

Президія заявляє, що вона буде послідовно відстоювати державний суверенітет України, права людини, демократичні завоювання, започатковані в 1985 році. Ми підтримуємо заходи Кабінету Міністрів УРСР по захисту внутрішнього споживчого ринку, посиленню боротьби із злочинністю, корупцією, спекуляцією.

Зважаючи на обстановку, яка склалася в країні, Президія Верховної Ради Української РСР закликає місцеві Ради народних депутатів, керівників державних органів, підприємств, установ і організацій, лідерів політичних партій, громадських об'єднань і масових рухів, всіх громадян України зробити усе від них залежне, щоб уникнути дестабілізації становища, загострення соціально-політичної ситуації в республіці, порушень трудового ритму і громадського порядку. Спільними зусиллями запобігти конфронтації і протистоянню, утриматись від страйків, мітингів та маніфестацій. Зосередити всі зусилля на вирішенні найважливіших проблем повсякденного життя республіки, успішно провести весь комплекс сільськогосподарських робіт, підготовку до зими, поліпшенні продовольчого забезпечення населення.

У К А З
ПРЕЗИДІЇ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

**Про скликання позачергової сесії
Верховної Ради Української РСР**

(Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, N 36, ст. 468)

Президія Верховної Ради Української РСР **п о с т а н о в л я є**:

Скликати позачергову сесію Верховної Ради Української Радянської Соціалістичної Республіки дванадцятого скликання 24 серпня 1991 року в місті Києві.

Голова Верховної Ради Української РСР Л.КРАВЧУК

м. Київ, 22 серпня 1991 року

N 1426-XII

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

Про проголошення незалежності України

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, N 38, ст. 502)

Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки
п о с т а н о в л я є :

Проголосити 24 серпня 1991 року Україну незалежною демократичною державою.

З моменту проголошення незалежності чинними на території України є тільки її Конституція (888-09), закони, постанови Уряду та інші акти законодавства республіки.

1 грудня 1991 року провести республіканський референдум на підтвердження акта проголошення незалежності.

Голова Верховної Ради Української РСР Л.КРАВЧУК

м. Київ, 24 серпня 1991 року
N 1427-XII

А К Т
ПРОГОЛОШЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

Виходячи із смертельної небезпеки, яка нависла була над Україною в зв'язку з державним переворотом в СРСР 19 серпня 1991 року,

– продовжуючи тисячолітню традицію державотворення на Україні,

– виходячи з права на самовизначення, передбаченого Статутом ООН та іншими міжнародно-правовими документами,

– здійснюючи Декларацію про державний суверенітет України,

Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки урочисто

п р о г о л о ш у є

незалежність України та створення самостійної української держави – **УКРАЇНИ**.

Територія України є неподільною і недоторканною.

Віднині на території України мають чинність виключно Конституція і закони України.

Цей акт набирає чинності з моменту його схвалення.

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

24 серпня 1991 року

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Про політичну обстановку на Україні і негайні дії Верховної Ради України по створенню умов неповторення надалі військового перевороту

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, N 38, ст. 503)

Антиконституційний державний переворот, організований колишніми керівниками уряду, структур органів КДБ, армії, внутрішніх справ СРСР, ЦК КПРС, провалився завдяки протидії демократичних сил, найперше Президента, Верховної Ради РРФСР, проникненню ідей перебудови в широкі верстви населення. Трагічна сторінка спільної історії нашої країни стала наслідком глибокої політичної і соціально-економічної кризи в суспільстві, протиборства політичних сил, помилок центру.

Криза виявила відсутність у республіці достатніх механізмів захисту конституційного порядку, суверенітету, протидії незаконним розпорядженням самозваного державного комітету. Стабілізації ситуації на Україні сприяла позиція Голови Верховної Ради Української РСР, Президії Верховної Ради УРСР, які визнали розпорядження створеного в Москві комітету такими, що не мають юридичної сили на території республіки.

Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

1. Кабінету Міністрів України, Комісіям Верховної Ради України з питань оборони і державної безпеки, у питаннях законодавства і законності, з питань правопорядку та боротьби із злочинністю до 1 жовтня 1991 року внести на розгляд Верховної Ради України проект Закону України про правовий режим надзвичайного стану і до 1 листопада 1991 року – проекти законів про збройні сили України, про обов'язки і права внутрішніх військ України по охороні громадського порядку і про органи державної безпеки України.

Кабінету Міністрів України, Комісії Верховної Ради України з питань оборони і державної безпеки в жовтні 1991 року внести на розгляд Верховної Ради України пропозиції про створення республіканської гвардії, а також підрозділу для охорони Верховної Ради, Кабінету Міністрів та Національного банку України.

Визнати за доцільне створити Раду оборони України. Президії Верховної Ради внести відповідні пропозиції на розгляд сесії.

2. Доручити Комісії Верховної Ради України у питаннях законодавства і законності внести на розгляд Верховної Ради України пропозиції про доповнення стат-

ті 97 Конституції (Основного Закону) Української РСР (888-09) положеннями про утворення військових формувань, підпорядкованих республіканським органам влади та управління, і про введення в разі необхідності надзвичайного стану на території республіки.

Завершити внесення змін і доповнень до Конституції України, пов'язаних з заснуванням інституту президентства в республіці, і прискорити формування Конституційного Суду України.

Кабінету Міністрів України і Комісії Верховної Ради України у питаннях законодавства і законності підготувати і внести на розгляд Верховної Ради України проект постанови про порядок тимчасової дії окремих законів Союзу РСР на території республіки до прийняття відповідних законів України, а також проект Звернення до Організації Об'єднаних Націй з проханням виступити гарантом реалізації незалежності України як суб'єкта міжнародного права і члена ООН.

3. Передати підприємства союзного підпорядкування в повну власність України з моменту прийняття постанови. Кабінету Міністрів України забезпечити запобігання неконтрольованому вивозу за межі республіки матеріальних ресурсів.

4. Кабінету Міністрів України, Правлінню Національного банку України, Комісіям Верховної Рада України з питань економічної реформи і управління народним господарством, у питаннях планування, бюджету, фінансів і цін внести до 1 жовтня 1991 року пропозиції про введення грошової одиниці, впровадження її в обіг та забезпечення конвертування.

5. Уряду України, місцевим Радам народних депутатів, міністерствам і відомствам зосередити зусилля на вирішенні найважливіших соціальних проблем, задоволенні життєвих потреб громадян. Насамперед забезпечити організоване збирання врожаю, державні закупки зерна та інших продуктів сільського господарства, постачання населенню продовольства і товарів народного споживання, підготовку до зими, створення необхідних запасів палива. Здійснювати скоординовану роботу по надійному захисту споживчого ринку республіки.

6. Беручи до уваги гострий характер ситуації, що склалася, та зважаючи на необхідність дотримання порядку та дисципліни у виконанні Програми надзвичайних заходів, схваленої Верховною Радою України, надати Кабінетові Міністрів України та органам виконавчої влади на місцях право притягати до суворой адміністративної відповідальності, аж до звільнення з посад, керівників господарств, організацій та виконавчих комітетів. Утворити єдину структуру виконавчої влади, підпорядковану Кабінету Міністрів, та встановити відповідну підлеглість виконавчих органів у цих рівнях.

Відповідним компетентним органам провести перевірку діяльності посадових осіб органів влади і управління, громадських об'єднань і організацій, які вчинили протизаконні дії на підтримку заколотників в період антиконституційного державного перевороту (19-21 серпня 1991 р.).

* * *

Верховна Рада звертається до народу України, всіх партій, громадських організацій і рухів з закликом щодо консолідації суспільства, зміцнення правопорядку і дисципліни, мобілізації зусиль трудових колективів на збільшення обсягів виробництва, забезпечення збирання врожаю, виконання держзамовлення, успішну підготовку до зими.

Доля нашого суверенітету, зростання спільного добробуту, захист прав людини залежать від свідомості і ставлення до власних обов'язків кожного громадянина.

Голова Верховної Ради України

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 24 серпня 1991 року

№ 1428-ХІІ

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Про департизацію державних органів, установ та організацій

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, N 38, ст. 504)

Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

1. Припинити діяльність організацій політичних партій в усіх органах державної влади та управління, правоохоронних органах, установах радіо і телебачення, інших державних установах, органах і організаціях.

2. Співробітники органів прокуратури, Міністерства внутрішніх справ, Комітету державної безпеки України зобов'язані припинити своє членство в будь-якій політичній партії чи русі. Особи, які не виконують цієї вимоги, підлягають звільненню з зазначених органів протягом десяти днів з дня прийняття даної Постанови.

3. Питання про функціонування організацій політичних партій на виробництві вирішується трудовими колективами підприємств і організацій.

Голова Верховної Ради України

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 24 серпня 1991 року

N 1429-XII

ЗАКОН УКРАЇНИ

**Про надання додаткових повноважень
Голові Верховної Ради України**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, N 38, ст. 505)

Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

До обрання Президента України наділити Голову Верховної Ради України додатковими повноваженнями, надавши йому право:

видавати в межах законодавства України обов'язкові для виконання на території республіки розпорядження;

зупиняти постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України, накази міністрів та інших посадових осіб, підвідомчих Кабінету Міністрів України, у разі їх невідповідності Конституції (888-09) і законам України до розгляду цих актів Верховною Радою України;

зупиняти дію рішень обласних, районних, міських, районних у місті Рад народних депутатів, прийнятих з порушенням Конституції і законів України, до їх розгляду Верховною Радою України.

Голова Верховної Ради України

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 24 серпня 1991 року

№ 1430-ХІІ

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Про військові формування на Україні

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, N 38, ст. 506)

Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

1. Підпорядкувати всі військові формування, дислоковані на території республіки, Верховній Раді України.
2. Утворити Міністерство оборони України.
3. Урядові України приступити до створення Збройних Сил України, республіканської гвардії та підрозділу охорони Верховної Ради, Кабінету Міністрів і Національного банку України.

Голова Верховної Ради України

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 24 серпня 1991 року
N 1431-ХІІ

З В Е Р Н Е Н Н Я
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
ДО ВЕРХОВНОЇ РАДИ І ПРЕЗИДЕНТА РРФСР

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, N 38, ст. 507)

Сьогодні, 24 серпня 1991 року, Верховна Рада України урочисто прийняла акт про проголошення України незалежною, самостійною демократичною державою.

Акт набрав чинності з моменту його схвалення Верховною Радою України.

В цей доленосний для наших народів і держав день ми звертаємося до Верховної Ради РРФСР і Президента РРФСР Бориса Миколайовича Єльцина зі словами щирої вдячності за їх героїчні дії по захисту свободи і демократії під час путчу 19-21 серпня 1991 року.

Звертаємося з вираженням твердої впевненості, що вікові традиції взаємопідтримки прогресивних сил України і Росії і надалі міцнітимуть, гарантуючи політичне, економічне, науково-технічне і культурне співробітництво наших братніх народів.

Підтверджуємо свої зобов'язання неухильно дотримувати всіх положень Договору про основи міждержавних відносин України і РРФСР, розвивати взаємовигідні зв'язки на благо наших народів.

За Вашу і нашу свободу!

Голова Верховної Ради України

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 24 серпня 1991 року

№ 1432-ХІІ

ПОСТАНОВА
ПРЕЗИДІЇ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Про власність Компартії України та КППС на території України

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, N 40, ст. 530)

Відповідно до Постанови Верховної Ради України від 24 серпня 1991 року “Про політичну обстановку на Україні і негайні дії Верховної Ради України по створенню умов неповторення надалі військового перевороту” (1428-12) Президія Верховної Ради України **п о с т а н о в л я є**:

1. До прийняття Верховною Радою України рішення по висновках Комісії Верховної Ради по націоналізації майна КППС та ВЛКСМ на території України прийняти на баланс Верховної Ради України майно (будинки, споруди, друкарні, транспортні засоби, іншу власність) ЦК Компартії України та ЦК КППС, яке знаходиться на території України.

2. Кабінету Міністрів України, Комітету держбезпеки України, Міністерству внутрішніх справ України вирішити питання, пов’язані з охороною приміщень, споруд, майна, що належить ЦК Компартії України та ЦК КППС.

3. Раді Міністрів Кримської АРСР, виконавчим комітетам місцевих Рад народних депутатів забезпечити охорону будинків та майна, що перебуває у користуванні організацій Компартії України.

Голова Верховної Ради України

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 25 серпня 1991 року

N 1434-XII

У К А З
ПРЕЗИДІЇ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

**Про амністію з нагоди прийняття Акту про
проголошення незалежності України**

У зв'язку з прийняттям Верховною Радою України Акту про проголошення незалежності України (1427-12) Президія Верховної Ради України **п о с т а н о в л я є**:

Застосувати амністію по кримінальних справах, порушених в умовах найбільш гострого протистояння різних соціально-політичних сил при визначенні шляхів утворення української державності стосовно таких громадян:

БАТОВКІНА Олега Віталійовича, звинувачуваного по ст.ст. 19, 166 ч. II, 193 ч. II, 86 ч. II КК УРСР;

БЕРЕЗАНСЬКОГО Леоніда Васильовича, звинувачуваного по ст.ст. 19, 166 ч. II, 193 ч. III, 86 ч. II КК УРСР;

ВИНЯРА Степана Михайловича, звинувачуваного по ст.ст. 188-1 ч. II КК УРСР;

ВОРОБІЙОВА Віталія Анатолійовича, звинувачуваного по ст.ст. 19, 166 ч. II, 193 ч. III, 86 ч. II КК УРСР;

ГОЛОВАЧА Миколу Івановича, звинувачуваного по ст.ст. 19, 166 ч. II, 141 ч. II, 193 ч. III КК УРСР;

КОВАЛЬЧУКА Олександра Миколайовича, звинувачуваного по ст.ст. 19, 166 ч. II, 193 ч. III, 86 ч. II КК УРСР;

ЛУПИНОСА Анатолія Івановича, звинувачуваного по ст.ст. 187-3, 187-4 КК УРСР;

РАТУШНОГО Михайла Ярославовича, звинувачуваного по ст.ст. 19, 166 ч. II, 193 ч. III КК УРСР;

СЕРГІЄНКА Олександра Федоровича, звинувачуваного по ст.ст. 188-1 ч. III, IV КК УРСР;

ХМАРИ Степана Ілліча, звинувачуваного по ст.ст. 139, 187-3, 166 ч. II, 193 ч. III, 86 ч. II КК УРСР.

Голова Верховної Ради України

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 25 серпня 1991 року

№ 1433-ХІІ

ПОСТАНОВА
ПРЕЗИДІЇ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

**Про Звернення Президії Верховної Ради України
до громадян України всіх національностей**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, N 42, ст. 555)

Президія Верховної Ради України **п о с т а н о в л я є**:

1. Схвалити Звернення Президії Верховної Ради України до громадян України всіх національностей (додається).

Голова Верховної Ради України

Л. КРАВЧУК

м. Київ, 26 серпня 1991 року
N 1442-ХІІ

ЗВЕРНЕННЯ
до громадян України всіх національностей

Верховна Рада України 24 серпня 1991 року прийняла історичний документ – Акт проголошення незалежності України (1427-12). Відтепер наша республіка – незалежна демократична держава.

На її території проживає більш як 110 національностей, серед яких: росіяни, євреї, білоруси, молдавани, поляки, болгары, угорці, кримські татари, румуни, греки, гагаузи та інші. Разом з українцями вони становлять п'ятидесятидвохмільйонний народ України.

В попередні роки проводилась політика гноблення духовного життя націй, їх мов і культур. Ми зазнали важких деформацій і викривлень, свавілля і беззаконня в національному бутті народів. Цей гіркий час ми пережили разом без чвар і в злагоді.

Віднині настає нова доба в розвитку міжнаціональних відносин на Україні. Президія Верховної Ради республіки бере на себе відповідальність, що проголошення незалежності України ніякою мірою не призведе до порушення прав людей будь-яких національностей.

Незалежна Україна як правова демократична держава, керуючись загальновизнаними нормами і принципами міжнародного права в національній сфері, Декларацією про державний суверенітет України, забезпечить рівні політичні, економічні і соціальні права всіх громадян, повну свободу розвитку всіх національних мов і культур.

Президія Верховної Ради України

У К А З
ПРЕЗИДІЇ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

*(Про втрату чинності Указу, як такого що не відповідає
Конституції України (є неконституційним), див. Рішення
Конституційного Суду N 20-рп/2001 (v020p710-01) від 27.12.2001)*

Про тимчасове припинення діяльності Компартії України

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, N 40, ст. 532)

*(Із змінами, внесеними згідно з Указом Президії ВР N 1444-XII (1444-12)
від 28.08.91, ВВР, 1991, N 44, ст. 579)*

*(Роз'яснення до Указу див. в Постанові Президії ВР N 3220-XII (3220-12)
від 14.05.93, ВВР, 1993, N 27, ст. 288)*

У зв'язку з наявністю матеріалів, що свідчать про участь органів Компартії України в державному перевороті 19-21 серпня 1991 року, з метою забезпечення умов розслідування справи та стабілізації суспільно-політичної ситуації, керуючись частиною другою статті 7 Конституції Української РСР (888-09), Президія Верховної Ради України **п о с т а н о в л я є**:

1. Припинити діяльність Компартії України до остаточного розслідування обставин, пов'язаних з державним переворотом 19-21 серпня 1991 року.

2. Міністерству внутрішніх справ України за участю народних депутатів опечатати всі службові приміщення партійних комітетів КПУ і взяти їх під охорону. Забезпечити збереження майна і документів від розкрадання, руйнування та знищення.

3. Тимчасовій комісії Президії Верховної Ради України для перевірки діяльності посадових осіб органів влади, управління, об'єднань і організацій у зв'язку з державним переворотом 19-21 серпня 1991 року, вирішити питання щодо вилучення партійних архівів, документів, інших матеріалів, які можуть розглядатися як докази.

4. Заборонити партійним органам, а також підприємствам, які ними засновані, або їм підпорядковані, всі фінансові операції, в тому числі і валютні, і передати всі кошти на зберігання Національному банку України.

5. До остаточного вирішення питання заробітна плата відповідальним працівникам партійних органів проводиться з коштів КПУ, іншим працівникам – за рахунок державного бюджету відповідно до чинного законодавства.

6. Верховній Раді Кримської АРСР, відповідним місцевим Радам народних депутатів до закінчення розслідування прийняти на баланс майно (будинки, споруди, друкарні, транспортні засоби, іншу власність), що належить організаціям Компартії України, за винятком майна Управління Справами ЦК КПРС та ЦК КПУ, переданого на баланс Верховної Ради України.

7. Кабінету Міністрів України, правоохоронним органам забезпечити неухильне дотримання законності в питаннях захисту прав громадян, не допустити переслідування за політичні переконання. Розглядати подібні факти як порушення прав людини і притягати винних до відповідальності.

7-1. Секретаріату Верховної Ради України, Раді Міністрів Кримської АРСР, виконавчим комітетам обласних, районних і міських, районних у містах Рад народних депутатів надати право на період припинення діяльності КПУ звільняти працівників відповідних партійних комітетів за їх власним бажанням або у зв'язку з переведенням на інше підприємство, в установу, організацію з записом про це у трудовій книжці і посиланням на цей Указ.

(Указ доповнено пунктом 7-1 згідно з Указом Президії ВР N 1444-XII (1444-12) від 28.08.91)

8. Указ набирає чинності з моменту прийняття.

Голова Верховної Ради України

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 26 серпня 1991 року
N 1435-XII

ПОСТАНОВА
ПРЕЗИДІЇ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

**Про створення Тимчасової комісії
Президії Верховної Ради України
для перевірки діяльності посадових осіб,
органів влади, управління, об'єднань і організацій
у зв'язку з державним переворотом 19-21 серпня 1991 року**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, N 40, ст. 536)

Президія Верховної Ради України **п о с т а н о в л я є**:

1. Утворити Тимчасову комісію Президії Верховної Ради України для перевірки діяльності на території України посадових осіб, органів влади, управління, громадських об'єднань та організацій у зв'язку з державним переворотом (склад комісії додається).

2. Верховній Раді Кримської АРСР, обласним, міським, районним Радам народних депутатів утворити аналогічні комісії на місцях.

Контроль за їх утворенням та діяльністю покласти на Тимчасову комісію Президії Верховної Ради України.

3. Вимоги комісії про надання посадовим особами необхідних пояснень та відповідних документів є обов'язковими та підлягають неухильному виконанню.

4. На період роботи комісії Секретаріат Верховної Ради України забезпечує її приміщенням, охороною, транспортом, технікою та апаратом для допоміжних робіт.

5. Органи Прокуратури, МВС України та КДБ України сприяють комісії у її роботі.

6. Про наслідки своєї роботи комісія має періодично доповідати Президії Верховної Ради України.

7. Контроль за роботою комісії покласти на Голову Верховної Ради України.

Голова Верховної Ради України

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 26 серпня 1991 року

N 1439-XII

СКЛАД

**Тимчасової комісії Президії Верховної Ради України
для перевірки діяльності посадових осіб,
органів влади, управління, об'єднань і організацій
у зв'язку з державним переворотом 19-21 серпня 1991 року**

- Богатирьова Раїса Василівна – народний депутат України.
Бойко Іван Григорович – народний депутат України.
Валеня Іван Юрійович – народний депутат України.
Виноградський Максим Павлович – народний депутат України.
Гайсинський Юрій Олександрович – народний депутат України.
Голубець Михайло Андрійович – народний депутат України.
Демидов Григорій Вікторович – народний депутат України.
Єршов Аркадій Віталійович – народний депутат України.
Єщенко Валентина Миколаївна – народний депутат України.
Збітнєв Юрій Іванович – народний депутат України.
Козін Едуард Геннадійович – народний депутат Союзу РСР.
Костенко Юрій Іванович – народний депутат України.
Піскун Олександр Іванович – народний депутат України.
Протасов Валентин Іванович – народний депутат України.
Романчук Володимир Миколайович – народний депутат України.
Салій Іван Миколайович – народний депутат України.
Скорик Лариса Павлівна – народний депутат України.
Слободенюк Володимир Микитович – народний депутат України.
Сметанін Володимир Ілліч – народний депутат України.
Черепович Володимир Анатолійович – народний депутат Союзу РСР.
Шишкін Віктор Іванович – народний депутат України.
Шкарбан Микола Іванович – народний депутат України.

У К А З
ПРЕЗИДІЇ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

**Про передачу архівів Компартії України
у підпорядкування Головному архівному
управлінню при Кабінеті Міністрів України**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, N 40, ст. 538)

У зв'язку з тим, що документи архівів Компартії України мають велику історичну, наукову та соціально-правову значимість, Президія Верховної Ради України **п о с т а н о в л я є**:

1. Передати документи архівів Компартії України в підпорядкування Головному архівному управлінню при Кабінеті Міністрів України та його установам на місцях разом з приміщеннями, технологічним обладнанням та штатом працівників.

2. Головному архівному управлінню при Кабінеті Міністрів України забезпечити прийом та схоронність документів з поточних архівів комітетів та установ Компартії України.

Голова Верховної Ради України

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 27 серпня 1991 року

№ 1441-ХІІ

З В Е Р Н Е Н Н Я
ПРЕЗИДІЇ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

До політичних партій, рухів, організацій республіки

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, N 42, ст. 556)

24 серпня 1991 року сталася подія надзвичайної історичної ваги – Україна проголошена незалежною демократичною державою. Сподіваємося, що цей важливий акт, який має бути затверджений волею всього народу України, сприятиме згуртуванню нашого суспільства на шляху захисту демократичних завоювань, наповнення проголошеного суверенітету дієвим змістом, побудові дійсно правової держави, яка захищатиме насамперед загальнолюдські цінності, інтереси кожної людини.

Проте ситуація, яка склалася в умовах винятково тяжкого економічного стану Української держави та неузгодженої діяльності наявних політичних сил, характеризується великою складністю і неоднозначністю. Як відомо, аналогічні ситуації в історії України вже були під час Хмельниччини, в 1917-20 роках, коли державність України була втрачена через відсутність єдності українського народу, ворожу непримиримість між окремими його верствами, нестачу досвіду державності.

За цих умов доля України залежатиме від узгодженої позиції різних демократичних сил. У зв'язку з цим Президія Верховної Ради України, прагнучи до згуртування і консолідації прогресивних сил, звертається до всіх політичних партій, громадських рухів, об'єднань та організацій, які відчують високу відповідальність за майбутнє нашої держави, із закликом об'єднати свої зусилля на шляху розбудови незалежної суверенної України, укласти з цією метою спільну угоду, яка стала б гарантом громадянської злагоди.

Голова Верховної Ради України

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 28 серпня 1991 року
N 1443-ХІІ

У К А З
ПРЕЗИДІЇ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

*{ Про втрату чинності Указу, як такого
що не відповідає Конституції України (є неконституційним),
див. Рішення Конституційного Суду N 20-рп/2001
(v020p710-01) від 27.12.2001 }*

Про заборону діяльності Компартії України

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, N 44, ст. 595)

Розглянувши висновки Тимчасової комісії Президії Верховної Ради України по перевірці діяльності на території України посадових осіб органів влади, управління, громадських об'єднань та організацій у зв'язку з державним переворотом 19-21 серпня 1991 року, відповідно до яких керівництво Компартії України своїми діями підтримало державний переворот і тим самим сприяло його здійсненню на території України, Президія Верховної Ради України **п о с т а н о в л я є**:

1. Відповідно до частини другої статті 7 та керуючись пунктом 6 статті 106 Конституції України (888-09), заборонити діяльність Компартії України.

2. Верховній Раді Кримської АРСР, обласним, міським, районним Радам народних депутатів прийняти на баланс майно (будинки, споруди, друкарні, транспортні засоби, іншу власність) відповідних партійних комітетів, за винятком майна Управління Справами ЦК КПРС та ЦК КПУ, переданого на баланс Верховної Ради України.

Голова Верховної Ради України

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 30 серпня 1991 року
N 1468-XII

ПОСТАНОВА
ПРЕЗИДІЇ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

**Про розподіл фінансових ресурсів та боргів між
Україною та Союзом РСР**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, N 44, ст. 582)

У зв'язку з проголошенням незалежності України Президія Верховної Ради України **п о с т а н о в л я є**:

1. Кабінету Міністрів України, Національному банку України, Ощадному банку України разом з повноважними органами інших суб'єктів колишнього Союзу РСР вирішити до 1 січня 1992 року питання розподілу позичкового фонду, внутрішнього і зовнішнього боргу СРСР, алмазного і валютного фондів та золотого запасу СРСР, визначити частку України у майні та фінансових ресурсах СРСР, а також частку, яка належить республіці від розподілу боргів зарубіжних країн Союзу РСР.

2. Встановити, що Україна не бере на себе зобов'язань по іноземних кредитах, які будуть отримані Союзом РСР без узгодження з Урядом України після прийняття цієї постанови, та по обслуговуванню цих кредитів, за винятком тієї частини кредитів, яка передана безпосередньо Україні.

Голова Верховної Ради України

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 30 серпня 1991 року

N 1453-XII

ПОСТАНОВА
ПРЕЗИДІЇ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

*(Дію постанови відмінено в частині передачі функцій
Укрбанку Зовнішекономбанку СРСР Національному банку України
на підставі Постанови Президії ВР N 1679-XII (1679-12) від 22.10.91)*

**Про передачу функцій Укрбанку Зовнішекономбанку СРСР
Національному банку України та ліквідацію інституту Уповноваженого
Міністерства зовнішніх економічних зв'язків СРСР
при Кабінеті Міністрів України**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, N 49, ст. 691)

*(Із змінами, внесеними згідно з Постановою Президії ВР
N 1679-XII (1679-12) від 22.10.91)*

З метою захисту економічних інтересів, здійснення самостійної зовнішньоекономічної політики та мобілізації і використання валютних коштів, беручи до уваги зобов'язання, взяті Україною в рамках міжнародних угод, договорів з республіками Союзу РСР, та повернення зовнішньоекономічних боргів, а також виходячи з Акта проголошення незалежності України (1427-12), Президія Верховної Ради України **п о с т а н о в л я є**:

1. Покласти функції по виконанню кредитно-розрахункових та валютних операцій, пов'язаних із зовнішньоекономічною діяльністю, на Національний банк України.

Для цього створити в Національному банку України Головне госпрозрахункове управління по валютних операціях і зовнішньоекономічних зв'язках на базі Укрбанку Зовнішекономбанку СРСР та його установ, що ліквідовуються.

Установити, що Головне управління очолює перший заступник Голови Правління Національного банку України.

2. Національному банку України терміново вирішити з Зовнішекономбанком СРСР питання про збереження на період встановлення прямих кореспондентських зв'язків між Національним банком України та іноземними банками існуючого порядку здійснення міжнародних розрахунків по експортно-імпортних операціях.

3. Зберегти за працівниками установ колишнього Укрбанку Зовнішекономбанку СРСР діючі оплати праці та матеріальне стимулювання.

4. Передати на баланс Національного банку України приміщення, майно, залишки готівки, платіжних засобів та інших цінностей в іноземній валюті та карбованцях,

що знаходяться в установах колишнього Укрбанку овнішекономбанку СРСР, а також приміщення, що займає Печерське відділення Укрсоцбанку в м. Києві.

5. Кабінету Міністрів України забезпечити Національний банк України необхідним устаткуванням та сучасними засобами міжнародного зв'язку для ефективного здійснення зовнішньоекономічної діяльності.

6. Кабінету Міністрів України виділяти Національному банку України з валютного фонду необхідні кошти в іноземній валюті для забезпечення неторгових операцій.

7. Національному банку України затвердити норми та правила купівлі і продажу громадянами іноземної валюти.

8. Національному банку України, Міністерству економіки України, Міністерству зовнішньоекономічних зв'язків України та Торгово-промисловій палаті України посилити взаємодію при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності.

9. Ліквідувати з 1 вересня 1991 року інститут Уповноваженого Міністерства зовнішніх економічних зв'язків СРСР при Кабінеті Міністрів України, передавши його майно Міністерству зовнішньоекономічних зв'язків України. Міністерству вирішити питання працевлаштування працівників інституту.

Голова Верховної Ради України

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 2 вересня 1991 року
N 1471а-ХІІ

СТЕНОГРАМИ

засідань Верховної Ради України / Української РСР та Президії ВР України / Української РСР

ЗАСІДАННЯ ПРЕЗИДІЇ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

22 серпня 1991 року*

Головує Голова Верховної Ради Української РСР КРАВЧУК Л. М.

КРАВЧУК Л. М. Добрий день, товариші. Всіх ще немає. Немає дисципліни ніякої. Рябокonia я відпустив. Науменко відпросився у Миколи Григоровича.

Одне питання у нас – ПРО СКЛИКАННЯ ПОЗАЧЕРГОВОЇ СЕСІЇ. Тут група в кількості 151 народного депутата звернулася. Я хочу запитати, чи таке може бути юридично, що незалежно ми можемо і без групи, що, скажімо: “погоджено”, називаються прізвиська і погоджено. Це підходить нам?

ПИЛИПЧУК В. М. По телефону таке ж.

ПЛЮЩ І. С. Форми і методи неординарні. Через те він погодився по телефону, бо був би на місці, він підписав би.

КРАВЧУК Л. М. Микола Григорович, скільки нам потрібно часу, щоб скликати сесію? Скажіть, так, щоб об’єктивно було.

ХОМЕНКО М. Г. Щоб збирати сесію, потрібно, щоб було 303 народні депутати. Треба телеграмами всіх викликати.

КРАВЧУК Л. М. Не менше.

ХОМЕНКО М. Г. Якщо брати реально, то це – понеділок. Якщо брати з якимись умовами, то це неділя чи субота.

ЯВОРІВСЬКИЙ В. О. Микола Григорович, які конкретні перепони?

ПЛЮЩ І. С. Я думаю, що це несерйозні перепони. Тим більше, що всі знають.

КРАВЧУК Л. М. Давайте обміняємося, тільки без гасел, чи це потрібно, чи не потрібно. Просто точку зору, і все.

* Текст стенограми наводиться за матеріалами архіву газети «Голос громадянина».

Іван Степанович, будь ласка.

ПЛЮЩ І. С. Я сьогодні зранку, Леонід Макарович, був такої точки зору, що всю цю роботу, про яку вела мову ініціативна група народних депутатів, виконувати: створити депутатську групу, хоч ми не повноважні, щоб підготувати цілий ряд питань, пов'язаних з політичною доповіддю, з якою виступить Голова чи хтось інший з цих питань.

Але після того, як ми обговорили, я вніс пропозицію. Я зараз говорю, що я за цей тривалий час якоюсь мірою переконався і розділяю позицію, що сьогодні ситуація така, яка потребує реакції. І якщо не провести сесію Верховної Ради, може скластися така думка, що Президією було внесено, або замовчування, або відтягування. Ми тоді про це чесно скажемо людям, народу України. Такої сесії, я думаю, чекають. Позицію Верховної Ради України треба висловити, щоб люди знали, але ж так, щоб не було часу для цього. Так як учора Хасбулатов, відкриваючи сесію, навіть забув провести реєстрацію, попросив сам собі слова, пішов до трибуни, а потім вносить пропозицію проголосувати. І так голосується, тому що воно було непередбачене.

Але важлива не форма, а результат. Я думаю, що сесію потрібно скликати. Якщо на суботу, то на суботу. Я думаю, що до суботи час є, а в залежності від кількості депутатів буде потім вирішуватися питання, правомочно, чи ні.

КОЦЮБА О. П. Я хотів би висунути ще одне питання. Треба розібратися в цій ситуації.

ПАВЛИЧКО Д. В. Ми ж розглядаємо питання скликання сесії.

КРАВЧУК Л. М. Дмитро Васильович, хіба ж я давав Вам слово?

КОЦЮБА О. П. Доручити комісіям з питань законодавства, оборони, суверенітету, діяльності Рад, боротьби із злочинністю, підготувати проект Закону про вирішені питання про надзвичайний стан на Україні.

Це надзвичайно складне питання.

ГРИНЬОВ В. Б. На коли Ви пропонуєте скликання сесії.

КОЦЮБА О. П. Як зберуться депутати.

ШУЛЬГА М. О. У мене є нез'ясоване питання. Зараз буквально кожну хвилину ми слухаємо сесію Верховної Ради РРФСР, і там вирішуються дуже важливі питання. Питання, які не тільки стосуються Росії, а вони беруть на себе цілий ряд питань, які раніше належали Союзу. Наприклад, для мене абсолютно незрозуміле, в якому стані знаходяться війська на території України. Вони взяли на себе відповідальність за війська, які знаходяться на території Російської Федерації. Як до цього поставилась Верховна Рада Союзу РСР?

Я взагалі не проти суботи, але ясніше, коли б ми все-таки у вівторок почали сесію Верховної Ради Української РСР.

СМЕЦЬ О. І. Я не буду зараз говорити по порядку денному. Я думаю, це окреме питання, але технічно, я вважаю, що в суботу зранку ми вже можемо почати сесію. Слід прибути завтра, після обіду, щоб і депутати прибули, і документи підготували. Сесію ми почнемо в суботу зранку, а в телеграмі написати, щоб прибули вже завтра

всі. Якраз, хто раніше приїде, працює над документами, дещо підготує. В суботу сесія, завтра не обов'язково, ми ж можемо кликати на завтра, а сесію почати в суботу.

ЮХНОВСЬКИЙ І. Р. Я хочу сказати, що домовленість була з Вами, Леонід Макарович, про те, що Президія Верховної Ради відбудеться сьогодні о 10 годині. Ви пообіцяли і не дотрималися свого слова.

КРАВЧУК Л. М. Я просив би припинити весь час зауваження Голові Верховної Ради, в мене до Вас є також багато зауважень. До Вас ставиться питання: Ви за, чи проти?

ЮХНОВСЬКИЙ І. Р. Я за сесію, я поки є ініціатором скликання на сесію, і я вважаю, що треба найскоріше скликати її, бо там субота.

ТАНЮК Л. С. Я думаю, що сесію треба скликати завтра вранці, тому що 188 депутатів Верховної Ради зараз присутні в Києві. Наша служба Народного Руху і служба Народної Ради це знає, і це є штучним затримуванням сесії, вичікування знову у цьому стані. Сесію треба скликати завтра о 10 годині, терміново оголосити по радіо скликання всіх сьогодні.

Тому це дуже важливо, що завтра Київ стане свідком ще однієї важливої події – звільнення Хмари, і ми тоді знову опинимося в критичній ситуації. Звільнення Хмари в цій ситуації матиме дуже вирішальне значення для нашої сесії. Прошу врахувати це, може викласти зразу, щоб не було ніякої акції. Звільнення Хмари відбудеться завтра об 11-тій годині. Ми зараз обговорюємо питання про скликання сесії. Завтра о 10 годині маємо відкрити сесію.

ЄВТУХОВ В. І. Ситуація змінюється з кожною хвилиною. Я проти того, щоб збиратися завтра о 10 годині чи післязавтра. Чому? Тому що тут з'являється політичний аспект. Всім зрозуміло. І я хочу, щоб ми ставилися до цього реально.

Все те що зробив цей комітет у Москві, дало привід для загострення ситуації в усій країні, в тому числі на Україні, це ми вже вчора побачили.

Якщо говорити по суті, я хочу підкреслити політичний аспект. Завтра зібрати сесію практично неможливо, завтра з'їдуться 200 чоловік і буде звинувачена друга половина, що з якихось обставин не зв'язалася, буде вона звинувачена в тому, що вона зірвала сесію.

Тому, щоб не загострювати ситуацію я пропоную: сесію таки зібрати, сесія необхідна. Коли зібрати? Зібрати в понеділок о 10 годині. Це щоб в неділю всі приїхали, щоб не було звинувачень, які штучно створені.

ЗАЛУДЯК М. І. Це у зв'язку з ситуацією, яка склалася, я теж згоден, що треба скликати позачергову сесію, але давайте врахуємо обставини, що багато людей зараз у відпустках, багато людей там і там. Тому я за те, щоб сесію зібрати в понеділок, а якщо вдасться підготувати доповідь, то тоді зібрати сесію на неділю чи понеділок. Оце в мене така пропозиція.

КРАВЧУК Л. М. Тобто, зібратися у вихідний день?

ДУРДИНЕЦЬ В. В. Я теж так вважаю. У зв'язку з ситуацією, яка склалася, сесію збирати, але треба виходити з документами, щоб у нас не було тут експромтів. Яка реальність, треба це ув'язати з підготовкою цих документів?

Тобто, я за позачергову сесію. Я не знаю, як бути з доповіддю. Можна сказати, що на суботу, можна на неділю, це залежатиме від того, коли підготуємо доповідь і матеріали, які можна розглянути. Це перше.

Друге. Можна відповісти на Президії, в зв'язку з пропозицією товариша Коцюби, що це не тільки проект положення про обов'язок внутрішніх військ, про правове положення внутрішніх військ, і про склад, а готується цілий пакет документів з військових питань.

СПИС М. М. Я думаю, что ситуация сегодняшняя довольно резко отличается от той, когда мы здесь обсуждали и пытались сделать заявление. Тогда не было информации, не было ясности.

Сегодня эта ситуация прояснилась. И я считаю, что той информации, в том числе официальной, которую мы имеем, достаточно, чтобы дать весьма объективную оценку состоявшегося.

Я думаю, что в понедельник нужно созывать обязательно, но нас в понедельник, видимо, не будет.

В понедельник начинается сессия Верховного Совета СССР, и я полагаю, что Председатель наш должен быть там, должны быть депутаты. Они должны иметь позицию, позицию не только Президиума, а, видимо, будет абсолютно верно, если будут иметь позицию Верховного Совета.

Поэтому мне кажется, что оптимальная дата, или оптимальный день – это, видимо, в субботу, только надо будет хорошо поработать, чтобы наши поехали туда уже с определенной позицией.

ПАВЛИЧКО Д. В. Сесію слід збирати завтра. Потрібно дати матеріали на 2-3 сторінки. Все ясно, тільки сформулювати точно, що ми хочемо сказати.

ЧЕПУРНИЙ А. Г. Значит, такой вопрос. Первый пункт. Мы говорили о том, чтобы обратиться к сессии Верховного Совета СССР в зависимости от оценки переворота, а потом будем принимать свое решение. Со вчерашнего выступления товарища Бакатина на съезде Верховного Совета СССР стало ясно, что сессия шла. Так что можно было бы не получить объективных данных, что мы хотели получить от сессии Верховного Совета СССР.

Я на этом настаиваю, но по той информации, с которой выступил Бакатин, по всей вероятности, объективности от этой сессии ждать нельзя было.

Поэтому сумеем ли мы завтра собрать за один день. Надо поручить Совету Министров организовать для каждого депутата транспорт, который обеспечит прибытие его завтра, а сессию начать в 10 часов в субботу.

СУХИЙ В. В. Я не знаю. Я думаю так, якщо просто зібрати сесію, щоб дати оцінку – це одна справа, а якщо ми хочемо вирішили і більш глибокі питання – це вже інше. Зараз на сесію Росії вся влада Союзу збирається. Нам треба обдумати тепер і договір, і все. Якщо збиратися для оцінки, то треба щоб у неділю з'їхалися, а в понеділок починати сесію.

ГРИШКО М. В. Я теж стою на такій позиції. Швидко ми сесію не зберемо. Тому я підтримую цю позицію. Визначити матеріали, щоб у понеділок розпочати сесію.

МАТВІЄНКО А. С. Скликати можна і на суботу.

ГРИШКО М. В. Тому я підтримую тут позицію, що сьогодні треба підготуватися. У понеділок провести сесію. Це буде реально, це буде об'єктивно, це буде так, як потрібно.

ПИЛИПЧУК В. М. Відносно дати скликання. Я вважаю, що треба скликати завтра сесію і зробити це другим пунктом.

Слід сказати, щоб усі транспортні організації обов'язково при зверненні депутата України забезпечили йому проїзні квитки позачергово. Отже, щоб завтра на десять годин вручити.

Відносно доповіді і скликання сесії ми вели мову на засіданні Президії. Усі про це знали. У вівторок Леонід Макарович сказав, що йому треба два-три дні для того, щоб підготуватися до сесії, до виступу. Вже завтра п'ятниця.

ПЕЧЕРОВ А. В. Якщо скликати в суботу сесію, тільки для оцінок, їх можна сьогодні дати. Оцінка наша вже оригінальна не буде. Стоїть більш складне питання в тій обстановці, тиск зараз змінюється кожної години. Треба прийняти правильне рішення. Я вважаю, що оптимальний варіант – запросити всіх народних депутатів у неділю сюди. День сесії не визначати, це залежить від участі Голови Верховної Ради в заходах, які будуть проводитися.

Вони будуть чи завтра, чи в суботу викликати, чи у неділю. Я не думаю, що будуть викликати. Але нам потрібно готуватися до більш серйозного питання. Бруд вилити один на одного ми встигнем, у нас є що сказати, а як бути в цих умовах, при такій поведінці, при таких обставинах, адже треба серйозно готуватися, щоб Україна відчула, що таки наша сесія прийняла розумне рішення. На неділю викликати. Є заява Голови Верховної Ради взяти участь у Надзвичайній сесії, позачерговій сесії Союзу РСР.

Якщо в понеділок буде сесія, можна у понеділок працювати так, щоб провести сесію за участю Голови. У Вас є гарантія, що Голова буде в суботу тут, на місці. Цим я керуюся, коли вношу пропозицію, щоб сесію скликати в суботу.

ПАВЛИЧКО Д. В. Я думаю, що наш Голова повинен їхати в Москву з позицією Верховної Ради.

ЯВОРІВСЬКИЙ В. О. Я за те, щоб сесія зібралася завтра. Ні депутати СРСР, ні Голова Верховної Ради України, не маючи думки депутатів, не мають права їхати в Москву.

У нас є радіо, є телебачення. Треба зібрати сесію завтра. Я вам своєї думки не нав'язую. Потрібна думка Голови Верховної Ради, а депутати хай висловлюються.

Потрібно запросити всіх народних депутатів від України.

БІЛОБЛОЦЬКИЙ М. П. Я пропоную в неділю, якщо в понеділок відбудеться сесія Верховної Ради СРСР. Якщо її не буде, можна зробити в понеділок.

ГРИНЬОВ В. В. Сессию собрать, если это возможно, в субботу. Для меня странно звучит, что народный депутат, как будто в безвыходном пространстве живет. В крайнем случае, что? Не слышно, что несколько дней говорят о нынешней ситуации.

Я думаю, что все депутаты, если они того желают, если они ждут сессии, то если мы сегодня дадим им срочно телеграмму, они будут в пятницу. Но, действительно, прибытие в пятницу, а сессия у нас в субботу, то в пятницу поработать.

Второй момент хочу отметить. Нам нельзя сегодня ориентироваться на то, что сессия имеет какие-то документы серьезные, вот они проработаны.

На сессию должны выноситься те документы, которые принял Президиум, которые мы должны принять с третьего числа.

Но мы должны принять повестку дня следующей сессии, чтобы определиться.

СМЕЦЬ О. І. Процедурно. Є процедурна пропозиція. Встановити Регламент до трьох хвилин. На Президії мають право говорити все, що завгодно, ніхто їм не може вказувати, що він не по темі, що він не те, якщо люди дали можливість. Якщо він говорить не по темі, дати право зауваження зробити, один раз звернути увагу, якщо не по темі він продовжує, зауваження приймається, дати право, нехай хвилину виговориться. І не вступати в постійні перепалки.

КРАВЧУК Л. М. Я тільки одне прошу. Щоб не виступали з зауваженнями до Голови Верховної Ради. У нас все починається, кожен виступає з зауваженнями до Голови Верховної Ради.

Ігор Рафаїлович вважає, що це його особисте право. З цього якось треба виходити, незважаючи на посади, вік, і все інше. Але я вже не хочу цього більше терпіти. Я нікому не роблю те, що обіцяв, і що говорив на площі. Я нікому не роблю офіційного зауваження. А мені, вважаєте, що можна це робити, причому, прибріхує дехто.

Таким чином, я так зрозумів, що всі члени Президії висловилися за позачергову сесію. Так?

Таким чином, перше питання. Позачергову сесію скликати. Є інші думки? Немає.

Прочу проголосувати. Всі одноголосно.

Тепер так, вносилися пропозиції: завтра, в суботу, в понеділок, в неділю.

Будемо голосувати так, як є.

Перша пропозиція була, і за неї була більшість – в суботу. Це сказав Іван Степанович.

Прочу проголосувати. Хто за те, щоб скликати сесію в суботу?

ТАНЮК Л. С. Якщо ми будемо голосувати за завтра, то ми можемо відмінити за суботу.

КРАВЧУК Л. М. Хто за те, щоб провести сесію в п'ятницю? 6.

Хто за те, щоб провести сесію в суботу, і скликати в суботу о 10 годині ранку? 14. Це проходить у нас? Немає потреби голосувати за неділю?

Таким чином, сесія скликається в суботу о 10 годині ранку. Вступне питання. Порядок денний сесії.

СМЕЦЬ О. І. Моя процедурна пропозиція пройшла.

КРАВЧУК Л. М. Всі хочете виступати по порядку денному?

СМЕЦЬ О. І. Процедурне не в тому, що всі. Я сказав, щоб встановити регламент до 3 хвилин. І 3 хвилини говорити що завгодно, і ніхто не вказує, йому, що це не по темі.

КРАВЧУК Л. М. Ми визначимо тему, потім процедурне. Я не проти цього слова – “що завгодно”.

СМЕЦЬ О. І. Я ж про це і кажу, що зараз, на Президії, при обговоренні будь-якого питання, порядок такий: регламент до 3 хвилин, і ніхто не вказує, що по темі чи не по темі, тільки головуючий має право звернути увагу, що Ви не по темі. Але якщо хтось так впевнений, що це треба сказати, то нехай 3 хвилини вже говорить.

КРАВЧУК Л. М. Я хочу зробити з цього приводу заяву. Якщо ще хтось безпідставно буде звинувачувати Голову Верховної Ради, я буду залишати Президію Верховної Ради.

“Що завгодно” – це означає, що 3 хвилини будуть робитися зауваження Голові Верховної Ради.

СМЕЦЬ О. І. А, Ви ось про що. Якщо так, будь ласка. Є тема, по темі говоріть.

КРАВЧУК Л. М. Що це таке? Тут “що завгодно”. Що це за постановка питання? Давайте вирішимо спочатку порядок денний сесії. Це не означає обговорення поведінки Голови Верховної Ради. Якщо так, то тоді ставте питання в порядок денний.

Я розкажу, я не хочу з цього приводу що завгодно говорити, не “що завгодно”, а є тема про порядок денний засідання Президії. І тут, будь ласка, з цього питання треба погодити. Порядок денний такий:

Про поточну політичну ситуацію.

Можна з таким порядком виходити?

КРАВЧУК Л. М. Хто за даний порядок денний, прошу проголосувати.

ІЗ ЗАЛУ. А доповідь буде чи не буде?

Повинен виступати Голова.

КРАВЧУК Л. М. Хто за те, щоб виступав Голова Верховної Ради, прошу проголосувати. Одноголосно.

Регламент є?

ПАВЛИЧКО Д. В. На вибір доповідаючого: може бути 5 хвилин, може бути 30 хвилин.

КРАВЧУК Л. М. Точно так. Вільний вибір.

ТАНЮК Л. С. У мене була пропозиція дати співдоповідь від Народної ради.

ЮХНОВСЬКИЙ І. Р. Від всіх політичних фронтів.

ТАНЮК Л. С. Є пропозиція дати співдоповідь від Народної ради, від парламентської більшості.

ПИЛИПЧУК В. М. У мене була пропозиція обрати від Народної ради Юхновського на співдоповідь.

ПЛЮЩ І. С. Від Народної ради регламент менше. Тому що він буде виступати від Народної ради. Але дати просто виступити. Тому що співдоповідь не обов'язкова. Можна збільшити час.

СМЕЦЬ О. І. Виступатиме хто захоче.

КРАВЧУК Л. М. Якщо Голова Верховної Ради буде робити доповідь 10 хвилин, то я не думаю, що голова опозиції буде виступати, 20 хвилин.

ПИЛИПЧУК В. М. Так само треба дати і Юхновському.

ПАВЛИЧКО Д. В. Я думаю, що це може бути домовленість між Ігорем Рафаїловичем і між Головою Верховної Ради, щоб не було тут нетактовності. Ми домовляємося, що після Кравчука виступає Ігор Рафаїлович.

КОЦЮБА О. П. Це питання Голови Верховної Ради.

КРАВЧУК Л. М. Голова Верховної Ради робить доповідь чи п'ятнадцять, чи двадцять, чи тридцять хвилин. Регламент далі для всіх однаковий – десять хвилин. Але враховуючи те, що Ігор Рафаїлович від опозиції, ми тут не можемо вирішити, але ми попросимо сесію, щоб сесія дала йому не десять, а п'ятнадцять чи двадцять хвилин. Це тільки сесія. Президія не може на сесії вирішити свої питання. Регламент десять хвилин для виступу, ми будемо просити так.

ТАНЮК Л. С. Тоді я прошу проголосувати свою пропозицію, щоб це була співдоповідь, щоб вона мала чітко обмежений час і щоб сесія вирішила за всю опозицію як її зробити.

Давайте проголосуємо.

КРАВЧУК Л. М. Ми тоді не можемо вирішувати.

ПАВЛИЧКО Д. В. Треба, щоб Юхновський з Вами домовився. Не треба нічого вирішувати, треба, щоб Ви з ним домовилися.

КРАВЧУК Л. М. Підніметься будь-який депутат і скаже, що регламент, а в регламенті Вас записано, що у нього є 10 хвилин, і ніхто не може брати більше часу, крім доповідача.

Співдоповідь робиться тоді, коли є доповідь від Кабінету Міністрів і від комісії.

ІЗ ЗАЛУ. 30 хвилин доповідь, 30 хвилин співдоповідь.

КРАВЧУК Л. М. Тоді відповідайте чи буде вирішене питання про співдоповідь.

ЧЕПУРНИЙ А. Г. Есть же какая-то практика в мире.

КРАВЧУК Л. М. Я прошу проголосувати за цю пропозицію, за регламент.

ШУЛЬГА М. О. От послушайте. Якби Леонід Макарович представляв більшість, він би виступав від більшості. Я тоді згоден, хай би тоді була співдоповідь. Якщо Леонід Макарович виступає від Президії, тоді він як Голова просить опозицію зробити співдоповідь. Це тоді співдоповіддю буде, якщо ми надамо всім рівні умови. Тоді давайте домовимося так. Я просив би дати час для виступу Ігоря Рафаїловича, може він від більшості не захоче виступати, але дати можливість.

КРАВЧУК Л. М. Крім доповіді, враховуючи ситуацію і гостроту моменту, дати можливість виступити із співдоповіддю від більшості чи від опозиції.

ТАНЮК Л. С. Я прошу щоб проголосувати за це поіменно.

КРАВЧУК Л. М. Одноголосно. Ще які є питання? Дійсно, тут комісію нам треба, щоб підготувала проект постанови.

Проект треба зараз. Ми зараз доручимо комусь від членів Президії підготувати проект документу.

ПАВЛИЧКО Д. В. Я не згоден, щоб ми сьогодні різко не розмовляли. Я хотів, щоб ми виявили такт, мужність і те розуміння, що ми залишаємося надалі в одному колективі, в дуже відповідальному колективі, що ми залишаємося надалі людьми, на яких дивиться весь наш народ. Від нашої поведінки буде залежати і суботнє наше засідання. Тому я хотів би, щоб все-таки ми обмінялися думками про певні моменти того, що ми будемо роботи в суботу. Тобто, порядок денний – це так, але в порядку

денному повинні бути певні вузлові ідеї, які ми повинні висунути і вирішити. Я думаю, що це було б розумно, коли б ми тут обмінялися думками, скажімо, визначили регламент, хто що хотів би.

КРАВЧУК Л. М. Для чого нам знову розпочинати, протокол є. Ми тут 2 дні говорили, обговорювали. Хто хоче, хай поговорить, а в мене часу немає.

ШУЛЬГА М. О. Шановні друзі! Перше питання, яке ми повинні вирішити, на мій погляд, це питання про передачу всіх військових об'єднань радянської армії на території України під командування Голови.

КРАВЧУК Л. М. Так я якраз і хотів, щоб ми закінчили спочатку це питання. Ми будемо готувати якісь проекти документа чи ні?

ПИЛИПЧУК В. М. Під час сесії?

ЯВОРІВСЬКИЙ В. О. Може це комісія готувати ці документи. Можна список зараз оголосити.

КРАВЧУК Л. М. Я так пропоную: Коцюба, Дурдинець, Кондратьєв, Ємець, Матвієнко, Юхновський.

ПИЛИПЧУК В. М. Звичайно, що єдиної постанови в цьому плані не може бути. Через те може нарада готувати проект, а потім, щоб вони зійшлися, доопрацювали.

ТАНЮК Л. С. Це залежить від вас.

КРАВЧУК Л. М. Ми ідемо на сесію, як каже Павличко, ми маємо бути єдиними, чи ми вже зараз визначились, що ми йдемо окремо. Народна рада, іще хтось.

Ви вже сказали.

ЮХНОВСЬКИЙ І. Р. Я виступав коли ми гуртом приймали постанову відносно перевороту в Радянському Союзі.

Я вважаю, що Верховну Раду України в першу чергу має хвилювати одне основне питання – питання незалежності Української держави і виходу з тяжкого економічного становища. То я виступаю не як український буржуазний націоналіст, а як глибоко переконаний чоловік, що іншого шляху виходу Радянського Союзу з кризи немає. Утворення системи незалежності держави – ось це правильно, будемо ми чи не будемо суб'єктами держави? Це основний момент, на якому ми повинні зійтись.

Я згоден з Павличком у тому, що ми з вами повинні проаналізувати той переворот, який мав місце. Я розумію, щодо перевороту, який стався, ми, члени Президії, відносимось по-різному. Різні люди відносяться по-різному. І це ж був зроблений злочин проти держави. Якщо є злочинці, які приймали той злочин, то ми повинні відмовитися від влади.

КРАВЧУК Л. М. Вибачте, Ігор Рафаїлович, я не хотів Вас перебивавати, я хочу запитати, чи ми будемо виходити з одним документом, чи з двома?

ЮХНОВСЬКИЙ І. Р. У зв'язку з цим ми можемо підготувати документ, Народна рада може підготувати, і ми можемо їх узгодити і вийти з одним документом. Я не заперечую, я тільки кажу, що основна ідея – це побудова держави.

КРАВЧУК Л. М. Це вже інше питання. Я задавав питання про те, чи у нас буде один документ, чи два документи на сесії Верховної Ради?

ЮХНОВСЬКИЙ І. Р. Може бути пропозиція від більшості. Можна створити узгоджувальну групу.

КРАВЧУК Л. М. Зрозуміло.

СМЕЦЬ О. І. У нас є досвід роботи. Що я хотів сказати? Парламентська більшість є своєрідною ще однією Президією. Наша Президія інколи приймала консенсусом документи, які були відмінними від більшості. Тому я вважаю, безумовно, хай всі політичні суб'єкти готують ці проекти. Але мені здається, що було б дуже добре поспробувати Президії все-таки свою позицію виробити і винести на розгляд сесії документ від Президії Верховної Ради. Я не знаю, чи вдасться нам узгодити ці документи, хоча абсолютна більшість Президії за нього проголосує, винести такий документ від Президії.

Єдине, що я просив би вас, як Голову, не спішіть, добре подивіться, враховуйте все це обговорення, яке у нас ішло, щоб це була достатня сумісна група між собою.

Потрібно, щоб все-таки відобразити настрій Президії. Щоб потім цей проект групи Президією був підтриманий. Щоб не вийшло так, що група працює, а Президія відхилить.

ПАВЛИЧКО Д. В. Я хотів би продовжити. Основне зараз скажу, найосновніше.

Вважаю, що резолюція Верховної Ради в суботу повинна нести три речення, три ідеї.

Перше. Ми проголошуємо Україну незалежною суверенною державою, це є наша основна ідея. Ми мусимо це зробити тепер, якщо ми хочемо, щоб Україна мала обличчя перед світом і перед Єльциним.

Друге. Ми беремо командування всіма військовими силами на території України і ваше командування від Президії.

І третє. Ми здійснюємо свій економічний закон, який ми прийняли ще минулого року.

КРАВЧУК Л. М. Таким чином я пропоную так. Юхновський, Матвієнко, Ємець, Кондратьєв, Дурдинець, Коцюба, очолить їх Іван Степанович. Це група, яка буде готувати резолюцію.

ПАВЛИЧКО Д. В. Я Яворівського ще пропоную.

КРАВЧУК Л. М. Це тільки ті, які організують. А хто хоче працювати, працюйте.

ТАНЮК Л. С. Я думаю, що все-таки треба підійти справедливо до цієї ситуації, у нас на Президії є люди, які визнали цей антиконституційний комітет. Вони проголосували проти резолюції Президії і не взяли участі. Я не можу чітко політично довіряти їм, щоб вони брали участь у виробленні цієї резолюції. Шульга був проти.

КРАВЧУК Л. М. А я його не вношу.

СМЕЦЬ О. І. Просто Юхновського замінити на Яворівського, тому що Юхновський буде на співдоповіді.

ПЛЮЩ І. С. Я не був ці 2 дні на Президії. Про що ви говорили 2 дні, взяти стенограму Президії за ці 2 дні і роздати.

КРАВЧУК Л. М. Постанови Комітету надзвичайного стану на території України не існує, вони не мають юридичної сили.

ШУЛЬГА М. О. Я хочу сказати з приводу того, що я підтримав цей Комітет. Треба за ці слова відповідати, і давайте подивимося остаточне голосування, хто дійсно голосував проти.

Під час останнього голосування ми разом із Дмитром Васильовичем голосували.

КРАВЧУК Л. М. Зараз ми про це не говоримо.

ПИЛИПЧУК В. М. У мене є пропозиція про порядок денний. Внести питання про реальне наповнення суверенітету України і створення інститутів УРСР – армія, гроші і т. д. Це питання слід поставити першим, а потім політична ситуація.

КРАВЧУК Л. М. У нас це питання готове, можна давати на суботу. Що ви хочете перетворити сесію в балаган? Ви що, проти реального наповнення суверенітету? Ви проголосували за позачергову сесію? На сесії воно обговорюватиметься, внесемо це питання і вирішимо. Де документ, я не бачу? Ви зрозумійте, як я можу голосувати?

ПИЛИПЧУК В. М. Це питання, від якого, між іншим, мабуть, залежатимуть зміни в політичній ситуації.

КРАВЧУК Л. М. Я ще раз кажу, що запропонував Дмитро Васильович і запропонував Гриньов, щоб крім того, що ми обговорюємо це основне питання, ще один день на сесії ми зосередилися на цьому питанні. Але ця сесія визначить основні документи, які ми маємо в першу чергу поставити на сесії третього вересня: і про Збройні Сили, про Національну Гвардію, про гроші, про суверенітет, про все. Але ж не можна так зопалу.

Це важливо, я знаю, про це я говорив не менше, ніж ви говорите, але ж до цього потрібно готуватися. Ви знову скажете, Лесь Степанович чи Ігор Рафаїлович, що я зайве роблю зауваження. Вибачте, є якась межа такої поведінки?

КОЦЮБА О. П. Матвієнка немає.

КРАВЧУК Л. М. Матвієнка ми викличемо, він сказав, що в 2 години буде.

Всі сходьтеся, сідайте, працюйте.

Мені треба працювати, тому що в мене доповідь. Хай Плющ головує.

ПИЛИПЧУК В. М. Два питання. Доручити Національному банку і Раді Міністрів укласти договір на виготовлення власних грошей, бо вони не вирішать цього, поки не буде рішення Президії Верховної Ради, а час проходить.

(На цьому стенографування засідання Президії Верховної Ради Української РСР припиняється.)

ПОЗАЧЕРГОВА СЕСІЯ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ / УКРАЇНСЬКОЇ РСР*

24 серпня 1991 року.

ЗАСІДАННЯ ПЕРШЕ

Сесійний зал Верховної Ради Української РСР.
10 година.

Головує Голова Верховної Ради Української РСР КРАВЧУК Л. М.

ГОЛОВА. Доброго ранку, шановні народні депутати! Прошу вас реєструватися.

Я не попередив, щоб своєчасно включили систему “Рада”. У нас замінили картки, ви знаєте про це, але не всім ще їх дали. Так що я прошу під час перерви картки замінити. Приступаємо до поіменної реєстрації. Прошу зареєструватися.

У залі 363 народні депутати. Ми можемо розпочинати роботу.

Шановні народні депутати! Дозвольте позачергову сесію Верховної Ради Української РСР оголосити відкритою. Як вам відомо, в ніч на 21 серпня під час виступу москвичів проти антидержавного перевороту загинули Дмитро Комар, Володимир Усов, Ілля Кричевський, які захищали свободу й демократію. Прошу вшанувати їх пам’ять хвилиною мовчання.

(Хвилина мовчання).

Прошу сідати.

14 серпня на 55 році життя раптово помер народний депутат Української РСР Богдан Дмитрович Котик. Прошу вшанувати його пам’ять хвилиною мовчання.

(Хвилина мовчання).

Прошу сідати.

Президія Верховної Ради вносить на розгляд Верховної Ради одне питання: “Про політичну ситуацію”. Пропонується такий порядок його розгляду, підтриманий Президією Верховної Ради. З доповіддю виступає Голова Верховної Ради, зі співповіддю від опозиції – народний депутат Юхновський, зі співповіддю від більшості – народний депутат Мороз.

Вноситься пропозиція працювати сьогодні цілий день, якщо потрібно провести 2, 3, а то й 4 засідання, – щоб мали змогу виступити якомога більше депутатів, і працювати активно, коли потрібно продовжити і вечірнє засідання. Які будуть думки з цього питання?

* Текст стенограми наводиться за матеріалами архіву газети «Голос громадянина».

Перший мікрофон.

ВОРОБІЙОВ О. М., заступник голови Сумської міської Ради народних депутатів. (Ковпаківський виборчий округ, Сумська область). Уважаемые колеги! Я пропоную повестку дня сформулювати декількома інакше, а саме: "О політичеській обстановці на Україні і незамедлительних діях Верховного Совету України по створенню умов неповторення впродовж спроб військового перевороту". Щоб ми могли прийняти документи, а не політичеське заявлення.

Тепер відносно процедури виступлення содокладчиків. Я пропоную, щоб після доповіді в процесі не менше півтора годин були задані питання доповіднику і дані його відповіді.

Слідуюче. Щоб с содокладом виступив спочатку представитель більшості, а потім представитель меншості, то єсть поміняти місцями. Я прошу за це проголосувати.

І останнє. Я прошу зараз і буду наполягати, Леонід Макарович, щоб ми прийняли рішення, що всі голосування по тем іль іншим питанням, крім процедурних питань, будуть проводитися на цій сесії тільки поіменним голосуванням з опублікуванням результатів в пресі. Я прошу ці пропозиції поставити на голосування.

ГОЛОВА. Як будуть точки зору щодо пропозицій народного депутата Воробйова, оскільки вони несуть принципий характер? Треба їх обговорювати? Можна ставити на голосування? Одну хвилиночку. Шановні народні депутати, я Вас дуже прошу, питання сьогодні надзвичайно складні, час складний, і ми будемо працювати так, щоб вирішити всі ці питання. Будемо голосувати, будемо слухати одне одного, не перебивати, як б не були гіркі слова, але ми дійдемо до рішення тільки тоді, коли буде спокій і аргументація.

Я ставлю на голосування пропозицію народного депутата Воробйова, яка складається з трьох частин. Ми будемо голосувати, щоб змінити назву порядку денного сесії. Депутат Воробйов пропонує розглянути питання про політичну ситуацію на Україні і заходи, як б запобігли будь-якому перевороту. Так приблизно? Зрозуміло? Прошу за цю пропозицію проголосувати.

Одну хвилиночку, голосуємо спочатку за те, що внесла Президія, а потім – за всі три пропозиції народного депутата Воробйова. Будь ласка.

КАРПЕНКО В. О., редактор газети "Вечірній Київ" (Прирічний виборчий округ, м. Київ). Шановні народні депутати! Я хотів висловитися з мотивів голосування. Справа в тому, що сьогодні справді на сесії розглядається надзвичайне питання. Давайте ми домовимося, якщо Ви підтримаєте, то можна дати вказівку системі "Рада", щоб усі наші голосування були поіменними, і, коли треба буде, будь-яке голосування можна було б підняти. Тут не той випадок, коли треба ховатися за спину інших. Я прошу поставити це питання на голосування.

ГОЛОВА. Давайте спочатку визначимося щодо пропозиції Карпенка про те, щоб по всіх питаннях проводилося поіменно голосування. Хто за цю пропозицію, прошу проголосувати.

“За” – 269. Приймається.

Отже, далі голосування буде поіменним.

Тепер ставлю на голосування пропозиції щодо порядку денного сесії. Президія Верховної Ради запропонувала розглянути питання “Про політичну ситуацію”.

Хто за цю пропозицію, прошу проголосувати.

“За” – 197. Рішення не прийнято.

А зараз голосуємо за пропозицію народного депутата Воробйова (я вже її назвав). Якщо є потреба, то шановний депутат ще раз її сформулює.

Не потрібно? Ставлю на голосування.

“За” – 241. Рішення приймається.

Далі. Друга пропозиція депутата Воробйова: відвести для відповідей на запитання після доповіді півтори години.

Хто за це, прошу проголосувати. Я нагадую, що це процедурне питання.

“За” – 260. Прийнято.

І третя пропозиція: спочатку надати слово від більшості депутатів Морозу, а потім від опозиції – депутату Юхновському.

Всі погоджуються з цим. Чи треба голосувати? Приймається.

По процедурі, будь ласка.

ТАБУРЯНСЬКИЙ Л. І., голова виробничого кооперативу “Олімп”, Дніпропетровськ (Петровський виборчий округ, Дніпропетровська область). Я прошу Председателя Верховного Совета пояснити, чому нам не представили нового депутата Верховного Совета? В Днепропетровской делегации появился новый депутат. Еще раз прошу объяснить, чому нам он не представлен? Спасибо.

ГОЛОВА. Який новий депутат? Я не бачу нового депутата. Ми запросили на сесію народних депутатів СРСР. (Ш у м у з а л і).

Шановні друзі, це голова Дніпропетровської обласної Ради. Перший мікрофон, будь ласка.

ГОЛОВАТИЙ С. П., член Комісії Верховної Ради Української РСР у закордонних справах (Сирецький виборчий округ, м. Київ). Я вважаю за необхідне внести зміни до запропонованого порядку денного.

Після доповіді і співдоповідей пропонував би Верховній Раді заслухати персональні звіти про особисту діяльність у період заколоту Першого заступника Голови Верховної Ради, заступника Голови Верховної Ради, Прем'єр-міністра і першого Віце-прем'єра, а потім перейти до обговорення.

Мова йде про персональні звіти, про особисту діяльність у період заколоту з 19 до 21 серпня – погодинно, похвилинно.

ГОЛОВА. Я прошу уваги. Отже, йдеться про особисту позицію керівників. Я в доповіді спробую про це сказати. Є деякі записи, стенограми, документи. Депутат також наполягає, щоб звітували Перший заступник, заступник Голови Верховної Ради, Прем'єр, Віце-прем'єр. А члени Президії?

Була така пропозиція, щоб усі члени Президії змогли виступити, хоча б коротко – до 5 хвилин. Ну, це вже потім вирішимо. А спочатку пропозиція депутата Сергія Головатого щодо персонального звіту керівників.

Хто за це, прошу голосувати.

“За” – 244. Приймається.

Другий мікрофон, будь ласка.

БАТІГ М. І., редактор львівської обласної газети “Молода Галичина” (Буський виборчий округ, Львівська область). Хочу нагадати, що згідно з Регламентом роботи Верховної Ради порядок трансляції сесії визначається на початку першого засідання. Я просив би, Леоніде Макаровичу, визначитися і пропоную депутатам підтримати пропозицію про пряму трансляцію нинішньої сесії на вулицю. Потрібні прямі теле-трансляція і радіотрансляція.

ГОЛОВА. Я вважаю, що цю пропозицію також треба проголосувати. Ми дійсно маємо визначитися, як будемо доводити до народу позицію і рішення Верховної Ради України. Можливо, показувати по телебаченню, починаючи з 18-ої години, як було раніше, чи розпочати пряму телетрансляцію прямо з сесії Верховної Ради.

Отже, я ставлю на голосування пропозицію щодо прямої трансляції в тому числі і на вулицю.

Зачекайте, треба спочатку одне вирішити, а потім переходити до іншого.

Повідомили, що вже іде пряма трансляція. Що й стосується трансляції на вулицю, то давайте проголосуємо.

Не потрібно зараз вирішувати щодо часу, бо ми можемо сьогодні працювати до 22-ої години. Вирішимо питання про пряму трансляцію і трансляцію на вулицю. Хто за це, прошу проголосувати.

“За” – 324.

Прийнято.

Третій мікрофон, прошу.

КОЛІНЕЦЬ В. В., асистент кафедри української літератури Тернопільського державного педагогічного інституту імені Я. Галана (Тернопільський міський виборчий округ, Тернопільська область). Шановні депутати! У зв'язку з тим, що в дні путчу Голова Верховної Ради проявив зволікання з оцінкою цього явища, у зв'язку з тим, що він не скликав терміново позачергову сесію Верховної Ради (а Голова Верховної Ради має достатньо повноважень, щоб це зробити), його дії виявилися пасивною підтримкою путчу. Я пропоную тимчасово відсторонити його від ведення сесії, а її ведення доручити Першому заступнику Голови.

Шановні депутати! Не будемо ми мати більшої неслави, якщо в дні придушення антиконституційного перевороту працюватимемо в цьому залі під пам'ятним знаком того, хто є теоретиком антиконституційних переворотів. Тому я пропоную до початку сесії пам'ятний знак Ульянова-Леніна з цього приміщення прибрати.

Шановні депутати! Тепер, як ніколи, пролилося світло на те, що було справжньою причиною арешту народного депутата Хмари. Він став жертвою комуністичних пра-

воохоронних органів. Оскільки Голова Верховної Ради Леонід Макарович Кравчук поставив підпис під постановою на його незаконний арешт, вимагаємо від Голови Верховної Ради негайного відкликання свого підпису і повернення народного депутата Хмари в цей зал.

І останнє. Пропоную до порядку денного обов'язково внести звіт Голови Держтелерадіо Охмакевича і Прокурора республіки Потєбенька. Прокурор як найвища правоохоронна особа, що виконує функції конституційного нагляду, не дав оцінку цього явища. Дякую.

ГОЛОВА. Дуже багато пропозицій. Треба якось розглянути їх по порядку. Є потреба обговорювати, скажімо, перше питання, щоб доручити вести сесію Першому заступнику Голови Верховної Ради. Є потреба обговорювати?

ГОЛОСИ ІЗ ЗАЛУ. Ні.

ГОЛОВА. Є потреба голосувати? Ставлю на голосування. Хто за те, щоб доручити вести сесію Верховної Ради Першому заступникові Голови Верховної Ради, прошу проголосувати.

“За” – 95. Рішення не приймається. Зараз ми проголосуємо пропозиції Колінця.

Друга пропозиція про те, щоб Голова зняв підпис. Але Голова ставить свій підпис (ви це знаєте) лише тоді, коли голосує Верховна Рада. Голова не є Президентом, який ставить особистий підпис під документами. Голова виконує волю Верховної Ради, як і волю Президії. Тому якщо Рада проголосує, щоб Голова Верховної Ради зняв свій підпис, тоді Голова це зробить.

Дане питання потрібно обговорювати?

Значить, це фактично означає, я підкреслюю, що Верховна Рада має відмінити постанову самої Верховної Ради. Зрозуміло? Є потреба обговорювати? Немає потреби.

Отже, пропозиція народного депутата Колінця зводиться до того, щоб Голова Верховної Ради зняв свій підпис під постановою, яку ми прийняли тут щодо позбавлення народного депутата Хмари депутатського імунітету і передачі його під арешт.

Була така постанова. Я вам роз'яснюю, що Голова Верховної Ради сам не може ставити підпис без голосування депутатів. Він таких повноважень не має, а підписує лише документи, які проголосовані відповідно до Регламенту більшістю народних депутатів – 226 голосів, коли рішення просте, і 301 – коли рішення конституційне.

Ось тут навіть внесли такий проект: відмінити Постанову Верховної Ради від 14 листопада 1990 року про притягнення до кримінальної відповідальності та арешт народного депутата УРСР Степана Хмари. Є потреба обговорювати? Третій мікрофон.

ПОТЄБЕНЬКО М. О., Прокурор Української РСР (Новобузький виборчий округ, Миколаївська область). Решение, которое принято Верховным Советом, является одноразовым актом, и оно уже вступило в действие. Сегодня следствие закончилось, судебный процесс закончился, прения сторон тоже практически подходят к концу. То есть примерно где-то уже в понедельник планируется вынесение приговора. Будет он оправдательным или обвинительным – дело суда. Мы сегодня не вправе вмешаться в прерогативу судебных органов, это будет нарушением закона. (Ш у м у з а л і).

ГОЛОВА. Слово надається депутату Матвієнку. Я просив Вас слухати один одного. Все буде голосуватись.

МАТВІЄНКО А. С., голова Комісії Верховної Ради Української РСР у справах молоді (Бершадський виборчий округ, Вінницька область). Я хотів би закликати депутатів не ставати на шлях необдуманого реваншу і якихось амбіцій... Я готовий голосувати за будь-яку постанову, в тому числі і по депутату Хмарі, якщо там буде чітко сказано, на яких підставах ми відмінємо це рішення. Якщо ж приймемо так, як воно сформульовано, то це буде просто неправовий акт. Тому я вношу таку пропозицію: якщо в нас сьогодні є підстава визнати наші рішення помилковими, неаргументованими і є дані, хто конкретно привів до цього нашу Раду, то на таких підставах ми можемо голосувати. А оскільки цього в нас сьогодні немає, то давайте не будемо, ще раз кажу, приймати необдумані рішення.

ГОЛОВА. Шановні народні депутати! Давайте проголосуємо за все, що пропонується. Матвієнко запропонував, щоб спочатку послухати інформацію. Хто вніс її, які підстави, в чому полягає... Давайте тоді зробимо так: надамо слово для інформації Прокурору республіки. Але треба ж по порядку йти. Спочатку ми проголосували за порядок денний сесії.

ЮРЧЕНКО А. П., голова Голопристанської районної Ради народних депутатів, голова виконавчого комітету, перший секретар Голопристанського райкому Компартії України (Скадовський виборчий округ, Херсонська область).

Я хочу внести на ваш розсуд ще одну пропозицію щодо порядку денного. Думаю, ми всі погодилися з тим, щоб заслухати доповідь Голови Верховної Ради, по 15 хвилин дати керівнику більшості і керівнику опозиції. Потім, як говорилося, треба заслухати інформацію керівників наших державних органів. Тому що питання стоїть про те, щоб знати, яка ж політична ситуація? Хто що робив, хто може конкретніше проінформувати нас, ніж виконуючий обов'язки Прем'єр-міністра на той час, Голова комітету державної безпеки, Державний міністр з питань оборони, Прокурор республіки і командуючий Київським військовим округом, а також заслухати інформацію Міністра внутрішніх справ. Я просив би, товариші, подумати і проголосувати за такий порядок денний. Прошу проголосувати.

ГОЛОВА. Давайте робити по порядку. Ви мене весь час ставите в таке становище, що я не можу навіть поставити питання на голосування.

ГРИНЬОВ В. Б., заступник Голови Верховної Ради Української РСР (Індустріальний виборчий округ, Харківська область). Отноительно народного депутата Хмари. Я предлагаю внести тот вопрос в повестку дня и поручить Комиссии мандатной и по вопросам депутатской этики, комиссиям, которые возглавляют депутаты Коцюба и Кондратьев, еще раз вернуться к той процедуре, по которой мы принимали решение относительно народного депутата Хмари. Пусть они определяют, что в то время были потенциально (я сейчас пока о выводе комиссии не хочу говорить) нарушены правила прохождения этого вопроса через парламент. То есть не было предварительного решения комиссии, не было рассмотрения этого вопроса Президиумом, и мы именно тогда

приняли эмоциональное решение. Давайте мы вот по этим пунктам поручим сегодня комиссиям еще раз вернуться к данному вопросу, поставим его в повестку дня, поручим комиссиям (и уже теперь спокойно, сегодня действительно не нужно эмоций) спокойно принять решения с учетом всех обстоятельств. Вот такое мое предложение.

ГОЛОВА. Я погоджуюся з пропозицією народного депутата Гриньова і ставлю її на голосування – про те, щоб внести до порядку денного це питання, щоб комісії визначили свою позицію, ми її послухали і прийняли рішення. Хто за, прошу проголосувати. Будемо йти по порядку, ви ж мені тільки півтори години дали для відповідей на запитання. “За” – 224.

Це питання процедурне, йдеться про внесення до порядку денного, машина тут не дала результатів.

“За” – 224. Приймається.

Третій мікрофон.

ЧЕРВОНІЙ В. М., апаратник Рівненського виробничого об’єднання “Азот” (Ленінський виборчий округ, Рівненська область). Шановні народні депутати! Всі ми приїхали, я сподіваюсь, для того, щоб прийняти конкретні рішення, конкретні постанови, які б не дозволили будь-кому в майбутньому підняти черговий заколот. І я виступаю категорично проти тих, хто виходить з пропозицією, щоб посадові особи прозвітували сьогодні. Я вважаю, що лише створена нами комісія повинна детально простежити їх діяльність протягом цих трьох днів, а потім нам доповісти. Тільки так.

Якщо комусь хочеться сьогодні заговорити нас і не дати можливість прийняти швидко і ефективно постанови так, як прийняла Верховна Рада Росії, то виступаю категорично проти таких людей. Я вважаю, що ми повинні діяти рішуче і до кінця дня прийняти всі постанови, які намітили.

І друге. Я цю пропозицію вношу для того, щоб відмінити попереднє голосування відносно пропозиції депутата Сергія Головатого. Прошу за мою пропозицію проголосувати.

ГОЛОВА. Я не зрозумів.

ЧЕРВОНІЙ В. М. Тобто не заслуховувати сьогодні посадових осіб. Не заслуховувати.

І друга моя пропозиція. Я пропоную стенографічний звіт сьогоднішньої сесії надрукувати в центральній пресі.

Дякую за увагу.

ГОЛОВА. У такій непослідовності важко щось зрозуміти. Але головна ідея депутата Червонія, я так зрозумів, в тому, щоб ми прийняли принципові рішення, які б і дали оцінки, і визначили лінію нашої подальшої роботи. Але не треба нагромаджувати порядок денний. У порядку денному вже є два питання: про політичну ситуацію і про заходи, які б запобігли можливості перевороту. Це – перше.

І друге питання внесли: про постанову Верховної Ради від 14 листопада про припинення до кримінальної відповідальності та арешт народного депутата Степана Хмари. Ось вже є два питання.

Може, вже почнемо працювати? Ви ж розумієте, ми самі зтягуємо розгляд головних питань. Всі ж будуть виступати, ставити запитання, ще до цього будемо повертатися. Я ставлю на голосування: хто за те, щоб розпочати роботу сесії? Прошу проголосувати.

“За” – 292. Рішення приймається.

Приступаємо до роботи.

Головує Перший заступник Голови Верховної Ради Української РСР ПЛЮЩ І. С. ГОЛОВУЮЧИЙ. Слово для доповіді надається Голові Верховної Ради Української РСР Кравчуку Леоніду Макаровичу.

Щодо регламенту, шановні товариші депутати: ми на засіданні Президії домовлялися, що – за потребою. Не буде заперечень? Будь ласка, Леоніде Макаровичу.

КРАВЧУК Л. М., Голова Верховної Ради Української РСР (Ямпільський виборчий округ, Вінницька область). Шановні народні депутати! Ми зібралися на позачергову сесію Верховної Ради України у драматичний і надзвичайно тяжкий для нашого народу час. Події останнього тижня докорінно змінили перебіг політичного розвитку в країні і на Україні, стали каталізатором багатьох принципово важливих процесів, чітко окреслили позиції різних соціальних сил, партій, рухів, кожного громадянина.

Нас привела в цей зал засідань потреба об’єктивно розібратися і дати оцінку всьому, що відбулося, намітити першочергові кроки по виходу з кризи в інтересах демократії і правопорядку, зміцнення суверенітету України, перетворення її у справді незалежну суверенну державу. Від сьогоднішніх наших рішень багато в чому буде залежати майбутнє народу України.

У ніч з 18 на 19 серпня 1991 року в Радянському Союзі відбувся реакційний державний переворот, на чолі якого стала група політичних авантюристів, що утворила неконституційний орган, – так званий Державний комітет по надзвичайному стану в СРСР. Особлива небезпека полягала в тому, що путчисти займали ключові державні посади, перебували в найближчому оточенні Президента СРСР. Крім того, з самого початку з їх боку робилися спроби надати заколоту видимості конституційності. В Указі Віце-президента СРСР та спеціальній заяві радянського керівництва було оголошено про неможливість за станом здоров’я виконання Горбачовим М. С. обов’язків Президента СРСР. Як стало відомо пізніше, це була цинічна брехня. В дійсності Президент був насильно ізольований від народу, країни і світу. На нього і його сім’ю чинився безпрецедентний тиск.

Звичайно, серйозні сумніви щодо правдивості тверджень членів військово-політичної хунти про хворобу М. С. Горбачова у нас були з самого початку. Проте перевірити свої підозри ми не мали на той час жодної змоги.

Правовий аналіз показує антиконституційний, незаконний характер утворення і діяльності Державного комітету по надзвичайному стану в СРСР.

По-перше, надзвичайний стан в окремих місцевостях СРСР запроваджується лише Президентом СРСР зі згоди вищого органу державної влади республіки, чого, як відомо, він не робив. Це – головне.

По-друге, при оголошенні надзвичайного стану необхідно чітко окреслювати його територіальні межі. Ця вимога теж не була дотримана, що відкривало дорогу до ескалації “надзвичайщини” по всій країні. Більше того, встановлювалась обов’язковість рішень комітету заколотників для всіх органів влади і управління, службових осіб і громадян на всій території Союзу РСР, що теж є незаконним.

І нарешті, створення такого органу як комітет по надзвичайному стану для всієї країни не передбачене чинним законодавством.

Поступово стало вимальовуватися політичне обличчя самозваного комітету. Головною метою перевороту, поза всяким сумнівом, був намір грубою силою зупинити процес глибоких перетворень у країні, ліквідувати державний суверенітет республік, наступити на горло гласності, демократичним завоюванням народу, правам людини. Про це переконливо свідчить і зміст документів, які приймалися змовниками, і їх безпосередні дії. В них, по суті, відмінялися конституції і закони суверенних держав, в тому числі й України. Були скасовані заходи урядів республік, спрямовані на захист внутрішніх споживчих ринків, звужувалися функції місцевих банків, фінансових органів та інше.

У той же час робилися демагогічні заяви і давалися брехливі обіцянки негайно змінити на краще життя народу. Зрозуміло, що коштів на такі заходи в країні не було і немає.

Підпорядковувались союзним органам республіканські та місцеві теле- і радіоорганізації, обмежувалась їх діяльність. Закривалися неугодні новому режимові газети, встановлювалась політична цензура.

В умовах незаконно оголошеного надзвичайного стану заборонялися вуличні походи і демонстрації, збори і мітинги, проводилися перевірки документів, огляд вантажу й особистих автомобілів. Подекуди встановлювалась комендантська година з усіма наслідками, які випливають з цього.

У нас на Україні, як відомо, надзвичайного стану не було. Проте всі війська згідно прямої вказівки Міністра оборони СРСР були приведені в стан підвищеної бойової готовності і таки були готові діяти без будь-якої на те згоди з боку республіканських та місцевих органів влади, якщо виникала, з їх точки зору, така потреба.

Одне слово, була здійснена відкрита, брутальна атака на все, що вистраждав і здобув народ за останні шість років. Мала місце спроба відкинути наше суспільство до похмурих часів тоталітаризму, до вакханалії беззаконня, до засудженої історією, ідеології та практики сталінщини.

Як же ми мали діяти в цій не тільки надзвичайній, але й незвичній для всіх ситуації? Яких заходів необхідно було вжити, щоб вирішити головне завдання – зберегти в республіці громадянський мир і спокій, не дати розчавити танками наші головні завоювання: демократію, гласність, всенародне прагнення до державного суверенітету?

Скажу відверто: відповісти на ці непрості запитання вранці 19 серпня було не так просто. Перш за все, як зорієнтуватися в цій обстановці? Адже ніякої офіційної

інформації, крім тієї, що з самого ранку настирливо звучала по центральному радіо й телебаченню, не було.

І Голова, і члени Президії Верховної Ради УРСР, і Кабінет Міністрів довідались про ці події таким же чином, як і всі громадяни. Неодноразові спроби додзвонитися в Крим до М. С. Горбачова були марними. Телефоністка ніжним голосом відповідала: “Михайло Сергійович просить його не турбувати”. Безуспішною була й пізніша спроба пробитися до Горбачова з допомогою нашого КДБ.

Деяку ясність в розстановку сил з солдатською прямою вніс генерал Варенников, який уночі прибув з Москви і безцеремонно попередив, що будь-які спроби не виконувати рішення комітету або здійснити акти громадської непокори будуть мати наслідком негайне введення надзвичайного стану в тих регіонах республіки, де це буде мати місце. Тому довелось діяти відповідально, виявляючи турботу про долю народу, який злою волею заколотників міг у будь-яку хвилину бути втягнутим у страшну катастрофу.

У цій вибухонебезпечній ситуації ми вважали своїм першочерговим обов’язком заявити про свою позицію щодо комітету, його рішень, заспокоїти людей, запевнити їх у непорушності конституційних засад громадського життя на Україні, нашого курсу на державний суверенітет республіки, закликати до зваженості та дотримання нормального ритму життя. Це й було зроблено у моєму виступі по українському телебаченню о 16-й годині 19 серпня.

Дуже важливо було також вчасно дати колективну оцінку подій, що відбуваються, висловити наше ставлення (я маю на увазі Президію Верховної Ради УРСР) до того становища, в якому всі ми опинились. Засідання Президії відбувалося протягом двох днів, увечері 19 і цілий день 20 серпня, і було надзвичайно напруженим. На його початку я наголосив, що ніколи не визнаю правомочності цього комітету, і сказав що ми маємо діяти по ситуації, яка на той час була неясною.

Я знайшов стенограму, ось 14 і 14-а сторінки. Стенограма, я хочу народним депутатам сказати, в цьому плані, звичайно, не є точною, тому що тут ведуть стенограму стенографістки і пише машина, а потім все зводиться. Так от, дуже складні в мене є правки, тому що слова зовсім не відповідають навіть змістові, то там, де це є, я написав слова, перевірявши з виступами, що дійсно звучали.

Групою членів Президії було запропоновано такий зміст заяви – ось стенограма: “Президія Верховної Ради Української РСР оцінюючи політичну ситуацію, констатує, що в ніч з 18 на 19 серпня 1991 року було незаконно усунуто від влади Президента СРСР, тим самим порушено статтю 127 Конституції, згідно якої Президент може...” (Ш у м у з а л і). Одну хвилиночку, прошу...

ГРИНЬОВ В. Б. Ця пропозиція була висунута групою членів Президії, і вона зачитувалася на цьому засіданні Президії, так що це було. У перший день засідання.

КРАВЧУК Л. М. Прочитав цю пропозицію депутат Юхновський.

ГРИНЬОВ В. Б. То давайте ж ми чітко розрізнимо, хто пропонував це і було таке чи не було. Тому я спростовую те, що говорить Володимир Пилипчук. Це було, але хто його пропонував...

КРАВЧУК Л. М. Я ж сказав...

ГОЛОВУЮЧИЙ. Шановні депутати! Ми домовилися вислуховувати кожного. Давайте ми вислухаємо доповідача, а потім і Пилипчук, і інші депутати мають право поставити запитання і дістануть на них відповіді. Прошу уваги. Потім будуть запитання і відповіді.

КРАВЧУК Л. М. Це запропоновано групою членів Президії. Я потім скажу, хто це зачитав. Продовжую: "...Конституції СРСР, згідно якої Президент може бути зміщений тільки З'їздом народних депутатів у разі порушення Конституції і законів. Владу в країні намагається захопити так званий Державний комітет по надзвичайному стану, який не може бути визнаний законним органом влади, так як він не передбачений Конституцією СРСР. Оголошення надзвичайного стану здійснено всупереч статтям 1, 2, 3 Закону СРСР про правовий режим надзвичайного стану.

Керуючись положеннями Закону СРСР про правовий режим надзвичайного стану, Конституцією СРСР, Конституцією УРСР, Декларацією про державний суверенітет України, Президія Верховної Ради Української РСР заявляє: оголошення Державного комітету по надзвичайному стану є неконституційним і його дію розцінює як спробу державного перевороту, підтверджує, що єдиними законними органами влади на Україні є Верховна Рада, Кабінет Міністрів та інші державні органи, утворені згідно Конституції України.

Закликаємо всіх громадян України керуватися рішеннями тільки органів влади, утворених згідно з чинним законодавством України. Президія Верховної Ради України звертається до офіцерів та солдат Радянської Армії з закликом у цей драматичний час проявити почуття високої відповідальності і не допустити громадянської війни, підтримати законно обрані органи влади. Президія Верховної Ради Української РСР розраховує на підтримку міжнародного товариства".

Цитую стенограму далі:

"Кравчук Л. М.: Тепер давайте обговоримо, підпишемося і зробимо заяву..." Ми не змогли домовитись з цього питання. Цю пропозицію зачитав народний депутат Юхновський, її підтримали народні депутати Танюк, Ємець, і Павличко, Яворівський... Ні, Павличка тоді не було, в перший день. Був? Тут не написано, вибачте. Був – значить, був, підтримав. Ось я вам назвав. (Ш у м у з а л і).

Ми почали обговорювати це питання, але була настільки велика складність, що ми не могли ні до чого домовитись, тому перенесли засідання Президії й продовжили його 20 серпня.

Після тривалих емоційних дебатів Президія прийняла заяву з цього приводу, яка була оприлюднена через засоби масової інформації. Як ви знаєте, в ній стверджувалось, що "до рішення Верховної Ради УРСР з цього питання положення постанов Державного комітету по надзвичайному стану в СРСР не мають юридичної сили на території Української РСР". Таким чином, таке було. Я хочу вас поінформувати, що це принципове речення, за нього голосували поіменно й обговорювали загалом більше шести годин.

Одну хвилиночку, ми домовились, що ви будете ставити мені запитання. Я прошу уваги і поводитися відповідно. Я півтори години буду відповідати на запитання. Всі, хто захоче, ставитиме запитання, але зараз не заважайте мені виголосити доповідь.

Сьогодні на мітингах і в цьому залі в репліках звучить немало звинувачень на адресу Президії за зволікання з прийняттям цієї Заяви, за надто м'яку оцінку тих подій. Так, ми запізнились, з позицій сьогоднішнього дня вона дійсно м'яка. Але позиція, хоч без міцних слів, все ж таки там є. Ми визнали, що рішення комітету не мають сили на Україні, і це чули всі люди.

Ми не могли скинути з своїх плечей тягар тієї далеко не опереткової, а зовсім реальної загрози, що нависла над Україною і в будь-який момент могла страшним броньованим молотом ударити по республіці.

Тепер, щоб ви всі зрозуміли ситуацію, в якій ми були вранці 19 серпня і як діяли, я наведу протокольний запис, не стенографічний, нашої розмови з генералом Варенниковим. Присутній на зустрічі перший Віце-прем'єр Масик робив записи, і ми відтворили їх. Був присутній народний депутат, перший секретар ЦК Компартії України Гуренко.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Шановні народні депутати! Я прошу Дмитра Васильовича, членів Президії, інших депутатів, ми домовилися, що всі запитання ставити після закінчення доповіді. Будь ласка, Леоніде Макаровичу.

КРАВЧУК Л. М. Але перш ніж відтворити цю розмову, я хотів би, щоб ви дізналися, що було напередодні.

О 6 годині 30 хвилин 19 серпня мені додому подзвонив командуючий Київським військовим округом генерал Чічеватов і сказав... Я прошу слухати, ну як же можна працювати, коли люди вже зовсім не хочуть розуміти, що існують елементарні норми поведінки!

Подзвонив генерал Чічеватов і сказав, що в країні введено надзвичайний стан, і вся влада перейшла до ДКНС. Він також сказав, що у нього в кабінеті знаходиться представник Міністерства оборони генерал Варенников, який хоче зі мною зустрітися.

Я знаю генерала Варенникова і знаю, що він підписав відому заяву "Отечество в опасности". Тому я зрозумів, хто до нас приїхав і з якою місією. Я призначив зустріч на дев'яту годину.

В той час, коли я їхав до Верховної Ради, мені прямо в машину подзвонив Борис Сльцин. Він теж не мав ніякої інформації і запитав, чи не знаю я, що з Горбачовим. Я відповів, що також нічого не знаю. "Як будемо діяти?" – запитав Борис Миколайович. Я прямо сказав, що до сесії Верховної Ради СРСР ми не маємо визнавати цього комітету. Він сказав, що також не буде його визнавати. Так і домовились.

Приїхав я до Верховної Ради. О 9 годині заходять до кабінету генерал Варенников, генерал Чічеватов і член військової ради округу, генерал, він наш депутат, Шариков. При розмові були присутні Перший віце-прем'єр К. І. Масик і народний депутат, перший секретар ЦК Компартії України С. І. Гуренко.

Ось, я повторюю, протокольний запис розмови з генералом Варенниковим. Перша теза. Влада перейшла до ДКНС, який врятує країну. Рекомендую вам подумати і зайняти правильну позицію. Змінити свій особистий курс і курс Верховної Ради. Не підбурювати депутатів до різних там розмов.

Війська мають наказ і будуть діяти. Якщо вони отримають інформацію, що ситуація потребує введення надзвичайного стану, він буде введений. Подумайте, може, слід ввести, надзвичайний стан в західних областях і місті Києві.

Загрозлива тональність розмови, її директивність, статутність свідчили про певні наміри.

В цей час подзвонив тепер вже колишній керівник КДБ Крючков. Що сказав Крючков? Повторив приблизно те саме про введення надзвичайного стану і що ми маємо виконувати рішення створеного комітету.

В ході подальшої розмови з генералом весь час мали місце натяки на те, що війська приведені в стан підвищеної бойової готовності.

В свою чергу, посилаючись при цьому на другу статтю Закону про правовий режим надзвичайного стану, я відповів генералу, що комітет неконституційний, і ми його не можемо визнати на сесії Верховної Ради СРСР.

Далі. Я став вимагати у генерала підтвердження його повноважень. Цього, звичайно, не було зроблено. Тоді я наголосив, що ми не можемо так вести розмову, тому що немає ніяких офіційних документів, крім повідомлень по радіо та телебаченню.

Я підкреслив, що ми будемо і далі жити і діяти за своїми законами, Конституцією і від суверенітету не відступимось. Погроз же я як Голова суверенної держави не сприймаю.

Це все я хочу сказати не для того, щоб підкреслити свою особисту роль, а для того, щоб всі зрозуміли, в яких обставинах доводилось діяти і приймати рішення.

Зважте і на політичну палітру нашої Президії. Адже Президія – це колегіальний орган, і ніхто, тим більше Голова Верховної Ради, не може прискорити прийняття такого важливого рішення, примусити когось займати ту чи іншу позицію. Я свою висловив.

Тому Заява ця народжувалась у справжніх муках колективних пошуків, часто навіпамацьки, не без драматичних колізій і загострень. Скажімо, два перших речення Заяви, я вже говорив, голосували поіменно, настільки розійшлися погляди.

Але головне те, що немає ніякої правової основи для дій в таких умовах. Немає правового механізму, який дозволив би відразу вдатися до рішучих акцій з метою захисту власного суверенітету не словами, а діями.

Я ще раз підкреслюю, що ми мали сподівання лише на підтримку народу. Але давайте будемо відвертими. Сьогодні люди діють не так, як вони діяли 19 серпня. А вранці 19 серпня ми загалом не знали, як вони діятимуть, тому що вони налякані роками тоталітарного режиму і знають, що це таке коли здійснюється переворот. Ми робили все для того, щоб не ввели надзвичайного стану, і щоб не розтоптали людей, не було жертв, не пролилася невинна кров.

Ви добре знаєте, що Голова Верховної Ради не може приймати якихось одноосібних рішень і видавати укази. Я можу підписати тільки те рішення, яке прийняла Верховна Рада або її Президія. Коли б у мене були повноваження приймати постанови або укази, я б робив це незалежно від Президії Верховної Ради.

Ще раз підкреслюю: все, що я сказав, свідчить на користь термінового введення інституту президентства на Україні. Виходячи з ситуації, що склалася, я прошу надати Голові Верховної Ради повноваження видавати в необхідних випадках постанови нормативного характеру, а також постанови по застосуванню норм законів, які б мали обов'язкову силу на всій території України з моменту їх підписання.

Однак і в цей час, в час серйозних випробувань, ми змогли сказати те, що думали, і втримати ситуацію в руках. Численні відгуки на Заяву Президії підтвердили, що люди в більшості схвально зустріли таку позицію.

Не можу не сказати про те, що величезною підтримкою для всіх нас була та школа боротьби за суверенітет, яку ми так непросто, але наполегливо опанували протягом цілого року парламентської діяльності.

Сьогодні, як відомо, навколо суверенітету України є різні думки, різні підходи. Але не маючи Декларації про державний суверенітет України, правових документів по її реалізації, ми просто не змогли б, ще раз підкреслюю, бо це дуже принципово, рішуче відстояти свої позиції, інтереси народу. Думаю, що ця ситуація ще більше згуртувала всіх навколо ідеї суверенітету, зробила нас рішучішими і наполегливішими. Ми йтимемо цим доленосним шляхом до кінця.

Стосовно різних розмов на мою адресу як Голови Верховної Ради, то я категорично відкидаю будь-які звинувачення в нерішучості, зволіканні і невизначеності моєї власної позиції. Хотів би особливо підкреслити, що і в бесідах з керівниками інших республік, і в телевізійному інтерв'ю 20 серпня, і у зверненні до Голови Верховної Ради СРСР А. І. Лук'янова 21 серпня я постійно наголошував на незаконності дій Комітету по надзвичайному стану, закликав до якнайшвидшого розгляду цієї ситуації на позачерговій сесії Верховної Ради СРСР, у тому числі наполягав на обов'язковій присутності там Михайла Сергійовича Горбачова. До речі, під час нашої розмови 21 серпня Михайло Сергійович щиро подякував за підтримку в цей важкий час. Саме тому вважаю, що ми в цій непростій ситуації діяли зважено, в інтересах закону, Конституції, власного народу.

Які ж висновки можна і необхідно зробити сьогодні для того, щоб надалі мати впевненість, що подібне ніколи не повториться?

Якими мають бути наші подальші кроки на шляху правового утвердження дійсного суверенітету України?

Перший урок полягає в тому, що гарантом усіх започаткованих в 1985 році прогресивних перетворень сьогодні є народ. Саме народ, який перестав бути рабом, в якому пробудилися могутні почуття власної гідності, власної відповідальності за свою долю і долю країни, став реальною перешкодою на шляху політичних авантюристів, усіма можливими засобами захистив конституційний лад і законно обраного Президента країни.

Тому першочергове завдання – і надалі всемірно зміцнювати і розвивати на якісно новій основі справжнє народовладдя, кріпити та поглиблювати демократію, створити для цього всі необхідні матеріальні та правові умови.

Спроба заколотників захопити владу зобов'язує всіх нас ще і ще раз повернутися обличчям до проблемних питань державного суверенітету України. Верховній Раді слід терміново вжити найрішучіших заходів до його повнооб'ємного наповнення реальним змістом, його утвердження в усіх сферах суспільного життя республіки, надійного забезпечення і конституційного захисту. Тобто уже найближчим часом необхідно визначити і створити усі структури суверенітету, створити механізм його реалізації в практиці суспільних відносин.

Драматичні події останніх днів показали повну незахищеність нашої республіки від зовнішніх і внутрішніх авантур. Сьогодні на Україні немає механізму, який би надійно працював на захист народу та демократично обраної влади від антиконституційних дій груп або окремих осіб на захоплення влади і зміну державного ладу.

Тому необхідно негайно створити Раду оборони України, на яку поклалися б обов'язки по організації, охороні і захисту суверенітету нашої держави як у мирний, так і воєнний час. Розробити концепцію оборони та створити на Україні власну національну гвардію. Прийняти закони про статус військ, розташованих сьогодні на території республіки.

Було б доцільним на черговій сесії Верховної Ради розглянути питання про тимчасове, до вступу на посаду обраного Президента України, визначення конституційного статусу Голови Верховної Ради Української РСР не лише як найвищої службової особи, який він має нині, а й глави держави. Статус глави держави слід було б закріпити і за майбутнім Президентом.

Главі української держави мають бути підпорядковані внутрішні війська, Комітет державної безпеки, Міністерство внутрішніх справ. При цьому вони не повинні входити в будь-які союзні структури. Мова може йти тільки про координацію дій. З цих питань маємо теж негайно прийняти відповідні законодавчі акти.

Настав час вирішити питання і про департизацію правоохоронних органів республіки, тим більше, що є відповідне ініціативне рішення КДБ і колегиї Міністерства внутрішніх справ України.

Події, що мали місце, зумовлюють необхідність прискорити вирішення питання про створення відповідного органу по охороні Конституції республіки. Ним має стати Конституційний суд. У подібних ситуаціях йому доцільно надати право приймати оперативні рішення, які мають бути остаточними навіть за умов надзвичайного стану.

У зв'язку з усім вищесказаним, враховуючи докорінні зміни, що сталися зараз у країні, ми маємо також переглянути наші позиції відносно змісту Союзного договору. Україна може вступити лиш в такий Союз, перебування в якому виключало б найменшу можливість зазіхань будь-кого на наш державний суверенітет.

Сьогодні маємо врятувати економіку, забезпечити людей найнеобхіднішим. Головне зараз – економічний союз республік. Як його зберегти? Які заходи належить вжити, щоб захистити ринок?

Економіка і життя людей сьогодні – це той ґрунт, на якому можуть здійснювати свої дії будь-які авантюристи доти, поки не буде вжито рішучих заходів, щоб поправити ситуацію.

Нам необхідно зробити все, щоб запрацював Закон про економічну самостійність України. Для цього Кабінет Міністрів має в найкоротші строки підготувати і подати на розгляд Верховної Ради весь пакет потрібних для цього законодавчих актів. Повинні запрацювати всі структурні органи Кабінету Міністрів, які затверджені і повинні діяти. Необхідно вирішити питання про реальну передачу у відання республіки підприємств союзного підпорядкування. Час створити власну фінансову систему, опираючись на свою грошову одиницю. Як відомо, це питання стоїть вже не один день, а сьогодні прийшов час його вирішити кардинально. І це має зробити Верховна Рада.

Думаю, що, незважаючи на всі труднощі, Національному банку України і Уряду республіки потрібно терміново внести свої обґрунтовані пропозиції з цього питання до Верховної Ради України, і вона має прийняти принципове рішення, виходячи з ситуації.

На фоні перспективних завдань ніяк не можна забувати і про поточні справи, не менш вагомі для нашого народу сьогодні. Це нормальний ритм виробництва, порядок, дисципліна і відповідальність на кожній ділянці. Це рішучий захист споживчого ринку України і покращення продовольчого постачання. Першочерговим є безумовне виконання постанови Президії Верховної Ради УРСР від 16 серпня цього року “Про хід продажу державі зерна з урожаю 1991 року”, організоване проведення комплексу осінньо-польових робіт, закладення міцної основи під урожай наступного року.

Якщо ми, шановні народні депутати, не внесемо відповідних корективів до нашої можливості впливати на обласні, районні Ради, ми можемо залишитися (якщо так далі піде справа) без хліба. В цей час це було б страшним випробуванням для всіх нас і для нашого народу.

Гадаю, ми маємо надати Президії Верховної Ради або Верховній Раді, або Кабінету Міністрів (тут треба порадитись) право звільняти з посад тих, хто нині бойкотує вирішення економічних питань, бойкотує економічний суверенітет, загалом суверенітет України.

Нарешті, це велика і відповідальна робота по підготовці всього народногосподарського комплексу республіки до функціонування в зимових умовах, його нормальне забезпечення паливом, енергією.

І ще один, можливо, найголовніший урок, який усі ми маємо винести з цих подій. Ми переможемо в будь-який час, при будь-якій ситуації, коли будемо спиратися на народ, спиратися на закон.

Спроба державного перевороту повинна протверезити наші голови й у самому ставленні до суверенітету України. Якщо до сьогодні для багатьох він і був, і його не було, то тепер їхня позиція, сподіваюсь, стане однозначною. Суверенітету повною мірою не було, але він обов’язково повинен бути. І для цього потрібно прийняти відповідні закони.

Відтепер настає другий етап у його становленні в житті республіки. Перший ми пройшли з часу прийняття Декларації про державний суверенітет України. І якщо цей етап позначений еволюційними кроками, то сьогодні ми повинні стати на шлях більш рішучих, конкретних дій щодо його утворення.

Шановні народні депутати! Ми пережили разом з нашим народом три жахливі дні і три ночі. Сьогодні люди зітхнули з полегшенням: демократичним силам ціною величезних зусиль, неймовірного напруження всіх сил вдалося відстояти завоювання демократії. Кращі сини Росії віддали за ідеали свободи своє життя. Ми не маємо права забувати ці жертви і повинні зробити все, щоб подібне ніколи і ніде не повторилося.

Насамперед слід зміцнювати єдність демократичних сил України, з такими ж силами інших республік, консолідацію народу навколо ідей створення правової держави і громадянського суспільства, пріоритету загальнолюдських цінностей, вірності Конституції і законам. Водночас потрібно підвищувати пильність, давати рішучу відсіч зазіханням на конституційний лад, звідки б вони не виходили.

Сьогодні доводиться констатувати той прикрий факт, що закони у нас практично не діють на місцях, нерідко відверто ігноруються рішення найвищих органів державної влади і управління. Вважаю, що ми не доб'ємося тут змін на краще доти, доки не надамо найвищим владним структурам республіки права зміщувати з посад тих керівників, які допускають подібні порушення.

І на закінчення хочу наголосити, що єдиним надійним гарантом збереження народу України від переворотів, які відбуваються в Москві, є сам народ України. Тому наше найперше і найголовніше завдання – в якомога стисліші строки завершити побудову суверенної української держави, виправдати ті великі сподівання, які він на нас покладає.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Як будемо з запитаннями, Леоніде Макаровичу? У Вас є письмове запитання чи від мікрофонів почнемо? Від мікрофонів? Давайте домовимось. Яка ваша пропозиція, Леоніде Макаровичу?

КРАВЧУК Л. М. Письмових не дуже багато. Давайте через одне.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Перший мікрофон.

ГОЛОВАТИЙ С. П., член Комісії Верховної Ради Української РСР у закордонних справах (Сирецький виборчий округ, м. Київ). У мене запитання до Голови Верховної Ради і паралельно воно стосується народного депутата України, першого секретаря ЦК КПУ Гуренка та голови Уряду, Прем'єр-міністра Фокіна, оскільки ці три перші особи в республіці, які 19 серпня, незважаючи на відпустку Фокіна, мали бути в Києві і мали приймати рішення.

Отже, моє запитання таке. Голова Верховної Ради Кравчук неодноразово, починаючи з 19 серпня до сьогоднішнього дня, скрізь заявляв, що в республіці діє Конституція України, Конституція Союзу і законодавство. І ніяких інших антиконституційних органів немає. Проте з несекретних документів відомо, що 19 серпня за підписом Масика була створена тимчасова комісія на чолі з Державним міністром Марчуком,

рішення якої видані в межах її компетенції не визначеної ніде, є обов'язковими для всіх міністерств, відомств, об'єднань, підприємств, установ, організацій, розташованих на території республіки. Це неконституційний орган, це паралельний орган Раді Міністрів і Верховній Раді.

Відомо, що 19 серпня від ЦК Компартії України до партійних комітетів – до рівня райкомів були спущені секретні документи, в яких містилися вказівки комуністам і парткомам, як себе поводити у даний час. І тому у мене запитання до вас, усіх трьох, як до діячів партії, керівників КПУ, до двох членів Політбюро, діячів держави, і до Вас особисто. А зараз ці секретні документи з ЦК КПУ у поспішному порядку ліквідовуються і ховаються, і до цього часу ще не прийнято рішення про арешт і опечатування будинків.

У мене одне запитання. Чому ви, всі троє, маючи монопольне право на телебачення і радіо, не поінформували народ України про наявність цих органів, секретних і несекретних документів, і не висловили свого ставлення до цих документів? Дякую.

КРАВЧУК Л. М. Звичайно, тут дуже важко говорити, бо Ви ставите запитання і до трьох, і до одного. Я, може, дам відповідь на запитання, яке стосується мене особисто? Про те, що надійшли секретні документи від ЦК КПРС, я дізнався з виступу Президента Назарбаєва. До цього від ЦК Компартії України, його Політбюро, секретарів ЦК Компартії України я ніякої інформації не мав. Ні в понеділок, ні у вівторок, ні в середу. Я дізнався тільки від Назарбаєва з Центрального телебачення. Зі мною ніхто нічого не узгоджував, ніякі документи не показував, навіть не радився зі мною. Чекайте, я кажу про ЦК Компартії України.

Іване Олександровичу, я просив би, Ви ж на першій парті, вибачте за слово, як до учня уже звертаюся, Ви ж не можете себе утримувати! Я хочу відповісти, дайте мені таку можливість, я прошу вас.

Повторюю, не знав. Коли я дізнався про ці надзвичайно серйозні речі, будучи у Москві вчора, я запитав, чи знали про це секретарі ЦК КПРС, чи узгоджувалося це рішення з членами Центрального Комітету? Не узгоджувалося. Після цього я написав заяву на ім'я ЦК КПРС про те, що я не можу виконувати обов'язки члена ЦК КПРС, оскільки злочинна група секретарів ЦК КПРС діяла від імені всієї партії. Я просив увільнити мене від обов'язків, члена ЦК КПРС, а тим людям, які до цього причетні, дати політичну і правову оцінку.

Після повернення до Києва, дізнавшись про все, я подзвонив Першому секретареві ЦК Компартії України і сказав, що, оскільки це все робилося без мене (мене навіть не інформували про те, що діється навколо), я не можу виконувати обов'язки члена Політбюро ЦК Компартії України.

Тепер я хотів би відповісти на інші запитання.

Я повторюю, що коли 19-го вранці була та ситуація, про яку вам розповів, з генералом Варенниковим, Уряд республіки для того, щоб військові (підкреслюю, вдумайтесь) щоб військові не могли нічого робити без відома Кабінету Міністрів, щоб ми все могли вирішувати в Кабінеті Міністрів, Костянтин Іванович утворив (то він

просто назвав так) робочу групу, яка б координувала дії, не допустила виходу військ на вулиці. Тому ця група і не мала ніякого правового статусу.

Тепер послушайте мене дуже уважно. Я розумію, що зараз пристрасті розпалюються, і 19-го числа ті, хто їх розпалює, може, були з одного боку, а тепер можуть бути з іншого боку. Демократія – справа надзвичайно серйозна, а ця дама дуже тендітна. Може статися таке, що була ейфорія з одного боку, зараз почнеться ейфорія з іншого боку. Якщо ми самі не будемо поважати закони, ми ніколи не станемо на шлях правової держави. Я просив би не узагальнювати нічого, все робити за законом. Яка вина сьогодні члена партії – тракториста, механізатора? (Ш у м у з а л і). Це я сам вирішую, як мені відповідати, а не ви за мене. Яка його вина? Ніякої. Його втягували і завжди втягують у ці неподобства. За це мають відповідати ті, хто мав до цього причетність. Але за законом, тільки за законом. Іншого я не сприймаю. Будь-які порушення закону, будь-які порушення правопорядку – це є беззаконня, це є анархія і це є беззладдя. Якщо ми хочемо мати владу і закон, то маємо їх поважати.

ГОЛОВУЮЧИЙ. На письмове запитання, Леоніде Макаровичу, по черзі.

КРАВЧУК Л. М. “Ваше ставлення до злочинної верхівки КПРС. Чи вважаєте себе членом цієї партії?” Я все буду вирішувати за порядком Статуту. Про своє ставлення я сказав.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Другий мікрофон.

БАТІГ М. І. Леоніде Макаровичу! Звертаю вашу увагу на те, що біля мікрофонів стоїть дуже багато депутатів. Просив би давати більш лаконічні відповіді. І прошу на моє запитання відповісти однослівно: “так” або “ні”. Як на вашу думку, чи мають моральне право сидіти серед членів Президії Верховної Ради три народні депутати – Білоблочкий, Печеров і Шульга, які голосували проти постанови Президії Верховної Ради, виступали за визнання хунти? Чи маєте ви намір як Голова Верховної Ради поставити питання про увільнення цих депутатів від обов’язків голів постійних комісій? Прошу відповісти коротко.

КРАВЧУК Л. М. Я вважаю, і це запропонувала група депутатів – Євтухов, Сухий і Залудяк, – що, враховуючи ту ситуацію, яка сталася і той драматизм і важливість особистої позиції кожного Верховна Рада повинна поставити питання про довіру до членів Президії. Давайте ми спочатку вирішимо це питання, потім будемо вирішувати інші питання.

Моя особиста позиція така. Зараз є злочинці, вони мають бути віддані правосуддю. І є люди, які не визначились, і вони мають самі визначитися сьогодні, враховуючи ту ситуацію таємності. Я сказав, будемо жити за своїми законами, тому що не вважаємо законним рішення групи Янаєва.

Запитання. “Чому вся комуністична преса України друкувала розпорядження хунти?” Газета сама вирішує, що друкувати. Тому ви у редакторів і запитайте.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Третій мікрофон.

ЗІНЧЕНКО А. Л., голова підкомісії Комісії Верховної Ради Української РСР з питань народної освіти і науки (Замостянський виборчий округ, Вінницька область).

Шановний Леоніде Макаровичу! Є неспростовані факти масового запровадження надзвичайного стану на підприємствах республіки, в районах і областях. Як ви реагували на це і як будете реагувати стосовно таких посадових осіб у Радах? Зокрема, це стосується керівництва Вінницького облвиконкому, яке вже 19 числа запроваджувало надзвичайний стан в області, а звіди й пішли розпорядження по підприємствах. Мені особисто робітники Вінницького заводу ДПЗ-18 22 серпня дали документ з посиленням на оцю першу постанову ДКНС. Отже, як ви реагували, бо ви мусили б це знати, і як ви будете реагувати на поведінку таких посадових осіб?

КРАВЧУК Л. М. Я хочу внести з цього приводу пропозицію. Щоб це не було ось так від мікрофона, то я вважаю, що ми маємо утворити комісію, яка б усі ці питання вивчила і внесла пропозиції на сесію Верховної Ради. А Рада має відповідно реагувати. “В одному із своїх останніх виступів Горбачов посилався на домовленість керівників республік прискорити підписання Союзного договору. Це дійсно так? Ви також підтримали цю пропозицію?”

КРАВЧУК Л. М. Ні, я такої пропозиції – про прискорення підписання – не підтримав. Я сказав, що наша Рада прийняла відповідні рішення, ми їх будемо розглядати, і яке рішення виробимо, з таким і вийдемо.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Перший мікрофон.

ЗБІТНЄВ Ю. І., заступник голови Комісії Верховної Ради Української РСР у справах молоді (Гагаринський виборчий округ, м. Київ). Шановний Леоніде Макаровичу! Я не буду вас звинувачувати в нерішучості протягом попередніх днів, хоча ця нерішучість була. Я не буду вас звинувачувати в непоінформованості, хоча представники всіх політичних партій і рухів принесли й поклали вам на стіл свої листи й заяви, представники багатьох консульств висловили свою редакцію. Я не буду говорити про те, що, вийшовши з ЦК КПУ, ви забули сказати, що Назарбаєв вийшов з ЦК КПРС, а якщо ви вийшли з ЦК КПУ, значить, ви визнали незаконність цих дій. Я не буду ще раз про це говорити.

Хочу запитати вас: якщо ви тоді були рішучі, то чому ви сьогодні нерішучі, коли знаєте, що представники деяких державних міністерств, окремі голови Рад підтримали цей надзвичайний стан? Чому сьогодні ви нерішучі, чого ви хочете тоді добитися?

КРАВЧУК Л. М. Я, шановний народний депутате Збітнєв, хочу добитися і добиватимуся, скільки у мене вистачить сил, щоб на Україні не було беззаконня. Я запропонував утворити спеціальну комісію. Якщо все це, про що ви кажете, справді було – треба це вивчити. Тому що з ваших слів ставити на голосування, або робити якусь заяву я, Голова Верховної Ради, не можу. Я розумію, для чого дію і як я дію. Для мене найголовнішими є Конституція і закон. Комісія все вивчить і внесе на розгляд Верховної Ради. Обговоримо і відповідно проголосуємо. Моя особиста позиція – якщо виявиться, що хтось з керівників будь-якого рангу приймав рішення про підтримку рішень цього ДКНС, я буду голосувати і вимагати звільнення з роботи.

ГРИНЬОВ В. Б. Леонид Макарович, у меня есть вопрос маленький. Технический вопрос, в общем-то мелкий, но я считаю, что очень важный. Скажите, пожалуйста,

насколько отвечают реальности данные о том, что перед звонком Чичеватова вам был звонок Гуренко?

Второе. Насколько отвечают, опять же, действительности данные о том, что вам все-таки предложили провести встречу с генералами не в вашем кабинете, а в кабинете ЦК КПУ?

И еще один вопрос, для уточнения ситуации. Сколько звонков от председателей областных исполнительных комитетов вам было в первой половине дня и в течение дня 19 августа и как эта динамика звонков развивалась по мере развития событий?

КРАВЧУК Л. М. Дійсно, це деталі, але якщо ви хочете, то я маю бути перед вами правдивим. Спочатку я дізнався, що введено надзвичайний стан, якщо чесно сказати, від Станіслава Івановича Гуренка. Я запитав, звідки він знає. (Ш у м у з а л і). Він відповів, (О п л е с к и) що йому подзвонив генерал Чичеватов. Після цього Чичеватов подзвонив мені, пояснюючи, що він не знав мого телефона, тому подзвонив першому Гуренку. (О п л е с к и).

А генерал Варенников, як я дізнався, запропонував провести зустріч в Центральному Комітеті Компартії України. Я сказав, що ми будемо проводити її у Верховній Раді, бо влада тут.

Як розвивались події. Ви бачите, яка ситуація зараз? Наш народ (я про це говорив, а народ – це й керівники різних ланок) завжди думає, як, де і коли чинити. 19 серпня, я розумію, я можу пояснити це, що люди збиралися з думками, думали, що робити, і було не до дзвінків. Але подзвонив мені зі Львова Давимука, потім подзвонив із Івано-Франківська Яковина, потім Дідик, потім Дем'янов. І більше дзвінків я не мав.

Другого дня вже було трошки більше дзвінків. Але я до цього ставлюся з відповідним розумінням. А 21 їх було ще більше, і так по висхідній. Але я не думаю, що тут були певні наміри. Люди визначалися і думали, як діяти. І я декому дзвонив на перших порах, і мені дзвонили. Гадаю, то не є така принципова ситуація.

“Чи не думаєте ви, що на фоні останніх трагічних подій ми змушені повернутись до питання прямих виборів керівників Рад усіх рівнів? Якщо так, пообіцяйте підтримку цього питання на найближчому засіданні Верховної Ради”. Що значить “пообіцяйте”? Я це запропонував, коли ми обговорювали проект Концепції Конституції, у своєму заключному слові, воно надруковане. Я сказав – якщо Президент обирається всім народом, то й голови повинні обиратись. (О п л е с к и).

Але я хочу, щоб ми тут робили все по порядку. Не варто зараз втягуватись у всезагальні вибори. Тому що потрібно рятувати життя людей, економіку. От ми тут звинувачуємо один одного, але ви врахуйте, що зараз усі в такому етапі. Нервова система напружена, тривожно пульсує кожна клітина... А треба ж організувати виробництво, заготовляти хліб. Завтра ми трошки заспокоїмось, і почнуться будні; магазини, поліція, тепло у квартирі, вода, каналізація все інше. І тоді буде дуже важко пояснити нам, тим, хто сидить зараз тут, чому ж ми не вжили заходів для нормального життя людей. Вони можуть завтра прийти до Верховної Ради і запитати, як їм жити далі. Про це треба думати.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Другий мікрофон.

ВАЛЕНЯ І. Ю., заступник голови Комісії Верховної Ради Української РСР з питань Чорнобильської катастрофи (Комсомольський виборчий округ, Харківська область). Леоніде Макаровичу! У мене до вас багато запитань, але, звичайно, я не можу витратити часу, тому два запитання. Перше: скажіть, будь ласка, чому ви, заявивши в понеділок Єльцину і Варенникову, що ви визнаєте цю банду незаконною, не змогли протягом понеділка й вівторка заявити це публічно перед народом України? Що вам завадило?

І друге запитання. У вас були здорові хлопці в кабінеті такі, як Масик і Гуренко, три офіцери вашої охорони. Що вам завадило зв'язатися по телефону попередньо з Потебеньком і, заручившись підтримкою Конституції, заарештувати Варенникова, який нахабно зайшов до вашого кабінету прямо у Верховній Раді.

КРАВЧУК Л. М. Послухайте мене, шановні друзі. Це все ж таки питання надзвичайно серйозне. По-перше, він не зайшов без мого відома, я сказав генералу Варенникову, що з ним зустрінусь. Це ж не було так, що він зайшов і сказав “руки вгору”. Ми з ним зустрілись для розмови, я собі не уявляю, як це я (навіть і той же Потебенько) в тих умовах, коли діє Комітет надзвичайного стану, міг заарештувати в кабінеті генералів. А що мені заважало? Мені нічого не заважало. Я про це заявив безпосередньо 19 серпня, що не можуть бути визнаними законними дії комітету на території України.

“Відомо, що члени Президії Печеров, Білоблоцький і Шульга виступили за створення Державного комітету надзвичайної ситуації, тобто стали співучасниками у скоєнні злочину. Чи вважаєте ви за можливе подальше перебування тих людей у складі Президії?”

Я вже відповідав на це запитання.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Третій мікрофон.

ПОРОВСЬКИЙ М. І., заступник Голови Народного руху України, голова координаційної ради (Рівненський виборчий округ, Рівненська область). Леоніде Макаровичу! Нещодавно ви підписали договір з РРФСР, був у нас Єльцин. В цьому договорі передбачено співпрацю в економічній, культурній і політичній сферах. Чому ви згідно з цим договором не надали активної допомоги Єльцину, тобто, порушили підписаний вами договір?

І скажіть, якби Єльцин зайняв таку політику, як ви, вичікувальну, чи була б сьогодні перемога? І що ви думаєте робити з такими головами обласних Рад, як Задоя, який видав наказ № 426-... “в связи с введением в отдельных регионах страны чрезвычайного положения создать комитет по чрезвычайной ситуации”, а він сьогодні тут ходив по залу, являючись посібником державних злочинців? У Чернігові голова обласної ради Лисенко і заступник Ковальов визнали і підтримали ДКНС і тут ще таких чоловік двадцять. Що ви думаєте робити з цими людьми? Два такі запитання.

КРАВЧУК Л. М. На друге запитання я вже відповів – утворимо комісію. Для чого ви повторюєте? Я ж відповів на це. Утворимо комісію, вона дасть свої висновки і тоді ми будемо на сесії вирішувати це питання. Я особисто цього не можу вирішити.

Що стосується першого запитання. Я хочу сказати, що з Борисом Миколайовичем Єльциним ми мали розмову щодня, двічі, а то й тричі на день. Справа в тому, що телефони ВЧ у парламенті РРФСР не працювали. Працював лише один телефон, тому що він був поставлений в останню мить і не був зареєстрований. Цей телефон стояв десь у Секретаріаті. Я навіть пам'ятаю його номер 57-422. Я дзвонив, запрошували Єльцина, він мені дзвонив. Одну хвилиночку, ви Герой Радянського Союзу, розумієте, а я просто так.

Я хочу сказати, що ми домовлялися (Єльцин, Назарбаєв і я) координувати: кожен свій крок. Я мушу вам сказати, що Назарбаєв подзвонив Міністру оборони Язову і сказав: “Я прошу вас, ви пройшли війну. Не заплямуйте себе, виведіть війська з Москви. Я прошу вас”. Подзвонив мені і сказав: “Я щойно мав такий дзвінок. Подзвони, будь ласка, Язову і скажи свою позицію”. Це було десь об одинадцятій годині вечора. Я подзвонив раз, другий. Язов не відповідає, відповідає секретар. “Де, – питаю, – міністр, дзвонить Голова Верховної Ради”. – “На засіданні ГКЧП”. – “Коли повернеться?” – “Не знаю”.

А вже вирішувався час штурму. Я продиктував. Кажу, передайте Язову, як тільки з'явиться. Голова Верховної Рада України від імені всіх (я навіть дозволив собі таке) вимагає від міністра негайно вивести війська в місця дислокації. Не проллйте крові. Буде біда. Україна тоді ніколи з цим не погодиться. Я приблизно передаю цю розмову. Тільки вже безпосередньо в присутності Юхновського, Ємця, ще когось, не пам'ятаю, і Володимира Борисовича, я ультимативно передав вимогу Голові Верховної Ради Лук'янову. Вимагав від нього негайно припинити і визнати неконституційним Комітет і внести питання на сесію Верховної Ради. Це було, це можна підтвердити документально.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Записку, Леоніде Макаровичу, записку. (Ш у м у з а л і).

КРАВЧУК Л. М. “Загальновідома підбурювальна, провокаційна роль газет “Правда України”, “Радянська Україна”, “Робітнича газета”, “Київський вісник” та інших партійних газет, що дезінформують народ, паплюжать демократичні сили. Отже, вони трубадури перевороту. Чи будуть вони націоналізовані? Осадчук”.

КРАВЧУК Л. М. Ви знаєте, у нас працює комісія, яку очолює народний депутат Чобіт. Давайте, нехай ця комісія продовжить роботу і вносить відповідні пропозиції.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Перший мікрофон.

ДЕПУТАТ (не представився). Леонид Макарович! Я вас вообще-то поздравляю с тем заявлением, что вы сделали, о выходе из соответствующих органов той партии, в которой вы остались. У меня вопрос к вам как Председателю Верховного Совета и как рядовому коммунисту.

А он заключается в том, чтобы вы ответили однозначно “да” или “нет” и после вашего ответа было принято соответствующее решение. Поддерживаете ли вы, чтобы Верховный Совет сейчас принял распоряжение и поручил службам КГБ Украины, Министерству внутренних дел, депутатам всех уровней незамедлительно, с момента принятия голосованием опечатать здание ЦК КПУ до окончания проведения рассле-

довання ролі этой організації в путче и здання всех райкомов, парткомов и т. д. Исполнить это незамедлительно. Если это решение будет, депутаты всех уровней сейчас слушают нас, они пойдут и исполнят наше распоряжение. Ваш ответ, прошу.

КРАВЧУК Л. М. Відповідаю. Я вчора, як ви знаєте, знаходився в Москві, в залі засідань Ради Федерації. Горбачов через кожні п'ять хвилин одержував інформацію, що спалюють документи в Міністерстві оборони, спалюють документи в КДБ, спалюють документи в ЦК.

Приймалися негайні рішення про, як ви сказали, “опечатывание”. Я не маю зараз інформації, що десь спалюють документи. Якщо така інформація є, дайте її, ми приймемо рішення. Дайте офіційну інформацію. Там же давали офіційну інформацію, документи. Полковник давав документи.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Леоніде Макаровичу! Я можу тільки доповнити, що вчора були такі розмови, надходили такі повідомлення до Верховної Ради. Я мав розмову з Головою КДБ Миколою Михайловичем Голушком, який авторитетно заявив, що жоден папірець у Державному комітеті в Києві не знищувався і не спалювався. Він сьогодні виступатиме.

ГРИНЬОВ В. Б. Я розповсюдив серед депутатів проект постанови відносно цього. Якщо ми сьогодні не приймемо постанову про негайне опечатування цих усіх приміщень, то комісія нічого не зможе зробити, об'єктивно інформувати. Проект розповсюджено серед депутатів. (Ш у м у з а л і).

КРАВЧУК Л. М. Може, я закінчу відповідати на запитання?

ГОЛОВУЮЧИЙ. Леоніде Макаровичу, давайте ми по порядку. Я прошу уваги. Є потреба обговорювати цю постанову? Немає. (Ш у м у з а л і).

Тоді дозвольте оголосити... (Ш у м у з а л і).

Я прошу уваги.

Перший мікрофон, будь ласка.

ДЕПУТАТ (не представився). Іване Степановичу, ви ж мені надали слово.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Я хочу просити вас надати можливість виступити депутату Гуренку – першому секретареві ЦК Компартії України. (Ш у м у з а л і).

Прочу уваги, я зачитаю текст постанови. (Ш у м у з а л і). “Постанова Верховної Ради. Проект.. (Ш у м у з а л і).

КРАВЧУК Л. М. Я прошу не порушувати порядку. Коли ми виходимо з постановою, то завжди запитуємо, чи є потреба обговорювати, чи немає. Давайте поставимо це на голосування.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Шановні депутати! Згідно з нашим Тимчасовим регламентом після внесення пропозицій і проектів ми запитуємо депутатів, чи є потреба обговорювати. Я таке запитання поставив, а зал відгукнувся і відгукнувся неоднозначно. Леонід Макарович через це вносить пропозицію проголосувати.

Нагадую, голосування поіменне. Хто за те, щоб не обговорювати проект цієї постанови, а оголосити її і провести голосування, прошу голосувати.

“За” – 169. Рішення не прийнято.

Третій мікрофон, прошу.

МОСКОВКА В. М., секретар Комісії Верховної Ради Української РСР з питань гласності та засобів масової інформації (Ленінський виборчий округ, Харківська область). Я вам хочу нагадати, що у нас надзвичайна сесія. Учора ми дивилися, як діяли народні депутати Росії, там ніяких зволікань процедурних не було. У нас є текст постанови, ми всі маємо проголосувати.

ГОЛОВУЮЧИЙ. З мотивів голосування? Другий мікрофон, будь ласка.

ЧОРНОВІЛ В. М., голова Львівської обласної Ради народних депутатів, голова виконкому (Шевченківський виборчий округ, Львівська область). Ви нечітко сформулювали питання, у залі був великий шум.

Депутати запитують: голосувати обговорювати чи не обговорювати? Поставте чітко питання – хто за те, щоб не обговорювати? Тоді люди натиснуть кнопку “за”. (Ш у м у з а л і).

ГОЛОВУЮЧИЙ. Ну, я ж дав перший мікрофон.

КРАВЧУК Л. М. Давайте я її прочитаю, оскільки стою на трибуні.

“Про заходи по недопущенню приховування або знищення документів державних органів та Компартії України, які свідчать про їх причетність до спроби військово-партійного перевороту.

Верховна Рада Української РСР постановляє:

1. КДБ УРСР та МВС УРСР негайно опечатати і взяти під охорону документацію та архіви Кабінету Міністрів, Ради Міністрів Кримської АРСР, республіканських міністерств і відомств, виконкомів обласних Рад народних депутатів, ЦК Кримської АРСР, міськомів, райкомів та парткомів на правах райкомів Компартії України.

2. Попередити всіх посадових осіб, усіх громадян України, що винні у приховуванні чи знищенні документів, які безпосередньо стосуються спроби серпневого військово-партійного перевороту, а також осіб, які дають вказівки здійснювати таке знищення чи приховування, розглядатимуться як співучасники злочину.

Постанова вступає в силу з моменту прийняття Верховною Радою Української РСР”.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Чи є потреба обговорювати? Хто за те, щоб не обговорювати, прошу проголосувати.

Голосування проводиться поіменно.

“За” – 199. Рішення приймається. (Ш у м у з а л і). Ставиться на голосування проект Постанови Верховної Ради Української РСР, оголошений тільки-но Головою Верховної Ради.

Усім зрозуміло? (Ш у м у з а л і).

МАТВІЄНКО А. С., голова Комісії Верховної Ради Української РСР у справах молоді (Бершадський виборчий округ, Вінницька область). Я маю право на доповнення до проекту, який розглядається. Прошу правильно підійти до процедури прийняття постанови, тобто прийняти її за основу і проголосувати кожне доповнення, якщо воно є. Не треба порушувати встановленого нами порядку.

Я особисто голосуватиму за цю постанову, але вважаю, що необхідно було б доповнити перший пункт, оскільки ми повинні знати правду про діяння всіх органів, громадських організацій і рухів. Тому я пропоную після слів “Компартії України”, дописати “інших політичних партій, громадських організацій та рухів”. (Ш у м у з а л і).

СКОРИК Л. П., доцент кафедри архітектури Київського державного художнього інституту (Артемівський виборчий округ, м. Київ). Я прошу дати і мені слово. (Ш у м у з а л і).

КРАВЧУК Л. М. Дайте можливість виступити Ларисі Павлівні. Мені приємно з нею спілкуватися.

СКОРИК Л. П. Я прошу дати мені слово.

Тільки-но виступав представник вірного помічника партії – комсомолу. Я думаю, що товариш Матвієнко дещо помилився, пропонуючи опечатати архіви демократичних партій і рухів на Україні. Вони не мали жодної причетності до цього ганебного перевороту, і комсомол не має ніяких підстав висувати таку ганебну пропозицію.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Прошу... (Ш у м у з а л і). Оголошується перерва на 30 хвилин.

(П і с л я п е р е р в и)

ГОЛОВУЮЧИЙ. Час перерви закінчився. Прохання до депутатів зайняти свої місця.

Шановні товариші депутати! Я прошу займати місця і зачинити двері. Увага! Сьогодні у нас надзвичайна ситуація, надзвичайна сесія, то давайте все-таки наберемося надзвичайного терпіння і поваги депутата до депутата.

Я прошу включити табло, щоб ми знали, скільки в Леоніда Макаровича залишилося часу, скільки він використав. Ми з вами проголосували, що постанову обговорювати не можна. Але після цього ряд депутатів попросили слова з мотивів голосування. Слово їм було надано. Коли підійшла черга народного депутата Гуценка, то з невідомих причин група депутатів щось почала з'ясовувати. Нам здається, що це неетично, взагалі не підлягає ніякому...

Тому є таке прохання. Підійдіть до першого мікрофона, ми вам надамо слово. Давайте ми все-таки з повагою поставимося до доповідача, надамо можливість використати час, відведений на запитання і відповіді, а потім перейдемо до обговорення тих чи інших постанов. Але щоб уже нам бути взаємно ввічливими, ми повинні вислухати з цього приводу і народного депутата Гуценка. А зараз для пропозиції слово від першого мікрофона – депутату Павличку. Будь ласка, перший мікрофон.

ПАВЛИЧКО Д. В., голова Комісії Верховної Ради Української РСР у закордонних справах (Збараський виборчий округ, Тернопільська область). Шановні депутати! Я звертаюся до вас усіх. Ми надто збуджені сьогодні. В такій емоційній атмосфері ми можемо загубити головне. Я звертаюся до всіх зі словами Вольтера, який сказав: “Я демократ, я ненавиджу думку свого противника, але я готовий померти за те, щоб він мав право її висловити”. Я хочу, щоб ми знали і відразу настроїлися на три головні рішення, без яких звідси не повинні вийти.

Перше. Проголошення повної незалежності України. (О п л е с к и).

Друге. Передача всіх військових одиниць, дислокованих на території України, під командування Президії Верховної Ради України. (О п л е с к и).

Третє. Повна департизація державних органів України.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Леоніде Макаровичу! Хочу порадитися з вами як з доповідачем. Ми можемо йти двома шляхами. Я вважаю, що зараз потрібно припинити голосування і дати можливість Голові закінчити відповідати на запитання... Якщо ні, то тоді надаємо слово Станіславу Івановичу Гуренку.

Перший мікрофон. Будь ласка.

Товариші, давайте будемо в однакових умовах. Депутати Матвієнко, Скорик виступали з трибуни...

ГУРЕНКО С. І., перший секретар ЦК Компартії України (Іванківський виборчий округ, Київська область). Шановні народні депутати! Я категорично заперечую проти спроб перетворити засідання нашої Ради на суд Лінча над будь-ким.

Я заявляю з цієї трибуни, згоден і готовий дати будь-які свідчення повноважним органам з приводу того, що сталося, дати пояснення з будь-яких питань, що стосуються моєї діяльності як першого секретаря ЦК Компартії України, так і народного депутата. Але я категорично проти того, щоб був запроваджений такий порядок. І я дуже радий, що наші телеглядачі змогли побачити, якою може бути демократія і що нас чекає у випадку, коли переможе диктат. Це вже почалося, уже сьогодні чотири обласні комітети партії незаконно захоплені, уже сьогодні люди викинуті, уже сьогодні над ними твориться насильство. Звичайно, дехто хоче, щоб Верховна Рада освятила це своїм рішенням. Я вважаю, що це незаконний шлях. Можна визначитися сьогодні, яким чином відбуватиметься передача архівів, сьогодні ж дати повноваження групі представників юстиції і прокуратури, щоб вони забрали ці архіви. Але я стою за те, щоб ми не освятили державний переворот. Тому що така редакція, як нам запропонована, говорить про те, що можна припинити діяльність будь-якої виконавчої установи, підкреслюю – будь-якої, починаючи з Кабінету Міністрів, і через три дні там сидітимуть інші люди. Якщо нас це влаштовує, давайте так голосувати, якщо ні – давайте будемо поміркованими. Дякую за увагу.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Шановні товариші депутати! Ми ж проголосували за те, щоб не обговорювати... Це ми даємо слово з мотивів голосування. З мотивів голосування, я підкреслюю. Але давайте діяти за Регламентом, дамо можливість Леоніду Макаровичу закінчити, а потім перейдемо до цього питання.

Будь ласка, Леоніде Макаровичу.

КРАВЧУК Л. М. Я хочу подякувати народним депутатам за те, що дають мені можливість закінчити, тому що важко працювати в умовах, коли з місця перебувають, коли з трибуни відштовхують Голову Верховної Ради. Навіть у такій драматичній ситуації ми повинні поважати один одного і діяти, не порушуючи ні Регламенту, ні закону, коли для цього немає підстав. А якщо є підстави, то її треба обговорити. Будь ласка, другий мікрофон.

ЧОРНОВІЛ В. М. Леоніде Макаровичу! Ви спочатку сказали, що розібратися вам у перші години було непросто, але потім посилалися на різні ніде не зафіксовані вранішні розмови з генералами 19 серпня з вашим тут же правильним розумінням того, що відбувається. Але чомусь ви цього розуміння не повторили ні по радіо, де говорили невідомо про що, ні потім по телебаченню, де взагалі говорили не те, що треба.

Отже, моє запитання таке. Чому ж тоді ви не прислухалися до думки людей? Мабуть, треба було прислухатись до них. Ви самі сказали, що вам уже зранку першими подзвонили з Львівського облвиконкому. Вас не питали, що робити, а вам сказали: “Леоніде Макаровичу, дайте чітку оцінку, що це переворот. Ми її даємо, вже дали заву”. Вас просили зробити те, що робимо ми.

В нас комітет громадянської згоди відразу розіслав по підприємствах уповноважених, і ми одразу були готові, як лиш до нас полізуть, на акт громадянської непокори. Ось такі були до вас звернення, а не розгубленість. Ви на них не зреагували.

Чому ви не пустили мене на засідання Президії Верховної Ради 19 серпня, коли я просив тільки зачитати заяву Львівської обласної Ради. Вона вже у перші години після путчу чітко розібралася, що сталося, і кваліфікувала це не як виступ групи авантюристів, як ви це сьогодні сказали, а як широкомасштабний, антидержавний комуністичний заколот. Чому ви мене не пустили на ці три хвилини? Дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Записку, Леоніде Макаровичу. По першій частині відповідь була. Будь ласка.

КРАВЧУК Л. М. “Чому Голова Верховної Ради або Прем’єр-міністр не поїхали особисто в Крим до Горбачова? Адже надзвичайний стан на Україні не було оголошено, та й хто мав право зупинити керівників республіки на їх території?”. Це перше запитання.

Ну, мабуть, не всі депутати розуміють, яким є режим Президента, навіть при не введенні надзвичайного стану, навіть коли б Горбачов був би не усунений від влади. Ніхто не може пройти в резиденцію без згоди самого Президента. Ніхто! Є охорона, до якої входить до 32 осіб, є керівник охорони, і тільки він вирішує питання, кому можна пройти до Президента за погодженням лише з ним.

Коли Президент був заарештований, не було ніякої можливості з ним зв’язатись. І нас ніхто не прийняв би, якби ми приїхали. Але я попросив Миколу Михайловича Голушка, щоб він спробував це зробити через Кримський КДБ. Зважаючи на те, що існують відповідні стосунки, вони разом працюють (я так кажу Миколо Михайловичу?), і керівник Кримського обласного управління КДБ зробив таку спробу. Він підійшов тільки до першої лінії варті, і йому сказали, якщо він звідси не вийде, то буде застосовано зброю. Ви ж розумієте що означає така спроба. Це серйозні речі, ви не бачили, що було.

Далі записка депутата Мокіна: “Чому, якщо на Україні не вводився надзвичайний стан, замовкло Українське радіо і телебачення?” Ну, це неправда.

Це вже пояснював і голова Держтелерадіо, і йшла мова на Президії. Був понеділок, а в понеділок до 16-ої години телебачення завжди не працює. А з 16-ої години почали працювати.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Третій мікрофон.

СКАЛЬСЬКИЙ В. В., голова Городоцької районної Ради народних депутатів, голова виконавчого комітету (Городоцький виборчий округ, Хмельницька область). Леоніде Макаровичу! Ви у своєму виступі сказали, що ми будемо опиратись на народ і злегка зауважили, що схильні підтримати департизацію всіх правоохоронних органів. Як ви думаєте, чи буде можливість виконувати наші закони на всіх рівнях Рад, коли у нас існує ЦК КПРС і ЦК КПУ, які вже довели свою злочинність у ці тривожні дні в ряді областей України? Ваше ставлення до призупинення діяльності КПРС і КПУ і розслідування всіх злочинів – як минулих, так і теперешніх – і до наступного розпуску цієї партії?

КРАВЧУК Л. М. Тут два запитання. Що стосується департизації Рад, то таку пропозицію вніс народний депутат Павличко, і я вважаю, що за неї потрібно проголосувати. Як проголосуємо, так і буде. Проголосуємо за те, щоб усі народні депутати, хто працює, припинили своє перебування в партії на той час, і за те, щоб не було партійних структур, в тому числі у державних виконавчих органах, так і буде. Сформулювати тільки потрібно. Хіба можна на слух такі речі сприймати, шановні товариші?

Тепер про моє ставлення. Я не можу це заявити сьогодні без висновків комісії, я підкреслюю. Комісія має все вивчити, внести пропозицію, внести проект постанови, ми маємо обговорити, а тоді будемо за це голосувати.

Я підтримую Івана Степановича. Навіть буде надзвичайний стан, навіть будь-який стан, якщо ми – народні депутати і якщо ми за демократичні процеси, за правову державу, то не маємо права відступати від закону, Конституції незалежно ні від чого. Якщо є потреба щось змінити – давайте змінимо, проголосуємо, а потім будемо діяти. Тому що, я повторюю, це дуже важливі речі. Демократія може втратити на цьому.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Записку, Леоніде Макаровичу.

КРАВЧУК Л. М. “Как председатели областных Советов доложили вам о выполнении постановлений ГКЧП, и требовали ли вы лично их докладов?” Це – депутат Сметанін. Так я розумію? Ось тут сидить голова Вінницької обласної Ради Дідик, є ті голови, з якими я говорив. Я говорив, що ми не визнаємо на території України дію законів ДКНС до того часу, поки не розгляне це питання сесія Верховної Ради СРСР і сесія Верховної Ради України, і прошу відповідно діяти.

І прошу ще одне. Робіть це дуже ретельно, вивчайте, не дайте ніяких підстав, щоб ввели надзвичайний стан. Так було.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Перший мікрофон.

ЛИСИЦЬКИЙ В. І., народний депутат СРСР. Я маю запитання від групи депутатів, яке підписали: Лисицький, Таланчук, Бондаренко, Бурих і Яворівський: “20 серпня, приблизно о 17.40 Голова Верховної Ради СРСР Лук’янов, посилаючись на розмову з вами, сказав народним депутатам СРСР, що, можливо, надзвичайний стан буде введений на Західній Україні, в Криму, і, мабуть, у Києві”. Чи була така розмова? І взагалі, як ви прокоментуєте цю заяву товариша Лук’янова?

КРАВЧУК Л. М. Я категорично відмітаю брехню депутатів і Лук’янова. Я з Лук’яновим говорив один раз за весь час, у присутності депутатів Гриньова, Юхнов-

ського та Ємця. Я поставив йому ультиматум. Більше я з ним ніякої розмови не мав ні на початку, ні в кінці. За цей час ні з ким із членів так званого ДКНС я контактів не підтримував. Тільки тоді, коли хотів передати їм одну інформацію, але, на жаль, не зміг.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Перший мікрофон.

ЛИСИЦЬКИЙ В. І. Справа в тому, що товариш Лук'янов цю заяву зробив не мені особисто, а групі депутатів від України, там був депутат Челищев і ще 10-15 осіб. Дякую.

КРАВЧУК Л. М. Я підкреслюю, що Лук'янов є державний злочинець і брехун, він оббрехав Президента, він рвався до влади, він зараз оббріхує всіх, і вірити Лук'янову не можна.

Знову пишуть, чи міг я заарештувати генералів. Я вже на це запитання відповідав.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Другий мікрофон.

ЛУБКІВСЬКИЙ Р. М., член Комісії Верховної Ради Української РСР у закордонних справах (Яворівський виборчий округ, Львівська область). Леоніде Макаровичу, що відомо вам, Уряду, голові парламентської комісії Дурдинцю і Державному міністру Марчуку про приїзд Язова на територію України, конкретно до Яворівського полігону, приблизно за тиждень до державного перевороту? І в зв'язку з цим, що це: порушення територіального суверенітету, порушення морального суверенітету? Яка ваша особиста і керівників Уряду думка про дії керівництва Кримської Автономної Республіки, яке в той час чи пізніше теж мало стосунки, з одного боку, з військовими, з Язовим? І яке, на вашу думку, їхнє ставлення, насамперед, до перевороту і до рішення цього комітету – так званого ДКНС? Дякую.

КРАВЧУК Л. М. Я хочу вам повідомити, що про приїзд Язова до округу я не знав. І він навіть не зробив спроби подзвонити мені. Він приїхав до себе у війська і керувався тим. Я для того і в своїй доповіді наголосив, що ми маємо визначитись відносно статусу військ, які розташовані на території України, прийняти відповідну постанову, щоб більше цього не було, щоб я знав, де вони дислокуються, куди пересуваються війська, що там будеється, де будеється, щоб я міг поінформувати Верховну Раду. Я зараз абсолютно нічого не знаю. (Ш у м у з а л і). Так, і командував, якщо треба, хоч я й не генерал. (О п л е с к и).

ГОЛОВУЮЧИЙ. Другий мікрофон, будь ласка.

ЛУБКІВСЬКИЙ Р. М. Друге запитання, яке я поставив у зв'язку з порушенням територіального статусу нашої республіки – про ставлення керівництва Кримської Автономної Республіки до факту перевороту і, зокрема, до комітету ДКНС? Ваша оцінка?

КРАВЧУК Л. М. Я не маю документів. Зараз я попросив, щоб мені дали документи, які там приймалися. З главою Кримської Автономної Республіки (він дзвонив мені) ми спілкувалися, й він мені говорив, що вони діють відповідно до ситуації. Я запитав: "Підтримуєте Ви ДКНС? Він сказав: "Не підтримуємо". Ось яка була телефонна розмова.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Третій мікрофон.

КРАВЧУК Л. М. Я ж кажу – документів у мене немає.

КОЛІНЕЦЬ В. В. Шановний Леоніде Макаровичу! Ви у своєму виступі жодним словом не обмовилися, що частина депутатів Верховної Ради, яка входить до складу Народної ради, починаючи з 19 серпня, безперервно засідала поряд із засіданнями Президії. Чи для вас як Голови Верховної Ради не існує оця друга половина парламенту, яка називається Народною радою? Це перше.

І друге запитання до вас як до колишнього ідеологічного працівника Комуністичної партії. Скажіть, будь-ласка, що ви вважаєте ідеологічною основою цього контрреволюційного заклоту? Хто її формував – чи то Рух, чи то республіканська партія, чи інша якась партія? І чи може бути після цього така партія в рамках закону? Дякую.

КРАВЧУК Л. М. Я свідомо обійшов перше питання, тому що від Народної ради виступатиме народний депутат Юхновський. Але для вас усіх і для людей, які нас слухають, я мушу сказати, що в перший день цього державного перевороту Народна рада чітко визначилась і заявила, що вона проти нього. Як чітко визначився і Рух. Але про це скаже народний депутат Юхновський. Що стосується другого запитання про ідеологічну базу цього всього...

Ідеологічною базою є та ідеологія, яку утверджували ми в нашій країні. Але я хочу сказати: не тільки комуністична ідеологія призводить до переворотів, перевороти відбуваються дуже часто і в тих країнах, де зовсім немає комуністичної ідеології.

Справа тут не в ідеології, а в цьому конкретному випадку в законах, у конституційних нормах, механізмах, які можуть до цього призвести. А у нас вони знаходяться в зародковому стані. Я і говорив – мають бути такі механізми, які гарантували б народові і юридично, і фактично, і законно в межах Конституції, що не може статися такого, незалежно від ідеології.

“Чи повідомляв вас ЦК КПУ про зміст інструкцій, які вони одержували від Секретаріату ЦК КПРС?”

Я вже сказав – ні, не повідомляв. Я дізнався про ці інструкції з програми “Час”, коли про це сказав Президент і перший секретар ЦК Компартії Казахстану Назарбаєв.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Перший мікрофон.

ПІСКУН О. І., член Комісії Верховної Ради Української РСР з питань державного суверенітету, міжреспубліканських і міжнаціональних відносин (Зарічний виборчий округ, Сумська область). Леоніде Макаровичу, ви зараз говорили, що коли у вас були генерали, ви їм чітко сказали, що це неконституційний комітет. Але ми про це дізналися тільки сьогодні, про вашу тодішню оцінку неконституційності цього комітету.

В той час, коли ви передавали привіт від Варенникова Крючкову, Єльцин видав Указ, у якому оголосив цей комітет злочинним. Іван Федорович Драч, Народна рада, інші партії прийняли 19 серпня звернення. В ньому сказано: в першому реченні – “вчинено державний переворот”, в останніх реченнях – “закликаємо громадян України не підкорятися розпорядженням самочинних комітетів”. У цей же час у Києві була випущена листівка, де розкрита позиція Єльцина, Народної ради й ваша позиція.

У мене запитання узагальнююче, його порушував Колінець. Ваша оцінка власних дій, оцінка дій більшості у Верховній Раді, оцінка дій голови Комісії з питань державного суверенітету, який за належними йому функціями мав скликати цю комісію і дати оцінку ДКНС, ваша оцінка дій опозиційних партій, позиції Компартії України?

І останнє. Чи підтримаєте ви сьогодні запропонований Павличком і Народною радою проект (він є) проголошення Акта державної незалежності і всіх атрибутів державної незалежності України: армія, гроші й таке інше? Там перераховано в постанові.

КРАВЧУК Л. М. Тут дуже багато запитань. Я просив би якось регулювати, Іване Степановичу. Все ж таки ми домовлялися, що буде одне запитання. Я не можу...

ГОЛОВУЮЧИЙ. Якось ми сьогодні надто демократичні, Леоніде Макаровичу. Отже, перша частина запитання про те, що депутат Піскун тільки сьогодні довідався про вашу позицію.

КРАВЧУК Л. М. Ну, я не знаю. Мабуть, депутат Піскун не читав інтерв'ю і не чув мої виступи по Українському телебаченню. Раджу почитати. Але не про це йдеться. І щодо його зауваження, що, мовляв, от Народна рада зібралася і все засвідчила, й надрукувала. Коли б я був Президентом і мав конституційне право видавати укази, як Єльцин, а такого указу не видав би, то ви б мали до мене претензії. Я ще раз вам нагадую, що я підписую рішення Президії. Була запропонована резолюція, я її прочитав, від депутатів виступив Юхновський, але Президія її не прийняла. Отже, я не міг підписати і розпорядитися надрукувати. Моя позиція була з самого початку такою – визнати комітет незаконним. А якщо ви візьмете стенограму засідання Президії, то побачите, хто і як голосував. І не варто зараз увесь час повертатися до цього питання.

Я підтримую позицію тих народних депутатів, що випливає з Декларації, яка фактично там проголошена, про незалежність України. (О п л е с к и).

“Чому ввечері 19 серпня ви заявили в присутності багатьох депутатів, що Єльцина і Назарбаєва підтримувати не будете?”

Не так було. Я сказав, що не хочу більше вдаватися до особистостей. Я буду підтримувати Росію, я буду підтримувати Казахстан, я буду підтримувати народ, але я не хочу сьогодні підтримувати одного, а завтра засуджувати. Сьогодні ви й інші зустрічали когось як героя, а завтра той герой починає змінювати свою позицію, і вже він не є для нас героєм. То одне, то інше, а я не можу хилитися то туди, то сюди. Я буду підтримувати Росію й інші народи, які виступатимуть за суверенітет, за незалежність, за демократію, за законність, за правопорядок.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Другий мікрофон.

КЕНДЗЬОР Я.-П. М., заступник голови Комісії Верховної Ради Української РСР з питань культури та духовного відродження (Сокальський виборчий округ, Львівська область). Леоніде Макаровичу, моє запитання десь перегукуватиметься з тими, на які ви вже відповідали, але я хочу сягнути в глибину ось цього запитання, яке я поставлю.

Дуже часто на цій трибуні у своїх публічних виступах ви гарно заявляли про те, як будете відстоювати суверенітет України. Інколи клялись його відстоювати до кро-

ві. У зв'язку з тим, що у вас уже дві булави гетьманські – одна зі Львова, друга із Запоріжжя, чи не пора було б зараз, коли для України справді настав день, хвилинка, проявити себе гетьманом, скористатися булавою, і навіть, можливо, ще й більше, щось із не записаних вам повноважень використати? Так, не маючи за собою ні танків, ні армії. Але ви мали за собою народ, який прагне незалежності. І ви у перші години не скористалися тим вашим правом, не сказали народові правди, що вам був поставлений ультиматум. Чому ви цього не зробили? Вся Україна – ну, хай не вся, можливо, десь оті керівники, котрі заявили про негайну підтримку цього комітету, якусь би частинку народу стримали, але за вами пішла б уся Україна. І ви сьогодні не виглядали б отаким, як виглядав наш шановний президентик – маленький, нікчемний, якого поставили перед телекамерами і з прес-конференції якого було видно, що він нічого з цієї ситуації не збагнув.

Сьогодні ви, до речі, виглядали в чомусь аналогічно. Даруйте за відвертість, але так. Чому ви не звернулися до народу за підтримкою?

КРАВЧУК Л. М. Я ще раз підкреслюю, що на Україні надзвичайного стану не було введено. У нас ритм життя був нормальним. Ніяких танків, нічого на вулицях не було. І у мене не було потреби звертатися до народу, щоб він щось захищав. Я у доповіді сказав і зараз повторю: давайте ми припинимо використовувати красиві слова, які йдуть, звичайно, на народ і які його збуджують, а приймемо сьогодні постанови, які нададуть права Голові Верховної Ради діяти відповідно.

Коли я запропонував таку постанову, вірніше, вона була внесена на сесію, то ми її тут не прийняли. Для чого ж ви хочете, щоб я взяв кришталеву булаву, яку мені подарували у Львові, і пішов з тією булавою воювати проти танків? Вона розіб'ється об цю трибуну. Це ж реальний факт. Немає ні механізмів, ні законів, ні прав, а Кравчук буде виходити і розмахувати кришталевою булавою. Це просто несерйозно, вибачте на слові. А ваше сприймання мене?!

Але я гадаю, що мене сприймаєте не тільки ви, а сприймає народ України, який слухає нас. Він робитиме остаточний висновок, хто є хто. Хто працює і захищає, а хто зараз хоче бути героєм 24 серпня 1991 року. (О п л е с к и).

І я хочу ще раз сказати вам, що я 19 серпня 1991 року не мав автобусів ні зі Львова, ні з Івано-Франківська, ні з Тернополя. А зараз вони їдуть. Це також треба мати на увазі. (Ш у м у з а л і). Зараз я також їх не закликав, а вони їдуть. Вони чинять, як кажуть, правильно чи неправильно, це їх право, вони можуть їхати.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Записку, Леоніде Макаровичу.

КРАВЧУК Л. М. Я завершу. Але 19 серпня у деякого вже нервова система похитнулася. Я чув тембр голосу 19 серпня деяких “героїв”, які сьогодні хочуть говорити більш гучним голосом. То не треба зараз кожному ставати героєм. Правильно сказав хтось на сесії Верховної Ради і на мітингу, здається, Яковлев, що у нас будуть з'являтися “герої” і з кожним днем все більше. Але 19 серпня я не чув голосу ні від кого, а протокольне те, що я сказав народові України, є.

І не треба жодних інсинуацій. Я їх відкидаю.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Записку, Леоніде Макаровичу.

КРАВЧУК Л. М. “Чи вносив хтось із членів Президії Верховної Ради проект про підтримку “ГКЧП”? Якщо так, то хто саме вносив і хто персонально його підтримував?”

Ніхто не вносив про підтримку, ніхто. Не голосували за резолюцію. А хто не голосував ви знаєте.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Третій мікрофон.

ВИНОГРАДСЬКИЙ М. П., начальник Ленінського районного відділу внутрішніх справ м. Миколаєва (Ленінський виборчий округ, Миколаївська область). Шановний Леоніде Макаровичу! Ваші відповіді на запитання народжують питання сумніву. Але я хочу запитати більш-менш коротко.

Перше запитання: чому на території суверенної України, яка проголосила Декларацію про суверенітет, ви завжди це підкреслюєте, звільняла, так би мовити, Горбачова з полону Російська Федерація?

Друге запитання. Російські “Вести” назвали вас політиком із провінції, або провінційним політиком. Я не берусь про це судити. Це їх право. Але у мене в цьому ракурсі до вас запитання на перспективу. Ви людина, яка буде висувати свою кандидатуру на президента України?

КРАВЧУК Л. М. А що я про це сказав?

ВИНОГРАДСЬКИЙ М. П. Якщо будете. Я не сказав, що ви висуваєте, я сказав на перспективу. Тому скажіть, будь ласка, яких помилок ви припустилися в цей скрутний час, який був у вас як людини і як Голови Верховної Ради. Що вам заважало: чи відсутність мужності, чи відсутність далекоглядності політика?

КРАВЧУК Л. М. Гадаю, що в цій ситуації я припустився однієї помилки: не скликав 20 серпня сесію Верховної Ради. Щодо всього іншого я діяв по честі і совісті, а цю помилку свою визнаю.

“Чому ви жодним словом не згадали про ситуацію в Криму і роль законності дій народного депутата Багрова?” Я про це вже говорив.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Перший мікрофон.

МАСЛЮК Г. Є., член Комісії Верховної Ради Української РСР з питань економічної реформи і управління народним господарством (Петровський виборчий округ, Донецька область). Леонід Макарович! Вы знаете, что за годы тоталитаризма Украина потеряла больше людей, чем за все войны вместе взятые за этот же период. Почему вы не приняли активных действий для того, чтобы воспрепятствовать установлению тоталитарного режима? Ведь это было самое страшное, что только можно было предусмотреть.

КРАВЧУК Л. М. Повторіть, будь ласка, дуже погано чути.

МАСЛЮК Г. Є. За годы тоталитаризма Украина потеряла больше людей, чем за все войны вместе взятые за этот же период. Установление тоталитарного режима – это самый страшный сценарий, который только можно предусмотреть. Почему этому не было противопоставлено никаких активных действий? Это – первое.

Второе. Вы располагаете информацией, какие органы, вернее, органы каких политических партий, движений поддержали постановление ГКЧП, как это сделали отдельные органы Компартии Украины?

КРАВЧУК Л. М. Я не маю таких матеріалів зараз, а тому я і запропонував утворити комісію, яка б дала Верховній Раді повну картину тієї ситуації. Може, не потрібно двічі, тричі ставити те ж саме запитання?

ГОЛОВУЮЧИЙ. Записку.

КРАВЧУК Л. М. “Як ви ставитесь до таємного листа Секретаріату ЦК Компартії Союзу про підтримку перевороту і до реакції ЦК Компартії України?”

Я про своє ставлення сказав і про свої дії у зв'язку з цим також висловився.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Другий мікрофон.

СТЕЦЬКІВ Т. С., член Комісії Верховної Ради Української РСР у питаннях законодавства і законності (Мостиський виборчий округ, Львівська область). Леоніде Макаровичу! Щойно ви зробили заяву, що виступаєте за політичну незалежність України. Але чи вважаєте ви, що незалежну Україну можна будувати руками злочинців? Якщо так, то Україна може перетворитися на комуністичний заповідник, бо ряд посадових осіб, військових чинів виступили за відверту підтримку перевороту. Якщо ні, то чому ви не дали чіткої, я повторюю, чіткої і однозначної оцінки діям членів Президії, посадових осіб і як ви ставитесь до того, що прокурор Потєбенько досі не порушив жодної кримінальної справи по факту співучасті в державному перевороті?

КРАВЧУК Л. М. Повторюю ще раз. Є емоції, а є реальні справи. Для того, щоб людину назвати злочинцем, потрібно це обов'язково довести судовими та іншими органами, її причетність. Тоді це буде все, і ми проголосуємо з вами як належить. Я за те, щоб державні злочинці будь-якого рівня обов'язково були покарані. Але кара має базуватися на законі і на вивченні цього питання. Зопалу цього робити не можна, бо вернемося до страшних років, які ми пережили. Не доведи боже, нам це ще раз пережити.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Записки.

КРАВЧУК Л. М. І те, і те. Все разом має бути.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Записки, Леоніде Макаровичу.

КРАВЧУК Л. М. “Прошу відповісти, що ви як член Політбюро зробили, щоб комуністи в областях не створювали комітетів з надзвичайної ситуації?”

Оскільки я був відокремлений від інформації абсолютно, я не знав, що діялося в ЦК, які рішення приймалися і які документи направлялись в області. Я не знав абсолютно нічого ні про інструкції, ні про утворення з цього приводу. Я про це вже говорив.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Третій мікрофон.

РЕБРИК Б. В., голова підкомісії Комісії Верховної Ради Української РСР у справах ветеранів, пенсіонерів, інвалідів, репресованих, малозабезпечених і воїнів-інтернаціоналістів (Тисменицький виборчий округ, Івано-Франківська область). Леоніде Макаровичу! Хунта ДКНС у своїй першій постанові сказала, що надзвичай-

ний стан вводиться на окремих територіях, а на яких саме – не зазначалося. Чи не думаєте ви, що коли б Єльцин не зайняв таку позицію, яку він зайняв, а сказав – будемо чекати до сесії, то сьогодні ми б з вами ось тут на Україні не розмовляли, не було б і цієї сесії, а був би надзвичайний стан? Це одне.

І друге. Чи знаєте ви про існування на Україні громадської організації “Єдність” (вона зареєстрована)? Це “Єдинство” ще за добу до перевороту знало, які саме перші постанови виніс отой ДКНС.

Дякую.

КРАВЧУК Л. М. Я вважаю, і це оцінка не тільки моя, це оцінка всього нашого народу, що Москва, насамперед Москва, виявила мужність, і народ Москви відстояв демократію.

Але я у вашому запитанні відчув невір’я в сили українського народу, і мені це прикро. Я переконаний в тому, що коли б танки вийшли на вулиці Києва, народ України їх би зупинив. Народ України має достатньо сили, щоб (незалежно від того, де що робиться) відвоювати свою власну позицію. Якщо ми за суверенітет, за самостійність, то як можна не вірити в те, що ми самі можемо відстояти себе, а не чекатимемо поки нас хтось захистить.

Я вірю в свій народ, в його сили і на цьому стою.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Записка, Леоніде Макаровичу.

КРАВЧУК Л. М. “При беседі з путчистами, Варенниковим присутствовал первый секретарь ЦК Компартии Украины Гуренко. На чьей стороне он стоял, что он сказал или он присутствовал как посторонний наблюдатель?”

Під час зустрічі з Варенниковим Станіслав Іванович участі в розмові не брав. Але після того ми мали бесіду, і він висловив свою точку зору, яка полягала в тому, що нам потрібно все робити, аби не допустити введення на Україні надзвичайного стану.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Перший мікрофон, будь ласка.

ГУСЄВ В. І., директор середньої школи № 92 м. Донецька (Кіровський виборчий округ, Донецька область). Леонид Макарович! Еще 19 августа депутаты города Донецка приняли решение, в котором записали, что созданный комитет незаконен, и подготовили обращение к вам, в котором настаивали на скорейшем созыве сессии Верховного Совета. 20 августа депутаты шахты “Лидиевка” (их было человек 200-300) тоже единогласно признали этот комитет незаконным.

Скажите, почему отдельным членам Президиума Верховного Совета понадобилось три дня для того, чтобы разобраться в ситуации?

КРАВЧУК Л. М. Це запитання до членів Президії, до яких ви можете звернутися. А щодо того, чому ми не зробили цього своєчасно, я вже дав пояснення і визнав, що це потрібно було зробити.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Другий мікрофон.

ЗАЙКО Я. Я., редактор газети “Голос громадянина” (Богунський виборчий округ, Житомирська область). Леоніде Макаровичу, ви як Голова Верховної Ради України мали всі повноваження, всі права скликати позачергову сесію Верховної Ради. Ви

сказали, що не визначились щодо цього. Але вся Народна рада (ми тоді стояли у фойє і просили дозволу прийти на засідання Президії) наполягала на проведенні сесії. Була підписана більшістю, 75 депутатів поставили підпис. Можливо, і більше, 113 депутатів Верховної Ради підписали заяву з вимогою проведення сесії. Ви заборонили це. Чому?

Друге запитання.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Давайте по одному.

КРАВЧУК Л. М. Одне запитання, інакше не матимуть можливості виступити усі бажаючі.

Отже, я про свою позицію сказав. Коли ми зібралися 19 числа, йшла мова про сесію. Я як Голова Верховної Ради маю право скликати сесію. Однак, члени Президії, вони тут присутні, сказали, що оскільки сесія надзвичайна, скликається в надто драматичний час, потрібно оформити її скликання Указом Президії Верховної Ради. Ось так ми вирішили. Президія Верховної Ради прийняла це рішення досить пізно, я про це також сказав.

“Якщо ми вас правильно зрозуміли, то відносно Росії ви зайняли позицію: “моя хата скраю”, бо в Україні не було введено особливого стану”.

Ну що значить “моя хата скраю”?

Я сказав, що підтримую Росію і Москву. Але ми маємо діяти на Україні, а не в Росії.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Третій мікрофон.

МОСКОВКА В. М. Леоніде Макаровичу! Чи внесли ви вже на цю хвилину як народний депутат України, як Голова Верховної Ради України протест щодо відміни дії на території України закону СРСР про пресу та інші засоби масової інформації? Ваше ставлення до дій, що їх вчинили керівники Держтелерадіо та редактори газет України?

КРАВЧУК Л. М. Я не зрозумів, що вони вчинили.

МОСКОВКА В. М. Ми бачили, що телебачення протягом трьох днів діяло за законами хунти. Ми читали газети, в тому числі, на превеликий жаль, газету Верховної Ради, яка теж фактично замовчувала істину, і дії, які відбувалися на території республіки.

І я запитую: чи внесли ви вже протест на те, що органи державного управління відмінили дію закону, хоча Президія прийняла рішення, що діє Конституція Союзу, Конституція республіки і закони республіки.

КРАВЧУК Л. М. А ми їх ніде на Україні не відміняли. Що ж стосується змісту, то це інша справа. Проте зміст не є компетенцією Голови Верховної Ради.

Коли б хтось закрав газету, я б це опротестував. Я не пам'ятаю всіх розмов, які відбулися, за цей час їх було тисячі. Це були страшні дні і ночі, ви навіть уявити собі не можете, що то було.

Нехай редактор Правденко розкаже, яка була розмова. Прошу від мікрофона.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Перший мікрофон.

ЧЕРНЕНКО В. Г., головний лікар медсанчастини Микитівського ртутного комбінату (Горлівський-Микитівський виборчий округ, Донецька область). Уважаемый Леонид Макарович! У меня короткий вопрос.

У нас большой Кабинет Министров, у нас есть Президиум Верховного Совета Украины. Насколько я знаю, на Украине связь не прерывалась. Хотелось бы знать, пошла ли телефонограмма, хотя бы в середине дня или вечером 19 августа, в наши исполнительные комитеты областей, городов, районов с коротеньким текстом – на Украине действует Конституция и законы УССР, а другие не действуют?

КРАВЧУК Л. М. Кабінет Міністрів прийняв таку постанову 20 серпня. Ось тут Вітольд Павлович чітко висловився, що рішення комітету з надзвичайного стану на Україні не діють.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Другий мікрофон.

БОНДАРЧУК А. І., член Комісії Верховної Ради Української РСР з питань гласності та засобів масової інформації (Горохівський виборчий округ, Волинська область). Шановний Леоніде Макаровичу! Ви згадували у своєму виступі, що троє членів Президії проголосували проти. Однак у пресі пишуть, що проти рішення Президії виступили 10 депутатів.

Я би хотів, щоб ви поіменно назвали тих десятих, хто голосував проти рішення Президії.

КРАВЧУК Л. М. Шановні товариші! Я не хочу когось образити, тому прошу подивитися результати голосування членів Президії. Їх вам роздали? Ми домовились на засіданні Президії роздати народним депутатам... Прошу зробити це. Я повторюю, що голосування поіменно.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Третій мікрофон.

БАТАЛОВ В. Г., редактор острозької районної газети “Життя і слово” (Здолбунівський виборчий округ, Рівненська область). Безумовно, Сьльцин – національний герой, перед ним можна преклонити коліна, Горбачов – національний герой, це так. Але мене обурило і образило те, що вже починається розподіл портфелів майбутнього Кабінету Міністрів Союзу. Перший портфель там було віддано росіянам, другий портфель – росіянам, третій портфель – представникам Азії. Чи потрібен буде нам такий Союз? І можливо, нам доцільно прийняти сьогодні Акт про незалежність України і денонсувати договір 1922 року? Яка ваша позиція з цього питання?

КРАВЧУК Л. М. Я також був дуже схвилюваний, навіть обурений, коли почув... Тут ми всі зараз приєднуємося до того, що демократію врятувала Росія, Сьльцин. Зараз на хвилі всього цього пішла п'яна демократія, дуже небезпечна. Вимоги, щоб признавати тільки росіян... Я хочу, щоб там були представлені всі народи і підтримую те, що у зв'язку з цим ми маємо стати на шлях Декларації і відповідно проголосувати.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Перший мікрофон. Він пропонує припинити ставити запитання і приступити до голосування по постановах, які запропоновані. Ставимо на голосування. Є потреба обговорювати цю пропозицію? Немає? Тоді ставиться на голосування пропозиція, внесена депутатом Баталовим, щоб припинити ставити запитання, а

дати можливість виступити іншим та перейти до прийняття конкретних документів. Хто за цю пропозицію, прошу голосувати.

“За” – 316. Рішення прийнято.

Переходимо до обговорення. Слово надається народному депутату Морозу. За ним виступатиме депутат Юхновський.

КРАВЧУК Л. М. Коли послухаємо співдоповіді... Це дуже важливо – знати позицію тих крил у Верховній Раді, які є. Це ж принципово.

Вам скільки потрібно часу? До 20 хвилин? Поставте до 20 хвилин.

МОРОЗ О. О., секретар Комісії Верховної Ради Української РСР з питань агропромислового комплексу (Таращанський виборчий округ, Київська область). Для нашої Верховної Ради сьогодні день вибору. І для народу теж. Бо у нас сьогодні не просто сесія, сьогодні йде рада всієї України. Або, засвоївши уроки останніх днів, ми переступимо через те, що нас роз'єднувало, роз'єднує і буде роз'єднувати, і станемо займатися питаннями, важливішими від наших протиріч. Або, скориставшись зручним моментом, станемо зводити партійно-політичні рахунки, не забуваючи при тому клястися у вірності народу.

Спроби другого варіанту вже були. Ми їх бачимо і тепер. І на вулицях наших міст, в тому числі й Києва, і в цьому залі, в спробах навіть зірвати виступ Голови Верховної Ради. Ситуація справді зручна. Один з депутатів пару днів тому у “Вечірньому віснику” розповідав (це було, здається, 20-го увечері чи 21-го), що комуністи були збоку, а тривога за долю демократії і Горбачова зібрала лише Народну раду, яка день і ніч не припиняла боротьби за демократію і за Горбачова, відстоювала перебудову. Це так, хоч і не зовсім так. Тому що ще десять днів тому я знав, що Народна рада збирається для підготовки до сесії. Знав, які питання будуть обговорюватись, – тактика щодо Союзного договору. Правда також, що наміри опозиції з цього приводу протилежні діям російського парламенту. За іронією долі наші радикали і великодержавна реакція зійшлися в цій позиції. Це ще один урок трагічного перебігу подій останнього тижня.

Я хотів би, щоб ми всі теж зробили з цього висновки. Одначе я не звинувачую в цьому Народну раду. Тому що коли я говорю про міркування тих депутатів, на кого вже посилався (йдеться про діалог Олеся Шевченка і Володимира Яворівського на телебаченні), то сказав би, що логіка в їхніх міркуваннях тоді, коли ще багато чого було невідомо, була. Чому саме?

Уявімо собі на хвилину міркування заколотників. На що вони могли розраховувати? На КДБ? Сьогодні цього мало. На армію? З її допомогою можна ввести надзвичайний стан на окремих територіях, у місті. На міліцію? Я поважаю людей, які працюють у цих органах, але міліція перевороту не зробить. І, очевидно, розрахунок був на партійні структури. Заява Назарбаєва та інші аргументи це підтверджують. І говорити мені про це важко. Тут мало слів, обурення. Як же треба було відриватися від реальності, жити ілюзіями, не бачити, що і роль партії у суспільстві, і сама партія вже не ті, що були до 1985 року чи хоч би до січня 1987 року.

Я як у воду дивився, коли писав про це в “Правде” місяць тому, говорячи про керівників нашої партії. Не буду підказувати нашому ЦК про необхідність повторення казахського наміру, але сам у тому переконаний. Більше того, якщо пленум ЦК, який повинен відбутися найближчим часом, не візьме на себе сміливість заявити про автономізацію комуністів України, то я беру на себе відповідальність організувати Українську комуністичну партію. Ще до цього, в лютому 1989 року, я звертався до Горбачова, бо бачив, що партія розвивається не в тому напрямку – і не в напрямку демократії, і не в напрямку перебудови.

Мушу, однак засвідчити, що вранці 20 числа, після зустрічі з Гуренком, мені легше було давати інтерв'ю кореспонденту “Бі-бі-сі” про позицію депутатів – українських комуністів – про те, що ми довіряємо Президії і Голові Верховної Ради, і що курс на суверенітет залишається для нас незмінним.

Треба визнати, що в тій ситуації, при обмеженій інформації 20 серпня, в день, коли вплив заколотників був найбільшим, визнати Президії недійсність розпоряджень “ГКЧП” на території України було все-таки позицією, на яку спирався, між іншим, і Президент Горбачов. Думаю, що в документі, котрий ми ухвалимо сьогодні, слід підкреслити цей висновок, як і висновок про незмінність курсу до незалежності. З цього мають випливати деякі невідкладні кроки. Не всі вони однакові за складністю і важливістю, але найскладнішим, гадаю, буде два: реформування армії і власна валюта.

Усі ми дивились трансляцію сесії російського парламенту і мітингу в Москві. Не варто робити русофобських закидів – на людей впливала ейфорія перемоги. Та поміркуємо так: чого варта армія, котрою можуть командувати принаймні дев'ять президентів? Дитина при семи няньках залишається сліпою. Щоб такої можливості не було, треба, аби кожен президент мав чим командувати, щоб кожна республіка мала власне військо, як це передбачено Декларацією. Структура нашого війська, пропорції призовного і професійного складу, умови і форма взаємодії зі спільними, союзними Збройними Силами – це окрема тема, це предмет відповідних законів, це норма Союзного договору. Можливо, це і не найтерміновіша проблема, але за неї пора братися серйозно, попередньо створивши (я в цьому підтримую проект нашої постанови) Раду оборони.

Те ж саме стосується українських грошей. Мені доводилося з цього приводу не раз виступати і в цьому залі, і в пресі. Я знаю позицію нашого Прем'єра. Є, врешті, толкова концепція професора Анатолія Гальчинського. Треба її розвивати. І не надіятися, що грошові знаки нам возитимуть з-за кордону.

Коли в нас буде армія, гроші, митна служба й інші справжні ознаки державності, тоді не треба буде звертатися за кордон: визнайте нас! Суверенний не той, хто галасує про власну суверенність (ми вже бачили новітні приклади з цього приводу), а той, хто робить для її забезпечення конкретні, реальні, але зважені кроки.

У цілому ж реформа економіки буде для нас головною турботою на четвертій сесії. У нас є урядова програма. Є також наслідок спілкування з депутатами-одномумцями, з багатьма виробничниками, спеціалістами-практиками з різних галузей економіки.

Це сформувало конкретні підходи, позицію щодо послідовності реформи. Вона викладена в “Радянській Україні” за 7 і 14 серпня. Якби ми всі зійшлися на таких підходах, певен, реформа у нас проводилася б набагато скоріше.

Ще один повчальний урок дали нам дні надзвичайної кризи. Виявилося, що коли все благо, то ми геть незалежні і навіть слова американського президента про своєрідність діалектичного зв’язку між свободою і незалежністю нам здаються святотатством. А коли біда, то ми кидаємося до сусідів, щоб виходити із ситуації разом. То давайте задумаємося: може, і наша вина є в тому, що так сталося?..

Шановний Леоніде Макаровичу! Ви, кажуть, добрий шахіст. Так от, пат із Союзним договором поставили ми. А в гравців з дещо істеричною психікою, знаєте, в патовій ситуації виникає спокуса змести фігури, щоб зірвати досаду. І так мало не сталося. Але якби ми серйозно ще рік тому сіли за проект та зробили з нього документ, що відповідав би нашій Декларації, то в нас руки були б розв’язані для забезпечення справжньої суверенності. І договір був би наш, і всі його підписали б, як і годиться, одноразово. І воля виборців, виявлена 17 березня, була б уже реалізована. Якщо бути геть відвертим, то після всього, що побачено за останні дні, – коли вороги клянуться в дружбі, подвійні зрадники цілуються, а ті, хто вчора робив з Президента посміховисько у КВН, у концертах, листівках, статтях, карикатурах, виявляється, робив те з любов’ю до демократії, – то я цьому не вірю. Не вірю! І нам треба думати над кожним словом, над кожною комою, перш ніж щось підписувати.

Кажу про це тому, що сьогодні не просто сесія, сьогодні розпочалася явочним порядком передвиборна кампанія по виборах Президента. І не випадково сьогодні ведеться така атака конкретно на Кравчука Леоніда Макаровича, тому що у нього сьогодні досить пристойний рейтинг і є намагання збити цей рейтинг. І треба теж зважати на це.

На закінчення ще два міркування. Нам таки треба вводити надзвичайний стан. Тільки не з допомогою танків і автоматів, а з допомогою законів, державної дисципліни і совісті. Треба зміцнити правопорядок. Зовсім недавно я зустрічався з виборцями в селах округу. На покосах, куди вийшли і старі, і молоді, і колективи всіх містечкових організацій (мобілізовані тими ж таки радянськими і партійними органами). Мабуть, я тут не відкриваю Америку, ви всі це можете підтвердити, бо ви там теж були.

Коли жінка, уже з великим пенсійним стажем, під немилосердним сонцем день за днем підриває прирослі покоси (а це за кожним рухом зусилля більше 20-30 кілограмів) і кидає тобі докори, на які нічого відповісти, це – нестерпно. І докоряє вона не чотирма карбованцями за таку гірку працю і не тим навіть, що фуфайка в десять разів подорожчала, а кілограм дріжджів обходиться в 40 карбованців. А тим докоряє, якщо і дріжджі, і цигарки, і всі інші необхідні речі можна купити лише в спекулянтів, вибачте, у підприємливих людей.

Щоб не говорити довго про це, давайте доручимо Уряду розробити закони, які потрібні для наведення порядку. Щоб злодій називався злодієм, і щоб красти було

страшно. А ми через два тижні сесію розпочнемо із затвердження цих законів. Це вкрай необхідна справа. Хоч би на перехідний до ринку період.

І останнє. Мені запали в душу слова Володимира Максимова, редактора російського літературного журналу в Парижі. Він днями сказав приблизно так: “Я всі свої сили протягом 30 з лишком років покладав до того, щоб розхитати вашу систему. Але приїхавши до вашої країни зараз, я вжахнувся від тої ненависті, яка у вас панує. І якби мені все розпочинати спочатку, то я б задумався, чи варто її було розхитувати”.

Істину про дні перевороту ми знатимемо не скоро. Може, через багато років. Абсолютних же істин не буває взагалі. А жити треба тепер. Давайте відмовлятися від монополії на істину. Візьмемо в даному випадку, я підкреслюю, в даному випадку, приклад з Президента Горбачова. Він важив життям, життям своїх близьких, але “відьом ганяти” не збирається.

Кажу це не лише депутатам, а всім тим, хто чує нас. Ми різні, це – правда. Але в тому і наше спасіння. Бо якщо позбавимось суперників, то шукатимемо їх між собою. Одноликість смертельна. І це вже було доведено нашою історією. Не переступаймо межу в політичній боротьбі, бо може бути пізно.

ГОЛОВА. Слово надається народному депутату Юхновському. Що, немає Ігоря Рафаїловича? Тут вносилися пропозиції, щоб нам не гаяти часу, а швидко приймати постанови. Він уже з’явився. Регламент – до 25 хвилин.

ЮХНОВСЬКИЙ І. Р., голова Комісії Верховної Ради Української РСР з питань народної освіти і науки (Червоноармійський виборчий округ, Львівська область). Шановні депутати! Країна пережила у повному шокі три дні державно-компартиїно-військово-кадебістського перевороту. Керована Компартиєю за участю КДБ та війська значна частина України майже повсюдно була фактичним посібником у перевороті. Це накладає на Верховну Раду, на Кабінет Міністрів, на весь народ пляму сорому і є причиною для національної зневаги з боку інших держав і народів.

Розглянемо в короткому нарисі хід подій. 19 серпня вдосвіта йшло повідомлення так званого “государственного комитета по чрезвычайному положению – ГКЧП”, а вранці о дев’ятій годині Українське радіо вже передало його у перекладі. Радіо і телебачення України відразу ж почали служити переворотові. Під чиїм керівництвом знаходиться Українське радіо і телебачення?

О восьмій годині в Києві, у штабі Київського військового округу командуючий округом за наказом зібрав командирів військових частин Київського гарнізону, начальників військових утворень і закладів міста Києва. Була видана вказівка виконувати рішення ДКНС, який має координувати генерал армії Варенников, колишній командуючий Сухопутними військами. Варенников прибуває до Києва. Має місце кульмінація.

О дев’ятій годині чотири хвилини Варенников, два генерали, Масик і Гуренко заходять до Леоніда Макаровича Кравчука у Президію Верховної Ради України і ведуть розмову. Після відходу генералів близько 11 години представники Народної ради і громадських рухів заходять до Леоніда Макаровича з тим, щоб запропонувати

спільні з Народною радою дії для виступу проти перевороту. Відповідь Кравчука: “На Україні ситуація спокійна, слід закликати народ до спокою”. У цей же день у його виступі по телебаченню не дається жодної оцінки перевороту. Дійсно, в республіці все спокійно, тільки аж 20 серпня мали місце незначні переміщення військ. Надзвичайного стану на Україні немає.

19 серпня зранку до Києва з’їжджаються голови і представники усіх демократичних партій і рухів – Партії демократичного відродження України, Демократичної республіканської, християнських демократів, Селянської, “зелених”, соціал-демократів, Руху, “Меморіалу”, Спілки жінок та інших. Об’єднуються у спілку “Демократична Україна”, переходять під керівництво президії Народної ради. Спілка “Демократична Україна” визнає переворот неконституційним, арешт Президента – злочином проти держави, закликає народ України до страйків і громадської непокори.

Перед 18 годиною до Верховної Ради збирається Народна рада, відбувається розмова депутатів з Головою. Депутати наполягають на підтримці позиції Росії і Єльцина, але – відмова у підтримці Єльцина, мовляв, Україна піде своїм шляхом.

З 18 до 21 години 19 серпня – бурхливе безрезультатне засідання Президії. Для Народної ради це було змагання у безсиллі. Члени Народної ради у Президії наполягають на невизнанні ДКНС, члени Президії від КПУ відкидають це, Голова не виказує свого ставлення. Тільки, мовляв, після рішення Верховної Ради СРСР можна буде сказати, що це переворот чи не переворот. Бо ж домовилися з Варенниковим, що військовий стан введений не буде. В обмін на що?

20 серпня після цілоденного засідання аж увечері приймається половинчаста заява Президії, в якій не визнається дія постанов ДКНС на території України, а залишається з’ясування їх Верховною Радою Союзу і розгляд на сесії Верховної Ради України. Це речення було сформульоване Ємцем, Матвієнком, Юхновським. Далі всупереч Декларації про державний суверенітет визнається дія Конституції СРСР, законів СРСР над законами УРСР на території України. Забороняються страйки, демонстрації. Прийняття такого рішення вже не вимагало від членів Президії великої громадянської відваги, бо була відома сувора реакція керівників західних держав, особливо президента Буша.

Пропозиція Яворівського проголосувати, хто за підтримку перевороту, була “змазана”. Представники Народної ради – члени Президії пишуть свою окрему заяву з осудом перевороту і підтримкою Росії. Але Голова Верховної Ради забороняє навіть її прочитати.

Ніч з 20 на 21 серпня, час спроб штурмувати “Білий Дім” у Москві, спроб арешту депутатів Росії. Представники Народної ради цілу ніч на телефонному зв’язку з Верховною Радою Росії. О 2 годині 30 хвилин Президенту Борису Єльцину передається телефонограма про те, що опозиція, Народна рада у Верховній Раді України підтримує його, що ми з народом Росії, який бореться за демократію. О третій годині дзвонимо до Леоніда Макаровича Кравчука: ведеться наступ на Верховну Раду Росії, необхідно втручатись, скликати позачергове засідання Верховної Ради УРСР, забо-

ронити використання території України – Криму для ув'язнення Президента СРСР. Леонід Макарович пропонує відкласти справу до ранку.

Вранці 21 серпня Гриньов, Ємець, Юхновський вимагають від Голови Верховної Ради термінового скликання Верховної Ради. Він вагається (а раптом Верховна Рада РРФСР не збереться?) і вимагає 150 підписів депутатів. Тут же дзвонить Лук'янову з вимогою, щоб на засіданні Верховної Ради СРСР був Горбачов. У протилежному разі Леонід Макарович Кравчук не визнає чинними постанови Верховної Ради СРСР. Стає очевидним, що переворот провалюється, Скорик, Завадська і Крижанівський збирають список з прізвищами 151 депутата з вимогою скликання сесії. Серед депутатів 57 безпартійних, 30 членів КППС, серед них Салій, Білий, Євтухов, Ходоровський, 25 членів ПДВУ, 13 членів ЛПР, один член Народної партії, 3 соціал-демократи.

О 16 годині Павличко і Юхновський домовляються на наступний день на 10 годину ранку про засідання Президії для розгляду порядку денного сесії. 22 серпня о 10.00 ні Леоніда Макаровича, ні членів Президії від КППС, окрім Залудяка, Сухого і Списа, немає.

Від Народної ради всі в зборі. 12.00 – іде засідання Президії. Після бурхливого засідання з перевагою в чотири голоси (з двадцяти шести) збори Верховної Ради призначаються на суботу. Такий майже хронологічний хід подій у тривожні дні перевороту, такі кроки Народної ради, опозиції Українського парламенту.

Голова Верховної Ради товариш Кравчук – член Політбюро КПУ, Перший заступник Голови Іван Степанович Плющ і 323 депутати із 450 – комуністи. Серед керівного складу КПУ нам поки що відомо, що визнали ДКНС такі обкоми й облвиконкоми: Житомирський; Ужгородський – Волощук; Чернігівський – Лисенко; Одеський – Боделан; Миколаївський – Грицай, Башкіров, Матвеев; Дніпропетровський; Вінницький – Дідик; Полтавський; Крим – Багров; міськкоми – Дніпропетровський; Кіровоградський, Кривого Рогу, цілий ряд районів. Чи, може, вони це робили без відома Політбюро, чи ЦК КППС, одного з організаторів перевороту (а КПУ як частина КППС теж організатор перевороту)? Прокурори Миколаєва, Южноукраїнська, інших міст визнають ДКНС. Чи знає про це Прокурор республіки? А бурхливі заяви і підтримка інших депутатів Верховної Ради? Як же виглядала Україна, її Верховна Рада і Уряд в час і після перевороту? Україна була абсолютно оголена. Вся сила, що офіційно носила зброю, була проти закону, підтримувала переворот.

Однак найтрагічніше виглядали офіційні засоби масової інформації республіки. Вони повністю служили перевороту, вони надавали перевагу КПУ, надають ще й зараз, служачи йому. Хто керує комітетом по радіомовленню і телебаченню? Охмакевич, Дикаленко, Гаркуша. Кому належить комітет? На жаль, заступнику Голови Ради Міністрів товаришу Комісаренку. І далі вгору – все пов'язане з КПУ: преса – Дяченко, Михайловський, Шамрай – всі члени КПУ, офіційні друкарні всі належать КПУ. Звичайно, не можна повністю звинувачувати цих людей, над ними висів меч КДБ і КППС.

В Росії заарештований Івашко, опломбоване приміщення КППС – на Україні все на своїх місцях, немов нічого й не сталося.

У чому ж формальна суть перевороту? Арештований законно визнаний цілим світом Президент СРСР Михайло Сергійович Горбачов. Чи є вина Горбачова в перевороті? В усіх варіантах – по його волі чи проти його волі – безумовно, є.

Перший варіант – безпрограшний. Створювалась історія про хворобу Президента, його відсторонили від влади, хунта і КПРС розігрують криваву гру. Знищений Єльцин, Верховна Рада РРФСР. Народна рада, опозиційні партії України. Потоплена в крові Прибалтика, в Грузії знищена демократія, народ замовк, кричить закордон. Президент все засуджує і повертає на своє місце – комунізм торжествує перемогу.

Це злий, “чортівський” варіант, це варіант придуманий і уявний.

Стався варіант номер 2, який ми маємо зараз. Президента повернули на своє місце. Але, мабуть, уся його команда, керівництво величезного оборонного комплексу брали участь або визнали переворот, отже, вони злочинці. Уряд – злочинці, Політбюро ЦК КПРС – злочинці.

Фактично зараз Союзу як держави немає. Республіки “дефакто” є незалежними державами, вони мають брати усю повноту влади в свої руки. Росія це робить. Як ми це маємо робити в Україні?

Є знову два варіанти.

Перший: Верховна Рада негайно проголошує незалежність держави і вихід зі складу СРСР. Усі підприємства, розташовані на території республіки, визнають владу УРСР. Усі військові частини, частини КДБ, міліції визнають владу УРСР. За помахом чудодійної палички виникає могутня самостійна держава – держава під владою КПУ, КДБ і армії. Сюди стікається уся шпана, як сказав академік Яковлев, з інших республік, а найбільше з РРФСР. Країна, ворожа насамперед до Росії, до всього світу, країна, яку визнає Хусейн і інші диктатори, – така Україна неможлива.

Є другий шлях – той, яким іде Росія Єльцина. Перш за все – декомунізація республіки. Вона має початись департизацією підприємств, установ, армії, КДБ, МВС, апарату Верховної Ради, апарату уряду. Що насправді означає департизація, чому вона найбільш реальна? Бо вона найбільш вигідна. Люди спокійно залишаються на своїх робочих місцях, але звільняються в першу чергу від тягаря парткомів. Кожний зберігає свою зарплату, свій шматок хліба, в країні є одна демократична влада.

Тепер проведення референдуму, на якому розглядаються такі питання.

Перше: Чи хочете ви, щоб Україна була незалежною демократичною державою?

Друге. Чи хочете ви, щоб були проведені дострокові вибори Рад разом з виборами Президента республіки?

Незалежність, одержана шляхом референдуму, є справжньою незалежністю. Усі цивілізовані країни світу одержували незалежність як результат вільного волевиявлення народу, Україна може звернутися до Організації Об’єднаних Націй з проханням прислати своїх спостерігачів. Якщо незалежність оголошується як результат вільного волевиявлення народу, то вона дуже швидко визнається як сусідніми державами, так і державами всього світу. Кінцевий результат визнання в другому випадку досягається значно швидше, ніж у першому.

До дня проведення референдуму в Україні має бути закінчено департизацію.

Далі: Республіка контролює свою територію. Це означає націоналізацію усього майна на території України і початок економічних угод з республіками, створення національної гвардії Міністерства оборони – розділ “Армія”.

Розформування органів КДБ і створення нової системи безпеки, негайна департизація і націоналізація друкарень і засобів масової інформації.

Такий хід подій веде фактично до утворення дружньої до інших республік демократичної України, це чесний шлях по відношенню до наших сусідів.

Наші міжнародні відносини. Україна оголошує себе суб’єктом міжнародного права, приєднується до Віденської конвенції. У договорі з іншими республіками вирішує питання розподілу іноземного боргу СРСР, який бере на себе як свою частку відповідальності Союзу з міжнародних зобов’язань.

Тепер щодо перевороту. Якби він вдався, країна стікала б кров’ю, як ще не було ні разу в історії людства.

Спершу були б знищені демократи, СРСР знову став би країною унітарною і йшов у повній ізоляції до абсолютного розпаду. Це врешті-решт призвело б до тотального антигуманістичного повстання і страшної різни комуністів.

Нас врятувало провидіння. Дякуємо і Єльцину, і Росії, і Прибалтиці, й іншим незалежним республікам і народам.

Тож я питаю вас, творці, учасники, прихильники перевороту: що ви собі думали?

Як потрібно вчинити з наслідками перевороту? Сьогодні ми маємо зробити врівноважені кроки. По-перше, створити парламентську комісію по розслідуванню участі депутатів і посадових осіб у перевороті. На чолі комісії має стати представник фракції безпартійних.

По-друге, ми повинні вжити негайних заходів стосовно очевидних винуватців перевороту. Сюда відноситься все Політбюро на чолі із Станіславом Гуренком, Прокуратура республіки, керівництво КДБ, керівництво радіо, преси.

Особливо курйозну ситуацію маємо з прокурором Потебеньком. На засіданні Президії Верховної Ради він не визнав переворот незаконним. А це ж основне завдання Прокурора республіки – слідкувати за дотриманням Конституції.

Але найбільш курйозну, хоч, здавалось би, не таку державну, справу маємо із судовими засіданнями над Хмарою. Переворот і судові засідання пішло по сталінському рецепту. Вирішено далі ні свідків, ні адвокатів не заслуховувати, а винести вирок.

Суд за всяку ціну намагався вчора засудити Хмару та його товаришів і закінчити справу. Тільки страшний писк жінок як в залі суду, так і за його стінами не дав змоги судді дочитати до кінця вирок, і засідання було відкладено.

Чому такий поспіх? Насправді у цій справі основну вину поділяє п’ять сторін.

Хмара – це значить Народна рада;

Григор’єв – це значить КДБ;

Голова Верховної Ради – за підпис незаконних постанов Верховної Ради;

Хоменко – за те, що підсунув папери Голові;

і Потебенько – за арешт на основі незаконних рішень.

Процес Хмари сфабрикований КПУ і КДБ. Так само, як і цей державний переворот в Союзі – злочинними силами тієї самої категорії. Його потрібно відмінити. Ми повинні це зробити сьогодні.

На жаль, ми не можемо передати тепер будь-які справи в комісію по етиці.

Шановні депутати! Ще залишається проблема Союзного договору.

Чому вона важлива для Єльцина? Бо тільки так він сподівається утримати величезну кількість великих за територіями автономій.

Тут потрібно шукати вихід. Середня Азія хоче договору, бо її економіка монокультурна і досить відстала.

Нам договір, при якому виникав би Союз як букет державності, не потрібен. Ми в змозі побудувати державу з українським ринком, і так буде найкраще для всіх.

Ми, звичайно, будемо мати договори з іншими державами й економічні, і культурні, і політичні, і військові. Ми згодні утворити спільний фонд розвитку, але ми повинні знати, куди ми даємо гроші і яка їх подальша доля.

Раніше нас лякали воєнним станом. Ось він вже був, і переворот був. Тепер нас лякають Єльциним. Він, мовляв, стане царем і поглине нас. То що ж суттєвого дала Росії перемога Єльцина? Його рішучі кроки в Прибалтиці, його чесна позиція проти державного перевороту, перемога, яка оточила його молодими, здібними, порядними помічниками. Вона створила нову Росію. Росію, яка з імперії стає цивілізованою нацією. В душі росіянина пробудилось святе почуття національної свідомості й гідності. Почуття, яке веде до самопожертви й самодисципліни. Таке ж має статись в Україні, і воно неодмінно станеться.

Шановні депутати! Багато пропозицій, які ми будемо подавати сьогодні, не є новими в своїх цілях. Народна рада стверджувала і наполягала на них з самого початку роботи Верховної Ради. Над путчистами одержана блискуча перемога. На Україні, очолюючи всі демократичні сили, лише Народна рада виступила проти страшного за своїми можливими наслідками перевороту. Вона фактично в дні перевороту стала перед світом українським парламентом, і, як висловився Хасбулатов, її позиція і підтримка Росії врятувала Україну від ганьби. Ми знали, що тільки чесною позицією, незважаючи на небезпеку, можна успішно служити народові.

Шановні депутати! Закінчуючи, я хотів би висловити три основні пункти постанови, три основні пункти серед усіх постанов, які тут будуть. Народ України має воскреснути від тремтіння страху. Усі люди України мають стати розкутими і цілеспрямованими. Це може зробити тільки Верховна Рада республіки. Народ, мобілізований на нову діяльність, має свято вірити своїй Верховній Раді і її Президії. І тому я підготував проект так званої головної постанови. Дозвольте мені його зачитати і пояснити окремі пункти цього проекту:

“З метою якнайшвидшої нормалізації внутрішньої ситуації в Україні, у зв’язку з державним переворотом, що мав місце з 19 по 22 серпня 1991 року, з метою надання виконавчій владі республіки визначальної, висхідної позиції у політичній, економіч-

ній і культурній галузях, з метою росту довіри народу України до Верховної Ради і її Президії Верховна Рада Української РСР постановляє:

Проголосити, що від сьогодні, 24 серпня 1991 року, Україна стає повністю незалежною демократичною державою. Чинними для України стають тільки Конституція України і її закони, урядові постанови та інші законодавчі акти республіки...”

Безумовно, цей факт має бути доповнений і проведенням референдуму, який буде закінчено в день виборів Президента. Але чому цей перший пункт є необхідним? Тому що ми, врешті-решт, і наш уряд, і вся виконавча влада повинні перестати хитатися, повинні мати визначені певні відправні точки.

Одержання незалежності – дуже довгий процес. Доведеться місяцями, роками домовлятися з іншими республіками, як розділити добро, що зробити з обороною і усім іншим. Але відправна точка має бути. Тому стоїть цей перший пункт.

Другий пункт: “Зупинити діяльність Комуністичної партії на території України. Гарантувати всім працівникам партапарату, які не підтримали перевороту, збереження рівня заробітної плати і нового місця роботи”. Я хочу, щоб ви зрозуміли цей другий пункт. Мова не йде про зупинення діяльності Комуністичної партії України. Мова йде про вивільнення комуністів, вивільнення людей, оскільки розгортається ця діяльність в зв’язку з переворотом. Кожному чоловікові почнуть тикати: ти – комуніст, ти брав участь у перевороті. А хто знає, може, він і не брав участі. Я теж був комуністом, а тепер я безпартійний. І ніби на мене не тикають, а на вас ніби тикають. Чого ж на вас мають тикати? Я хотів би, щоб усі люди були вільні. Вони пізніше можуть утворювати свої різноманітні партії так, як вони хочуть. Але щоб ті люди могли спокійно працювати на будь-якій роботі, щоб їхні сім’ї могли спокійно жити, ми повинні прийняти цей розумний і цілком гуманний пункт.

Нарешті, пункт третій: “Проголосити відставку Президії Верховної Ради УРСР як такої, що не змогла мобілізувати народ України на опір державному перевороту”. Що мається на увазі під цим пунктом? Безумовно, далі будуть виступи, які по-різному трактуватимуть різні вислови і позицію членів Президії. Я вважаю, що сила Президії полягає в тому, що кожний має відстоювати свою власну думку. Але стався переворот. Одних будуть більше судити, інших – менше. Я вважаю, що вся Президія має піти у відставку. Ви маєте вибрати нову Президію. Виберете ту саму Президію – буде та ж сама Президія, але ви маєте повторити, що ви їй довіряєте або ви їй частково не довіряєте.

Дякую за увагу. (О п л е с к и).

ГОЛОВА. У нас уже перерва. Другий мікрофон.

ПУСТОВОЙТЕНКО В. П., голова Дніпропетровської міської Ради народних депутатів, голова виконкому (Жовтневий виборчий округ, Дніпропетровська область). В своем выступлении товарищ Юхновский только что заявил о том, что Днепрпетровский городской Совет народных депутатов принял решение о поддержке ГКЧП. Он потом добавил, я внимательно слушал: “Обласна, а потім міська Рада”.

Я считаю, что товарищ Юхновский оскорбил лично меня как народного депутата Украины, весь городской Совет города Днепропетровска. У меня есть свидетель – депутат Сметанин, он присутствовал на сессии городского Совета.

Расскажу о тех событиях, которые произошли в городском Совете города Днепропетровска. Кратко. Мы поддержали Верховный Совет Украины и признали неконституционным свержение власти в Советском Союзе.

Я требую сегодня, прямо сейчас, создать из числа депутатов различных уровней небольшую комиссию и сразу разобраться. Спасибо за внимание.

ЮХНОВСЬКИЙ І. Р. Я хочу сказати, що ті відомості... (Ш у м у з а л і). Я одержав саме такі дані. Це справді попередні відомості. І я беру ваше зауваження до уваги. Якщо моя інформація була не точною, я беру свої слова назад і прошу пробачення.

ГОЛОВА. Отже, шановні...

ЮХНОВСЬКИЙ І. Р. Крім того, (я ще мав 2 хвилини), хочу назвати четвертий пункт: “Заборонити на території республіки дії будь-яких політичних партій, рухів, приватних осіб, що закликають до насильства, розбрату і ворожнечі”.

ГОЛОВА. Шановні народні депутати! Просив би вас дотримуватися порядку. Я з самого початку запропонував утворити комісію і тільки після цього вносити питання на сесію. Якщо ми державні діячі, то треба робити саме так. А коли почнемо з голову приймати те, що хтось десь почув, то діла не буде. Баба Параска сказала, а ми на сесію вносимо. Тільки комісію треба створити.

Оголошую перерву до 15 години.

ЗАСІДАННЯ ДРУГЕ

Сесійний зал Верховної Ради Української РСР.
15 година.

Головує Голова Верховної Ради Української РСР КРАВЧУК Л. М.

ГОЛОВА. Прошу депутатів займати місця. Будемо розпочинати роботу. Прошу зареєструватися, іде реєстрація. Включайте. Присутні 347 народних депутатів. Можна працювати.

Я прошу всіх народних депутатів зайняти свої місця. Ми порядок денний визначили. На початку сесії усі, хто хотів, виступили, внесли пропозиції. За них проголосували, і я прошу, щоб нам не зривати роботу сесії, зайняти свої місця. Тому що я буду надавати слово для виступів. Зараз порадимось, як організувати виступи. Вони будуть тільки за списком, ніяких мікрофонів. Я ніяких винятків робити нікому не буду, майте на увазі. Якщо я відкрию зараз дебати біля мікрофонів, то нічого доброго не вийде.

Я хочу порадитися з вами. Після виступу народного депутата Юхновського, який навів тут конкретні факти з областей, я працювати під час перерви не міг. Тому що

приходили керівники багатьох областей, заявляли ультиматуми, що це є, м'яко кажучи, неправда, що ці факти не перевірені, погрожують залишити зал. Якщо ми хочемо прийняти сьогодні рішення, які мають принципове значення для життя України, то я хотів би, щоб пан Юхновський послався на конкретні факти, дав письмові факти, тому що ми так уже надалі працювати не зможемо. Ви розумієте, наскільки це серйозні речі, про які йдеться. Нас слухає народ, слухає Україна і світ слухає. І такі звинувачення надзвичайно важкі.

Я прошу, щоб це все було або підтверджено, або спростовано. Якщо є, я прошу дати їх. Але для цього потрібно утворити комісію.

Я прошу під час наступної перерви зібратися депутатським групам, зібратися партіям, які тут присутні, і внести пропозиції щодо складу погоджувальної комісії, щоб ми тут з голосу рішень не приймали.

Але одне спростування, оскільки воно стосується персонально Голови Верховної Ради, де комісії вже не потрібно. Я хочу сказати, що, відкриваючи засідання Президії, я сказав, що я комітету цього не визнаю. Член Президії Пилипчук каже: давайте це запишемо в постанову. А Ігор Рафаїлович каже, що він своєї позиції не визначив. Ось навіть Володимир Борисович каже, що було так.

Усе, закінчили це питання. Але я тепер хочу, щоб Ігор Рафаїлович (дуель у нас відмінена, і слава богу, тому що з нашою культурою, толерантністю і гречністю ми вже давно один одного перестріляли б) сказав, було це, чи не було цього. Але це буде в кінці. Я це сказав, щоб зняти це питання зараз.

Від Народної ради, будь ласка. Пропозиція.

ФІЛЕНКО В. П., секретар Комісії Верховної Ради Української РСР у правах людини (Зміївський виборчий округ, Харківська область). Народна рада, порадившись, наполягає на тому, аби ви повернулися до питання, до якого ми практично підійшли впритул. Ми маємо на увазі ту пропозицію, яку з самого ранку вніс депутат Воробйов, і потім по тій пропозиції депутат Гриньов подав готовий проект постанови. Ми з цього приводу вирішили: по-перше, дати змогу закінчити доповіді, виступи, точніше, зробити співдоповіді. Ми домовились також і провели голосування), що цю постанову ми не обговорюємо. Ми підтвердили, що цю постанову ми будемо голосувати так, як і всі, – поіменно. І ми не зробили однієї дрібнички – ми за це не проголосували. І головуючий нас запевнив, що ми до цієї постанови повернемося відразу після виступів.

ГОЛОВА. До якої постанови?

ФІЛЕНКО В. П. У зв'язку з тим, що і зараз Леонід Макарович каже, буцімто депутат Юхновський назвав якісь неперевірені факти, і треба створити комісію, яка колись перевірить – це ще один аргумент на користь того, що приміщення і ЦК, і обкомів, і райкомів необхідно опечатати, тому що поки цей парламент створить комісію, там уже робити буде нічого.

По-друге. Я закликаю всіх не наслідувати нашу мудру Президію, яка три дні зважувала, збирала інформацію, ганьбила народ, а насправді, давайте назвемо речі свої-

ми іменами, чекала, чим воно закінчиться: як ото у зграї шакалів, які сидять і ждуть, хто кого загризе, щоб потім загризти переможця.

ГОЛОВА. Я прошу вибачитися перед депутатами. Вимкніть мікрофон на трибуні. (Ш у м у з а л і). Народний депутат Філенко, якщо ви не вибачитесь перед депутатами і членами Президії, назвавши їх зграєю шакалів, я позбавлю вас слова. Я наполягаю, щоб ви вибачилися перед членами Президії.

ФІЛЕНКО В. П. Дмитре Васильовичу, можливо, вибачте... Прошу на мене не тиснути ні Народну раду, ні більшість. Я теж втомлений так, як і всі ви.

ГОЛОВА. Я прошу, щоб ви вибачилися і продовжуватимемо розмову.

ФІЛЕНКО В. П. Я вибачаюсь за те, що вжив не зовсім літературний, скажімо, не парламентський вислів. Але я хочу сказати, що це голосування мусить бути таким лакмусовим папірцем, який засвідчить, чи здатна ця Верховна Рада забезпечити демократизацію, початок демократизації нашого суспільства. Дякую.

ГОЛОВА. Одну хвилиночку. Дмитро Васильович Павличко від мікрофона вніс пропозицію. Послухайте уважно.

Ми можемо тут говорити ще тиждень, і емоцій, і запалу у нас вистачить. Але нам потрібно приймати рішення, обговорювати і голосувати за нього. Це буде позиція парламенту, і народ це оцінить. (О п л е с к и).

Враховуючи те, що я сам змінив рішення, яке ми прийняли, ставлю на голосування таку пропозицію. Хто за те, щоб не обговорювати співдоповіді, а безпосередньо почати обговорення документів. Можна домовитися щодо регламенту – скільки часу на кожне речення, на пункт або на постанову. Обговорити – і зразу ж голосувати. Одну хвилиночку. Не з Гриньова починати, а з того, що в нас є проект постанови “Про політичну ситуацію”... (Ш у м у з а л і). Нема її? Тоді вибачте, як кажуть, на слові. За що ж ми будемо голосувати тоді? Перший мікрофон.

НОВІКОВ В. Я., директор Слов’янського арматурно-ізоляторного заводу імені Артема (Слов’янський міський виборчий округ, Донецька область). Леонид Макарович! Мы прослушали проект постановления. Чтобы не было сейчас вот тех героев, которые хотят высвятиться и оправдаться, и чтобы не устраивать в парламенте вообще неразбериху, вношу следующее предложение.

ГОЛОВА. Вибачте. Я прошу, шановні депутати. Я працюю тут з людьми, а ви мені весь час заважаєте... Я ж не можу відштовхувати кожного від себе, не звик до цього, але ж я нічого не чую. Вибачте, будь-ласка, і продовжуйте.

НОВІКОВ В. Я. Леонид Макарович, мы выслушали проект постановления. Я предлагаю дать слово только авторам этих проектов – пусть они объясняют позицию, то или иное предложение, и потом голосовать. Иначе мы втянемся в такие дебаты, из которых не выберемся.

ГОЛОВА. Я погоджуюся. Згодні з такою пропозицією? Але ж треба, щоб депутати щось мали на руках. За що ж ми голосуватимемо?

Нам треба зараз заспокоїтися, бо ми маємо голосувати за досить серйозні речі. Народ України може не підтримати нас, якщо зробимо це з якимись порушеннями.

Якщо у депутатів на руках немає документів, значить є одна постанова, ота, яку я читав. Немає її?

Тоді я попрошу Миколу Григоровича Хоменка, щоб він дав інформацію. Запросіть, будь ласка, Миколу Григоровича.

Третій мікрофон...

ЧЕРВОНІЙ В. М., апаратник Рівненського виробничого об'єднання "Азот" (Ленінський виборчий округ, Рівненська область). Шановні народні депутати! Всім зрозуміло, що сьогодні ми зібралися в той день, який стане історичним для України, і я хотів би кілька слів сказати з процедури, як, на мій погляд, нам краще зараз вчинити. Я пропоную спочатку прийняти Акт про державну незалежність України і денонсацію союзного договору 22-го року, потім зробити перерву, під час якої депутати візьмуть проекти документів, постанов Верховної Ради. Під час перерви підняти над будинком Верховної Ради наш український національний прапор – як державний, затвердивши його перед цим, і лише після цього перейти до прийняття конкретних постанов: про підпорядкування трьох військових округів, Чорноморського флоту, повітряних сил, прикордонних сил, про власність всіх підприємств на території України і таке інше. І звичайно, про звільнення депутата Хмари.

Я пропоную саме такий порядок. Прошу це поставити на голосування.

ГОЛОВА. Питання про народного депутата Хмару внесено в порядок денний і доручено комісіям. Це вже вирішене питання. Вже раз голосували, що ж ми двічі голосуватимемо? (Ш у м у з а л і). Почекайте. Я поясню депутатам, про що йдеться. Йдеться про те, щоб до всіх постанов, які ми прийматимемо потім, які розмножують і які будуть роздані, приймати Акт Верховної Ради Української РСР про проголошення незалежності України. (Ш у м у з а л і). Є цей акт на руках? (Ш у м у з а л і). Отже, є. (Ш у м у з а л і). Не поспішайте. Такий документ роздано.

Другий мікрофон.

ШЕВЧЕНКО О. Є., член Комісії Верховної Ради Української РСР з питань державного суверенітету, міжреспубліканських і міжнаціональних відносин (Голосіївський виборчий округ, м. Київ). Леоніде Макаровичу, Народна рада просить нагадати про те, що ми вручили вам підготовлений пакет проектів постанов, і ми просили б разом з цим актом розглядати весь оцей пакет.

ГОЛОВА. Де ви мені їх вручали?

ШЕВЧЕНКО О. Є. Він вручений вам Народною радою...

ГОЛОВА. Коли?

ШЕВЧЕНКО О. Є. ...І розданий сьогодні всім депутатам.

ГОЛОВА. Я цих документів не бачив.

ШЕВЧЕНКО О. Є. Їх вам вручив Юхновський. Він назвав по пунктах, коли закінчував свою доповідь. Крім того, Леоніде Макаровичу, я хочу для розрядки, як казав Президент сусідньої держави. Сьогодні, на цей історичний день – так Господь Бог розпорядився, – на час скликання надзвичайної сесії, де вирішуються історичні питання, припав день народження видатного борця за незалежність України, майбутнього кандидата в Президента Левка Лук'яненка. Прошу поздоровити його.

ГОЛОВА. Ну от, ви і поздоровили його. Я надаю слово Першому заступникові, який працював з комісією по підготовці проектів-постанов.

ПЛЮЩ І. С., Перший заступник Голови Верховної Ради Української РСР (Макарівський виборчий округ, Київська область). Шановні товариші депутати, прошу уваги!

Позавчора о першій годині дня було прийнято рішення Президії про скликання надзвичайної сесії 24 серпня о 10 годині ранку. Я підкреслюю, що це було у четвер, о першій годині дня. Був підписаний указ, запросили депутатів.

Для того, щоб сьогодні щось напрацювати, Президією була створена робоча група, в яку рекомендувалося 6 депутатів. Я вам їх назву. Це депутати Юхновський, Ємець, Кондратьєв, Дурдинець, Матвієнко, Коцюба. Очолити цю групу було доручено депутату Плющу. Депутата Мороза тоді не було. Я попросив депутатів Коцюбу, Кондратьєва, Дурдинця знайти депутата Мороза, щоб він взяв участь у роботі цієї групи. Учора з одинадцятої години ця група з участю депутатів Мороза, Кондратьєва, Дурдинця, Танюка, Крижанівського та інших (членів і не членів Президії) працювала. У депутата Танюка був пакет проектів постанов, у депутатів Юхновського та Ємця – також. Але група депутатів поїхала, як ви знаєте, до Москви. Ми сказали, що таких проектів постанов роздати не можемо, оскільки їх дуже багато. Тому була створена погоджувальна група від більшості, від Народної ради та від нейтральних сил. У першому варіанті було 30 пунктів, учора ввечері залишилося 7. Але цей документ був створений і завізований депутатами. Тому ми вирішили заслухати доповідь і співдоповідь, а потім у перерві розмножити цей варіант на 4 сторінки і роздати депутатам. Щойно депутат Хоменко Микола Григорович сказав, що документ розмножується і буде розданий.

Але, крім цього документа, сьогодні співдоповідачі і окремі депутати вносили конкретні пропозиції. Так, заступник Голови Верховної Ради депутат Гриньов Володимир Борисович вніс пропозицію і сказав, що з їх ініціативи цей документ роздано на одній сторінці постанови.

Ми з вами визначались як з ним бути. Проголосували перший раз “за” – 166, другий раз – 199, щоб приймати без обговорення. Але потім ми згодилися дати можливість Голові відповісти на запитання, виступити співдоповідачам і розпочати обговорення цієї постанови. Голова Верховної Ради готовий був уже розпочати, але ви закричали, що постанови немає на руках. Я не знаю, є вона чи її нема. Володимир Борисович підтверджує, що він її роздавав... Зараз принесли пакет постанов від Верховної Ради. Я пропоную такий порядок. Поки будуть розмножувати і роздавати цей проект від названої мною групи... він носить такий же характер, включає майже всі пункти постанови. Але й над постановою працювали не всі. Не працювали постійні комісії, не працював Кабінет Міністрів та інші підрозділи. Тому наш проект постанови, можна сказати, приблизний.

Є цілий ряд документів, які сьогодні, як би ми не хотіли, все одно не приймемо. Але для того, щоб розробити всі ті документи, які тут записані, треба прийняти основ-

ні. Насамперед – це Акт про незалежність України. Тоді ми зможемо або прийняти, або не приймати цілий пакет, що з цим пов'язано. Далі – про створення Ради безпеки, про обрання голови цієї Ради, щоб тоді не приїжджав генерал армії Варенников і не диктував, що робити Голові, Головнокомандуючому України. Тут також є доручення про створення республіканської гвардії та ціла низка інших пакетів. Тому давайте ми спокійно й виважено прийнемо з вами сьогодні такі документи, які б дозволили розробити ряд пакетів. Але для цього потрібна плідна робота, щоб ми проголосували, хочемо ми цього чи не хочемо. Від себе хочу додати: я глибоко переконаний, що коли ми не прийнемо таких документів і коли поруч з державними органами влади будуть працювати паралельно партійні структури, то ні ми, ні інші не позбавлені таких ситуацій, таких бунтів і переворотів. (О п л е с к и).

ГОЛОВА. Перший мікрофон.

ВОРОБІЙОВ О. М., заступник голови Сумської міської Ради народних депутатів (Ковпаківський виборчий округ, Сумська область). Я хочу вам немножко тежє раскрыть некоторые детали.

Первое. Когда я вносил предложение об изменениях в вопрос, который мы обсуждаем, то специально акцентировал внимание на действиях Верховного Совета. Мы, Народна рада, разработали проекты постановления, обратились в Секретариат, чтобы их раздали официально, но их не раздали. Мы раздали по столам, частично у депутатов есть. Многие депутаты с другими взглядами, почитав эти постановления, сейчас кричат, что их нет. Пусть посмотрят – есть 15 проектов постановлений, они найдут любой. Это – первое.

Второе. Уважаемые коллеги! Мы отказались от обсуждения, потому что в данном случае действительно было предложение (передо мной депутат вносил), чтобы предоставить слово для представления проекта авторам, обосновать их. И в данном случае – какое нам нужно обсуждение? О департизации, о переподчинении Вооруженных Сил и так далее. Эти вопросы уже обсуждались неоднократно в парламенте в течение года.

И относительно денежной единицы. Насколько я знаю, этот проект был согласован с Кабинетом Министров. Все остальные проекты носят сугубо политическую волю Верховного Совета, то есть волю народа. Потому что мы можем заявлять ее только от имени народа. Это не нормативные документы, они сейчас не могут сказаться непосредственно на экономических проблемах, они развязывают руки Кабинету Министров. Поэтому я считаю, что мы должны поступить, как и россияне: зачитывать, обсуждать и принимать. Иначе, если мы сейчас пойдем туда-сюда, у нас ничего не выйдет. Мое конкретное предложение: предоставлять слово авторам проектов. Представители “большости” – согласны или не согласны, – по мотивам голосования могут высказать свое отношение к этому проекту. И таким образом двигаться поступательно вперед.

ГОЛОВА. Другий мікрофон.

ТАРАСЕНКО О. Г., перший секретар Знам'янського міськкому Компартії України (Знам'янський виборчий округ, Кіровоградська область). Шановний Леоніде Макаровичу! Я думаю, що всі депутати в залі, які уважно слухали вашу доповідь, особли-

во в другій частині, де були запропоновані цінні заходи, відгукнулись уже в серцях і думках. І треба робити те, що запропоновано. Але я вважаю, що для того, щоб ми більш плідно працювали по процедурі, треба зараз створити погоджувальну комісію, швидко взяти документи і доручити від більшості та меншості, скажімо, депутату Коцюбі, а потім працювати далі. Тому що з коліна це робити, приймаючи такі важливі документи, ми просто не можемо.

ГОЛОВА. Третій мікрофон.

МАТВЄЄВ В. Й., перший секретар Миколаївського обкому Компартії України (Центральний виборчий округ, Миколаївська область). Леонид Макарович! Здесь вносилось очень много предложений, в том числе и устных. У нас есть порядок, чтобы мы на слух ничего не принимали. Множить их, раздавать, потом обсуждать по комиссиям, по президиумам – это слишком долгая процедура. Предлагается следующее – сделать сейчас перерыв, собрать большинство и Народную раду, обсудить выдвинутые здесь проекты (в том числе и с голоса) паном Юхновским и паном Морозом, обсудить их в этих группах, создать после этого согласительную комиссию не заболтать, а конструктивно подходить. Это – первое.

Второе. По Акту о независимости Украины. У нас есть Декларация, но у нас есть еще Закон о референдуме, где говорится, что прерогативой всеукраинского референдума является вопрос о выходе Украины из СССР. Это – второй вопрос.

ГОЛОВА. Володимире Олександровичу, будь ласка.

ЯВОРІВСЬКИЙ В. О., голова Комісії Верховної Ради Української РСР з питань Чорнобильської катастрофи (Світловодський виборчий округ, Кіровоградська область). Шановні депутати, шановні гості, дорогий наш український народ! Давайте ми скажемо, що сьогодні не момент помсти, а момент істини. Давайте скажемо про те, що тут зібралися не переможці і переможені, а, власне кажучи, всі ми з вами переможені. У нас є момент вийти із цих чвар, приступити до тієї роботи, щоб можливо, навіть і закінчити сьогодні сесію. Це єдиний наш варіант.

Були підготовлені документи, які опрацьовані нашими юристами. Дехто їх, правда, взяв, дехто – не взяв. Через кілька хвилин вам роздадуть цей документ, найголовніший документ, заради якого ми тут зібралися. Тут кілька рядків. Я його зачитаю, і давайте почнемо працювати.

Отже, читаю: “Акт Верховної Ради Української РСР про проголошення незалежності України.

Виражаючи волю народу України до життя в незалежній державі, продовжуючи тисячолітню традицію державотворення в Україні, виходячи з права націй на самовизначення, передбаченого Статутом Організації Об’єднаних Націй та іншими міжнародно-правовими документами, здійснюючи Декларацію про державний суверенітет України, Верховна Рада урочисто
ПРОГОЛОШУЄ

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ та створення самостійної української держави – Республіка Україна.

Територія Республіки Україна є цілісна і недоторкана.

Віднині на території України мають чинність виключно Конституція і закони України, а Конституція і закони СРСР не діють.

Цей акт набирає чинності з моменту його схвалення”.

Якщо ми прийнемо цей акт, підтвердимо його іншими актами, це буде момент нашої покути перед народом, над яким пронеслася ця страшна хмара. Починаймо працювати.

ГОЛОВА. Перший мікрофон.

ДЕПУТАТ (не представився). Шановні товариші! Я вважаю, що ми сьогодні повинні приймати надзвичайно важливі документи. І з голосу, і з того, що представили різні групи, я думаю, що, мабуть, так це недоцільно робити. Я вважаю, що ми повинні мати на руках кожну постанову. Після цього повинні і меншість, і більшість узгодити, а тоді перейти до голосування.

ГОЛОВА. Другий мікрофон.

БАГРОВ М. В., голова Верховної Ради Кримської АРСР (Нижньогірський виборчий округ, Кримська АРСР). Леонид Макарович! Я хотів би звернутися особисто до вас по порядку ведення. Я прошу всіх помолчатися трохи.

Товарищи, я прошу тишины. Вы мешаете работать.

Леонид Макарович, вы сегодня ведете не просто сессию Верховного Совета Украины. Вы сегодня ведете чрезвычайную сессию Верховного Совета Украины, и я бы очень просил, чтобы вы понимали, какую ответственность взяли на себя ведением этой сессии. Поэтому мне лично по порядку ведения принципиально непонятно, как можно принимать то или иное решение, не обсуждая его.

И я хочу сказать, здесь я несколько не хочу как-то выделить особо Крым, но поймите, дорогие товарищи, то, что произошло, – произошло не только на Украине, но и в Крыму, и если сегодня вы не услышите выступления Крыма, то это просто будет неправильно.

Во-первых, потому, что эта центральная трибуна стала уже источником дезинформации по этому вопросу, несмотря на четкий ответ Председателя Верховного Совета Украины.

И второе. Я не понимаю тех, кто сегодня говорит, что мы должны эту чрезвычайную сессию закончить сегодня. Слишком судьбоносные вопросы были обозначены и в вашем докладе, Леонид Макарович, и в тех предложениях, которые сформулированы в проектах, которые вот сейчас впопыхах раздаются. Если мы действительно хотим выражать волю народа, давайте возьмем эти документы, внимательно изучим, пойдем посоветуемся со своими избирателями...

Да, я еще раз говорю: “Да”. Потому, что я не могу здесь, не посоветовавшись с избирателями, решать этот вопрос. Вы не мешайте мне говорить!

Я прошу – наведите порядок в зале, товарищ Председатель. Я не могу здесь голосовать и принципиально не буду голосовать по этим вопросам, потому что речь идет о независимости Украины. Это значит о выходе из Советского Союза и т. д. Это не

такие вещи, которыми надо играть. Это вопросы референдума. Должен народ решать, а не я здесь.

ГОЛОВА. Одну хвилиночку, третій мікрофон, і ще трибуна, і все. Третій мікрофон.

ДЕМИДОВ Г. В., голова підкомісії Комісії Верховної Ради Української РСР у питаннях законодавства і законності (Ленінський виборчий округ, Кримська АРСР). Товарищи, мы сегодня действительно внесли на сессию очень серьезные вопросы, которые нельзя решать с листа и даже на слух. Их нужно решать только взвешено, все проанализировав. И, тем более, нельзя нарушать собственные законы.

Я обращаю ваше внимание на одно из предложений о том, чтобы сегодня нашим решением объявить о выходе Украины из Союза. Я хотел бы обратить ваше внимание на статью 5 Закона о референдуме, в котором говорится, что решение этого вопроса является исключительной компетенцией народа Украины и подлежит решению путем референдума.

Следующее. В одном из пунктов проекта постановления Верховного Совета указано, что “Міністерству оборони УРСР підпорядкувати військові округи, частини та підрозділи, розташовані на території республіки”. Я, в принципе, согласен с этим решением, за исключением одного момента. Если в войсковых частях на территории Украины имеется ядерное оружие, то мы сами должны согласовать этот вопрос с союзными республиками. Иначе это вызовет конфликт между союзными республиками.

И третье. Я предлагаю по поводу антиконституционных действий на территории Украины, которые допустили участники путча создать парламентскую комиссию по расследованию этого случая, подчинить ей следственную группу Прокуратуры, КГБ и МВД с правом опечатывать любые объекты, изымать любые документы, арестовывать любых лиц и т. д. и объективно разобраться в этом вопросе. Спасибо за внимание.

ГОЛОВА. Будь ласка, трибуна – і все, завершуємо. Прошу займати місця.

ЗАСЦЬ І. О., голова підкомісії Комісії Верховної Ради Української РСР з питань економічної реформи і управління народним господарством (Святошинський виборчий округ, м. Київ). Я думаю, що ми мусимо перестати зараз грати тут у всяку еквілібристику, що ми не можемо проголосувати за той чи інший акт. Ми все це можемо, товариші депутати Демидов і Багров, все це можемо. Тому я пропоную вам таку юридичну послідовність у прийнятті цих документів. Ви пам’ятаєте, що депутат Юхновський у своєму виступі запропонував постанову. І це було абсолютно справедливо.

І у розвиток другого пункту цієї постанови, де було написано: “Проголосити, що від сьогодні, 24 серпня 1991 року, Україна стає повністю незалежною демократичною державою” і т. д. Так от, у розвиток цього другого пункту ми і мусимо додати пункт про незалежність, той, що вже оголошувався.

Тому я пропоную зараз проголосувати за постанову депутата Юхновського. Можна обмежитися двома пунктами. Я пропоную вам навіть такий компроміс. Першими двома пунктами у пакеті із цією постановою додаємо Акт про незалежність. Таким чином, ми будемо мати два документи в одному пакеті.

У мене лише одне зауваження до тексту Акта про незалежність. Там, де написано “цілісна територія”, написати “неподільна територія”. Це так написано у всіх конституціях і у текстах конституції Франції й інших конституціях.

Отже, шановні депутати, Леоніде Макаровичу, я думаю, що ви зараз повинні припинити оці всі розмови, сказати народу України, що ми або дійсно пройнялися уроками цього путчу, або далі затягуємо і ставимо цілісність і незалежність України під велику небезпеку. Тому приймаємо постанову з двома пунктами без третього пункту.

ГОЛОВА. Шановні народні депутати! Зараз головне не в тому, щоб сперечатися, а головне в тому, щоб прийняти документ. А для того, щоб його прийняти, треба йти за порядком. Народні депутати вважають, що потрібно подумати і вивчити, а не так зразу поставити на голосування і не проголосувати. Це їх право. Це серйозні речі, ви розумієте? Ми тим самим себе скомпрометуємо. Якщо хтось думає, що він проголосує і стане героєм, а тому, хто не проголосує, будуть говорити “ганьба”, то від цього Україні не легше. Україні потрібно прийняти документ розумний, тоді вона до нас поставиться з повагою. А для того, щоб прийняти такий документ, потрібно порадитись і подумати. Тому я вношу таку пропозицію. Оголосити на одну годину перерву, зібратися разом в різних групах, більшості і меншості, потім почитати, подумати, повивчати і о сімнадцятій годині повернутися до залу. (Ш у м у з а л і).

Оголошую перерву.

(П і с л я п е р е р в и)

ГОЛОВА. Я звертаюся до всіх народних депутатів, які проводять засідання і консультації. Ми уже призначали час розпочинати сесію – о сімнадцятій годині; зараз сімнадцять годин п’ятнадцять хвилин. Прошу зайняти місця в залі. (Ш у м у з а л і). У залі 227 депутатів. Реєструйтеся, будь ласка. Сідайте на свої місця.

Вибачте, будь ласка, але доведеться почекати. Представники деяких груп просять ще 5 хвилин. Шановні народні депутати, ми оголошували перерву, під час якої домовились між собою більшість і опозиція, дійшли якихось спільностей. У всякому разі, як поінформував тільки що народний депутат Павличко, домовились в основному з головного питання – про Акт проголошення незалежності України і постанову з цього питання. Тут уже спільність є. У вас є ці документи на руках? Немає ще?

Тоді я прочитаю спочатку постанову, потім будемо радитись: “Постанова Верховної Ради Української РСР.

Проголосити 24 серпня 1991 року Україну незалежною демократичною державою. (О п л е с к и).

З моменту проголошення чинними в Україні є тільки Конституція України, її закони, урядові постанови та інші законодавчі акти республіки. 1 грудня 1991 року провести республіканський референдум на підтвердження Акта проголошення незалежності”.

Акт проголошення незалежності тут читався народним депутатом Яворівським. Я повторюю, є потреба обговорювати? (Ш у м у з а л і). Ми проголосуємо, але лю-

дина наполягає, хоче виступити. Хай скаже, а ми проголосуємо, від цього нічого не зміниться.

ГРИНЬОВ В. Б., заступник Голови Верховної Ради Української РСР (Індустріальний виборчий округ, Харківська область). Проголосовать – это вопрос быстрый, но прежде я хочу высказать мнение большой группы депутатов по поводу этого процесса. Когда мы пережили этот путь, то стали ясны две позиции – нас, Украину, разоряют: первое – система тоталитарная на самой Украине; второе – бесправное положение Украины в Союзе.

Сейчас этим Актом мы пробуем решить проблему бесправного положения Украины в Союзе. Я обращаюсь в зал, к людям, которых я знаю уже год, которые знают мои убеждения. Я думаю, что никто из вас не может сказать, что я против независимости Украины. Но я вижу грозную опасность сегодня в том, что мы принимаем этот Акт изолированно. Без решения проблем декоммунизации Украины этот Акт станет пустым местом. Мы сотворим тоталитарное коммунистическое общество на Украине. Я предлагаю этот Акт принимать только в пакете с вопросами, в которых будет разрушаться тоталитарное общество на Украине. Иначе история нам этого не простит. Если те, кто сотворил путч, не читали работы Ленина “Марксизм и восстание”, то завтра в тоталитарной Украине их прочитают. И тогда те, кто голосует за это, будут отвечать перед собой.

Я предлагаю принимать только в пакете. Иначе мы сотворим тоталитарную Украину. (О п л е с к и).

ГОЛОВА. Третій мікрофон.

ТАБУРЯНСЬКИЙ Л. І., голова виробничого кооперативу “Олімп”, м. Дніпропетровськ (Петровський виборчий округ, Дніпропетровська область). Уважаемые депутаты! В июле прошлого года мы приняли Декларацию. Прошел год, и нас здесь в зале обманули. И мы обманули, в свою очередь, народ Украины. Если мы сегодня примем не в пакете, а отдельно один Акт о независимости, без того, что сейчас перечислил уважаемый депутат Гринев, нас ожидает то, о чем говорил Владимир Борисович. И кроме того, у нас сегодня во второй половине дня работы сессии началась ползучая контрреволюция. Спускается сессия на тормозах. Я как председатель Народной партии хочу сделать официальное предупреждение: если мы закончим сессию так, как некоторым хочется, мы призовем народ Украины и сюда, в Киев, и по всей Украине мы поднимем народ, как это сделал Ельцин в России. Об этом заявляю как председатель партии.

ГОЛОВА. Другий мікрофон.

ЮХНОВСЬКИЙ І. Р., голова Комісії Верховної Ради Української РСР з питань народної освіти і науки (Червоноармійський виборчий округ, Львівська область). Шановні депутати! Я Вас прошу заспокоїтися. Я хочу вам уважно представити ситуацію, в якій ми знаходимося. Народна рада і більшість узгодили повністю текст проголошення незалежності України. Це – перше.

Друге. Недостатньо проголосити незалежність України, важливо її мати. Що для цього потрібно, щоб нас визнали наші сусіди? Більше всього це стосується нашої

сусідки – Росії. Вона прийняла акт про припинення діяльності Компартії на території Росії до з'ясування її участі у державному перевороті. Я вважаю, що для того, щоб ми могли прийняти Акт про проголошення незалежності і щоб ця незалежність була прийнята Росією, ми повинні повторити вслід за Росією абсолютно аналогічне формулювання відносно припинення діяльності партії.

Я тепер поясню, чому це так. Зараз почнеться накручування проблем, досліджування участі людей у тому самому перевороті. Ви всі знаєте, як це робилося в інший час. І тому дуже багато зовсім порядних, ні в чому не винних людей-комуністів безперервно перебуватиме під зовсім дурним обстрілом. Департизація чи, скажімо, припинення діяльності означає захист цих людей.

Інше. Якщо ми не приймемо цього пункту, то зразу ж Росія оголосить нас як державу, в якій перемогла комуністична тиранія. Це нам непотрібно. Значить, прийнявши таку постанову про припинення дії Компартії до з'ясування її участі, ми зразу захищаємося по відношенню до Росії. Наш Акт незалежності стає дуже міцним актом.

І тому я глибоко переконаний, що треба це робити в пакеті. Послухайте мене, я недавно був комуністом, тепер я безпартійний. Це саме стосується і вас. (Ш у м у з а л і). ГОЛОВА. Я припиняю ваш виступ. Другий мікрофон.

БАНДУРКА О. М., начальник управління внутрішніх справ виконавчого комітету Харківської обласної Ради народних депутатів (Дергачівський виборчий округ, Харківська область). Шановні депутати! Ми три години працювали. Окремо – більшість, окремо – меншість. Потім працювала погоджувальна комісія певний час. Україна повинна жити власним розумом, і Росія тут нам не указ. Давайте робити власні кроки. Шановні народні депутати, Леоніде Макаровичу, Дмитре Васильовичу, ми з вами тільки що погоджували всі позиції. Я прошу сьогодні вирішити два кардинальні питання: прийняти Акт проголошення незалежності України і постанову Верховної Ради про політичну ситуацію. А все інше – це те, що виводить з цього. І про департизацію органів. І ці всі питання будуть внесені потім у робочому порядку до порядку денного.

ГОЛОВА. Надзвичайно складні питання, і я розумію, що тут не все так просто. Я хочу сказати, які постанови ми маємо зараз прийняти. Це постанова про незалежність, Акт проголошення незалежності, про департизацію, про збройні сили, все, що з цього випливає. Потім ще три документи. Далі прийматимемо постанову про політичну ситуацію, і тоді все те, що ви пропонуєте, записуватимемо і голосуватимемо пунктами. Тому я ставлю на голосування постанову. Читаю:

“Постанова Верховної Ради Української РСР.

Проголосити 24 серпня 1991 року Україну незалежною демократичною державою.

З моменту проголошення чинними в Україні є тільки Конституція України, її закони, урядові постанови та інші законодавчі акти республіки.

1 грудня 1991 року провести республіканський референдум на підтвердження Акта проголошення незалежності.”

Голосування поіменне.

“За” – 321. Постанова прийнята! (О п л е с к и).

Шановні народні депутати! Хто не встиг проголосувати, напишіть до Секретаріату письмові заяви і висловіться.

Наступний документ:

“Акт проголошення незалежності України.

Виходячи із смертельної небезпеки, яка нависла була над Україною, в зв’язку з державним переворотом в СРСР 19 серпня 1991 року,

– продовжуючи тисячолітню традицію державотворення в Україні,

– виходячи з права націй на самовизначення, передбаченого Статутом ООН та іншими міжнародно-правовими документами,

– здійснюючи Декларацію про державний суверенітет України,

Верховна Рада Української РСР урочисто проголошує незалежність України та створення самостійної української держави – України.

Територія України є неподільною і недоторканою.

Віднині на території України мають чинність виключно Конституція і закони України.

Цей акт набирає чинності з моменту його схвалення.”

Прошу проголосувати. Про референдум є у постанові.

“За” – 346. Приймається. (О п л е с к и).

Таким чином постанова і Акт проголошення незалежності України прийняті конституційною більшістю. (О п л е с к и). Я хочу поздоровити вас і народ України з прийняттям цих важливих доленосних історичних документів.

Тепер ми можемо переходити до розгляду інших питань. Третій мікрофон.

ШКАРБАН М. І., член Комісії Верховної Ради України з питань державного суверенітету в міжреспубліканських і міжнаціональних відносин (Кобеляцький виборчий округ, Полтавська область). Щоб перейти до інших питань потрібно денонсувати Договір 1922 року. Ми повинні проголосувати за денонсацію цього акта.

ГОЛОВА. Проект Закону є, він називається “Про денонсацію в односторонньому порядку Договору 1922 року “Про створення Союзу Радянських Соціалістичних Республік”. Я хочу запитати: ви його обговорювали? Ні? Щодо порядку ведення?

Другий мікрофон.

ДЕПУТАТ (не представився). Шановні народні депутати! Ми прийняли історичне рішення. До того часу, поки ми визначимся із державною символікою, є пропозиція: над Верховною Радою підняти національний синьо-жовтий прапор, який принесли люди до Верховної Ради. (О п л е с к и. Ш у м у з а л і).

ГОЛОВА. Я хочу поставити перед вами запитання. Послухайте уважно. Спочатку я назву вам наступну проблему, а тоді будемо вирішувати. У пункті 1 основної постанови є така позиція:

“Комісіям Верховної Ради Української РСР у питаннях законодавства і законності і з питань правопорядку та боротьби із злочинністю, з питань оборони і державної безпеки внести пропозиції до 1 жовтня 1991 року про департизацію Прокуратури Української РСР, Міністерства внутрішніх справ Української РСР, Комітету дер-

жавної безпеки Української РСР, військових формувань, розташованих на території України”. (Ш у м у з а л і). Давайте сьогодні... Почекайте, треба ж це обговорити, це ж не так просто. (Ш у м у з а л і).

МОРОЗ О. О., секретар Комісії Верховної Ради України з питань агропромислового комплексу (Тарашанський виборчий округ, Київська область). Шановний депутате, я прошу вас. Справа в тому, що ми тільки що на засіданні більшості та Народної ради домовились про те, що пункт 5 цієї постанови вводиться з сьогоднішнього дня. Тому треба просто відредагувати його і прийняти. Не треба розводити навколо цього суперечок. (Ш у м у з а л і).

ІВАСЮК В. П., член Комісії Верховної Ради України з питань здоров'я людини (Ленінградський виборчий округ, м. Київ). Шановна суверенна Верховна Радо! Шановний Голово! Шановні бандерівці! Чому бандерівці? Бо ще півроку тому в цьому залі на адресу тих, хто закликав до незалежної України, – бандерівці.

Щойно ми прийняли Акт про незалежність і суверенність України. Але вона не буде незалежною, якщо ми не приймемо постанову, про яку говорив ще на початку дня заступник Голови Верховної Ради Гриньов.

Це – постанова про недопущення приховування або знищення документів державних органів та Компартії України, які свідчать про їх причетність до спроби військово-партійного перевороту. Це перше.

Друге. Потрібно провести легальну департизацію і декомунізацію України. Без цього вона не буде незалежною, не буде демократичною.

Шановні депутати! Якщо ми з вами цього не проведемо, то це зроблять люди на вулиці. Будьмо мудрими, захистімо людей.

Шановний Леоніде Макаровичу, я прошу поставити на голосування постанови про департизацію і декомунізацію українського суспільства.

ГОЛОВА. Ви знаєте, що робити? Слід вибачитись перед нами, і перед тими, хто нас слухав, за деякі висловлювання. Будь ласка.

ЛІСОВЕНКО В. Т., секретар ЦК Компартії України (Прилуцький виборчий округ, Чернігівська область). Шановні депутати! Я розумію, що всі збуджені, радісні. Дійсно, ми щойно прийняли історичні: рішення для нашого народу. І я вітаю нас з таким одностайним схваленням цих постанов. Тому що ми дійшли згоди – і більшість, і меншість.

Шановні депутати, ми дійсно сьогодні вже маємо самостійну суверенну державу. Ми проголосили незалежною демократичною нашу республіку, але благородну ціль – побудувати правову державу – не можна розпочинати з насилля. І у цьому ми вже упевнились не один раз у цьому залі. І я хотів би звернути вашу увагу, шановні товариші, на ту постанову, яку тут вносять – про закриття і опечатування державних установ і громадських об'єднань.

Я вам наведу приклад, до чого це призвело вже сьогодні і вчора. Сьогодні йдуть незаконні обшуки людей, які входять до Центрального Комітету. Це – насилля, це – образа, це – приниження людської гідності, це попірання прав людини.

Учора закрили і опечатали Львівський обком партії, Тернопільський, Івано-Франківський, Волинський і цілий ряд райкомів. Людей звідти викинули. Може, хтось і радіє, але, я думаю, дорогі наші депутати, так ми не побудуємо правової держави. Якщо ми сьогодні розпочнемо з того, що закриємо всі установи, то прийдемо до голоду, до нового надзвичайного стану.

Я вношу конкретну пропозицію – прийняти таке рішення: доручити Прокурору республіки порушити кримінальну справу щодо насильників, які чинять насильство над людьми.

Друге. Zobов'язати Міністерство внутрішніх справ, особисто міністра, вжити за-раз негайних заходів для припинення насильства і приниження людської гідності.

Дякую за увагу і прошу поставити на голосування це питання.

ГОЛОВА. Дайте, будь ласка, письмово, тому що я ж не можу з голосу. Така поста-нова ставиться на голосування. Послухайте, яка постанова ставиться на голосуван-ня? Назва постанови? Займіть свої місця, будь ласка. Я, не розумію – вам хочеться говорити чи приймати документ?

Від того, що ви будете говорити сильними словами, абсолютно нічого не змі-ниться, коли ми не прийнемо документів. Я прошу зайняти свої місця, заспокоїтись. Прийняли важливий документ, дуже важливий. Здається, має бути в нас якась єд-ність, спільність, толерантність. Я не знаю, які вже слова тут знайти.

Ось така постанова, зачитую: “Постанова Верховної Ради УРСР про департиза-цію органів Прокуратури УРСР, МВС та КДБ УРСР.

У відповідності з ч. 1; ст. 49 Конституції Української РСР Верховна Рада поста-новляє:

1. Припинити діяльність організацій політичних партій в структурах Прокуратури УРСР, МВС УРСР, КДБ УРСР.

2. Співробітники Прокуратури УРСР, МВС та КДБ УРСР zobов'язані припинити своє членство в будь-якій політичній партії”.

Ставлю на голосування. “За” – 331. Приймається. (О п л е с к и). Тут було таке зауваження – написати, з якого часу вона набирає чинності. З часу її підписання, – з часу її прийняття.

МОРОЗ О. О. Шановні депутати! Щодо процедури. Ми тільки що погодили з вами по окремих групах, а потім разом порядок розгляду цього питання. Всі ці моменти відображені у постанові “Про політичну ситуацію”, і треба її пройти, взяти за осно-ву, а потім пройтися по пунктах і окремі пункти голосувати. Там є і про армію, і про це все, що ми тут говоримо. Це якраз те, що зв'язано з нашою роботою по підготовці цієї сесії із вчорашньою комісією і продовженням сьогоднішньої роботи при підго-товці цього рішення.

ГОЛОВА. Всі документи, я вам з самого початку сказав, які роздавались, будемо ставити на голосування. Але ми ж і так уже відійшли від того порядку, який з вами схвалили. Адже була доповідь, були співдоповіді. А ми вже забули про основну поста-нову. Тепер, я підтримую, давайте проголосуємо, щоб прийняти її за основу. Хто “за”, прошу проголосувати, а потім будемо доповнювати.

“За” – 319. Постанова прийнята за основу. Яка пропозиція? Другий мікрофон.

ЗАЄЦЬ І. О. Шановні депутати! Ми прийняли постанову про департизацію органів КДБ, МВС, Прокуратури. Це означає, що в тих органах кожна із партій не буде мати собі місце, і члени цих організацій не можуть бути членами будь-яких партій. Але ми сьогодні знаємо, що організатором путчу була Комуністична партія Радянського Союзу і Комуністична партія України. Тому ми повинні зараз обов'язково прийняти постанову або пункт (як ви хочете) до цієї постанови, про що говорив депутат Юхновський, – зупинити діяльність Комуністичної партії на території України. Я даю свої доповнення, і майте на увазі... Я не граюся з вами, шановні депутати, я не збираюся гратися. Леоніде Макаровичу, не кривляйтеся, це ще не концерт. Концерт буде потім, ви розумієте чи ні?

КРАВЧУК Л. М. Ви це й робите.

ЗАЄЦЬ І. О. Я доповнюю цю постанову іншими. Я думаю, сміється той, хто сміється останнім. І доповнюю цю постанову ще постановою, яку вніс депутат Гриньов. Тобто ми сьогодні мусимо опечатати та взяти під охорону документацію та архіви Кабінету Міністрів УРСР та Кабінету Міністрів Кримської АРСР, ЦК, Кримського обкому, міськкомів та райкомів. Я прошу ці два доповнення проголосувати.

ГОЛОВА. Третій мікрофон.

РЕВА В. М., перший заступник Міністра транспорту Української РСР (Феодосійський виборчий округ, Кримська АРСР). Уважаемый Леонид Макарович, уважаемые народные депутаты! Когда рассматривался вопрос на собрании и большинства, и оппозиции принципиально и мудро, я считаю, мы взвесили свои позиции. И определились по двум документам, которые мы приняли конституционным большинством.

В документе, который принят вторым (это основное постановление по первому вопросу), в седьмом пункте четко записано, что надо поручить компетентным органам определить причастность тех или иных лиц или партии к перевороту, принять соответствующие решения, внести на рассмотрение Верховного Совета. Сегодня храбрый депутат Заец вносит предложения, не имея юридически никаких оснований на то, чтобы обвинить Коммунистическую партию Украины в том, что она причастна к заговору, учинить суд. Это неконституционно, этот вопрос не рассматривался, и мнение большинства было отрицательным. Поэтому вношу предложение: этот вопрос сейчас не рассматривать (если уже на то пошло, то, наверное, основные вопросы мы на сессии рассмотрели) и сделать перерыв в работе.

ГОЛОВА. Я пропоную йти по постанові. Тут до преамбули є зауваження? Немає. Є? Перший мікрофон.

ВЕРЕТЕННИКОВ В. О., генеральний директор колективного акціонерного підприємства молочного комбінату “Придніпровський”, м. Дніпропетровськ (Індустріальний виборчий округ, Дніпропетровська область). У мене к преамбуле предложение. Здесь есть такие слова: “Стабілізації ситуації на Україні сприяла позиція Голови Верховної Ради Української РСР, Президії Верховної Ради УРСР, які визнали...” и так далее.

То есть мы с вами сегодня очень легко определились, что как раз именно два дня не принимались решения ни Председателем Верховного Совета, ни нашим Президиумом, мы даже предлагали переизбрать Президиум. А сейчас мы говорим, что это Председатель и наш Президиум “способствовали”.

Я предлагаю эту фразу исключить, чтобы быть перед совестью своей и перед народом честными. (Ш у м у з а л і).

ГОЛОВА. Вносилася пропозиція останнє речення другого абзацу вилучити. (Ш у м у з а л і). Так. Але я це не просто вилучаю. Це пропозиція, ми будемо ставити її на голосування. Пропозиція така: не записувати другого речення в другому абзаці. Вилучити.

Ставлю на голосування. Хто за те, щоб підтримати пропозиції народного депутата – вилучити друге речення другого абзаца. Прошу проголосувати.

Пропозиція не приймається. Речення залишається.

Більше немає зауважень до преамбули? Немає. Тепер перший пункт. Я його прочитаю, а потім надам слово Прем'єрові. Не треба читати, текст у вас є, так? Є зауваження до першого пункту? Перший мікрофон.

ДЕПУТАТ (не представився). У цей час ЦК не збирався, Леоніде Макаровичу. У тексті має бути не ЦК КПРС, а членів ЦК КПРС.

ГОЛОВА. Де воно?

ДЕПУТАТ (не представився). У преамбулі: “... внутрішніх справ СРСР і членів ЦК КПРС...” Ось у першому абзаці.

ГОЛОВА. І що ви хочете?

ДЕПУТАТ (не представився). Пленум не збирався, тому не правильно писати “ЦК”, а треба “члени ЦК КПРС”.

ГОЛОВА. А, зрозуміло. (Ш у м у з а л і). Преамбула прийнята. Є зауваження до першого пункту? Є у Вітольда Павловича. Будь ласка.

ФОКІН В. П., Прем'єр-міністр України (Дарницький виборчий округ, м. Київ). Шановний Леоніде Макаровичу, шановні народні депутати! Я прошу вашого дозволу, щоб скористатися з того, що я отримав можливість вийти на цю трибуну, і буквально за одну хвилину відповісти на запит депутата Головатого. Це треба. Оскільки навколо моєї особи останнім часом з'являється дуже багато питань. Де був, що робив Фокін у ці дні.

Я хочу відповісти вам, шановні народні депутати. Після того, як Леонід Макарович повернувся з Криму, я 17 серпня відбув у відпустку. 20 серпня, тобто 19 серпня пізно ввечері мене знайшли біля гори Білуха на порогах річки Катунь. На вертольоті прилетів голова виконавчої Ради Усть-Кокса Горноалтайської республіки, який повідомив мене про те, що відбувся переворот.

Я негайно прийняв рішення і цілу добу добирався до Києва. Але вночі 20 був уже в Києві і 21 на ранок зібрав засідання Кабінету.

Хочу сказати на честь нашого складу, що одностайно прийняли рішення вважати дії ДКНС юридично необґрунтованими, підкорятися тільки законам України і керуватися нашими постановами.

Тепер стосовно цієї постанови. Шановні товариші, у мене дуже велике прохання до вас. Щоб більше не виходити сюди, послухайте мене.

Відносно окремих пунктів. Перший пункт. У мене і у членів Кабінету він не викликає заперечень, але ми просимо зважити на те, що таку кількість таких важливих документів за один місяць підготувати не можна. Тому я пропоную залишити термін 1 жовтня тільки для першого питання “Про правовий режим надзвичайного стану”, бо без цього ми жити не можемо. А на інші документи дати строк до 1 листопада цього року.

Тепер я прошу вас глянути на шостий пункт. До нього я пропоную зробити таке доповнення: “Приймаючи до уваги гострий характер ситуації, що склалася, та зважаючи на необхідність дотримання порядку та дисципліни у виконанні Програми надзвичайних заходів, схваленої Верховною Радою УРСР, надати Кабінетові Міністрів УРСР та органам виконавчої влади на місцях право притягати до суворої адміністративної відповідальності, аж до звільнення з посад, керівників господарств, організацій та виконавчих комітетів. Утворити єдину структуру виконавчої влади, підпорядковану Кабінету Міністрів, та встановити відповідну підлеглість виконавчих органів у цих рівнях”. Дуже прошу вас підтримати.

ГОЛОВА. Ще є зауваження? Перший мікрофон.

ГЕТЬМАН В. П., голова правління республіканського акціонерно-комерційного агропромбанку “Україна” (Уманський виборчий округ, Черкаська область). Шановні депутати! В другому абзаці пункту 1 мова йде про створення республіканської гвардії, а також підрозділу для охорони Верховної Ради та Кабінету Міністрів. Зараз Національний банк охороняється підрозділом Міністерства фінансів СРСР. Є пропозиція включити туди “а також Національного банку України”. Цю пропозицію я погодив із головою правління Національного банку.

ГОЛОВА. Третій мікрофон.

ЧЕРВОНІЙ В. М. Шановні народні депутати! Я пропоную до пункту 1 цієї постанови, де йдеться про перелік законопроектів, які потрібно комісіям, вилучити законопроект “Про статус військових частин, які дислокуються на території Української РСР”. У нас не повинно дислокуватися жодних військових частин. Ми сьогодні негайно і терміново повинні прийняти окрему постанову про підпорядкування трьох військових округів, Чорноморського флоту, повітряних сил, залізничних, прикордонних військ Уряду України, Верховній Раді України. Інакше ось цей заколот може бути до 1-го жовтня.

Я пропоную комісіям внести не в жовтні, а у вересні 1991 року інші законопроекти, крім того, про який я говорив. Далі. Визнати за доцільно створити не Раду Оборони, а Міністерство Оборони. В постанові, яку я запропонував, про перехід підпорядкування збройних сил, потрібно окремим пунктом обумовити призначення командуючих військовими округами, командуючих арміями. Дякую за увагу.

ГОЛОВА. Є ще доповнення до пункту 1? Другий мікрофон.

ГОРОХІВСЬКИЙ Л. Т., член Комісії Верховної Ради України з питань державного суверенітету, міжреспубліканських і міжнаціональних відносин (Залізничний вибор-

чий округ, Тернопільська область). Це зауваження, яке я вніс, стосується цих пунктів. Я прошу уваги. Ми проголосили Акт незалежності, і наша держава називається Україна. Тому я вважаю, що “Українська РСР” має бути замінена на слово “Україна”.

ГОЛОВА. Третій мікрофон.

ДЕПУТАТ (не представився). Я относительно предложения депутата Червония. Чтобы мы не бросались с головой в омут, я предлагаю заслушать все-таки информацию Правительства. Хватит ли у нас средств содержать три военных округа и Черноморский флот? Это очень дорогое удовольствие.

ГОЛОВА. Прошу вас.

ПИЛИПЧУК В. М., голова Комісії Верховної Ради України з питань економічної реформи і управління народним господарством (Жовтневий виборчий округ, Рівненська область). Шановні колеги! Пропоную в пункті 1 замість закону “Про статус військових частин, які дислокуються на території Української РСР” розробити закон про збройні сили України.

ГОЛОВА. Немає більше пропозицій? Таким чином, послушайте уважно, що змінюється. Тільки одне питання “Про правовий режим надзвичайного стану”, Вітольд Павлович просить записати “до 1 грудня”. Замість “Про статус військових частин, які дислокуються на території України” записати “Закон про збройні сили України”, “Про обов’язки і права внутрішніх військ Української РСР по охороні громадського порядку”, “Про органи державної безпеки України”. І внести все це на розгляд до 1 листопада?

Народний депутат Гетьман пропонує, щоб у кінці другого абзацу дописати “а також Національного банку України”. Більше пропозицій до цього пункту не надійшло. Все враховано? Ставлю на голосування. Прошу проголосувати за пункт 1.

“За” – 308. Приймається. До пункту 2 є зауваження? Перший мікрофон.

КОЦЮБА О. П., голова Комісії Верховної Ради України у питань законодавства і законності (Радянський виборчий округ, м. Київ). Шановні депутати! У зв’язку з тим, що ми прийняли Акт проголошення незалежності України, нам потрібно зробити два документи, тому що виникне питання війни законів...

ГОЛОВА. До пункту 2 зауваження є?

КОЦЮБА О. П. Так, я з доповненням.

Перше. Доручити Кабінету Міністрів, Комісії з питань законодавства і законності внести на розгляд сесії постанову про порядок тимчасової дії окремих законів Союзу РСР на території республіки до прийняття відповідних законів України. І другий момент – підготувати Звернення до Організації Об’єднаних Націй виступити гарантом реалізації здійснення незалежності України як суб’єкта міжнародного права і члена Організації Об’єднаних Націй.

ГОЛОВА. Пропозиції дуже суттєві.

Народний депутате Коцюба, почекайте трохи, оскільки доповнення таке важливе, зачитайте доповнення до пункту 1 ще раз.

КОЦЮБА О. П. “Доручити Кабінету Міністрів Української РСР і Комісії з питань

законодавства і законності внести на розгляд сесії постанову про порядок тимчасової дії окремих законів Союзу РСР на території республіки до прийняття відповідних законів України”.

ГОЛОВА. Все ясно, ставлю на голосування. Будь ласка, і другу, щоб зразу проголосувати.

КОЦЮБА О. П. “Підготувати Звернення до Організації Об’єднаних Націй виступити гарантом реалізації здійснення незалежності України як суб’єкта міжнародного права і члена Організації Об’єднаних Націй”.

ГОЛОВА. Ставлю на голосування.

“За” – 335. Доповнення приймається.

Ще які доповнення до пункту 2? Немає? Ставлю пункт 2 на голосування в цілому з доповненням, за яке вже проголосували.

“За” – 307. Приймається пункт 2.

Пункт 3, які доповнення?

Третій мікрофон.

ВОЛКОВЕЦЬКИЙ С. В., член Комісії Верховної Ради України мандатної і з питань депутатської етики (Долинський виборчий округ, Івано-Франківська область). Я прошу шановних депутатів і Президію звернути увагу на те, що в пункті 3 не сказано, в який час внести, проекти правових актів. Можна вносити протягом місяця, можна протягом року. Я вношу пропозицію: “Кабінету Міністрів Української РСР у жовтні внести проекти правових актів” – і далі за текстом.

ГОЛОВА. Погоджуюся. Отже, Кабінету Міністрів вже в жовтні цього року... (Ш у м у з а л і). Почекайте, послухайте Прем’єра. (Ш у м у з а л і). Ще які доповнення до пункту 3?

Третій мікрофон.

ПОРОВСЬКИЙ М. І., заступник голови Народного руху України, голова координаційної ради (Рівненський виборчий округ, Рівненська область). Шановні депутати! Зараз іде розподіл союзної власності. Кожна хвилина дорога, тому що цієї власності у нас стає менше. Тому я пропоную в пункті 3 записати: “Перевести підприємства союзного підпорядкування в повну власність України з моменту прийняття постанови”.

ФОКІН В. П. Шановні народні депутати, я підтримую цю...

ГОЛОВА. Ще які доповнення? (Ш у м у з а л і). Немає. Голосуємо за пункт 3 постанови. “За” – 322. Прийнято пропозицію. Пункт 4. Які є зауваження? Другий мікрофон.

ГЕТЬМАН В. П. Леоніде Макаровичу! Під час перерви ми радились з головою Національного банку і вирішили, що термін 1 жовтня для того, щоб визначити і впровадження, і забезпечення конвертування, абсолютно не реальний. Принаймні – 1 січня. Це повинна бути окрема постанова. Конвертування – ви розумієте, що це таке?

ГОЛОВА. А яка, Вадиме Петровичу, є пропозиція?

ГЕТЬМАН В. П. 1 січня. (Ш у м у з а л і).

ГОЛОВА. Перший мікрофон.

ЯВОРІВСЬКИЙ В. О. Шановний Леоніде Макаровичу! Шановні депутати, шановні керівники, шановний товаришу Гетьман! Я прекрасно розумію, що це дуже важкий період, як важко розробляти документи. Але зрозумійте, що ми пережили, Кабінет просить не встигає.

Вітольде Павловичу, коли було заявлено, що провідні юристи довели і те, що цей Акт правочинний? Що, невже не можна попрацювати? Історія твориться сьогодні. Ні – до 1 січня. Попрацюйте, люди добрі, засукайте рукави, совість же майте. Залишимо дати які є, вони реальні, ми програємо на цих дрібницях потім.

ГОЛОВА. Ще які є пропозиції? Другий мікрофон.

ДЕПУТАТ (не представився). Шановні колеги! Те, які повинні бути гроші, їх зовнішній вигляд та інше ми розробляли на аматорських засадах вже давно. Все це було готове у нас ще 15 серпня. Отже, строк до 1 жовтня – це довго. Я вважаю, що оптимальний термін – до 15 вересня. Хоча у нас була вже готова, підписана і комісією, і Кабінетом Міністрів, і Національним банком постанова Верховної Ради про впровадження республіканської грошової одиниці, де відповідно до Декларації про державний суверенітет України та Закону Української РСР про банки і банківську діяльність Верховна Рада постановляє... Я можу зачитати, вона маленька і всіма підписана. Ми можемо її прийняти зараз.

ГОЛОВА. Та ми зараз цю постанову приймемо, почекайте.

ДЕПУТАТ (не представився). Я роздав її, так: “В інтересах захисту споживчого ринку та стабілізації економіки республіки визнати за необхідне запровадити власну грошову систему та грошову одиницю”. Це перше.

Друге. Як хочете, тут все є.

ГОЛОВА. Третій мікрофон.

СМЕЛЬЯНОВ О. С., перший заступник Голови Державної ради України з питань економічної політики (Соснівський виборчий округ, Черкаська область). Я не знаю, чому колегу Гетьмана волнує питання, котрим він не займається. І по тому строки тут абсолютно реальні. Правительство етим займається всерьез, речь идет о подготовке предложений, создана специальная комиссия в правительстве, занимается экономический совет. Я думаю, что реально обоснованные предложения будут подготовлены к 1 октября.

ГОЛОВА. З урахуванням всього, що говорилося, я хочу запропонувати... Послушайте уважно про зміни. Кабінет Міністрів України, правління Національного банку України, комісіям Верховної Ради України з питань економічної реформи і управління народним господарством, у питаннях планування і бюджету, фінансів і цін внести пропозиції та приступити до введення грошової одиниці в запровадженні і забезпеченні конвертування. Ставлю на голосування.

“За” – 328. Приймається.

До пункту 5.

Перший мікрофон.

ДЕПУТАТ (не представився). Шановні колеги, до пункту 5 у мене є доповнення. ГОЛОВА. До п'ятого вилучається все, немає.

ДЕПУТАТ (не представився). Леоніде Макаровичу, послухайте, в мене є доповнення. Погоджувальна комісія домовлялась про департизацію органів державних установ і підприємств. І я пропоную це включити. Ось текст. "Припинити діяльність всіх політичних партій та рухів у структурі та на території державних органів, установ, підприємств, а також у сфері науки, культури, освіти, організацій, незалежно від їх нинішнього підпорядкування". Це перше.

Друге. "Приміщення, які досі були зайняті партіями та рухами в державних органах, підприємствах, організаціях та установах, підлягають поверненню їх трудовим колективам до 1 жовтня 1991 року. Реалізацію свого конституційного права на об'єднання, політичні партії громадяни України здійснюють поза межами державних органів, підприємств, організацій, установ.

ГОЛОВА. Другий мікрофон.

ДЕПУТАТ (не представився). Леонид Макарович, мы только что приняли по этому вопросу постановление, и сейчас нам предлагают принимать все это на слух. Я считаю, что это не...

ГОЛОВА. Для чого ми робили перерву? Щоб узгодити постанови в більшості і в Народній раді. Ось постанова про припинення діяльності організаційних структур, політичних партій та рухів у державних органах, на підприємствах, в організаціях та установах. Узгоджували чи ні? Я прошу. Де депутат Мороз?

Перший мікрофон.

МОРОЗ О. О. Зміст погодженого пункту ми проголосували, іншого нічого не обговорювали. (Ш у м у з а л і).

ГОЛОВА. А з ким ви домовлялися?

ПЛЮЩ І. С. Шановні депутати! Дійсно, під час роботи погоджувальної комісії була досягнута така домовленість, що всі ці питання необхідно розглядати в одному пакеті. Ми так і робимо. Але не я готував, а всі ви готували ці постанови. Ми одну з них розглянули за винятком третього пункту про те, що ті, хто не хоче... Два пункти щодо правоохоронних органів ми прийняли. У п'ятому пункті було записано і про військові підрозділи, які знаходяться у нас у республіці, але ми з вами прийняли постанову про необхідність закону про збройні сили і цілого пакету документів. Там буде вирішено це питання. Сьогодні військові підрозділи ще нам не підпорядковані. Реальність є реальність. Почекайте, не поспішайте, я вам просто доповідаю.

Я прошу депутата Червонія не кричати, бо ви не перекричите мене!

Тепер друге. Виступаючи сьогодні, я сказав, що я висловлюю свою точку зору, вона викладена у цьому проекті постанови, який тільки що оголосив Леонід Макарович. Якщо будуть паралельно існувати поряд з державними установами структури партійні, ми не застраховані від будь-яких інших заколотів. Тому давайте вирішувати – або ми припиняємо діяльність партійних структур, або ми не припиняємо. Ставте на голосування – і вам вирішувати.

ГОЛОВА. Що ставити на голосування? Де постанова? Де? Я її поставлю на голосування, оскільки вона є на руках, і оскільки вноситься пропозиція. Є потреба її обговорювати? Дайте я її прочитаю, може, не всі її мають. Але я це зроблю тільки тоді, коли ви всі займете свої місця. Я не можу у цьому залі працювати. Поки всі не займуть свої місця, я не буду оголошувати тексту. Я також маю право на ультиматуми, а то ви мені весь час їх ставите. Усі займають свої місця, всі без винятку!

І в президії всі сідайте і спокійно слухайте. Депутата Кендзьора це також стосується.

Читаю: “Постанова Верховної Ради УРСР. Про припинення діяльності організаційних структур політичних партій та рухів в державних органах, підприємствах, організаціях та установах.

У зв’язку з розвитком демократичних процесів в Україні, з метою надання рівних можливостей у громадсько-політичній діяльності партій та рухів, створення сприятливих умов для роботи керівників, адміністрації державних органів, установ, підприємств, організацій, дотримання ними чинного законодавства включно з реалізацією нових законодавчих актів Верховна Рада України постановляє:

1) Припинити діяльність всіх політичних партій та рухів в структурі та на території державних органів, установ, підприємств, організацій незалежно від їх нинішнього підпорядкування.

2) Приміщення, що досі були зайняті партіями та рухами в державних органах, підприємствах, організаціях та установах, підлягають поверненню їх трудовим колективам до 1 жовтня 1991 року”. (Тобто, ті кімнати, де сиділи, скажімо, працівники парткомів).

Реалізацію свого конституційного права на об’єднання в політичні партії громадяни УРСР здійснюють поза межами державних органів, підприємств, організацій, установ.

Постанова вступає в силу з моменту її прийняття”.

Ставлю на голосування. Третій мікрофон. Зараз проголосуємо... Усім даю і йому даю.

МАТВССВ В. Й., перший секретар Миколаївського обкому Компартії України (Центральний виборчий округ, Миколаївська область). Товарищи! В этом проекте постановления заложено прямое противоречие. Мы говорим о демократизации и в то же время лишаем людей, работающих на государственных предприятиях, в государственных учреждениях политических свобод. Каждый человек имеет право поведовать свои политические убеждения. Этот Акт будет антиконституционным.

ГОЛОВА. Ставлю на голосування. Прошу проголосувати.

“За” – 217. Рішення не прийнято.

Ми ж уже проголосували! Другий мікрофон.

ЧОРНОВІЛ В. М., голова Львівської обласної Ради народних депутатів, голова виконавчого комітету (Шевченківський виборчий округ, Львівська область). Леоніде Макаровичу, а дарма. Просто люди не зрозуміли, в чому справа. У нас, Леоніде Макаровичу, таку ухвалу прийнято рік тому. Жодного парткому чи рухівського (хіба

наш Рух більший за компартію?), ні Демократичної партії, ні Партії демократичного відродження України немає на заводах, і прекрасно працюємо. Люди думають, що це стосується тільки Комуністичної партії. Торкається всіх. Ось побачите, що буде, як почнеться департизація ширша. Ви ще пожалкуєте за цим пунктом. Я пропоную переголосувати. Подумайте про те, як сприйме це народ, дуже прошу вас подумати. Давайте виступимо всі разом за громадянську згоду.

ГОЛОВА. Абзац пропущений тому, що на погоджувальній комісії, на якій був присутній Іван Степанович, цей абзац було викреслено. (Ш у м у з а л і).

Перший мікрофон.

ВОРОБІЙОВ О. М. Уважаемые коллеги! Уже одна минута восьмого. Мы с вами сегодня, к сожалению, нарушили Регламент, мы, наверное, устали, поэтому голосуем необдуманно в какой-то степени. Я напоминаю вам, что вопрос звучит так: о политической обстановке на Украине и немедленных действиях Верховного Совета по предотвращению любых попыток военного переворота. Именно так звучит. Как мы с вами сегодня ни крутили, но все вопросы лежат лишь в плоскости политической. А какая политическая плоскость? Я не говорю о запрете Коммунистической партии, я говорю о том, что нужно опечатать их помещения до проведения расследования. Это один аспект.

И второе. Вооруженные силы, которые дислоцированы на территории республики, нужно перевести под юрисдикцию Украины. Поэтому я призываю сейчас немножко передохнуть, перекурить.

ГОЛОВА. Давайте завершимо.

ВОРОБІЙОВ О. М. Леонид Макарович! В перерыве те, кто работал, пускай еще раз поговорят, потому что не весь пакет рассмотрен. В пакете от Народной рады было 16 постановлений. Они не в комплексе шли, и не все предложения были учтены. Мы с вами упираемся, не решая проблемы. Суверенитет провозгласили, но я не хочу, чтобы через месяц был принят закон о чрезвычайном положении, было сделано то, что сделано в Азербайджане, где вооруженные силы направлены против демократов. Я этого очень боюсь. Я призываю вас, Леонид Макарович, проявить хотя бы в этот момент свою позицию как Председатель Верховного Совета и пойти по пути принятия незамедлительных мер.

ГОЛОВА. Які є зауваження до пункту 6?

Голова Кабінету Міністрів зачитав свої зауваження, могу їх повторити. Можна голосувати пункт 6? Перший мікрофон.

МАКЕДОНСЬКИЙ І. І., голова Болградської районної Ради народних депутатів, голова виконавчого комітету, перший секретар Болградського райкому Компартії України (Болградський виборчий округ, Одеська область). Леонид Макарович, спожилось очень серьезное положение с бюджетами местных Советов: в сентябре нечем будет платить зарплату в местных Советах. Причина: не определены и не отнесены формы коммунальной собственности по разным уровням Советов. Было такое поручение, однако до сегодняшнего дня оно не выполнено. Поэтому предлагаю: первое – оперативно решить этот вопрос, включив его в постановление.

Второе – по заготовке зерна. Я очень уважаю Витольда Павловича и я понимаю ситуацию с зерном на Украине сегодня. Однако, товарищи, сегодня 10 тонн зерна надо продать, чтобы купить одни кросовки. И надо продать 150 тонн зерна, чтобы купить один комбайн.

Давайте рассмотрим еще раз цены и взаимную торговлю хозяйства и государства.

ГОЛОВА. Давайте доручимо протокольно Уряду це питання внести; ми зараз не можемо за нього голосувати, бо воно не сформульоване.

Голосується пункт 6 з доповненням Прем'єра. Хто “за”, прошу проголосувати. Приймається.

По пункту 7 є зауваження? Є. Другий мікрофон.

СКОРИК Л. П., доцент кафедри архітектури Київського державного художнього інституту (Артемівський виборчий округ, м. Київ). Леоніде Макаровичу, ви сказали такі слова, коли розглядався пункт 5 (я все-таки до нього повертаюсь): про департизацію державних установ буде далі, буде постанова. Так от, я хочу сказати ще одне. Я звертаюсь не тільки до присутніх у цьому залі, а до всіх, хто нас слухає і бачить. Ми вже один раз дуже дружньо обнімались, аплодували і вставали, коли приймали Декларацію про державний суверенітет України.

Сьогодні відбулась та сама історія, і боюсь, що вона обернеться в фарс, якщо ми не приймемо головного – суцільної департизації нашого суспільства. Я маю на увазі – усіх державних органів. Це потрібно хоча б тому, що той пункт, який запропонував після закінчення своєї співповіді Ігор Рафаїлович Юхновський, в якому було сказано: зупинити діяльність Комуністичної партії до розгляду, – це є єдино вірне рішення. Зараз, шановні панове комуністи, ви покажете, що ви навіть не хочете подивитись правді в очі і проголосувати за департизацію усіх державних установ. Це означає що ви хочете надалі зберегти комуністичний лад, комуністичний режим на Україні, назвавши її облудно самостійною і незалежною. Я хочу, щоб люди, всі, хто нас слухає, знали, що відбувається. Я маю пропозицію повернутись до цього питання.

І, по-друге, якщо ви вже не можете без погоджувальних комісій, то пропоную протягом 20 хвилин – години ще раз відправитись на погодження і внести цей документ, якщо вам конче треба, щоб він був внесений.

Сьогодні це рішення має бути прийняте. Департизація усіх державних установ. Інакше це є обман народу, України і світу.

ГОЛОВА. До пункту 7 є зауваження?

ДЕМИДОВ Г. В. В седьмом пункте мы создаем временную комиссию по исследованию действий участников антигосударственного переворота. И если мы действительно хотим привлечь к судебной ответственности виновных, то мы должны в суд представить доказательства, оформленные в соответствии с Уголовно-процессуальным кодексом. А иначе вся эта работа пойдет прахом, и мы никого не привлечем. Я предлагаю короткой фразой дополнить пункт 7. Я ее излагал от третьего микрофона. В частности: наделить комиссию процессуальными правами по про-

изводству следственных действий, а также правом на привлечение по своему усмотрению следственных органов – Прокуратуры, КГБ, МВД УССР.

Если мы не наделим ее этими процессуальными правами, то все материалы, которые будут нужны, не будут доказательствами, и суд их не примет.

ГОЛОВА. Це річ небезпечна. У нас є органи і комісія працює. В такому разі ми вже ВЧК будемо утворювати на Верховній Раді.

Другий мікрофон.

ГОПЕЙ І. О., голова Полтавської обласної Ради народних депутатів, голова виконавчого комітету (Карлівський виборчий округ, Полтавська область). Я шкодную з такого приводу. Ми домовились (група більшості разом із представниками Народної ради) про те, що розглядаємо тільки два документи, а тепер знову іде дискусія. Я вважаю, коли ми домовились з вами, ми повинні діяти так, як домовились, і не вносити більше ніяких пропозицій.

Щодо пункту 7 у мене є конкретні зауваження. У зв'язку з тим, що надзвичайний стан на Україні не вводився, я пропоную таку редакцію: “Створити тимчасову комісію Верховної Ради Української РСР для...” – опустити ці слова. А пункт цей прочитати так: “Перевірку діяльності посадових осіб органів влади і управління, громадських об'єднань і організацій, які вчинили протизаконні дії на підтримку заколотників в період антиконституційного державного перевороту, провести відповідним компетентним органам.” Не створювати комісію.

ГОЛОВА. Було це питання, кажуть, погоджене спільно більшістю і опозицією. Я ставлю на голосування пункт 7. Прошу проголосувати.

“За” – 255. Пункт 7 приймається.

ТАНЮК Л. С., голова Комісії Верховної Ради України з питань культури та духовного відродження (Ватутінський виборчий округ, м. Київ). Шановні депутати! У нас, на жаль, у зв'язку з якимись технічними обставинами випав один дуже важливий пункт. Як ви знаєте, діяльність органів масової інформації під час заколоту була антиконституційна, і ми мусимо неодмінно це відзначити. Ви знаєте, в Росії з посади знятий той самий Кравченко, який написав, що прийшов виконувати волю Президента і дуже добре її виконав.

У нас на телебаченні також був такий моральний терор закриття цілих програм і допуск лише односторонньої інформації. Ми одержали декілька листів на ім'я Леоніда Макаровича Кравчука, на ім'я Комісії з питань гласності та засобів масової інформації, на ім'я нашої комісії. Дві наші комісії засідали Комісія з питань культури та духовного відродження і Комісія з питань гласності та засобів масової інформації з цього приводу. Я вам хочу зачитати проект постанови.

“Верховна Рада постановляє”...

ГОЛОВА. Лесю Степановичу! Ви що, окрему постанову чи пункт 8 до цієї постанови?

ТАНЮК Л. С. Пункт 8, підпункти а, б, в.

ГОЛОВА. До цієї постанови?

ТАНЮК Л. С. Так. “У зв’язку з паралічем діяльності більшості засобів масової інформації, каналів телебачення і радіо Держтелерадіокомпанії України і здійснення в СРСР антиконституційного перевороту. 19-21 серпня, що було фактичним сприянням здійсненню намірів і організаторів державного перевороту в Українській РСР, Верховна Рада України постановляє:

Припинити чинність постанови Кабінету Міністрів Української РСР № 144 від 16 серпня 1991 року про призначення т. Охмакевича М. Ф. президентом Державної телерадіомовної компанії України з 24 серпня цього року. Доручити комісіям з питань гласності та засобів масової інформації, з питань культури та духовного відродження, з питань законодавства і законності розглянути питання про діяльність створеної Кабінетом Міністрів УРСР Державної Телерадіомовної компанії України та діяльність республіканських газет протягом останнього тижня і внести свої висновки на розгляд Верховної Ради республіки.

Тимчасово припинити вихід газет органів Комуністичної партії України, в яких в дні перевороту подавалася дезінформація про становище в країні.

Кабінету Міністрів УРСР протягом трьох днів забезпечити виконання цього пункту постанови”.

Я прошу внести і проголосувати. Нагадую, що це буде відкрите поіменне голосування.

ГОЛОВА. Я хочу дати інформацію. Іван Степанович каже, що коли на погоджувальній комісії це питання розглядалося, то малося на увазі записати в пункті 7 про утворення комісії для перевірки. Туди входило також і питання про діяльність засобів масової інформації, телерадіомовлення, тобто все разом щоб окремо не виділяти цього питання. Так ставилося на комісії. Я розумію, Лесю Степановичу, ви ставили так питання, але більшість ставила по-іншому.

Народний депутат Батіг вносить поправку: “органів влади, управління, громадських об’єднань і організацій та засобів масової інформації, які вчинили...” – і далі за текстом.

Комісія визначить, щоб ми тут зразу не розправлялися з кадрами. Можна голосувати з цим доповненням?

Другий мікрофон.

СКОРИК Л. П. Я прошу до цього пункту 7, який вже проголосований, зробити доповнення, можливо, окремим пунктом, в якому має бути зазначено, що всяка перевірка діяльності має проводитись обов’язково спільно з прокуратурою України, спільно з прокуратурою РРФСР, і спільно з прокуратурою СРСР, і під міжнародним наглядом. Справа надзвичайно важлива.

Я прошу цю поправку включити. І ще раз звертаюсь до вас, якщо у вас хоч трішки є залишок сумління й здорового глузду, панове активісти, які зараз так протестують тут. Майте якийсь глузд хоча б для того, як закликав вас Юхновський, щоб зберегти себе у цьому суспільстві. Подумайте, що ви робите, і не протестуйте. І я ще хочу закликати тих, у кого є сумління: якщо не будуть внесені подібні поправки і не буде

проголошено, що справжня департизація проголосована ще раз у цій постанові, не голосувати за неї в цілому і пояснити людям, що відбувається фальсифікація, що зараз у нас тут, у Верховній Раді, відбувається малий локальний реакційний переворот.

ГОЛОВА. Третій мікрофон.

СУГОНЯКО О. А., голова підкомісії Комісії Верховної Ради України з питань економічної реформи і управління народним господарством (Корольовський виборчий округ, Житомирська область). Шановні депутати, Леоніде Макаровичу! Ми сьогодні зібралися тут позачергово для того, щоб більше ніяких переворотів у нас не було. І питання про те, щоб розслідувати, як вели себе посадові особи на Україні під час путчу, ми ставимо пунктом 7. Я хочу сказати, що багато учасників цього путчу присутні тут у залі. Є такі люди. Наприклад, ми в Житомирі створили комісію по розслідуванню діяльності місцевих державних структур, військових і КДБ. Ми запросили генералів до себе в міськраду, слухали їх там. Стоїть питання про те, щоб зробити не якусь комісію при Верховній Раді, а загальнодержавну на всіх рівнях. Щоб було проведено розслідування. А щоб більше на Україні ніяких і ніколи переворотів не було, треба обов'язково повернутися до цього пункту і записати: "створити загальнодержавну комісію".

Далі. Вранці депутат Гриньов вніс пропозицію, і ми прийняли рішення її не обговорювати. Чому досі її не поставили на голосування?

ГОЛОВА. Зараз поставимо, але спочатку проголосуємо за проект постанови "Про політичну ситуацію." Хто від неї відходив? Хіба я не ставив її на голосування. (Ш у м у з а л і).

ЮХНОВСЬКИЙ І. Р. Шановні депутати...

ГОЛОВА. Займіть, будь ласка, свої місця. Інакше я зроблю перерву, або змушений буду закрити сесію. Ігорє Рафаїловичу, ви не будете проголошувати, тому що ніхто не слухає. Прошу, шановні депутати, займіть місця, інакше я не надаватиму нікому слова.

ЮХНОВСЬКИЙ І. Р. Шановні депутати! Я вважаю, що при всьому цьому ми повинні прийняти два важливі рішення. Одне – про департизацію установ і організацій, друге – про засоби масової інформації. Без цих рішень наше засідання Верховної Ради не має ніякого сенсу і в прийнятті постанови Народна рада не зможе взяти участі, вона просто відійде.

Я прошу Голову Верховної Ради закрити зараз засідання і почати його завтра.

ГОЛОВА. Другий мікрофон.

ГАВРИЛОВ А. В., секретар Комісії Верховної Ради України з питань правопорядку та боротьби із злочинністю (Роздольненський виборчий округ, Кримська АРСР). Леонид Макарович! Из этой ситуации я вижу такой выход. Вначале у нас была какая-то договоренность, потом наступило смятение, началось противоборство. Поэтому предлагаю: дать возможность большинству и меньшинству опять обсудить этот вопрос и выработать какой-то определенный документ. Ничего страшного в этом нет. Чего бояться? Надо сесть, поговорить открыто и прийти к консенсусу.

ГОЛОВА. Шановні депутати, прошу зайняти свої місця. Я хочу сказати, що цю постанову, можливо, дехто просто не зрозумів, вона не має абсолютно ніяких антиконституційних дій. Ви послухайте ще раз.

“Припинити діяльність всіх політичних партій та рухів в структурі та на території державних органів, установ, підприємств, організацій незалежно від їх нинішнього підпорядкування”. Це реально? Реально. Приміщення передати колективам. Яке ж тут перебільшення? Це ж не райкоми, а приміщення, які мають на своїй території колективи.

І третє – “Реалізацію свого конституційного права... здійснюють громадяни”... В чому проблема?

Народні депутати весь час підходять і просять зняти цю ситуацію, повторити голосування. (Ш у м у з а л і). Я ставлю на голосування повторно. Як проголосуєте, так і буде.

МОВЧАН П. М., письменник, секретар правління Спілки письменників України та Київської організації СПУ (Березняківський виборчий округ, м. Київ.) Шановний Голово, шановні народні депутати! Ви забули, що наша сесія – надзвичайна, про те, що нас сьогодні сюди покликали. Ви погодитесь інерційно, так, ніби ця сесія абсолютно не має ніякого значення, ніби вона не зумовлена нашою ситуацією – політичною і загальнодержавною. Я думаю, що сьогодні Хусейн може прислати нам поздоровлення в зв’язку з прийняттям незалежності. Хусейн та інші. У чому ж річ? Якщо ми не зробимо найважливішого, до чого покликані сьогодні, то нам треба переголосувати і завтра. Інакше, я вважаю, слід закликати населення самим провести цю департизацію та позакривати повсюди парткоми.

ГОЛОВА. Давайте ми проголосуємо за постанову в цілому. Будь ласка.

СМЕТАНІН В. І., заступник Голови Комісії Верховної Ради України у правах людини (Кіровський виборчий округ, Дніпропетровська область). Уважаемые депутаты! Что мы сегодня делаем? Россия приняла решение, сегодня втягивает нас. За независимость проголосовало большинство – и коммунисты, и беспартийные. Но хочу подчеркнуть: сегодня противопоставит себя России, затем не решив внутри главных вопросов, из-за которых поднялся путч, не департизировав предприятий, – завтра мы останемся один на один. Нас не признают мировые страны – ни Франция, ни Америка, ни другие, потому что мы будем единственной республикой, которая против договора, против демократических преобразований.

Товарищи! Такая независимость, когда так называемых демократов будут потихоньку вылавливать, наверное, на Украине не нужна. Давайте этот вопрос переголосуем. Я призываю людей решать этот вопрос независимо от Верховного Совета. (Ш у м у з а л і).

ГУРЕНКО С. І., перший секретар ЦК Компартії України (Іванківський виборчий округ, Київська область). Шановні народні депутати! Я прошу хвилинку послухати, я не збираюсь нікого агітувати, я хочу звернути увагу ось на що. Події на нашій сесії прийняли досить надзвичайний перебіг. Сьогодні ми прийняли дійсно Акт вели-

чезної ваги. Чия це заслуга – визначить історія. Але, товариші, це загальна заслуга. Тож давайте хоч трішки один одного поважати, в тому числі й народних депутатів. Тепер же робиться все для того, щоб принизити цей Акт. Мені здається, що комусь хочеться сконцентрувати увагу на одному питанні: якщо не буде знищена на цій сесії Комуністична партія, то не може бути мови ні про незалежність, ні про демократію. (О п л е с к и). Товариші! Постійно, через 30-40 хвилин нав'язується питання про заборону діяльності партії на території України. Якби ви хоч трохи цікавились діяльністю партії, то ви б знали, що у нас вже давно нема ніяких паралельних структур, вони поховані в минулому.

Далі. Сьогодні Комуністична партія України вже практично стоїть на порозі визначення як самостійної Комуністичної партії – це справа днів. І я закликаю всіх до поміркованості. Ми не за те, щоб на кожному підприємстві були партійні комітети. Трудові колективи самі визначаються в цьому. Ми прийняли сьогодні документи, що диктувалися вимогою часу – департизація правоохоронних органів, армії, прокуратури. Все це зроблено.

Депутати не сприйняли подальшого розвитку цього процесу, то чого ж силкувати і при цьому висувати вимоги нібито про те, що хтось зіштовхує з інтересами Росії? Я вважаю, що це просто не гідно.

Закликаю всіх проголосувати за постанову в цілому і прийняти постанову про надання додаткових повноважень Голові Верховної Ради, а тоді завершити сесію.

БОЙКО І. Г., заступник голови Комісії Верховної Ради України у справах ветеранів, пенсіонерів, інвалідів, репресованих, малозабезпечених і воїнів-інтернаціоналістів (Кам'янсько-Дніпровський виборчий округ, Запорізька область). Шановні товариші! Дозвольте мені зачитати заяву від імені групи народних депутатів.

Ви прекрасно знаєте, що ні я, ні ті товариші, прізвища яких ви почуєте, не є крайніми лівими чи крайніми правими. Ми – люди, які займали, дійсно, центристську позицію, люди, які керувалися здоровим глуздом. Ми сподівалися, що пакет законопроектів, які ми сьогодні одержали, є нормальним. На жаль, так сталося, що цей пакет ми розірвали. І чому ми його розірвали, тут причини набагато глибші, ніж ми думаємо у цьому залі. Тому дозвольте зачитати цю заяву. Ми написали її російською мовою, щоб було зрозуміло усім без винятку:

“Как свидетельствуют трагические события 19-20 августа 1991 года, когда в Союзе ССР была предпринята попытка антиконституционного переворота и установления диктатуры, в котором главную роль исполняли руководящие функционеры КПСС, тем самым бросив тень на честь всех честных коммунистов. Это повторение истории в сталинские, брежневские периоды жизни страны. Путч 19-20 августа 1991 года свидетельствует о том, что дело не в личностях, а в организационных формах КПСС, которые, прикрываясь именем честных коммунистов, позволяют насаждать монополярный тоталитаризм.

Мы считаем, что департизация государственных органов управления, предприятий, колхозов, совхозов, организаций явилась бы логическим продолжением приня-

тых актов о независимости Украины. Но сегодня еще значительная часть депутатов-коммунистов принятие данных законопроектов блокирует, а поэтому мы, группа народных депутатов Украины в знак протеста заявляем о своем прекращении членства в КПСС.

Бойко Иван Григорьевич, 192 округ; Кельман Дмитрий Иванович, 172 округ; Данчевский Владимир Акимович, 168 округ; Щепя Василий Васильевич, 169 округ; Елиашевич Игорь Владимирович, 167 округ; Сальниченко Виталий Николаевич, 62 округ; Баталов Валерий Гаязович, 338 округ; Виноградский Максим Павлович, 282 округ; Куницин Сергей Владимирович, 247 округ; Гаврилов Анатолий Васильевич, 256 округ; Новилов Владимир Яковлевич, 141 округ; Макаренко Сергей Михайлович, 134 округ; Следнев Владимир Петрович, 108 округ”.

Еще семь человек. Мы просто не успели сейчас собрать фамилии в связи с тем, что надо было читать заявление. Мы хотим убедить вас в том, что это надо делать. Это диктует жизнь.

Спасибо за внимание. (О п л е с к и).

САНДУЛЯК Л. І., народний депутат СРСР. Шановні колеги! Даруйте, що втручаюся в сесію вашу, бо я не маю честі бути народним депутатом українського парламенту. Але як союзний депутат від України я несу таку ж відповідальність, як і ви.

Давайте подумасмо: якщо ми не прийнемо рішення про виведення партійних структур, будь-яких структур, з виробництва, чим це обернеться для нас? Чи зніме це політичну напругу, яка зараз є на Україні? А якщо ми прийнемо рішення про департизацію чи виведення партійних структур з виробництва, то чи знайдуться такі виробництва, де робітники почнуть страйки і вийдуть на мітинги, на демонстрації? Ми сьогодні прийнемо рішення щодо політичної ситуації в Україні, і треба політичну напругу зняти.

Я прошу ще раз дуже добре подумати перед тим, як ще разі проголосувати це питання. Тільки поставивши всі політичні партії в однакове становище, ми вчинимо мудро і знімемо політичну напругу в Україні. Якщо хтось скаже, в тому числі і пан Станіслав Гуренко, що він знайде бодай один колектив, який він підніме на страйк у зв'язку з тим, що там закрили партійний комітет, тоді можна це рішення і прийняти після того окремо.

ГОЛОВА. Шановні товариші, ви ж бачите що ми просто вмовляємо людей. Ми, мабуть, не закінчимо сьогодні сесію, з усього видно, що це справа нереальна. До ночі людей мордувати тут я не буду. Я хочу, щоб ще раз це питання обговорили більшість і опозиція.

Я роблю перерву на 30 хвилин для з'ясування ситуації.

(П і с л я п е р е р в и)

ГОЛОВА. Я запрошую всіх народних депутатів до залу, прошу зайняти місця, бо зараз треба буде голосувати, і важливо, щоб зал був готовий до цього.

Погоджувальна комісія провела своє засідання. Слово має депутат Мороз.

МОРОЗ О. О. Ми працювали над цим дуже важливим і непростим пунктом. І пропонуємо доповнити п'ятий пункт нашої постанови, де підкреслена необхідність департизації Прокуратури й інших правоохоронних органів. І треба, щоб так було записано, щоб ми визначилися, щонайперше, що через ці структури повинна наша воля здійснюватися. А далі доповнити такими словами: "Провести департизацію всіх державних установ і структур та республіканського радіо і телебачення. Питання про функціонування партійних організацій на виробництві вирішують самі трудові колективи".

ГОЛОВА. Нормально. Я вважаю, що це дуже правильне формулювання. Ми забезпечуємо демократизм і надаємо право його реалізовувати. Ставлю на голосування.

"За" – 321. Рішення приймається.

Тепер я прошу проголосувати за ту постанову, за яку ми голосували по кожному пункту, в цілому. Ставлю на голосування.

"За" – 278. Постанова приймається з доповненням Прем'єр-міністра.

Тепер ще одне є у нас. Ми говорили про те, щоб надати Голові Верховної Ради додаткові повноваження на час до обрання президента. Ось до чого вони зводяться. У Вас є проєкт. Читати потрібно? Обговорювати потрібно?

Перший мікрофон.

ВОРОБІЙОВ О. М. Уважаемые коллеги, я в данном случае хотел бы просто обратиться ваше внимание, что возникнет противоречие Конституции измененной и закону, потому что здесь написано "...до розгляду цих актів Верховною Радою Української РСР".

В данном случае, наверное, должны рассматривать судебные органы, иначе мы не будем успевать рассматривать приостановленные акты. Это одна поправка...

Леонид Макарович! Относительно предыдущего постановления: в той формулировке, которую предложил Александр Александрович Мороз, следует написать, что трудовые коллективы рассматривают вопрос департизации в месячный срок, иначе это просто повиснет в воздухе.

ГОЛОВА. Другий мікрофон.

ЗАЄЦЬ І. О. Якби ми сьогодні, шановні депутати, перебрали під своє керівництво військові частини, які дислоковані на території України, якби на сьогодні ми прийняли рішення про те, щоб 1 грудня, разом із виборами президента, здійснити прямі вибори голів різних селищ, якби ми сьогодні прийняли рішення про запровадження інституту віце-президентства (Росія показала, що таке справжню президентську форму влади запровадити), і якби ми сьогодні прийняли рішення про підняття синьо-жовтого прапора над нашим куполом, – тоді можна було б надавати Голові Верховної Ради надзвичайні повноваження. Ми запровадили інститут громадянства. Одначе, коли в нас немає фактично справжніх атрибутів державності, наділяти Голову Верховної Ради надзвичайними повноваженнями я не бачу ніякої необхідності.

Або ми будуюмо державу з усіма інституціями державності, демокритичну державу, або ми будуюмо тоталітаризм. Вибирайте. Я буду демократичну державу і незалежну Україну. Дякую.

ГОЛОВА. По-перше, тут ніхто не пропонує надавати Голові надзвичайні повноваження. Мова йде про додаткові. Це ж різні речі. Загалом, ми тут ні до чого не домовимося, я не хочу більше це питання порушувати, тому що ви знаєте добре, що діється зараз в країні, в республіці, і до чого це може призвести. Тому я ставлю на голосування, як буде, так і буде.

“За” – 272. Рішення прийнято.

ГОЛОВАТИЙ С. П., член Комісії Верховної Ради України у закордонних справах (Сирецький виборчий округ, м. Київ). Я не можу сказати, шановні, вибачте, що я сказав “шановні”, тому що я публіку, яка не допускає департизації, декомунізації України, цих комуністів не можу назвати шановними. Але повноваження Голови Верховної Ради визначаються Конституцією, і бодай найменша якась дрібничка, яка їх доповнює, мусить прийматися окремим законом про зміни та доповнення до Конституції у частині, що стосується повноважень Голови Верховної Ради. Так що це рішення не є чинним.

ГОЛОВА. Все, домовилися про це. Третій мікрофон.

ПОРОВСЬКИЙ М. І. Шановні депутати! Якщо ми зараз прийняли б під юрисдикцію Верховної Ради збройні сили, які знаходяться на Україні, то це було б підставою надати Голові Верховної Ради додаткові повноваження, тому що ці повноваження не є сьогодні йому приналежні. Таким чином, це була б належна підстава і надати йому ці повноваження, і внести необхідні зміни до Конституції. Тоді ми мали б конституційну більшість.

Отож я пропоную: давайте зараз приймемо постанову про переведення всіх збройних сил, які є на Україні, у розпорядження Президії Верховної Ради і надамо Голові Верховної Ради додаткові повноваження.

ГОЛОВА. Тут є проект такої постанови.

Давайте прочитаємо спочатку, а потім вирішимо, голосувати чи не голосувати.

“Постанова Верховної Ради України.

Підпорядкувати всі військові формування, дислоковані на території України, Президії Верховної Ради України”. (Мабуть, треба “Верховній Раді”)

Відновити в Україні Міністерство оборони (воно колись було). Урядові України приступити до створення збройних сил України, республіканської гвардії та підрозділу охорони Верховної Ради України”.

Я ставлю цю постанову на голосування. Вона абсолютно ясна.

“За” – 256. Приймається. (О п л е с к и).

Перший мікрофон.

СУГОНЯКО О. А. Я знову нагадую, про що я говорив. Проект постанови, який запропонував ваш заступник Гриньов, ми маємо таки проголосувати. Я другий раз підходжу до мікрофона. Ми ж проголосували під вашим керівництвом.

ГОЛОВА. Спочатку будемо про це голосувати, потім про те.

СУГОНЯКО О. А. Ми закінчили, а один документ залишився.

ГОЛОВА. Нічого ми на закінчили. Ми голосуємо і йдемо далі. Я підкреслюю, була така взаємна залежність, яку висловив народний депутат Поровський: коли збройні

сили будуть підпорядковані Верховній Раді, то Голові Верховної Ради до обрання президента мають бути надані додаткові повноваження. Ставлю на голосування, прошу проголосувати.

“За” – 289. Рішення прийнято.

СМЕТАНІН В. І. Уважаемые народные депутаты! Я согласен с Головатым, что это вопрос конституционный. Однако то решение, за которое проголосовала часть депутатов, о предоставлении дополнительных полномочий Председателю Верховного Совета, надо считать законным. Единственное надо добавить: поручить Комиссии по вопросам законодательства и законности подготовить изменения в Конституции. Когда мы будем голосовать за изменения в Конституции, тогда потребуется конституционное большинство. Спасибо.

ПОРОВСЬКИЙ М. І. Шановні депутати, шановні колеги! Щойно ми прийняли рішення про переведення збройних сил, які перебувають на території України, під керівництвом Верховної Ради України. Для того, щоб наші збройні сили, які б на Україні зараз, були керовані, щоб цей процес можна було розвивати і привести до відповідних юридичних норм, нам потрібна конституційна більшість для того, щоб внести цю поправку і до Конституції. Інакше прийняте нами рішення зависне в повітрі. Тому я прошу вас і закликаю: для того, щоб створення збройних сил України можна було довершити, поставити ще раз на голосування питання про надання додаткових повноважень Голові Верховної Ради України.

ГОЛОВА. Пропозиція, яку вніс депутат Сметанін, правильна.

Розглядатимемо зміни і доповнення до Конституції, тоді внесемо і проголосуємо.

Одну хвилиночку. Тепер стосовно пропозиції, яку вніс депутат Гриньов. Депутати наполягають на голосуванні. Всі читали цей проект постанови? Прочитати ще раз? Будь ласка.

“Про заходи по недопущенню приховування або знищення документів державних органів та Компартії України, які свідчать про їх причетність до спроби військово-партійного перевороту.

Верховна Рада України постановляє:

1. КДБ та МВС УРСР негайно опечатати та взяти під охорону документацію та архіви Кабінету Міністрів УРСР та Ради Міністрів Кримської АРСР, республіканських міністерств і відомств, виконкомів обласних Рад народних депутатів, ЦК, Кримського обкому, міськкомів, райкомів та парткомів на правах райкомів Компартії України (йдеться про документацію і архіви).

2. Попередити всіх посадових осіб, усіх громадян УРСР, що винні у приховуванні чи знищенні, документів, які прямо або посередньо стосуються спроби серпневого військово-партійного перевороту, а також особи, які дають вказівки здійснювати таке знищення чи приховування, розглядатимуться як співучасники злочину.

Постанова вступає в силу з моменту прийняття”.

ГРИНЬОВ В. Б. І ще доповнення депутата Матвієнка про те, що не тільки Компартії, а й інші партії та рухи...

ГОЛОВА. Ми домовилися і проголосували, щоб її не обговорювати. Не будемо переголосовувати: чи обговорювати чи не обговорювати, було доповнення депутата Матвієнка, з яким погоджується автор постанови, щоб дописати після слів “Компартії України”. Ставлю це на голосування. Прошу проголосувати з поправкою. “За” – 177. Рішення не прийняте.

Підкреслюю, була внесена поправка, з якою автор погодився, я поставив на голосування. (Ш у м у з а л і).

Надаю слово народному депутату Лубківському.

ЛУБКІВСЬКИЙ Р. М., член Комісії Верховної Ради України у закордонних справах (Яворівський виборчий округ, Львівська область). Шановні народні депутати, український народ! Сьогодні завершується торжество історичної справедливості. Ми повертаємося в лоно цивілізованих держав, опираючись на багатовікову традицію нашої державності – демократичної, миролюбивої і відкритої для всього світу. Виходячи з цієї традиції і з традиції пошани до національних святинь, а також традицій боротьби за незалежну Українську соборну демократичну державу, пропоную внести національний український жовто-синій прапор і встановити в приміщенні і на куполі Верховної Ради України. Дякую.

ГОЛОВА. Шановні народні депутати, будь ласка, доповнення.

ЧОРНОВІЛ В. М. Шановні колеги! Я хочу запропонувати невеличке доповнення. Мені сказали, що на вулиці є той прапор, з яким українці стояли на барикадах біля Верховної Ради Росії. Я прошу, щоб саме цей прапор був встановлений у нашому залі. І ще я пропоную, щоб до того, коли приймемо рішення про національну символіку, про національний прапор, наш прапор був піднятий над куполом Верховної Ради. Дякую за увагу.

ГОЛОВА. Шановні народні депутати! Пропозиція зводиться до того, що мова йде про пам’ятний прапор, який був на танкові, який захищав Верховну Раду РРФСР. Ви бачили його по телебаченню. Я вважаю, що він завоював право бути в цьому залі. (О п л е с к и).

А коли приймемо постанову і внесемо до Конституції зміни про символіку і приймемо це рішення, тоді піднімемо прапор над куполом. (Ш у м у з а л і). Я думаю, за це голосувати не потрібно. (Ш у м у з а л і). Потрібно?..

Ніяких інсинуацій не потрібно. Пропозиція депутатів Лубківського і Чорновола нормальна. Пам’ятний прапор завоював право стояти тут.

ГОЛОСИ ІЗ ЗАЛУ. Національний прапор просимо внести.

ГОЛОВА. Якщо він є, нехай внесуть, будь ласка. Тепер, я думаю, в нас є всі підстави завершити роботу нашої сесії. (Ш у м у з а л і). Шановні народні депутати! Я прошу зайняти місця.

Будь ласка.

РЯБЧЕНКО С. М., народний депутат СРСР. Шановні друзі, шановні колеги! Я прошу хвилину уваги.

Вважаю, що в цей урочистий день ми повинні звернутися від парламенту України із зверненням до парламенту і Президента Росії. Саме їхня заслуга у нашому святі демократії дуже велика. Дружба і культурні зв'язки, які ми маємо з передовими людьми Росії, також незаперечні, і тож гадаю, що сьогодні таку резолюцію ми маємо прийняти.

Я хочу зачитати текст, – якщо на це ваша згода, – який можна прийняти і направити. Зачитаю російською мовою, адже це – звернення до парламенту і Президента Росії.

“Обращение Верховного Совета Украины к Верховному Совету и Президенту РСФСР.

Сегодня, 24 августа 1991 года Верховный Совет Украины торжественно принял Акт о провозглашении Украины независимым, самостоятельным демократическим государством.

Акт вступил в законную силу с момента его одобрения Верховным Советом Украины.

В этот судьбоносный для наших народов и государств день мы обращаемся к Верховному Совету РСФСР и Президенту РСФСР Борису Николаевичу Ельцину со словами искренней признательности за их героические действия по защите свободы и демократии во время путча 19-21 августа 1991 года.

Обращаемся с выражением твердой уверенности, что вековые традиции взаимоподдержки прогрессивных сил Украины и России будут и далее укрепляться, гарантируя политическое, экономическое, научное и культурное сотрудничество наших братских народов. Подтверждаем свои обязательства – неуклонно соблюдать все положения Договора об основах межгосударственных отношений Украины и РСФСР, развивать взаимовыгодные связи на благо наших народов.

За вашу и нашу свободу!”

(О п л е с к и).

ГОЛОВА. Схвалюємо цей текст? Приймається. Прошу вас.

ЛУБКІВСЬКИЙ Р. М. Шановні депутати! Ми ще не вичерпали порядку денного сесії. У нас є два важливі питання. Перше – це створення комісії по розслідуванню злочинної діяльності осіб, які взялися співпрацювати, із “ГКЧП”. Це дуже важливо, тож ми повинні цю комісію створити сьогодні, щоб вона приступила до роботи. Слід дати їй короткий строк, за який би вона все те зробила.

Друге. Ми повинні сьогодні розглянути справу політв'язнів, зокрема Хмари, і позбутися нарешті цієї болячки, яка давно мучить сумління всієї України. Без цього ми не можемо залишити цей зал. Лише розв'язавши ці проблеми, ми можемо внести сюди жовто-блакитний прапор і урочисто закінчити сьогоднішнє засідання.

Дякую.

ГОЛОВА. Ми вирішили передати ці питання в комісії. Ніяких документів ще немає. Ми маємо не лише проголосувати, а й послухати Прокурора та інших керівників. Тому це питання ми не можемо вносити на голосування.

Щодо другої комісії, то її взагалі немає. Треба, щоб зібралися комісії, групи, внесли свої пропозиції, склали список депутатів. Тому прошу, не заважайте, мені працювати.

(Шум у залі. Оплески).

Я повторюю, що немає документів... Та що це таке!

(Шум у залі).

Сесія завершується. Документи подадуть, зберемось і будемо ці питання розглядати. Але не можна ж за один день все вирішити. Ці питання розгляне Президія.

Оголошую позачергову сесію закритою.

Бажаю вам усім творчих успіхів!

ЗАСІДАННЯ ПРЕЗИДІЇ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ*

26 серпня 1991 року.

Головус Голова Верховної Ради України тов. КРАВЧУК Л. М.

ГОЛОВА. Добрий день, товариші. Значить, у нас 15, так.

Заспокойтесь, будь ласка, тому що нічого не чути.

ХОМЕНКО М. Г. Дзвонили Яворівський, Чепурний, Сухий.

ГОЛОВА. Вони на телефонах сидять?

Тобто якщо у нас буде голосування і будуть проблеми, то ми будемо по телефону брати у них голос. Зрозуміло.

Погоджуйтеся Президія на таку пропозицію? Погоджуйтеся?

Прошу проголосувати. Це питання принципове.

Хто проти? Немає.

ПИЛИПЧУК В. М. Я думаю, коли вони будуть або підтверджувати, або відмовляти, то щоб це був магнітофонний запис.

ГОЛОВА. Звичайно, запис зробить: щоб був телефон, до телефону приставити цю приставочку, щоб голос був записаний. На магнітофон. Тому що інакше скажуть... Питання досить серйозне. Прошу.

ПИЛИПЧУК В. М. Ми розглядали стенограму засідання минулої Президії, то майже ніде немає прізвищ. Потрібно, щоб стенографістки сиділи так, щоб бачили членів Президії (чи розвернути столи), хто виступає. Бо в стенограмі немає прізвищ.

ГОЛОВА. То я ж і вчора... Там називали стенограму, правильно кажете. Я прочитав ту стенограму, так там оди я, виходить, говорю. Там написано: "Кравчук". А говорять: "Ви, Леонід Макарович...". То я просто не знаю, що робити. Допомагайте.

Я тепер в такому стані, що на жодну довіряти, цій стенограмі. Навіщо ж вона тоді робиться?

ХОМЕНКО М. Г. Стенограма відпрацьована. Всі автори є.

ГОЛОВА. Значить, Микола Григорович, коли воно йде, треба, щоб бачили і своїм голосом Ви повинні казати тоді цій машині: Пилипчук, скажімо, Печеров, Білоблоцький. Тоді воно буде йти. Тому що всі говорили, а вийшло, що це я говорив.

МАТВІЄНКО А. С. Леонід Макарович, всі мікрофони, тут включені. Коли розшифровують цю стенограму, то всі мікрофони включені, і вони не можуть зрозуміти, хто говорить. Треба, щоб кожен мікрофон мав окреме включення, коли встає хтось із членів Президії, то біля нього включається мікрофон.

* Текст стенограми наводиться за матеріалами архіву газети «Голос громадянина».

ГОЛОВА. Щось треба зробити. Це вже знову починається дискусія. Нам тільки скажи “А”, то до останньої букви алфавіту.

Шановні товариші, у нас сьогодні одне питання на засіданні Президії, у всякому разі, так воно вималювалося вчора ввечері, коли було знайдено ось цей документ. Ви всі його маєте, роздавали.

ПИЛИПЧУК В. М. Я не маю.

ГОЛОВА. Хто не був вчора, той і не має.

Про що тут йдеться? Давайте я прочитаю, але це не означає... Я запросив прокурора. Вчора, коли я одержав цей документ, я негайно, терміново надіслав прокуророві з проханням – прошу вирішити. Прокурор порушив кримінальну справу вчора відразу ж.

Я хочу Вам його прочитати, цей документ. Документ прийшов сюди із Львова. Ось перший. Бачите, він переді мною. Подивіться всі уважно: “документов”. Дата 18.08.91. Не 19-го, я підкреслюю, а 18-го, підпис Тарасенко. Тарасенко, як я дізнався, це завідуючий загальним відділом Львівського обкому партії.

“Краткое содержание документа: О введении в стране чрезвычайного положения”. Цього документа у нас немає, є тільки картка.

Далі йде інший документ. Хто надіслав той документ – “О введении в стране чрезвычайного положения” – чорт, вибачте на слові, знає, тому що тут немає ніяких даних. Але то якийсь був документ на двох аркушах.

55 екземплярів. Що це був за документ?

А ось вже інший документ: “Подлежит возврату” і так далі... Компартії України. Входящая шифрограмма. Тут написано: товаришу Покальчуку. Ігор Рафаїлович, хто такий Покальчук?

Мені сказали, що секретар обкому, але я не встиг в'яснити, якими питаннями він займається. Ознайомити працівників апарату, перших секретарів МК, РК – тобто всіх.

А суть документа: “Первым секретарям ЦК Компартии союзных республик, рескомов автономных, крайкомов и обкомов партии. В связи с введением чрезвычайного положения примите меры по участию коммунистов в их содействии Государственному Комитету по чрезвычайному положению в СССР. В практической деятельности руководствоваться Конституцией. О Пленуме ЦК и других мероприятиях сообщим дополнительно”.

Тут виникає в мене таке запитання. Коли пишуть: “в связи с введением чрезвычайного положения”, – то вже про це знали, що воно введене, це “положение”. Інакше треба було б роз'яснити. То, мабуть, ці два листи, які були 18-го, і давали вже пояснення. Ну, це можна тільки так вважати. А може, ні. Я не знаю.

Теперь снова входящая шифрограмма, полученная уже 20 августа. Знову ж товаришу Покальчуку: організуйте виконання. Підписав цю телеграму секретар ЦК КПРС Шенін.

“Первым секретарям ЦК Компартий союзных и т. д. В связи с введением чрезвычайного положения в отдельных местностях просим регулярно информи-

ровать ЦК КПСС о положении в регионах, настроении людей, о принимаемых мерах по наведению порядка и дисциплины, о реакции населения на мероприятия Государственного Комитета по чрезвычайному положению в СССР”.

К этому документу подколот документ от ЦК Компартии Украины. Я не знаю, коли підготовлений.

ЄМЕЦЬ О. І. Підготовлений 20-го.

МАТВИЄНКО А. С. 19-го.

ГОЛОВА. 19 серпня. Тобто в той же день, коли і ЦК КПРС.

“Первым секретарям Крымского рескома, Крымскому (только одному) обкому, Киевского горкома Компартии Украины...”

Читаю: “В связи с введением в стране чрезвычайного положения важнейшей задачей партийных комитетов является содействие Государственному Комитету по чрезвычайному положению в СССР.

Во всей практической деятельности необходимо руководствоваться Конституцией, законами Союза ССР (наші тут не називаються), документами, издаваемыми Государственным Комитетом по чрезвычайному положению.

Секретариат ЦК Компартии рекомендует: оперативно сориентировать партийный актив, народных депутатов, руководителей предприятий, колхозов, совхозов, организаций, учреждений на необходимость обеспечить повсеместно спокойствие, твердый конституционный порядок и дисциплину, четкую бесперебойную работу всех предприятий, организаций и служб, от которых “зависит жизнедеятельность общества”.

Немає вже проблеми в цьому.

“В этой обстановке важнейшее значение имеет пресечение экстремистских настроений, недопущение любых противозаконных действий, которые могут вызвать беспорядки, гражданское неповиновение, повлечь за собой кровопролитие. Всякие демонстрации, митинги, манифестации, забастовки должны быть исключены.

Необходимо широко разъяснять трудящимся положение Закона СССР от 28 марта 1990 года о “Правовом режиме чрезвычайного положения”, в соответствии с которыми органы государственной власти, управления могут, в зависимости от конкретной обстановки, применять весьма строгие меры для обеспечения порядка и спокойствия в тех или иных регионах.

Нельзя допустить, чтобы где-либо в республике экстремистские, безответственные элементы своими безрассудными действиями вынудили вооруженные силы, органы внутренних дел и государственной безопасности прибегнуть к этим мерам.

Особенно важно не допустить провокационных подстрекательских действий среди молодежи.

Исключительное значение в нынешней обстановке имеет обеспечение во всех звеньях четкого производственного ритма, организованное завершение уборки урожая, проведения заготовок зерна и другой собираемой продукции, мобилизация для этого всех сил и ресурсов, подготовка производственных и жилищно-бытовых объектов к работе в зимних условиях, решительное пресечение любых преступных проявлений.

Во всей работе необходимо исходить из того, что сегодня ключевым вопросом является сохранение Союза Советских Социалистических Республик и упрочение братских связей со всеми народами нашей страны. От этого зависит судьба не только нашего Союзного государства, но и каждой республики, каждого советского человека.

Любые действия, направленные на подрыв Союза, нарушение советских законов, проявление регионального эгоизма должны пресекаться.

Следует сплачивать все патриотические силы, выступающие за сохранение единства и целостности Союза, тесно сотрудничать с Советами, комсомолом, профсоюзом, женскими, ветеранскими и другими массовыми организациями.

Сориентировать руководителей средств массовой информации на необходимость воздержаться от публикаций любых материалов, которые могут дестабилизировать обстановку.

Секретариат ЦК Компартии Украины обращает внимание на то, что принимаемые руководством страны по стабилизации обстановки и выходу из кризиса меры отвечают настроению подавляющего большинства трудящихся и созвучны с принципиальной позицией Компартии Украины.

Для вашего сведения сообщаем, что Кабинетом Министров УССР сегодня будут даны указания местным советским органам о порядке применения отдельных положений Закона СССР "О правовом режиме чрезвычайного положения".

Просим обеспечить круглосуточное дежурство в партийных комитетах секретарей, ответственных работников и оперативно информировать ЦК Компартии Украины об обстановке на местах.

Секретариат ЦК Компартии Украины". 19-го числа. Ось так. Хто з Вас що знає з цього приводу?

От такой, значить, документ. Він зараз розтиражований, і в Києві, і в інших місцях його обговорюють. Настрій і ситуація навколо партійних комітетів, звичайно, дуже гостра. В одних регіонах більше, в одних менше. Але справа така, що ми маємо з цього питання висловитись і прийняти рішення.

Хто з членів Президії? Лесь Степанович.

ТАНЮК Л. С. Тут є чотири моменти. Те, що ми не визнаємо КПРС, по-перше, єдиним органом в країні.

По-друге, є заклик до "весьма строгих мер" стосовно до тих деструктивних елементів, які будуть протестувати проти ГКЧП, і придушення їх, введення цензури на радіо, телебаченні і в газетах. І за всі матеріали, які будуть дестабілізувати. І, нарешті, є висновок, що ці документи відповідають настроям більшості населення України і, крім того, вони співзвучні з ідеями Центрального Комітету. Таким чином, ми можемо констатувати, що, по суті, владу на Україні захопив Центральний Комітет партії на чолі з Гуренком. Він дав розпорядження виконавчим органам, в тому числі Президії Верховної Ради. У відповідь на це розпорядження Кабінет Міністрів України прийняв ту постанову, яка була масами кваліфікована в одному плані, а коли ми подивились постанову, вона є, по суті, створенням фракції ГКЧП в Україні. І ті рекомендації,

які дано, це є, по суті, проведення ідей ГКЧП в дійсність. В цьому плані ми просимо звернути увагу не невеличку деталь: Україна брала участь у заколоті раніше, ніж заколот стався. Тарасенко, львівський шифрувальник, прийняв цей документ “про чрезвычайные обстоятельства” 18-го числа, отже, до того, коли було оголошено по радіо. Ми можемо говорити, що Українська Комуністична партія вчинила і була одним з... Саме тому Секретарюк вилетів 18-го числа до Москви, саме тому ми можемо говорити про приїзд Язова, який приїхав поза волею і запрошенням Голови Верховної Ради Кравчука і навіть не сказав того, що він приїхав. Сьогодні це відомо. Це був огляд полігону для закинення десантної дивізії на Галичину. Все це свідчить про те, що діяльність Комуністичної партії на Україні до з’ясування міри участі мусить бути припинена, і якщо сьогодні не прийметься постанова, то ми будемо тоді теж людьми, які доклали руку до приховання цих мотивів.

МАТВІЄНКО А. С. Леонід Макарович, є запитання – то, може, їх можна задати? – з приводу того, що Ви зачитали. Може, прокурору, може тим, хто передав цей документ?

ГОЛОВА. Він же вчора тільки одержав. Давайте запитання потім. Отже, цей документ є, знайшли документ. Є підписи. Ми маємо щось вирішити.

Ми маємо вирішити на якийсь етап, до з’ясування, а тоді будуть запитання. Коли Потебенько проведе розслідування, тоді стане, мені скаже.

КОЦЮБА О. П. У мене до вас, Леоніде Макаровичу, таке запитання. Може, Ви сьогодні на сесії говорили про це. Це дуже суттєве питання. Чому не Вас як Голову Верховної Ради в першу чергу поставили 21-го числа до відома про переворот, а ЦК? А потім з’явилися документи у вас. Чому у Чічеватова не було вашого телефону? Це неправда.

ГОЛОВА. Ви ж зрозумійте. Таке було дійсно, я казав. Якщо мене не поставили до відома ні Москва, ні ЦК, то це означало, що я цього не повинен був знати. Що тут запитувати?

Коли я робив доповідь (і це тому, що вчора говорили про річницю Декларації), то сказав, що третій шанс ми маємо використати і мати суверенну Україну. Я не хочу зараз бути героєм, але я не міг ходити по вулиці.

Так, я Вам кажу щиро, як сказав на сесії. О 6.35, вранці, подзвонив мені Чічеватов і каже: “Леонід Макарович, Ви чуєте радіо?”.

Кажу: “Ні”. Я швиденько увімкнув радіо, став слухати. Я почав розуміти ситуацію. По телевізору передають, що сталося: в країні введено надзвичайний стан, утворено комітет. У мене в кабінеті генерал Варенніков. Я цього не говорив на сесії, я знаю, що це за людина. Тим більше, це один з тих, хто підпасав цю заяву – “Отечество в опасности”, і там було прямо сказало, що “в стране найдутся те силы, которые способны спасти Отечество”. Ну, пам’ятаєте.

ІЗ ЗАЛУ. Да.

ГОЛОВА. Але, вибачте, послідовно. Я кажу, що знаю, тому що мені сказав Гуренко про це. Тобто він подзвонив мені о 6.35, а Гуренко подзвонив о 6.25, це було за десять

хвилин. Він мені зразу ж пояснює, що подзвонив Гуренку, тому що знає його телефон, а мого телефону не знав. Так мені пояснив Чічеватов.

Мене занепокоїла одна річ. Елементарна культура, елементарна: коли приїжджає хтось із Москви і сидить в кабінеті, тим більше має розмову з Головою Верховної Ради... Варенніков сам повинен був мені про це сказати, а він навіть не вважав за потрібне зі мною говорити по телефону. Він сказав, що Варенніков просить “обязательно с вами встретиться”. Я кажу: “В який час?” – “Он просит как можно быстрее”. Я міг і о восьмій, я встиг би і до восьмої години, але я взяв, як кажуть, люфт. Я хотів почути, що по радіо. Я ж нічого не знаю – що, де. Я кажу: “Давайте о 9 годині”. Він каже, що вже пізно, але добре.

Я за цей час повключав телевізор, радіо, дещо почув. Дзвоню Голушку Миколі Михайловичу. Бере трубочку син, Саша (я також його трохи знаю по Кончі). Де, кажу, батько? – Купається на річці. Це мене занепокоїло. Бо коли б Голушко знав про це, він би в цей час не купався.

Я кажу, що коли батько прийде, нехай мені негайно подзвонить. Я швиденько привів себе в порядок – і в машину. В машину дзвонить Єльцин, каже: “Знаєш?” – “Знаю, чув по радіо. Ти, – говорю, – знаєш?” – “Ничего не знаю, сам тоже узнал по радио. Я, – говорит, – нахожусь уже в Верховном Совете. Что будем делать?”

“Единственное, что будем делать, не признавать комитет”. – “Я тоже за это”. – “Договорились?” – “Договорились”.

От вся була розмова.

А те, що було в кабінеті, я розказав все.

ПИЛИПЧУК В. М. Справа в тім, що після того, як Ви прочитали цю телефонограму, тоді логічною стає поведінка нашого Кабінету Міністрів, тобто питання слід ставити ширше – про те, що Кабінет Міністрів видав постанову у зв’язку з Зверненням до радянського народу Державного комітету по надзвичайному стану в СРСР. Видав поза Президією і вами, мабуть. Чи ні?

ГОЛОВА. Я не знаю ні про яку постанову. Я знаю тільки одне, що ми всі тут сиділи. Масик нам доповів, і ми це якось пропустили мимо.

ПИЛИПЧУК В. М. Виявляється, що він виконував завдання ЦК КПУ. Там сказано, що Кабінет Міністрів...

ГОЛОВА. Про постанову Кабінету Міністрів я не знав, не бачив. Державний комітет щось намагався пояснити, але неясно.

ПИЛИПЧУК В. М. Я зараз тоді зачитаю...

ГОЛОВА. Масик сказав нам (Ємець там був, він також запам’ятав), що вони утворили координаційну групу, і ми всі погодилися.

КОЦЮБА О. П. Тобто Ємець О. І. все знав і Вас інформував. Тоді хтось каже неправду. Хто тоді розігрує цей сценарій?

ПИЛИПЧУК В. М. Виписка з протоколу № 4 засідання Президії Кабінету Міністрів Української РСР 19 серпня 1991 року.

“Про заходи у зв’язку із зверненням до радянського народу Державного комітету по надзвичайному стану в СРСР.

Для проведення постійної роботи закріпити членів Президії Кабінету Міністрів за областями... Масика, Марчука, Борисовського, Гладуша, Мінчечка, Ткаченка, Бойка, Комісаренка”. За якими областями закріпити?

“Доручити вказаним товаришам переговорити з керівниками Кримської АРСР, областей, Києва, Севастополя з таких питань:

необхідне вжиття додаткових заходів щодо посилення громадського порядку (те саме, що в тексті звернення до народу);

забезпечення безпеки громадян, додержання законності (правда, не вказано, якої, але у зв'язку з тим, що це на виконання постанови ГКЧП, то відомо якої);

здійснення охорони об'єктів, пов'язаних з життєдіяльністю населення, народного господарства, а також радіо і телебачення;

підвищення організованості, наведення порядку і дисципліни у всіх сферах життя (це теж із звернення ГКЧП);

забезпечення виконання державних членів, нормального функціонування галузей народного господарства, недопущення перебоїв постачання населенню продовольства. Особливу увагу звернути на виконання державного замовлення по продажу хліба державі та підготовку народного господарства для роботи в зимових умовах, недопущення втрати управління в ситуації, що складається.

Перше. Посилення контролю за діяльністю засобів масової інформації та використанням розмножувальної техніки (це теж із звернення ГКЧП).

Друге. Вважати за необхідне організувати, починаючи з 19 серпня цього року, цілодобове чергування державних міністрів УРСР, керівників міністерств, відомств УРСР, Ради Міністрів Української РСР, областей, Києва, Севастополя, відповідальних працівників апарату Кабінету Міністрів та вжиття по необхідності оперативних заходів з доповіді Кабінету Міністрів УРСР.

Третє. Для координації заходів щодо забезпечення громадського порядку, – тобто на виконання постанови ГКЧП, – безпеки громадян, охорони об'єктів, пов'язаних з життєдіяльністю населення, народного господарства, запобігання надзвичайним ситуаціям утворити тимчасову комісію на чолі з державним міністром УРСР з питань оборони і національної безпеки і надзвичайних ситуацій Марчуком у складі першого заступника міністра економіки Корнієнка, першого заступника міністра внутрішніх справ Корнійчука, першого заступника голови Комітету державної безпеки Шами, – державний комітет не підпорядкований Раді Міністрів, – заступника командуючого Київським військовим округом Корнієнка за згодою керівництва округу”. Округ також не підпорядкований ні Кабінету Міністрів, ні Верховній Раді. А якщо була згода, то згода керівництва. А Чічеватов дав згоду, Чічеватов структурою путчистів був. Якщо дав згоду, то це погоджений склад цього комітету на Україні.

Далі. “Четверте. Доручити Мінченку, Бойку, Тентюку підготувати перелік законів УРСР та інших нормативних актів, які мають розбіжності з відповідними союзними законодавчими актами, і подати до Кабінету Міністрів УРСР 20 серпня 1991 року для відміни, тому що діють закони Радянського Союзу.

У зв'язку з тим, що останнім часом зросла кількість спроб вивезення за межі республіки продовольства та інших товарів народного споживання, міністерствам, відомствам УРСР, Раді Міністрів Кримської АРСР, облвиконкомам, Київському та Севастопольському міськвиконкомам посилити роботу на захист споживчого ринку.

Доручити Держкомнафтопродукту (Проценко) з урахуванням ресурсів автомобільного бензину визначати черговість заправки автотранспорту, маючи на увазі першочергове забезпечення автомобілів, зайнятих перевезенням продовольства, товарів народного споживання, врожаю сільськогосподарської продукції на обслуговування населення. Розглянути питання про скорочення часу роботи АЗС, які заправляють транспорт, що належить громадянам (це до обмеження пересування громадян).

Мінсільгоспу, Мінвузу, Міносвіти підготувати та дати Кабінету Міністрів проекти постанов про залучення студентів до збирання врожаю.

Прес-службі і газеті "Урядовий вісник" своєчасно і широко висвітлювати, що проводиться Урядом УРСР по забезпеченню населення продовольством та іншими товарами народного споживання, його соціального захисту, безпеки громадян, стабілізації економіки, а також по створенню нормальних умов для населення і народного господарства в осінньо-зимовий період".

Окрім того, є ще розпорядження Кабінету Міністрів Української РСР по системі.

ГОЛОВА. Треба спочатку одне питання вирішити.

ПИЛИПЧУК В. М. Я не настоюю, але це пов'язане, ЦК КПРС направив, і тут сказано, що рішення цієї комісії обов'язкове для міністерств і відомств, тобто це теж неконституційний захід.

СМЕЦЬ О. І. У мене є пропозиція розібратися з усіма, але поступово. Спочатку там, а потім у нас. Конкретно з усіма. Спочатку з органами партії. Поки що ми маємо масу інформації, лише інформацію, а надійдуть документи. Вони є. Тому тут ще треба чітко розібратися. І як юрист я скажу, що не всі прізвища, які звучать в документах такого типу... Відповідальність несуть ті, хто підписав. Ще невідомо, навіть чи ті люди знають про цей документ, невідомо, чи вони буди повідомлені про нього, чи вони брали участь.

Тому я пропоную йти поетапно, і зараз зупинитися поки що на тому, що нам достовірно відома діяльність ЦК КПУ, і навіть не конкретних осіб, а саме як організації, як структури.

ГОЛОВА. Є документ, я його прочитав.

Зараз виступає Євтухов, потім виступить Матвієнко.

ЄВТУХОВ В. І. Я в продовження того, що сказав Ємець, що треба розібратися, що до чого.

Леонід Макарович, Ви сказали тільки, що до Вас підійшли вранці (і на сесії це казали) військові. Це може бути смішно, але сміх скрізь сльози. Там же в цьому документі, що Ви зачитали, написано: зорієнтувати депутатів-комуністів. Тобто Вас не зорієнтували і, тепер видно, нікого із нас, членів Президії.

ГОЛОВА. Я був тоді членом Політбюро.

ЄВТУХОВ В. І. Це перше.

Друге. Зрозуміло, що тут є два аспекти. Перший аспект – що є документ, і другий аспект – що цей документ на місцях по-різному виконувався. Тому я б запропонував: там, де з цього видно хто (тобто це або прізвище, або орган), це повинно бути головою (в такій посадовій особі, якщо це підлягає під юрисдикцію голови) звільнення з посади негайно та підлягає порушенню кримінальної справи. Там, де це не явно, мається на увазі пішов циркуляр, а як там на місці, як зреагували, то це ще невідомо. Це приблизно те, що прочитав Пилипчук, той документ, який він зачитав. Його можна перевернути в двох аспектах. Володимир Мефодійович, ви, наприклад, нам прочитали, що у Вас в документі написано: посилити пости ДАІ по вивезенню продовольства. Це зовсім не йде із тим, що сказав ГКЧП. А з другого боку, Ви сказали, що взяти перелік законів УРСР, які, мабуть, підлягають. Це може бути і так, і так. І тут шаблею не треба махати. Тобто, закінчуючи, щодо першого документа я пропоную: порушити кримінальну справу проти тих осіб, які до цього мають причетність конкретно і ясно, це без підписів і інше, прокурора республіки.

Там, де була реакція (ясно і конкретно) органів місцевої влади, – це в юрисдикції Голови. Він може її змінити, такі повноваження.

Там, де це не явно, там, де це можливо і направо і наліво, або треба ще розібратися, – органи КПРС опечатали, документи збережені, і до закінчення або слідства, або тієї комісії, що ми створити, фактично нічого страшного.

З ЗАЛУ. Василь Іванович! До Вас питання можна?

ГОЛОВА. Не треба. Не заважайте працювати.

МАТВІЄНКО А. С. Можливо, я самий рідкісний тугодум в Президії, даруйте за таке слово, але перш ніж приймати рішення... Я розумію, що я повинен нести за нього відповідальність. Тому я наполягаю, щоб хтось, якщо він знає, дав мені відповідь перед тим, як я буду голосувати, на ці питання, що сьогодні є. Якщо нема, то такої відповіді немає.

Перше. Хто ці документи вилучив, у кого, коли, при яких обставинах і, чи не головне, ким ці документи вилучалися? Хто кому доповідав, яких вживалося заходів і ким саме? Нічого ж невідомо!

Друге. Президія і Верховна Рада України доручили правоохоронним органам провести розслідування. Результатів ще немає, а хтось дуже спішить – мабуть, дуже підганяють. Так голосувати не можна. Це непереконливо.

ГОЛОВА. Звернемося до законників. Є голова Комісії з питань законодавства і законності Коцюба О. П. і начальник юридичного відділу Бурчак Ф. Г. Знову прошу, не заважайте працювати.

Слово має Олександр Павлович.

КОЦЮБА О. П. Леоніде Макаровичу! Перш ніж висловити свою позицію, прошу відповісти на питання: коли Ви кажете чи казали правду? Хто ви? Ви заявили, що вийшли з партії – із членів КПРС, а точніше Компартії України – 19 серпня 1991 року. це правда?

ГОЛОВА. Так, це правда. Я написав заяву про вихід із партії 19 серпня, коли взнав про події.

КОЦЮБА О. П. А як же Ви брали участь 21 і 22 серпня у засіданнях Політбюро КПУ – як безпартійний секретар ЦК КПУ чи як? Хто ви, пане Кравчук? Кому Ви кажете неправду і навіщо?

І таке. Ви зустрічалися 18 серпня з посланцем Єльцина Бурбулісом. Зустріч проходила більше двох годин. Про що йшла мова? Чому таємно? У чиїх інтересах? Чи не є це авантюрою? Україна – велика держава і гідна того, щоб відкрито вести свою політику, особливо після прийняття Декларації. У мене немає довіри. Дії щодо КПУ будуть незаконні. Ми не маємо права таке творити. Це – авантюра. Тільки суд може вирішувати. Але треба провести слідство, виконати рішення ВР.

Друге. Де оригінал документа і чи є на ньому якась віза, як на тих документах, які тут у нас є, що Шенін підписав і ще ряд підписів?

Третє. Що зроблено прокуратурою, чи є додаткова якась інформація, яка може бути, не впливаючи на слідство, сьогодні дана як інформація Президії Верховної Ради України?

Справа порушена в чому?

Я так розумію, що вже час пройшов.

І четверте. Чи дано доручення органам КДБ, які підпорядковані сьогодні Верховній Раді, і вони були підпорядковані, і чи є їх інформація з цього приводу?

Я хотів би нагадати останнє. Що в правовій державі, якщо ми таку будемо, немає потреби тому, кого звинувачують, доказувати свою невинність. У нас повинні бути аргументи чітко виважені, без всякого сумніву з приводу того, що вони є такими, які дають нам підстави сьогодні прийняти це відповідальне рішення.

ПАВЛИЧКО Д. В. Олександр Іванович Ємець пропонує розділити два питання, однак я сьогодні хотів би звернути увагу на той основний документ, який ми розглядаємо, де сказано: “до вашего сведения сообщаем, что Кабинетом Министров УССР сегодня будут даны указания местным советским органам о порядке отдельных положений Закона о правовом режиме чрезвычайного положения”, тобто ці два документи: один, який Ви зачитали, Леоніде Макаровичу, другий, який зачитав Пилипчук, знаходяться у тісному зв'язку.

Я хотів би звернути увагу на те, що вже з Москви від Секретаріату ЦК йде вказівка керуватися виключно Конституцією Союзу Радянських Соціалістичних Республік і зовсім відміняється, фактично розтоптується стаття 71 Конституції України, яка повинна була бути поважена нашими комуністичними колодами, але не в цьому суть, я хотів би звернути увагу, що, значить, здемасковано в даному випадку практично все керівне ядро Комуністичної партії.

Партія Комуністична, безперечно, як це видно із тих постанов, які прийняті в інших республіках, не тільки, так би мовити, з погляду юридичного, вона морально, політично відхилила повністю своє нутро, яке відповідає центру самодержавної, я б сказав, колишньої царської політики, спрямованої на єдине – “сохранить Отечество”, і звичайно, владу партії на всіх місцях.

Тому я не маю сумніву щодо цього документа, хоча я вважаю, що цей документ повинен бути досліджений з точки зору ідентичності. Це безперечно. Одначе ми сьогодні не можемо зараз тут розглядати, якщо дала колегія, чи ідентичний, чи ні. Ми – Президія. Хоч я пропоную затвердити склад комісії, яка буде розглядати і докаже нам, ідентично чи ні.

Отже, не маю сумніву, що таку комісію треба негайно створити.

Друге. Ми повинні, не гаючись, в ім'я збереження злагоди громадянської і т. д. негайно схвалити указ Голови Президії Верховної Ради чи Президії Верховної Ради (це вже, так сказати, на наш вибір) про те, що ми припиняємо до з'ясування причетності Комуністичної партії України до військового путчу 19 серпня, припиняємо діяльність КПУ на території республіки. Цей указ повинен бути сьогодні опублікований і доведений до відома нашого народу.

Інакше ми підставляємо наших рядових комуністів, про що говорив Ігор Рафаїлович неодноразово, і, власне, в даному випадку ми захищаємо їх від тих, знаєте, я сказав би, мстивих людей, які тепер можуть перейти межу. Нам потрібно зберегти цими своїми актами, які ми зараз повинні прийняти, тобто створення комісії і припинення діяльності КПУ, зберегти цим самим рівновагу у республіці.

Я не сумніваюсь, що ми мусимо прийти до відставки Уряду, те, що керівництво Секретаріату Комуністичної партії України абсолютно стояло на стороні вказівок з Москви і видало цей документ, для мене немає сумніву, бо це була лінія дотеперішня, але це вже, так сказати, моральні, політичні якісь зауваження.

Отже, я свою пропозицію висловив. І я хотів би, щоб Ви нас усіх, так сказати, ті, що вчора якось займали сяку-таку позицію, давайте підтримайте нас сьогодні тут на Президії.

ГОЛОВА. Хто буде виступати? Ємець.

ЄМЕЦЬ О. І. У мене вже є підготовлений проект. Я вважаю, що, звичайно, що стосується персоналій, треба бути дуже обережним. Я скажу, що навіть під час путчу, поки я десь аж числа 20 чи 21 не отримав уже достатнього підтвердження про участь Язова, я казав, що я не можу сказати, по Язов в цьому бере участь, бо він ніде ні разу не з'являвся, все могло бути, що його пристрелили і від його імені хтось приймав, керує цим путчем. Тому я вважаю, що стосується персоналій, то згоден, треба бути дуже обережним. Мова може йти тільки про організаційні структури, які зацікавлені в тому, щоб сьогодні знищити документи, і можуть провести якісь дії, які створять знову напружену ситуацію в республіці. У нас є інформація, що через 2 дні готується пленум ЦК КПУ, не знаю, наскільки це відповідає дійсності, але це може мати небезпечні наслідки, як це ми бачили в деяких інших республіках, коли такі намагання зараз в цій ситуації проводити пленум і таке інше викликали напругу, і може бути в когось бажання взяти повернути в зворотню сторону, взяти реванш.

Тому я вважаю, що хоча процеси поки що йдуть нормально, досить мирно і в принципі вже у мене інформація за цю ніч, що вже опечатані обкоми в Луцьку, Донецьку, Житомирі, Запоріжжі, Івано-Франківську, Києві (обидва), Кіровограді, Львові,

Тернополі, Харкові, Чернігові. Зараз йде робота по опечатуванню ще в 5-6 обкомах – робота ця ведеться. Правда, є ряд проблем, пов'язаних з нашою вчорашньою постановою, якраз мій 2 пункт, який я пропонував, не записали. Дзвонили з Запоріжжя, Дем'янов дзвонив і все каже, що є якась нечіткість. Ми записали про ЦК, а те, що я говорив в 2 пункті, що передати місцевим органам влади, не записали. Це вже веде до розкрадання. Треба вже з комсомолом щось робити, з майном.

Вчора ввечері нам поступила інформація, що вносять з Ленінського райкому партії. Ми туди з оперативною групою МВС під'їхали, правда, виявилось, не виносили, а закінчили опечатання, але мені ті, хто там працювали, працівники міліції повідомили, що затримали завгоспа, який зрізав три телефони і виносив. Воно дрібниці, але будуть розтягувати все, що завгодно із цього.

Пропоную прийняти Указ Президії Верховної Ради про тимчасове припинення діяльності Компартії України в зв'язку з наявністю матеріалів, що свідчать про можливість участі Компартії України в державному перевороті 19–21 серпня 1991 року. З метою забезпечення умов розслідування справи, керуючись частиною другою статті 7 Конституції УРСР, Президія Верховної Ради України постановляє:

Перше. Припинити діяльність Компартії України до розслідування компетентними органами обставин, пов'язаних з державним переворотом 19–21 серпня 1991 року.

Друге. МВС України опечатати всі службові приміщення партійних комітетів КПУ і взяти їх під охорону. Забезпечити збереження всіх документів і майна, не допустити їх розкрадання і актів вандалізму”.

ПАВЛИЧКО Д. В. Не до розслідування. Розслідування розпочинається сьогодні. До з'ясування. Я прошу пробачення.

СМЕЦЬ О. І. Я зразу поясню. Коли – до розслідування, мається на увазі закінчення розслідування.

ГОЛОВА. Слово має Коцюба. Прошу. Тільки без емоцій, Олександр Павловичу.

КОЦЮБА О. П. Я хочу сказати, що те, що сталося, – це удар в спину кожному з нас, це удар в спину суверенітету України. Все це так. Але ж між нами... Хіба ми за це боролися? Ми боролися за незалежність. Ми боролися за те, щоб Україна стала самостійною державою, щоб вийшла на міжнародний рівень. І якщо сьогодні мені чи комусь засадять ніж в спину, то я не знаю навіть... Зараз покаже розслідування. Я хочу себе запитати і всіх вас, чому ми кожен раз заложники якоїсь акції? Причому акції не зовнішньої, а внутрішньої політики. Роблять це свої і разом з Вами, Леоніде Макаровичу. Ви нещирий. А Ваші дії – авантюра, бо люди, особливо рядові, ні в чому не винні. Для Вас основне влада, а люди – засіб.

Я проти такого свавілля. Я вже сказав, що це справа суду. Це беззаконня. Ми не можемо його творити, зводити до якоїсь акції.

ГОЛОВА. Олександр Павлович, що Ви пропонуєте?

КОЦЮБА О. П. Я пропоную, перше, щоб ми все-таки поставили питання відносно контрольних органів абсолютно чітко. Не втратити довіру людей, державу.

Друге. Треба доручити прокурору відсторонити кожного, хто може вплинути на слідство, якщо десь виходить той документ. Тільки щоб не ми конкретно відсторонили, тому що прокуратура має право, розслідуючи справу, якщо будь-яка людина впливає на слідство, або не дає можливості вести ефективно, відсторонити від роботи будь-кого, і ми маємо це право дати. Це наша компетенція.

Я думаю, що правильно сказав Матвієнко, тому що я теж на слух слухав, і приймаємо рішення. Це дуже небезпечно, товариші, дуже небезпечно.

В мене положення подій не викликає сумніву, що зв'язок є. Але який саме, це може сказати слідство. Я думаю, що нам треба приймати укази. Треба чітко прослідити, що зробити. А що, якщо десь на місці чесні комуністи не мають ніякої причетності?

Чи можемо ми це робити? Чи можемо так діяти?

Крім того, ми ж не можемо сховати діяльності. Ми працюємо вже кілька днів (що, не видно кожного діяльність?), так само в партійних організаціях, так само і в інших місцях. Я думаю, що цього не потрібно було б робити, тому що на місцях – це дії людей, в документах до рівня райкому – це абсолютно ясно. Якщо ці документи є, то вони нікуди не дінуться. Нам треба зберегти державу.

БУРЧАК Ф. Г. Я повністю згоден з Олександром Павловичем. Такі питання може вирішувати тільки суд після того, як буде проведено попереднє розслідування. Верховна Рада постановила рішення і його треба виконати. Не спішити, не допустити беззаконня.

КОЦЮБА О. П. Дайте продовжити. Я не з своїх пропозицій. Указ можна приймати, але в рамках закону, щоб допомогти слідству і людям. Через те, я думаю, що тут треба повторити те положення, тому що воно відповідає такту Горбачова відносно структури. Тому що Горбачов був і Генеральним секретарем, і Президентом. Щоб ми виконали чітко закон, тому що є практика другого перехльосту. Є факти, що вже готові громити, а ми цього не можемо допустити, тому що цей орган і в нашому визначенні...

Я думаю, що нам Указ треба прийняти, але ще раз уточнити його з правоохоронними (органами).

Я хочу ще уточнити одну особливість. Я був дома і займався домашніми питаннями, тому що я нікуди не їхав за станом здоров'я. Я дізнався про це в обід, що було все пофарбовано, ні радіо, ні телевізора не вмикав. Вийшов до магазину і дізнався від людей. Перше, що зробив – подзвонив в Комітет державної безпеки. Голушка не було, був Шама, я спитав, що сталося. Він відповів, що чітко не знають. Подзвонив до Васишина, але він у відпустці. Потебеньку подзвонив, він теж у відпустці.

Ми сьогодні повинні... Я думаю, Президія вживе всіх заходів, щоб прокуратура, міліція і КДБ не допустили жодного відхилення від законності і чітко визначили, які документи, де і в кого вилучити. Якщо ми дістанемо вказівки, я б хотів, щоб проінформував нас Михайло Олексійович сьогодні про те, яку участь українська прокуратура бере і в союзному розслідуванні, тому що було заявлено від Генерального прокурора, що ми повинні заслухати розслідування.

Чи є контакт нашої прокуратури з цим апаратом органів, які ведуть розслідування у Москві? Тому що вони раніше почали, у них матеріал накопичився.

Лише суворе дотримання законності дасть нам можливість зберегти незалежність, спокій у державі та захист людей. Тому не треба спішити, Леоніде Макаровичу, і нічого не підганяти під власні бажання.

Ще раз попросив би роздати нам проект Указу, який готується, відпрацювати, щоб він був оснований на законності. Це тверда позиція.

ГОЛОВА. Кондратьєв.

КОНДРАТЬЄВ Я. Ю. Проект Указу є, зараз потрібно створити групу, яка сяде і буде відпрацьовувати цей проект Указу.

Справа, дійсно, складна, поставила нас всіх в крайню ситуацію, тому, я думаю, потрібно вирішувати питання і про припинення діяльності, але ми повинні поставитись до цього дуже зважено.

Все ж таки, це більш стосується не рядових комуністів, а стосується керівного складу. Те, що повинна бути обов'язково порушена кримінальна справа і ми повинні тривати її під контролем. Ця ідея повинна бути також, ми повинні мати інформацію, тому що ми знову станемо заложниками, не хотілося тоді слухати, а ми повинні були кинути депутатську інформацію, ми повинні були мати з місця.

Крім того, те, що відносно звільнення, треба розібратися, і там, де люди винні, вони повинні бути звільнені і залежно від рівня ваших повноважень, тих повноважень, які Вам дані.

Крім того, мені дуже прикро, я ніколи не кривив душою і я перед членами Президії заявляю про цей вихід із КПУ.

ЮХНОВСЬКИЙ І. Р. Я хочу перестерегти усіх людей перед почуттям злорадства.

Я повинен сказати, що вперше, коли я сьогодні йшов на засідання Президії Верховної Ради, йшов чоловік, гарний чоловік, ми привіталися, і він попросив захистити комуністів.

Ми проголосили незалежність України – це основне наше здобуття, тепер основне наше завдання полягає в тому, щоб країну розумно побудувати.

Я пропонував, що вкупі з Законом про проголошення незалежності України треба конче прийняти закон про припинення діяльності партії, бо це має дуже важливий тактично-політичний хід в зв'язку з тим, що подібні речі прийняла Росія. Безумовно, проголошення незалежності України викликає перед Росією дуже великий опір. І тому повторення відповідного російського документа нами дуже служило би тому, щоб той опір пом'якшити.

Тим не менше ми цього не зробили, і я вважаю, що любе запізнення з відповідними документами збільшує напругу всередині суспільства і фактично ми самі сприяли тому, щоб розростались безпорядки.

Тому я повністю підтримую пропозицію, яку зачитав Олександр Ємець, прошу Вас всіх підтримати цю пропозицію. Я хотів би просити на відміну від того, що сказав Матвієнко, не дивлячись ні на що, не робити зараз ніяких очевидних, не робити

ніяких зараз таких кримінальних справ відносно певних прізвищ тільки тому, що з Львівського обкому ми могли одержати копію таких документів та прізвиша людей, а з інших обкомів ми не одержали документів, то тих ми вже заарештуємо, скажімо, зараз, а на тих ми подивимося, як то буде.

Давайте зробимо все-таки все спокійно. Ми маємо створити комісію, як я зрозумів, то комісія створена і більшістю, і Народною Радою. Комісія складається з розумних поміркованих людей, і вона має розумно і помірковано продовжити розслідування.

Основне наше завдання – це все-таки побудова суверенної України. Але діяльність Комуністичної партії ми повинні припинити із-за того, що, незалежно, шановні члени Президії, незалежно від вашої належності до цієї партії, сам принцип, сама суть її, є такі думки і пропозиції, що вона може повстати проти свого власного брата на другий день, проти свого власного Генерального секретаря, і від тої партії, на жаль, треба відмежуватися.

Тому я не буду більше говорити агітаційних речей, і все-таки я ще хочу сказати заяву відносно Голови Верховної Ради. Ми повинні взяти до уваги той факт, що Голова Верховної Ради був абсолютно, вибачте за слово, голий чоловік. Навколо нього не було ніякої охорони, яка б могла того Голову оборонити так, щоб він міг висловити якусь свою очевидну позицію.

Єдине, що я можу поставити провину в тому, тільки в тому, що тоді, можливо, треба було б з нами більш тісно ділитися думками. І тільки всього. Одним словом, я ще раз підтримаю цю постанову, але разом з тим хочу сказати, що, знов-таки, нагнітання напруженості в республіці сприяє радіо, телебачення республіки, яке зранку мовчить, ніби нічого в республіці не сталося. Ми нічого путнього не зможемо зробити, ми весь час будемо нагнітати напруженість в суспільстві, якщо радіо і телебачення не буде нам допомагати в тому, щоб цю напруженість зменшити.

БІЛОБЛОЦЬКИЙ М. П. Я ось що хочу сказати. Треба дуже зважено підійти до вирішення цього питання. Ось чому. Якщо в окремих регіонах, прямо скажемо, це навіть не наші рішення, повинні сприйматися позитивно, то в інших регіонах, особливо, що стосується сільських, наприклад, райкомів партії і міськкомів партії, там складнощі по-іншому. Не однозначно. Я декілька раз слухав розмову вашу, Леоніде Макаровичу, і згоден, що хватить нам займатися сварками замість діла. І сьогодні я полегшено зітхнув з природу того, що питання вирішилось вже, чи в одну, чи в другу сторону. Але, скажімо, на якій підставі ми сьогодні на Президії не можемо це питання вирішити.

Я за те, що треба приймати рішення. Я був в партії, вийшов з партії, переборював себе чи, може, ще щось. Але я Вам скажу, що робить це не просто. А якщо ще додати те, що у нас не вистачає взаєморозуміння, але, я скажу, коли ми вирішували питання за цим столом по обговоренню заяви, і коли я утримався, я думаю, що я висловлюся перед депутатами. Чому я не маю права? Коцюба О. П. як голова Комісії сказав правильно. Ми не можемо поступати незаконно. Але прошу дотримуватися якоїсь етики. Чому переходять на особистості, на образи та наклепи? І коли мене Лесь Степанович

паплюжить самими бранними словами, то, розумієте, коли підходити помірковано, то якась повага повинна бути. То тут ми повинні діяти якось розумно, може, десь колись і підтримати одне одного.

Моя думка, все ж таки першим пунктом можна було б записати те, що Ємець Олександр казав, Ви знаєте. Враховуючи те, що по перевіреним даним по КПУ відкрилися факти, що Секретаріат ЦК видав рекомендації в партійні комітети на місцях в підтримку Державного комітету по надзвичайному стану, тим самим порушив Конституцію, доручити прокуророві республіки порушити кримінальну справу чи розібратися з цим питанням і з приводу цього дати інформацію сесії Верховної Ради.

ГОЛОВА. Вже порушена справа. Я дав це доручення.

БІЛОБЛОЦЬКИЙ М. П. Друге питання, те, що сьогодні воно вже так буде діяти: в одній області так, в іншій області по-іншому. Тому що рішення нам треба приймати, що на території України тимчасово припиняється діяльність Компартії України, до розгляду цієї справи.

І третє. Я не знаю, може, Ви підкажете чи хтось інший. Мені здається, що якщо приймати слово “указ”, рекомендувати ЦК Компартії України, з врахуванням того, що керівництво вирішило те і те, вирішити, що б ми мали від того як колективний орган? Приймав рішення не ЦК, а Секретаріат. Яка ж думка ЦК? Ми могли б вийти на сесію, мати б відношення ЦК до цього факту. Це подія історична.

ГОЛОВА. Пилипчук, будь ласка.

ПИЛИПЧУК В. М. Перше загальне питання.

Ми завжди запізнюємось з прийняттям рішень, робимо закриті, або думаємо, що ми того не бачимо чи не помічаємо, в зв'язку з чим створюємо ситуацію, після якої доводиться одним виправдовуватися, що я мав не таку позицію, а іншим казати, що ми настоювали і таке інше.

Не бачить того, що сталося, може сліпий, або той, хто не хоче бачить.

Це перше.

Тепер по суті.

Демократизація суспільства і розділення влади на законодавчу, виконавчу і судову неможливе, тому що в нашому суспільстві існує четверта влада, яка стоїть над трьома цими владами. Це влада Комуністичної партії Радянського Союзу. Тобто, як видно із путчу, й досі стоїть. Секретаріат ЦК має право, і взагалі ЦК, має право викликати керівників всіх трьох органів влади і дати їм вказівки, які розходяться із законами, і комуністи ставлять інтереси партії, комуністи – керівники всіх органів влади ставлять інтереси партії вище, ніж інтереси держави, ніж інтереси законності. Тобто ця система беззаконня приймається на озброєння, і приймається Комуністичною партією, її керівними органами. Ліквідувати цю систему без ліквідації Комуністичної партії і її керівних органів неможливо.

А тепер правова сторона оцінки того, як ліквідувати.

По-перше, є Закон про партію, в якому сказано, що партія, яка посягнула на конституційний лад, розпускається.

Друге. Законом про партію заборонені партії профашистського толку. Якщо проаналізувати наше суспільство, то воно відповідає майже всім ознакам, які характеризують фашизм. Партія, яка привела до такого суспільства, повинна мати і відповідну назву, ідеї були комуністичні, а практика – фашистська. Життя відповідає всім ознакам фашизму.

Через те ми повинні оцінювати то не за лозунгами, а за практикою. Коли вбивця каже, що він благодійний, то ми судимо його не по словам, а по ділам. Приведено суспільство до фашистського стану під керівництвом партії. Партія повинна бути визнана фашистського толку і розпущена.

І я підтримую постанову, винесену Ємцем, але це саме слід подумати і про людей, які працювали в комуністичному апараті. В зв'язку з цим слід доповнити цю постанову, що заборонити всі фінансові операції партійним органам, що функціонують на території України.

Слідуюче. Накласти арешт на кошти КПУ, а Національному банку України вступити в розпорядження цими коштами.

Слідуюче. Національному банку України виплатити з тих коштів заробітну плату за відпрацьовані дні в серпні працівникам апарату партійних органів всіх рівнів і після цього працівники партійних органів працевлаштовуються і матеріально забезпечуються відповідно до Закону УРСР про зайнятість населення Української РСР. Доповнити постанову, але я вимагаю розпуску партії за ознаками злочину, за ознаками, які передбачені в Законі про партію. Ця партія повинна бути розпущена.

Демократизація суспільства, поки існує Комуністична партія та її керівні органи, неможлива, і ця фашистська партія повинна бути розпущена.

БІЛОБЛОЦЬКИЙ М. П. Не треба.

ПИЛИПЧУК В. М. Я Вас не перебивав. Я знаю вашу позицію, що Ви на цій фашистській позиції стоїте весь час.

БІЛОБЛОЦЬКИЙ М. П. Перестаньте. Якщо Ви так ставите питання, то можна й відношення до того змінити. Я на цій фашистській позиції не стояв.

ЄМЕЦЬ О. І. Я зараз вийду і не буду брати участі в засіданні, якщо буде іти в такій формі робота.

ГОЛОВА. Я хочу Вас попросити ось що. Я ще раз хочу Вам нагадати, що ми маємо сьогодні прийняти це рішення, яке є у межах нашої компетенції. Це раз. Рішення, щоб не порушувалися ніякі закони. Це два. Якщо ми почнемо на Президії керуватись не законами і доведеними фактами, а тільки емоціями, ми нічого з вами не приймемо.

Зараз, я ще раз кажу, проживемо ще п'ять днів і в нас кількість героїв і кількість людей, які будуть виступати з міцними словами, буде збільшуватись і збільшуватись.

Перш за все буде збільшуватись кількість з того, скажімо, лагерь, якщо можна так сказати, гулага. З того, де всі найменше говорили тоді, коли потрібно було.

ПИЛИПЧУК В. М. Це теж “намак”, щоб ми менше говорили?

ГОЛОВА. Абсолютно ні.

ПИЛИПЧУК В. М. Це не наша фракція постійно.

ГОЛОВА. Я про вашу фракцію сказав на сесії, але хочу сказати, що всі звинувачення мають бути обгрунтовані юридично, правово і як Ви хочете. Фракцію я вашу назвав на сесії, я сказав, що вона зайняла позицію як Рух. Але це зовсім не означає, що зараз потрібно обзивати один одного фашистом, Володимир Мефодійович! Це зовсім цього не означає. А я про це якраз і кажу. Я просив би до толерантності, до того, щоб прийняти рішення. Тому що ми можемо зараз наговорити, а рішення не приймемо. І тоді від цього ваші слова народові сили мати не будуть, що Ви обізвали людину фашистом, абсолютно, а рішення буде мати силу.

Хто ще буде виступати? Будь ласка.

БОЙКО І. Г. Я замість Науменка тут присутній, але висловлю свої думки особисті.

Ситуація зараз досить ясна, щоб розпочати слідство і відняти, так сказати, цю справу, розібратися, але зовсім не ясно, щоб робити якісь висновки щодо діяльності когось і особливо щодо конкретних, так сказати, осіб.

Це повне лицемірство, навіть якщо глянути на цей документ, на декілька слів, декілька фраз, щоб говорити за збирання врожаю, щоб говорити за підготовку земель, і в той час повне нехтування і Декларацією, і нашими законами, і навіть немає акценту на те, що є закони України, які діють, повинні діяти, і тільки по цьому вже можна робити висновки щодо тієї позиції, яку зайняли наші центральні органи, ну і, мабуть, якісь органи на місцях.

Але я хотів би коротко сказати, що Ви говорили за те, що зараз можливо не всі обкоми, райкоми чи парткоми не всі треба опечатувати, нищити.

Я просто Вам розкажу із свідчення цієї ночі, що було. Це, як кажуть, живий приклад.

Якраз їх потрібно згідно з цим проектом, їх всі потрібно опечатати і всі взяти під охорону. Чому?

В моєму окрузі є райком, який, можливо, там люди, ніхто нічого ми не знаємо, люди, я думаю, що воно так і було, не приймали ніякої активної участі.

ГОЛОВА. Який райком?

БОЙКО І. Г. Це Кам'янсько-Дніпровський (Запорізька область). Але ж вночі зібралися люди, які, якби їх не стримали, від того райкому, мабуть, нічого не залишилося. Розумієте? Фактично так, а якби там, і там повинна бути охорона, там не повинно бути якихось дій, щоб на це людей не дратувати, як кажуть, то там би нічого не трапалося, тому що виконком провів своє засідання, вони опечатали й поставили охорону. Ось чому практично уже просто ситуація змінилася, що зараз ми повинні прийняти таке рішення, щоб такий об'єкт був просто-напросто під охороною. Тільки із-за цього.

І ще одне побажання, Леоніде Макаровичу, за всіх я не знаю. Зараз така ситуація, підтримуючи Ігоря Рафаїловича, я думаю, що дуже важливо, ну, якщо не сьогодні, то, може, через день, чи як, і особливо, який сьогодні буде прийнятий документ, потрібен дуже ясний коментар по телебаченню. Просто коментар, як ми тлумачимо кожен

закон, от якщо вийде така постанова, потрібен коментар. Цей коментар допоможе рядовим членам партії розібратися в цій ситуації. Повірте мені, тому що багато було розмов і таке інше. І цей коментар повинен на цей період, на період, тим паче якщо буде слідство, повинен бути якимсь таким регулярним. Дякую.

ГОЛОВА. Череп, потім Дурдинець.

ЧЕРЕП В. І. Леонид Макарович, Вы на сессии сказали правильно, что любой вопрос, любые доводы должны быть аргументированы. Хорошо, что товарищи сразу вошли в колею и прекратили эти споры и распри, потому что жизнь показала, что время идет, многие из нас становятся другими, более подготовленными. И в трудную минуту для республики, жизнь показала, что мы можем найти общий язык, в независимости от политических взглядов, и это показали последние дни, последняя сессия, когда мы приняли Акт о независимости.

Сегодня вопрос конкретный. И я коротко, конкретно скажу, чтобы не повторяться, потому что с доводами и выводами многих товарищей я согласен. Вот то, что Вы в начале сказали, что 18 числа уже в областной комитет Львовский поступили документы, говорит о том, что ряд должностных лиц знали ситуацию, знали о готовившемся вот таком перевороте, вот. Что это дело было запланировано и обидно, конечно, что мы вот, Президиум Верховного Совета, являясь органом законодательной власти, не знали ни о чем и только могли быть информированы со средств массовой информации, как и все остальные.

Теперь я не знаю, вот тут что направил Центральный Комитет Компартии Украины шифрограмму на места и в областной комитет партии Львова, я не знаю, проверяли, во все области направили или нет? Это пока неизвестно. Ну, да нам надо точно знать и об этом, чтобы не получилось, одно дело – Центральный Комитет принял решение, а другое – как исполнить его на местах? Чтобы мы огульно не обвинили даже тех руководителей и тех коммунистов, которые просто в этом плане не выполнили решения, которые направлены на места. Чтобы мы подошли очень объективно к каждой судьбе, к каждому коммунисту.

Что касается сегодня разговора, то уже тот факт, что Комитет неконституционный и органы, которые поддержали его решения, по логике должны, конечно, рассматриваться как нарушение Конституции.

Поэтому я поддерживаю вот на сегодняшний день, значит, то, что подготовлен товарищами этот Закон и буду голосовать за принятие этого Закона как линию Президиума на сегодняшний день.

Еще раз повторяю, я хотел бы, чтобы мы огульно не валили всех в кучу. Надо чтобы компетентные органы, прокуратура в спокойной обстановке, после создания комиссии, смогли разобраться и расставить все на свои места, кто причастен, кто виновен, но кто просто оказался, как говорится, слепым исполнителем, то это другое дело.

ГОЛОВА. Василь Васильович Дурдинець.

ДУРДИНЕЦЬ В. В. Я хотів сказати, якщо позиція в мене є, я її сьогодні висловлював.

Я вважаю, що досить конкретні чотири питання поставив Анатолій Сергійович, щоб була можливість сьогодні з боку прокурора республіки щось застосувати, почути відповідь. Той документ, який Ви зачитали нам, членам Президії, це не офіційний документ, але є підстави, що Ви зробили, доручивши прокурору республіки порушити кримінальну справу для того, щоб з'ясувати всі обставини, які б дали нам можливість чи на Президії прийняти більш солідне рішення. Це друге.

І третє. Я вважаю, що частина членів Президії вірно акцентує і орієнтує наше сьогоднішнє надзвичайне засідання на такий обдуманий, виважений розгляд, щоб ярлики тут не вішати, не приймати ніяких крайніх рішень.

Володимир Мефодійович, це Ваша особиста думка, Ваша позиція, на це Ви маєте право.

Я би хотів підтримати Ігоря Рафаїловича, який закликає і Голову Верховної Ради до того, щоб сьогодні не займатися тим, щоб вже, значить, розставляти крапки над "і" і говорити, хто є хто. Я думаю, буде час, і розслідування покаже, хто займав яку позицію. А головне, крім позиції і дії.

Також це буде дуже важливо, щоб визначити також лице кожного із членів Президії і інших керівників, посадових осіб.

І ще одне. Я також підтримую думку, яка була висловлена, що в республіці, як і тоді, і зараз, і я від цього не відмовляюся, і моя лінія і позиція була такою... І тоді, і зараз, щоб не перетворити в суцільне беззаконня, такі намагання і дії уже мали місце в останні дні.

Я думаю, вони недопустимі для нашої суверенної України, тим більше проголосували ми Акт незалежності і я би вважав, щоб стояти і діяти суцільно на засадах законності і правопорядку. Тоді всім громадянам республіки і за її межами, у світі, будуть зрозумілі наші дії. Я б дуже хотів закликати всіх присутніх тут депутатів і членів Президії до цього.

І останнє. Я вважаю, що проект Указу Президії є основа. Давайте зараз обміняємося думками вже по його змісту з тим, щоб приймати відповідне рішення.

ГОЛОВА. Печеров.

ПЕЧЕРОВ А. В. Мені важко сьогодні говорити, тому що мені здається, що попередній розгляд на першій Президії і зараз може бути неправильно зрозумілий і використаний для того, щоб ще більше ускладнити ситуацію, яка зараз склалася в Україні. І тому я перші питання, які піднімаю, я вважаю, що наші дії повинні бути направлені на стабілізацію обстановки. Суть цієї стабілізації обстановки полягає в тому, що ми не повинні кинути темну пляму на чесних людей. Окремими діями ми це провокуємо.

Наприклад, сьогодні був привід для того, щоб визнати недовіру Кабінету Міністрів, треба розібратись. Мені відомо, що Тентюк 20 чи 21 давав вказівку про невиконання розпорядження перерахування коштів в союзний бюджет. І тому, якщо він так зробив і його зараз також звинуватити, як і всіх, і що робили всі, потрібно розібратись. Я з цим згоден, тому що якщо ми візьмемо закон Союзу РСР, який у нас

діяв на тій Президії, згідно якої діяв Уряд, всі положення про введення надзвичайного стану перераховані в діях Кабінету Міністрів, і хто б не був в якому кабінеті, оцю приблизну постанову ще років двадцять в наших умовах будуть переписувати. Тому я думаю, що нам не потрібно поспішати.

Друге. Я думаю, що нам потрібно зробити на Президії. Є у нас юристи, які дадуть нам змогу діяти тільки в межах закону. Я один залишився проти другого речення у зв'язку з тим, що воно суперечить статті другій Закону. Це залишити поза увагою і організували переслідування. Я вважаю, що це неправильно. У зв'язку з цим я підтримую проект документа, який Указом нашої Президії буде діяти в рамках закону. Цей проект, який наданий, я тут розподільно бачу.

ГОЛОВА. Хто ще хоче виступити? А коли перейдемо до тексту, тоді будемо вносити пропозиції.

ШУЛЬГА М. О. Я коротко, буквально декілька слів, оскільки вже основні позиції висловлені. Я хочу сказати відразу, що я за те, щоб нам зараз прийняти цей Указ, але я за те, щоб він був з правової точки зору бездоганим в усіх моментах. Треба до нього підійти дуже зважено. І я пропую все ж таки, може і нехай би наші чотири чи п'ять чоловік зараз хоча б 10 хвилин вони обмінялися, сіли разом, тому що коли ми всі разом, то воно може... 10 хвилин, давайте поки що подивимося, щоб був він виважений.

І третє, що я хочу сказати, товариші. Від того, який ми приймемо цей Указ, це буде детонатор або позитивний, або той, що призведе до вибуху, тому що далі ідуть нижчі рівні, і нижчі рівні відповідно будуть реагувати на це.

І я повторююся, як і інші товариші, не знаю з тієї інформації, що на сьогоднішній час, я також вважаю, що ми повинні все робити, щоб був спокій в республіці.

Ви знаєте, можна повертати потім ці слова проти, що ти займаєш якусь позицію і так далі, але я повторюю, що треба нам кроки робити дуже виважені, бачити не тільки ось нашу Президію, ЦК, Секретаріат і так далі, партійні комітети. Ми на сесії прийняли рішення, але партійні комітети, партійні бюро партійні організації діють в усіх установах. Ми всі з вами прийшли зараз з дому, від людей, напруга у суспільстві дуже велика. Тому давайте робити все по закону, принципово, але не допустити нагнітання ситуації.

І останнє, Леоніде Макаровичу. Те, що Ви сьогодні, наприклад, розповіли зранку, що було відоме навіть Вам, для мене половини не було відомо в ті дні, коли ми обговорювали. Ми діємо, як сліпі, а від цієї сліпоти можна наробити і "наламати дров" дуже багато.

Тому я, крім цього, що ми ось Указ зараз приймаємо, може протокольне рішення нам. У нас попереду не менш драматичні, може, дні, а може вони і не будуть, я б радий цьому був. Але ми не знаємо, сидимо тут, не знаємо, які там рішення в Москві приймаються, ми не знаємо, як буде діяти Росія, і чи нам підтримувати, чи може, захищатись і т. д. Ми повинні мати повну інформацію, яка є.

СМЕЦЬ О. І. Може, я проект зачитаю і хтось скаже, які є пропозиції.

ГОЛОВА. Що Ви відразу всі, послухайте. Сьогодні ж ранок, вчора була неділя, всі відпочили дуже гарно.

З ЗАЛУ. Дякуємо, вчора ми прекрасно відпочили.

ГОЛОВА. Я задаю запитання, Дмитре Васильовичу, все буде, всі все скажуть. Але я задам запитання одне. Ще хто хоче виступити?

З ЗАЛУ. Ні, вже все ясно.

ГОЛОВА. Хоче Мороз, а потім Прудков.

СМЕЦЬ О. І. Ми ж домовилися, щоб нікому не надавати слова. Ви говорили, що допускаєте.

З ЗАЛУ. Зараз всі почнуть вести.

ШУМ.

ГОЛОВА. Чекайте. Справа в тому, що Мороз не просто виступає, ми його вчора розшукували для того, щоб він подав нам пропозицію до Комісії.

СМЕЦЬ О. І. Мова йде не про те, ми не заперечуємо, тільки прохання, бо зараз всі руки будуть піднімати. Я не заперечую, я просто звертаюся до представників не починати піднімати руки.

ГОЛОВА. Це ж керівник більшості. Для чого ж нам загострювати ситуацію ще на сесії. Я закликаю вас, що головне завдання – приймати рішення.

МОРОЗ О. О. У мене є глибоке переконання, я думаю що згодом ми всі в цьому переконаємося, що це був точно розрахований і добре виконаний удар по партії.

Я б хотів сказати, що він був абсолютно бездарним в тому моменті, що райкоми партії, інші партійні комітети сьогодні владних функцій виконати не можуть, і це можна тільки робити з позиції тих людей, які відірвані від життя, і вони так і зробили.

Одначе факт такий, що це породило настільки глибокі почуття, я розумію, ті почуття у людей до комуністів, і це видно було сьогодні по всіх діях в Москві і т. д.

Я вважаю, що Комуністична партія в тому вигляді, в якому вона була до цього, існувати не може. Це абсолютно ясно. І безумовно, якби керівництво ЦК подумалося, скажімо, ще напередодні сесії визначитися в цьому відношенні, і я переконаний, що склад ЦК і тоді б розібрався стосовно розпуску кого потрібно і звільнення, і реорганізації повністю партії, може, її перейменувати і змінити її функції. Але в черговий раз мені про це говорити дуже боляче, тому що я зробив усе для того, щоб цього не трапилося. І коли я на сесії згадував 20 число, то я ходив до керівництва партії і давав проект заяви, який ставить крапки над “і”, і не давав підстави порочити комуністів.

І останнє. Ми будемо йти до референдуму про незалежність, до виборів президента. Тут є ситуація: комуністи і референдум та демократи і референдум.

Я скажу потім, яка моя думка щодо постанови Президії, але я хотів би Вам нагадати всім, що якщо буде те, що робилося, скажімо, після сесії, в тому відношенні до мене, чи моїх товаришів, і це буде продовжуватися широко по Україні, то ми провалимо референдум, тому що люди будуть налякані не переворотом.

Ми сьогодні даємо таку оцінку ситуації, а це справді спроба перевороту. Але мова йде про інше, це була змова політична – зміна курсу, і заплямували себе партійні структури в цій ситуації.

Тому я вважаю, що потрібно прийняти постанову, але в першій графі написав би так: припинити діяльність комітетів Компартії України від ЦК до райкомів включно до визнання участі партійних структур та окремих працівників в антикомуністичному перевороті і політичного самовизначення членів партії. Справа в тому, що так чи інакше партія ця уже не буде такою, як вона є. І тому треба дати можливість не ображати почуття тисяч і тисяч порядних, чесних людей. Треба визначитися організаційно і не шукати винних там, де їх немає.

ГОЛОВА. Будемо вже виступи завершувати. Дозвольте мені просто декілька слів сказати, щоб потім підійти до обговорення документа.

Значить, перш за все потрібно кваліфікувати попередньо, звичайно, до з'ясування повних даних і підтвердження тих даних правовими органами, але попередньо можемо кваліфікувати участь керівних органів Компартії України в заколоті, державному перевороті. Участь керівних органів Компартії України, не комуністів, а керівних органів. Тому що ми не можемо зараз розповсюджувати цю тезу, що всі комуністи, вся Компартія брала участь, тоді це означає – трактористи, доярка, механізатори, металург чи шахтар. Значить, керівних органів партії. Це підтверджують вже документи, тому що надіслали ці документи саме керівні органи партії.

Друге, що тут абсолютно зрозуміло з тих документів, а що стосується, я не можу зараз точно сказати, хай скаже прокуратура, чи той документ ЦК Компартії України є тим, але з цих резолюцій видно, що воно там було, а вже документ ЦК КПРС і телеграма від Шеніна абсолютно підтверджують, тут немає навіть ніякого сумніву, це вже підтверджено, тут уже навіть і розслідування не потрібно. Вже сказано про це, і в Москві, і всіма вже сказано. Так що тут все ясно.

Також ясно і те, що Компартія України є за статусом складовою частиною КПРС. Раз вона складова частина, то ясно, що вона виконує вказівки ЦК КПРС. Ще раз я прошу членів Президії прислухатися до цієї думки.

Безпосередньо винні в перевороті є. Це ЦК Компартії України, це обкоми, міськкоми, райкоми, парткоми. Вони є винуватцями цього. Тут у мене сумніву немає, можете пошматувати мене на шматки.

КОЦЮБА О. П. Зупиніться, Леоніде Макаровичу, схаменіться і заспокойтесь. Так доля людей не вирішується. Може Ви так звикли і, може, все тому так і сталося, бо таких як Ви багато зараз заваилося.

ГОЛОВА. Олександр Павловичу, не заважайте. Я не хочу сказати, що всі в однаковій мірі. Одні зробили все для того, щоб вже 19 заявити про свою відданість, приймали рішення, постанови. Інші вичікували. Інші, може, протестували, але мовчали, тому що їх так виховали за роки, що треба мовчати.

Значить, Компартія України не була і не є, це все формально. Я хочу Вам сказати, може, більше знаю, що все робиться для того, щоб вона стала самостійною. Я особисто про це на пленумі і на з'їзді говорив, але консерватори, в тому числі і керівництво, були категорично проти тих дій: тільки єдність, тільки щільність, тільки обгрунтування. І це правда. Це абсолютна правда. Мова йде про досить серйозні

справи. Тепер будуть одні робити спробу стати героями, а ще одні будуть робити спробу замести сліди, спалити, знищити і вийти сухими з цієї води. Але все має бути по закону. Якщо ми десь тут, в цей страшний час, який переживаємо, ми, Президія, кожен член Президії, Верховна Рада не буде робити правку законів і порушувати закон, якщо потрібно... Давайте додамо в закон, вставимо в закон, щоб люди знали, що ми можемо. То була біда на одній хвилі, а тепер вже на іншій хвилі біда. Я підтримую в тій частині Мороза, що нам належить зробити головне. А головне у нас сьогодні – незалежна Україна.

Попереду референдум. Як це зараз в душі, так і буде. Там це буде зовсім таємне, тоді ми зможемо врахувати. Найголовніше це. Розумієте? Тому що коли ми дійсно станемо так володіти, щоб світ побачив, що ми повністю самостійні, почнеться життя з визнанням нас у світі за всіма нормами. Це буде починатися розвиватися на зовсім іншій, державній основі. Ви розумієте, в кожного у душі щось щемить, кожен десь був притиснутий, хтось ображений. І зараз, я просто прошу вас, не потрібно один одного ображати.

Скажіть, будь ласка, хто тут з членів Президії, тільки чесно, не був членом КПРС? Один Лесь Степанович.

От Вам і все. Це за все говорить. Хто раніше, хто пізніше, хто дійшов до того. Але це було страшне життя, і всі в ньому брали участь.

Якщо ми зараз почнемо в історії все піднімати, але коли було ясно, що стався переворот, то тут треба подумати про довіру. І якщо хтось її не має, то це зовсім не означає, що треба себе розривати на шматки або розпинати на деревах. Людина має сама подумати, чи можна в цій ситуації мати довіру від народу. Якщо її не буде, то всі спроби щось зробити нічого не дадуть.

В нас ще одна ситуація є. Кажуть, чого ми на сесії не вирішили цього питання? От сьогодні ми зібрали на сесію, ми все вирішили, тому що є вже документи. Тоді їх не було. І Ви бачите, як проголосували за те, що запропонував Гриньов? Проголосували за ту постанову. Значить, треба робити все, коли є для цього громадська думка, коли психологічно і душевно дозріло це питання.

Чим ми пов'язані з вами? Верховна Рада не прийняла. А ми маємо прийняти? Я підтримую те, що ми прийняли. Але як би я запропонував?

СМЕЦЬ О. І. Нові з'явилися обставини.

ГОЛОВА. Нові обставини. Я б запропонував так. Оскільки ми пов'язані з Верховною Радою, щоб ми і її не поставили і себе не поставили в скрутне становище, і щоб ми під одну "гребінку" не поставили всіх членів КПРС, записати так: "Указ Президії Верховної Ради України про припинення діяльності керівних органів Компартії України.

В зв'язку з наявністю матеріалів, що свідчать про можливу участь керівних органів (це в нас є) Компартії України у державному перевороті, з метою забезпечення умов розслідування справи, керуючись частиною 2 статті 7, Президія Верховної Ради постановляє: припинити діяльність ЦК, Кримського рескому, обкомів, міськкомів,

райкомів партії, парткомів з правами райкому Компартії України до розслідування компетентними органами обставин, пов'язаних з державним переворотом, що стався.

МВС України опечатати всі службові приміщення, які вони в них є, партійних комітетів, КПУ, взяти їх під охорону”.

КОЦЮБА О. П. Названих.

ГОЛОВА. Це ж партійний комітет.

КОЦЮБА О. П. Названих партійних комітетів.

ГОЛОВА. “Забезпечити збереження майна і документів від розкрадання і актів вандалізму”.

МАТВІЄНКО А. С. Можна по процедурі?

Дозвольте внести пропозицію. Щоб зараз не вести суперечки, зібрати групу з 4 чоловік, всім, у кого є зауваження, здати їх і опрацювати.

КОЦЮБА О. П. Груповщину ми вже маємо. Є конституційні органи: Верховна Рада, яка винесла рішення. Є постійні Комісії Верховної Ради. Все це конституційні органи. Які ще хочуть бути групи? Хто визначив їх статут? Які може мати повноваження ця група? Це, вибачте, нездорове марево політично хворобливих людей. Це перше.

Друге. Будь-які слідчі групи, вибачте, комісії, може призначати лише Верховна Рада після обговорення у відповідних Комісіях. Я вже неодноразово говорив. Такі дії – це брудна авантюра, замішана на такій брудній політиці. Леонід Макарович, м'яко кажучи, заривається, виконує якусь місію за домовленістю. Ви не відверті, Леоніде Макаровичу, а тому викручуєте руки членам Президії з допомогою тих, хто виконує замовлення та рветься до їм бажаного реваншу.

ГОЛОВА. Олександр Павловичу! Прошу, сідайте. Ви вже все сказали. Не дратуйте і не забирайте часу...

Не треба, не будемо... Я маю свою позицію як Голова. У мене теж...

Добре. Але я висловив свою принципову позицію до сесії. До сесії буде доручено комісії, яку зараз ми утворимо, і, я пропоную, щоб Президія внесла на сесію постанову про припинення діяльності Компартії України.

Це буде правильне питання, тому що зараз рядові комуністи не впливають на ситуацію. Впливають ті люди, які сидять в цих комітетах.

ЄМЕЦЬ О. І. Я як автор проекту прошу кілька слів, саме по проекту.

ГОЛОВА. Зараз висловимося по проекту, а потім люди, ті що не висловилися.

ЄМЕЦЬ О. І. Як автор проекту я скажу кілька слів по тому, що прозвучало, після цього конкретні пропозиції, крім тих, які вже є, ми їх збираємо в один документ на хвилину 10, і після цього знову сідаємо. Така процедура влаштовує.

Відносно того, що запитував Матвієнко, вимагав відповідь відносно документів, як отримати і таке інше. Ви прекрасно розумієте, що у зв'язку з тим, що ніякі офіційні органи правоохоронні не реагували в цей період, ми поки що не можемо сказати, як ці документи отримані, де зберігається оригінал і таке інше. Все це буде передано комісії, яка була сьогодні створена. Якби діяли офіційно органи, якби правоохоронні органи проводили розслідування всі дні, то їм легально були б надані всі документи.

Оскільки розслідування поки що не проводилося, все буде задокументовано в достатній мірі. Я за це ручаюсь.

Що стосується проекту. Тут звучала пропозиція записати про розпуснення партії за мотивами фашистської. Я категорично проти, тому, що це на мітингу можливо, а коли використовувати з точки зору теоретичної, фашизм – це правоекстремістський напрям, а комунізм – це лівоекстремістський. Тому навіть з точки зору теорії це абсолютно неправильно і юридично, а ми приймемо юридичний документ і в юридичний документ ми не можемо записати речі, які не відповідають теорії.

Я вислухав як автор документа, я відстоюю свій проект зараз.

Хочу також врахувати, що досить таке було розповсюджене явище в ці дні, як імітація виконання якихось постанов цього Чука і Гека, як його охрестили в міліції, коли зовні імітувалися якісь дії, але в принципі не виконувалися розпорядження цього комітету. У нас є і такі факти, що стосуються діяльності працівників правоохоронних органів, коли працівники міліції виходили до мітингу, все, але от ніхто ніде мітинг не розганяв. Тому формально ніби виконувалося щось, але реальних дій не було. І цей момент я хотів би врахувати, коли ми будемо цю постанову приймати.

Я вважаю, що можна прийняти про припинення діяльності партійних комітетів Компартії України, “керівних” не пройде, забуваємо Статут. Там написано, що найвищим органом є збори. Тому якщо ми запишемо “керівних”, то це невідомо як, збори можна не припинити і все. Тому – про припинення діяльності партійних комітетів Компартії України, цього буде достатньо, я вважаю.

“У зв’язку з наявністю матеріалів, що свідчать про можливу участь партійних комітетів Компартії України в державному перевороті 19–21 серпня, з метою забезпечення умов розслідування справи, керуючись частиною 2 статті 7 Конституції Української РСР, Президія Верховної Ради України постановляє:

1. Припинити діяльність комітетів Компартії України до розслідування компетентними органами обставин, пов’язаних з державним переворотом 19–21 серпня 1991 року.

2. МВС України опечатати всі службові приміщення партійних комітетів КПУ і взяти їх під охорону, забезпечити збереження майна і документів від розкрадання і актів вандалізму.

3. До кінцевого вирішення питання оплати працівникам здійснювати в порядку, встановленому для вимушеного прогулу за рахунок коштів ЦК КПУ”.

Далі йде набір просто пропозицій. Здійснювати оплату як за вимушений прогул за рахунок коштів ЦК КПУ до вирішення цього питання.

Заборонити, є така пропозиція, заборонити всі фінансові операції по партійних коштах.

Національному банку України виплатити з цих коштів зарплату. Ну, це вже було.

Накласти арешт на кошти КПУ. Національному банку України вступити в розпорядження цими коштами. Мається на увазі, крім виплати зарплати. Це сформулювати ще треба.

Далі, пропозиція Миколи Григоровича. Верховній Раді Кримської АРСР, обласним, Київській і Севастопольській міським Радам народних депутатів до закінчення розслідування прийняти на баланс місцевих Рад будинки, споруди, транспорт, інше майно. Це те саме, що ми прийняли тільки по ЦК, це ж саме прийняти по місцевих. Чому? Всю ніч ми тут чергували, дзвонили дуже багато голів обласних Рад, і важко зорієнтуватися юридично, тому що ми там прямо не вказали, як їм діяти. Тому вони просили обов'язково зараз це прийняти. Наші депутати дзвонили.

Оце всі ідеї. Комісії по розслідуванню вирішити питання щодо вилучення з партійних архівів документів і інших матеріалів, які можуть розглядатися як доказ.

Маються на увазі ті комісії, які ми створимо... Будуть функціонувати, вони (матеріали) не можуть бути довго опечатані нашими органами.

ГОЛОВА. А ми не можемо, Олександрє Івановичу, записати – утворити комісію?

СМЕЦЬ О. І. Справа в тому, що комісія, треба її повноваження визначити. У нас є для неї проект.

ПАВЛИЧКО Д. В. В мене до Вас запитання. Я вважаю, що формулювання, яке було раніше, про припинення діяльності Компартії України, набагато точніше, набагато глибше, яке склалося в цій ситуації. Крім комітетів, райкомів, Центрального комітету існують ще в повній діяльності конференції, з'їзди, пленуми, збори. Хіба ми можемо перерахувати це діло?

ГОЛОВА. Якщо партійний комітет припинив свою діяльність, то партійний комітет – це не приміщення, не склад. І ніякого ЦК бути не може.

ПАВЛИЧКО Д. В. Леоніде Макаровичу, у мене під руками документ, у мене є дуже цікавий документ. Не хочу його цитувати, але ми знаходимося у великій небезпеці. Я переконаний, що більшість комуністів, рядових людей – це чесні люди. Але є і фанатики. Є фанатики, які можуть у будь-яку хвилину... У мене тут генерала Разенка лежить документ, я не хотів би його цитувати, з Міністерства внутрішніх справ. Але Міністерство внутрішніх справ, за цим документом, стояло на інших позиціях. Я не хочу входити в ці питання, я прошу Вас підтримати мене.

Ми нічого тут не міняємо, ніякої гуманності більше в цьому немає. Так сформульовано в Росії, так сформульовано в інших республіках, так сформульовано і прийнято в Білорусії вже. Вже вчора прийняв білоруський парламент. Парламент прийняв про припинення діяльності.

ГОЛОВА. А ми Президія.

ПАВЛИЧКО Д. В. Моє слово продовжується в тому напрямі, що існують такі форми, наприклад, газети як органи КПУ. Ви що, хочете, щоб ці органи продовжували свою діяльність? Все те, що служило ідеології?

Я Вас прошу. Ми прекрасний документ випрацювали. Ось він, у мене в руках, і я прошу внести до нього, такі, на мій погляд, доповнення. До преамбули у мене немає зауважень. У першому пункті “припинити діяльність Компартії України, газет органів ЦК КПУ до розслідування компетентних органів”.

До другого пункту: “МВС України опечатати всі службові приміщення партійних комітетів та взяти їх під охорону”. І тоді зробити вставку: “... заморозити банківські рахунки всіх органів, установ та підприємств КПУ”.

Якщо є, то в нашій постанові врахуємо з третього пункту, Олександрє Івановичу. СМЕЦЬ О. І. Тут записано ясно.

ПАВЛИЧКО Д. В. Особи, які не підпорядковуються цьому Указові, будуть при-тягатися до кримінальної відповідальності.

МАТВІЄНКО А. С. Чим я керуюсь своєю поправкою до внесеного Проекту?

Перше, що якщо керівні органи будь-якої партії допустити антиконституційні за-ходи, то згідно цього закону, який ми посилали, це і є право припинити діяльність цієї партії.

Тому зараз називати комітет і керівні органи, я вважаю, недоцільно, я хотів би за-пропонувати все-таки погодитися з назвою, хіба що для балансування якоїсь поваги до рядових комуністів записати слово “тимчасове”, так, як написано, воно може й зайве, скажімо, оскільки воно впливає з того, що ми будемо приймати рішення після розслідування, але слово “тимчасове” дає можливість все-таки повільно перейти до якогось вирішення проблеми. Я вважаю, що Компартію України не врятує вже нічо-го. Я пропоную назву “Про тимчасове припинення діяльності Компартії України”.

Що стосується першого, преамбули. Крім сказаного, я вважав би зайвим писати сьогодні, що свідчить про можливу, тому що якщо про можливу, то це невизначе-ність, яка дає нам право приймати рішення. У нас або є документи, або у нас їх немає. Я можу до будь-кого прийти і сказати, що я свідчу про можливу твою участь, я хочу тебе заарештувати. Тому я вважаю, що слово “можливе” є зайвим в цьому документі. У зв’язку з наявністю матеріалів, що свідчать. А якраз Ви самі свідчите, що такі мате-ріали є, наскільки я розумію, що і прокурор це підтримав, я прошу слово “можливе” забрати. Але не просто участь Компартії України, тому я пропоную записати чітко: “Про участь ЦК Компартії України, партійних комітетів на місцях”, тому що так є. Я вважав би, що ЦК слід виділити, оскільки ЦК сьогодні є прямим організатором того, що сталося, і не виділяти структур.

КОЦЮБА О. П. Шановні члени Президії, товариші! Задумайтеся, що твориться, на кого ми перетворюємося. Ми займаємося самоїдством.

ГОЛОВА. Я Вам слова не надавав. Сідайте.

Я ще раз хочу сказати, треба скоординуватися з тими пропозиціями, які б чітко висловили позицію нашої Президії до рядових комуністів, до людей, які не причетні до цього всього, щоб не цькували їх, а було нормальне життя нашої суверенної держави.

ПОТЕБЕНЬКО М. О. Я хочу сказати, поки, що до сьогоднішнього дня право прий-мати документи належить нам. Голова Комісії Коцюба О. правильно (каже).

Давайте ми сьогодні визначимося. Що стосується ЦК, то при прийнятті цього рі-шення був хтось з Президії. Якщо інші органи будуть приймати первинні документи, вони будуть відштовхуватися від керівних органів, працівників на місцях. Можна доручити виконкомам, щоб прийняли документи. Прошу...

Те, що ми сьогодні говоримо, встановлюємо норми. Тому що те, що ми сьогодні говоримо, прездати членам комісії.

ЄМЕЦЬ О. І. Друге питання.

ГОЛОВА. Шишкін зараз скаже, потім зробимо перерву для того, щоб опрацював Олександр Іванович пропозиції, які внесуть.

ШИШКІН В. І. Я прошу групу, которая будет готовить документ, обратить внимание на правовой момент.

Александр Иванович предложил, чтобы на баланс облсовета. Давайте подумаем, дело в том, что согласно Закону о местном самоуправлении, базовым уровнем у нас являются иные структуры Совета.

В основном эти акции проводили городские Советы народных депутатов. Поэтому, тем более, мы знаем, что на высшем уровне и до сих пор есть соединенные посты – Секретариат и Советы.

Поэтому прошу обратить на этот момент внимание. Лучше, мне кажется, городские и районные Советы.

ГОЛОВА. Я proponую, Олександр Івановичу, хто Вам потрібен.

ЄМЕЦЬ О. І. Мені потрібні Пилипчук, Матвієнко, Шишкін, Федір Глібович Бурчак і Коцюба.

(Перерва.

Після перерви)

ЄМЕЦЬ О. І. Леоніде Макаровичу, якщо зачитати, то я готовий.

ГОЛОВА. Шановні товариші. Давайте тепер дуже уважно. Олександр Івановичу, будете читати речення чи абзац? Без шуму тоді. Будемо ставити тоді, якщо є якісь зміни, конкретно. Не треба там пояснювати, а замість цього, я це вважаю.

ЄМЕЦЬ О. І. Єдине, що може бути – відразу попередити, це пересування, потім вище, нижче з пунктів.

“Указ Президії Верховної Ради України про тимчасове припинення діяльності Компартії України”. Назва.

“У зв’язку з наявністю матеріалів, що свідчать про участь органів Компартії України в державному перевороті 19–21 серпня 1991 року, з метою забезпечення умов розслідування справи та стабілізації суспільно-політичної ситуації, керуючись частиною другою статті 7 Конституції Української РСР Президія Верховної Ради України постановляє:

Перше. Припинити діяльність Компартії України до остаточного розслідування обставин, пов’язаних з державним переворотом 19–21 серпня 1991 року.

Друге. МВС України за участю народних депутатів опечатати всі службові приміщення партійних комітетів КПУ і взяти їх під охорону. Забезпечити збереження майна і документів від розкрадання і актів вандалізму.

Наступне. Заборонити партійним органам, а також підприємствам, засновниками яких є партійні органи, або їм підпорядковані, всі фінансові операції, в тому числі і валюту.

Наступне. Накласти арешт на рахунки та кошти Компартії України, в тому числі і валютні.

Наступне. Національному банку України вступити в розпорядження цими коштами”.
ІЗ ЗАЛУ. Можна об’єднати.

СМЕЦЬ О. І. Наступне. До кінцевого вирішення питання про функціонування КПУ оплату відповідальних працівників партійних комітетів КПУ здійснювати як за вимушений прогул.

Інші працівники утримуються за рахунок державного бюджету.

ГОЛОВА. Які інші?

СМЕЦЬ О. І. Технічні, а секретар-машиністки можуть працювати в Радах міських на цей період і таке інше.

“Кабінету Міністрів, правоохоронним органам забезпечити суворе дотримання законності з питань захисту прав людини, прав громадян, не допустити переслідування за політичні переконання. Розглядати подібні факти як порушення прав людини і притягати винних до відповідальності.

Верховній Раді Кримської АРСР, обласним, Київській, Севастопольській міським Радам народних депутатів до закінчення розслідування прийняти на баланс місцевих Рад будинки, споруди, транспорт, інше майно, що належить місцевим організаціям Компартії України.

Третє. Комісії по розслідуванню, як ми її тут назвемо, вирішити питання про вилучення партійних архівів, документів, інших матеріалів, які можуть розглядатися як докази”. А тут, мабуть, Комісії по розслідуванню, комісії Верховної Ради.

ГОЛОВА. Які маються на увазі архіви? Це поточні.

СМЕЦЬ О. І. Маються на увазі ті, які можуть розглядатися як докази.

ГОЛОВА. Які є в приміщенні.

СМЕЦЬ О. І. Тут мається на увазі, чому ми записуємо це сюди? Тому що зараз це буде опечатано і це треба пришвидшити. Просто щоб дати можливість функціонувати будинку, щоб це було зроблено і будинки почали функціонувати.

ГОЛОВА. Ми зараз другу постанову будемо приймати з цього приводу.

СМЕЦЬ О. І. Там воно буде записано як право вилучати, а тут записується, як це попросили якраз ті люди, які займаються приміщенням і кажуть, що опечатати, рік будуть стояти опечатані. Так, це саме для цього робиться оцей круг. Ці всі пункти. Єдине, що ми позначимо, мабуть, те, що з прав людини, вище, там де інше.

ГОЛОВА. Давайте проголосуємо за основу. Я повторюю, це слово “тимчасово” знімає оце, що ми сумнівались. Хто запропонував “тимчасово”?

МАТВИЄНКО А. С. Я.

ГОЛОВА. Спочатку проголосуємо за основу, а потім все будемо доповнювати. Хто за те, щоб прийняти такий проект за основу, прошу проголосувати. Хто проти? – Пилипчук.

ПИЛИПЧУК В. М. Я “за”, якщо буде викинуто слово “тимчасово”.

ГОЛОВА. Тоді будемо обговорювати.

Назва.

ЄМЕЦЬ О. І. Про тимчасове припинення діяльності Компартії України.

Є дві пропозиції. Залишити слово “тимчасово” і без нього. Можна поставити на голосування.

Допускається голосування, оскільки це не взаємовиключає.

ГОЛОВА. Хто за ту пропозицію, яку запропонував автор?

ІЗ ЗАЛУ. Припинити діяльність Компартії остаточно.

ГОЛОВА. Хто за ту з назв, яку запропонував автор і комісія, яка з ним працювала?

ЄМЕЦЬ О. І. Про тимчасове припинення діяльності Компартії України.

ГОЛОВА. Один, два, три... 13.

ЄМЕЦЬ О. І. Тут є помилка. Якщо іде таке голосування, то треба починати з того, що про припинення діяльності спочатку проголосувати, тоді це дасть можливість тим людям приєднати голоси.

ШУМ У ЗАЛІ.

ГОЛОВА. Це казуїстика.

Хто за те, щоб таке було формулювання, що про припинення діяльності, прошу проголосувати.

Раз, два, три... п'ять. “Проти” – один. Так... Швидше.

Тепер хто за те формулювання, яке запропонувала група на чолі з Ємцем? Прошу проголосувати.

ЄМЕЦЬ О. І. Про тимчасове припинення діяльності Компартії України.

ГОЛОВА. Один, два, три... 18. “Проти” – той же один!

Хто проти – Пилипчук. І “за”, і “проти”. За першу – “за”, за другу – ”проти”.

ЄМЕЦЬ О. І. Перший абзац. У зв'язку з наявністю матеріалів, що свідчать про участь органів Компартії України у державному перевороті 19–21 серпня 1991 року, з метою забезпечення умов розслідування справи та стабілізації суспільно-політичної ситуації, керуючись частиною 2 статті 7 Конституції Української РСР, Президія Верховної Ради України постановляє:

Комісія одногосно пропонує цей варіант.

ГОЛОВА. Я (ш у м) бажаю, щоб тут був переворот.

Хто за те, що прочитав нам Олександр Іванович, прошу проголосувати. Одногосно.

ЄМЕЦЬ О. І. Наступний пункт. МВС України за участю народних депутатів опечатати всі службові приміщення партійних комітетів КПУ. Можна прочитати?

ГОЛОВА. Важлива інформація, що Кручина застрелився.

ЄМЕЦЬ О. І. Дуже важлива інформація. Я починаю спочатку.

“МВС України за участю народних депутатів опечатати всі службові приміщення партійних комітетів КПУ і взяти їх під охорону. Забезпечити збереження майна і документів від розкрадання і актів вандалізму”.

ЯВОРІВСЬКИЙ В. О. Я проти вандалізму, не треба. Може, руйнації.

КОЦЮБА О. П. Я проти будь-якого самоуправства і беззаконня. Зупинення діяльності КП України – це незаконно. Можна лише ставити питання про припинення дії якогось органу Компартії, щоб дати можливість розслідувати події 19 серпня, 20 і 21 серпня об'єктивно і без втручання. Але не можна зупинити діяльності всіх членів партії. Що Ви робите, Леоніде Макаровичу, Ємець та інші? Кравчук був секретарем ЦК по ідеології, і в кого він перетворився. Може, таким і був? Моя позиція тверда. Треба виконати рішення Верховної Ради від 24 серпня 1991 року. Там все ясно сказано. І головне законно. Його виконує прокуратура України, і про це сказав Потебенько М. О.

ГОЛОВА. Ваша позиція, Олександрє Павловичу, давно зрозуміла. Прошу, сідайте... Ні, не дам... Нехай Потебенько думає. Ми теж маємо право... Ми... ми... Не дам! Слово надається Пилипчуку В. М. Прошу.

ПИЛИПЧУК В. М. Додати до того, що опечатаються ще архіви Компартії України, тому що є окремо стоящі архіви і ще є учбові заклади Компартії України, вони теж можуть бути.

СМЕЦЬ О. І. Пояснення. Коли ми кажемо, службові приміщення, все це мається на увазі. Що стосується архівів, ми не можемо записувати цей пункт, тому що це значить, що ці архіви треба описувати, поки там не побуває ця комісія, їх треба терміново опечатати, і ніхто не повинен ритися в папках.

ПИЛИПЧУК В. М. Так я й кажу, що опечатати.

СМЕЦЬ О. І. Архіви – це елемент службових приміщень, архів знаходиться в приміщенні, приміщення буде опечатане. Вони ж не службові приміщення.

БОЙКО В. Л. Олександрє Івановичу, чи підпадають під цю постанову газети ЦК Компартії України?

СМЕЦЬ О. І. Значить, ми проголосували про перший пункт про припинення діяльності органів.

ЯВОРІВСЬКИЙ В. О. Але є орган, є газети “Правда України”, “Радянська Україна”.

БОЙКО В. Л. Органи два, а є газети.

СМЕЦЬ О. І. Я ще раз прочитаю, давайте за це проголосуємо, бо люди дзвонять з областей, кажуть: дайте документ, щоб опечатати, а ми будемо два дні це робити.

“МВС України за участю народних депутатів опечатати всі службові приміщення партійних комітетів КПУ і взяти їх під охорону. Забезпечити збереження майна і документів від розкрадання та актів вандалізму”.

КОНДРАТЬЄВ Я. Ю. У мене запитання. Чому ми знову обходимо Кабінет Міністрів? Я розумію, що МВС – це та структура, яка буде виконувати, але Кабінет Міністрів?

СМЕЦЬ О. І. Якщо ми додаммо так, все-таки ми повинні саме МВС про опечатання дати, а далі додати “Кабінету Міністрів виділити для цього необхідні ресурси, матеріально-технічно забезпечити цю роботу”.

ПАВЛИЧКО Д. В. Ви кажете, щоб запечатати Кабінет Міністрів?

ЄМЕЦЬ О. І. Ні. Я пропозицію кажу, що Кабінету Міністрів матеріально-технічно забезпечити виконання даного пункту.

КОНДРАТЬЄВ Я. Ю. Зараз будуть опечатувати, а наступного дня будуть заяви про притягнення до відповідальності. Уже пішли заяви.

ГОЛОВА. Може, давайте запишемо, що організацію цієї роботи покласти на Кабінет Міністрів.

Я ставлю на голосування пропозицію Ємця.

ТАНЮК Л. С. Чому ми кажемо про вандалізм?

ЮХНОВСЬКИЙ І. Р. Я хочу сказати, що вандалізм – це недобре слово.

ГОЛОВА. Давайте просто від розкрадання, а вандалізм ми викинемо.

ІЗ ЗАЛУ. Леоніде Макаровичу, є пропозиція так, як є в проекті, отак голосувати.

ГОЛОВА. Ставлю на голосування. Хто за, прошу проголосувати.

Хто проти? Немає.

Наступний пункт.

ЄМЕЦЬ О. І. Службові приміщення, це все.

Тоді є така пропозиція. Всі службові приміщення партійних комітетів та навчальних закладів сюди входять. Проголосуйте за цю постанову і добавку.

ГОЛОВА. А не буде це образливо для навчальних закладів?

ЄМЕЦЬ О. І. Але давайте подивимось на інше. Вони припиняють свою дію згідно з нашим указом. Вони не можуть вести навчальний процес, якщо припинена діяльність партії, але, якщо ми не візьмемо під охорону приміщення, це те, про що я казав.

ГОЛОВА. Ти ж казав – приміщення ЦК КПУ, а ці приміщення на балансі ЦК Компартії України.

ЄМЕЦЬ О. І. Згідно з нашою вчорашньою постановою вони передаються на баланс нашої Верховної Ради. Тоді все нормально.

ГОЛОВА. Проголосували.

ІЗ ЗАЛУ. Так.

ЄМЕЦЬ О. І. Далі. Заборонити партійним органам, а також підприємствам, засновниками яких є партійні органи, або їм підпорядковані, всі фінансові операції, в тому числі і валютні.

ГОЛОВА. Значить, у нас тут є така домовленість, що всі, хто тут присутній, має право вносити пропозиції.

ЄМЕЦЬ О. І. Всі фінансові операції з партійними коштами. Так піде?

ЧЕРЕП В. І. Так, подібно так.

ІЗ ЗАЛУ. Ні, так не піде.

ГОЛОВА. Читай ще раз.

ЄМЕЦЬ О. І. Заборонити партійним органам, а також підприємствам, засновниками яких є партійні органи, або їм підпорядковані, всі фінансові операції, в тому числі і валютні. Ну це формулювання хай буде. Микола Григорович каже, що можна.

ГОЛОВА. Можна так?

СМЕЦЬ О. І. Там є трошки дублювання, краще було б продублювати.

ГОЛОВА. Читай ще раз. І все.

СМЕЦЬ О. І. Заборонити партійним органам, а також підприємствам, засновниками яких є партійні органи, або їм підпорядковані, всі фінансові операції, в тому числі і валютні.

ГОЛОВА. Ясно? Годиться? Так.

Хто “за”, прошу проголосувати. Хто “проти”? Немає. Ні, є один. Далі.

СМЕЦЬ О. І. “Накласти арешт на рахунки та кошти КПУ, в тому числі і валютні. Національному банку України вступити в розпорядження цими коштами”.

ПЕЧЕРОВ А. В. Є питання. Тут нема протиріч? Наклали арешт і даємо право розпоряджатись?

КОНДРАТЬЄВ Я. Ю. Накладення арешту – це слідча дія. Ми уже все ж таки, Ви ж там були. Треба постанову прийняти. Хто її виконує? Її виконує прокурор, повинен виконувати.

СМЕЦЬ О. І. Тоді давайте заморозимо. Заборонити всі фінансові операції.

ГОЛОВА. Заморозити.

СМЕЦЬ О. І. У мене є тільки таке питання. Чи достатньо цієї фрази, що заборонити партійним і так далі, і тому подібне, щоб не були вилучені кошти?.. Достатньо?

ІЗ ЗАЛУ. Недостатньо. Яка різниця між поняттям “арешт” і “заборона”?

ЗАЄЦЬ І. О. Або передати Національному банку ці кошти.

СМЕЦЬ О. І. І тимчасово передати їх Національному банку. Можливо так?

Тоді так: “... і передати на зберігання Національному банку”.

Леонід Макарович, я прошу проголосувати за доповнення до попереднього пункту, де було заборонити, і передати всі кошти на зберігання Національному банку України.

ГОЛОВА. Тепер прошу за цю добавку проголосувати. Хто проти? Немає.

СМЕЦЬ О. І. До кінцевого вирішення питання про функціонування КПУ оплату відповідальних працівників партійних комітетів КПУ здійснювати як за вимушений прогул. Інші працівники утримуються за рахунок державного бюджету, мається на увазі технічний персонал.

Що найкраща форма, технічний персонал, це не дуже така. Але ми беремо на баланс майно, а раз беремо на баланс, то будемо змушені оплачувати тим працівникам...

ГОЛОВА. Там, коли в Москві вирішували, вони написали, що забирати будинки працівників в той фонд зарплати, який вони одержували. А то що? Заберемо працівників, а кошти на їх оплату не заберемо і будемо приймати рішення. Давайте так напишемо: разом з фондом заробітної плати.

ПЕЧЕРОВ А. Б. Саме краще було б відшкодувати з держбюджету.

СМЕЦЬ О. І. Я прочитаю, а Ви зараз скажете, де поставити крапку. Там здійснювати – як за вимушений прогул, інші працівники утримуються за рахунок державного

бюджету, всі утримуються за рахунок державного бюджету з послідуочим відшкодуванням коштів, що передані на збереження в Національний банк.

ЗАЄЦЬ І. О. Я думаю, що потрібно прийняти схему Леоніда Макаровича, тому що ми повинні перебрати кошти.

Почекайте, вибачте, кошти в обсязі фонду заробітної плати, те, що будуть кошти у обсязі фонду заробітної плати. І ми із тих грошей, які забираються у Національний банк, мусимо будемо їх...

ЄМЕЦЬ О. І. Тоді давайте так. Інші працівники за рахунок бюджету з компенсацією відшкодування коштів у розмірі фонду заробітної плати із заморожених чи даних нам на збереження у Національний банк.

ПЕЧЕРОВ А. В. У розмірі від фонду не потрібно.

ЄМЕЦЬ О. І. Хвилинку, тут є два моменти.

Я хотів би, щоб Ви зрозуміли, як нам треба вирішити. При вашому формулюванні це не проходить, у нас це було, ця проблема, яку Ви поставили.

Тому я думаю, в принципі, можемо проголосувати, ми зараз сформулюємо, сядемо, економісти зроблять, сформулюють. Що мається на увазі?

Справа в тому, що відповідальні працівники будуть в принципі без роботи, і їм буде оплата як за вимушений прогул. Технічні працівники будуть працювати, але фонд один, з якого... вірніше, не фонд, а відшкодування буде йти однаково для тих і для тих. Тому тут головне тільки сформулювати одне, що одні працюють, а інші як за прогул отримують.

ГОЛОВА. Слухайте, що я Вам скажу. Там технічні працівники діляться на дві групи. Є технічні працівники, які, скажімо, працювали, ксерокси обслуговували, апарати ВЧ і таке інше. Все це зараз виключено. Є прибиральниці, які мають підтримувати порядок в приміщеннях, щоб вони не розвалилися, і чистити їх. Є там їдальня, яка також входить до Управління справ. Тепер виникне питання, якщо ми все передамо, люди там не потрібні будуть, а потрібні тільки ті, що зберігають приміщення. Хто тобі буде платити?

З ЗАЛУ. Що ж ти зробиш, прийдеться платити.

ЄМЕЦЬ О. І. Давайте запишемо так. Працівники, тимчасово зайняті на роботах в місцевих Радах, оплачуються за рахунок держбюджету. Всі оці, як ми записали, оплачуються за рахунок коштів, які будуть перераховуватись – і заморозити.

ПИЛИПЧУК В. М. Записати, що Секретаріат Верховної Ради розгляне питання про працевлаштування. Секретаріату вирішити питання про працевлаштування, але відповідальних працівників, записати, що в зв'язку зі звільненням відповідальних працівників працевлаштування і матеріальне забезпечення проводиться відповідно до закону про зайнятість.

ЄМЕЦЬ О. І. Ми ж не змінили їх ще.

КОЦЮБА О. П. Потрібно провести оплату згідно з чинним законодавством.

ЄМЕЦЬ О. І. Леонід Макарович, слухайте формулювання.

До кінцевого вирішення питання про фінансування КПУ оплату відповідальних працівників партійних комітетів КПУ здійснювати як за вимушений прогул, інші працівники, зайняті на господарських роботах, оплачуються, оце вилетіло з голови.

Ви розумієте, тут проблема теж є. Якщо ми беремо цей будинок на баланс...

Леонід Макарович, я Вам пропоную так. Ідея для всіх зрозуміла, залишилося формулювання. Всі згоджуються з ідеєю, що працівники, яким оплачується як за вимушений прогул – за рахунок тих заморожених коштів; тим, які продовжують працювати на обслуговування будинку, теж за рахунок заморожених коштів, а тим, які будуть тимчасово зайняті на роботі в Радах місцевих, оплачується за рахунок держбюджету.

ШЕВЧЕНКО О. Є. Одне питання можна? В 1980 році, весною, я був арештований, і цілий рік йшло слідство. Я ще не був злочинцем, бо суду не було, але чи платили мені хоч копійку.

СМЕЦЬ О. І. Так Ви хочете, щоб ми стали такими, як вони.

Значить, ці люди не знаходяться під слідством. Вони не заарештовані і не знаходяться під слідством.

Леонід Макарович, я запропонував, давайте проголосуємо.

ГОЛОВА. Прошу проголосувати.

Хто проти?

Один, два.

Будь ласка.

СМЕЦЬ О. І. Верховній Раді Кримської АРСР, обласним, Київській, Севастопольській міській Раді народних депутатів, районним до здійснення... Зараз, вибачаюсь. Верховній Раді Кримської АРСР, обласним, Київській, Севастопольській міським Радам народних депутатів до закінчення розслідування прийняти на баланс місцевих Рад будинки, споруди, транспорт, інше майно, що належить місцевим організаціям Компартії України.

ПЕЧЕРОВ А. В. Я б написав, що відповідним.

СМЕЦЬ О. І. Давайте, мабуть, таки відповідним Радам.

ПЕЧЕРОВ А. В. "Відповідним Радам".

СМЕЦЬ О. І. Тоді запишемо так: "Верховній Раді Кримської АРСР, відповідним місцевим Радам народних депутатів", а далі по тексту.

ГОЛОВА. Добре.

ПИЛИПЧУК В. М. У нас є області, де перший секретар і голова облвиконкому є. І, значить, голова облвиконкому захоче, щоб відповідні органи не знали, що робити першому секретарю в одній особі.

Якщо він вступить у володіння?

СМЕЦЬ О. І. Я відповідаю. Мова йде про передачу на баланс, це абсолютно не стосується опечатування, а далі вони зможуть щось робити, тільки після того, як там попрацює комісія. Тому це йдеться про сторону економічну...

ПИЛИПЧУК В. М. Ви говорите на ідеальний випадок, але якщо він замазаний, він зробить все, що треба...

ГОЛОВА. Що Ви пропонуєте?

ПИЛИПЧУК В. М. На базових рівнях.

ГОЛОВА. А на базових немає таких?

ЄМЕЦЬ О. І. Я пропоную поставити на голосування.

ГОЛОВА. Прошу проголосувати за це.

Хто проти?

Немає.

ЄМЕЦЬ О. І. Комісії УРСР по розслідуванню вирішити питання щодо вилучення партійних архівів, документів, інших матеріалів, які можуть розглядатися як докази.

ГОЛОВА. Так вони там в приміщеннях є.

ЄМЕЦЬ О. І. Ні, це робиться для того, щоб вони не опечатали їх, то вони з ними возилися. Вони їх вилучили і відповідні приміщення звели їх туди.

ГОЛОВА. Хто “за”, прошу проголосувати.

Хто “проти”?

ЄМЕЦЬ О. І. І останнє. Останній пункт. Кабінету Міністрів, правоохоронним органам забезпечити суворе дотримання законності в питаннях захисту прав громадян, не допустити переслідування за політичні переконання, розглядати подібні факти як порушення прав людини і пригягувати винних до відповідальності.

ГОЛОВА. Хто “за”, прошу проголосувати.

Одногосно. Чи є запитання? Більше немає.

ЄМЕЦЬ О. І. Указ вступає в дію з моменту прийняття.

ПАВЛИЧКО Д. В. Я пропонував би, що особи, які не підпорядковуються цьому указу, будуть притягуватися до відповідальності.

ЄМЕЦЬ О. І. Я вважаю, що нікого лякати не треба. Відповідальність установлена по закону. Якщо ми установимо якийсь особливий вид відповідальності, якщо пропонується зміна до тієї норми відповідальності, яка зараз існує, то треба.

ГОЛОВА. Ми проголосували вже за це. Якщо знову на обговорення, то не потрібно. Сядьте і запишіть разом так, як треба. Ми проголосували.

ЄМЕЦЬ О. І. Ми зараз два-три чоловіки сядемо і запишемо.

ЗАЄЦЬ І. О. Я прошу вас, послушайте мене, я не згоджуюся з Ємцем. Тому що у нас дуже багато відносин суспільних є, нерегульованих правил. І та ситуація, яка у нас зараз виникла, у нас, дійсно, будуть цілі сфери, де не є регульовані правила. І будуть особи, які будуть протидіяти і ні під чого Ємець не підведе ні під ніяку статтю.

Тому я просив би Вас все-таки записати, що особи, які будуть протидіяти виконанню цього Указу, будуть притягуватися до відповідальності. А так будемо шукати ту відповідальність. Вони повинні бути попереджені.

З ЗАЛУ. Є чинне законодавство.

ЗАЄЦЬ І. О. Не тільки чинним. Це не є норма.

ГОЛОВА. Навіщо Ви нас лякаєте?

СКОРИК Л. П. Ми не лякаємо.

МОРОЗ О. О. З точки зору етики я дивився, як в Москві поступили по газеті “Правда” і інших газетах. То по тому, можливо, треба було б дати можливість визна-

читися. Як би то не було, щоб виходили газети. Підписуються на газети. Я пропоную приблизно таке, як вносили на російському парламенті відносно газет “Правда” і “Известия”.

Це був не орган ЦК, а просто політична газета.

Щоб не образити сьогодні прав підписчика. Це стосується поняття “районна газета”.

СМЕЦЬ О. І. Леонід Макарович, газети ці переходять на баланс Верховної Ради і продовжують функціонувати. Я маю на увазі, що республіканські газети переходять на баланс Верховної Ради.

МОРОЗ О. О. Що стосується постанови. Інститут політекономії відкрив звичайний економічний факультет, в який набирає випускників-десятикласників.

ГОЛОВА. Наполягають на такому формуванні, щоб обов’язково написати, хто не буде виконувати, буде притягатися. Треба це?

КОЦЮБА О. П. Ні. Порушена кримінальна справа. Це абсурд. Прокуратура виконає вимоги закону. Навіщо видумувати зайве?..

СМЕЦЬ О. І. У нас є в постанові пропозиція. В постанові про Комісію буде встановлена відповідальність.

КОНДРАТЬЄВ Я. Ю. В мене є пропозиція залучити Юридичний відділ, і на тому документі повинен бути штамп Юридичного відділу, розпис начальника відділу. Я не просто це так говорю. Крім того, є фінансове питання і Національного банку, щоб правильно визначити обмін, щоб потім не була зворотня ситуація, щоб потім нас не звинувачували в тому, що ми порушили діюче законодавство.

Я прошу Вас разом діяти, приймати.

ГОЛОВА. Значить так. Це питання надрукуйте. Олександр Іванович, дайте там, де написано, нехай швиденько надрукують. І поки ми будемо розглядати друге питання, воно невелике, встигнуть надрукувати, розмножити, і роздати членам Президії і запросити сюди той юридичний відділ, і запросити когось із Національного банку, Матвієнка. Нехай прийде і скаже, правильно це чи не правильно.

СМЕЦЬ О. І. По-перше, треба все врахувати. Все охопити разом, щоб не було помилок, а всі разом давайте враховувати психологічний стан людей. Ми відчуваємо це по розмовах, сидять люди у нас. Це треба враховувати.

Тому, якщо Матвієнка, чисто по механізму банківському, то це да. А що стосується інших моментів, то це вже інше.

ГОЛОВА. Ось є Федір Глібович, запросити з Національного банку. Якщо немає, то нехай заступник іде.

Скільки ми вже працюємо?

МАТВІЄНКО А. С. Та вже обід.

З ЗАЛУ. Давайте закінчимо.

З ЗАЛУ. Утворити комісію треба в будь-якому випадку. Давайте проголосуємо.

ГОЛОВА. Ні. Комісія ще в нас є.

МАТВІЄНКО А. С. 30 хвилин перерви. 30 хвилин на обід.

ГОЛОВА. Давайте, почекайте, давайте обід з півдругої, півтретьої збираємося.

(П і с л я п е р е р в и)

ГОЛОВА. Коли голосували за документ про політичну обстановку, то чомусь мені запало в голову, що ми проголосували: утворити комісію, в якій разом з відповідним органом провести перевірку, а мені кажуть, що ми комісію зняли, коли голосували за комісію.

ПЕЧЕРОВ А. Г. За комісію голосували, за персональний склад її. Треба подивитися стенограму.

ГОЛОВА. Так що будемо робити з тими Прибалтійськими республіками?

ЯВОРІВСЬКИЙ В. О. Ми їх, вони нас.

ГОЛОВА. Значить, послушайте, що нам роздали.

Президія Верховної Ради постановляє: у зв'язку з рішенням Верховної Ради Литовської республіки про проголошення державної незалежності, визнати державну незалежність Литовської республіки. І Міністерству закордонних справ провести відповідні переговори і підписати угоду про встановлення дипломатичних відносин між Україною і Литовською Республікою.

А Гамсахурдію не визнаємо?

ПАВЛИЧКО Д. В. Леонід Макарович! Це питання, звичайно, не тільки Гамсахурдії, а й Вірменії, Молдови і Грузії. Але я прошу день-два на в'яснення певних обставин. Якщо зранку, тоді щоб ми мали зв'язок, щоб ми вирішили. Щоб не вийшло так, що ми його визнаємо, а він не хоче. Одним словом, це є дипломатичні протоколи, справи. Ми сьогодні починаємо цю роботу, а там будемо продовжувати. Я прошу дати кілька днів на з'ясування.

ШУЛЬГА М. О. У мене маленьке запитання. Білорусія вчора проголосила Декларацію.

ГОЛОВА. Вони надали Декларації...

З ЗАЛУ. Вони не проголосили, бо ми з ними в договорі, їх треба було першими.

ПАВЛИЧКО Д. В. В Білорусії поки що Декларація прийнята як Закон.

ГОЛОВА. Там помилка була по союзному телебаченню. Він правильно каже, була помилка. Вони надали Декларації силу Конституції, а ті зрозуміли, що це проголошення незалежності.

Значить, читаємо. Тепер слухайте, що я кажу.

Указ Президії Верховної Ради України про тимчасове припинення діяльності Компартії України.

ПАВЛИЧКО Д. В. Вони проголосували за це?

ГОЛОВА. Все враховано.

СМЕЦЬ О. І. Одну хвилинку, там в коридорі знаходиться керівник банку – Володимир Павлович.

ГОЛОВА. Покличте, де Матвієнко?

СМЕЦЬ О. І. Він є.

ПАВЛИЧКО Д. В. Ми повинні проголосувати. Три рази, за кожною республіку: Естонію, Литву, Латвію.

ГОЛОВА. Ми ще проголосуємо, але спочатку приймемо цю постанову. Прошу швидше...

КОЦЮБА О. П. Леоніде Макаровичу! Що Ви творите? Яким це чином ми маємо проголосувати за інші республіки? Хто нам давав таке право чи уповноважував на це?

ГОЛОВА. “У зв’язку з наявністю матеріалів, що свідчать про участь органів Компартії України в державному перевороті 19–21 серпня 1991 року, з метою забезпечення умов розслідування справи та стабілізації суспільно-політичної ситуації, керуючись частиною 2 статті 7 Конституції УРСР, Президія Верховної Ради України постановляє:

Припинити діяльність Компартії до остаточного розслідування обставин, пов’язаних з державним переворотом 19–21 серпня 1991 року”.

СМЕЦЬ О. І. Ми вже за це проголосували.

ГОЛОВА. Я просто кажу, може є якісь добавки.

МАТВІЄНКО А. С. Я маю такий сумнів, можливо, він недоречний. Значить, ми маємо документи 18 серпня.

ГОЛОВА. Переворот. “МВС України за участю народних депутатів опечатати всі службові приміщення партійних комітетів КПУ і взяти їх під охорону, забезпечити збереження майна і документів від розкрадання та руйнування.

Тимчасовій комісії Президії Верховної Ради України по розслідуванню вирішити питання щодо вилучення партійних архівів, документів, інших матеріалів, які можуть розглядатися як докази. Заборонити партійним органам, а також підприємствам, засновниками яких є партійні органи, або їм підпорядковані, всі фінансові операції, в тому числі і валютні, і передати ці кошти на зберігання Національному банку України”.

Володимир Павлович, як?

МАТВІЄНКО В. П. Взагалі, правильно, тільки тут я вже дивлюсь далі, треба ж щоб заробітну плату...

СМЕЦЬ О. І. Я пояснюю, далі виключено.

МАТВІЄНКО В. П. Бо сьогодні виконками заборонили всі операції і там, я сподівався, щоб заробітну плату видати сьогодні.

СМЕЦЬ О. І. Можна, я поясню?

Мається на увазі (наступний пункт Ви дивіться), що в даний момент заробітна плата буде виплачуватись за рахунок держбюджету, з відшкодуванням після розмороження коштів.

ГОЛОВА. “До кінцевого вирішення питання заробітна плата відповідальним працівникам партійних органів проводиться з коштів КПУ, іншим працівникам – за рахунок державного бюджету у відповідності з чинним законодавством”.

МАТВІЄНКО В. П. Ну, взагалі, зрозуміло техніку, треба зробити відверту позицію.

ГОЛОВА. Але так можна написати?

МАТВІЄНКО А. С. Можна.

ЗАЄЦЬ І. О. Неправильно. Тут же немає замороження коштів КПУ.

Якщо беруться прямо кошти із рахунку КПУ, то тут ніякого замороження немає. Ці кошти КПУ будуть розкрадені.

ГОЛОВА. “Заборонити постійним органам, а також підприємствам, засновниками яких є партійні органи, або їм підпорядковані, всі фінансові операції, в тому числі і валютні.

І передати всі кошти на зберігання Національному банку України”.

ЗАЄЦЬ І. О. А заробітну плату беруть з КПУ?

ГОЛОВА. Він бере тільки ту частину, на яку потрібно дати гроші. З тих грошей, які заморожені. Ну, а як же?

Що, хочеш позбавити всіх уже і хліба?

“Верховній Раді Кримської РСР, відповідним місцевим Радам народних депутатів до закінчення розслідування прийняти на баланс майно, будинки, споруди, друкарні, транспортні засоби, іншу власність, що належить організаціям Компартії України, за винятком майна Управління справами ЦК КПРС та ЦК КПУ”.

ПИЛИПЧУК В. М. І про майно, яке передається на баланс Верховної Ради.

ГОЛОВА. Обов’язково. Ми вчора прийняли, щоб передати на баланс Верховної Ради.

ШУЛЬГА М. О. А якщо продублювати?

ГОЛОВА. “За винятком майна, яке передано на баланс Верховної Ради”. Тобто ми зафіксували, що вже воно передано. Ради, щоб вони знали, чого ми даємо їм.

”Кабінету Міністрів України, правоохоронним органам забезпечити суворе дотримання законності в питаннях захисту прав громадян, недопустити переслідування за політичні переконання, розглядати подібні факти як порушення прав людини і притягати винних до відповідальності. Указ вступає в дію з моменту прийняття”.

МАТВІЄНКО А. С. Значить, другий пункт, тут підказують доречно – “руйнування” на “знищення”, тому що документ не можна руйнувати.

П’ятий пункт. Леонід Макарович, оскільки він викликав сумніви як дійсно викладений нечітко, і Матвієнко, мій однофамілець, сумнівається, може б так: “Після кінцевого вирішення питання заробітна плата відповідальним працівникам партійних органів відшкодовується з коштів КПУ”.

СМЕЦЬ О. І. Не зрозуміло. Почитайте четвертий пункт.

ЗАЄЦЬ І. О. У четвертому пункті ми дійсно заборонимо. У п’ятому пункті ми дозволяємо Національному банку пускати в обіг.

Тому я підтримую Вас, Леонід Макарович, що “у межах” і через те ми виділяємо в обсязі фонду, а потім ми...

ГОЛОВА. Ми повинні були б так записати, що цю суму коштів забрати у Державний бюджет. Але мене не захотіли послухати.

МАТВІЄНКО В. П. Ми заморозили всі кошти, які знаходяться у партійних банках, і вказуємо, що керівним працівникам даємо з коштів КПУ під контролем. Тобто будуть відомості, і буде чек, решта контролюється. Тільки на оплату.

ГОЛОВА. Каже банк, що все буде.

Хто “за”, прошу проголосувати. Хто проти?

ПИЛИПЧУК В. М. Справа в тому, що Матвієнко не так сказав. Він сказав, що ми видаємо чек, а вони розраховуються. Вони фінансові операції робити не можуть, вони повинні в банк надати відомості...

ГОЛОВА. Хто проти?

ПАВЛИЧКО Д. В. Я хочу запитати, що ми робимо для консолідації обстановки?

ГОЛОВА. Почекай, я скажу, що по обстановці. Я запитав, хто проти цієї постанови?

ПАВЛИЧКО Д. В. Я за.

ГОЛОВА. Одногосно. А потім до другого питання підійдемо, не треба бігти так швидко, щоб не впасти.

СМЕЦЬ О. І. Прийняти те редакційне без голосування, я думаю, Ви приймете. В четвертому пункті прошу звернути увагу. “Заборонити партійним органам, а також підприємствам, які ними засновані, або їм підпорядковані”. Це те ж саме, але...

ГОЛОВА. Більш грамотно. Як казав ректор Вищої партійної школи Чиченюк: “Партійці, діти мої, мури мають вухи”.

Все, це питання закінчили.

КОЦЮБА О. П. І все-таки, прошу зважити... Ні, не може бути... Як Ви можете посягати на таке? Якщо їх трудові колективи звернуться зараз, то як бути? Люди підписалися на газети. Якщо їхні трудові колективи звернуться, то хай виходить газета як газета.

ГОЛОВА. Яка газета?

КОЦЮБА О. П. “Радянська Україна”, наприклад. Кому заважає ця газета? Це ж ви, Леоніде Макаровичу, віддали...

ГОЛОВА. Чий орган?

З ЗАЛУ. Не орган, а “Комсомолка” зараз виходить, вона ж виходить.

ГОЛОВА. Хто їх буде випускати? Редактор?

КОЦЮБА О. П. Колектив. Це вже їхнє питання. Не знущайтеся над людьми. Колектив – це ті ж...

ГОЛОВА. Але якщо газета в той час не просто друкувала матеріал, а ще й брала інтерв'ю.

КОЦЮБА О. П. Ну то й що? Ви, Леоніде Макаровичу, теж щось робили, і Ємець, і Шишкін... Тоді давайте всіх разом... Де Ви набралися цього свавілля та злості? Невже Ви так ненавидите своїх людей та громадян?

ГОЛОВА. Чому Ви зводите все до мене одного... Я особисто не боюся ніякого... Да, Олександр Павловичу, це сміливо, але не оригінально. Ситуація складна і нам усім зараз не до... Інтерв'ю, в якому всі голосують за ГКЧП. То не може ця газета випускати матеріали. Якщо десь поступитись, що завтра буде? Якщо Верховна Рада на це піде і візьме ті колективи з цим всім... Я знаю, там багато є розумних людей.

ЯВОРИВСЬКИЙ В. О. Хай вони визначаться самі, може?

ГОЛОВА. Треба сказати так. Зараз ми прийняли, хай колективи зберуться і визначаться, яке спрямування буде мати газета, статут, кого вони запропонують редактором, як вони будуть діяти. А ми скажемо, що ця газета тепер буде така, але ми надолужимо якоесь, щоб вирішити. Будемо не 5, а 6 разів, щоб їх не образити. Іншого не може бути. Тоді колектив випускав: “В-ля-ля”, а тепер “У-ля-ля”.

ПАВЛИЧКО Д. В. Я прошу поправити одне слово. В пункті 5 не до “кінцевого” вирішення, а до “остаточного”.

ГОЛОВА. З цим питанням закінчили. Давали про комісію, Ємець.

З ЗАЛУ. Проголосували.

СВТУХОВ В. І. Леонід Макарович! До Ємця, якщо можна, до комісії. То нехай він доповість.

ЄМЕЦЬ О. І. Треба спочатку визнання трьох республік.

ГОЛОВА. За кожен окремо, вони всі ідентичні постанови, але спочатку про Литовську республіку. Хто за, прошу проголосувати. Хто проти? Немає.

Хто за Естонську, прошу проголосувати.

Хто за Латвійську. Все. Немає нікого проти.

ГОЛОВА. Я прошу, Дмитро Васильович, передати від мене привітання. Від Голови Верховної Ради. Кожному окремо привітання від одного Голови, трьом від одного.

МАТВИЄНКО А. С. За дорученням Президії.

З ЗАЛУ. До списку зараз припустимо.

ЄМЕЦЬ О. І. Ні, я знаю, я поки що нічого говорити не буду.

Спочатку, я вважаю, і до принципу, і до списку саму постанову розібрати. Потім прийдемо до списку і до проекту.

Тут у всіх є текст на руках, я думаю, просто треба посидіти, його трохи почитати, хвилин п'ять, а тоді висловлюватись. Текст роздавали всім.

З ЗАЛУ. Коли?

ЄМЕЦЬ О. І. Вчора.

ГОЛОВА. Прочитайте.

ПИЛИПЧУК В. М. Вчора роздавали. В мене є.

ЄМЕЦЬ О. І. Немає списку. Текст великий. Давайте в принципі говорити.

ГОЛОВА. Хто читав? Принципи? Так, будь ласка.

СВТУХОВ В. І. Шановні члени Президії, я не знаю, що там, які прізвища і яка кількість, але щоб ми підійшли до принципів формування цієї комісії.

Перше. Там повинні бути і ліві і праві. Щоб там не було крайнощів ні зліва, ні справа. Хто якої позиції дотримується, ми знаємо.

Ось тільки що ми приймали Указ про припинення діяльності Компартії. Потрібно, щоб не було ніякої помсти. Ми повинні досягти реального, дійсного становища. І також не повинно бути крайнощів і з цього підходу.

І друге. Не секрет, що у нас є опозиція і є, чи була, більшість. В кожній області теж є такі депутати. Я пропонував би, якщо ми беремо і з одного, і з другого боку, щоб це були люди однієї області, які б відповідали діям цих сторін.

Чому я так кажу? Розумієте, це потрібно для того, щоб не нагнітався тиск однієї сторони на іншу; Східної України над Західною, півночі над півднем і так далі.

Щоб це були одні люди, які розбирались би у своїй хаті. А то прийде хто-небудь до мене додому і почне розбиратись. Хай прийде до мене з іншими поглядами.

Ці два принципи.

Перший, щоб не було крайнощів, і друге, щоб були погляди.

ГОЛОВА. Хто ще?

ПИЛИПЧУК В. М. Я просив би прийняти. Я вважаю, що це делікатна справа, щоб члени комісії були безпартійні. Якщо будуть члени КПРС розглядати, то це буде партійна комісія, а не безпартійна. Критерій – щоб були безпартійні. Щоб не були членами ні однієї партії.

ЮХНОВСЬКИЙ І. Р. Я думаю, щоб створювати комісію, ми повинні дотримуватись тих побажань, які були.

Мені здається, що повністю дотриматись неможливо, але схилитися до одного побажання, до другого можна і комісію скласти. Неодмінним принципом цієї комісії є об'єктивність. І тому, повинні бути, по-перше, там, по можливості, юристи, наші депутати. Я думаю, що повинні бути спокійні люди, які, однак, сповнені однієї відповідальної мети: ми маємо побудувати демократичну Україну. От цей принцип має бути.

ГОЛОВА. І правову. Дійсно, принцип – безпартійності комісії, взагалі, правильний. Що, ми на всю Україну створюємо комісію?

ЗАЄЦЬ І. О. Це центральна комісія.

ГОЛОВА. В нас не було жодного засідання, щоб не було затверджено ні однієї комісії. Щоб однією комісією розібратися по всій Україні, це нереально. Це одне.

Друге. Що, ми не довіряємо місцевим Радам? Психологічний момент: коли хтось приїздить, це сприймається, що щось не те, що нам недовіра. Там же депутати.

ЗАЄЦЬ І. О. Друга пропозиція, щоб по областях.

СКОРИК Л. П. По всіх радах.

ГОЛОВА. Де цей список? Погоджений з Морозом? Скільки чоловік?

СМЕЦЬ О. І. Так, погоджений. 21 чоловік. 12 на області, приблизно, плюс 3 чоловіки. Від опозиції: Шишкін, Сметанін, Слободенюк, Скорик, Костенко, Збітнев, Козін (народний депутат Союзу), Черепович (теж народний депутат Союзу), Валеня, Піскун, Голубець.

11 чоловік. Від більшості, вони подали.

Далі. Єщенко, Богатирьова, Бойко Іван Григорович, Єршов, Демидов, Салій, Романчук Володимир (з Запоріжжя), Шкарбан, Гайсинський, Виноградський (начальник райвідділу з Миколаєва).

СКОРИК Л. П. Якщо треба 11 і 11, в мене пропозиція, тоді пропоную Протасова.

З ЗАЛУ. Протасов – це робітник з Дніпропетровської області.

ГОЛОВА. Це Мороз дав цей список?

СМЕЦЬ О. І. Мороз.

ЯВОРІВСЬКИЙ В. О. Така ситуація. Хто тут з більшості, хто з меншості?

СМЕЦЬ О. І. За виключенням кількох чоловік.

ГОЛОВА. Можна утворювати групу “Єдність”.

ЯВОРІВСЬКИЙ В. О. Салій не вийшов з партії.

З ЗАЛУ. Яке це має значення? Мороз підтвердив весь цей список.

З ЗАЛУ. Є один момент, який ми повинні зараз якось узгодити. Є така можливість, я її не виключаю, що хтось із членів може відмовитись. Тоді дати право внести зміни. Кому це право дати?

Олександр Івановичу.

ЮХНОВСЬКИЙ І. Р. Я вважаю, що всі люди, які тут є, дуже достойні люди. Але я хотів би запропонувати, тому що є 22 чоловіки, призначити Гриньова як заступника Голови Верховної Ради на голову комісії.

ГОЛОВА. Я хочу сказати, що Гриньов не українець, плюс – відпочиває, а я 24 години на добу тут сиджу.

СМЕЦЬ О. І. Є пропозиція Шишкіна, заступника голови комісії з питань законодавства і законності.

ШИШКІН В. І. Леонид Макарович, а если бы, я предложил Гайсинского там поставит председателем. Дело в том, что с 10 у нас начинается работа над Конституцией.

ЧЕРЕП В. І. Шишкін як співголова. Вони оберуть самі, як завжди буває, голову.

З ЗАЛУ. Не треба співголови, можна доручити, і все.

ГОЛОВА. Це буде кожний день тільки в цілому. Гайсинського на голову комісії, а вони домовляться.

Домовились. Тепер постанова ця, читали її? Майте? “Про створення тимчасової комісії”.

ЧЕРЕП В. І. Я згоден, що голова – Гайсинський, але треба заступника затвердити.

СМЕЦЬ О. І. Я думаю, що Комісія сама це зробить. Президія не повинна заступника затверджувати. Це комісія сама.

ГОЛОВА. Взяли цю постанову? Будь ласка. Я думаю, що обговорювати по пунктах. Які є зауваження до преамбули?

СВТУХОВ В. І. Є до назви зауваження.

До першого пункту, тут записати треба “до і в період державного перевороту”.

З ЗАЛУ. В період спроби державного перевороту.

ГОЛОВА. А може ще щось є там?

СМЕЦЬ О. І. А може записати “у зв’язку з державним переворотом”. Це буде і до, і після – “у зв’язку”.

ГОЛОВА. В зв’язку з державним переворотом.

З ЗАЛУ. Мабуть, із спробою державного перевороту.

ГОЛОВА. Є зауваження до преамбули?

З ЗАЛУ. Немає.

ГОЛОВА. “До Верховної Ради України” і далі, а потім “які вчинили державний переворот”, і просто “надходять листи, телеграми”, виходячи з цього (або в зв’язку з тим) “Верховна Рада постановляє...”

СМЕЦЬ О. І. Давайте вернемося, як було раніше.

ЧЕРЕП В. І. І ще одне питання. “До Верховної Ради надходять листи”, значить, ми постановляємо, а як би не надходили, не постановляли б? Так?

ГОЛОВА. “Про створення Тимчасової комісії для перевірки діяльності. Президія Верховної Ради постановляє: згідно постанови Верховної Ради”...

Є доповнення і зауваження?

З ЗАЛУ. “До постанови”.

ЯВОРІВСЬКИЙ В. О. Не треба “до”.

ГОЛОВА. До першого пункту є зауваження?

СВТУХОВ В. І. Леонід Макарович, “утворити Тимчасову спеціальну комісію Верховної Ради України для перевірки діяльності”. “Організації” – викинуть, “інформації щодо” – викинуть. Утворити комісію для перевірки діяльності.

ПИЛИПЧУК В. М. І слово “спеціально” викреслити.

ГОЛОВА. Тимчасова комісія для перевірки діяльності. Залишити. Ще що?

ЧЕРЕП В. І. З’ясували, що постанова пройшла. Згідно постанови створити комісію.

ХОМЕНКО М. Г. Верховна Рада не підтримала, не прийняла постанову.

СМЕЦЬ О. І. Президії Верховної Ради утворити комісію Президії.

ГОЛОВА. Верховна Рада не прийняла постанову. Не набрала голосів.

ПИЛИПЧУК В. М. Ні.

СМЕЦЬ О. І. Тоді без “згідно”, а просто: “створити комісію Президії Верховної Ради”.

ГОЛОВА. Приймається. Список членів комісії додається. Зачитати цей пункт повністю, як Ви думаєте?

ЮХНОВСЬКИЙ І. Р. Не “згідно”, а “відповідно”.

Список додається.

СМЕЦЬ О. І. “...утворити Тимчасову комісію Президії Верховної Ради України для організації перевірки діяльності на території України посадових осіб, органів влади і управління, громадських об’єднань та організацій, які сприяли”...

І ще один момент. “Треба провести відповідні заходи для перевірки...”

ЗАСЦЬ В. О. “причетності до державного перевороту...”

ПАВЛИЧКО Д. В. “... посадових осіб, органів влади і управління, громадських об’єднань, які причетні до державного перевороту.”

ГОЛОВА. “Для виявлення причетності їх до державного перевороту”.

Другий пункт. “Комісія має право”.

СМЕЦЬ О. І. Ні, не можна так. Виявлення причетності, або непричетності?

ГОЛОВА. Причетності.

СМЕЦЬ О. І. Можливої причетності.

ГОЛОВА. Ні. Якщо ти кажеш, що причетний, комісія сідає і виявляється, що ти двічі причетний, або непричетний, і все нормально.

З ЗАЛУ. Леонід Макарович, комісія має право утворювати аналогічні комісії. Це не вірно. Ми ж доручаємо місцевим Радам.

ГОЛОВА. Це не треба.

ЄМЕЦЬ О. І. Президія доручає створити місцевим Радам аналогічні комісії на місцях.

ГОЛОВА. Доручати також не потрібно. Комісія вважає за доцільне, або рекомендує.

З ЗАЛУ. “Рекомендувати місцевим Радам народних депутатів створити комісії на місцях”.

ГОЛОВА. Тут дуже важливе питання. “Зобов’язати обласні, міські, районні Ради народних депутатів утворювати комісії на місцях”. Комісія також має право контролю, ми домовились, це за комісіями.

СКОРИК Л. П. А якщо все-таки комісія не переконана, вона не має права втручатися?

ГОЛОВА. Комісії надається право контролю за діяльністю всіх комісій місцевих.

З ЗАЛУ. А по другому пункту, Верховній Раді Кримської АРСР...

ПИЛИПЧУК В. М. Місцева Рада, яка повністю підтримала путч, створить комісію із своїх людей, які будуть виручати своїх і документи нищити. Комісії створять територіальні структури.

ГОЛОВА. Я пропоную: “Комісії надається право контролю...”

СКОРИК Л. П. “За створенням і діяльністю інших комісій”.

ГОЛОВА. “За створенням і діяльністю комісій на місцях”.

З ЗАЛУ. Як, зобов’язані створювати?

ГОЛОВА. Це буде в 2-му пункті. Ми утворили в першому пункті, добавляємо до того, і їм надаємо право.

З ЗАЛУ. В пункті 3-му про рівні на місцях, дати право нести правові...

ГОЛОВА. В першому пункті наділяється правом.

СКОРИК Л. П. За створенням і діяльністю.

ГОЛОВА. От казуїсти. Причому, цікаво, що комісія по комсомолу цікавиться.

ЄМЕЦЬ О. І. До другої частини. Немає логіки.

ГОЛОВА. Розумієте, я один на роботі залишився, я сиджу цілий день на Президії.

ЮХНОВСЬКИЙ І. Р. Чого Ви не візьмете того самого Плюща?

ГОЛОВА. Людина пішла лікуватись, а Фокін у відпустці. Це ж страшна річ. Червоні телефони.

Суть то в цьому? Ми ж зняли, що комісія має право утворювати: а) другий пункт, б) третій, в) четвертий.

КОЦЮБА О. П. Леонід Макарович. “Комісія має право” і поставити дві крапки.

ЄВТУХОВ В. І. Мені здається, що виголошуємо одне й те ж формулювання “створити на місцях з числа депутатів відповідних Рад аналогічні комісії”.

Контроль за їх утворенням та роботою покладається на Комісію Верховної Ради”.

ГОЛОВА. “За їх створенням та діяльністю покладається на комісію Верховної Ради”. Все.

ПИЛИПЧУК В. М. Але члени комісії будуть безпартійні.

Леонід Макарович, дозвольте, я зачитаю. А що ще будуть комісії? Може, ці комісії в областях працюють. А то одна комісія, друга, третя...

ГРИШКО М. В. Ви сказали, що центральну комісію треба створити тут, а тоді створити в областях.

В ці комісії всі функції входять: і партійна, і Компартія, і інші організації та партії. Для чого нам різні комісії створювати паралельно?

ЮХНОВСЬКИЙ І. Р. Давайте прийємо те, що запропонував Василь Іванович.

СМЕЦЬ О. І. Я пропоную редакцію. Можна зачитати другий пункт, я його вже зробив.

ГОЛОВА. Я зрозумів, що він хоче. Ми прийняли, ми тут записали Тимчасовій комісії Президії, мається на увазі ще й комісії.

ЧЕРЕП В. І. Ми ж домовились, що в областях створювати.

СМЕЦЬ О. І. “Зобов’язати Верховну Раду Кримської АРСР, обласні, Київську та Севастопольську міські, районні Ради народних депутатів створити аналогічні комісії; контроль за їх створенням та діяльністю покладається на комісію Верховної Ради УРСР.

ГОЛОВА. Про причетність посадових осіб.

КОНДРАТЬЄВ Я. Ю. 6 пункт – що завгодно робити.

З ЗАЛУ. Нічого не добавлять, крім того, що вже в Конституції є, чи в статтях.

ГОЛОВА. Попросить і скаже, що викликає. Ми нічого не добавляли. Є стаття, яка регулює діяльність парламентських комісій. В принципі, це не порушує статусу народного депутата. По статусу народного депутата будь-яка посадова особа зобов’язана предоставити необхідні документи і пояснення з тих питань, які мене цікавлять. Якщо ми зробимо якусь спеціальну парламентську комісію, у пункті третьому...

КОНДРАТЬЄВ Я. Ю. Про їх службову діяльність.

ГОЛОВА. Воно подібне не на постанову Президії, а на щось таке... “Посадові особи зобов’язані предствити необхідні пояснення та надати відповідні документи”.

З ЗАЛУ. “Про надання необхідних пояснень”.

ГОЛОВА. “Про надання необхідних пояснень та документів посадовими особами є обов’язковими та підлягають неухильному виконанню”. Ті люди, коли комісія, наша Президія викликають, то вони зобов’язані прибути і документ віддати і все, що треба.

Хоч пункт не дуже повний, але він дасть можливість комісії нормально працювати.

ГОЛОВА. “... є обов’язковими та підлягають неухильному виконанню.

Верховна Рада забезпечує їх приміщенням, охороною, транспортом, апаратурою”.
Є Секретаріат Верховної Ради.

“Органи прокуратури сприяють комісії Верховної Ради”.

“Про наслідки своєї роботи комісія має доповідати на сесійному засіданні Верховної Ради України”.

ПИЛИПЧУК В. М. Рішення Президії.

СМЕЦЬ О. І. Коли комісія поставить ці вимоги? “Регулярно” – поставте це слово.

Тому, “регулярно”, а комісія буде сама вести... Безпосередній контроль покласти на Комісію з питань законодавства і законності.

ГОЛОВА. Покладіть на Голову Верховної Ради, Голова буде контролювати, і Голова може викликати, коли це важливо, якщо будуть потрібні поправки, поставить.

ПИЛИПЧУК В. М. До пункту першого. Відносно слів “члени комісії”. Складається враження, що ми надаємо список посадових осіб. “Список комісії додається”, треба так. “Список членів комісії”.

СКОРИК Л. П. Ми маємо опрацювати. Комісія має працювати самостійно. Кожен раз через Верховну Раду – то значить, треба не так.

У комісії є повноваження і зв’язки. А якщо треба писати “Голові Верховної Ради”, то треба вирішувати кожен раз через Президію.

ГОЛОВА. Адже ми не можемо, не маючи юридичної освіти, людям доручати брати пояснення. Їм треба надати такі повноваження, щоб вони мали самі звертатись до обласної Ради. Голова дозволив голові комісії.

СКОРИК Л. П. До Верховної Ради. Не до Голови, а до членів. Якщо потрібно, до Верховної Ради. Наша комісія попросить Президію Верховної Ради.

ГОЛОВА. Всі готові? Хто за, прошу проголосувати.

ЧЕРЕП В. І. Верховна Рада забезпечує, а як треба комісії виїхати до області?

ГОЛОВА. Невже Ви не чуєте? Я вже казав про це. Все, закінчили.

ПАВЛИЧКО Д. В. Я думаю, що ми не закінчили роботу Президії. Є ще цілий ряд питань, які повинні бути розв’язані Президією нашою.

Наприклад, тільки що мені сказали, що наші друзі дзвонили з Грузії, Вірменії і Молдови, і завтра вони нам аналогічне питання – про визнання. Ми будемо чекати до 3-го числа?

ГОЛОВА. Ніхто нікуди з Києва не виїжджає. Це перше. Президія збирається кожен день о 10 годині і працюємо до 12, дві години. І нехай Кабмін не летить. Я прошу відкликати всіх з відпусток. Я прошу, тихо всіх сісти.

ПАВЛИЧКО Д. В. Я хотів би, щоб Ви все-таки вирішили питання про відсторонення Потебенька. Тільки з одним формулюванням: він підтримав комітет під час путчу.

ГОЛОВА. Це компетенція сесії.

СКОРИК Л. П. Ні, це не сесія його обирала, він призначений прокурором СРСР.

ТАНЮК Л. С. До третього числа комісія нічого не може практично.

ГОЛОВА. Його просто не можуть зняти з роботи.

До завтра, до 10 години.

Олександр Павлович, прошу.

ГРИШКО М. В. Я хотів запитати, для чого запрошуються ці люди.

ГОЛОВА. Більше не будемо.

КОЦЮБА О. П. Я відмовляюся від такої участі! Беззаконня творити не... Заспокойтеся, я сам за себе скажу... Чинити беззаконня не буду й іншим не раджу. Да, відмовляюся...

СМЕЦЬ О. І. Я почекаю, поки всі сядуть, можна буде щось сказати.

Значить я прошу, як доручено Олександру Павловичу всі ці матеріали, щоб він отримав інформацію про перші кроки прокуратури по розслідуванню, щоб Вам завтра доповів, щоб ми мали якось оцінити і мали всю інформацію.

ГОЛОВА. Ще які є?

ЮХНОВСЬКИЙ І. Р. У мене ще є.

Я знову вертаюсь до питання про необхідність утворення Національної гвардії.

ГОЛОВА. У Вас є якийсь документ?

Завтра на Президію.

Давайте домовимося так, що ми будемо обговорювати тільки ті питання, по яких є в Президії документи.

ЮХНОВСЬКИЙ І. Р. Мова йде про те, щоб зняти те, що зараз існує в державних управліннях, а саме відносно військкоматів.

Мова йде про прийняття постанов про те, щоб військкомати перейшли в підпорядкування відповідних Рад.

ГОЛОВА. Значить, Комісія приступає до роботи негайно.

СМЕЦЬ О. І. Тоді треба висилать членів Комісії в Секретаріат.

ДУРДИНЕЦЬ В. В. Я, Ігор Рафаїлович, мав на увазі, щоб внести таку пропозицію: доручити комісії Кондратьєва, моїй комісії, товаришу Хоменку Миколі Григоровичу невідкладно, завтра внести пропозиції щодо посилення охорони основного будинку Верховної Ради, її інших службових приміщень та фізичної охорони Голови Верховної Ради, народних депутатів України та Кабінету Міністрів.

Друге. Доручити Комісії з питань законодавства і законності терміново розробити законопроект про захист, честь і гідність Президента України. І до його обрання його положення мають чинність відносно Голови Верховної Ради України. І внести це на розгляд Верховної Ради.

ГОЛОВА. Президія покаже.

(На цьому стенографування засідання Президії Верховної Ради припиняється.)

РЕЗУЛЬТАТИ поіменного голосування щодо прийняття найважливіших рішень Верховної Ради України / Української РСР

Позачергова сесія. 24 серпня 1991 року

До зведеної таблиці включені результати поіменного голосування щодо прийняття рішень Верховною Радою України / Української РСР з найважливіших питань, розглянутих на Позачерговій сесії 24 серпня 1991 року. Вибірка голосувань здійснена Редакційною радою (відповідно до спеціального рішення Верховної Ради, усі голосування на Позачерговій сесії 24 серпня 1991 р. проходилися у поіменному режимі).

Таблиці результатів голосування підготовлені і надані Редакційній раді Управлінням комп'ютеризованих систем Апарату Верховної Ради України (керівник – Сидоренко О. О.).

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ГОЛОСУВАННЯ:

- 1 – голосування № 5, 24.08.1991: За порядок денний сесії Верховної Ради УРСР (пропозиція народного депутата Воробйова О. М.).
- 2 – голосування № 7, 24.08.1991: За заслуховування на сесії звітів керівників Верховної Ради УРСР, членів Президії Верховної Ради УРСР та Кабінету Міністрів УРСР (пропозиція народного депутата Головатого С. П.).
- 3 – голосування № 16, 24.08.1991: **За проект постанови Верховної Ради УРСР про проголошення незалежності України.**
- 4 – голосування № 17, 24.08.1991: **За прийняття Акта проголошення незалежності України.**
- 5 – голосування № 18, 24.08.1991: За постанову Верховної Ради України про департизацію органів прокуратури, МВС, КДБ України.

- 6 – голосування № 29, 24.08.1991: За постанову Верховної Ради України про департизацію органів державного управління.
- 7 – голосування № 31, 24.08.1991: За прийняття у цілому постанови «Про політичну ситуацію».
- 8 – голосування № 33, 24.08.1991: За постанову Верховної Ради України про підпорядкування військових підрозділів армії, розташованих на Україні, Верховній Раді України.
- 9 – голосування № 34, 24.08.1991: За постанову Верховної Ради України про надання додаткових повноважень Голові Верховної Ради України.
- 10 – голосування № 35, 24.08.1991: За постанову Верховної Ради України про опечатування приміщень політичних партій, громадських організацій та рухів (пропозиція народного депутата Гриньова В. Б. з доповненням народного депутата Матвієнка А. С.).

**ЗАГАЛЬНІ РЕЗУЛЬТАТИ ГОЛОСУВАННЯ
Верховної Ради України / Української РСР:**

Питання для голосування	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
За	241	244	321	346	331	219	278	256	289	177
Проти	55	53	2	1	10	56	13	16	14	70
Утрималися	30	20	6	3	5	8	6	19	6	21
Не голосували	39	47	31	12	12	47	47	43	26	49
Прийняття рішення	+	+	+	+	+	-	+	+	+	-

**ПОІМЕННІ ГОЛОСУВАННЯ
народних депутатів України / Української РСР:**

Прізвище, ініціали	в/о	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1 Алтунян Г.О.	370	За	За	Утр	За	За	За	За	За	За	За
2 Ананьєв В.І.	354	Нг	За	За	За	За	Пр	За	За	За	Пр
3 Андріяка О.О.	212	За	Нг	За	За	За	За	За	За	За	Нг
4 Аптер Я.М.	246	За	За	За	За	За	За	За	Утр	За	За
5 Артеменко М.М.	429	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
6 Архіпова Г.Г.	406	За	Утр	За	За	За	-	За	За	За	Пр
7 Асєєв Г.С.	440	Пр	Пр	За	За	За	Пр	-	-	-	-
8 Бабанський Ю.В.	48	Пр	Пр	Нг	За	Нг	Нг	За	Нг	За	Пр
9 Бабій Д.В.	434	За	За	За	За	За	Нг	За	За	За	Пр

III. ПРОГОЛОШЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ. Серпень 1991

Продовження поіменного голосування

	Прізвище, ініціали	в/о	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
10	Багров М.В.	255	Нг	Пр	За	Нг	За	–	–	–	–	–
11	Бадов В.Ф.	92	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
12	Базілянський Л.Л.	61	За	За	За	За	За	За	Пр	За	За	Утр
13	Байрака М.М.	89	За	За	За	За	За	За	Нг	За	За	За
14	Баландюк М.С.	84	Нг	За	За	За	За	За	За	За	За	Нг
15	Бандура А.І.	138	Утр	За	За	За	За	За	За	Нг	Пр	Пр
16	Бандурка О.М.	388	Пр	Пр	За	За	–	Пр	За	Нг	–	–
17	Барабаш О.Л.	87	За	За	Утр	За	За	За	Нг	За	Нг	За
18	Баталов В.Г.	338	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
19	Батіг М.І.	270	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
20	Батюшко С.В.	374	За	За	–	–	За	За	За	За	За	За
21	Башкіров М.В.	292	За	Пр	За	За	Пр	Пр	За	Пр	Нг	Нг
22	Бедь В.В.	176	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
23	Бичков В.В.	401	Нг	Пр	За	За	За	Пр	За	–	Пр	Пр
24	Бідений В.К.	432	За	За	За	За	За	Нг	За	Нг	За	Пр
25	Білий В.П.	334	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
26	Білий Л.С.	193	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
27	Білоблоцький М.П.	421	Пр	Утр	За	За	За	Нг	За	За	За	–
28	Білоусенко О.Ф.	188	За	Утр	За	–	За	За	Нг	За	За	За
29	Богатирьова Р.В.	127	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
30	Бойко Б.Ф.	361	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
31	Бойко В.Л.	320	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
32	Бойко І.В.	431	Утр	За	За	За	За	Пр	За	Нг	За	Пр
33	Бойко І.Г.	192	За	За	За	За	За	За	Утр	За	За	За
34	Бойко К.В.	416	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
35	Бондаренко А.Д.	351	Нг	За	За	За	Нг	Нг	–	–	–	–
36	Бондаренко В.О.	377	–	–	–	–	–	За	За	За	За	За
37	Бондаренко В.С.	66	За	За	Нг	За	За	Утр	За	За	За	Утр
38	Бондарєв В.П.	164	Пр	Пр	За	За	За	Нг	За	За	За	Нг
39	Бондарчук А.І.	44	За	За	Нг	За	За	За	За	За	За	Нг
40	Борейко М.С.	161	Нг	Нг	За	За	За	Нг	За	За	–	–
41	Борзих О.І.	53	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
42	Бортник В.Ф.	411	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
43	Борщенко І.О.	27	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
44	Будько В.С.	163	Нг	Нг	За	За	За	За	–	–	–	–

Результати поіменного голосування

Продовження поіменного голосування

Прізвище, ініціали	в/о	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
45	Булянда О.О.	137	–	–	–	–	–	–	–	–	–	
46	Бутенко А.І.	310	Нг	За	За	За	За	Нг	За	Нг	За	За
47	Валеня І.Ю.	372	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
48	Вансєв Г.І.	238	Пр	За	За	За	За	Пр	За	Утр	Утр	Пр
49	Васильєв В.І.	129	За	За	Пр	За	За	За	За	За	За	За
50	Васильєва Г.І.	208	За	Нг	За	За	За	За	За	За	За	Нг
51	Васін Є.М.	316	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
52	Веретенников В.О.	79	За	Нг	Нг	За	За	За	–	За	За	За
53	Виноградський М.П.	282	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
54	Віцяк П.І.	45	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
55	Влох О.Г.	258	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
56	Восвода М.Т.	418	За	Утр	За	Нг	За	За	За	За	За	Нг
57	Волковецький С.В.	200	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
58	Волощук М.Ю.	175	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
59	Воробйов О.К.	194	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
60	Воробйов О.М.	343	За	За	Нг	За	За	–	За	Пр	Утр	За
61	Габор І.М.	174	За	За	За	За	За	За	–	–	За	Пр
62	Гавриленко М.М.	63	За	За	За	За	За	За	За	Нг	За	Нг
63	Гаврилов А.В.	256	За	За	За	Утр	За	За	За	Утр	За	Пр
64	Гайовий В.М.	166	Пр	Нг	За	За	За	Пр	За	За	За	Пр
65	Гайсинський Ю.О.	373	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
66	Галас І.І.	171	За	За	За	За	За	Пр	Нг	За	За	Нг
67	Гальцев П.С.	303	Пр	За	За	За	За	Нг	За	Нг	За	За
68	Ганжа М.О.	391	За	За	За	За	За	За	За	Нг	За	За
69	Герасименко С.Д.	149	За	За	За	За	За	За	За	За	За	Пр
70	Герц І.І.	173	За	За	За	За	–	–	За	За	За	За
71	Гетьман В.П.	425	За	За	За	За	За	Утр	За	–	–	–
72	Глуховський А.Я.	410	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
73	Гнаткевич Ю.В.	8	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
74	Голобородько О.М.	378	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
75	Головатий С.П.	18	За	За	Нг	За	За	За	Нг	За	Нг	Нг
76	Головач В.М.	60	–	–	За	За	За	За	За	За	За	За
77	Головенко М.Я.	296	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
78	Головка Ю.П.	96	За	Нг	За	За	За	За	За	За	За	За
79	Голубець М.А.	198	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За

III. ПРОГОЛОШЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ. Серпень 1991

Продовження поіменного голосування

Прізвище, ініціали	в/о	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
80	Гоменюк І.А.	191	–	–	–	–	–	–	–	–	–	
81	Гопей І.О.	326	Пр	Утр	За	За	Утр	Пр	За	Утр	За	–
82	Гордієнко А.Л.	379	Пр	За	За	За	За	Нг	За	–	За	За
83	Горинь Б.М.	272	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
84	Горинь М.М.	260	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
85	Горін Е.О.	293	Пр	За	–	За	За	Пр	–	–	–	–
86	Горохівський Л.Т.	356	За	За	За	За	За	За	За	За	За	Пр
87	Грабін В.В.	344	Пр	Пр	За	За	За	Пр	За	Утр	Нг	Пр
88	Гребенченко Л.Г.	118	Утр	За	За	За	За	Пр	За	Утр	За	Пр
89	Гринів Є.А.	271	За	За	За	За	За	За	За	За	За	–
90	Гринів І.О.	276	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
91	Гринчук І.А.	35	Пр	За	За	За	За	За	За	За	За	–
92	Гриньов В.Б.	369	За	За	Нг	Нг	За	За	Нг	За	За	За
93	Грицай І.Т.	290	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
94	Гришко М.В.	442	За	Нг	За	За	За	–	За	За	За	–
95	Грищенко І.М.	350	Утр	Пр	За	За	За	–	–	–	–	–
96	Гудима О.В.	41	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
97	Гуменюк М.В.	363	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
98	Гуренко С.І.	219	За	Утр	За	За	Утр	Нг	За	Нг	Утр	Пр
99	Гусєв В.І.	113	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
100	Данчевський В.Я.	168	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
101	Дашивець Г.А.	152	Пр	За	За	За	За	За	За	Пр	За	За
102	Демидов Г.В.	254	За	За	За	За	–	За	За	За	За	За
103	Дем'янов В.В.	189	За	За	–	–	–	За	Пр	За	За	Утр
104	Деркач І.С.	266	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
105	Дзюба М.Г.	11	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
106	Дідик М.А.	31	Пр	Пр	За	За	За	За	Нг	За	За	Пр
107	Дідоренко Е.О.	49	За	За	За	За	За	За	Нг	За	За	За
108	Дмитришин Я.І.	40	За	За	За	За	За	За	Нг	За	За	Нг
109	Дмитрієв Є.І.	435	За	За	За	За	За	Нг	За	Нг	За	Пр
110	Дмитрук Л.М.	426	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
111	Дорогунцов С.І.	299	Пр	За	За	За	За	Пр	За	–	За	–
112	Дорофєєв В.М.	56	За	За	За	За	За	За	Нг	За	За	За
113	Дорошенко І.К.	109	За	За	За	За	За	За	За	За	За	Утр
114	Драч І.Ф.	259	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За

Результати поіменного голосування

Продовження поіменного голосування

	Прізвище, ініціали	в/о	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
115	Дробінський В.Г.	420	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
116	Дронь А.А.	449	За	За	За	За	За	–	За	–	–	–
117	Дубенков Г.О.	33	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
118	Дубовський А.І.	183	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
119	Дубров Л.В.	85	Утр	Пр	За	За	За	Нг	Нг	За	За	Пр
120	Дудченко В.І.	307	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
121	Дума З.Є.	202	За	За	За	За	За	За	Нг	За	За	За
122	Дунтау О.М.	304	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
123	Дупляк М.С.	159	Нг	За	За	За	За	Нг	За	За	За	Нг
124	Дурдинець В.В.	230	За	За	За	За	За	Нг	За	За	За	За
125	Духов Б.І.	7	Пр	За	За	За	За	–	За	Нг	За	Пр
126	Ейсмонт В.Ю.	216	За	Нг	За	За	За	За	За	За	За	Нг
127	Євтухов В.І.	94	За	Нг	За	За	За	За	За	Утр	За	За
128	Єліашевич І.В.	167	За	За	За	За	За	За	За	За	За	Утр
129	Єльченко Ю.Н.	424	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
130	Ємельянов О.С.	417	За	За	За	За	Нг	За	За	За	За	За
131	Ємець О.І.	21	За	За	За	За	За	За	Нг	За	Нг	За
132	Єршов А.В.	341	Нг	–	За	За	За	–	–	За	За	За
133	Єщенко В.М.	217	За	Нг	За	За	За	За	За	За	За	Нг
134	Желіба В.І.	233	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
135	Жук В.В.	436	Утр	Утр	За	За	За	Пр	За	–	За	Пр
136	Жуков В.Р.	131	За	Пр	За	За	За	Нг	За	За	Нг	Пр
137	Завадська К.П.	359	За	За	За	За	За	За	Нг	За	За	За
138	Загородній Г.Д.	422	Пр	Нг	За	За	За	–	За	За	За	Нг
139	Задорожний Б.В.	139	За	За	Нг	За	За	За	За	За	За	За
140	Заєць І.О.	17	За	За	Нг	За	За	За	Нг	За	Нг	За
141	Зайко Я.Я.	153	За	Нг	За	За	За	За	–	За	Нг	За
142	Залудяк М.І.	321	За	За	За	За	За	–	За	За	За	–
143	Захарук Д.В.	205	За	За	За	За	За	За	Нг	За	За	За
144	Збітнєв Ю.І.	4	За	За	За	За	За	За	Пр	За	Нг	За
145	Звягільський Ю.Л.	112	Пр	За	Нг	За	За	–	За	За	За	Пр
146	Зінченко А.Л.	24	За	За	–	–	–	–	За	За	За	Пр
147	Іванчук Р.І.	265	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
148	Івасюк В.П.	9	За	За	Нг	За	За	За	Нг	За	Нг	За
149	Ігнатенко В.В.	231	За	Нг	За	За	За	За	Нг	За	За	Нг

III. ПРОГОЛОШЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ. Серпень 1991

Продовження поіменного голосування

	Прізвище, ініціали	в/о	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
150	Ізмалков В.М.	185	За	За	За	За	За	За	За	За	За	Утр
151	Іоффе Ю.Я.	55	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
152	Істратенко М.В.	86	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
153	Казак Л.В.	257	Утр	Нг	За	За	За	–	За	За	–	–
154	Казмірук В.Й.	383	Пр	Пр	За	За	Пр	Пр	–	–	–	–
155	Калинець І.О.	274	За	За	За	За	За	За	Нг	За	Утр	За
156	Каменчук С.О.	335	Пр	Пр	За	Нг	За	Пр	За	За	За	Пр
157	Капштик І.М.	210	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
158	Карасик В.М.	384	Пр	Пр	За	За	Пр	–	–	–	–	–
159	Карпенко В.О.	14	За	За	Нг	За	За	За	За	За	Пр	За
160	Касьяненко А.І.	393	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
161	Качура Б.В.	382	Пр	За	За	За	За	Пр	За	–	За	Пр
162	Квасов В.І.	51	За	Нг	За	За	Нг	Нг	За	Нг	За	Пр
163	Кельман Д.І.	172	За	За	За	За	За	За	За	За	Нг	За
164	Кендзьор Я.М.	278	За	За	За	За	За	–	Нг	За	За	За
165	Кисельов А.В.	142	За	За	За	За	За	За	За	Утр	За	Утр
166	Кислий П.С.	15	За	За	Нг	За	За	За	За	За	За	За
167	Ківшик П.А.	325	Пр	За	За	За	За	Пр	За	Утр	За	–
168	Кінах А.К.	284	За	За	За	За	За	Нг	За	За	За	За
169	Кіпаріс Ф.С.	317	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
170	Коваленко М.М.	215	Утр	Утр	Утр	Утр	За	Пр	Утр	За	За	Пр
171	Ковінько А.І.	331	Нг	Пр	За	За	За	Пр	За	Утр	–	–
172	Козаренко В.І.	54	За	За	За	За	За	Нг	За	За	За	За
173	Козярський Б.І.	268	За	За	За	За	За	За	Нг	За	За	За
174	Колеснік С.В.	143	За	Нг	Нг	Нг	За	За	Нг	За	Пр	За
175	Колеснік О.М.	385	–	–	Нг	За	За	Пр	Нг	За	За	Нг
176	Колінець В.В.	355	Утр	За	За	За	За	За	За	За	За	За
177	Колісниченко М.П.	252	Пр	Пр	Утр	За	За	–	Пр	Нг	Пр	Нг
178	Кондратьєв Я.Ю.	12	За	За	За	За	За	Утр	Нг	Нг	Нг	Нг
179	Кондряков О.М.	239	За	За	За	За	За	За	За	Утр	За	За
180	Корж А.В.	76	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
181	Коржик В.І.	386	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
182	Корнєєв А.В.	110	Утр	За	Пр	Пр	За	За	Нг	Пр	За	Пр
183	Корнієнко Л.Я.	381	–	–	–	–	За	За	За	За	За	Нг
184	Коробко М.І.	93	За	Нг	Нг	За	За	За	За	За	За	Нг

Результати поіменного голосування

Продовження поіменного голосування

	Прізвище, ініціали	в/о	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
185	Короленко Є.С.	181	Пр	Пр	За	За	За	Нг	За	–	–	–
186	Косів М.В.	277	–	–	За	За	За	За	За	За	За	За
187	Костенко Ю.І.	22	За	За	Нг	За	За	За	За	За	За	За
188	Костюк О.В.	337	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
189	Котик Б.Д.	262	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
190	Коцюба О.П.	16	За	За	За	За	За	Утр	За	За	За	Нг
191	Кравчук Л.М.	39	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
192	Криволап В.І.	419	За	За	Нг	За	За	За	За	За	Утр	За
193	Крижанівський В.П.	10	За	За	Нг	За	За	За	За	Утр	Пр	За
194	Крупа Л.М.	362	За	За	За	За	За	За	За	За	За	Пр
195	Крючков В.Д.	232	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
196	Кузьменко М.І.	253	Утр	Нг	За	За	За	–	За	–	–	–
197	Куніцин С.В.	247	За	За	За	За	За	За	За	Нг	Утр	Утр
198	Курашик В.В.	245	Утр	Пр	За	За	За	–	–	–	–	–
199	Куцай І.Л.	213	Нг	Утр	За	За	За	–	За	За	За	Нг
200	Кучма Л.Д.	81	За	За	За	За	За	За	За	За	За	Нг
201	Кушнар'єв С.П.	376	За	За	Нг	Нг	Нг	За	За	За	За	За
202	Куянов В.В.	445	Пр	За	За	За	За	–	За	Нг	За	Утр
203	Лазаренко П.І.	107	Нг	Нг	–	–	–	–	–	–	–	–
204	Лебедик П.В.	396	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
205	Левченко Г.П.	371	За	За	За	За	Пр	Нг	За	За	За	За
206	Леміш В.П.	46	Пр	Нг	За	За	За	За	За	За	За	Пр
207	Лисенко А.О.	439	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
208	Лісовенко В.Т.	448	Пр	Пр	За	За	За	–	За	–	За	Пр
209	Ліщина Б.М.	64	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
210	Лобач В.І.	59	За	За	За	За	За	За	Нг	За	За	За
211	Лобенко А.О.	302	За	За	За	За	За	За	За	Пр	Пр	Пр
212	Локтєв С.В.	120	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
213	Лубківський Р.М.	281	За	За	За	За	За	За	Нг	За	Нг	За
214	Лук'яненко Л.Г.	196	За	За	За	За	За	За	Утр	За	За	Нг
215	Любенчук М.І.	414	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
216	Ляхов І.А.	67	Нг	Нг	За	За	За	Нг	За	За	За	За
217	Ляшко В.І.	125	Утр	За	За	За	За	За	За	Нг	За	За
218	Мазур В.Д.	101	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
219	Мазур Ю.М.	295	За	За	Утр	За	За	За	За	За	За	За

III. ПРОГОЛОШЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ. Серпень 1991

Продовження поіменного голосування

Прізвище, ініціали	в/о	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
220	Макар І.І.	279	За	За	За	За	За	За	За	За	За
221	Макаренко С.М.	134	За	За	За	За	За	За	За	За	За
222	Македонський І.І.	308	Утр	За	За	За	Утр	Пр	За	Нг	За
223	Макеєнко В.В.	209	Утр	За	За	За	За	Пр	За	За	За
224	Марков Б.І.	395	За	За	За	За	За	За	За	За	За
225	Мармазов Є.В.	235	Пр	Пр	За	За	Пр	Пр	За	За	За
226	Мартиненко В.П.	319	Нг	Нг	–	–	–	–	–	–	–
227	Мартинчук В.Й.	214	За	Нг	За	За	За	Нг	За	Нг	Нг
228	Марченко В.Р.	347	–	–	–	–	–	–	–	–	–
229	Марченко І.Д.	117	Утр	За	За	За	За	Пр	За	Нг	За
230	Маслов М.І.	28	Нг	Пр	Нг	За	Пр	Нг	Нг	Пр	Пр
231	Маслюк Г.Є.	115	За	За	–	За	За	За	За	За	За
232	Масол В.А.	450	–	–	–	–	–	–	–	–	–
233	Матвеев В.Й.	285	За	Пр	За	За	Пр	Пр	За	Пр	За
234	Матвієнко А.С.	30	Утр	За	За	За	За	За	За	Нг	За
235	Матійко А.С.	243	Нг	Пр	За	За	За	За	За	Нг	За
236	Мацялко М.В.	360	Нг	За	За	За	За	За	За	За	За
237	Маякін В.А.	126	Пр	За	За	За	За	Утр	За	Утр	Нг
238	Медведєв В.Г.	99	–	–	–	–	–	–	–	–	–
239	Мельник А.М.	97	Пр	Утр	За	За	За	Пр	Нг	Утр	За
240	Мельник Б.П.	314	За	За	За	За	За	За	За	За	За
241	Мельник М.Є.	37	За	За	За	За	За	За	Нг	За	За
242	Мельничук В.Г.	155	–	–	–	–	–	–	–	–	–
243	Меньшов В.О.	104	За	Утр	За	За	За	–	За	За	За
244	Мещеряков В.Ф.	366	–	–	–	–	–	–	–	–	–
245	Мисник П.О.	446	Нг	Нг	За	За	За	Нг	За	За	За
246	Михайлюк В.П.	211	Пр	Нг	За	За	За	Пр	За	–	–
247	Мовчан П.М.	2	За	За	За	За	За	За	За	За	За
248	Мокін Б.І.	23	За	За	За	За	За	За	За	За	За
249	Мокроусов А.О.	19	Утр	За	За	За	За	Пр	За	–	–
250	Мороз О.В.	283	За	За	За	За	За	За	За	Пр	Пр
251	Мороз О.О.	224	За	Пр	За	За	За	За	За	Нг	Нг
252	Московка В.М.	365	За	За	За	За	За	За	За	За	За
253	Мостиський А.Б.	42	–	–	За	За	За	За	За	За	Нг
254	Мотюк М.П.	364	За	За	За	За	За	За	За	За	За

Результати поіменного голосування

Продовження поіменного голосування

	Прізвище, ініціали	в/о	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
255	Мусієнко І.М.	234	Пр	Нг	За	Нг	–	Пр	–	Нг	Нг	Пр
256	Нагулко Т.Д.	407	За	За	Нг	За	За	За	За	За	За	За
257	Науменко М.В.	404	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
258	Негода В.Ф.	95	За	Утр	За	За	За	Пр	Утр	За	За	За
259	Некрасов В.П.	237	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
260	Нечипоренко О.Л.	220	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
261	Ніколаєнко І.А.	222	Нг	Пр	За	За	За	–	–	–	–	–
262	Новицький Є.А.	204	За	За	За	За	За	Нг	За	За	За	Нг
263	Новіков В.Я.	141	–	–	–	–	–	–	За	За	За	За
264	Носов В.В.	318	За	За	За	За	За	За	Пр	За	За	За
265	Олійник Б.С.	26	За	За	За	За	За	Пр	За	За	За	Пр
266	Омельченко М.Г.	102	Нг	Пр	–	–	–	–	–	–	–	–
267	Осадчук П.І.	207	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
268	Остапенко О.Ф.	57	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
269	Островський З.В.	146	За	За	–	За	За	За	За	За	За	За
270	Остроушенко С.В.	298	За	Пр	За	За	За	За	За	За	За	Утр
271	Павленко Ф.О.	228	Пр	За	За	Нг	За	За	За	Нг	Нг	За
272	Павличко Д.В.	358	За	За	Нг	За	За	За	За	За	За	За
273	Павліченко В.К.	240	За	Нг	–	–	–	–	–	–	–	–
274	Павлов В.О.	77	За	Нг	За	За	За	За	За	За	За	Утр
275	Павлюк С.П.	280	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
276	Панасовський О.Г.	121	За	Пр	За	За	За	За	За	Пр	За	Пр
277	Панасюк Ф.Т.	162	–	–	За	За	Нг	Пр	За	За	За	Пр
278	Панченко В.Є.	225	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
279	Парасунько М.В.	47	Пр	Пр	За	За	За	–	За	За	За	Пр
280	Пасічник І.Д.	428	Пр	Нг	За	За	За	Нг	За	За	За	Пр
281	Пауль В.Й.	144	За	За	За	За	За	За	За	Утр	За	За
282	Передрій Б.І.	328	Утр	Нг	За	За	За	Нг	За	Утр	За	–
283	Перепадін О.І.	251	Нг	Утр	За	За	За	–	За	За	–	–
284	Петін В.М.	400	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
285	Петренко В.О.	195	Утр	Нг	За	За	За	Нг	–	–	–	–
286	Петренко М.Я.	324	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
287	Петров В.М.	322	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
288	Печеров А.В.	309	Пр	За	За	За	За	За	За	За	За	За
289	Пилипенко В.В.	306	Пр	Пр	За	За	Пр	Нг	–	–	–	–

III. ПРОГОЛОШЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ. Серпень 1991

Продовження поіменного голосування

	Прізвище, ініціали	в/о	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
290	Пилипчук В.М.	333	За	За	Нг	За	За	За	Нг	За	За	За
291	Пиріг Л.А.	203	За	За	За	За	За	За	Нг	За	За	За
292	Півень М.І.	132	За	За	За	За	За	Нг	За	За	За	За
293	Під'яблонський М.І.	136	За	За	За	За	За	Нг	За	За	За	Нг
294	Піскун О.І.	342	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
295	Плосконос І.М.	353	Пр	Пр	За	За	За	Пр	За	Пр	За	Пр
296	Плющ І.С.	221	За	За	За	За	За	За	За	За	За	Нг
297	Поджаров І.І.	311	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
298	Подчос Г.С.	32	Утр	За	Нг	За	За	–	–	–	–	–
299	Поличко А.В.	170	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
300	Полях В.І.	423	За	За	За	За	За	–	За	–	–	–
301	Поперняк А.Н.	412	За	–	За	За	За	–	За	За	За	–
302	Попик І.В.	36	Утр	За	За	За	За	За	Нг	За	За	–
303	Попов М.М.	73	Нг	За	За	За	Пр	Пр	За	Нг	За	Пр
304	Попович І.В.	177	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
305	Порада О.М.	182	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
306	Поровський М.І.	340	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
307	Портной В.С.	441	За	Нг	За	За	За	–	За	Нг	За	–
308	Потебенько М.О.	291	За	Пр	За	За	Нг	Нг	За	Пр	За	Пр
309	Правденко С.М.	83	За	За	За	За	За	За	За	За	За	–
310	Приходько В.А.	447	Нг	Утр	За	За	Нг	–	–	–	–	–
311	Причкін О.О.	190	Пр	Нг	За	За	За	Пр	–	–	–	–
312	Продан К.К.	106	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
313	Протасов В.І.	74	За	Утр	За	За	За	Нг	Нг	Нг	За	Утр
314	Пулінець П.М.	397	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
315	Пустовойтенко В.П.	78	Пр	Утр	За	За	За	Пр	Нг	Нг	За	За
316	Пучко О.О.	390	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
317	Пушик С.Г.	199	За	За	За	За	За	За	Утр	За	За	За
318	Пшеничников А.Є.	244	–	–	–	–	–	–	За	–	–	–
319	Рапій Р.К.	346	–	–	За	За	За	За	За	За	За	Пр
320	Ребрик Б.В.	206	За	За	За	За	За	За	Нг	За	За	За
321	Рева В.М.	249	Пр	Нг	За	За	За	–	–	–	–	–
322	Ревенко М.М.	437	Пр	Пр	За	За	Нг	Пр	–	Пр	За	–
323	Резнік Б.Я.	301	За	За	–	–	–	–	–	–	–	–
324	Рибальченко А.А.	305	За	Утр	За	За	За	За	За	Утр	За	Пр

Результати поіменного голосування

Продовження поіменного голосування

	Прізвище, ініціали	в/о	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
325	Рибін О.М.	151	За	За	За	Нг	За	За	За	За	За	Утр
326	Родигін В.М.	147	За	За	За	За	За	Пр	За	За	За	Пр
327	Романов Ю.С.	294	За	За	За	За	За	Нг	За	Нг	Нг	Нг
328	Романчук В.М.	178	За	Нг	За	За	За	За	За	За	За	Нг
329	Романюк В.С.	415	За	За	За	За	За	За	За	За	За	–
330	Романюк В.С.	267	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
331	Руденко В.М.	336	За	Пр	За	За	За	За	За	За	За	За
332	Рудик В.Н.	165	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
333	Рябоконт В.П.	29	Пр	Пр	За	За	–	–	–	–	–	–
334	Рябоконт О.Г.	218	Нг	Пр	За	За	За	Нг	За	Нг	За	Нг
335	Рябченко М.А.	90	За	Пр	За	За	За	За	Нг	За	За	За
336	Саввін О.М.	25	Нг	Пр	За	За	Утр	Нг	За	За	За	Утр
337	Савельєв О.Є.	313	Пр	Пр	За	За	За	Пр	–	–	–	Пр
338	Савченко А.П.	286	Нг	Пр	За	За	Нг	Пр	За	За	За	Нг
339	Савчук А.Я.	38	За	За	Нг	За	За	За	Нг	За	За	За
340	Салій І.М.	13	За	За	За	За	За	За	За	За	За	Нг
341	Сальніченко В.М.	62	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
342	Санін В.Н.	368	–	–	–	–	–	–	За	За	–	–
343	Сацький В.А.	180	За	Нг	За	За	За	За	За	За	За	За
344	Сватков Л.Б.	323	За	За	За	За	За	Нг	За	За	За	Нг
345	Свідерський Ф.Ф.	43	За	За	За	За	За	За	Пр	За	За	Нг
346	Севастьянов В.І.	241	За	За	За	За	За	За	Нг	Нг	За	За
347	Семенец С.В.	443	За	За	За	За	За	За	Нг	За	Пр	За
348	Сербін Ю.С.	348	За	За	За	За	За	За	За	За	За	Пр
349	Серебрянников Ю.П.	111	За	За	Нг	За	За	За	Пр	За	За	За
350	Симоненко В.К.	297	За	За	За	За	За	Нг	За	За	Пр	За
351	Ситник В.П.	329	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
352	Сичов В.О.	187	За	За	Нг	За	За	За	За	За	За	За
353	Сівкова Л.М.	123	За	Пр	За	За	За	Нг	За	За	Нг	Пр
354	Сівцов М.П.	105	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
355	Скальський В.В.	409	Пр	За	За	За	За	Нг	За	За	За	Нг
356	Скорик Л.П.	1	За	За	Нг	За	За	За	Пр	За	Пр	Нг
357	Следнев В.П.	108	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
358	Слесаренко В.М.	179	–	–	–	–	–	–	Пр	За	За	За
359	Слободенюк В.М.	98	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За

III. ПРОГОЛОШЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ. Серпень 1991

Продовження поіменного голосування

Прізвище, ініціали	в/о	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
360	Сметанін В.І.	80	За	За	За	За	За	За	Пр	За	За	За
361	Смирнов Ю.К.	130	Утр	Пр	За	За	За	–	За	За	За	–
362	Снігирьов М.М.	312	Утр	Нг	За	Нг	За	Пр	За	Нг	За	Пр
363	Соболев С.В.	184	За	За	За	За	За	За	Пр	За	За	За
364	Спаський О.М.	150	За	За	–	–	–	–	–	–	–	–
365	Спис М.М.	250	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
366	Стадниченко В.Я.	315	Утр	За	За	За	За	Утр	За	Нг	За	Пр
367	Старіченко О.Г.	124	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
368	Степенко В.І.	330	Нг	За	За	За	За	За	Нг	За	За	За
369	Стецьків Т.С.	275	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
370	Стрельников В.К.	392	За	За	За	За	За	Пр	–	–	–	–
371	Ступніков Ю.І.	236	–	–	За	За	За	Пр	За	За	За	За
372	Стус В.І.	433	Пр	Пр	За	За	За	Пр	За	Пр	За	Пр
373	Сугоняко О.А.	154	За	Нг	За	За	За	За	–	–	Нг	За
374	Сухий В.В.	103	За	За	За	За	За	–	За	За	За	–
375	Сухоруков А.О.	367	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
376	Табурянський Л.І.	82	За	За	Нг	За	За	За	Нг	Нг	За	Нг
377	Танюк Л.С.	3	Нг	Нг	За	За	За	За	За	За	За	За
378	Тарасенко О.Г.	227	Нг	Нг	За	За	Утр	Пр	За	За	За	Утр
379	Терехов В.П.	242	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
380	Теряник В.І.	58	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
381	Тимчук С.А.	405	За	За	За	За	–	За	За	За	За	Утр
382	Тихонов В.М.	52	Нг	За	За	За	Пр	Нг	За	Нг	За	Пр
383	Ткачук А.Ф.	403	За	За	За	За	За	За	За	За	За	Пр
384	Толстоухов А.В.	148	Утр	За	За	За	За	За	За	Пр	За	За
385	Толубко В.Б.	287	Нг	Нг	За	За	За	Пр	За	Нг	За	Нг
386	Топалов В.А.	122	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
387	Тризна В.С.	114	За	Утр	За	За	За	За	За	За	За	Пр
388	Уманець Ю.І.	394	За	За	За	За	За	За	За	Пр	За	За
389	Усатенко В.І.	389	–	–	За	За	За	За	За	За	За	За
390	Федоров В.Г.	158	За	Утр	За	За	–	–	–	–	–	–
391	Фесун Н.А.	413	Нг	Нг	За	За	За	Нг	За	За	–	–
392	Філенко В.П.	387	За	За	За	Нг	–	–	–	–	–	За
393	Фокін В.П.	6	Пр	За	За	За	Нг	Нг	За	–	–	–
394	Фоменко Г.П.	65	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–

Результати поіменного голосування

Продовження поіменного голосування

	Прізвище, ініціали	в/о	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
395	Хананов Е.А.	71	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
396	Хижняк В.М.	34	Утр	Утр	За	За	Нг	Пр	За	За	За	Пр
397	Хилюч О.О.	156	За	За	За	За	За	За	За	Пр	За	Пр
398	Хмара С.І.	261	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
399	Хмельнюк В.Я.	300	Утр	За	За	За	За	Утр	За	Нг	За	Нг
400	Ходоровський Г.І.	430	За	За	За	За	За	–	–	–	–	–
401	Хоменко М.Г.	345	Утр	За	За	За	За	За	За	За	Нг	–
402	Хомич Д.М.	91	Нг	Нг	За	За	За	Пр	За	За	За	Пр
403	Хотлубей Ю.Ю.	135	Пр	За	За	За	За	За	За	За	За	Пр
404	Цеков С.П.	248	За	За	–	–	За	За	–	–	–	За
405	Церт М.П.	69	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
406	Чародеев О.В.	116	За	За	За	За	За	Пр	За	За	За	За
407	Чебан О.О.	288	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
408	Чепурний А.Г.	380	Нг	Нг	За	За	За	За	За	За	За	Нг
409	Червоній В.М.	332	За	Пр	За	За	За	За	За	За	За	За
410	Череп В.І.	349	Пр	За	За	За	За	За	За	За	За	За
411	Черненко В.Г.	119	За	За	За	За	За	За	За	За	Нг	–
412	Чернявський О.П.	352	Нг	За	За	За	За	Нг	За	За	За	Пр
413	Чобіт Д.В.	269	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
414	Чорновіл В.М.	264	За	Нг	За	За	За	За	За	За	За	За
415	Чорнокур В.Р.	88	За	За	За	За	За	За	Нг	За	За	За
416	Чулаков Є.Р.	100	Нг	Пр	–	–	–	–	–	–	–	–
417	Чумак А.С.	399	Пр	Пр	За	За	За	Пр	За	Нг	За	Утр
418	Чураков В.М.	145	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
419	Чучук М.Є.	197	За	За	За	За	За	За	Утр	За	За	За
420	Шаповал В.Н.	427	За	Пр	За	За	За	За	За	За	За	Пр
421	Шариков Б.І.	398	Пр	Пр	За	За	За	Пр	За	Нг	За	За
422	Швайка М.А.	273	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
423	Шведенко М.М.	72	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
424	Швець В.Р.	223	За	За	За	За	За	Пр	За	За	За	Пр
425	Шевченко В.І.	133	За	За	За	За	За	Нг	За	Нг	Нг	Утр
426	Шевченко В.П.	186	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
427	Шевченко О.Т.	357	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
428	Шевченко О.Є.	5	За	За	Нг	За	За	За	За	За	За	Нг
429	Шепа В.В.	169	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За

III. ПРОГОЛОШЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ. Серпень 1991

Закінчення поіменного голосування

	Прізвище, ініціали	в/о	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
430	Шершун М.Х.	339	За	Пр	За	За	За	За	За	За	За	За
431	Шеховцов О.Д.	128	Нг	За	Утр	Утр	За	За	Пр	За	Пр	За
432	Шинкарук В.М.	289	За	За	За	За	За	Нг	За	За	За	Нг
433	Шишкін В.І.	226	За	За	–	За	За	За	За	За	За	За
434	Шкарбан М.І.	327	За	Пр	За	За	За	За	Нг	За	За	За
435	Шлемко В.Т.	201	За	За	За	За	За	За	Нг	За	Нг	За
436	Шовкошитний В.Ф.	20	–	–	–	–	–	–	За	За	За	За
437	Шульга М.О.	68	Утр	За	За	За	За	Утр	За	За	За	Утр
438	Щербина В.О.	375	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
439	Юрченко А.П.	402	Пр	Пр	За	За	За	Пр	За	Нг	За	Нг
440	Юхновський І.Р.	263	–	За	За	За	За	За	За	За	За	За
441	Яворівський В.О.	229	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
442	Ягоферов А.М.	50	За	За	За	За	За	За	За	За	За	Пр
443	Яковишин Л.Г.	444	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
444	Янушевич С.А.	160	За	За	За	За	За	За	За	Утр	За	За
445	Яришев М.М.	70	За	Нг	За	За	За	–	За	За	За	–
446	Ярчук М.М.	408	За	За	За	За	За	–	За	За	За	Утр
447	Ясинський В.В.	140	Нг	За	За	Нг	За	За	Пр	За	Нг	Нг
448	Яхєєва Т.М.	438	За	За	За	За	За	За	Нг	Утр	Пр	За
449	Яценко В.М.	157	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
450	Яцуба В.Г.	75	Пр	Пр	За	За	За	Пр	Нг	За	За	Пр

Частина IV

ПЕРШІ КРОКИ НОВОЇ ДЕРЖАВИ

Вересень 1991 – липень 1992

Документи, відомості, факти

ХРОНІКА ОСНОВНИХ ПОДІЙ*

Вересень 1991 – липень 1992

Вересень 1991 року

1 вересня 1991 (неділя) – Сесія великої ради Народного руху України висунула кандидатом у Президенти України В. Чорновола. – *Голос України*. – 1991. – 3 вересня.

1 вересня 1991 (неділя) – Полтавська область. У Лохвиці з ініціативи Народного руху України відбулося народне віче, в якому взяло участь 1156 осіб. Віче висловило недовіру районній Раді народних депутатів у зв'язку з потуранням діям путчистів і висунуло вимогу дострокового припинення її повноважень. – *Голос України*. – 1991. – 10 вересня.

2 вересня 1991 (понеділок) – Міністр закордонних справ України А. Зленко передав генеральним консулам іноземних держав у Києві та іноземним дипломатам звернення Голови Верховної Ради України Л. Кравчука до керівників держав і урядів відповідних країн. У листі-зверненні зазначалось, що після ухвалення українським парламентом Акта про незалежність на території держави мають чинність тільки Конституція і закони України; проголошувалися основні принципи зовнішньої та внутрішньої політики; декларувалась неподільність і недоторканість території країни та відсутність територіальних претензій до сусідів: наголошувалось, що Україна готова дотримуватись міжнародних зобов'язань, робити все для зміцнення миру, безпеки, реалізації цілей і принципів ООН, розвитку міжнародного співробітництва. – *Голос України*. – 1991. – 4 вересня.

3 вересня 1991 (вівторок) – Міністром оборони України призначено генерал-майора К. Морозова. – *Відомості Верховної Ради України*. – 1991. – № 45. – С. 1302.

3 вересня 1991 (вівторок) – Розпочала роботу четверта надзвичайна сесія Верховної Ради України. – *Урядовий кур'єр*. – 1991. – 28–29 вересня (№ 23–24).

3 вересня 1991 (вівторок) – Завершила роботу надзвичайна сесія Київради, яка задовольнила відставку за станом здоров'я голови Київради та міськвиконкому Г. Малишевського. – *Голос України*. – 1991. – 5 вересня.

4 вересня 1991 (середа) – Верховна Рада України ухвалила постанову «Про підняття над будинком Верховної Ради України синьо-жовтого прапора». О 18-й годині синьо-жовтий прапор було піднято над будинком Верховної Ради. Голова парламентської більшості у Верховній Раді України О. Мороз заявив про її розпуск. – *Голос України*. – 1991. – 5, 7 вересня.

4 вересня 1991 (середа) – Верховна Рада України прийняла звернення до народних депутатів СРСР від України, в якому для уникнення загострення політичної ситуації пропонувала

* Перелік та виклад подій складений Редакційною радою на основі публікації на офіційному сайті Інституту історії України НАН України <http://www.history.org.ua>, сторінка «Хроніка подій ХХ століття».

утриматись від голосування на з'їзді народних депутатів СРСР, у Верховній Раді СРСР та в їх органах з питань, що порушують суверенні права українського народу. – *Голос України*. – 1991. – 5, 7 вересня.

4 вересня 1991 (середа) – Позачергова сесія Верховної Ради Кримської АРСР ухвалила Декларацію про державний суверенітет Криму. Декларація, визнаючи Крим складовою частиною України, проголошувала верховенство, самостійність, єдність і неподільність Кримської АРСР. – *Підкова І. Україна 1991–1996: хроніка подій*. – Львів, 2001. – С. 9.

4 вересня 1991 (середа) – У зв'язку з проголошенням незалежності України припинено повноваження прокурора УРСР М. Потебенька. Генеральним прокурором України призначено народного депутата В. Шишкіна. – *Відомості Верховної Ради України*. – 1991. – № 45. – С. 1304.

5 вересня 1991 (четвер) – Тернопіль. Відбулась друга об'єднана сесія Івано-Франківської, Львівської і Тернопільської обласних рад народних депутатів (Галицька асамблея), на якій ухвалено відозву до виборців України із закликом підтримати кандидатуру В. Чорновола на президентських виборах 1 грудня 1991 р. – *Факт*. – 1991. – 13 вересня. – С. 3.

6 вересня 1991 (п'ятниця) – Кишинев. Відбулась консультативна зустріч парламентських делегацій України (голова делегації – Б. Горинь) і Республіки Молдова (голова делегації – В. Недельчук) з питань двосторонніх відносин. Сторони зобов'язались утримуватись від дій, що можуть завдати шкоди державному суверенітету України та Республіки Молдова, домовились продовжити консультації для підготовки і укладення міждержавного договору. – *Голос України*. – 1991. – 10 вересня.

6–8 вересня 1991 (п'ятниця–неділя) – Варшава. Офіційний робочий візит міністра закордонних справ України А. Зленка до Польщі. Проведено переговори з Прем'єр-міністром Польщі Т. Бєлєцьким. Обговорено питання встановлення дипломатичних стосунків, розвитку двостороннього співробітництва. – *Голос України*. – 1991. – 10 вересня.

7 вересня 1991 (субота) – Голова Верховної Ради України Л. Кравчук видав розпорядження «Про порядок передислокації військових формувань, військово-навчальних закладів на території України та за її межами». – *Литвин В. М. Україна: хроніка поступу (1991–2001)*. – К., 2001. – С. 22.

7 вересня 1991 (субота) – 3 нагоди 100-річчя прибуття перших українських поселенців до Канади Л. Кравчука надіслав привітання генерал-губернаторові Канади Р. Гнатишину та Прем'єр-міністрові Канади Б. Малруні. – *Литвин В. М. Україна: хроніка поступу (1991–2001)*. – К., 2001. – С. 22.

7–8 вересня 1991 (суббота–неділя) – У Києві перебував державний міністр, міністр економіки, фінансів та бюджету Франції П. Береговуа. Відбулись розмови з Головою Верховної Ради України Л. Кравчуком і Прем'єр-міністром України В. Фокіним, які ознайомили гостя з політичною і економічною ситуацією в республіці. – *Голос України*. – 1991. – 10 вересня.

9 вересня 1991 (понеділок) – 3 метою захисту споживчого ринку республіки Верховна Рада України прийняла постанову про введення в обіг на території республіки з 1 січня 1992 р. купонів багаторазового використання для розрахунків населення за товари із роздрібною торгівельною мережі. – *Відомості Верховної Ради України*. – 1991. – № 46. – С. 1330.

9 вересня 1991 (понеділок) – Черкаси. Позачергова сесія обласної ради народних депутатів прийняла відставку голови облради і облвиконкому В. Шаповала у зв'язку з неможливістю поєднувати обов'язки народного депутата і голови обласної влади. Новим керівником обласної влади став К. Ястреб. – *Голос України*. – 1991. – 10 вересня.

9 вересня 1991 (понеділок) – Київ. Відбулося урочисте відкриття генерального консульства Канади, на якому була присутня міністр закордонних справ цієї країни Б. МакДугалл. – *Підкова І. Україна 1991–1996: хроніка подій.* – Львів, 2001. – С. 10.

10 вересня 1991 (вівторок) – Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про захист іноземних інвестицій на Україні». – *Відомості Верховної Ради України.* – 1991. – № 46. – С. 1321.

10 вересня 1991 (вівторок) – Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про підприємства, установи та організації союзного підпорядкування, розташовані на території України», відповідно до якого майно та фінансові ресурси зазначених підприємств, установ та організацій є державною власністю України. – *Відомості Верховної Ради України.* – 1991. – № 46. – С. 1319, 1320.

10 вересня 1991 (вівторок) – Розпочалась поїздка Л. Кравчука у Херсонську область. Голова Верховної Ради України побував у селі Чорнобаївка, зустрівся з колективом Херсонського багровняного об'єднання. – *Голос України.* – 1991. – 11, 12 вересня.

12 вересня 1991 (четвер) – Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про правонаступництво України», відповідно до якого найвищим органом влади України стала Верховної Ради України в депутатському складі Верховної Ради УРСР і до ухвалення нової Конституції зберігала чинність Конституція (Основний Закон) УРСР. Кордони УРСР на момент прийняття Декларації про державний суверенітет України (16 липня 1990 р.) визначались державними кордонами України. Україна підтверджувала свої зобов'язання за міжнародними договорами, укладеними УРСР до проголошення незалежності. Громадяни СРСР, які на момент проголошення незалежності України постійно проживали на території України ставали громадянами України. – *Відомості Верховної Ради України.* – 1991. – № 46. – С. 1322.

12 вересня 1991 (четвер) – Верховна Рада України ухвалила постанову «Про порядок тимчасової дії на території України окремих актів законодавства Союзу РСР», за якою до прийняття відповідних актів законодавства України на території республіки застосовувались законодавчі акти СРСР, за умови, що вони не суперечили Конституції і законам України. – *Відомості Верховної Ради України.* – 1991. – № 46. – С. 1326.

12 вересня 1991 (четвер) – Голова Верховної Ради України Л.Кравчук прийняв делегацію на чолі з віце-президентом Комісії Європейських співтовариств із питань зовнішніх зносин Ф. Андрієссеном. – *Литвин В. М. Україна: хроніка поступу (1991–2001).* – К., 2001. – С. 23.

12 вересня 1991 (четвер) – Відбулась зустріч Голови Верховної Ради України Л. Кравчука з директором компаній «Дюпон» і «Сігрэн», президентом Всесвітнього єврейського конгресу Е. Бронфманом. – *Литвин В. М. Україна: хроніка поступу (1991–2001).* – К., 2001. – С. 23.

12 вересня 1991 (четвер) – Донецьк. Відбувся установчий з'їзд Ліберальної партії України, в якому взяли участь 200 делегатів. Організаторами ЛПУ стали промисловці і підприємці переважно східного регіону країни. – *Яблонський В., Латко Я. Сучасні політичні партії.* – К., 1999. – С. 129.

15 вересня 1991 (неділя) – У Києві на Софійському майдані відбулося Всеукраїнське народне віче на підтримку Акта про державну незалежність України. – *Голос України.* – 1991. – 17 вересня.

17 вересня 1991 (вівторок) – Командуючим Чорноморським флотом призначено віце-адмірала І. Касатонова. – *Голос України.* – 1991. – 25 вересня.

17 вересня 1991 (вівторок) – Київ. У конференц-залі готельного комплексу «Русь-Інтурист» пройшов установчий з'їзд Конгресу ділових кіл України. 79 делегатів представляли всі регіони і

форми власності. З'їзд проголосив створення незалежного громадського об'єднання підприємців республіки, до якого увійшли Селянська спілка України, Спілка орендарів і підприємців, ряд асоціацій та представників українського бізнесу. – *Голос України*. – 1991. – 20 вересня.

18 вересня 1991 (середа) – Верховна Рада України постановила до прийняття Конституції України у протокольних заходах використовувати синьо-жовтий прапор. – *Відомості Верховної Ради України*. – 1991. – № 47. – С. 1367.

18 вересня 1991 (середа) – Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про інвестиційну діяльність», який визначив правові, економічні та соціальні умови інвестиційної діяльності на території України і був спрямований на забезпечення рівного захисту прав, інтересів, майна об'єктів інвестиційної діяльності незалежно від форм власності, а також на ефективне інвестування народного господарства України. – *Відомості Верховної Ради України* – 1991. – № 47. – С. 1351–1359.

18 вересня 1991 (середа) – Київ. Відкрився міжнародний симпозиум «Український ринок: шляхи становлення і перспективи». На симпозиум прибуло більше 800 учасників і гостей з країн Європи та Америки, республік колишнього СРСР. – *Голос України*. – 1991. – 19 вересня.

19 вересня 1991 (четвер) – Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про господарські товариства». – *Відомості Верховної Ради України*. – 1991. – № 48. – С. 1403–1424.

19–20 вересня 1991 (четвер, п'ятниця) – Таллін. Відбулось VI засідання Консультативного комітету урядів, в роботі якого взяли участь 13 делегацій з республік СРСР, міст Москви і Санкт-Петербурга. Делегацію України очолював Прем'єр-міністр України В. Фокін. Мета зустрічі – налагодження механізму горизонтальних зв'язків у нових умовах. За підсумками засідання підписано Протокол про наміри учасників таллінського консультативного процесу щодо організації співробітництва в галузі транспорту та зв'язку та інші документи. – *Урядовий кур'єр*. – 1991. – 30–31 вересня (№ 25–26); вересень (№ 27).

20 вересня 1991 (п'ятниця) – Л. Кравчук зустрівся з міністром фінансів США Н. Брейді. – *Литвин В. М. Україна: хроніка поступу (1991–2001)* – К., 2001. – С. 25.

20 вересня 1991 (п'ятниця) – Верховна Рада України створила Службу національної безпеки України. – *Відомості Верховної Ради України*. – 1991. – № 48. – С. 1428, 1429.

21 вересня 1991 (субота) – На XXVII з'їзді ЛКСМУ прийнято рішення про створення Союзу молодіжних організацій України. – *Голос України*. – 1991. – 24 вересня.

22–24 вересня 1991 (неділя–вівторок) – Офіційний візит Л. Кравчука до Канади. Відбулись його зустрічі з Прем'єр-міністром Канади Б. Малруні, лідером опозиції Ж. Кретьєном, генерал-губернатором Канади Р. Гнатишиним, представниками українських організацій Канади. – *Голос України*. – 1991. – 24, 25 вересня.

23 вересня 1991 (понеділок) – До Києва з офіційним візитом прибув міністр фінансів ФРН Т. Вайгель. Відбулась зустріч з Прем'єр-міністром України В. Фокіним. – *Голос України*. – 1991. – 24 вересня.

24–26 серпня 1991 (субота–понеділок) – 56 народних депутатів Верховної Ради України подали заяви на вихід із Комуністичної партії. – *Хроніка опору. Збірка матеріалів*. – К., 1991. – С. 295.

26 вересня 1991 (четвер) – Під час візиту до США відбулась зустріч Голови Верховної Ради України Л. Кравчука з керівником Міжнародного валютного фонду М. Камдесю і Президентом Всесвітнього банку Л. Престоном. – *Голос України*. – 1991. – 1 жовтня.

26 вересня 1991 (четвер) – Встановлено консульські відносини між Україною і Австрійською Республікою. – *Підкова І. Україна 1991–1996: хроніка подій. – Львів, 2001. – С. 13.*

26 вересня 1991 (четвер) – Міністерство юстиції України видало свідоцтво про реєстрацію Партії демократичного відродження України. – *Голос України. – 1991. – 28 вересня.*

Жовтень 1991 року

25 вересня–1 жовтня 1991 (середа–вівторок) – Візит Голови Верховної Ради України до США. У Вашингтоні в Білому Домі відбулась зустріч Л. Кравчука з Президентом США Дж. Бушем. Л. Кравчук проінформував Президента США про становище в Україні, процеси створення самостійної держави, забезпечення демократії, гласності, забезпечення правових гарантій зарубіжним партнерам для інвестицій в економіку республіки. Прийнято рішення продовжити дискусії в конкретних напрямках можливого співробітництва на рівні експертів. Перед Білим Домом збиралось понад 5 тис. демонстрантів – американців українського походження, які вимагали від Президента США визнати Акт державної незалежності України. – *Голос України. – 1991. – 28 вересня, 4 жовтня.*

1 жовтня 1991 (вівторок) – Голова Верховної Ради УРСР Л. Кравчук виступив на 46-ій сесії Генеральної Асамблеї ООН. – *Голос України. – 1991. – 2 жовтня.*

1 жовтня 1991 (вівторок) – Алма-Ата (Казахстан). Комюніке щодо необхідності негайного укладення договору про економічне співтовариство суверенних держав підписали керівники 12 республік колишнього СРСР. Вісім із них – Росія, Україна, Білорусь, Узбекистан, Казахстан, Таджикистан, Киргизія і Туркменія – висловили намір уже до 15 жовтня парафувати текст договору. – *Голос України. – 1991. – 2 жовтня.*

2–3 жовтня 1991 (вівторок–четвер) – Візит до Франції Голови Верховної Ради України Л. Кравчука. Відбулась його зустріч з Президентом Франції Ф. Міттераном. В цей же день Л. Кравчук мав зустрічі з державним міністром, міністром закордонних справ Франції Р. Дюма, головою Національних Зборів Л. Фабіусом. – *Голос України. – 1991. – 5 жовтня.*

2 жовтня 1991 (середа) – Казахстан. В Алма-Ати відбулась зустріч керівників 13 республік (крім представників Литви та Естонії), на якій обговорено пропозиції про створення міжреспубліканської економічної співдружності. У зустрічі взяла участь українська делегація на чолі із заступником Голови Верховної Ради України В. Гриньовим і Прем'єр-міністром В. Фокінім. Підписано спільне Комюніке щодо необхідності укладення договору про економічне співтовариство суверенних держав. – *Підкова І. Україна 1991–1996: хроніка подій. – Львів, 2001. – С. 14.*

4 жовтня 1991 (п'ятниця) – До Києва з нагоди 50-х роковин трагедії у Бабиному Яру прибула делегація США, очолювана відомим бізнесменом і громадським діячем Дж. Бушем (брат 43 Президента США) Відбулась зустріч членів делегації з Головою Верховної Ради України Л. Кравчуком. – *Голос України. – 1991. – 5 жовтня.*

4 жовтня 1991 (п'ятниця) – Париж. Відбулась зустріч міністра закордонних справ України А. Зленка з Генеральним директором ЮНЕСКО Ф. Майором. Обговорено питання розширення співробітництва України з цією міжнародною організацією. – *Голос України. – 1991. – 8 жовтня.*

5 жовтня 1991 (субота) – Відбулась зустріч Голови Верховної Ради України Л. Кравчука з Головою бундестагу ФРН Р. Сюзмут. – *Голос України. – 1991. – 8 жовтня.*

7 жовтня 1991 (понеділок) – Президія Верховної Ради України ухвалила постанову про підпорядкування Україні дислокованих на її території військових частин і підрозділів залізничних

військ СРСР, військ урядового зв'язку КДБ СРСР і Цивільної оборони СРСР. – *Литвин В. М. Україна: хроніка поступу (1991–2001)*. – К., 2001. – С.28.

7 жовтня 1991 (понеділок) – Л. Кравчук прийняв надзвичайного і повноважного посла США в СРСР Р. Страусса. – *Голос України*. – 1991. – 8 жовтня.

7 жовтня 1991 (понеділок) – Л. Кравчук прийняв групу швейцарських бізнесменів у складі президента фонду «Відродження» Б. Гаврилишина і президента фонду «Карл Поппер» К. Болігера. – *Голос України*. – 1991. – 8 жовтня.

8 жовтня 1991 (вівторок) – Верховної Ради України ухвалила Закон України «Про громадянство України». – *Голос України*. – 1991. – 13 листопада.

10 жовтня 1991 (четвер) – Міністерство юстиції України зареєструвало Ліберальну партію України. – *Литвин В. М. Україна: хроніка поступу (1991–2001)*. – К., 2001. – С. 27.

11 жовтня 1991 (п'ятниця) – Верховна Рада України ухвалила Концепцію оборони та будівництва Збройних Сил України і створила Раду оборони України. – *Підкова І. Україна 1991–1996: хроніка подій*. – Львів, 2001. – С. 16

11 жовтня 1991 (п'ятниця) – У Вашингтоні відбулась зустріч міністра закордонних справ України А. Зленка з державним секретарем США Дж. Бейкером. Обговорено, зокрема, питання, пов'язані з ядерними та звичайними озброєннями, розміщеними на території України. – *Голос України*. – 1991. – 15 жовтня.

13 жовтня 1991 (неділя) – Львів. Відбувся установчий з'їзд Соціал-національної партії України. Партія утворилась на базі організацій «Варта Руху», «Українські ветерани Афганістану», Організації української молоді «Спадщина», студентського братства міста Львова. – *Підкова І. Україна 1991–1996: хроніка подій*. – Львів, 2001. – С. 16; *Яблонський В., Латко Я. Сучасні політичні партії*. – К., 1999. – С. 218.

15 жовтня 1991 (вівторок) – Кабінет Міністрів України затвердив мінімальний споживчий бюджет на 1991 рік у розмірі 256 руб. на душу населення. – *Голос України*. – 1991. – 16 жовтня.

17 жовтня 1991 (четвер) – Президія Верховної Ради України прийняла рішення не підписувати Договір про економічну співдружність між республіками колишнього СРСР. – *Підкова І. Україна 1991–1996: хроніка подій*. – Львів, 2001. – С. 17.

17–18 жовтня 1991 (четвер–п'ятниця) – У Києві перебував заступник федерального канцлера, міністр закордонних справ ФРН Г.-Д. Геншер. Мета візиту – участь у відкритті Днів культури Німеччини в Україні. Гість провів переговори з керівництвом України. – *Голос України*. – 1991. – 18, 19 жовтня.

17–23 жовтня 1991 (четвер–середа) – Візит української урядової делегації на чолі з Прем'єр-міністром України В. Фокіним до Бразилії. Члени української делегації мали зустріч з Президентом країни Фернандо Коллор де Мелло, міністром закордонних справ Бразилії Ф. Резаком. – *Голос України*. – 1991. – 19, 22 жовтня.

19 жовтня 1991 (субота) – Вінниця. Відбувся обласний форум інтелігенції, у якому взяли участь 600 делегатів. – *Голос України*. – 1991. – 23 жовтня.

19 жовтня 1991 (субота) – Донецьк. Відбулася установча конференція Демократичної партії комуністів України. – *Підкова І. Україна 1991–1996: хроніка подій*. – Львів, 2001. – С. 17.

19 жовтня 1991 (субота) – Голос України надрукував інтерв'ю з донькою гетьмана П. Скоропадською Оленою, яка вперше приїхала в Україну. – *Голос України*. – 1991. – 19 жовтня.

21 жовтня 1991 (понеділок) – Підписано угоду між Україною та Мальтою про розвиток і зміцнення двосторонніх торговельно-економічних зв'язків. – *Голос України*. – 1991. – 23 жовтня.

21–22 жовтня 1991 (понеділок–вівторок) – В порту Скадовська відбулась нарада керівників 15-ти морських портів України, присвячена питанням роботи в умовах зміни юрисдикції і переходу їх у власність України. Прийнято рішення про найшвидшу реєстрацію портів у Фонді державного майна республіки і створення асоціації морських портів. – *Голос України*. – 1991. – 25 жовтня.

22 жовтня 1991 (вівторок) – Командуючим прикордонними військами України призначено генерал-лейтенанта В. Губенка. – *Відомості Верховної Ради України*. – 1991. – № 52. – С. 1504.

22 жовтня 1991 (вівторок) – Міністерство юстиції України зареєструвало Спілку офіцерів України. – *Підкова І. Україна 1991–1996: хроніка подій*. – Львів, 2001. – С. 18.

22–23 жовтня 1991 (вівторок–середа) – Перебування Голови Верховної Ради України Л. Кравчука у Криму. – *Голос України*. – 1991. – 25 жовтня.

23 жовтня 1991 (середа) – Оприлюднена заява Верховної Ради України, в якій зазначалось, що Україна є правонаступницею СРСР стосовно частки в абсолютній сумі у зовнішньому боргу та активах СРСР, які на неї припадають, та наполягає на розподілі усіх активів і резервів СРСР. – *Підкова І. Україна 1991–1996: хроніка подій*. – Львів, 2001. – С. 18.

23 жовтня 1991 (середа) – Постановою Верховної Ради України міністром фінансів України призначено Г. П'ятаченка. – *Голос України*. – 1991. – 26 жовтня.

23 жовтня 1991 (середа) – Форум інтелігенції Хмельницької області, у якому взяли участь 426 делегатів з 16 міст і районів області, висловився за підтримку Акта проголошення незалежності України на референдумі 1 грудня. – *Голос України*. – 1991. – 25 жовтня.

24 жовтня 1991 (четвер) – У Верховної Ради України з доповіддю «Основні напрямки економічної політики України в умовах незалежності» перед депутатами виступив Прем'єр-міністр України В. Фокін. – *Голос України*. – 1991. – 25 жовтня.

24 жовтня 1991 (четвер) – Верховна Рада України ухвалила заяву про без'ядерний статус України. У заяві зазначено, що розміщення ядерної зброї на території України є тимчасовим явищем, і закладено правові основи та механізми ліквідації ядерної зброї. – *Голос України*. – 1991. – 26 жовтня.

24 жовтня 1991 (четвер) – В газеті «Голос України» опубліковане «Звернення Верховної Ради України до народу», із закликом підтримати на референдумі 1 грудня Акт проголошення незалежності України. – *Голос України*. – 1991. – 24 жовтня.

25 жовтня 1991 (п'ятниця) – Київ. Між Україною та Білорусією підписано договір про принципи торгово-економічного співробітництва між підприємствами і організаціями республік на 1992 р. – *Голос України*. – 1991. – 29 жовтня.

26 жовтня 1991 (субота) – Київ. Відбувся установчий з'їзд Соціалістичної партії України (СПУ). Головою політичної ради партії обрано О. Мороза. – *Голос України*. – 1991. – 30 жовтня.

26 жовтня 1991 (субота) – 26 жовтня 1991 р. в Донецьку відбулася нарада депутатів південних і східних регіонів України за участю представників 10 областей. У зверненні до Верховної Ради України учасники наради запропонували українському парламенту розглянути і реалізувати ряд питань, зокрема, внести положення про федеративний земельний устрій України в концепцію і проект нової Конституції України. – *Голос України*. – 1991. – 30 жовтня

27 жовтня 1991 (неділя) – Запоріжжя. В Палаці культури «Жовтневий» відбулася Рада демократичної інтелігенції Запорізького краю «За незалежність», скликана місцевими осередками Руху, УРП, ДПУ, ПДВУ. – *Голос України*. – 1991. – 30 жовтня.

27 жовтня 1991 (неділя) – Відбувся форум інтелігенції Донеччини, в якому взяло участь близько 300 осіб. Форум прийняв звернення до населення області із закликом підтримати на референдумі 1 грудня Акт проголошення незалежності. – *Голос України*. – 1991. – 2 листопада.

27–28 жовтня 1991 (неділя–понеділок) – Відбувся офіційний візит Голови Верховної Ради України Л. Кравчука в Республіку Узбекистан. У ході візиту укладено Договір про основи міждержавних відносин між Україною і Узбекистаном. – *Голос України*. – 1991. – 29 жовтня.

28–29 жовтня 1991 (понеділок–вівторок) – Київ відвідав президент Баварського ландтагу (земельного парламенту) В. Форндран. Відбулась його зустріч з Л. Кравчуком. – *Голос України*. – 1991. – 29, 30 жовтня.

29 жовтня 1991 (вівторок) – Постановою Верховної Ради України міністром праці України призначено М. Каскевича. Увільнено від обов'язків Міністром фінансів України О. Коваленка, від обов'язків віце-прем'єр-міністра України – О. Масельського. – *Голос України*. – 1991. – 31 жовтня; *Відомості Верховної Ради України*. – 1991. – № 52. – С. 1507.

29 жовтня 1991 (вівторок) – Верховної Ради України прийняла Звернення до Організації Об'єднаних Націй та урядів країн світу про надання допомоги у вирішенні чорнобильської проблеми. – *Відомості Верховної Ради України*. – 1991. – № 52. – С. 1505–1506.

30 жовтня 1991 (середа) – Кривий Ріг (Дніпропетровська область). Л. Кравчук відвідав «Криворіжсталь», коксохімічний завод, Південний гірничо-збагачувальний комбінат, зустрівся з працівниками підприємств. – *Голос України*. – 1991. – 31 жовтня.

30 жовтня 1991 (середа) – Виконком Луцької міської ради прийняв рішення про перейменування вулиць міста. – *Литвин В. М. Україна: хроніка поступу (1991–2001)*. – К., 2001. – С. 29.

30 жовтня 1991 (середа) – В міністерстві закордонних справ України пройшли переговори між міністрами закордонних справ України і Росії А. Зленком та А. Козиревим. Переговори завершилися підписанням Договору про співробітництво між Україною і Росією. – *Голос України*. – 1991. – 31 жовтня.

Кінець жовтня 1991 – У Севастополь з офіційним візитом прибув десантний корабель «Fearless» ВМС Великобританії. Це перший візит англійських військових моряків за повоєнні роки. – *Голос України*. – 1991. – 30 жовтня.

Листопад 1991 року

4 листопада 1991 (понеділок) – Відбулась зустріч першого заступника Голови Верховної Ради України І. Плюща із заступником міністра оборони США Д. Етвудом. Під час розмови головну увагу приділено питанням конверсії в оборонному комплексі. – *Голос України*. – 1991. – 5 листопада.

5 листопада 1991 (вівторок) – Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про пенсійне забезпечення». Закон гарантував всім громадянам України право на матеріальне забезпечення за рахунок суспільних фондів споживання шляхом надання трудових і соціальних пенсій. – *Підкова І. Україна 1991–1996: хроніка подій*. – Львів, 2001. – С. 20.

6 листопада 1991 (середа) – У Москві відбулися переговори між офіційними делегаціями України на чолі з Головою Верховної Ради України Л. Кравчуком і РРФСР на чолі з Президентом Б. Єльциним. За підсумками переговорів підписано спільне комюніке. Прем'єр-міністр України В. Фокін підписав Угоду про принципи торгово-економічних відносин між обома країнами і парафував Договір про економічне співтовариство. – *Голос України*. – 1991. – 7 листопада. Підкова І. *Україна 1991–1996: хроніка подій*. – Львів, 2001. – С.21.

12 листопада 1991 (вівторок) – У Київ прибув новий чотирипалубний теплохід «Тарас Шевченко», збудований у Німеччині на замовлення Головррчфлоту України. – *Голос України*. – 1991. – 14 листопада.

12–13 листопада 1991 (вівторок, середа) – Київ. Відбулися семінари і виставки шістнадцяти провідних шведських промислових і торговельних кампаній, що проводились в рамках Днів Швеції в Україні. – *Литвин В. М. Україна: хроніка поступу (1991–2001)*. – К., 2001. – С. 30.

13 листопада 1991 (середа) – В газеті «Голос України» опубліковано Заяву Народного руху України з приводу парафування 6 листопада 1991 р. міждержавної економічної угоди. Згадане рішення розцінене як «реальна загроза відродженню української держави». – *Голос України*. – 1991. – 13 листопада.

14 листопада 1991 (четвер) – Міністерство юстиції України зареєструвало Українську християнсько-демократичну партію. – *Литвин В. М. Україна: хроніка поступу (1991–2001)*. – К., 2001. – С. 30.

14 листопада 1991 (четвер) – Запоріжжя. Створено обласний центр реабілітації репродуктивної функції сім'ї. – *Литвин В. М. Україна: хроніка поступу (1991–2001)*. – К., 2001. – С. 31.

15 листопада 1991 (п'ятниця) – Міністерство юстиції України зареєструвало Об'єднану соціал-демократичну партію України. – *Яблонський В., Латко Я. Сучасні політичні партії*. – К., 1999. – С. 59.

16–17 листопада 1991 (суббота–неділя) – Одеса. Відбувся Всеукраїнський міжнаціональний конгрес, в якому взяли участь представники близько 90 народів та народностей України (близько 1500 делегатів від 150 національно-культурних товариств, дипломатів, гостей). Учасники заявили про підтримку Акта проголошення незалежності України. Конгрес прийняв резолюцію, в якій визначив головні напрямки роботи національних товариств на шляху консолідації всіх громадян України. Прийнято звернення до всіх націй та національно-етнічних груп України з закликом підтримати на Всеукраїнському референдумі Акт проголошення незалежності України. – *Голос України*. – 1991. – 19 листопада.

18 листопада 1991 (понеділок) – Київ. В громадсько-політичному центрі ім. Леніна відкрилася виставка товарів народного споживання Республіки Корея. – *Голос України*. – 1991. – 19 листопада.

19 листопада 1991 (вівторок) – До Київ для підписання Договору про основи міждержавних відносин між Україною і Азербайджанською Республікою прибула делегація на чолі з Президентом Азербайджану А. Муталібовим. Відбулася зустріч з Головою Верховної Ради України Л. Кравчуком і пройшли переговори між делегаціями. Керівники держав підписали Договір про основи міждержавних відносин між Україною і Азербайджанською Республікою. – *Голос України*. – 1991. – 20 листопада.

19 листопада 1991 (вівторок) – Голова Верховної Ради України Л. Кравчук прийняв італійських бізнесменів: генерального директора Міжнародного торгового центру Італії П. П'яниджані і керуючого міжнародним відділом Банку Популаре ди Бергамо В. Марабіні. – *Голос України*. – 1991. – 21 листопада.

20 листопада 1991 (середа) – Встановлено консульські відносини між Україною і Туреччиною. – *Литвин В. М. Україна: хроніка поступу (1991–2001)*. – К., 2001. – С. 31.

20 листопада 1991 (середа) – Донецьк. Створено першу в Україні інвестиційну компанію «Діком». Основна мета її діяльності – розвиток ринку цінних паперів, сприяння виходу України на світовий фінансовий ринок. – *Литвин В. М. Україна: хроніка поступу (1991–2001)*. – К., 2001. – С. 31.

22 листопада 1991 (п'ятниця) – Президія Верховної Ради України ухвалила заяву «Про Договір про звичайні збройні сили в Європі 1990 р.», у якій задекларувала свою підтримку положень Договору, закликала до його якнайшвидшої ратифікації та імплементації усіма учасниками. – *Підкова І. Україна 1991–1996: хроніка подій*. – Львів, 2001. – С. 23.

22 листопада 1991 (п'ятниця) – У Києві Прем'єр-міністр України В. Фокін і Прем'єр-міністр Республіки Таджикистан І. Х. Хаєєв підписали Договір про принципи співробітництва між урядами обох країн. – *Підкова І. Україна 1991–1996: хроніка подій*. – Львів, 2001. – С. 23.

22 листопада 1991 (п'ятниця) – Конгрес США ухвалив резолюцію, в якій рекомендував Президентові США визнати незалежність України і вжити заходів до встановлення дипломатичних стосунків, якщо референдум 1 грудня підтвердить проголошену українським парламентом незалежність. – *Підкова І. Україна 1991–1996: хроніка подій*. – Львів, 2001. – С. 23.

22 листопада 1991 (п'ятниця) – До Києва з офіційним візитом прибув міністр закордонних справ і зовнішньої торгівлі Австралії Гарет Джон Еванс. Гість мав зустріч з Головою Верховної Ради України П.Кравчуком. – *Голос України*. – 1991. – 23 листопада.

24 листопада 1991 (неділя) – У Донецьку відбувся Конгрес інтелігенції Донбасу, в якому взяли участь понад 600 представників з різних міст області. – *Яблонський В., Латко Я. Сучасні політичні партії*. – К., 1999. – С.31.

25 листопада 1991 (вівторок) – Міністерство юстиції України зареєструвало Соціалістичну партію України. – *Урядовий кур'єр*. – 2004. – 19 лютого.

25–27 листопада 1991 (понеділок–середа) – У Києві проходив з'їзд солдатських матерів України. – *Підкова І. Україна 1991–1996: хроніка подій*. – Львів, 2001. – С. 23.

26 листопада 1991 (четвер) – Перше засідання Конституційної комісії відновило конституційний процес в Україні. – *Підкова І. Україна 1991–1996: хроніка подій*. – Львів, 2001. – С. 24.

27 листопада 1991 (п'ятниця) – До України надійшла гуманітарна допомога (150 тонн ліків і медичного обладнання) з США, призначена для дитячих чорнобильських фондів України та Білорусі. – *Голос України*. – 1991. – 28 листопада.

Листопад 1991 – Відбувся І з'їзд ветеранів війни, праці і Збройних Сил України. Створено Республіканську ветеранську раду на чолі з генералом армії І. Герасимовим – *Голос України*. – 1991. – 21 листопада.

Листопад 1991 – Чорноморське морське пароплавання поповнилось пасажирським судном нової серії – теплоходом «Колумбу-каравела», призначеним для туристичних подорожей у широтах світового океану. Судно збудоване у Фінляндії. – *Голос України*. – 1991. – 16 листопада.

Листопад 1991 – Міністерство юстиції України зареєструвало Об'єднану соціал-демократичну партію України (ОСДПУ). – *Підкова І. Україна 1991–1996: хроніка подій*. – Львів, 2001. – С.24.

Листопад 1991 – Два тижні тривав страйк суддів Івано-Франківська. Причина – незадовільні умови праці, життя. – *Голос України*. – 1991. – 16 листопада.

Листопад 1991 – В Україну почала надходити гуманітарна допомога з Франції – 76 великих вантажівок харчування для хворих дітей і самотніх осіб похилого віку. – *Голос України*. – 1991. – 27 листопада.

Грудень 1991 року

1 грудня 1991 (неділя) – Відбувся Всеукраїнський референдум на підтвердження акту проголошення незалежності України. За підтвердження Акта про незалежність України проголосувало 90,32 % громадян, що брали участь у референдумі. Одночасно відбулися вибори Президента України. Президентом України обрано Л. Кравчука, за якого проголосувало 61,59 % виборців, що взяли участь в голосуванні. – *Литвин В. М. Україна: хроніка поступу (1991–2001)*. – К., 2001. – С. 32.

1 грудня 1991 (неділя) – У Києві відкрито Генеральне консульство Австрійської Республіки. – *Підкова І. Україна 1991–1996: хроніка подій*. – Львів, 2001. – С. 25.

2 грудня 1991 (понеділок) – Незалежність України визнали Канада і Польща. – *Офіційний Інтернет-сайт міністерства закордонних справ України*. – <http://www.mfa.gov.ua>.

2 грудня 1991 (понеділок) – Брюссель. Міністри закордонних справ країн-членів ЄС привітали демократично проведений референдум щодо незалежності України та вибори першого президента незалежної України. Було погоджено відкриття посольства України в Брюсселі, а Європейської Комісії – у Києві. Україна стала правонаступницею Угоди про торгівлю та комерційне і економічне співробітництво, укладеної між СРСР та ЄС у грудні 1989 р. – *Україна і Європа (1990–2000 рр.). Частина 2. Україна в міжнародних відносинах з країнами-членами Європейського Союзу. Анотована історична хроніка*. – Київ, 2001. – С. 73.

2 грудня 1991 (понеділок) – Полк зв'язку 13-ї армії (командир – В. Мартиросян) підняв над своїм розташуванням синьо-жовтий прапор. – *Литвин В. М. Україна: хроніка поступу (1991–2001)*. – К., 2001. – С. 32.

2 грудня 1991 (понеділок) – Кабінет Міністрів України прийняв рішення про створення Українського державного концерну з експлуатації об'єктів атомної енергетики і промисловості. – *Підкова І. Україна 1991–1996: хроніка подій*. – Львів, 2001. – С. 25.

2 грудня 1991 (понеділок) – У Куритибі (Бразилія) відкрито Українсько-бразильський центр розвитку економічних, технологічних та культурних відносин між двома країнами. – *Литвин В. М. Україна: хроніка поступу (1991–2001)*. – К., 2001. – С. 32.

3 грудня 1991 (вівторок) – Незалежність України визнала Угорська Республіка. Встановлено дипломатичні стосунки. Посольство Угорщини у Києві стало першим посольством іноземної держави в Україні. – *Підкова І. Україна 1991–1996: хроніка подій*. – Львів, 2001. – С. 25.

3 грудня 1991 (вівторок) – Відбулась телефонна розмова Голови Верховної Ради України Л. Кравчука з Президентом США Дж. Бушем. – *Голос України*. – 1991. – 4 грудня.

4 грудня 1991 (середа) – Незалежність України визнала Литва і Латвія. Офіційний Інтернет-сайт міністерства закордонних справ України. – <http://www.mfa.gov.ua>

4 грудня 1991 (середа) – Україна разом з іншими державами – республіками колишнього СРСР підписала Договір про правонаступництво щодо державного зовнішнього боргу та активів СРСР. – *Підкова І. Україна 1991–1996: хроніка подій*. – Львів, 2001. – С. 25.

5 грудня 1991 (четвер) – На урочистому засіданні Верховної Ради України Л. Кравчук склав присягу Президента України і виголосив програмові орієнтири своєї політики. Головою Верховної Ради України обраний І. Плющ. Верховна Рада України ухвалила звернення «До парламентів і народів світу», в якому задекларувала основні принципи своєї внутрішньої і зовнішньої політики. – *Голос України*. – 1991. – 7 грудня.

5 грудня 1991 (четвер) – Незалежність України визнали Аргентина, Болгарія, Болівія, Росія і Хорватія. – *Литвин В. М. Україна: хроніка поступу (1991–2001)*. – К., 2001. – С. 34.

6 грудня 1991 (п'ятниця) – Незалежність України визнали Естонія і Куба. – *Литвин В. М. Україна: хроніка поступу (1991–2001)*. – К., 2001. – С. 34.

6 грудня 1991 (п'ятниця) – Верховна Рада України ухвалила Закони України «Про оборону України» (встановлював основи організації оборони України та повноваження державних органів з її забезпечення, обов'язки підприємств, установ, організацій, посадових осіб щодо зміцнення обороноздатності країни), «Про Збройні Сили України» і ухвалила текст нової Військової присяги, яку першим склав міністр оборони К. Морозов. – *Підкова І. Україна 1991–1996: хроніка подій*. – Львів, 2001. – С. 26.

6 грудня 1991 (п'ятниця) – У Києві з коротким офіційним візитом перебував Прем'єр-міністр Угорщини Й. Анталл. Це був перший офіційний візит в Україну після референдуму. Відбулися переговори з Президентом України Л. Кравчуком. Підписано Договір про основи добросусідства і співробітництва між Україною і Угорською Республікою. – *Голос України*. – 1991. – 7 грудня; *Урядовий кур'єр*. – 1991. – грудень (№ 40).

7 грудня 1991 (субота) – Президент України Л. Кравчук прийняв спеціального представника Президента і державного секретаря США Т. Найлса. – *Голос України*. – 1991. – 10 грудня.

7–8 грудня 1991 (суббота–неділя) – У Біловезькій пуші під Брестом відбулась зустріч Президента України Л. Кравчука, Президента Росії Б. Єльцина і Голови Верховної Ради Республіки Беларусь С. Шушкевича. Підписано Угоду про створення Співдружності Незалежних Держав (СНД), яка стала установчим актом з викладом цілей і принципів Співдружності. У спільній заяві глав держав зазначалося, що СНД є відкритим для приєднання всіх держав – членів СРСР, а також інших держав, які поділяють цілі та принципи Угоди. Держави-члени СНД гарантували виконання міжнародних зобов'язань, які випливали з договорів і угод колишнього СРСР, забезпечення єдиного контролю за ядерною зброєю та її нерозповсюдженням. – *Голос України*. – 1991. – 10 грудня.

8 грудня 1991 (неділя) – Прага. На позачерговому засіданні уряду Чехо-Словацької Федеративної Республіки прийнято рішення про визнання незалежності України. – *Литвин В. М. Україна: хроніка поступу (1991–2001)*. – К., 2001. – С. 34.

10 грудня 1991 (вівторок) – Верховна Рада України 288 голосами поіменно ратифікувала (із застереженнями) Угоду про створення Співдружності Незалежних Держав. – *Голос України*. – 1991. – 11 грудня.

10 грудня 1991 (вівторок) – Президент України Л. Кравчук прийняв делегацію Канади на чолі з офіційними представником прем'єр-міністра країни Д. Райтом. – *Голос України*. – 1991. – 11 грудня.

11 грудня 1991 (середа) – Верховна Рада України звернулась до народних депутатів СРСР від України врахувати обставини (результати референдуму, створення СНД, припинення існування СРСР) і не брати участі в роботі Надзвичайного з'їзду народних депутатів СРСР. – *Голос України*. – 1991. – 13 грудня.

12 грудня 1991 (четвер) – Президент України утворив Державний митний комітет України. Головою комітету був призначений О. Коваль. – *Голос України*. – 1991. – 13 грудня.

12 грудня 1991 (четвер) – Президентом України вирішено: з метою забезпечення обороноздатності країни, боєготовності військ, підтримання дисципліни і правопорядку серед особового складу, надання процесу реформування угруповань військ керованого характеру на базі військ Київського, Одеського, Прикарпатського військових округів, сил Чорноморського флоту, інших військових формувань, що дислокуються на території України, крім військ, які входять до складу стратегічних сил стримування, – створити Збройні Сили України. – *Голос України*. – 1991. – 25 грудня.

12 грудня 1991 (четвер) – Відбулась нарада у Президента України Л. Кравчука з командуючими військами округів, флоту та з'єднань, дислокованих на території України. Були обговорені питання будівництва національних Збройних Сил, відповідно до законів. Прийнятих Верховної Ради України. – *Голос України*. – 1991. – 13 грудня.

12 грудня 1991 (четвер) – Президент України Л. Кравчук прийняв на себе обов'язки Головнокомандувача Збройними Силами України. – *Литвин В. М. Україна: хроніка поступу (1991–2001)*. – К., 2001. – С. 35.

12 грудня 1991 (четвер) – Президент України на базі ліквідованих міністерства народної освіти України та міністерства вищої освіти України утворив єдине міністерство освіти України. Міністром освіти України був призначений П.Таланчук. – *Голос України*. – 1991. – 13 грудня.

13 грудня 1991 (п'ятниця) – Указом Президента України утворено Адміністрацію Президента України та визначено її структуру. – *Литвин В. М. Україна: хроніка поступу (1991–2001)*. – К., 2001. – С. 35.

14 грудня 1991 (субота) – У приміщенні Інституту економіки агропромислового виробництва відбувся з'їзд фермерів. Головою Асоціації фермерів України обрано народного депутата України М. Шкарбана. – *Голос України*. – 1991. – 17 грудня.

20 грудня 1991 (п'ятниця) – Україна заперечує перетворення співдружності незалежних держав на державне утворення із своїми органами влади і управління. Україна є і залишається за своїм правовим статусом незалежною державою – суб'єктом міжнародного права. Спори щодо тлумачення і застосування норм Угоди Україна вирішуватиме шляхом переговорів на основі міжнародного права. Україна залишає за собою право припинити свою участь в Угоді або окремих її статтях. Україна гарантує виконання міжнародних зобов'язань, що впливають для неї з договорів колишнього СРСР, відповідно до свого національного законодавства. – *Голос України*. – 1991. – 21 грудня.

26–27 грудня 1991 (четвер, п'ятниця) – 6-а сесія Верховної Ради Кримської АРСР обговорила проект Конституції автономії. – *Голос України*. – 1991. – 28 грудня.

27 грудня 1991 (п'ятниця) – Указом Президента України віце-прем'єр-міністром України призначено О. Слєпїчева. Головою Державного комітету в справах охорони державного кордону України призначено командуючого Прикордонними військами України генерал-лейтенанта В. Губенка – *Голос України*. – 1991. – 27 грудня.

31 грудня 1991 (вівторок) – Міністром торгівлі України призначено В.Тимофєєва. – *Підкова І. Україна 1991–1996: хроніка подій*. – Львів, 2001. – С.32.

26 грудня 1991 (четвер) – Київ. Розпочав роботу перший з'їзд суддів України. – *Голос України*. – 1991. – 27 грудня.

11 грудня 1991 (середа) – Незалежність України визнали Республіка Словенія. Офіційний Інтернет-сайт міністерства закордонних справ України. <http://www.mfa.gov.ua>. – *Голос України*. – 1991. – 25 грудня.

11 грудня 1991 (середа) – Президія Верховної Ради України прийняла рішення визнати державну незалежність Республіки Хорватія та Республіки Словенія і встановити з ними дипломатичні відносини. – *Голос України*. – 1991. – 13 грудня.

11 грудня 1991 (середа) – Прийнято постанову Президії Верховної Ради України «Про встановлення дипломатичних відносини з державами – суб'єктами колишнього СРСР», якою міністерству закордонних справ України доручено звернутись до всіх держав – суб'єктів колишнього СРСР з пропозицією про встановлення з ними дипломатичних відносин у повному обсязі, провести з ними переговори і укласти відповідні угоди. – *Голос України*. – 1991. – 25 грудня.

11 грудня 1991 (середа) – Президент України Л.Кравчук прийняв спеціального представника Президента Італії К. Біжонеро, який передав послання найвищого керівництва Італії з поздоровленнями у зв'язку з обранням його Президентом України та успішними результатами референдуму. – *Голос України*. – 1991. – 13 грудня.

12 грудня 1991 (четвер) – Верховна Ради України ухвалила Закон «Про запобігання захворюванню на СНІД та соціальний захист населення», яким визначався порядок правового регулювання питань, пов'язаних з поширенням цього захворювання відповідно до норм міжнародного права і рекомендацій ВООЗ; «Про альтернативну (невійськову) службу», яким визначались організаційно-правові основи альтернативної служби, виходячи з встановленого державою загального військового обов'язку та гарантії Конституцією України свободи совісті. – *Підкова І. Україна 1991–1996: хроніка подій*. – Львів, 2001. – С. 28.

12 грудня 1991 (четвер) – Президент України Л.Кравчук зустрівся з міністром закордонних справ Литви А. Саударгасом. Україна і Литовська Республіка встановили дипломатичні відносини. Литва стала першою державою з колишніх радянських республік, яка встановила дипломатичні відносини з Україною. – *Голос України*. – 1991. – 13 грудня.

12 грудня 1991 (четвер) – Незалежність України визнала Грузія. – *Литвин В. М. Україна: хроніка поступу (1991–2001)*. – К., 2001. – С. 35.

13 грудня 1991 (п'ятниця) – Софія (Болгарія). Міністр закордонних справ України А. Зленко та міністр закордонних справ Болгарії С. Ганєв підписали протокол про встановлення дипломатичних і консульських відносин між Україною і Болгарією. – *Голос України*. – 1991. – 17 грудня.

16 грудня 1991 (понеділок) – Турецька Республіка визнала незалежність України. – *Литвин В. М. Україна: хроніка поступу (1991–2001)*. – К., 2001. – С. 35.

16 грудня 1991 (понеділок) – Відбулася зустріч Президента України Л. Кравчука з заступником директора Міжнародного валютного фонду Ричардом Д. Ербом. Гість поінформував, що МВФ і його спеціалісти вивчають фінансово-економічну ситуацію в Україні, готові надати консультаційну допомогу в питаннях, пов'язаних із створенням власної кредитно-банківської системи, введенням національної грошової одиниці, формуванням бюджету України, функціонуванням Національного банку України. – *Голос України*. – 1991. – 17 грудня.

17 грудня 1991 (вівторок) – Відбулася зустріч Прем'єр-міністра України В. Фокіна з заступником директора Міжнародного валютного фонду Ричардом Д. Ербом. На зустрічі мова йшла про фінансово економічну ситуацію в Україні і допомогу, яку може надати МВФ. – *Урядовий кур'єр*. – 1991. – грудень.

17 грудня 1991 (вівторок) – В газеті «Голос України» оприлюднена заява Президента України Л. Кравчука у зв'язку з подіями в Молдові (збройним протистоянням між Молдовою

та Придністровською республікою). Президент України звернувся до представників конфліктуючих сторін із закликом припинити кровопролиття, проявити терпимість і розважливність, запевнив, що Україна готова сприяти переговорам з метою досягнення порозуміння, відновлення миру і спокою у суверенній Молдові. – *Голос України*. – 1991. – 17 грудня.

17 грудня 1991 (вівторок) – Президент України Л. Кравчук прийняв надзвичайного і повноважного посла Республіки Індія в СРСР А. С. Гонсалвеса. Посол передав вітання від прем'єр-міністра своєї країни у зв'язку обранням Л. Кравчука Президентом України і успішними підсумками референдуму, а також запрошення відвідати Індію. – *Голос України*. – 1991. – 18 грудня.

18 грудня 1991 (середа) – Незалежність України визнала Вірменія. – *Голос України*. – 1991. – 20 грудня.

18–19 грудня 1991 (середа, четвер) – У Києві з коротким робочим візитом перебував держсекретар США Д. Бейкер. Відбулась розмова з Президентом України Л. Кравчуком. Л. Кравчук повідомив, що Україна звернулась до США з проханням надіслати експертів з питань ядерного роззброєння і скорочення звичайних озброєнь. – *Голос України*. – 1991. – 20 грудня.

18 грудня 1991 (середа) – У пресі повідомлялось, що у Рівному запроваджено нові талони, які давали їх власникам купити на місяць кілограм м'яса та пів-кілограма ковбаси. – *Голос України*. – 1991. – 18 грудня.

19 грудня 1991 (четвер) – Королівство Швеція визнало незалежність України. – *Литвин В. М. Україна: хроніка поступу (1991–2001)*. – К., 2001. – С. 35.

19 грудня 1991 (четвер) – Верховна Рада України ухвалила нову редакцію Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи». – *Відомості Верховної Ради України*. – 1992. – № 13. – С. 376–378.

20 грудня 1991 (п'ятниця) – Незалежність України визнали Киргизька Республіка і Туркменистан. – *Литвин В. М. Україна: хроніка поступу (1991–2001)*. – К., 2001. – С. 36.

20 грудня 1991 (п'ятниця) – Відбулась зустріч Президента України з заступником директора Міжнародного валютного фонду Ричардом Д. Ербом. – *Підкова І. Україна 1991–1996: хроніка подій*. – Львів, 2001. – С. 30.

20 грудня 1991 (п'ятниця) – У Києві з робочим візитом перебував міністр оборони Угорської Республіки Л. Фюр. Відбулися переговори з міністром оборони України К. Морозовим і державним міністром оборонного комплексу і конверсії України В. Антоновим. – *Голос України*. – 1991. – 21 грудня.

20 грудня 1991 (п'ятниця) – Верховна Рада України ухвалила Заяву «З приводу укладення Україною угоди про створення Співдружності Незалежних Держав», в якій зазначалось, що згадана угода ратифікована Верховної Ради України 10 грудня із застереженнями, що зводились до наступних 13-ти пунктів: – *Голос України*. – 1991. – 21 грудня.

20 грудня 1991 (п'ятниця) – Україна прагнучиме набути статусу без'ядерної держави. – *Голос України*. – 1991. – 21 грудня.

20 грудня 1991 (п'ятниця) – Кордон України з Росією та Білорусією визначається двосторонніми договорами 1990 р. і є державним кордоном України, який є недоторканим. – *Голос України*. – 1991. – 21 грудня.

21 грудня 1991 (субота) – Міністр закордонних справ А. Зленко, який перебував у ФРН з робочим візитом, зустрівся з керівником відомства федерального канцлера ФРН Ф. Бодем. – *Голос України*. – 1991. – 25 грудня.

21 грудня 1991 (субота) – Незалежність України визнали Азербайджан, Сьєрра-Леоне. – *Литвин В. М. Україна: хроніка поступу (1991–2001).* – К., 2001. – С. 36.

21 грудня 1991 (субота) – Алма-Ати (Казахстан). На зустрічі керівників 11 колишніх союзних республік підписано Протокол до Угоди про створення СНД, який закріпив утвердження СНД у розширеному складі. Прийнято Декларацію, Рішення Ради Глав держав співдружності і Угоду про конституційні інститути СНД. Керівники Білорусі, Казахстану, Росії та України підписали також Угоду «Про спільні заходи щодо ядерної зброї». – *Голос України.* – 1991. – 24 грудня.

22 грудня 1991 (неділя) – Міністр закордонних справ України А. Зленко зустрівся з міністром закордонних справ ФРН Г.-Д. Геншером. Міністри висловили спільне розуміння необхідності підготовки договору про співробітництво між двома країнами і початку відповідних переговорів. – *Голос України.* – 1991. – 25 грудня.

22 грудня 1991 (неділя) – В Україну з робочим візитом прибула урядова делегація Республіки Грузія на чолі з першим заступником прем'єр-міністра, членом Президентської ради, міністром закордонних справ Грузії М. Оманідзе. – *Голос України.* – 1991. – 21 грудня.

23 грудня 1991 (понеділок) – Незалежність України визнали Казахстан, Ліхтенштейн, Швейцарська Конфедерація і Республіка Коста-Ріка. Встановлено дипломатичні відносини з Казахстаном. Офіційний Інтернет-сайт міністерства закордонних справ України. – <http://www.mfa.gov.ua>.

24 грудня 1991 (вівторок) – Республіка Білорусь визнала державну незалежність і встановила дипломатичні відносини з Україною. Незалежність України визнали Афганістан, Лівія, Монголія, Норвегія. Офіційний Інтернет-сайт міністерства закордонних справ України – <http://www.mfa.gov.ua>.

24 грудня 1991 (вівторок) – В Одесі з'явилась перша приватна клініка «Віртус». Її заснували відомі в місті лікарі – С. Рожков, В. Цепколенко та О. Кузнєцов. – *Голос України.* – 1991. – 24 грудня.

25 грудня 1991 (середа) – Президент США Дж. Буш у своєму зверненні до американського народу заявив, що Сполучені Штати визнають незалежність України і готові негайно встановити з нею дипломатичні відносини. Про визнання незалежності 11 колишніх республік СРСР оголосила також Канада. У заяві Прем'єр-міністра країни Б. Малруні говорилося, що з Україною і Росією дипломатичні відносини буде встановлено негайно. – *Голос України.* – 1991. – 27 грудня.

25 грудня 1991 (середа) – Незалежність України визнали Вірменія, Ізраїль, Іран, Мексика, Таджикистан, Туніс. – *Офіційний Інтернет-сайт міністерства закордонних справ України.* – <http://www.mfa.gov.ua>.

26 грудня 1991 (четвер) – Європейське співтовариство визнало Україну як незалежні держави. Таку заяву від імені ЄС розповсюдило міністерство закордонних справ Нідерландів, які головували в керівних органах ЄС. – *Голос України.* – 1991. – 28 грудня.

26 грудня 1991 (четвер) – Відбулась зустріч міністра закордонних справ України А. Зленка з урядовою делегацією КНР. – *Голос України.* – 1991. – 28 грудня.

26 грудня 1991 (четвер) – Київ. Міністр закордонних справ України А. Зленко і посол Ізраїлю в Москві А. Левін обмінялись нотами про встановлення дипломатичних відносин між двома державами. – *Голос України.* – 1991. – 27 грудня.

26 грудня 1991 (четвер) – Незалежність України визнали Австралійський Союз, Бразилія, Індія, КНДР, Федеративна Республіка Німеччина, Перу, Таїланд, Уругвай. – *Литвин В. М. Україна: хроніка поступу (1991–2001).* – К., 2001. – С. 36.

26 грудня 1991 (четвер) – Встановлено дипломатичні відносини з Австралійським Союзом. – Офіційний Інтернет-сайт міністерства закордонних справ України. – [http:// www.mfa.gov.ua](http://www.mfa.gov.ua).

27 грудня 1991 (п'ятниця) – Указом Президента України «Про соціальний захист населення в умовах лібералізації цін» з 2 січня 1992 року підвищено на 100 % державні тарифні ставки і посадові оклади працівників охорони здоров'я, освіти, культури, науки, правоохоронних органів, судів, органів державної влади і управління та інших установ та організацій, що фінансуються з державного бюджету. З 1 січня підвищено на 100 % державні пенсії та стипендії. Передбачена індексація грошових доходів. – *Голос України*. – 1991. – 31 грудня.

27 грудня 1991 (п'ятниця) – Незалежність України визнали Французька Республіка, Китайська Народна Республіка, Соціалістична Республіка В'єтнам, Алжирська Народна Демократична Республіка, Камбоджа, Республіка Молдова. – *Литвин В. М. Україна: хроніка поступу (1991–2001)*. – К., 2001. – С. 36.

27 грудня 1991 (п'ятниця) – Республіка Білорусь визнала незалежність України. Встановлено дипломатичні відносини на рівні посольств. – *Офіційний Інтернет-сайт міністерства закордонних справ України*. – [http:// www.mfa.gov.ua](http://www.mfa.gov.ua).

27 грудня 1991 (п'ятниця) – Президент України Л. Кравчук прийняв Генерального консула ФРН у Києві Хеннеке фон Бассевітца, який передав особисте послання від Президента ФРН Ріхарда фон Вайцекера. Федеративна Республіка Німеччини визнала Україну як незалежну державу. – *Голос України*. – 1991. – 28 грудня.

27 грудня 1991 (п'ятниця) – Відбулась зустріч Президента України Л. Кравчука з американським бізнесменом Дж. Райтом – організатором створення американсько-української торговельної Ради у місті Бостоні, штат Массачусетс. – *Голос України*. – 1991. – 28 грудня.

28 грудня 1991 (субота) – Незалежність України визнали Італія, Індонезія, Йорданія, Оман, Сирія, Японія. – *Офіційний Інтернет-сайт міністерства закордонних справ України*. – [http:// www.mfa.gov.ua](http://www.mfa.gov.ua).

29 грудня 1991 (неділя) – Незалежність України визнала Народна Республіка Бангладеш. – *Литвин В. М. Україна: хроніка поступу (1991–2001)*. – К., 2001. – С. 36.

30 грудня 1991 (понеділок) – Незалежність України визнали Замбія, Республіка Корея, Ліван, Марокко, Намібія, Фінляндія. – *Офіційний Інтернет-сайт міністерства закордонних справ України*. – [http:// www.mfa.gov.ua](http://www.mfa.gov.ua).

31 грудня 1991 (вівторок) – Незалежність України визнали Королівство Бельгія, Великобританія, Грецька Республіка, Королівство Данія, Ірландська Республіка, Люксембург, Іспанія, Малайзія, Нідерланди, Пакистан. Офіційний Інтернет-сайт міністерства закордонних справ України. [http:// www.mfa.gov.ua](http://www.mfa.gov.ua).; – *Литвин В. М. Україна: хроніка поступу (1991–2001)*. – К., 2001. – С. 37.

Грудень 1991 – За тиждень ціни на харківських ринках зросли вдвічі. Ціна на яловичину 3 грудня зросла з 15 до 50 руб. за кілограм, на свинину – з 20–25 до 50 руб. – *Голос України*. – 1991. – 17 грудня.

Січень 1992 року

1 січня 1992 (середа) – Україна та Ірландська Республіка встановила дипломатичні відносини. – *Україна і Європа (1990–2000 рр.) Ч. 2. Анотована історична хроніка* С. 88.

2 січня 1992 (четвер) – Лаоська Народно-Демократична Республіка, Організація Визволення Палестини, Республіка Джибуті, Республіка Еквадор і Федеративна Демократична Республіка Ефіопія визнали незалежність України. – *Литвин В. М. Україна: хроніка поступу (1991–2001)* С. 39.

3 січня 1992 (п'ятниця) – Розпочалось переведення військ, дислокованих на території України, у підпорядкування Президента та Міністерства оборони України та приведення військовослужбовців до присяги на вірність народові України. – *Урядовий кур'єр*. – 1992. – січень – № 2.

3 січня 1992 (п'ятниця) – Комісія уряду України з оперативного вирішення питань, пов'язаних із введенням в обіг купонів багаторазового використання, затвердила інструкцію «Про порядок видачі населенню купонів багаторазового використання й продажу за них товарів». Нею скасовувалась інструкція від 29 грудня 1991 р. та фіксувалися розміри виплати з розрахунку 50 відсотків від місячної суми доходів після їх оподаткування, не більше 1500 і не менше 400 крб. – *Голос України*. – 1992. – 7 лютого.

8 січня 1992 (середа) – У Києві на установчих зборах було засновано громадське об'єднання «Нова Україна», яке своєю метою визначило вироблення і реалізацію помірно-реформаторської моделі розвитку України. – *Голос України*. – 1992. – 22 січня.

9 січня 1992 (четвер) – Президент України Л. Кравчук видав Указ «Про підвищення мінімального розміру заробітної плати», який встановлював його на рівні 400 крб. на місяць. – *Голос України*. – 1992. – 11 січня.

10 січня 1992 (п'ятниця) – Україна та Велика Британія встановили дипломатичні відносини. – *Україна і Європа (1990–2000 рр.) Ч. 2. Анотована історична хроніка* С. 84.

13 січня 1992 (понеділок) – Україна та Королівство Швеція встановили дипломатичні відносини. – *Україна і Європа (1990–2000 рр.) Ч. 2. Анотована історична хроніка* С. 94.

15 січня 1992 (середа) – Президія Верховної Ради України указом «Про державний гімн України» затвердила музичну редакцію гімну – автор музики М. Вербицький, та запровадила повсюдне його виконання. – *Голос України*. – 1992. – 18 січня.

15 січня 1992 (середа) – Україна та Грецька Республіка встановили дипломатичні відносини. – *Україна і Європа (1990–2000 рр.) Ч. 2. Анотована історична хроніка* С. 86.

16–17 січня 1992 (четвер, п'ятниця) – В Москві відбулася нарада глав держав-учасниць СНД, на якій було створено робочу групу для організаційно-технічної підготовки, проведення засідань цього органу. – *Голос України*. – 1992. – 18 січня.

17 січня 1992 (п'ятниця) – Україна та ФРН встановили дипломатичні відносини. – *Україна і Європа (1990–2000 рр.) Ч. 2. Анотована історична хроніка* С. 92.

21 січня 1992 (вівторок) – Президія Верховної Ради України указом «Про відповідальність за виготовлення з метою збуту та збут підроблених купонів багаторазового використання» установила, що такі дії караються позбавленням волі на термін від трьох до десяти років із конфіскацією майна. – *Голос України*. – 1992. – 23 січня.

22 січня 1992 (середа) – За ініціативою Української республіканської партії, Народного Руху України на майдані святої Софії (нині площа Софійська) у Києві відбулося народне віче, щоб відзначити дві події – День злуки Західної й Східної України й складання воїнами запасу присяги на вірність Україні. – *Голос України*. – 1992. – 21 січня.

22–23 січня 1992 (середа, четвер) – У Києві пройшов Конгрес українців суверенних держав колишнього СРСР. – *Голос України*. – 1992. – 23 січня.

23 січня 1992 (четвер) – Міністр закордонних справ України А. Зленко і тимчасовий повірений у справах США в Україні Д. Гундерсен в Києві обмінялися нотами про встановлення дипломатичних відносин між двома країнами. – *Голос України*. – 1992. – 24 січня.

23 січня 1992 (четвер) – Президент України Л. Кравчук видав указ «Про утворення Українсько-німецького фонду», який передбачив систему заходів щодо відновлення історичної справедливості, правової, політичної, соціальної й культурної реабілітації репресованих німців України. – *Голос України*. – 1992. – 4 лютого.

24 січня 1992 (п'ятниця) – Україна та Австрійська республіка встановила дипломатичні відносини. – *Україна і Європа (1990–2000 рр.) Ч. 2. Анотована історична хроніка С. 82.*

24 січня 1992 (п'ятниця) – Кабінет Міністрів України схвалив програму заходів із проведення комерціалізації державної торгівлі. – *Голос України*. – 1992. – 28 січня.

27 січня 1992 (понеділок) – Україна та Португалія встановила дипломатичні стосунки. – *Україна і Європа (1990–2000 рр.) Ч. 2. Анотована історична хроніка С. 93.*

27 січня 1992 (понеділок) – Кабінет Міністрів України прийняв постанову «Про створення державного патентного відомства». – *Литвин В. М. Україна: хроніка поступу (1991–2001) С. 42.*

28 січня 1992 (вівторок) – Почала роботу п'ята сесія Верховної Ради України 12-го скликання. – *Голос України*. – 1992. – 28 січня.

28 січня 1992 (вівторок) – Верховна Рада України постановою «Про Державний прапор України» затвердила національний прапор: прямокутне полотнище, що складалося з двох рівних за шириною горизонтально розташованих смуг: верхньої – синього кольору, нижньої – жовтого кольору. Співвідношення ширини до довжини – 2:3. – *Голос України*. – 1992. – 30 січня.

28 січня 1992 (вівторок) – Україна та Італійська Республіка встановила дипломатичні стосунки. – *Україна і Європа (1990–2000 рр.) Ч. 2. Анотована історична хроніка С. 89.*

28 січня 1992 (вівторок) – Україна встановила дипломатичні відносини з державою Чилі. Протокол про це був підписаний у Нью-Йорку. – *Голос України*. – 1992. – 30 січня.

28 січня 1992 (вівторок) – У Херсоні відбулася установча конференція Селянської партії України. Головою ради партії обраний С. Довгань. – *Голос України*. – 1992. – 29 січня. *Голос України*. – 1992. – 15 лютого.

29 січня 1992 (середа) – Верховна Рада України обрала першим заступником Голови Верховної Ради В. Дурдинця, увільнивши його від обов'язків голови комісії Верховної Ради з питань оборони і державної безпеки. – *Голос України*. – 1992. – 30 січня.

29 січня 1992 (середа) – Міністерством юстиції України зареєстровано Всеукраїнське товариство «Просвіта» ім. Т. Шевченка. – *Литвин В. М. Україна: хроніка поступу (1991–2001). – К., 2001. – С. 43.*

30 січня 1992 (четвер) – Україна та Іспанська Республіка встановили дипломатичні стосунки. – *Україна і Європа (1990–2000 рр.) Ч. 2. Анотована історична хроніка С. 88.*

30 січня 1992 (четвер) – Президент України Л. Кравчук підписав Закон України «Про форми власності на землю», який встановлював, власність на землю у формах: державна, колективна, приватна, їх рівноправність. – *Голос України*. – 1992. – 15 лютого.

30 січня 1992 (четвер) – Національний банк України встановив курс купона багаторазового використання до іноземних валют: 1 долар США – 16; 1 німецька марка – 10; 1 фунт стерлінгів – 29; 1 французький франк – 3 купони. – *Голос України*. – 1992. – 7 лютого.

31 січня 1992 (п'ятниця) – Президент України Л. Кравчук видав указ «Про заходи щодо стабілізації цін та стримування інфляції», яким вводилось державне регулювання цін і тарифів на продукцію виробничого призначення, товари й послуги, які з 2 січня реалізовувались за вільними цінами. – *Голос України*. – 1992. – 1 лютого.

Лютий 1992 року

3–4 лютого 1992 (понеділок–вівторок) – Президент України Л. Кравчук здійснив офіційний візит до Федеративної Республіки Німеччини. – *Голос України*. – 1992. – 5 лютого.

4 лютого 1992 (вівторок) – У Житомирі відбулась презентація спільного українсько-індійського взуттєвого підприємства «Навамір», створеного з ініціативи житомирського об'єднання «Крок» та ряду індійських фірм потужністю, що дозволила щороку випускати півмільйона пар чоловічого та жіночого взуття за зразками, розробленими індійськими модельєрами. – *Голос України*. – 1992. – 5 лютого.

5 лютого 1992 (середа) – Президент України Л. Кравчук видав Указ «Про утворення Комітету ветеранів війни в Афганістані та воєнних конфліктів в інших зарубіжних країнах». Комітет почав діяти при Президенті України, його головою призначений С. Червонописький. – *Голос України*. – 1992. – 7 лютого.

6 лютого 1992 (четвер) – Верховна Рада України прийняла постанову «Про підсумки роботи делегації Президії Верховної Ради України в Кримській АРСР», якою було започатковано роботу з розмежування повноважень між державними органами України і Кримської АРСР. – *Голос України*. – 1992. – 7 лютого.

6 лютого 1992 (четвер) – Верховна Рада України схвалила «Заяву Верховної Ради України», у якій була дана політична оцінка постанови Верховної Ради Російської Федерації від 23 січня, яка вміщувала доручення комітетам Верховної Ради й Міністерству закордонних справ Російської Федерації розглянути питання про конституційність рішень 1954 року про передачу Кримської області зі складу РРФСР до складу УРСР. Верховна Рада України розцінила такі дії як такі, що можуть дестабілізувати суспільно-політичну ситуацію в Україні й Росії. – *Голос України*. – 1992. – 7 лютого.

6 лютого 1992 (четвер) – Україна встановила дипломатичні стосунки з державою Ватикан. – *Україна і Європа (1990–2000 рр.) Ч. 2. Анотована історична хроніка С. 89.*

6 лютого 1992 (четвер) – У Донецьку розпочав роботу перший в Україні міжнародний валютний банк. Засновниками виступили міжнародна корпорація «АЙОК» (США), комерційний банк (Голландія), металургійний комбінат «Азовсталь», вугільна шахта ім. Засядька. – *Голос України*. – 1992. – 7 лютого.

8–23 лютого 1992 (субота–неділя) – В Альбервілі (Франція) тривали XVI зимові Олімпійські ігри. У складі спільної команди країн СНД у них взяли участь 11 українських спортсменів. – *Голос України*. – 1992. – 8 лютого.

10 лютого 1992 (понеділок) – Федерація футболу України у своєму Зверненні до футболістів, тренерів і спеціалістів футболу незалежних держав Співдружності оголосила про своє звільнення від раніше прийнятих на себе обов'язків, і що вона бере під свою юрисдикцію всіх українських футболістів. – *Спортивна газета*. – 1992. – 11 лютого. – ПАДАЛКА С. С.

10 лютого 1992 (понеділок) – Відбулися організовані Українською фондовою біржею перші в незалежній державі торги цінними паперами. – *Голос України*. – 1992. – 11 лютого.

10–11 лютого 1992 (понеділок, вівторок) – У Києві відбувся другий з'їзд Спілки театральних діячів України. – *Голос України*. – 1992. – 11 лютого.

11 лютого 1992 (вівторок) – Україна встановила дипломатичні стосунки з Федеративною Республікою Бразилія. – *Голос України*. – 1992. – 12 лютого.

11 лютого 1992 (вівторок) – В Києві відбувся III з'їзд фермерів України, який вніс доповнення до статуту та програми Асоціації фермерів, та обрав її головою М. Шкарбана. – *Голос України*. – 1992. – 12 лютого.

12 лютого 1992 (середа) – Україна встановила дипломатичні стосунки з Латвійською Республікою. – *Голос України*. – 1992. – 13 лютого.

12 лютого 1992 (середа) – Україна та Королівство Данія встановили дипломатичні стосунки. – *Україна і Європа (1990–2000 рр.) Ч. 2. Анотована історична хроніка С. 86.*

12 лютого 1992 (середа) – У Міністерстві внутрішніх справ України було підписано першу у його історії міжнародну Угоду про співробітництво з аналогічним відомством Угорської Республіки у питаннях захисту громадської безпеки, боротьби зі злочинністю, попередження міжнародного тероризму тощо. – *Голос України*. – 1992. – 15 лютого.

14 лютого 1992 (п'ятниця) – Україна та Російська Федерація встановила дипломатичні стосунки. – *Україна і Європа (1990–2000 рр.) Ч. 2. Анотована історична хроніка С. 233.*

14 лютого 1992 (п'ятниця) – Президенти України і Російської Федерації Л. Кравчук та Б. Єльцин в Мінську підписали Угоду про стабілізацію господарських зв'язків у 1992 р., у якій йшлося про наміри налагодження торгово-економічних відносин на основі взаємної вигоди. – *Голос України*. – 1992. – 22 лютого.

14 лютого 1992 (п'ятниця) – У Мінську відбулась зустріч глав держав СНД, на якій було підписано два протоколи – про ратифікацію та введення в дію Договору між СРСР і США про скорочення та обмеження стратегічних наступальних озброєнь і Договору про звичайні Збройні Сили в Європі та про підготовку документів про правонаступництво договорів, усієї власності, державних архівів, боргів та активів колишнього Союзу СРСР. Схвалено Декларацію «Про додержання принципів співробітництва в рамках Співдружності Незалежних Держав» та Угоду «Про повернення культурних та історичних цінностей державам їх походження», а також «Про соціальні й правові гарантії військовослужбовців, осіб, звільнених із військової служби та членів їхніх сімей. – *Голос України*. – 1992. – 18 лютого.

14 лютого 1992 (п'ятниця) – Верховна Рада України прийняла Закон України «Про колективне сільськогосподарське підприємництво». Закон визначив правові, економічні, соціальні та організаційні умови діяльності колективного сільськогосподарського підприємництва. – *Голос України*. – 1992. – 20 березня.

16 лютого 1992 (неділя) – Розпочався перший в історії держави незалежний сезон розіграшу Кубка України з футболу. – *Голос України*. – 1992. – 18 лютого. – ПАДАЛКА С. С.

16 лютого 1992 (неділя) – Відкрито пам'ятну дошку громадянам, закатованим у 30-ті роки органами НКВС, яку встановлено на фасаді приміщення Жовтневого палацу у Києві. (нині – Міжнародний центр культури і мистецтв). – *Голос України*. – 1992. – 19 лютого.

17 лютого 1992 (понеділок) – Президент України Л. Кравчук видав Указ «Про посилення економії пально-мастильних матеріалів у народному господарстві України» дія якого спрямовувалась на ліквідацію гострого дефіциту та забезпечення ними потреб господарства та населення. – *Голос України*. – 1992. – 20 лютого.

18 лютого 1992 (вівторок) – У Києві в Маріїнському палаці вперше відбулася церемонія вручення вірчої грамоти Послом іноземної держави в Україні (Надзвичайним і Повноважним Послом Федеративної Республіки Німеччини Хеннеке граф фон Бассевітцет) Президентові України Л. Кравчуку. – *Голос України*. – 1992. – 19 лютого.

18 лютого 1992 (вівторок) – Між Україною й Республікою Хорватія встановлені дипломатичні відносини. – *Голос України*. – 1992. – 20 лютого.

19 лютого 1992 (середа) – Верховна Рада України прийняла постанову «Про Державний герб України», якою затвердила тризуб як малий герб України. – *Голос України*. – 1992. – 21 лютого.

20 лютого 1992 (четвер) – Президент України Л. Кравчук привітав із присвоєнням почесних звань та вручив нагрудні знаки заслуженим працівникам, діячам різних галузей господарства, науки, техніки та охорони здоров'я. Церемонія перша в історії держави. – *Голос України*. – 1992. – 21 лютого.

20 лютого 1992 (четвер) – Верховною Радою України прийнято постанову «Про День незалежності України». Встановлено, що 24 серпня – День незалежності України – відзначається як державне загальнонародне свято. – *Литвин В. М. Україна: хроніка поступу (1991–2001)* С. 46.

20 лютого 1992 (четвер) – Президент України Л. Кравчук виступив на сесії Верховної Ради України з пропозиціями щодо змін у структурі уряду, органів місцевої влади. Зокрема, запропоновано запровадити в областях і районах посаду Представника Президента України. – *Литвин В. М. Україна: хроніка поступу (1991–2001)* С. 46.

21 лютого 1992 (п'ятниця) – Верховна Рада України прийняла Закон «Про оподаткування доходів підприємств і організацій». Закон тлумачив «податок на доходи», «об'єкт оподаткування», передбачав юридичний механізм обчислення податків різних суб'єктів, порядок зарахування платежів до бюджету. – *Голос України*. – 1992. – 18 березня.

21 лютого 1992 (п'ятниця) – Вперше в політичному житті відбулося засідання «круглого столу» за участю Президента України та представників політичних партій, громадських об'єднань, товариств і рухів, який мав за мету виробити конструктивні компромісні рішення розв'язання питань державного життя України. – *Голос України*. – 1992. – 25 лютого.

21 лютого 1992 (п'ятниця) – В урочищі Бабин Яр було встановлено пам'ятний знак – Хрест громадянам, розстріляним німецькими загарбниками під час Великої Вітчизняної війни. – *Голос України*. – 1992. – 25 лютого.

24 лютого 1992 (понеділок) – Україна та Франція встановили дипломатичні відносини. – *Україна і Європа (1990–2000 рр.)* Ч. 2. *Анотована історична хроніка* С. 96.

25 лютого 1992 (вівторок) – Президент України Л. Кравчук видав указ «Про зміни в системі центральних органів державної виконавчої влади України». Створювалось 26 міністерств, вводились додаткові посади – Віце-прем'єр-міністра, Міністра Кабінету Міністрів України. – *Голос України*. – 1992. – 26 лютого.

25 лютого 1992 (вівторок) – Президент України Л. Кравчук видав указ «Про Державну думу України». Держдума створювалася з метою вироблення основних напрямів і принципів діяльності органів державної влади з питань внутрішньої і зовнішньої політики, економічного і соціального розвитку України. – *Урядовий кур'єр*. – 1992. – лютий. – № 9.

26 лютого 1992 (вівторок) – Україна та Фінляндія встановила дипломатичні відносини. – *Україна і Європа (1990–2000 рр.)* Ч. 2. *Анотована історична хроніка* С. 95.

26 лютого 1992 (вівторок) – Сьома сесія Верховної Ради Кримської АРСР, порушуючи Конституцію України, прийняла постанову про нову офіційну назву республіки – Республіка Крим, депутати 102 голосами «за», 16 – «проти», 32 – «утримались» проголосували за вилучення з першої статті проекту Конституції Республіки Крим, яка звучала так: «Республіка Крим є демократичною державою у складі України», слів «у складі України». – *Голос України*. – 1992. – 27 лютого.

26 лютого 1992 (вівторок) – Президент України Л. Кравчук видав указ «Про державні премії України ім. Т. Шевченка 1992 р.» Державні премії України ім. Т. Шевченка присуджувалися: у галузі літератури – Б. Антоновичу-Давиденкові (посмертно), В. Дрозду, І. Калинцю, Т. Мельничуку, П. Мовчану, Р. Лубківському; у галузі журналістики і публіцистики – С. Колеснику; у галузі історії літератури – М. Жулинському; у галузі концертно-виконавчої діяльності – В. Гуцалу; в галузі образотворчого мистецтва – М. Максименку та Г. Синиці. – *Підкова Ігор. Україна 1991–1996: хроніка подій*. – Львів. – 2001. – С. 48.

26 лютого 1992 (вівторок) – У Києві відбувся установчий з'їзд аудиторів України, на якому було створено Спілку аудиторів, схвалено її статут, обрані керівні органи. – *Голос України*. – 1992. – 27 лютого.

28 лютого 1992 (п'ятниця) – Президія Верховної Ради України у заяві-зверненні «До народу і Верховної Ради Криму» закликала депутатів автономної республіки виважено підійти до розробки Конституції і не втягувати народ у вир національних і соціальних потрясінь, виконуючи ідею відокремлення Криму від України. – *Голос України*. – 1992. – 3 березня.

28 лютого – 1 березня 1992 (п'ятниця–неділя) – У Києві відбувся третій Всеукраїнський з'їзд Народного Руху України. Ключовим програмним завданням Рух визначив: перехід від теоретичних до практичних кроків діяльності, з опозиції на конструктивну позицію; зайняття власного місця в процесі будівництва держави. З'їзд відхилив продемонстроване перед делегатами бажання мати політичну підтримку свого курсу з боку Руху. Більшість керівного складу вважала, що співпраця з виконавчою владою скомпрометує та підірве політичний авторитет Руху. – *Голос України*. – 1992. – 29 лютого.

Березень 1992 року

4 березня 1992 (середа) – Верховна Рада України прийняла Закон «Про приватизацію майна державних підприємств». Закон врегулював правові, економічні та організаційні основи приватизації підприємств загальнодержавної, республіканської та комунальної власності з метою створення багатукладної соціально орієнтованої ринкової економіки. – *Голос України*. – 1992. – 6 травня.

5 березня 1992 (четвер) – Верховна Рада України прийняла закон України «Про Представника Президента України». Закон визначив Представника Президента України найвищою посадовою особою державної виконавчої влади – главою місцевої державної адміністрації, його повноваження, взаємостосунки з органами місцевого та регіонального самоврядування, правові, організаційні і фінансові основи діяльності. – *Голос України*. – 1992. – 20 березня.

5 березня 1992 (четвер) – Верховна Рада України прийняла постанову «Про порядок введення в дію Закону України «Про представника Президента України». Закон вводився в дію з 20 березня Встановлювався місячний термін для обрання голови Ради народних депутатів, якщо чинний голова призначався Представником Президента; формування місцевих держадміністрацій проводилось на базі виконавчих комітетів Рад, їх відділів і управлінь, після чого вони ліквідовувались. – *Голос України*. – 1992. – 20 березня.

5 березня 1992 (четвер) – У Харкові створено Академію правових наук України як державну установу. – Литвин В. М. Україна: хроніка поступу (1991–2001) С. 48.

6 березня 1992 (п'ятниця) – Верховна Рада України прийняла Закон України «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)». Закон встановив правовий механізм приватизації цілісних майнових комплексів невеликих державних підприємств шляхом їх відчуження на користь одного покупця одним актом купівлі-продажу. – *Голос України*. – 1992. – 14 квітня.

6 березня 1992 (п'ятниця) – Президент України Л. Кравчук у заяві «До подій навколо Нагірного Карабаху» звернувся із закликом до парламентарів і керівників Азербайджану й Вірменії до всіх, хто здатний вплинути на перебіг подій в регіоні, покласти край кровопролиттю і започаткувати діалог між заінтересованими сторонами. – *Голос України*. – 1992. – 10 березня.

6 березня 1992 (п'ятниця) – Верховна Рада України прийняла заяву з приводу подій у Республіці Молдова, якою підтвердила готовність сприяти ширшому урегулюванню жорстокої конфронтації між Республікою Молдова і Придністров'ям. – *Голос України*. – 1992. – 6 березня.

6 березня 1992 (п'ятниця) – У Чернігові Міністри внутрішніх справ України та Білорусі підписали Угоду про співробітництво міліції обох країн та погодили правові основи боротьби зі злочинністю. – *Голос України*. – 1992. – 7 березня.

9 березня 1992 (понеділок) – У Києві відбулося перше в умовах незалежної держави урочисте спільне засідання Комітету з державних премій України ім. Т. Г. Шевченка і представників творчих спілок та громадськості Києва. – *Голос України*. – 1992. – 10 березня.

9 березня 1992 (понеділок) – У Маріїнському палаці у Києві відбулося урочисте вручення вірчих грамот надзвичайним і повноважним послом Австрії К. Хоугот Президентів України Л. Кравчуку. – *Голос України*. – 1992. – 10 березня.

10 березня 1992 (вівторок) – Україна та Королівство Бельгія встановили дипломатичні відносини. – Україна і Європа (1990–2000 рр.) Ч. 2. Анотована історична хроніка С. 83.

10 березня 1992 (вівторок) – Україна та Молдова встановили дипломатичні відносини. – Україна і Європа (1990–2000 рр.) Ч. 2. Анотована історична хроніка С. 289.

10–11 березня 1992 (вівторок, середа) – 3 ініціативи Української асоціації промисловості, будівництва, транспорту й зв'язку «Україна» відбувся установчий з'їзд промисловців, підприємців, на якому засновано Український союз промисловців і підприємців. Завдання організації – захист інтересів господарських структур. – Ділова Україна. – 1992. – № 10. – березень.

11 березня 1992 (середа) – Президент України Л. Кравчук видав указ «Про органи державної виконавчої влади міста Севастополя». Міські органи державної влади міста підпорядковувалися безпосередньо центральним органам державної виконавчої влади України, встановлювалось, що їх компетенція визначається відповідно до їх статусу державних органів міста республіканського підпорядкування. – *Голос України*. – 1992. – 14 березня.

13 березня 1992 (п'ятниця) – Державна телерадіомовна компанія України почала передавати сигнали перевірки часу (СПЧ). Сигнали київського часу почали лунати на хвилях світового ефіру. – *Урядовий кур'єр*. – 1992. – березень. – № 12.

13 березня 1992 (п'ятниця) – Верховна Рада України прийняла Земельний Кодекс України. – *Голос України*. – 1992. – 5 травня.

13 березня 1992 (п'ятниця) – Верховна Рада України прийняла постанову «Про прискорення земельної реформи та приватизацію землі». Постанова дозволила з 15 травня передачу земель у приватну колективну власність громадян. – *Голос України*. – 1992. – 24 березня.

14 березня 1992 (субота) – Кабінет Міністрів України прийняв постанову «Про фонд депортованих народів Криму». Постанова спрямовувалась на реалізацію державної політики щодо здійснення невідкладних заходів для усунення деформацій і спотворень у сфері національної політики, допущених у 40-х роках, сприяння розв'язанню проблем повернення депортованих народів Криму на свою історичну Батьківщину. – *Урядовий кур'єр*. – 1992. – березень. – № 13.

17 березня 1992 (вівторок) – Президент України Л. Кравчук видав указ «Про заходи щодо охорони державного кордону України з Республікою Молдова». Особовий склад органів внутрішніх справ прикордонних областей України переводився на посилений режим несення служби. – *Голос України*. – 1992. – 20 березня.

17 березня 1992 (вівторок) – Міністерство юстиції України зареєструвало Українське козацтво. – Литвин В. М. Україна: хроніка поступу (1991–2001). – К., 2001. – С. 50.

19 березня 1992 (четвер) – Біля Аскольдової могили студенти київських вузів склали присягу на вірність українському народові. – *Голос України*. – 1992. – 20 березня.

20 березня 1992 (п'ятниця) – В Києві відбулася зустріч держав Співдружності Незалежних Держав. Була схвалена Декларація «Про незастосування сили чи погрози силою у взаємовідносинах між державами-учасницями Співдружності Незалежних держав», Заява «Про обстановку в лівобережних районах Республіки Молдова»; Звернення Глав держав Беларусі, Російської Федерації й України до Організації Об'єднаних Націй про надання допомоги в подоланні наслідків Чорнобильської катастрофи. Рада Глав Держав прийняла рішення про направлення в зону Карабаського конфлікту колективні військові сили для підтримки миру. – *Голос України*. – 1992. – 25 березня.

20 березня 1992 (п'ятниця) – Кабінет Міністрів України прийняв постанову «Про порядок обчислення часу на території України». Впроваджувався час другого часового поясу з переведенням щорічно годинникової стрілки в останню неділю березня о 2 годині на годину вперед і в останню неділю вересня о 3 годині на годину назад. – *Урядовий кур'єр*. – 1992. – березень. – № 13.

25 березня 1992 (середа) – Верховна Рада України прийняла Закон України «Про службу безпеки України». – *Голос України*. – 1992. – 13 травня.

25 березня 1992 (середа) – Верховна Рада України прийняла Закон України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу». Розглаголював правові, організаційні основи військового обов'язку, принципи комплектування Збройних Сил України. – *Голос України*. – 1992. – 12 травня.

25 березня 1992 (середа) – Кабінет Міністрів України прийняв постанову «Про Державну адміністрацію авіаційного транспорту України». – *Урядовий кур'єр*. – 1992. – квітень. – № 14.

25–29 березня 1992 (субота–неділя) – Президент України Л. Кравчук здійснив офіційний візит до Республіки Індія. Був підписаний Договір про дружбу й співробітництво. – *Голос України*. – 1992. – 28 березня.

26 березня 1992 (четвер) – Верховна Рада України прийняла Закон України «Про війська внутрішньої та конвойної охорони». Новий рід військ створювався на базі внутрішніх військ, що входили до системи Міністерства внутрішніх справ України. Призначались для охорони важливих державних об'єктів та конвою. – *Голос України*. – 1992. – 22 квітня.

27 березня 1992 (п'ятниця) – Президія Верховної Ради України прийняла Заяву з приводу збройного конфлікту в Республіці Молдова, у якій підтверджувалась готовність сприяти врегулюванню конфронтації. – *Голос України*. – 1992. – 28 березня.

27–28 березня 1992 (п'ятниця, субота) – У Києві відбувся 2-й з'їзд Спілки українського студентства. – *Голос України*. – 1992. – 30 березня.

28 березня 1992 (субота) – В Алма-Аті відбулась зустріч глав держав Співдружності Незалежних Держав. Укладена Угода про співробітництво комісій і комітетів Верховних Рад (парламентів) держав, підписані протоколи: Про підготовку першого пленарного засідання Міжпарламентської асамблеї держав-учасників та про співробітництво в питаннях грошово-кредитної політики. – *Голос України*. – 1992. – 1 квітня.

28–30 березня 1992 (субота–понеділок) – У Києві в Київському Будинку вчителя відбулася конференція Організації українських націоналістів. – *Голос України*. – 1992. – 31 березня.

Квітень 1992 року

1 квітня 1992 (середа) – Україна та Нідерланди встановили дипломатичні відносини. – *Україна і Європа (1990–2000 рр.) Частина 2. Анотована історична хроніка* – К., 2001. – С. 91.

2 квітня 1992 (четвер) – Президент України Л. Кравчук виступив із Заявою до моряків-чорноморців, робітників і службовців Чорноморського флоту, у якій закликав виявити витримку, розуміння й розважливість заради будівництва суверенної держави, просив підтримати пропозицію української влади щодо створення Військово-морських Сил України. – *Голос України*. – 1992. – 2 квітня.

4–5 квітня 1992 (субота, неділя) – Відбувся III-й з'їзд Спілки офіцерів України. – *Литвин В. М. Україна: хроніка поступу (1991–2001)*. – К., 2001. – С. 54.

5 квітня 1992 (неділя) – Президент України Л. Кравчук видав указ «Про невідкладні заходи з будівництва Збройних Сил України». Пункт 2. указу передбачив створення Військово-морських Сил України на базі сил Чорноморського флоту, дислокованого на території України. – *Голос України*. – 1992. – 8 квітня.

7 квітня 1992 (вівторок) – Президія Верховної Ради України виступила із заявою «Щодо Чорноморського флоту», у якій містилось звернення до населення Криму, військовослужбовців Чорноморського флоту не піддаватись під вплив провокаційних заяв із боку командування Військово-морського флоту СНД та окремих керівників Російської Федерації. – *Голос України*. – 1992. – 7 квітня.

7 квітня 1992 (вівторок) – Президент України Л. Кравчук видав розпорядження: «Про персональний склад колегії з питань правової політики Державної думи України». Головою Комісії був призначений О. Ємець. Складалася з 14 членів; «Про персональний склад колегії з питань гуманітарної політики Державної думи України. Головою колегії призначався М. Жулинський. Складалася з 14 членів; «Про персональний склад колегії з питань науково-технічної політики Державної думи України». Головою Колегії був призначений І. Юхновський. Складалася з 16 членів. – *Голос України*. – 1992. – 10 квітня.

7–8 квітня 1992 (вівторок, середа) – У Києві відбувся I-й з'їзд Спілки художників України, на якому було схвалено статут Спілки. – *Литвин В. М. Україна: хроніка поступу (1991–2001)*. – К., 2001. – С. 56.

8 квітня 1992 (середа) – Верховна Рада України прийняла Постанову «Про стан проведення воєнної політики України та реалізації законодавчих актів із питань військової сфери». Всі військові формування, розташовані на території України, підпорядковувались Головнокомандуючому Збройними Силами України – Президенту України. – *Голос України*. – 1992. – 17 квітня.

9 квітня 1992 (четвер) – Верховна Рада України прийняла постанову «Про додаткові заходи щодо забезпечення набуття Україною без'ядерного статусу». У постанові підтверджувався взятий Україною курс на мирне співробітництво з усім світовим співтовариством, позаблоковість, нейтралітет і дотримання у майбутньому трьох неядерних принципів, призупинялось вивезення з території України тактичної ядерної зброї до розробки й запровадження в дію механізму міжнародного контролю за її зміцненням з участю України. – *Голос України*. – 1992. – 17 квітня.

9 квітня 1992 (четвер) – Верховна Рада України прийняла Закон України «Про пенсійне забезпечення військовослужбовців та осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ». Закон визначив умови, норми й порядок пенсійного забезпечення громадян України – військовослужбовців Збройних Сил. – *Голос України*. – 1992. – 8 травня.

10 квітня 1992 (п'ятниця) – Верховна Рада України прийняла постанову «Про майнові комплекси та фінансові ресурси громадських організацій колишнього Союзу РСР, розташовані на території України». – *Литвин В. М. Україна: хроніка поступу (1991–2001)*. – К., 2001. – С. 56.

10 квітня 1992 (п'ятниця) – Верховна Рада України прийняла Закон України «Про споживчу кооперацію». Закон спрямовувався на відродження й зміцнення демократичних основ споживчої кооперації, захист інтересів її членів, сільського населення як споживачів. – *Голос України*. – 1992. – 9 травня.

14 квітня 1992 (вівторок) – Президент України Л. Кравчук видав Указ «Про Положення про місцеву державну адміністрацію». Регламентувались організаційні, правові основи діяльності. – *Урядовий кур'єр*. – 1992. – травень. – № 18.

14–15 квітня 1992 (вівторок–середа) – У Києві відбулася нарада експертів держав учасниць СНД із питань, пов'язаних із правонаступництвом щодо колишнього Союзу РСР. Обговорювались питання, пов'язані з розподілом між державами належних їм часток у власності колишнього СРСР за рубежем. – *Голос України*. – 1992. – 17 квітня.

18 квітня 1992 (субота) – Президент України Л. Кравчук видав указ «Про комерціалізацію діяльності підприємств і організацій сфери послуг». Підприємствам і організаціям надавалась самостійність та статус юридичної особи. – *Голос України*. – 1992. – 22 квітня.

22 квітня 1992 (середа) – Міністерство закордонних справ України у заяві «Із приводу порушень домовленості про припинення вогню в районі конфлікту в Придністров'ї» звернулось з настійним закликом до протиборствуючих сторін забезпечити повне й безумовне дотримання припинення вогню, застосувати найбільш дієві засоби для недопущення повторення подібних інцидентів, негайного розслідування будь-яких фактів порушення досягнутих домовленостей і найсуворішого покарання винних у цьому осіб. – *Голос України*. – 1992. – 22 квітня.

24 квітня 1992 (п'ятниця) – У Києві в Маріїнському палаці відбулося вручення вірчих грамот Президенту України Л. Кравчуку надзвичайним і повноважним послом Ісламської Республіки Іран Б. Мазахері. – *Голос України*. – 1992. – 25 квітня.

25–26 квітня 1992 (субота, неділя) – Президент України Л. Кравчук здійснив робочий візит до Ісламської Республіки Іран. Керівництвом двох держав було підписано сім найважливіших документів, у яких закладались основи двохстороннього співробітництва у політичній, економічній і соціальній галузях. – *Голос України*. – 1992. – 29 квітня.

27 квітня 1992 (понеділок) – Україна була прийнята членом Міжнародного валютного фонду і Міжнародного банку реконструкції та розвитку. – *Урядовий кур'єр*. – 1992. – травень. – № 18.

29 квітня 1992 (середа) – Верховна Рада України прийняла Закон України «Про статус Автономної Республіки Крим», відповідно до якого республіка одержала широке коло повно-

важень, які дали можливість самостійно вирішувати питання розвитку республіки. – *Голос України*. – 1992. – 7 травня.

30 квітня 1992 (четвер) – Президент України Л. Кравчук видав розпорядження «Про систему електронного грошового обігу в Україні». Воно спрямовувалось на забезпечення кредитно-фінансових операцій, поліпшення системи обігу грошей та захисту економічних інтересів держави. – *Голос України*. – 1992. – 7 травня.

Травень 1992 року

3–4 травня 1992 (неділя–понеділок) – Президент України Л. Кравчук здійснив перший офіційний візит до Турецької Республіки. Керівники двох держав підписали договір про дружбу й добросусідство, протокол про торгово-економічне співробітництво, угоду про встановлення повітряного сполучення. – *Голос України*. – 1992. – 6 травня.

5 травня 1992 (вівторок) – Верховна Рада Республіки Крим прийняла Акт «Про проголошення державної самостійності Республіки Крим». – *Голос України*. – 1992. – 7 травня.

6 травня 1992 (середа) – Верховна Рада Республіки Крим ухвалила Конституцію Республіки Крим, положення якої суперечили Конституції України. – *Литвин В. М. Україна: хроніка поступу (1991–2001)*. – К., 2001. – С. 61.

10 травня 1992 (неділя) – На Лубенському заводі «Агрореммаш» у Полтавській області відбулася презентація нового автомобіля швидкої допомоги «Сула». – *Литвин В. М. Україна: хроніка поступу (1991–2001)*. – К., 2001. – С. 61.

13 травня 1992 (середа) – Верховна Рада України прийняла постанову «Про політичну ситуацію, яка склалась у зв'язку з рішеннями, прийнятими Верховною Радою Республіки Крим 5 травня 1992 року» якою «Акт про проголошення державної самостійності Республіки Крим», постанови «Про Акт про проголошення державної самостійності Республіки Крим» та «Про проведення загальнокримського референдуму», прийняті Верховною Радою Республіки Крим визнавалися такими, що суперечать Конституції України. – *Голос України*. – 1992. – 15 травня.

14 травня 1992 (четвер) – Верховна Рада України прийняла Закон України «Про банкрутство». – *Литвин В. М. Україна: хроніка поступу (1991–2001)*. – К., 2001. – С. 62.

17–18 травня 1992 (неділя, понеділок) – У Києві відбувся перший з'їзд громади литовців України. З'їзд схвалив статут, прийняв рішення про створення філіалів у містах, де компактно проживають литовці. – *Голос України*. – 1992. – 20 травня.

18 травня 1992 (понеділок) – кримські татари України вперше відзначили День національного трауру – пам'ятну дату про їх виселення у 1944 р. з території Криму. – *Голос України*. – 1992. – 19 травня.

25 травня 1992 (понеділок) – Президент України Л.Кравчук видав указ «Про свято День прикордонника». Встановлено, що 4 листопада щорічно це свято відзначається. – *Голос України*. – 1992. – 27 травня.

18–19 травня 1992 (понеділок, вівторок) – Президент України Л. Кравчук здійснив офіційний візит до Республіки Польща. Глави держав підписали Договір про добросусідство, дружні взаємовідносини й співробітництво. – *Голос України*. – 1992. – 20 травня.

18–22 травня 1992 (понеділок–п'ятниця) – В Києві відбувся перший Міжнародний конгрес українських економістів, на якому обговорювались проблеми економічного розвитку України в

умовах незалежності, інтеграції економіки у світове господарство. – *Голос України*. – 1992. – 19 травня.

21 травня 1992 (четвер) – У Києві відбулося перше засідання надзвичайної комісії з проблем екологічного стану річки Дніпро та якості питної води. Комісія своєю головною метою ставила збереження здоров'я людей через поліпшення якості питної води, зменшення забруднення річок та водойм басейну Дніпра, раціональне використання й охорона поверхневих і підземних вод, збереження природних ландшафтів на берегах Дніпра. – *Голос України*. – 1992. – 26 травня.

23 травня 1992 (субота) – Президент України Л. Кравчук видав указ «Про перехід України до загальноприйнятої у міжнародній практиці системи обліку та статистики». Указ передбачив заходи з впровадження національного рахівництва, методів бухгалтерського обліку, єдиної системи класифікації та кодування техніко-економічної інформації з урахуванням міжнародних стандартів і рекомендацій. – *Голос України*. – 1992. – 28 травня.

26 травня 1992 (вівторок) – Президент України Л. Кравчук здійснив офіційний візит до Естонської республіки. Керівники двох держав підписали договір про дружбу та співробітництво та уклали торгово-економічну угоду. – *Голос України*. – 1992. – 27 травня.

Червень 1992 року

2 червня 1992 (вівторок) – Верховна Рада України прийняла постанову «Про постанову Верховної Ради Російської Федерації “Про правову оцінку рішень вищих органів державної влади РРФСР щодо зміни статуту Криму, прийнятий у 1954 році”». У постанові зазначалось, що питання про статус і долю Криму як складової частини України не може бути предметом міждержавних переговорів. – *Голос України*. – 1992. – 5 червня.

3 червня 1992 (вівторок) – Верховна Рада України прийняла Закон України «Про Конституційний суд». – *Литвин В. М. Україна: хроніка поступу (1991–2001)*. – К., 2001. – С. 66.

5 червня 1992 (четвер) – Верховна Рада України внесла зміни до Закону України «Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве й регіональне самоврядування». Розмежовувалось управління комунальною власністю між місцевими Радами і державними адміністраціями. – *Литвин В. М. Україна: хроніка поступу (1991–2001)*. – К., 2001. – С. 66.

6 червня 1992 (субота) – У Тернополі відбувся І-й Всеукраїнський конгрес лемків. – *Литвин В. М. Україна: хроніка поступу (1991–2001)*. – К., 2001. – С. 64.

11–12 червня 1992 (четвер, п'ятниця) – У Києві відбувся 1-й конгрес молодих політиків. – *Голос України*. – 1992. – 12 червня.

15 червня 1992 (понеділок) – Президія Верховної Ради України прийняла рішення про внесення на розгляд Верховної Ради нової Конституції України. – *Литвин В. М. Україна: хроніка поступу (1991–2001)*. – К., 2001. – С. 68.

15 червня 1992 (понеділок) – Президент України видав указ «Про клятву лікаря». Указом затверджувався текст клятви та визначалось, хто і коли її дає. – *Голос України*. – 1992. – 19 червня.

16 червня 1992 (вівторок) – Верховною Радою України прийнято Закон України «Про об'єднання громадян». – *Литвин В. М. Україна: хроніка поступу (1991–2001)*. – К., 2001. – С. 64.

16–17 червня 1992 (вівторок, середа) – Президент України Л. Кравчук здійснив офіційний візит до Франції. Глави двох держав підписали договір про взаєморозуміння й співробітництво, угоду про створення Центру міжнародної торгівлі України у Франції. Україна підписала Паризьку хартію для нової Європи. – *Голос України*. – 1992. – 16 червня.

20 червня 1992 (субота) – Відбувся установчий з'їзд Християнсько-демократичної партії України. – *Яблонський В. М. Сучасні політичні партії України: Довідник*. – К., 1996 – С. 124.

21–22 червня 1992 (неділя, понеділок) – У Києві відбулося засідання Всесвітнього економічного форуму. – *Литвин В. М. Україна: хроніка поступу (1991–2001)*. – К., 2001. – С. 69.

21–22 червня 1992 (неділя, понеділок) – У Києві відбулося засідання Всесвітнього економічного форуму. – *Литвин В. М. Україна: хроніка поступу (1991–2001)*. – К., 2001. – С. 69.

23 червня 1992 (вівторок) – У Києві відбулося спільне засідання Президій Верховних Рад України та Республіки Крим, в якому взяли участь робочі групи парламентарів, народні депутати. На ньому були узгоджені положення проекту Закону України «Про розмежування повноважень між органами державної влади України та Республіки Крим». – *Голос України*. – 1992. – 25 червня.

23 червня 1992 (вівторок) – У Дагомисі відбулися російсько-українські переговори. Укладена Угода «Про подальший розвиток міждержавних відносин». Дві держави домовились про початок спільної роботи з розробки і наступного укладання повномасштабного політичного договору. – *Голос України*. – 1992. – 25 червня.

23 червня 1992 (вівторок) – Верховна Рада України прийняла Закон України «Про національні меншини в Україні». – *Відомості Верховної Ради України*. – 1992. – № 36. – 8 вересня.

25 червня 1992 (четвер) – У Стамбулі відбувся міжнародний форум щодо створення Чорноморської зони співробітництва. Була підписана Декларація про Чорноморське економічне співробітництво. – *Голос України*. – 1992. – 27 червня.

27 червня 1992 (субота) – Відбувся установчий з'їзд Української національної консервативної партії. – *Яблонський В. М. Сучасні політичні партії України: Довідник*. – К., 1996. – С. 134.

Липень 1992 року

1 липня 1992 (середа) – Верховна Рада України винесла на всенародне обговорення проект Конституції України. – *Урядовий кур'єр*. – 1992. – 24 липня.

1 липня 1992 (середа) – Президент України Л. Кравчук видав указ «Про Раду національної безпеки України». Орган створювався з метою формування й реалізації державної політики у сфері захисту та забезпечення національних інтересів України. – *Голос України*. – 1992. – 9 липня.

2–5 липня 1992 (четвер–неділя) – Делегація Верховної Ради України на чолі з І. Плющем здійснила візит до Угорщини. Обговорено питання налагодження міжпарламентських зв'язків у широкому контексті співробітництва двох країн. – *Україна і Європа (1990–2000 рр.). Частина I Анотована історична хроніка* – К., 2001. – С. 262.

3 липня 1992 (п'ятниця) – Верховна Рада України прийняла постанову «Про участь батальйону Збройних сил України в миротворчих силах ООН у зонах конфліктів на території колишньої Югославії». – *Литвин В. М. Україна: хроніка поступу (1991–2001)*, – К., 2001. – С. 72.

3 липня 1992 (п'ятниця) – Верховна Рада України прийняла Закон України «Про плату за землю». Закон визначив, що використання землі в Україні є платним, плата справляється у

вигляді земельного податку чи орендної плати. Ця дія запроваджується з метою раціонального використання й охорони земель. – *Голос України*. – 1992. – 23 липня.

3 липня 1992 (п'ятниця) – Президент України Л. Кравчук видав розпорядження «Про участь України у вивченні Антарктиди». – *Голос України*. – 1992. – 9 липня.

4 липня 1992 (субота) – Рада оборони України схвалила Воєнну доктрину України. – *Литвин В. М. Україна: хроніка поступу (1991–2001)*, – К., 2001. – С. 72.

4 липня 1992 (субота) – Кабінет Міністрів України прийняв постанову «Про сприяння розвитку молодіжного житлового будівництва». У складі Асоціації молодіжних житлових комплексів України створювався фонд сприяння молодіжному житловому будівництву. – *Урядовий кур'єр*. – 1992. – 17 липня.

6 липня 1992 (понеділок) – Президент України Л. Кравчук взяв участь у зустрічі Глав держав СНД у Москві. Прийнято рішення розпочати переговори з метою вивільнення від ядерної зброї Білорусі, Казахстану та України. – *Голос України*. – 1992. – 11 липня.

7 липня 1992 (вівторок) – Верховна Рада України прийняла постанову «Про Державну програму приватизації майна державних підприємств». – *Голос України*. – 1992. – 1 серпня.

7–8 липня 1992 (вівторок–середа) – Президент України Л. Кравчук здійснив офіційний візит до королівства Бельгія. Однією з центральних подій візиту було відвідання штаб-квартири НАТО, де обговорювались перспективи розвитку партнерських стосунків України з Альянсом. – *Голос України*. – 1992. – 10 липня.

9 липня 1992 (четвер) – У передмісті Києва – селищі Пуща-Водиця – відбулася презентація Міжнародного конкурсу проектів і технічних рішень перетворення об'єкта «Укриття» Чорнобильської АЕС в екологічно безпечну систему. – *Голос України*. – 1992. – 11 липня.

14 липня 1992 (середа) – Кабінет Міністрів України прийняв постанову «Про заходи у зв'язку з виведенням Чорнобильської АЕС з експлуатації». – *Урядовий кур'єр*. – 1992. – 17 липня.

14 липня 1992 (вівторок) – Президент України Л. Кравчук видав указ «Про членство України в Європейському банку реконструкції та розвитку». Указ установлював, що Україна приєднується до Угоди про заснування цієї установи. – *Урядовий кур'єр*. – 1992. – 17 липня, № 29.

17 липня 1992 (п'ятниця) – Міністерство юстиції України зареєструвало Ліберально-демократичну партію України. – *Яблонський В. М. Сучасні політичні партії України: Довідник*. – К., 1996. – С. 75.

21 липня 1992 (вівторок) – Загострилась ситуація на Чорноморському флоті у зв'язку з протиправними діями командування флоту щодо громадян України, які проходили службу. Сторожовий корабель Чорноморського флоту СКР–112 згідно з рішенням екіпажу (командир С. Нестеренко) перейшов із Кримської військово-морської бази в Донузлаві в порт Одеса, де дислокувались кораблі ВМС України. – *Голос України*. – 1992. – 24 липня.

25–26 липня 1992 (суббота–неділя) – У Сімферополі проходив II з'їзд Організації кримсько-татарського національного руху. Обрано Центральну Раду Організації (очолив – Р. Чубаров). – *Голос України*. – 1992. – 29 липня.

28 липня 1992 (вівторок) – Кабінет Міністрів України прийняв постанову «Про розвиток житлового будівництва та поліпшення соціально-демографічної ситуації на селі». Для індивідуальних сільських забудовників надавався довгостроковий кредит до 600 мінімальних розмірів заробітної плати із ставкою в розмірі середньої ставки по вкладах населення в установах Ощадного банку України. – *Урядовий кур'єр*. – 1992. – 7 серпня.

ПЕРЕЛІК найважливіших актів Верховної Ради України*

Вересень 1991 – липень 1992

У сфері конституційного, державного будівництва

Звернення від 04.09.1991 № 1481-ХІІ

До народних депутатів СРСР від України

Закон від 12.09.1991 № 1543-ХІІ

Про правонаступництво України

Постанова від 12.09.1991 № 1545-ХІІ

Про порядок тимчасової дії на території України окремих актів законодавства Союзу РСР

Постанова від 12.09.1991 № 1547-ХІІ

Про визначення участі представників України в роботі міжреспубліканських структур

Закон від 17.09.1991 № 1554-ХІІ

Про внесення змін і доповнень до Конституції (Основного Закону) Української РСР

* До цього переліку актів Верховної Ради України вибірку (з числа прийнятих у період після прийняття Акта проголошення незалежності України до липня 1992 р.) здійснено Редакційною радою Асоціації з точки зору, перш за все, їх важливості для законодавчого забезпечення статусу України як незалежної держави, реалізації системи першочергових заходів правового, політичного та соціально-економічного розвитку нової країни.

Усього за цей період прийнято:

115 законів, в т. ч. – 7 законів з питання внесення змін до Конституції України, 45 законів про внесення змін до чинних законів;

328 постанов, в т. ч. – 16 постанов з питань організації діяльності ВР, 124 постанови з питань законотворчого процесу, 77 постанов з питань формування та організації діяльності органів виконавчої та судової влади, 22 постанови з питань адміністративно-територіального устрою, а також 95 постанов з питань державного будівництва та найважливіших соціально-економічних проблем.

Закон від 08.10.1991 № 1636-ХІІ

Про громадянство України

Постанова від 11.10.1991 № 1661-ХІІ

Про форму бюлетеня для голосування на всеукраїнському референдумі

Постанова, Звернення від 11.10.1991 № 1660-ХІІ

Про проведення всеукраїнського референдуму в питанні про проголошення незалежності України

Декларація від 01.11.1991 № 1771-ХІІ

Декларація прав національностей України

Постанова від 05.12.1991 № 1930-ХІІ

Про Голову Верховної Ради України

Постанова від 06.12.1991 № 1938-ХІІ

Про Постанову Верховної Ради Української РСР від 27 червня 1991 року «Про проект Договору про Союз Суверенних Держав, представлений Президентом СРСР»

Звернення від 11.12.1991 № 1965-ХІІ

Звернення Верховної Ради України до народних депутатів СРСР від України

Постанова від 28.01.1992 № 2067-ХІІ

Про Державний прапор України

Закон від 14.02.1992 № 2113-ХІІ

Про внесення змін і доповнень до Конституції (Основного Закону) України

Постанова від 19.02.1992 № 2137-ХІІ

Про Державний герб України

Закон від 05.03.1992 № 2167-ХІІ

Про Представника Президента України

Закон від 29.04.1992 № 2299-ХІІ

Про статус автономної Республіки Крим. Про розмежування повноважень між органами державної влади України і Республіки Крим

Постанова від 13.05.1992 № 2333-ХІІ

Про політичну ситуацію, яка склалася у зв'язку з рішеннями, прийнятими Верховною Радою Республіки Крим 5 травня 1992 року

Закон від 03.06.1992 № 2401а-ХІІ

Про зміну частини першої статті 112 Конституції (Основного Закону) України

Закон від 03.06.1992 № 2400-ХІІ

Про Конституційний Суд України

Закон від 17.06.1992 № 2462-ХІІ

Про внесення змін до статті 149 Конституції (Основного Закону) України

Закон від 17.06.1992 № 2463-ХІІ

Про внесення змін до статті 152 Конституції (Основного Закону) України

Закон від 19.06.1992 № 2480-ХІІ

Про внесення змін і доповнень до Конституції (Основного Закону) України

Постанова від 01.07.1992 № 2525-ХІІ

Про проект нової Конституції України

Постанова від 01.07.1992 № 2529-ХІІ

Про Голову Конституційного Суду України

У сфері міжнародних відносин

Заява від 23.10.1991 № 1693-ХІІ

Про основні принципи правонаступництва України стосовно зовнішнього боргу та активів Союзу РСР

Заява від 24.10.1991 № 1697-ХІІ

Про без'ядерний статус України

Постанова від 25.10.1991 № 1702-ХІІ

Про участь України в представницьких органах Союзу РСР перехідного періоду

Звернення від 05.12.1991 № 1927-ХІІ

До парламентів і народів світу

Закон від 10.12.1991 № 1953-ХІІ

Про дію міжнародних договорів на території України

Постанова від 10.12.1991 № 1958-ХІІ

Про ратифікацію Угоди про створення Співдружності Незалежних Держав

Постанова від 10.12.1991 № 1959-ХІІ

Про ратифікацію Договору «Про основи міждержавних відносин України і Республіки Узбекистан»

Заява від 20.12.1991 № 2003-ХІІ

Заява Верховної Ради України з приводу укладення Україною Угоди про співдружність незалежних держав

Заява від 06.02.1992 № 2102-ХІІ

Про звернення Верховної Ради Російської Федерації до Верховної Ради України з питання про конституційність рішень 1954 року відносно Кримської області

Заява від 06.03.1992 № 2181-ХІІ

Заява Верховної Ради України з приводу подій у Республіці Молдова

Постанова від 09.04.1992 № 264-ХІІ

Про додаткові заходи щодо забезпечення набуття Україною без'ядерного статусу

Заява від 10.04.1992 № 2267-ХІІ

Заява Верховної Ради України з приводу загострення відносин між Україною та Росією в питанні розділу Чорноморського флоту

Постанова від 02.06.1992 № 2397-ХІІ

Про Постанову Верховної Ради Російської Федерації «Про правову оцінку рішень вищих органів державної влади РРФСР щодо зміни статусу Криму, прийнятих у 1954 році»

Постанова від 03.06.1992 № 2399-ХІІ

Про Заяву Верховної Ради України стосовно рішень Верховної Ради Росії з питання про Крим

Закон від 03.06.1992 № 2402-ХІІ

Про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій

Постанова, Звернення від 03.06.1992 № 2403-ХІІ

Про Звернення Верховної Ради України до Північно-Атлантичної Асамблеї (НАА)

Постанова від 18.06.1992 № 2474-ХІІ

Про ратифікацію Угоди про торговельні відносини між Україною і Сполученими Штатами Америки

Постанова від 19.06.1992 № 2479-ХІІ

Про приєднання України до Конвенції про створення Ради Митного Співробітництва 1950 року

Постанова від 01.07.1992 № 2526-ХІІ

Про ратифікацію Договору про звичайні збройні сили в Європі та Угоди про принципи і порядок його виконання

Постанова від 01.07.1992 № 2527-ХІІ

Про ратифікацію Договору про основи добросусідства та співробітництва між Україною і Угорською Республікою

Постанова від 01.07.1992 № 2528-ХІІ

Про ратифікацію Договору про дружбу і співробітництво між Україною і Республікою Індія

Постанова від 03.07.1992 № 2538-ХІІ

Про участь батальйону Збройних Сил України в Миротворчих Силах Організації Об'єднаних Націй у зонах конфліктів на території колишньої Югославії

Заява від 07.07.1992 № 2550-ХІІ

Про події у районі збройного конфлікту в лівобережних районах Республіки Молдова

У сфері національної безпеки та оборони

Постанова від 03.09.1991 № 1473-ХІІ

Про Міністра оборони України

Постанова від 11.10.1991 № 1658-ХІІ

Про утворення Ради оборони України

Постанова від 20.09.1991 № 1581-ХІІ

Про створення Служби національної безпеки України

Постанова від 20.09.1991 № 1582-ХІІ

Про тимчасове покладення обов'язків Голови Служби національної безпеки України на тов. Голушка М. М.

Постанова, Концепція від 11.10.1991 № 1659-ХІІ

Про Концепцію оборони та будівництва Збройних Сил України

Постанова від 22.10.1991 № 1687-ХІІ

Про командуючого прикордонними військами України

Постанова від 22.10.1991 № 1684-ХІІ

Про командуючого Республіканською гвардією України

Закон від 04.11.1991 № 1774-ХІІ

Про Національну гвардію України

Постанова від 04.11.1991 № 1776-ХІІ

Про порядок комплектування, військового, матеріально-технічного і фінансового забезпечення Національної гвардії України

Закон від 04.11.1991 № 1777-ХІІ

Про державний кордон України

Закон від 04.11.1991 № 1779-ХІІ

Про Прикордонні війська України

Постанова від 04.11.1991 № 1781-ХІІ

Про порядок комплектування, військового, матеріально-технічного і фінансового забезпечення Прикордонних військ України

Закон від 06.12.1991 № 1932-ХІІ

Про оборону України

Закон від 06.12.1991 № 1934-ХІІ

Про Збройні Сили України

Постанова від 06.12.1991 № 1936-ХІІ

Про текст Військової присяги

Закон від 12.12.1991 № 1975-ХІІ

Про альтернативну (невійськову) службу

Постанова від 31.01.1992 № 2085-ХІІ

Про загальний військовий обов'язок і військову службу

Постанова від 14.02.1992 № 2119-ХІІ

При чисельність Прикордонних військ України

Закон від 25.03.1992 № 2229-ХІІ

Про Службу безпеки України

Постанова від 25.03.1992 № 2231-ХІІ

Про порядок комплектування, матеріально-технічного, військового та фінансового забезпечення Служби безпеки України

Закон від 25.03.1992 № 2232-ХІІ

Про військовий обов'язок і військову службу

Закон від 26.03.1992 № 2235-ХІІ

Про внутрішні війська Міністерства внутрішніх справ України [Про війська внутрішньої та конвойної охорони]

Постанова від 08.04.1992 № 2257-ХІІ

Про стан проведення воєнної політики України та реалізації законодавчих актів з питань військової сфери

У сфері судоустрою та правоохоронної діяльності

Постанова від 04.09.1991 № 1478-ХІІ

Про припинення повноважень Прокурора Української РСР і колегії Прокуратури Української РСР

Постанова від 04.09.1991 № 1478а-ХІІ

Про призначення Генерального прокурора України

Закон від 18.09.1991 № 1564-ХІІ

Про відповідальність за створення не передбачених законодавством військових або інших збройних формувань чи груп

Закон від 11.10.1991 № 1649-ХІІ

Про відповідальність за діяльність, спрямовану на порушення територіальної цілості України

Закон від 05.11.1991 № 1789-ХІІ

Про прокуратуру

Постанова, Статут від 06.11.1991 № 1796-ХІІ

Про затвердження Дисциплінарного статуту прокуратури України

Постанова від 06.11.1991 № 1797-ХІІ

Про затвердження структури Генеральної прокуратури України

Закон від 06.11.1991 № 1798-ХІІ

Господарський процесуальний кодекс України

Постанова від 30.01.1992 № 2076-ХІІ

Про підпорядкування військових прокуратур

Постанова від 05.02.1992 № 2095-ХІІ

Про затвердження колегії Генеральної прокуратури України

Закон від 18.02.1992 № 2135-ХІІ

Про оперативно-розшукову діяльність

Постанова від 28.04.1992 № 2296-ХІІ

Про Концепцію судово-правової реформи в Україні

У сфері економіки

Закон від 10.09.1991 № 1540-ХІІ

Про підприємства, установи та організації союзного підпорядкування, розташовані на території України

Закон від 10.09.1991 № 1540а-ХІІ

Про захист іноземних інвестицій на Україні

Закон від 18.09.1991 № 1560-ХІІ

Про інвестиційну діяльність

Закон від 18.09.1991 № 1562-ХІІ

Про джерела фінансування дорожнього господарства України

Постанова від 18.09.1991 № 1566а-ХІІ

Про забезпечення народного господарства і населення республіки паливом і електроенергією в осінньо-зимовий період 1991/92 року

Закон від 19.09.1991 № 1576-ХІІ

Про господарські товариства

Постанова від 10.10.1991 № 1646-ХІІ

Про розмір і джерела формування статутного фонду Національного банку України

Постанова від 25.10.1991

Основні напрями економічної політики України в умовах незалежності

Закон від 10.12.1991 № 1956-ХІІ

Про товарну біржу

Закон від 11.12.1991 № 1963-ХІІ

Про податок з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів

Закон від 12.12.1991 № 1970-ХІІ

Митний кодекс України

Закон від 18.12.1991 № 1994-ХІІ

Про державне мито

Закон від 18.12.1991 № 1996-ХІІ

Про акцизний збір

Закон від 20.12.1991 № 2007-ХІІ

Про податок на добавлену вартість

Постанова від 05.02.1992 № 2101-ХІІ

Про формування валютних фондів України у 1992 році

Закон від 05.02.1992 № 2097-ХІІ

Про Єдиний митний тариф

Постанова від 14.02.1992 № 2116-ХІІ

Про управління майном підприємств, установ та організацій, що є у загальнодержавній власності

Закон від 18.02.1992 № 2132-ХІІ

Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності

Закон від 21.02.1992 № 2146-ХІІ

Про оподаткування доходів підприємств і організацій

Закон від 04.03.1992 № 2163-ХІІ

Про приватизацію державного майна

Закон від 06.03.1992 № 2171-ХІІ

Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)

Закон від 06.03.1992 № 2173-ХІІ

Про приватизаційні папери

Закон від 13.03.1992 № 2198-ХІІ

Про іноземні інвестиції

Постанова від 24.03.1992 № 2226-ХІІ

Про Основи національної економічної політики України

Постанова від 24.03.1992 № 2227-ХІІ

Про роботу Національного банку України

Постанова від 09.04.1992 № 2259-ХІІ

Про надання дозволу Національному банку України на кредитну емісію

Закон від 10.04.1992 № 2265-ХІІ

Про споживчу кооперацію

Постанова від 10.04.1992 № 2268-ХІІ

Про майнові комплекси та фінансові ресурси громадських організацій колишнього Союзу РСР, розташовані на території України

Закон від 10.04.1992 № 2269-ХІІ

Про оренду майна державних підприємств і організацій

Постанова від 29.04.1992 № 2302-ХІІ

Про регулювання фондів оплати праці

Постанова від 12.05.1992 № 2330-ХІІ

Про порядок проведення бартерних операцій у 1992 році у галузі зовнішньоекономічної діяльності

Постанова, Перелік від 12.05.1992 № 2332-ХІІ

Про перелік товарів, щодо експорту яких встановлюється режим ліцензування і квотування на 1992 рік

Закон від 14.05.1992 № 2343-ХІІ

Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом

Постанова від 14.05.1992 № 2335-ХІІ

Про надання дозволу Національному банку України на кредитну емісію

Постанова від 15.05.1992 № 2349-ХІІ

Про кредитну емісію на період до індексації оборотних коштів державних підприємств і організацій

Постанова від 02.06.1992 № 2396-ХІІ

Про заходи щодо подолання платіжної кризи підприємств і організацій України

Закон від 19.06.1992 № 2482-ХІІ

Про приватизацію державного житлового фонду

Постанова від 07.07.1992 № 2545-ХІІ

Про Державну програму приватизації майна державних підприємств

Постанова від 07.07.1992 № 2558-ХІІ

Про Тимчасове положення про Фонд державного майна України

У сфері соціального захисту населення та екології

Постанова від 29.10.1991 № 1726-ХІІ

Про невідкладні заходи у зв'язку з виведенням з експлуатації Чорнобильської АЕС

Закон від 05.11.1991 № 1788-ХІІ

Про пенсійне забезпечення

Закон від 20.12.1991 № 2011-ХІІ

Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей

Постанова від 27.12.1991 № 2024-ХІІ

Про соціальний захист населення і внутрішнього ринку України

Постанова від 31.01.1992 № 2083-ХІІ

Про пенсійне забезпечення військовослужбовців і працівників органів внутрішніх справ

Закон від 09.04.1992 № 2262-ХІІ

Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб

Закон від 16.06.1992 № 2456-ХІІ

Про природно-заповідний фонд України

Постанова від 29.04.1992 № 2301-ХІІ

Про підвищення соціальних гарантій для населення

У гуманітарній сфері

Закон від 12.12.1991 № 1972-ХІІ

Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ

Закон від 13.12.1991 № 1977-ХІІ

Про наукову і науково-технічну діяльність

Закон від 14.02.1992 № 2117-ХІІ

Основи законодавства України про культуру

Закон від 25.06.1992 № 2498-ХІІ

Про ветеринарну медицину

У сфері аграрних відносин

Закон від 20.12.1991 № 2009-ХІІ

Про селянське (фермерське) господарство

Закон від 30.01.1992 № 2073-ХІІ

Про форми власності на землю

Закон від 14.02.1992 № 2114-ХІІ

Про колективне сільськогосподарське підприємство

Постанова від 13.03.1992 № 2201-ХІІ

Про форми державних актів на право власності на землю і право постійного користування землею

Постанова від 13.03.1992 № 2200-ХІІ

Про прискорення земельної реформи та приватизацію землі

Закон від 03.07.1992 № 2535-ХІІ

Про плату за землю

З інших питань

Постанова від 09.10.1991 № 1638-ХІІ

Про позицію преси, телебачення і радіо України під час державного перевороту та заходи, що впливають з цього

Звернення від 18.12.1991 № 1999-ХІІ

Звернення Верховної Ради України до Міжнародного Олімпійського Комітету

Закон від 20.12.1991 № 2004-ХІІ

Про повернення майна Компартії України та КПРС на державну власність

Постанова від 06.02.1992 № 2103-ХІІ

Про підсумки роботи делегації Президії Верховної Ради України в Кримській АРСР

Постанова від 06.03.1992 № 2176-ХІІ

Про запровадження на території України дії літнього часу

Закон від 16.06.1992 № 2460-ХІІ

Про об'єднання громадян

Закон від 25.06.1992 № 2494-ХІІ

Про національні меншини в Україні

Закон від 26.06.1992 № 2501-ХІІ

Про надзвичайний стан

Постанова, Положення від 26.06.1992 № 2503-ХІІ

Про затвердження положень про паспорт громадянина України, про свідоцтво про народження та про паспорт громадянина України для виїзду за кордон

Постанова від 07.07.1992 № 2543-ХІІ

Про недовіру Кабінету Міністрів України

НАЙВАЖЛИВІШІ АКТИ Верховної Ради України та окремі міжнародні акти*

Вересень 1991 – липень 1992

З В Е Р Н Е Н Н Я
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

До народних депутатів СРСР від України

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, N 45, ст. 606)

У зв'язку з прийняттям 24 серпня 1991 року Акта проголошення незалежності України (1427-12) та для уникнення загострення політичної ситуації Верховна Рада звертається до народних депутатів СРСР від України:

утриматися від голосування на З'їзді, у Верховній Раді СРСР та в їх органах з питань, які порушують суверенні права народу України.

Голова Верховної Ради України

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 4 вересня 1991 року
N 1481-ХІІ

* До цієї збірки актів Верховної Ради України вибірку (з числа прийнятих у період після прийняття прийняття Акта проголошення незалежності України до липня 1992 р.) здійснено Редакційною радою Асоціації з точки зору, перш за все, їх важливості для законодавчого забезпечення статусу України як незалежної держави, реалізації системи першочергових заходів правового, політичного та соціально-економічного розвитку нової країни.

Тексти актів наводяться за публікацією на офіційному Web-сайті Верховної Ради України <http://www.rada.gov.ua>.

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про захист іноземних інвестицій на Україні

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, N 46, ст. 616)

Стаття 1. Інвестиції, прибутки, законні права та інтереси іноземних інвесторів на території України захищаються її законами.

Стаття 2. Іноземні інвестори мають дотримуватися законодавства України та не завдавати шкоди її державним, соціальним та економічним інтересам.

Стаття 3. Держава не може реквізувати іноземні інвестиції за винятком випадків стихійного лиха, аварій, епідемій, епізоотій. Рішення про еквізицію іноземних інвестицій приймає Кабінет Міністрів України. Компенсація, що виплачується в цих випадках іноземному інвестору, має бути адекватною та ефективною.

Стаття 4. Іноземним інвесторам гарантується перерахування за кордон їх прибутків та інших сум як в карбованцях, так і в іноземній валюті, що отримані на законних підставах.

Стаття 5. Іноземні інвестори можуть реінвестувати прибутки на території України.

Стаття 6. Іноземні інвестори сплачують податки, встановлені законодавством України.

Стаття 7. Кабінету Міністрів України до 17 вересня 1991 року підготувати та внести у Верховну Раду України пропозиції про перелік видів діяльності, які здійснюються іноземними інвесторами за спеціальним дозволом (ліцензією) та порядок такого ліцензування.

Голова Верховної Ради України

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 10 вересня 1991 року

N 1540а-XII

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про підприємства, установи та організації союзного підпорядкування, розташовані на території України

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, N 46, ст. 615)

Стаття 1. Встановити, що майно та фінансові ресурси підприємств, установ, організацій та інших об'єктів союзного підпорядкування, розташованих на території України, є державною власністю України.

Стаття 2. Кабінету Міністрів України, в основному до 1 жовтня 1991 року, забезпечити перехід зазначених підприємств, установ та організацій у відання органів державного управління. Повністю закінчити цю роботу до 1 грудня 1991 року. Майно цих підприємств передати Фонду державного майна.

(Дію статті 2 зупинено у частині повноважень Фонду державного майна України, крім його повноважень як орендодавця згідно з Декретом N 8-92 від 15.12.92)

Стаття 3. Визнати недійсними майнові договори, якими змінено форму власності, укладені під час дії мораторію, встановленого постановою Верховної Ради Української РСР 29 листопада 1990 року.

Стаття 4. Встановити, що рішення державних органів, органів громадських, політичних, кооперативних, інших організацій і підприємств, посадових осіб, а також договори та інші угоди, прийняті чи здійснені на основі законодавства СРСР щодо зміни власника і форм власності, а також створення акціонерних та спільних підприємств за участю органів влади та управління Союзу РСР після прийняття Постанови Верховної Ради України від 24 серпня 1991 року “Про проголошення незалежності України” (1427-12) без узгодження з відповідними органами управління, визначеними Кабінетом Міністрів України, вважаються недійсними.

Стаття 5. Встановити, що правонаступником за договорами оренди державних підприємств та контрактів з керівниками на території України, які укладені з міністерствами і відомствами СРСР, є Фонд державного майна України.

(Дію статті 5 зупинено у частині повноважень Фонду державного майна України, крім його повноважень як орендодавця згідно з Декретом N 8-92 від 15.12.92)

Стаття 6. Всім підприємствам і організаціям, що підпадають під дію цього Закону, забезпечити безумовне виконання в 1991 році державного замовлення та договірних зобов'язань на основі законодавства України.

Керівники підприємств, установ та організацій, які переходять у державну власність України, за виконання покладених на них обов'язків несуть відповідальність перед Урядом України.

Стаття 7. Кабінету Міністрів України провести переговори і укласти угоди з урядами інших республік щодо їх власності на майнові комплекси і фінансові ресурси, що знаходяться на території України, а також на майнові комплекси і фінансові ресурси України, що знаходяться на територіях інших республік.

Стаття 8. Національному банку України встановити порядок здачі дорогоцінних каменів та лому дорогоцінних металів підприємствами, установами, організаціями, розташованими на території України.

Стаття 9. Кабінету Міністрів України щомісячно доповідати Президії Верховної Ради України про хід реалізації цього Закону.

Стаття 10. Закон набирає чинності з дня прийняття.

Голова Верховної Ради України

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 10 вересня 1991 року
N 1540-XII

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про правонаступництво України

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, N 46, ст. 617)

Стаття 1. З моменту проголошення незалежності України найвищим органом державної влади України є Верховна Рада України в депутатському складі Верховної Ради Української РСР.

Стаття 2. До ухвалення нової Конституції України на території України діє Конституція (Основний Закон) Української РСР (888-09).

Стаття 3. Закони Української РСР та інші акти, ухвалені Верховною Радою Української РСР, діють на території України, оскільки вони не суперечать законам України, ухваленим після проголошення незалежності України.

Стаття 4. Органи державної влади і управління, органи прокуратури, суди та арбітражні суди, сформовані на підставі Конституції (Основного Закону) Української РСР, діють в Україні до створення органів державної влади і управління, органів прокуратури, судів та арбітражних судів на підставі нової Конституції України.

Стаття 5. Державний кордон Союзу РСР, що відмежовує територію України від інших держав, та кордон між Українською РСР і Білоруською РСР, РРФСР, Республікою Молдова за станом на 16 липня 1990 року є державним кордоном України.

Стаття 6. Україна підтверджує свої зобов'язання за міжнародними договорами, укладеними Українською РСР до проголошення незалежності України.

Стаття 7. Україна є правонаступником прав і обов'язків за міжнародними договорами Союзу РСР, які не суперечать Конституції України та інтересам республіки.

Стаття 8. Україна дає згоду на обслуговування зовнішнього боргу Союзу РСР за станом на 16 липня 1990 року в частині, яка визначається окремою міждержавною угодою.

Україна не несе зобов'язань за кредитними договорами та угодами Союзу РСР, укладеними після 1 липня 1991 року без згоди України.

Стаття 9. Всі громадяни Союзу РСР, які на момент проголошення незалежності України постійно проживали на території України, є громадянами України.

Україна гарантує забезпечення прав людини кожному громадянину України незалежно від національної належності та інших ознак відповідно до міжнародно-правових актів про права людини.

Порядок збереження, набуття і втрати громадянства України регламентується Законом про громадянство України (1636-12).

Голова Верховної Ради України

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 12 вересня 1991 року

№ 1543-ХІІ

ЗАКОН УКРАЇНИ

*(Закон втратив чинність на підставі Закону
N 254/96-ВР від 28.06.96, ВВР, 1996, N 30, ст. 142)*

**Про внесення змін і доповнень до Конституції
(Основного Закону) Української РСР**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, N 46, ст. 619)

Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

Внести до Конституції (Основного Закону) Української РСР (888-09) такі зміни і доповнення:

1. Преамбулу Конституції виключити.

2. Статті 1 і 4 викласти в такій редакції:

“**Стаття 1.** Україна є загальнонародна держава, яка виражає волю й інтереси робітників, селян та інтелігенції, трудящих республіки всіх національностей”;

“**Стаття 4.** Держава Україна, всі її органи діють на основі законності, забезпечують охорону правопорядку, інтересів суспільства, прав і свобод громадян.

Державні і громадські організації, службові особи зобов’язані додержувати Конституції і законів України”.

3. (...) – 15. (...).

16. У назві і тексті Конституції (888-09) слова “Українська Радянська Соціалістична Республіка” та “Українська РСР” замінити словом “Україна”.

Голова Верховної Ради України

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 17 вересня 1991 року

N 1554-XII

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Про створення Служби національної безпеки України

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, N 49, ст. 689)

Виходячи з Акта проголошення незалежності України, необхідності негайної реформи колишньої союзно-республіканської системи органів державної безпеки, ліквідації існуючого відомчого монополізму в цій сфері, захисту державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу України, прав і законних інтересів її громадян від розвідувально-підривної діяльності спецслужб іноземних держав та організацій та інших протиправних посягань на інтереси державної безпеки України Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

1. Створити Службу національної безпеки України, яка (до обрання Президента України) безпосередньо підпорядкована Голові Верховної Ради України і підконтрольна Верховній Раді України. Структуру Служби національної безпеки України схвалити.

2. За пропозицією Голови Верховної Ради України призначити Голову Служби національної безпеки України.

3. Комітет державної безпеки України ліквідувати з передачею його матеріально-технічного потенціалу, за винятком зазначеного в пунктах 4 і 5 цієї Постанови, Службі національної безпеки України.

4. Підпорядкувати Верховній Раді України (до обрання Президента України) підрозділи Комітету державної безпеки України по забезпеченню державних органів влади і управління урядовим та шифрованим зв'язком.

(Пункт 4 втратив чинність на підставі Постанови ВР N 2230-12 від 25.03.92)

5. Передати до створюваних структур охорони Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України і Національного банку України службу охорони Комітету державної безпеки України відповідно до Постанови Верховної Ради України від 24 серпня 1991 року (1431-12) “Про військові формування на Україні”, структурно включивши в Республіканську гвардію України.

6. Особливі відділи Комітету державної безпеки СРСР у військових формуваннях, підпорядкованих Верховній Раді України, включити в Управління військової контррозвідки Служби національної безпеки України.

7. Підпорядкувати Вищі курси Комітету державної безпеки СРСР (м. Київ) Службі національної безпеки України з метою створення навчального закладу – Інституту підготовки кадрів Служби національної безпеки України.

8. Кабінету Міністрів України до 1 листопада 1991 року підготувати пропозиції про порядок фінансування і матеріально-технічного постачання Служби національної безпеки України та внести на розгляд Верховної Ради України.

9. Кабінету Міністрів України, Комісіям Верховної Ради України з питань оборони і державної безпеки, у питаннях законодавства і законності до 1 листопада 1991 року подати проекти нормативних актів про Службу національної безпеки України, органи урядового та шифрованого зв'язку, а також про соціальний і правовий захист працівників цих органів і осіб, звільнених у зв'язку з реорганізацією Комітету державної безпеки України.

10. Покласти на Комісію Президії Верховної Ради України по реорганізації органів державної безпеки України та постійну Комісію Верховної Ради України з питань оборони і державної безпеки координацію роботи щодо створення Служби національної безпеки України та виконання цієї Постанови.

Голова Верховної Ради України

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 20 вересня 1991 року

№ 1581-ХІІ

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

**Про порядок введення в дію Закону України
“Про громадянство України”**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, N 50, ст. 702)

Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

1. Ввести в дію Закон України “Про громадянство України” (1636-12) з дня його опублікування.
2. Цей Закон застосовується до правовідносин, які виникнуть після набрання ним чинності.
3. До приведення законодавства України у відповідність із Законом України “Про громадянство України” застосовуються чинні законодавчі акти, які не суперечать цьому Закону.
4. До затвердження Верховною Радою України положень про паспорт громадянина України і свідоцтво про народження та виготовлення їх зразків залишаються діючими існуючі документи.
5. Комісіям Верховної Ради України при підготовці нових законодавчих актів України враховувати вимоги Закону України “Про громадянство України”.
6. Відповідно до статті 4 цього Закону питання про належність громадян України до громадянства інших держав підлягають вирішенню у міждержавних угодах.
7. До вступу Президента України на посаду надані йому Законом України “Про громадянство України” повноваження відповідно до статей 29, 32, 36, 37, 40 виконуються тими ж органами і посадовими особами, які їх до цього здійснювали.
8. Доручити Кабінету Міністрів України:
подати на розгляд Верховної Ради України пропозиції про зміни і доповнення чинних актів законодавства, що впливають із Закону України “Про громадянство України”, та про відповідальність за порушення цього Закону;
привести постанови та рішення Уряду України у відповідність з цим Законом;

забезпечити перегляд і скасування відомчих нормативних актів, що суперечать вказаному Закону;

розробити і подати на затвердження Верховної Ради України проекти положень про паспорт громадянина України та свідоцтво про народження;

забезпечити поетапне введення в дію статей 5 і 39 щодо видачі документів, які підтверджують громадянство України.

Голова Верховної Ради України

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 8 жовтня 1991 року

№ 1637-ХІІ

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

**Про позицію преси, телебачення і радіо України
під час державного перевороту та
заходи, що впливають з цього**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, N 50, ст. 706)

Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

1. Інформацію Комісії Верховної Ради України з питань гласності та засобів масової інформації “Про позицію преси, телебачення і радіо України під час державного перевороту та заходи, що впливають з цього” взяти до відома.

2. Висновки Тимчасової комісії Президії Верховної Ради України та відповідних комісій місцевих Рад, створених для перевірки діяльності посадових осіб органів влади, управління, об’єднань і організацій у зв’язку з державним переворотом 19-21 серпня 1991 року, у частині, що стосується позиції засобів масової інформації, розглянути у трудових колективах редакцій, а також на чергових сесіях місцевих Рад народних депутатів.

Питання подальшої діяльності засобів масової інформації на території України, до прийняття Закону України “Про пресу”, вирішувати на підставі Закону СРСР “Про пресу та інші засоби масової інформації”.

3. Кабінету Міністрів України:

– створити рівні можливості по використанню державної поліграфічної бази для видань політичних партій, громадських об’єднань, а також видань, засновниками яких є трудові колективи редакцій;

– при вирішенні питань роздержавлення, приватизації та інших форм розпорядження поліграфічною базою надавати першочергове право оренди з подальшим викупом видавництва і друкарень їх трудовим колективам та колективам редакцій, які працювали в системі цих видавництв;

– до 1 січня 1992 року вирішити питання про демонополізацію та реорганізацію системи телебачення і радіомовлення республіки, забезпечити умови для творчої незалежності та економічної самостійності колективів телевізійних і радіомовних редакцій, студій та обласних комітетів;

– до 21 жовтня цього року розглянути пропозиції Тимчасової комісії Президії Верховної Ради України, створеної для перевірки діяльності посадових осіб органів

влади, управління, об'єднань і організацій у зв'язку з державним переворотом 19-21 серпня 1991 року, про усунення від керівництва Укртелерадіокомпанії її президента та його заступників;

– розглянути питання про створення у структурі Уряду республіки Міністерства інформації України;

– розробити до кінця 1991 року і запровадити систему державної підтримки преси.

4. Враховуючи запити значної частини громадян республіки:

– видавати з 1 січня 1992 року газету Верховної Ради України “Голос України” українською та російською мовами. Організувати при редакції цієї газети випуск тижневих додатків іншими мовами;

– доручити Президії Верховної Ради України до 1 грудня цього року розглянути питання про створення на базі колишнього журналу “Комуніст України” нового видання Верховної Ради України.

5. Створити при Верховній Раді України телевізійну і радіомовну інформаційні служби.

6. Кабінету Міністрів України разом з Комісією Верховної Ради України з питань гласності та засобів масової інформації прискорити підготовку проектів законів України про пресу, про телебачення і радіомовлення, про інформацію і внести їх на розгляд четвертої сесії Верховної Ради України.

Голова Верховної Ради України

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 9 жовтня 1991 року

№ 1638-ХІІ

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Про утворення Ради оборони України

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, N 51, ст. 728)

Відповідно до Постанови Верховної Ради України від 24 серпня 1991 року “Про політичну обстановку на Україні і негайні дії Верховної Ради по створенню умов неповторення надалі військового перевороту” (1428-12), виходячи з положень Конституції (888-09) і Акта проголошення незалежності України (1427-12) та з метою захисту суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності і недоторканності республіки, забезпечення її зовнішньої безпеки Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

1. Утворити Раду оборони України. Із складом посадових осіб, які входять до Ради оборони України, погодитись (додаток N 1).

2. Положення про Раду оборони України схвалити (додаток N 2).

Голова Верховної Ради України

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 11 жовтня 1991 року

N 1658-XII

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

**Про проведення всеукраїнського референдуму в питанні
про проголошення незалежності України**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, N 48, ст. 663)

Виходячи з положень Закону про всеукраїнський та місцеві референдуми (1286-12) щодо реалізації права народу України на самовизначення і в зв'язку з Постановою Верховної Ради України від 24 серпня 1991 року “Про проголошення незалежності України” (1427-12) Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

1. Відповідно до рішення Верховної Ради України від 24 серпня 1991 року про проведення всеукраїнського референдуму включити до бюлетеня для таємного голосування текст Акта проголошення незалежності України (1427-12), а також таке формулювання питання і варіанти відповіді на нього:

“Чи підтверджуєте Ви Акт проголошення незалежності України?”

“Так, підтверджую” або “Ні, не підтверджую”.

Волевиявлення громадян здійснюється шляхом викреслювання при позитивній відповіді слів “Ні, не підтверджую” і при негативній відповіді слів “Так, підтверджую”. Бюлетень, в якому при голосуванні викреслено всі слова – “Так, підтверджую” і “Ні, не підтверджую” або не викреслено жодного з цих слів, визнається недійсним.

2. Схвалити текст Звернення Верховної Ради України до народу (додається).

3. Підготовку всеукраїнського референдуму з зазначеного питання, підрахунок поданих голосів та підведення результатів голосування покласти на Центральну виборчу комісію по виборах народних депутатів України, Комісію Кримської АРСР по виборах народних депутатів Кримської АРСР, обласні, районні, міські (крім міст районного підпорядкування), районні у містах комісії по виборах депутатів місцевих Рад народних депутатів та утворювані дільничні комісії по виборах Президента України.

Голова Верховної Ради України

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 11 жовтня 1991 року
N 1660-ХІІ

ЗВЕРНЕННЯ
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ ДО НАРОДУ

Шановні співвітчизники!

1 грудня ми маємо зробити свій вибір – висловитися щодо Акта проголошення незалежності України (1427-12). Це вибір для себе, для своїх дітей та онуків, для поколінь прийдешніх. Ми не маємо права помилитися. Хай кожен з нас у хвилину визначення залишиться сам на сам зі своєю совістю і своїм розумом, щоб ніхто і ніщо, окрім відповідальності перед народом і майбутнім, не могло вплинути на волю кожного, бо в наших руках – доля молодой незалежної держави, доля Батьківщини, рідної землі.

Акт проголошення незалежності України (1427-12) – це не витвір політиків, депутатів чи партій. Незалежність – мрія наших батьків і прадідів, рівність з іншими народами, величезна праця й безмежна відповідальність, почуття гордості за свій народ і його державність, любов до отчого дому і вірна дорога в майбутнє. Це об’єктивна потреба.

Але незалежність – це не самодостатня мета, не політичний маневр, а засіб досягнення такого економічного, політичного, екологічного і культурного стану країни, користуючись яким більшість народів планети досягла поваги і добробуту, прогресу і демократії.

Акт незалежності – це продовження і реальна дія Декларації про державний суверенітет України (55-12), логічний підсумок всього суспільного розвитку останніх років, розуміння необхідності й невідкладності кардинальних змін у нашому житті.

Ми маємо величезний економічний і ресурсний потенціал, підтримку в світі, наш народ працьовитий і мудрий, а тому ми переконані в правильності обраного шляху. Ми віримо, що тільки незалежна Україна може забезпечити своєму народові, до якого належать не лише українці, а й росіяни, болгары, угорці, євреї, білоруси, молдавани, кримські татари, поляки, вірмени, румуни, гагаузи, греки, всі національні групи нашої землі, високий добробут і вільне життя.

Незалежність України – невід’ємне право народу, передбачене Статутом ООН, самостійно приймати політичні і міжнародні рішення, обирати собі друзів і партнерів у світі.

Незалежність України – єдина можливість зупинити зубожіння нашого народу і створити гідні наших людей такі ж умови життя, праці і відпочинку, якими відзначаються передові країни світу.

Незалежність України – не відчуження і самоізоляція від світу, а лише потреба жити власним розумом, власною працею, відповідаючи за кожен свій крок і відчуваючи реальні результати своїх трудових і творчих зусиль.

Незалежність України – це право і обов’язок збудувати правову демократичну цивілізовану державу, де основними цінностями будуть реальність прав і суверенітет особистості, гарантованість розвитку і гідності кожного громадянина, представника будь-якої національності, всебічна повага до кожної етнічної меншини, що живе на українській землі.

Іншого шляху, крім незалежності, для України немає.

Такою є позиція Верховної Ради. І тому, довіряючи мудрості і політичній зрілості народу України, ми свідомо йдемо на всеукраїнський референдум. Ми закликаємо Вас підтримати Акт проголошення незалежності України (1427-12).

Співвітчизники! Будьмо єдині в прагненнях наших, в розбудові незалежної державності України! Наша земля пережила багато кривд і страждань, неволі, лихо засівало її – тож 1 грудня сама історія дає нам шанс, можливо останній, стати справжніми громадянами, творцями своєї держави, будівниками “власної хати”, де панують “своя правда, і сила, і воля”.

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

**Про форму бюлетеня для голосування
на всеукраїнському референдумі**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, N 48, ст. 664)

Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

Відповідно до статті 36 Закону Української РСР “Про всеукраїнський та місцеві референдуми” (1286-12) встановити таку форму бюлетеня для голосування на всеукраїнському референдумі – розміри 160 x 150 мм (додається).

Голова Верховної Ради України

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 11 жовтня 1991 року

N 1661–XII

БЮЛЛЕТЕНЬ
для голосування на всеукраїнському референдумі

**АКТ
ПРОГОЛОШЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ**

Виходячи із смертельної небезпеки, яка нависла була над Україною в зв'язку з державним переворотом в СРСР 19 серпня 1991 року,

– продовжуючи тисячолітню традицію державотворення в Україні,
– виходячи з права на самовизначення, передбаченого Статутом ООН та іншими міжнародно-правовими документами,

– здійснюючи Декларацію про державний суверенітет України,

Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки урочисто

п р о г о л о ш у є

н е з а л е ж н і с т ь У к р а ї н и та створення самостійної української держави – **У К Р А Ї Н И**.

Територія України є неподільною і недоторканою.

Віднині на території України мають чинність виключно Конституція і закони України.

Цей акт набирає чинності з моменту його схвалення.

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

24 серпня 1991 року

“Чи підтверджуєте Ви Акт проголошення незалежності України?”

“Так, підтверджую”, “Ні, не підтверджую”.

Залиште одну із зазначених відповідей, іншу викресліть.

Бюлетень, в якому під час голосування викреслені всі слова “Так, підтверджую” та “Ні, не підтверджую” або не викреслено жодного слова, визнається недійсним.

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

**Про забезпечення проведення всеукраїнського
референдуму і виборів Президента України та
створення рівних умов кандидатам у Президенти**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, N 48, ст. 665)

Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

1. Відповідно до статті 5 Закону про вибори Президента Української РСР (1297-12) встановити, що максимальний розмір добровільних пожертвувань на одного кандидата в Президенти не може перевищувати 150 тисяч карбованців, а максимальний розмір окремого добровільного пожертвування може становити: від юридичної особи – до 25 тисяч карбованців, фізичної особи – до 5 тисяч карбованців.

Суми добровільних пожертвувань, що надходять, понад 150 тисяч карбованців, повертаються особам, які направили ці кошти.

За рахунок державного бюджету на одного кандидата в Президенти виділяється 75 тисяч карбованців.

Загальна сума, що складається з виділених державних коштів і добровільних пожертвувань на одного кандидата в Президенти, не може перевищувати 225 тисяч карбованців. Не використані з цієї суми кошти перераховуються на спеціальний рахунок Центральної виборчої комісії по виборах Президента для використання на проведення виборів чи референдумів.

2. Кандидат у Президенти України після закінчення виборчої кампанії повинен звітувати про витрачені кошти, що надійшли на його рахунок.

3. Доручити Центральній виборчій комісії по виборах Президента України встановити порядок обліку, надходження, використання коштів добровільних пожертвувань та державних коштів і звіту про їх використання кандидатами у Президенти.

4. З метою дотримання рівних умов під час проведення виборчої кампанії встановити однаковий норматив для виступів кандидатів у Президенти по українському телебаченню, радіо та в республіканській і обласній пресі.

5. Доручити Комісії Верховної Ради України з питань гласності та засобів масової інформації внести до 20 жовтня 1991 року пропозиції про регулювання телерадіо-передач по висвітленню підготовки та проведення всеукраїнського референдуму і виборів Президента України.

Голова Верховної Ради України

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 11 жовтня 1991 року

N 1662-XII

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

**Про Концепцію оборони та будівництва
Збройних Сил України**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, N 51, ст. 729)

Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

1. Схвалити подану Кабінетом Міністрів України і Комісією Верховної Ради України з питань оборони і державної безпеки Концепцію оборони та будівництва Збройних Сил України.

2. Кабінету Міністрів України, Комісії Верховної Ради України з питань оборони і державної безпеки у місячний строк розробити воєнну доктрину України та внести на розгляд Верховної Ради України.

3. Президії Верховної Ради України утворити Державну комісію повноважних представників України для ведення переговорів з Міністром оборони СРСР та підготовки міждержавних угод з усього комплексу питань, пов'язаних з створенням Збройних Сил України.

4. Доручити Президії Верховної Ради України призначити за поданням Кабінету Міністрів України повноважного представника України для роботи в Комітеті по підготовці і проведенню воєнної реформи при Державній Раді СРСР.

5. Надати газеті “Народна армія” (правонаступниця газети Київського військового округу “Ленинское знамя”) статус центрального органу Міністерства оборони України.

6. Вважати за доцільне проекти законів України, які впливають з Концепції оборони та будівництва Збройних Сил України, про оборону України, про Збройні Сили України, про Республіканську гвардію України, про державний кордон України, про прикордонні війська України, про соціальний і правовий захист військовослужбовців, які проходять службу на території України, та членів їх сімей, про альтернативну (трудова) службу опублікувати в республіканських та обласних газетах для народного обговорення.

Голова Верховної Ради України

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 11 жовтня 1991 року

N 1659-XII

КОНЦЕПЦІЯ ОБОРОНИ ТА БУДІВНИЦТВА ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Ця Концепція ґрунтується на положеннях воєнної доктрини України, а також концентрованому виразі поглядів керівництва суверенної держави на воєнне будівництво.

I. Умови і фактори, що впливають на будівництво Збройних Сил України

Прийняття Декларації про державний суверенітет України і Акта проголошення незалежності України, а також необхідність забезпечення колективного захисту визначають наявність на території України військ (сил) двох рівнів: Збройних Сил України та з'єднань (частин) колективної стратегічної оборони.

Будівництво Збройних Сил України здійснюється з урахуванням факторів, що обумовлюють специфічність створення видів і родів військ, системи управління, порядку комплектування з'єднань і частин у мирний та воєнний час:

1. Геополітичне положення України сприяло розміщенню на її території великих угруповань військ, що мають ядерну зброю, а також з'єднань і частин, що виводяться із Східної Європи. Це дозволяє створити на їх базі власні Збройні Сили і провести поетапне скорочення чисельності вказаних угруповань, з'єднань і частин.

Україні поступово (з урахуванням всіх факторів національної безпеки) реалізовуватиме намір про одержання в майбутньому статусу нейтральної, без'ядерної держави, яка не бере участі у військових блоках і дотримується трьох неядерних принципів: не приймати, не виробляти і не набувати ядерної зброї.

Україна братиме участь у реалізації всіх договорів і угод щодо незастосування ядерної зброї та сприятиме ратифікації відповідних договорів і угод між США і СРСР.

2. Створення Збройних Сил України здійснюється в процесі підготовки (удосконалення) правової бази, відпрацювання механізму реалізації законів та інших рішень з оборонних питань і організації органів адміністративного воєнного правління.

3. Розгортання на території України сил колективної стратегічної оборони визначає ступінь її участі в розробці стратегії загальної воєнної доктрини Союзу держав і здійсненні контролю за використанням людських і фінансових ресурсів, що виділятимуться в установленому порядку.

4. Створення в місцевих органах влади структур у справах оборони і державної безпеки сприятиме формуванню воєнного бюджету на всіх рівнях, забезпеченню мобілізаційної готовності органів управління, з'єднань і частин людськими і матеріальними ресурсами, створенню належних соціальних умов для військовослужбовців.

5. Наявність у з'єднаннях і частинах, що входять до складу Збройних Сил України, застарілих типів озброєння та військової техніки, а також розташування значної кількості органів матеріально-технічного забезпечення за межами держави обумовлюють виділення великих бюджетних асигнувань на оборону та необхідність розгортання власного військового виробництва.

6. Існування на Україні системи вищих і середніх військових навчальних закладів дає змогу розвивати воєнну науку, організувати підготовку фахівців командного та інженерного складу, створювати мережу учбових частин для підготовки молодшого командного складу.

7. Нестабільність воєнно-політичної обстановки пред'являє вимоги до підвищення рівня бойової та мобілізаційної готовності Збройних Сил України та їхньої здатності відбивати будь-яку агресію до розв'язування конфлікту політичними шляхами.

II. Основні принципи створення Збройних Сил України

Створення Збройних Сил України, формування військового керівництва й управління обороною України здійснюється з урахуванням таких основних принципів:

1. Збройні Сили України передбачають три види військ: Сухопутні війська (Війська наземної оборони), Військово-повітряні сили і Сили протиповітряної оборони (Війська повітряної оборони), Військово-морські сили. До Військ наземної оборони також належать Прикордонні війська, Республіканська гвардія і війська цивільної оборони.

2. Будівництво власних Збройних Сил України здійснюється за принципами розумної достатності як за чисельністю та структурою, так і за озброєнням.

3. Органи військового управління, об'єднання, з'єднання і частини у мирний і воєнний час комплектуються громадянами України у добровільному порядку, за контрактами і на підставі Закону "Про проходження громадянами України дійсної строкової військової служби". Організація позавійськової (альтернативної) служби покладається на місцеві органи влади.

4. Система військової освіти змінюється з урахуванням специфіки підготовки фахівців для Збройних Сил України, зміцнення та провідного становища двох військових академій (Київ і Харків) та їхніх наукових шкіл. Зменшення кількості військових училищ здійснюється шляхом їх перепрофілювання в учбові частини для підготовки молодшого командного складу та фахівців.

5. Створення Збройних Сил України здійснюється у напрямі поетапного скорочення і послідовного переформування військ Київського, Одеського, Прикарпатського військових округів, окремої армії протиповітряної оборони, повітряних армій, Чорноморського флоту. Формування Головного штабу Збройних Сил України і створення системи військового управління проводиться до формування військових структур при максимальному використанні наявних систем управління та зв'язку.

6. Розташовані на території України органи управління, з'єднання та частини сил колективної стратегічної оборони комплектуються за рахунок мобілізаційних ресурсів України, беруть участь у створенні єдиної системи матеріально-технічного забезпечення військ (сил) безпосереднього і центрального підпорядкування, передають Збройним Силам України розвідувальну інформацію про можливу агресію і прикривають територію України та її Збройні Сили у загальній системі колективної стратегічної оборони.

7. Бойовий і чисельний склад Збройних Сил України визначається в обсязі, достатньому для її оборони. Підготовка Збройних Сил здійснюється в організаційній єдності із з'єднаннями і частинами сил колективної стратегічної оборони.

III. Органи військового управління

Для реалізації принципів будівництва Збройних Сил України створюються органи військового управління.

1. Верховна Рада України здійснює законодавче регулювання в галузі оборони, національної безпеки та військового будівництва; затверджує воєнну доктрину України, бюджетні асигнування на оборону, загальну структуру Збройних Сил України та їх чисельність; визначає частку України у фінансуванні витрат на колективну стратегічну оборону; визначає основні напрями військового співробітництва з іншими державами у воєнній сфері; призначає Міністра оборони України, здійснює контроль за витрачанням бюджетних коштів, виділених на утримання Збройних Сил України та сил колективної стратегічної оборони.

2. Президент України* є Головнокомандуючим Збройними Силами і приймає рішення про введення воєнного стану, оголошення війни та використання Збройних Сил України; оголошує загальну, часткову та цільову мобілізацію і виносить ці питання на розгляд Верховної Ради України; бере участь у вирішенні питань функціонування сил колективної стратегічної оборони, умов їх перебування на території України, керує роботою постійних уповноважених України при штабах об'єднань стратегічних військ та на паритетних засадах із президентами інших республік, на території яких дислокована ядерна зброя, затверджує плани їх застосування і дає згоду на використання; погоджує спільні воєнні програми та плани конверсії оборонної промисловості, підготовки та проведення мобілізації; визначає порядок проведення на території України спільних навчань (маневрів); організує контроль за виконанням договорів (планів) про ліквідацію усіх видів зброї масового ураження та заходів, спрямованих на недопущення випадків несанкціонованого її використання; веде переговори з питань ліквідації (створення) міжнародних воєнних союзів, скорочення Збройних Сил; створення умов довіри між державами; призначає та звільняє вище командування Збройних Сил України і дає санкцію на використання Збройних Сил для ліквідації наслідків стихійного лиха, значних аварій та катастроф.

3. Рада оборони України є вищим державним органом керівництва питаннями оборони і безпеки України і розробляє основні напрями воєнної політики та військового будівництва. Склад Ради оборони визначає Верховна Рада України.

4. Міністр оборони України керує Збройними Силами України та проводить у державі єдину воєнно-технічну політику; подає Президенту (Верховній Раді) України проекти планів використання Збройних Сил і комплексні плани їх розвитку; несе відповідальність за стан і розвиток Збройних Сил, їх бойову та мобілізаційну готовність, своєчасне розгортання і захист територіальної цілісності держави, бере участь у міжнародних дого-

* Голова Верховної Ради України до обрання Президента України.

ворах з військових питань; керує розробкою нормативних документів щодо соціального захисту військовослужбовців та їх сімей.

5. Головний штаб Збройних Сил України є основним органом безпосереднього управління військами (силами) у мирний і воєнний час. Він керує будівництвом Збройних Сил України; реалізує воєнно-політичні та воєнно-технічні рішення; планує і керує оперативною, мобілізаційною та бойовою підготовкою військ (сил); забезпечує керівництво підготовкою та використанням видів (родів) військ та Збройних Сил в цілому. Начальник Головного штабу Збройних Сил України є першим заступником Міністра оборони України.

IV. Фінансово-економічне забезпечення

Проведення воєнної реформи та створення Збройних Сил України у період переходу до ринкових відносин потребують нових підходів до формування воєнного бюджету. У зв'язку з цим система фінансово-економічного забезпечення будується з урахуванням того, що на території України дислокуються війська (сили) безпосереднього та центрального підпорядкування.

1. Збройні Сили України повністю фінансуються з державного бюджету, виходячи із чисельності військ (сил), що становить не більш як 0,8 – 0,9 відсотків чисельності населення (400 – 420 тисяч чоловік).

2. У перехідний період зберігається існуюча система постачання видів озброєння та військової техніки з центральних баз забезпечення і разом з тим удосконалюється спільна система матеріального забезпечення військ (сил) безпосереднього і центрального підпорядкування. Зберігається власне воєнне виробництво сучасних і перспективних видів озброєння та військової техніки для Збройних Сил України, а також для поставки їх за договорами та домовленістю.

3. Проводиться єдина воєнно-технічна політика, що дає змогу уніфікувати цивільне й воєнне виробництво, підвищити ефективність науково-дослідних робіт, цілеспрямовано фінансувати перспективні воєнні програми.

4. Через місцеві органи влади і воєнного управління створюється надійна система забезпечення мобілізаційними ресурсами військ (сил) безпосереднього підпорядкування. Враховуючи можливості ринкової економіки, запроваджується правовий механізм постачання (приймання) по мобілізації матеріальних засобів від приватних осіб, кооперативів та інших власників.

V. Соціальний захист військовослужбовців

Служба в лавах Збройних Сил України є конституційним обов'язком громадян України. Права і свободи військовослужбовців визначаються Конституцією України, іншими законодавчими актами, де передбачаються заходи щодо створення надійного механізму їх правового захисту.

1. Зберігаються усі пільги для військовослужбовців та їх сімей, передбачені законодавством СРСР, не допускається обмежування їх прав незалежно від національної прина-

лежності, рідної мови, релігійних і політичних переконань. В усіх військових гарнізонах для захисту законних прав військовослужбовців будуть представники інституту уповноважених Верховної Ради України. У складі Міністерства оборони України створюється підрозділ соціального захисту.

2. Скорочення офіцерського складу у процесі реформи проводиться без обмеження їх життєвих інтересів. Звільняються в запас лише офіцери, забезпечені житлом, а також ті, які мають право на пенсію. Переміщення офіцерів, прапорщиків, мічманів і військовослужбовців надстрокової служби провадиться з урахуванням наявності в гарнізонах житла та перспектив його будівництва.

3. Військовослужбовцям, які проходять службу у добровільному порядку і за контрактом, дозволяється в персональному порядку займатися у позаслужбовий час підприємництвом.

4. Законодавчо закріплюються права військовослужбовців, визначаються обов'язки державних органів, громадських організацій і посадових осіб по захисту і поважанню їх особистої гідності й честі, гарантується проходження ними служби в установлені законом строки для одержання пенсійного забезпечення та відповідних пільг.

З А Я В А
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

**Про основні принципи правонаступництва України
стосовно зовнішнього боргу та активів Союзу РСР**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, N 51, ст. 739)

Верховна Рада України, враховуючи докорінні зміни, що відбулися на території колишнього Союзу РСР,

вважаючи, що питання правонаступництва стосовно зовнішнього боргу та активів Союзу РСР мають особливе значення,

беручи до уваги принципи міжнародного права,

враховуючи положення Віденської Конвенції про правонаступництво держав стосовно державної власності, державних архівів та державних боргів,

З А Я В Л Я Є:

Україна є правонаступником Союзу РСР стосовно частки в абсолютній сумі у зовнішньому боргу та активах Союзу РСР, яка на неї припадає.

Україна підтверджує свою готовність брати участь у погашенні зовнішнього боргу Союзу РСР і приймає на себе обслуговування цього боргу у частці, яка погоджена з усіма іншими державами – суб'єктами колишнього Союзу РСР.

Україна підтверджує, що вона не несе відповідальності за погашення кредитів Союзу РСР, які були отримані за згодою Союзно-республіканського валютного комітету, якщо на отримання таких кредитів не була чітко визначена і належним чином оформлена її згода.

Україна наполягає на негайному розподілі всіх активів і резервів Союзу РСР за принципами, які узгоджені з усіма державами – суб'єктами колишнього Союзу РСР.

Україна наполягає, щоб усі державні органи Союзу РСР надали їй вичерпну інформацію про всі борги Союзу РСР, їхню адресність та активи Союзу РСР.

Україна звертається до світового співтовариства з проханням надати їй інформацію про власність і активи Союзу РСР, розміщені за кордоном, що буде сприяти виконанню Україною її боргових зобов'язань.

Україна доводить до відома Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції і розвитку, Генеральної угоди з тарифів і торгівлі та інших міжнародних економічних організацій, що вона не доручала Союзу РСР представляти її інтереси у цих організаціях.

Зобов'язання Союзу РСР, які він нестиме в зв'язку з наданням йому статусу асоційованого члена Міжнародного валютного фонду, не поширюватимуться на Україну. Україна також не нестиме зобов'язань по кредитах, які може отримати Союз РСР після набуття ним статусу асоційованого члена Міжнародного валютного фонду.

Україна пропонує іншим державам із складу колишнього Союзу РСР терміново створити міждержавний механізм для обслуговування зовнішнього боргу Союзу РСР.

Україна готова до безпосереднього обслуговування своєї суми боргу.

м. Київ, 23 жовтня 1991 року
N 1693-ХІІ

З А Я В А

Про без'ядерний статус України

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, N 51, ст. 742)

Підтверджуючи намір України, висловлений у Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року (55-12), дотримуватися трьох неядерних принципів: не приймати, не виробляти і не набувати ядерної зброї,

усвідомлюючи необхідність суворого додержання Договору про нерозповсюдження ядерної зброї 1968 року,

прагнучи зробити внесок у зміцнення міжнародного режиму нерозповсюдження ядерної зброї,

Верховна Рада України **з а я в л я є**:

1. Наявність на території України ядерної зброї колишнього Союзу РСР є тимчасовою.

2. Тепер ця ядерна зброя знаходиться під контролем відповідних структур колишнього Союзу РСР.

Україна наполягає на праві свого контролю за незастосуванням ядерної зброї, розташованої на її території.

3. Україна проводитиме політику, спрямовану на повне знищення ядерної зброї та компонентів її базування, що розташовані на території Української держави. Вона має намір зробити це у мінімальні строки, виходячи з правових, технічних, фінансових, організаційних та інших можливостей, з належним забезпеченням екологічної безпеки.

В Україні буде розгорнуто широку програму конверсії оборонної промисловості, перепрофілювання частини військово-промислового потенціалу на потреби економічного та соціального розвитку.

4. Україна, як одна з правонаступниць колишнього Союзу РСР, додержуватиме положень Договору між США та СРСР про скорочення стратегічних наступальних озброєнь 1991 року в частині, що стосується ядерних озброєнь, розташованих на її території.

Україна готова розпочати переговори з Республікою Беларусь, Казахською РСР, РРФСР, за участю відповідних структур колишнього СРСР, про знищення стратегічних ядерних озброєнь, що підпадають під дію цього Договору.

5. Україна вживатиме заходів для знищення всіх інших ядерних озброєнь, що знаходяться на її території, і з цієї метою, в разі необхідності, готова брати участь у переговорах з усіма заінтересованими сторонами, в тому числі через існуючі багатосторонні механізми в галузі роззброєння.

6. Україна вживатиме належних заходів щодо забезпечення фізичної безпеки ядерної зброї, яка знаходиться на її території, протягом всього часу до повного знищення цієї зброї.

7. Україна має намір приєднатися до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї як неядерна держава і укласти з МАГАТЕ відповідну угоду про гарантії.

Верховна Рада України

м. Київ, 24 жовтня 1991 року

№ 1697-XII

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

**Про основні напрями економічної політики
України в умовах незалежності**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, N 51, ст. 743)

Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

1. В основному погодитись з поданими Урядом концептуальними напрямками побудови незалежної економіки України.
2. Кабінету Міністрів України при реалізації основних напрямів економічної політики України в умовах незалежності (1698а-12) передусім забезпечити узгоджене здійснення роздержавлення і приватизації власності, лібералізації цін, фінансової та аграрної реформи, соціального захисту населення.

Голова Верховної Ради України

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 25 жовтня 1991 року
N 1698-ХІІ

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

**Про участь України в представницьких органах
Союзу РСР перехідного періоду**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, N 51, ст. 747)

Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

1. Вважати за недоцільне участь України в створенні та діяльності будь-яких міжреспубліканських структур, які призводять або можуть призвести до включення України як частини в іншу державу.
2. Доручити Президії Верховної Ради України сформувати з народних депутатів України групу і направити її до Ради Республік Верховної Ради СРСР як спостерігачів.

Голова Верховної Ради України

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 25 жовтня 1991 року
N 1702-ХІІ

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

**Про невідкладні заходи у зв'язку з виведенням
з експлуатації Чорнобильської АЕС**

(Відомості Верховної Ради (ВВР), 1991, N 52, ст. 759)

*(Із змінами, внесеними згідно з Постановою ВР
N 3538-XII (3538-12) від 21.10.93, ВВР, 1993, N 44, ст. 422)*

Стан справ на Чорнобильській АЕС свідчить про те, що вона протягом тривалого часу залишається об'єктом підвищеної небезпеки. Аварія на турбогенераторі другого енергоблоку Чорнобильської АЕС і спричинена нею пожежа, що сталася 11 жовтня 1991 року, призвели до різкого зростання соціально-психологічного напруження серед населення, підтвердили виняткову небезпечність станції. Це змушує переглянути попередньо встановлені строки зупинення всіх енергоблоків і вимагає вжиття надзвичайних заходів.

Але одночасне зупинення всіх енергоблоків Чорнобильської АЕС напередодні зими підвищує ризик можливого виникнення непередбачених наслідків, пов'язаних насамперед із ядерно безпечним станом реакторів.

Уряд не виконав тієї частини Постанови Верховної Ради Української РСР від 1 серпня 1990 року, що стосується виведення з експлуатації Чорнобильської АЕС, чим ще більше ускладнив ситуацію.

Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

1. Інформацію Урядової комісії про причини пожежі, що сталася 11 жовтня 1991 року на другому енергоблоці Чорнобильської АЕС, взяти до відома.

2. Доручити Кабінету Міністрів України:

*(Абзац перший та абзац перший пункту 2 втратили чинність на підставі
Постанови ВР N 3538-12 від 21.10.93)*

з 15 листопада 1991 року відкрити фінансування всього технологічного комплексу робіт, пов'язаних з зупиненням і виведенням блоків Чорнобильської АЕС із експлуатації;

з урахуванням пропозицій дирекції Чорнобильської АЕС розробити до 1 грудня 1991 року і реалізувати заходи щодо соціального захисту колективу Чорнобильської АЕС, передбачивши при цьому збереження оптимальної кількості спеціалістів для забезпечення необхідного рівня ядерної і радіаційної безпеки на всіх етапах виведення енергоблоків із експлуатації;

до 15 листопада подати на розгляд Верховної Ради України концепцію паливно-енергетичної програми України та пропозиції щодо прискореного введення і забезпечення паливом енергетичних потужностей, що замінять Чорнобильську АЕС;

до 15 листопада подати Верховній Раді України пропозиції про створення державного органу, на який буде покладено вирішення всього комплексу питань, пов'язаних з регулюванням ядерної і радіаційної безпеки, та науково-дослідного забезпечення розвитку ядерних і радіаційних технологій в інтересах народного господарства України.

3. Схвалити текст Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй та урядів країн світу про надання допомоги у вирішенні чорнобильської проблеми (додається).

4. Контроль за виконанням цієї Постанови покласти на Комісії Верховної Ради України з питань Чорнобильської катастрофи, з питань розвитку базових галузей народного господарства, у питаннях екології та раціонального природокористування.

Голова Верховної Ради України

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 29 жовтня 1991 року

1726-ХІІ

ЗВЕРНЕННЯ
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
до Організації Об'єднаних Націй та урядів країн світу
про подання допомоги у вирішенні чорнобильської проблеми

Чорнобильська катастрофа 1986 року була найбільшою технологічною катастрофою в історії людства, яка показала всьому світові, до якої фатальної межі він наблизився внаслідок безпрецедентного нарощування ядерних потужностей, зумовленого військово-промисловим комплексом.

За останні п'ять років у світі відбулися великі політичні зміни, результатом яких стало активне ядерне роззброєння, довіра, прагнення до плідного співробітництва.

Розуміючи це і визнаючи, що Чорнобильська АЕС залишається глобальною загрозою для всього світу, парламент України прийняв рішення про виведення з експлуатації цієї станції до 1995 року.

Однак пожежа в жовтні 1991 року, що викликала різко негативну реакцію світової громадськості, поставила на порядок денний питання про негайне зупинення Чорнобильської атомної електростанції.

Незалежна Україна і її парламент розуміють свою відповідальність перед світовою громадськістю. Разом з тим надзвичайна складність науково-технічних проблем, повна відсутність світового досвіду виведення з експлуатації АЕС і захоронення відпрацьованого палива, а також і економічні труднощі не дають можливості Україні самостійно вирішити цю проблему і змушують звернутися до Організації Об'єднаних Націй та урядів країн світу за поданням допомоги.

Від імені народу України, від імені всіх, хто постраждав від аварії, дбаючи про глобальну безпеку, Верховна Рада незалежної України просить Організацію Об'єднаних Націй виступити ініціатором створення науково-технічної програми виведення атомної електростанції з експлуатації та спеціального фонду цілеспрямованого комплексного вирішення цієї проблеми.

Реалізація програми "Чорнобиль" передовими світовими компаніями на конкурсній основі дозволила б уперше розв'язати складні науково-технічні завдання виведення з експлуатації Чорнобильської АЕС, знешкодження саркофага як найбільш небезпечного ядерного об'єкта, а також стала б міцним фундаментом для багатостороннього співробітництва на сучасному науково-технічному рівні, допомогла б набути людству унікального досвіду.

Верховна Рада України сподівається, що всі країни світу, в першу чергу ядерні, підтримають цю гуманну ініціативу.

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

**Про Концепцію роздержавлення і приватизації
підприємств, землі та житлового фонду**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, N 53, ст. 795)

Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

1. Схвалити Концепцію роздержавлення і приватизації підприємств, землі та житлового фонду, внесену Кабінетом Міністрів України та Комісією Верховної Ради України з питань економічної реформи і управління народним господарством, крім слів в абзаці п'ятому пункту 2 розділу 4 “за спеціальним рішенням Кабінету Міністрів”.

2. Доручити Кабінету Міністрів України разом з комісіями Верховної Ради України з питань економічної реформи і управління народним господарством, з питань розвитку базових галузей народного господарства та за участю депутатів-промисловців на основі Концепції роздержавлення і приватизації підприємств, землі та житлового фонду розробити та подати до 20 листопада 1991 року Верховній Раді України пакет проектів відповідних законодавчих актів.

3. Доручити комісіям Верховної Ради України з питань економічної реформи і управління народним господарством, з питань розвитку базових галузей народного господарства разом з іншими комісіями до 1 грудня 1991 року попередньо розглянути зазначені проекти законодавчих актів і висновки по них внести на розгляд Верховної Ради України після 1 грудня 1991 року.

4. Кабінету Міністрів України до 1 грудня 1991 року подати на розгляд Верховної Ради України програму роздержавлення і приватизації державної власності.

Голова Верховної Ради України

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 31 жовтня 1991 року

N 1767-XII

**КОНЦЕПЦІЯ
РОЗДЕРЖАВЛЕННЯ І ПРИВАТИЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ,
ЗЕМЛІ І ЖИТЛОВОГО ФОНДУ,
СХВАЛЕНА ВЕРХОВНОЮ РАДОЮ УКРАЇНИ**

1. ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ

1.1. Головна мета роздержавлення та приватизації державної власності полягає у створенні багатуокладної соціально орієнтованої ринкової економіки.

Досягнення цієї мети забезпечується створенням сприятливого економічного та законодавчого середовища.

1.2. У результаті роздержавлення та приватизації у власності держави повинно шитися лише майно, необхідне для виконання державою своїх функцій.

1.3. Масштаби і темпи роздержавлення і приватизації забезпечуються Державною програмою.

1.4. Кожному громадянину України створюється можливість володіти засобами виробництва, житлом та землею за допомогою відповідних іменних приватизаційних цінних паперів (сертифікатів, купонних чеків та бонів), що засвідчують право на безоплатне придбання більшої частини державного майна, що підлягає приватизації.

1.5. Трудовим колективам та окремим громадянам України надаються пріоритетне право та додаткові пільги для придбання підприємства, житла та земельних ділянок для сільськогосподарського виробництва, якими вони користуються.

1.6. Придбання державного майна здійснюється на платній основі за особисті кошти громадян та їх господарських об'єднань, кредитні ресурси та приватизаційні цінні папери. Громадянам надається право вільного вибору об'єкту і способу приватизації, фінансового посередника.

За одержання приватизаційних цінних паперів громадяни сплачують державне мито, розмір якого диференціюється в залежності від трудового стажу, соціального становища, регіонального розміщення об'єкту приватизації.

Розмір державного мита поетапно зменшується і мито не справляється в останній рік дії приватизаційних цінних паперів.

1.7. Приватизаційні цінні папери випускаються в обіг послідовно, при створенні умов для приватизації у тій чи іншій сфері (підприємства, житло, земля).

Громадянам України створюються можливості для необмеженого вибору сфер приватизації, надання їм права застосовувати приватизаційні цінні папери одного виду у різних сферах приватизації, тобто забезпечення їх взаємної конвертації.

Конвертованість приватизаційних цінних паперів досягається встановленням їх перерахункових еквівалентів.

Приватизаційні цінні папери не можуть бути продані за гроші, закладені під заставу, передані як позичка та використані для інших видів комерційної діяльності, окрім інвестицій в процесі приватизації. Вони мають вузько обмежене коло обігу – тільки для обміну на посвідчення на право власності на майнові об'єкти.

1.8. Приватизаційним цінним паперам надається перевага перед іншими платіжними засобами, в тому числі шляхом встановлення квот їх обов'язкового застосування.

Держава створює умови для обігу та застосування громадянами приватизаційних цінних паперів.

1.9. Продаж об'єктів за їх реальною вартістю забезпечується застосуванням форм приватизації, що передбачають конкуренцію покупців.

1.10. З метою захисту інтересів громадян України перепродаж приватизованих об'єктів до введення власної національної грошової одиниці не допускається.

Іноземним інвесторам надається право придбання об'єктів приватизації виключно за вільно конвертовану валюту.

1.11. Підприємства-монополісти приватизуються при умові виконання всіх законодавчо встановлених обмежень монопольної діяльності.

1.12. Роздержавлення та приватизація здійснюється під громадським контролем, з широким інформуванням населення про всі дії щодо приватизації.

2. ОБ'ЄКТИ І ТЕМПИ РОЗДЕРЖАВЛЕННЯ ТА ПРИВАТИЗАЦІЇ

2.1. Роздержавленню та приватизації підлягає державне майно підприємств та організацій, державний житловий фонд та земельні ділянки; роздержавлення та приватизація може поширюватися також на майно громадських організацій, що виконували державні функції та здержавлене майно підприємств споживчої кооперації.

2.2. Об'єктами приватизації є:

підприємства, цехи, виробництва, дільниці, інші підрозділи та структурні одиниці підприємств, які можуть бути виділені в самостійні підприємства; обладнання, будови, споруди, інтелектуальна та промислова власність, підприємства, частки (паї, акції) держави та органів влади Кримської АРСР та адміністративно-територіальних одиниць в основних та обігових фондах підприємств та їх об'єднань, частки (паї, акції) в основних та обігових фондах підприємств та їх об'єднань, які належать державним підприємствам, що приватизуються, інша державна власність, яка є такою на момент прийняття Закону про приватизацію або стала такою після його прийняття.

2.3. Об'єктами приватизації не можуть бути:

майно органів державної влади і управління, правопорядку, державної безпеки, армії, золотого і валютного фондів, державних матеріальних резервів; види та окремі об'єкти державної власності, перелік яких визначається Кабінетом міністрів України та затверджується Верховною Радою України; державна власність, яка не була оцінена відповідно до встановленої методики та правил.

2.4. Процес інтенсивного роздержавлення та приватизації триватиме 4-5 років. За цей час в недержавну власність перейде до 60-65 процентів вартості майна нині діючих державних підприємств та інших об'єктів. Перший етап інтенсивного роздержавлення та приватизації треба провести в 1991-1993 роках, включаючи підготовчу фазу у найближчі місяці 1991 року.

2.5. На першому етапі приватизації підлягають:

всі малі та дрібні підприємства, майно ліквідованих підприємств, об'єкти незавершеного будівництва, визначені програмою фінансового оздоровлення народного господарства;

середні та великі підприємства побутових послуг, роздрібної і оптової торгівлі та постачання, громадського харчування, легкої, переробної, деревообробної промисловості,

комерційної кредитно-фінансової мережі, сільського господарства, житлового та невикористаного будівництва, авто- та річкового транспорту, що надають послуги населенню;

200-250 великих підприємств інших галузей народного господарства;

житловий та нежитловий державний, комунальний та відомчий фонди, крім об'єктів, на які за Законом України про роздержавлення житлового фонду приватизація не поширюється;

підприємства споживчої кооперації;

земельні ділянки (за окремими умовами).

2.6. Перебіг і зміст наступних етапів можна буде визначити з урахуванням тенденцій, що склалися на першому етапі.

3. СУБ'ЄКТИ ПРИВАТИЗАЦІЇ

3.1. Приватизація об'єктів державної та комунальної власності здійснюється на позавідомчих засадах спеціально створеними установами: Фондом державного майна та його регіональними відділеннями, фондами комунального майна, Міністерством у справах роздержавлення власності та монополізації виробництва, Державним комітетом по земельній реформі, регіональними комітетами по приватизації, місцевими комітетами по земельній реформі.

3.2. Продавцями державного та комунального майна виступають відповідно:

Фонд державного майна та його відділення;

Фонди комунального майна та їх відділення.

3.3. Покупцями державного (комунального) майна можуть бути будь-які недержавні юридичні особи, громадяни, у тому числі іноземні. Покупцями земельних ділянок можуть бути тільки громадяни України та їх господарські об'єднання.

3.4. Для створення первинного ринку цінних паперів, надання послуг населенню при вкладенні приватизаційних сертифікатів та зниження ризику покупців акцій створюються інвестиційні фонди, довірчі товариства, холдинги та інші фінансові посередники.

4. ФОРМИ РОЗДЕРЖАВЛЕННЯ ТА ПРИВАТИЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ

4.1. Основними формами роздержавлення є:

акціонування державних підприємств та продаж певної частини акцій громадянам та їх господарським об'єднанням;

оренда майна громадянами та їх господарськими об'єднаннями;

обмеження втручання держави у процес ціноутворення, скасування примусового держзамовлення, відмова від надання підприємствам дотацій та субсидій і гарантування кредитів.

4.2. Формами приватизації є:

купівля-продаж неподільних майнових комплексів за конкурсом або на аукціоні;

купівля-продаж часток (акцій, паїв) у капіталі підприємств за конкурсом, на аукціоні, на фондовій біржі, за передплатою та іншими способами, що передбачають конкуренцію покупців;

викуп майна, зданого в оренду з викупом;

викуп майна трудовим колективом, безоплатна передача окремих підприємств, частини їх майна, надання інших пільг;

ліквідація підприємств відповідно до законодавства України і продаж їх майна за конкурсом, на аукціоні, на біржах або через магазини оптової чи роздрібною мережі.

5. ПРОЦЕДУРА ПРИВАТИЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ

5.1. Процедура приватизації державних підприємств включає такі основні елементи: вибір форм роздержавлення та приватизації; визначення початкової ціни майна підприємства, що приватизується; юридичне та організаційне оформленні статуту підприємства, що приватизується, його перетворення в господарське товариство, створення трудовим колективом організації покупців, подання заяви та організація аукціону, конкурсу тощо; визначення підприємств або їх часток (акцій, паїв), що продаються громадянам України виключно за приватизаційні сертифікати, а також часток (акцій, паїв), що продаються членам трудових колективів за номінальною вартістю; продаж підприємств та їх часток (акцій, паїв) за приватизаційні сертифікати та гроші за конкурсом, на аукціоні, на фондовій біржі, за передплатою та іншими способами; здійснення посередницьких функцій довірчими товариствами, інвестиційними фондами та холдингами при розміщенні громадянами сертифікатів в об'єкти приватизації шляхом обміну сертифікатів на свідоцтва про право власності; безоплатна передача соціально-побутових закладів підприємств, що приватизуються, їх трудовим колективам.

5.2. В умовах відсутності ринку нерухомого майна та цінних паперів визначення реальної вартості об'єктів, що підлягають приватизації, повинно ґрунтуватися на проведенні конкурсів, аукціонів шляхом відкритої передплати на акції, їх продаж на фондовій біржі.

При цьому початкова ціна об'єкту приватизації повинна встановлюватися на базі його відновної вартості за вирахуванням зношення. Для окремих підприємств можливо врахування їх потенційної доходності, експортного потенціалу та інших ринкових факторів.

5.3. Кошти, одержані від продажу державних підприємств та організацій, полягають окремому обліку і не використовуються на відшкодування сукупного поточного дефіциту державного бюджету.

Вони можуть направлятися цільовим призначенням на соціальну підтримку безробітних, кредитування проектів по створенню нових робочих місць, підтримку нового підприємницького сектора економіки, відшкодування витрат на проведення приватизації, а також покриття внутрішнього та зовнішнього державних боргів України.

6. СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ПРИВАТИЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ

6.1. Членам трудового колективу, що вклали свою працю у розвиток підприємства, яке підлягає приватизації, надаються пільги по придбанню акцій своїх підприємств за номінальною вартістю у межах, що встановлюються законодавством про приватизацію та конкретизуються у Державній програмі приватизації.

6.2. Члени трудового колективу підприємства, що приватизується, можуть придбати своє підприємство. Для цього вони утворюють організації покупців, до складу якої можуть бути включені працівники підприємства, які вийшли на пенсію, і особи, котрі ма-

ють право у відповідності із законодавством повернутися на попереднє місце роботи на даному підприємстві.

Членам трудового колективу, які стали власниками свого підприємства, надаються такі пільги:

здійснення оплати платежу в розстрочку протягом 3-х років з початковим внеском не менше 35 процентів;

безоплатне одержання в колективну власність об'єктів соціально-культурного і побутового призначення за умови збереження рівня обслуговування та покриття витрат на їх утримання (за окремим рішенням Кабінету Міністрів).

7. РОЗДЕРЖАВЛЕННЯ ТА ПРИВАТИЗАЦІЯ ЖИТЛА

7.1. Роздержавлення та приватизація житла здійснюється за допомогою купонних чеків, які надають право громадянам України на безоплатне придбання частки державного, комунального, відомчого житла в межах установленого середнього розміру загальної площі. Встановлюється також шкала вартості викупу кожного метра загальної площі житла, що перевищує середній показник, та шкала грошової компенсації державою кожного метра загальної площі житла, що не вистачає до середнього рівня.

7.2. У разі відмови громадян від приватизації житла, що вони займають, передбачається перехід від найму житла до його оренди.

7.3. Житлові купонні чеки отримують всі громадяни України.

7.4. Оплата житла, площа якого перевищує середні показники, може проводитися в розстрочку на умовах, які визначатимуть місцеві Ради. До соціально незахищених громадян, з низьким рівнем доходів, які не мають можливості викупити квартири, місцеві Ради можуть застосувати диференційовану систему пільг.

На громадян, які проживають в районах, що потерпіли від чорнобильської катастрофи, повинен поширюватись пільговий порядок приватизації житла.

7.5. Громадяни, які мають індивідуальне житло, або перебувають у черзі на придбання безкоштовного комунального житла, можуть використовувати житлові купонні чеки на розширення, ремонт, підвищення благоустрою житла, а також оплату орендованого житла.

Житлові купонні чеки видаються на безстроковий термін, можуть успадковуватися з виплатою податку на успадкування.

7.6. За рахунок коштів, одержаних від приватизації житла, створюються місцеві інвестиційні фонди житлового будівництва, які призначені для фінансування та кредитування будівництва житла у відповідних містах та сільських районах України, а також безготівкової виплати компенсації громадянам, які володіють житловою площею нижче середньо встановленого рівня.

8. РОЗДЕРЖАВЛЕННЯ ТА ПРИВАТИЗАЦІЯ ЗЕМЛІ

8.1. Приватизація землі полягає у передачі громадянам України земельних ділянок у приватну, колективну власність або у довічне успадковане використання.

8.2. Для сільськогосподарського використання земельні ділянки встановленого розміру на повнолітнього члена сім'ї надаються громадянам безоплатно. Ці розміри дифе-

ренціюються по територіях з урахуванням якості землі, місцезнаходження ділянок та інших факторів. Безоплатна приватизація здійснюється за допомогою земельних бонів. Придбання земельних ділянок, розміри чи якість землі яких перевищують вказані у земельних бонах, у частині перевищення встановлених показників здійснюється за окремими умовами за власні кошти громадян.

8.3. Земельні ділянки для несільськогосподарського виробничого використання приватизуються за плату, розміри якої встановлюються місцевими Радами народних депутатів. Надання земель у цьому випадку можливе після одержання згоди місцевої Ради та затвердження інвестиційного проекту і здійснюється під контролем державних органів відповідно до їх компетенції.

8.4. Земельні ділянки для побутового призначення надаються громадянам у довічне успадковане використання. Громадяни сплачують при цьому купівельне мито, а також щорічні платежі за використання землі.

8.5. Пріоритетне право на придбання земельних ділянок для сільськогосподарського використання мають селяни, що їх орендують, або ними користуються, а земель колгоспів і радгоспів – колгоспники та працівники відповідних господарств.

При банкрутстві чи розформуванні колгоспів та радгоспів право на придбання їх земель для сільськогосподарського використання мають селяни та інші громадяни України, які мають намір займатися сільськогосподарським виробництвом.

8.6. При приватизації землі колгоспів чи радгоспів у випадках, коли господарства продовжують функціонувати, частки землі, що приватизуються, складають земельний фонд господарства. Частина земельного фонду господарства, що передається у власність селян безоплатно, виходячи з поданих ними земельних бонів, складає спільний земельний фонд безоплатної приватизації. Інша частина землі, яка використовується колгоспом чи радгоспом, підлягає викупу за встановлену плату. Вона також підлягає розподілу між колгоспниками чи працівниками радгоспів. Якщо ця частина землі не викупується колгоспом чи радгоспом, то вона може бути ним орендована або надійти у фонд приватизації земельних ділянок для селян, що не працюють у колгоспі чи радгоспі, або іншим громадянам України.

8.7. Перепродаж приватизованих земельних ділянок не допускається протягом терміну, встановленого Верховною Радою України.

8.8. Кошти, одержані від приватизації землі, направляються на формування фондів підтримки фермерських, кооперативних та інших сільськогосподарських підприємств.

ДЕКЛАРАЦІЯ

прав національностей України

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, N 53, ст. 799)

Верховна Рада України, виходячи з Декларації про державний суверенітет України, з Акта проголошення незалежності України, керуючись Загальною декларацією прав людини та ратифікованими Україною міжнародними пактами про права та свободи особистості,

прагнучи утвердження в незалежній, демократичній Україні священних принципів свободи, гуманізму, соціальної справедливості, рівноправності всіх етнічних груп народу України,

беручи до уваги, що на території України проживають громадяни понад 100 національностей, які разом з українцями становлять п'ятдесятидвохмільйонний народ України, приймає цю Декларацію прав національностей України:

Стаття 1

Українська держава гарантує всім народам, національним групам, громадянам, які проживають на її території, рівні політичні, економічні, соціальні та культурні права.

Представники народів та національних груп обираються на рівних правах до органів державної влади всіх рівнів, займають будь-які посади в органах управління, на підприємствах, в установах та організаціях.

Дискримінація за національною ознакою забороняється й карається за законом.

Стаття 2

Українська держава гарантує всім національностям право на збереження їх традиційного розселення і забезпечує існування національно-адміністративних одиниць, бере на себе обов'язок створювати належні умови для розвитку всіх національних мов і культур.

Стаття 3

Українська держава гарантує всім народам і національним групам право вільного користування рідними мовами в усіх сферах суспільного життя, включаючи освіту, виробництво, одержання і розповсюдження інформації.

Верховна Рада України тлумачить статтю 3 Закону "Про мови в Українській РСР" таким чином, що в межах адміністративно-територіальних одиниць, де компактно проживає певна національність, може функціонувати її мова нарівні з державною мовою.

Українська держава забезпечує право своїм громадянам вільного користування російською мовою. В регіонах, де компактно проживає кілька національних груп, нарівні з державною українською мовою може функціонувати мова, прийнятна для всього населення даної місцевості.

Стаття 4

Усім громадянам України кожної національності гарантується право сповідувати свою релігію, використовувати свою національну символіку, відзначати свої національні свята, брати участь у традиційних обрядах своїх народів.

Стаття 5

Пам'ятки історії та культури народів та національних груп на території України охороняються законом.

Стаття 6

Українська держава гарантує всім національностям право створювати свої культурні центри, товариства, земляцтва, об'єднання. Ці організації можуть здійснювати діяльність, спрямовану на розвиток національної культури, проводити в установленому законом порядку масові заходи, сприяти створенню національних газет, журналів, видавництв, музеїв, художніх колективів, театрів, кіностудій.

Стаття 7

Національні культурні центри і товариства, представники національних меншин право на вільні контакти із своєю історичною батьківщиною.

Верховна Рада України

м. Київ, 1 листопада 1991 року
N 1771-ХІІ

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

**Про порядок введення в дію Закону України
“Про державний кордон України”**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 2, ст. 6)

Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

1. Закон України “Про державний кордон України” (1777-12) ввести в дію з дня його опублікування.

2. Доручити Кабінету Міністрів України:

до 1 лютого 1992 року розглянути питання щодо правового оформлення кордонів України з суміжними державами, у тому числі республіками колишнього Союзу РСР, і забезпечити необхідні умови для охорони державного кордону України;

до 1 січня 1992 року привести у відповідність з прийнятим Законом рішення Уряду України, що стосуються охорони державного кордону України.

Голова Верховної Ради України

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 4 листопада 1991 року
N 1778-ХІІ

З В Е Р Н Е Н Н Я
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

До парламентів і народів світу

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 8, стор. 199)

1 грудня 1991 року народ України вільним волевиявленням підтвердив Акт проголошення незалежності України (1427-12), схвалений Верховною Радою України 24 серпня цього року.

Понад дев'яносто відсотків учасників референдуму висловилися за незалежну Україну.

Демократичність референдуму та відсутність порушень під час його проведення засвідчують спостерігачі від парламентів багатьох країн світу, представники Європарламенту, Бюро по вільних виборах НБСЄ, української та зарубіжної громадськості.

Здійснились віковічні мрії та прагнення одного з найчисленніших народів Європи відродити свою неодноразово руйновану державність.

Договір 1922 року про утворення Союзу РСР Україна вважає стосовно себе не дійсним і недіючим.

Україна будує демократичну, правову державу, першочерговою метою якої є забезпечення прав і свобод людини. З цією метою Україна буде неухильно дотримувати норм міжнародного права, керуючись Загальною декларацією прав людини, Міжнародними пактами про права людини, які Україна ратифікувала, та іншими відповідними міжнародними документами. Україна готова приєднатись до європейських інституцій з прав людини, в тому числі до Європейської конвенції про права людини.

Прагнучи утвердження в незалежній демократичній Україні високих принципів свободи, демократії, гуманізму, соціальної справедливості, рівноправності всіх національностей, що становлять народ України, Верховна Рада схвалила 1 листопада 1991 року Декларацію прав національностей України, згідно з якою Українська держава гарантує всім народам, національним групам, громадянам, що проживають на її території, рівні політичні, громадянські, економічні, соціальні та культурні права, свободу релігійних переконань.

Прагнучи забезпечити добробут і умови для вільної праці у вільній державі, незалежна Україна здійснює перехід до ринкової економії, визнає рівноправність усіх форм власності і важливість приватної власності. Законом від 10 вересня 1991 року вона надає захист іноземним інвестиціям і гарантії іноземним інвесторам.

Україна, одна з держав-засновниць Організації Об'єднаних Націй, у повній відповідності з цілями і принципами Статуту ООН спрямовуватиме свою зовнішню по-

літику на зміцнення миру і безпеки у світі, на активізацію міжнародного співробітництва в розв'язанні екологічних, енергетичних, продовольчих та інших глобальних проблем. Зовнішня політика України буде базуватися на загально визнаних принципах міжнародного права.

Україна як європейська держава готова приєднатися до гельсінкського Заключного акта. Паризької хартії та інших документів НБСЄ. Україна закликає парламенти та уряди країн-учасниць НБСЄ підтримати її намір стати безпосереднім і повноправним учасником Загальноєвропейського процесу, брати участь в інших європейських структурах.

Україна готова встановити з іншими державами дипломатичні відносини і будувати двосторонні відносини з ними на засадах рівноправності, суверенної рівності, невтручання у внутрішні справи один одного, визнання територіальної цілісності та непорушності існуючих кордонів.

Україна вважає свою територію неподільною і недоторканною, визнає непорушність існуючих державних кордонів і не має жодних територіальних претензій до жодної держави.

Україна підтверджує свої міжнародні зобов'язання і відповідно до Закону "Про правонаступництво України" (1543-12), схваленого 12 вересня 1991 року, виконуватиме всі зобов'язання за міжнародними договорами, укладеними колишнім Союзом РСР, які не суперечать Конституції (888-09) та національним інтересам України.

Відповідно до Заяви Верховної Ради України від 13 жовтня 1991 року Україна готова самостійно або через вироблений міжнародний механізм сплатити свою частку зовнішнього боргу та одержати належну їй частку активів колишнього Союзу РСР, дотримуючись принципу роздільної відповідальності.

Україна дотримуватиметься положень Договору 1991 року між США та СРСР про скорочення стратегічних наступальних озброєнь у частині, що стосується ядерних озброєнь, розташованих на її території.

Відповідно до Декларації про державний суверенітет України (55-12), схваленої Верховною Радою України 16 липня 1990 року, та Заяви Верховної Ради України про без'ядерний статус України (1697-12) від 24 жовтня 1991 року Україна не буде ядерною державою. З цією метою Україна має намір вступити в переговори з усіма заінтересованими державами для укладення міжнародних угод.

Україна вітає пропозиції про надання допомоги у знищенні ядерного потенціалу колишнього Союзу РСР на її території і готова таку допомогу прийняти.

Україна має намір приєднатися до Договору 1968 року про нерозповсюдження ядерної зброї як неядерна держава і укласти з МАГАТЕ відповідну угоду про гарантії його дотримання.

Україна не має і не виробляє хімічної зброї, виступає за її повсюдну ліквідацію та заборону. Україна – учасниця Конвенції про заборону розробки, виробництва і накопичення запасів бактеріологічної (біологічної) і токсичної зброї та про її знищення.

Відповідно до Заяви Президії Верховної Ради України від 22 листопада 1991 року про Договір 1990 року про звичайні збройні сили в Європі (1858-12) Україна вважає обов'язковим виконання положень цього Договору щодо всіх звичайних збройних сил, які перебувають на її території. Збройні Сили України підпадають під дію цього Договору. Вони створюються виключно для захисту незалежності, суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності кордонів України у мінімальних, необхідних лише для оборони цілях.

Україна вважає, що її військовий потенціал залежатиме також від того, наскільки її безпека буде гарантована загальноєвропейськими механізмами.

Україна здійснює програму конверсії оборонної промисловості та перепрофілювання значної частки розташованого на її території військово-технічного потенціалу колишнього Союзу РСР на потреби свого соціально-економічного розвитку.

Отже, демократична самостійна Україна – зрима і незнищенна реальність.

Парламенти і народи світу! Прагнучи зробити свій внесок у вселюдську цивілізацію, виборюючи мирним шляхом своє державне життя, ми з надією на розуміння звертаємося до вас.

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

м. Київ, 5 грудня 1991 року
N 1927-XII

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Про текст Військової присяги

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 3, ст. 13)

Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

Текст Військової присяги затвердити (додається).

Голова Верховної Ради України

І.ПЛЮЩ

м.Київ, 6 грудня 1991 року
N 1936-ХІІ

ВІЙСЬКОВА ПРИСЯГА

Я, (прізвище, ім'я та по батькові), вступаю на військову службу і урочисто клянусь народу України завжди бути вірним і відданим йому, сумлінно і чесно виконувати військовий обов'язок, накази командирів, неухильно дотримуватись Конституції і законів України, зберігати державну і військову таємницю.

Я клянусь захищати українську державу, непохитно стояти на сторожі її свободи і незалежності.

Я присягаю ніколи не зрадити народу України.

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

**Про порядок введення в дію Закону України
“Про оборону України”**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 9, ст. 107)

Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

1. Ввести в дію Закон України “Про оборону України” (1932-12) з моменту його прийняття.

2. Доручити Кабінету Міністрів України:

розробити і затвердити Положення про мобілізаційну підготовку народного господарства України;

розробити проект Закону України про правовий режим воєнного стану і внести його на розгляд Верховної Ради України;

вирішити питання щодо організації українського наукового центру з проблем національної безпеки і оборони.

Голова Верховної Ради України

І.ПЛЮЩ

м. Київ, 6 грудня 1991 року

N 1933-XII

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

**Про порядок введення в дію Закону України
“Про Збройні Сили України”**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 9, ст. 109)

Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

1. Ввести в дію Закон України “Про Збройні Сили України” (1934-12) з моменту його прийняття.
2. Доручити Кабінету Міністрів України розробити до 1 січня 1992 року пропозиції щодо загальної структури Збройних Сил України, їх чисельності та обсягу бюджетних асигнувань на їх утримання.
3. Кабінету Міністрів України розробити проект Закону України про статус збройних сил, тимчасово дислокованих на території України, та подати його на розгляд Верховної Ради України.

Голова Верховної Ради України

І.ПЛЮЩ

м. Київ, 6 грудня 1991 року
N 1935-ХІІ

ПОСТАНОВА
ПРЕЗИДІЇ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

**Про затвердження назви і характерних
ознак грошової одиниці України**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 10, ст. 146)

Згідно з поданими пропозиціями Комісії Верховної Ради України з питань економічної реформи і управління народним господарством Президія Верховної Ради України **п о с т а н о в л я є**:

1. Затвердити як грошову одиницю України гривню, яка після введення в обіг визначається єдиним законним платіжним засобом на території України.

2. Погодитись з запропонованими принциповими характеристиками зовнішніх ознак гривні та її купюрною побудовою, які передбачають літографічне друкування витягу з тексту Акта проголошення незалежності України (1427-12), а також зображення на лицьовій стороні відповідної банкноти портретів видатних діячів історії та культури України:

банкнота вартістю одна гривня – портрет князя Володимира;

банкнота вартістю дві гривні – портрет князя Ярослава Мудрого;

банкнота вартістю десять гривень – портрет гетьмана Івана Мазепи;

банкнота вартістю двадцять гривень – портрет Івана Франка;

банкнота вартістю п'ятдесят гривень – портрет Михайла Грушевського;

банкнота вартістю сто гривень – портрет Тараса Шевченка.

Резервні:

банкнота вартістю п'ять гривень – портрет гетьмана Богдана Хмельницького;

банкнота вартістю двісті гривень – портрет Лесі Українки;

Установити, що детальні ознаки купюр всіх вартостей, включаючи зображення на зворотній стороні, форму водяного знаку та інших способів захисту, визначаються Національним банком України.

Надати право Голові Правління Національного банку України підписати до друку зразки банкнот, що відповідають вимогам пункту 2 цієї Постанови, безпосередньо в місці їх виготовлення згідно з умовами угоди.

Голова Верховної Ради України

І.ПЛЮЩ

м. Київ, 10 грудня 1991 року

N 1952-XII

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

**Про ратифікацію Угоди про створення
Співдружності Незалежних Держав**

Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

Угоду про створення Співдружності Незалежних Держав (997_077), підписану від імені України 8 грудня 1991 року у м. Мінську, ратифікувати із застереженнями (додаються).

Голова Верховної Ради України
м. Київ, 10 грудня 1991 року
N 1958-XII

І. ПЛЮЩ

Додаток
до Постанови Верховної Ради України
від 10 грудня 1991 року

ЗАСТЕРЕЖЕННЯ

ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

ДО УГОДИ ПРО СТВОРЕННЯ СПІВДРУЖНОСТІ НЕЗАЛЕЖНИХ ДЕРЖАВ, ПІДПИСАНОЇ ВІД ІМЕНІ УКРАЇНИ 8 ГРУДНЯ 1991 РОКУ В МІНСЬКУ

1) Згідно зі статтею 3, кожна з Високих Договірних Сторін, бажаючи сприяти вираженню, збереженню і розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності національних меншостей, які населяють її територію, і унікальних етнокультурних регіонів, що склалися, бере їх під свій захист.

2) згідно зі статтею 5 Угоди, Високі Договірні Сторони визнають і поважають територіальну цілісність одна одної і недоторканність існуючих між ними державних кордонів.

Вони гарантують на взаємній основі відкритість існуючих між ними державних кордонів для безперешкодних контактів їхніх громадян і передачі інформації в рамках Співдружності, і з цією метою найближчим часом вироблять відповідну правову базу.

3) згідно з статтею 6, Держави – члени Співдружності, реформуючи розташовані на їхніх територіях угруповання збройних сил колишнього Союзу РСР і створюючи на їх базі власні Збройні сили, співробітничатимуть у забезпеченні міжнародного миру та безпеки, здійсненні ефективних заходів щодо скорочення озброєнь і воєнних витрат. Вони прагнуть до ліквідації всіх ядерних озброєнь, загального і повного розброєння під суворим міжнародним контролем.

Сторони поважатимуть прагнення учасників Угоди, які бажають набути статусу без'ядерної чи нейтральної держави.

До повного знищення ядерної зброї на їх територіях Держави – члени Співдружності зберігатимуть і підтримуватимуть під об'єднаним командуванням спільний воєнно-стратегічний простір і єдиний контроль над ядерною зброєю, порядок здійснення якого регулюється спеціальною угодою. Дія цього положення припиняється відносно тієї з Сторін, на території якої буде знищена ядерна зброя відповідно до міжнародної угоди і під міжнародним контролем.

Вони також спільно гарантують необхідні умови розміщення, функціонування, матеріального і соціального забезпечення стратегічних збройних сил.

Сторони зобов'язуються проводити погоджену політику з питань соціального захисту і пенсійного забезпечення військовослужбовців та їхніх сімей.

4) згідно з статтею 7 Угоди, Високі Договірні Сторони визнають, що до сфер їх співробітництва, яке реалізується на рівноправній основі через координуючі інститути Співдружності, належать:

- консультації в галузі зовнішньої політики;
- розвиток спільного економічного простору, участь у загальноєвропейському та євразійському ринках, митна політика;
- розвиток власних систем транспорту і зв'язку;
- охорона навколишнього середовища, участь у створенні всеосяжної міжнародної системи екологічної безпеки;
- боротьба з організованою злочинністю.

Координаційні інститути створюються на паритетній основі і їх рекомендації приймаються консенсусом.

5) згідно з статтею 9, спори щодо тлумачення і застосування норм цієї Угоди підлягають вирішенню шляхом переговорів на основі міжнародного права.

6) згідно з статтею 10, кожна з Високих Договірних Сторін залишає за собою право призупинити або припинити дію цієї Угоди або окремих її статей, повідомивши про це учасників Угоди за рік.

Положення цієї Угоди можуть бути доповнені або змінені за взаємною згодою Високих Договірних Сторін.

7) стаття 11 Угоди як тавтологічна і підлягає вилученню.

8) згідно з статтею 12, Високі Договірні Сторони гарантують виконання, відповідно до їх національного законодавства, міжнародних зобов'язань, що впливають для них з договорів колишнього Союзу РСР.

9) ця Угода підлягає ратифікації і набирає чинності з моменту обміну ратифікаційними грамотами. Обмін ратифікаційними грамотами відбудеться в м. Мінську. Депозитарієм Угоди буде Уряд Республіки Беларусь.

10) до абзацу 1 преамбули після слів “Союз РСР як” вставити слово “держава”,

11) до абзацу 3 преамбули після слова “побудувати” вставити слово “незалежні”,

12) до абзацу 4 преамбули після слів “у внутрішні справи” вставити слова “територіальної цілісності та недоторканності кордонів”.

Голова Верховної Ради України

І.ПЛЮЩ

**УГОДА
про створення Співдружності Незалежних Держав**

*(Угоду із застереженнями ратифіковано Постановою ВР
N 1958-XII (1958-12) від 10.12.91)*

Дата підписання Україною: 8 грудня 1991 р.

Набуття чинності для України: 10 грудня 1991 р.

Ми, Республіка Білорусь, Російська Федерація (РРФСР), Україна як держави-засновниці Союзу РСР, що підписали Союзний договір 1922 року, далі – “Високі Договірні Сторони”, констатуємо, що Союз РСР як суб’єкт міжнародного права і геополітична реальність припиняє своє існування.

Грунтуючись на історичній спільності наших народів і сформованих між ними зв’язках, враховуючи двосторонні угоди, укладені між Високими Договірними Сторонами,

прагнучи побудувати демократичні правові держави,

маючи намір розвивати свої відносини на основі взаємного визнання і поваги до державного суверенітету, невід’ємного права на самовизначення, принципів рівноправності і невтручання у внутрішні справи, відмови від застосування сили, економічних або будь-яких інших методів тиску, врегулювання спірних проблем погоджувальними засобами, інших загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права,

вважаючи, що подальший розвиток і зміцнення відносин дружби, добросусідства і взаємовигідного співробітництва між нашими державами відповідають докорінним національним інтересам їхніх народів і служать справі миру і безпеки,

підтверджуючи свою прихильність до цілей і принципів Статуту Організації Об’єднаних Націй, Хельсінкського Заключного Акта та інших документів Народи з безпеки і співробітництва в Європі,

зобов’язуючись дотримуватись загальноновизнаних міжнародних норм про права людини і народів,

домовилися про нижченаведене:

Стаття 1

Високі Договірні Сторони утворюють Співдружність Незалежних Держав.

Стаття 2

Високі Договірні Сторони гарантують своїм громадянам незалежно від їхньої національності або інших відмінностей рівні права і свободи. Кожна з Високих Договірних

Сторін гарантує громадянам інших Сторін, а також особам без громадянства, що проживають на її території, незалежно від їхньої національної належності або інших відмінностей громадянські, політичні, соціальні, економічні та культурні права і свободи відповідно до загально визначених міжнародних норм про права людини.

Стаття 3

Високі Договірні Сторони, бажаючи сприяти вираженню, збереженню і розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності національних меншин, що проживають на їхніх територіях, і сформованих унікальних етнокультурних регіонів, беруть їх під свій захист.

Стаття 4

Високі Договірні Сторони розвиватимуть рівноправне і взаємовигідне співробітництво своїх народів і держав у галузі політики, економіки, культури, освіти, охорони здоров'я, охорони навколишнього середовища, науки, торгівлі, у гуманітарній та інших галузях, сприятимуть широкому інформаційному обміну, сумлінно і неухильно дотримуватимуться взаємних зобов'язань.

Сторони вважають за необхідне укласти угоди про співробітництво у зазначених галузях.

Стаття 5

Високі Договірні Сторони визнають і поважають територіальну цілісність одна одної і недоторканність існуючих кордонів у рамках Співдружності.

Вони гарантують відкритість кордонів, свободу пересування громадян і передачі інформації в рамках Співдружності.

Стаття 6

Держави-члени Співдружності співробітничатимуть у забезпеченні міжнародного миру і безпеки, здійсненні ефективних заходів скорочення озброєнь і військових витрат. Вони прагнуть до ліквідації всіх ядерних озброєнь, загального і повного роззброєння під суворим міжнародним контролем.

Сторони поважатимуть прагнення одна одної до досягнення статусу без'ядерної зони і нейтральної держави.

Держави-члени Співдружності зберігатимуть і підтримуватимуть під об'єднаним командуванням загальний військово-стратегічний простір, включаючи єдиний контроль над ядерною зброєю, порядок здійснення якого регулюється спеціальною угодою.

Вони також спільно гарантують необхідні умови розміщення, функціонування, матеріальне і соціальне забезпечення стратегічних збройних сил. Сторони

зобов'язуються проводити узгоджену політику з питань соціального захисту і пенсійного забезпечення військовослужбовців та їх сімей.

Стаття 7

Високі Договірні Сторони визнають, що до сфери їхньої спільної діяльності, яка реалізується на рівноправній основі через спільні координуючі інститути Співдружності, належать:

- координація зовнішньополітичної діяльності;
- співробітництво у формуванні і розвитку спільного економічного простору, загальноєвропейського і євразійського ринків, у галузі митної політики;
- співробітництво в розвитку систем транспорту і зв'язку;
- співробітництво в галузі охорони навколишнього середовища, участь у створенні всеосяжної міжнародної системи екологічної безпеки;
- питання міграційної політики;
- боротьба з організованою злочинністю.

Стаття 8

Сторони усвідомлюють планетарний характер Чорнобильської катастрофи і зобов'язуються об'єднувати і координувати свої зусилля щодо мінімізації і подолання її наслідків.

Вони домовилися укласти в цих цілях спеціальну угоду, що враховує важкі наслідки катастрофи.

Стаття 9

Спори щодо тлумачення і застосування норм цієї Угоди підлягають вирішенню шляхом переговорів між відповідними органами, а при необхідності – на рівні глав Урядів і Держав.

Стаття 10

Кожна з Високих Договірних Сторін лишає за собою право припинити дію цієї Угоди або окремих її статей, повідомивши про це учасників Угоди за рік.

Положення цієї Угоди можуть бути доповнені або змінені за спільною згодою Високих Договірних Сторін.

Стаття 11

З моменту підписання цієї Угоди на територіях держав, що її підписали, не допускається застосування норм третіх держав, у тому числі колишнього Союзу РСР.

Стаття 12

Високі Договірні Сторони гарантують виконання міжнародних зобов'язань, що випливають для них із договорів та угод колишнього Союзу РСР.

Стаття 13

Ця Угода не зачіпає зобов'язань Високих Договірних Сторін щодо третіх держав.

Ця Угода відкрита для приєднання усіх держав-членів колишнього Союзу РСР, а також для інших держав, що поділяють цілі і принципи цієї Угоди.

Стаття 14

Офіційним місцем перебування координуючих органів Співдружності є місто Мінськ.

Діяльність органів колишнього Союзу РСР на територіях держав-членів Співдружності припиняється.

Вчинено у місті Мінську 8 грудня 1991 року в трьох примірниках, кожний білоруською, російською й українською мовами, при цьому три тексти мають однакову силу.

За Республіку Білорусь

За РРФСР

За Україну

(підпис) С. Шушкевич

(підпис) Б. Єльцин

(підпис) Л. Кравчук

(підпис) В. Кебіч

(підпис) Г. Бурбуліс

(підпис) В. Фокін

Зібрання чинних міжнародних договорів України:

Офіційне видання – Том 1: 1990–1991 рр. – К.: Видавничий Дім “Ін Юре”, 2001.

ЗАКОН УКРАЇНИ

*(Закон втратив чинність на підставі Закону
N 1906-IV (1906-15) від 29.06.2004, ВВР, 2004, N 50, ст. 540)*

Про дію міжнародних договорів на території України

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 10, ст. 137)

Виходячи з пріоритету загальнолюдських цінностей, загальновизнаних принципів міжнародного права, прагнучи забезпечити непорушність прав і свобод людини, включитись у систему правових відносин між державами на основі взаємної поваги державного суверенітету і демократичних засад міжнародного співробітництва, Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

Встановити, що укладені і належним чином ратифіковані Україною міжнародні договори становлять невід'ємну частину національного законодавства України і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства.

Президент України

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 10 грудня 1991 року
N 1953-XII

З В Е Р Н Е Н Н Я

Верховної Ради України до народних депутатів СРСР від України

(Відомості Верховної Ради (ВВР), 1992, N 10, ст. 145)

Виходячи з того, що 1 грудня 1991 року народ України переважною більшістю схвалив Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року, чим засвідчив своє волевиявлення будувати незалежну Українську державу, а також беручи до уваги факт припинення існування СРСР як суб'єкта міжнародного права і геополітичної реальності, що було констатовано Беларуссю, Росією та Україною в укладеній між ними угоді від 8 грудня 1991 року,

Верховна Рада України звертається до народних депутатів СРСР від України з проханням врахувати вищевикладене і не брати участі в роботі Надзвичайного з'їзду народних депутатів СРСР.

Голова Верховної Ради України

І.ПЛЮЩ

м. Київ, 11 грудня 1991 року
N 1965-ХІІ

З В Е Р Н Е Н Н Я

Верховної Ради України до Міжнародного Олімпійського Комітету

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 12, ст. 175)

1 грудня 1991 року 53-мільйонний народ України, дотримуючись міжнародно-правових норм і продовжуючи вікову традицію національного державотворення, демократичним і мирним шляхом на основі всеукраїнського референдуму проголосив державну незалежність України.

З того дня Україну як незалежну державу визнали 15 країн світу, серед яких Канада і Великобританія, Польща і Чехо-Словаччина, Болгарія і Угорщина, Індія і Туреччина. Чимало інших держав мають намір зробити це найближчим часом.

Наша держава є членом і одним із фундаторів Організації Об'єднаних Націй та інших міжнародних організацій. В Україні під керівництвом національних федерацій нині успішно розвиваються всі олімпійські види спорту та масовий спортивний рух. Імена видатних українських спортсменів і провідних тренерів широко відомі в багатьох країнах світу. З 1952 року спортсмени України не пропустили жодної Олімпіади і здобули понад 400 медалей, у тому числі – 177 золотих.

В Україні створений і активно діє Національний Олімпійський Комітет.

Враховуючи вищевикладене, і у зв'язку з припиненням існування Союзу Радянських Соціалістичних Республік як держави, Верховна Рада України звертається до Міжнародного Олімпійського Комітету з проханням визнати Національний Олімпійський Комітет України і допустити національну Олімпійську збірну команду України до участі в Олімпійських Іграх 1992 року.

Верховна Рада України висловлює впевненість, що позитивне рішення Міжнародного Олімпійського Комітету щодо визнання Національного Олімпійського Комітету України дасть змогу багатотисячному загону спортсменів та національним збірним командам України брати активну і повноцінну участь у міжнародному олімпійському русі, долучитися до його визнаних людством високих цінностей, пропагувати та поширювати їх, сприятиме піднесенню авторитету Національного Олімпійського Комітету України, допоможе поширенню на планеті гуманістичних ідеалів олімпійського руху.

Верховна Рада України

м. Київ, 18 грудня 1991 року
N 1999-ХІІ

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

*(Постанова втратила чинність на підставі Закону
N 973-IV (973-15) від 19.06.2003, ВВР, 2003, N 45, ст. 363)*

**Про порядок введення в дію Закону України
“Про селянське (фермерське) господарство”**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 14, ст. 187)

Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

1. Ввести в дію Закон України “Про селянське (фермерське) господарство” (2009-12) з дня його опублікування.

2. До приведення законодавства України у відповідність із Законом України “Про селянське (фермерське) господарство” чинні законодавчі та інші нормативні акти України застосовуються, якщо вони не суперечать цьому Закону.

3. Місцевим Радам народних депутатів:

до 20 січня 1992 року вирішити питання про вилучення із земель колгоспів, радгоспів та інших сільськогосподарських підприємств і організацій диференційовано не менше 7-10 відсотків сільськогосподарських угідь і передачу їх до складу земель запасу;

до 1 березня 1992 року забезпечити надання ділянок із земель запасу громадянам, які бажають організувати селянське (фермерське) господарство.

4. Кабінету Міністрів України:

внести на розгляд Верховної Ради України пропозиції про приведення законодавчих актів України у відповідність з прийнятим Законом;

привести рішення Уряду України у відповідність із Законом України “Про селянське (фермерське) господарство”, забезпечити перегляд і скасування міністерствами та відомствами України їх нормативних актів, що суперечать цьому Закону;

у двомісячний строк розробити та прийняти пакет нормативних актів, спрямованих на реалізацію даного Закону.

Голова Верховної Ради України

І.ПЛЮЩ

м. Київ, 20 грудня 1991 року

N 2010-XII

ЗАКОН УКРАЇНИ

**Про обертання майна Компартії України
та КППС на державну власність**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 13, ст. 181)

Стаття 1. Передане або те, що має бути передане на баланс Верховної Ради України, Верховної Ради Кримської АРСР та місцевих Рад народних депутатів відповідно до Указу Президії Верховної Ради України від 30 серпня 1991 року “Про заборону діяльності Компартії України” (1468-12) майно партійних комітетів Компартії України, КППС, у тому числі підприємства та організації, що належать Компартії України, її кошти, паї, акції, інші цінні папери та майнові права, де б вони не знаходились, обертуються на загальнодержавну (республіканську) власність і власність відповідних адміністративно-територіальних одиниць (комунальну власність).

Усе майно КППС і майно Компартії України, а також майно партійних комітетів Компартії України у місті Києві належить до загальнодержавної (республіканської) власності. Майно, передане на баланс Верховної Ради Кримської АРСР, місцевих Рад народних депутатів, крім міста Києва, є власністю адміністративно-територіальних одиниць (комунальною власністю).

Стаття 2. Кабінет Міністрів України здійснює функції управління майном загальнодержавної (республіканської) власності, за винятком майна, що перебуває на балансі Верховної Ради України. Функції володіння, користування і розпорядження майном, віднесеним до власності адміністративно-територіальних одиниць (комунальної власності), покладаються на Верховну Раду Кримської АРСР і відповідні місцеві Ради народних депутатів, крім міста Києва.

Кабінет Міністрів України використовує адміністративні споруди і приміщення колишніх органів Компартії України, розташовані у місті Києві, для розміщення офіційних представництв інших держав та новостворених центральних органів управління.

Адміністративні приміщення колишніх органів Компартії України, крім розташованих у місті Києві, використовуються в першу чергу для потреб судових, медичних і культурно-освітніх закладів.

Стаття 3. Угоди, укладені від імені Компартії України, її партійних комітетів, підприємств та організацій, зберігають чинність, якщо їх укладено відповідно до закону і переоформлено Фондом державного майна України до 1 березня 1992 року.

Стаття 4. Комерційні, господарські та інші підприємства і організації, в які вкрито кошти або майно Компартії України і КППС, їх партійних комітетів, підпри-

емств та організацій, зобов'язані до 1 березня 1992 року подати про це відомості до Фонду державного майна України. Посадові особи, винні в порушенні зазначеної вимоги, несуть відповідальність згідно з чинним законодавством.

Президент України

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 20 грудня 1991 року
N 2004-ХП

З А Я В А
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

**Заява Верховної Ради України з приводу укладення Україною
Угоди про співдружність незалежних держав**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 13, ст. 180)

Ратифікована 10 грудня 1991 року Верховною Радою України (1958-12) Угода про співдружність незалежних держав (997_077) із Застереженнями до неї забезпечує незалежність України як держави. Разом з тим має місце неоднозначне тлумачення як окремих положень Угоди, так і загального її спрямування офіційними колами сторін, що її уклали. Мова зайшла прямо про призначення Угоди як основи для створення нової союзної держави.

Відповідно до положень Віденської конвенції про право міжнародних договорів (995_118) з моменту ратифікації Угоди обов'язковими для України є ті положення Угоди, підписаної Президентом України, до яких не зроблені застереження, а також Застереження до Угоди, схвалені Верховною Радою України.

У своєму підсумку ратифікована Верховною Радою України Мінська Угода із застереженнями для України означає наступне:

1. Згідно з Актом проголошення незалежності України (1427-12) від 24 серпня 1991 року та волевиявленням народу України, здійсненим шляхом всеукраїнського референдуму, Україна є і залишається за своїм правовим статусом незалежною державою – суб'єктом міжнародного права.

2. Україна заперечує перетворення співдружності незалежних держав на державне утворення із своїми органами влади і управління.

3. Україна заперечує надання співдружності незалежних держав статусу суб'єкта міжнародного права.

4. Координаційні інститути в рамках співдружності не можуть мати владний характер. Їхні рішення є рекомендаційними.

5. Здійснюючи зовнішню політику самостійно, Україна вступатиме в консультації з іншими державами співдружності.

6. Кордон між Україною – з одного боку та Росією і Білорусією – з іншого є державним кордоном України, який є недоторканим.

Лінія його проходження, визначена Договором між Україною і Росією 1990 року і Договором між Україною і Білорусією 1990 року, лишається незмінною незалежно від того, чи є Україна стороною Угоди чи ні.

7. Україна створюватиме власні Збройні Сили на базі розташованих на її території Збройних Сил колишнього СРСР.

8. Україна прагнучиме набути статусу без'ядерної держави шляхом знищення усіх ядерних арсеналів під ефективним міжнародним контролем і на підставі Декларації про державний суверенітет України (55-12) не входить до військових блоків.

9. Перебування стратегічних збройних сил на території України є тимчасовим. Їхній правовий статус і термін перебування на території України мав бути визначений Законом України і спеціальною міждержавною угодою, укладеною між державами, на території яких розміщена ядерна зброя колишнього СРСР.

10. Україна створюватиме власну відкриту економічну систему шляхом запровадження власної грошової одиниці, створення власних банківської та митної систем, розвитку власних систем транспорту і зв'язку, а також участі у регіональних та міжрегіональних ринках.

11. Спори щодо тлумачення і застосування норм Угоди Україна вирішуватиме шляхом переговорів на основі міжнародного права.

12. Україна залишає за собою право не тільки припиняти, а й припинити свою участь в Угоді або окремих її статтях.

13. Україна гарантує виконання міжнародних зобов'язань, що впливають для неї з договорів колишнього Союзу РСР, відповідно до свого національного законодавства.

Викладене в пунктах 1-13 цієї Заяви є офіційним тлумаченням Мінської Угоди і обов'язковим для діяльності Президента України, Прем'єр-Міністра України та інших структурних ланок виконавчої влади.

Верховна Рада України

м. Київ, 20 грудня 1991 року
N 2003-XII

ПРОТОКОЛ

до Угоди про створення Співдружності Незалежних Держав, підписаної 8 грудня 1991 року в м. Мінськ Республікою Білорусь, Російською Федерацією (РРФСР), Україною

Азербайджанська Республіка, Республіка Вірменія, Республіка Білорусь, Республіка Казахстан, Республіка Киргизстан, Республіка Молдова, Російська Федерація (РРФСР), Республіка Таджикистан, Туркменистан, Республіка Узбекистан та Україна на рівноправних засадах і як Високі Договірні Сторони утворюють Співдружність Незалежних Держав.

Угода про створення Співдружності Незалежних Держав (997_077) набуває чинності для кожної з Високих Договірних Сторін з моменту її ратифікації.

На основі Угоди про створення Співдружності Незалежних Держав (997_077) і з урахуванням застережень, зроблених при її ратифікації, будуть розроблені документи, що регламентують співробітництво в рамках Співдружності.

Цей Протокол є складовою частиною Угоди про створення Співдружності Незалежних Держав (997_077).

Вчинено у м. Алма-Ата 21 грудня 1991 року в одному примірнику азербайджанською, вірменською, білоруською, казахською, киргизькою, молдовською, російською, таджицькою, туркменською, узбецькою та українською мовами. Всі тексти мають однакову силу. Дійсний примірник зберігається в архіві Уряду Республіки Білорусь, який направить Високим Договірним Сторонам засвідчену копію цього Протоколу.

За Азербайджанську Республіку	(підпис) А. Муталібов
За Республіку Вірменія	(підпис) Л. Тер-Петросян
За Республіку Білорусь	(підпис) С. Шушкевич
За Республіку Казахстан	(підпис) Н. Назарбаєв
За Республіку Киргизстан	(підпис) А. Акаєв
За Республіку Молдова	(підпис) М. Снегур
За Російську Федерацію (РРФСР)	(підпис) Б. Єльцин
За Республіку Таджикистан	(підпис) Р. Набієв
За Туркменистан	(підпис) С. Ніязов
За Республіку Узбекистан	(підпис) І. Карімов
За Україну	(підпис) Л. Кравчук

Алма-Ата, 21 грудня 1991 року

Зібрання чинних міжнародних договорів України:

Офіційне видання – Том 1: 1990–1991 рр. – К.: Видавничий Дім “Ін Юре”, 2001.

АЛМА-АТИНСЬКА ДЕКЛАРАЦІЯ

Дата підписання Україною: 21 грудня 1991 р.

Набуття чинності для України: 21 грудня 1991 р.

Незалежні Держави

– Азербайджанська Республіка, Республіка Вірменія, Республіка Білорусь, Республіка Казахстан, Республіка Киргизстан, Республіка Молдова, Російська Федерація (РРФСР), Республіка Таджикистан, Туркменистан, Республіка Узбекистан та Україна,

прагнучи побудувати демократичні правові держави, відносини між якими розвиватимуться на основі взаємного визнання і поваги до державного суверенітету і суверенної рівності, невід’ємного права на самовизначення, принципів рівноправності і невтручання у внутрішні справи, відмови від застосування сили і погрози силою, економічних і будь-яких інших заходів тиску, мирного врегулювання спорів, поваги до прав і свобод людини, включаючи права національних меншин, сумлінного виконання зобов’язань та інших загально визнаних принципів і норм міжнародного права;

визнаючи і шануючи територіальну цілісність одна одної і непорушність існуючих кордонів;

вважаючи, що зміцнення дружніх відносин, добросусідства і взаємовигідного співробітництва, що мають глибокі історичні корені, відповідає докорінним інтересам народів і служитиме справі миру і безпеки;

усвідомлюючи свою відповідальність за збереження громадянського миру і міжнародного порозуміння;

будучи прихильними до цілей і принципів Угоди про створення Співдружності Незалежних Держав (997_077),

заявляють про нижченаведене:

Взаємодія учасників Співдружності буде здійснюватися на принципі рівноправності через координуючі інститути, які формуються на паритетній основі та діють у порядку, що визначається угодами між учасницями Співдружності, яка не є ні державою, ні наддержавним утворенням.

З метою забезпечення міжнародної стратегічної стабільності і безпеки буде збережено об’єднане командування військово-стратегічними силами і єдиний контроль над ядерною зброєю; сторони поважатимуть прагнення одна одної до досягнення статусу без’ядерної та (або) нейтральної держави.

Співдружність Незалежних Держав відкрита за згодою всіх її учасників для при-

єднання до неї держав-членів колишнього Союзу РСР, а також інших держав, що поділяють цілі і принципи Співдружності.

Підтверджується прихильність до співробітництва у формуванні і розвитку спільного економічного простору, загальноєвропейського та євразійського ринків.

Зутворенням Співдружності Незалежних Держав Союз Радянських Соціалістичних Республік припиняє своє існування.

Держави-учасниці Співдружності гарантують відповідно до своїх конституційних процедур виконання міжнародних зобов'язань, що випливають із договорів і угод колишнього Союзу РСР.

Держави-учасниці Співдружності зобов'язуються неухильно дотримуватись принципів цієї Декларації.

Президент
Азербайджанської
Республіки
А. Муталібов
(підпис)

Президент
Республіки
Вірменія
Л. Тер-Петросян

Голова
Верховної Ради
Республіки Білорусь
С. Шушкевич

Президент
Республіки
Казахстан
Н. Назарбаєв
(підпис)

Президент
Республіки
Киргизстан
А. Акаєв
(підпис)

Президент
Республіки
Молдова
М. Снегур
(підпис)

Президент
Російської Федерації
(РРФСР)
Б. Єльцин
(підпис)

Президент
Республіки
Таджикистан
Р. Набієв
(підпис)

Президент
Туркменистану
С. Ніязов
(підпис)

Президент
Республіки
Узбекистан
І. Карімов
(підпис)

Президент
України
Л. Кравчук
(підпис)

Алма-Ата, 21 грудня 1991 року

Зібрання чинних міжнародних договорів України:

Офіційне видання – Том 1: 1990–1991 рр. – К.: Видавничий Дім “Ін Юре”, 2001.

УГОДА про спільні заходи щодо ядерної зброї

Дата підписання Україною: 21 грудня 1991 р.

Набуття чинності для України: 21 грудня 1991 р.

Республіка Білорусь, Республіка Казахстан, Російська Федерація (РРФСР) та Україна, далі – “держави-учасниці”,

підтверджуючи свою прихильність до нерозповсюдження ядерної зброї,

прагнучи до ліквідації всієї ядерної зброї,

бажаючи сприяти зміцненню міжнародної стабільності, домовились про таке:

Стаття 1

Ядерні озброєння, що входять до складу Об'єднаних стратегічних збройних сил, забезпечують колективну безпеку всіх учасників Співдружності Незалежних Держав.

Стаття 2

Держави-учасниці цієї Угоди підтверджують зобов'язання про незастосування ядерної зброї першою.

Стаття 3

Держави-учасниці цієї Угоди спільно виробляють політику щодо ядерних питань.

Стаття 4

До повної ліквідації ядерної зброї на територіях Республіки Білорусь та України рішення про необхідність її застосування приймається за узгодженням з главами держав-учасниць Угоди Президентом РРФСР на основі процедур, розроблених спільно з державами-учасницями.

Стаття 5

1. Республіка Білорусь, Україна зобов'язуються приєднатися до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї 1968 року (995_098) як неядерні держави та укласти з МАГАТЕ відповідну угоду про гарантії.

2. Держави – учасниці цієї Угоди зобов'язуються не передавати будь-кому ядерну зброю чи інші ядерні вибухові пристрої та технології, а також контроль над такими ядерними та вибуховими пристроями, ні прямо, ні опосередковано; так само як ніяким чином не допомагати, не заохочувати і не спонукати будь-яку державу, яка не має ядерної зброї, до виробництва чи придбання будь-яким іншим способом ядерної

зброї чи інших ядерних вибухових пристроїв, а також контролю за такою зброєю чи вибуховими пристроями.

3. Положення пункту 2 цієї статті не перешкоджають переміщенню ядерної зброї з території Республіки Білорусь, Республіки Казахстан та України на територію РРФСР з метою її знищення.

Стаття 6

Держави-учасниці цієї Угоди відповідно до міжнародного Договору (995_098) сприятимуть ліквідації ядерної зброї. До 1 липня 1992 року Республіка Білорусь, Республіка Казахстан та Україна забезпечать вивіз тактичної ядерної зброї на центральні передзаводські бази для її розукомплектування під спільним контролем.

Стаття 7

Уряди Республіки Білорусь, Республіки Казахстан, Російської Федерації (РРФСР), України зобов'язуються подати Договір щодо СНО (840_050) на ратифікацію до Верховних Рад своїх держав.

Стаття 8

Ця Угода підлягає ратифікації. Вона набуває чинності на 30 день після здачі всіх ратифікаційних грамот на зберігання Уряду РРФСР.

Вчинено у м. Алма-Ата в одному дійсному примірнику, білоруською, казахською, російською та українською мовами, при цьому всі тексти мають однакову силу.

За Республіку Білорусь
С. Шушкевич
(підпис)

За Республіку Казахстан
Н. Назарбаєв
(підпис)

За Російську Федерацію
Б. Єльцин
(підпис)

За Україну
Л. Кравчук
(підпис)

Зібрання чинних міжнародних договорів України:

Офіційне видання – Том 1: 1990–1991 рр. – К.: Видавничий Дім “Ін Юре”, 2001.

Рішення
Ради Глав Держав Співдружності Незалежних Держав

Дата підписання Україною: 21 грудня 1991 р.

Набуття чинності для України: 21 грудня 1991 р.

Держави-учасниці Співдружності, посилаючись на статтю 12 Угоди про створення Співдружності Незалежних Держав (997_077),

виходячи з наміру кожної держави виконувати зобов'язання, що випливають з Статуту ООН і брати участь в роботі цієї організації як повноправні члени,

з огляду на те, що початковими членами ООН були Республіка Білорусь, СРСР і Україна,

висловлюючи задоволення тим, що Республіка Білорусь і Україна продовжують брати участь в ООН як суверенні незалежні держави,

будучи сповненими рішучості сприяти зміцненню міжнародного миру і безпеки на підставі Статуту ООН (995_010) в інтересах своїх народів і всього міжнародного співтовариства,

вирішили:

1. Держави Співдружності підтримують Росію в тому, щоб вона продовжила членство СРСР в ООН, включаючи постійне членство в Раді Безпеки, та інших міжнародних організаціях.

2. Республіка Білорусь, РРФСР, Україна нададуть іншим державам Співдружності підтримку у вирішенні питань їхнього повноправного членства в ООН та інших міжнародних організаціях.

Вчинено в м. Алма-Аті 21 грудня 1991 року в одному примірнику, азербайджанською, вірменською, білоруською, казахською, киргизькою, молдовською, російською, таджицькою, туркменською, узбецькою й українською мовами. Всі тексти мають однакову силу. Дійсний примірник зберігається в архіві Уряду Республіки Білорусь, який направить Високим Договірним Сторонам завірену копію цього Протоколу.

За Азербайджанську Республіку

(підпис) А. Муталібов

За Республіку Вірменія

(підпис) Л. Тер-Петросян

За Республіку Білорусь

(підпис) С. Шушкевич

За Республіку Казахстан

(підпис) Н. Назарбаєв

За Республіку Киргизстан

(підпис) А. Акаєв

За Республіку Молдова

(підпис) М. Снегур

Найважливіші акти ВР України

За Російську Федерацію (РРФСР)	(підпис) Б. Єльцин
За Республіку Таджикистан	(підпис) Р. Набієв
За Туркменистан	(підпис) С. Ніязов
За Республіку Узбекистан	(підпис) І. Карімов
За Україну	(підпис) Л. Кравчук

Алма-Ата, 21 грудня 1991 року

УГОДА
між державами-учасницями
Співдружності Незалежних Держав щодо Стратегічних сил

Дата підписання Україною: 30 грудня 1991 р.

Дата набуття чинності для України: 30 грудня 1991 р.

Керуючись необхідністю узгодженого й організованого вирішення питань в галузі управління Стратегічними силами і єдиного контролю над ядерною зброєю, Азербайджанська Республіка, Республіка Вірменія, Республіка Білорусь, Республіка Казахстан, Республіка Киргизстан, Республіка Молдова, Російська Федерація, Республіка Таджикистан, Туркменистан, Республіка Узбекистан та Україна, названі далі “Держави-учасниці Співдружності”, домовилися про нижченаведене:

Стаття 1

Термін “Стратегічні сили” означає: об’єднання, з’єднання, частини, установи, військово-навчальні заклади Ракетних військ стратегічного призначення, Військово-Повітряних Сил, Воєнно-Морського Флоту, Протиповітряної оборони, Управління начальника космічних засобів, Повітряно-десантних військ, стратегічної й оперативної розвідки, ядерно-технічної частини, а також сили, засоби й інші військові об’єкти, призначені для управління і забезпечення Стратегічних сил колишнього Союзу РСР (перелік визначається для кожної держави-учасниці Співдружності окремим протоколом).

Стаття 2

Держави-учасниці Співдружності зобов’язуються дотримуватись міжнародних договорів Союзу РСР і проводити узгоджену політику в галузі міжнародної безпеки, роззброєння і контролю над озброєннями, брати участь у підготовці і реалізації програм скорочення озброєнь і Збройних Сил. Держави-учасниці Співдружності негайно розпочинають переговори між собою, а також з іншими державами, що раніше входили до складу Союзу РСР і не увійшли до Співдружності, з метою забезпечення гарантій і вироблення механізмів виконання зазначених договорів.

Стаття 3

Держави-учасниці Співдружності визнають необхідність об’єднаного командування Стратегічними силами і збереження єдиного контролю над ядерною зброєю й іншими видами зброї масового знищення Збройних Сил колишнього Союзу РСР.

Стаття 4

До повної ліквідації ядерної зброї рішення про необхідність її застосування приймається Президентом Російської Федерації за узгодженням з главами Республіки Білорусь, Республіки Казахстан, України після консультації з главами інших держав-учасниць Співдружності.

На період до повного знищення ядерна зброя, розмішена на території України, знаходиться під контролем об'єднаного командування Стратегічних сил з метою її невикористання і розукомплектування до кінця 1994 р., у тому числі тактичної ядерної зброї – до 1 липня 1992 р.

Процес знищення ядерної зброї, розміщеної на території Республіки Білорусь і України, здійснюється за участю Республіки Білорусь, Російської Федерації й України під спільним контролем держав Співдружності.

Стаття 5

Статус Стратегічних сил і порядок проходження служби в них визначаються спеціальною угодою.

Стаття 6

Ця Угода набуває чинності з моменту її підписання і припиняє дію за рішенням держав-учасниць або Ради глав держав Співдружності.

Дія цієї Угоди припиняється по відношенню до тієї держави-учасниці, з території якої будуть виведені Стратегічні сили або вивезена ядерна зброя.

Вчинено в м. Мінську 30 грудня 1991 року в одному примірнику державними мовами держав-учасниць Співдружності.

Усі тексти мають однакову силу. Дійсний примірник зберігається в архіві Уряду Республіки Білорусь, який направить державам-учасникам цієї Угоди його завірену копію.

За Азербайджанську Республіку (підпис)

(За винятком фінансування)

За Республіку Вірменія (підпис)

За Республіку Білорусь (підпис)

За Республіку Казахстан (підпис)

За Республіку Киргизстан (підпис)

За Республіку Молдова (підпис)

(За винятком фінансування)

За Російську Федерацію (підпис)

За Республіку Таджикистан (підпис)

За Республіку Туркменистан (підпис)

За Республіку Узбекистан (підпис)

За Україну (підпис)

Алма-Ата, 21 грудня 1991 року

Зібрання чинних міжнародних договорів України:

Офіційне видання – Том 1: 1990–1991 рр. – К.: Видавничий Дім “Ін Юре”, 2001.

УГОДА
Ради Глав держав-учасниць
Співдружності Незалежних Держав
про Збройні Сили і Прикордонні війська

Дата підписання Україною: 30 грудня 1991 р.

Набуття чинності для України: 30 грудня 1991 р.

Держави-учасниці Співдружності Незалежних Держав, виходячи з необхідності взаємоприйняттого вирішення питань оборони та безпеки, включаючи охорону кордонів держав-учасниць Співдружності,

погодилися з нижченаведеним:

1. Держави-учасниці Співдружності підтверджують своє законне право на створення власних Збройних Сил.

2. Спільно із Головнокомандуючим Збройними Силами в двомісячний строк розглянути та вирішити питання про порядок управління силами загального призначення з урахуванням національних законодавств держав Співдружності, а також про послідовність реалізації державами Співдружності права на створення власних Збройних Сил. Для України – починаючи з 3 січня 1992 року.

3. Призначити Головнокомандуючим Прикордонними військами Калініченка І. Я.

4. Доручити Головнокомандуючому Прикордонним військами разом із керівниками держав-учасниць Співдружності в двомісячний строк виробити механізм діяльності Прикордонних військ з урахуванням вимог національного законодавства Держав Співдружності, за винятком держав, з якими механізм діяльності Прикордонних військ вже узгоджений.

Вчинено в м. Мінську 30 грудня 1991 року в одному примірнику азербайджанською, вірменською, білоруською, казахською, киргизькою, молдовською, російською, таджицькою, туркменською, узбецькою й українською мовами. Всі тексти мають однакову силу. Справжній примірник зберігається в архіві Уряду Республіки Білорусь, який направить державам-учасницям цієї Угоди його завірену копію.

За Азербайджанську Республіку

(підпис)

(З обов'язковим завершенням у 2-місячний строк передачі збройних сил загального призначення Азербайджанській республіці)

За Республіку Вірменія	(підпис)
За Республіку Білорусь	(підпис)
За Республіку Казахстан	(підпис)
За Республіку Киргизстан	(підпис)
За Республіку Молдова	(підпис)
За Російську Федерацію	(підпис)
За Республіку Таджикистан	(підпис)
За Туркменистан	(підпис)
За Республіку Узбекистан	(підпис)
	(3 виходом на самостійні збройні сили)
За Україну	(підпис)

Мінськ, 30 грудня 1991 року

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

**Про соціальний захист населення і внутрішнього
ринку України**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 17, ст. 208)

Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

1. Доручити Кабінету Міністрів України разом з комісіями Верховної Ради України з питань економічної реформи і управління народним господарством, з питань планування, бюджету, фінансів і цін, у питаннях соціальної політики та праці вдосконалити механізм соціального захисту населення і внутрішнього ринку України з урахуванням пропозицій і зауважень, висловлених депутатами.

2. Дозволити Кабінету Міністрів України встановити мінімальний рівень заробітної плати з 1 грудня 1991 року в розмірі 400 карбованців.

3. Відповідальність за своєчасне здійснення розроблених заходів, ефективність соціального захисту населення покласти на Кабінет Міністрів та Національний банк України. Про стан впровадження заходів проінформувати Верховну Раду України в першій декаді лютого 1992 року.

Голова Верховної Ради України

І.ПЛЮЩ

м. Київ, 4 січня 1992 року

N 2031-XII

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Про Державний прапор України

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 19, ст. 257)

Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

Затвердити Державним прапором України національний прапор, що являє собою прямокутне полотнище, яке складається з двох рівних за шириною горизонтально розташованих смуг: верхньої – синього кольору, нижньої – жовтого кольору, із співвідношенням ширини прапора до його довжини 2:3.

Голова Верховної Ради України

І.ПЛЮЩ

м. Київ, 28 січня 1992 року

N 2067-XII

ЗАКОН УКРАЇНИ

*(Закон втратив чинність на підставі Закону
N 1377-IV (1377-15) від 11.12.2003, ВВР, 2004, N 15, ст. 228)*

Про форми власності на землю

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 18, ст. 225)

*(Вводиться в дію Постановою ВР N 2074-XII (2074-12) від 30.01.92,
ВВР, 1992, N 18, ст. 226)*

Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

1. Запровадити в Україні поряд з державною – колективну і приватну форми власності на землю.

2. Встановити, що власність на землю в Україні має такі форми: державна, колективна, приватна. Всі форми власності є рівноправними.

Президент України

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 30 січня 1992 року

N 2073-XII

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Про формування валютних фондів України у 1992 році

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 19, ст. 263)

(Із змінами, внесеними згідно з Постановами ВР
N 2330-XII (2330-12) від 12.05.92, ВВР, 1992, N 31, ст. 442
N 2331-XII (2330-12) від 12.05.92, ВВР, 1992, N 31, ст. 443)

З метою формування валютних фондів України Верховна Рада України
п о с т а н о в л я є :

1. Встановити, що суб'єкти підприємницької діяльності, розташовані в Україні, незалежно від місця реєстрації та форм власності, крім тих, що створені з участю іноземного капіталу, частка якого у статутному фонді становить не менше 30 процентів, сплачують податок на валютну виручку від експорту продукції (робіт, послуг) за всіма видами іноземної валюти:

до Державного валютного фонду України – за ставками згідно з додатком;

до валютних фондів місцевих Рад народних депутатів – за ставкою 5 процентів, що розподіляється відповідно до статті 12 Закону Української РСР “Про зовнішньоекономічну діяльність” (959-12).

Інші вилучення валютних коштів забороняються.

До суми виручки, що підлягає оподаткуванню, не зараховуються транспортні, страхові та інші накладні витрати в іноземній валюті, а також витрати по придбанню сировини, матеріалів, напівфабрикатів, комплектуючих виробів, технологій, обладнання і запасних частин, придбаних за іноземну валюту і використаних для потреб власного виробництва. (Абзац п'ятий пункту 1 в редакції Постанови ВР N 2331-12 від 12.05.92)

Оподаткуванню підлягає валютна виручка від експортних операцій незалежно від способу їх здійснення (самостійно або через посередника) і характеру угод, включаючи реалізацію продукції (робіт, послуг) в Україні з оплатою в іноземній валюті.

Взаємовідносини суб'єктів підприємницької діяльності щодо перерозподілу валютних коштів між ними й іншими організаціями, у тому числі з підприємствами-субпостачальниками, будуються на договірних засадах.

2. Встановити, що ставка податку на валютну виручку від експорту продукції (робіт, послуг) у межах державного замовлення зменшується на 5 процентних пунктів за умови виконання державного замовлення на експорт у повному обсязі.

Валютна виручка, одержана від експорту продукції (робіт, послуг), виробленої на обладнанні або за технологіями, придбаними за рахунок кредитних ресурсів банків в іноземній валюті (власних або залучених), не оподатковується в частині, що спрямовується на погашення заборгованості за цими кредитами.

Кошти в іноземній валюті, одержувані суб'єктами підприємницької діяльності України як пожертвування на благодійні цілі, зараховуються до їх валютних фондів і використовуються виключно на зазначені цілі у повному обсязі.

3. З метою запобігання подвійному оподаткуванню встановити, що доход суб'єкта підприємницької діяльності, який оподатковується згідно з чинним законодавством, зменшується на суму валютних надходжень, з яких сплачено податок на валютну виручку. При цьому виручка в іноземній валюті перераховується у валюту, що діє на території України, за встановленим Національним банком України курсом на дату надходження валютних коштів на рахунок суб'єкта підприємницької діяльності.

Звільнити продукцію (роботи, послуги) власного виробництва, що експортується, від податку на добавлену вартість.

(Пункт 4 втратив чинність на підставі Постанови ВР N 2330-12 від 12.05.92)

5. Дія цієї постанови не поширюється на продаж зерна твердої та м'якої пшениці, кукурудзи, рису, гороху, інших зернобобових культур, насіння соняшнику на умовах, визначених постановами Кабінету Міністрів України від 9 жовтня 1991 року N 248 (248-91-п) “Про організацію закупівель зерна в державні ресурси з урожаєм 1991 року за валюту” і від 14 жовтня 1991 року N 257 (257-91-п) “Про організацію закупівель у державні ресурси насіння соняшнику урожаєм 1991 року за валюту”.

6. Валютна виручка суб'єктів підприємницької діяльності від експорту продукції (робіт, послуг) підлягає обов'язковому зарахуванню на їх рахунки в уповноважених банках України, якщо інше не дозволено Національним банком України.

Суб'єкти підприємницької діяльності, які мають кошти в іноземній валюті на рахунках і у вкладах за межами України, відкритих без дозволу Національного банку України, зобов'язані протягом трьох місяців з дня опублікування цієї постанови перерахувати вказані кошти на свої рахунки в уповноважених банках України.

У разі невиконання цієї вимоги суб'єкти підприємницької діяльності тимчасово позбавляються права на здійснення зовнішньоекономічної діяльності і сплачують штраф у встановленому законодавством порядку.

7. Дозволити громадянам України та громадянам інших держав відкривати в уповноважених банках України валютні рахунки без підтвердження джерел одержання валютних коштів.

8. Кабінету Міністрів України:

розробити і довести до відома суб'єктів підприємницької діяльності порядок сплати податку на валютну виручку від експорту продукції (робіт, послуг);

подати до Верховної Ради України пропозиції про внесення змін до законодавчих актів України, що впливають з цієї постанови.

9. Національному банку України з метою впорядкування валютного ринку України в місячний строк провести організаційну роботу по створенню української валютної біржі, запровадити порядок міжбанківських торгів іноземною валютою.

10. Кабінету Міністрів України і Національному банку України встановити єдиний порядок звітності про переміщення валютних коштів і продукції через митний кордон України.

Голова Верховної Ради України

І.ПЛЮЩ

м. Київ, 5 лютого 1992 року

№ 2101-ХІІ

**З А Я В А
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 19, ст. 264)

23 січня 1992 р. Верховна Рада Російської Федерації прийняла постанову, в якій доручила комітетам Верховної Ради Російської Федерації разом з Міністерством закордонних справ Росії розглянути питання про конституційність рішень 1954 року щодо передачі Кримської області зі складу РРФСР до складу УРСР і звернулась до Верховної Ради України з пропозицією також розглянути це питання.

Верховна Рада України розцінює ці дії як такі, що можуть дестабілізувати суспільно-політичну ситуацію в Україні і Росії.

Постанова Верховної Ради Російської Федерації від 23 січня суперечить статті 6 Договору між Українською РСР і РРФСР від 19 листопада 1990 року, статті 5 Комюніке про переговори між делегаціями РРФСР і України за участю делегації Верховної Ради СРСР від 29 серпня 1991 року, статті 5 Угоди про утворення Співдружності Незалежних Держав від 8 грудня 1991 року, хельсінкському Заключному актові.

Історія наших країн не починається з 1954 року, і не завжди пошук істини в подіях минулого (особливо якщо мова йде про територіальні проблеми) веде до миру і злагоди, є конструктивним шляхом у майбутнє. Крим став частиною України в рамках тих політико-правових структур, процедур і реалій, які на той час існували в колишньому Союзі РСР.

Верховна Рада України підтверджує свою відданість хельсінкським угодам, зокрема принципу недоторканності існуючих державних кордонів, і відкидає будь-які територіальні претензії.

Україна не має жодних територіальних претензій до сусідніх країн і сподівається на такий же підхід та підтримку усіх держав Співдружності, особливо традиційно дружньої до нас Російської Федерації, в гарантуванні спокою для населення Криму, який є невід'ємною частиною України в статусі повноправної автономної республіки.

Верховна Рада України засвідчує свою повагу до Верховної Ради Російської Федерації, розуміє її проблеми у створенні суверенної держави і заявляє про свою готовність до взаємовигідного, рівноправного співробітництва, ведення конструктивних переговорів з питань, вирішення яких піде на благо українського і російського народів, усіх народів, Співдружності Незалежних Держав.

Верховна Рада України

м. Київ, 6 лютого 1992 року
N 2102-XII

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

**Про підсумки роботи делегації Президії
Верховної Ради України в Кримській АРСР**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 19, ст. 265)

Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

1. Взяти до відома повідомлення заступника Голови Верховної Ради України Гриньова В.Б. про стан громадсько-політичної та економічної ситуації в Кримській АРСР.

2. Виходячи із Спільної заяви делегації Президії Верховної Ради України, Президії Верховної Ради Кримської АРСР, доручити постійним комісіям Верховної Ради України з питань законодавства і законності, з питань державного суверенітету, між-республіканських і міжнаціональних відносин разом з Президією Верховної Ради Кримської АРСР протягом місяця підготувати пропозиції щодо розмежування повноважень між державними органами України і Кримської АРСР.

3. Запропонувати Президенту України прискорити політико-правове вирішення проблеми Чорноморського флоту.

4. Кабінету Міністрів України розглянути питання:

про фінансове та матеріально-технічне забезпечення м. Севастополя відповідно до його статусу;

про створення вільної економічної зони в Криму;

про створення ефективно діючої державної структури для реалізації програми депортованих народів.

Голова Верховної Ради України

І.ПЛЮЩ

м. Київ, 6 лютого 1992 року

N 2103-XII

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

**Про звіт Кабінету Міністрів України про здійснення
та ефективність заходів щодо соціального захисту
населення і внутрішнього ринку України**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 19, ст. 266)

Заслухавши і обговоривши звіт Кабінету Міністрів України про здійснення та ефективність заходів щодо соціального захисту населення і внутрішнього ринку України, Верховна Рада України відзначає, що діяльність Уряду з цього питання виявилась незадовільною. Це стало однією з причин соціальної напруженості в суспільстві і невдоволення людей. Кабінет Міністрів не завжди оперативно вирішував питання, що виникали, не зумів мобілізувати міністерства і відомства на своєчасне прогнозування можливих наслідків, пов'язаних з проведенням цінової реформи. Ряд посадових осіб органів державного управління України виявили професійну некомпетентність і організаційну безпорадність.

Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

1. Надати право Президенту України визначити структуру Уряду.

Рекомендувати Президенту України протягом десяти днів сформувати новий склад Уряду, внести пропозиції щодо змін в структурі виконавчої влади всіх рівнів.

2. Постійним комісіям Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України в семиденний строк внести на розгляд Верховної Ради України законопроекти щодо вирішення питань, викладених у доповіді Прем'єр-міністра України.

Голова Верховної Ради України

І.ПЛЮЩ

м. Київ, 7 лютого 1992 року
N 2106-ХІІ

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Про Державний герб України

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 40, ст. 592)

Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

1. Затвердити тризуб як малий герб України, вважаючи його головним елементом великого герба України (кольорове та схематичне зображення герба додаються) (2137а-12).
2. Зображення Державного герба України поміщується на печатках органів державної влади і державного управління, грошових знаках та знаках поштової оплати, службових посвідченнях, штампах, бланках державних установ з обов'язковим додержанням пропорцій зображення герба, затвердженого пунктом 1 цієї Постанови.

Голова Верховної Ради України

І.ПЛЮЩ

м. Київ, 19 лютого 1992 року

N 2137-XII

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

**Про введення в дію Закону України
“Про приватизацію майна державних підприємств”**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 24, ст. 349)

Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

1. Ввести в дію Закон України “Про приватизацію майна державних підприємств” (2163-12) з 15 березня 1992 року.

2. Надалі до приведення законодавства України у відповідність із Законом України “Про приватизацію майна державних підприємств” застосовуються акти законодавства України, оскільки вони не суперечать цьому Закону.

3. До реалізації Закону України “Про громадянство України” (1636-12) та введення національної валюти перепродаж приватизованих об’єктів забороняється.

4. Визнати такою, що втратила чинність, Постанову Верховної Ради Української РСР від 29 листопада 1990 року “Про захист суверенних прав власності Української РСР” (506-12) з дня затвердження Верховною Радою України Державної програми приватизації.

5. Президії Верховної Ради України до 15 березня 1992 року подати на розгляд Верховної Ради України проект положення про Контрольну комісію Верховної Ради України з питань приватизації та кандидатури до складу цієї комісії.

6. Кабінету Міністрів України до 15 березня 1992 року:

підготувати і подати на розгляд Верховної Ради України перелік об’єктів, що не підлягають приватизації; перелік об’єктів, що підлягають приватизації за приватизаційні майнові сертифікати, та проект Державної програми приватизації; положення про Фонд державного майна України; законодавчі акти про порядок створення і діяльність довірчих товариств, інвестиційних фондів, холдингів;

визначити перелік об’єднань, підприємств, установ та організацій, що уклали майнові договори, пов’язані із зміною форм власності і власника державного майна, з порушенням мораторію, встановленого Постановою Верховної Ради Української РСР від 29 листопада 1990 року “Про захист суверенних прав власності Української РСР” (506-12), та вжити заходів щодо приведення зазначених договорів у відповідність з цим Законом;

розробити та затвердити за погодженням з Комісією Верховної Ради України з питань економічної реформи і управління народним господарством методичку визначення початкової (аукціонної) ціни державного підприємства та розміру статутного фонду господарського товариства, що створюється у процесі приватизації, нормативний акт про порядок перетворення державних підприємств у господарські товариства та інші нормативні акти, передбачені цим Законом;

підготувати і внести на розгляд Верховної Ради України пропозиції про приведення законодавчих актів України у відповідність з Законом України “Про приватизацію майна державних підприємств”;

привести рішення Уряду України у відповідність із цим Законом;

забезпечити прийняття міністерствами і відомствами України нормативних актів на виконання цього Закону та перегляд і скасування ними їх нормативних актів, що йому суперечать.

7. Фонду державного майна України, органам приватизації Республіки Крим і місцевих Рад народних депутатів до 15 березня 1992 року заснувати спеціальні бюлетені для публікації інформації про приватизацію державного майна.

Голова Верховної Ради України

І.ПЛЮЩ

м. Київ, 4 березня 1992 року

№ 2164-ХІІ

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

*(Постанова втратила чинність на підставі Закону
N 280/97-ВР від 21.05.97, ВВР, 1997, N 24, ст. 170)*

**Про порядок введення в дію Закону України
“Про Представника Президента України”**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 23, ст. 336)

Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

1. Ввести в дію Закон України “Про Представника Президента України” з 20 березня 1992 року.

2. Визнати такими, що втратили чинність, відповідні положення Закону України “Про місцеві Ради народних депутатів Української РСР та місцеве самоврядування” (533-12), інших законодавчих актів України, які суперечать Закону України “Про Представника Президента України” (2167-12), з моменту введення в дію цього Закону.

3. У разі призначення Представником Президента України голови Ради народних депутатів вибори голови відповідної Ради проводяться Радою у місячний строк.

4. Встановити, що місцева державна адміністрація в областях, містах Києві і Севастополі, районах, районах міст Києва і Севастополя формується на базі виконавчих комітетів відповідних Рад народних депутатів, їх відділів і управлінь. Після створення місцевої державної адміністрації діяльність виконавчих комітетів цих Рад припиняється. Їх майно, а також майно, що належить до комунальної власності області, міст Києва і Севастополя, району, району міст Києва і Севастополя, за рішенням Ради народних депутатів передається в управління відповідної місцевої державної адміністрації.

(Пункт 4 в редакції Постанов ВР N 2339-ХІІ (2339-12) від 14.05.92, N 2415-ХІІ (2415-12) від 05.06.92)

5. Доручити Кабінету Міністрів України внести до 1 травня 1992 року пропозиції щодо приведення законодавчих актів України у відповідність із Законом України “Про Представника Президента України” (2167-12) та привести рішення Уряду України у відповідність з цим Законом.

6. Комісіям Верховної Ради України та її Президії забезпечити контроль за виконанням Закону України “Про Представника Президента України” (2167-12).

Голова Верховної Ради України

І.ПЛЮЩ

м. Київ, 5 березня 1992 року

N 2168-ХІІ

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

**Про запровадження на території України
дії літнього часу**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 22, ст. 309)

З урахуванням порядку обчислення часу, що діє в країнах Європи, Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

1. Запровадити на території України дію літнього часу.

Кабінету Міністрів України визначити порядок і дату введення літнього часу згідно з рекомендаціями Європейської економічної комісії ООН.

2. Дозволити Кабінету Міністрів України у разі необхідності вносити зміни до порядку обчислення часу на території України.

3. У частині першій статті 1 Постанови Верховної Ради Української РСР від 11 червня 1990 року “Про зміну порядку обчислення часу на території Української РСР” (15-12) (Відомості Верховної Ради УРСР, 1990 р., N 26, ст. 400) виключити слова “московський час мінус одна година”; частину другу цієї статті визнати такою, що втратила чинність.

Голова Верховної Ради України

І.ПЛЮЩ

м. Київ, 6 березня 1992 року

N 2176-XII

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

**Про порядок введення в дію Закону України
“Про приватизацію невеликих державних підприємств
(малу приватизацію)”**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 24, ст. 351)

У зв'язку з необхідністю додаткового вивчення питання про введення власної національної валюти Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

1. Дату введення в дію Закону України “Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)” (2171-12) визначити на засіданні Верховної Ради України у квітні 1992 року. (Закон України “Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)” вводиться в дію з 7 липня 1992 року згідно з Постановою ВР N 2545-12 від 07.07.92)

2. Фонду державного майна України до 1 квітня 1992 року підготувати і подати на розгляд Верховної Ради України передбачені частиною першою статті 7 цього Закону переліки об'єктів малої приватизації, що перебувають у загальнодержавній власності.

3. Верховній Раді Республіки Крим і місцевим Радам народних депутатів до 1 квітня 1992 року:

визначити передбачені частиною першою статті 7 цього Закону переліки об'єктів малої приватизації, що перебувають у республіканській (Республіки Крим) та комунальній власності;

подати Фонду державного майна України пооб'єктний перелік майна, що перебуває у їх власності і підлягає приватизації.

Голова Верховної Ради України

І.ПЛЮЩ

м. Київ, 6 березня 1992 року
N 2172-ХІІ

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

**Про забезпечення своєчасної виплати заробітної плати,
пенсій, стипендій та інших виплат населенню України**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 22, ст. 313)

Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

1. Зобов'язати Кабінет Міністрів України разом з Комісією Верховної Ради України з питань планування, бюджету, фінансів і цін, Національним банком України, Республіканським акціонерним комерційним агропромисловим банком "Україна", Республіканським акціонерно-комерційним банком соціального розвитку "Укрсоцбанк", Республіканським державно-комерційним банком "Промбудбанк", Республіканським спеціалізованим комерційним ощадним банком України вирішити питання про виплату заборгованості по заробітній платі, пенсіях, стипендіях та інших виплатах населенню.

2. Про результати виконання пункту 1 цієї Постанови проінформувати Верховну Раду України до 12 березня 1992 року.

Голова Верховної Ради України

І.ПЛЮЩ

м. Київ, 6 березня 1992 року
N 2180-XII

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

**Про прискорення земельної реформи
та приватизацію землі**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 25, ст. 355)

Відповідно до Постанови Верховної Ради Української РСР від 18 грудня 1990 року “Про земельну реформу” (563-12) виконано певний обсяг робіт по перерозподілу земель. Однак через відсутність належної координації контролю з боку державних органів за ходом реформи, несвоєчасне вирішення ряду організаційних і правових питань реформування земельних відносин реалізація земельної реформи стримується, її темпи залишаються незадовільними.

З метою прискорення земельної реформи та у зв’язку з запровадженням колективної і приватної форм власності на землю Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

1. Зобов’язати селищні і міські Ради народних депутатів до 1 травня 1992 року визначити потребу жителів міст і селищ міського типу в земельних ділянках для індивідуального житлового будівництва, садівництва і городництва та подати пропозиції з цього питання до обласних державних адміністрацій для розробки схем розміщення ділянок для вказаних потреб, враховуючи резервні території міст і селищ міського типу.

2. Обласним Радам народних депутатів до 1 травня ц.р. вирішити при необхідності питання про перерозподіл земель, а районним Радам народних депутатів до вказаного строку – про надання підприємствам, установам і організаціям земельних ділянок для колективного городництва за рахунок існуючих земель запасу.

3. Зобов’язати Кабінет Міністрів України, Уряд Республіки Крим, обласні, Київську і Севастопольську міські Ради народних депутатів:

розробити і затвердити до 1 червня ц.р. відповідно державну, республіканську, обласні (міські) програми земельної реформи на 1992-1995 роки. Передбачити в них на кожний рік заходи щодо організаційно-правового, кадрового, наукового, матеріально-технічного забезпечення земельної реформи, розрахунки необхідних для здійснення реформи коштів і джерела їх покриття;

до 15 травня 1992 року визначити перелік сільськогосподарських підприємств та організацій, землі яких підлягають передачі в колективну і приватну власність у 1992 році. Перелік господарств, землі яких передбачається передавати у власність у наступні роки, визначати не пізніше як за один місяць до початку наступного року. При цьому виходити з того, що у складі державної власності, яка не приватизується, залишаються землі, визначені статтею 4 Земельного кодексу України (561-12).

4. Місцевим Радам народних депутатів забезпечити передачу землі громадянам України в порядку і розмірах, встановлених статтями 52, 56, 57, 67 Земельного кодексу України, починаючи з 15 травня 1992 року.

5. Встановити, що роздержавлення і приватизація земель сільськогосподарських підприємств і організацій, передбачених абзацом третім пункту 3 цієї Постанови, провадяться починаючи з 15 травня 1992 року відповідно до проектів, які розробляються керівництвом (адміністрацією) цих підприємств та організацій за участю експертів і державних землепорядних організацій, схвалюються трудовими колективами і затверджуються за поданням сільської (селищної) Ради районною (міською) Радою народних депутатів.

Кабінету Міністрів України до 15 травня 1992 року розробити і затвердити рекомендації по складанню цих проектів.

6. Встановити, що нормативні документи і вказівки Державного комітету України по земельних ресурсах з питань реформування земельних відносин, які не суперечать законодавству України, є обов'язковими для виконання місцевими органами влади і управління, власниками землі і землекористувачами незалежно від форм власності та відомчої належності.

7. Верховній Раді Республіки Крим, обласним, Київській і Севастопольській міським Радам визначити конкретні строки закінчення передачі у приватну власність громадянам земельних ділянок, якими вони користувалися за станом на 15 квітня 1992 року.

8. Встановити, що громадяни, підприємства, установи, організації, яким було надано у встановленому порядку земельні ділянки у довічне успадковане або постійне володіння, зберігають свої права на використання цих земельних ділянок до оформлення права власності або землекористування відповідно до Земельного кодексу України.

9. Верховній Раді Республіки Крим, обласним, Київській і Севастопольській міським Радам щоквартально, до 5 числа наступного за кварталом місяця, інформувати Верховну Раду України про хід виконання цієї Постанови.

10. Кабінету Міністрів України:

до 1 червня 1992 року внести Верховній Раді України пропозиції про зміни і доповнення законодавчих актів, що впливають із нової редакції Земельного кодексу України;

до 1 серпня 1992 року привести рішення Уряду України у відповідність із Земельним кодексом України.

Голова Верховної Ради України

І.ПЛЮЩ

м. Київ, 13 березня 1992 року

№ 2200-ХІІ

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Про роботу Національного банку України

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 26, ст. 361)

У зв'язку з низькою ефективністю функціонування Національного банку України Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

1. За невиконання постанов Верховної Ради України з питань створення незалежного Національного банку України і формування власної грошово-кредитної політики звільнити Матвієнка В.П. з посади Голови Правління Національного банку України.

2. Зобов'язати новопризначеного Голову Правління Національного банку України до 1 квітня 1992 року подати на затвердження Президії Верховної Ради України пропозиції щодо персонального складу Правління Національного банку України, заступників Голови Правління, а також проект структури Національного банку України.

3. Правлінню Національного банку України:

до 15 квітня 1992 року розробити і затвердити програму функціонування Національного банку України, намітити та організувати здійснення дійових заходів антиінфляційної політики, які забезпечили б стабілізацію грошового і кредитного обігу, впровадження власної валюти;

протягом квітня забезпечити проведення необхідної роботи для консолідації діяльності усіх комерційних банків, визначити умови страхування проти банкрутств, дотримання норм ліквідності.

4. Президії Верховної Ради України до 7 квітня 1992 року:

затвердити заступників Голови Правління, Правління і структуру Національного банку України;

переглянути систему оплати праці працівників Національного банку України.

5. Комісіям Верховної Ради України з питань планування, бюджету, фінансів і цін та з питань економічної реформи і управління народним господарством до 1 квітня 1992 року внести на розгляд Президії Верховної Ради України пропозиції щодо створення Наглядової ради за діяльністю Національного банку України, її чисельності та персонального складу.

6. Національному банку України разом з Кабінетом Міністрів України підготувати і протягом 1992 року подати Верховній Раді України проекти законодавчих актів про Національний банк України, Державну скарбницю України, комерційні банки, систему нагляду за діяльністю комерційних банків, валютне регулювання, грошову і кредитну системи, національну валюту.

7. Кабінету Міністрів України надати Національному банку України необхідну матеріально-технічну (приміщеннями, технічними засобами) та фінансову допомогу.

Голова Верховної Ради України

І.ПЛЮЩ

м. Київ, 24 березня 1992 року
N 2227-ХІІ

П О С Т А Н О В А
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

**Про Основи національної економічної
політики України**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 26, ст. 360)

Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

1. Схвалити концептуальні положення Основ національної економічної політики України, поданих Президентом України.

2. Запропонувати Президенту України розробити механізм впровадження Основ національної економічної політики України та подати на розгляд Верховної Ради України пропозиції щодо внесення змін до діючого законодавства, необхідних для реалізації економічної політики.

Голова Верховної Ради України

І.ПЛЮЩ

м. Київ, 24 березня 1992 року
N 2226-ХІІ

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

**Про введення в дію Закону України
“Про Службу безпеки України”**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР) 1992, N 27, ст. 382)

Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

1. Закон України “Про Службу безпеки України” (2229-12) ввести в дію з моменту його опублікування.
2. Кабінету Міністрів України до 1 липня 1992 року привести у відповідність з цим Законом постанови і розпорядження Уряду України, що стосуються діяльності Служби безпеки України.
3. Службі безпеки України, відповідним міністерствам, державним комітетам та відомствам України до 1 липня 1992 року забезпечити перегляд відомчих нормативних актів та приведення їх у відповідність із зазначеним Законом.
4. Визнати таким, що втратив чинність, пункт 4 Постанови Верховної Ради України від 20 вересня 1991 року “Про створення Служби національної безпеки України” (1581-12).

Голова Верховної Ради України
м. Київ, 25 березня 1992 року
N 2230-ХІІ

І.ПЛЮЩ

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

**Про стан проведення воєнної політики України та
реалізації законодавчих актів з питань військової сфери**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 29, ст. 401)

Верховна Рада України відмічає, що Кабінет Міністрів України, Міністерство оборони України, командування Прикордонних військ України і Національної гвардії України, керівництво Служби безпеки України недостатньо забезпечують виконання вимог законодавчих актів України з питань військової сфери.

До цього часу не закінчено створення військових формувань відповідно до вимог Постанови Верховної Ради України від 24 серпня 1991 року “Про військові формування на Україні” (1431-12). Незадовільно вирішуються питання матеріально-технічного, фінансового та продовольчого забезпечення Збройних Сил, не створюються необхідні житлові умови для військовослужбовців та членів їх сімей.

Міністерство оборони України зволікає з вирішенням кадрових питань, до цього часу не утворено колегію міністерства.

Відсутність необхідних урядових управлінських структур щодо координації діяльності державних, військових, господарських, наукових та інших органів в інтересах оборони України призводить до занепаду та розвалу оборонного комплексу.

Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

1. Враховуючи недостатню координацію дій між деякими країнами Співдружності з питань військової реформи і будівництва Збройних Сил, постійне втручання у внутрішні справи України Головного командування Об'єднаних Збройних Сил СНД, до складу яких Україна не входить, а також високий рівень відповідальності України перед міжнародним співтовариством за можливі негативні наслідки непередбачених дій з боку командування Об'єднаних Збройних Сил СНД, підпорядкувати відповідно до підписаних Україною міждержавних угод всі військові формування, розташовані на території України, безпосередньо Головнокомандуючому Збройними Силами України – Президенту України.

2. Рекомендувати Президенту України:

розглянути питання про створення ефективної системи управління воєнно-промисловим комплексом України, забезпечення замкнутих циклів виробництва озброєння, військової техніки і спорядження для потреб Збройних Сил та інших військових формувань України;

створити під керівництвом Віце-Прем'єр-міністра орган державного управління і координації діяльності міністерств, відомств, господарських, наукових, громадських об'єднань в інтересах оборони держави, захисту її економічних, воєнних, науково-технічних інтересів та державної, військової, комерційної таємниці, а також інтелектуальної власності України.

3. Кабінету Міністрів України негайно вирішити питання щодо поліпшення грошового забезпечення особового складу Збройних Сил України та інших військових формувань, прискорити розробку і здійснення державної програми будівництва житла для військовослужбовців. Вжити заходів до повернення в Україну військовослужбовців – громадян України, які виявили бажання служити на території своєї держави.

4. Міністерству оборони України в місячний строк сформувати колегію міністерства, завершити укомплектування вакантних начальницьких та командних посад висококваліфікованими військовими спеціалістами.

5. Рекомендувати виданням Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, міністерств і відомств, Державній телерадіомовній компанії України, газетам і журналам систематично і об'єктивно висвітлювати політику України у справі будівництва і діяльності Збройних Сил, Прикордонних військ, Національної гвардії України та інших військових формувань, виховувати у громадян України повагу до захисників своєї держави, готовність до військової служби.

6. Контроль за виконанням цієї Постанови покласти на Президію Верховної Ради України.

Голова Верховної Ради України

І.ПЛЮЩ

м. Київ, 8 квітня 1992 року

№ 2257-ХІІ

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

**Про надання дозволу Національному банку України
на кредитну емісію**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 29, ст. 402)

Враховуючи надзвичайну ситуацію, яка склалася з розрахунками в народному господарстві, відсутність вільних кредитних ресурсів та незабезпечення видатків бюджету доходами, Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

1. Дати дозвіл Національному банку України на кредитну емісію в загальній сумі 100 млрд. крб., з них 50 млрд. крб. на фінансування видатків бюджету, що не покриваються доходами.
2. Зобов'язати Національний банк і комерційні банки України в 17 кварталі 1992 року забезпечити повернення наданого кредиту в рахунок кредитної емісії.
3. Кабінету Міністрів України повернути наданий кредит на фінансування видатків бюджету, що не покриваються доходами, не пізніше I кварталу 1993 року.
4. Контроль за виконанням цієї Постанови покласти на Комісію Верховної Ради України з питань планування, бюджету, фінансів і цін.

Голова Верховної Ради України

І.ПЛЮЩ

м. Київ, 9 квітня 1992 року
N 2259-ХІІ

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

**Про відповідність окремих актів
Президента і Кабінету Міністрів України
вимогам Конституції та інших законів України**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 29, ст. 403)

Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

1. Відмітити, що Президент України порушив норми Конституції (Основного Закону) України (888-09) при виданні окремих правових актів.

Запропонувати Президентові України привести такі акти у відповідність з Конституцією (Основним Законом) України (888-09).

Кабінету Міністрів України привести нормативні акти, прийняті з порушенням, у відповідність з Конституцією (888-09) та іншими законами України.

2. Доручити Комісії Верховної Ради України у питаннях законодавства і законності внести в квітні 1992 року на розгляд Верховної Ради України проекти законів про Конституційний Суд.

Голові Верховної Ради України подати Верховній Раді пропозиції про персональний склад Конституційного Суду України.

Голова Верховної Ради України

І.ПЛЮЩ

м. Київ, 9 квітня 1992 року

N 2260-XII

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

**Про додаткові заходи щодо забезпечення набуття
Україною без'ядерного статусу**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 29, ст. 405)

Верховна Рада України, керуючись Декларацією про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року (55-12), Заявою Верховної Ради України про без'ядерний статус України від 24 жовтня 1991 року (1697-12), якими проголошено про намір України додержувати у майбутньому неядерних принципів і про право України на контроль за незастосуванням ядерної зброї, розташованої на її території,

підтверджуючи намір України приєднатись до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї 1968 року (995_098),

зважаючи на те, що Уряд Російської Федерації та командування Стратегічними Силами не створили передбаченої Угодою про спільні заходи щодо ядерної зброї від 21 грудня 1991 року (998_086) системи здійснення, в тому числі і Україною, дійового технічного контролю за незастосуванням ядерної зброї, дислокованої на її території,

враховуючи високу відповідальність України за те, щоб ядерні боезаряди, що вивозяться з її території на територію Російської Федерації, знищувались під надійним міжнародним контролем, який має забезпечувати невикористання ядерних компонентів цих боезарядів для повторного створення зброї та заборону їх експорту до інших держав,

наголошуючи на тому, що знищення ядерної зброї, дислокованої на території України, повинно здійснюватись за умови гарантії національної безпеки України,

зважаючи за необхідне здійснити в умовах незалежності України всебічне вивчення політичних, економічних, фінансових, екологічних та інших наслідків ліквідації ядерної зброї, **п о с т а н о в л я є**:

1. Підтвердити взятий Україною курс на мирне співробітництво з усім світовим співтовариством, позаблоковість, нейтралітет і дотримання у майбутньому трьох неядерних принципів.

2. Вважати за доцільне не вивозити з території України тактичну ядерну зброю до розробки і запровадження в дію механізму міжнародного контролю за її знищенням з участю України.

3. Кабінету Міністрів України терміново вжити відповідних заходів для забезпечення дійового технічного контролю Україною за невикористанням ядерної зброї, дислокованої на її території.

4. Рекомендувати Президенту України вступити в переговори з керівниками ядерних держав світу щодо комплексного розв'язання проблем, пов'язаних з ліквідацією ядерної зброї, беручи до уваги необхідність забезпечення якомога швидшого введення в дію Договору про скорочення стратегічних наступальних озброєнь 1991 року.

5. Комісіям Верховної Ради України з питань оборони і державної безпеки, у закордонних справах, з питань планування, бюджету, фінансів і цін, з питань розвитку базових галузей народного господарства, у питаннях екології та раціонального природокористування у квітні ц. р. розглянути з точки зору гарантій безпеки та зовнішньополітичних інтересів України з залученням фахівців міністерств, відомств і Академії наук України, а також, в разі необхідності, незалежних експертів весь комплекс питань ядерного роззброєння, зокрема економічні, фінансові, екологічні, організаційні та інші аспекти знищення дислокованої на території України ядерної зброї, включаючи використання її компонентів в мирних цілях.

6. Уряду України подати на ратифікацію Верховною Радою України Угоду про спільні заходи щодо ядерної зброї від 21 грудня 1991 року (998_086), Угоду між державами – учасниками СНД про

Стратегічні Сили від 30 грудня 1991 року (997_082) та Угоду між державами – учасниками СНД про статус Стратегічних Сил від 14 лютого 1992 року (997_104).

7. Міністерству оборони України вжити заходів до комплектування Стратегічних Сил, дислокованих на території України, військовослужбовцями Збройних Сил України.

8. Контроль за виконанням цієї Постанови покласти на Президію Верховної Ради України.

Голова Верховної Ради України

І.ПЛЮЩ

м. Київ, 9 квітня 1992 року

№ 2264-ХІІ

З А Я В А ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 29, ст. 406)

Верховна Рада України глибоко занепокоєна останніми виступами і діями деяких керівників Росії щодо України, її державного суверенітету. Особливу тривогу викликали висловлювання Віце-Президента Росії О. Руцкого, який, перебуваючи на нашій землі, закликав до виходу Криму зі складу України, поставив під сумнів її територіальну цілісність і недоторканність кордонів.

Майже одночасно Президент Росії Б. Єльцин підписав Указ про перехід під юрисдикцію Російської Федерації всього Чорноморського флоту, отже, і тієї його частини, яка дислокується в Україні і відповідно до Постанови Верховної Ради України від 24 серпня 1991 року (1431-12) знаходиться під юрисдикцією Української держави.

Нас не можуть не бентежити згадані дії, оскільки вони об'єктивно спрямовані на розвал добросусідських українсько-російських відносин, дестабілізацію ситуації в Україні, де зберігається політичний і національний спокій.

Якщо б Україна стала на такий шлях, вона, в свою чергу, могла б заявити про своє право на частку Балтійського, Північного, Тихоокеанського флотів і Каспійської флотилії, а також висунути претензії щодо населених українцями суміжних з Україною територій.

Ще раз заявляємо, що Україна не має ні до кого територіальних претензій, але й не сприймає їх на свою адресу.

Україна згідно з домовленостями в рамках СНД будує власні збройні сили, в тому числі і військово-морські. Маючи право на успадкування своєї частки від усього Військово-Морського Флоту колишнього СРСР, вона претендує лише на частину Чорноморського флоту, приписану до її портів. А це значно менше внеску України у розбудову Військово-Морських Сил колишнього СРСР.

Загострення відносин між Україною та Росією відволікає зусилля народів від побудови демократичного, громадянського суспільства, здійснення економічних і соціальних реформ, спрямованих на забезпечення добробуту громадян України і Росії.

Верховна Рада України виходить з того, що незаперечним пріоритетом зовнішньої політики Української держави є дружні відносини з Росією відповідно до загально-визнаних норм міжнародного права, зокрема неутручання у внутрішні справи, територіальна цілісність, недоторканність кордонів, вирішення спірних питань ненасильницькими політичними засобами, забезпечення прав людини.

В наших спільних інтересах розв'язувати проблеми, що виникають в українсько-російських відносинах, в дусі співробітництва, довіри та добросусідства.

м. Київ, 10 квітня 1992 року
N 2267-ХІІ

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

**Про введення в дію Закону України “Про оренду
майна державних підприємств та організацій”**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 30, ст. 417)

Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

1. Ввести в дію Закон України “Про оренду майна державних підприємств та організацій” (2269-12) з моменту опублікування.

2. До приведення законодавства України у відповідність із Законом України “Про оренду майна державних підприємств та організацій” (2269-12) застосовуються акти законодавства України, оскільки вони не суперечать цьому Закону.

3. Встановити, що правонаступниками за договорами оренди майна державних підприємств та організацій, укладеними до 14 лютого 1992 року з міністерствами, відомствами тощо, є орендодавці, визнані такими відповідно до статті 5 цього Закону.

4. До 31 грудня 1992 року договори оренди майна державних підприємств і організацій, укладені до введення в дію Закону України “Про оренду майна державних підприємств та організацій” (2269-12) привести у відповідність із зазначеним Законом шляхом внесення змін до чинних договорів оренди.

Правонаступником майнових прав і обов’язків орендних підприємств, набутих ними до приведення договорів оренди у відповідність із Законом України “Про оренду майна державних підприємств та організацій” (2269-12), є організації орендарів, що будуть створені відповідно до зазначеного Закону.

При приведенні у відповідність з цим Законом договорів оренди майна орендних підприємств, створених на базі трестів, торгів, об’єднань, що підлягають комерціалізації, демонополізації, трудові колективи структурних підрозділів зазначених орендних підприємств можуть створювати організації орендарів з укладенням договорів оренди майнових комплексів їх структурних підрозділів. При цьому новостворені організації орендарів є правонаступниками майнових прав і обов’язків підприємства, договір оренди з якими розривається.

(Пункт 4 в редакції Постанови ВР N 2552-12 від 07.07.92)

5. Кабінету Міністрів України і Фонду державного майна України за погодженням з Комісією Верховної Ради України з питань економічної реформи і управління народним господарством підготувати і затвердити:

до 15 травня 1992 року методику оцінки об'єкта оренди, методику розрахунку, граничні розміри та порядок використання орендної плати;

до 1 червня 1992 року нормативний акт про особливості оренди державного майна громадянами та юридичними особами іноземних держав і особами без громадянства.

6. Кабінету Міністрів України до 1 червня 1992 року:

подати у Верховну Раду України пропозиції про приведення законодавчих актів України у відповідність із Законом України “Про оренду майна державних підприємств та організацій” (2269-12);

привести рішення Уряду України у відповідність із Законом України “Про оренду майна державних підприємств та організацій” (2269-12);

забезпечити перегляд і скасування міністерствами, державними комітетами та відомствами їх нормативних актів, які суперечать цьому Закону.

Голова Верховної Ради України

І.ПЛЮЩ

м. Київ, 10 квітня 1992 року

№ 2270-ХІІ

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Про Концепцію судово-правової реформи в Україні

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 30, ст. 426)

Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

1. Схвалити в основному Концепцію судово-правової реформи в Україні.

2. Доручити Кабінету Міністрів України, Комісії Верховної Ради України у питаннях законодавства і законності, Верховному Суду України протягом 1992 року підготувати і подати на розгляд Верховної Ради України проекти законів про судострій та адвокатуру, про внесення змін і доповнень до Кримінально-процесуального і Цивільно-процесуального кодексів України щодо одноособового судового розгляду кримінальних і цивільних справ, про судову перевірку законності арешту або утримання під арештом громадянина, забезпечення підозрюваному і обвинуваченому права на захист. Продовжити інтенсивну роботу по підготовці Кримінально-процесуального, Цивільно-процесуального, Кримінального, Цивільного кодексів України, Кодексу про адміністративні правопорушення, Кодексу законів про працю, Господарського (торгового) кодексу України. Підготувати пропозиції про створення при Верховній Раді України Інституту законодавства і правової реформи.

3. Кабінету Міністрів України до 1 січня 1993 року розробити і подати на розгляд Верховної Ради України відповідні нормативні акти з питань матеріально-технічного, житлово-побутового забезпечення суддів і слідчих, про забезпечення судів та правоохоронних органів приміщеннями, придатними для виконання їх функцій.

У 1993 році розпочати, а в 1994 році завершити формування основ фінансування і матеріально-технічної бази, перехід на комп'ютерні системи ведення кодифікації правових актів.

Голова Верховної Ради України

І.ПЛЮЩ

м. Київ, 28 квітня 1992 року

N 2296-ХІІ

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

**Про порядок введення в дію Закону України
“Про статус автономної Республіки Крим”**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 30, ст. 420)

Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

1. Ввести в дію Закон України “Про статус автономної Республіки Крим” (2299-12), за винятком статей 10 і 11, з дня його опублікування.

Статті 10 і 11 цього Закону ввести в дію з дня утворення Конституційного Суду України.

2. Доручити Кабінету Міністрів України:

до 1 липня 1992 року внести на розгляд Верховної Ради України пропозиції про приведення законодавчих актів України у відповідність із Законом України “Про статус автономної Республіки Крим”, привести у відповідність з ним постанови та рішення Уряду України, а також забезпечити перегляд і скасування міністерствами та відомствами України їх нормативних актів, що суперечать цьому Закону;

разом з Верховною Радою Республіки Крим підготувати пропозиції щодо визначення компетенції Республіки Крим у бюджетно-фінансовій сфері і внести на розгляд Верховної Ради України проекти законів про зміни і доповнення Законів України “Про систему оподаткування” (1251-12) і “Про бюджетну систему України” (512-12).

3. Доручити Комісії Верховної Ради України у питаннях законодавства і законності до 1 червня 1992 року підготувати відповідні пропозиції щодо внесення до Конституції України (888-09) змін і доповнень, що впливають з цього Закону.

4. До приведення законодавства України та Республіки Крим у відповідність з Законом України “Про статус автономної Республіки Крим” застосовуються чинні акти законодавства України та Республіки Крим, якщо вони не суперечать цьому Закону.

Голова Верховної Ради України

І.ПЛЮЩ

м. Київ, 29 квітня 1992 року
N 2300-ХІІ

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Про регулювання фондів оплати праці

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 30, ст. 429)

З метою запобігання економічно необґрунтованого підвищення заробітної плати на підприємствах окремих галузей і регіонів України, не обумовленого відповідним зростанням обсягів виробництва та доходів підприємств, Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

1. Ввести з 1 травня 1992 року на підприємствах і в організаціях України обмеження фонду оплати праці у складі собівартості продукції і порядок проведення додаткових виплат коштів готівкою робітникам підприємств за рахунок прибутку понад розрахункову величину витрат на оплату праці згідно з Положенням, що додається.

Дозволити галузевим міністерствам, концернам, корпораціям запроваджувати за погодженням з Мінекономіки, Мінпраці, Мінфіном та Мінстатом України галузеві особливості регулювання фонду оплати праці на окремих підприємствах. (Пункт 1 доповнено абзацом згідно з Постановою ВР N 2539-ХІІ (2539-12) від 03.07.92)

Встановити, що державні посадові особи будь-якого рівня на території України не можуть одержувати більшу заробітну плату, ніж заробітна плата Президента України. (Пункт 1 доповнено абзацом згідно з Постановою ВР N 2539-ХІІ (2539-12) від 03.07.92)

2. Строк дії постанови – 1992 рік.

3. Доручити Кабінету Міністрів України розробити і внести до 1 жовтня 1992 року на розгляд Верховної Ради України проект Закону про оплату праці.

4. Контроль за достовірністю розрахунків і внесенням податків покласти на Державну податкову інспекцію.

Голова Верховної Ради України

І.ПЛЮЩ

м. Київ, 29 квітня 1992 року

N 2302-ХІІ

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

**Про політичну ситуацію, яка склалася у зв'язку з
рішеннями, прийнятими Верховною Радою
Республіки Крим 5 травня 1992 року**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 31, ст. 445)

Верховна Рада України, йдучи назустріч побажанням населення Криму, а також виходячи з історичних і національних особливостей регіону, 12 лютого 1991 року прийняла Закон, яким відновила Кримську АРСР у складі України. Відповідні зміни було внесено і в Конституцію України (888-09).

Законом від 29 квітня 1992 року (2299-12) Верховна Рада України закріпила за Кримом широкі повноваження щодо самостійного розв'язання питань економічного, соціального і духовного розвитку.

Незважаючи на це, Верховна Рада Республіки Крим 5 травня 1992 року прийняла постанови “Про Акт про проголошення державної самостійності Республіки Крим” і “Про проведення загальнокримського референдуму”, чим порушила Конституцію України (888-09), якою встановлено, що територію України не може бути змінено без її згоди (стаття 70) і що Республіка Крим є складовою частиною України і самостійно вирішує лише ті питання, які віднесені до її відання (стаття 75-1). За Конституцією України прийняття рішень з питань державного устрою України віднесено до відання Верховної Ради України (пункт 2 статті 97).

Верховна Рада України відзначає, що прийняття Верховною Радою Республіки Крим згаданих рішень дестабілізувало обстановку як у Криму, так і в Україні в цілому.

Обговоривши політичну ситуацію, яка склалася у зв'язку з рішеннями, прийнятими Верховною Радою Республіки Крим 5 травня 1992 року, керуючись пунктом 31 статті 97 Конституції України (888-09), Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

1. Визнати “Акт про проголошення державної самостійності Республіки Крим”, постанову “Про Акт про проголошення державної самостійності Республіки Крим” та постанову “Про проведення загальнокримського референдуму” (гb0072002-92), прийняті Верховною Радою Республіки Крим 5 травня 1992 року, такими, що суперечать Конституції України (888-09).

2. Зупинити дію постанов Верховної Ради Республіки Крим “Про Акт про проголошення державної самостійності Республіки Крим” (гb0072002-92) і “Про проведення загальнокримського референдуму” (гb0073002-92) як таких, що суперечать Конституції України (888-09).

3. Верховній Раді Республіки Крим до 20 травня 1992 року скасувати свої постанови від 5 травня 1992 року “Про Акт про проголошення державної самостійності Республіки Крим” і “Про проведення загальнокримського референдуму” як такі, що суперечать Конституції України.

4. Комісії Верховної Ради України у питаннях законодавства і законності проаналізувати всі законодавчі акти, видані Верховною Радою Республіки Крим, щодо їх відповідності Конституції України і Закону України “Про статус автономної Республіки Крим” (2299-12) і подати висновки Верховній Раді України до 20 травня 1992 року.

5. Запропонувати Президенту України вжити невідкладних заходів щодо відновлення конституційного правопорядку в автономній Республіці Крим.

Верховна Рада України заявляє про свою готовність до продовження діалогу з представницькими органами Криму стосовно становлення автономії Криму на основі Конституції України (888-09) і Закону України “Про статус автономної Республіки Крим” (2299-12).

Голова Верховної Ради України

І.ПЛЮЩ

м. Київ, 13 травня 1992 року
N 2333-ХІІ

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

**Про кредитну емісію на період до індексації
оборотних коштів державних підприємств і організацій**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 32, ст. 461)

*(Про поширення дії додатково див. Постанови Президії ВР
N 2473-XII (2473-12) від 18.06.92, ВВР, 1992, N 35, ст. 523*

N 2540-XII (2540-12) від 07.07.92, ВВР, 1992, N 38, ст. 568

Постанову ВР N 2659-XII (2659-12) від 02.10.92, ВВР, 1992, N 44, ст. 615)

З метою поліпшення фінансового стану державних підприємств та організацій Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

1. Національному банку України надати 260 млрд. крб. кредиту для тимчасового поповнення оборотних коштів державних підприємств та організацій під 15 відсотків річних з наступним віднесенням на внутрішній державний борг України.

2. Кабінету Міністрів України до 15 червня 1992 року провести додаткову індексацію нормативів оборотних коштів державних підприємств та організацій за станом на 1 січня 1992 року в 4 рази.

Голова Верховної Ради України

І.ПЛЮЩ

м. Київ, 15 травня 1992 року

N 2349-XII

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

**Про заходи щодо подолання платіжної кризи
підприємств і організацій України**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 33, ст. 479)

Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

1. Інформацію Голови Правління Національного банку України В.П. Гетьмана про стан і заходи щодо подолання платіжної кризи взяти до відома.

2. Прийняти пропозицію Національного банку України про термінове (не пізніше червня 1992 року) проведення заліку взаємної заборгованості між підприємствами, колгоспами і організаціями України, позитивно поставитись до заходів, що вживаються Національним банком України щодо міждержавних заліків на основі двосторонніх договорів Національного банку України з центральними банками країн Співдружності. Дозволити Національному банку України визначити на ці потреби необхідні ресурси за рахунок кредитної емісії.

3. Доручити Національному банку України терміново здійснити додаткові заходи щодо удосконалення системи міжбанківських розрахунків, прискорення платіжного обігу, значного збільшення безготівкових розрахунків з населенням.

4. Для забезпечення індексації нормативів оборотних коштів в 4 рази відповідно до Постанови Верховної Ради України від 15 травня 1992 року “Про кредитну емісію на період до індексації оборотних коштів державних підприємств і організацій” (2349-12) дозволити Національному банку України додатково надати тимчасовий кредит в сумі 92 млрд. карбованців з наступним віднесенням на внутрішній державний борг України.

5. Доручити комісіям Верховної Ради України з питань планування, бюджету, фінансів і цін, з питань розвитку базових галузей народного господарства, з питань економічної реформи і управління народним господарством разом з Національним банком України, Кабінетом Міністрів України і Фондом державного майна України підготувати звернення до відповідних комісій Верховної Ради Російської Федерації про сприяння проведенню міждержавного заліку взаємної заборгованості між суб'єктами господарської діяльності.

6. Просити Президента України Л.М. Кравчука провести зустрічі з керівниками країн СНД для узгодження дій органів їх державної влади з метою стабілізації економічної ситуації.

Голова Верховної Ради України

І.ПЛЮЩ

м. Київ, 2 червня 1992 року

№ 2396-ХІІ

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

**Про Постанову Верховної Ради Російської Федерації
“Про правову оцінку рішень вищих органів державної
влади РРФСР щодо зміни статусу Криму,
прийнятих у 1954 році”**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 33, ст. 480)

Враховуючи, що Постанова Верховної Ради Російської Федерації від 21 травня 1992 року “Про правову оцінку рішень вищих органів державної влади РРФСР щодо зміни статусу Криму, прийнятих у 1954 році” стосується питань території України, розв’язання яких належить до виключного відання України, Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

1. Розглядати Постанову Верховної Ради Російської Федерації від 21 травня 1992 року “Про правову оцінку рішень вищих органів державної влади РРФСР щодо зміни статусу Криму, прийнятих у 1954 році” як таку, що не має юридичного значення і не породжує будь-яких правових наслідків для України.

2. Виходити з того, що питання статусу і долі Криму як складової частини України не може бути предметом будь-яких міждержавних переговорів.

Голова Верховної Ради України

І.ПЛЮЩ

м. Київ, 2 червня 1992 року

№ 2397-ХІІ

ЗАКОН УКРАЇНИ

**Про вступ України до Міжнародного валютного фонду,
Міжнародного банку реконструкції та розвитку,
Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної
асоціації розвитку та Багатостороннього
агентства по гарантіях інвестицій**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 33, ст. 474)

Стаття 1. Згідно з цим Законом Кабінету Міністрів України надаються повноваження вирішувати всі питання, що стосуються вступу України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій (надалі – “Фонд”, “Банк”, “Корпорація”, “Асоціація”, “Агентство”) шляхом приєднання до їх угод, Конвенції про створення Агентства з поправками та прийняття строків і умов, визначених у резолюціях відповідних Рад Директорів про членство України у зазначених організаціях.

Кабінет Міністрів України набуває повноважень щодо прийняття Третьої поправки до Угоди Фонду.

Стаття 2. Прем’єр-міністру України або іншій уповноваженій ним особі передаються повноваження щодо підписання оригіналів угод Фонду, Банку, Корпорації, Асоціації та Конвенції про створення Агентства, а також щодо підписання і передачі на зберігання документів, що засвідчують вступ України до зазначених організацій, та інших документів, необхідних для досягнення цієї мети.

Стаття 3. Після прийняття України до Фонду на Кабінет Міністрів України покладається виконання усіх зобов’язань щодо участі її в Департаменті Спеціальних прав запозичення Фонду і вчинення всіх дій, необхідних для виконання Україною цих зобов’язань.

Підписання та депонування до Фонду будь-якого документа, потрібного для участі України у Департаменті Спеціальних прав запозичення Фонду, здійснюється Міністром фінансів України або іншою особою, уповноваженою Кабінетом Міністрів України.

Стаття 4. Кабінет Міністрів України набуває повноважень від імені України щодо сплати або внесення іншим чином платежів до Фонду, Банку, Корпорації, Асоціації та Агентства відповідно до їх угод і Конвенції про створення Агентства, а також щодо сплати Україною платежів, необхідних для участі України у Департаменті Спеціальних прав запозичення Фонду.

Національний банк України уповноважується випускати в обіг цінні папери, необхідні для участі України у Фонді, Банку, Корпорації, Асоціації та Агентстві відповідно до їх угод та Конвенції про створення Агентства.

Стаття 5. На Міністерство фінансів України як фінансового агента відповідно до статті 5 розділу I Угоди Фонду та статті 3 розділу II Угоди Банку покладається здійснення всіх фінансових операцій відповідно до статей угод Фонду і Банку, а також забезпечення зв'язку відповідно до статті 4 розділу X Угоди Корпорації, статті 6 розділу X Угоди Асоціації і статті 38 Конвенції про створення Агентства.

Стаття 6. Кабінет Міністрів України має право одержувати кошти на будь-яку суму, що повинна бути сплачена або переведена до України під час здійснення операцій відповідно до всіх без винятку статей угод Фонду або Банку.

Стаття 7. Національний банк України виступає як банк-депозитарій будь-яких сум Фонду, Банку, Корпорації, Асоціації та Агентства на території України.

Стаття 8. Угоди Фонду, Банку, Корпорації, Асоціації та Конвенція про створення Агентства з відповідними поправками набувають чинності на території України у повному обсязі.

Стаття 9. Міністерство фінансів України або Національний банк України в разі необхідності відповідно до цього Закону видають інструкції, необхідні для виконання зобов'язань України згідно з угодами та Конвенцією, зазначеними у статті 1 цього Закону.

Стаття 10. Закон набуває чинності з дня його опублікування.

Президент України

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 3 червня 1992 року

N 2402-XII

**ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ**

**Про Заяву Верховної Ради України стосовно рішень
Верховної Ради Росії з питання про Крим**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 33, ст. 481)

Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

Схвалити Заяву Верховної Ради України стосовно рішень Верховної Ради Росії з питання про Крим (додається).

Голова Верховної Ради України

І.ПЛЮЩ

м. Київ, 3 червня 1992 року
N 2399-ХІІ

**ЗАЯВА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
стосовно рішень Верховної Ради Росії
з питання про Крим**

21 травня 1992 року Верховна Рада Російської Федерації ухвалила Постанову “Про правову оцінку рішень вищих органів державної влади РРФСР щодо зміни статусу Криму, прийнятих у 1954 році”, пунктом 1 якої Постанову Президії Верховної Ради РРФСР від 5 лютого 1954 року “Про передачу Кримської області із складу РРФСР до складу Української РСР” було визнано як таку, що “не має юридичної сили з моменту прийняття” на тій підставі, що вона нібито була “прийнята з порушенням Конституції (Основного Закону) РРФСР і законодавчої процедури”.

У зв’язку з тим, що прийняття будь-якого рішення стосовно Криму не Україною, а органом державної влади іншої держави зачіпає “права, властиві суверенітету” України, зокрема, “право кожної держави на... територіальну цілісність” (принцип I Декларації принципів хельсінкського Заключного акта НБСЄ),

Верховна Рада України **з а я в л я є**:

1. З юридичної точки зору пункт 1 Постанови парламенту Росії від 21 травня 1992 року не тягне за собою правових наслідків для України і не впливає на територіальний “статус-кво”, що склався між Україною і Росією від часу включення Кримської області до складу Української РСР і до моменту проголошення Україною

державної незалежності 24 серпня 1991 року, схваленого Всеукраїнським референдумом 1 грудня 1991 року, на тих підставах, що:

а) Постанова Верховної Ради Російської Федерації від 21 травня 1992 року не скасовує і не може визнати такими, що “не мали юридичної сили”, інших правових норм законодавства Росії, якими було визначено правовий статус Криму, зокрема ст. 14 Конституції РРФСР 1936 року (із змінами і доповненнями, що діяли до 1978 року), згідно з якою Кримська область у 1954 році була виключена із складу території РРФСР, та статті 71 Конституції РРФСР 1978 року, згідно з якою Кримська область не входила до складу РРФСР, а також ст. 18 Конституції Української РСР 1937 року та статті 77 Конституції Української РСР 1978 року, згідно з якими Кримська область входила до складу Української РСР;

б) Російська Федерація не є єдиною державою – правонаступницею колишнього СРСР. правонаступниками СРСР, як це встановлено документами, укладеними в рамках СНД, є всі колишні радянські республіки, в тому числі й Україна. Отже, Російська Федерація не правосильна однобічно скасовувати правові норми чи акти, ухвалені Союзом РСР. Це стосується, зокрема, Указу Президії Верховної Ради СРСР “Про передачу Кримської області із складу РРФСР до складу УРСР” від 19 лютого 1954 року; Закону СРСР “Про передачу Кримської області із складу РРФСР до складу Української РСР” від 26 квітня 1954 року; статей 22, 23 Конституції СРСР 1936 року (із змінами і доповненнями, що діяли до 1977 року), згідно з якими Кримська область була включена до складу Української РСР;

в) Верховна Рада Російської Федерації у пункті 2 своєї Постанови від 21 травня 1992 року визнала “конституювання подальшим законодавством РРФСР даного факту” – акту передачі Кримської області із складу РРФСР до складу Української РСР. Визнання російським парламентом чинності конституційних норм російського законодавства стосовно правового статусу Криму згідно з принципом ієрархії правових норм спричиняється до нечинності будь-яких постанов Верховної Ради Росії з цього питання;

г) остаточне конституційне оформлення акту передачі Кримської області із складу РРФСР до складу УРСР відбулося у повній відповідності з вимогами чинної на той час Конституції СРСР. За статтею 14 Конституції СРСР до відання Союзу РСР в особі його вищих органів державної влади і державного управління належало: затвердження змін кордонів між союзними республіками (пункт “а”) та затвердження утворення нових областей у складі союзних республік (пункт “е”). Відповідно до пунктів “а” та “е” статті 14 Конституції СРСР Верховна Рада СРСР Законом СРСР від 26 квітня 1954 року затвердила Указ Президії Верховної Ради СРСР від 19 лютого 1954 року про передачу Кримської області із складу РРФСР до складу Української РСР, прийнятий на підставі “спільного подання Президії Верховної Ради РРФСР та Президії Верховної Ради УРСР”, а також внесла відповідні зміни до статей 22 і 23 Конституції СРСР, за якими Кримська область входила до складу Української РСР.

2. При повній відсутності формально-юридичних підстав для перегляду питання про правовий статус Криму Верховна Рада Російської Федерації вдалася до недружнього акту щодо України, виходячи із суто політичних міркувань.

Політичне вмотивування своїх дій парламент Росії виклав у Заяві до Верховної Ради України, ухваленій 22 травня 1992 року.

Політика України у Заяві російського парламенту безпідставно оцінюється як така, “що завдає шкоди світовому співтовариству в цілому” і “не враховує намагання всіх народів жити в мирі і злагоді з народами колишнього Радянського Союзу”. Керівництво України образливо характеризується як таке, “що не зовсім адекватно усвідомлює в умовах погіршення економічного стану своїх держав і народів істинні реалії і очевидну пріоритетність завдань відновлення і розвитку перерваних господарських, виробничих зв’язків”. Російський парламент, не питаючи народ України, сам вирішив, що відповідає, а що не відповідає інтересам народу України й інших народів, заявивши: “Інтересам народів відповідає всемірне зміцнення Співдружності й інтеграційних процесів”.

Верховна Рада Росії заявляє про наміри “суворо дотримуватись основоположних принципів Статуту ООН, НБСЄ”. Однак документи парламенту Росії від 21 та 22 травня 1992 року є прямим свідченням небажання вищого законодавчого органу Росії дотримувати принципу III Декларації принципів хельсінкського Заключного акта, згідно з яким держави – учасниці НБСЄ “розглядають як непорушні всі кордони один одного, так і кордони усіх держав у Європі, і тому вони будуть утримуватися нині і в майбутньому від будь-яких зазіхань на ці кордони”, а також принципу IV, за яким учасники НБСЄ зобов’язалися поважати територіальну цілісність кожної із держав-учасниць.

Позиція парламенту Росії у питанні кордонів між Україною і Росією є двозначною і суперечливою, тому що не можна кордони між Росією і Україною ділити на такі, що “існують в рамках СНД” і такі, що існують поза рамками СНД. Таким чином, принцип непорушності кордонів штучно обумовлюється участю в СНД. Дія одного із основоположних принципів Міжнародного права однаково поширюється на державний кордон України і державний кордон Росії.

Документи парламенту Росії суперечать принципу VI Декларації принципів хельсінкського Заключного акта, який вимагає відмовитись “від будь-якого втручання, прямого чи опосередкованого, індивідуального чи колективного, у внутрішні чи зовнішні справи, що входять до внутрішньої компетенції іншої держави, незалежно від їх взаємовідносин”. Розгляд парламентом Росії питання, яке зачіпає проблему правового статусу Криму, є прямим втручанням у внутрішні справи України, які входять до внутрішньої компетенції України. Адже за нині діючою Конституцією (888-09) і законодавством України Крим є її складовою автономною частиною, статус якої має визначатися через внутрішню компетенцію України відповідно до того, як і інші держави – члени ООН вирішують питання стосовно прав їх автономних частин та

співвідношення повноважень між центральними органами влади та органами влади автономій.

Такі дії парламенту Росії є також прямим втручанням у зовнішні справи України та суперечать принципу VIII Декларації принципів хельсінкського Заключного акта, згідно з яким “всі народи завжди мають право в умовах повної свободи визначати, коли і як вони бажають, свій внутрішній і зовнішній політичний статус без втручання ззовні”. Вимагаючи від України “утримуватися від будь-яких дій, скерованих на придушення вільного волевиявлення населення Криму”, парламент Росії водночас відмовляє у такому праві народів України, пов’язуючи проблему Криму, недоторканності кордонів України і збереження її територіальної цілісності з такими питаннями, як політика України в рамках СНД, військова політика України, проблема Чорноморського флоту. Питання – бути чи не бути Україні в СНД – має вирішувати тільки Україна, а не російський парламент. Питання, яку вести Україні зовнішню і внутрішню політику, має вирішувати сама Україна, а не російський парламент. Питання Чорноморського флоту вирішуються в рамках двосторонніх переговорів між Україною і Росією.

В Україні немає жодних проявів “утиску прав представників російського народу, інших націй і народностей, що проживають на території України і історично пов’язані з Росією”.

Насправді Україна забезпечує і гарантує суворе дотримання прав усього населення Криму, в тому числі і кримсько-татарського народу, і не вчинить жодних дій, скерованих на утиск вільного волевиявлення населення Криму, здійсненого на засадах міжнародного права і в межах Конституції України.

Тому дії парламенту Росії не можна оцінити інакше як спробу політичного тиску і акт політичного шантажу стосовно України.

Така позиція парламенту Росії виразно суперечить принципу IX Декларації принципів хельсінкського Заключного акта, згідно з яким держави – учасниці НБСЄ заявили про свій намір “сприяти взаєморозумінню і довір’ю, дружнім і добросусідським стосункам між собою, міжнародному миру, безпеці і справедливості”.

Дії парламенту Росії Верховна Рада України розцінює як такі, що завдають великої шкоди дружнім і добросусідським стосункам між Україною і Росією, загрожують взаєморозумінню та довір’ю, підривають міжнародний мир і безпеку в Європі. Крім того, такі дії суперечать і принципу X Декларації принципів хельсінкського Заключного акта, який вимагає від держав – учасниць НБСЄ добросовісно виконувати свої зобов’язання, що випливають із міжнародного права.

Дії Верховної Ради Російської Федерації суперечать семи із десяти принципів хельсінкського Заключного акта, які отримали назву “десять заповідей миру” чи “хартія мирного життя Європи”. Цим також порушуються інші норми міжнародного права, зокрема положення статті 6 Договору між УРСР та РРФСР від 19 листопа-

да 1990 року і статті 5 Мінської угоди про створення Співдружності Незалежних Держав від 8 грудня 1991 року.

Верховна Рада України беззастережно відкидає спроби парламенту Росії проводити політику стосовно України з позицій великодержавного шовінізму, виходячи з “права сильного” чи права “старшого брата”.

Верховна Рада України відкидає безпідставну вимогу Верховної Ради Росії “врегулювати питання про Крим шляхом міждержавних переговорів Росії і України”.

Верховна Рада України звертає особливу увагу держав – учасниць НБСЄ, постійних членів Ради Безпеки ООН, а також усіх держав міжнародного співтовариства на неприпустимість політики відмовчування у явних випадках оголошення територіальних претензій до України з боку Росії. Політика відмовчування і невтручання у цьому випадку – це по суті політика сприяння перенесенню варіанту югославських подій на землю України.

Своєчасна і дійова реакція міжнародного співтовариства може ще зупинити тих, хто підбурює й розпалює міжнаціональну ворожнечу в Криму, хто за моделлю Карабаху, Придністров’я, Південної Осетії намагається силою змусити Україну відмовитися від незалежності.

Україна залишатиметься вірною принципам і положенням двостороннього Договору, укладеного з Росією 19 листопада 1990 року.

Українсько-російські відносини повинні базуватися і розвиватися суто на засадах міжнародного права і рівноправного діалогу. Тільки в такий спосіб можна зберегти необхідне для нас і для всієї Європи почуття дружби, взаємоповаги і співробітництва між народами України і Росії.

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

м. Київ, 2 червня 1992 року

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

*(Постанова втратила чинність на підставі Закону
N 422/96-ВР від 16.10.96, ВВР, 1996, N 49, ст. 272)*

**Про порядок введення в дію Закону України
“Про Конституційний Суд України”**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 33, ст. 472)

Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

1. Закон України “Про Конституційний Суд України” (2400-12) ввести в дію з дня його опублікування.
2. Вибори Конституційного Суду України провести в червні 1992 року.
3. Кабінету Міністрів України вирішити до 1 липня 1992 року питання про надання Конституційному Суду України відповідного службового приміщення і транспорту та інших матеріально-технічних ресурсів по забезпеченню його діяльності.
4. Голові Конституційного Суду України подати на затвердження Верховної Ради України пропозиції щодо штату, посадових окладів суддів та інших працівників Конституційного Суду.

Голова Верховної Ради України

І.ПЛЮЩ

м. Київ, 3 червня 1992 року
N 2401-ХІІ

**ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ**

**Про Звернення Верховної Ради України
до Північно-Атлантичної Асамблеї (ПАА)**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 33, ст. 482)

Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

Схвалити Звернення Верховної Ради України до Північно-Атлантичної Асамблеї (ПАА) (додається).

Голова Верховної Ради України

І.ПЛЮЩ

м. Київ, 3 червня 1992 року

N 2403-XII

**З В Е Р Н Е Н Н Я
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
ДО ПІВНІЧНО-АТЛАНТИЧНОЇ АСАМБЛЕЇ (ПАА)**

З розпадом СРСР для України настав довгоочікуваний час будівництва власної незалежної демократичної держави. До сьогодні Україна з її 52-мільйонним населенням залишається одним з небагатьох регіонів спокою і миру на території колишнього Союзу, позбавлених будь-яких конфліктів на національній основі, що має велике значення для стабільності та безпеки на Європейському континенті. Цьому сприяє державна політика України, яка спирається на національне законодавство, де гарантовані права та свободи людини і національних меншин, та на норми міжнародного права, зокрема на Хельсінкські та Віденські угоди.

Будівництво демократичної держави, проведення економічних реформ в Україні останнім часом серйозно ускладнюються втручанням у внутрішні справи України з боку Росії, спробами втягнути Україну у територіальні спори, що особливо виявилось у загостренні політичної ситуації навколо Криму.

Прийняття Верховною Радою Російської Федерації 21-22 травня 1992 року Постанови “Про правову оцінку рішень вищих органів державної влади РРФСР щодо зміни статусу Криму, прийнятих у 1954 році” та Заяви до Верховної Ради України змушує Україну привернути увагу ПАА до виявів правового нігілізму в міждержавних відносинах з боку Росії та незаконного скасування нею правових актів колишнього СРСР. Всі зміни кордонів України були відповідно конституйовані законодавством України,

Росії і колишнього Союзу. Як незалежна держава Україна, складовою частиною якої є Крим, визнана сьогодні в існуючих кордонах державами світу, в тому числі і Росією.

Верховна Рада України розглядає вищезгадану Постанову Російської Федерації як таку, що не має юридичної сили і не породжує будь-яких правових наслідків для України. Питання статусу і долі Криму як складової частини України не може бути предметом будь-яких міждержавних переговорів.

Однак прийнята Верховною Радою Російської Федерації Постанова є загрозою для подальшого дотримання іншими державами Європи загальноприйнятих норм міжнародного права, статуту ООН, угод в рамках Хельсінкського процесу. Росія в односторонньому порядку скасувала Акт від 1954 року стосовно Криму, який є одним із багатьох аналогічних актів, що були прийняті в колишньому Союзі щодо територіальних питань. Йдучи за такою логікою, Україна мала б ставити питання про скасування постанов колишнього Союзу РСР, наприклад, “Про врегулювання кордонів Української РСР з Російською РФСР і Білоруською РСР” від 16 жовтня 1925 року, за якими від України до Росії відійшли обширні українські землі, в тому числі Гайворонський, Путивльський і Новооскольський повіти Курської губернії, Острогозький, Богучарський, Бірґоченський – Воронежської, Таганрозький – Донської області, Тимрюкський і Сійський – Кубанської, де українці становили від 51 до 90 відсотків загальної кількості населення.

Однаке подібний підхід неминуче призвів би до ланцюгової реакції перегляду кордонів між державами і в результаті – до катастрофічних конфліктів у Європі та світі. Усвідомлюючи це, Україна твердо стоїть на позиції дотримання загальноприйнятих норм міжнародного права, статуту ООН, угод в рамках Хельсінкського процесу і розраховує на те, що ПАА сприятиме уникненню насильного втягування України у територіальні спори з Росією, збереженню цілісності території і недоторканності кордонів України.

За схемою, що вже використовувалась структурами колишнього СРСР стосовно Прибалтійських держав, парламент Росії сьогодні пробує мотивувати своє втручання у внутрішні справи України тим, що в Криму нібито має місце порушення прав російського населення. Такими закидами безпідставно спекулюють створені і підтримувані з Росії на території Криму шовіністичні організації, діяльність яких спрямована на відокремлення Криму від України. Україна дотримує своєї Конституції, яка гарантує права і свободи всіх громадян незалежно від національності, і категорично відкидає звинувачення щодо порушення прав російського чи іншого населення в Україні.

У зв'язку з цим Україна звертається до ПАА з проханням послати в Україну відповідну комісію для з'ясування фактичного стану справ.

Україна гарантує максимальне сприяння безперешкодній роботі цієї комісії.

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

м. Київ, 3 червня 1992 року

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

**Про порядок введення в дію Закону України
“Про об’єднання громадян”**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 34, ст. 505)

Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

1. Ввести в дію Закон України “Про об’єднання громадян” (2460-12) з дня його опублікування.

2. До приведення законодавства у відповідність з Законом України “Про об’єднання громадян” застосовуються чинні акти в частині, що не суперечить цьому Закону.

3. Провести до 1 січня 1993 року легалізацію відповідно до цього Закону всіх заснованих об’єднань громадян без справляння плати за перереєстрацію. Дія цього пункту не поширюється на прфспілкові громадські організації.

4. Доручити комісіям Верховної Ради України з питань законодавства і законності, у правах людини, з питань гласності і засобів масової інформації до 1 вересня 1992 року внести на розгляд Верховної Ради України пропозиції щодо максимальних розмірів пожертвувань на користь політичних партій.

5. Президенту України привести видані ним правові акти у відповідність з цим Законом.

6. Кабінету Міністрів України:

підготувати і подати на розгляд Верховної Ради України пропозиції про зміни і доповнення чинних законодавчих актів України, що впливають із Закону України “Про об’єднання громадян”, та про відповідальність за порушення цього Закону;

привести рішення Уряду України у відповідність із Законом України “Про об’єднання громадян”;

забезпечити перегляд і скасування міністерствами і відомствами України їх нормативних актів, що суперечать вказаному Закону;

затвердити положення про порядок легалізації об’єднань громадян, реєстрації символіки об’єднань громадян, реєстрації філіалів громадських об’єднань іноземних держав, визначити порядок справляння і розміри зборів за реєстрацію.

Голова Верховної Ради України

І.ПЛЮЩ

м. Київ, 16 червня 1992 року
N 2461-ХІІ

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

**Про реалізацію Закону України
“Про Державний бюджет України на 1992 рік”**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 36, ст. 535)

Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

1. Кабінету Міністрів України внести пропозиції за підсумками роботи за I півріччя 1992 року щодо зміни показників Державного бюджету відповідно до уточнених з областями розрахунків по прибутку і фонду оплати праці.

2. Скоротити в Державному бюджеті України на 1992 рік видатки на виробництво фільмів, підтримку преси у загальній сумі 500,0 млн. карбованців та видатки на утримання об'єднання “Спецатом”, спрямувавши їх в Резервний фонд Кабінету Міністрів України, а також на 10 відсотків видатки на утримання Служби безпеки України, з яких 5 відсотків спрямувати на охорону здоров'я і 5 відсотків – на зміцнення матеріально-технічної бази правоохоронних органів.

3. Рекомендувати Президенту України Л.М. Кравчуку та доручити Кабінету Міністрів України скоротити з 1 липня 1992 року на 10 відсотків видатки на утримання апарату Адміністрації Президента України, Кабінету Міністрів України, міністерств і відомств та інших органів державної виконавчої влади, за винятком органів соціального забезпечення. Президії Верховної Ради України вирішити питання про скорочення видатків на утримання Секретаріату та Управління Справами Верховної Ради України в такому ж розмірі. Економію від скорочення видатків на утримання апарату зазначених органів зарахувати в доход Державного бюджету України.

4. Обласним, Київській і Севастопольській міським, районним, районним у містах Києві і Севастополі Радам народних депутатів привести штатну чисельність апарату Рад у відповідність з рекомендаціями Комісії Верховної Ради України у питаннях діяльності Рад народних депутатів, розвитку місцевого самоврядування.

5. Доручити Кабінету Міністрів України:

перевірити ефективність використання коштів Державного бюджету України на оборону та подати Верховній Раді України пропозиції щодо зміцнення правоохоронних органів;

вивчити питання харчування учнів I-IV класів загальноосвітніх шкіл, плати за навчання іноземних студентів та професійної підготовки кадрів в системі профтехосві-

ти необхідних народному господарству професій з метою врегулювання бюджетних витрат на зазначені цілі;

до 1 жовтня 1992 року підготувати проект Закону України про державний контроль і внести його на розгляд Верховної Ради України;

забезпечити ефективне функціонування Державної податкової служби, зміцнивши її за рахунок ліквідації Державної інспекції України по контролю за цінами;

забезпечити фінансування робіт по телефонізації квартир інвалідів і учасників Великої Вітчизняної війни;

проіндексувати кошти, виділені в 1992 році на Національну програму профілактики СНІДу в Україні;

до 1 вересня 1992 року розглянути і вирішити питання про ліквідацію галузевих органів державної виконавчої влади, що утримуються за рахунок коштів державного бюджету, замість яких може бути створено на добровільних засадах компанії, концерни, холдинги та інші добровільні об'єднання.

6. Кабінету Міністрів України щомісячно подавати Верховній Раді України інформацію про витрачання Резервного фонду.

7. Президенту України Л.М.Кравчуку відповідно до пункту 4-1 статті 114-5 Конституції України (888-09) подати до 1 листопада 1992 року на розгляд Верховної Ради України проект Державного бюджету України на 1993 рік.

Голова Верховної Ради України

І.ПЛЮЩ

м. Київ, 24 червня 1992 року

№ 2491-ХІІ

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

**Про оздоровлення економіки
сільського господарства України**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 36, ст. 536)

Підтримуючи загальну оцінку стану сільськогосподарського виробництва України та комплекс заходів щодо подолання кризи в цій сфері виробництва, викладених у записці Президента України Л.М. Кравчука “Про заходи щодо оздоровлення економіки сільського господарства України”, Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

1. Взяти до відома, що Кабінет Міністрів України прийняв постанову щодо оздоровлення економіки сільського господарства України.

2. Доручити Кабінету Міністрів України разом з Національним банком України до 4 липня 1992 року визначити джерела, обсяг та механізм надання фінансової допомоги сільськогосподарським товаровиробникам виходячи з необхідності запобігання розвитку інфляційних процесів.

3. Кабінету Міністрів України до 1 жовтня 1992 року розробити комплексну програму розвитку ринкових відносин у народному господарстві України, включаючи перехід агропромислового комплексу до вільного ціноутворення.

Голова Верховної Ради України

І.ПЛЮЩ

м. Київ, 25 червня 1992 року
N 2496-XII

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Про проект нової Конституції України

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 37, ст. 550)

Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

1. Винести проект Конституції України на всенародне обговорення. Визначити термін його проведення до 1 листопада ц. р.
2. Рекомендувати Радам народних депутатів усіх рівнів обговорити на сесіях проект Конституції України, висновки і зауваження надіслати до Конституційної комісії.
3. Організацію роботи по обговоренню проекту нової Конституції України і узагальненню зауважень і пропозицій, що надійдуть в ході всенародного обговорення, покласти на Президію Верховної Ради України та постійні комісії Верховної Ради України.

Голова Верховної Ради України

І.ПЛЮЩ

м. Київ, 1 липня 1992 року
N 2525-XII

ПРОЕКТ
Винесений Верховною Радою України
на всенародне обговорення
(1 липня 1992 р.)
(витяг)

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ

ЗМІСТ

Преамбула

РОЗДІЛ I. Загальні засади конституційного ладу

РОЗДІЛ II. Права і свободи людини і громадянина

Глава 1. Загальні положення

Глава 2. Громадянство

Глава 3. Громадянські і політичні права

Глава 4. Економічні, соціальні, екологічні і культурні права

Глава 5. Гарантії прав і свобод

Глава 6. Основні обов'язки людини і громадянина

РОЗДІЛ III. Громадянське суспільство і держава

Глава 7. Загальні положення

Глава 8. Власність

Глава 9. Підприємництво

Глава 10. Екологічна безпека

Глава 11. Сім'я

Глава 12. Освіта, наука і культура

Глава 13. Громадські об'єднання

Глава 14. Свобода інформації

РОЗДІЛ IV. Територіальний устрій

Глава 15. Принципи територіального устрою

Глава 16. Система адміністративно-територіального устрою

Глава 17. Республіка Крим

РОЗДІЛ V. Державна влада

Глава 18. Загальні положення

Глава 19. Законодавча влада

Національні Збори України

А. Склад і формування Національних Зборів

Б. Повноваження і організація роботи Національних Зборів

В. Законодавчий процес

Г. Бюджет. Фінансовий контроль

Глава 20. Виконавча влада

А. Президент України

Б. Кабінет Міністрів України

В. Місцеві органи державної виконавчої влади

Глава 21. Судова влада

А. Органи правосуддя

Б. Прокуратура

РОЗДІЛ VI. Місцеве і регіональне самоврядування

РОЗДІЛ VII. Державна оборона і безпека

РОЗДІЛ VIII. Охорона Конституції

РОЗДІЛ IX. Державні символи

РОЗДІЛ X. Порядок внесення змін і доповнень до Конституції і Конституційних законів

Перехідні положення

Варіант однопалатних Національних Зборів

(...).

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

**Про постанову Кабінету Міністрів України
“Про внесення змін до системи регульованих цін
на продовольчі товари”**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 38, ст. 563)

Заслухавши та обговоривши інформацію першого віце-Прем'єр-Міністра України Масика К. І. про підвищення з 1 липня 1992 року цін на продукти харчування, Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

1. Постанову Кабінету Міністрів України “Про внесення змін до системи регульованих цін на продовольчі товари” від 30 червня 1992 року N 359 впроваджено поспішно, без упереджувючих відповідних механізмів та заходів, пов'язаних з виплатами компенсацій населенню, що викликало соціальне обурення населення.

2. Кабінету Міністрів України переглянути механізм виплати компенсацій відповідно до постанови Кабінету Міністрів України “Про щомісячні грошові виплати малозабезпеченим громадянам на придбання продовольчих товарів” від 10 червня 1992 року N 316. Забезпечити виплату компенсацій за червень 1992 року до 10 липня 1992 року.

3. Кабінету Міністрів України за підсумками II кварталу поточного року провести індексацію грошових доходів населення відповідно до підвищення цін.

4. Кабінету Міністрів України підготувати та внести у вересні цього року на розгляд Верховної Ради України зміни і доповнення до Закону України “Про індексацію грошових доходів населення”.

Голова Верховної Ради України

І.ПЛЮЩ

м. Київ, 3 липня 1992 року
N 2534-XII

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

**Про участь батальйону Збройних Сил України в
Миротворчих Силах Організації Об'єднаних Націй у
зонах конфліктів на території колишньої Югославії**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 38, ст. 564)

Верховна Рада України,

беручи до уваги звернення Генерального секретаря ООН до Уряду України з проханням надіслати батальйон Збройних Сил України в Боснію і Герцеговину для участі в операціях Миротворчих Сил Організації Об'єднаних Націй у зонах конфліктів на території колишньої Югославії,

враховуючи зобов'язання України згідно із Статутом ООН виконувати рішення Ради Безпеки ООН, надавати у її розпорядження збройні сили, допомогу і відповідні засоби обслуговування, необхідні для підтримання миру і безпеки,

вважаючи, що участь України в забезпеченні припинення вогню в Боснії і Герцеговині відповідає інтересам підтримання миру і безпеки на Європейському континенті,

виходячи з статті 2 Закону України "Про Збройні Сили України"
п о с т а н о в л я є :

1. Взяти участь в операціях Миротворчих Сил Організації Об'єднаних Націй у зонах конфліктів на території колишньої Югославії.

2. Доручити Міністерству оборони України терміново виділити батальйон чисельністю до 420 військовослужбовців із складу Збройних Сил України для участі в Миротворчих Силах Організації Об'єднаних Націй у зонах конфліктів на території колишньої Югославії.

3. Міністерству закордонних справ і Міністерству оборони України провести необхідні переговори з Радою Безпеки ООН з метою укладення відповідної угоди.

4. Кабінету Міністрів України вирішити питання про фінансове забезпечення діяльності батальйону Збройних Сил України у складі Миротворчих Сил Організації Об'єднаних Націй у зонах конфліктів на території колишньої Югославії.

Голова Верховної Ради України

І.ПЛЮЩ

м. Київ, 3 липня 1992 року

N 2538-XII

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Про недовіру Кабінету Міністрів України

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 38, ст. 566)

Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

1. Засудити дії Уряду щодо демаршу, вчиненого ним 3 липня цього року на сесії Верховної Ради України, як такі, що спрямовані на демонстрування власних амбіцій, небажання конструктивного розгляду діяльності Кабінету Міністрів України та його взаємодії з парламентом України.
2. Відповідно до Конституції України (888-09) запропонувати Президенту України Кравчуку Л.М. розглянути питання про нинішній склад Кабінету Міністрів України і внести на розгляд Верховної Ради України пропозиції щодо складу нового Уряду.
3. Кабінету Міністрів України розробити та внести на розгляд шостої сесії Верховної Ради України проект Закону України про Кабінет Міністрів України.

Голова Верховної Ради України

І.ПЛЮЩ

м. Київ, 7 липня 1992 року

N 2543-XII

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

**Про Державну програму приватизації
майна державних підприємств**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 38, ст. 567)

Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

1. Затвердити Державну програму приватизації майна державних підприємств на 1992 рік, внесену Кабінетом Міністрів України (додається).

2. Верховній Раді Республіки Крим, Радам народних депутатів до 1 вересня 1992 року розробити та затвердити відповідно республіканську (Республіки Крим) і місцеві програми приватизації виходячи з вимог Державної програми приватизації майна державних підприємств на 1992 рік.

3 Закон України “Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)” (2171-12) ввести в дію з 7 липня 1992 року.

Голова Верховної Ради України

І.ПЛЮЩ

м. Київ, 7 липня 1992 року

N 2545-ХІІ

РЕЗУЛЬТАТИ всенародного голосування 1 грудня 1991 року

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ РЕФЕРЕНДУМ

ПІДСТАВА ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ РЕФЕРЕНДУМУ:

Постанова Верховної Ради України від 24 серпня 1991 року № 1427-ХІІ
«Про проголошення незалежності України».

ПИТАННЯ, ВИНЕСЕНЕ НА РЕФЕРЕНДУМ:

«Чи підтверджуєте Ви Акт проголошення незалежності України?»

РЕЗУЛЬТАТИ РЕФЕРЕНДУМУ:*

Назва комісії з референдуму	Загальна кількість громадян, які мають право брати участь у всеукраїнському референдумі	Кількість громадян, які взяли участь у голосуванні, %	Кількість громадян, які відповіли «Так, підтверджую», %	Кількість громадян, які відповіли «Ні, не підтверджую», %	Кількість бюлетенів, визнаних недійсними, %
Київська міська	1 913 692	80,3	92,9	5,3	1,8
Комісія Кримської АРСР	1 535 154	67,5	54,2	42,2	3,6
Винницька обласна	1 424 110	91,4	95,4	3,0	1,6
Волинська обласна	762 872	93,2	96,3	2,3	1,4
Дніпропетровська обласна	2 877 974	81,8	90,4	7,7	1,9
Донецька обласна	3 854 440	76,7	83,9	12,6	3,5

* Зведена таблиця результатів всеукраїнського референдуму складена Редакційною радою на підставі відомостей протоколу Центральної виборчої комісії по виборах Президента України та з всеукраїнського референдуму про результати всеукраїнського референдуму та протоколів Окружних комісій з всеукраїнського референдуму про результати підрахунку голосів (ЦДАВО України – ф. 1, оп. 28, спр. 143).

Закінчення результатів референдуму

Назва комісії з референдуму	Загальна кількість громадян, які мають право брати участь у всеукраїнському референдумі	Кількість громадян, які взяли участь у голосуванні, %	Кількість громадян, які відповіли «Так, підтверджую», %	Кількість громадян, які відповіли «Ні, не підтверджую», %	Кількість бюлетенів, визаних недійсними, %
Житомирська обласна	1 105 023	90,5	95,1	3,6	1,3
Закарпатська обласна	856 687	82,9	92,6	4,5	1,9
Запорізька обласна	1 553 858	80,6	90,7	7,3	2,0
Івано-Франківська обласна	1 019 145	95,7	98,4	1,0	0,6
Кіровоградська обласна	924 050	88,1	93,9	4,4	1,7
Київська обласна	1 430 507	88,0	95,5	2,9	1,6
Луганська обласна	2 085 931	80,7	83,9	13,4	2,7
Львівська обласна	2 011 261	95,2	97,5	1,9	0,6
Миколаївська обласна	973 309	84,1	89,4	8,2	2,4
Одеська обласна	1 882 610	75,0	85,4	11,6	3,0
Полтавська обласна	1 313 588	91,9	94,9	3,7	1,4
Рівненська обласна	814 246	93,0	96,0	2,6	1,4
Сумська обласна	1 072 639	88,4	92,6	4,9	2,5
Тернопільська обласна	861 647	97,1	98,7	0,8	0,5
Харківська обласна	2 377 159	75,7	86,3	10,4	3,3
Херсонська обласна	903 891	83,4	90,1	7,2	2,7
Хмельницька обласна	1 133 350	93,4	96,3	2,6	1,1
Черкаська обласна	1 154 455	90,2	96,0	2,8	1,2
Чернівецька обласна	668 781	87,7	92,8	4,1	3,1
Чернігівська обласна	1 068 152	90,8	93,7	4,1	2,2
Севастопольская городская	307 024	63,7	57,1	39,4	3,5
Центральна виборча комісія (Україна, в цілому)	37 885 555	84,2	90,1	7,6	2,3

(Фотокопія протоколу ЦВК наводиться у розділі фотоілюстрацій)

ВИБОРИ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

ПІДСТАВА ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ВИБОРІВ:

Закон Української РСР від 05.07.1991 № 1293-XII

«Про заснування поста Президента Української РСР і внесення змін та доповнень до Конституції (Основного Закону) Української РСР».

Постанова Верховної Ради Української РСР від 05.07.1991 № 1299-XII

«Про вибори Президента Української РСР».

РЕЗУЛЬТАТИ ВИБОРІВ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ:*

Найменування округу	Кількість громадян, які взяли участь в голосуванні	Кількість голосів, поданих за кандидата в Президенти України, %					
		ГРИНЬОВ Володимир Борисович	КРАВЧУК Леонід Макарович	ЛУК'ЯНЕНКО Левко Григорович	ТАБУРЯНСЬКИЙ Леопольд Іванович	ЧОРНОВІЛ Вячеслав Максимович	ЮХНОВСЬКИЙ Ігор Рафаїлович
Київський міський № 1	1 536 727	3,5	56,1	6,4	0,5	26,7	3,5
Кримський № 2	1 036 1683	9,4	56,7	1,9	0,9	8,0	0,9
Вінницький № 3	1 301 724	1,4	72,3	3,3	0,4	18,2	1,6
Волинський № 4	710 895	0,8	51,7	8,9	0,3	31,4	3,3
Дніпропетровський № 5	2 354 615	3,2	69,7	2,5	1,9	18,7	1,2
Донецький № 6	2 954 155	11,0	71,5	3,1	0,7	9,6	0,9
Житомирський № 7	1 000 427	1,1	77,6	3,3	0,3	14,0	1,1
Закарпатський № 8	710 400	1,3	58,0	5,0	0,4	27,6	2,8
Запорізький № 9	1 253 558	3,9	74,7	3,1	0,6	13,0	1,3
Івано-Франківський № 10	975 490	0,6	13,7	11,8	0,1	67,1	3,3
Кіровоградський № 11	813 658	1,7	74,8	3,5	0,6	15,5	1,1
Київський обласний № 12	1 259 142	1,7	66,0	5,6	0,5	21,2	1,5
Луганський № 13	1 682 920	6,8	76,2	2,0	0,5	9,9	0,7
Львівський № 14	1 915 383	0,8	11,5	4,7	0,2	75,9	4,4

* Зведена таблиця результатів виборів Президента України складена Редакційною радою на підставі відомостей протоколу Центральної виборчої комісії по виборах Президента України та з всеукраїнського референдуму про результати виборів Президента України та протоколів Окружних комісій по виборах Президента України про результати голосування у відповідних округах (ЦДАВО України – ф. 1, оп. 28, спр. 123).

Закінчення результатів виборів Президента

Найменування округу	Кількість громадян, які взяли участь в голосуванні	Кількість голосів, поданих за кандидата в Президенти України, %					
		ГРИНЬОВ Володимир Борисович	КРАВЧУК Леонід Макарович	ЛУК'ЯНЕНКО Левко Григорович	ТАБУРЯНСЬКИЙ Леопольд Іванович	ЧОРНОВІЛ Вячеслав Максимович	ЮХНОВСЬКИЙ Ігор Рафаїлович
Миколаївський № 15	818 633	5,6	72,3	2,3	0,4	15,1	0,7
Одеський № 16	1 414 096	8,4	70,7	2,8	0,5	12,8	1,1
Полтавський № 17	1 206 667	2,5	75,0	4,2	0,6	13,6	1,3
Рівненський № 18	756 789	0,8	53,1	13,4	0,4	25,7	3,6
Сумський № 19	948 654	2,5	72,3	3,9	0,5	14,7	1,8
Тернопільський № 20	836 405	0,4	16,8	19,6	0,2	57,4	3,2
Харківський № 21	1 799 732	10,9	60,9	2,1	0,4	19,7	1,2
Херсонський № 22	753 834	3,3	70,2	2,2	0,5	18,1	1,0
Хмельницький № 23	1 058 954	1,2	75,5	3,2	0,4	15,4	1,7
Черкаський № 24	1 041 230	1,4	67,1	2,0	0,4	25,0	1,0
Чернівецький № 25	586 347	1,4	43,6	4,4	0,4	42,7	2,0
Чернігівський № 26	969 597	1,5	74,1	6,7	0,4	10,9	0,9
Севастопольський № 27	195 700	8,3	54,7	1,8	0,8	10,9	0,9
Україна, в цілому	31 892 415	4,2	61,6	4,5	0,6	23,3	1,7

На підставі статті 17 Закону України «Про вибори Президента України Центральна виборча комісія по виборах Президента України вирішила вважати **КРАВЧУКА Леоніда Макаровича** обраним Президентом України.

За нього подано 19 643 481 голос виборців, проти – 11 477 637 голосів.

(Фотокопія протоколу ЦВК наводиться у розділі фотоілюстрацій).

РЕЗУЛЬТАТИ поіменного голосування щодо прийняття деяких рішень Верховної Ради України

Вересень 1991 року – липень 1992 року

До зведених таблиць включені результати поіменного голосування щодо прийняття рішень Верховною Радою України РСР з деяких питань, розглянутих на IV та V сесіях (вересень 1991 р. – липень 1992 р.). Вибірка здійснена Редакційною радою з числа наявних електронних протоколів голосувань, які проводилися у поіменному режимі (у 1991–92 рр. поіменні голосування проводилися лише з окремих питань, за спеціальним рішенням Верховної Ради УРСР в кожному окремому випадку).

Таблиці результатів голосування підготовлені і надані Редакційній раді Управлінням комп'ютеризованих систем Апарату Верховної Ради України (керівник – Сидоренко О. О.).

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ГОЛОСУВАННЯ:

- 1** – голосування № 9, 04.09.1991: За прийняття Звернення Верховної Ради України до народних депутатів Верховної Ради СРСР від України.
- 2** – голосування № 26, 04.09.1991: За постанову Верховної Ради щодо підняття над Будинком Верховної Ради національного прапора.
- 3** – голосування № 40, 17.09.1991: Про заміну у назві і тексті Конституції УРСР слів “Українська Радянська Соціалістична Республіка” та “Українська РСР” на “Україна”.
- 4** – голосування № 27, 10.12.1991: За ратифікацію Угоди про створення Співдружності Незалежних Держав.
- 5** – голосування № 3, 20.12.1991: За прийняття Заяви Верховної Ради з приводу укладення Україною Угоди про Співдружність Незалежних Держав.

- 6 – голосування № 14, 28.01.1992: За постанову про Державний прапор України.
- 7 – голосування № 5, 30.01.1992: За Закон про форми власності на землю.
- 8 – голосування № 11, 19.02.1992: За постанову про Державний герб України (пропозиція Президента України Кравчука Л. М.).
- 9 – голосування № 69, 04.03.1992: За прийняття в цілому Закону “Про приватизацію майна державних підприємств” в цілому.
- 10 – голосування № 49, 05.03.1992: За прийняття в цілому Закону “Про Представника Президента України” в цілому.
- 11 – голосування № 6, 13.05.1992: За постанову про політичну ситуацію, яка склалася у зв’язку з рішеннями, прийнятими Верховною Радою Республіки Крим 5 травня 1992 року.
- 12 – голосування № 12, 07.07.1992: За постанову “Про недовіру Кабінету Міністрів України”, внесену народним депутатом України Білоблочким М. П.

ЗАГАЛЬНІ РЕЗУЛЬТАТИ ГОЛОСУВАННЯ Верховної Ради України:

Питання для голосування	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
За	288	265	328	288	226	253	369	231	341	280	340	238
Проти	7	2	3	10	9	39	2	52	7	12	6	81
Утрималися	8	4	3	7	10	31	1	22	4	10	3	23
Не голосували	38	13	32	62	100	29	24	26	20	13	23	32
Прийняття рішення	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+

ПОІМЕННІ ГОЛОСУВАННЯ народних депутатів України:

Прізвище, ініціали	в/о	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1 Алтунян Г.О.	370	За	За	Нг	Утр	За	Нг	За	За	За	–	За	Пр
2 Ананьєв В.І.	354	Нг	За	За	За	За	За	За	–	–	–	За	Пр
3 Андріяка О.О.	212	–	За	За	Нг	Нг	За	За	За	За	За	–	За
4 Аптер Я.М.	246	–	–	За	–	За	Пр	За	Пр	За	За	–	За
5 Артеменко М.М.	429	–	–	–	–	–							
6 Архіпова Г.Г.	406	–	–	За	За	Нг	–	За	Пр	За	Утр	За	За
7 Асєєв Г.С.	440	За	За	За	За	Нг	–	За	–	Нг	Пр	За	За
8 Бабанський Ю.В.	48	Нг	–	За	–	–	–	За	Утр	–	–	За	За
9 Бабій Д.В.	434	За	За	За	За	За	–	За	Утр	За	–	За	–

Результати поіменного голосування

Продовження результатів поіменного голосування

Прізвище, ініціали	в/о	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
10	Багров М.В.	255	–	–	–	–	–	–	–	–	–	Пр	–	
11	Бадов В.Ф.	92	За	За	За	За	За	Пр	За	Пр	За	За	За	
12	Базілянський Л.Л.	61	За	За	За	За	За	За	За	–	За	За	За	
13	Байрака М.М.	89	За	За	Нг	За	За	За	За	За	За	За	Нг	
14	Баландюк М.С.	84	За	За	За	Нг	За	За	За	За	За	За	Пр	
15	Бандура А.І.	138	–	–	За	За	–	–	–	Пр	–	За	За	
16	Бандурка О.М.	388	За	–	Нг	За	За	За	За	За	–	За	За	
17	Барабаш О.Л.	87	За	За	За	За	За	За	За	За	Утр	За	Пр	
18	Баталов В.Г.	338	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	Утр	
19	Батіг М.І.	270	За	За	За	Нг	За	За	Нг	За	За	За	Нг	
20	Батюшко С.В.	374	За	За	За	За	За	За	За	За	–	За	За	
21	Башкіров М.В.	292	За	–	–	–	–	Утр	–	–	–	Пр	Нг	За
22	Бедь В.В.	176	За	За	За	За	Нг	–	За	За	За	За	–	
23	Бичков В.В.	401	–	–	За	За	Нг	Пр	Нг	За	За	–	За	За
24	Бідений В.К.	432	За	За	За	Нг	За	Утр	За	–	За	–	За	–
25	Білий В.П.	334	–	За	За	За	За	За	За	За	За	За	Утр	
26	Білий Л.С.	193	За	За	За	Нг	Нг	За	За	Пр	За	За	За	Пр
27	Білоблещкий М.П.	421	За	За	За	За	Нг	За	За	–	За	За	За	За
28	Білоусенко О.Ф.	188	–	–	За	Нг	Нг	За	За	Пр	Нг	За	За	Нг
29	Богатирьова Р.В.	127	За	За	За	За	–	Утр	За	За	Нг	За	За	За
30	Бойко Б.Ф.	361	За	За	За	–	За	–	За	За	–	–	За	Пр
31	Бойко В.Л.	320	–	–	Нг	За	За	За	–					
32	Бойко І.В.	431	За	Нг	Пр	За	За	Утр	За	Пр	За	За	За	За
33	Бойко І.Г.	192	За	За	За	Пр	За	За	За	Пр	За	За	За	За
34	Бойко К.В.	416	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
35	Бондаренко А.Д.	351	За	–	–	–	–	За	За	–	За	–	Нг	Пр
36	Бондаренко В.О.	377	За	За	За	За	–	За	За	Нг	За	–	За	За
37	Бондаренко В.С.	66	Нг	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
38	Бондарєв В.П.	164	Нг	Нг	Нг	За	–	Нг	За	Нг	За	–	За	За
39	Бондарчук А.І.	44	За	За	За	Нг	За	За	За	За	За	За	За	–
40	Борейко М.С.	161	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
41	Борзих О.І.	53	За	–	За	За	За	За	За	За	За	За	За	Пр
42	Бортник В.Ф.	411	За	За	За	Нг	За	За	За	За	За	–	За	За
43	Борщенко І.О.	27	–	–	За	За	–	За	За	Пр	За	За	Нг	За
44	Будько В.С.	163	–	–	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
45	Булянда О.О.	137	–	–	За	Нг	За	Пр	За	–	За	–	За	За
46	Бутенко А.І.	310	Пр	–	Нг	За	Нг	Пр	За	–	За	За	За	За
47	Валеня І.Ю.	372	За	За	За	–	–	За	За	За	За	За	За	Пр

IV. ПЕРШІ КРОКИ НОВОЇ ДЕРЖАВИ. Вересень 1991 – липень 1992

Продовження результатів поіменного голосування

	Прізвище, ініціали	в/о	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
48	Ванєєв Г.І.	238	–	–	За	За	Утр	Утр	За	Утр	–	–	Пр	За
49	Васильєв В.І.	129	За	За	За	За	Нг	За	За	За	За	За	За	Пр
50	Васильєва Г.І.	208	За	За	За	Нг	Нг	За	За	За	За	За	–	За
51	Васін Є.М.	316	За	За	–	–	–	–	–	–	За	За	–	За
52	Веретенников В.О.	79	Нг	–	За	–	За	За	За	За	За	За	За	За
53	Виноградський М.П.	282	За	За	За	За	За	–	За	За	За	За	За	–
54	Віцяк П.І.	45	За	Нг	За	За	Нг	За	За	За	За	За	За	За
55	Влох О.Г.	258	За	За	За	Нг	За	За	–	За	За	За	За	Утр
56	Воєвода М.Т.	418	За	Нг	За	За	Нг	За	За	За	За	За	За	За
57	Волковецький С.В.	200	За	За	За	Нг	За	За	За	За	За	За	За	За
58	Волошук М.Ю.	175	За	За	За	–	Нг	За	Нг	Пр	За	–	За	За
59	Воробйов О.К.	194	За	–	За	Нг	Утр	За	За	За	За	Нг	За	За
60	Воробйов О.М.	343	За	За	–	Нг	За	За	Нг	За	За	За	За	Утр
61	Габор І.М.	174	За	За	За	За	Нг	–	За	–	–	–	За	–
62	Гавриленко М.М.	63	–	–	За	–	За	–	За	–	–	–	За	Нг
63	Гаврилов А.В.	256	–	–	За	За	За	Пр	За	Утр	За	За	За	За
64	Гайовий В.М.	166	Нг	За	За	За	Нг	Нг	За	–	За	За	За	За
65	Гайсинський Ю.О.	373	За	За	За	За	–	За	За	За	–	За	За	–
66	Галас І.І.	171	За	За	За	За	Нг	–	За	–	–	За	За	Нг
67	Гальцев П.С.	303	Пр	За	За	За	Нг	Пр	За	За	За	За	За	За
68	Ганжа М.О.	391	За	За	За	За	Нг	Пр	За	За	За	–	За	Нг
69	Герасименко С.Д.	149	За	За	Нг	За	Нг	За	За	За	За	За	За	За
70	Герц І.І.	173	За	За	За	За	Нг	За	За	Пр	За	За	За	За
71	Гетьман В.П.	425	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	–	–
72	Глуховський А.Я.	410	За	За	За	За	–	Утр	За	–	За	Пр	За	За
73	Гнаткевич Ю.В.	8	За	За	За	За	Утр	За	За	Нг	За	За	За	Пр
74	Голобородько О.М.	378	За	За	–	За	Нг	Пр	За	–	За	–	–	–
75	Головатий С.П.	18	За	За	–	За	Нг	За	–	–	За	За	За	Нг
76	Головач В.М.	60	За	За	За	–	За	За	За	За	–	За	За	Пр
77	Головенко М.Я.	296	Пр	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
78	Головко Ю.П.	96	За	–	За	За	За	–	За	Нг	За	За	За	За
79	Голубець М.А.	198	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
80	Гоменюк І.А.	191	За	–	–	За	Нг	Нг	За	За	Пр	Нг	–	
81	Гопей І.О.	326	За	–	За	За	–	Нг	Нг	–	За	За	За	За
82	Гордієнко А.Л.	379	–	–	За	За	Нг	–	За	–	За	За	За	За
83	Горинь Б.М.	272	За	За	За	Нг	За	За	За	За	За	За	За	За
84	Горинь М.М.	260	За	–	За	Нг	За	За	За	За	–	–	–	Утр
85	Горін Е.О.	293	Пр	За	За	За	Нг	–	За	За	За	За	Нг	За

Результати поіменного голосування

Продовження результатів поіменного голосування

	Прізвище, ініціали	в/о	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
86	Горохівський Л.Т.	356	За	За	За	Нг	За	За	За	За	За	За	–	Пр
87	Грабін В.В.	344	Утр	За	За	За	За	Утр	За	–	За	–	–	За
88	Гребенченко Л.Г.	118	За	Пр	За	За	–	Пр	–	Пр	–	–	За	За
89	Гринів Є.А.	271	За	За	За	Нг	–	За	За	За	За	За	За	Нг
90	Гринів І.О.	276	За	За	За	Утр	–	За	За	За	За	За	За	–
91	Гринчук І.А.	35	За	За	За	–	За	За	За	За	За	За	За	За
92	Гриньов В.Б.	369	За	За	За	–	–	За	Нг	За	За	За	За	Нг
93	Грицай І.Т.	290	За	–	–	–	–	Нг	–	–	За	–	За	–
94	Гришко М.В.	442	–	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
95	Грищенко І.М.	350	–	–	–	За	За	За	За	За	За	–	За	Пр
96	Гудима О.В.	41	За	За	–	Нг	За	За	За	–	За	За	За	Пр
97	Гуменюк М.В.	363	За	За	За	За	За	За	За	За	–	–	За	Пр
98	Гуренко С.І.	219	Нг	–	Пр	–	Нг	–	За	Утр	За	–	За	Утр
99	Гусєв В.І.	113	За	За	За	За	Пр	За	За	За	За	Нг	За	За
100	Данчевський В.Я.	168	За	За	За	За	За	За	За	–	–	–	За	За
101	Дашивець Г.А.	152	–	–	За	За	За	Пр	За	Пр	За	–	За	За
102	Демидов Г.В.	254	–	–	За	–	–	Пр	–	Утр	–	–	Утр	–
103	Дем'янов В.В.	189	–	–	Нг	Нг	За	За	За	Нг	Пр	За	–	
104	Деркач І.С.	266	За	За	–	–	–	За	–	За	–	–	–	Пр
105	Дзюба М.Г.	11	За	За	За	За	За	За	За	За	За	Нг	За	Пр
106	Дідик М.А.	31	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	
107	Дідоренко Е.О.	49	–	За	За	За	За	За	За	За	За	За	–	За
108	Дмитришин Я.І.	40	За	За	За	Нг	За	За	За	Пр	За	За	За	Нг
109	Дмитрієв Є.І.	435	За	–	За	–	За	–	За	–	За	–	За	За
110	Дмитрук Л.М.	426	За	–	За	За	Нг	За	За	За	За	За	За	За
111	Дорогунцов С.І.	299	За	За	–	–	–	–	За	Пр	За	За	–	За
112	Дорофєєв В.М.	56	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	Пр
113	Дорошенко І.К.	109	За	За	Нг	За	Нг	За	За	–	За	За	За	За
114	Драч І.Ф.	259	За	За	За	За	–	За	За	За	–	–	–	За
115	Дробінський В.Г.	420	За	За	За	За	Нг	За	За	Пр	За	За	За	За
116	Дронь А.А.	449	–	–	–	За	–	–	–	–	–	–	За	Утр
117	Дубенков Г.О.	33	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
118	Дубовський А.І.	183	–	За	За	За	За	За	За	Нг	За	Нг	–	За
119	Дубров Л.В.	85	За	Утр	–	–	–	За	За	Нг	–	–	За	Пр
120	Дудченко В.І.	307	За	За	За	За	Нг	–	За	Утр	За	Нг	За	Пр
121	Дума З.Є.	202	За	За	За	Нг	За	За	–	За	За	За	За	Пр
122	Дунтау О.М.	304	За	За	За	За	–	Утр	За	Пр	За	За	За	За
123	Дупляк М.С.	159	За	За	За	За	Нг	За	За	За	За	За	За	За

IV. ПЕРШІ КРОКИ НОВОЇ ДЕРЖАВИ. Вересень 1991 – липень 1992

Продовження результатів поіменного голосування

	Прізвище, ініціали	в/о	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
124	Дурдинець В.В.	230	За	За	Нг	За	Нг	За	Нг	За	–	За	За	За
125	Духов Б.І.	7	–	–	–	–								
126	Ейсмонт В.Ю.	216	За	–	За	За	Нг	За	За	За	За	–	За	
127	Євтухов В.І.	94	За	Утр	За	За	За	Нг	За	За	За	За	За	За
128	Єліашевич І.В.	167	За	За	За	–	Нг	–	–	За	За	–	Нг	За
129	Єльченко Ю.Н.	424	–	За	За	За	Утр	За	За	За	За	За	За	Утр
130	Ємельянов О.С.	417	За	За	–	За	За	За	За	За	За	За	–	Нг
131	Ємець О.І.	21	За	За	За	За	За	За	За	За	–	За	За	–
132	Єршов А.В.	341	За	За	За	–	–	За	За	За	За	За	За	–
133	Єщенко В.М.	217	За	За	–	Нг	За	За	За	–	За	За	–	За
134	Желіба В.І.	233	–	–	За	За	За	За	За	–	За	За	За	Утр
135	Жук В.В.	436	Нг	–	Утр	За	За	Пр	За	Пр	За	–	За	Пр
136	Жуков В.Р.	131	За	–	За	–	–	За	За	–	За	За	За	За
137	Завадська К.П.	359	За	За	За	Пр	За	За	За	За	За	–	За	Пр
138	Загородній Г.Д.	422	За	За	–	За	За	За	За	За	За	За	За	За
139	Задорожний Б.В.	139	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	Утр
140	Заєць І.О.	17	За	За	За	За	Нг	За	За	За	За	За	За	Пр
141	Заєць О.С.	429						За	За	За	–	За	За	За
142	Зайко Я.Я.	153	За	За	За	Нг	Нг	–	За	За	За	–	За	Нг
143	Залудяк М.І.	321	За	За	За	–	Нг	За	За	–	За	За	–	
144	Захарук Д.В.	205	За	За	За	Нг	–	За	За	–	За	За	–	Пр
145	Збітнев Ю.І.	4	За	За	За	За	–	За	За	За	Нг	Утр	За	Нг
146	Звягільський Ю.Л.	112	За	–	–	За	Нг	За	За	–	За	–	–	За
147	Зінченко А.Л.	24	За	За	–	За	–	За	За	За	За	За	За	Нг
148	Іваничук Р.І.	265	За	За	–	За	За	За	За	За	За	–	За	За
149	Івасюк В.П.	9	За	За	За	За	Нг	За	–	–	За	За	За	Пр
150	Ігнатенко В.В.	231	–	–	Нг	За	За	За	За	Пр	За	За	За	Пр
151	Ізмалков В.М.	185	За	За	Нг	За	Нг	За	За	За	За	Нг	За	За
152	Іоффе Ю.Я.	55	–	–	За	За	За	–	За	За	За	За	–	За
153	Істратенко М.В.	86	За	За	За	Утр	За	За	За	За	За	За	За	Пр
154	Казак Л.В.	257	–	–	За	За	За	–	За	–	За	–	За	За
155	Казмірук В.Й.	383	–	–	За	За	За	–	За	Нг	Нг	За	За	
156	Калинець І.О.	274	За	За	За	Пр	За	За	За	За	Утр	–	За	За
157	Каменчук С.О.	335	Нг	–	Нг	За	За	Утр	За	За	За	За	За	За
158	Капштик І.М.	210	За	За	За	Нг	Нг	За	За	За	За	За	За	
159	Карасик В.М.	384	–	–	За	За	За	–	За	–	За	За	За	–
160	Карпенко В.О.	14	За	–	За	За	Нг	За	За	За	За	За	За	Пр
161	Касьяненко А.І.	393	За	За	За	–	Нг	За	За	За	За	За	За	Пр

Результати поіменного голосування

Продовження результатів поіменного голосування

	Прізвище, ініціали	в/о	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
162	Качура Б.В.	382	За	–	За	–	За	–	За	Пр	За	За	За	За
163	Квасов В.І.	51	За	–	Нг	За	За	Пр	Пр	–	За	За	За	За
164	Кельман Д.І.	172	За	За	За	За	За	За	За	За	–	–	Нг	За
165	Кендзьор Я.М.	278	За	За	За	За	За	За	За	За	Утр	За	За	За
166	Кисельов А.В.	142	За	–	За	За	–	Утр	За	–	За	За	–	
167	Кислий П.С.	15	За	За	За	За	Нг	За	За	За	За	За	За	Пр
168	Ківшик П.А.	325	Нг	–	Утр	За	Пр	–	За	Пр	За	За	За	За
169	Кінах А.К.	284	За	–	Нг	За	За	За	За	За	За	За	–	
170	Кіпаріс Ф.С.	317	За	–	За	–	За	–	За	За	–	За	–	За
171	Коваленко М.М.	215	–	–	–	За	–	–	–	Пр	За	За	За	За
172	Ковінько А.І.	331	Нг	–	За	За	За	–	За	Пр	За	За	За	За
173	Козаренко В.І.	54	За	–	За	За	За	За	Нг	Пр	За	–	За	Пр
174	Козярський Б.І.	268	За	За	За	За	–	За	За	За	За	–	За	За
175	Колеснік С.В.	143	За	За	За	Нг	За	Нг	За	За	За	За	За	Пр
176	Колеснік О.М.	385	За	За	За	За	За	Нг	За	За	За	За	За	
177	Колінець В.В.	355	За	За	За	–	Пр	За	За	За	За	За	За	Пр
178	Колісниченко М.П.	252	–	–	–	–	За	Нг	За	–	За	За	За	Пр
179	Кондратьєв Я.Ю.	12	За	За	–	За	За	За	За	Утр	За	За	За	За
180	Кондряков О.М.	239	За	Нг	За	За	За	Пр	За	–	За	За	За	За
181	Корж А.В.	76	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
182	Коржик В.І.	386	Нг	Нг	За	За	За	–	За	Утр	За	За	Нг	За
183	Корнєєв А.В.	110	Нг	–	За	Нг	–	Утр	За	–	За	За	За	Утр
184	Корнієнко Л.Я.	381	За	За	За	–	–	–	–	За	За	За	За	–
185	Коробко М.І.	93	За	За	За	Нг	За	За	За	За	За	За	За	Пр
186	Короленко Є.С.	181	–	За	За	За	Нг	–	За	Нг	За	За	За	За
187	Косів М.В.	277	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	Пр
188	Костенко Ю.І.	22	За	За	За	–	За	За	За	За	За	За	За	За
189	Костюк О.В.	337	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	Нг
190	Котик Б.Д.	262	–	–	–	–	–							
191	Коцюба О.П.	16	За	За	–	За	Нг	Утр	–	–	–	–	–	За
192	Кравчук Л.М.	39	За	За	–									
193	Криволап В.І.	419	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	Пр
194	Крижанівський В.П.	10	За	За	–	За	За	За	За	За	За	За	За	За
195	Крупа Л.М.	362	За	За	За	–	За	–	За	За	За	За	За	Пр
196	Крючков В.Д.	232	–	–	Нг	За	За	–	За	–	За	За	–	За
197	Кузьменко М.І.	253	–	–	–	–	–	Утр	За	–	За	–	За	За
198	Куніцин С.В.	247	За	За	За	–	За	Утр	–	–	Нг	Нг	За	–
199	Курашик В.В.	245	–	–	За	–	За	Нг	За	–	–	–	–	За

IV. ПЕРШІ КРОКИ НОВОЇ ДЕРЖАВИ. Вересень 1991 – липень 1992

Продовження результатів поіменного голосування

	Прізвище, ініціали	в/о	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
200	Куцай І.Л.	213	За	–	За	Нг	Нг	За	Нг	За	За	За	–	Утр
201	Кучма Л.Д.	81	–	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
202	Кушнарьов Є.П.	376	За	За	–	–	–	Нг	За	–	За	За	Нг	Утр
203	Куянов В.В.	445	За	За	За	За	За	–	–	За	Утр	За	За	За
204	Лазаренко П.І.	107	–	–	Утр	За	За	–	За	За	За	–	За	
205	Лебедик П.В.	396	За	За	За	Нг	За	За	За	За	За	–	–	Пр
206	Левченко Г.П.	371	Нг	За	За	Нг	За	Пр	За	–	За	За	Пр	Утр
207	Леміш В.П.	46	–	–	–	За	Нг	–	–	За	За	–	За	За
208	Лисенко А.О.	439	За	За	За	За	За	–	За	За	За	За	За	За
209	Лісовенко В.Т.	448	Нг	–	За	За	Нг	–	–	Нг	За	За	–	За
210	Ліщина Б.М.	64	За	За	–	–	–	За	За	За	За	За	За	За
211	Лобач В.І.	59	Нг	–	–	–	За	–	За	Нг	За	За	За	За
212	Лобенко А.О.	302	–	–	За	За	За	Пр	Утр	Нг	–	За	–	За
213	Локтев С.В.	120	За	За	За	За	За	Пр	За	Пр	За	–	За	За
214	Лубківський Р.М.	281	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	–	–
215	Лук'яненко Л.Г.	196	За	За	–	Нг	За	За	За	За	За	За	–	
216	Любенчук М.І.	414	За	За	За	За	Нг	За	За	–	За	За	За	За
217	Ляхов І.А.	67	–	–	–	За	За	–	–	–	За	За	Нг	За
218	Ляшко В.І.	125	За	–	–	–	–	–	Нг	Нг	–	–	За	За
219	Мазур В.Д.	101	За	За	Нг	За	За	Утр	За	За	За	За	За	
220	Мазур Ю.М.	295	Нг	За	За	–	–	За	Нг	–	Нг	Пр	За	Пр
221	Макар І.І.	279	За	За	За	За	За	За	За	За	Пр	За	За	За
222	Макаренко С.М.	134	За	За	За	За	Нг	За	За	–	За	За	–	Утр
223	Македонський І.І.	308	Нг	–	За	За	За	За	За	–	За	–	Нг	
224	Макеєнко В.В.	209	–	–	За	За	За	Утр	Нг	–	–	За	–	За
225	Марков Б.І.	395	За	За	За	Пр	За	За	За	За	За	За	За	Пр
226	Мармазов Є.В.	235	Пр	–	За	За	–	–	За	Пр	За	–	–	За
227	Мартиненко В.П.	319	–	–	–	За	За	–	За	За	За	За	За	За
228	Мартинчук В.Й.	214	Утр	За	Нг	Нг	Нг	За	За	Утр	За	За	За	За
229	Марченко В.Р.	347	Утр	Утр	За	За	За	Пр	За	За	Пр	Пр	Утр	Пр
230	Марченко І.Д.	117	За	За	За	За	За	–	–	Пр	За	За	За	За
231	Маслов М.І.	28	За	–	За	Нг	–	За	За	За	За	Утр	За	За
232	Маслюк Г.Є.	115	За	За	За	За	Нг	За	За	За	За	За	За	Пр
233	Масол В.А.	450	–	–	–	За	Утр	–	Нг	–	За	За	–	–
234	Матвеев В.Й.	285	Нг	–	–	За	–	Пр	За	Пр	–	Пр	Нг	За
235	Матвієнко А.С.	30	За	За	За	За	–	За	За	За	–	–	За	За
236	Матійко А.С.	243	–	За	За	–	За	–	Нг	За	За	За	За	Нг
237	Мацялко М.В.	360	–	–	За	За	За	За	За	За	–	–	За	Нг

Результати поіменного голосування

Продовження результатів поіменного голосування

	Прізвище, ініціали	в/о	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
238	Маякін В.А.	126	–	–	–	–	–	–	–	Утр	–	–	За	За
239	Медведєв В.Г.	99	За	–	За	–	–	Утр	–	Утр	За	За	За	За
240	Мельник А.М.	97	–	–	За	За	За	Утр	За	Нг	За	За	За	За
241	Мельник Б.П.	314	За	За	За	За	Нг	За	За	За	За	Утр	За	За
242	Мельник М.Є.	37	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	Нг
243	Мельничук В.Г.	155	За	За	За	–	–	–	За	За	За	–	–	–
244	Меньшов В.О.	104	За	Нг	Нг	За	За	–	За	–	–	–	–	За
245	Мещеряков В.Ф.	366	Утр	За	За	За	Нг	Пр	За	Пр	За	Утр	Пр	Нг
246	Мисник П.О.	446	Нг	За	За	За	За	За	За	–	Утр	За	За	За
247	Михайлюк В.П.	211	–	–	–	За	–	Нг	–	Пр	За	–	За	–
248	Мовчан П.М.	2	За	За	За	За	Нг	За	За	Пр	За	За	За	Нг
249	Мокін Б.І.	23	–	–	За	Пр	За	За	За	За	За	За	За	Утр
250	Мокроусов А.О.	19	–	За	За	–	–	За	–	–	За	–	–	
251	Мороз О.В.	283	За	–	За	За	–	–	–	Нг	За	За	За	За
252	Мороз О.О.	224	Нг	–	Нг	Нг	Нг	–	За	–	–	–	За	За
253	Московка В.М.	365	За	За	За	Пр	За	За	За	–	За	За	За	За
254	Мостиський А.Б.	42	За	За	За	Утр	За	За	За	За	За	–	За	Пр
255	Мотюк М.П.	364	За	За	За	Утр	За	За	За	За	За	–	За	Пр
256	Мусієнко І.М.	234	Нг	–	За	Нг	–	Пр	За	За	Нг	Пр	–	За
257	Нагулко Т.Д.	407	За	За	За	За	–	За	За	Пр	За	За	За	Пр
258	Науменко М.В.	404	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
259	Негода В.Ф.	95	–	–	За	За	За	–	За	Утр	За	За	За	За
260	Некрасов В.П.	237	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	За
261	Нечипоренко О.Л.	220	–	–	За	Нг	За	За	За	–	За	За	–	Пр
262	Ніколаєнко І.А.	222	Пр	За	–	За	Нг	Утр	–	За	За	За	–	Пр
263	Новицький Є.А.	204	За	За	За	–	За	За	За	–	За	За	За	–
264	Новіков В.Я.	141	–	–	За	За	Нг	–	–	За	За	За	За	За
265	Носов В.В.	318	За	За	За	За	–	За	За	Пр	–	–	–	За
266	Олійник Б.С.	26	За	За	За	За	За	За	За	Пр	–	–	За	За
267	Омельченко М.Г.	102	Утр	–	За	–	За	–	За	За	За	За	За	За
268	Осадчук П.І.	207	За	За	За	Нг	За	За	За	За	За	За	За	–
269	Остапенко О.Ф.	57	За	–	За	За	За	За	За	–	За	–	Нг	За
270	Островський З.В.	146	За	За	За	За	Нг	За	За	За	За	Пр	За	Пр
271	Остроуценко С.В.	298	Утр	Нг	За	За	Нг	За	За	Утр	За	–	Нг	За
272	Павленко Ф.О.	228	–	–	За	За	За	Пр	За	Пр	За	За	Нг	Пр
273	Павличко Д.В.	358	За	–	–	За	–	За	–	За	За	–	–	Утр
274	Павліченко В.К.	240	–	–	За	За	–	За	За	–	–	Нг	За	За
275	Павлов В.О.	77	Утр	За	За	–	За	За	За	Утр	За	–	За	За

IV. ПЕРШІ КРОКИ НОВОЇ ДЕРЖАВИ. Вересень 1991 – липень 1992

Продовження результатів поіменного голосування

	Прізвище, ініціали	в/о	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
276	Павлюк С.П.	280	За	За	За	Нг	За	За	За	За	За	За	За	За
277	Панасовський О.Г.	121	За	За	За	–	Утр	Пр	За	–	За	За	За	За
278	Панасюк Ф.Т.	162	Нг	За	За	За	За	Пр	За	–	За	За	Нг	За
279	Панченко В.Є.	225	За	За	За	Нг	За	За	За	За	Нг	За	За	Пр
280	Парасунько М.В.	47	За	–	–	–	–	За	За	–	За	–	За	–
281	Пасічник І.Д.	428	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
282	Пауль В.Й.	144	За	За	За	За	За	Пр	За	Пр	За	За	За	За
283	Передрій Б.І.	328	–	–	За	За	За	Утр	За	За	За	За	За	
284	Перепадін О.І.	251	–	–	–	–	–	–	За	За	За	За	Нг	–
285	Петін В.М.	400	–	–	За	За	За	За	Нг	Утр	–	–	За	–
286	Петренко В.О.	195	За	–	За	За	За	Нг	За	Пр	За	За	За	За
287	Петренко М.Я.	324	–	–	За	За	За	–	За	Утр	За	За	За	За
288	Петров В.М.	322	–	–	За	За	Нг	За	За	За	За	За	За	Утр
289	Печеров А.В.	309	–	–	За	За	Нг	–	Нг	–	За	Утр	–	За
290	Пилипенко В.В.	306	За	–	–	За	Нг	–	–	–	За	Пр	Пр	За
291	Пилипчук В.М.	333	За	За	–	–	Нг	За	За	За	За	–	За	Пр
292	Пинзеник В.М.	262						–	–	За	–	За	За	За
293	Пиріг Л.А.	203	За	За	За	Нг	За	За	За	За	За	За	За	Пр
294	Пискуновський К.В.	39											За	Пр
295	Півень М.І.	132	За	За	За	За	За	Утр	За	Нг	За	За	За	За
296	Під'яблонський М.І.	136	Нг	За	За	За	–	Утр	За	–	За	За	За	За
297	Піскун О.І.	342	За	За	За	Нг	За	За	За	За	За	За	За	Пр
298	Плосконос І.М.	353	–	–	За	Нг	Нг	За	За	За	За	–	–	Нг
299	Плющ І.С.	221	За	За	За	За	Нг	За	За	За	За	За	За	За
300	Поджаров І.І.	311	За	–	–	За	За	–	Нг	–	Нг	За	Нг	
301	Подчос Г.С.	32	–	Нг	–	За	За	За	Нг	–	За	За	За	За
302	Поличко А.В.	170	За	За	За	За	За	За	За	Нг	–	–	Нг	
303	Полях В.І.	423	За	За	За	–	За	За	За	За	За	За	За	За
304	Поперняк А.Н.	412	–	За	За	За	Нг	Утр	За	–	За	Пр	За	За
305	Попик І.В.	36	За	За	–	За	За	За	За	Нг	За	–	За	За
306	Попов М.М.	73	Нг	–	Нг	За	Пр	Пр	За	За	За	–	За	За
307	Попович І.В.	177	За	За	За	За	За	За	За	Утр	–	–		
308	Порада О.М.	182	За	–	За	За	За	Нг	За	За	За	Нг	–	За
309	Поровський М.І.	340	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	Нг
310	Портной В.С.	441	–	–	За	За	За	За	За	За	За	За	–	–
311	Потебенько М.О.	291	–	–	–	За	–	За	За	–	–	–	За	–
312	Правденко С.М.	83	За	За	–	–	Нг	–	–	–	Нг	–	За	За
313	Приходько В.А.	447	Нг	–	За	За	За	–	За	–	За	Утр	За	Утр

Результати поіменного голосування

Продовження результатів поіменного голосування

	Прізвище, ініціали	в/о	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
314	Причкін О.О.	190	За	–	За	За	За	Нг	За	За	За	–	–	За
315	Продан К.К.	106	–	–	–	–	За	Нг	–	–	–	–	За	За
316	Протасов В.І.	74	За	Нг	За	За	За	Пр	За	Пр	За	За	За	За
317	Пулінець П.М.	397	За	За	За	–	Нг	–	За	За	Нг	–	–	Нг
318	Пустовойтенко В.П.	78	–	–	За	За	За	Утр	За	Утр	За	За	За	За
319	Пучко О.О.	390	–	–	–	За	Нг	Нг	За	За	За	За	За	За
320	Пушик С.Г.	199	За	За	За	Нг	За	За	За	За	За	За	За	Пр
321	Пшеничников А.Є.	244	За	За	За	За	За	–	За	–	За	–	За	За
322	Рапій Р.К.	346	За	За	За	Нг	За	За	За	За	За	–	За	Нг
323	Ребрик Б.В.	206	За	За	За	Нг	За	За	За	За	–	–	За	Пр
324	Рева В.М.	249	За	–	За	За	За	–	–	–	–	–	За	За
325	Ревенко М.М.	437	Нг	–	–	–	За	–	За	–	Нг	–	Нг	Пр
326	Резнік Б.Я.	301	За	–	–	За	Нг	За	За	–	–	–	–	–
327	Рибальченко А.А.	305	За	За	Нг	За	Нг	За	За	За	За	За	За	За
328	Рибін О.М.	151	За	За	Нг	За	Нг	За	За	Нг	За	За	За	За
329	Родигін В.М.	147	За	–	–	За	–	Нг	За	–	За	За	–	
330	Романов Ю.С.	294	За	–	–	За	Нг	–	За	Пр	–	–	–	За
331	Романчук В.М.	178	За	За	За	За	Нг	–	За	За	За	За	За	За
332	Романюк В.С.	415	За	За	За	За	Пр	Нг	За	За	За	–	За	Нг
333	Романюк В.С.	267	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
334	Руденко В.М.	336	За	За	За	За	Пр	За	За	За	За	За	За	За
335	Рудик В.Н.	165	За	За	За	За	–	За	За	За	За	За	За	За
336	Рябоконь В.П.	29	За	–	За	За	–	За	За	За	–	За	За	Утр
337	Рябоконь О.Г.	218	Нг	За	Нг	За	Нг	Утр	За	–	За	За	За	За
338	Рябченко М.А.	90	За	За	За	–	За	–	–	За	–	За	За	За
339	Саввін О.М.	25	–	–	–	За	За	За	За	За	За	За	Утр	За
340	Савельєв О.Є.	313	За	–	За	За	Нг	–	Нг	Пр	Нг	За	За	Пр
341	Савченко А.П.	286	Нг	–	–	–	За	–	Нг	Утр	–	–	За	За
342	Савчук А.Я.	38	За	За	За	Нг	За	За	За	За	За	За	За	–
343	Салій І.М.	13	–	–	За	За	–	За	За	За	Нг	–	За	
344	Сальніченко В.М.	62	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	–	Пр
345	Санін В.Н.	368	За	–	За									
346	Сацький В.А.	180	За	–	За	За	–	Нг	За	Нг	За	За	–	–
347	Сватков Л.Б.	323	Нг	За	За	За	За	Нг	За	За	За	За	За	За
348	Свідерський Ф.Ф.	43	За	За	За	Нг	За	За	За	За	За	За	За	Пр
349	Севастьянов В.І.	241	За	За	За	За	За	Утр	За	Пр	За	–	За	Нг
350	Семенець С.В.	443	За	За	За	Нг	–	За	За	Пр	За	За	За	За
351	Сербін Ю.С.	348	За	За	За	Нг	Пр	За	За	За	За	Нг	За	–

IV. ПЕРШІ КРОКИ НОВОЇ ДЕРЖАВИ. Вересень 1991 – липень 1992

Продовження результатів поіменного голосування

	Прізвище, ініціали	в/о	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
352	Серебрянников Ю.П.	111	За	За	За	За	Нг	За	За	За	За	За	За	За
353	Симоненко В.К.	297	–	–	За	За	За	За	За	–	За	Нг	Нг	
354	Ситник В.П.	329	За	За	За	За	За	За	За	–	–	–	За	За
355	Сичов В.О.	187	За	За	За	За	–	За	За	За	За	За	За	Пр
356	Сівкова Л.М.	123	Нг	За	–	За	–	За	За	–	За	За	За	За
357	Сівцов М.П.	105	–	–	–	За	За	Пр	За	Нг	За	–	За	За
358	Скальський В.В.	409	За	За	За	За	–	–	За	За	За	–	За	
359	Скорик Л.П.	1	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	Нг
360	Следнев В.П.	108	Утр	За	За	За	–	За	За	За	За	За	За	За
361	Слесаренко В.М.	179	За	За	За	–	За	За	За	За	За	За	За	За
362	Слободенюк В.М.	98	–	–	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
363	Сметанін В.І.	80	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
364	Смирнов Ю.К.	130	–	–	За	Нг	За	–	За	–	За	За	За	
365	Снігирьов М.М.	312	–	–	Нг	–	Нг	Нг	Нг	Нг	За	За	Нг	Пр
366	Соболев С.В.	184	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	Пр
367	Спаський О.М.	150	–	За	Нг	За	–	За	За	За	За	За	За	Нг
368	Спис М.М.	250	За	За	За	За	Нг	За	–	–	Нг	–	За	За
369	Стадниченко В.Я.	315	Нг	За	Нг	За	За	За	Нг	За	–	–	Нг	За
370	Старіченко О.Г.	124	–	–	Пр	За	–	Пр	За	–	За	За	За	За
371	Степенко В.І.	330	За	За	За	За	За	За	Нг	За	За	За	За	Утр
372	Стецьків Т.С.	275	За	За	За	Пр	За	За	За	–	За	За	За	–
373	Стрельников В.К.	392	–	–	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
374	Ступніков Ю.І.	236	–	–	За	За	–	Пр	За	Пр	За	За	За	За
375	Стус В.І.	433	–	–	За	–	За	–	За	–	Нг	Утр	За	За
376	Сугоняко О.А.	154	За	–	За	Нг	Нг	За	За	За	За	–	За	Нг
377	Сухий В.В.	103	За	За	За	–	Утр	Утр	За	За	Нг	За	За	За
378	Сухоруков А.О.	367	За	За	За	За	За	За	За	–	За	За	За	За
379	Табурянський Л.І.	82	За	За	За	Нг	За	За	За	За	–	–	За	Пр
380	Танюк Л.С.	3	За	За	За	–	–	За	За	За	За	За	За	Нг
381	Тарасенко О.Г.	227	–	За	За	За	Утр	Нг	–	Нг	За	За	–	За
382	Терехов В.П.	242	–	–	Нг	Нг	Утр	Утр	За	–	–	–	–	–
383	Теряник В.І.	58	–	–	–	За	–	За	За	–	–	–	За	Нг
384	Тимчук С.А.	405	–	–	За	За	Нг	За	За	За	За	За	За	За
385	Тихонов В.М.	52	Нг	Пр	Нг	За	За	Пр	За	Пр	За	–	За	За
386	Ткачук А.Ф.	403	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	Пр
387	Толстоухов А.В.	148	Нг	–	За	За	За	Пр	За	Пр	За	За	За	За
388	Толубко В.Б.	287	За	–	За	–	–	За	–	Утр	–	–	–	Пр
389	Топалов В.А.	122	За	За	За	За	За	–	–	Пр	За	За	За	За

Результати поіменного голосування

Продовження результатів поіменного голосування

Прізвище, ініціали	в/о	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
390	Тризна В.С.	114	–	–	Нг	Пр	За	Пр	За	Пр	–	За	За	За
391	Уманець Ю.І.	394	За	За	За	За	Нг	Нг	За	–	За	За	За	Пр
392	Усатенко В.І.	389	За	–	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
393	Федоров В.Г.	158	–	–	–	–	За	–	–	За	За	–	–	–
394	Фесун Н.А.	413	Пр	–	–	За	–	–	За	–	За	–	За	За
395	Філенко В.П.	387	За	За	За	Утр	Нг	За	За	За	За	За	За	За
396	Фокін В.П.	6	–	Нг	–	–	–	–	–	За	–	–	За	За
397	Фоменко Г.П.	65	За	Утр	Нг	За	–	Пр	За	Пр	–	–	–	За
398	Хананов Е.А.	71	–	–	За	За	За	За	За	–	За	За	–	
399	Хижняк В.М.	34	–	–	Нг	За	–	–	За	–	За	За	–	За
400	Хилюк О.О.	156	За	За	За	За	За	Нг	За	За	Пр	За	За	За
401	Хмара С.І.	261	–	За	За	Пр	За	–	–	За	За	–	За	Пр
402	Хмельнюк В.Я.	300	За	–	За	–	За	–	За	–	За	За	За	За
403	Ходоровський Г.І.	430	–	–	За	За	Нг	За	За	За	За	За	За	За
404	Хоменко М.Г.	345	–	За	–	За	–	–	–	За	–	За	За	–
405	Хомич Д.М.	91	За	За	За	За	За	–	За	Нг	За	За	За	За
406	Хотлубей Ю.Ю.	135	За	–	–	За	–	За	За	–	За	–	За	За
407	Цеков С.П.	248	–	–	За	Утр	–	Утр	За	–	За	–	Пр	–
408	Церт М.П.	69	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
409	Чародєєв О.В.	116	За	За	За	За	–	Пр	–	–	За	Утр	За	За
410	Чебан О.О.	288	–	–	–	За	–	–	За	–	–	–	–	–
411	Чепурний А.Г.	380	Нг	За	–	За	Нг	–	За	За	–	–	За	За
412	Червоній В.М.	332	За	За	За	За	–	За	За	За	За	За	За	–
413	Череп В.І.	349	За	За	–	За	Нг	За	За	За	За	За	За	За
414	Черненко В.Г.	119	За	За	За	За	Пр	За	За	За	За	За	За	За
415	Чернявський О.П.	352	Нг	За	За	За	–	–	За	–	–	Пр	За	Нг
416	Чобіт Д.В.	269	За	За	–	За	Нг	За	За	За	За	За	За	–
417	Чорновіл В.М.	264	–	–	За	–	–	За	За	Пр	За	За	За	Пр
418	Чорнокур В.Р.	88	За	За	За	Нг	За	За	За	Нг	За	За	За	За
419	Чулаков Є.Р.	100	Нг	–	–	За	За	–	Пр	Нг	Нг	–	–	–
420	Чумак А.С.	399	За	За	–	–	Нг	За	За	–	За	За	–	–
421	Чураков В.М.	145	–	–	–	За	За	За	–	–	–	–	–	За
422	Чучук М.Є.	197	За	За	За	Нг	За	За	За	За	За	За	За	Пр
423	Шаповал В.Н.	427	–	–	За	За	Нг	За	За	За	За	За	За	За
424	Шариков Б.І.	398	За	Нг	За	За	Нг	За	За	–	–	За	За	Пр
425	Швайка М.А.	273	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
426	Шведенко М.М.	72	–	–	За	За	За	Пр	Нг	За	За	За	За	За
427	Швець В.Р.	223	За	–	–	За	Нг	Нг	За	Пр	За	За	–	За

Закінчення результатів поіменного голосування

	Прізвище, ініціали	в/о	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
428	Шевченко В.І.	133	–	–	–	–	–	–	–	–	За	За	За	–
429	Шевченко В.П.	186	–	За	За	За	За	Утр	За	За	За	За	За	Пр
430	Шевченко О.Т.	357	За	–	–	–	–	За	За	За	За	–	За	За
431	Шевченко О.Є.	5	–	–	За	За	–	За	За	За	За	За	За	За
432	Шепа В.В.	169	За	За	За	–	–	–	–	–	–	–	За	Пр
433	Шершун М.Х.	339	За	За	За	За	За	За	За	–	За	За	За	Утр
434	Шеховцов О.Д.	128	За	За	За	За	За	Пр	За	Пр	За	Пр	За	–
435	Шинкарук В.М.	289	За	За	За	За	Пр	За	За	За	За	За	–	За
436	Шишкін В.І.	226	За	За	За	За	Утр	За	За	За	–	–	–	–
437	Шкарбан М.І.	327	За	За	За	Пр	За	За	За	За	–	За	За	Пр
438	Шлемко В.Т.	201	За	–	За	Нг	–	За	За	За	За	–	За	Пр
439	Шовкошитний В.Ф.	20	За	За	За	За	–	За	За	Утр	За	–	За	–
440	Шульга М.О.	68	–	За	За	Нг	–	Утр	За	–	–	–	–	За
441	Щербина В.О.	375	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
442	Юрченко А.П.	402	За	За	За	–	Нг	Нг	За	–	Нг	За	За	
443	Юхновський І.Р.	263	За	За	За	За	Нг	За	За	За	За	За	За	За
444	Яворівський В.О.	229	За	За	–	За	Нг	За	За	Пр	За	За	За	За
445	Ягоферов А.М.	50	За	За	–	Нг	–	За	За	За	За	–	Нг	Пр
446	Яковишин Л.Г.	444	За	Нг	За	За	Нг	За	За	За	–	–	За	Пр
447	Янушевич С.А.	160	За	За	За	За	За	За	За	За	За	Нг	За	За
448	Яришев М.М.	70	За	За	За	Нг	–	За	За	За	За	За	За	Утр
449	Ярчук М.М.	408	За	За	За	За	Нг	Нг	За	За	За	–	За	За
450	Ясинський В.В.	140	За	За	За	–	–	–	За	–	За	За	За	Пр
451	Яхєсва Т.М.	438	За	За	За	Нг	–	За	За	За	Пр	За	За	За
452	Яценко В.М.	157	За	За	За	За	Нг	За	За	За	За	За	За	За
453	Яцуба В.Г.	75	Нг	–	–	–	За	Пр	За	Пр	–	За	–	За

Примітки:

народний депутат Артеменко М.М., в/о № 429 – припинено повноваження 04.01.1992.

народний депутат Бойко В.Л., в/о № 320 – припинено повноваження 14.02.1992.

народний депутат Гоменюк І.А., в/о № 191 – припинено повноваження 18.06.1992.

народний депутат Дем'янов В.В., в/о № 189 – припинено повноваження 18.06.1992.

народний депутат Дідик М.А., в/о № 31 – припинено повноваження 18.06.1992.

народний депутат Духов Б.І., в/о № 7 – припинено повноваження 13.12.1991.

народний депутат Ейсмонт В.Ю., в/о № 216 – припинено повноваження 18.06.1992.

народний депутат Заєць О.С., в/о № 429 – обраний 04.01.1992.

народний депутат Залудяк М.І., в/о № 321 – припинено повноваження 18.06.1992.

народний депутат Казмірук В.Й., в/о № 383 – припинено повноваження 18.06.1992.
народний депутат Капштик І.М., в/о № 210 – припинено повноваження 18.06.1992.
народний депутат Кисельов А.В., в/о № 142 – припинено повноваження 18.06.1992.
народний депутат Кінах А.К., в/о № 284 – припинено повноваження 18.06.1992.
народний депутат Колеснік О.М., в/о № 385 – припинено повноваження 18.06.1992.
народний депутат Котик Б.Д., в/о № 262 – припинено повноваження 01.01.1992.
народний депутат Кравчук Л.М., в/о № 39 – припинено повноваження 05.12.1991.
народний депутат Лазаренко П.І., в/о № 107 – припинено повноваження 18.06.1992.
народний депутат Лук'яненко Л.Г., в/о № 196 – припинено повноваження 18.06.1992.
народний депутат Мазур В.Д., в/о № 101 – припинено повноваження 18.06.1992.
народний депутат Македонський І.І., в/о № 308 – припинено повноваження 18.06.1992.
народний депутат Мокроусов А.О., в/о № 19 – припинено повноваження 18.06.1992.
народний депутат Передрій Б.І., в/о № 328 – припинено повноваження 18.06.1992.
народний депутат Пинзеник В.М., в/о № 262 – обраний 04.01.1992.
народний депутат Пискуновський К.В., в/о № 39 – обраний 12.03.1992.
народний депутат Поджаров І.І., в/о № 311 – припинено повноваження 18.06.1992.
народний депутат Поличко А.В., в/о № 170 – припинено повноваження 18.06.1992.
народний депутат Попович І.В., в/о № 177 – припинено повноваження 21.03.1992.
народний депутат Родигін В.М., в/о № 147 – припинено повноваження 18.06.1992.
народний депутат Салій І.М., в/о № 13 – припинено повноваження 18.06.1992.
народний депутат Санін В.Н., в/о № 368 – припинено повноваження 12.10.1991.
народний депутат Симоненко В.К., в/о № 297 – припинено повноваження 18.06.1992.
народний депутат Скальський В.В., в/о № 409 – припинено повноваження 18.06.1992.
народний депутат Смирнов Ю.К., в/о № 130 – припинено повноваження 18.06.1992.
народний депутат Хананов Е.А., в/о № 71 – припинено повноваження 18.06.1992.
народний депутат Юрченко А.П., в/о № 402 – припинено повноваження 18.06.1992.

ПОДЯКИ

Редакційна рада та Правління Асоціації народних депутатів України висловлюють щирю вдячність усім партнерам, завдяки вагомому внеску яких стало можливим видання цієї книги:

АВТОРАМ статей, фото і матеріалів, опублікованих у цьому виданні;

**Членам Асоціації народних депутатів України,
які надали матеріальну допомогу для цього видання:**

САЦЬКОМУ Віталію Антоновичу
ГАЙСИНСЬКОМУ Юрію Олександровичу
БОНДАРЕНКУ Григорію Івановичу
НИКОЛЕНКУ Анатолію Миколайовичу
ЧЕБАНУ Олександрю Олександровичу
ПІВНЮ Миколі Івановичу
ХАРЛАМОВУ Віктору Георгійовичу
ЯРЧУКУ Миколі Миколайовичу
БАРАБАШУ Олександрю Леонідовичу
БОЙКУ Івану Григоровичу
ГОПЕЮ Івану Олександровичу
ІСТРАТЕНКУ Миколі Васильовичу
КОСТЮКУ Олександрю Власовичу
КРАНДАКОВІЙ Олені Василівні
КРИЖАНІВСЬКОМУ Володимирю Петровичу
ШЕВЧЕНКУ Володимирю Петровичу
ГУМЕНЮК (Куземко) Марії Василівні
ЛОКТЄВУ Сергію Володимировичу
ПИРОГУ Любомиру Антоновичу
РЕБРИКУ Богдану Васильовичу
СІВКОВІЙ Лідії Миколаївні;

Організаціям, які надали документи, фото та інші матеріали:

Управлінню комп'ютеризованих систем Апарату Верховної Ради України (керівник – Олексій Сидоренко);
Центральному державному архіву вищих органів влади та управління України (директор – Наталія Маковська);
Центральному державному кінофотофоноархіву України ім. Пшеничного (директор – Ніна Топішко);
Фотослужбі УКРІНФОРМ (головний редактор – Віталій Бабенко).

ЗМІСТ

ЛІТОПИС ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ ПРОДОВЖУЄТЬСЯ	
<i>Редакційна передмова</i>	3
<i>Вступ</i>	
НА ВІСТРІ ЧОТИРЬОХ РЕВОЛЮЦІЙ	5
Частина I	
НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ: ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ	
<i>Погляд вчених-істориків</i>	9
<i>Володимир ЛИТВИН</i>	
Від Декларації про державний суверенітет – до незалежності України	10
<i>Володимир ВАСИЛЕНКО</i>	
Українська незалежна державність як історична закономірність	30
<i>Станіслав КУЛЬЧИЦЬКИЙ</i>	
Утвердження незалежної України	63
<i>Володимир СЕРГІЙЧУК</i>	
Активна співучасть кожного	78
<i>Альберт КОРНЄЄВ</i>	
Політико-правові передумови незалежності України	91
Частина II	
ВІД ДЕКЛАРАЦІЇ – ДО НЕЗАЛЕЖНОСТІ	
Липень 1990 – липень 1991	
<i>Документи, відомості, факти</i>	97
ХРОНІКА ОСНОВНИХ ПОДІЙ	
Липень 1990 – липень 1991	
<i>Липень 1990 року</i>	98
<i>Серпень 1990 року</i>	99
<i>Вересень 1990 року</i>	102
<i>Жовтень 1990 року</i>	105
<i>Листопад 1990 року</i>	111
<i>Грудень 1990 року</i>	115
<i>Січень 1991 року</i>	119
<i>Лютий 1991 року</i>	120
<i>Березень 1991 року</i>	121
<i>Квітень 1991 року</i>	123
<i>Травень 1991 року</i>	124
<i>Червень 1991 року</i>	126
<i>Липень 1991 року</i>	128

ПЕРЕЛІК деяких найважливіших актів Верховної Ради УРСР	
Липень 1990 – липень 1991	131
ДЕЯКІ НАЙВАЖЛИВІШІ АКТИ Верховної Ради УРСР	
Липень 1990 – липень 1991	140
РЕЗУЛЬТАТИ	
волевиявлення населення Української РСР 17 березня 1991 року	
Всенародне голосування (референдум СРСР)	232
Опитування населення Української РСР	234
СТЕНОГРАМИ пленарних засідань Верховної Ради УРСР	
Обговорення проекту Договору про Союз Суверенних Держав, представленого Президентом СРСР	
Засідання сімдесят дев'яте (27 червня 1991 року)	236
Засідання вісімдесятє (27 червня 1991 року)	303
РЕЗУЛЬТАТИ поіменного голосування	
щодо прийняття деяких рішень Верховної Ради УРСР	
Жовтень 1990 – липень 1991	
Перелік питань для голосування	336
Загальні результати голосування Верховної Ради УРСР	337
Поіменні голосування народних депутатів УРСР	337
Частина III	
ПРОГОЛОШЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ	
Серпень 1991	
<i>Документи, відомості, факти</i>	351
ХРОНІКА ОСНОВНИХ ПОДІЙ	
Серпень 1991	352
ПЕРЕЛІК найважливіших актів Верховної Ради України / УРСР	
Серпень 1991	
Акти, прийняті на Позачерговій сесії Верховної Ради України / УРСР	
24 серпня 1991 року	359
Найважливіші акти, прийняті Президією Верховної Ради України / УРСР	360
НАЙВАЖЛИВІШІ АКТИ Верховної Ради України / УРСР	
Серпень 1991	363
СТЕНОГРАМИ засідань Верховної Ради України / УРСР	
та Президії Верховної Ради України / УРСР	
Засідання Президії Верховної Ради УРСР (22 серпня 1991 року)	388
Позачергова сесія Верховної Ради України / УРСР (24 серпня 1991 р.)	399
Засідання Президії Верховної Ради України (26 серпня 1991 року)	484

РЕЗУЛЬТАТИ поіменного голосування

щодо прийняття найважливіших рішень Верховної Ради України / УРСР

Позачергова сесія. 24 серпня 1991 року

Перелік питань для голосування 534

Загальні результати голосування Верховної Ради України / УРСР ... 535

Поіменні голосування народних депутатів України / УРСР 535

Частина IV

ПЕРШІ КРОКИ НОВОЇ ДЕРЖАВИ

Вересень 1991 – липень 1992

Документи, відомості, факти 549

ХРОНІКА ОСНОВНИХ ПОДІЙ

Вересень 1991 – липень 1992

Вересень 1991 року 550

Жовтень 1991 року 554

Листопад 1991 року 557

Грудень 1991 року 560

Січень 1992 року 566

Лютий 1992 року 569

Березень 1992 року 572

Квітень 1992 року 575

Травень 1992 року 577

Червень 1992 року 578

Липень 1992 року 579

ПЕРЕЛІК найважливіших актів Верховної Ради України

Вересень 1991 – липень 1992 581

НАЙВАЖЛИВІШІ АКТИ

Верховної Ради України та окремі міжнародні акти

Вересень 1991 – липень 1991 594

РЕЗУЛЬТАТИ всенародного голосування 1 грудня 1991 року

Всеукраїнський референдум 729

Вибори Президента України 731

РЕЗУЛЬТАТИ поіменного голосування

щодо прийняття деяких рішень Верховної України

Вересень 1991 – липень 1992

Перелік питань для голосування 733

Загальні результати голосування Верховної Ради України 734

Поіменні голосування народних депутатів України 734

ПОДЯКИ 748

Громадсько-політичне видання

ЗДОБУТТЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ 1991

Історія проголошення, документи, свідчення

У ДВОХ ТОМАХ

Том 1

Відповідальний редактор *Я. Я. Зайко*
Літературний редактор – *Г. М. Цимбалюк, Н. Л. Данилюк*
Технічний редактор – *Т. М. Безверха, Л. Я. Зайко*
Коректор – *Н. Л. Данилюк, Л. Я. Зайко*
Комп'ютерне складання *М. А. Зайко*

Формат 70x100/16. Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 60,95+2,59 вкл. Обл.-вид. арк. 42,52+2,99 вкл.
Тираж 1000 прим. Зам. 2545.

Віддруковано з готового оригінал-макету замовника в ПП «Рута»,
10014, м. Житомир, вул. М. Бердичівська, 17-а.

Свідцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК № 364 від 14.01.2010 р.